no.0001 KATHA SARITA SAGARAH.
Sanskrit fiction in Bengalix
script.
notm good condtion.

091 79 Sa

no.0001 KATHA SARITA SAGARAH.

Sanskrit fiction in Bengali script.

not good condtion.

091 79 Sa
Kathā

no.0001 KATHA SARITA SAGARAH.

Sanskrit fiction in Bengali~~x~~ script.

not~~x~~ good condtion.

091 79 Sa

क·क
शुभं·

[illegible]

[illegible] मार्यातेसाधयामास [illegible]

[illegible] नोमन्त्रिविनाडुःस्थि [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] भार्यावैसाधयामास [illegible]

[illegible] नोमन्त्रिविनाडुःस्य [illegible]

[illegible]

नस्यात्मनोऽनु प्राग्भार्यांगान्हमेति [illegible]

[illegible] नाद [illegible] नमाकशी [illegible]

क.क
गुह्यो.

[illegible] माणं च [illegible]

[illegible] मार्णीवेसाधयामास [illegible]

[illegible] तो नास्ति विनाडुः स्थि [illegible]

[illegible]

[illegible] स्यं [illegible] समा [illegible] लीवमोहिनी वलिकासुरसाहहै वविवेशह [illegible]

[illegible] मा यां विसाधयामा [illegible] चान्वकृत्यापत्राहातादि [illegible]

[illegible] तो [illegible] विनाहुःस्य [illegible] सर्वे [illegible]

[illegible] नासुतो [illegible]

[illegible] वात्मनोनुचरः कृतः इत्यपैर्य [illegible]

[illegible] कल [illegible] उशवर्णिक अभून्मलयमालेतिमह [illegible] तस्य चात्मनः [illegible]

[illegible] पत्रेतु ज्ञानवाधिप [illegible]
[illegible] मार्गाविसाध [illegible] साधिज्ञ पन श्रीनत्व: [illegible]
[illegible] तु तोनान्निविनाद्रु: [illegible]
[illegible] अमि [illegible] नामुता [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] जीवन [illegible]
[illegible]
[illegible] यस्तुनः पवि [illegible]
[illegible] नावात्मनोनुचरः कृतः इत्यधैर्य [illegible]
[illegible] तकल [illegible] उराबानिक श्रभूम्नलयमालेतिमहर्द्दैः त्तस्यचात्मनः [illegible]

[illegible]

[illegible] समानचु [illegible]

मि [illegible] प्रकेस [illegible] ह्रत [illegible]

[illegible] मार्यात्वेसाघजामासम [illegible]

[illegible] तोमात्रिंविनाडुःस्यि [illegible]

[illegible] अभि [illegible]

[illegible] वाता जीवनस [illegible]

[illegible] यञ्जमः परि [illegible]

[illegible] तावात्मनोनुचरः कृतः इत्यर्थ [illegible]

[illegible] तंकलं [illegible] उरावीकृ भ्रूमलयमालेतिमह ईत्तस्य चात्मनः [illegible]

महदुद्यानमद्भुतं कुलाकुशीनलस्वच्छसलिलापूर्णवापिकं नीलशाद्वलसङ्कुलं

[illegible] पेर्यमिवेक्षितुं नदेकदेशेन लतान्तो हृताधल्लमपुमरः निषण्णः तद [illegible]
[illegible] षनिषण्णां फलभारानतद्रुमं प्रफुल्लयागनमुस्ल [illegible]
[illegible] सर्वत्रिणीपते [illegible]
[illegible]
यान् [illegible]
[illegible] मा यान् [illegible]
[illegible] तेनान्नित्रिविनाड [illegible] भिः तत्रीन्या धाव [illegible]
[illegible] अस्त्रिंपंकदा चोरमध्याह्नहीना [illegible]
तुम [illegible]
मन्नो [illegible] पाहृपञ्जन्नत्तरेवस्थानमागमन् तत्रास [illegible]
[illegible] जीवितं पितर्लोकतो भ्रो पुमात्रामेतुग [illegible]
न दृष्ट्वा [illegible] कस्माद्भत्रदर्शना उपेत्य काधिदि [illegible]
पूज्ञानन्त [illegible] तिनिर्मुक्तानितान्त्वा धाम्यस्वाहम [illegible]
निनो हन्ते [illegible] र्षिर हृतपत् हृता हारस्तु [illegible]
वन्महानवनि [illegible] धवाहितं लोकहृदयेपि दोषायचात्रागमनमस्तु ते [illegible]
वेगवतः सती सास्वाचायगतेनास्मिन् शाकाद्यं शाकवाटिके प्रविष्टाधावकछं रंतो दे ..

ब्र॰ वै॰
श्र श्री॰

सवेचमहीपतिः जग्राहनामसत्त्वयांसुभेक्लिनदत्तुक्त्वया नस्थौसकामानस्थिम [illegible]
दानसमेत्यश्राद्धलोर्थीध्वजितपत विशोहं देवतास्तयाः पुरे पाटलिसुवंके [illegible]
पंःक्रमतेमम [illegible] गतोस्मीहयाचितुं देह्यतन्त्वंवै [illegible]
जिह्वादवाप्तेनतं [illegible] रायनष्टतेनस्मिन्वि [illegible]
याडुन्न [illegible] यान् कोपाडुकल [illegible] पुत्रोनिधिप्रभोः [illegible]
तेना [illegible] पासेसख्यानवित्तामणिर्भुवि प्राणनामपि [illegible]
सितःपश्यादयोनन्नापुपागतः तदस्य [illegible] लिनकर्मणा देह [illegible]
ज्यरस्थ [illegible] इति हृष्टोराजसुतायासे सावित्रीतार्थ [illegible] सुहृदंश्वराधिपं सुहृ [illegible]
से [illegible] त्वानाराजसुतस्तवः [illegible] दत्तस्तस्याः श्रा यातु जपिनीप्रा [illegible]
[illegible] मामपेकृष्टा सामान्यः परि वान [illegible] स्मात्यहम [illegible]
[illegible] स्तामलंकृतयप्रि [illegible]
[illegible] तमेः [illegible] तः सविस्मतपदेहाहे [illegible] तिसना
[illegible] सूतलि [illegible] रुह्यवक्षाप्रान्तुं गाहास्थानमक्षिपत [illegible]
[illegible] विधिनाक्राधिपप्रजाकल्पद्रुमोनृपः इत्याब्रवीत व्याबलपत्नरस्तोन्तुरवेः [illegible]
[illegible] ज्ञात्वा सभार्योकपितस्ततः सावित्रीनमतिः प्रा [illegible] द्धात्वाच मूर्छैवेत्नितयतिं साराजपुत्री स्वमंदिरे स्थिताचित्रपटे सेषानिजीवे [illegible] तः

२१२

बृ.क.
श.शा.

सवेच महीपतिः जग्राह तां महाचर्यां शुभेङ्गितदनुज्ञया तस्यां सकामा नर्दिंम [illegible]
दानसम्पेन्य ब्राह्मणेभ्यो व्यजितपत विप्रोऽहं देवशर्माख्यः पुरे पाटलिपुत्रके [illegible]
यः क्रमतेनमम [illegible] गतोस्मीह याचितुं देहीत्यन्त्वं [illegible]
जिह्मादत्वा [illegible] आराधनकृतेनास्मिन्विप्र [illegible]
गाङ्गरापयान् [illegible] पोट्टुकलशो नाम राजपुत्रो निधिप्रभोः [illegible]
तेना [illegible] यैस्यायातचिंतामणिर्भुवि प्राणानामपि [illegible]
सितः पि[illegible]दयीनत्वामुपागतः नदस्मत्वङ्करत्ने [illegible]
ज्यरक्ष [illegible] इत्तो राजसुतायास्मै सविनीता [illegible]
[illegible] राजसुतस्ततः [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] विधिना कापि प्रजा कल्पद्रुमान्नृपः इत्यातो [illegible]
[illegible] जितवन्नात्तभार्यां कपितस्ततः सविनीतमतिः प्रापादर[illegible]वाहनैः [illegible]

२१२

सेवे च महीपतिः जग्राह नाम महाचर्यां सुभेक्षितदत्तुत्या नस्यांसकामा नर्त्तितोपवर्षवरि [illegible]
दानसम्येत्य आह्यत्णोर्यायजितपत विशेहं देवतास्त्वयः पुरे पाटलिपुत्रके नत्वा पितरनाथेन [illegible] काले तो पुरी नत्वा [illegible]
यः क्रमतेनम [illegible] गतोस्मी हयाचितुं देहेवनन्तवंते [illegible] वत्सानिविस [illegible]
जिह्लादवापंत [illegible] कालः आरायनद्वनेतस्मिन्वि [illegible] समापदायमा कार्ये [illegible]
गाद्गत्तरापयात् कोपोदुकलशोनामराजपुत्रोनिधिप्रभोः [illegible] वयधा कामा [illegible] स्तु ज्ञानवरा [illegible]
तेना [illegible] सयानचिंतामणिर्भुवि आगत्नामपि [illegible] नीम [illegible]
सितः पिन्याद यौनत्ना पुपागतः नदस्थलेकूद्वे नेसे [illegible] पुत्रचैर्ने [illegible]
ज्ञरस्य मत्तेपि इहोराजसुतायासे सा [illegible] प्रसिद्ध [illegible] नवहितक [illegible]
से [illegible] मानाराजसुतस्ततः [illegible] क्रिमेत दिन [illegible] एकान् ततः सवागपा [illegible]
[illegible] त्वेत्रमघरत्ना निर्गम ह्यपया [illegible] पवि [illegible]
[illegible] न्नीचनन्त [illegible] पतमेव तनु [illegible] हह्वात्मय [illegible]
[illegible] तनी [illegible] चित्रप्रवि [illegible] विप्रो नाराज्ञी [illegible] तिसन
धा मस्थनीवि [illegible] सिहोंः [illegible]
[illegible] सुप्तस [illegible]
[illegible] विधिनाकापि प्रजाकलसइमोन्नृपः इत्याता आदे [illegible]
[illegible] जाच न्नात्सभायां कपितस्ततः सविनीतमतिः प्रापादरात्पुष्पवाहनः [illegible]

[illegible] चिंतयाद्दिष्याकानिशेयंयाडुरिंने कचेद्गतिथिप्राप्निरहोउत्पोदयोष्टे [illegible]
नमाड्डुां प्रतिद्यीनमूर्न इन्युक्त्यायासनिर्जत्यवरा: स्त्रियपातिन [illegible]
हिमुच्येम इत्युक्तोदंडे [illegible] केसरी हृहेन [illegible]
सुसवत्नेमुम्रो [illegible] स्वयापि [illegible]
कृताइति ततत्सावदतिस्नतहानंतु [illegible] शापास्व [illegible]
[illegible] कोटी:पुनर्दृष्टा [illegible] साश्डुपा राजेसत्दृ [illegible]
[illegible] तयाभूत दृष्ट्वा १२ [illegible]
नतोहृदंमं नता पादयो: कपिरत्रवीत् ततदेव [illegible]
वराह: राजमादेन यावयस्याभिला षोमेडु:सह्योविधि [illegible]
भुक्त्वा पालितिसर्वे चेतोहि मम वांछति इतितंवादिनं [illegible]
हा दिहृपिणा कृताभूच्चापपार्थेक वडुकक्ष्यजिगीषता मयानवेडस [illegible]
मालोकाउरस्संसारे [illegible] सुनि सत्वोवस्मिन्नसंत्यक्तनिर्य [illegible]
मकेटं ध्रुवं फलायमहृतोन [illegible] सगम: सुपधर्मसिद्धिरोभूत्संसिद्धि [illegible]
यैराजन्वांछितनसिद्धय: इतिभिक्षावं च कृत्वा सविनीतमति: पुन: दानस्तोत्र [illegible]
जानेस्वत्नेचमामेवदिव्य: कोपवदस्तुति: पुत्रिनिष्किलिषां चोधिसत्व च यो चराधुना नत्र

ध.क.
शक्षा.

य इत्युक्तो पादिशत्तस्मै सभिक्षुः स्वप्नमब्रुवन् सोपि तेन नृपः स्वप्नं दृष्ट्वा स्मै प्रातः आधान [illegible] ह्री [illegible]
त्र मां तु हयादंडिनो ब्रुवन् भुंक्ष्वेनाभूपसीरजंग्रर्जितास्तत्र वालुकाः पादत्राश्च [illegible] कोतस्तां पुरीं नत्रा [illegible]
हि मुच्यते इत्युक्तो दंडहस्तैस्तैः [illegible] हनिशाक्षये एवं दत्वा न दात्वापमूलं [illegible] हस्व वल्गा गिविमं [illegible]
श्च स्वप्नं तु भूपो [illegible] प्रत्य याप्य पिदन्ते स्वदेतैः परत्र क्षुधितस्य मे वा [illegible] काष्पे [illegible]
सिकता इति ततस्तमावदंति स्म न ह्यानंतवति फलं न तेकृविप्रसंवा [illegible] च यथा [illegible] इत्युक्तान रराजो [illegible]
पिंभः [illegible] कोटीः पुनर्दत्वा च कृतेन तत्र भूयोपि निशापांसस्वप्नमात्र [illegible] नीमा [illegible]
नाशनं [illegible] त्रं परत्र मेस्त्वं प्र पत्र दृष्ट्वा कोस्मितेरिदं राजस्तद [illegible]
दरक्षा विहितेन नः तत्र वासनं दानं न दे हि हि [illegible]
मा [illegible] कृपमीदृशाः वक्तुं [illegible]
[illegible] दत्तपमान [illegible]
[illegible] दीनस्तीत्र न त [illegible]
[illegible] तीभिः [illegible]
[illegible] हस्तं [illegible] नशि आग [illegible]
मा यदि दीर्घ स्मिन् प्राप्त प्रालिनः क्षुधा न कुक्कुतासात्रयाविस्मिहीसवेदं तसः पावय [illegible] सीहि
तासत्वत्तमावयोः माहशीभविनात्या ते न तस्मैये वास्तु वाशिवं एवमन्योन्य संले [illegible] रोः

२९१

ब.क.
श्या.

य इत्युक्तो पादिशन्नस्मै स भिक्षुः स्वप्नमब्रुवन् सोपि तेन तपः स्वप्नं दृष्ट्वास्मै प्रानः आ्यान [illegible]
न्नमो पुरुषा दंडिनो ब्रुवन् भुंक्ष्वेनाभूपसी राजन्नर्जितास्तन्न वालुकाः पादन्नास्तु [illegible]
हि मुच्यते इत्युक्तो दंडहस्तेन [illegible] हनिशाक्षये एवं दन्नानदाल्लोभमूलं [illegible]
स्वसख स्वसम [illegible]

[illegible]

[illegible] किमनेन बुदेहेन [illegible]
दरक्षावि [illegible]

[illegible] नशि आग [illegible]
मोघ्रदीर्घस्मिन्न्ग्रामन्नशालिनः क्षुधा नक्षुत्वासाव्रवा [illegible] स वेदे समः पावयं [illegible] सुस्त्राव स वराम हाप्यः
लास दत्त्वमा व सोः मा हशीमविनान्याते तन्मध्ये वास्तुवाश्रवं एवमन्योन्य स [illegible]

राम
१८

२११

वा.क.
शा.ग्रा.

य इत्युक्तो पादिशन्नस्मै सभिक्षुः स्वप्नमब्रुवन् सोपिनेननपः स्वप्नं दृष्टा स्मै प्रातःभ्यान [illegible]

न्नमोतुहृष्टादंडिनोब्रुवन् भुंक्ष्वेनाभूपसीरजन्न्रा [illegible] कोसेलां पुरी नत्रा [illegible]

हिमुच्यसे इत्युक्तोदंड [illegible] हं निशाक्ष्य [illegible] तानिविसृ [illegible]

[illegible] प्रापिदं नस्वेनैः [illegible] नचकाप्ये [illegible]

[illegible] मेघ्रकी [illegible] त्तुमान नवाजे [illegible]

[illegible] शापांस नम [illegible]

[illegible] नोविक्ष्येत्यावन्नावनन्नददकृ [illegible]

[illegible] लीवनस [illegible] आदाह

[illegible] तीमः [illegible] मपापि [illegible]

[illegible] ना हस्यत्त [illegible] ग्राग [illegible] तोभवतु [illegible] तःप्रा

मोघ्रदीघस्मिन्नप्रान्नप्रालिनः [illegible] सान्नवोत्स्मिहीसवेदासस: पावयं [illegible] त्रुद्धः शुश्रावसवराममहाराजः

तासंचकमावसोः माहशीभविनान [illegible] तन्मायेचाप्तुवांशिवं एवमन्योन्यसं [illegible]

राम
१८

२९१

ब.क.
शा.शा.

य इत्युक्तो पादिशत्तस्मै सभिक्षुः सत्रमब्रुवन् सोपितेनतत्पः स्वयं दृष्ट्वास्मै प्रानत्भ्यान [illegible]
न्त्रमा तु तस्या दंडिनो ब्रुवन् भुक्त्वेनां भूपसीराजन्नर्जितास्तत्र बालुकाः गादन् [illegible] नेत्रा [illegible]
हि मुच्यताम् इत्युक्तो दंड [illegible] हनिशाक्षय [illegible] दत्त्वा नदा [illegible]
भूसत्वत्रेमुभूपो [illegible] दपत् अद्यापि दत्तेस्त्वत्वेतैः [illegible] स्तुधितस् [illegible]
सिकताइति ततस्तमावदंतिस्म तद्दानं तव निष्फलं नेत्रे कृ विप्रसं [illegible]
पिंभ्यः [illegible] कोटीः तु नदेया चक्रे तत्तत्र भूयोपि निशापास्तत्रमान [illegible] चतस्म [illegible]
ताशाने द त्रेपरत्र मेत्त्व [illegible] कोस्मि तेरिदं राजसद [illegible] जयवतीदता [illegible] नः नेत्रा
दरक्षाविहितेनतः तत्रवा [illegible] हे [illegible] सिता ततश्च त्वेनतानागपा [illegible] नेः शैला [illegible]
गा [illegible] कृपमी [illegible] सोऽद्य तु गस्य सुनेषा यास्ति भूपतेः तु [illegible] नेष्वनुभिन्नेगुणेः ।
[illegible] कवीविदि [illegible] नस्मेदद्य तिस्माद्यिति पराजिताः विवादेन [illegible] मसर्वविद्यास्तु शिक्षिता नेक
सर्वे [illegible] दीन मीचनतेत [illegible] सिजयस्त्वैनां वादे परिणयस्त्वम [illegible] नमाविलाः जगदास्थुः नेक
[illegible] गमि: [illegible] सुदीरिते प्रोहेननेनप [illegible] नपितासविनीत्वेदाह
[illegible] हस्यतु [illegible] नेशि आगा [illegible] क्षितिपानिविश्य
माधुदीर्घास्मिन्न प्राणप्राणिनः स्तुधा न कुर्वासा प्रवाल्मिकि सवेत्तसः याव [illegible] हंसेत्या [illegible] नपुषा नतिरामत्वा दुःखेनः प [illegible] राम
णसचैत्वमावसोः माहशीभविनान्याते तन्मये वास्तु वाशिवं एव [illegible] सलो [illegible] उद्धः सुश्रावसत्वरा महाशयः १८

२९१

क. क.
शा. सा.

य इत्युक्तोऽपादिशत्तस्मै स भिक्षुः स्वप्नमाणवम् सोऽपि तेन नृपः स्वप्नं दृष्ट्वास्मै प्रातरभ्यधात् [illegible] गु[illegible]
त्वं मां तु हृष्टा दैत्यकन्यास्तु वन् भुक्त्वेनाभूत्पत्नी राजन्नर्जिनास्तत्र वालुकाः पादन्नास्य [illegible] नयतः सम्येकैनेन स्मिन्स्मा [illegible] पुत्रिका पत्नी [illegible]
हि मुच्येत इत्युक्तो दैत्य[illegible] हनिशाभ्यपे [illegible] दत्ता नदात्माय [illegible] मनयेदं सो वादपणाजितो नरेन्द्र रत्न[illegible] स विनीतमतिस्ततः
स्वसत्वं नैस्व[illegible] पोत[illegible] पत स्वयापि दत्तं स्वदेशैः परे क्षुधितस्य [illegible] गुनस्यान्यातुल्याशयः निवं धान्यादेन स्वसभोजनमयाचत ततः सकलोम्
सिकता इति ततस्तमावदति स्मन हानेनतवनिफलं नैव कुविप्रसंवा[illegible]दापयत् सततहिप्रोगहीनेव गुरुत्वान्स्तहित्पकं सतापुहर्षादेकानमनुगतैः
[illegible] कोटीः पुनर्दत्ता चक्रे तत स्वभूयोऽपि निशापास्व स्वमान[illegible]स्मिन्नेनेति विश्वस्तः स्वगृहं ययौ विनीतम[illegible]प्यनेन दविविशयविभुत्यातन् द्रुतं त
ताशने [illegible]परत्र मेस्त्व[illegible] हैस्त्रो कोऽस्मि नेहिदं राजन्[illegible] जय[illegible]स्य सन्धिविग्रहः सोऽभूदुदयतुङ्गोऽत्र राजा[illegible]क्षमः ततोऽजानतु[illegible]
दरक्षाविहितेन ततः तत्रवाह[illegible] हे[illegible] स्तु नचिरात्स विनीतमतिस्ततः स्वमवग[illegible]गापालि[illegible]दर्शने
गा[illegible] कृष्यमी[illegible] विनात[illegible] सोऽद्य त्वं गतस्य सुनेषापास्ति भूपतेः [illegible] अथ[illegible]नुगतैः
[illegible] कोबाविद[illegible] नो [illegible] मान [illegible] नस्मै दद्यक्षिमाथिनि पराजिताः [illegible] म सर्वविद्यास्तु शिक्षिता
सके [illegible] हीन[illegible] सीचनस्ते [illegible] जयस्यैनावादे [illegible] विलाः जगदास्थ [illegible]
[illegible] सुदीरि[illegible] न पित्रा स विनीतम[illegible]
[illegible] हस्त्यनु[illegible] निशि आगा[illegible] क्षितिपाणिके [illegible]
मात्रदीर्घास्मिन्नश्रान्तशालिनः क्षुधा न क्लान्तास्तानवान्निहिसे वेन [illegible] स पावप [illegible]
लासदेवमावसोः मा हर्षीभवितान्याने तन्मये वाप्तुवाशिवं एव[illegible] स [illegible]

२९१

य इत्युक्तो वादिशत्तस्मै स भिक्षुः स्वप्नमद्भुतम् सोपि तेन तपः स्वप्नं दृष्ट्वास्मै प्रातर्भ्रान्तान् [illegible] प्रसिद्धी [illegible]
त्रमांतु गहणादेडितो त्वुवत्र मुद्रस्वेनाभूपसीरजेन्द्रजितास्तत्र वालुकाः पादन्यास्त [illegible] पतन [illegible] शस्वाकास्तन्नापुरी तत्रा [illegible]
हिमुच्यसे इत्युक्तो दंड [illegible] हनिशाक्षये [illegible] दत्तान्तराल्लोपमूलं [illegible] स्वल्पानिविधि [illegible]
श्वमत्वत्रेमुम्भूयो न [illegible] यत् श्रयापिदत्तं स्ववेतैः पञ्चस्तुधित [illegible] वाल [illegible] वापा [illegible]
सिकताइति ततस्तमावदत्तिस्म तद्दानं तव निष्फलं नत्वेकविप्रसवा [illegible] सादुना [illegible]
विंभः [illegible] कोटीः पुनर्दत्वा चकनेन श्रूयोपि निःपापांस्वप्नमातुन । [illegible] सानपापश्रीः
ताशाने [illegible] न्नपरत्र मेत्त्वं [illegible] हेस्त्रोकास्मिन्नेरिदे राजस्तट्टि ह्रदोचनस्मै सुक्तः सन्नोनिश्च सांगुलीयकं प्र [illegible] दोसाश्व [illegible] पृह
दरक्षा विहितेन ततः तन्नवाप्य तेन तदानं तहेरिहिगुण [illegible] विजयवतीदतागृहानगात् ततः रत्नाङ्गुलीयं [illegible] कन्यारत्व पुनः [illegible] सादनीन
गा [illegible] कयामीदृशाः वक्ष्ये [illegible] तान्नेविरा रत्नाच स्वेन तां नागकन्यां स परिणीतवान् अथ रत्नेस्यानुभिन्ते गुरोः
नानावि [illegible] प्रद्मान [illegible] सोदश्वगुसप्तुते पापास्तिभूपतेः सुश्रीदयावती नाम सर्वविद्यासु शिक्षिता
सतके [illegible] कम्भो [illegible] नस्मेदद्यत्किमास्मिति पराजिताः विवादेन वादिनो येन पाविलाः जगदाश्च
[illegible] आ [illegible] भे [illegible] ासन्तीचनतनं [illegible] किंवोसि विजयस्तैनावादे परित्यज्य स्वमे [illegible] ज्ञानपिपासविनीतम
पन [illegible] हस्वगु [illegible] नशि आगा [illegible] सुदीरिते प्रोहेन तेन [illegible] लाक्षिनिपातिनं व
मादृदीर्घस्मिन्प्रात्रशालिनः क्षुधा नच्छ नासाप्रवीणिर्हि सवे [illegible] सः यावय [illegible] कसेन [illegible] नानमानिरागत्यावादी
ासतत्त्वमावसोः माहशीमविनाभ्यानेनन्नये चास्तुतांशिवं एवमन्योन्यस [illegible] चायपोसानत्रोदयवनीशा

एम

नैः राजपुत्रीगुणाकृष्टा कामस्येव पतुल्लना शोभिनागुणवद्भिः सैस्याकृष्टा द्वै [illegible] यसिद्धी [illegible]
चैत्यादिं कुलेस्वां वरेनतः भजेत्सा म्पंनिषसा पात्तस्यामरकतासन्ने [illegible] पूर्व [illegible] नतेन पयौस्वांकासलाष्टुरी नत्रा [illegible]
हृष्ट्वा सनतं वपक्षालोद्दस्ते सविनीतस्य निर्बाधान् क्षणाचित् [illegible] कीर्ति [illegible] मयपश्येत् [illegible] महवल्लातिनि [illegible]
तस्यो प्राप्तदृष्टमेघइवाद्वदन् प्रवृत्ते चाहवेवाः [illegible] वगतमनुस्मृत [illegible] नष्ट [illegible]
[illegible] ननस्य सेः तावत्सकृपणो जाल्मा यक्षस्य शारणायपौ इसेचनस्य मुक्तः सर्व्वातिपू साङ्गुलीयकं प्रद्ध [illegible] वदासाव [illegible]
स[illegible]ली चमुदितो वि[illegible]ष्णोच्छा घोसि ले स्तुतानादिजयवतीदत्तागत्कान्तगात् ततः खड्गाङ्गुली [illegible] कन्यारत्नपुनः शनैः सोदनीत
घा [illegible] पालु कापृणामुल्लाघधरणी [illegible] विशान्ते [illegible] नतोषिता राज्ञा च स्वेन तो नागकन्या सपरिणीतवान् अथ रत्नैश्च तु भिन्नैर्गुणैः
स्यापयाकामतः हेतुसश्रिपास्त्वः पातिकाले पञ्च [illegible] सोदयतुगस्य सुतेषा पास्त्रिभूपतेः पुत्रीदयावतीनाम सर्व्वविद्यासु शिक्षिता
निमेवत सोभिषिच्य पयो राज्यमपुत्रोदेहमुक्ताय शा [illegible] नस्मेरद्यामिमामिति पराजिताः विवादेन वादिनो येन पण्डिताः नगरास्तु
लीयस्य प्रभावास्स्य चाभवन् राष्ट्रं नीरोगं दुर्भिक्षं राज्ञो घुदे [illegible] सिविजयस्तेनावादे परिणायस्वमे [illegible] नपुत्रासविनीतम
[illegible] मुदीरिते प्रोहेनतेन [illegible] ताक्षितिपानिके [illegible] एम
चभिस्तुः कृतानि या राज्ञा ने गुणप्रियं प्राघयामास वादं तमीहे [illegible] नतुर्थ [illegible] नातमतिरागत्या वादी
ताज्ञा चीवरं एतत्कुताः [illegible] स्तु क्वावादेन तमहाकरोत् सविनीतस्य राज्ञाभिषे [illegible] चायपोसानत्रोदपवतीश
वतीवादसुंड स्तुद्धि रिकाजिता [illegible] नापदिष्टेन भिक्षुणा सांगतं वपं तवोपकार [illegible] पितवानस्मि
कारसः विहारस्य तत्र सतीर्जितरत्नापरायणः तदभ्यासोपशान्तस्य भिक्षोस्तस्माद्याचत स [illegible] च्युतं
हृस्मराजन्विगतकल्मषैः बोधिसत्वमहाचर्याचरितेष्वहनेतरैः नवचास्माद्द्वैलक्ष्यं स्तूरं [illegible]

द.क.
पू.पी.

हमिहागतः देवीतस्मात्सहितं वीक्ष्य तां निर्गते निशि सुप्ता चानीन वयस्मिंस्तस्माद्यहृदितपुरि [illegible]
तमनिलसखः प्रतिपेदे तथेति तत् ततो गतैव सा नागकन्या सहचर तद्वलं वाजिनं जलनं [illegible] कालत्तो पुरी तत्र [illegible]
तं तत्कीवरावलोकित्याविश्रेषितमिव श्रियः तद्रूपत्वमिवानीयमतारगगनतल [illegible] सावलानितिमि [illegible]
तमाहृत्य तत्पास्तं प्रस्थितो [illegible] भावेन तद्दैवप्राप्यमानस्य तातोद्भूता भुजकर [illegible] वापृत [illegible]
हृष्टा सततपक्षालम्बितं धमालितं सुक्तोपतस्यतावत्सुद्रान्यद्राव [illegible]
तस्यो प्रादष्टमेघरवोद्वदन् प्रवृत्ते चाहवे व्योम्नि कालवेगं तस्तुस्तुते [illegible] नवात् [illegible]
त्वद्वैततस्यसः तावत्सदृपणोज्जाल्मोपक्षसशरताघपो द्दष्टोचनसैसुक्कः सर्वानिव्रसाङ्गुलीयकं प्रद [illegible] वदासांत्र [illegible] नताप्यम्मः
तं गंधमाली च मुदितो विनीतमतयेनदा तस्मै सुतां तां विजयवतीं दत्वा गन्धहानमगात् ततः त्वद्गुली [illegible] कृत्पारत्नसुतः शेतं सोदनीत
मणिर्जातं प्रभावेन गृहमायपौ तत्राभिनंदितः [illegible] ततोत्सिरत्न एनाच खेन ताना नागकन्यासपरिणीतवान् अथ रत्नेखा तुभित्तो गुणैः
सैन्ये [illegible] दत्तराचित्रमलमतिः प्रो [illegible] सो दपत्तुगस्यसुतेपापास्ति भूपतेः पुत्री दपावती नाम सर्वविद्यासु शिक्षिता
तसं [illegible] कुभाव [illegible] त्रियो प्रिवा [illegible] नस्मै द्यामि माशिति पराजिताः विवादेन वादिनो नैनमाविलाः जगदासु दे
[illegible] दात्तसीचतन [illegible] विजयस्तैनावादे परिणयस्त्वमे [illegible] तपिनाम विनीतम
[illegible] मातृ [illegible] सुदीरितं प्रोहेतन्तेन [illegible] ताक्षितिपातितं तु
[illegible] पानतदेवकारथ्यतं विनीतमं तयेतस्मै तत्तयेकशासनः ततः [illegible] हंसे [illegible] नाम मतिरागतावादी
२१० स्विद्व भाङ्गिनी भास्वान्समासयामास लोललोचन षट्पदैः विलोभामानो भिमुखै [illegible] सचाय यो मानत्रोदयवनीश

रम

नाचक्रमलमालिनी महानभूत् विनीतमतिरित्यासीत्तस्यास्य सहस्रशः सुतः समाहृ[illegible]नीरिमा[illegible]लो[illegible]ता सच्छिद्रे लग्नगणालेन चापे
[illegible]गाटैलेव वभव कदाचित्सुधाधौतशालादोपरि मंचके स्थितो ददर्श[illegible]भां सुमुक्त[illegible]कापास[illegible]कल्पद्रुम[illegible]पल्लवेन विनिर्मिते रजन्या
ससरभो[illegible]मिवीत् तदादेशाद्[illegible]हिमजाले[illegible]विदे[illegible]विनी[illegible]तजातहृदुल्लासो[illegible]यत् अहो चंद्रिकया मागाः
स्नानीतसुसमूर्यैष्टुपहारविवशी[illegible]विहि[illegible]तेनाः कृतेषु[illegible]उपस्[illegible]संधनु[illegible]तासपुलि[illegible]मूलसमास्य[illegible]णोनिर्गत्य पर्यटन् श्रीप्रामाद्रेतने[illegible]कस्मात्कुसुमावनहरितधाने
गतः पावन्मैव सहस्रपते तकन्यैको दिव्य[illegible]रणधूलीकल[illegible]ह कन्या[illegible]पप्रच्छ च सुभे कात्वं किंवा यं नीयते नुलाम मुखेंदुसमलस्र
दौस्त्या[illegible]कृतः इत्युक्तानेन सावोचन्[illegible]प्रधस्तम[illegible]वज पवनाख्या महात्मना धमालिनः समेपिनारणान्नष्टः शान्ता वा
सुकिनैकदा यास्यसि त्वं रिपोः पापजितः सन्द्राद्र[illegible]तस्य च यक्षेण कालजिद्धेन वैरिणा जितात्मनोनुगः पुष्पवाहीकृतः सदा
तदुःखोत्तत्कृते गौरीं तपसाहृतमनो षयत् प्रत्यक्षीभूय सा[illegible]वितस्तोव मब्रवीत् वत्सस्मृत्येक्षि सरसां मध्ये विस्तात्तेम हत् सहस्रदलवि
लीणं स्फाटिकं दिव्यामंबुजं पद्मकर्णकासंस्पर्शं कीर्णतेजोविराजितं शःखस्येव शिरे भूरिफणारत्नांशुपिंजरं[illegible]कदाचेन्नवपर्णलोपिपयः सोस्याम
तसे जातसहस्रोंबुजे तस्मिन्हरस्यारभतार्चेनं तत्काले वानुगास्तस्य यक्ष्म[illegible]षेणुकः देवि[illegible]स्यास्त्रवानास्य पर्यटन्[illegible]चितैः[illegible] तस्मात् पराहृतानीक
सा कालजित्कस्य दैवतः विघ्नजित् क्रूरनिःपृष्टो भ्रातायक्षः प्रियान्सदः[illegible]माह मदपूष्पसुरुषयं शवं कंठात[illegible]गत्वा स्वहस्तमादाय संपाहारिण
मपानयत् ततः सधनदः क्रुद्धः शापेन वा त्वमानसे चक्राकमेवतं चक्रो विद्यो[illegible]निः तत्तत्र[illegible]सेव धाविसायाव[illegible]लीनवान् तावन्निःपद्यंना
स्वयसी रूपो विरहातुरमग्रजं कालजित्कोप्य तथा क्तेस दिवानिजरूपभृत् दासी[illegible]नतत्तस्यै[illegible]निजगाद[illegible]रयाम तद्दृष्टो मत्तानामपिसं राम
सुतन्त्वया अहि[illegible]छक्षोमहावीरोविनीतमतिरुच्यते इममस्वचत्वङ्गग्रहाणाम्भावि जितमनं [illegible]उरेनव[illegible]वः पुराभूद्राजकुंजरः तस्यक्ष १६
चेतस्यस्वामी भवति यः पुमान् सजितानिखिलाञ्छत्रून्राजा भवति भूतले एवमुक्त्वा स्वलङ्कामे[illegible]

क.क.
श्री.सा.

हर्षितस्तावत्कारस मंजुमती परिहृतस्पर्शां तत्स्मृजितः सच तनतोत्रपुलिंदपल्यामासीद्दिना [illegible]
गुणाकर वत्साः सप्रानशेषमत्रित्संगमम सव्यपेक्षः॥ इति श्रीमहसोमदेवविरचिते कथासरि- [illegible] लोपुरी तत्र [illegible]
तविमलपुष्पादिपतो यावत्स्तनिष्ठति मृगांकदत्तोभिल्लादिपतेर्मायावतो [illegible] स्तानिविम [illegible]
ससरभोयाजितपत् ततादेशाहितिचित्रद्भिर्भगवत्याः कृतेप्रभो उपहारायप [illegible] सव [illegible] काप्य [illegible]
स्नानीतस्त्रसमभूयिष्टपहारविवशीकृतः तच्छ्रुतासपुलिंदेद्रुः सेनापति [illegible] तुमानतया [illegible] नी [illegible]
यावत्मवैसहशपते शात्रुक्षतोयदृक्षावीरणधूलीकलंकितः [illegible] संहृष्टस्तमाश्च दृष्ट्वा नापुपाक [illegible] देवेच्चितो [illegible] आप्य [illegible]
पः तावत्तत्प्रतिभिन्नायमत्रिणंसगुणाकरं प्रधेस्तमा [illegible] सितवान्पाइलग्न [illegible] प्रभो प्रवेश्यच गृहेत्स्पा [illegible] वहुव्रणपहृत [illegible] तस्मिन् [illegible] गृह
पीतैः सपथ्यैः पानभोजनैः ततोमृगांकदत्तस्त [illegible] समन्त्रिणं सवेकपयद्धत्तः कृतवेतिम [illegible] वान् श्रपसर्वे पुमृगस्तु [illegible]
दगुणाकरः श्रुपतादेवदत्तोतमात्मीयंकथ [illegible] गतस्पर्शा [illegible] भवत्तोहं वियोजितः नकिंचिद्विदमोहाद्दूरतामटवीभ्रमन् चि
तमान् [illegible] इह तेतोहमचिंतयत् [illegible] पविलासः कोपि वैधसः मृगांकदत्तः विद्युतस्थितोहम्येन लोपिपः सोस्माम
[illegible] ततविमृगपस्कुरुः देवात्मस्पाप्नवानस्मिपर्यटन्विंध्यवासिनी तस्मानएव हूतानीक
[illegible] सीचनसे [illegible] यां [illegible] माहमवत्स्पस्तुरुषशवं कंठेतगर्भा [illegible] हस्तमात्मोपहारिणं
[illegible] तनी [illegible] हेना [illegible] श्रभूदा [illegible] देवी [illegible] निः ततस्तु हस्तेवधाविश्वायावद् [illegible] शा [illegible] लवान् तावन्निवारयंती
वहस्ताहार [illegible] पितो शिरसाप्र [illegible] त्यैव स कृपाकापि नामसी [illegible] मरणात् [illegible] निगुणाद [illegible] याउनइद्दोमृतानामपिसं
गमः किंपुनर्जीवतांपुत्र तथा चेतां कथांश्रृत्व श्रहिछत्रेतिनामास्ति विख्यातान [illegible] पुराभूद्राजकुंजरः तस्पक्ष

राम
८६

२६७
२८

यप्राभ्युतीकृते प्रतीहारो वाप्यंप्रा दात्मभार्यायै न देवमां नयाहि स्थापितस्त्वास्मि मंडपेऽन्तोरयासि स्त्री[illegible]
न्नोस्मि तादेव पुनः स्वामानुर्वीतं नु नदितोमंस्तु गच्छावः प्रतीहारो हि कैस्मै सा रात्रि चन्द्र[illegible]तां पुं[illegible]नासीतेन तयामेकं ठस्थूत्वके सुके प्रा
[illegible] योगिनी[illegible]कंठस्त्र त्रमिरंभस्मान् मयूरीमपुनिर्ययौ तु हा[illegible] पः प्रतिमे[illegible] ते चासीनो सुनारात्रिचर्याहं
चनयासाके कृतोपालनधैर्यया शा[illegible]न्यापपुत्रैपुत्रः [illegible]वः [illegible]वासरकं मुनावहिः उभौ प्रसा[illegible] ह्रेकेतान्त वोक्तिनान् उ
प्रास्मिते प्रभु इत्युक्त्वा[illegible]पृष्ठिक[illegible]सौ[illegible] [illegible]स्यतो बहिर्गलिते नास्ति ह्वारेणन[illegible]र्गमः एवमुक्तवति प्राज्ञेतेः
[illegible]गातनः जगाम[illegible]स्त्वनिलयं स्थितान्यसचिवद्वयं नत्रसर्वेपितेन्यामं कृत्स्नवठांतवर्णितेः
निस्तुपबद्दहन्नायाः प्रहृष्टान्तविभावर्यपदेशः सस्त्व[illegible]रत्न सपार्श्वं नस्वजगाम सः मायावटुर्भिल्लराजस्तत्सोपत्यानभीश्वरः सतद्धरात्रि
सोप्यस्तराजपुत्रे विनोदयन् अक्षैः क्रीडामाविशद्धि[illegible]भाषत ततस्तं सप्रतीहारं वीक्ष्य भिल्लं समागतं सलोमत्तां कृदन्नस्य सोपद्भूनधि
रभ्यायात् किमक्षैर्विस्मृतं किंवा हृस्य मह्यांहि वतनं[illegible]ऽधूरस्य नृत्यमुक्तेहा एवयन् स्कतेनतु[illegible]ताकौतुकात्कुबेरेश्वरः शाहितोन्म
प्रतीहारोऽस्य पूरानयनापतें कथं प्रमाराद्धि स्मृत्य नमस्तो[illegible]याकृतेः साक्षीनान्निरहस्यस्याक्षिप्नापिप्राप्तिलिं[illegible]नि नहामि शोज[illegible]करामीति
विचिंतयन् स्मतो ह्रातान्प्रतीहारः सोप्यागात्समतेरगृहं नत्रयावत्सुवित्रैवतीक्ष्य ते शिविरे स्मति[illegible]तो[illegible]पापत्रमपुरं[illegible]
ववियक्षस्तंगतास्वन्तपमब्रवीत् निशिचौरेण मेनीतः समयूरः प्र[illegible]जनायम[illegible]नाम्तु पत्यावाचेनकुः
नधिनाततः दृष्ट्वामत्तां मदनादीन्कृमतो न्यान्यदर्शितः मायावटुस्तान्निवेश्याम यांहि क्रीतान् सोनिकस्यसा तत्रे[illegible]
पत्यागत्य कामी गता शत्रुकलिव्यधात् यथासन्नृगृहश्रान्तिर्यथाभीमपराक्रमः [illegible]तः शयितवानस्मिन्[illegible]शांविनः नयाभूतसमेन
वधिनेचवने वक्तांतेशवरेऽज्ञापतेस्मसंवेष्टशंससः नद्दृष्ट्वास्त्र विकाप[illegible]क्षितकतामं ततः पुरेचेटि[illegible]तां पश्यामि यत्त्वमाज्ञास्मिमयूरतेस्थितस्मृतिः रम
भूयोभीमपराक्रमस्याशितितांस्तु ह्रांतविध्वस्तिं शत्रुं शवरेश्वरः सपदितं मायावटुः सोवधी[illegible]ंडितेनवे भिल्लराजप्रतीहारमुक्त्वा २५

य प्राप्स्यतीकृते प्रतीहारोऽपायं प्रासादस्त्वभार्यायेन देवमां तथाहं स्थापितस्त्वास्मि मंडपे द्वारयामि ह्री [illegible]
स्नात्मि मंडपे वपुः स्नानमानुषीं तनुं तदितो मंस्तु गच्छाव: प्रतीहारोहि हिकंसेत्सा रात्रिचन्द्र [illegible] दत्तानां पुरा [illegible]
वदग्रहात् आनीयो गिरिनितम्बिनं तेनात्कं ठस्त्रमिन्नंदात् मयूरी भूत्वा निर्युद्धा [illegible] पः ग्रतिमे [illegible] नातीनेन तयामेकं गच्छतेके सुकेशा
च तया सा केकृती फोलितवैर्यया शास्त्रमहे यापप्तुं तः सम [illegible] युवः [illegible] युववासरत: सुतावहि: उभौप्रसा [illegible] साप्यल [illegible] तेचागीनो सुनारात्रिचर्याहं
युविविलंगतेवे
प्यासितेप्रभुं इत्यं संदर्शनत्रिकृ: कृक्तत्ता [illegible] स्थितौ बहिरंगलिते नास्ति द्वारे गतवा [illegible] रेतके तान्नवोक्तिनात् सु
निस्पृहत्तनरत्नास्या: प्रहृष्टान्तां विभावर्दिशन्तस्वां [illegible] गानतः जगाम गृहस्वनिलयं [illegible] र्गम: एवमुक्तं वनिष्पालेन:
सौख्यस्त्वराजपुत्रं विनोदयन् स्वस्थैः क्रीडासविशारदैः [illegible] स्थितान्यसचिवहृदयं नत्रसर्वेऽपि तन्यानं कृत्स्नवर्त्तनेन वर्णिते:
रम्यगात् किमक्षैर्विस्मृतं किंवा हृदयमहाहि वतन [illegible] हृदन्तसपार्श्वनस्वजगाम सः: मायावटुर्विलराजत्तस्यापत्यानधीश्वर: सप्तद्वारात्रि
प्रतीहारे सपूरानयनायते कथं प्रमादाद्विस्मृतनस्ता सौ [illegible] बडरभायन ततस्तं सप्रतीहारं वीक्ष्य भिलं समागतं सरोषमत्तांकृदन्तस्य सोपद्रुतधि
विचिंतयन् स्मृतो हृष्टातान्प्रतीहारः सोऽप्यगात्स्ववेश्म तं गृहं [illegible] रस्य नृत्यसुकेशा एवयन् क्रुद्धेन [illegible] स्ताकौतुकाक्रुद्धेश्वरेश्वर: प्राहितोस्म
ववित्रलसन्तगतास्वनूपमब्रवीत् निशि चोरेण मे नीतः समयूरः प्र [illegible] याहृते: साक्षीरात्रिरहस्यस्याक्षिप्ताऽपि प्राहितं [illegible] नि तयामि सौ [illegible] हस्सकृतामीति
तधिनाततः तत्रयावत्स्वविशेषेण [illegible] नायमि स्य ते शिशिखिवेश्मनि नाग [illegible] तः [illegible] यापत्रमधुरं [illegible]
हृष्ट्वा मयूरं गन्धदन्तादीन्कृत्स्नान्स्वान्यदर्शितः मायावटस्तत्रिवेश्या मयाहि क्रीतासौनिकस्सा तवैसौ [illegible] स्युपत्यावोचनकृ:
पन्यागृहं कामी गत्वा शत्रुकलिप्यधात् यथाक्षत्रं गृहं प्राप्ति येयाभीमपराक्रम: [illegible] पितवात्मस्मि [illegible] रात्रिः तयाभूतसमेत
वेधितेवत वत्सानेशंबरेणापत्यस्मिन्संवेशशंसन: न हृष्ट्वास्य रिकापरिक्षिप्तकता मतः पुरे [illegible] पश्यामि यत्र प्राप्तोस्मि मयूरतेस्थितस्मृतिः २८
भूयोभीमपराक्रमस्याशितितास्य हृतविद्यसिते सत्तां शंबरेश्वरः सप्रदितं मायावटु: सोवधी [illegible] डेतव त्रिलराजप्रतीहारमुखा १५

वृ.क. कदसानवीक्ष्यतदुःखोहंसावलीतदा हानानहाहतास्मायेतुवहाकमलाकर हामनोरथासिद्धी [illegible]

श्लो. सुमूर्छ्यभुविमोपिमत् कमाद्दृष्टापतहूमो दुःखोर्तः कमलाकरः बंदिनामहितस्तेदयथोक्त[illegible]सलांतुरी तत्र [illegible]

वदग्रहीत् आनायितेनतस्मिन्निरिवतीते मेघमालिनि तदानयासमंयुक्तोर्विश्रुहोमयपश्यया हंसानतस्यानिवि[illegible]

चनयासाकंकृतीफलितधैर्यया शासन्महीमविंयुतः समनोरथसिद्धिना एवमापद[illegible] वाप्युलं[illegible]

आश्वासितेप्रभुं इत्यंसत्कृदुपथिकःकथामाख्यायदेवमे निवार्यमर[illegible]माचयथा[illegible] रसुतानवरोत्तमप[illegible]

कदन्नमवदन्नत्रभीमपराक्रमः अथुलबृद्धोपदेशःसस्त्वतोत्यबुम्बरायप्रये गंतु[illegible]अभिला[illegible]मामव[illegible]तुक्रू[illegible]नीमहे तत्रयुमानेनअथ[illegible]

कसाचुसमत्त्रियः इत्नभो[illegible]नमल्पोहंवासायप्राविशंगृहं तत्रतदन्नपुथुनःसा[illegible]तःश्रमा[illegible] [illegible]तुष्ययावनप्रपामिकोनुकाचित्तिभ तस्थितः

तावत्तास्तीगृहतैवपवसुचिरहातरे सकं[illegible] तत्रमद्रतास्त्रुरितोधरा तेषवैरत्तज्ञल्मजातौ पलितैः [illegible]कातागतैः [illegible]

कवेविदि[illegible]या तास्तकूकांसयाश्रासा[illegible]क्षितान्नपूर्वीवस्यागृहं हतास्तानापनिरगाद्रुतं ततस्ताश्चाकिमीमतास्वैरमुल्याय

सत्ते[illegible]भोत तान्याश्रामतकृत्वा [illegible]भाउत्तस्त्राभ्यान्तकुतुहत्समभावतः तस्तास्यापितवानस्मिपात्रारक्षितमकरः ततो

[illegible]पतामसत्याश्रांत[illegible]भोजनायमे स्वयं[illegible]भुजेतस्माद्दृहीतासतुभांडतः तास्त्रिहमत्कूलज्ञात

[illegible]तती भुक्तो[illegible]हीसमप[illegible] [illegible]यामथाह्रिक्रीतासौनिकस्यसा ततैसौनिकभार्यामासुपत्यावाचतक्रु

धा मत्तत्रोविप्रलब्धोयंतयानजुलसफले इतितत्तजितोगवानतत्तोगुरुःवहिःपुरि आतःशयितवानस्मिन्नोल[illegible]शाखिनः तयाभूतस्समेत

त्रतयासौनिकभार्यया आगमदुद्द्ययोगिन्यागलेवध्यतस्तूतकं मस्यागतायोपाणयोप्रतु[illegible] पश्यामियथार्त्राशस्मिमयूरतेस्थितस्थितिः रम

२७४ ततोदिनानिकतिचिद्विग्रामाभ्यन्तिततः जीवशाकनिकेनाहंगृहीतान्वमेकदा सचाली [illegible]तैव विलराजपनीहारसुखा २५

बृ. क. कंदसानवीभूतदुःखोहंसावलीतदा हानाथहाहतास्मायंपुत्र हाकमलाकर हामनोरथसिद्धी [illegible] पत [illegible]
श्लो. सुमुख्कंभुविमोपितन् कमाद्दृष्टापतद्भूमौ दुःखार्तः कमलाकरः वंदिनामहितस्तेन ययौ ख्यातःकोसलापुरी तत्र [illegible]
वदग्रहीत् आनायितेनतस्मिनरिपुनीतेमेघमालिनि तदानयासमंयुक्तोविष्णुहोमयपक्षगा हंसावल्यातितिमि [illegible]
चतयासाकेकृतीफलितधैर्यया शासन्महीमविपुलःसमनोरथसिद्धिना एवमाप्यन्त [illegible] धैर्यैः सर्वमवाप्यते [illegible] मात [illegible]
आस्सितेप्रभुं इत्युंसकद्धपथिकःकथामाख्यायदेवमे निवार्थमरणान्नाचयथाकाम [illegible] इत्युक्त्वा [illegible] सचण्ड [illegible]
कदन्नमवदन्तत्रभीमपराक्रमः अथलब्धोपदेशःसस्वतोरधांनदाप्तये गंतुलवाभिलषितानाम [illegible] मुक्तश्चिमांमहे तत्रपुष्मानसंप्राप्य [illegible]
कस्यास्त्रमसित्वपः दत्तभोजनमप्योहंवासायप्रविशंगृहं ततन्तदन्नशृथनःक्षणंसुप्तःअप्रमादहं प्रबुध्ययावत्पश्यामिकौतुकाद्विमनस्थितः १
तावत्सास्त्रीगृहतैवपवसुविचक्ष्ठातरे सामंत्रा [illegible] तत्रमन्त्रणास्फुरिताधरा तेपंवैस्तल्लणंजातौपलितैःपरुतागतैः लूनैर्बद्धैश्चपिष्टैश्च
कवोविवि [illegible] या तान्सक्तूंकांसपात्रेसानि [illegible] रक्षितान्द्धपूर्वावस्थागृहंकृतास्वानापतिरगादुते ततस्तांशाकिनीमत्वास्वैरमुत्थाय
सतत्रे [illegible] कभाँजनान्यायासक्तूनपा [illegible] मिश्रमाण्डान्तन्यस्थान्यान्सक्तूनुद्धृत्यभावतः तस्यास्याविततवानस्मिपात्रारक्षितस्तकरः ततो
[illegible] यायसामदात्पात्रात्तान्सक्तून्भोजनायमे स्वयंचतुभुजेतस्याद्गृहीतासक्तुर्भोक्तृतः नास्मिहृसक्तूनज्ञात
[illegible] ततो भुक्त्वा [illegible] हार्यासमपद्यतसातदा ततो [illegible] यामपाहित्रीतासौनिकस्यसा तत्रसौनिकभार्यामामुपत्यावोचतत्रकः १
धा मत्स्यवावप्रलब्धेयंत्वयातत्सक्तुफलं इतितत्र्जितोगत्वाततोगुरुःवहिःपुरि ब्रांतःशयितवानस्मिमूले [illegible] शाखिनः तथाभूतस्यमेतत्र
त्रनयासौनिकभार्यया आगमसुपयोगिन्यागलेबध्नतत्रकं तस्यागतायांपापायांप्रबु [illegible] चतत्क्षणं पश्यामियावत्प्राप्तोस्मिमयूरतांस्थितस्ततः २८
२७४ ततोदिनानिकतिचिद्विग्राभ्राम्यन्नितस्ततः जीवंशाकुनिकेनाहंगृहीताभूवमेकदा सचानी [illegible] पंडितेनवे विलराजसुनीतारसुखा १५

[illegible] लितां ताञ्च मत्सखी किमिदं
त्सखी तयोश्चानीतयोभीत्या प्रहारव्यथया च सा नीत्रयोत्क्रांतजीवाभूत्सद्योकनकमंजरी ततो [illegible] दुरो त [illegible] ततो पि गाननन्नार्थः सर
निर्भयाद्गृहीत्वपद्मदयद्दुर्मनाः साचतस्यैतदाम्रलान्नयास्यर्वमवर्णयत् यथाकर [illegible] निनाविम [illegible] हत्तेन दग्ध्या हंसावलीम
जाकमलाकरः एवंश्रुत्वा च तत्कालमात्मानंमध्दुःखितः विप्रलब्धोस्म्यहोक्षू रहं [illegible] कथं धैर्यः सर्वमवाप्नुते [illegible] शश्रुर्यथा हतरत्नेनमुषि
[illegible] ललतावन्यापव्याकाशनीनगा यत्नज [illegible] सप्रत्यायाशोसच [illegible]
नसः विप्रभोजनं [illegible] हिता [illegible] शीघ्रनाश [illegible] मीहेश [illegible] त्मात्मन्वावस्तुनाद्दतः एवं स विलपन्सस्तो विलपन्नम
हताम्रोदः शालिभक्तेचवतते तेननाहमिह त्वपि [illegible] नासिकतास्याःइतिवचो वेलवं मेघमालिना तन्मित्रेणोक्तोहि मेनचप्रतिज्ञं नभवेन्मृषा तसाः
लोपं नाधिच [illegible] नकेन [illegible] ततो निविलमतैव निराहतानानि तत्त्वतो रघासिद्धिः सवंदीमेत्र गतिः पुनः इत्यालोच्य सतं देवरि
त्कपंचि [illegible] नाजीवेन्कदाचन स्त्रीविनं [illegible] न्त्वा मकाम [illegible] कान्नमा [illegible] ततनसा [illegible] तत्रचासो वदी हंदीमेत्र भेदमयाहता
वरमानाययन्नृपः अब्रवीच्चकथंमद्भवानैवं [illegible] तेनोरघासिद्धिर्वातेषायेधूर्तेवा [illegible] दिनी [illegible] काली दिदः स्त्रि [illegible] गाथ
एषैवशोककार्यं त्रमहाराज मम मानतं नच हंसावलीहेतोः का [illegible] त्रविषादिता आदिष्टा हंदिरोवासाः दिताहंनि यातनगधास्ता कागतो [illegible] तेपा
नात्द्योगांनिश्चितेनतां चरक्षति प्रभवत्येव धर्मोहि तेह हृष्टेन तथा चकिं नह हृदेव [illegible] स्त्रामिल [illegible] नारीचेगमभुवाचतं येपत्री
प्रवीतस्त्मात्मनाहंप्रयास्यामि तामन्वेष्टुं तया सह अत्र यानेवमेचेतः [illegible] मध्यवा [illegible] नानकस्य सा ततोसो [illegible] स्तुक्तोपिसदुज्ञत्तनारी
घ्राणैर्निचिक्षेपसराज्यंकमलाकरः चार्यमात्यैपालं तेनतनगर्याः प्रययौतनः निगमाद् [illegible] यित्वनवनस्मिन् लेम [illegible] नात्पाश्री विषयोगतः ततो
भ्रमवनानिसः अनपेक्षितदेहात्तिर्गुर्वीद्याज्ञामनोभुवः क्रमेणप्राप्तदेवान्नत्कानने यत्रसास्थि [illegible] पप्पा [illegible] दयत् एवं कोपरिविन्यस्तस
रूपसत्वतोमरलेरक्ताशोकस्यभाषतः अत्यामिवकलामिंदोक्षामांपाडुमनोरमां उवाचवंदिनं नेचकें [illegible]
पमस्याह्यमानुषं तत्कुतावीक्ष्य सोवादीहंदीदिष्ट्याभिवर्धसे देवहंसावलीप्राप्तासैवह्यप्यात्र [illegible]

कूर्मं गत्वा तु ने हैषु कनीयानावयोरिति ततः सभ्रुकुटिं कृत्वा कनीयानुवाच तौ हे मूर्खे न ह्ली[illegible] तुपतं [illegible]
सन्नाम्बुयोपिध्यानरोमि घः निर्णायायाभिमानैकग्रस्ताः कूर्मं विहाय ते राज्ञः प्रसेनजिन्नाम्नः तेन देशे [illegible] ला पुरी त[illegible]
कं तत्र प्रतीहारमुखेनावेद्यांतः प्रविश्य ते नृपं विज्ञापयामासुः स्वदक्षतां तेन नृपेण ते तिष्ठतेहेव यावद्ध: आतिविलं [illegible]
तस्थुस्तत्र तथेति ते स्वाहारकाले चानाय्य तेभ्यः स्वोग्रासनं नृपः राजार्हं दापयामास [illegible] यैथे: सर्वं समकाल्पतं [illegible]
तमः विप्रो भोजनचंगोत्र जुगुप्साकूजिताननः कथं न भोजनं भुंक्ते प्रस्तं न्वा तु [illegible]
मडुगमोदः शालिभक्तेत्र वर्तते तेन नाहमिदं भोक्तुमुत्सहे स्वादहृपि [illegible] इत्युक्ते [illegible] इत्युक्तवान् [illegible] स छड [illegible]
दोषं तत्सुगंधि च स तु भोजनचंगस्तत्रास्थात्पिहितनासिकः ततः स राजा संचिंत्य यावदन्विष्यातक्रमा[illegible] ग्रामंह तत्र पुष्टान्संप्राप्य [illegible]
धे तदा ग्रामश्मशाननिकटक्षेत्रसंभवशालिजं ततो निर्विस्मितस्तुष्टः स राजा तमभाषत सत्यं भोजनचंगस्त्वं तदन्यद्भुज्यतामिति [illegible]
रुत्थसत्र पोविश्रान्तासत्रगेहे सुतान् विसृज्य [illegible] नस्वा मेकांगालिकोत्तमा नाचुतस्मैहिली यस्यै [illegible] हितस्तूत मंडना विप्रायनारी
चंगा[illegible]र्वांगसुंदरी सा च वासगृहं तेन [illegible] न्विता यथो राकानिशेव पूर्णेन्दुसत्कीकंदर्पदीपिनी प्रविष्टायां च तस्यां सप्रभाभा
[illegible] संकुलं तत्र मन्त्रेणावा [illegible] नारीचंगो वुवीडाजस्तं नाविष्कालस्तनामिति न चेन्मृत्वो हं नियंतिगंधासा छागलो
[illegible] शुक्रेणाद्याद्यात्सक्ता चार [illegible] तेजसानुस्मृते [illegible] नारीचंगमुवाच तं येयं श्री
खंडकं [illegible] कालागुरुमहो [illegible] ये साधनाप्रेष्टुनसा त्राहसोर [illegible] चारविलासिनीतासोनिकस्यासा तत्तोसेनि इत्युक्तोपि स राजा तत्तनारी
चंगस्तत्सोनयत् प्रतिपेदे ततो राजा विचारपतितोऽभवत् [illegible] तुष्टास्तु धेनामजाता [illegible] पितवानास्मिन्मले [illegible] धातृधात्री वियोगतः ततो
निविस्मितस्तस्या नारीचंगस्य चंगतां प्रशंसन्नृपतिस्तस्मै ततोपाहूजन्मने तद्दसात्तु [illegible] चन त्वां पश्य [illegible] रयत् पर्यंकोपरि विन्यस्त
[illegible] स्वामास्थैप [illegible]

व.क.
शशां

न्नसंख्येकतूलिकाः । तस्यां सतूलिकायां गोमहार्हवाससे वेश्मनि सुष्वाप धौतसुश्लक्ष्णसंच्छन्नवाससि यामार्ध एव च गते स बाधेः शयनात्त-
तः उत्तस्थौ पाणिमवष्टब्धपार्श्वः क्रन्दन्व्यथार्दितः । ददृशे तस्य पार्श्वे च तत्रस्थै राजसूनुभिः ॥ ४२ ॥ ... लग्नस्य बालस्य मद्धे वक्रकुटिलारुणम् गताश्चैते-
स्तत्र ... राजा प्रसुप्तं ... तूलिकानां तले ... किन्नास्मान्नहीत्यलामिति गत्वेक्षते च तेन यावदेकैकं तूलिकातलं तावत्सर्वतला-
न्तस्तस्याम् ... उद्याने
हरन्राजा राज्ञीभिः ... भिः सह श्रो... यत्नात्तेऽसौ जेनतस्पवीक्ष्यता तद्रूपं तूलिकायां गतस्यांगं दृष्ट्वा विसिस्मिये सप्तभ्यस्तूलिकाभ्यो
...नुयया ... ज्ञातवि...यमाणस्ता... ...ताः तेनायसः प्रातश्चाद्भुते वेदयम्पसौ कुमारायाम्मसीदिति तेभ्यस्त्रिभ्योपि चैवेभ्यो हे-
मल ... दसौ ततस्ते सुखितास्तत्र तस्थु... ...ष्टपाः पितुर्विप्रिनयत्नाहि हेलोपार्जितपातकाः । इत्याख्याय कथामद्भुतमंसनि-
ष्ठः पुनः स वेतालः पप्रच्छ तं त्रिविक्रमसेनं ... तिकृत्स्नं राजन्निश्चित्य शापपूर्वोक्तं ब्रूहि मे तेषां नारीभोजनशय्याविज्ञानिकोधिक-
श्च गः तच्छ्रुत्वैव स धीमान्वेतालं प्रत्युवाच तं नृपतिः अहं मेऽतं नि... तत्वं अधिकं जानामि तूलिकावैगं तस्यागप्रत्यक्षं बालप्रतिबिंबु-
ष्मनेदृष्टं इतराभ्यां हि भवेज्ज्ञातं वैज्ञातम्पतो यावाने इति तस्योक्तवतो साहेतालो भूपते यथा शाम्यन्नु सोपि तथैव राजा तमन्वयासीद
तिनिर्विषमः ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके ... केतुस्नापारात्तस्त्यां ... मो वेतालः ॥ ततो गत्वा पुनः प-
त्तस्माच्छिंशपापादपान्नृपः स त्रिविक्रमसेनस्तं स्कन्धे वेतालमग्रहीत् प्रस्थि... सोऽत्र तस्यात तस्य परिमर्दिनी किमेतन्नृ... ...आन्तः प्रभु-
श्मशाने भ्रमणं निशि किमेतन्नेक्षसे भूतसंकुलं रात्रिभीषणं चिताधूमैरिव ध्वा... ...आग्रहे पतितैरिदिं...ः कदै... ...तं मम इत्तु-
रोधतः तदिदं शृणु तावन्मे प्रश्नमार्गविनोदनं अस्ति पातालिनगरी भुवो दैवनिर्मिता शैवीतनु... ...मसजनेले... ...इलेः शाख्यामसापपत्नी
तीभोगवत्यो या हिरण्यवतीति च कृतादिषु त्रिषु ख्याता कलावुज्जयिनीति च तस्यां च वीर... ...ताद्वै...
स महादेवी बभूव च सोऽपुत्रराजा नयाश्याकं गत्वा मंदाकिनीतटे हरमाराधयामास तनयेप्सुर्जानन्दया । ...तेन परितोष्य पिगळहे धन्यावपा

राम
५२

७०७

रत्नं यदमुं चत्वाभरणं तेन मत्यागी एतच्छ्रुत्वैवं मतस्तस्य राज्ञो वेतालो गात्पूर्ववत्स्वपदं सः राजापि भूयो पात्रं से प्राप्तमेतं प्राप[illegible] पत[illegible]
ये ॥ इति श्रीमद्दसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके सप्तदशस्तरंगः ॥ १७ ॥ इति दे[illegible]ला पुरे ॥ ततो [illegible]
पातो गृहीत्वा नृपः स त्रिविक्रमसेनो य वेतालस्तं जगाद सः राजन्विचित्रामेकां ते वर्णयामि कथां शृणु [illegible]
तिस्त्रस्तस्याभवन्भार्या राजपुत्र्योतिवल्लभाः एकानाम्निंदुलेखेति तारावल्यपरा तथा [illegible]
हरत्राजा राज्ञीभिस्तिसृभिः सह आसां च केहृते तत्र जितशेषरिपुः सुखं एक[illegible] नवं मकाप्याप्त [illegible]
क्रीडितुं ययौ तत्रालिमालामौर्वीकाः पुष्पस्तबकतानताः चापयष्टीरनंगस्य मधु[illegible]स्तुताय[illegible]स्य कोकिलाकलादितिलोग[illegible]
संभोगैकरसस्तासामिवमानसजन्मनः सिषेवेतः पुरैः साकं स राजा वासवोपमः पानमदनैकदर्पआवितस्यापि जीवितं तत्रिःश्वासस्नुग स्र
धीनि तद्दैवोष्ठहसितानि च प्रियापीतावशेषाणि पिबन्नेस मधूनसः तत्र तस्येंदुलेखाया राज्ञाः केलिकचग्रहात् तस्याः पपात कर्णाग्रादु
त्संगेतंगडुरुसले तेनोरुदेशे सहसा क्षते जातेभिघातजे आभिजातामहादेवी हाहेत्युक्त्वाथ मूर्छेसा तद्दृष्ट्वा विकलेनाश्वा राज्ञा परिजनेन च
समाश्वा[illegible]नै राज्ञी सा शनैः शीतांबुमारुतैः ततो [illegible]राजा तां राजधानीं भिषग्वरैः प्रियामुपरमहृद्यैरामुक्तव्रणपट्टिकां रात्रौ चंदुः
स्थि[illegible]तीयया तारावल्या सह [illegible] नापासादमीश्वरः तत्र तस्याः सुप्तायाधारान्तस्त्याहिमत्विषः करा जालपथैः प
[illegible]साहादंग[illegible]त्तिमवादिनी शयनात्सहसोत्तस्थौ तदंगपरिमर्दिनी किमेतदिति संभ्रांतः प्रबु
द्धोपदद[illegible] उत्थाय राजा[illegible]नेत्रेनस्याविनिर्गतः [illegible]छं तस्याः पतितवाह राज्ञी तारावली तदा नाथांगे पतितैरिंदोः करैरेतत्कृतं मम इत्यु
क्तवत्याः क्रंदंत्याः सात्त्विराक्षयति स्म तः तस्याः परिजनो राजा विक्लवाकुलधावितं तेना[illegible]नारयामास सजलैर्नलिनीदलैः शय्यामस्यापयच्चा
ग्नेः श्रीखंडद्रवलेपनं तावत्तृतीयास्याः समगांकवती प्रिया तत्पार्श्वमागंतुमना[illegible]नेजमंदिरात् निर्गता सा शृणोत्क्वापि गृहे धन्यावघा

६९
शशां

ततश्च निःशब्दायां निशि व्यक्तं विदूरे मुसलध्वनिं श्रुत्वैव हा मृतास्मीति ब्रुवाणा धुन्वती करौ उपाविशीद्व्यथाक्रान्ता मार्गे सा मृगलोचना ततः
प्रतिनिवृत्तैव नीता परिजनेन सा स्वमेवान्तःपुरं बाला रुदन्ती शयने पतन् ददर्श तत्र तस्याश्च चिन्वन्सास्तु परिहृसा आलीनभ्रमरौ पद्माविव हस्तौ
किणाङ्कितैस्ततश्च सोऽब्रवीद्राजेमजाप्यागत्य विक्लवः [illegible] मन्तदिति पप्रच्छ निजो धर्मध्वजः प्रियां सापि प्रदर्श्य हस्तौ तमित्युवाच रुजान्विता श्रु
हो मत्त्रिताभवि[illegible]तात ते शुक्लो भाषी ततः स दाहशमनं दापयामास हस्तयोः तस्याश्चन्दनलेपादि राजाद्भुतविषादवान् एकस्या उत्पले
नाङ्घ्रिः पद्मे [illegible]जनमालोक्य द्वितीयस्याः पुनर्दग्धमङ्गं शशिकरैरपि एतस्यास्तु तृतीयस्याः श्रुतेनापि विनिर्गताः कष्टं मुसलशब्देन हस्त
योरीदृशाः किणाः अहो युगपदेतासां प्रेयसीनामनिष्टदः गुणोऽप्यन्याभिजातत्वे जातो दोषाय दैवतः इति चिन्तयतस्तस्य उत्सवोऽन्तःपु
रेषु च त्रियामा शतयामेव कृच्छ्रात्तस्य पतेर्भुवः प्रातश्च समभिषक्शल्यहर्तृभिः सह संव्यधात् तथा यथाभूदचिरात्स्वस्थान्तःपुरनि
वृताः एवमेतां कथामुक्त्वा वेतालोऽन्वयुङ्क्त तं तदा स त्रिविक्रमसेनं तं पप्रच्छांसस्थितो नृपं अभिजाततरैतासु राजञ्जानीष्व का वद पूर्वोक्तः सो
ऽस्तु शापस्ते जानन्यदि न वक्ष्यसि तच्छ्रुत्वा सोऽब्रवीद्राजा सुकुमारतरा नृ सा अस्पृष्टे मुसले यस्याः शब्देनैवोद्गताः किणाः उत्पलेन्दुकरैः स्पर्शा
द्धन्नैवितरयोर्द्वयोः संजाता व्रणविस्फोटा दाहस्तेन तयोर्न ते समे इति तस्योक्तवतो[illegible] तस्यांसकात्[illegible]संतापप[illegible]पदं वेतालः स च स्वस्थानमगात्
वन्तस्तु दृढनिश्चयोऽनुययौ ॥ इति श्रीमहासोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे श[illegible] इति [illegible] तत्र [illegible] तेभ्यो [illegible]मुन्नमैः
तालः ॥ स त्रिविक्रमसेनोऽथ पुनस्तं शिंशपातरुं गत्वा प्राप्य च वेतालं राजा स्कन्धे चकार [illegible] सेव गाम्भीर्यात्सोऽप्युवाचेव स[illegible] सन्निधिदन्तो
भूपत्तमाह स्म वेतालः सोऽस्य पृष्ठतः राजन्नेवमनुद्विग्नः पर्याप्तमसि मे प्रियः तदेतां मत्तरो[illegible]तः तीर्थयात्रापरिश्रान्तो [illegible]विश्रान्तो ह्युपयास्य
यशःकेतुरिति राजाभवत्सुग स्मामाश्रितो गगुणार्यमरद्भ्रान्त्यार्दवसरः तस्य दीर्घदर्शिनामा[illegible] नाम तस्याधुनातापतद्वहे चिरादपास्तशयनो
ज्ञो राज्ञा सेवबृहस्पतिः तस्मिन्मन्त्रिणि विन्यस्य राज्यं सह कण्टकं शनैः सुखैकसक्तोऽभूद्ध्यर्योद्रूपमः

राम
५६

७०२

नेप्रामदास्पदे शुश्रूषावभक्तिमल्लीने वचनेन हितैषिणा रज्यति स्म च निश्चिंतो जालवानायने शुभः प्रियेण [illegible] प्राश्मेन प्रा[illegible]पत [illegible]
भक्षितमेतेनेत्युस्यन्नमयशो जने लोकवादस्त्वपश्यामि महतामिह दोषकृत् त्वाजितः किं न रामेति न [illegible] ला पुरे॥ ततो [illegible]
क्रैतेन मंत्रिणा भार्या मेधावती धीरास्तान्वयानमभाषत तीर्थयात्रापदेशेन युत्तरापथ्यमही [illegible] प्रो [illegible]
एवं हि निस्पृहस्येष जनवादो निवर्त्स्यति तत्प्रस्थितेन्दपो राज्यं सुहृत्स्वपति ततः स्वयं ततः [illegible] जानिविमे [illegible] ति श्री [illegible] प
ह्यमंत्रिणा भविता चते रत्नुक्तो भार्यया गतवादीर्घदर्शी नयोनिमः कथाप्रसंगेन पु [illegible] तन्वेमकाप्यने [illegible] हि माराजा [illegible]
श्विद्वयहं व्रजामि तीर्थयात्रायै धर्मो हि प्रेमिनः सम तच्छ्रुत्वा सोऽब्रवीद्राजा नैवं त [illegible] रस्तु [illegible] धर्मो [illegible] गीस्ते स्वगृहे [illegible]
स्थायाचेत्स मंत्री तमथ शुद्धादिमयणे दानादैनिम्यशुद्धानि तीर्थानि न्यपतः पुनः पावन्न [illegible] रंजिस्तावद्गृह्याणि धीमता अविश्वासेश
तीर्थे हि संगमस्तैः कुतोन्यथा इति तस्मिन्वदत्येव रात्रि नत्रो निषेधति प्रविश्यात्र प्रतीहारी राजानं तं व्यजिज्ञपत् देव व्योमसरोमध्यमंशुमान्
वगाहते उदतिष्ठत्तु सेषाव: स्नानवेलातिवर्तते श्रुत्वैतत्सहसा स्नातुमुदतिष्ठत्स हीपतिः पादौ न्स्तुत्व: स मंत्री च तं प्रणम्य गृहं ययौ ततान्स्या
प्यभार्यां तामनुयात्रानिवारितां स प्रतस्थे ततो गुप्तं [illegible] ष्टो रूपतं किंतः एकाकी च भ्रमंस्तांस्तान्देशांस्तीर्थानि च व्रजन् स प्राप पौंड्रविषयं दीर्घदर्शी
सुनि [illegible] तत्रपत्तनए कस्मिन्नदूरे क्वो:प्रविश्यसः [illegible] के देवकुलं शैवं तस्मोगन उपाविशत् तत्रार्ककरसंतापक्लांतं हराधृहस्तंर ददर्श निधिदत्ता
[illegible] धे दृष्ट्वा सोपवीरं सुलक्षणं संभाव्य चोत्तमं विप्रमातिथ्यायान यद्गृहं तत्र चाश्वनपन्नान भोजनाद्यैस्तमुत्तमैः
कः [illegible] सीति विश्रांत [illegible] रवान् दीर्घदर्शी विप्रोहमंगदेशादिहागतः तीर्थयात्राप्रसिस्येवगांभीर्यात्स्मामुवाचतं ततः स निधिदत्तो
पितं जगास्म हावणिक् सुवर्णद्वीपगमने याम्युतोहं वणिज्यया तन्न तिष्ठेह मद्गेहे यावदेष्याम्यहं ततः तीर्थयात्राप्रसिद्धोनो विश्रांतोह्यध्ययास्य
सि तच्छ्रुत्वा सोऽब्रवीद्दीर्घदर्शी नाहिमेमेहितिकं तथैव सहयास्यामि सार्थवाहयथासुखं एवमस्त्विति तेनोक्ते साधुनासो घतद्गृहे चिरादपास्तशयनो

वे. क.
श. श्रा.

निशां मंत्री निनाय ततो अन्येद्युरुपते नैव वणिजा सह वारिधिं गत्वा प्रवहणमारूढ दूरं प्रवहणं च सः तेन गच्छन्प्रवहणेनाब्धिमद्भुतभीषणं विलोकयन्स संप्राप स्वर्णद्वीपं क्रमेण तत् तत्र द्वीपे समं तेन किंचित्कालमुवास सः वणिजा निधिदत्तेन क्रयविक्रयकारिणा आगच्छंश्च ततस्तस्मान्नबुन्नौवहणस्थितः कल्पवृक्षं ददर्शाब्धेरूर्मिभिः पश्चात्समुत्थितं प्रवालशाखासुभगैः स्कंदैः जांबूनदोज्ज्वलैः फलैर्मणिमयैः कांतैः कुसुमैश्चोपशोभितं [illegible] द्रुम [illegible] पुष्प [illegible] गवर्तिनी कन्यामद्भुताकारकमनीयामवेक्षत अहो किमेतदिति यावच्चिंतयति क्षणं तावत्सा वीणामीकर [illegible] तुमेव प्रचक्रमे यत्कर्मबीजमुप्तं येन पुरा तत्स निश्चितं भुंक्ते पूर्वकृतस्य हि शक्यो विधिनापि न कर्तुमन्यथाभावः इत्यागायत्क्षणात्तस्मिन्नंभोधौ दिव्यकन्यका सकल्पद्रुमपर्यंकशय्यान्तरमावर्तते किमपूर्वमद्येदं मया दृष्टमित्यद्भुते क्वाब्धिः क्व दृष्टनष्टोद्गायद्दिव्यांगनातरुः यदि वा वेद्मि पाथोधेराकरः शश्वदीदृशाम् लक्ष्मींदुपारिजाताद्या नास्मान्नेतत्किमुद्गताः इति तं चिंतयंतं च तत्क्षणादीर्घदर्शिनं विलोक्य विस्मयाविष्टकर्णधाराद्योऽब्रुवन् एवमेषा सदैवेह दृश्यते वरकन्यका निमज्जति च तत्कालं न वेदं दृष्टं नवं इत्युक्तस्तैः समं तेन निधिदत्तेन संक्रमान् मंत्री चित्रीयमाणोऽब्धेस्तीरं इतगतोऽभ्ययात् ततोत्तारितभांडेन तेनैव वणिजा सह अंगान्स हृष्टप्रमेन लोकं वसोपनहृह स्थित्वा नातिचिरं तन्निधिदत्तमुवाच तं सार्थवाहमेवेहं हि विश्रांतोऽहं चिरं सुखं इत्यानीयानुमिच्छामि त्वद्देशां [illegible] इत्युक्त्वा तमनिच्छंतमप्यामंत्र्य दीप्यवि दीर्घदर्शी स तत्रैकसहायः प्रस्थितस्ततः क्रमोल्लंघितदूराध्वा प्राप्तो विषयं निजं तत्र [illegible] प्रपद्दे बहिर्नगरस्थितं यशःकेतुनामानं स्वमुद्दन्तश्चानङ्गरपाले तेऽश्रुगता स विज्ञप्तश्चारै राजानमभ्यगात् स्वयं निर्गत्य नगराद्बहिः [illegible] पच परिष्वज्य स्वं तमभिनंद्य सः तेन सार्धं प्रस्थवनं भूप चिराप्राप्ता मधूस्वरं त्यक्त्वास्मान्किमयानीतेन परं वदमानेऽस यावत्कुरीरमपृष्ठानिःस्नेहत्तुरूपा दशा किं वा गतवानो देहि मन्मे त्वयुंतु यो भंय एव यदकस्मान्न वेषाम्हतीर्थाद्देशं समतोऽभिवः न दृष्ट्वा किं त्वया भ्रांता देशा दृष्टं च किं नवं इति तद्वचनं [illegible] जगाद सुमंत्री तं नृपं इत्यपास्यासितो वावार्णयं क्रमात् अब्धौ दृष्टामिनी तस्मिन् तां दृष्टां दिव्यकन्यकां गायंतीं त्रिजगत्सारभूतां कल्पतरुस्थितां यथावत्कथयामास सः

राम
५८

७१०

तैव चन्द्रप्रस्थपास्यरत्नशोभवत् यथानयाविनामेनेनिषाले राज्यजीविते जगाद चतमेकोनेनीतास्मसचिवेतदा [illegible]पत[illegible]
तेनास्तिमेन्यथा यामितद्दुःखेनपथ्याप्रणम्यभवितमन्तं निवारणीयोनाहतेनानुगम्यस्त्रसर्वथा गुरुमेकाहियास्य[illegible]पा
महद्वचोमान्यथाकार्षीः शापितोसिममासुभिः इत्युक्तान्तस्ततिवचोनिरस्यविसस्सर्जतं मेत्रिणंस्त्वग्रहराजाचिरोल्कस्व [illegible]ति[illegible]
स्वपासीदीर्घदर्शीसुदुर्मनाः स्वामिन्यसाध्यमसनेसुत्वसंभ्रीत्रिणाकुलः अस्व[illegible]कुलान्यराज्यभवेन्नृपः यत्रा[illegible]प
त्रिशितापसरूपभृत् गच्छस्वकुशनामारण्यमुनिमार्गेददर्शसः सोत्रवेतापसाकर[illegible]सारादिशत् लक्ष्मीदत्तेनवालिजास[illegible]
धौ गताग्राम्यसितामिष्टांकन्यामजनिराकुलः इतितद्वचसाहृष्टस्तप्रणम्यसपार्थिव[illegible] आश्रमदीर्घदर्शीचकोतातत्रापदंबुधिं सुतारशोवध
वलेनीचिन्ध्र्भिर्विकस्वरैः वीक्षमाणमितावर्त्तनेत्ररागिण्यसंभ्रमात् तत्रीवबुणिज्जातेनसुनिर्मोकेनसगतिः लक्ष्मीदत्तेनजलेस्यस्वर्णद्वीप
वियासुना तेनैवसहचक्राकपादसुद्रादिदर्शनात् प्रहेनाहलाववहनेप्रतस्यसाबुधोन्नृपः मध्यमव्धेस्त्रसंप्राप्तेवहनेवारिमध्यतः तदागा
त्कालस्यविटपिस्कन्धस्थासावकन्यका पावत्नस्यप्रमितेराजाचकोरइवचंद्रिकां तावत्साग्राययतिस्मैववल्लकीवाद्यसुन्दरं यत्कर्मवीजमुप्तंयेनपुरा
त[illegible]तनिश्चितंभुंक्ते दैवंहलनस्पृहिशक्तोविधियं[illegible]वकर्तुमन्यथाभावः तस्मात्तत्रपथावन्नविनतयस्तदैवयोगेन तत्रनयाप्राप्तेविवशोसौ
[illegible]तेनतुशोनिः इतिनृचितमाद्यपीगायंतींतांविभावयन् निसर्दःसत्वलंतस्थौराजासमदसाहतः रत्नाकरनमत्तुभ्यमगाधहृदयायते येन
[illegible]ह्यविप्रल[illegible]श्रिया तत्तुरैरप्यलभ्यांतेसपेक्षक्ष्माभृदाश्रये शरणंतंप्रपन्नोहमिष्टसिद्धिंविधत्स्वमे एवंयावत्समुद्रंत
[illegible]नातिभूमिपः तावत्साकन्यकातत्रनिममज्जसपादपा तदृष्ट्वानुमार्गस्थाःसराजात्मानमक्षिपत् वारिधावत्रकोमाश्रितापस्येव
शाततथ तद्दीक्ष्याशंकितगतौविनष्टंतंमहाजनः लक्ष्मीदत्तोवणिग्दुःखात्तोहतमागोपुलोभवत् माकार्षीःसाहसंनास्ति मग्नस्याप्यंबुधौभयं एष
राजायशःकेतुर्नाम्नानापसवेशधृत् एतत्कन्यार्थमायातः एवंभार्यैयमस्यच एतांप्राप्यतुतत्राप्तो वेगराज्यंसमेष्यति इत्यथास्यासितोवाचानत्का

दक लंगगनेोत्पया सार्धवाही यथाकामं सजगाम ष्टसिद्धये राजापि सयशःकेतुर्निमग्नोऽसमहोदधेः अकस्मान्नगरं दिव्यमपश्यज्जातविस्मयः

शाश्री भास्वन्माणिमयस्तंभैः काञ्चनोज्वलभित्तिभिः विमानराजप्रासादैः मुक्ताजालगवाक्षकैः नानारत्नशिलापट्टबद्धसोपानवापिकैः काम

दे ल्पकक्षैश्चोद्यानैरुपशोभितं समृद्धेऽपि पुरे तत्र निर्जने यत्र गृहे गृहे अनुप्रविश्यन यदा नाददर्श प्रियां क्वचित् तदा विचिन्व

वेशान्[illegible]तुंगमणिमञ्चं आरुह्य द्वारमुद्घाट्य प्रविवेश स भूपतिः प्रविश्य चान्तः सद्रत्नपर्यंकस्थितमेककं रत्नच्छादितसर्वांगशाया

पानिहि[illegible]कंचिदैक्षत [illegible]शान्तो स हसोत्कंठमुद्घाट्य पतितन्मुखं यावन्नावेदपश्यत्तां तस्मिन्नामेव सोऽगतो त्वत्तानीलां मुकधानहसन्मुखश

[illegible]श्रियं ज्योत्स्नावपातां पातालगतामिव निर्मलनिशं नहदर्शनेन चास्याभूदवस्था कापि मा तदा ग्रीष्मे तु महतापस्य सरित्संदर्शनेन या सा

पुन्मीलितचक्षुस्तकल्याणलालकुतिलक्षणं वीक्ष्य कामन्तया प्राप्तसंभ्रमा त्यक्त्वा शयनं जहौ कृतातिथ्यानतमुखी रञ्जयन्ती च पादयोः कुलेक्षणे

नलन्यासैः पानैरेव मुखा च ह कोऽभवान्दिमगम्यं च प्रविष्टोऽसि रसातलं राजविज्ञाकितनोः किं चेतनापसव्रते इत्यादिशत महाभागसमासे

मपितेपदि एवं तस्याः स्वचः श्रुत्वा स राजा प्रत्युवाच तां अंगराजो यशःकेतुरिति नाम्नास्मि सुन्दरि आप्तात्स्वच्छहृद्रूपा च नाम श्री वसिन्धुबुधी

ततस्त्वदर्थे कृतेऽस्मिंश्च राज्यं विमुच्य च आगत्यैव प्रविष्टोऽहमनुमार्गेण पतिते तन्मध्यतोऽहं [illegible]मिति तस्मिन्नुक्ते तेन चापमत्सा सलज्जा सानुराग

च सानन्दा चैवमभ्यधात् मृगांकसेनइत्यस्ति श्रीमान्विद्याधराधिपः सोऽमृगांकवती च [illegible]धुडितस्यसुतास्मि सा तमामसिन्स्वरा

श्रीकाकिनीपिता नजाने हेतुना केनगतः क्वापि सपौरकः तेनाहमत्र्यवसन्ने निर्दे [illegible]ज्यावासिपैः पत्रकल्पद्रुमात्रृष्टागाराशी सम

स्थिता एवमुक्तवती तेन स्मरताततमुनेवचः तया राज्यततमाराज्ञावचोभिः प्रेमपेशलैः यथानुरागविवशा भार्याने तस्यपत्न्येण सा प

दवीरस्य समयं तेकमभ्यधात् मुक्तकुल चतुर्दश्याम ष्टम्यामार्यपुत्रते प्रतिमासमस्या यत्ना च गुह्येदिवसानहि यत्र कामम्पतुर्दश्याञ्च [illegible] राम

७११ नास्मि च तया इष्ट्यानिषिद्ध्यकारणं प्रावविधे एवं तानुक्त्वा समयं सा राजा दिव्यकन्यका तयेत्युक्ते वगाधवासि तस्मारिध्यासिशा [illegible] ५८

भेजे ततः स संभोगसुखं तत्र तया सह यत्राभूदन्यपर्यस्तो मान्मथो मंडनक्रमः केशेषु लुलितमाल्येषु केशग्रहनखावल[illegible] पत[illegible]
नीरागे दशनक्षतिः कुचयोः कारजश्रेणिश्छिन्नमालिकमालयोः लुप्तांगरागे ध्वस्ते ध्वस्ते तु गाढालिंगनराजिता इति तद्दिव्य[illegible]
स्थितमतेन समं मृगांकवती भार्या भूपं प्राहेदमेकदा त्वमिहैव प्रतीक्षेथाः कार्यार्थं क्वापि याम्यहं अद्य से पाहि संप्राप्ता [illegible]
श्री इहास्स्वार्यपुत्रत्वं मास्मगाः स्फाटिकं गृहं मा तत्र वाप्यां निपतितो भूलोकं त्वं गमिष्यसि [illegible] इत्युक्त्वा सा तमामंत्र्य ययौ तस्मात्तु बोध[illegible]
राजापि सप्रच्छन्नखड्गस्तां कौतुकाज्जिज्ञासुरन्वगात् तेनापश्यत्समं श्यामं व्यात्तवक्त्रबिलं च[illegible]मिव पातालमायातं राक्षसं नृपः स[illegible]
सानिपत्यैव मुक्तघोररवस्तदा तां मृगांकवतीं वक्त्रे विनिक्षिप्य निगीर्णवान् तद्दृष्ट्वैवाति कोप[illegible]हस्तात्तज्ज्वलन्निव निर्मोकमुक्तभुजगश्या
मलेन महासिना कोशाकृष्टेन धाविता राजसिंहोभिधावितः छिच्छेद राक्षसः तेन संदष्टौष्ठपुटं शिरः रक्षःकबंधवांत्तेन राज्ञा तस्यास्तवा
रिणा क्रोधजो ध्वस्ताशामाग्निने तु कान्ताविरोगजः ततो मोहनिशांधेस्मिन्नन्विष्टगतिकेन्वपि अकस्मात्स मेघमलिनस्यांगं भित्त्वा राक्षसः न
सोद्यान्नितदिव्या चंद्रमूर्तिरिवामला सा मृगांकवती जीवंत्यक्षतांगी विनिर्ययौ तां तथा संकटोन्मुक्तां दृष्ट्वा कांतां ससंभ्रमं एह्येहीति व
दन्नानुधाव्याशु तां लिलिंग सः प्रिये किमेतदस्याग्रासमनुमायेति तेन सा पृष्टान्वेषां सन्त्यविद्याधर्यैवमभ्यधात् श्रूयतामार्यपुत्रैतन्मत्स्वज्ञान
मा[illegible]मयं पुनः विद्याधरेंद्रस्य पितुः शापाय्यदृशी मम वज्रप्रभोपि स हि मे पिता पूर्वं वसन्निह विनामया न भिवान्यत्राहारमकरोत्सदा
[illegible]जमुत्तामे[illegible]जैते चतुर्दश्यामथाष्टम्यामागच्छन्त्यहं सदा पोर्हियाः एकदा च चतुर्दश्यामिहागत्य हरस्यान्नम चिरं गौरीसम
र्चनं प्रोशखमितर्दिने ततः हमस्वतीक्षः समन्युधितो लेसमधिता नाभुक्त नापि वर्किंचिदासौ तु तहस्तु मां प्रति ततो राज्ञोपिता मासाप
राधाभयोत्कुर्वी भविता वत्सलग्रस्तवमेवहस्त्वपनितत्कर्मः यथा बदवलेपनयुक्ता पाय महस्तुधा मासिमासि तयाष्टम्यां चतुर्दश्यां च
केवला हराचेनरक्षाद्यानातीमेव नो वहिःपुरं नाम्ना कृतांतसंत्रासो राक्षसो नगरिष्याति भित्त्वाभिनीतास्य हृदयं जीवंती च निरीष्यसि नस्मारिष्यसि शा

वे.क.
माशां

पंचनवंतानिरगणव्ययां स्यास्यस्यैकाकिनीनत्रेनुक्तः शापवशात्प्रानैः सोनुनीतोमयाध्यात्वा शापांतमवदत्पिता भर्ताभूत्वायशःकेतुर्नृ
ञ्झागत्यपतिर्यदा राक्षसेननिगीर्णांतां दृष्ट्वातंनिहनिष्यति तदातं मोक्ष्यसे शापाद्दृदयान्त्रस्यनिर्गता संस्मरिष्यसि जात्यादिविद्याःसर्वाः
ततःपिता इत्यादिश्यसशापांतंत्यक्त्वामामेककामिह निषधाद्रिगतस्तातो भूलोकंसपरिच्छदः अहंतयाचरंतीचशापमोहादिहावस
[illegible] शापोमे[illegible]सर्वत्र[illegible]तिः तन्नालपाश्वमधुनानिषधाद्रिंव्रजाम्यहं शापांतेस्वगतिंयामइत्येषसमयोहितः तमिहा
[illegible]स्त्वंवाव्रजस्थानंद्य मत्रते एवंतयोक्तस्सन्नृपोदुःखितोथपतेस्मतां सप्ताहानिनगतेव्य प्रसीदसुन्दुभितया क्षिपावत्तावदान्मुकस्मुद्याने
क्रीडनैरिह तेगच्छ स्वपितुःस्थानंयास्याम्यहमपिस्त्वत्कृ ततोनुरेमेसतयासहोद्यानेगुकातया सजलोत्पलनेत्रासुवापीमुपडहन्तपः
मास्मयातेविहायोस्मिन्नितिशुक्तवतीप्रियं उत्तिष्ठवीचिहस्तास्तुहस्तमारसनिःस्वनैः सप्तमेह्निसपुत्रस्तातांतस्यावाप्यांनिपत्यसः उन्मस्यो
स्वपुरोद्यानवापीमध्यान्नृपासन्ह ततःकांतांसन्तिवप्राप्तंतंदृष्ट्वोद्यानपालकाः दृष्ट्वात्मभ्युत्थितंगत्वाजगदुर्दीर्घदर्शिने सोप्युत्थायादपतितं
समानीतस्मितेनानो दृष्ट्वाप्रावेशयन्मंत्रीसपौरोभ्यंतरंनृप अहोमैषाकथंप्राप्ताराज्ञादेव्यागतांसुता व्योमश्रीचविषकृद्व्योयाक्षणदृश्या
मपेक्षिता पद्मस्यलिखितेधात्रालाटस्यपंक्तिषु तदवश्यमसंभाव्यमपितत्रोपतिष्ठते इत्य[illegible]तिमृकोस्मिन्ध्यायत्यपुत्रजनेपिच दिव्य
स्त्रीप्राप्तिसाश्वेगजागमनमोत्सवे साम्हगांकवतीदृष्ट्वातंस्वदेशागतंनृप इत्येषाहृतेम[illegible]मा[illegible]पृथ्वीगाते नाविरामीज्ञविद्यासा
तापुम्यतनीतदा ततःसानुषितेवाद्यविषादमगमत्परं किमकस्माद्विषण्णेवदृश्यसेवद[illegible]पे इत्युक्ताराज्ञासाविद्याधर्येवमब्रवीत जातदया
नाहंशापम्युक्तापितन्स्नेहाद्दर्शयच्चिरं तेनविद्याममभ्रष्टानष्टादिव्याचसागतिः तच्छ्रुत्वाहंतसिद्धेयंममविद्याधरेतिसः [illegible] त्रसीलोद्रि
तुःशंसीचक्रेमहोत्सवं तदृष्ट्वादीर्घदर्शीसमंत्रीगतान्निहनिशि शयनीयगतोकस्माद्धृत्स्फोटेनव्यपद्यत ततोनुभूपत[illegible] त्रा जगाद
दःस्वप यशःकेतुश्चिरंतस्यामृगांकवतीसखः इत्येतांकथयित्वामाततस्मैकथांसवेताल ः पुनरप्युवाचविक्रमसेन[illegible]गामतदेतस्मिन्नावि नृपाद्रिपादंचवा

रा.म.
५८

७१२

वृ.कु
था.श्री

विश्वस्य करैः संतमसं रविः भेत्तुं न चक्षमे तस्य मोहान्धतमसं तु नः विलक्ष्यश्च चक्राह्वैस्तस्य नीलनिशौत्सरा भेजे कु [illegible] पत [illegible] दित
धृतिः स्वजनैः सान्त्वमानोपि वियोगानलदीपितः न स लेभे द्विजयुवा धृतिं तां प्रेयसीं विना इह स्थितमिह स्नातेहृतनमत्रप्रसा [illegible]
नियुयो नितरां सोहृदत्र म्कतानावज्ञस्नानैः किं सान्मैव हन्यते तया अथ रूपं नाम वा नास्ति जीवं जातु कृतस्य न तद्धैर्यमवलंबस्व तां ग [illegible] पः
अप्राप्यं नाम नेहास्ति धीरस्य व्यवसायिनः इति बंधुसुहृद्वाक्यैर्बोधितः सोथ कृत्कृतः ति [illegible] चिहृ [illegible] सीववंधपूतिमास्यया आचि [illegible]
त्वकृतावाश्रह्मणसाहृहं भ्रमामि तावत्तीर्थानि क्षिपयाम्यघसंचयं पापक्षयाद्धि तां गो [illegible] आप्नुयां इत्यालोच्य यथावत्स्वं स्नानाद्यन्या
यसाकरोत् अन्येद्युश्च विचित्रान्नपानं स द्विजन्मनां चकारावारितं किंचिद्ददौ धनमशेषतः ब्रह्मत्वमात्र विनिर्गत्यैव स्वदेशतः
प्रियाप्राप्तीच्छया सोथ तीर्थानि भ्रमितुं ययौ भ्राम्यतश्चाजगामास्य भीमो ग्रीष्मंतु केसरी प्रचंडादित्यवदनो दीप्तपावकसन्निभः प्रियाविरहसं
तप्तानिःश्वाससमाहतैः मरुतोष्माण इवात्युष्मावहति स्म समीरणाः शुष्यद्धिपाण्डुपंकाश्च ह्रदद्वैपैः स्फटिकैरिव जलाशया दशिशिरेष्वमंत्तु
नाशुसंपदः चीरचीत्कारमुखरास्तापम्लानदलाधराः मधुश्रीविरहात्मार्गेष्वभवन्निव पादपाः तस्मिन्कालेर्कतापेन वियोगेन क्षुधा तथा निस्पा
[illegible] चतंक्लांतो विरूपक्षाम धूसरः भोजनार्थी हरिस्वामी प्राप ग्रामं क्वचिद्भ्रमन् पद्मनाभाभिधानस्य गृहं विप्रस्य सत्रिणः तत्र दृष्ट्वा स भुंजा
[illegible] न्विप्रानन्यनेदहेन कृ [illegible] रशास्वासमालव्य तस्थौ निःशब्दनिश्चलः तथास्थितं तमालोक्य सत्रिणस्तस्य गेहिनी पद्मनाभस्य संजातदया
[illegible] वतपत अहो क्षुत्क्षामगुर्वेषा कुर्यान्कस्य न लाघवं तदेवमयमन्नार्थी कोप्यास्ते द्वार्यधोमुखः दूराध्वाभ्यागतस्नातः क्षुत्क्षीणेंद्रि
यः [illegible] तदेष चान्नदानस्य पात्रमित्यवधार्य सा परमान्नभृतं साधीतस्नेहघृतशर्करं पात्रमुत्क्षिप्य पाणिभ्यामानीय प्रश्रितादरा जगाद
चैनं भुंक्ष्वेह गत्वा वापीतटे क्वचित् तयेति सोन्नपात्रं तद्गृहीत्वा नातिदूरतः गत्वा स्थापितवान्वाप्यास्तटे वटतरोरधः प्रक्षाल्य पाणिपादं च वाप्या
माचम्य तत्र सः यावद्भक्षयितुं तुष्टः परमान्नमुपैति तत् तावद्गृहीतो कृष्णाहिं चंचुपादद्वयेन च श्येनः कुतश्चिदागत्य तस्मिन्नुपाविश

७१७

राम
८०

हिभूपतेमेसंपन्नेस्वामिनस्तवाभ्यूदये हृदयंसपदिस्फुटितंतस्यमहामंत्रिणःकिमिति दिव्यस्त्रीनमयाकिंज्ञाप्तेस्मुचास्यनहृदयं [illegible]
सभीष्माराजागमनजेनदुःखेन एतच्चयदिनवक्ष्यसिमह्यंजानन्नपीहतद्राजन् धर्मस्तवविनंक्ष्यतिदलशस्तघटितिशिरः श्रुत्वेति
विक्रमसेनाराजाजगादवेतालं नैतेनासिनस्यमिति शुभचरितेभवतिमंत्रिवरे किंतुस्त्रीमात्ररसात्तुपेक्षितंयेनभूभुजाराज्यं तस्यापुनान्तु
[illegible]तस्यात्रकावार्ता तस्मैकष्टेपिकृतेप्रसूतदोषोवतनाधिकीभूतः इतितस्याविभावयतोहृदयंतन्मंत्रिणःस्फुटितं इत्युक्तोनृपति
ना तस्यांसाद्वेतालोनिजपदमेवतज्जगाम राजापिप्रसभमसौवापुनर्मन्वधावद्भूयोपिहर्तुंतमपत्रस्तधीरचेतः ॥ इतिश्रीमहासोमदेववि
रचितेकथासरित्सागरेशशांकवतीलंबकेएकोनविंशस्तरंगः ॥१९॥ इतिद्वादशोवेतालः ॥ अथगत्वापुनःशापशिंशपातस्ततोनृपः
सत्रिविक्रमसेनस्तस्कंधेवेतालमाददे आगतेनचवेतालोभूयस्तंनृपमब्रवीत् राजन्शृणुकथामेकांसंक्षिप्तांकथयामिते अस्तिवारा
णसीनामपुरीहरनिवासभूः देवस्वामीतितत्रासीन्मान्योनरपतेर्द्विजः महाधनस्यतस्यैकोहरिस्वामीत्यभूत्सुतः तस्यभार्याचलावण्याम
न्मयानिर्ममेविधिः तयासकांतयासाकंहरिस्वामीकदाचन रतिश्रान्तोययौनिद्रांहर्म्येचंद्रांशुशीतले तत्कालेतेनमार्गेणकामचारीवि
हायसा आगान्मदनवेगाख्योविद्याधरकुमारकः सतंचलावण्यवतींपत्युरंगेददर्शतां सुप्तामेवनिपत्यैतांगृहीत्वानभसाययौ क्षणा
त्प्रबुद्धोथपुत्राहरिस्वामीसततत्पतिः प्राणेश्वरीमपश्यन्तामुदतिष्ठत्ससंभ्रमः अ[illegible]क्वगताकुपितासात्तुकिंमयि छिन्नाजिज्ञासि
तुंकिंमेचित्रंपरिहसन्तुत इत्यनेकवितर्कौघव्याकुलस्तामितस्ततः हर्म्यप्रासाद[illegible]शिखरे[illegible]न्वेषयन्भ्रमन्निशि आगत्योद्यानमन्विष्य[illegible]
प्यकुतोपितां तन्मयोकाग्निसंतप्तोविललापसगद्गदं हाचंद्रबिंबवदनेहाज्योत्स्नागौरि[illegible]प्रिये रात्र्यातुल्यगुणद्वेष्याकिंनुतेहंत्वया रक्षः
या त्वयाकांत्याजितोबिभ्रच्चिवचंदनशीतलैः करैरमुञ्चयद्योमांसोयमिंदुस्त्वयाविना लब्धान्तरइवेदानींतैरेवतुदतिनिशितैः[illegible]पतावसोपया
ष्पाः प्रज्वलद्भिरिवांगारैर्विषदग्धैरिवाशुगैः इत्यादिक्रंदतस्तस्यसहरिस्वामिनस्तदा कृच्छ्राद्यातोपायनिशानतुनविरहवेदनाराधनापि[illegible]

ते तेन तस्योह्यमानस्य सर्पस्याक्रम्य पक्षिणा उत्क्रान्तजीवितस्यास्याद्विषलाला विनिर्ययौ सा तत्राधःस्थिते तस्मिन्नव पात्रे पत[illegible]ाद्
हरिस्वामी स एत्यान्नमभुक्त तत् क्षुधार्तस्य तपातस्य म. छान्नेन तृणेन तेन (क्षुधार्तस्य तपातस्य) कृत्स्नं भुक्तवतस्तीव्रा माग्नोद[illegible]
अहो विधौ विपर्यस्ते नाविपर्यस्यते हि किं तद्विषभूतमन्नमेतत्सक्षीरघृतशर्करे इति जल्पन्निपातेः स हरिस्वामी परिस्खलन् [illegible]नाना[illegible]
स्य विप्रस्यागात्य गृहिणीं तद्दत्तान्निषमन्नान्मे जातमेतन्निषमं द्विजेण कांचित्समानय क्षिप्रं[illegible] पापात्मिने इत्युक्तेन सतां साध्वी[illegible]
दिति विक्लवा हरिस्वामी परावृत्तनेत्रः प्राणान्विमुच्य तत् ततः सा तेन निर्दोषा पापापाति[illegible]भा यो निष्कासिता क्रोधान्मिथ्या[illegible]
वधात्क्रुधा अत्र तु सत्रस्पापवद्यात्सुभावदपि कर्मणा जातावमानातपसे साध्वी नीर्थमा[illegible] कस्य विप्रवधः सोस्ति सर्पश्येनान्नदेष्विह
तदाभूत्कर्मराजाग्रे वादो नासीत्तु निश्चयः तत्त्रिविक्रमसेन त्वं राजन्ब्रूहि ममाधुना कस्य सा ब्रह्महत्येति दृढं शापः स ते न्यथा इति वेतालतः
श्रुत्वा राजा शापनिर्यन्त्रितः स त्रिविक्रमसेनस्तं मुक्तमौनोब्रवीदिदं कस्य तत्पातकं तावत्सर्पस्य यद्विषासकैः अवशस्यापराधोस्ति भक्ष्यमा
णस्य शत्रुणा अथ श्येनस्य तेनापि किं दृष्टं क्षुधितात्मना अकस्मादान्नमानीय भक्ष्यं भक्षयता निज दंपत्योरन्नदातृत्वादानतस्यरेकस्य वाक्र
तः आभावदोषौ धर्मैकप्रवृत्तानात्तु भोयतः तद्दहं तत्समन्येसा ब्रह्महत्या जडात्मनः अविचार्यैव यो ब्रूयादेषामेकतरस्य तां इत्युक्तवतो
न[illegible]सा ह्यपोप्यानन्तवेतालः निजपदमेव नृपोपि स पुनरपि धीरस्तमन्वगादेव ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शा
शी[illegible]के[illegible]दे विंशस्तरंगः ॥ ४ ॥ इति त्रयोदशो वेतालः ॥ स त्रिविक्रमसेनोथ गत्वा तं शिंशिपातरुं भूयोप्यासाद्य वेतालं स्कंधे जग्राह भूप
तेः [illegible]चलितं च तं तूष्णीं स वेतालोभ्यधात्पुनः राजन्क्लान्तोसि तच्चित्रां कथामाख्यामि ते शृणु अस्त्ययोध्येति नगरी राजधानी वभूभृताम् रक्षः
कुलकृतान्तस्य रामनृपस्य शार्ङ्गिणः तस्यां राजाभवद्वीरकेतुर्नाम ररक्ष सः क्षोणीमिमां महाबाहुः प्रकारो नगरीमिव तस्मिन्महीपतौ वस्यां तु या
मेको महावणिक् रत्नदत्ताभिधानोभूद्वणिग्निवहनायकः नंदयन्त्यभिधानायां पत्न्यां तस्यादपद्यत सुता रत्नावली नाम देवताराधनार्जिता ॥

वे.क सा च तस्य पितुर्वेश्मन्यवर्धत मनस्विनी रूपलावण्यविनयैः सहैव सहजैर्गुणैः यौवनस्थां च तां तस्माद्धनदत्तान्न केवलं महान्तो वणिजो या[illegible]हिता

शशं द्राजानोपि ययाचिरे सापि पुंद्वेषिणी नैछद्भर्तारमपि वासवं प्राणत्यागोद्यता सेहो न विवाहकथामपि तेन तस्याः पिता तूष्णीं तस्थौ वात्सल्यदुः

स्थितः स च प्रवादोयोध्यायां तस्याः सर्वत्र पप्रथे अत्रान्तरे सदा चौरैर्मुष्यमाणाः किलाखिलाः संभूय तं नृपं पौरा वीरकेतुं व्यजिज्ञपन् नित्यमु

ष्या[illegible]चौराज्ञा विहन्मो लक्ष्यन्ते तेन चास्माभिस्तद्देवो वेत्तु यत्परं इति पौरैः स विज्ञप्तो राजा नामभितः पुरी तस्करान्वेषणे छन्नानादिश

[illegible]रक्षकान् तेपि प्राप्तुर्न पश्चौरान्पुरी चामुष्यतैव सा तेनैकदा स्वयं राजा निशि स्वैरं विनिर्ययौ एकाकी चात्तशस्त्रो भ्रमन्सोपश्यदेकतः

एकं प्राकारपृष्ठेन यान्तं कमपि पूरुषं निःशब्दपदविन्यासं विचित्रगतिकौशलं सशङ्कलोलनयनं पश्यन्तं पृष्ठतो मुहुः अयं स नूनं चौ

रो मे मुष्णात्येकचरः पुरीं इति सतैवेनिकटं स तस्योपययौ नृपः ततः स चौरो दृष्ट्वा तं नृपं कोसीत्यभाषत चौरोहमिति राजापि चौरं प्रत्यब्र

वीत्स तं सोपि चौरोभ्यधाद्दृष्ट्वा तर्हि तुल्योसि मे सुहृत् तदेहि मद्गृहं तावन्मित्रं चौरं करोमि ते तच्छ्रुत्वा स तथेत्युक्त्वा तेनैव सह भूमिपः।

ययौ वनान्तधरणीविवरान्तर्वर्तिनं गृहं अशेषभोगशोभाढ्यं भास्वद्दीपप्रकाशितं अर्वाचीनमिव पातालं बलिराजानधिष्ठितं ततः प्रविष्टे तस्मि

न्कृतासनपरिग्रहे राज्ञि सोभ्यन्तरं गृहं प्रविवेश स तस्करः तत्क्षणाच्च तमभ्येत्य एका दासी तत्रा[illegible]नृपं महाभाग प्रविष्टस्त्वं इह मृत्युमुखे क

थं एष चौरो ह्यसौ पापो निर्गत्यान्तः करिष्यति एवं विश्वासघाती नितदितस्त्वरितं गच्छ[illegible]:सत्वा राजा निर्गत्यैव ततो द्रुतं गत्वा स्व

राजधानीं च निशि सैन्यान्यसज्जयत् सन्नद्धसैन्यश्चागत्य दस्योस्तस्य तद्रुरोध तत् शूरो हि[illegible]वरं सत्त्वयाकुलैर्बलैः ततो रुद्धगृहं ज्ञात्वा तं

प्रतिभेदमवेत्य सः मरणे निश्चितः शूरो युद्धाय निर्ययौ निर्गत्य च रणे चक्रे पराक्रममानुषं कराश्रुतकं करिणां जघा चिच्छेद तुरगेन स्या

जहार च शिरांस्येको भटानां खड्गचर्मभृत् ततः संक्षपितानीकमभ्यधावत्स्वयं नृपः स तस्य खड्गं विद्याज्ञो राजा करणयुक्तितः मन्त[illegible] सम

७१४ निस्त्रिंशमथ तां क्षुरिकामपि अशस्त्रमुत्तशस्त्रोप्य बाहुयुद्धेन तं नृपः चौरं निहत्य धरणौ सजीवग्राहमग्रहीत् प्रातस्त्वाभी [illegible]समू ६१

लोपालैर्निगृह्य नीयमानं च तं वध्यभूमिं चौरं सडिण्डिमम् ददर्श सा रत्नवती वणिक्कन्या गृहस्थिता: व्रणितं धूलिलिप्ताङ्गमप्येवं [illegible] हिता
दृष्ट्वैव गत्वा पितरं रत्नदत्तमुवाच सा वध्याय नीयते योयमेष भर्ता वृतो मया तन्नृपाद्रक्ष तातैनं न चेदेनमनुम्रिये तच्छ्रुत्वा तां पिता वा [illegible]
भाषसे यान्नेच्छसि भूपालानपि भर्तॄनभीप्सितः सा पापं तस्करमिमं वाञ्छस्यापद्गतं कथं इत्यादि पित्रा प्रोक्तापि निश्चयान्न च चाल सा [illegible]
स्थितागत्वा तस्य चौरस्य सततं सर्वस्वेनापि राजानं वधमोक्षमयाचत राजा तु तेन तन्त्या[illegible]पकोटिशतैरपि स्वशरीरपणानीतं चौ[illegible]
हारिणं ततः पितृप्रयुक्तायाचने विमुक्ते सा वणिक्सुता अनुमर्तुं कृतस्नाना नानाधेमाल्यपि [illegible] रूढा शिबिकां तस्याद्दस्योर्वध्यभुवं ययौ अन्वी-
यमाना रुदता पित्रा मात्रा जनेन च तावत्स वधकैस्तत्र शूले चौरोऽधिरोपितः तां ददर्श गलत्प्रा[illegible]तपासत्कां विमागतां जनाच्छ्रुत्वा च वृत्तान्ते
मस्तु मुक्ताश्रुणि ततः हसन्स चौरः किमपि प्राणाञ्शूलगतो जहा ततोऽवतारितं शूलादथ चौरकलेवरं आदाय चारुरोहाथ चितां साध्वी व-
णिक्सुता तत्क्षणं च श्मशानेऽत्र भैरवः कृतसन्निधिः अदृश्यो भगवानेवं तामुवाचान्तरिक्षतः अस्मिन्स्वयंवरपतौ तव भक्त्या वनितानया तुष्टोस्मि
तद्वरं मत्तः प्रार्थयस्व पतिव्रते तच्छ्रुत्वैव वरं देवदेवं वव्रे प्रणम्य सा नाथ पुत्रशतं भूयादपुत्रस्यास्य मे पितुः येनानन्यसुतो ह्येष प्राणाञ्जह्यान्म-
या विना इति प्रोक्तवतीमेनां साध्वीं देवोऽब्रवीत्पुनः पितुः पुत्रशतं तेऽस्तु वरमन्यं वृणीष्व च तादृशी हि त्वसत्त्वा च नैतावन्मात्रमर्हति तदाकर्ण्य
पुनस्साब्रवीत्प्रसन्नो मयि चेत्प्रभुः तज्जीवत्वेष भर्ता मे धार्मिकश्च सदास्त्विति एवमस्त्वक्षतं जीवन्नुत्तिष्ठत्वेष ते पतिः धार्मिकश्चास्तु राजास्य
वी[illegible]नु इत्युक्तवत्यनालक्ष्यमूर्तौ शर्वे नभस्स्थिते उत्तस्थावक्षताङ्गश्च चौरो जीवन्स दैवतः ततो विस्मितहृष्टः सन्रत्नदत्तः सुतां
वणिक्[illegible]तामादाय तां रत्नवतीं चौरं जामातरं च तं सहृष्टैर्बान्धवैः साकं प्रविश्य निजमन्दिरं लब्धपुत्रवरश्चक्रे स्वानेहोचितमुत्सवं ज्ञातवृत्तान्तस्तु
हृष्टस्तदैवाभ्यायतं नृपः एकवीरं वीरकेतुश्चौरं सेनापतिं व्यधात् चौर्यान्निवृत्तोपसतां परिणीय वणिक्सुतां एकवीरः सुखं तस्यामास्ते
स्थो राजसंमतः इति कथयित्वा स कथां वेतालो दत्तपूर्वाशाभयं अंसस्थितं त्रिविक्रमसेनं पप्रच्छ तं क्षितिपं राजन्ब्रूहि मत्तः कामुपस्थितो तो

वणिक्सुतां दृष्ट्वा चौरेण शूलपृष्ठे हसितं रुदितं च किं तेन अथ राजा तमवदद्रुदितं चौरेण दुःखेन तेन नास्यानृणमकारणबंधोर्यातोस्मि व
णिज इति आश्चर्येन च हसितं किमियं कन्या नृपान्वरान्हित्वा तस्मिन्ननुरक्ता स्त्रीचित्तमहो विचित्रमिति इत्युक्तवाक्यस्य महीभृतोसौ मायी
स्वशक्त्या च ततो जगाम स्वधाम वेतालवरः स राजाप्येतं पुनः पूर्ववदन्वगच्छत् ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकव
तीलंबके द्वाविंशस्तरंगः ॥२२॥ इति चतुर्दशो वेतालः ॥ ततो गत्वा पुनः प्राप्य वेतालं शिंशपातरोः स त्रिविक्रमसेनस्तमादायोदचलत्पुनः
आयांतं तं च राजानं स वेतालोंसपृष्ठगः जगाद भूपयोग्यां ते राजन्वच्मि कथां शृणु अभून्नेपालविषये नाम्ना शिवपुरं पुरं यथार्थनामा तत्रा
सीद्यशःकेतुः पुरा नृपः स मंत्रिणि भरं न्यस्य प्रज्ञासागरसंज्ञके चंद्रप्रभाख्यया देव्या सममेभोगानसेवत कालेन तस्यां देव्यां च तस्याजाय
त कन्यका राज्ञः शशिप्रभानाम जगन्नेत्रशशिप्रभा क्रमेण यौवनस्थासौ मधुमासे कदाचन ययौ यात्रोत्सवं द्रष्टुमुद्यानं सपरिच्छदा
तत्रैकदेशे पश्यंती कुसुमावचयोद्यता उत्क्षिप्तबाहुलतिकालक्षितैकपयोधरा प्रसरत्कक्षविगलत्संदशाकरशोभिनी आर्यपुत्रामनः
स्वामीनाम यात्रागतो द्विजः स तया दृष्टया सद्योहृतस्वमनसो युवा मनःस्वाम्यपि नैवाभूत्स्वामी मदनमोहितः सायकान्नाहृते किंस्विद्र
तिरेषा मनोभुवः वसंतसंभृतानीह पुष्पाण्यश्नुते स्वयं किंवा चैत्रानुकामेयं माधवे वनदेवता इति तं चिंतयंतं च सापश्यन्नृपात्मजा दृष्ट
मात्रे च सा तस्मिन्नरागेनवद्धवस्मरे न पुष्पाणि न चांगानि सोत्का नात्मानमस्मरत् इत्थं [illegible]न्योन्यप्रेमरसं यावदत्र तौ तिष्ठतस्तावदुद
भूद्धाहाहेति महारवः किमेतदिति चोत्क्षिप्तकंधरं पश्यतोस्तयोः आगात्तत्रोप[illegible]गंधोत्थ्यपान्हत्वा भग्नालानो गिरिकोपम
मत्तो मातंगस्तुमान्भंजन् पातिताधोरणो धावंलेवमानांकुशः करी ततः परिजने त्रस्ते विद्रुते तां ससंभ्रमा राजपुत्रीं प्रधाव्यैव दोर्भ्यामुत्पण
चैकका अंगैः किंचित्कंपिताश्लेषाभयप्रेमत्रपाकुला निनाय स मनःस्वामी सुदूरं गजगोचरात् अथागतैः परिजनैस्तु वर्तित[illegible]
पुनर्विलक्षमपश्यंती सा निन्ये निजमंदिरं तत्र तस्थौ तमेवांतः स्मरंती प्राणदायिनं स्मराग्निपुटपाकेन पच्यमाना दिवानिशं [illegible]पुष्पाना

त्मनः स्वामी न दात्तस्मादनुव्रजन् सान्तःपुरप्रविष्टां तां दृष्ट्वा सोत्कोप्यचिंतयत् नैतां विना स्थातुं चाहमुत्सहे तन्मे श्रीमूलदेवोत्र [illegible]नः सिद्धो
गुरुर्गतिः इति संचिंत्य कथमप्यस्मिन्व्युषिते दिने प्रातर्ययौ गुरोस्तस्य मूलदेवस्य सोन्तिकं ददर्श तं च मित्रेण शशिना नित्यसंगतं सिद्धं [illegible]
पघं सशरीरमिवांबरं न्यवेदयच्च तेनास्मै प्रणम्य स्वमनीषितं सोपि स्माधापितुं तस्य प्रतिपेदे विहस्य तत् ततः स योगगुलिकां क्षिप्त्वा [illegible]
मूलदेवो व्यधाद्वृद्धब्राह्मणाकृतिमात्मनः द्वितीयां गुलिकां दत्वा मुखे त्वस्याश्चकार च सुकान्त[illegible]रूपं मनःस्वामिनं द्विजं तद्रूपेण समा[illegible]
गत्वा भूमाधिपायासः तस्मिन्याजनकं भूपमास्थाने तं विजिज्ञपत् राजन्नेकोस्ति मे पुत्रः कन्याह[illegible]नुन्के[illegible] मयैतस्यायाचिता नीतास्मै च क्वापि गतो
धुना तमन्वेष्टुमहं यामि तदेषा रक्षितां त्वया आनयामि सुतं यावत्त्वं हि विश्वस्य रक्षिता तच्छ्रुत्वा शापभीत्या च द्विजप्तः स भूपतिः सुतामानायया
मास यशःकेतुः शशिप्रभा जगाद तां च पुत्रीमां कन्यां रक्षेः स्वमंदिरे स्वपार्श्वएव चाहारं शय्यां चास्याः प्रकल्पये इति पित्रोक्तया नीत्वा कन्यारूपत्त
योनिसः अंतःपुरं मनःस्वामी राजपुत्र्यानया निजं ययाहचितत्तोयाते मूलदेवे द्विजाकृतौ कन्यारूपः स तत्रासीन्मनःस्वामी प्रियान्तिके दिने
ष्वेतासखीप्रीतिविस्रंभमभ्यगागतं एकदा विरहक्षामां शयनीये लुठन्तु रात्रौ रहो राजसुतामासन्नशयनस्थितः कन्यारूपप्रतिच्छन्नो मनःस्वा
मी स पृष्टवान् सखि किं पाण्डुरक्षामा क्षीयमाणा दिने दिने कान्तपक्षवियुक्तेव दुःखितासि शशिप्रभे ब्रूहि को मेस्ति विश्वासः स्निग्धमुग्धसखीज
ने इत्याकर्णितैवभोस्येह्वदिष्यसि नचेन्मम तच्छ्रुत्वा सा विनिश्वस्य शनैः राजसुताब्रवीत् किं मे त्वय्यपि विश्वासः शृणु तद्वच्मि ते सखि एकदाहमभू
द्यानं [illegible]भवम् तत्रापश्यमहं सुभगं कंचिद्ब्राह्मणपुत्रकं हिममुक्तेंदुसश्रीकं दर्शनाद्दीपितस्मरं माधुमासमिवालोकश्रीडालंकृतं
काननं [illegible]यनुमेतेनप्रच्छन्नेयावदुत्सके तन्मुखेंदुघनिसुधापायिनी मे विलोचने तावत्स्रवन्मदजलस्तत्राकस्मान्निरर्गलः अकालका
लमेघाभो जवागाद्वमहागजः तत्संभ्रमात्परिजने नष्टे हं भयविह्वला तत्स्त्रिता विप्रपुत्रेण नीता तेनैव दूरतः श्रीखंडेनानुलिप्तेव सिक्तेव सुधया
तदा स्म्यहं तदंगसंस्पर्शिन्न जाने कां दशामगां क्षणाच्च परिवारेण मिलितेनाचशानतः इहानीतास्मि निक्षिप्ता स्वर्गादिव भुवस्तले तदा प्रभृति

वे.क
शशी

संकल्पैस्तैस्तैः कस्मिन्नसंगमे पश्यामि तं प्रभुज्ञादि पार्श्वस्थं प्राणदं प्रियं स्वप्नास्वने चक्रवीणांचाहृन्यालोकयामि तं स्वाजयंतं हठाल्लज्जालिंगनात्तु
वनादिभिः नव प्राज्ञोम्यभाव्यानां नामाद्यज्ञानमोहिता तदेवं मां दहत्येष प्राणेशविरहानलः इतिवावक्तुपयानस्याः इर्तास्त्वश्रवणोदरः सानंदः सम
नः स्वामी विप्रकन्यावपुर्धरः कृतार्थमानी मत्वा तं कालमात्मप्रकाशने स्वरूपं प्रकटीचक्रे निष्कृष्य गुलिकां मुखात् जगाद च विलोलाक्षि सोऽहमे
वैषयस्त्वं यत्कृते ज्ञाने दर्शनक्रीतो नीतो निर्व्याजदासतां तत्सत्तवक्षणभ्रंशाज्ज्ञोशं तं चाप्तवानहं यस्यैष परिणामो मे कन्यारूपग्रहोऽभवत् तस्मात्स
फलं तां मे विफलतां विरहव्यथा श्रान्मनन्त्र्यनन्तन्वेगिक्षमतेतः परस्परः एवं वदंतं सहसा प्राणेशं तं विलोक्य सा आसीद्राजसुता क्षिप्रं स्नेह
श्वपेमसमाकुला यथान्योन्यमुकानिर्वृत्तगांधर्वोद्वाहयोस्तयोः प्रेम्नक्तास्यमनोपाहृष्टाहृष्टोऽभूदतोन्मवः ततः सोऽत्र मनःस्वामी कृती तस्थौ हि
रूपहृत् दिवा सगुलिकः कन्या रात्रौ निर्गुलिकः पुमान् गतेष्वथ दिनेष्वत्र यशःकेतोर्महीपतेः मृगांकदत्तसंज्ञेन श्यालपुत्रेण निजा सुता
दत्तोम्मृगांकदत्ताख्यो महार्हविभवोत्तरा द्विजातये महामंत्रिप्रज्ञासागरसूनवे तस्मिन्मातुलपुत्र्याः सा राजपुत्री शशिप्रभा विवाहे मातुलगृ
हं तज्जगाम निमंत्रिता तयासह ययौ सोऽपि कन्यकापरिवारया विप्रपुत्रो मनःस्वामी कांतकांतावपुर्वहन् तत्र तं कन्यकारूपधरं मंत्रिसुतोऽथ सः
दृष्ट्वा स्मरकिलव्याधवाणगाढाहतोऽभवत् तेनात्मुषितचित्तस्तत्तयाकपटकन्यया ययौ मंत्रिसुतः शून्यं स्वगृहं स्ववधूसखः ततस्तन्मु
खलावण्यध्यानसक्तो जगाद सः तीव्ररागमहाव्यालदष्टो मोहमशंकितं किमेतदिति संभ्रान्तजनं तत्रोज्झितोत्सवे तमुपागाद्रुतं बुद्धा स
प्रज्ञासागरः पिता तेन चाश्वास्यमानोऽत्र पित्रा मोहात्समुद्ध्यसः प्रलपन्निव सोन्मादमुज्जगार मनोगतं अस्वाधीने च तन्मातान्पितेपनिविक
ले तस्मिन्राजापि तद्बुद्धा तत्रैव समुपाययौ स तं दृष्ट्वा क्षणात्सेव गाढाभिष्वंगतोगतं अस्वाधीने च तन्मातात्पितेपनिविकल्ले तस्मिन्राजामात्यः
हुद्धा तत्रैव समुपाययौ सप्तमीं मदनावस्थां जगाद प्रकृतीर्नृपः कथं ब्राह्मणनिक्षेपकन्यामस्मै प्रदीयतां तयाविना च नियतं प्राप्नोत्यस्य
मादृशां अस्मिन्नष्टे पितास्यैष मम मंत्री विनश्यति एतन्नाशो राज्यनाशस्तदिह ब्रूत का गतिः इत्युक्तास्तेन राज्ञा ताः सर्वाः प्रकृतयोऽब्रुवन् राजोप

राम
६२

७१७

र्मंत्रिजं प्राज्ञः प्रजानां धर्मरक्षणं मूलं तस्य विवृद्धिर्मे तंत्रं स च मंत्रिष्ववस्थितः मंत्रिनाशे मूलनाशाद्राज्ञां मे रक्षितिर्ध्रुवा पापं च स्याद्धि तस्मात्स्य
स्त्र नो मंत्रिणो वधात् तस्माद्रक्ष्यो मयासत्राववध्यो नेधर्मविप्लवः दानव्यां मंत्रिपुत्राय दातुं तो कूटकन्यका आनीतस्त्रस्तनिश्रित्य लग्नं राजसुताय ता
न्कन्या रूपो मनःस्वामी तेजगाद महीपतिं अन्येनान्यायसानीतामन्यस्मै मा ददासि चेत् कोपेन दस्तु राजा तं धर्माधर्मौ न वाचितो अहं विवाहमि
च्छामि समयेनेदृशेन तु एकादशपाननीतस्यापत्यानावदुहहवान् यावत्तीर्थानि खल्वासान्यादिभ्रम्य सन्नायातः एवं न चेत्कृत्वजिकां दंतैर्जीनीहि
मामतो इत्युक्ते समयेतेनेयूनाकन्यावधूभूता राज्ञास वाधिनः प्रापितं तन्निमंत्रिपुत्रकः तथेति प्रतिपद्यैनमक्षतोद्वाहं किलास्तुतं एकस्मिन्
स्थापयामास वासके तेन सुरक्षिते तां मृगांकवतीमाद्यां वधूं कूटवधूं च तां जगाम तीर्थयात्रायै मूलः कान्तां प्रियेच्छया स चोत्रा समनः स्वामी
स्त्रीरूपो तनया सह मृगांकवत्यैकागेहे समानशयनासना तेयास्थित कदाचित्सा मृगांकवती निशि शय्यागृहे रहो वासीवहिः सुप्तपरिच्छ
दे कथाकाचित्समास्याहि विज्ञानास्ति हि मे सखि न कुर्वता कथयन्त्यास्याः स्त्रीरूपस्ताकथा पुरा यत्रेडात्मसराजर्षेः सूर्यवंशोद्भवः पुरा शान्त
स्यगौरीशापेन स्त्रीत्वं विश्वैकमोहनं अन्योन्यदर्शनप्रीत्या वैविधानवनांतरे अभूद्बुधेन संयोगः समभूच्च पुरूरवाः लोकप्या कथयित्वा च धूर्तः पुन
रुवाच सः नदेवं देवतावेशान्मंत्रौषधिवशेन वा पुरुषः स्त्री कदाचित्स्यात्स्त्री वा जाता पुमान्भवन् भवंति चैवं संयोगाः कामजा महतामपि श्रु
त्वैतन्नन्दती मुग्धा विवाहशोषिता नु का सा मृगांकवती चाह विश्वस्ता सहवासतः श्रुत्वैतां मे कथामेनन्दे ह्रींसिसिरायते हृदये सीदती वेदं
न दे तन्मा [illegible] न कुतासांगनारूपोविप्रः पुनरहवाचतां एतानि कामचिह्नानि नन्व हर्वांसि तेसखि मयैतान्यनुभूतानि निगूह्य न ह्यहं तव
इति तेनोदितावादीत्सा मृगांकवती शनैः सखि प्रालसमान्तमेतत्कालं तावच्चिद्मि किं अपि पुंसः प्रवेशः स्यादुपायेनेह केनचित् एवमुक्तवती मेता
सचलक्ष्याशयस्तदा प्राह धूर्तपतेः शिष्याय देवतद्दाशिते वैसवोस्ति प्रसादो मे येनाहं स्वेच्छया निशि पुरुषः स्यां तदेषोद्य भवामि त्वत्कृते पुमान् इत्यु
क्त्वा स मनःस्वामी निधाय गुलिकां मुखात् यौवनोद्गमम् आत्मानं तस्यै कान्तमदर्शयत् ततः कथितविस्रंभसर्वस्वागतयंत्रणः कोपि कालोचितं रसस्तयो

स.क. रासीद्द्विजोत्सवः अथतत्रतयासाकंसमंत्रिसुतभार्यया तस्थौद्विजोदिवानारीरात्रौचपुरुषोभवन् आसन्नागमनंतंचश्रुत्वामंत्रिसुतंदिनैः तामादाय
शशां निशिस्वैरंपलाय्यसययौततः एकस्मिंश्चकथासंधौमूलदेवः सतद्गुरुः शुद्धान्तरविलंभूत्वाभूयोवृद्धद्विजाकृति शशिनानुगतःसख्यानृपं
द्विजरूपिणा आगत्यतंयशःकेतुंप्रह्वंराजानमब्रवीत् आनीतोयंमयापुत्रोतद्देहिमेस्नुषामिति ततःसंत्रस्तनृपःशापभीतस्तमभ्यधात्
ब्रह्मन्न[illegible]गतासास्नुषातेक्षमस्वतत् अपराधान्सुतस्यार्थेददामिस्वसुतांनवे इत्युक्त्वाधूर्तराजेनतेनतत्कोपनिष्टुरं विबुवाग्जरद्विप्ररू
पप्रार्थ्यसभूपतिः तस्मैव्यूढतनुसुतव्यपदेशायतांददौ ततयाशशिनेतस्मैयथाविधिशशिप्रभां ततःसमूलदेवस्तौतथाभूतौवधूवरौआ
दापत्तास्वदेशायाद्वानार्यप्रहृष्टस्पृहः तत्रतस्मिन्सम्मिलितेमनःस्वामिन्यभूत्कृत विवादोमूलदेवाग्रेशशिनस्तस्यचोभयोः मनःस्वामीब्रवीद
षादीयतांमेशशिप्रभा कन्यैवहिमयोढाप्रागस्मैहिगुरुरनुग्रहात् शशीजगादकोस्यास्त्वंमूढेदाराइयंमम अग्निसाक्षिकमेषाहिपित्रामेप्रतिपा
दिता एवंमायाबलप्राप्तराजपुत्रीनिमित्ततः विवादासक्तयोर्नासीत्परिच्छेदस्तयोर्द्वयोः तद्राजंस्त्वंममब्रूहितावत्कस्योपपद्यते साभार्यासंशयंछि
धिपूर्वोक्तः समयोस्तिते इतिवेतालतःश्रुत्वातस्मात्स्कंधाग्रवर्तिनः सत्रिविक्रमसेनस्तंनृपतिःप्रत्यभाषत मन्येशशिनएवासौभार्यान्याय्यानृपा
त्मजा यस्यैप्रदत्ताप्रकटंपित्रापरिणयवर्त्मना मनःस्वामीतुतांभेजेचौर्याद्गांधर्वधर्मतः चौरस्यतुपरस्वेषुस्वत्वंनापेनजातुचित् इतितस्यवचोनि
शम्यराज्ञोवेतालःसपयौपुनस्तदेव सहसैवतदंसतःस्वधामक्षितिपःसोपितमन्वियायभूयः॥ इतिश्रीमहसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरे
शशांकवतीलंबकेद्वाविंशस्तरंगः॥२२॥ इतिपंचदशोवेतालः॥ अथगत्वापुनस्तस्कंधेवेतालंशिंशपाद्रुमात् सत्रिविक्रमसेनस्तमादायोच्चल
आगच्छंतंचतंभूपंसवेतालोब्रवीत्पुनः राजन्शृणुएककथामेकांसुसारांकथयामिते अस्तीहहिमवान्नामनगेंद्रःसर्वरत्नभूः योगौरीगंगयोःप्रसूः
प्रभवाहरकांतयोः शूरःसन्स्पृष्टपृष्ठश्चयोमध्येकुलभूभृतां अभिमानोन्नतःसत्यंगीयतेभुवनत्रये तस्यास्तिसानावन्वर्थेनत्कांचनपुरं राम
७२७ म्यासीद्धृतमिवार्केणरश्मिवृंदंविभातियत् जीमूतकेतुरित्यासीत्तस्मिन्पुरवरेपुरा विद्याधरेश्वरःश्रीमान्मेराविवशतक्रतुः तस्यासीत्तुगृहो[illegible] ६४

ते कल्पवृक्षोन्वयागतः यथार्थनामा प्रथितो यो मनोरथदायकः तं प्रार्थ्य देवतात्मानं स राजा तत्प्रसादतः प्राप जातिस्मरं पुत्रं बोधिसत्वांशसंभ
वं दानवीरं महासत्वं सर्वभूतानुकंपिनं गुरुशुश्रूषणपरं नाम्ना जीमूतवाहनं स प्राप्तयौवनं तं च यौवराज्येभिषिक्तवान् तातपः प्रेरितः सद्भिः सानु
गैः सचिवैस्ततः यौवराज्यस्थितश्चैष जातु जीमूतवाहनः हितैषिभिरुपागत्य जगदे पितृमंत्रिभिः देवकल्पतरुर्योयमस्ति नः सर्वकामदः
अधृष्यः स च भूतानां सेव्यः सदा तव नास्मिन्सति हि शक्रोपि बाधेतास्मान्कुतोपरः एतच्छ्रुत्वा स जीमूतवाहनोन्तरचिंतयत् अहो बतेदृश
मपि संप्राप्यामरपादपम् नासादितं किमप्यस्मात्पूर्वैर्नः तादृशं फलं केवलं कैश्चिदप्यर्थैरर्थितैः कृपणोचितैः आत्मा चैष महात्मा च नीतोहा
वपि लाघवं तदहं साधयिष्यामि काममस्मान्मनोगतं इति निश्चित्य स ययौ महासत्वोंतिकं पितुः तं च संविहिताशेषशुश्रूषापरितोषितं सु
खासीनं तमेकांते पितरं सव्यजिज्ञपत् तात त्वमेव जानासि यदेतस्मिन्भवांबुधौ आशरीरमिदं सर्वं वीचिविभ्रमचंचलं विशेषेण चिरं
स्थायि प्रकाशप्रपलायिनी संध्याविद्युच्चलक्ष्मीश्च दृष्टा कुत्र कदास्थिरा एकः परोपकारस्तु संसारेस्मिन्ननश्वरः यो धत्ते यशसीभूतं युगांतशत
साक्षिणी तत्तात क्षणिकेष्वेषु भावेष्वस्माभिरीदृशः एष कल्पतरुः कस्मात्कृते मोघोभिरक्ष्यते यैर्नाम मम ममेत्येवमाग्रहेणैष रक्षितः सर्वे ते कुत्र
कुत्राद्य ते वा कस्यैष कस्य वा तस्मात्परोपकारैकफलसिद्ध्यै तदाज्ञया तातैनं विनियुंजेहं कामदं कल्पपादपं एवमस्त्विति पित्रा च दत्तानुज्ञाय
तेन सः जीमूतवाहनो गत्वा कल्पद्रुममुवाच तं अभीष्टाः पूरिताः कामाः पूर्वेषां देव नस्त्वया तन्ममैकमिमं काममनन्यं परिपूरय अदरिद्रां
यथा [illegible]म्ये तात तथा कुरु भद्रं ते व्रज दत्तोसि लोकायार्थार्थिने मया इत्युक्तवति जीमूतवाहने रचितांजलौ त्यक्तस्त्वयैष यातोस्मीत्यु
दभूद्वा[illegible]तस्ततः क्षणाच्चोत्पत्य स दिवं कल्पवृक्षस्तथा ववर्ष भुवि तेनासीन्कोप्यस्यां दुर्गतो यथा ततस्तस्य तयातीव सर्वसत्वानु
कंपया जीमूतवाहनस्यात्र त्रैलोक्ये प्रपथे यशः तेन तज्ज्ञातयः सर्वे मात्सर्याद्दसहिष्णवः तल्लोकसात्कृतात्तिघ्र कल्पवृक्षविनाकृतं जेयं
सपितृकं मत्वा संभूय कृतनिश्चयाः युद्धाय समनह्यंत तद्राज्यापजिहीर्षया तद्दृष्ट्वा प्राह पितरं स्वं स जीमूतवाहनः तात कस्यापरस्यास्ति श

ते कल्पवृक्षोन्वयागतः यथार्थनामा प्रथितो यो मेरोरर्थसाधकः तेनाराध्य देवतात्मानं स राजा लब्धवान्सुतः प्राप जातिस्मरं पुत्रं बोधिसत्त्वांशसंभवं दानवीरं महासत्त्वं सर्वभूतानुकम्पिनं गुरुशुश्रूषणपरं नाम्ना जीमूतवाहनं सम्प्राप्तयौवनं तं च यौवराज्येभिषिक्तवान् तातपः प्रेरितः सद्भिस्तातुल्यैः सचिवैश्च सः यौवराज्यस्थितस्त्वेष प्रजानुजीमूतवाहनः हितैषिभिरुपागम्य जगदे पितृमन्त्रिभिः देवकल्पतरुर्योयमस्ति नः सर्वकामदः अधृष्यः स च भूतानां सेव्यः पूज्यः सदा तव नास्मिन्सति हि शक्रोपि बाधेतास्मान्कुतोपरः एतच्छ्रुत्वा स जीमूतवाहनोन्तरचिन्तयत् अहो बतेदृशमपि सम्प्राप्यामरपादपम् नासादितं किमप्यस्माभिः पूर्वैर्नः तादृशं फलं केवलं कैश्चिदप्यर्थैरर्थितैः कृपणोचितैः आत्मा चैष महात्मा च नीतावुभावपि लाघवं तदहं साधयिष्यामि कामम् अस्मान्मनोगतं इति निश्चित्य स ययौ महासत्त्वो निकटं पितुः तं च संविहिताशेषशुश्रूषापरितोषितं सुखासीनं तमेकान्ते पितरं स व्यजिज्ञपत् तात त्वमेव जानासि यदेतस्मिन्भवाम्बुधौ आशरीरमिदं सर्वं वीचिविभ्रमचञ्चलं विशेषेण चिरंस्थायप्रकाशप्रपलायिनी सन्ध्या विद्युच्च लक्ष्मीश्च दृष्टा कुत्र कदा स्थिरा एकः परोपकारस्तु संसारेस्मिन्ननश्वरः यो धर्मयशसी सूते युगान्तशतसाक्षिणी तन्तात क्षणिकेष्वेषु भावेष्वस्माभिरीदृशः एष कल्पतरुः कस्मै कृते मोघोभिरक्ष्यते येन नाम ममेत्येव माग्रहेण वरक्षितः सर्वैस्तैः कुत्र कुत्राद्य ते क्व चास्यैष कस्य वा तस्मात्परोपकारैकफलसिद्ध्यैतदाज्ञया तातेमं विनियुञ्जेहं कामदं कल्पपादपं एवमस्त्विति पित्रा च दत्तानुज्ञो ययौ ततः जीमूतवाहनो गत्वा कल्पद्रुममुवाच तं अभीष्टाः पूरिताः कामाः पूर्वेषां देव नस्त्वया तन्ममैकमिमं कामम् अनन्यं परिपूरय अदरिद्रां यथा [illegible]मां तथा कुरु भद्रं ते व्रज दत्तोसि लोकायार्थार्थिने मया इत्युक्तवति जीमूतवाहने रचिताञ्जलौ त्यक्तस्त्वयैष यातोस्मीत्युदभूद्वाणी तरोस्ततः क्षणाच्चोत्पत्य स दिवं कल्पवृक्षस्तथा वसु ववर्ष भुवि येनासीत् कोप्यस्यां दुर्गतो यथा ततस्तस्य तथा तीव्रसर्वसत्त्वानुकम्पया जीमूतवाहनस्यात्र त्रैलोक्ये प्रथये यशः ततस्तज्ज्ञातयः सर्वे मात्सर्याद् असहिष्णवः तल्लोकसात्कृतात्तिघ्र कल्पवृक्षविनाकृतं जेयं सपितृकं मत्वा सम्भूय कृतनिश्चयाः युद्धाय समनह्यन्त तद्राज्यापजिहीर्षया तद्दृष्ट्वा प्राह पितरं स्वं स जीमूतवाहनः तात कस्यापरस्यास्ति श

बृ.क.
शा.

न्ति त्वयि धृतायुधे किं तस्य पापकस्यार्थे शरीरस्य विनाशिनः हत्वा बंधून् कृपणो राज्यं को नाम वांछति तत्किं राज्येन नः कार्यं गत्वान्यत्र क्वचिद्व
यं धर्ममेव चरिष्यामो लोकद्वयसुखावहं मोदंतां कृपणा एते दायादाः राज्यलोलुपाः इत्युक्तवंतं जीमूतकेतुस्तं स पिताब्रवीत् अहं त्वदर्थमि
च्छामि राज्यं पुत्र त्वमेव चेत् त्यजसि कृपाविष्टस्तन्मे वृद्धस्य तेन मे किं एवं कृताभ्यनुज्ञे न पित्रा मात्रा च सोन्वितः मलयाद्रिमगात्सन्त्यक्तराज्यो जीमू
तवाहनः तत्र चंदनसंछन्नवाहनिर्झरकंधरे शुश्रूषमाणः पितरौ संस्थितो कल्पिताश्रमः मित्रं चात्रास्य संपेदे मित्रावसुरिति स्मृतः विश्वा
वसोः सुतः सिद्धराजस्य तन्निवासिनः एकदा चात्र संभ्राम्यन्विवेशोपवनस्थिते द्रष्टुमायतने देव्या गौर्याः जीमूतवाहनः ततोपवीणयंतीच
ददर्श वरकन्यकां सखीजनान्वितां शैलतनयाराधनोद्यतां आकर्णयमानां संगीतामंजुवीणारवान्मृगैः दृष्टालोचनलावण्यलज्जितैरिव
निश्चलैः दधतीं तारकाकृष्णामंजनेन स्वचक्षुषा पाण्डवीयामिव चमूं कर्णमूलावमसृतीं परस्परोपमर्देन मुखेंदोरिव दर्शनं अ
न्यत्रमभिवांछतौ बिभ्रतीमुन्मुखौ स्तनौ धातुर्घटयतो मुष्टिग्रहेणेव निपीडिते वलीमध्याङ्गुलीमुद्रे मध्ये क्षाममनोरमा दृष्टा च
तया सद्यः सोऽभूज्जीमूतवाहनः ततोपवीणयंती च ददर्श वरकन्यकां सखीजनान्वितां शैलतनयाराधनोद्यतां आकर्णयमानसंगीता
मंजुवीणारवान्मृगैः दृष्टालोचनलावण्यलज्जितैरिव निश्चलैः दधतीं तारकाकृष्णामंजनेन स्वचक्षुषा पाण्डवीयामिव चमूं कर्णमूले
विमसृती परस्परोपमर्देन मुखेंदोरिव दर्शने अन्यत्रमभिवांछतौ बिभ्रतीमुन्मुखौ स्तनौ धातुर्घटयतो मुष्टिग्रहेणेव निपीडिते त
न्वामुषितचित्तोन्तर्दृष्टिमार्गप्रविष्टया साविलंभूषितो ध्यानं दृष्ट्वोत्कंठाविकारदं कामागदाहवैराग्याहृतं मधुमिवाश्रिते तयानुराग
विवशा भेजे कन्याविहस्ततां यथा सखीवीणास्या आकुला लोपतायथौ ततः सपप्रच्छ सखीं तस्या जीमूतवाहनः किं धन्यं नाम सख्या
स्ताः को वंशोलंकृतोनया तच्छ्रुत्वा सा सखी प्राह नाम्ना मलयवतीसौ मित्रावसुस्वसा सिद्धराजविश्वावसोः सुता एवमुक्त्वा सहृदया सा तं
जीमूतवाहनं नामान्वयौ च पृष्ट्वा स मुनिपुत्रं सहागतं ताब्रवीतिस्म मलयवतीं स्मितां मितांक्षरं सखि विद्याधरेंद्रस्य नास्यातिथ्यं करोषि।

राम
६५

७१८

किं जगत्सृज्यो नियोगेषु प्राग्भस्मुदिनेन तया साभूत्सिद्धाधिपसुता तूष्णीं लज्जानतानना लज्जावतीयमन्नो चीणमनामिति वादिनी एकाय तत्सखी तस्मै साध्यां माल्यामुपानयत् स चादायैव जीमूतवाहनः प्रेमनिर्भरः कण्ठे मलयवत्यास्तां मालां तस्याः समर्पयत् सापि तिर्यक्कुस्ततया पश्यन्ती स्निग्धया दृशा नीलोत्पलमयीं मालामिव तस्मै न्यवेशयत् इत्यन्योन्यकृतानन्दस्वयंवरविशेषयोः तयोरेत्य जगादैका चेटी तां सिद्धकन्यकां जननी राजपुत्रि त्वां स्मरत्यागच्छमाचिरं तच्छ्रुत्वा कृष्यकामेषु कीलितामिव कृच्छ्रतः साकृष्य प्रियमुखाद्दृष्टिं कथंचित्तां गृहं ययौ जीमूतवाहनोऽप्यागात्तद्गतात्मा स्वमाश्रमं सायस्ता जननीं दृष्ट्वा प्राणेशविरहातुरा गता मलयवत्याशु पपात शयनीयके अस्यां तद्गतकामाग्निधूमेनेवाविलेक्षणा अश्रुधारां प्रमुञ्चन्ती संतापक्वथिताङ्गका सखीभिश्चन्दनैः लिप्ता वीजिता चाब्जिनीदलैः रतिं न भेजे शयने नाङ्के सख्या न भूतले गते घस्रे सरक्तापि रक्तया सह संध्यया हसत्प्राचीमुखे चन्द्रे इसमीनाङ्कस्य च्छत्रवति स्मरेतप्रेयमालापि हृत्संप्रेषिताग्निदिशा लज्जयानाशकल्पं तु जीवितस्पृहयोज्झिता निनाय च निशामिन्दुविषमामब्जिनी च तां दृढमोहालिपटले हृदि संकोचमेत्य सा तावच्च तद्वियोगाग्नेः सोऽपि जीमूतवाहनः शयनस्थोऽपि पतितो हस्ते कुसुमधन्वनः नूतनोद्भिन्नरागोऽप्युन्मिषत्पाण्डुरच्छविः जीमूतोऽपि वहन्व्रीडां कामजामनयन्निशां प्रातस्त्वाभ्युत्सुको भूयः स गौर्यायतनं ययौ यत्र दृष्टाभवत्तेन सा सिद्धाधिपपुत्रिका तत्रैतेन समं मित्रमुनिपुत्रेण पृष्ठतः आगत्याश्वास्यते गाढस्मरानलविक्लवः तावत्तत्रैव साप्यागान्निर्गत्यैकैव निर्जने गुप्तं मलयवत्यात्मत्यागाय विरहासहा न लक्षयन्ती कान्तं स्वं पादपान्तरितं वशी उदश्रुलोचना बाला देवीं गौरीं व्यजिज्ञपत् त्वद्भक्त्या देवि संजातो नास्मिञ्जन्मनि चेन्मम जीमूतवाहनो भर्ता तद्भूयात्सोऽन्यजन्मनि इत्युक्त्वा रचयामास स्वोत्तरीयेण तत्क्षणं अशोकतरुशाखायां पाशं सा गिरिजाग्रतः हा नाथ विश्वविख्यातकरुणोऽपि न त्वया कथमस्मि परित्राता देव जीमूतवाहन एवमुक्त्वा गले यावत्सा तं पाशं नियच्छति उच्चचार दिवस्तावद्भारती दिव्युदीरिता पुत्रि मा साहसं भाविचक्रवर्तीपतिस्तव विद्याधरेन्द्रो जीमूतवाहनो हि भविष्यति इत्युक्तवत्यां देव्यां स श्रुत्वैव सवयस्यकः जीमूतवाहनोह

व.क. ष्टाप्रियामुपजगाम तां सैषदेव्यावरः पूर्ववितीर्णः सत्यमेव ते इति जल्पतिबालां तां तस्मिन्नेव मुनिपुत्रके जीमूतवाहनस्तत्र हुवन्मृणपेशले
शशां स्वहस्तेनैव तत्तस्याः कंठात्पाशमपातयत् ततोकस्मात्सुधावर्षमिव मन्वानयोस्तयोः सुवं मलयवत्याश्चलितत्वाब्रीडया हृशा चिन्वाना गत्यस
हसा सखी हृष्टा जगाद तां, सखि कल्याणिनी हृष्ट्या वर्धसेभीष्टसिद्धितः अद्यैव हि महाराजस्तव विश्वावसुः पिता कुमारमित्रावसुनाविज्ञ
प्तः सन्निधौ मम इहागतो जगन्मान्यः तातकल्पतरुप्रदः विद्याधरेन्द्रतनयो योग्यो जीमूतवाहनः अतिथिश्चात्मनः पूज्यो वरश्चान्यो न तादृशः तस्मा
न्मलयवत्यास्तो कन्यारत्नेन पूज्यतां तथेति श्रद्धितेत्राज्ञाभ्रात्रा मित्रावसुः स ते तदर्थं च महाभागस्याश्रमपदं गतः जाने सद्यश्च भावी ते वि
वाहस्तत्स्वमंदिरं आयाहि याते चैषोपि महाभागः स्वमास्पदं इत्युक्ता सा तया सख्या राजपुत्री शनैस्ततः ययौ सहर्षा सोत्का च मुहुर्वलित
कंधरा जीमूतवाहनोप्याशुगतस्त्वाश्रममागते मित्रावसौ यथाभीष्टं कार्यं स्त्रताभिनंद्य च जातिस्मरः स चाचख्यौ तस्मै स्वपूर्वजन्म च य
त्रमित्रं स तस्यासीत्सा च भार्या च तत्स्वसा ततो मित्रावसुः प्रीतः तन्मित्रोपरितुष्टयोः आवेद्य गत्वा पित्रोः कृतार्थस्तावनंद निनाय च तदेव स्वा
गृहं जीमूतवाहनं चक्रे सोत्सवसंभारं स्वसिद्ध्याचितवैभवं तस्मिन्नेव च धन्येह्नि तस्य विद्याधरप्रभो स्वसुर्मलयवत्याश्च विवाहं समपाद
यत् ततो नवोढया सार्कं तया जीमूतवाहनः तस्थौ मलयवत्यां स तत्र सिद्धमनोरथः एकदा कौतुकाच्चात्र समं मित्रावसुना सह मलयाद्रेभ्र
मन्नब्धेर्वेलावनमुपेयिवान् तत्रास्थिराशीन्सुबहून्दृष्ट्वा मित्रावसुं स तं केषामेतेस्थिसंघाताः प्राणिनामिति पृष्टवान् ततो मित्रावसुः स्या
लस्तं कारुणिकमब्रवीत् शृणु वृत्तांतमेतं संक्षेपात्कथयामि ते नागमाता पुरा कद्रूर्विनतां तार्क्ष्यमातरं निनाय जितदासत्वं सद्याजप
णनिर्मितां तेन वैरेण गरुडस्तासुतस्तां चामिमातरं बलाद्भक्षयितुं नागान्कद्रूपुत्रानुपचक्रमे स तदा प्रविश्य पातालं सोयं कांश्चिज्जघान तान्
कांश्चिन्ममर्द केचित्तु तत्त्रासाद्विपेदिरे तद्दृष्ट्वा कृपेदं सर्वक्षयमाशंक्य नागराट् वासुकिः प्रार्थनापूर्वं तार्क्ष्यस्य समयं व्यधात् एकमेव म राम
हानागमाहारार्थं खगेन्द्र ते प्रत्यहं प्रेषयाम्यत्र पुलिने दक्षिणोदधेः तया पि न प्रवेष्टव्यं पातालं तु कथंचन को हि स्वार्थो विनष्टेषु नागेषु ६६
७१८

पदेवने इत्युक्ते नागराजेन समयं प्रार्थ्य पन्नगान् स्तार्क्ष्ये दर्शीनयेत्स्मैवं गरुडो गुरुविक्रमः तदाप्रभृति चैकैकं नागं भुंक्ते दिने दिने वासुकिप्रेषितं
सोत्र त्वं गिरींद्रः पुलिनेंबुधेः अतस्तद्दृश्यमाणो नानागानामस्थिसंचयः एतेत्र गिरिशृंगाभा वृद्धिं कालक्रमागताः इति मित्रावसोर्वक्त्रात्सान्तर्दुः
खो निष्प्राम्यतः निजगाद दयाधैर्यनिधिर्जीमूतवाहनः शोच्यः स वासुकी राजा यः स्वहस्तेन विद्विषे उपहारीकरोति स्वाः प्राजा क्लीवो दिने धु
तानन्तसहस्रः सत्रकेनाप्याननेन सः ममादौ भुंक्ष्व तार्क्ष्येति भाषितुं नाशकत्कथं कथं चाभ्यर्थयामास निःसत्वः स कुलक्षयं तार्क्ष्यं नागांगना
क्रंदनिरत्याकर्णननिर्घृणं तार्क्ष्योपि काश्यपिर्वीरः कृष्णादिशानपावनः इह शत्रुकृते पापमहामोहस्य गाहता इत्युक्ता समहासत्वो हृदि चक्रे
मनोरथं अप्यसारेण देहेन सारमशाश्वतामहं एकस्याप्यद्य नागस्य कुर्यां जीवितरक्षणं अबांधवस्यभीतस्य दत्वात्मानं गरुन्मतः इति सचि
न्तयत्येव तस्मिंजीमूतवाहने मित्रावसोः पितुः पार्श्वात्स्नाकानार्थमाययौ भजतमहमेष्यामि पश्चादिति तेनतच्छ्रुतत् मित्रावसुसजीमूत
वाहनो विसृज्यद्रुह गते तस्मिन्समं तत्रैको वाञ्छितार्थोन्मुखो भ्रमन् कृपालुरश्रौषीद्दूरात्करुणं रुदितध्वनिं गत्वा ददर्श चोत्तुंगशिलातलस
मीपगं युवानमेकं दुरुपं दुःखितेन सुंदराकृतिं उत्साराजभटेनैवमुक्तमानीयतत्त्वं निवारयंतं रुदतीं वृद्धामानुनयस्त्रियं कोयंस्यादिति
पावज्जिज्ञासुः सोत्र तिष्ठति कृपाकुलितश्च नः अच्छ जीमूतवाहनः तावत्सा तत्र वृद्धास्त्री दुःखभारातिपीडिता प्रावतेन युवानं तं दृष्ट्वा
दृष्ट्वानुशोचितं हा शंखचूड हा दुःखशतसंप्राप्त हा गुणितान् कुलैकतंत्रो हा पुत्र कुतो द्रक्ष्याम्यहं पुनः वत्स तन्मुखचंद्रेस्मिन्नाते यस्य पितात
व शोकाश्रुरपतितः कथं वृद्धो भविष्यति अपर्ककरस्पर्शादंगाद्धयेन पुत्रक कथं शक्ष्यति तत्सोढुं तार्क्ष्यभक्षणजां रुजं विस्तीर्णे
नागलोकेपि धात्रा नागाधिपेन च लब्धस्त्वं मकिमभाग्यया विचिंत्यैकसुतो मम इति तां लापयंतीं च स युवा तनयोब्रवीत् दुःखातमपि मा सं
व किं दुःखायसि हाम्ब निवर्तस्व गृहानेव प्रणामः पश्चिमस्तव इहागमनवेला हि भवेजानुगरुन्मतः तच्छ्रुत्वा हाहतास्मीति कोमे पास्य
निपुत्रक इति चक्रंदसा वृद्धा दिक्षु क्षिप्ततरलोचना तावच्च बोधिसत्वांशः स तज्जीमूतवाहनः श्रुत्वा दृष्ट्वा च कृपया गाढमाक्रांतो व्यचिंतयत् ।

वृ.क.
४।२।

हृतायं शंखचूडाख्यो नागो वासुकिनानव आहारहेतोस्तार्क्ष्यस्य तनरस्त्वी प्रेषितोधुना इयं चैतस्य जननी स्नेहेनेहान्वगागता एतदेकसुता
वृद्धा दुःखदीनप्रलापिनी तदेनमेकमात्रं चेद्देहेनैकेन नाशिना रक्षामि नाधुना नागं तन्मे धिग्जन्म निष्फलं इत्यालोच्योपगम्यैव सुदा जीमू
तवाहनः वृद्धामुवाच तां मातः पुत्रं रक्ष्याम्यहं तव तच्छ्रुत्वा भावितभयाद्वृद्धा गरुडशंकिनी संत्रस्ता तार्क्ष्य मां भुंक्ष्व मां भुंक्ष्वेति निजगाद सा
शंखचूडः स्थितोवादीन्नैष तार्क्ष्योम्ब मा त्रसीः क्वायं चंद्र इवाह्लादी क्व स तार्क्ष्यो भयंकरः विद्याधरो ह्यमायातो रक्षितुं सुतमंब ते दास्यामि हि श
रीरं स्वं वत्सच्छन्नं गरुत्मते क्षुधिताय प्रयाहि त्वमादायैनं सुतं गृहं तच्छ्रुत्वा साब्रवीद्वृद्धा मैवं त्वं ह्यधिको मम पुत्रो यमीदृशे काले कृपास्मा
स्वियमीदृशी एतच्छ्रुत्वा स जीमूतवाहनः पुनरब्रवीत् न मे मनोरथस्यास्य भंगं कर्तुमिहार्हथ इत्यादेवं ब्रुवाणं च शंखचूडो जगाद तं
दर्शितैव महासत्व त्वया सत्यं कृपालुना न त्वहं त्वच्छरीरेण रक्षामि स्वशरीरकं रत्नव्ययेन पाषाणं को हि रक्षितुमर्हति मादृशैर्विश्व
मापूर्णं स्यान्ममात्रानुकंपिभिः अनुकंपा जगत्येषां विरलास्तु भवादृशाः न चाहं मलिनीकर्तुं शंखपालकुलं शुचि कलंक इव शीतांशो
र्विंबं शक्नोमि संप्रति इति तं प्रतिषिध्यैव शंखचूडः स मानवं जगादांब निवर्तस्व कांताराद्धा हताहितः न पश्यसि किमग्रेत्रासृ
क्कर्दमोक्षितं हतानां लीलापर्यंकरौद्रं वध्यशिलातलं अहं चाब्धितटगतं नत्वा गोकर्णमीश्वरं आगच्छामि द्रुतं यावन्नायाति गरुडोत्र
सः इत्युक्त्वा कृपणाक्रंदं प्रणम्यापृच्छ्य मातरं स गोकर्णं प्रणामाय शंखचूडो ययौ ततः अस्मिन्नंतरे तार्क्ष्यः प्राप्तः सिद्धो ममेप्सितः
परार्थ इव जीमूतवाहनोप्यकरोद्धृदि तावच्चासन्नपक्षींद्रपक्षानिलचलत्तरून् विलोक्याद्रिसमा मा मेति निवारणपराणिव मत्वा गरु
डवेलां च प्राप्तां जीमूतवाहनः परार्थप्राणदो वध्यशिलातलमारोहत्सः पवनाघूर्णितैस्त्राब्धेः स्फुरद्रत्नप्रभाद्भुता तेसत्वानिशायैतस्य पश्यतो
वसविस्मयं आगत्याच्छादितनभा निपत्यैतच्छिलातलात् चंच्वा गरुत्मानाहत्य महासत्वं जहार तं स्रुतासृग्धारमुत्खातशिखारत्नं च तेन ज
वात् नीत्वा भक्षयितुं शृंगे मलयाद्रेः प्रचक्रमे एवमेव परार्थाय देहः स्यान्मे जन्मजन्मनि माभूतां स्वर्गमोक्षौ तु परोपकृतिवर्जितौ इति तार्क्ष्ये

राम
६०

७२०

दिमानस्मृतस्यानुध्यायतस्तदा विद्याधरेंद्रोपरिपतत्सुपुष्पवृष्टिर्नभस्तलात् ततोंतरे स तद्रक्तधारासक्तशिरोमणिः तस्या मलयवत्याश्च तत्
त्माश्चापतत्पुरः सा तद्दृष्ट्वा परिज्ञाय चूडारत्नं सविक्लवा अंतिकस्थायाः श्वशुरयोस्ताभ्यां सास्रमदर्शयत् तौ च जायापती सूनोश्चूडारत्नं विलो
क्य तत् किमेतदिति संभ्रांतौ सहसैव बभूवतुः ततः स्वविद्यानुध्यानाद्बुद्ध्वा तमवेत्य तत् राजा जीमूतकेतुः सराज्ञीमलयवत्यपि वध्वा
मलयवत्या तौ प्रावर्तेतां सह द्रुतं गंतुं तत्रैव तौ यावत्तार्क्ष्यजीमूतवाहनौ तावच्छंखचूडोत्र तु तां गोकर्णमागतः ददर्श रुधिरार्द्रं तद्वि
ग्रवध्यशिलातलं हा हतोस्मि महापापोऽहं वंचितेन महात्मना आत्मा गरुडस्य दत्तो मत्कृते सुकृपालुना तदन्विष्यामि नीतस्स क्वाप्यस्मिन्स
हिंशाकुलं मज्जेयं नापयशःपंके जीवंतं चेत्तमाप्नुयाम् इत्युदश्रुर्वदन्सोथ सार्द्रां दृष्ट्वा निरंतरां पतितां भुवि तद्रक्तधारामनुसरन्ययौ अत्रां
तरे भक्षयंतं दृष्ट्वा जीमूतवाहनं हृष्टविस्मयं गरुडश्चिंतयामास तत्क्षणं अहो अपूर्वः कोप्येष भक्ष्यमाणोपि यो मया हृष्यति मह
हासत्त्वान्न तु प्राणैर्विमुच्यते विमांसितस्तु शेषे च गात्रे रोमांचकंचुकः किं चोपकारिणीवास्य मयि दृष्टिः प्रसीदति तन्नैष नागः कोप्येष सा
धुः पृच्छामि तावदमुं इति तार्क्ष्यं विमृश्यंतं प्राह जीमूतवाहनः पक्षींद्र किं निवृत्तोसि नहि मे मांसशोणितं देहे नास्ति च नाद्यापि परितृप्तोसि भुंक्ष्व तत्
एतच्छ्रुत्वातिसाश्चर्यस्तमपृच्छत्पक्षिराट् नागो नैवासि तद्ब्रूहि महात्मन्को भवानिति नाग एवास्मि कोयं ते प्रश्नः प्रकृतमाचर प्रस्तुतार्थविरुद्धं हि को
विदध्यादबालिशः एवं प्रतिवदंत्येव तार्क्ष्ये जीमूतवाहने प्राप्तः स शंखचूडोत्र दूरादेवाभ्यभाषत मा मा कृथा महत्पापं साहसं विनतात्मज कोयं भ्रम
स्तेनो ह्येष नागो नागोहमेष ते इत्युक्त्वा द्रुतमागत्य मध्ये स्थित्वा तयोर्द्वयोः दृष्ट्वा च तार्क्ष्यं विभ्रांतः शंखचूडोब्रवीत्पुनः किं भ्राम्यसि फणाः किं मे जिह्वे
द्वे च न पश्यसि विद्याधरस्य किं चास्य सौम्यं पश्यसि नाकृतिं शंखचूडे वदत्येवं भार्या च पितरौ च तौ जीमूतवाहनस्यात्र समं संत्वरमाययुः विलु
प्तांगं च दृष्ट्वा तो पितरौ तस्य तत्क्षणं चक्रंदतुः हा पुत्र हा हा जीमूतवाहन हा कारुणिक हा वत्स परार्थं प्राप्तजीवित हा कथं वैनतेयेदमविमृ
श्य कृतं त्वया एतच्छ्रुत्वैव तार्क्ष्योत्र सोनुतापो व्यचिंतयत् हा कथं बोधिसत्त्वांशः संमोहाद्भक्षितो मया जीमूतवाहनः सोयं परार्थप्राणदायकः य

दिमानस्थतस्यानुधावतस्तदा विद्याधरेंद्रोपरिपतत्पुष्पवृष्टिर्नभस्तलात् ततोनंतरे सनतद्रक्तधारस्वशिरोमणिः तस्यामलयवत्याश्चनत्य
त्याश्चापतत्पुरः सा तद्दृष्ट्वा परिज्ञाय चूडारत्नं सविक्लवा अंतिकस्थाश्वशुरयोस्तन्मयासावदर्शयत् तौ च जायापती सूनोश्चूडारत्नं विलो
क्य तत् किमेतदिति संभ्रांतौ सहसैव बभूवतुः ततः स्वविद्यानुध्यानाद्बुध्वा तमवेत्य तत् राजा जीमूतकेतुः स राज्ञी मलयवत्यपि वध्वा
मलयवत्या तौ प्रावर्तेतां सह द्रुतं गंतुं तत्रैव तौ यावत्तार्क्ष्यं जीमूतवाहनौ तावत्स शंखचूडोत्र तु तां गोकर्णमागतः ददर्श रुधिरार्द्रं तद्दि
ग्रवध्यशिलातलं हा हतोस्मि महापापो ध्रुवं तेन महात्मना आत्मा गरुडते दत्तो मत्कृते सुकृपालुना तदन्विष्यामि नीतस्स क्षणोस्मिन्स
हिशाकुणा मज्जेयं नायशःपंके जीवंतं चेन्न माप्नुयात् इत्युदश्रुर्वदन्सोथ साद्रीं दृष्ट्वा निरंतरान् पतितां भुवि तद्रक्तधारामनुसरन्ययौ अत्रां
तरे भक्षयंतं दृष्ट्वा जीमूतवाहनं हृष्टविरम्य गरुडश्चिंतयामास तत्क्षणं अहो अपूर्वः कोप्येष भक्ष्यमाणोपि यो मया प्रहृष्यति म
हासत्त्वो न तु प्राणैर्वियुज्यते विभर्ति लुप्तशेषे च गात्रे रोमांचकंचुकं किं चोपकारिणीवास्य मयि दृष्टिः प्रसीदति तद्वै न नागः कोप्येष सा
धुः पृच्छामि तावदमुं इति तार्क्ष्ये विमृश्यंतं प्राह जीमूतवाहनः पक्षींद्र किं निवृत्तोसि नहि मे मांसशोणितं देहे नास्ति च नाद्यापि परितृप्तोसि भुंक्ष्व तत्
एतच्छ्रुत्वाति साश्चर्यस्तं स पप्रच्छ पक्षिराट् नागो नैवासि तद्ब्रूहि महात्मन्को भवानिति नाग एवास्मि कोयं ते प्रश्नः प्रकृतमाचर प्रस्तुतार्थविरुद्धं हि को
विदध्याद्बालिशः एवं प्रतिवदंत्येव तार्क्ष्ये जीमूतवाहने प्राप्तः स शंखचूडोत्र दूरादेवाभ्यभाषत मा मा कृथा महत्पापं साहसं विनतात्मज कोयं भ्रम
स्ते नाह्येष नागो नागोहमेष ते इत्युक्त्वा द्रुतमागत्य मध्ये स्थित्वा तयोर्द्वयोः दृष्ट्वा च तार्क्ष्यं विभ्रांतः शंखचूडोब्रवीत्पुनः किं भ्राम्यसि फणाः किं मे जिह्वे
द्वे च न पश्यसि । विद्याधरस्य किं चास्य सौम्यं पश्यसि नाकृतिं शंखचूडे वदत्येवं भार्या च पितरौ च तौ जीमूतवाहनस्यात्र सर्वे सत्वरमाययुः वि
लांगं च दृष्ट्वा तौ पितरौ तस्य तत्क्षणं चक्रंदतुः हा पुत्र हा हा जीमूतवाहन हा कारुणिक हा वत्स परार्थप्रत्तजीवित हा कथं वैनतेयेदं सविम
श्यकृतं त्वया एतच्छ्रुत्वैव तार्क्ष्योत्र सोनुतप्तो व्यचिंतयत् हा कथं बोधिसत्त्वांशः संमोहाद्भक्षितो मया जीमूतवाहनः सोयं परार्थप्राणदायकः य

बृह
शा.

स्याभ्रमतिक्रान्तेस्मिन्त्रैलोक्यैकीर्तिघोषणा. तन्मृतेस्मिन्पापस्यप्राप्तमग्निप्रवेशनं अधर्मविषवृक्षस्यपुष्पेस्माद्दुकिंफले इतिचिंताकुलेना
श्यैदृष्ट्वावधूत्रिपन्नसः व्रणव्यथायांपंचत्वमापजीमूतवाहनः ततोविलपतोस्तत्रतत्पित्रोःशोकदीनयोः उत्क्रम्यमुक्तात्मानंशंखचूडेच
निंदति भार्यामलयवत्यस्यततोदृष्ट्वास्तुगाढ्रुदं पूर्वप्रसन्नांवरदामित्युपालभमानांविकां विद्याधराधिपोभाविचक्रवर्तीपतिस्तव भवितेत्यह
मादिष्टादेविगौरितदात्वया तन्मिथ्यावादिनीजातात्वमप्यद्यकथमपि इत्युक्तवत्यातस्यास्सागौरीप्रत्यक्षतामगात् नमेमिथ्यावचःपुत्रीत्यु
क्त्वासास्वकमंडलोः अमृतेनाशुजीमूतवाहनंसिंचतिस्मतं तेनसोक्षततत्त्वांगः सर्वाधिकतरद्युतिः जीवन्नघ्यःसउत्तस्थौकृतीजीमूत
वाहनः उत्थितेप्रणतेतंचसर्वेषुप्रणमत्सुसा उवाचदेवीतुष्टास्मिदेहदानेनतेमुना तदेषाभिषिंचामित्वांस्वीयेनपाणिना विद्याधरा
णामाकल्पंचक्रवर्तिपदेधुना एवंवदन्तीजीमूतवाहनंकलशांबुभिः तमभिषिंचच्छर्वाणीसर्जिताचतिरोदधे निपेतुश्चात्रतत्कालंदिव्याः
कुसुमवृष्टयः नदतिस्मचसानंददेवदुन्दुभयोदिवि अथावाचनतंप्रह्वस्तार्क्ष्योजीमूतवाहनं चक्रवर्तिन्नहंप्रीतः ब्रूहियातिप्रापतामि
अपूर्वोदारमतिनात्रिजगत्कौतुकावहं ब्रह्मांडभित्तिलिखितंयेनचित्रमिदंकृतं तस्मात्प्रशाधिमत्तस्त्वं वृणीष्वाभिमतंवरं इत्युक्तवतेगरु
डंमहासत्वोजगादसः नभक्ष्याःसानुतापेनभूत्वानागाःपुनस्त्वया तेप्यस्थिशेषाजीवन्तुयेतवापूर्वभक्षिताः एवमस्तुनभोक्ष्येहंनागांश्चा
तमतःपरं येपिचभुक्तास्तेजीवंतितितार्क्ष्योप्युवाचसः ततोस्थिशेषायेप्यासन्नागास्तेन्यूर्वभक्षिताः तेपिसमुत्तस्थुरक्षताङ्गास्तदामृतजीवि
ताः सुरैर्नागैर्मुनिगणैःसानंदैर्मिलितैस्तथा सलोकत्रितयाभिख्योवभारमलयाचलः तत्कालंतच्चजीमूतवाहनोदंतमद्भुतं गौर्याःप्रसादाद्विवि
दुःसर्वेविद्याधरेश्वराः आगत्यतेचचरणावनताहिमाद्रिनिन्युःक्षणात्सुहृदितबंधुसुहृत्समेतं तत्पार्वतीस्वकरक्लृप्तमहाभिषेकंसच्चक्रव
र्तिनमथप्रतिमुक्ततार्क्ष्यं तत्रसपित्रामात्राचवसुनामलयवत्याच निजगृहगतागतेनचसंयुक्तःशंखचूडेनलोकोत्तरचरिताद्भुतेसिद्धा
जीमूतवाहनःसुचिरं अभजद्रत्नोपचितांविद्याधरचक्रवर्तिश्रियं इत्युदारंससमाख्यायकथांतदासंवतालेः पुनरेवतंत्रिविक्रमसेनंप्र

राम
६८

७२१

पृछ राजंस्तद्ब्रूहि शंखचूडः किंवा जीमूतवाहनोभ्यधिकः सत्वेननयोरुभयोः पूर्वोक्तश्चात्र समयस्ते इत्यस्माद्वेतालाच्छ्रुत्वा मौनं विहाय नृपः
यात् तमुवाच स त्रिविक्रमसेनो नृपतिर्निरुद्वेगः बहुजन्मसिद्धमेतच्चित्रं जीमूतवाहनस्य किमत्र श्लाघ्यः स शंखचूडो मरणोपि यो रिपवे [illegible]मं
ढतात्मानं प्राप्य दूरं गतायतार्थाय पश्चाद्धावद्धत्वा स्वदेहमुपानयत्सभं एतन्निशम्यैव नृपस्य तस्य वाक्यं स वेतालस्ततो जगाम पुनः स्वपदमेव
तदंसपृष्ठात्स्वपादपितरोस्तु ययौ नृपैव ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके त्रयोविंशस्तरंगः ॥२३॥ इति षोडशो वे-
तालः ॥ ततो गत्वा पुनस्तस्मात्स राजा शिंशपातरोः त्रिविक्रमसेनोसभीर्वेतालमग्रहीत् प्रस्थितं च ततस्तं स वेतालः स्कंधतोब्रवीत् राजन्
श्रमविनोदाय स्पृष्टमेवमावक्ष्मि ते कथां अस्त्यवद्धधर्ममर्यादं गंगाकूले कृतास्पदं कलेरगम्यं कनकपुराख्यं प्रागभूत्पुरं तस्मिन्यशोधनाख्योभूरव
यो वसुधाधिपः ररक्ष विप्लवाधोधेर्यो वेलाद्रिरिव क्षितिं जगदाह्लादकस्तुंगप्रतापो खंडमंडलः विधिना यश्च चन्द्रार्कावेकीकृत्य च निर्ममे मो
ख्यं परपरीवादे न शास्त्रार्थे दरिद्रता दोषेण कोशदंडाभ्यां यस्यासीत्सुमहीभुजः पापभीता यशोलुब्धः षण्ढः परपुरंध्रिषु यः शौर्यौदार्यशृंगा
रमयो जनतयाजनि तस्य राज्ञः पुरे तस्मिन्नभूदेको महावणिक् उन्मादिनीति च ख्याता कन्या तस्याभवत्सुता यो यस्तां हि ददर्शात्र स सद्य तद्रूपसंपदा उन्मा
द्यति स्म मदनस्यापि मोहनशाक्रपा तस्याश्च यौवनस्थायां सगतायां तत्पिता वणिक् यशोधनं तं राजानं नीतिवेदी व्यजिज्ञपत् त्रैलोक्यरत्नभूता मे प्रदेया
स्ति सुता प्रभो तामनावेद्य देवस्य नान्यस्मै सा तु युज्यते देवो हि सर्वरत्नानां प्रभुः कृत्स्नेपि भूतले तत्स्वीकृत्यानुगृह्णातु देवस्तां प्रसमुच्यवा इ
त्याकर्ण्य वणिग्वाक्यं स राजा ब्राह्मणान्निजान् सादरं विसृजत्तस्याः सौलक्षण्यमवेक्षितुं ते गत्वा ब्राह्मणा दृष्ट्वा तां त्रैलोक्यैकसुंदरीं सद्यःक्षोभं ययु
र्विप्रा लब्ध्वाथ धैर्यमचिंतयन् इमां प्राप्नोति चेद्राजा तद्राज्यमवसीदति एतन्मोहितचित्तो हि किं स राज्यमवेक्षते तस्मात्सुलक्षणेषा नाख्येया
क्षितिपायनः इत्येवं मंत्रसंमंत्र्य ते ततो जग्मुर्नृपांतिकं कुलक्षणैषा देवेति तमूचुश्चात्र नेमथा तेन राजा स तेनैतां स्वीचकार वणिक्सुतां ततस्तदाज्ञ
यातां स कन्यामुन्मादिनीं पिता वणिग्बलधराख्याय तत्सेनापतये ददौ अथ सा तद्गृहे तस्थौ भर्त्रा तेन समं सुखं कुलक्षणेत्यहं राज्ञासक्तेमानिभा

द.क
श्रीशं.

ततो यातिकाले च जातु वसन्ते हेमंतहन्तरि फुल्लकुंदलतादंतैर्मथितांभोजिनीवने आजगामलसत्पुष्पमंजरीकेसरावलिः चूताङ्कुरनखः क्री-
डन्कानेभे मधुकेसरी तत्काले चाथनगरे तद्वसंतमहोत्सवं स राजा निर्ययौ द्रष्टुं गजारूढो यशोधनः तद्रूपालोकसंभाव्यविप्लवाः कुलयोषितः ।
अपसारयितुं दृष्टेस्तदा राज्ञो घोषडिंडिमं साश्रुतोन्मादिनी तस्मिन्राज्ञः स्वगृहहर्म्यतः आत्मानं दर्शयामास परित्यागावमानतः स च तां कुसुमेषोर्दृष्ट्वा रा-
जज्वालामिवोद्गतां संधुक्षितस्य कामाग्नेर्मधुना मलयानिलैः निवेशयंश्च तद्रूपं जैत्रमस्त्रं मनोभुवः गाढं निविष्टं हृदये क्षणान्मोहमुपाय-
यौ भृत्यैराश्वासितस्तत्र राजधानीं प्रविश्य सः पृष्टेभ्यो बुबुधे तेभ्यस्तां प्रागुपनतोज्झितां ततो निर्वासयद्देशात्तांस्तान्कुलक्षणवादिनः विप्रान-
निशं दध्यौ तामेवोत्कः स भूपतिः अहो जडात्मा निर्लज्जश्चंद्रो नित्यमुदेति यः जगत्येवंविधे तस्या निष्कलंके मुखे सति कठोरौ हेमकलशौ ग-
जकुंभौ च कर्कशौ नोपमानं लभेते तस्याः स्तनयोस्तुगपीनयोः काञ्चीनक्षत्रमालाकान्तस्यास्या जघनस्थलं कनकं दर्पमातंगमस्तकाभं विलो-
भयेत् इति तां चिंतयन्नंतः क्षीयते स्म दिने दिने कामाग्निदुष्पाकेन पच्यमानः स भूपतिः ह्रिया निगूहमानश्च पृष्टो बाह्यलक्षणैः कृच्छ्राच्छशंस
चाप्तेभ्यः स्वपीडाकारणं ततः अलं संतप्य भजसे स्वाधीनां तर्हि किं न तां इत्युक्तोऽपि स्वैर्नैव तदनुमेने स धार्मिकः ततो बलधरो बुद्ध्वा स सेनापतिरुपेत्य
तं प्रभुमभ्यर्थयामास स्वदृक्तं श्चरणानतः दासस्त्री तव दासस्यैव साद्देव न परांगना स्वयं चाहं प्रयच्छामि तद्भार्यां स्वीकुरुष्व मे अथवा तां त्यजामीह ।
देवदेवकुले ततः न दोषो ग्रहणे तस्यास्तव देवकुलस्त्रियः इति स्वसेनापतिना निर्बंधेन स पार्थिवः तेनाभ्यर्थ्यमानोऽपि सांतःकोपमुवाच तं
राजा भूत्वा कथं कुर्यामधर्ममहमीदृशं मयि लंघितमर्यादे को हि तिष्ठेत्स्ववर्त्मनि भक्तोऽपि च मदासक्त्यापि नियोजयसि मां कथं परलोकमहादुः-
खहेतौ क्षणसुखावहे न क्षमिष्ये च ते धर्म्यान्दारान्यदि विहास्यसि सहते मादृशः को हि तादृशं धर्मविप्लवं तद्वरं मृत्युरित्युक्त्वा स राजा नि-
षिषेध तं त्यजन्त्युत्तमसत्वा हि प्राणान्न पुनः सत्पथं तथैवार्थ्यमानोऽस्य पौरजनपदानपि मिलितान्स निराचक्रे राजा सत्त्वदृढनिश्चयः ततः
क्रमेण तेनैव स्मरज्वरभरोष्मणा प्रक्षीणदेहः प्रययौ स यशःशेषतां नृपः सेनापतिश्चासहिष्णुस्तन्नृपात्ययमप्रभो सोग्निं विवेश ।। राजं ।

७२२

राम
६५

मनिवाच्यं हि चेष्टितं इत्याख्याय कथाश्चर्यं वेतालो सस्थितस्तदा सत्रिविक्रमसेनंतं भूयः पप्रच्छ पार्थिवं तदेतयोः कोन्यपते सेनापति[illegible]हीभृतोः सत्वेनवाधिको ब्रूहि पूर्वोक्तः समयस्तु ते इति वेतालतः श्रुत्वा मुक्तमौनः स तं नृपः प्रत्युवाच द्वयो राजा सत्ववानधिकस्तयोः तदाकर्ण्यैव वेतालः साक्षेपंतमभाषत सेनापतिः कथं नात्र राजन्नभ्यधिको वद यस्तथा स्वामिने भक्त्या स्वभार्यां तां तथाविधां सुचिरज्ञाततद्भोगसुखास्वादां प्रापानयत् आत्मानं स्वाग्निसाच्चक्रे तस्मिंश्च ततमागते अनास्वादिततद्भोगस्त्यक्ता तां तु जहौ नृपः वेतालेनेवमुक्तोपि विहस्य स नृपोऽब्रवीत् यद्यप्येवं तथाप्येतत्किं चित्रं कुलपुत्रकः सेनापतिः सभुक्तायत्स्वाम्यर्थे तत्तथाकरोत् प्राणैरपि हि भृत्यानां स्वामिसंरक्षणं व्रतं राजानस्तु मदाध्माता गजा इव निरंकुशाः छिंदंति धर्ममर्यादाशृंखलां विषयोन्मुखाः तेषां ह्युद्रिक्तचित्तानामभिषेकांबुभिः समं विवेको विगलत्यायेनोह्यमान इवाखिलः क्षिप्यत इव चोद्धूय पश्वलचामरमारुतैः छत्रोपरिद्धशास्त्रार्थरजोमशकमक्षिकाः आनपद्धेलक्ष्यं च सूर्यालोको निवार्यते विभूतिवात्योपहता दृष्टिर्मार्गं च नेक्षते तेते च विपदं प्राप्ता मारमोहितचेतसः जगद्विजयिनोपीह राजानो नहुषादयः एष राजा पुनः पृथ्व्या एकच्छत्रोपि यत्तया उन्मादिन्या चपलया लक्ष्मेव न विमोहितः प्राणानपि समंतास्त्वतत्याजन पुनः पदं अमार्गे निदधे धीरस्तदसौ मेऽधिको मतः इत्याकर्ण्य नृपस्यैतस्य वचनं भूपतस्तदंसस्थलाद्वेतालः सहसा स्वमेव स पदं मायाप्रभावाद्ययौ राज्ञाप्यनुसरंस्त्रयैव स पुनः सप्रयत्नेन जवादारब्धो हि सुदुष्करेपि महतां मध्ये विरामः कुतः॥ इति श्रीमहासोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके चतुर्विंशस्तरंगः॥ इति सप्तदशो वेतालः॥ ततः पितृवने तस्मिन्क्रव्यभक्षिभिरावृते ज्वालाविलोलरसनैर्भैरैरिव चिताग्निभिः गत्वैव तस्यामक्षोभ्यः क्षिपायां शिंशपातरौ सत्रिविक्रमसेनस्तमाससाद नृपः पुनः तत्रापश्यच्च वेतालान्विकृतान्सहृष्टाकृतीन् तलंबमानान्सुबहून्प्रेतकायान्शंकितः अहो किमेतत्किं वाद्य मायी कालं क्षिपत्ययं वेतालो मेन चेद्येषां यास्यंपे नेहदृयमे अतिवाह्यां पे चेद्रात्रिरियं मम गमिष्यति ततो वह्निं प्रवेक्ष्यामि न सहिष्ये तु हास्यतां इति चिंतयतस्तस्य राज्ञो विज्ञाय निश्चयं स

वतुष्टः स वेतालः स्वमायां संजहार तां ॥ ततो हृष्टकमेवात्र वेतालं न्यकलेवरे । अवतार्य गृहीत्वांसे सप्रतस्थे पुनर्नृपः ॥ प्रक्रामंतं च तं भूपः स वेतालो
भ्यभाषत राजन्नो द्विजस्य चित्रं तदिमां मे कथां शृणु ॥ अस्ति गौरीतपल्लीशब्देन त्रिपुरारिणा । असामान्यगुणोत्कर्षं लुब्धेनेव स्वयंकृता भोगवत्यम
रावत्योस्तन्वीयोजयिनी पुरी ॥ उदारसुकृतप्राप्यनानाभोगोपबृंहिता । यस्यां स्तब्धत्वकार्कश्ये कुचेषु वरयोषितां । तासामेव भ्रुवोर्भंगो लोचनेषु
च चापलं ॥ तमो निशासु वक्रत्वं यस्यां कविवरोक्तिषु । मदो दंतिषु जाड्यं च मुक्तामलयजेषु च ॥ तस्यां चंद्रप्रभाख्यस्य राज्ञो मान्यो वज्रस्थतः देव
स्वामी समभूद्विप्रो भूरियज्ञो महाधनः ॥ तस्य कालेन तनयश्चंद्रस्वामीत्यजायत । सोधीतविद्योपि युवा द्यूतैकव्यसनोभवत् ॥ एकदा च द्विज
सुतश्चंद्रस्वामी स कोपि चन द्यूतकारिमहाटिंदाद्यूतेन क्रीडितुं ययौ ॥ आक्षिप्यामः किमत्रेति विपत्तिरिव वीक्षितुं । विक्षिप्तैः कृष्णसारभैः
नेत्रैरक्षैर्निरंतरं ॥ कः साक्षिनो श्रियं यस्य हरत्यप्यलकापतेः । इतीव तन्वती नादान् झल्झलत्कलहस्वनैः ॥ तं प्रविश्य प्रक्रमाद्यन्नक्षैः स
कितवैः सह । वस्त्रादि हारयित्वापि धनमन्यमहारयत् ॥ मृग्यमानं च यन्नादात्तत्तस्तेनैव सभावि तदा तद्भृत्यसहितेन लगुडैः पर्यताड्यत ॥
लगुडाहतसर्वांगः पाषाणमिव निश्चलं । कृत्वा मृतमिवात्मानं तस्थौ विप्रसुतोथ सः ॥ तथैव दिवसान्द्वित्रांस्तत्र तस्मिन्नवस्थिते । क्रुद्धः सस
भ्यस्तिष्ठायां कितवान्स्वानभाषत ॥ श्रितानेनाश्मतातावत्तदेनं क्षिपत क्वचित् । नीत्वांधकूपे निःसत्वं धनं दास्याम्यहं तव ॥ इत्युक्तास्तेन कितवा
वास्तं चंद्रस्वामिनं ततः । अरण्यानिं न्युर्महत्क्षिप्य दूरं कूपगवेषिणः ॥ तत्रैको वृद्धकितवस्तानन्यानेवमभ्यधात् । मृतोयं प्रायशस्तत्किं कूपे क्षि
प्तेनेनाधुना ॥ तदिहैवेनमुज्झित्वा वक्ष्यामः कूप उज्झितं । इति ते तद्वचः सर्वे तथेति प्रतिपेदिरे ॥ ततस्त्यक्त्वा गतेष्वेषु कितवेषु स उत्थितः । चंद्र
स्वामी विवेशात्र शून्यमेकं शिवालयं ॥ तत्र किंचित्समाश्वास्य चिंतयामास दुःखितः । विश्वस्य मायया कृष्टं मुषितः कितवैरहं ॥ तदीदृङ्नग्नः क्व
गच्छामि नग्नोपहतपांसुलः । पिता बंधुः सुहृद्वापि दृष्ट्वा किं हि वदेन्मम ॥ तदत्र प्रविशस्थितोस्मीह भोक्तुं च क्षुत्प्रशान्तये । पश्यामि निर्गत्य कथ,
यतिष्यभोजनं प्रति ॥ इत्यालोचयतस्तस्य सक्रोधस्यात्वरस्य च । मंदीकृतातपोस्ताद्रिं रविस्त्यक्तांबरो ययौ ॥ तावद्भस्मसितदिग्धांगस्तत्रायासिस्म

तापसः महाव्रती जटामूलधरो हर इवापरः सचंद्रस्वामिनं दृष्ट्वा कोसीति परिपप्रच्छ च कृतानस्मात्तु वृत्तांतं प्रकृतं तापसोब्रवीत् वत्स ममेहाश्रमे प्राप्तः स्नुत्वा नो चिंतितोतिथि उदतिष्ठ कृतस्नानो भिक्षाभागं समाहर इत्युक्ते व्रतिना सोथ चंद्रस्वामी जगाद तं विप्रोहं भगवन्भोक्ष्ये भिक्षाभागं कथं तत्र तच्छ्रुत्वा स व्रती स्मित्वा प्रविश्य मठिकां निजां इष्टसंपादिनीं विद्यां सस्मारातिथिवत्सलः सा स्मृतोपस्थितां तां च किं करोमीति वादिनी अनुगृह्यातिथ्यमतिथेः कुरुष्वेति शशास तां तथेत्युक्तेन यानेन सोद्यानं सांगनाजनं परसौवर्णमुत्पन्नं चंद्रस्वामी ददर्श सः विस्मितं च तमभ्येत्य ततो वारांगनाः पुरात् ऊचुरुत्तिष्ठ भद्रेहि स्नाहि भुंक्ष्व जहि श्रमं इत्युक्त्वाभ्यंतरं नीत्वा स्नापयित्वानुलिप्य च ताभिः सदत्तसद्वस्त्रो नीतोन्यन्महासकोत्तमं तत्रांतः स ददर्शैकां प्रधानयुवतिं युवा सर्वांगसुंदरीं धात्रा कौतुकादिव निर्मितां तया स सोत्कयोत्थाय स्वासनार्धोपवेशितः बुभुजे दिव्यमाहारं तयैवात्र समं ततः भुक्तपंचफलैः स्वादुः ताम्बूलसरसेन च पर्यंकशयने भेजे तत्संभोगसुखं निशि प्रातः प्रबुद्धस्त्वपश्यत्तमेवात्र शिवालयं न तां दिव्यांगनां नापि पुरं तच्च परिच्छदं ततः स विप्रो निर्यातं मठिकांतः स्मिताननं पृष्टरात्रिसुखं प्रह्वः तापसं तं व्यजिज्ञपत् त्वत्प्रसादाद्धरा रात्रौ सुषितो भगवन्सुखं किंतु पास्यति मे प्राणान् तया दिव्यस्त्रिया विना तच्छ्रुत्वा स तपस्वी तं हसन्कारुणिकोब्रवीत् इहैवास्व पुनर्नक्तं भविष्यति तथैव ते इत्युक्ते व्रतिना तेन तद्धृत्यैव प्रतिक्षिपं चेचसाम्यत्र सोभुंक्त भोगांस्तांस्तत्प्रसादतः बुद्ध्वा च तेन शनैर्विद्याप्रभावं विधिचोदितः एकदा तापसेन्द्रं तं सप्रसाद्यानुपाचरत् सत्यं कृपा चेद्भगवन्मयि ते शरणागते तद्देतां देहि मे विद्यां यस्या भावोयमीदृशः इति ब्रुवाणं निर्बंधात्प्रत्याह स तापसः असाध्यानवविद्येयं साध्यते तज्जले ह्यसौ तत्र चैषा सृजत्याशु जपतः साधकस्य तत् मायाजालं विमोहाय येन नासिद्धिं न सोश्नुते स हि तत्र पुनर्जातं बालमात्मानमीक्षते ततो युवानमुद्व्यूढदारं जातात्मजं तथा सुहृन्मेयमयं शत्रुरिति मिथ्या संमुह्यति न च स्मरति जन्मेदं न विद्यासाधनक्रियां यस्त्रिरष्टवर्षः सन्गुरुविद्याप्रबोधितः जन्म स्मृत्वा विदित्वा तद्धीरो मायाविजृंभितं तद्दशोप्यत्र उत्तीतेनयैवाग्निप्रवेशनं परं साधयज्जलोत्तीर्णस्सिद्धविद्यः स पश्यति अन्यस्य तु परं विद्या शिष्यस्यैषा न सिद्ध्यति अस्थानार्पणतो याव गुरोरपि विनश्यति मत्सिद्ध्यैव

वृ॰
श्रशं

फलेसिद्धेकिंयगृहेत्णमुनानव मस्तिसिद्धिहान्यासाजानुतवैनदपिनेस्पति एवंतपस्विनोक्तेपिचंद्रस्वामीगृहेत्णः शिक्ष्यामिसर्वमाभूद्दैवंतानेति
तमब्रवीत् ततोस्मैप्रतिपेदेतांविद्यांदातुंसतापसः वृताभ्रितानुरोधेनकिंनकुर्वंतिसाधवः ततोगत्वानदीतीरंसतमाहमहाव्रती वत्सविद्यांजपन्मा
यांपदाद्रक्ष्यसितांतदा मायाग्निमेवप्रविशेविद्ययाबोधितोमया अहंहितावत्स्थास्यामितवैहैवनदीतटे इत्युक्त्वाध्यापयामासतमाचांतंस्तुचिंस्तु
चिः सचेंद्रस्वामिनंविद्यांसम्यक्तांप्रतिनोवरः ततःतीरस्थितेतस्मिन्गुरौमूर्ध्नाप्रणम्यतं चंद्रस्वामीसरभसांतदीमवततारतां तस्यांसतज्जलेवि
द्यांतांजपन्नसहसैवसः तन्मायामोहितोमिथ्यासर्वंविस्मृत्यजन्मतत् वीक्षांतेयावदन्यस्यामुत्पन्नःस्वात्मनःपुरि पुत्रोविप्रस्यकस्यापिवृद्धिंचश
नकैर्गतः कृतोपनयनोधीतविद्योदारानवाप्यच तद्दुःखसुखसंमूढः संवृत्तोसत्यवान्क्रमात् ततश्चावसुतस्नेहस्वीकृतेनतदाचरन् स्थि
तोवहुरतिःसाकंपितृभ्यांबांधवैस्तथा एवंजन्मांतरमिथ्यातस्यानुभवतोचसः कालंप्रबोधिनींविद्यांगुरुःप्राग्युक्तेतापसः सतद्विद्याप्रयोगे
नसद्यस्तेनप्रबोधितः स्मृतात्मानंगुरुंतंचमायाजालमवेतितत् उद्यतोग्निप्रवेशायविद्यासाध्यफलाप्तये पर्यवारिनिषेधद्भिर्वृद्धाप्तगुरुबंधुभिः
वहुधाबोध्यमानश्चतैर्दंयसुखलोलुपः समुपेतचितप्रायात्नदीतीरंसबांधवः दृष्ट्वावृद्धौपितरौभार्याचमरणाद्यतो क्रंदतिबालापत्यानि
सोथमोहादचिंतयत् कष्टंम्रियंतेस्वजनाःसर्वेमविशतोनलं नचजानामिकिंसत्यंगुरोःतद्वचनंनवा तत्किंनप्रविशाम्यग्निमुतनप्रविशा
मिकिं अथवात्तत्कथंमिथ्यासात्संवादिगुरोर्वचः तद्विशाम्यनलंकामंइत्यतःपविमृष्यसः अग्निप्रवेशंविदधे चंद्रस्वामीकिलद्विजः अनु
भूतहिमसंस्पर्शोवह्निश्चसमविस्मयः शांतमायश्चनदीतोयादुत्थायोपययौतटं तत्रस्थितंचदृष्ट्वातंगुरुंनत्वाचपादयोः पृष्टेनचाग्निशैत्यं
तेस्वमुदंतमबोधयत् ततस्तंसगुरुःस्माहवत्सशंकेकृतस्त्वया अपचारोत्रशीतत्वेकथंजातोग्निरन्यथा अदृष्टमेतदेतस्याःविद्यायाःसाध
नेयतः एतद्गुरोर्वचःश्रुत्वाचंद्रस्वामीजगादसः नापचारोमयाकश्चिद्विहितोभगवन्निति ततःसतद्गुरुर्विद्यांजिज्ञासुस्तामस्मरत् नचसावि
रभूत्तस्यनतच्छिष्यस्यतस्यवा नष्टविद्यावथोभौतौविषण्णौजग्मतुस्ततः इत्याख्यायकथामेषवेतालःपृष्टवान्तंभूयः पृथ्वीपतिंत्रिवि

७२४

राम
७१

वे.क. मेप्रार्थनामेकांसहस्रंकाचनस्यते दास्यामितदिमांमह्यंस्वसुतांदेहिकन्यकां किमेतयातवेत्युक्तेहसंन्याप्तेनयाथसः पुनश्चौरोब्रवीन्नास्तिपुत्रोम॰
श्रा.श्रां मगतायुषः नचापुत्रोस्कन्तेलोकांस्तदेषायंममाज्ञया कुतश्चिज्जनयेत्सुतंक्षेत्रजःसभवेन्मम इत्येतांप्रार्थयेतांतुत्ताद्धिधनस्वममेप्सितं तच्छ्रुत्वासा
वणिग्भार्यापिलोभात्तत्प्रत्यपद्यत आनीयचसुतांप्यंतुपाणौचौरस्यतस्यसा एषासुतामयातुभ्यंकन्यादत्तेभ्यपातयत् सोपितद्दुहितुःदत्तयथो॰
क्तोजगादतां गच्छामुष्यवटस्याधःखातात्स्वर्णंगृहाणतत् गतासोर्दाहयितामेदेहंपुत्राद्विसृज्यच अस्थीनितीर्थेसमुन्नीनागच्छेवक्रोलकपु
रे तत्रसूर्यप्रभेराज्ञिसौराज्यसुखितेजने निरुपद्रवनिश्चिन्तास्थास्यसिस्वंयथेच्छया इत्युक्तस्तृषितःपीत्वातयैवोपाहृतंजलं शूलव्यथपथो॰
त्क्रान्तजीवश्चौरोबभूवसः ततोगत्वावणिक्स्त्रीसास्वर्णंवटतरोस्तलात् गृहीत्वासमसुतागुप्तमगाद्बन्धुसुहृद्गृहं ततश्चस्थितावसुप्तातद्दाहयिता
कलेवरंचौरस्यतस्यातीर्थेऽस्थिक्षेपादिकमकारयत् अन्येद्युस्सातुसंध्यायांततोनिर्गत्यसात्मजा प्रयान्तीक्रमशःप्रापसातद्वक्रोलकंपुरं तत्रै
कंवसुदत्त्वात्याद्गृहंक्रीत्वावणिग्वरात् तस्मिन्नुवाससुतयाधनवत्यातयासह तदाचतत्रोपाध्यायोविष्णुस्वामीत्यभूत्पुरे मनःस्वामीतितस्यासीच्छि
ष्योविप्रोतिरूपवान् विद्याभिजनयुक्तोपिसयौवनवशीकृतः तत्रहंसावलीनामयाचितस्सविलासिनी साचसौवर्णदीनारशतपंचकमग्रहीत
भाटिंतस्यचतत्राभूद्यापीदत्तेनसोन्वहं एकदाचतमद्राक्षीत्तादृशंसावणिक्सुता सोमाभिरामवपुषंधनवत्यत्रहर्म्यतः तद्रूपगतचित्ताचभ
र्तुःचौरस्यतस्यसा स्मृत्वातुज्ञांसमीपस्थापुत्रीगोचरमागतं एवंविप्रस्तुतस्यास्स्वपश्येनेरूपयौवने कीदृशेवतविस्मयस्मनयेनाम्रतवर्षिती
एतच्छ्रुत्वेवतस्मिंस्तांवद्धभावामवेत्यच तन्मातासावणिग्भार्यामनस्येवमचिन्तयत् मद्दुहितानयातावद्दृष्टगीयःसुतान्वये कश्चिद्भर्त्राज्ञया
तस्मादेषैवाभ्यर्थ्यतेनकिं इत्यालक्ष्यव्यसृजत्तत्संदिश्यमनीषिते रहस्यधारिणींचेटींतेमानैस्तुसुताकृते सापगत्वाविजनेनीत्वाचेटीतस्मैशशंस
तत् सचब्रूताद्विजयुवाव्यसनीतामभाषत यदिहंसावलीहेतोर्दीनारशतपंचकं सौवर्णंदीयतेमह्यंतदेकामेमियामिनी इतितेनोक्तयाचे
७२७ ट्यागत्वातथैवसः उक्तावणिक्सुतातस्मैतद्धस्तप्राहिणोद्धनं ततःगृहीत्वामनःस्वामीतत्सुतायावासकंययौ तस्याःसतत्रिस्पृष्टायाधनवत्यासचे राम ७२

क्रमसेनेन मयैवं निगदितः पूर्वोक्तं राजन्संशृणु मे तत्किंपि मम ब्रूहि हेतुना केन विहितेपि यत्नो द्विहेकस्मिन्विद्योभयोस्तयोर्नष्टा एतत्स वेतालवचो
निशम्य नृपस्त्वोवाचन्मनुजेन्द्रवीरः ज्ञानेभवान्मोक्षपतीह कालेयोगीश्वरैवं तदपि ब्रवीमि नदुष्करेणापि हि कर्मणा वशुद्धेन सिद्धिः पुरुषस्य लभ्या
यावन्न निष्कंपविकल्पमस्तु हृद्धीरमनो निर्मलसत्वशुद्धिः तस्मात्स्यमंदस्य तु विप्रपुत्रस्य चित्ते विद्याप्यापि विकल्पते स्म विद्यानसातेन गता स्वसिद्धिम
स्यानदानाद्गुरोर्विनष्टा इति तस्य नृपस्य पृष्टवचो वनवेतालवरो सततः स भूपः निजमेव पदं ययावलक्ष्यो नृपतिस्तं च तथैव सोन्वयासीत् ॥ इ
ति श्रीमहासोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके पंचविंशतिस्तरंगः ॥२५॥ अष्टादशो वेतालः ॥ अथगत्वा पुनः स्कंधे वेतालं शिंशपाद्रु
मात् सा त्रिविक्रमसेनस्तं गृहीत्वा द्रवचलन्नृपः आगच्छन्च तं भूयः स वेतालोभ्यभाषत राजन्शृण्वेकां मे कां हृद्यां ते कथयाम्यहं अस्ति वक्रोल
कं नाम पुरं सुरपुरोपमं तस्मिन्सूर्यप्रभाख्योभूद्राजा जंभारिसन्निभः सोकरोद्धृतपापस्सानंदं तां वसुंधरां इमां हरिरिवोद्धृत्य यो वभार चिरं भुजे धू
मासंगेस्तु संपातः शृंगारे सरसाः कथाः हास्येषु हेमदंडाश्च यस्य राष्ट्रेभवन्प्रभो सर्वसंपत्समृद्धस्य तस्यैकाभवदनिर्वृतिः नोदपद्यत यत्तस्य पुत्रः स्त्रि
तेष्वंतः पुरेष्वपि एतस्मिंश्च कथासंधौ ताम्रलिप्तामहापुरि वभूव धनपालाख्यो धुर्यो धनवतां वणिक् तस्याचाजायतैकैव नाम्ना धनवती सुता विद्या
धरी च्युता शापात्सौंदर्येणैव सूचिता तस्याश्च यौवनस्थायाः स वणिक्पंचतां ययौ तद्धनं राजसात्राखादाक्रांतमथ गोत्रजैः ततो हिरण्यवत्याख्या वणि
जस्तस्य गेहिनः आदाय रत्नाभरणं निजमप्रकटस्थितं प्रच्छन्नमानया साकं स्वदुहित्रा निशामुखे पलाय्य दायादभयाद्गृहाद्भर्तुर्विनिर्ययौ ध्वांतेन
वहिरंतश्च सा दुःखेनांधकारिता कृच्छ्राद्बहिःपुरं प्राप्य सुता हस्तावलंबिनी तत्र संतमसे यांती विधियोगादलक्षितं अंसेनाताडयच्चौरं शूलाग्रा
रोपितं स्थितं स सजीवस्तदंसाग्रघट्टनाधिकपीडितः आः क्षते क्षारमेतन्मे क्षिप्रं केनेत्यभाषत ततस्तयैव सा कोसीत्यपृच्छत्तं वणिग्वधूः प्रत्युवाच त
तश्चौरः चौरोहमिह संस्थितः शूले पापस्य चाद्यापि नोत्क्रामंति ममासवः तदार्ये त्वं मम ब्रूहि कासि क्वैवं प्रयासि च तच्छ्रुत्वा स वणिग्भार्या यावत्स्वोदं
तमाह सा तावत्तिलकितं प्राच्या मुखमुद्भासितेंदुना ततो दिक्षु प्रकाशासु स चौरः तां वणिक्सुतां दृष्ट्वा धनवतीं कन्यां तन्मातरमुवाच तां शृणु

टिकः तत्रतांविनितोत्कंठः कांतांभूषितभूतलां सचकोरइवज्योत्स्नांददर्शचजहर्षच तयासहचनीत्वातांरात्रिंसंभोगलीलया निर्गत्यचत
तोगुप्तमगात्स्थानंयथागतं सापितस्माद्दिनेवतीसगर्भाभूद्वणिक्सुता कालेनसुषुवेपुत्रंलक्षणानुमितापतिं परितुष्टानदातांचसुतोत्स
वासमानंका आदिदेशरहःस्वप्नेदर्शितस्ववपुर्निशि पुत्रंहेमसहस्रेणनीत्वाबालमुषस्यंतु सूर्यप्रभनृपस्येहमंचस्पद्वारिकुंचलां ए
वंस्नातेममित्युक्ताप्तलिनात्तावणिक्सुता तन्माताचप्रबुद्धोसेतंस्वप्नमन्यान्यसूचतुः नीत्वाचतंतनूजातंतंभगवत्समयाच्छिशुं राज्ञःसूर्य
प्रभाख्यस्यसिंहद्वारेसहेमकं तावच्चतमपिस्वप्नेसुतचिंतातुरंसदा तत्रसूर्यप्रभंभूपमादिदेशवृषध्वजः उत्तिष्ठराजन्बालस्तेसिंहद्वारे
सकांचनः केनापिस्थापितोभव्योसुतकस्यगृहाणतं इत्युक्तःशंभुनाप्रातःप्रबुद्धोपितथैवसः द्वास्थैःप्रविश्यविज्ञप्तोनिर्ययौसनृपतिःस्व
यं दृष्ट्वाचसिंहद्वारेतंबालंसकनकोत्करं रेखाछत्रध्वजाद्यंकापाणिपादस्यमाकृतिं दत्तोममोचितःपुत्रःशंभुनायमितिब्रुवन् स्वयंगृ
हीत्वाद्रुमाराजधानींविवेशसः चकारचोत्सवंतावद्दत्वातमदाहतु दरिद्रशब्दस्यैकस्ययावदासीन्निरर्थता नृत्तवाद्यादिभिर्नीताद्वाद
शाहेततःसतं पुत्रंचंद्रप्रभनाम्नाचक्रेसूर्यप्रभोनृपः ववृधेराजपुत्रोत्रसोपिचंद्रप्रभःक्रमात् वपुषेवगुणौघेनपार्थिवानंददायिना ।
शनैर्युवाचसजज्ञेशौर्योदार्यकृतादिभिः आवर्जितप्रकृतिकःक्ष्माभारोद्वहनक्षमः तादृशंचततोदृष्ट्वातंसूर्यप्रभःपिता राज्येभिषिच्यवृद्ध
नीकृत्तोवाराणसींययौ पृथ्वींशासतितस्मिंश्चनयेनयशालिनि सराजातत्रतत्याजतनुंतीव्रतपस्तनुं श्रुत्वापितृविपत्तिंतांशुशोचकृ
तक्रियः सोथचंद्रप्रभोराजासचिवान्धार्मिकोभ्यधात् तातस्यतावत्केनाहमनृणोभवितुंक्षमः तथाप्येकंस्वहस्तेनदद्यामेतस्यनिष्कृतिं नीत्वा
स्री क्षिपामिगंगायामस्थीन्यस्ययथाविधि गत्वासर्वपितृभ्यश्चगयापिंडंददाम्यहं प्रसंगात्तीर्थयात्रांचकरोम्यापूर्वसागरं इत्युक्तवंतंराजानंमंत्रि
णस्तमजिज्ञपन् नदेवयुज्यतेकर्तुमेतद्राज्ञांकथंचन नहिराज्यंवकाशिकंक्षणंनिष्टस्यरक्षितं तदेषापरहस्तेनकार्यातेपितृसत्क्रिया सप
मंगलनात्स्यातीर्थयात्राचकातव वपुःपायंवृत्पाकुंवनित्यातस्तःकृपार्थिवः इतिमंत्रिवचःश्रुत्वाराजाचंद्रप्रभोब्रवीत् अलंविकल्पैःपित्रर्थं

वृ.क
शशा:

गंतव्यंनिश्चितंमया गंतव्यानिचतीर्थानि यावन्मेक्षमतेवयः पश्चान्मेवेत्तिकिंभाविशरीरेक्षणनश्वरे राज्यंचागमनंयावद्रक्ष्यंयुष्माभिरेवमे कृ
तेतेनिश्चयेराज्ञस्तूष्णीमासतमंत्रिणः ततःप्रयाणसंभारंसज्जंचक्रेसभूपतिः अथाहनिशुभेस्नातोहुताग्निःपूजितद्विजः सयुक्तंरथमास्थायप्र
पन्नःशांतवेशभृत् सामंतान्राजपुत्रांश्चपौरजानपदानपि निवर्त्यानिवृतःकृच्छ्रादासीमानानुयायिनः ब्राह्मणैर्वाहनारूढैःसमंसपुरोहितः
प्रतस्थेसचिवान्यस्तराज्यश्चंद्रप्रभोनृपः विचित्रवेशभाषादिविलोकनविलोभितान् पश्यन्नानाविधान्देशान्क्रमात्प्रापसत्वनैर्दीं ददर्शतांचजं
तूनांजलकल्लोलपंक्तिभिः त्रिदिवारोहसोपानपद्धतिंसृजंतीमिव हिमवत्प्रभवांशंभोःकृतक्रीडाकचग्रहां विभ्रतीमंबिकालीलांदेवदिग्ग
जवंदितां तयावतीर्यतस्यांचकृतस्नानोयथाविधि चिक्षेपास्थीनिभूपस्यतस्यसूर्यप्रभस्यसः दत्त्वादानंकृतश्राद्धोरथारूढस्ततोपिच
प्रस्थितःक्रमशःप्रापप्रयागमृषिसंस्तुतं यत्रार्चिराज्यधूमादिमार्गाविवसमागतौ गंगायमुनयोर्वाहौभातःस्वर्गतयेनृणां तत्रोपो
ष्यकृतस्नानदानादिश्राद्धसत्क्रियः वाराणसींजगामाथसचंद्रप्रभभूपतिः यत्रमोक्षप्रयाणेतिवदंत्यामिवदूरतः वातोत्क्षिप्तसमुत्तिष्ठैःसुर
सद्मध्वजांशुकैः तस्यांदिनान्युपोष्यत्रीण्यभ्यर्च्यचवृषध्वजं भोगैर्निजोचितैस्तत्रप्रययौसगयांप्रति ततःफलघननमितैर्मंजुगुंजद्विहंगमैः
पदेपदेस्तूयमानःसप्रणाममिवांघ्रिपैः विक्षिप्तवन्यकुसुमैरर्च्यमानश्चवानिलैः वनारण्यान्यतिक्रम्यपुण्यंप्रापगयाशिरः विधायतत्रच
श्राद्धंविधिवद्भूरिदक्षिणं चंद्रप्रभःसराजात्रधर्मारण्यमुपेयिवान् गयाकूपेसददतःपितुःपिंडंतदंतरात् समुत्तस्थुस्तमादातुंत्रयोमा
नुषपाणयः तदृष्ट्वासविभ्रांतःकिमेतदितिपार्थिवः कस्मिन्कर्तुंक्षिपेत्पिंडमित्यवोचद्द्विजान् तेतमूचुरयंतावद्धस्तश्चौरस्यनिश्चि
तः एकोलोहमयःशंकुर्यस्मिन्देवैषदृश्यते द्वितीयोब्राह्मणस्यायंकरोधृतपवित्रकः राज्ञःपाणिस्तृतीयोयंसांगुलीयःसुलक्षणः त
त्क्वविप्रःक्वपिंडोयंनिक्षेप्यःकिमिदंभवेत् इत्युक्तोपिद्विजैःसोत्रराजालेभेननिश्चयं इत्याख्यायकथाश्चर्यंवेतालोसस्मितस्तदा सत्रिविक्रम
सेनंतंजगादनृपतिंपुनः तत्कस्यहस्तेदेयःस्यात्सपिंडइतिवक्तुमे भवांस्तावत्सएवात्रप्राक्तनःसमयस्तुते इतिवेतालतःश्रुत्वामुक्तमौनं

७२६

राम
७२

दितः तत्रतांवितन्तोत्कंरः कांतांभूषितभूतलां सचकोरइवज्योत्स्नांददर्शचजहर्षच तयासहचनीत्वातांरात्रिंसंभोगलीलया निर्गमय्यततोगृहमगात्स्नानयथागतं सापितस्माद्दिनेवेलीसगर्भाभूत्हल्लिकत्तुना कालेनसुषुवेवञ्चलक्षणानुमितापतिं परितुष्टेनराज्ञातांचसुतोत्समासमात्रंकृता आदिदेशरहःस्वप्नेदर्शितस्ववपुर्निशि प्रसन्नोहेमसहस्रेणनीताबालमुषसन्नु सूर्यप्रभनृपसेहमंचस्पृहादिदेचतांए वस्याह्नममित्युक्ताशूलिनासावणिक्सुता तन्नाम्नाचप्रबुद्धौतेस्वस्वप्नमन्योन्यमूचतुः नीताचतंतत्पुजनतन्नगवस्त्रस्यपाछिसु राज्ञःसूर्यप्रभाख्यस्यासिंहद्वारेसहेमकं तावच्चतमपिस्वप्नेसुतचिंतातुरंसदा तत्रसूर्यप्रभंभूपमादिदेशवृषध्वजः उत्तिष्ठराजन्बालस्तेसिंहद्वारेसकांचनः केनापिस्थापितोभव्योनुचकस्यगृहाणतं इत्युक्तःशंभुनाप्रातःप्रबुद्धोपितथैवसः द्वाःस्थैःप्रविश्यविज्ञप्तोनिर्ययौनृपतिःस्वयं दृष्ट्वाचसिंहद्वारेतंबालंसकनकोत्करं रेखाछत्रध्वजाद्यंकापाणिपादशुभाकृतिं दत्तोममोचितःपुत्रःशंभुनायमितिब्रुवन् स्वयंगृहीत्वाबाहुभ्यांराजधानींविवेशसः चकारचोत्सवंतावद्यस्मिन्नतमदाहस्तु दरिद्रशब्दस्तैकस्ययावद्दासीत्क्रियंता नृत्तवाद्यादिभिर्नीताद्वादशाहंततःसतं पुत्रंचंद्रप्रभनाम्नाचक्रेसूर्यप्रभोनृपः ववृधेराजपुत्रोत्रसोथचंद्रप्रभःक्रमात् वपुषेणगुणौघेनपाश्रितानंददायिना शनैर्युवावंसजज्ञेशौर्यौदार्यकृतादिभिः आवर्जितप्रकृतिकःक्ष्माभारोद्वहनक्षमः तादृशंचततोदृष्ट्वातंससूर्यप्रभःपिता राज्येभिषिच्यवृद्धोवाराणसींययौ पृथ्वीशासतितस्मिंश्चतनयेनयशालिनि सराजातत्रतत्याजतनुंपत्नीश्चतपस्तनुं उक्तापित्रोर्विपत्तिंतांश्रुत्वाशोचन्कृतक्रियः सोथचंद्रप्रभोराजासचिवान्धार्मिकोभ्यधात् तातस्यतावत्केनाहमनृणोभवितुंक्षमः तथाप्येकांस्वहस्तेनदास्याम्येतस्यनिष्कृतिं नीत्वाक्षपानिगंगायामस्थीन्यस्ययथाविधिः गत्वासर्वपितृभ्यश्चगयापिंडंददाम्यहं प्रसंगात्तीर्थयात्रांचकरोम्यापूर्वसागरं इत्युक्तवंतंराजानंमंत्रिणस्तंव्यजिज्ञपन् नदेवयुज्यतेकर्तुंमेतज्ज्ञात्वाकथंचन नहिराज्यवरुच्छिद्रंक्षणंतिष्ठत्यरक्षितं तदेषापरहस्तेनकार्यातेपित्र्युपक्रिया स्वधर्मपालनादन्यातीर्थयात्राचकातव वक्रपायंकृपाक्रांतंनिम्नातनः क्षपार्थिवः इतिमंत्रिवचःश्रुत्वाराजाचंद्रप्रभोब्रवीत् अलौकिकल्पैःपित्रर्थं

सन्नृपतिः तंत्रिविक्रमसेनोत्रधर्मज्ञःप्रत्यभाषत चौरस्यहस्तेदातव्यःसपिंडःक्षेत्रजोयतः चंद्रप्रभःसन्नृपतिःपुत्रस्तस्यैवनान्ययोः विप्रस्यजनक
स्यापिसहिपुत्रोनतुध्यते विक्रीतोहितेनैनात्मानामैकातेनयामिनी राज्ञःसूर्यप्रभस्यापिसत्काराद्दानवर्धनैः भवेत्सपुत्रोनस्याच्चेत्स्वधनेनतस्यत
त्क्रीते शिशोस्तस्यहिशीर्षान्तेमंचस्यास्यैवहेमयत् न्यस्तमासीत्तदेवास्यमूल्यंसंवर्धनादिके तस्मादुत्पादकःप्राप्तातन्मातायस्ययेनसा प्रोज्झि
तजननीदत्तायस्यनत्रिविलंघने तस्यसक्षेत्रजःपुत्रश्चौरस्यैवमहीपतिः पिंडस्तस्यैवहस्तेचदेयस्तेनेतिमेमतिः इत्युक्तवतोनृपतेस्तस्मात्स्थानात्स्व
पदमेववेतालः सययौसचत्रिविक्रमसेनोराजातमन्वगाद्भूयः॥ इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेशशांकवतीलंबकेषड्विंशस्त
रंगः॥२६॥एकोनविंशोवेतालः॥ ततोगत्वागृहीत्वांसवेतालंशिंशपातरोः सत्रिविक्रमसेनस्तमुच्चचालनृपःपुनः मौनेनप्रस्थितंतंचवेता
लस्तमुवाचसः राजन्क्लेशानुबंधोपगच्छरात्रिषुदुर्भज नद्युनेनवनेषुमांसभिक्षोस्तस्यगोचरं गृहीवानवचेदस्तुकथानेकामिमांशृणु अ
स्तिस्वैरवानुक्रान्तवर्णभेदव्यवस्थिति नगरंचित्रकूटाख्यंविख्यातंसत्यनामतः तत्राभून्नरसारस्सारवैरीप्रणायिचक्षुषां चंद्रावलोकइत्यासीद्रा
जाराजशिरोमणिः आलानंशौर्यकरिणस्त्यागस्यान्यासिकेतनं विलासवेश्मकोपस्यशशांकसुभगंविचक्षणः सतोपुसर्वसंपत्सुयत्रप्रापनिजोचिताभा
र्यासैकापराचिंतापूनस्तस्याभवद्धृदि एकदाचनतुहेगविनोदायमहाटवीं जगामासीपसहितोमृगयायैसभूपतिः तत्रसत्करंहृदानिछिदन्वा
लैर्निरंतरैः श्यामलांबरराचिंलुस्तमासीद्वरविक्रमैः शायपंक्षरश्याप्तसिंहान्समरदुर्मदान् दंभोलिककर्कशप्रासपातैर्जघानविक्रमः रस्मादि
विक्षुःसन्नृपोरण्याभ्यंतरमेककः तीव्रपाल्लिंप्रहारेणप्रेरयामाससवाजिनं सवाजीतेनचकषाघातेनोद्वेजितोभृशं पाल्लिघातेनविषमंसमंवागण
यन्क्षणात् वनांतरंततोनैषीद्धानाधिकजवोनृपं मोहितेंद्रियवृत्तिंतंव्यतीत्यदशयोजनीं तत्रतस्मिंस्थितेवाहेराजादिङ्मोहमेत्यसः श्रमंशांतो
ददर्शेकमासन्नंविपुलंसरः मारुतेनाभिमुखेननमितोन्नमितैर्मुजैः इतएहीतिहस्ताभैःसंज्ञाकुर्वदिवांबुजैः तत्रगत्वाचतुरगंविपर्याणपचर्जितं
स्नातपीतंनतच्छायावर्द्धद्रतरोर्न्यरुंधं कृत्वास्वयंकृतस्नानःपीतांबुगालितश्रमः रम्येपुतस्मिन्सादेपुदृशोहृदिभिनस्ततः एकत्रचाशोकतरोःम्र

धस्तान्मुनिकन्यकां आमुक्तशुक्लाभरणां वल्कलांशुकशोभिनीं वहन्तीं जटाजूटं सुविवेशमनोरमां सखीद्वितीयामाश्चर्यभूतां राजा ददर्श सः
अचिंतयच्च पुष्पेषोः पतितः शरगोचरे कैयं स्यादत्र सरसि स्नातुं सावित्री किंस्विदागता किं हरस्याङ्कविभ्रष्टा गौरी भूयः श्रिता तपः अहन्यस्तंगत
स्येन्दोः कान्तिः किं वा धृतव्रता तदेनामुपसृत्यैव हशनेनोपलभे वरं इत्यालोच्य ययौ तस्याः कन्यायाः सोन्तिकं नृपः सापि दृष्ट्वा तमायान्तं नतरूपाञ्ज
लितेक्षणा पूर्वप्रारब्धपुष्पसंकलनं हस्तात्यक्त्वाचिंतयत् कोयमीदृश आरण्येस्मिन् किं ज्योतिर्विद्याधरोनु किं वा नासत्यरूपं विभ्रत्स्वस्य हन्ताधीकर्मणा दृ
शुः एवं वितर्कापश्यन्ती तिर्यक्त्रपया नतः उपायसौ हस्ताभापि गन्तुं प्रावर्तत वसा अथोपेत्य स राजा तामेवं नागरिकोऽब्रवीत् आस्तां प्रथ
मदृष्टस्य दर्शनैकफलार्थिनः जनस्य दूरयातस्य सुंदरि स्वागतादिकं कोयं त्वाश्रमिणां धर्मो यदेतस्मात्पलायते इत्युक्तेऽपरभुजात
स्याः सखी तद्दृष्टिचक्षणा तत्रोपविश्य उन्मत्तेश्चकारातिथिसत्क्रियां अथ स प्रणयं राजा तां सपप्रच्छ सोत्सुकः भद्रे कः पुण्यवान्वंशस्त
स्त्वयालंकृतोनया कानि श्रोत्राणि तत्संदीपस्यानामाक्षराणि वा किंचैवमनया पुण्यसुकुमारमिदं वचः तापसोचितया स्त्यापि विजनेस्मि
न्कदर्थ्यते एतज्ज्ञातो वचः श्रुत्वा तं सखी प्रत्युवाच सा एषा महर्षेः कण्वस्य दुहिता वर्धिताश्रमे मेनकासंभवा कन्या नाम्ना चंद्रीवरप्रभा ए
षास्मिन्सरसि स्नातुमागतानुज्ञया पितुः इतो नातिदूरे हि तस्यैतत्पितुराश्रमः इत्युक्तः स तयाप्राह श्रीराजा कृत्वानुरंगं याचितुं तां सुतां त
स्य कण्वर्षेराश्रमं ययौ विवेश च विनीतस्तं वहिः स्थापितवाहनः जटावल्कलिभिः पूर्णं पादपैरिव तापसैः तन्मध्ये च तमद्राक्षीद्दृषि
भिः परिवारितं तेजसाह्लादिने तारव मुनिं चंद्रमिवग्रहैः उपेत्य पादयोस्तं च ववंदे सोपि तं मुनिः कल्पितातिथ्यविश्रान्तं ज्ञानीक्षिप्रादभाषत व
त्स चंद्रावलोकेन तच्छृणु यद्धृदि स्थितेहितं जानामि यादृक्संसारे प्राणिनां मन्मुनेलोभयं नत्रिक्षुरोऽयमे वै तान्वराकान्कृसि किंस्मतान् शास्त्रेहि भी
तरक्षार्थं धात्रा क्षत्रस्य निर्मितं तत्प्रजारक्षधर्मेण सम्यग्लयकंटकान् हन्त्यशास्त्रादियोग्यादिभिः खललक्ष्म्यादि साधय भुंक्ष्व राज्यसुखं
देहि दानं दिक्षु यशः किर कृतान्तक्रीडितं हिंसं मृगयाख्यसनं त्यज हेतुर्वधस्य वाहस्य यत्र तुल्यप्रमादता किं तेन वकृतं येन पाण्डोरु

त्तं न किं कृतं एतत्काल एव मुनेर्वाक्यं कृत्वा समभिनंद्य सः राजा चंद्रावलोकस्तमर्षिं ततः प्रत्यभाषत अनुशिष्टोस्मि भगवन्कृतो मेनुग्रहः परः मृगयाया निवृत्तोहं प्राणिनः संतु निर्भयाः तच्छ्रुत्वोवाच स मुनिस्तुष्टोहमनेन तव प्राणिष्वभयदानेन तद्वृणीष्वेप्सितं वरं इत्युक्तस्तेन मुनिना कालज्ञः सन्नृपोब्रवीत् तुष्टोसि चेत्सुतां देहि मह्यमिंदीवरप्रभां इत्यर्थितवते तस्मै राज्ञे स्नानागतां मुनिः अप्सरःसंभवां तां च स ददावनुरूपिकां ततः कृतविवाहस्तां मुनिभार्याप्रसादितां कृतानुयात्रामुह्याश्वे स्तापसैरानिजाश्रमात् इंदीवरप्रभां भार्यामादायारुह्य वाजिनं स प्रतस्थे च नृपतिर्मंगलालंकृतस्ततः दूराध्वगमनेक्लांतं वीक्ष्यातं नृपतिं ततः रविः खिन्न इवास्ताद्रिमस्तके समुपाविशत् ददृशे मृगनेत्रा च क्रमाद्दिक्षु तमोमया ध्वांतनीलपटच्छन्नरूपा रात्र्यभिसारिका तस्मिन्काले पथि प्राप स राजाश्वत्थपादपं सजलाशयमस्वच्छजले सापीतटेस्मिन् शाखोपघ्नसंछन्नशाद्वलश्यामलस्थले दृष्ट्वा च तं वसामीह रात्रिमित्यकरोद्धृदि ततोवतीर्य तुरगाद्दत्वा तस्मै तृणोदकं विश्रम्य पुलिने वाप्यानुपभुक्तांबुमारुतः तत्कालं च समाक्रम्य तिमिरांशुकहारिणा सरागेणाननं प्राच्याः चुचुंबे शशलक्ष्मणा विरेजुश्चंद्रकिरणैः समाक्षिप्य प्रसादिता वीतमानावकाशाश्च शेषा वितमसो दिशः अथांतरे लतागुल्मविवरप्रसृतैः करैः ऐंदवैरिव दीपाभैस्तरुमूले च भासिते सोपि राजासिथेवेतन्माक्षिप्येंदीवरप्रभां नवसंगमसोत्कंठसरसं सुरतोत्सवं विस्तारयामास शनैर्नीवीं तस्यास्त्रपामिव अखंडयच्च दशनैर्मुग्धभावमिवाधरं रचयामास कुचयोर्भौवनेद्विपकुंभयोः करजक्षतसद्रत्ननवनक्षत्रमालिकां मुखं कपोलौ नयने मुहुरेव चुचुंब च लावण्यामृतनिष्यंदमापिबन्निव सर्वतः इत्थं निधुवनक्रीडासुखेन सततं तया सह निनायं कालया तत्र राज्ञा क्षणमिव क्षपा प्रातश्च मुक्तशयनः सोध स्नानांतरविधेः स्वसैन्यावाप्तये यातुमुत्सुकोभूद्भूपतिः तावच्चंद्रं तमाभ्रपटशोभां निपातितं भियेवास्ताद्रिकुहरप्रलीनं ध्वस्ततेजसं हंतुकाम इव क्रोधादाताम्रतररोचिषि प्रसारिते करान्दिग्मंडलाग्रे विवस्वति अकस्मादाजगामात्र विद्युत्पिंगशिरोरुहः कज्जलश्यामलः कालमेघाभो ब्रह्मराक्षसः अंत्रमालाकृतोत्तंसः केशयज्ञोपवीतभृत् खाद

न्नरशिरोमांसं कपालेन पिबन्नसृक् सोहं हासं विमुच्याग्रे स्वेनाग्निं वमन्क्रुधा दंष्ट्राकरालो राजानं भर्त्सयन्निजगाद तं पापज्वालामुखेना
म विद्धि मां ब्रह्मराक्षसं निवासस्त्वेष मे स्वन्यो देवैरपि न लंघ्यते सोयं त्वया समाक्रम्य परिभुक्तः स्त्रिया सह रात्रिचर्यागतस्यास्य तद्भुंक्ष्वाविनया
त्फलं एषोहं हन्मि दुराचार कामोपहतचेतसः इत्युक्तोनतः सविनयं भयात्स तमब्रवीन्नृपः अज्ञानतापराद्धं मे मयानेन तत्क्षमस्व मे तवाहमाश्रमे
ह्यस्मिन्नतिथिश्शरणाश्रितः दास्यामि चेप्सितं तुभ्यमानीय तु नरपशुं येन ते भविता प्रीतिस्तत्प्रसीद क्रुधं त्यज इति राज्ञो वचः श्रुत्वा शान्तः स
ब्रह्मराक्षसः अस्तु को दोष इत्यन्तर्विचिन्त्यैवमभाषत यः सप्तवर्षदेशीयो महासत्त्वो विवेकवान् स्वदर्पस्वकृपात्मानं दद्याद्ब्राह्मणपुत्र
कः हन्यमाने च यस्मिन्माता हस्तयोः पादयोः पिता अनुष्टभ्नाति सुदृढं तं निवेश्य महीतले तादृशं पुरुषं मह्यमुपहारीकरोषि चेत् स्वप
खड्गप्रहारेण हतात्सप्तदिनान्तरे तत्क्षमिष्येपकारमन्यथा तु महीपते सद्यो विनाशयिष्यामि त्वामहं सपरिच्छदं श्रुत्वेतत्स भया
द्राजा प्रतिपेदे तथेति तत् तिरोबभूव च ब्रह्मराक्षसः सोपि तत्क्षणं अथ चंद्रावलोकोसौ राजा सेंदीवरप्रभः हयारूढस्ततः प्रायात्सैन्यं चिन्व
न्सुदुर्मनाः अहोऽहं मृगयापानमदेनेन च मोहितः गतः पाडुरिवाकांडे विनाशं वने वालिशः प्राप्यते ह्युपहारोस्य रक्षसः तादृशः कु
तः तन्निजं नगरं तावद्यामि पश्यामि भावि किं इति ध्यायन्स च प्राप सैन्यं चिन्वत्तदागतं तद्युक्तश्च सदारः स्वं चित्रकूटमगात्पुरं तत्र त
स्योचितभार्याप्राप्तिं दृष्ट्वा कृतोत्सवं राष्ट्रं तद्गतदुःखस्य दिनशेषो जगाम सः द्वितीयेह्नि रहः सर्वं स्ववृत्तान्तं शशंस सः मंत्रिभ्यस्तेषु चैकस्तम
न्त्री सुमतिरब्रवीत् विषादं देव ते माभूदुपहारं हि तादृशं आनेष्याम्यहमन्विष्य बह्वाश्चर्या हि मेदिनी एवमाश्वास्य राजानं स सौवर्णीमकार
यत् मंत्री सप्ताब्ददेशीयबालकप्रतिमां द्रुतं रत्नैरलंकृतां तां च कृत्वा शकटेर्पितां भ्रामयामास नगरग्रामघोषेषु तत्ततः यः सप्तवर्ष
देशीयः स्वेच्छया विप्रपुत्रकः ददाति सत्त्वसत्रार्थमात्मानं ब्रह्मराक्षसे उपहाराय तत्तस्यो मातापित्रोरनुज्ञया हन्यमानस्य हस्ताभ्यां हस्त
पादे प्रगृह्णते तस्मै ग्रामशतोपेतां हेमरत्नमयीमिमां ददाति प्रतिमां राजा पित्रोश्चोपचिकीर्षते इति च भ्राम्यमानायास्तस्याः प्रतिकृते शिशोः

पटहोद्घोषणं मंत्री सोऽग्रेजस्रमदात् तावच्छ्रुत्वा तदैकस्मिन्गृहाद्द्विजार्भकः सोऽपि सप्ताब्ददेशीयोऽप्यतिधीरोदात्ताकृतिः पूर्वाभ्यासेन बाल्येऽपि सदा परहिते रतः प्रजापुण्यपाक इव साकारतां गतः उवाचोद्घोषकारेभ्यो युष्मदर्थं ददाम्यहं आत्मानं पितरौ गत्वा बोधयित्वाभ्युपैमि वः इत्यूचिवांस्तान्मुदितान्स बालो मुदितश्च तैः गत्वा गृहं जगामस्वपितरौ रचिताञ्जलिः ददामि सर्वसत्त्वार्थे देहमेतद्विनश्वरं तन्मामभ्यनुजानीतं हतां चापदमात्मनः आत्मप्रतिकृतिं ह्येनां गृहीत्वा वितरामि वां हेमरत्नवतीं राज्ञा दत्तां ग्रामशतान्वितां एवं मे युष्मदानृण्यं परार्थश्चैव सिद्ध्यति युवां वधुत्तदारिद्र्यावत्पुत्रानवाप्स्यथ इत्युक्तवन्तं सहसा पितरौ तौ तमूचतुः किमेतद्भाषसे पुत्र वातेन क्षुभितोऽसि किं किं वा ग्रहगृहीतोऽसि प्रलपस्यन्यथा कथं को ह्यर्थे घातयेत्सूनुं देहं दद्याच्च कः शिशुः एतत्पित्रोर्वचः श्रुत्वा बालः पुनरभाषत न बुद्धिमोहाज्जल्पामि शृणुतं मम यद्वचः अस्राचाशुचिसंपूर्णं मूत्रैश्च जुगुप्सितं दुःखक्षेत्रं विनाश्येव शरीरमचिरादिदं तदेतेनास्य सारेण सुकृतं यदुपार्ज्यते तदेव सारं संसारे कृतबुद्धिभिरुच्यते सर्वभूतोपकाराच्च किमन्यत्सुकृतं परं तत्रापि पित्रोर्भक्तिश्चेत्किं देहाद्दृश्यते फलं इत्यादिवाक्यैः स शिशुः शोचैतौ दृढनिश्चयः तावङ्गीकारयामास पितरौ स्वमनीषितं गत्वा च राजभृत्येभ्यः प्रतिमां तां हिरण्मयीं आनीय प्रददौ ताभ्यां सग्रामशतशासनां ततः कृत्वाग्रतो राजभृत्यांस्तानेव सत्वरं पितृभ्यामन्वितः प्रायाच्चित्रकूटं नृपान्तिकं तत्र चन्द्रावलोकस्तं वीक्ष्याखण्डिततेजसं रक्षारत्नमिव प्रबालं राजाननंद सः आरोप्य गजपृष्ठे च रचितस्रग्विलेपनं निनाय तं सपितृकं केतनं ब्रह्मरक्षसः तत्र मण्डलमालिख्य तस्याश्वत्थस्य पार्श्वतः विहितोचितपूजेन कृते वह्नौ पुरोधसा आविर्बभूव मुक्ताट्टहासः सोऽध्ययनं पठन् घूर्णद्रक्तासवक्षीबो जृम्भमाणो मुहुः श्वसन् ज्वलन्नेत्रो दिशः कुर्वन्देहच्छायान्धकारिताः ज्वालामुखो महारौद्रो ददृशे ब्रह्मराक्षसः ततश्चन्द्रावलोकस्तं दृष्ट्वा प्रह्वोऽब्रवीन्नृपः नरोपहारो भगवन्नानीतः समयात्तव दिवसः सप्तमश्चाद्य प्रतिज्ञातस्य सोऽस्य मे तत्प्रसीद गृहाणैनमुपहारं यथाविधि इति राज्ञार्थितो विप्रं कुमारं ब्रह्मराक्षसः । स तमालोकयामास जिह्वया सृक्किणी लिहन् तत्क्षणं स महासत्त्वो बालो हृष्टश्च चिंतयत् स्वदेहदानेनानेन सुकृतं यन्मयार्जितं तेन माभून्ममस्व

वृक
शशां.

गोमाक्षोवानिरुपक्रियः भूयान्तुमेपरार्थायदेहोजन्मनिजन्मनि इतिसंकल्पयत्येवतस्मिन्नाप्यर्पितत्क्षणात् विमानैःसुरसंघानांपुष्पवृष्टि
मुचोनभः अथाग्रेआपितेनसवालंतेब्रह्मराक्षसः मातानजग्राहकरयोःपिताचरणयोस्तथा सखड्गराक्षसाःत्यक्त्वास्तत्कर्मतविस्मयाः
रचितांजलयःप्रह्वास्तन्तुस्तेऽपिभूमिपाभवन् इतिव्याख्यायवेतालोविचित्रसरसांकथां तंत्रिविक्रमसेनंसनिजगादनृपंपुनः तद्ब्रूहिराजन्कोहे
तुर्यत्तेनहसितंतथा बालेनतादृशेतस्मिन्प्राणान्तसमयेप्यहो कौतुकंचमहन्मेत्रतदेतच्चेन्नवक्षसि जानन्नपिततोमूर्धाशतधातेस्फुटि
ष्यति एतद्वेतालतःश्रुत्वासराजाप्रस्तुवाचतं शृणुयोऽभूदभिप्रायोहासेतस्यशिशोस्तदा योनामदुर्बलोजंतुःसभयेप्रत्युपस्थिते क्रंद
तिशरणहेतोःस्वामातरंपितरंतथा तदभावेनराजानमार्तत्राणायनिर्मितं तदलाभेपिपश्यत्येयथासंभविदैवतं तस्यनैकमपीपत
त्सर्वंसजातमन्यथा पितृभ्यांहस्तपादेहितद्धेतस्यार्थलुब्धया राजाचत्रातुमात्मानंस्वयंतंहंतुमुद्यतः तद्दैवतंतुयद्ब्रह्मरक्षस्तस्यच
भक्षकं अध्रुवस्यास्यतविरसस्याधिव्याधियुतस्यच देहस्यार्थेविमूढानांतेषामीदृग्विडंबना ब्रह्मेंद्रविष्णुरुद्राद्याध्रुवायत्रावश्यविनाशिनः त
त्रैषामीदृशांकापिशरीरस्थैर्यवासना पुनर्न्मोहवैचित्र्यंदृष्ट्वामत्वाचवांछितं सिद्धमाश्चर्यहर्षाभ्यांसजहासद्विजार्भकः इत्युक्त्वावि
रतस्यतस्यनृपतेरस्मात्स्कंधाद्योपितद्वेतालोऽगान्निस्वकंपदमगादंतर्हितोमायया राजाप्यविकल्पमेवपुनरप्यन्वगाद्यो तंजवाद
क्षोभ्यहृदयंवर्तेतमहतांसंभोधिनीनामिव ॥ इतिश्रीमद्भट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेशशांकवतीलंबकेसप्तविंशस्तरंगः ॥
इतिविंशोवेतालः ॥ अथगत्वापुनःप्राप्यशिंशपातोग्रहीन्नृपः त्रिविक्रमसेनोसवेतालंतंनराधिपः आगच्छंतंचतंभूयःसवेतालोऽब्रवी
न्नृप राजन्नुत्पादकंदर्पोऽस्त्येतत्कार्यवच्मितेकथां अस्तिशक्रपुरीवान्याधात्रासुकृतिनांकृते दिवस्थानांविहिताविशालाख्यापुरीभुवि
तस्यांबभूवन्नृपतिःपद्मनाभइतिश्रुतः सतांसूनुर्नंदनःश्रीमानाक्रांतबलिराजकः तस्मिन्नृपतिनीतस्यानगर्यांतुमहावणिक् अर्थदत्ता
भिधानोऽभूद्धनैर्विजितवित्तपः तस्यकाचसुतानंगमंजरीत्युदपद्यत सःसुंदरीप्रतिकृतिर्भुविचात्रेवदर्शिता दत्ताचतेनवणिजावणिग्व

७२७ राम
७६

रसुताप्रसा मणिवर्माभिधानाय ताम्रलिप्तीनिवासिने एकापत्यतया चातिवत्सलः सन्नतां वणिक् भर्तृयुक्तां सुतां गेहान्नत्याजानंगमंजरी
तस्याश्चानंगमंजर्याः पतिः द्वेष्यो बभूव सः मणिवर्मा स तस्यास्तु कटुतिक्तमिवौषधं पत्युः स्वसास्य सुमुखी जीवितादप्यभूत्प्रिया धनर्द्धिः
कृपणस्येव बहूछ्रान्सुचिरं संचिता एकदा चातिकपित्रोः ताम्रलिप्तीं निजं गृहं उत्कंठादिनिमित्तेन मणिवर्माजगाम सः ततो दिने प्रयाते
श्रुतीस्ताः सूर्यांशुसायकैः शोषितानां निरुद्धांधा घर्मकाल इवाभ्यगात् वेश्मनविरहातुरस्तानिःश्वासाः ककुभामिव मल्लिकापाटलामो-
दमधुरा मरुतो ववुः उत्पेतुः पवनोद्धूता गगने रेणुराजयः हृतो घनागमायेव प्रहितास्तन्नयाभुवा आकांक्षिततरुच्छायाः कठोरातपतापिताः
पथिका इव यांति स्म चिरेण दिवसा अपि चंद्रास्तु पांडुरुचयो मारुतास्सुखप्रदं विनाहेमंतमगमन्नतितुच्छतां निशाः तत्काले चंदनाले-
पधवला सा वणिक्सुता सखीनतनुकाशीयथामितानंगमंजरी ददर्श स्वगृहे हेतुंगवातायनगतैकदा आसन्नरथ्याद्युताभंश्व युवानं विप्रउत्र-
कं संचरंतं रतिनिशाशोनेवोन्मज्जमिव स्मरं कमलाकरनामानं उत्तरांगउत्रोपमः सोपीहारिवमूर्तिं तां कांतां दृष्ट्वोपरिस्थितां कुमुदाकर-
तांभेजे सानंदः कमलाकरः सहस्थितेन नीतोभूत्कथंचिद्भवनं निजं सापि तत्रामनोन्विव्याधिविद्धानंगमंजरी तयास्तयासमंसख्याश्रा-
विशाह्वासमंकेप्रान्तेः तत्र संचिंतयंती च कांते कामज्वरातुरा तापप्रपन्नाम्प्रणोत्किंचिह्नुठंती शापनेयके गते प्रहः सुहृद्वेष्टुसत्रपासमया च सा
अत्यंतविरहोन्मादं विसोढुं कृशपांडुरा दुःप्राप्यप्रियसंयोगनिराश्यानक्रमेकदा गवाक्षप्रहितकरेनाकृष्टेव हिमांशुना सुप्ते परिजने सै-
दं निर्गत्य मरणोत्सुकी जगाम त्वरिता गृहोद्यानवापीतटतलाश्रिता तत्र पित्राकृतोद्धारप्रतिष्ठां कुलदेवतां उपेत्य चंडिकादेवीं नत्वा स्तुत्वा व्यजि-
ज्ञपत् अस्मिन्जन्मनि चेद्भर्ता न मया कमलाकरः प्राप्तस्तद्देवि भूयान्मे सोन्यस्मिन्नपि जन्मनि इत्युक्त्वाग्रतस्तस्या देव्याः साशोकपादपे पा-
शं विरचयामास स्वोत्तरीयेण रागिणी तावदाप्ता सखी तस्याः साप्रबुध्यात्रवासके तामदृष्ट्वा तदुद्याने दैवादागाद्विचिन्वती तत्र दृष्ट्वा च
तां पाशमर्पयंतीं तथा गले मामेत्युक्त्वा प्रधाव्यैव पाशं तस्यास्तमच्छिनत् सापि तां वीक्ष्य संप्राप्तां हृतपाशा निजां सखीं अनंगमंजरी भूमौ

पपानाधिकदुःखिता आश्वासिता स्वसख्यो च तया पृष्टा च सा क्षणात् दुःखहेतुमुपाख्याय पुनरेतामभाषत सखि मालतिके तन्मे दुर्लभे प्रियसंगमे गुर्वादिपरतंत्राया न सुखं मरणं त्वयं इति ब्रुवाणैवानंगशराग्निज्वलिता भृशं सानंगमंजरी मोहं ययौ नैराश्यनिस्पृहा कष्टं स्मराज्ञा दुर्लंघ्या यया नीता दशामिमां अन्याविनीतवनिताहासिनीयं सखी मम इत्यादि विलपंतीं च तां सा मालतिका सखी शनैराश्वासयामास शीतांबुपवनादिभिः तापोपशांतये चास्याः चकार नलिनीदलैः शय्यां ददौ च हृदये हारं तुहिनशीतलं ततः सा तु मुदा चेतां सखीं सानंगमंजरी सखि हारादिभिर्नायं दाहो न मेर्मप्रशाम्यति येन प्रशाम्यति पुनः स्वबुद्ध्यैव विधत्स्व तत् मां संयोजय कांतेन जीवितं मे यदीच्छसि एवमुक्तवतीं तां सा स्नेहान्मालतिकाब्रवीत् सखि भूयिष्ठा याताद्य रात्रिः प्रातरहं पुनः इहैव कृतसंकेतमानेष्यामि प्रियं तव तदालंब्य धृतिं तावन्निजं प्रविश मंदिरं इत्युक्तवत्यै संतुष्य तस्यै सानंगमंजरी सखि हारादिभिर्नायं दाहो न मेर्मशाम्यति येन प्रशाम्यति पुनः स्वबुद्ध्यैव विधत्स्व तत् मां संयोजय कांतेन जीवितं मे यदीच्छसि एवमुक्तवतीं तां सा स्नेहान्मालतिकाब्रवीत् २ हारं स्वकंठादाकृष्य प्रददौ पारितोषिकं गच्छाधुनैव स्वगेहं प्रातः सिद्धौ ततो व्रज इति चैतां सखीं प्रेष्य सा विवेश स्वधामकं प्रातश्च सा मालतिका केनाप्यनुपलक्षिता तत्सखीं तस्य कमलाकरस्य भवनं ययौ चिन्वती तत्र सोद्यानतरुमूले ददर्श तं चंदनार्द्रं तुहहिलीपत्रशय्याविवर्तिनं रहस्यधारिणैकेन कदलीदलमारुतैः आश्वास्यमानं सुहृदा दह्यमानं स्मराग्निना तया विनेयमस्य स्यात्कामावस्थेदृशीति सा विचिंत्य तस्याप्रवृत्त्याज्ञातुं तत्रैव निभृतं तावच्च सुहृदा तेन स ऊचे कमलाकरः क्षणमेकमिहोद्याने दत्तदृष्टिं मनोरमे विनोदय मनो मित्र मात्र विक्लवतां गमः तच्छ्रुत्वा तं स सुहृदं विप्रपुत्रो जगाद सः यन्ममानंगमंजर्या वलिकुसुमानयाहृतं विनोदयामि तदिदं ऊतः शून्याशायामनः स्मरेणास्त्रन्यहृदयो बाणतूणीकृतो ह्यहं तस्मात्सोमि मनस्वैरीं तां यथाऽहमेनया इत्युक्तो विप्रपुत्रेण तेनात्मानं प्रदर्श्य सा हृष्टा मालतिकाभेत्य तमुवाचात्तसंज्ञया तवास्यानंगमंजर्या सुभग प्रहितांतिकं संदेशं चाहमेवैषा निःस्पृहस्यापि ब्रवीमि ते करवाशि

ष्टपथमोघं प्रविश्य हृदयं हठात् मनो मुषितानुरयायागाम्येतेस्पाशितात्मना चित्तं च यद्धामहृष्टानुम्भमेव तयाधुना मनोहरायदेहोपि
दानुप्राणैः सह हन्येते निःश्वासोच्छ्वासिसंततान्विमुंचति दिवानिशं ज्वलितेहृदि कंदर्पवह्निधूमोद्गमानिव सापतेनिमुक्तश्वासा साज
नावाष्पबिंदवः वदनांभोजसौगंध्यलुब्धामधुकरा इव नद्यो दीर्घुसितेन हृष्टिभिः शिरं वा मुभयोरहं इत्युक्तो मालतिकया सोब्रवीत्कमलाक
रः भद्रे भयंकरोन्तेषा वात्या वा श्वास संभ्रमपि वदंती विधुरा व स्यावहृ भोवाचमे प्रियां न देकागतिरत्र त्वं यथा वेत्सि तथा कुरु इत्युक्तेवा
वे कमलाकरे मालतिकाब्रवीत् अनंगमंजरीमद्युञ्जानाडापयाम्यहं नक्तं त्वमंबरोद्याने तिष्ठेत्यद्यवाद्यतः ततः प्रवेशयिष्यामि
तामभ्रांतास्वयुक्तितः एवं यथे सृष्टुवपोर्भविष्यतिसमागमः इत्युक्तोनंदितेविप्रपुत्रे मालतिका ततः गत्वा कृतार्थासानंगमंजरी
मप्यनंदयत् अथ याक्तासह पातेकेक्वापि सध्यानुरागिणी ऐंद्रा दिशं तु तिलके नानने सुप्रसाधिते त्यक्तपद्माकरा प्राप्ताश्रीमयेनी
वहर्षतः हसत्सु कुमुत्वदने विपदेऽमुदाकरे कृतप्रसादनः सोत्कः स्वैरं सकमलाकरः कामोकालागकोद्यानद्वारं वाह्यमुपागमत् तावच्च
सामालतिकातापुक्तानंगमंजरी आनिनाय तदुद्याने कृक्कार्हमितवासरा उपवेश्य च नामधेयगुल्मके चूतशाखिना प्रावेशयत्तं निर्गत्य त
त्रैव कमलाकरं स च प्रविश्य पत्रौघघनपादपमध्यगां तामध्यगाद्वृक्षछायां ददर्शानंगमंजरी उपेतिया वत्स सतोतावद्दृष्ट्वा प्रधाव्यासा का
मोवगाहतश्रीडांकं ठेतसहसाग्रहीत् कृपानिलखोसिमयेत्यालपंती च नत्वस्लात् सानिर्हर्षभरक्तध्वनिः श्वासापं च तामसात् पपात
च महीपृष्ठे वातनुगणालतेवसा विचित्रो वत कामस्य विपाकविषमः क्रमः तद्दृष्ट्वा सन्निपातोग्रसद्यः सकमलाकरः हाहाकिमेतदित्यु
क्त्वा मूर्छितोप्यपतद्भुवि लब्धसंज्ञः क्षणेनाथ तामेकारोपिताप्रियां आलिंगन्याक्षिसुंबं स्वनतन्नाविलपच्च कृ तथा दुःखातिभारेण तप्तस
ह्यामिपीडितः पपात स्पंदस तत्क्षणाद्धृदयमस्फुटत् अथ तौ मालतिका प्रातश्चमानावुभावपि दृष्ट्वा प्राप्तक्षयौ शोकादिव स्वीणाभ
वत्सपा प्रातरुद्यानपालेभ्यो ज्ञात्वा बंधुजनस्तयोः तत्राययौ तपास्त्रपंडुःखमोहाकुलीकृतः आसीत्कालेथ मन्तस्मिन् चिरं खेदादवाप्सु खः

व.क.
श.शं.

कष्टाः कुलवलीकारे हेतवो वत कुस्त्रियः तावच्चतामलिन्दीनः सतस्यापतिरागमत् सोत्कंठोनंगमंजर्यामणिवर्मापितुर्गृहात् सहसा सुरत
हृष्टाप्युपयातस्तमवेद्यतत् वाप्पांधलोचनोभ्यायंस्तदेवोद्यानमाययौ तत्रभार्यांगतासुंतांदृष्ट्वान्यसहितामपि शोकाग्निज्वलितांगकः
सद्यःसोपिजहावसून् ततःक्रंदतितत्रस्थेजनेकोलाहलाहलाकुले आययुःश्रुतवृत्तांतपौराःसर्वेचविस्मिताः अथानंगमंजर्याः
पित्राश्वावतारिता देवीसन्निहिताचंडीविज्ञप्ताभून्निजैर्गणैः तदारामप्रतिष्ठाकृदर्थंदत्तःसदैषत भक्तोवणिक्कदस्यास्मिंदुःखेदेवि
दयांकुरु एतच्छ्रुत्वाभ्यःस्त्वासाशरण्याशंकरप्रिया शांतानंगास्त्रयोप्येतेजीवंतितिसमादिशत् एवंसर्वेपितेसुप्तप्रतिबुद्धाइवक्षणात्
तत्प्रसादात्समुत्तस्थुःजीवंतोवीतमन्मथाः ततोदृष्टान्तदाश्चर्येसानंदेसकलेजने लज्जानतमुखःप्रायात्स्वगृहंकमलाकरः अथ
दत्तोपिताङ्गीतामाद्यायानंगमंजरी सुतांस्वभर्तृसहितांययौवृद्धोत्सवोगृहं इतिकथयित्वातस्मैराज्ञेमार्गेकथांसवेतालः निजगा
दतंत्रिविक्रमसेनंक्षोणीपतिंभूयः राजन्ब्रूहिसर्वदैतेष्वधिकोमोहातुरागमवलेस्मिन् सोत्रचपूर्वोक्तस्तेशापोजानन्नचेद्वदसि इत्ये
तावद्वेतालाच्छ्रुत्वासप्रत्युवाचतंनृपतिः एतेषुरागमूढःप्रतिभातिममाधिकःसमणिवर्मा इतरौहितावुभावपिकालक्रमपक्वमन्म
थावस्थौ अन्योन्यसानुरागौयदिजीवितमुज्झतःस्मतद्भवतु मणिवर्मात्वतिमूढोयोभार्यामन्यपुरुषासक्तमृतां दृष्ट्वैवकोपकालेप्र
सुतरक्तःशुचामुचत्प्राणान् इतिगादितवतःसतस्यराज्ञोवेतालपतिःपुनर्जगाम निजमेवनिकेतनंसपृष्टादस्यराजापितमन्व
गात्सभूयः॥ इतिश्रीमद्दसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेशशांकवतीलंबकेअष्टाविंशस्तरंगः॥ इत्येकविंशोवेतालः॥ ततोराजापु
नर्गत्वावेतालंशिंशपाग्रतः सत्रिविक्रमसेनस्तत्रप्राप्यांसारोपितंव्यधात् आयांतंतंचराजानंसवेतालोब्रवीत्पथि राजन्साधुत्वमसतस्त्वंत
दपूर्वांकथांशृणु बभूवपूर्वंकुसुमपुराख्येनगरेश्वरः पद्मीनलेस्मिन्धरणीवराहोनामभूपतिः तस्यब्राह्मणभूयिष्ठेराष्ट्रेब्रह्मस्थला
भिधः अग्रहारोभवत्तत्रविष्णुस्वामीत्यभूद्द्विजः तस्यानुरूपाभार्याभूत्स्वाहानामहविर्भुजः तस्यांचैतस्यचत्वारःक्रमादुत्पेदिरेसुताः अ

७७१

राम
१८

पीतवेदेहलग्नां तशैशवे पुत्रते पुत्रः विमुक्तामीदिवंप्रायाद्भार्ययानुगतस्तया ततस्ते तत्र तनुजाः (सर्वे पानाप्य दुःखिताः गोत्रजैर्हृतसर्वस्वा
मंत्रयांचक्रिरे मिथः नास्तीह गतिरस्माकं तद्व्रजामो वयं न किं ततो मातामहगृहं ग्रामं यज्ञस्थलाभिधं एतदेव विनिश्चित्य प्रस्थिता भैक्ष्यभो
जनैः मातामहगृहं प्राप्तास्तेपानहद्रुमिदितैः ततो मातामहाभावान्मातुले दत्तसंस्थयाः क्षेत्रजाताः तद्गृहे तस्थुः स्वाध्यायाभ्यासतत्पराः ९
कालक्रमाच्च तेषां ते मातुला नामकिंचनाः स्ववज्ञापात्रतां जग्मुर्भोजनाच्छादनादिषु ततः स्वजनजस्फूर्जदवमानाहतात्मना तेषां रहः
सचिंतानां ज्येष्ठो भ्रातात्रवीदिदं भो भ्रातरः किं क्रियते सर्वमात्वहते विधिः नष्टः का पुरुषस्येह क्वचित्किंचित्कराचन अहं हठद्देशगतो भ्राम्यन्स्त्रो
त्रोवापितटकानने विपन्नस्थितमद्राक्षं स्नानागपुरुषंभुवि अचिंतयं च हृद्धात्र अहतास्यहृदयं नाति धन्योयमेवं विश्रांतो दुःखभारं विमुच्य यः
इति संचिंत्य तत्कालं कृतामरणनिश्चयः वृक्षाग्रशंकितापाशेनात्मानमवलंबयं तावत्तमेवविसंतस्य तदा निर्यांतिनामवः तावत्त्रुटितपाशो
त्रपतितोस्मि महीतले लब्धसंज्ञश्च केनापि पुमान्क्षिप्रात्कृपालुना आश्वास्यमानमात्मानमपश्यं पटमाहितैः सत्वेकथय विहातत्येवं क
प्रतिविह्वलं सुखेहि स्पृहता दुःखं दुष्कृतादेति नान्यतः दुःखापहितवोद्योगः सुकृतं तत्समाचर कथं तु नारकं दुःखमात्मत्यागेन वांछसि
इत्युक्त्वा मां समाश्वास्य स चक्रपाणिगतः पुमान् अहं चेहागतस्त्वत्का नाहं श्रमरत्नोद्यमे तदेवं ते ध्रुतिविधो मृत्युमपि न लभ्यते इदानीं च तत्तु तीर्थे
तपसा दाहयाम्यहं येन निर्धनता दुःखभागी तस्मान्महत्त्वतः इत्युक्तवंतं ज्येष्ठं तं कनिष्ठभ्रातरोब्रुवन् अर्थं विना कथं प्राज्ञो पापं दुःखेन वा पस
किं न वेत्सि यदर्थानां प्रारंदं च चलागतिः आहृत्य रक्ष्यमाणोपि यत्नेनातविरागिणी अस्मत्पैत्री च वेश्या च श्रीश्च कस्य कदा स्थिरा तदुद्योगेन
सगुणः कोप्युपाज्योमनस्विना आनीयते हठाद्बुद्ध्या येनार्थः हरिणीसृजः इत्युक्तो भ्रातृभिर्धैर्यक्षमाज्येष्ठो वलव्यसः उवाच कोपगुणस्तावदृगजे
नीयो भवेदिति ततो विचिंत्य सर्वेते वदन्निस्मपरस्परं विचिंत्य धौविक्तानेकिंचिच्छिक्षामहे वहायं निश्चित्य तेनत्वं संकेतस्थान मुहूर्तास समागमे
एकैकशस्ते चत्वारस्तु ततः प्रययुर्दिशः यातिकाले च मिलितास्ते संकेतनिकेतने किं केन शिक्षितमिति भ्रातरोन्योन्यमब्रुवन् अप्यात्रैको भवेदीह

७६
शशां.

विज्ञानं शिक्षितं मया येनास्थिशकलं प्राप्य प्राणिनो यस्य कस्यचित् उत्पादयाम्यहं तस्मिन्मांसं तदुचितं क्रमात् एतत्तस्य वचः श्रुत्वा द्वितीय
स्तेष्वभाषत अहं तस्यैव संजातमांसेस्थिशकले किल जानेजनयितुं लोमत्वचं तस्य प्राणिसंभवं ततस्तृतीयोप्यवदज्ज्ञाने तस्यैव चास्म्यहं तस्या
ल्पवयवान्द्रष्टुं जातत्वङ्मांसलोमनि चतुर्थश्च ततो वादीदुत्पन्नावयवाकृतिं तमेव प्राणिनं प्राणैर्युक्तं कर्तुमवैम्यहं एवमुक्त्वा मिथः स्वस्व
विज्ञानप्रथनाय ते चत्वारोप्यस्थिखण्डाय ययुः प्रान्तरोटवीं तत्र सिंहस्य ते प्रापुरस्थिखण्डं विधेर्वशात् अविज्ञातविशेषाश्च गृहीत्वा तत्तथैव
तत् एकस्तु तस्समुचितेनास्य मांसेनयोजयत् द्वितीयोजनयत्तस्य तद्वत्त्वग्लोमसंहतीः तृतीयश्चाखिलैरंगैस्तद्योग्यैस्तमपूरयत् चतुर्थश्च
ददौ तस्य सिंहीभूतस्य जीवितं उदतिष्ठदथोद्धूतसटाभारोतिभैरवः सदंष्ट्रः संकटमुखः सिंहः खरनखांकुशः बाधित्वा चतुरस्तान्निर्मातॄंस्ताने
व चतुरोपि सः अवधीत्केसरी दृप्तो विवेश च वनं ततः एवं ते सिंहनिर्माणदोषान्नष्टा द्विजातयः दुष्टं जंतुं समुत्थाप्य कस्यात्मनि सुखं भवेत् इ
त्थं चोपार्जितेयत्नाद्गुणोपि विधुरे विधौ संपन्नये न न परं जायते तु विपन्नये मूले ह्यव्याहते दैवसिक्तः प्रज्ञानवारिणा नयालवालः फलति प्रायः
पौरुषपादपः इति तस्यां निशि मार्गे वेतालेनांसतः कथां तत्र आख्याय सत्रिविक्रमसेनो राजा पुनर्जगादे राजंस्तेषु पापीयान् चतुर्षु कस्तत्र सिं
हनिर्माणे योन्यवधीत्तत्तोसौ वद समयः सोत्र पूर्वोक्तः इति वेतालतः श्रुत्वा तस्माद्राजा सोचिंतयत् यद्धि मौनं स्वं इच्छति गंतुमयं मे यातानेष्या
म्यहं भूयः इति हृदि निश्चित्य स तं महीपतिः प्रत्युवाच वेतालं यस्तस्य जीवदायी सिंहस्य पापभाक् स तु प्राणिविशेषमबुद्ध्वा मांसत्वग्लोमनि
र्माणं युक्तिबलात्तु कृतं यैः तेषां दोषोस्ति नाज्ञानात् येन तु सिंहाकारं दृष्ट्वा विद्याप्रकाशनोत्केन प्राणास्तस्य वितीर्णास्तेन कृता ब्रह्महत्यास्ताः
एतन्नरेन्द्राद्वचनं निशम्य स्वधाम वेतालवरो जगाम तस्यांसतस्तत्पुनरेव मायी राजापि तं सोनुससार भूयः॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते क
थासरित्सागरे शशांकवतीलंबके एकोनत्रिंशस्तरंगः॥ इति द्वाविंशो वेतालः॥ ततो गत्वा पुनः प्राप्य शिंशपापादपात्ततः सत्रिविक्रमसेनस्तं वेता
लं राजसत्तमः स्कंधे कृत्वा चचाल तं मौनी दर्शितानेकवैकृतं यावत्प्रतिष्ठते तावत्स वेतालस्तमब्रवीत् राजन्नकार्येप्येतस्मिंस्तु कोयं दुराग्रहस्तव न ते श्रम

७२

राम
२५

प्रतिपन्नं तथा ताभ्यां सत्येकन्याभिवर्तने एवं पादविपर्यासात्पितापुत्रयोस्तयोः दुहितामातरौ भार्ये जाते श्वश्रूस्नुषे तदा कालेन च तयोस्ताभ्यां भर्तृभ्यां जज्ञिरे द्वयोः पुत्रा दुहितरश्चैव तेषां चान्यप्यपक्रमात् इत्थं संश्राव्य तां चंडसिंहसिंहपराक्रमौ उत्तस्थतुस्तत्र लावण्यवती चंद्रवती च ते इत्यावर्ण्य वेतालस्तस्मै पथि कथां निशि सत्रिविक्रमसेनं तं पप्रच्छ नृपतिं पुनः तयोर्मातादुहित्रोर्ये पुत्रपित्रोस्तयोर्नृप सकाशाज्जातवो जाताः क्रमादुभयपक्षयोः ज्ञातेयं ब्रूहि मे तेषामन्योन्यं किं भवंति ते पूर्वोक्तः सोत्र शापस्ते जानानस्यैव वक्ष्यसि एतद्वेतालतः श्रुत्वा विमृषन्नपि सः नाज्ञासीत्तद्यदा राजा तूष्णीकः प्रययौ तदा ततस्तं स शवांतस्थो वेतालो विहसन्हृदि मृतपूरुषदेहान्तर्निविष्टः समचिंतयत् नायं राजा महाप्रश्ने वेत्त्यस्मिन्नुत्तरं तेन तूष्णीं व्रजत्येवं हृष्टोतिचतुरैः पदैः न चैवं वंचयितुं शक्यः सत्वराशिरयं परः क्रीडन्भिक्षुः स चास्माभिरियन्नैव न शाम्यति तदद्य वंचयित्वैतं दुरात्मानमुपायतः तत्सिद्धिं भाविकल्याणो राजन्यास्मिन्निवेशये इत्यालोच्य स वेतालो नृपं तमवदत्तदा राजन्क्लिसन्निशाघोरे श्मशानेस्मिन्गतागतैः एतैः क्लिष्टः सुखोचितं ननविकल्पश्च कोपि ते तदाश्चर्येण धैर्येण तुष्टोहममुना तव शवमेनं नयेदानीं निर्गच्छाम्यमुतो ह्यहं इदं च शृणु यद्वच्मि हितं तव कुरुष्व च आनीतमेतद्भवता यस्यार्थेन कलेवरं कुभिक्षुः सोद्य मामस्मिन्समाकृष्यार्चयिष्यति उपहारीचिकीर्षुश्च त्वामेव स पशुं ततः भूमौ प्रणामं समष्टाभिरंगैः कुर्विति वक्ष्यति त्वं प्राग्दर्शय तावन्मे करिष्येहं तथैव तत् इति सोपि महाराज वक्तव्यः श्रमणस्त्वया ततो निपत्य भूमौ स प्रणामं यावदेव ते दर्शयिष्यति तावत्त्वं छिन्द्यास्तस्यासिना शिरः ततो विद्याधरैश्वर्यसिद्धिर्या तस्य वांछिता तां त्वं प्राप्स्यसि भुंक्ष्वेमां भुवं तदुपहारतः अन्यथा तु स भिक्षुस्त्वामुपहारं विधास्यति एतदर्थं कृतो विघ्नः तवात्र यावच्चिरं मया तत्सिद्धिरस्तु ते गच्छेत्युक्त्वा तस्यांसस्थशवगात् निर्गत्य सद्योतस्माद्वेतालः प्रेतकायतः अथ स नरपतिस्तत्प्रीतवेतालवाक्याच्छ्रमणमहितमेवं शांतिशीलं विचिंत्य वटविटपितलेतत्तस्य पार्श्वं प्रतस्थे मृतपुरुषशरीरं तद्गृहीत्वा प्रहृष्टः ॥ इति श्रीमहासोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके एकत्रिंशस्तरंगः ॥ ३ ॥ इति चतुर्विंशो वेतालः ॥ ततस्तं स्वानिकं

वृ.क.
शशां.

भिक्षोः क्षान्तिशीलस्य भूपतिः सत्रिविक्रमसेनोत्र प्राप स्कंधे शवं वहन् ददर्श तं च श्रमणं तस्थमार्गाभिमुखमेककं कृष्णपक्षक्षपारौद्रे श्मशाने तरुमूलगं असृक्क्लृप्तस्थले गौरेणास्थिचूर्णेन निर्मिते मंडले भिक्षुर्विन्यस्तपूर्णशोणितकुंभके महातैलप्रदीपाढ्ये हुतपार्श्वस्थवह्निनि संभृतोचितसंभारे स्वेष्टदेवतपूजने उपागाच्च स तं राजा सोपि भिक्षुर्विलोक्य तं आनीतशवकं हर्षादुत्थायोवाच संस्तुवन् दुष्करो मे महाराज विहितोनुग्रहस्त्वया त्वादृशाः क्क चेष्टेयं देशकालौ क्क चेदृशौ निर्व्याजमत एवाहुर्मुख्यं त्वां कुलभूभृतां एवमात्मानपेक्षेण परार्थो येन साध्यते एतदेव महत्त्वं च महतामुच्यते बुधैः प्रतिपन्नादचलनं प्राणनाशात्ययेपि यत् इति ब्रुवन्स सिद्धार्थमानी भिक्षुः स भूपतेः तस्मादवतारयामास स्कंधात्तच्छवकं तदा स्नापयित्वा समालभ्य बद्धमाल्यं विधाय च मध्ये मंडलस्यांतः स्थापयामास तत्स्थितं भस्मोद्धूलितगात्रश्च केशयज्ञोपवीतभृत् प्रावृतप्रेतवसनो भूत्वा ध्यानस्थितः क्षणं तस्मिन्मंत्रबलाकृष्टप्रविष्टनरकलेवरे तं वेतालवरं भिक्षुः पूजयामास स क्रमात् ददौ तस्मै कपालार्घपात्रेणार्घं सुनिर्मलैः नरदंतैस्ततः पुष्पं सुगंधि च विलेपनं ददौ मानुषनेत्रैश्च धूपं मांसैर्बलिं तथा समाप्य पूजां राजानं तमुवाच स पार्श्वगं राजन्निहास्य मंत्राधिराजस्याहृतसंनिधेः प्रणाममंगैरष्टाभिर्निपत्य कुरु भूतले येनाभिमतसिद्धिं ते दास्यत्येष वरप्रदः श्रुत्वैतत्स्मृतवेतालवचो राजाब्रवीत्स तं नाहं जानामि तत्पूर्वं प्रदर्शयतु मे भवान् ततस्तद्देवतदहं करिष्ये भगवन्निति ततो दर्शयितुं यावत्स भिक्षुः पतितो भुवि तावत्खड्गप्रहारेण स राजास्याच्छिरोच्छिनत् आचकर्ष च हृत्पद्ममुदरादस्य पाटितं वेतालाय च तस्मै तच्छिरोहृत्कमलं ददौ साधुवादेभितो दत्ते हृष्टैर्भूतगणैस्ततः तुष्टोब्रवीत्स वेतालो नृपं तत्रकलेवरात् राजन्विद्याधरेंद्रत्वं भिक्षोरासीद्यदीप्सितं तत्तावद्भूमिसाम्राज्यभोगांते ते भविष्यति क्लेशितोसि मया यत्तत्तदभीष्टं वरं वृणु इत्युक्तवंतं वेतालं स राजा तमभाषत त्वं चेत्प्रसन्नः को नाम न सिद्धोभिमतो वरः तथाप्यमोघवचनमिमं त्वत्तोहमर्थये आद्याः प्रश्नकथा एता नानाख्यानमनोरमाः चतुर्विंशतिरेषा च पंचविंशी समाप्तिगा तवाख्यानाभवंत्येता पूजनीयाश्च भूतले इति तेनार्थितो राज्ञा वेतालो निजगाद सः एव

३७८

राम
८२

मन्तु विशेषेण श्रूयतां वचनं च भूपते याश्चतुर्विंशतिर्वृत्ता याचैषा कासमापिनी यः श्लोकमात्रमप्यस्याः पाठं विधास्यति सादरः यो वा श्रोष्यति तौ स द्याव-
न्क शापाभविष्यतः यक्षवेतालकूष्माण्डडाकिनीराक्षसादयः न तत्र प्रभविष्यन्ति यत्रैषा कीर्तयिष्यते इत्युक्त्वा स ययौ तस्मान्निर्गत्य नृकलेवरात् य-
याभिमतश्चिन्तयामवेतालो योगमायया ततस्तत्र सुरैः सार्धं राज्ञस्तस्य महेश्वरः साक्षादाविर्भूय हृष्टः प्रणतं चादिदेश तं साधु वत्स हतो ह्येष यत्त्व-
या कूटतापसः विद्याधरमहाचक्रवर्तिताहठकामुकः मयादौ विक्रमादित्यः सृष्टोऽभूः स्वांशतो मया म्लेच्छरूपावतीर्णानामसुराणां प्रशान्तये
अद्यापि दृप्तदैत्येन्द्रदमनाय मया पुनः त्वं त्रिविक्रमसेनाख्यो वीरः सृष्टोऽनु भूपतिः अतः सद्वीपपातालां स्थापयित्वा वशे महीं विद्याधराणामचि-
रादधिराजो भविष्यसि भुक्त्वा दिव्यांश्चिरं भोगानुद्विग्नः स्वेच्छयैव तान् मत्तो मय्येव सायुज्यमेतेयास्यस्यसंशयं अपराजितनामानं खड्गं चैनं
गृहाण मे यस्य प्रसादात्सर्वं त्वं प्राप्स्यसे तद्यथोदितं इत्युक्त्वा खड्गरत्नं तद्दत्वा तस्मै महीभृते वाक्पुष्पाभ्यर्चितस्तेन देवः शंभुस्तिरोदधे अ-
थ दृष्ट्वा समाप्तकार्यं मघोषं निशि प्रयातायां प्रविवेश स त्रिविक्रमसेनः स्वपुरं नृपः प्रतिष्ठाने तत्र क्रमागतनराज्ञिविचेष्टिताभिरभ्यर्चितः प्र-
कृतिभिर्विनतोन्नताभिः स्नानप्रदानगिरिशार्चनतूर्यगीतवाद्यादिभिस्तद्दिवसं दिनं निनाय अल्पैरेव च वासरैः स नृपतिः शार्वस्य वीर्यादसौ ।
सद्वीपां सरसातलां च वसुधां निष्कण्टकां मेदिनीं संप्राप्याथ हराज्ञया सुमहतीं विद्याधराधीशतां भुक्त्वा तां च चिरं जगाम भगवत्सायुज्यमन्ते कृ-
ती इति त्रिविक्रमकेसरी समन्त्री चिरमिलितः यधिशापविप्रयोगात् अभिधाय पुनर्मृगाङ्कदत्तं सुकृतार्घं निजगाद राजपुत्रं एवं देव
सत्येष्टा विश्रा वेतालपंचविंशतिका एतामाख्यायिकां ग्रामे तस्मिन्वा च मा भूपः तन्मुखः स त्रिविक्रमसेनो राजा किलैवमक्लीवः वेतालात्
ग्रहणतः किमिव न यत्प्राप्तवानिष्टं तस्मादिदं त्वमपि मन्त्रवरं गृहाण मन्त्रः प्रसादप्रविमुक्तविषादवन्निः वेतालमनुनाप्रभुना मृगाङ्कदत्तेन स-
गम्य भवाद्य सिद्ध्येन न ह्यसाध्यं किंचिदुत्साहभाजां भग्नोत्साहो वत्स को नावसीदेत् तन्नेशीला वृश्चिपतत्कुरेष त्वमेव बन्धुः सपदि शतानि ह-
तौ इत्युक्तवतः तस्माद्द्विजाद्दाय सक्रियं मन्त्रं तेनामन्त्रयत तां हरेर्वाजपिनीगतो भूवं तत्र श्मशाने मठ कं जन्यां माहत्सहतात्स्वपनादितस्य ।

द.क.
शा.शा.

आहूय मंत्रेण च तेन तस्मिन्वेतालमभ्यर्चितवान्यथावत् भोज्यं महामांसमादाय तस्मैन्प्रैमयात्सोपि तदाशु जग्ध्वा तृप्तोस्मि नैवान्यदुपानयेति मा
मभ्यधान्मानुषमांसगृध्नुः कालं यदा नाक्षमतात्र किंचिदुत्कृत्य मांसानि तदा निजानि प्रादामहं प्रीतिकराणि तस्मै योगीश्वरस्तेन समेत्यतुष्यत् अ
थाब्रवीन्मांससखेऽदृढेन सत्वेन तुष्टोस्म्यहमधुना ते तत्पूर्ववत्कहीनभवाक्षतांगो बली च मत्तो वरमीप्सितं च इत्युक्तवंतं तमहं तदैव प्रसत्तुवमोन
यदेव तत्र यत्र प्रभुर्मे स मृगांकदत्तो नातः परोन्योभिमतो वरो मे एतत्स वेतालपतिर्निशम्य मामभ्यधात्तर्हि ममांसपृष्ठे आरोह यावन्नरसा
भवंते तस्यांतिकं त्वस्य विभोर्नयामि इत्येवमस्योक्तवतस्तथेति स्कंधाग्रमारोहमहं प्रसह्य ततोवहन्मां नभसः पथेन प्राप्तिष्ठितेनेन तनु प्र
विष्टः आनीय चेहाद्य विलोक्य युष्मान्मार्गे वनादौ वरतश्च तेन एतेन वेतालवरेण दैवसंप्रापितोहं तव पादमूलं समागतस्त्वं प्रभुनाहमद्यग
तः स चाप्येष समागतस्त्वमः इत्येवमेमानतुना शापाभवद्विधुक्तः सेमहात्तु देवः इति विक्रमकेसरिणो निजसचिवः श्रुतविप्रयोगदुःखेनातः मा
र्गां मृगांकदत्तो गच्छत्कांतानिमित्तमुज्जयिनीं पारावतात्स्य शापभ्रष्टमिलितकतिपयामात्यः सुमुदे सराजपुत्रः सभावितसकलसाध्यसंपत्तिः
इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके द्वात्रिंशस्तरंगः ॥३२॥ इति वेतालपंचविंशतिकायां पंचविंशो वेतालः
ततः कथावसाने समार्गमध्यात्समुत्थितः मृगांकदत्तो मुदितः प्राप्तविक्रमकेसरी गुणाकरेण सहितस्तथा विमलबुद्धिना स विचित्र
कथाभीमपराक्रमसमन्वितः प्रचंडशक्तियुक्तश्च स्कंधाधिष्ठितसंगतः प्राप्तशापान्विचिन्वानः शापविश्लेषितान्सखीन् शशांकवत्याः संप्राप्त्यै प्र
गेवोज्जयिनीं प्रति गंतुं प्रवृत्तः पुनरप्युद्यच्चालान्नाष्टमः क्रमात्प्राप स च श्रीमच्छ्रुततो वामपादपा अटवीं चंडमार्तंडतापसंतप्तबालुकां तस्यां
व्रजन्स सचिवो राजपुत्रो जगाद तान् पश्यतेषाटवी कीदृग्दुर्गमा पतनभैरवा एषा हि विप्रदृष्टप्रायजनत्यक्तानिरुद्धया उद्यद्दुःखानलज्वाले
वाभितप्तमरीचिभिः विकीर्णवृक्षकेशाब्लुगोष्ठकुष्कममंद्रैः सिंहव्याघ्रादिविद्रासमसंत्रामाचेवस्करैः हहतीवातपाक्रांतजलकांक्षिमृगा
रवैः तदेषा तरयास्माभिर्लंघनीयाविषक्तया इत्युचिवान्सतैः सार्धं सचिवैः स्तुतभाषिभिः ततो मृगांकदत्तस्तामटवीमुदलंघयत् ददर्श चा

२२६

राम
८२

ग्रेसुमहत्सरच्छश्रीनैजंलेभ्रेतं सरोऽर्कतापगलितस्यामृतांशोरिवद्रवैः दिगंतव्यापिविस्तारंप्रतिविंबमिवात्मनः दृष्टंत्रैलोक्यलक्ष्म्येव वि
हितंमणिदर्पणं धार्त्तराष्ट्रकृतक्षोभविचित्रावर्त्तनविभ्रमं विश्रान्तिकृत्स्वादुरसंभारतानुकृतिंदधत् उपकंठमिलन्नीलकंठपीनविषान्नम ।
अच्युतनाश्रितलक्ष्मीकंमंथकालाद्रिसन्निभं सूर्यरश्मिभिरश्मिभिरप्राप्तगंभीरशिशिरान्तरं अनंतपद्मनिलयंपातालमिवभूमिगं तस्यतीरे
चसरसःपश्चिमेसव्यालोकयत् राजपुत्रःससचिवोमहान्तंदिव्यपादपं वातांदोलितविस्तारिशाखाभुजकदंबकं मूर्धलग्नाभ्रसरितंनृत्यन्त
मिवशंकरं अस्तुन्नतेनशिरसाव्योमपृष्ठावगाहिना कौतुकानंदनोद्यानशोभांद्रष्टुमिवोद्यतं शोभमानंफलैर्दिव्यरसैःशाखावलंबि
भिः कल्पद्रुमंसुरानद्धैःपीयूषकलशैरिव मामायपानष्याकश्चिन्ताक्षीह्निनिखगारवैः व्याहरंतमिवप्रेंखत्पल्लवाग्रकरांगुलः याव
न्मृगांकदत्तस्तसानिवृर्णयतिप्रभुः तावत्तस्मात्रिगर्त्तस्मिन्क्षुधाव्यक्षुन्नपीडिताः फलानिभोक्तुमारूढास्तस्यदृष्ट्वैवतानिते फलंतथापि
प्राप्तामानुषाश्चापिशाकिनं ततोमृगांकदत्तस्तानपश्यन्हि कृत्स्नःसखीन् एकैकस्याननस्तत्रनामग्रहमशोदयत् यदाददुर्नवचनंनचाह
श्यन्तेक्वचित् तदाहाहाहतोस्मीतिनैराश्यविधुरोवदन् सराजपुत्रोन्यपतन्मूर्छितोत्रमहीतले द्रुमानारूढेपार्श्वस्थकेवलश्रुतधि
र्द्विजः श्रुतधिःसचविप्रस्तमुवाचाश्वास्यतत्क्षणं कृतसंज्ञोपिकिंदेवत्यक्तधैर्योविसीदसि श्रुतंतेसहिकल्याणंव्यसनेयोनमुह्यति नागशा
पवियुक्तान्किंनैतान्स्त्वंप्राप्तवानसि तथैवपुनरप्येतान्मंत्रिणोन्यांश्चलप्स्यसे शशांकवत्यासंयोगोप्यचिरान्तेभविष्यति एवंश्रुतधिनोक्तःस
राजपुत्रोजगादसः ऊनयतदिदंधात्रानाशायमह्यविदंहिनः कान्ययानिशिवेनालःक्वचभीमपराक्रमः क्वशशांकवतीप्राप्तेनन्मत्तादप्रसंग
तः नाचप्राप्नुमयोध्यायाःकृतोस्माकंविनिर्गमः विधाद्वैवांकृतान्योन्यवियोगोनागशापतः ततःकतिपयानान्तःक्रमशःक्वचसंगमः पुना
पुनावियोगोयमिहसमागःपुनःसखे तेहिवृक्षेत्रभूतेनग्रस्तास्तैश्चविनामम काशशांकवतीकिंचजीवितेनदलंभ्रमेः इत्युचितांकुर्वाणोत्र ।
सरस्यात्मानमुज्झितुं मृगांकदत्तउत्तस्थौश्रुतधौवारयत्यपि तावत्तत्रगगनादुच्चचारास्यभारती मापुत्रसाहसंकार्षीःसर्वेसंतहिभाविते ।

अस्मिन्नालयनिर्द्देवः स्वयंवसन्निपादपे सचतन्त्सचिवैरेतैरध्यात्ता नाहिमानितः ते ह्यमुह्यान्नाचांता अक्षालितकरांघ्रिकाः क्षुधार्तास्तन्नि
वासेस्मिन्नाद्भुताः फललिप्सवः ततः स्वप्नेषु तेष्वेव फलतामेव ते गता पश्चिन्नास्तत्क्षणिं गच्छन्तीति विघ्नेशशापतः अन्येपि पेतन्त्सचिवाश्च
त्वारस्ते पद्यामुना आगताएवमेवास्मिन्नाद्भुताः फलतां गताः तस्मादाराधयैतं तं तपोभिर्गणनायकं एतत्प्रभावात्सर्वेषु सिद्धिस्तव भविष्य
ति इत्युक्तः समुधासारसेकेनेवाकाशगतो गिरा मृगांकदत्तो जातास्थो देहत्यागान्न्यवर्त्तत कृत्वा च सरसि स्नानं नत्वैतस्मिन्नालयाधिपं अर्च
यित्वाक्लिन्नाहारस्तत्रमस्तौषीत्कृतांजलिः जयनिजलोड्डवद्धवदामदभरन्यंचितेन भुवनेन घूर्णमानेशशावदन जयसकलसुरासुरमानु
षभुवनत्रयपूजितांघ्रिकमलयुग वरविविधसिद्धिनिर्भरनिधानकुंभोपमाकार जययुगपदुदितचंडद्वादशदिनकृत्समदीप्ततेजस्क
हरहरिसुरपतिजयदितिजकुलाकालकल्पांत जयभक्तवृजिनवारणलीलानीराजनोत्सुकेनेव परशुदंतेनविराजितकरतलक
लितानलज्वाल अभिमतसिद्धौ भर्तुस्त्रिपुरविजये गणेशगौर्यपि यः पूजितोसि तं त्वामितोस्मि शरणं नमस्तेस्तु इति संस्तुतविघ्नेशो
निराहारः कुशास्तरे मृगांकदत्तो नैषीत्तां रात्रिं तस्य तरोस्तले तथैवैकादशाहानि श्रुतधौ परिचारके विघ्नाराधनपरो राजपुत्रो निनाय सः
द्वादशाह्निनिशि स्वप्ने तं जगाद गणेश्वरः वत्स तुष्टोस्मि ते मुक्तशापान्प्राप्स्यसि मंत्रिणः गत्वा च तैः समं प्राप्य तां शशांकवतीं क्रमात् प्रसाद
त्सत्वं नगरीपृथ्वीराज्यं करिष्यसि एवं गणेश्वरादिष्टः प्रबुद्धः स निशाक्षये मृगांकदत्तः स्वप्नं तं हृष्टः श्रुतधयेभ्यधात् तेनाभिनंदितः प्रातः
स्नात्वाभ्यर्च्य विनायकं उद्दामवृक्षं तं यावत्कुरुते स प्रदक्षिणं तावत्समं तरोस्तस्मादवनीयदशापि ते फलत्वमुक्ताः सचिवा निपेतुस्तस्य पा
दयोः व्याघ्रसेनस्तथा स्थूलबाहुर्मेघबलोपि च दृढमुष्टिश्च गुणार्थश्च षट्चासौ ये च वर्णिताः ततः स सकलान्समस्तपदिमंत्रिणः प्राप्य तान्द्र
ष्टाकलनया गिरा प्रमदं सघनारंभया नेश्वरसुतोधिकमेकमेकं सुहृत्स्पर्शं परिषस्वजे तत्र संबभाषे कृती तेपि नवेंदुक्षामकृत
नायसंवीक्ष्य तं प्रभुं सास्राः श्रुतधिनिगदितयथार्थाः प्रशशंसुर्नीचवेंतमात्मीनं अथ तत्र स तैर्मृगांकदत्तः सरसि कृत्वा स्नानादिभिः सहैव ।

७७१

सचिवैः सुखमारण्यं सहर्षविसहर्षविदधे लब्धधृतिः सकार्यसिद्धौ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके त्रयस्त्रिं
शस्तरंगः॥३३॥ ततस्तेन दृढप्रज्ञाः चलतो निजमन्त्रिणः तेनापृच्छ्यन विस्मयकालकञ्ज्ञानमादरात् अथ स व्याघ्रसेनाख्यस्तेषां मध्यात्तमब्रवीत्
देवास्त्यटवीपृष्ठे ज्ञातं भूयतनावलयामहं यदापरावर्ततास्मान्स नागस्य शापतः भवद्भ्रातुर्विभ्रष्टो जातोहं नष्टचेतनः तदा भ्रान्तोटवीं ज्ञोल
ब्धसंज्ञोस्म्यहं विचरन् नदिशो न च पंथानमपश्यन्समाकुलः कृच्छ्रात्तु दुःखदीर्घां तां गतायां विरतिं निशि उदिते भगवत्यर्के क्रमादाशाप्रकाश
के अचिन्तयमहं हा धिक् क्व यातः प्रभुः स नः अस्माद्धि युक्तस्त्वेकाकी कथं सोत्र भविष्यति कथं वा तमवाप्स्यामि कुत्रान्विष्यामि का गतिः इद
मुत्तुचिन्तयामि नव प्राप्य तन्नानुसः शशांकवतीहेतोर्गतवान्सहि स्थिता इत्यास्यया शनैः प्रायामहमुज्जयिनीं प्रति गाहमानोपकष्टा
नामटवीं दुर्दशामिव दह्यमानोर्ककिरणैरग्निचूर्णोत्कटैरिव क्वचिन्निम्नपदान्स्मिसरः कुलान्यलेक्ष्य [illegible] रावैः संभाषणमिवा
चरन् प्रयुक्तवीचिहस्ताग्रसनवविपुलाशयं दर्शनादेवसर्वार्तिहरं सन्तुष्टधृष्ट्या ततस्तत्राच [illegible] रि च यावत्स्थितो
स्मितावज्ञोनेतान्त्रासमागतान् दृष्टमुष्टिमयस्थलवाङ्मेघवल्लतया समन्यच भवद्भ्रातो [illegible] स्त्रस्तैर्विविवर्धनेपा
पशांकितः अकार्षं देहत्यागायमतिं वहिरहो सहः तावत्तत्रास्मिन्नरत्नितात्र मुनिकुमारि [illegible] महातपाः जटीह
ननिजज्वालाभ्यो ग्निरिवलोडुतं दिपस्तुराश्रितोत्राशी प्रज्वलत्तेजसा ततु कृत्सामिनेतस्तवालः [illegible] दक्षिणेन करेण क्षमा
लावलयमुद्वहन् महागतः मध्यः स्तङ्गप्रोन्नतस्तानमक्तिकः शुक्लः कतिपयैरन्तैः समानैः मुनिपुत्र [illegible] उपागाद्धृष्टेवसवः प्रपतनो
द्यतान् करुणाह्नीहि सर्वस्पर्शनोकारणवन्धवः अवदक्का कार्यवः पापकाण्डत पोचितं दुःखोधा हि पतनं सैवविपक्कश्रमेष्टकानवः धीरास्तुद्वृष्टः
सम्मार्गे विवेकामलचक्षुषः न पतन्त्यवटे प्राप्यमव यंपशाद्युवर्णिच भूयं च भयात्तनयः कल्याणं प्राप्स्यथ ध्रुवं तद्भूत किं तु दुःखेर्वोमानसंहृत्य
तेहिमे एवमुक्तवनेनतस्मै मुनिपुत्रा पतत्क्षणं आहूलाविजकत्रानं सर्वेकल्पितवानहं ततस्तेन वयं तैस्तैर्वाक्यैरायतिदर्शिभिः संतोष्यमानुगेना

सचिवैः सुरत्वमारणं सहर्षविस्महर्षविदपेलब्धधुनिः सकार्यसिद्धौ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके द्वावि
शस्तरंगः॥२२॥ ततस्तान्तद्रुहशाखाः चत्वारो निजमंत्रिणः तेनापृष्ठ्वनविस्मयकालरुद्रान्नमादरात् अथ स व्याघ्रसेनाख्यस्तेषां मध्यान्महाब्रवीत्
दैवात्स्तदीयदृष्ट्वा त्नं अपनीवल्लयाम्यहं यदापरावतास्त्रस्तेन स्तनागस्य शापतः भवद्भ्यो दूरविभ्रष्टोजातो हं नष्टचेतनः तदाभ्रांत्वाटवीं ज्ञोल
ध्यसंज्ञो ह्यहं चिरात् नदिशानचपंथानमपश्यत्तमसावृतः क्षुत्क्षामदुःखदीर्घायां गतायां विरतिं निशि उदिते भगवत्यर्के क्रमादाशाप्रकाश
के अचिंतयमहं हाधिक्कष्टंयातः प्रभुः स नः अस्मद्धि पुत्रस्त्वेकाकी कथमत्र भविष्यति कथं वा तमवाप्स्यामि कुत्रान्विष्यामि का गतिः वर
मुज्झयिनी यामि तत्र प्रापे तन्मनुसः सा शशांकवती हेतोर्गतव्यात सहितस्त्विता इत्याश्य यशनैः प्रायामहमुज्जयिनीप्रति गाहमानो यकष्टा
तामटवीदुर्दशामिव दह्यमानोर्ककिरणैरग्निचूर्णोत्करैरिव कथंचित्प्राप्तवानस्मि सरः फुल्लोत्पलेक्षणं हंसादिमधुरारावैः संभाषणमिवा
चरत् प्रयुक्तवीचिहस्ताग्रसत्तविपुलाशयं दर्शनादेवसर्वांनिहरतमस्तुतषंयथा तत्रस्नात्वा च भुक्त्वा च विसान्यापीयवारि च यावत्स्थितो
स्मितावत्तीरे तावन्नाक्षमागतान् दृष्टवानुत्तमप्रस्थलवाङ्मेघवल्लनया तमेत्य च भवद्वार्तामिष्टार्तामिधरष्टुत अजानंतश्चसर्वेपिवयंतेपा
पशंकितः अकार्षेदहत्यागायमतिं वहिरिहासहाः तावत्तस्मिन्सरसि स्नातुं मुनिकुमारकः आगमद्दीर्घतप [illegible] सहातपाः जटीहे
तनिजज्वालाभ्रयाग्निरिवलोउवं दिधक्षुरात्रितोआसौ प्रज्वलत्तेजसा तनुं फलाजिनेनसंवीतः सच्छेनात [illegible] हरेणक्षमा
लावल्लयमुद्वहन् सहागतमृगैः अंगप्रोतानतस्थानमछन्निकः शुक्कः कलिपयैरन्यैः समानैः मुनिपुत्र [illegible] प्रपतनो
द्युतान् करुणाद्वीहि सर्वेसमंतोकारणंययवः अवदन्न ''कार्यवः पापकाउनपाचिते दुःखेधाहिपतन [illegible] तुदृष्टः
मन्मार्गोविवेकामलचक्षुषः नपतेत्यवदे प्राप्यमवं स्पमातुर्वनिच स्नूयंचमयाकृतयः कस्मात्संप्राप्य फ [illegible] मानसहूय
तेहिमे एवमुक्तवनेतस्मिंमुनिपुत्रायतत्क्षणं आमूलान्निजवृत्तांतं सर्वंकथितवानहं ततस्तेन वयं तेस्तैर्वाक्यैरायति दा[illegible]मः संतोष्यमानुगेना

सचिवैः सुत्वमारण्यं सहर्षैर्विसहर्षैर्विदधे लब्धधृतिः स कार्यसिद्धौ ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके त्रयोविंशस्तरंगः ॥२३॥

ततस्तेन तटस्थास्ताः चत्वारो निजमंत्रिणः तेनापृच्छ्यन्त विस्मयकालकृज्ज्ञानमादरात् अथ स व्याघ्रसेनाख्यस्तेषां मध्यात्तमब्रवीत् देवास्वीयवृत्तान्तमथतो वर्णयाम्यहं यदा परावताक्षस्य तस्य नागस्य शापतः भवद्भ्यो दूरविभ्रष्टो जातोऽहं नष्टचेतनः तदाश्रान्ताटवीभ्रान्तो लब्धसंज्ञो ह्यहं चिरात् न दिशो न च पंथानमपश्यं तमसावृतः कृच्छ्राच्च दुःखदीर्घायां यातायां विरतिं निशि उदिते भगवत्यर्के क्रमादाशाप्रकाशके अचिंतयमहं हा धिक्कुत्र यातः प्रभुः स नः अस्माद्वियुक्तस्त्वेकाकी कथमत्र भविष्यति कथं वा तमवाप्स्यामि कुत्रान्विष्यामि का गतिः वरमुज्जयिनीं यामि तत्र प्राप्येत सानुगः साशशांकवतीहेतोर्गन्तव्या तस्य हि स्थिता इत्यास्थाय शनैः प्रायामहमुज्जयिनीं प्रति गाहमानोऽथ कष्टामटवीं दुर्दशामिव दह्यमानोऽर्ककिरणैरग्निचूर्णोत्करैरिव कथंचित्प्राप्तवानस्मि सरः फुल्लोत्पलेक्षणं हंसादिमधुरारावैः संभाषणमिवाचरत् प्रयुक्तवीचिहस्ताग्रसन्नविपुलाशयं दर्शनादेव सर्वार्तिहरं तत्सुहृदं यथा ततः स्नात्वा च भुक्त्वा च बिसान्यापीय वारि च यावत्स्थितोऽस्मि तावद्दैवेनैतानद्राक्षमागतान् दृढमुष्टिमथ स्थूलबाहुं मेघबलं तथा समेत्य च भवद्वार्तामिमास्माभिरपृच्छ्यत अजानानैस्तु सर्वैरपि वयं ते पापशंकितः अकार्ष्म देहत्यागाय मतिं वह्निहिरासहाः तावत्तस्मिन्सरसि स्नातुं मुनिकुमारकः आगमद्दीर्घतपसस्सुतो नाम्ना महातपाः जटी हतनिजज्वालाभ्रयोऽग्निरिवलोडवं दिपक्षुराश्रितोग्रास्ती प्रज्वलंस्तेजसा तनुं कृष्णाजिनेन संवीतः सव्येनात्तकमंडलुः दक्षिणेन करेणाक्षमालावलयमुद्वहन् सहागतस्तैः अंगप्रोक्षान्तस्नानमाह्निकः युक्तः कतिपयैरन्यैः समानैर्मुनिपुत्रकैः सोऽस्मानुपागाद्दृष्ट्वैव सरः प्रपतनोद्यतान् करुणार्द्रा हि सर्वस्य संतोऽकारणबान्धवाः अवदच्च कार्यं वः पापकात्युतषाचितं दुःखार्धा हि पतन्त्येव विपत्स्वभ्रेषु कातराः धीरास्तु दृष्टसन्मार्गा विवेकामलचक्षुषः न पतन्त्यवटे प्राप्यमवश्यं प्राप्नुवन्ति च स्वयं च भव्याकृतयः कल्याणं प्राप्स्यथ ध्रुवं तद्ब्रूत किं नु दुःखं वो मानसं दूयते हि मे एवमुक्तवते तस्मै मुनिपुत्राय तत्क्षणं आमूलान्निजवृत्तान्तं सर्वं कथितवानहं ततस्तेन वयं तैस्तैर्वाक्यैरायतिदर्शिभिः संतोष्य सानुगेना

पिदेहस्याज्जीवनिता अथ स्नातानन्तरं तानिहूरं सन्मुनिपुत्रकः अस्मान्नैषीदातिथ्यविधित्सुः पितुराश्रमं तत्रोस्मवशाखां तु भुजेवेदिकास्थि
तस्थितैः प्रारब्धतपसीवार्किरश्मिपैः पादपैरपि उपवेश्यैकदेशेस्मान् स्नात्वास्यान्तमुनेः सुतः एकैकमाश्रमतरुं गत्वा भिक्षामयाचत आश्रयेत,
त्तेणान्नस्यफलैस्तभ्यः सुतश्च्युतैः भिक्षापात्रमपाणानहूतीना सोस्मदंतिके अदात्सुदिव्यास्वादानि नानाप्रसन्नफलानि सः येभुक्तैरस्मत्तैनैव
त्वाजानावयत्तदा क्षीणेक्षिवाद्योपतिते स्तयंज्यानिज्ञिरवरे उत्पातोक्षुलितेरंभः शीकरैरिवपूरिते तद्दृगपादिवप्राचीशैलसूगततपोवनं,
संवीतचंद्रिकाधौतवल्कलेशशिनिश्रिते एकस्यानोपविष्टानां कृताशेषस्वकर्मणां मुनीनामाश्रमेतत्रदर्शनायगतावयं प्रणिपत्याप
विष्टाश्चकृतातिथ्यैः प्रियंवदैः कुतोयूयमितिपृष्टाः स्मस्तैर्मुनिर्षिभिः ततोमुनिकुमारेण तेन तेभ्यो निवेदितः तदाश्रमप्रवेशोतो
वृत्तांतोस्मन्निवंधनः अथास्नानत्रकाण्वाख्योज्ञानी मुनिरभाषत किमेवंवीरपुरुषा अपिक्लेशंयांतनाः स्वभोः आपद्यभग्रधैर्येतसंपद्य
नभिमानिता पङ्क्ष्माहस्यचत्यागस्तद्धिसत्पुरुषव्रतं महान्तश्चमहान्त्येवकृच्छ्राण्युत्तीर्यधैर्यतः महतोयान्समासाद्यमहत्कृच्छ्रमवाप्नुवन् उ
पसुंदरसेनस्य तथाचअत्रयत्नोकथा यथामंदारवत्यर्थेक्लेशेनान्वभूयत इत्युक्तासमुनिः कण्वः सर्वेषत्रमहर्षिषु अस्मासुचोपशृण्वत्सु
कथामेतामवर्णयत् अस्त्यलंकृतकौबेरदिग्भागोनिषधाभिधः देशस्तत्रालकानामवभूवनगरीपुरा यस्यांसदैवसर्वोपिसमृद्धिसु
खितोजनः केवलंरत्नदीपानामासीत्स्नेहदनिर्वृतिः तस्यामन्वर्थनामाभून्महासेनोमहीपतिः शरजन्मेवात्युग्रप्रतापप्लुष्टशात्रवः
तस्यराज्ञोमहामंत्रीगुणपालितइत्यभूत् शौर्यालयोमहीभारवोढाशेषइवापरः तस्मिन्न्यस्तभरस्यास्यसुखिनः क्षपितद्विषः देव्याःशशिप्र
भाख्यायामुत्पेदेनृपतेःसुतः नाम्नासुंदरसेनोयक्षिसुरेवाशिशुर्गुणैः शौर्यसौन्दर्यलक्ष्मीभ्यांस्वयंवरपतिर्वृतः तस्यराजसुतस्यात्रसूरा
स्तुल्यवयोगुणाः आवाल्यास्सहसंवृद्धाविश्वस्ताःपंचमंत्रिणः चंडप्रभोभीमभुजस्तथाव्याघ्रपराक्रमः वीरोविक्रमशक्तिश्चदृढबुद्धिश्चपं
चमः तेचसर्वेमहासत्त्वाबलबुद्धिसमन्विताः कुलीनाःस्वामिभक्ताश्चरुतज्ञाश्चापिपक्षिणां तैःसमंसउवासात्रराजपुत्रःपितुर्गृहे अत्र

२३८

रूपां विना भार्या न कृत्यः परिग्रहः अनन्याक्रमसंशौर्यं यत्तं निजभुजार्जितं भार्या रूपानुरूपा च सुलभसेह पुण्यते अन्यथा तु किमेतेन न
रूपेणापीत्यचिंतयत् स च सुंदरसेनोसौ वीरस्तैः सचिवैः सह एकदा चान्वितः सैन्यैर्वयस्यैस्तैश्च पंचभिः निर्ययौ मृगयाहेतोर्नगरा
त्स नृपात्मजः निर्यान्तं च ददर्शैनं दूरदेशांतरागता कापि कात्यायिनी नाम प्रौढा प्रव्राजिकोत्तमा अहो हि लोकसृष्टोयं किं वापरतिकः स्मरः
इति सा मानुषं वीक्ष्य तद्रूपं साव्यचिंतयत् बुद्ध्वा च राजपुत्रं तं पृष्ट्वा तत्परिवारिणः धातुः सा सर्गवैचित्र्यप्रशंसंती विसिस्मिये अथ सा तन्नगरादी
यं राजपुत्रं स्वरेण तं कुमारविजयस्तेनि वदंती प्रगल्भा नाम सा सोपि सुंदरसेनस्तदनाकर्ण्य वनात्तदा यथोक्तसचिवारब्धकथाप्रसंगेन च
तसा अथोच्चैःश्रावयन्तीं तां कुतोसि च तापसी तत्रूलेष्या शिवकस्माद्राजपुत्रममाप्यहो कस्यां हन्तार्चिता प्राप्ता रागात्तो राजसुतस्य वा
एवमेव च दर्पायं यदि ते पावनादिभिः तन्मंदारवती कन्या हंसद्वीपेश्वरात्मजा जगल्ललामभूता चेद्भार्या तेन त्वमाप्स्यसि ततो मन्येमहं
द्वादेरपि तन्नाम्नास्ति ध्रुवं मदारवत्नेपाद्दचनकेवराकास्तु मानुषाः एवमुक्तवतीं श्रुत्वा तां तामाहूय सकौतुकः प्रकः सुंदरसेनोसौ क्षमया
मास तापसी प्रजिघाय च भ्रमत्याहमितो विश्रमण्णायसः गृहं विक्रमशक्तेस्तां प्रष्टकामः स्वमन्दिरं ततो गत्वा कृतावेटः प्रत्यागत्य कृताह्नि
कः तामानाययत्पप्रच्छ कुमारो भुक्तभोजनां भगवत्युच्यतां के पावनाद्यपरिकीर्तिता कन्या मंदारवत्याख्या परं कौतूहलं हि नः तच्छ्रुत्वा ता
पसी सा तं सुतां च स्मृत्वेव च सादरः तीर्थादिहेतोः सन्द्वीपाश्च मामिमां पृथिवीमहं भ्रमंती प्राप्तवत्यस्मि हंसद्वीपं प्रसंगतः तत्र मंदारदेवस्य राज्ञो दृ
ष्टा मया सुता देवपुत्रोपभोगार्हा दृश्यमानाप्येककर्मभिः या मंदारवती ख्याता पत्रे श्रीरिव नार्दनी विभ्रती कांतिलीमूर्तिं दर्शनाद्दीपितस्मरा या
त्रात्सुधामपीक्षेत सा चान्यैर्दैवविनिर्मिताः तस्यां रूपेण सदृशी नास्त्यन्यान्यत्र भूतले जानेनेहरतिर्मीस्वकांभवास्ते तद्रूपसंपदं येसौ न दृष्टा विफ
लेनेपाने नेत्रे च जन्म च इति श्रुत्वा च तापस्याः सुतां राजसुतोब्रवीत् तस्यास्तन्नाहं शंरूपं पश्यामि यथयकथं एतच्चेह वनं श्रुत्वा सापि प्रव्राजि
काभ्यधात् अहं चित्रपटे तां च तत्कालोल्लिखितां स्मरात् वहे वर्त्तुलिकां तस्याः कौतुकं यदि तत्पश्यतां एवमुक्त्ववतीं तस्मै न तु पायन्ययस्तनत्वे दृष्ट्वा

ष.के. वल्गुलिकातस्माचित्रस्थातामदर्शयत् सोपिसुंदरसेनस्तांकन्यांचित्रगतामपि विचित्ररूपामानंदनिस्पंदंप्रविलोकयन् रोमांचकंटकचितै
श.शं. रंगैरासीत्सतत्क्षणं कीलितःपुष्पचापस्यवाणैरिवनिरंतरैः घूर्णन्नेत्रश्चएवनवदन्नपश्यन्नैवकिंचन तन्मयीभूयचित्रस्थइवसोप्यभवत्क्षणं त
दृष्ट्वामंत्रिणस्तस्यजगदुस्तांतपस्विनी आर्यसुंदरसेनंतंदेवमत्रपटेलिख सहशालेख्यविज्ञानंतावद्वीक्षामहेतव तच्छ्रुत्वैवलिलेखैनं
कुमारंतत्क्षणात्पटे तंचातिसदृशंदृष्ट्वासर्वेप्येवमब्रुवन् नास्त्यालेख्यविसंवादोभगवत्यामनागपि अयंकुमारएवेतिचित्रेविस्मयतेहिधीः
तन्मंदारवतीदेवीरूपंनात्रविसंवदेत् इत्युक्तवत्सुसचिवेष्वात्तचित्रपटद्वयः प्रीतःसुंदरसेनस्तांपूजयामासतापसीं विसृज्यचयथार्हिता
मेकस्थाननिवासिनी विवेशाभ्यंतरगृहंकांताचित्रपटंवहन् किंमुखंकिंनुकांतास्याक्षालितांकमलःशशी राज्याभिषेककलशौस्मरस्यै
तावुतस्तनौ लहर्योरूपजलधेःकिमेतास्त्रिवलीलताः नितंबःकिमयंकिंवाविलासशयनंरतेः इतिचित्रगतांतत्रप्रत्यंगंतांविभावयन् स
मंदारवतीतस्थौनिपत्यशयनीयके तथैवचान्वहंतिष्ठन्नाहारादिपराङ्मुखः स्मरज्वरभराक्रांतःसोल्पैरेवाभवद्दिनैः तच्छ्रुत्वागत्यपितरौतस्यप
प्रच्छतुःसखीन् शशिप्रभमहासेनौस्वैरमापृच्छ्यकारणं तद्वयस्याश्चतेताभ्यांतथासर्वंतदब्रुवन् यथाचहेतुतांप्राप्तासाहंसद्वीपपालजा त
तःसुंदरसेनंतंमहासेनोजगादसः पुत्रकिंगूहसेस्थानेत्वदभिषंगएषते कन्यारत्नंहिमंदारवतीयोग्यातवैवसा मित्रंमंदारदेवश्चपरमं
तत्पितामम तद्वृतसाध्येप्युक्तेचकस्मिन्नर्थेकदर्थना एवमुक्त्वासमभ्यर्थ्यकन्यांतांतस्ययाचितुं राज्ञामंदारदेवस्यहंसद्वीपंविसृष्टवान् दूतंसु
रतदेवाख्यंसमहासेनभूपतिः दत्वासुंदरसेनंतंतापस्यालिखितेनया हस्तेचित्रपटेनास्यरूपोत्कर्षप्रदर्शकं सदूतस्तुरगेनाप्राप्याबुधि
तटेपुरं महेंद्रादित्यनृपतेःशशांकपुरसंज्ञकं ततःप्रवहणारूढोहंसद्वीपमवापतत् दिनैर्मंदारदेवस्यनृपतेस्तस्यमंदिरं द्वास्थैरावेदितस्त
त्रप्रविश्यांतर्विलोक्यसः यथावत्तंनृपंदत्तकौशलिकोभ्यधात् संदिष्टंतेमहाराजमहासेनेनभूभुजा देहिसुंदरसेनायमत्सुतायनि राम
७७२ जांसुतांपटेविलिखितासाहिकात्यायन्यभिधानया तापस्याकन्यकारत्नमित्यानीयेहदर्शिता रूपानुरूप्याच्चासाभिज्ञातेनचोल्लिखिते। ८६

पटे रूपं सुंदरसेनस्याप्यत्रप्रहितमीक्ष्यतां एषचासदृशोरूपे भार्यास्वसदृशींविना नेछत्यसहायमेकाचनत्वस्तुनास्यानुकारिणी इतिसादि रूपहस्तेम
पटोर्पितायमर्पितः दृश्यतांसुन्दरोदेवमधुनामाधवीलता एनहृतवचःश्रुत्वाहर्षाद्रानाथयन्नृपः सुतासमंदारवतीदेवीतस्याश्चमातरं ताभ्यास
हृतदृष्ट्वाग्रहृष्टाचित्रपटंचसः तुल्योमद्दुहितुः पत्न्यानास्तीत्येतमदज्ञहो जगादचामुनाराजपुत्रेणपरिणीयते तदस्यारूपनिर्माणेसुताः
याःसफलंमम अनेनरहितानेषाराजतेनानयापापसौ कोहस्त्रिनीविनाहंसंकस्यहंसोत्रिनीविना इतिराज्ञोदितेराज्ञाप्यदृष्ट्वावेस्यामनीवच
सामंदारवतीजेष्ठसखीमदनमोहिता तस्योचित्रपटन्यस्तनिश्चलोत्फुल्ललोचना अधिष्ठितेवमुनेवविनिद्रालिखितेवच ततोमंदारदेव
तांसुतांदृष्ट्वातथाविधां अंगीकृत्यैवतद्दानेसतेहूतमपूजयत् अन्येद्युःप्राहिणोत्तंचप्रतिहूतेचसस्वकं विप्रकुमारदत्ताख्यंमहासेननृप
मति जगादचोभावपितौगत्वातमलकेश्वरं ममवाक्यान्महासेनेराजानवदतंइति सौहार्दान्मयातात्वत्कन्यादत्तातदुच्यतां तत्सुतःकिमिह
यातुकिंकन्यात्रप्रहीयतां इतिराज्ञोक्तसंदेशौ ततःप्रवहनेनतौ सहप्रययतुर्दूतौवंधिमार्गेणसत्वरं शशांकपुरमासाद्यततःस्थलपथेन
तौ प्रापतुस्तौउभौदृष्ट्वाप्यलकामलकामिव उपेत्यराजसद्माथप्रविश्यपत्रयथोचितं कुमारदत्तंमहासेनराजानंतावपश्यतां तंचमंदारदेवोक्तेन
निसदेशंपूचतुः गतेतस्मिंश्चश्रुत्वातुष्टोहावपूजयत् दृष्ट्वाचकन्याजन्मर्क्षंतस्यानिश्चित्यहृततः लग्नंविवाहेपप्रच्छस्तोसगणकान्नृपः ते
चमासत्रयेशुक्लपंचम्यांमासिकार्तिके लग्नंतस्मैवदंतिस्मशुभंवधूवरस्यच तस्मिंल्लग्नेविवाहंचस्तोतोत्रप्रपर्णानदा इतिमंदारदेवायसंदि
देशालकापतिः हृष्टोकुमारदत्तस्यनहूतस्यापरस्यच चंद्रस्वाम्यभिधानस्यस्वस्थलेखमभिलिख्यसः तौचदूतौततोगत्वालेखदत्तानथैवते
हंसद्वीपेश्वरस्याग्रेतस्यसर्वंशशंसतुः सोपिराजातथेत्युक्त्वाचंद्रस्वामिनमर्चितुं व्यसृजत्तेमहासेनदूतेसस्वामिनोंतिके प्रत्यागतेलकानस्मि
न्नृपकार्यंविनिश्चये लग्नप्रतीक्षास्तेतस्थुःसर्वेप्युभयपक्षयोः तावच्चहंसद्वीपेस्याप्राक्चित्रपटदर्शनात् जातानुरागामंदारवतीतंचिरभा
विनं विवाहलग्नदुष्टांतनावत्कालक्षमासहा श्वेयसमुत्कंठाकामार्तंसंतेपेमदनाग्निना अंगारवर्षमंगेचचंदनैरपिलेपनं पद्मिनीपत्रशय्यापिस

क.स.
श.शां.

तत्रस्थितिकितास्तत: दीपदावानलशिखास्तुधांशोरपिरश्मय: तस्या: सुंदरसेनार्कंचेतसोवनजज्ञिरे मानोस्यावर्जिताहारविरहज्वलमाश्रिता।
आकुलाप्तसखीपृष्टाकृच्छ्रादेवमुवाचसा सखिदूरेविवाहोमेनचशक्नोमितंविना वर्षंप्रतीक्षितुंकालमलकाधिपते:सुतं दूरेदेशश्चकाल
श्चविचित्राचगतिर्विधे: तदत्रमध्येकोवेत्तिकिंकस्येहभविष्यति तन्मममृत्युमेवेतिवदंतीविरहातुरा जगाममंदारवतीसद्य:साविषमांद
शां तद्बुद्ध्वातत्सखीवक्त्रात्तांचदृष्ट्वातथाविधां सभार्योमंत्रयामासतत्पितासहमंत्रिभि: राजासमित्रमस्माकंमहासेनोलकापति: एषा
चमंदारवतीकालंसोढुमिहाक्षमा तत्कात्रपायथाचास्तुतथैवप्रेष्यतामियं कौतानिकस्याप्यल्पाहिकालक्षेपसहिष्यते इत्यालोच्यस
मास्यास्तांमंदारवतींसुतां आरोप्यचप्रवहणेसधनांसपरिच्छदां शुभेहनिततोहंसद्वीपाद्बुधिवर्त्मना विवाहहेतोर्विधिवज्जननीकृत
मंगलां विनीतमतिनामानंसुहृदमात्ममंत्रिणं राजामंदारदेवोसौविससर्जालकांप्रति ततोदिनानिकतिचिद्यावत्प्रवहणेनसा प्रयाति
मंदारवतीराजपुत्रीमहोदधौ अकस्मात्तावदुत्तस्थौगर्जञ्जलदतस्कर: सफूत्कारमहाघोरमुक्तधाराशरोत्कर: भ्रमणञ्चबहूतमारूष्यविधिने
ववल्लीयथा वातेनतस्यावहनंहन्यमानमभज्यत मग्नेतस्मिन्परीवारेविनीतमतिनासह ममज्जतस्या:सकलोभाण्डागारोमहोदधौ साचावधि
नाराजपुत्रीजीवंत्येवोर्मिणाक्रूरा उत्क्षिप्यनीतानिकटंक्षिप्तावेलातटेतदा कर्णधारोपोत: कुत्राप्युत्तेनोमिलाप्रापनंवने भवितव्यस्यता
सात्म्यहृदयेनैवतद्दृश्यता तत:सातादृशीत्रस्ताविक्लवाविजनेवने दृष्ट्वैकाकिनमात्मानंदु:खाद्धावपतत्तत: क्वप्रस्थितास्मिक्वप्रा
प्ताक्वचमेसपरिच्छद: क्वविनीतमतिश्चायमकस्मात्किमिदंमम मंदभाग्याक्वगच्छामिहाहतास्मिकरोमिकिं उत्तारिताहतविधेकिमहं
जलधेस्त्वया हातातहांबहाहार्यपुत्रपुत्रालकापते: त्वामप्राप्यविपद्येहंपश्यकिंत्रायसेनमां इत्यादिविलपतीचसामंदारवतीभृशं प्र
रुरोदाश्रुभिश्छिन्नहारमुक्ताफलोपमै: तावन्मुनिरिहस्यात्तत्राश्रमपदान्मुनि: आजगाममतंगाख्य:स्नातुंजलनिधेर्जले सबालब्रह्म
चारिण्यादुहित्रायमुनाख्यया अन्वितस्समहर्षिस्ता:सुस्रावरुदितध्वनिं उपेत्यकृपयातांचददर्शतनयायुत: शुष्यच्छाखामिवम्लानांदिक्षु

७४०

राम
८०

क्षिप्तानतलोचनां कान्तं वनेत्रनेशान्तिः कथं कस्मात्त्वं रोदिषि इति तां च सप्रश्रयं महर्षिः स्निग्धया गिरा ततस्तत्सद्रूपं दृष्ट्वा सा मंदारवती शनैः आ
श्रमस्याकपपन्नेस्स्वकृज्ज्ञातं त्रपानना अथ स प्रणिधायैतां मनेन मुनिरब्रवीत् राजपुत्रि विषादेन कृतं धृतिमवाप्नुहि शिरीषपेशलांगीतां वा
धत्तेक्लेशाविक्लवः अपेक्षंते हि विपदः किं पेलवमपेलवं भवतीं न चिरादेव पतिं प्राप्स्यस्यभीप्सितं तदागच्छाश्रमं तावन्नातिदूरमितो मम न
ज्ञानयामस्तु तपासहा स्वस्वगृहे यथा इति तां स समाश्वास्य कृत्वा स्नानं महामुनिः निनाय मंदारवतीमाश्रमं स्वं सुतान्वितः तत्र सा संय-
तानत्स्यौ भर्तृसंगमकांक्षिणी परिचर्याविनोदेन तस्यर्षेस्तनुतान्विता अथ तत्र चालकायादिनानि गमयन्सदा तत्सा मंदारवतीविवा
हदिवसोत्सुकः कालं सुन्दरसेनोपि चिरोत्कण्ठाकृशो नयन् आसीदाश्वास्यमानः स्वैर्मित्रैश्चंडप्रभादिभिः क्रमाच्च लग्नदिवसे प्राप्तासन्नोपि
तान्वपः तस्य यात्रासमारंभं कृत्सद्वीपं प्रतिव्यधात् अभेक्षितं ततः प्रायात्कृतप्रस्थानमंगलः सैन्यैः सुन्दरसेनः क्ष्मां कंपयन्सन्दपान्सृतः
गच्छन्क्रमेण संप्राप तुष्टः ससचिवान्वितः तीराभरणमंभोधेः सशशांकपुरं पुरं तत्र प्रत्युद्गतो राज्ञा प्रश्रयावनतेन सः ऊढ्वा महेन्द्रादित्ये
न प्रविवेशानुगैः सह वीक्ष्यमानरूपश्रीः पौरस्त्रीपद्मिनीवने समाससाद चारूढवारणो राजमंदिरं तत्रोपचरितस्तेन महेन्द्रादित्यभूभृता
प्रतिपन्नानुयात्रेण स विशश्राम तद्दिनं अपि तावद्विधिमुनीयं तामहं प्राप्नुयां प्रियां नवोत्तासुलभप्रेमलज्जासाधुसशीलिनीं आलिंग्यमानोमा
मेति तल्पं नीमृणुयां च तां इत्यादिभिरनैषीत्तां यामिनीं समनोरथैः प्रातश्चाथैव नगरस्याप पितासमेत्यैकं महेन्द्रादित्यसहितः कूलं वारि-
निधेर्ययौ तत्र तेन कृतं राज्ञा स्वयं प्रवहणं महत् आरुरोह क्रमज्ञोऽसु दूर्णं स्वसचिवैर्युतः द्वितीयस्मिन्प्रवहणे राजपुत्रः परिच्छदं अवरोपयसं-
क्षिप्तं समारोपितवांश्च सः ततो मुक्तेषु वहणेष्वचलवातपटध्वजे अभिप्रयत्नुतस्तस्मै हि दिशं दक्षिणपश्चिमां द्वित्रेष्वहःसु यातेषु गच्छतो
अंबुधौ तयोः अकस्मादुदभूत्तत्र महानुत्पातमारुतः अहोवाद्दुरवर्तीयमित्याख्यंवशादिव वाघूर्णितेस्म जलधेस्तटे भुवनराजयः व्रत
स्ताश्च मुज्जीवनादधवोन्नतोयदः वारिधेर्वारिनिचयाभावात्कालक्रमादिव आक्रंदेन समं दत्तैरत्नैरर्घमहाव्यये प्रयत्नेन सहायास्ते कर्ण-

दकु.
शाशा.

घोरैर्महत्यद्रे मुक्तास्तुजीविताशास्तैःसहस्रशैःससंभ्रमैः शिलास्तुम्भंखेलावज्ञास्त्वनिगुर्वीपुसवेनः तरंगोन्निन्नविक्षिप्तेनागवंधैरिवांबुधौ
प्रभ्रेमतुःप्रवहणप्रयुद्धरुवनेउभे ततःसुंदरसेनस्तद्दृष्ट्वाधैर्यादिवासनात् चलितस्तमुवाचेदंमहेंद्रादित्यभूपतिं ममाउपैरकांडेवःप्रल-
योयमुपस्थितः तत्रशक्तोस्म्यहंद्रष्टुंक्षिपाम्यात्मानमंबुधौ इत्युक्तास्तोत्तरीयेनवद्धापरिकरंदृढं सराजपुत्रोजलधौतत्रात्मानमपातयत्
तद्दृष्ट्वातद्वयस्यास्तेपंचचंडप्रभादयः महेंद्रादित्यसहितास्तत्रैवात्मानमक्षिपन् वाकुम्भाचतरंतेस्तनदीमागतसंभ्रमाः सर्वेपीनस्तनोज-
स्तुविक्षिप्तावीचिवेगतः क्षणाच्चशांतेपवनेनिःशब्दस्तिमितांबुधिः दर्योपशांतकोपस्यसज्जनस्यसमानतां तावच्चवातेनकुतोप्यानीतापा-
नपत्रिका प्रापसुंदरसेनोवसहितोदृढबुद्धिना तामारुरोहचैतेनसमंतेनस्वमंत्रिणा सजीवितप्रमदयोरभूद्दोलामिवापरां ततोदि-
शामजानन्भःपयोमयमिवाखिलं प्रभ्रष्टपोतपथःप्रयन्दैवताशरणस्तदा नावामन्दानुकूलेनदैवेनेवनभस्वता संप्रेर्यमाणयातीरंप्रा-
पितोभूद्भिर्दिनैः ततस्तीरविलग्नायांतस्यामात्मद्वितीयकः स्थलंचजीविताशांचसममेध्यारुरोहसः तत्रस्थश्चसमाश्वास्यदृढबुद्धि
समभाषत उन्नीर्णाव्यंवुधेरस्मिपातालादप्यधोगतः यतोविक्रमशक्तिंतंतंचव्याघ्रपराक्रमं चंडप्रभंभीमभुजंसचिवांस्तांस्तथाविधान् महेंद्रा-
दित्यनृपतिंतंचाकारणबांधवं विनाश्यसर्वानधुनाकाशाभाजीवितेनमे इत्युक्तवंतंतंमंत्रीदृढबुद्धिर्जगादसः देवधैर्यंगृहाणत्वंजा-
नेकल्याणमस्तिनः यथाह्यवांतपातेपितैसुजातुवारिधिं इत्याहिकेननिस्त्रुत्तदुःज्ञातनिपतगीतिः इत्यादितत्रयावत्तंदृढबुद्धिर्ब्रवी-
तिसः तावद्राजसुतस्तत्रस्नानार्थंतापसावुभौ तोविलोक्यविषण्णंतंराजपुत्रमुपेत्यच परिपृच्छ्यचवृत्तांतंसाधुसदयमूचतुः सुसेन-
नान्यथाभाववलिनःपूर्वकर्मणः अपिदेवाःक्षमाःकर्तुंसुखदुःखप्रदायिनः हातुमिच्छवतोदुःखंधीरःसुकृतमाचरेत् साहिप्रतिक्रि-
यातस्यनशोकःपूर्वकर्मणः अपिदेवाःक्षमाःकर्तुंसुखदुःखप्रदायिनः हातुमिच्छवतोदुःखंधीरःसुकृतमाचरेत् साहिप्रतिक्रियातस्य
नशोकःशांतनत्ततोः कल्याणलक्षणस्त्वांसिभाव्यवश्यंशुभंतव इत्युक्तोतासमाश्वास्यनिन्यतुःस्वाश्रमंमुनी तत्रकोप्यभूद्दिवसास्तत्री

राम
८८

७४१

क्षस्तन्नृपात्मजः तस्यैव सुंदरसेनोप्युत्कृष्टबुद्धिसमन्वितः अत्रांतरे च तन्मंत्री सेभ्यो भीमभुजोंबुधिं नीतो विक्रमशक्तिश्च द्वीपद्यकन्यापनुस्तदं अ
स्मद्दृढुन्नरेजातु सोपीत्याशाव शाखेता महाटवीं विविश तु स्थित्वा तो दुःखमोहितो शेषो तस्य सचिवो चंडप्रभव्याघ्रपराक्रमो राजामहें द्वारि
त्यन्तु तपोवोन्नी पेवारिधिः आर्ताः सुंदरसेनं तं मन्विष्याशापदुःखिताः अभ्रमलब्धवहना तत्कुशांकपुरं ययुः ततस्तोमृगिलोतत्रुतस्वशा
क्स्यापितं वलं हदहिज्ञातवृत्तांताः स्वांपुरीमलकां ययुः प्राप्य राजतनये पनुशोचन्सु ते पुरा आक्रंदैकमयीजज्ञे पुरी प्रहरितप्रजा म
हासेननृपश्चात्र सदेवीको निशम्य तं सुतोदंतं नयन्याणं जहौ न हलमासुषः देहत्यागोद्युतं तं च सदेवीकं न्यवारयन् सचिवा वचनैस्त
स्तैर्दर्शिताशापपन्निभिः ततः सनगरीवाह्यस्त्र शंभ्वायतने नेन्नृपः सुतोः प्रवृत्तिं चिंत्वा न तपस्युग्रां तस्तानुगः तावत्संहारे देवोपि हंसद्वीपं
सम्भूपतिः जामातुर्दुहितुश्चाब्धिपातोदंतमबुध्यत शुश्राव चालकाप्राप्तं जामातृसचिवद्वयं महासेननृपं चास्याधृतप्राणमुपस्थितं
ततः सोपि सुताशोककातरो मरणोद्यमात् वारितो मंत्रिभिस्तैस्तैः स्तेशुन्यस्वभर्तान्नृपः महासेननृपस्यागात्यास्यं तस्यालकांपुरीं समदुः
खस्यसहितो देव्या कंदर्पसेनया यदि ज्ञातसुतोदंत निश्चयः स करिष्यति तदेवाहं समं तेन करिष्यामीति निश्चितः विज्ञानमंदारवतीदंतोता
धिकदुःखिना महासेनावनीशेन समागम्यान्वशोचत तेनैव सहितश्चासीन्नृपस्य द्विपतेद्विपः मिताशी दर्भशयनो हंसद्वीपेश्वरोपि सः एवंया
त्राविकीर्णस्तु ते सुस्तदेंषितस्ततः मारुतेनेव पर्णेषु प्रस्थायस्वाश्रमांततः दैवात्सुंदरसेनोत्तमं तेगस्त्यान्नमस्यासः तस्य प्रापांतिकं यत्रसाम
दारवती स्थिता तत्र नानारसानेकपरिपक्वफलान्वितैः निरुद्धतीरं तरुभिर्दृष्टश्च जलं सरः श्रांतस्तस्मिन्कृतस्नानो भुक्त्वा स्वादुफलस्ततः
दृष्टबुद्धिसखो गत्वा प्रापैकां वननिम्नगां तस्यास्तीरेण गच्छश्च लिंगायतनपार्श्वतः स पुष्पावचयव्यग्रा दृष्टवान्मुनिकन्यकाः तासांमध्ये ददर्
शैकां कन्यां लोकैकसुंदरीं कांत्या प्रकाशयंती च ज्योत्स्नयेवाखिलं वनं विलोकितेन कुर्वाणा फुल्लनीलोत्पला दिशः तन्वंती चरणन्यासैरव
नौ नलिनीवनं केयं सहस्रनयनप्रेक्षणीया किमप्सराः वनश्रीरथवा पुष्पलग्नाग्रकरपल्लवा वज्रदिव्यांगनासर्गे सिद्धाभ्यासेन वेधसा प

क.स.
शंशा

तस्मान्निर्मितमिदं नूनमस्मदुक्तं वपुः तस्मात्त्वात्र हरस्येयं चित्रदृष्टा कृते हि हो प्रियायाममंदारवत्याः सैव भवेत्किं कथं चैतत्कस्तां हंसद्वीपे
चैतद्वेत्तो नरं तत्र जानीमहे केयं कुतः कुत्रेह भामिनी इति राजसुतस्तत्र चहृष्टभक्तिं जगाद सः हृष्टबुद्धिः स हृष्टानां वरकन्यानताब्रवीत् शृण्वेव
देवकार्यस्थावनपुष्पमयेप्यपि नारंका चीकलापादिभिर्निराभरणोत्थितं न चेदं त्वायते रूपं सौकुमार्यं च कानने नहि व्या राजकन्याना काप्येषा
नर्षिकन्यका उन्निष्ठा वा क्षणजानुसे वेति हृष्टबुद्धिना उक्ते तो तस्य बुद्धस्तत्र पारदपोतरितावुभौ तावत्सोच्छ्रितउच्यास्ता मुनिकन्यास्त-
यास्तह वरकन्यकया स्नातुं सरितं तामवातरन् तत्र तासु जलक्रीडासक्तासु विधेर्वशात् ग्राहेणाग्रस्यजगृहे सैवात्र वरकन्यका नहि
लोकैव तत्काले कन्यास्तास्तत्र विकुलाः चक्रंदुरार्तास्त्रायध्वं त्रायध्वं वनदेवताः एषा हि मंदारवती स्नाती तद्याम शंकिते ग्राहेणाग्रस्यत
रसाग्रहीता हा विपद्यते एतच्छ्रुत्वैव किं सैवस्यामिति प्रधावसः दृष्ट्वा सुंदरसेनस्तं ग्राहं क्षुरिकयावधीत् मन्योरिवमुखात्तस्याश्च
तमुत्क्षिप्य रोधसि आश्वासयामास च तां सा मंदारवती ततः सापि तौ तो भया हृष्ट्वा सुभगं तमचिंतयत् महात्मा प्राणदः कोयं मम भाग्यैरि-
हागतः चित्रं तु सहशश्चैव चित्रदृष्टस्य तस्य मे प्राणेशस्यालकाराजतनयस्य सुतस्य नः अपि नाम स एव स्याद्विधिस्तु श्रियं नेमम
दृशः सविदेशस्थः शांतो माभूत्कथं च न तत्रान्यदुक्तशोपांते स्यात्तु युक्तं ममाधुना प्रजाभिनुदितः स्वस्ति भवतस्मै महात्मने इति स-
चिंत्य मंदारवती प्राह स्म तां सखीः प्रणम्येतं महाभाग मतया साधुनावयं तच्छ्रुत्वा च कुमाधावेत्याम्रवणमात्र तं प्राग्बुद्धिस्त्वं सदेहो
राजपुत्रः सत्रस्तखी एको सुंदरसेनोत्रप्रच्छाद्योपतां शुभे कस्यात्मजा का हृष्टाय्यं सखी वः कौतुकं हि मे इति तेन पृष्टे वं तस्या मुनिकन्येव
मभ्यधात् राज्ञो मंदारदेवस्य हंसद्वीपपतेरियं सुता मंदारवत्याख्या कुमारी राजनन्दने दत्ता सुंदरसेनाय नीयमाना लंकां पुरीं भग्नप्र-
वहणाम्भोधावुत्तीर्णा वीचिभिस्तटे आनीतेहाफिल शापमत्र गा मुनिराश्रमे एवमुक्ते तयाह पृष्टे विषादाकुलितेन सत्वान् तत्र सुंदरसे-
नेन तदृष्टबुद्धिरुवाच सः दिष्ट्याद्यमंदारवती देवी लाभेन वर्धसे सैवैषा हि न यास्माकं मनोरथपथप्यभूत् इत्युक्त्वा समखीस्तासा.

राम
८९

७४२

इच्छन्तीमुनिकन्यका अथोपयन्तेच्छन्नांनताः सखीनामनन्दयन् ततः सुंदरसेनस्य हार्यपुत्रेत्युदीर्य सा पपात मंदारवती रुदती तस्य पादयोः सोप्याश्लिष्यतारोदैतां रुदतोस्तत्र चैतयोः अरुणन्करुणं द्रुलिकाप्यान्यपितृणान्यपि गत्वाथ मुनिकन्याभिस्ताभिः सआश्विनितो दूतं आजगाम मुनिस्तत्र मतंगो यमुनान्वितः सोत्र सुंदरसेनं तं समाश्वास्य चरणानतं मंदारवत्या सहितं निनाय निजमाश्रमं तदहश्च तमातिथ्यविध्यानंज्ञातनिर्वृतिं अन्येद्युः स तमाह स्म राजपुत्रं महामुनिः श्वेतद्वीपमया पुत्र गंतव्यं कार्यतोधुना तन्मंदारवतीपुत्रो गाछत्वमलकाप्रति तत्र राजसुतामेतां परिणीयानुपालय मुनेनिप्रतिपन्नाहि तुभ्यमेषा मयार्पिता सुचिरं चानया सार्धं पृथ्वीराज्यं करिष्यसि सचिवांश्च निजान्सर्वानचिरात्तानवाप्स्यसि इत्युक्त्वा सवधूकं तमामंत्र्य नभसा ययौ मुनिर्यमुनया साकं दुहित्रा सह तु स्वया ततः सुंदरसेनोपि समंदारवतीसखः दृढबुद्धिसहायश्च प्रोच्चचालाश्रमात्ततः प्राप वारिनिधेस्तीरं ददर्शानिकटागतं केनाप्यधिष्ठितं पूना वणिजा वाहनं लघु. ययाचे साश्रयं तस्मिन्नध सोर्कपलोभतः दृढबुद्धिमुखेनारान्नस्यातिंतं वणिक्सुतं सोपि तीरे तथेत्यस्य वहनंनदढौकयत् तां मंदारवतीं पश्यंस्तु वणिक्स्मरमोहितः ततः सुंदरसेनोत्र तामारोप्याग्रतः प्रियां तटस्थितः समारोढुमात्मना यावदिच्छति तावत्स कर्णधारस्य संज्ञां कृत्वा वणिग्द्रुतं वहनं चालयामास परस्त्रीलोलुभः शठः क्रंदद्राजसुतं तत्र क्षणेनादृष्टगोचरं अभूत्सुंदरसेनस्य वहनं तस्य पश्यतः हा धिक्चौरैः प्रमुषितोस्मीत्याक्रंद्य पातसः विलपंश्च चिरं सोत्र जगदे दृढबुद्धिना धीरान्सुंदरसेनोथोत्थाय प्रस्थितोभवत् गच्छन्क्रमाच्च कांतारं विहा मंदारवतीनिमः विलपन्सानुरनिशं संतप्तो विरहाग्निना निराहारः सवाप्येकदृढबुद्धिपरिच्छदः विवेश सोन्मादेश्च व्यामोहेन महद्वनं न चात्र गणयामास सख्युस्तस्य वचोहितं तत्र तत्राभ्यधावत्स केवलं दयितामयः उन्निद्रेष्वाभरणवणिक्चौरेणापलापिता आगता किं प्रिया सा स्यादिति लतासु वल्लिषु भयान्सरोनिमग्ना किं वदनं पक्ष्मलेक्षणं उन्नमय्येक्षते सा मामिति चाब्जेषु मालिषु किं व्याहरति नैषात्र गुप्ता मां मंजुभाषिणी इति पश्यल्लताकुंजे कोकिलाकूजितेष्वपि एवं प्रतिपदं मुह्यन्नपयोकेनतथेंदुना तापमानः स बभ्राम तुल्यं नक्तंदिनं चिरं कथंचिन्निर्गतस्तस्माद्वनात्सदृढबुद्धिकः राजपु

ज्ञोथ स प्राप मार्गभ्रष्टो महाटवीं उदग्रवृक्षविषमां सिंहाधिष्ठानभीषणां सेनामिव सुदुर्दर्शां दस्युसेनानिषेवितां तां गाहमानः सुलभानेकापा
यां निराश्रयां दुर्दशामिव सो प्राप पुलिन्दैरुद्यतायुधैः भगवत्युपहारार्थं चिन्वद्भिः पुरुषान्पशून् विंध्यकेतोः पुलिंदेंद्रस्याज्ञया तन्निवासिनः
विदेशो विरहक्लेशो नीचान्यभिभवोपि सः अनाहारोध्वसंतापश्चेति पंचाग्निविप्लवे अस्मिन्नहस्तु संतापं वह्नमग्निमहाविधिः राजपुत्रस्ततस्यात्र
धैर्यस्यान्तमवेक्षितुं स चात्मनाद्वितीयस्तान्ग्रहणाय प्रधावितान् पञ्चषड्वर्णितोद्दामस्वहस्तक्षुरिकयावधीत् तद्दृष्ट्वा मेलितबलैराज्ञान्य
विंध्यकेतुना ततोपि सुवहून्वीरान्युद्धे निजघान सः ततः समवयस्योपि युक्तिनक्षानमूर्छितः वद्धा कारागृहे नीतः शवरैस्तैर्निचिक्षिपे
तत्र कीटोत्कराकीर्णे जलकारालयाविले सृच्यमानाहिसंचारे निर्मोकैगललंविभिः गुल्मलग्नाक्षलत्तूलावाखुजाततिलोल्वणे अन्तःक्षि
प्तस्थितानेकभीतापन्नजनाकुले निरयानामिवान्यत्रिस्थाने हीनावपश्यतां मन्त्रिणौ तत्र ह्रदेवादौ वद्धानीतस्थितावुभौ यौ तौ प्रविशता तेन दृष्टदंष्ट्री
नीलंवारिधीः तमन्वेष्टुं प्रवृत्तौ भीमभुजविक्रमशक्तिकौ तौ हृदंतौ परिज्ञाय पेततुस्तस्य पादयोः सोपि तौ प्रतिभिज्ञातौ कंठे वाष्पाकुलोग्रहीत् ततः
शतगुणीभूतदुःखास्तेन्योन्यदर्शनात् आश्वासयद्भिरपरैश्चिरे वधनस्थितैः कृतं दुःखेन किं शक्यं सर्वं जन्मानिवर्तितुं किं न पश्यत सर्वेषां
सहमन्तुरूपे स्थिते आगामिन्यां चतुर्दश्यां पुलिन्दक्ष्माभृतामुना देव्याः पशूपहारार्थं वयमेते हि संभृताः तत्किं शुचागतिस्त्रिग्राजंतुक्री
डनो विधेः तदमङ्गं यथा तद्वद्यादृक्स एव वः इत्युक्ता वंधनस्थैस्तैर्वद्धास्तत्रावतस्थिरे कष्टं निरनुरोधत्वमापदास्तु महत्स्वपि प्राप्तायां च च
तुर्दश्यामत्र राजान्नयानतः ते सर्वेप्युपहारार्थमानीयन्तो विकालहं दीपज्वालाचलज्जिह्वां घंटालीदन्तमालया व्यासक्तवीरशिरसा घोरम्
समुत्तेयया तत्र सुन्दरसेनस्तां दृष्ट्वा देवीं प्रणम्य सः भक्तिप्रह्वेण मनसा स्तुवन्नेवं व्यजिज्ञपत् दारितोद्दामदैत्येन त्रिशिखेनास्त्रवर्षिणा शमि
तासुरसंतापे प्रणताभयदायिनि निर्वापय प्रसन्नेन लोचनेनामृतस्रुता दृष्ट्वा मां दुःखदावाग्निदग्धं देवि नमोस्तु ते इति राजसुते तस्मिन्व्या
हरत्येव तत्र सः आगात्पूजयितुं देवीं विंध्यकेतुः पुलिन्दराट् तं दृष्ट्वैव परिज्ञाय भिल्लराजं त्रपानतः सतान्सुंदरसेनः स्वान्वयस्यान्सोरमभाषत

त अहो सैषपुलिंदेंद्रो विंध्यकेतुरुपागतः तावस्य पश्यसेवापैंभुंक्ते चैतां महाटवीं तद्यदस्तु न वत्स त्वमस्माभिर्दृष्ट्या किंचन अप्यातिथ्यमानितोऽस्तु
ने हेगात्मप्रकाशनं इति मंत्रयते यावत्तावत्तैरभिः सनृपात्मजः तावत्तान्विंध्यकेतुस्तान्राजपुत्रानभाषत आनोपदर्शयत तन्नेश्वीरे मे महापथ्ये हताः सु
वहवो येषां गतप्राणमानेन येन मे नच्छुनैवमस्य ख्यादिदिग्यो ग्राक्तिपूरः तस्य सुंदरसेनोऽग्रतस्तूर्णं। प्रविष्टोऽभवत् स तं दृष्ट्वा पुलिंदेंद्रः परितापम्
नागिव शूहिकत्वं कुतस्त्वमिति पप्रच्छ परिशंकितः प्राह्यतः ऊरुधंयमस्तत्त्वं तेऽकिमनेन नः इति सुंदरसेनोऽपि भिल्लेंद्रं प्रत्युवाच तं ततः स सत्यागा
लापात्त्वमभिज्ञाय संभ्रमात् हा हेति जल्पन्नचनो विंध्यकेतुः पपात सः हा महाराज पापेन महासेन मयाधुना पश्य पुत्रप्रसादानामुचितं
कीदृशं कृतं यन्ने प्राणसमः सूनुर्नीतोऽवस्थामिहेदृशीं देवः सुंदरसेनोऽयं ज्ञातोऽप्येवमिहागतः इत्यादि विलपन् राजपुत्रं स वालपन्नपा
विंध्यकेतुर्यथासंस्थापयाम्बभूवतुः एतत्र वकापन्नं त्वं प्रसभिज्ञात्वानामि राजपुत्रमिमं पश्चाद्धन्तेयं किंत्वधास्वयाः तत्को विषादो ह
थैस्मिन्नित्याश्वासितस्ततः प्रीतैः सुंदरसेनस्य वयस्यैर्भिल्लभूपतिः ततश्च पादपतितः स राजा सममानयत् प्रीत्या सुंदरसेनं तं मोचितो
विलेऽपि पशु छलाच्चैतन्यानीतेन स्वपल्लीं सवयस्यकं क्रमेणोपाचरत्योऽत्र वद्भुतपारहिकां प्रक्षचेहागमनं राजपुत्रं के वयं तु तं महल्लकोऽनुक्रमात्
झिमत तत्कथया नामिति ततः सुंदरसेनेन स्ववृत्तांते तु वर्णिते विज्ञीयमानचेतास्तं शबरेंद्रो जगाद सः क्व मंदारवतीहेतोर्यात्राप्राप्तिः क्व चापदो
क्वमंतेगाम्यमप्राप्तिः क्वतत्रसंगमः क्वापहारस्य वणिजातस्याविश्वासतः पुनः क्वचाटवीप्रवेशस्ते क्वोपहारपवेपनं क्वचास्माभिः प्रत्यभि
ज्ञात्मस्योरस्माच्चनिर्गमः विचित्रविषयेतस्मात्सर्वथा विधयेनमः तत्र कान्तया कान्तां प्रतिचिन्त्यायतो विधिः निजसेनापतिः प्रीतं प्रविश्यैव
वजिज्ञपत् देवासाप्रधनं भूरिस्त्रीरत्नं चाति रूपवत् प्रविष्टः सानुगजनः कोऽप्येतामटवीं वणिक् सवद्धुहृतमयागतास्तवलेन सहानुगः वद्ध्य
सधनस्त्रीकरद्धानीतो वहिस्थितः तच्छ्रुत्वा किं वणिक्कस्यास्तां मंदारवतीच किं इति सुंदरसेनोऽन्तर्विंध्यकेतुस्त्वद्धावतः प्रवेश्यतामिहैवासौ
स्त्री चेस्तु क्रमवेतास्तयोः प्रावेशयच्च नृपकं तं वणिजं तां च योषितं ततो दृष्ट्वैव तोसोत्र हृष्टपुष्टिरभाषत सैवं मंदारवत्येषा देवी सेयं च दुर्वणिक्

क.
शशा.

हादेविवप्रमीदृशे वल्लभाव स्वामिमां कथं गतास्यतुप्याभवरां विमुक्ताधरपल्लवां इति क्रंदति तस्मिंश्च हृदृवुद्धोप्रपाप्यसः प्रियां सुंदरसेनस्तां कंठे
सरभसोपगृहीत् ततो विरहमालिन्यमश्रुधाराजलेन तौ क्षालयंतौ विवान्योन्यं प्रियौ रुरुदतुश्चिरं अथाभौ तौ समाश्वास्य विंध्यकेतुरुवाच तं वलि
जं किं वयादात विश्वस्तस्य हृताइति ततो जगाद सबलिं भयगद्गदया गिरा कृपामयेदं नाशाय कृतं मयानुरक्षिता निजेनाधर्मणीयेन महसेवम
नास्तिनी वक्रिंच्चालेवसस्तुमपासौ न शाकिता मया किंतु नीतानिजं देशं शांतमन्युः प्रसादिता परितोनुमभि प्रेता पापस्याभूदियं मम इ
सुतां वेतमादिश्य वंधनेनाथभ्रतुजा सोपि सुंदरसेनस्तंरक्षवलिजं तथा तत् प्राणाधिकं तु तन्नस्य पनोद्भकमहारयत् दिने दिने प्रियं तेहिग
ताधीनगतातवः एवं सुंदरसेनेन तस्मिन्बलिजि मोचिते प्राणलाभेन संतुष्टे यथेष्ठं कृतपारणे तां विंध्यकेतुरादाय तां मंदारवतीं नृपः
सुतां सुंदरसेनेन स्वदेवीमंदिरं ययौ तत्रादिश्य स देवी तां स्नानवस्त्रानुलेपनैः संमान्य मंदारवतीं तद्धन्स्नानमलंकृतं स्वयं सुंदरसेनं
ततुपवेश्य वासने प्राम्भतेश्च यातातुतुक्ताम्रगमदादिभिः चक्रेतयोश्चदंपत्योः संगमाद्रुथामुत्सवं तत्राजातुदिनाशेषपन्नशयंगतं अथ
सुंदरसेनस्तमन्येद्युर्नृपमभ्यधात् सूतं ब्रजेमेसिद्धं च यथेष्टं तदितोधुना यामो वयं तत्रनगरं तातायवेद्यत्र साप्नुतत् लेखहारं स वृत्तांतं मदाग
मनशंसिनं इत्युक्तो राजपुत्रेण सतेनेशावरेश्वरः तेषवृद्धंनं देशं लेखहारं विसृष्टवान् सलेखहारकोपावत्प्राप्नोन्नलकापुरी तावत्त
महासेनः सदेवीकः सभूपतिः तस्य सुंदरसेनस्य पृच्छत्त्रात्तानदुःखितः अग्निप्रवेशायोद्धतः शंकरायतनाग्रतः अभूत्किलानुशोच
द्भिः पौरैः परिवृतोखिलैः तेह ह्वासमहासेनंनृपतिं लेखहारकः उपाजगाम शवतोधावत्तावेदितात्मकः पुनीलितोथ पुष्पात्तिलेनात
वहुनधंजः प्रणामःकृत्वीनिवसनेविल्वपात्रमयंददत् दिष्ट्याद्यवर्धसे देवपन्मंदारवतीयुतः युक्तः सुंदरसेनस्तेनिस्तीर्णाभोधिमाग
तः सुसन्नभोविंध्यकेतोसहितःश्यांतिकं प्रभो तेनैव सार्कमागंतुप्रवृत्तःप्रेष्यमांयुतः इत्युदीर्यचतस्याग्रात्तःपाठांतिकेभ्यधात् ले
खंसांमिलंभूपाललेखहारोरुहःसुधीः ततोहृष्टजनैःसर्वैःकृतेकलकलारवे लेखेचवाचितेकेतेनतनयप्राप्तन्नमहाद्भुते सत्कृत्यलेख

७४४

राम
९१

हारं स त्यक्तशोकः कृतोत्सवः राजधानीं महासेननृपः सर्वैः सहाविशत् उत्सवश्च ततोन्येद्युः स्तनोत्सस्यागमिष्यतः अथ तेनोभवितुं प्रापाहंसद्वीप
समन्वितः चचाल चतुरंगचबलेन स्वामिनेन यथा अस्य सह्यमंदभीतेश्च चकंपे वसुधा यथा तावत्सुंदरसेनोपि स्वगृहाभिमुखस्ततः प्रतस्थेभि
लपल्लीतः समंदारवतीसखः बंधनागारलग्नेन तेन विक्रमशालिना सत्याभीमभुजेनापि पुत्रः सहृद्वद्धुद्धिकः वानरेहोह्याहृटः सोहं
तो विंध्यकेतुना पुलिंदसैन्यैः परिवीतस्समीपमिव दर्शयन् गच्छन्कतिपयैर्वदिनैर्मार्गेदृष्ट्वान्त पितरं संमुखायातं सपरिच्छदं बाधेवं ततो
वरुह्य तुरगात्तानंदैर्वीक्ष्यतोजनैः उपेत्य पादयोस्तस्य स बाष्पो पतन्मितुः सोपितं पुत्रमालोक्य ताकाचंद्रमिवोदधिः आत्मन्येवनमातिस्म
हर्षोल्लासतरंगितः दृष्ट्वा च मंदारवतीतापादावनतांस्नुषा आत्मानकृतिनमेनेकुलंचैवननंदच तांश्चंडप्रभादींश्च गुणतान्सुतमंत्रिणः
ननंदाधिकतोभ्यनंदन्विंध्यकेतुं च तं नृपः अथ सुंदरसेनोपि पृष्टस्तेन निवेदितं ततामंदारदेवतस्वसुतंसमुद्देपरं तोचपूर्वागतोचंडप्रभया
घ्रपराक्रमो हृष्टाद्भिल्लग्रामतश्चविवोहृणांस्मिने मनोरथान् तच्छ्रुत्वात्रसोभ्यागात्महृष्टादिसभूपतिः शशांकपुरतः प्रोत्याक्रांतवृत्तांतहृ
तुलः अथ तैः समं सममग्रैः सुंदरसेनः सवाजतुलः नडुकूवरइवरंभां मंदारवतीं वहन्नुपेतो अलकापुरीमिव सौभाग्यवसतिं वाहनोत्तमारूढः स
कलसन्कुद्भिनिकेतनमूर्मिभूयष्टद्धुणजनानां तस्याचबालायनसंश्रिताभिर्नेत्रोत्पलैः पौरजनांगनाभिः आकीर्यमाणः प्रियपार्श्ववर्तीतः सरा
जधानीं स्वपितुर्विवेश आनंदवाष्पाकुललोचनायाः प्रणम्य मातुश्चरणौ च तत्र सराजपुत्रो वितलवंधुमर्त्योवद्धोत्सवं तद्दिवसं निनाय अथा
परेद्युर्गणकोपदिष्टे लग्ने च तस्याचिरकांक्षितं तं जग्राहपाणिं जनकार्पितायामंदारवत्यानरनाथसूनुः ददौ च तस्यै स सुतो महापाणपुत्र
कोमंदारदेवभूपः रत्नानि भूयांसि निजं च राज्यं प्रीतः स्वदेहांतरकालभावि चकार चेच्छाविभवानुरूपं पिता महासेननृपः सतस्य अद्भुत्यगुमो
चितं वर्धनस्य महोत्सवं वृष्टहिरण्यवर्षं दृष्ट्वा च मंदारवतीसमागमात्कृतार्थतां सुंदरसेनमागते प्रमोदमासेव्य च तन्निवाहजं प्रगीतनृ
त्यविविलासगतागताणं यपौमहासीनमहीभृता अर्चितः समंडलेमंडलदेवभूपतिः शशांकपूर्वं चपुरं स पार्थिवः सविंध्यकेतुस्वमहाटवीपतिः

ततोत्र यातेषु दिनेषु सत्सु तं प्रजाप्रियं सुदर्शनमात्मजं अवेक्ष्य राज्ये च निवेश्य पत्नीनिजे वने महासेननृपो जगाम सः संप्राप्य राज्यमपि तु सुदर्शन
देवः सोपि स्वबाहुबलनिर्जितवैरिवर्गः तैर्मंत्रिभिः सह महीमखिलां शशास मंदारवत्यधिगमप्रसरत्प्रमोदः इति तत्र सरस्तीरे व्याख्याय कथां
मृगांकदत्ताय सव्याघ्रसेननामा सचिवो निजगाद तं भूयः एतन्तकालेवा मुनिराश्रमान्तः कथाद्भुतं वर्णितवान्प्रभो नः कथावसाने च दयालुर
स्मानाश्वासयन्नेवमसाववोचत् तत्पुत्रकाः सुविषमाणि दुरन्तराणि कृच्छ्राणि धीरहृदयाः किल ये सहन्ते ते प्राप्नुवंति परमित्यसमभीप्सितानि
नान्ये तु ये गलितसत्त्वविलुप्तचेष्टाः तस्मादिमामजनविक्लवतां प्रयात युष्माकमप्यधिपतिः समृगांकदत्तः संप्राप्तसर्वसचिवः सुचिरं प
प्रियां राज्यं करिष्यति समेत्य शशांकवत्या इति तेन वयं महर्षिणोक्ता धृतिमालंब्य निशां च नीत्वा चलितास्तत आश्रमादवाप्ताः क्रमशः कान
नमेतदध्वखिन्नाः इति चाशिततृषाक्षुधाकुलाः स्मः फलहेतोर्गतनागवृक्षमेतं अधिरुह्य फलन्तु मेवमेवयाता कृपसादे च तवाद्य मोचिताः स्मः
इत्यस्मात्कृतनागशापोपनीतोद्धान्तोयं तद्वियोगे च तूर्णं क्षीणे शापे चाधुनास्माभिरेते पुत्रकाः सर्वे कार्यसिद्ध्यै प्रयाहि एतन्मृगांकदत्तो निजसचि
वाद्व्याघ्रसेनतः श्रुत्वा लाभे शशांकवत्या लब्धधृतिस्तत्र तां निशामनयत् ॥ इति श्रीमहत्सोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके
मंदारवतीकथा चतुस्त्रिंशत्तरंगः ॥३४॥ ततः प्रातः समुत्थाय तस्माद्वरसरस्तटात् मृगांकदत्तसचिवैः शेषैर्मिलितैः सह प्रवृत्तः स्कन
धिनाथेन प्रायादुज्जयिनीं प्रति स शशांकवतीप्रेप्सुर्नातेविघ्नजिहासया ततस्तास्ता वनभुवो भूयो नैकशतक्रूदाः तमालश्यामलाभोगाघना
गमनिशा इव अन्या अविचरद्भीमनन्नभा भग्नकीचकाः विपरीतोऽनुनाकारा विराटनगरीनिभाः गिरीन्द्रकंदराश्चैव प्रसुप्ताः पुष्पवतीरपि कृ
दसताश्रिताः शान्तैर्मुनिभिः संश्रिता अपि अतिक्रम्य क्रमाद्वीरः समस्तसचिवान्वितः प्राप उज्जयिनीपुर्याः सन्निकर्षं नृपात्मजः ततो गंधवतीं
प्राप्य नदीं स्नात्वा हृतक्लमः तीर्त्वा च तां महाकालश्मशानं प्राप सानुगः ददर्श तच्च नानास्थिकपालशकलाकुलं धूतमानुषकंकालकरालं
वीरसेवितं बहुभूतगणाकीर्णमाक्रीडं डाकिनीप्रियं महाभैरवमासन्नचिताधूममलीमसं तदतिक्रम्य चापश्यत्स तां पुरगोपुरान्वितां पुरीमुज्ज

यिनी गुप्तं कर्मसेनेन भूभुजा अपि निष्टनयतोलीकं रक्षिभिर्विविधायुधैः प्रवीरकुलजानेकराजपुत्राभिरक्षितैः गिरीन्द्रशिखराकारैः प्राकारैः प-
रिवेष्टिता दुष्प्रवेशा सविज्ञानैर्हस्त्यश्वरथसंकुला विलोक्य तादृशीं तां च सर्वतोप्यतिदुर्गमां मृगाङ्कदत्तो विमनाः सचिवांस्तानुवाच सः कष्टं क्ले-
शानेवं मम भव्यस्यागतस्य मे प्रवेश एव नास्तीह प्रियाप्राप्तौ तु का गतिः न च युक्तानयप्राप्तो चेत्तत्किमेषा प्रतिभाति ते अस्माकमियता देव बलसाध्या
महापुरी उपायोऽत्र विचेतव्यः सा चावश्यं भविष्यति देवतेवं कुशाप्येन दादिष्टो विसृष्टेन कथं इत्युक्तः सचिवैस्तस्याः नगर्या वहिरेव सः मृगाङ्कदत्तो
दिवसान्कांश्चित्तस्थोपरिभ्रमन् शाकलिद्धमपथेनालं दध्यौ विक्रमकेसरी तन्मन्त्री वासभवनात्स्त्रियाकर्षणेच्छया सोपि कृतस्त्रैविटः प्राप्तस्तद्बुद्धी-
वो गजानतः महिषी प्रियतल्लको क्षीबेनालेः खरा कुलीकः एतस्मिन्नत्र यदृष्टे यत्नः शशाङ्कजगामतत् शम्भोर्वरात्तां नगरीं नाक्रमन्ति न्यायाविधाः अपामा
त्यर्द्धेनेत्तित्रप्रवेशोन्मुत्वचेतसं मृगाङ्कदत्तं श्रुतधिर्नीतिज्ञः सोऽब्रवीद्द्विजः किं देव नीतितत्त्वज्ञोप्यानान्विवमुह्यसि स्वपरां तु रसमपेक्ष्य मतः कसे
ह विक्रमः एकैकस्मिन्नगर्या हि द्वारि स्वस्यां चतुर्ष्वपि कुञ्जराणां सहस्रे द्वे वाजिनां पञ्चविंशतिः रथानां दशलक्षं च पदातीनां दिवानिशं सन्नद्धमास्ते र-
क्षार्थं वीराधिष्ठानदुर्जयं ततः कतिपयानां सहस्राणां प्रवेशने परं येन गन्तृभिः मानाघसिद्धिस्तु काचन सैन्येनापि न चास्मिन्पुराक्षेप्तुमियं पुरी ह-
स्तिना पादयुद्धेनाहरेधोपि बलेन यत् तन्मायावहनेनेन बलिं दध्यपि वीभत्सा सुहृदा नमे साग्रो हि मपाग्रातेन दाहलग्न तन्निवेशं च मालेग राज्ञेनाति
बलीयसा तेन दुर्गपिशाचेन तत्सैवं धानुवर्गितम् किरातराजेन तत्पातालसवल्लचापितम् शक्तिरक्षितसंज्ञेन तेन विक्रमशालिना समं त्यक्तबलैः स-
वैः सैन्यहरितदिग्गुरवेः समप्रस्तापसपत्नः साधयेतत्समीहितं किरातराजः स च ते ह्यागमनं प्रतिवदं प्रतीक्षमाणः स्थितरत्से तद्वाविसृष्टेन कथं ।
मायावटुभ्यमानेराजादेनागतो ध्रुवं सत्रत्सेनसहैवासे सवित्तस्यकृतनाह्यसौ ततस्समानतां पत्नेविंध्य दक्षिणपार्श्वगं निवासकोटराश्वावं क-
रभग्रीवनामकं तत्रैवाहृपनेराज्ञाकेरातः शक्तिरक्षितः ततः सम्भूय सर्वे स्मः कृध्यागतसिद्धये प्रभोः श्रुतेन क्कुनयेवीकामर्पवस्मान्नतेसमते मृगाङ्कदत्तः ।
सामात्यः नयानिभ्रवहृधेनेन अन्योन्याऽस्त्वनमस्कृत्यगुणिं वंधुपूर्णोदयं प्रदर्शितांशांविध्यसम्भोनि नाधुंरवि उच्चचाल ततो विन्ध्यपार्श्वेन दक्षिणम्

क.स.
शशां.

ति तस्य दुर्गपिशाचस्य मातंगेंद्रस्य केतने तन्मंत्रिणश्च सत्याश्च सेनो भीमपराक्रमः गुणाकरो मेघबलः समं विमलबुद्धिना सविचित्रकथः स्थूलबा
हुर्विक्रमकेसरी प्रचंडशक्तिः श्रुतधिर्दृढमुष्टिस्तमन्वगुः तैः समं सोतिविस्तीर्णानिजदेशादवाटवीः गहनाश्च वनोद्देशान्भूमिप्रायाननुक्रमात् प्र
निष्क्रामन्सरसीतीरतरुमूलनिशाश्रयः प्राप्यात्ततो ह विंध्याद्रिं निजचित्तमिवोन्नतं तस्याग्राद्दक्षिणपार्श्वमवरुह्य च दूरतः दंतिदंताजिनच्छिताभिल्ल
पल्लीविलंघ्य यत् कुत्र स्यादास्पदं तस्य मातंगाधिपतेरिह कुतो ज्ञास्याम इत्येतद्दध्यौ राजसुतोत्र सः तावत्तं समुल्लोपालमेकं मुनिकुमारकं सदद
र्श सहसासौ पप्रच्छ च कृतानतिः अपि जानासि कुत्रेह गृहं मातंगभूपतेः सौम्य दुर्गपिशाचस्य द्रष्टुं वो वर्तते मनः तच्छ्रुत्वा स जगादैवं साधुस्ता
पसपुत्रकः इतः पंचवटीत्यस्ति प्रदेशः क्रोशमात्रके नातिदूरे च तस्याभूदगस्त्यस्याश्रमो मुनेः नाकतः पातितोन्मत्तनहुषेंद्रस्य लीलया यत्र पित्रा
ज्ञयोपात्तवनवासः सलक्ष्मणः सीतयानुगतो रामो मुनिमन्वास्त तं चिरं रक्षोविनाशपिशुनश्चंद्रार्काविव यत्र सः आस्कंदितुं प्रवृत्तोभूत्कबंधो रा
मलक्ष्मणौ यस्य योजनदीर्घाश्च रामो भुजमपातयत् अगस्त्यशापमायातनहुषाजगरोपमं यत्र मेघागमेद्यापि श्रुत्वा जलधरध्वनिं स्म
रंति रामकोदंडरवस्यावरोधिनः वीक्ष्य विमुक्तदृशः शून्याग्रणाम्मुहुर्बाष्पलोचनाः जानकीवर्धिताः शष्पकवलं नमरन्मृगाः हतशेषानिवद्यानु
हरिणान्यत्र राघवं जहार हेमहरिणो वैदेहीविरहप्रदः कावेरीवारिबहले यत्रानेकमहाह्रदे पीतोद्गीर्णमिवागस्त्येनाब्धिपायः पदे पदे
तस्याश्रमस्य नात्यंतदूरे विंध्यस्य सानुनि करभग्रीवनामास्ति कोटः कुटिलदुर्गमः तत्र प्रत्यंतसामंतभूपालानिर्जितो बली स मातंगपतिर्दुर्गपि
शाचश्चंडविक्रमः धनुर्धराणां लक्षस्य नेतॄणामधिपतिश्च सः योधपंचशती येषामेकैकमनुधावति तैर्दस्युभिः समुत्सादितसायोन्दलपतिर्हि
षः भुंक्ते महाटवीं चैतास्तास्तानगणपद्रपः एतन्मुनिसुताच्छ्रुत्वा तमामंत्र्य ससानुगः मृगांकदत्तस्तेनैव मार्गेण त्वरितो ययौ प्राप चास्य क
रभग्रीवस्य निकटं क्रमात् मातंगराजकोटस्य भिल्लपल्लीसमाकुलं ददर्श दूरतः श्रांतश्चवैरोपानितस्ततः वहिर्वहन्भेदशान्व्याघ्रचर्ममृगा
मिषं तिर्यंचरद्रवजीवं निपश्यनारण्यचत्नपः चिंतनदयामी दुर्गपिशाचे नु वते प्रभो नास्त्येव राजनर्मोकं विहंगकोपि प्रजा सहो राजशापः सुरैर्दृः

७४७

राम
९२

ष्ठो मानुष्याप्यभयोदयात् एवं मृगांकदत्तस्तान्भिल्लान्वीक्ष्य सखीन्ब्रुवन् यावत्स करभग्रीवकोत्र मार्गं विचिन्वति तावन्मायावटोस्तस्य तत्रादावभ्यु
पेयुषः ते सर्वे हृष्टं दृष्ट्वा सुघोराः शबरसम्मुखतः ते मायावटवे तस्मै गत्वा सर्वो न्यवेदयन् तदागमं ससैन्यस्य सोपि श्रुत्वा जगाम तं निकटीभूय हृष्टात्मस्तु
तो वाहः प्रधाव्य सः पपात पादयोस्तस्य राजसूनोः पुलिन्दराट् कृतकण्ठग्रहं राजा सपृष्टः कुशलं स्वयं सामात्यं वाहनारूढमनैषीत्कटकं निजं
प्राहिणोच्च प्रतीहारं तदागमनशंसिने तस्मै मातंगराजाय निजे स शबराधिपः आजगाम च मातंगराजः सोपि स्वदेशतः दूतं दुर्गपिशाचो नाम्ना
विभ्रद्दापापीनतां शिलाकूटकठोरांगस्तमालमलिनच्छविः पुलिन्दाश्रितपादश्च विंध्याचलइवापरः भृकुट्याभीषणमुखः शक्रस्येव त्रिशा
खया स्त्रीकर्तुं विंध्यवासिन्या त्रिशूलेनेव चिह्नितः तेहताः स्वपितो शबरव्याघ्रप्रत्युद्दर्शनः कृष्णोपानत्समेतो च भूभंगश्यादीप्यजीह्वापि नवा
वृहद्वमापूर्वपिच्छचित्रधनुर्द्धरः हिरण्याक्षइवोद्दामवराहक्षतविग्रहः घटोत्कचाइवोत्सिक्तभीमरूपधरो वली कालिकालइवाधर्मनिरतोङ्कु
रेलवजः आयमौ च वल्लभोगस्तस्यापूरितभूतलः युक्तोर्जुनभुजासंगात्स्ववाहइवनागदः शिलाकपालोलुठितः किमेजननगिरेस्य किमु
ताकालकल्पान्तमेघौघः पतितोभुवि इति शंकासविदधञ्जालानीकिनीचयः प्रसर्पत्सितच्छायामलिनीकृतदिङ्मुखः उपगम्य च तत्स्वामी
हराग्रस्तशिरःक्षितौ मृगांकदत्तं दुर्गपिशाचः प्रणनाम सः उवाच चाद्य देवी मे प्रसन्ना विंध्यवासिनी उचितोचितवंशोयदूर्ध्वपान्तोभवान्म
म तदृश्यास्मि कृतार्थोस्मीत्युक्तानस्मा उपायनं मातंगराजः सदृशो मुक्ताकस्तूरिकादिदं सोप्यभ्यनंदत्प्रीत्या तं राजपुत्रो यथोचितं ततस्तेवस
वैते चक्रुः सेनानिवेशनं आलानवद्धैर्द्विरदैस्तुरंगैर्मन्दुराश्रितैः कृतास्पदे स्वपादातैः स्थगितासा महाटवी आजन्माशर्वनगरीभावसंप्राप्ति
संपदा घूर्णमानेव तत्कालं नववैसाम्यमन्वतेन तत्रोद्वकानतोद्याने विहितास्नानमंगलं कृताहारं सुखासीनमेकान्ते सचिवान्वितं मायावटो
स्थिते दुर्गपिशाचः सकथान्तरे मृगांकदत्तमवदत्प्रीतिप्रश्रयपेशलं मायावटुरयं राजा वरकालमिहागतः तन्निदेशप्रतीक्षः सन्स्वामिन्नाकंप
यास्थितः तद्राजपुत्र युष्माभिरुत्रस्थितमियच्चिरं किंकृतं चेति कार्यं समस्तान्वोधयताधुना एतत्तद्वचनं श्रुत्वा राजपुत्रो जगाद सः तदा मायाव

सोऽस्य गृहाद्विमलबुद्धिना गुणाकरेण च समं प्राप्य भीमपराक्रमं गत्वाक्षतेधिनामा कं चित्रतान्यान्न्तौ स्मया प्राप्तः प्रचंडशक्तिश्च विचित्रक
थश्च मार्गक्रमेण चैषापि ततो विक्रमकेसरी ततो वरस्सरस्तीरे प्राप्य विघ्नेशपादपं फलार्थमधिरूढो नेन स्तुपात्फलतां गताः आराध्याप
गणेशं तेन कथं चित्सोचितामपा शापाच्चादौ तथाभूतास्तत्र मुक्तास्तथैव मे दृष्टा दृष्टिर्यं व्याघ्रसेनमेघबलाविमौ स्थूलबाहुरसौ चेति चत्वारः स
चिवा इमे एतैः प्राप्तैः समं सर्वैरहमुज्जयिनीमगाम् तस्यां च गुप्तधारणां प्रवेष्टुमप्यभवन्न नः कुतः शशांकवत्यास्तु हरणोपायचिंतने सत्यहीन
सचाभून्मे नहूतप्रेषणाहिता ततः समं श्रुषुष्वारुमागतानि कहं वयं इदानीमिहूयेयूयं प्रमाणमिह नः सखे एवं मृगांकदत्तेन स्वबंधावे
श्रुदीरिते सोऽत्र दुर्गपिशाचस्तं समायावटुरब्रवीत् धीरो भव किं यत्कार्यं मेतदस्माभिरेव तस्याः प्राणा प्रथममेवैते तत्र दर्शमुपकल्पिता आत
याभो अतेव कुम्भकर्म सेनं महोमृते प्रसह्य च हरामोस्सेतां शशांकवतीमुतां इति मातंगराजेन समायावटुनोदिते मृगांकदत्तः सप्रीतिबंधु
मानमभाषत किं न संभाव्यते युष्मास्वियमेव हि विक्रियः प्रतिपत्तस्तु हृत्कापनिर्वीह धीरसत्तता दांदंविं धाद्गितः शौर्यं व्याघ्रेभ्यो मित्ररागिता बता
ज्ञिनीभ्य स्वादायपूपंधाचेह निर्मिताः न हि चार्यं यथा युक्तं कृतबुद्धिभिर्निर्वाहिते मृगांकदत्तेनोदितेह हि शाश्रमासत्तमस्तके ततस्तत्र त्रियामांता
स्वधामारोविशश्रमुः तेकर्मानिकल्पेपुनिवासेषु यथोचितं प्रातर्मृगांकदत्तश्चविसृज्य गुणाकरं किरातराजमानेतुं सुहृदं शक्तिर
क्षितं तेन गतो कृदत्तानतः स्वलेरेवदिनेष्वसः नयुक्तोहि महासैन्यः किरातपतिरायया पदातिलक्षदशकं हेलसेवाजिनामपि महावी
राधिरूढानामपुतमत्तदंतिनां अष्टाशीतिसहस्राणि रथानां च महीपतिः अन्वायषु धुनकृत्रसंछादितनभस्तले मृगांकदत्तस्तमुदाप्र
स्तुहृम्याभिपूज्यतं प्रवेशयन्स्तकटकं सुहृत्सचिवोत्तपं तावन्मातंगराजस्य ये पुत्रमित्रबांधवाः मायावटोश्चतद्गन्तूताः सर्वे सुपाय
युः ववंधे च लसन्नादः समिलाह्वाहिनीशतः मृगांकदत्तहृदपानंदः शिविरवारिधिः मुक्तान्मृगमदैर्वस्त्रैः सोमसभारैः फलोपसेवैः तान्सदु
तपिशाचोत्तमपतीन्स समानयत् स्नानानुलेपनाहारपानेशय्याद्युत्तमैः सर्वेभ्यः शबराधीशो मायावटुरुपाहरत् मृगांकदत्तस्यैक

त्रतुभुजेनिखिलैः सह नैवेद्योचितभूभागे उपविष्टैर्नरेश्वरैः अपिमानेनराज्ञोक्तेसोपिदूरादभोजयत् कार्यं देशश्च कालश्च गरीयानेतुनः पुमान्
विश्रान्ते च नवायाते किरातादिबले ततः मृगाङ्कदत्तः सोन्येद्युर्दत्तदन्तासनस्थितः आस्थाने राजलोकस्य महाहृत्तन सन्निधौ विजनीकृत्य
मातङ्गराजादीन्सुहृदोब्रवीत् इदानीं कालहाराः किं क्रियतां किं न गम्यते अनेन सर्वसैन्येन शीघ्रमुज्जयिनीं प्रति तच्छ्रुत्वा श्रुतधिर्विप्रो राजपु
त्रं जगाद तं शृणु देव वदाम्यत्र यथा नीतिविदां मतं कार्याकार्यविचारः प्राग्वाह्यो विजिगीषुणा असाध्यं यदुपायेन तदकार्यं परित्यजेत्
तत्कार्यं यदुपायेन साध्यं तत्र चतुर्विधः उपायः साम दानं च भेदो दण्ड इति स्मृतः पूर्वः पूर्वो वरस्तेषां निकृष्टश्च परः परः तस्मात्सामप्रयोगोत्र
पूर्वं चेदिह युज्यते निर्लोभे कर्मसेने हि राज्ञि दानेन सिद्ध्यति न भेदो न हि सन्त्यस्य क्रुद्धलुब्धावमानिताः दण्डश्च दुर्गदेशस्थे तस्मिन्नातिबला
धिके नैपराजितपूर्वैरन्यैः प्रयुक्तः संशयावहः अविश्वासाच्च युद्धे हि भुजवीर्यं बलिनामपि नहि कस्मादपि नो युक्तः कर्तुं तदाथवक्ष्यपः तत्तस्य
ज्ञः साम्नैव दूतस्तावदिह सृज्यतां तदसिद्धौ हि ढापानो दण्ड एव प्रयोक्ष्यते इत्येतच्छ्रुतधीवाक्यं सर्वे तेत्रनपेनिते अहृद्धुः प्रशशंसुश्च तत्सम
त्रक्रमत्तता ततः संमंत्र्य तैरेव सह दूतप्रणाल्विने किरातराजानुचरं तदाख्यातुं हि जोत्तमं दूतं सुविग्रहं नाम कर्मसेनाय भूभृते मृगाङ्कदत्तो
विसृजल्लेखसंदेशहारिणं स गतोज्जयिनीं दूतः प्रतीहारनिवेदितः बलभास्वद्द्विपाकीर्णकक्षान्तरमनोरमं प्रविश्य राजभवनं सिंहासनगतं नृ
पं ददर्श कर्मसेनं तं मंत्रिभिः परिवारितं प्रणम्य चासनासीनः सपृष्टकुशलः क्रमात् राज्ञाभिनन्दितस्तेन लेखं तस्मै समर्पयत् आदाय तं च तेन
स्वं सन्धिमुद्राक्षेपप्रसारितं प्रज्ञाकोशाभिधानोत्र स्पष्टमेवमवाचयत् स्वस्ति श्रीकरभग्रीवकोटमूलाटवीतटात् महाराजाधिराजस्य अयोध्यापुरीपतेः
श्रीमतोमरदत्तस्य महीमण्डलमण्डनं श्रीमान्मृगाङ्कदत्तोत्र प्रकोपेनतराजकः उज्जयिन्यां महाराजकर्मसेनं समादरं निजवंशपयोधीन्दोरिदं संदि
शति स्फुटं कन्या तवास्ति सा वंशं दयान्वलेषु यच्छताम् मह्यं तां सदृशीं सा मे भार्यादिष्टा हि दैवतैः एवं नौ बद्धभावः स्यान्नथ्येपूर्वाचैवैरिता
नो चेन्निर्जीवजीवेव मार्गपि येत्र वस्तुनि इत्यत्र वाचिते लेखे प्रज्ञाकोशेन मंत्रिणा राजा सकोपः सचिवान्कर्मसेनो जगाद सः विपक्षास्त्रस्तदासा

द.क:
श.शं.

कमनाम्ना हि तेनैव च एतन्नपैवसंदिष्टपश्यताद्यास्मभेजनं अस्माभिलिखितः पूर्वं वयं पश्चाद्वजया दर्पाध्मातेन पर्यन्ते वकुवीर्यसुदीरितं नत्र
मय्यतिसन्देशो योग्यः कन्यास्मत्पैतृका गच्छ हन्त भवन्स्वामी यस्य ते निकटेऽनुनत् इत्युक्ते कर्मसेनेन राज्ञा हृतोत्तः स द्विजः सुविग्रहस्ततो नत्वा क्रमा-
यातस्समभाषत अहं ह्या राजपुत्रेण संप्रेष्योजापेसजड सज्जो भवागतेनास्मिन्वेत्स्यसि स्वपरान्तरं इति तेनोदिते राज्ञः सभा क्षोभमियाय सा गच्छावरं
धाम्नि किं कुर्म इति क्षुब्धोऽभ्यधान्नृपः अन्ये त्ववदन्दृष्टो ह्यस्मद्धन्तः स्वाकृतान्तकैः किं नाधुनेव गतो न हन्यतेऽसौ वन्मिथः पातयवहुवा चाटस्या
सा किं कुपानैगिरा ईक्ष्यते यत्करिष्याम इत्यच्युधे धनोपरे भूभंगः के चिदासन्न चापारोपणहूचनं कुत्रा ताश्वानिः शब्द तस्युः कोपारुणोत्सु-
खैः एवं सभा प्राक्षुब्धायां स निर्गत्य सुविग्रहः हतो मृगाङ्कदत्तस्य पार्श्वं स्वकटकं ययौ तस्मै स कर्मसेनोक्तं स्वमित्राय शशंस तत् सोप्यादिदेश
तच्छ्रुत्वा प्रयाणं सैन्यानां नृपात्मजः ततः स्वामादेशप्रवलपवनापांतविधुतैर्वलाम्भोधैर्न्यस्तैरनुगमासाते गमकवः सपक्षाणां तन्वन्नममिपरितो
घाक्षिति मृता ससप्राप क्षोभं प्रतिमयकरं कातरनृणां क्षितिमयादिरुदयद्दुरास्फलालालाग्नमदकृ दम्मितेर्मृगाङ्कदत्तः वधिरितभुवनः सन्नयं
नादैदरवत्तुज्ञपिनीशतेनेप्याय ॥ इति श्रीमहाकविसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके पञ्चविंशस्तरङ्गः ॥२५॥ ततः स वि-
ध्यमूलमप्राप सन्नद्धसैनिकः मृगाङ्कदत्तः सीमान्तमुज्जयिन्याः सुहृद्युतः तद्बुद्ध्वा कर्मसेनोऽपि राजा स्वसवलाग्रतः धीरो युद्धाय सन्नद्धोऽन-
गरान्निरगात्ततः निकटीभूय चान्योन्यदर्शिन्योरुभयोस्तयोः तत्सेनयोः प्रववृते संग्रामो वीरहर्षणः नृसिंहनादवित्रस्तभग्नलोकासुराकुल सो
भूद्धिरण्यकशिपोरिवासुरदेवसङ्गरः सन्नतानिनिकृत्तानि तु घनागगनगामिनः सुभटैक्षिप्तवक्रैः पतत्सु सशल्यभाश्च त्वद्धाहतेभकुम्भोत्थ्याभौत्रु
क्ताफलोत्करः संरम्भत्रुटितोहारशूचकमरक्षिप्तः वीरस्पृष्ठभ्रताग्रदशनग्रस्तास्मनरकुञ्जरः कृत्तानतस्सवदनेनहितैर्जैश्लाजिरः उन्मुक्तलुभल्लल-
नानि शोरसिभुजशालिनां द्विविदन्तोर्धं जघनानि दिव्याश्रीरिव चुम्बितं कबन्धानन्तनुत्त्वातससुभटानां पदे पदे निर्वासिता समस्तामिसेना राद्गमदादि-
व एवं च पञ्चदिवसान्तरहूत्तानतनिम्नगाः आसीत्करककृटान्याः समूरातकटो रणः पञ्चमेह्निरहः सायं ते समेते सुमन्त्रिभिः मृगाङ्कदत्तेश्च,

७४८

राम
९५

तथिर्विप्रभ्योत्यजगाद सः पुष्पाक्षुसमरव्यापेषितोभिस्तुकरूपिला गत्वानिराकुलद्वारं प्रविश्योज्जयिनीमया निकटादप्यदृश्येन भूत्वा विद्याप्रभावतः यदन्विष्ययथावत्तत्कृत्युदेवदासिने यदेवकर्मसेनोसौराजायुद्धायनिर्गतः तदैवानुज्ञयामातुःसाशशांकवतीगृहात् निर्गत्यनेत्तुरीवार्ति गौर्यायतनमाश्रिता तामाराधयितुंदेवींश्रेयोर्थंसमरेपितुः तत्रस्थाचरहस्येकांसखीमाप्तामुवाचसा मत्कृतेसखितातस्यविग्रहोयमुपागतः श्रीक्रान्तश्चार्पयेदेवतस्मैराजसुतापमां गत्वापतिंनराज्यार्थी परस्त्वेहमहीभुजः नचजानंतुरूपःकिंसमेराजसुतोनवा कामंहिमृत्युमिच्छेयंनविरूपपतिंसह. मन्येरूपाभिसंपन्नोदरिद्रोपिवरःपतिः नतद्रूपःपुनःकान्तःपृथिवीचक्रवर्त्यपि तत्कोहंगतिगत्वात्वंविलोक्यागच्छसैन्यतः प्रज्ञानेनचनाम्नाचसुभगेचतुरिकाह्यसि एवंसखीतयोक्तासाप्युक्ताकटकमेत्यतः तांविलोक्यविभागताराजपुत्रीमुवाचतां किमन्यत्सखिसाजिकाजानेनास्यपिवास्तुकैः याशक्तावदितुंतस्यरूपंराजसुतस्यतत् ब्रवीमिपुनरेतावद्यथानान्यासमास्तिते नारीरूपामनुजस्तथानान्योस्तितत्समः अस्यत्वंप्रियायोग्यवामन्येह्यस्मिंजगत्त्रये नसिद्धोनापिगन्धर्वोनदेवोप्यस्तितादृशः एवंसखीगिरातस्यास्तस्मिन्प्रसक्तंचमानसं शशांकवत्याकामेनकीलितंचसमंशरैः तच्चणास्त्वमतिश्रेयस्कामातवपितुश्चसा तूष्णीमभवत्तीतपसास्थितानवहिरेहेणच तद्दृष्टंनिशिगत्वाद्यहृत्तांगोयायश्रुमान्ततः विजनादानयतनोराजपुत्रीमलक्षिता यांतुमायावटोस्यगृहानेनेन्पातातः पश्चात्मकोपरक्षितातनत्रैष्यातितसंमया निवर्तनापिदंयुद्धं सासाभूत्सैन्यसंक्षयः अस्तुवःकुशलंदेहेनतत्कृत्सुरसस्यच गतिर्ह्येषाह्यगतिकाशुद्धंप्राणपणेनतत् उपायेषुजघन्योयमुपायोगीयतेबुधैः एवमुक्तःश्रुतधिना सगूढंप्रययौनिशि मृगांकदत्तस्तत्राश्वानारुह्यसचिवैःसह सुप्तस्त्रीबालशेषांतांविवेशोज्जयिनींचसः गतेवंसवनद्वारांसुप्तैःस्वैःस्वैःस्वरक्षिभिः ततःश्रुतधिनादत्तैरभिज्ञानैःसुलक्षितां त्वानतयकरोडाख्यमहोद्यानान्तरस्थितां तत्कालालंकृतप्राचीमुखेनापुशिनाकरैः प्रकाशितराजसुतस्तसगौर्याश्रमंययौ तावच्चपरिचर्यादिश्रान्तेषुतेषुसखीजने साशशांकवतीतत्रवीतनिद्राव्यचिंतयत् मदर्थंवतराजानोराजपुत्रादिनेदिने वीरास्तेनेचहन्यन्तेसमितिस्तुभयसैन्ययोः सचराजसुतोदेव्यास्वप्नेह्यम्बिकयानया आदिष्टःपूर्वभर्तामेमदर्थंप्रार्थिताहवः हृदयंचममाक्षिप्यदः

बृ.क.
शशा.

ताम्रपटस्थं सिंहलक्षेनकामेननीतात स्मैसमर्पितं तातस्तुमंदपुण्यांमां नैवतस्मैप्रदास्यति पूर्ववैराच्चदर्पाच्चलेखादिन्यस्यहिस्फुटं वामेविपौ
चकःस्वप्नदेवतादेसनिश्चयः प्रियप्राप्तौचपश्यामिनकांचित्सर्वथादिशं तद्यावन्नाहितंकिंचित्तस्यतातस्यवारणे मृत्युनाभिमतावदात्मानंहुताशनेत्य
जामिकिं इत्युक्त्वाथपुरोगतागौर्याःसाशोकपादपे पाशंविरचयामासस्वोत्तरीयेनदुःखिता तावन्मृगांकदत्तोपिसवयस्यःप्रविश्यतत् उद्यानेत
त्रवृक्षान्तरितोगौर्यागारमागतः तत्रतन्माचिवेनाराज्ञपुत्रीविलोक्यतां मृगांकदत्तोजगदेस्वैरंविमलबुद्धिना देवपश्यकाप्येषापाशेनव
रकन्यका उद्यताहन्तुमात्मानंतत्कोनामभवेदियं तच्छ्रुत्वैवविलोक्यतांराजसूनुरुवाचसः अहोकेयंरतिःकिंस्विद्रूपिणीकिमुनिर्वृतिः साका
न्ताकिंनिर्विंदोर्वीमन्मथास्त्राधजंगमा किंवामरांगनानैवमासांपाशोह्यमःकथं तन्नावदिहतिष्ठावःपादपान्तरितःक्षणं यावज्ज्ञास्यामहेकेयं इति
व्यक्तेकथंचन इत्युक्त्वासवयस्योत्रयावत्कृत्स्नतिष्ठति साशशांकवतीतावद्विह्वलादेवींव्यजिज्ञपत् अस्मिंजन्मनिचेद्देविनसराजसुतःपतिः
देवोमृगांकदत्तोमेनिष्पन्नःपूर्वदुष्कृतैः तत्प्रसादेनतद्भूयादन्यस्मिन्नपिजन्मनि सपतिर्मेगौरिभगवत्यापन्नार्तिहरेमम इतिविज्ञाप्यदेवींसाराज
पुत्रीप्रणम्यचकंठेसमर्पयामासपाशंबाष्पार्द्रलोचना तत्क्षणंचसभृत्यैस्तत्तद्दर्शनविह्वलाः चिन्वत्यःसहसातस्याःसख्योन्तिकमुपाययुः
हाहाकिमिदमारब्धंसखिविधिक्ताहसंत्वया इत्युक्त्वैवचतास्तस्याःपाशंकंठादपाहरन् अथव्रीडाविलक्षासायावद्बालावतिष्ठति उदभूद्भा
रतीतावद्गौरीगर्भगृहान्तरात् माविषादंकृथाःपुत्रिशशांकवतिनैवतत् वचोमृषामेयत्तस्मैनैतवोक्तंसुभगेमया सोयंमृगांकदत्तोपिपृष्टेवैम
नातवान्तिके प्राप्तएवप्रजानेनसहभुंक्ष्वाखिलांभुवं श्रुत्वैतांसहसावाणींसाशशांकवतीशनैः यावद्विलोकयत्यत्रपार्श्वेकिंचित्ससाध्वसा ।
तावन्मृगांकदत्तस्यमंत्रीविक्रमकेसरी तामुपागत्यवक्तिस्मदर्शयन्नग्रपाणिना देविसत्यंभवान्यातेसमादिष्टमयंहिसः राजपुत्रःपतिःप्रेम
पाशाकृष्टस्तवाग्रतः तच्छ्रुत्वासाततस्तिर्यङ्न्यस्तदृष्टिर्ददर्शतं कान्ततेजस्विनंमध्यवर्तिनंसहचारिणां ग्रहैःपरिवृतंचंद्रमवनीगतमि
वांबरात् रूपोपमानमन्येषामनन्तस्पन्दनेदृशौ ततःपतद्दर्शनोद्भुतपक्ष्मचितैरिव अंगैःकंटकितैःपीवरासीत्सास्तंभनिश्चला तावन्मृ

राम
९६

७४७

गांकदत्तस्तामुपेत्यत्याजयद्ध्रियं सकालोचितमाहात्म्यगिरा प्रेममधुच्युता त्याजयित्वा निजं देशं राज्यं बंधुसुहृद्रतः दासीकृत्याहमः [illegible] गुरौर्वं
स्त्वत्तांगिते तन्मयारण्यवासस्य वसुधाशयनस्य च तपःकष्टस्य तेन्चागि संप्राप्तफलमीदृशं यद्दृष्टा नेत्रपीयूषवृष्टिरेषा तनुस्तव यदिन्नृहा
उरोधस्त्वमयिनेहरिणाक्षिततन् अस्मत्सुरीपुरंध्रीणां प्रयच्छ नयनोत्सवं संग्रामः शाम्यतु श्रेयोभवन्नभयपक्षयोः कृतार्थं जायतां जन्मसहवात्
शिष्टामम एवं मृगांकदत्तेन साशशांकवती तदा उक्ता जगाद वसुधाविन्यस्तनयना शनैः अयुक्तावद्गुणक्रीतो जनः स्वाधीन एव ते तत्सर्वमुत्र
कुशलं यद्दैवैषि जहृत्स्वतन् इति वाक्सुधया तस्याः कृतनिर्वापितो नृपः मृगांकदत्तो देवीनामौर्वीस्तु तां प्रणम्य च आरोप्य राजपुत्रीं च तां तुरं
गस्य पृष्ठतः तत्स्वौभिः समारूढप्रज्ञाज्ञानाश्वपृष्ठगैः दशभिः सहितो वीरैः सचिवैः शस्त्रपाणिभिः उच्चचाल ततो राज्ञो राजपुत्रा हतायुधः
ते चैकादशाहस्थापितत्वरोद्धुं न शेकिरे नगरीरक्षिभिः क्रुद्धानद्धारवद्धसमराः विनिर्गत्योज्जयिन्यास्तु जग्मुर्मायावतीगृहं सशशांकवतीका
स्ते यथाक्रतधिनोदितं कर्णते हृत्प्रयाताश्च तन्ह्राते श्वश्चरक्षितु सा चोज्जयिन्यां बुबुधे क्रमात् राजसुता हृता तच्छ्रुत्वा तु महादेवी कर्मसेनाय
शंसत सत्वं नगराध्यक्षं साहितोल्करकं प्रति अत्रांतरे च कटके त्वनराज्ञामुपेत्य तं चाराधिकारी राजानं कर्मसेनं व्यजिज्ञपत् देव प्रदोष एवाद्य
गुप्तं निर्गत्य सैन्यतः मृगांकदत्तः सामात्यो हयैरुज्जयिनीं गतः तां शशांकवतीं हृत्वा गौर्यापापतनवर्तिनी इति सम्यग्भ्रयाज्ञाते प्रभुर्जाताम्यतः परं
इत्याकर्ण्य समाहूय कर्मसेनः स भूपतिः रहस्यस्सेनापतये यथावृत्तमवर्णयत् जगाद च वरास्त्राणां सहितः पंचभिः शतैः अश्वारोहैः प्रच्छन्न
द्रूनमुज्जयिनीं व्रज मृगांकदत्तं जहितं पापं प्राप्य वधात्मवा विद्धि मामागतं पश्चात् ध्वस्थापितसैनिकं इत्युक्तो नरनाथस्य पादिष्टबलान्वि
तः प्रायात्सेनापती राज्ञो न पत्नुज्जयिनीं प्रति मार्गे तन्नगराध्यक्षान्मिलितार्थ दस्युलोञ्चतः राजपुत्री हृता वीरैः पथान्येनैव केत्वत ततः स
नगराध्यक्षः प्रत्यागत्य तथैव तत् कर्मसेनं स राजानं यथावृत्तमबोधयत् स तद्बुद्ध्वा विचिंत्यैव तदशकं ततो नृपः सर्वस्कंदनिवद्धं संस्थात्तूली
मेवान पविष्ठो मृगांकदत्तसैन्येपि मायावत्युक्तान्नृपाः निस्तुष्टस्येव राज्ञां विसंबद्धाः क्रतधीर्गिरा प्रातस्थान्विष्टवृत्तांतः कर्मसेननृपः सुधीः म

गांकदत्तंकैरातात्दूतंविसृष्टवान् मृगांकदत्तेनेत्युक्तासुतातावत्कुलेनमे नदस्तुकोपपरोद्यस्मात्त्वादृशःसदृशःपतिः तदिदानींसपुत्राभिःसमस्ता
योनुमन्येऽहं करोमियावदुद्वाहंतेनतायथाविधिः एवंसंदिदेशास्यमुखेनदूतस्यभूपतिः तच्छ्रुत्वैश्रुतधियोराजानःअहृष्यंस्तदा ऊचुश्चहृष्टस्य
पुरंतर्हियातेषवःपतिः यावत्तेमानयामीत्यगत्वाराजसुतेवधं नकुर्तेवनयातेनगत्वादूरेणवर्तिते सकर्मसेनःसबलस्तत्पेयुज्जयिनीमगा
त् तद्दृष्ट्वातेपिराजानोमायावटुपुरःसराः मृगांकदत्तंप्रतितेचेलुःश्रुतधिनासह तावन्मृगांकदत्तोपिसशशांकवतीपुनः मायावटुगृहंप्रा
पतत्वाचनपुरंपुरं तत्रसांतःपुरैःतस्ययथार्हंकृतसत्क्रियः सवयस्यैर्विशश्रामसिद्धकार्यःप्रियासखः अन्येद्युःसश्रुतधियोनृपास्तत्रसमाय
युः सकिरातपतिर्वीरःससैन्यःशक्तिरक्षितः शबराधिपतिःसोपिराजामायावटुर्बली शूरोदुर्गपिशाचश्चसमातंगचमूपतिः सर्वेशशांकव
सातेपुक्तेरात्रैवकैवरवं मृगांकदत्तंदृष्ट्वातमभ्यनंदत्कृतोत्सवाः यथार्हंकृतमानायतस्मैतंचनिवेदयत् संदेशंकर्मसेनीयंप्रवेशंचनिजे
गृहे सन्निवेशणापकटकंचलन्नगरसन्निभं मृगांकदत्तोमंत्रायसमंसर्वैर्नृपाविशत् विवाहायोज्जयिन्यांकिंगंतव्यमुतनोमया उच्यतामितिपप्र
च्छतेपंतीन्सचिवांश्चसः दुष्टःसराज्ञातद्देहागमनेकृपालंकृतः कार्यंचतत्रतात्स्येवप्राप्तैर्वहितदात्मजा इत्येकमन्येननृपाःसचिवाश्चाब्रुवन्यदा
तदोत्मृगांकदत्तस्तमपृच्छच्छ्रुतधिंद्विजं उदासीनइवश्रोतात्वंतूष्णीमेवस्थितोसिकिं किमेतदेवाभिमतंतवाप्युतनचावद ततःश्रुतधिराह
स्ययद्दिश्यापयवक्तितत् गंतव्यंकर्मसेनस्यगृहेस्थितिमतिर्मम आशाबंधेनहिसंदिष्टमेतेनतन्नान्यथाकथं सुताप्रहारेसबलीयुद्धंसत्का
गृहंव्रजेत् सबलस्यचकिंकुर्यात्सान्त्वस्याविगृह्यमते प्रीतिस्तुतत्रयातस्यभवेत्तेनसमंतव सहायोग्रेसरश्चस्यात्स्नेहेनदुहितुःपुनः नैकस्मावि
धिनोद्वाहंतेनैवंवक्तितत्ततः तच्छ्रुत्वागमनंतत्रेत्युक्तेश्रुतधिनातदा साधुसाध्वितितेब्रुःसर्वेश्लाघयतद्वचः ततोमृगांकदत्तस्तानेवोचेत्स
र्वमस्त्वदः किंतुतातंविनातांचविवाहोमेनरोचते तदंबातातयोःकश्चित्सकाशंप्रव्रजत्वितः लब्ध्वाचतदभिप्रायंकरिष्यामोयथोचितं इत्यू
चिवान्समामंत्र्यपित्रोःपार्श्वंसुमंत्रिणम् तत्रस्थएवविसृजद्वीरोभीमपराक्रमं तावच्चतत्रायोध्यायांपुरिराजासतातसिता कालेनामरदत्तस

क.स.
शशां

नवादित्रन्नैस्तान्निनायसमुत्सवदिनं मेनेचलब्धयशसाकृतिनंतेनसूनुना मृगाङ्कदत्तेनात्मानंभाविनाचक्रवर्तिना तावच्चकर्मसेनेनराज्ञा तेनसुमेधसा दूतोमृगाङ्कदत्तस्यसममागत्यसूचयत भवानुज्ञापितोतावदिमांनैवागमिष्यति तत्प्रेषयिष्याम्यत्रैवसुषेणंस्वमहंसुतं सशशाङ्कवतींतुभ्यंविधिवद्भगिनींनिजां दास्यत्यतोनाविधिनासाविवाह्यात्वयानघ अस्मत्स्नेहानुरोधश्चेदितितंसंदिदेशच लेखेदूतमुखेचास्य राजसूनोःसभूपतिः राजास्थानेस्थितेचास्मिन्संदेशेराजसूनुना तस्मिन्नानस्यदूतस्यसराजोचोत्तरंददौ कर्मसेननृपात्कोन्योवरोनान्नस्यसन्मते स्नेहोतिकामेममस्मास्तुतदेनंप्रेषयितः सुषेणस्तनिजंपुत्रंकरिष्यामस्तथावयं यथासंतोषकृत्तस्यसुतोद्वाहोभविष्यति इत्युक्त्वाप्रतिसंदेशंदूतंतेप्रेष्यसत्कृतं राजान्सृतधिपुत्रंचपत्नींश्चजगादसः अयोध्यामधुनायामोविवाहस्तत्रशोभने सुषेणस्यचसत्कारोयथावत्तत्रसिद्ध्यति राजामायावटेस्त्विहसुषेणंप्रतीक्षतां तेनागतेनसहितोयोध्यांपश्चादुपैष्यति वयंविवाहसंभारहेतोर्यामोग्रतःपुनः इतिराजवचस्तत्तेसर्वेप्यनुमेनिरे ततोन्येद्युःसमंदेव्यासैन्यैश्चसमहीपतिः मृगाङ्कदत्तस्सुतोराजभिःसचिवैश्चतैः मायावटंनिधायात्रसुषेणागमनावधि शशाङ्कवत्यासहितोचलत्तुःकृतिनोततः बलानुरंगसंघाततरंगाघातसंकुलः असंख्येसपत्यादातपाथःपरितोदिस्युवेः तुमुलप्रोल्लसच्छत्रपिहितान्यरवस्रवः चचालसबलाम्भोधिस्तयोगंभीरभीषणः कुर्वाणोंवरजश्छन्नांवसुधाविभ्रमादिवं गजेन्द्रनगणाकीर्णांवसुधाचक्रविभ्रमा मार्गक्रमेणगच्छन्तोशक्तिकुक्षिमकस्थलो गृहकिरातराजस्यपितापुत्राववापतु तत्रतेनमहारत्नैर्हेमसहस्त्रराशिभिः सदारेणकृतोदारसपर्यौसपरिग्रहौ दिनमेकंकृताहारौविश्रम्यसबलौततः प्रस्थायतौस्वनगरीमयोध्यांप्रापतुःक्रमात् हर्म्यवातायनारूढचंचत्पौराङ्गनाननैः कांतिःपल्लवितैःफुल्लविलोलकमलामिव सवधूकचिरायातराजपुत्रेक्षणोत्सुकैः नेत्रैःपारिप्लवैश्यामांचलत्कुवलयामिव संपतद्भिश्चतोराजहंसैर्विवशानुसृतां तरंगितांपताकाभिःप्रवातेसरसीमिव तत्राभिनिन्युःपौरास्तौदीपमानाशिषोद्विजैः वंदिभिःस्तूयमानौचगीयमानौचचारणैः कर्मसेनस्यतनयामिमामालोकयेद्यदि नपुनःसुतयालक्ष्म्यादर्पितायान्मं

७८१

राम
९८

ज्ञातवांस्तस्य लोकतः मृगांकदत्तस्य कृतं देशनिर्वासनग्रहं विनीतमतिनामिथ्याराजपुत्रस्य पैशुनं ततः कुमंत्रिणं कोपान्निहत्य स सान्वयं
पुत्रनिर्वासनोद्यद्दुःखक्षामगाहृशा निर्गत्य च पुरे बाह्ये तस्थावाराधने हरेः राजासनंदिग्रामाख्ये चरन्दारैः समं तपः तत्रस्थिते चिरात्तस्मिं
सचारावेदितागमः अयोध्यां प्राप्तवानाश्ववेगाद्भीमपराक्रमः स तामपश्यदुद्विग्नां गतराजसुतां पुरीं तमप्रवासवैधुर्यक्लिष्टपुनरिवागतां राज
पुत्रस्य पक्षिद्विवान्तीं पौरैर्वृतोपसः तन्मुखाच्छ्रुतवृत्तान्तो नंदिग्राममतो ययौ तत्राभीष्टसुतोदन्तसोत्सुकं महिषीयुतं ददर्शामरदत्तं तं तपः
क्षामतनुं नृपं तमेत्य पादपतितः कृतकण्ठग्रहं नृपं पृष्टोदत्तमवोचत्स तत्र भीमपराक्रमः प्राप्ता मृगांकदत्तेन सूनुना ते स्ववीर्यतः शशा
ङ्कवती देवी कर्मसेननृपात्मजा तद्विवाहमहं देवेनु विना देव्या च सर्वथा न तस्यापि स्वभक्तस्य शोभनः प्रतिभासते अतस्तेन विसृष्टोहमि
हैवागम्यतामिति विज्ञापनायुधरणिपत्यमम् प्राप्तु तनते प्रतीक्षमाणास्तु प्राप्तास्सत्कांचनपुरे स्थिताः शबराधिपतेर्देशराजस्तेमायावद्दोग्धहे
उज्जयिन्यां च वृत्तान्तमित्युक्त्वा देशनिर्गमात् आरभ्य सोटवीवासवियोगोविषमापदं सपुत्रकर्मसेनीययुद्धानं विविधाद्भुतं कृत्स्नं तस्य प्र
भुर्ज्ञातं जगौ भीमपराक्रमः तच्छ्रुत्वा सुतकल्याणं स राजा जातनिस्त्रपः तदैवामरदत्तः सहर्षोत्सवमादिशत् राजा हृष्टः समं देव्या रा
जभिः सचिवैश्च सः सहस्त्यश्वबलः प्रायात्सुतं प्रत्युत्सुकस्ततः अल्पैरेव च संप्राप दिवसैरविलंबितः शबराधिपदेशस्थं स तस्य कटकं नृपः
तद्बुद्ध्वैव च तस्याग्रे समग्रैः राजभिः सह मृगांकदत्तो निरगात्तत्तस्मिन्सुचिरोत्सुकः दृष्ट्वैव दूरात्तुरगादवतीर्यास्य पादयोः गजावरुह्यस्य
पितुर्मातुर्मातुश्च निपपात सः आलिंगितः स च पितुः शरीरेण भुजान्तरे मनोरथेन हृदयं वाष्पेणास्रवहृशा मातापि श्लिष्य सुचिरात्स्पर्शतो
नमुक्तः स्नुते पयोविपीनाभीतेव वनमातृसहस्रकाश्चिरं ते चाप्यमरदत्तस्य देवीं कण्ठपाः प्रभुं मृगांकदत्तसुहृदस्तदाख्यातात्मनामकाः सराजा
सापि तं हृद्वीरं पतीं विधुरेत्युतन् सत्कायानेकपुत्रस्य स्नेहादपि न नन्दतुः मायावटाः प्रविश्यायराजधानीं विलोक्य च सशशांकवतीं तत्र ता
पादावनतां स्नुषां गृहीतप्राभृतो देव्यानया च स्नुषया सह निर्गत्यामरदत्तस्स कटके वसतिं व्यधात् भुक्त्वा च तनयेनेण सहसर्वैस्सराजभिः गी

हृदयः ननर्त गौर्यापि हिमवानिव तत्र जगौ जनः शशांकवत्या लाभेन संपदं वीक्ष्य विस्मितः तदा च मंगलमहातूर्यप्रतिरवैर्दिशः उत्सवाधि
गमे राज्ञां संवदनमिव व्याधुः वहिस्स्तेनैव भरादनुरागेण निर्भरा सिंदूरेण प्रवृत्ता सा सर्वाभूत्कोत्सवातुरी अन्येद्युर्गणकैस्तेनोक्तमोहनि श्रितेनृ
पः चकारामरदत्तोत्र तद्विवाहार्थसंभृतिं अपूरि तस्य नगरी नैकैर्नानादिगागतैः रत्नैस्त्याधेयपात्रैश्च साज्ञुवरउरीमधः अथागतायां चरादेको
हृष्टहास्यनिवेदितः दूतो मायावटोरत्र नृपतिं न्यविजिज्ञपत् देवागतो राजपुत्रः सुषेणोन्नपतिस्स्वसः मायावटुरयोध्यायाः सीमांतेस्याः स्थिता
वुभौ श्रुत्वैतामरदत्तस्तद्राजा सैन्यैः समं निजं सेनापतिं सुषेणस्य तस्याग्रे विससर्ज सः तेन साकं स योध्यातो राजपुत्रमुपागते मृगांकदत्तः
ससुहृत्प्रीत्याप्रमुद्यपाननः दूराद्धावतीर्णश्च कृतकूटग्रहो मिथः तावुभौ पृष्टकुशलौ मिलितस्सन्नृपात्मजौ प्रेम्णा चैकरथारूढौ नग
रीं विशतस्स्मतां दिशन्तौ पौरनारीणां विलोचनमहोत्सवं सुषेणश्चात्र राजानं दृष्ट्वा तत्कृतमानितः शशांकवत्यास्तदनु स्वसुर्वासगृहं ययौ तं
द्रोन्यायकृतानन्दपूर्णबाष्पायमानया उपविश्य सखीडो राजपुत्रीं जगाद तां तामत्स्रामाकृताप्युक्तिं उत्रिकिंचित्तयाकृतं अद्यैतद्धि मयाज्ञातं यन्स्तैने
विकयात्तव मृगांकदत्तो भर्त्तासौ समादिष्टोन्वपात्मजः भर्त्तानुसरणं स्त्रीणां च परमं व्रतं इत्युक्तानेन सा बाला हृदयेत्वमधोमुखी सिद्धमिष्टं
भवत्यैवं पश्यन्ती निजहौ त्रपां अथ तस्मै सुषेणाय सोनीता राजा ततो ददौ पुनः शशांकवत्यै तद्दत्तस्वानिजसंचितं हेम्नो भारसहस्रे द्वे रत्नाभरणभार
के सुमनांश्चकृत्भाण्डं चान्यद्धिरण्मयं उवाच चैनं दस्याःस्तितानात्तु प्रेषितेनुयत् विवाहस्याग्रमस्येतस्स्वदास्यामि क्रमादिति ततः सर्वेपि तेन
त्रभुक्तपीतान्नपानिके मृगांकदत्तादिषु तानिस्सुप्तास्त्रिकृतादिने प्राप्ते लग्नदिनेन्येद्युः प्रगे राज्ञि स्वयं मुदा मृगांकदत्तः स्नानादि चकारात्मानुरू
पया तां शशांकवतीं चात्र कान्त्यैव कृतकौतुकां नार्यः प्रासादयामासुरुच्चारत्निरकेवलं निर्गत्य कौतुकागारात्पथ्यग्रसुषेणतः कृताशनवतीं
वेदीमध्यास्तां तौ वधूवरौ तस्यां सराजपुत्र्यादिनुस्तस्यारामसुतोग्रहीत् धृताब्जशोभाहृचिरं पाणिं लक्ष्म्या इवाच्युतः वभौ किमपि ताम्राभ्रधूमाद्याग्नि
प्रदक्षिणे अग्नौपपाहणेद्दाष्पनच्छशांकवतीमुखं वह्नौ च लाजांजलयो विकीर्णा विवधुस्तया हासाः प्रथत्नता फलप्रीतस्यैव मनोभुवः ददौला

बृक.
शशा.

जनितसर्गेच सुषेणः प्रथमं तदा पंचाश्वानां सहस्राणि वारणानां शतं तथा सुवर्णभारशते द्वे च नवतिं च करेणुकाः अङ्गनासहस्रं सद्रत्नमुक्ताभरणभा
रैः महीविजयजं वित्तं ते देव द्विगुणं क्रमात् अन्येषु लाजमोक्षेषु प्रादात्तस्याः सहोदरः अथोल्लसन्मुरजवंशनिःस्वनैर्विवेश निष्पन्नविवाहमंगलः
मृगांकदत्तः सनवोढपत्न्या शशांकवत्या सह मंदिरं निजं पिता च राजास्य यथार्हदत्तैर्हस्त्यश्ववस्त्राभरणान्नपानैः आराजचक्रं सुकशारिकान्ता
त्सारंजयन्त्या प्रकृतीः सपौराः स्मागधकर्षं श्वतदास्य राज्ञस्तेनैव पर्याप्तनपाञजज्ञे आबद्धवस्त्राभरणा वितेनुर्नृत्तामहीकल्पनतभ्रमंपन्न
ततः स राजा समृगांकदत्तः शशांकवत्या सह राजमित्रैः भुक्तासुषेणेन च साकमेव समापनेगोष्ठ्या दिवसं निनाय अथ सेवितनन्दनचर्चरीके गृह
गे तत्र जने सुभुक्तपीते परिपीतधरारसो गतांशू रविरस्ताचलकन्दरं विवेश तमसेव च संध्ययापि सन्मेन नवरागोज्ज्वलया क्वचित्सुपाते विगले
नवगमेत्वलाकिले पौरूपितेवानुदयाववासरश्रीः ददृशे च विलोलतारकेण प्रवलीभूतमनोभुवा मुखेन विलसत्तिमिरासितांशुकान्ता
प्रस्थिताप्यभिसारिकाक्रमेण उदयाचलवारणकुम्भनवसिन्दूरसमुज्ज्वलोऽनगामम् उदयन्नुपकूपदापताक्षीकुटिलापांगसहोदरः शशांकः
शशिनाकृतकेलिकर्णपूरं रतिवल्लीनवपल्लवेन तेन तमसोपगमे धृतप्रसादा हरिदैन्द्री हसितानना बभार कृतसांध्यविधिश्च सोऽपि नक्तं नवव
धूसहितो मृगांकदत्तः प्रविवेश तया शशांकवत्या रजनीवासगृहं महार्हशय्यं मुखचन्द्रसमस्तगतायां निशि तस्याः प्रविलुप्ततामसेन
व्यवभासितचित्रभित्तिनान्तः सुनकोत्सीकृतसन्मणिप्रदीपं शयनीयगतस्य तेन तस्याः स्थितवत्याः परिवृत्य सप्रियायाः अहरत्परिरम्भसुखं
वेन तु कमशश्चाधरखेडनेन लज्जां चिरकांक्षितमन्वभूच्च सोमामत्यलमत्योच्चरस्पर्शरसं ततस्याः नवमोहनमन्त्रसाधसाध्येत्रुटितस्फारम
णिहारलताकावि अरमत लुलितालकेन चास्या मुखशशिनार्धनिमीलितेक्षणेन श्रमवशशिथिलालसैः स सोऽगैर्विरलाविलुप्तविलेपने
रतान्ते अथ तत्परिभोगलीलयैव क्षपिताक्षीपतसानुयो त्रियामा विकसन्मुखतोऽन्यसाभिलाषप्रसराशीतिहृपायपात्तु[illegible] गतानि शांसे
प्रतिदेवस्तुच्यतां विलासशय्यामुखतक्रमच्छिदः अमीहि सूर्योल्लककंपदापिनोऽद्भुगीदृशावंतिनिप्रगतवायवः चंद्रनिशापाः सहसानुपाता

७८२

एम
८९

हारश्च्युतानीव च मौक्तिकानि हृदीव नाग्रे चयपिंडितानि स्फुरंति संस्नापयमुषो जलानि कोशेषु व्यालसन्निपीतमधवोषकैरवाणां चिरंलक्ष्याम्बरतस्तु
स्थितानाविकसतामिंदुप्रभासंगमे तेसंकोचमुपागतेषु विगलल्लक्ष्मीकेषु तेषु न्य तोऽसंगापदश्च कुमारयानि मलिनाः कस्मास्थिरास्यापदि दिनकृत्क
रमंडितापरामवलोक्येव निशां मनोभुवा अथ शशितिलकं वधुः कृतमपि नात्यात्यलतमो जनेनतया इतिस्मद्रुमपुरे सर्वं दिवाकीरुषसि शशांकव
तीविमुक्तकंठः अथ गतस्तु रतांतखेदनिद्रः सपदि जहौ शयनं मृगांकदत्तः उत्थाय च व्यधित वासरकृत्यमेष पित्रानिजोचितकृताखिलसंविधा
नः भूयस्तथैव च निनाय तदा बहूनि तान्युत्सवेन दयितासहितो दिनानि अथ राजामरदत्तस्तज्जनकस्तस्य सत्कृ सुर्यस्य शिरसि सुषेणस्याशेषवं
धप्रहृष्टनाभिषेकस्य विषयं तदुचितमेकं हस्त्यश्वहिरण्यभारवस्त्राणि शानसत्याश्ववरस्त्रीर्ददौ सततस्नेहकृतादरोऽन्तःपतिः शबरकिरातोधिपती
मायावटुशक्तिरक्षितौ च ततः सहितौ यशोदासैः मातंगं च भूपतिं च ततसन्दपं दुर्गपिशाचं स चित्वान्मृगांकदत्तस तास्त्रसमस्कृतधीन् सममानय
त्स्वदेशविषयेर्गोवाजिहेमवस्त्रैश्च ततः किरातेंद्रमुखास्ते विसृज्य नाथा स्वदेशेषु सुषेणसहितान् शशास राज्यं कृतशोयनिर्वृतः सततं सुखे
नामरदत्तभूपतिः मृगांकदत्तोपि विजित्य वैरिणः शशांकवत्या सुचिरं दयातया निजेश्च तैर्भीमपराक्रमादिभिः सहैव तस्यां सुचिरं कृतीसुखी का
ले च यात्यमरदत्तनृपस्ततस्स स्वैरं जराप्रवणमूलसुतापजगाम मुक्ताः श्रियः पविलत्वं वयसाश्रमस्य तन्वेषकाल इति वक्तुमिवागतभूता ततः समा
गेषु विरक्तमानसो महीपतिः स्वान् जनान्सम्मन्त्रिणः निशाम्य तांसंप्रति वर्णयामि जो विधिस्त्रिते यन्मम वर्तते हृदि गतं वयोनः पलितेन सांप्रतं कृ
तांतहस्तेन कचग्रहः कृतः जराभिजीर्णरसं च माहृशां ऊभोगतृष्णा बतनैविडंबना विदच्छिभाजा वयसा समं च पदिर्द्यपते लोभमनोभवग्रहः
अस्तंशश्चेकातुरं ऋषश्च अतंहितन्स्यमावजं सत्सुऋषेरशिक्षिते तद्वाष्टिमेलब्धयशा महीतले सराजकावर्तिनरेंद्रनिर्जयात् सुतोनुरक्तप्रकृतिर्गुणा
धिको मृगांकदत्तः सुसहायवानयं तदेतदस्मैनिजराज्यमूर्जितं समर्प्य तीर्थं तपसे हमाश्रये परैरनिंद्यं चरितं मनस्विनां वयोनुसारेण चितेमव
शोभते इति क्षितीशस्य वचः सुनिश्चितं निशाम्य धीराः किल तस्य मंत्रिणः क्रमेण देवी च सुतोपि पारस्य येति सर्वं प्रतिपेदिरे तदा ततः सराजाग

क.स.
शशा.

लोकाकुल्याग्रैर्दिव्यैर्विविक्तैः सहितैर्द्विजाग्र्यैः मृगांकदत्तस्य चकार तस्य राज्याभिषेकोत्सवमात्मजस्य इतस्ततोक्षन्नृनिषेधधावज्जनाकुलं व्यग्रनि
युक्तवर्गं तदासमन्तत्सहर्षचारणस्त्रिमुदाचुघूर्णेवगृहं नृपस्य तीर्थोदकंभूरिसभार्यकस्य मृगांकदत्तस्य पपात मूर्ध्नि जलप्रवाहाः पुनरस्य पि
त्रोः सानंदपौरनेत्रप्रसुताश्रिरीषुः अधिष्ठितेनैन ततेन राज्ञा सिंहासनेसिंहपराक्रमेण तद्विद्विषां कोपभयानताना मभूत्समावेसिंहासनमेवमेने ततःपि
तानस्य दिनानि सप्त ततान सज्जीकृतराजमार्गं यथार्हसंमानितराजलोकं महोत्सवं सोमरदत्तभूपः दिनेष्टमे दारयुतो नगर्या निर्गम्यउत्ते सम्य
गांकदत्तं निवर्त्यनेवाष्पसुत्वसपौरवाराणसीमंत्रिसखोजगाम तस्यां सगंगांबुपरिष्कृतायां गत्वा त्रिसंध्यत्रिपुरांतकस्य कुर्वन्सपर्यां फल
मूलवृत्तिस्त्वस्थात्तपस्यन्मुनिवत्सरः आसाद्यराज्यमथसोपिमृगांकदत्तो भास्वान्निवांवरतलं विपुलामलं तत् आक्रम्य च क्षितिमभि
तः करसन्निपातैः शासनेन प्रतपितुप्रसरन्प्रतापः सायावदुग्रमतिभिस्तसकर्मसैनैः सम्भूयसस्कतपोधिः सचिवैः स तैः स्वैः महीपमेतद
वजित्य चतुर्दिगन्तमेकातपत्रमवनीवलयं शशास तस्मिंश्च राजनिकृपासुनिशम्य मानं दुर्भिक्षदस्युपरचक्रभयादिदुःखा निम्नप्रहृष्टसुखि
तान्वराभभूत् सोराज्यसौख्यमसममनुभूयवनभार अध्यास्य तैश्च सचिवैः सहतामयोध्यां नानादिगागतनृपार्चितपादपद्मः सम्राट्समद
यितया सह शशांकवत्याभोगानवंटकसुतान्नुभुनेविताप् इत्थंस्यत्याख्यायकथामलयवनान्तेपिशंगजटः तं नरवाहनदत्तं राजसुतं विरहि
तोज्जगदे तस्मात्सोढक्लेशोऽमृगांकदत्तो यथा शशांकवतीं प्राप तथा प्राप्स्यसि मदनमञ्चुकामपि इति तस्मात्स मुनीन्द्रकृतोपवचो म
तेपिशंगजटात् ह्रदिनरवाहनदत्तो धृतिमानाकमदनमञ्चुकाप्राप्तौ तद्गतचित्तोऽयसतेमुनिवरस्याश्रमे मुहारिताहरेवं तत्रानैषीद्विविक्तवक्त
लपगिरेर्ललितलोचनोपचरन् ॥ इति श्रीमट्टसोमदेवविरचिते शशांकवतीलंबके षड्विंशस्तरंगः ॥२६॥ समाप्तश्चायं शशांकवतीलंब
कः ॥१२॥ ॥ अतःपरं मदिरालंबको भविष्यति इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलनात्पुराकिलकथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्गतं प्रसह्य रसय
न्ति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते सवोविघ्नहरः पात्वमितोन्नमितावधं अनुनृत्यति नृत्यंतं संध्यासु भुवना,

रम
१००

७८७

वली गौरीप्रसादनालग्नचरणालक्तकश्रियः सवीसुत्वायभूपाह्वः शंभोर्भालेक्षणप्रभा कवीन्द्रमानसाम्भोजनिवासभ्रमरीं नुमः देवीं सहृदयानं
दशहृन्निःसरस्वतीं ततो विरहसन्तप्तो निनाय मदनमञ्चुका नरवाहनदत्तःसतेषवत्सेश्वरात्मजः मलयाचलपादेषु नन्दनोपवनेषु च भ्रमन्मधु
मनोज्ञेषु नैव प्राप रतिं क्वचित् बिभेद तस्य मद्दुरप्यापतद्भिः शिलीमुखैः स्मरचापलतवाह्नहृदयं चूतमञ्जरी कूजन्मधुरमप्यस्य तु नो निःसह
दुःसहं स्मरनिर्भर्त्सनावाक्कटुकोकिलकूजितं पुष्परेणुपिशङ्गश्च मदनाग्निशिखापतत् विरहाहतमङ्गेषु शीतोपि मलयानिलः ततोलिकु
लझंकारमुखरैस्तैः सकाननैः निष्कास्यमानइवतत्प्रदेशांशनकैर्जहौ गच्छन्नेकमलच्छायापकस्यचिद्देवतासरः गंगागामिपथाभ्यर्णवनान्त
सरस्तटे तरुमूलोपविष्टोचतत्रश्चात्मगोमुखकौ उभौभ्याहरन्तीस्वैरकथासक्तौददर्शसः तौचदृष्ट्वातमुत्थायप्रकोमदनशंकया श्रुवौ
चतौ नमस्तुभ्यं भगवन् कुसुमायुध ब्रूहि देव किमेकाकी मत्र कौसुमकार्मुकः इतो भ्रमसि साकूतं रतिः सहचरी तव तच्छ्रुत्वा तौ स वत्सेशसुतेनाभि
प्राववोचत नाहं कामोस्म्यनुष्ठाहं नष्टास्य तु मे रतिः इत्युक्त्वाख्यातवृत्तान्तस्तौ विप्रौ प्रष्टवान्नृपः कौ युवां कीदृशी चैषा कथा वा युवयोरिति त
तस्मै विप्रयुग्मोरेकस्तौ विनतावब्रवीत् राजाभवाद्दृष्टमेवरहस्यं कथयस्य प्रभो तथापि ज्ञातुरेपान्ने कथयामि निशम्यतां अस्ति शोभावती नाम वि
द्वानाढ्योवकुकृतुः ब्राह्मणोभूदभून्नस्य सपत्नी मेखलेति च तयोरेकोहमुत्पन्नस्सुतो वयसि मध्यमे वर्धितस्त्रापनीतश्च ताभ्यामस्मिन्ततः क्रमात्
ततः पठत्यध्ययनं वास्मिन्प्यानिकुलं तत्राङ्गिक्कृतदेशे दुर्भिक्षमुद्भवत् तेन तातौ तत्पास्तकमामादाय ततो गतः विशालां नाम नगरीं सध
नः सपरिच्छदः तस्यां लक्ष्मीसरस्वत्योर्वसतोर्मुक्तवैरयोः ततो मित्रेण वणिजा दत्तवासः स्वयं यथा अहं च विद्याधिगमं कुर्वाणो गुरुवेश्मनि ।
तत्रावसं स वयसां मध्ये सब्रह्मचारिणा एकस्तेन तु समो मित्रं ममभूत्क्षत्रकुमारकः गुणी विजयसेनाख्यो महाब्यक्षत्रियात्मजः एकदा मम तु पाध्याय
हे मित्रस्य तस्याम समाकुमारी मदिरावती नाम समागमत् प्रसादवदनलावण्यशेषेण हिमदीधिते जननेत्रामृतं तेजानेविं वेधात्रा विनिर्मिते जग
त्समाहर्तनवष्टेशस्त्रमालोक्यातहृदः पंचसन्येषु वाणेषु मन्येसंदादरः स्मरः तो दृष्ट्वा सुहृदं तस्याश्चक्षुतनामाच्चयामहं स्मरज्ञाविवशोभूत्वं सयुंर

स्तम्भयमानसः पश्यन्तीसापि मन्मनिर्विकिन्नपक्ष्मणेनचक्षुषा स्रुवाणांकुरितेनप्रेमपुलकेनकपोलयोः। क्रीडाभिभाक्षिद्वंस्थिता कथंचिन्मनहानग
न्वितिपंतीवलितापांगाग्रीनिहृतीदृशमपि ततस्तद्विरहातौहृदहगतानिपनच स्थलेमत्स्यसवाकर्षमुहृतेनविवर्तते लावण्यम्भसवेसनि
धानेपत्रमापते: अविभूयीपिततस्याः पश्यपमहमानतं धन्यः सखीजनोयंसानेतस्मेरेणपश्यति चक्षुषानेनचक्षुखेनालपत्यपंत्रणे इ
त्यादिचिंतयन्नकुञ्जादहोरात्रंयनीत्यते तद्रुपाध्यायसदनंद्वितीयेहन्यहगतः तत्रापित्यसविंत्तभकथामध्येसमादरः सुहृद्विजयसेनोमांमत्र
हर्षात्रवीदिदं सखेमेमदिरावत्यासुत्वानमन्त्रिवमीहसा स्त्रतातंमामकीमानमानस्तेहप्रष्टुमिच्छति नदेहसहृहसांकमयास्त्रहोसितेन्म
पि तस्मादपयरजसानहिभूषितमस्तुनः एतनहचनंसद्यानिवीपणमभून्मम महम्भूम्यधुगस्येवसहद्दमशकितं तद्येतितद्गृहंगतादृ
ष्टानन्मातरंततः तस्मात्कृताह्नतत्रासप्रियादर्शननिर्वृतः गतेविजयसेनोपिपित्राहृतेमदंतिकात् मामत्यमदिरावत्याधात्रेयीप्रणतावदत
भर्तृदारिकयासाकसुधानेभर्तृदारविरुहिमदिरावन्यानीतायामालतीलता नूतनोद्वर्तितेतस्याः स्वत्तुपुष्पभरोद्गमः मधुसमगमसानंद
विलासहसितोज्वलः विषह्यापनितांतस्याः कुसुमेषुशिलीमुखान् मुकुलास्तुञ्चितास्यसम्भर्तृदारिकयास्वयं मौक्तिकेरिवतैरेषाविधायैका
वलीतया प्रहितानतवैवस्तुपूर्वप्रणयदीयते इत्युक्त्वासमर्पितामस्त्येमालामनुरयानया सपंचपलकर्पूरं नागवल्लीदलैर्युता प्रियास्वहस्तरचि
ताकंठस्तावलामहं सुखंकिमपिसंप्राप्तंनतदालिंगनादिकं सुखेकृतावचनातूलतामवोचंप्रियासखीं किंत्रवीम्यधिकंभद्रेहृदिकामासमेदृ
शा त्यजेयंजीवितमिदंतद्वयस्याकृतेयदि नदेवमजन्मफलंसाहिप्राणेषुमेप्रभुः इत्युक्तानाविसृज्याहमुपाध्यायगृहाङ्गणं सममविजयसेने
नसमायातेनतत्क्षणं तदेवंमदिरावत्यादासीमामभ्यधादिह: स्मृगुपत्रेमहाभागवक्षिचिन्तेनयात्कृत पदाप्रभृतिदृष्टस्त्वंतत्रोपाध्यायवे
श्मनि तस्यामदिरावत्याततःप्रभृतिसाकिल अभिनंदतिनाहारंनतनोतिप्रसाधनं रमतेचनसंगीतेनक्रीडतिशुकादिभिः कदलीपत्रपवनैः
श्रीखंडार्द्रविलेपनैः तप्यतेचंद्रपादैश्चतुषारशिशिरैरपि कृष्णपक्षेंदुलेखेवक्षामीभवतिसान्वहं निर्वातित्वन्मत्कथयाकेवलंप्रियमालया

एतन्मेतत्तु हि ज्ञात्वा तस्याः सर्वक्रियाविदा कापोतव्रतनन्माथों ज्ञानमप्यपसर्पति श्रुत्वैतां च विलोक्याहं तां तथैव मदिरावतीं एष्टामयानयाशाक्रान्त
मनस्तद्धृतमम नदिदानीं यथा तस्याः फलं दैवमनारतः तथास्तु भगवन्कुर्वीथा जीवन्तीं तां यदीच्छसि इति वाक्तु यथा तस्यादन्नानेदोहमभ्यधां युष्मदा
यन्नमेवैतन्त्वाधीनोऽयं जनस्तव एतच्छ्रुत्वा प्रहृष्टात्मा ततो यातो यथागतं तस्मिन्यथा ज्ञातास्यैनिवंन्नो हेमगाग्रहं अनेकधां च मदिराव
तीं पितुर्याचत उज्जयिन्याः समायातो महान्क्षत्रियपुत्रकः तत्पिता तां सुतां तस्मै प्रदातुं प्रत्यपद्यत तच्चाहं तत्परिजनाच्छ्रुत्वा वज्रदारुण
ततः स्वर्गादिव भ्रष्टो वज्रेण च समाहतः आक्रान्त इव दम्भेन मोहं प्राप महाचिरं आश्वास्याश्च ततः प्राहं वैलक्ष्येनाधुनैव किं प्रणष्टासि तावत्संय
ते प्राप्नोमीष्टमविघ्नतः इत्याशया हृदि वसन्त्या वल्काश्रित्य यापिता प्रियासखीभिस्तस्यास्त्वाधासुमाणस्तदुक्तिभिः ततो गते निष्क्रान्ते तावदिन्तु क्राम
दिरवती प्राप्नुयाद्दाहं हृदि वसन्तस्याः प्रविनतोऽस्मि वः स्वकक्षासु चारुह्य यातास्थानस्मिन्नवगमि जनयात्राप्रवेशोऽभूदासन्नस्तूर्यनादितः तद्दृष्ट्वा
ततो निराशोऽहं कष्टं जीवितं वैशसं कल्पयन्मन्यमानश्च जीवितान्मरणं सुखं गत्वा च नगरीबाह्यमारुह्य वटपादपं पाशं व्यरचयं तेन पाशेनात्मोकहा
न्नतः त्रियामाप्राप्तिमना राज्यमास्थायेवात्मजं सम क्षणमात्रप्रपमात्मानं यत्रासंप्रापयेन्नतो भूतः पतितमुत्संगे च्छिन्नपाशः स्वकस्यचित् अनेन नु
नेत्रातोऽहमिति निमताच्रुवेचने महासत्त्वतयानावहर्षितैव दयालुना किं नु मे विरहात्तस्याः मत्स्तुरिष्टो न जीवितं चेद्ग्निं विषमाहारं गीतानि स्त्रति
त्वयः उद्यानं बन्धनं पोषो मालादिरियशतवली ज्वलितांगारवर्षं च चन्दनाद्यनुलेपनं येषामित्रविपर्यस्तस्तस्मार विधुरात्मना जीवितेनार सत्त्वेषा
माहृष्टा विप्रयोगिना इत्युक्त्वा वर्णयं कस्तेन महाकृष्टुवधवे पृष्टो दत्ताय मदिरावतीवृत्तान्तविस्तरं ततोऽब्रवीत्स साधुर्मा किं प्राज्ञोऽपि विमुह्यसि
सर्वस्य हृते नैव किं त्वत्क्रान्तात्मना फलं आत्मीयमपवद्धं तत्स्पृहिद्दं कथयामिति अस्ति हि निषधो नाम देशो हिमवदाश्रितः कलिर्विज्ञाविते सको
शोऽपमंसस्तमाश्रयः जन्मक्षेत्रं च तत्रस्य गृह्णद्गुणत्तस्य च अत्रनिर्ण्यंत्रलोकस्य क्रतेनेव र्यसंचये संतोषस्य स्ववदारेषु नोपकारेषु सर्वदा त
त्रशीलस्कताढ्यसत्त्वान्नणस्याहमात्मजः सोऽहं देशान्तरालोककौतुकाद्विगतोऽत्रगतान् भ्रमन्देशान्तु याधायान्वरस्पत्राप्तोऽस्मि चक्रमात् सदेशं त्वत्र

द.क.
म.दि.

रंनाम नातिदूरमितः पुरं शंखपालस्य पन्नगाग्निनागराजस्य पावनं शंखह्रदइतिख्यातं स्वच्छतोयं महत्सरः तत्रोपाध्यायसदने वसंस्तत्राहमेकदा स्ना
नयात्रोत्सवे गच्छं दृष्टं शंखह्रदं सरः असंख्यैः पूरिततटं नानादेशागतैर्जनैः सुरासुरैरिवाम्भोधिं क्षोभ्यमानं समन्ततः वधूनां स्नपधम्मिल्लविस्त
स्तकुसुमस्रजं वीचिहस्तैः परामृष्टजघनस्तनमंडलं आश्लिष्यापहृतेनांगरागेनापिंजरीकृतं महाकृष्णमज्ञाक्षतन्वानेकांशुकायितं त
स्पर्द्धिप्रणतोगतानकपाडंबलोकनं सधूममिवनापिंकैः सागारमिव किंशुकैः सज्वालमिवचोत्फुल्ललोहिताशोकवल्लिभिः हरनेत्रानल
प्लुष्टदेहं रतिपतेरिव तत्रानिमुक्तकलतामंडपद्वारिकुर्वन्तीं कुसुमावचयं कांचिदपश्यं कन्यकामहं लीलाकटाक्षविक्षेपतर्जितश्रव
णोत्पलां उन्निद्रवाकुलनिकांक्षितैकपयोधरां वहन्तीं कवरीपाशं पृष्ठतः परिसुवितं वदनेन्दुभयेवोत्तिमिरं शरणागतं नूनं रम्भादि
निर्माणसिद्धहस्तेन वेधसा सृष्टां साक्षान्निमेषेणविज्ञेयामानुषीति च साच दृष्ट्वा प्रविष्टेव हृदयं मम तत्क्षणा हस्तभल्लीवसारस्वज
गन्निनयमोहिनी सापि मामवलोक्यैव सद्यः परवशाभवत् विमुच्य पुष्पावचयं क्रीडाश्रमविहस्तिना चरद्धारलतामध्यपद्मरागप्रभो
द्गमैः स्वानुरागमिवोद्भिन्नं भरेण हृदयाद्बहिः दर्शयन्तीपरावृत्यमानन्तुं मुहुरवैक्षत सामामपांगविश्रान्ततारकान्तेन चक्षुषा एवं यावत्स्थि
तावावामन्योन्यालोकितेक्षणौ तावत्तत्रोदभूद्भयपुंजनहाहारवो महान् आगाद्वन्येभगंधान्धो धावद्दलितशृंखलः मत्तहस्तीच्युतारोह
कण्ठान्तलुलितांकुशः तं दृष्ट्वैव प्रधाव्याहं दवित्रस्ताविद्रुतानुगां जनमध्यमनैषं तां तुल्यसंगारोपितां प्रियां समाश्वासितियावत्तास्तानत्रागत
परिच्छदः तावज्जनरवाकृष्टस्तत्रैवागात्सवारणः तद्भयाद्विद्रवद्दूरिजनमध्यतिरोहितः स्वानुगैः सान्यतः क्वापिनीता हं च यतोऽमनः ततोगं
जमयेपानेचिन्तानलात्सुमध्यमा यत्रावापमविज्ञातनामान्वयनिकेतनां तज्जन्यचिन्तोविष्टोविद्योविद्याधरोयथा श्रमनुपाध्यायगृहं
कथमप्यहमासन्नान् तत्रैसमूर्छितइवप्रभुत्तस्तव ‥‥‥ तत्रैमभगसोत्कंपस्तदाश्लेषसुखंस्मरन् क्षमाच्चसत्त्वीसुलभाशीर्भावाश्र
याद्दिव निपातितोहसुत्तंगेचिंतयादर्शिताशया अक्रान्ताचपरामृष्टोहृदयेवापितात्मना उन्नमांगोगृहीतस्नुशिरोन्यासमनवद्वया नाव

७८८

राम
१०२

स्रुधार्थैरलसमंतत्र्वेविगलितेतदिने संकोचमानेनपद्मवनेनसहसुखेनमे मनोरथैर्मदीयैश्चसाकंविघटितात्मना गच्छ गृह्यागतास्त्रामित्युनात्पलंपानेवि
वस्खात ततःस्मरस्यैकसुहृन्मुखविनोदनपनोत्सवः उदगच्छन्निशानाथःप्राचीमुखविशेषकः तेनजज्वलडिमरवैमकरैरपिसुधामयैः आशाप्रद
श्रोकेनापिजीविताशान्यमीलत अथज्योत्स्नानलक्षितशरीरमनुकाक्षिप्ता एकोव्रतीन्महाध्यायीविपुरवीभ्रान्तत्रमाम् किमवृद्धस्थितोस्यग
व्याधितवनदृश्यते अर्थकामहृतस्याथयत्किंचिद्धसितेस्फुटं अतिगाधेनयेत्तृणावचयितापरंचये अप्यहत्यपरेषांवोवाञ्छतेनेवनेस्थिराः
प्राप्तमूलायतःपापफलभारस्रुसूयते तद्धोरणैवभुज्यतेशीघ्रंधनविषद्रुमः अन्नेनादिपरिक्लेशः केवलंनैर्वेरिति अमुद्दुःखमानंदना
रकंनरकेमहत् कामोप्यप्राप्यनष्टोयःसप्राणान्तविडंबना यस्माच्चधर्मोग्रहतःसनिरपायःसुखप्रियः मायापानुपूर्वंसुहृतेधीधैर्यात्साह
वोस्तुमान् अर्थकामाववाप्नोतितनुल्लौवाभवाहृशः तद्ददृधैर्यमालंब्यपतेःस्वाभीष्टसिद्धये इत्युक्तस्तेनसख्याहप्रासायन्किंचिदुत्तरंनि
गृह्याशयमाश्रिमधैर्यनीतानिशाक्रमात् इहागतोहमानामसास्वाद्गुरिवसेदिति अत्रप्राप्तेनहृष्टस्त्वपाशापितगलोमयापा पाशान्तीता,
कृतंतत्रस्वहःखेस्वचवर्णिते तद्विज्ञातेनामादेरपितस्माकृतेमस्ते सुतनोराश्रितोद्योगःपौरुषागोचरेप्यहं अतस्त्वमदिरावत्यास्थिताया
अथिगोचरे प्राप्नोपुरुषकारादिसुलभात्सौवायसेकथं तत्कृतःपूर्ववृत्तान्तःकिंतयाहं(कि.त्र(मि)गतः दृष्टापिचेदिपतयेहंतासाहरिणानकिं इ
तिष्ठवतिमिन्देमेतस्मिन्नातोद्यमंगलेः अथतस्मिन्नवतामागतानुगामहिरावती मातृदेवकुलेसुप्तिकामस्रुजायैसागता अत्रस्थिताकाम
देवंविवाहेचेतिकन्यकाः अतएवेनदृग्रेस्मिन्वटेपाशोमयार्पितः इहागतास्तानादर्शंकृतेनपश्यतुमामिति एतच्छ्रुत्वैवसमुहृद्दीरोमामश्रु
वीहेतः तर्हिदेवकुलेचैवप्रविश्यापश्यतेरङ्कते मान्तृणाप्रतिष्ठतछन्नावेहितांप्रतमास्वहे पश्यावःकिमुपायोत्रकश्चित्स्यादोवयोर्नवा ए
वमुक्त्वैवतानेनसख्यासाकंतपेस्यहं गत्वादेवकुलेतत्रतत्रैवासमलक्षितः ततःपरिलयाङ्गीतमंगलातस्मसाशनैः प्राविशन्नत्रमदिरावती
देवकुलांतरे एकाकिन्येवयाचिष्यवंकिंचिन्मनोगतं कामदेवाद्भगवतस्तद्वहिर्भवताखिलाः इतिसर्वावहिष्कृतासखीरनुचरैःसह एकैवका

कक.
मदि.

मदेवंतंमचेपित्वाअजिज्ञपत् मनोभवेनापिसतानयोरेवकथंनमे मनोगतःप्रियोज्ञातोविप्रलब्धाहमस्मिकिं नास्मिंजन्मनिभूतश्चेत्त्वंवत्य,
क्षसोमम जन्मांतरेपितत्कुर्याःकृपांत्वंनिपतेमयि तथाप्रसादंकुर्वीथायथादेहांतरेपिमे सएवभर्तासुभगोभवेद्विप्रकुमारकः इत्युक्त्वासाव
टवीलतापाशपतोःस्कंधवतोरपि शंकोकृत्वात्वरीयेनपाशंकंठेन्यवेशयत् उपेत्यदर्शयात्मानमस्याःपाशंगलाद्धरन् इत्युक्तस्तेनसत्वाहमुपसर्प्यतदे
वतां मांप्रियसाहसपश्यसेषप्राणपणार्जितः प्राप्तिकालोक्तिजनितस्नेहोदासोग्रतस्तव इत्यहंव्याहरन्कंपभरगद्गदयागिरा सुतनोस्त्वरितंत
स्याःपाशंकंठादपाहरं ततोमांवीक्ष्यसहसायावत्सानंदसाध्वसा क्षणंतिष्ठतिसातावन्मोअब्रवीन्मार्गेतसुहृत् दिनक्षयाप्रकाशेस्मिन्कालेनि
र्गत्यामहं वेश्मनमदिरावत्याएतत्परिजनैःसह आवयोरहत्वरीयाभ्यांसंवीतांतांमिलिताववधूं आदायगच्छनिर्गत्यद्वितीयद्वारवर्त्मना यातिदे
शांतरंराज्ञोयथाकाममलक्षितः मच्चिंतांमाकृथाःदेवविशिवंममविपास्यति इत्युक्तोपात्रमदिरावतीवेशःसुहृन्समे निर्गत्यैवततःशयान्न
कतदनुगौदंतः अहंचमदिरावत्यानघरत्नमजासमं द्वारेणान्येननिष्क्रम्यारव्यातोस्मियोजनं प्रातर्निवृतिर्नताहारःश्रमाद्दृक्षन्दिनैरहं,
प्राप्तौचलडरंनामनगरंदयितासखः मित्रीभूयगृहेदत्तेतत्रैकेनहिजन्मना परिणीतामयासात्रसत्वरंमदिरावती तत्रोत्रवसतःसिद्धप
पद्दत्सुखितस्यमे किंस्यान्मित्रस्यसमेदृत्तंतस्येत्येपोभवद्धृया तन्मतमपरंविद्धि प्राणदानप्रदंममं कृच्छ्रकर्मित्रंपार्श्वस्पाविप्रवत्सेशनंदन
तदनंतरमेषाद्यदृष्टोकारणबांधवः मयेहसंगतस्तत्तात्पर्यंमागतेनोत्तरायणे चिरंचैतंसवैलक्ष्यमित्राक्लिष्ट्यापविश्यच यावत्पृच्छा
मिकुत्तांतंतावदेवइहागतः इतितेनयथावृत्तेविप्रेणैकेनवर्णिते नरवाहनदत्तस्तमपृच्छद्परहितं तुष्टिमेब्रूहिसुक्तस्तेनाहशास्त्र
कदाचकथ्यं मित्राणांगणितप्राणादुर्लभाहिमवाहृशाः एतत्तस्यवचःश्रुत्वावत्सराजसुतस्ततः द्वितीयोपिसखंविप्रोवक्तुंप्रचक्रमे
तदातनोमांमदिरावतीवेशविनिर्गते देवागारात्तदनुगंतस्यहुंत्सपर्येवारयन् आरोप्याशिविकांश्चैतेश्चुन्तन्नयाद्यसहाउल्लैः नीतोस्मिसोमद
न्नसमभवनंविभवान्वितं कचित्सहस्त्रभावाबांसभ्तनामरणकचित् कचिद्विषयपक्वान्नकचित्सजितवेदिकं कचिन्मार्गनदासीकंका,

७८७

राम
१०२

चित्वारलसंकुलं लग्नवेलाप्रतीक्षैश्च कैश्चिदध्यासितं द्विजैः तत्रैकस्मिन्नहे पानक्षीवैः परिजनैरहं कृतावगुण्ठनो नक्तं वधूबुद्ध्या प्रवेशितः।
उपविष्टश्च मा तत्र वनिताः पर्यवारयन् विवाहोत्सवसानंदनानाचेष्टासमाकुलाः क्षणमहोपकंठे च मेखलानूपुरारवः श्रुत्वा विप्रा विश
श्वात्र कन्यैका समस्तवीजना नागीव विस्फुरद्रत्नरूपांपवलकंचुका स्थिवीचीचलावल्लघूर्णमुक्तावलीचिता उद्याने देवता साक्षादिव।
सत्पुष्पमालिनी सुपर्ववाऊलतिकाविराजत्करपल्लवा सा चागत्योपविष्टा मे पार्श्वे प्रियसखीधिया पश्यामि यावत्सैवात्र चित्तचौरी समाग
ता यासा शंखह्रदे दृष्टा कन्या स्नानागता मया ज्ञाता राजा दृष्टेन ह्राम ध्येलोकमगास्मम किमेतत्काकतालीयं किं स्वप्नः सत्यमेव वा इति हर्ष
भरोद्भ्रान्तस्तदा चाहमचिंतयन् क्षणान्तरे च मदिरावती सखीसुवं स्मृता किमेवमास्ये दुहितर्हस्मनाद्यवलक्ष्यसे एतच्छ्रुत्वाद्वितीया कन्या सा निगू
ढाशयं तदा जानीयाः किं न मदिरावती मे यादृशी सखी एषा कृतविवाहा च यास्यति श्वाशुरं गृहं एतद्धि दुःखकारणस्यास्तु शक्ष्यामीयस्मि दुःखिता
तेविपातवहिःक्षिप्यं यावदिहेतभस्तस्या उद्वेनी मदिरावत्यास हनिष्ठा सहस्तुरत्वं इति निश्चात्त्या सर्वाहारैर्दत्ता गलं स्वयं उपवेश्य सखीबुद्ध्या
समामेवमभाषत मदिरावत्यनायस्याः दुःखत्वं दुःखितोधिकं प्राणप्रियेयदन्यस्मिन्विज्ञान्यस्य प्रदीयते तथापि नेभवज्ञातुं दर्शनं सगतोपि वा
मत्तायाप्तायमानेनतेनतत्त्वं शृणु सह समाप्यतो ऽस्य सुस्यन्नयदुःखं तद्धरामि ते यथा कृतेन यावेहि विज्ञं मैकास्यं मम गतवत्यस्मि या त्वा।
या स्नातुं शंखह्रदं सरः विनोदयितुमात्मानं भावितद्विरहातुरं तत्रोद्याने दिने मुक्ताभस्वेदरवागतः ततश्चक्रमधुरस्त्रेणी समाश्रितनु।
वोऽभुजः कोपि कान्तो द्विजयुवा दृष्टोन्यत्रपामया वनेषु केवलं क्लिष्टास्तपोभिः मुनिकन्यकाः न दृष्टोयं युवा याभिः किं तासां तपसः फलं इ
ति संचिन्तयन्त्या मे कामेन हृदयं शरैः तथा विद्धं यथा लज्जाभयं च गलितं ततः ततः पश्यामि यं दृष्ट्वा तत्पावन्निर्यगीक्षणा श्रालानस्तुक्तोमन्ते
भक्तावदागादशंकितं तेनैव सपरिजनेनाभीता दृष्टासता तुवा पाविन्वाकेकृता हूरे मध्यालोकस्य नीतवान् तत्स्पर्शामृतानंदमीलिता हते
दा सखि कोहं सा किं भयं क्वाहं क्वास्मि तास्मीति नाविदं ततः परिजनो यावत्स्नातो मे तावदागतः सत्वहृतौ ततस्तेन विरहोन्मूर्छितामिव उत्क्षिप्याह

मिहानीतानङ्गयादत्तुगोर्गृहं सचैमेजनसंक्षोभेनजातेक्रमतःप्रियः तदाप्रभृतिनाज्ञातनामादिकमसुप्रदं स्मरंतीतेकरप्राप्तंकेनाप्यपहृतंनिधिं
सचेदुःखहरांनिद्रांस्वप्नेतद्दर्शनेच्छया वांछंतीचक्रवाकीभिःसमंक्रंदामिरात्रिषु तदेवंनिरुपायेस्मिन्दुःखेममविनोदने तद्दर्शनेपत्रस्थितदू
रीभवतिचाधुना उपस्थितंनदिन्स्येममरणंमदिरावति तन्मुखालोकनसुखंसम्यगनुभवामितत् इत्युक्तास्मोत्रपीभूयवर्षाभवचनंमम कलंक
यंतीवर्क्षेंडुंसाजनैरस्तुवैडुभिः अवगुंठनउत्क्षिप्यमुखान्समनिरीक्ष्यमां परिज्ञायतदासाभूत्सहर्षाश्रुपंसाधुसा ततोमयोक्तंसुगंधेकिंसंभ्रमः
सोहमेवते विधिहिंपंचयमर्यानचिंत्यानपिसंस्तुतेः मयापितत्कृतेदुःखमनुभूतंसदुःसहं याद्दशंयाद्दशीचैषाप्रपंचरचनाविधेः वक्ष्या
मिवित्तवान्नतेनायंकालःकथाक्रमे निर्गमोपायएवैकश्चिंत्यतांसंप्रतिप्रिये इत्युक्तासामयाबालाप्राप्तकालमभाषत एतेनपश्चाद्द्वारेणनिर्ग
च्छावःप्रच्छन्नैरितः वहिस्थाश्चगृहोद्यानपितुःसुक्षिप्रयस्यमे तन्मार्गेणैवनिर्गत्ययुज्जातोयत्रतत्रचरिष्यत् इत्युक्तेवत्स्यैवतयायुक्ताभरणाह तदुक्ते
नैवमार्गेणनिर्गतोमहंततः शुभ्राचदूरमध्वानंतयागत्वाङ्गलेभयात् प्रभातेप्राप्तवानस्मिप्रियायुक्तोमहाटवीं गच्छतोस्त्रावयोस्तस्यांस्वकथै
वविनोदयोः निर्मानुषायांशनकैर्मध्याह्नःसमवर्तत निराश्रयाधूगजनोनिराशंसाममतापयत् भूमिर्नादृष्टभूपालस्त्वतीक्ष्णकरैःकरैः तस्मिन्का
लेपरिश्रान्तांतांप्रियांतृषार्दितां छायावृक्षप्राप्तिनिच्छायांशनैःप्रापितवानहं आश्वासयामियावत्तांतत्रतापटमाहतैः अकस्मान्महिषस्तावदागा
त्त्रासितविद्रुतः तस्यपश्चान्महावाश्वरूढःपाष्ठायुधधरः आगात्कोपिमहासत्वइत्याकृष्टवल्लचितः समहामहिषंभल्लीप्रहारेणापरेणतं वत्र
घातेनवत्ज्रीवमहावीरोन्यपातयत् दृष्ट्वाचास्मात्रुपागम्यसमांप्रीत्येपृष्टवान् कस्त्वंकैषाचतेसाध्वीकेहायातौयुवामिति अथोपवीतमुद्धृ
प्रोक्तंसत्यानृतंमया विप्रोहमेषाभार्यामेकार्याद्देशान्तरंगतौ आवांचौरहतास्माघहिभ्रष्टामार्गनाशतः इहप्रविष्टौदृष्टश्चभवान्नष्टाश्चभीत
यः एवंमयोक्तेशबरःसानुकंपस्सोभ्यधात् अहंवनचराधीशोमृगयायैमिहागतः युवांचाध्वपरिश्रान्तौसंप्राप्तावतिथीमम तदेतंविश्र

७८१ मायैतन्नातिदूरंमदास्पदं इत्युक्त्वामत्प्रियांश्रान्तामारोप्यस्वतुरंगमे पादचारीभवन्नावांस्वनिवासमनीतवान् तत्रवाप्यवत्सोस्मान्भोजनाद्यै

हपाचारान् कुदेशेषुपिज्ञापयेनेक्कचित्कश्चिन्महाशयः ततोऽरंवीनामुत्कृष्यनहिङ्नीर्लनुपाश्रिकां प्राप्याग्रहारमेकं सा परिणीता मया तु भूः ततः परिभ्र
मन्देशान् दृष्ट्वा सार्धं समेतया अद्य भागीरथीस्नानं मद्धृत्कन्तुमिहागतः इहैव चैष संप्राप्तः स्वयंवरसुहृन्मया देवत्वद्दृष्टस्तेषबद्धन्नौ तौ मामकः प्रभो
इत्युक्त्वा विरते तस्मिन् यावदथ तं निर्व्याजसतोचितप्राज्ञाभीष्टफलप्रशंसति तेन तावन्मेशापुत्रोऽहिजं तावत्तत्रैव राजमान्यस्सचिवावभ्रमामाण्णाश्चिरचिन्वितः कि
लगोमुखप्रभृतयस्तत्रागता नालेरिरे स च नरवाहनदत्तस्स्वरत्ननानाकर्षवाघधीनमुत्तान् तानभिनन्द्य सर्वान् समान्यद्योचितं सचिवान् अपतौवि
प्रयुवानौ मदघनीनिप्रियौ सहाधाय सपयौ सह तैर्मन्त्रिभिरच्युतागनलोलिलोचनः स्वपुरीं ॥ इति श्रीमहसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे मदिरावती
लंबके प्रथमस्तरंगः ॥१॥ समाप्तश्चायं मदिरावतीलंबकः ॥१३॥ इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलनात् पुरा किल कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्गतं प्र
सह्य रसयन्ति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते तुष्टेन येन देहार्थं मस्तुमाये समर्पितं स वोऽदद्यादभिमतं वरदः पार्वती
पतिः निशि विघ्नजितो व्याप्नोडवोद्धूतः करः फेनाम्बुज्ञातपत्रस्यानन्दन्विद्धमण्डला ततो वत्सेश्वरसुतस्तत्रास्त्रैलोक्यसुन्दरी भार्यां दधानस्तां
चाग्र्यां देवीं मदनमञ्चुकां नरवाहनदत्तोऽग्र्यकौशाम्ब्यां गोमुखादिभिः उवास सह संहर्षकामः हर्षविभूतिभिः तस्याभीष्टवधूलाभतुष्टात्मनः मनोर
माः नृत्तगीतकथालापरम्यास्ते दिवसा ययुः अथैकदा स तामग्र्यां कान्तां मदनमञ्चुकां न ददर्श विरोधानं नेत्वा परिजनं क्वचित् तामनालोकयन्कान्तां स
जगाम विवर्णतां रजनीविरहध्वस्तकान्तिरिन्दुरिवोषसि चिन्तजिज्ञासितुं किं तु छन्ना स्यात्क्वापि मे प्रिया किं वा परापलेशान्त्याकुतोऽपि कुपितैव मे माय
याच्छादिता केनाप्यपहृतानु किं इत्यनेकविकल्पौघविह्वलोऽथ बभूव सः अन्वेषयन्यदा तेव लभमानः कुतोऽपि तां संतापसंतप्तमना हृदयोगद
वाग्निना उपेत्य ज्ञातवृत्तान्तस्तस्य वत्सेश्वरः पिता मातरः सचिवाश्च ताः सर्वे विह्वलतां ययुः हारचन्दनचन्द्रांशुमृणालनलिनीदलैः वद्धूपेतस्य संता
पो न जगाम शमं पुनः कलिङ्गसेना स्वस्तत्र विहिता नाम ततया विद्याधरीव विभ्रष्टविद्या संसृष्टतां ययौ अथ तत्राङ्गवीरे काष्ठष्ठानः पुररक्षिकाः नर
वाहनदत्ताग्रे सर्वं व्याकर्णयन्निदं हर्म्याग्रेतो न दाकर्ण्यं तां तां मदनमञ्चुकां दृष्ट्वावतीर्य नभसः सद्यो विद्याधरो युवा योऽसौ मानसवेगाख्यो नामोत्कास

ढ.क. मयाचत कलिंगसेनामभ्यर्थ्यादेहितांमेसुतामिति तेनैतयानिषिद्धेनसतागत्वायथागतं इदानींतुत्वमागत्यहृतासाकिंनमायया परदाराग्रहंनैव
पं.न. दिव्यायद्यपिकुर्वते तथाप्यमार्गंमार्गंवारागांधःकोहिपश्यति श्रुत्वैतच्छिन्नमाकोपविमासेनाविरहोत्सुके नरवाहनदत्तस्यजज्ञेवीचिष्टिवांतुजं।
हमएवानघवस्तिस्मपुरेयंरक्षितैरभितः प्रवेशनिर्गमौनेहविद्येतेगगनंविना हरत्वस्मादाज्ञात्स्यस्मानानिष्टंतदिहस्थिता क्वचित्स्माणयकोपात्स्यात
यावच्चस्तुपतंकथा मुनिस्तुरंगिरानामविवाहार्थमयाचत अष्टावक्रस्यतनयांसावित्रींनामकन्यकां अष्टावक्रेणनानतस्मैददौअंगिरसेसुतां स
गुणापिसावित्रीमन्यस्मैपूर्वकल्पितां ततस्ताज्ञात्वातत्पत्नीमश्रुतांनामसोंगिरा उपयेमेतयासाकंसततस्योभार्ययासुतं सास्यभार्याचवेत्ति।
स्मसावित्रींपूर्ववांछिता एकदासोंगिरामौनीजपन्नासीच्चिरंमुनिः भार्याप्रसातंपप्रछकुतुकात्सप्रणयाश्रुता चिरंकिमार्यपुत्रैवंचिंतयस्युच्यतां
मिति प्रियेध्यायामिसावित्रीमित्युक्तेनेनसाश्रुता सावित्रींतांमुनिस्तुतांमत्वात्मनिचुकोपह दुर्भगाहमितित्यक्तुंदेहंगत्वावनेचसा सुभंमतुरक्त
ध्यायकंठपाशंसमर्पयेत् मापुत्रिसाहसंकार्षीःप्रत्याध्याताननेनगता ध्याताहृतेनसावित्रीस्तुक्त्वापाशाद्ररक्षतां प्रकटीभूयगायत्रीसाक्षसूत्रकम
नी. डलुः भक्तानुकंपिनीचैतांसमाश्वास्यतिरोदधे अथैतांगिरसाभर्त्रासंप्राप्तान्विष्यतावनात् नदेवंदुःसहस्त्रीणामिहप्रणयखंडनं तन्नसखेनापराधे
नकापितेहक्वचित्स्थिता अन्वेष्याशंभुरक्षासाराजपुत्रवधूःपुनः एवंहमरुभूतिनाप्रोक्तेराज्ञावत्सेश्वरोब्रवीत् वरमेतत्तदुहितत्तत्स्यासंभाव्यतेयतः
नरवाहनदत्तस्यभार्यादेवविनिर्मिता कामांशस्यावतीर्णस्यरतिर्मदनमञ्चुका अस्याविद्याधरैरप्यदिव्यकल्पसहानया करिष्यतीतिदिव्यावागत्र
वीत्रचतन्मथा तदेषान्विष्यतांसम्यगितिराज्ञोदितेस्वयं नरवाहनदत्तस्तदवस्थापिनिर्ययौ यथायथाहिचिन्वानोनतामापत्तयान्वया तेषुते
षुप्रदेशेषुसोन्मादइवसोभ्रमत् उपेतेनत्संरतत्सुरेतस्मिन्पिहितहारकाग्रहाः तद्दुःखदर्शनाद्दग्गादिवसंमीलितेक्षणं वनेषुतेनचरद्धतेचल
सल्लवपाणयः तस्याद्दृष्टातरास्ताभिरिवरुतुरिवपादपाः उद्यानेहृत्सतेनतत्रस्वत्वगात्तस्मिंविचिन्वते इतस्तानगतेसेवंशंशसुरिवसारसाः मरु राम
७६८ भूतिर्हरिशिखोगोमुखःसवसंतकः तेतेचस्तचित्तायेप्रसुस्तामन्वेषुस्तमंततः अत्रांतरेवेगवतीनामविद्याधरीकिल कन्यादृष्टचेतोरवपुर्मदन १०५

मंचुका नदीयद्रूपमास्थाय तस्यास्तूपवनान्तरे आगत्यैकाकिनी स्वैरमस्याशोकतरोरधः तांददर्शविचिन्वानो वनभूमिः परिभ्रमन् सद्योविशल्यक
रणींसशल्यस्येवचेतसः नरवाहनदत्तंतांगत्वाहृष्टोजगादसः समाश्वसिहिदृष्टातेमयोद्यानेस्थिताप्रिया इत्येवोक्तवतानेनसाकंतत्क्षणमेवसः नरवा
हनदत्तंतांगत्वाहृष्टोजगादसः समाश्वसिहिदृष्टातेमयोद्यानेस्थिताप्रिया इत्येवोक्तवतानेनसाकंतत्क्षणमेवसः नरवाहनदत्तस्तमुद्यानंमुदितो
ययौ तत्रातिविरहक्लांतांमायामदनमंचुकां तामपश्यत्तृषितोवारिधारामिवाध्वगः दृष्ट्वैवालिंगितुंतांचभ्रमणेतांयावदिच्छति तावत्सातंजगादे
वंधूर्तापरिणतैषिणी मांत्वंसम्प्रतिमास्प्राक्षीःस्पृष्टैतावदहंत्वोमम मयोपयाचितायक्षात्तस्माश्रीप्राग्विवाहतः विवाहेवः प्रदास्यामिस्वहस्तेनवलीं
तिति विवाहकालेतत्तस्मिन्ममप्राणेशविस्मृताः तत्कोपात्तैरहमितायक्षैरपहृताभवं गच्छन्योविवाहेनेकृतादत्तावलिश्चनः निजपतिमुपेया
त्त्वनात्मपातेस्थिवेभवेत् इत्युक्त्वातैरिहानीयंयक्षैर्मुक्तास्मिसांप्रतं तत्कोपरिणयस्त्वात्सुतुत्तेपर्वाबहुदास्यह यक्षेभ्योबलिमत्राहूजा ततःश्रयवा
छितं तच्छ्रुत्वैवसमाहूयशान्तिसोमंपुरोहितं क्षणात्संभृतसंभारस्तांमायामदनमंचुकां विद्याधरीवेगवतीमुपयेमेसतत्क्षणं नरवाहनदत्त
स्तोवियोगसकातरः प्रहृष्टवत्सराजोपदेव्यातस्मीमहोत्सवः तेदत्कलिंगसेनोभूत्तत्राद्योपरवाकुलः दत्त्वैवबलिंचयक्षेभ्योमायामदनमंचुका
विद्याधरीत्वहस्तेनसामद्यपिशितादिभिः नरवाहनदत्तोपवासकस्यन्तयासह पपौसमोत्सवःपानंपानशौण्डोपितद्दिनं निषेवेचतयासाकंजीवलो
कसुखंततः छाययेवदिनाधीशःपरिवर्तितरूपया रहःस्यातावडवीत्यातस्तुप्तानाहंप्रियतमा सहसातुरविमुह्यासूवीक्षणीयेहसप्रति तत्क्षणा
चकमेतत्साहितितावत्सकौतुकः सुप्तायाराजपुत्र्याःसमुखमन्वोद्युरीक्षते तावद्दर्शैवसाकापिनतामदनमंचुका स्वापवेलावशध्वस्तमायारूप
विवर्तना ततःसजातसंदेहासीद्यावत्सप्रबुद्धेपतस्मा कालेनबद्धनवदत्यवमघनाप्रच्छनिश्वसः साप्यनिद्रोपविष्टतंदृष्ट्वारूपंनिजंस्थिता वक्तुंप्रच
क्रमेजातप्रतिभेदामनस्विनी शृणुवदानींब्रवीम्यतद्यथावत्तुतवप्रिय अस्त्याषाढपुरीनामविद्याधरपुरेगिरिः तत्रवेगवतोराज्ञःपुत्रोविद्याध
रेश्वरः आसीन्मानसवेगाख्योराजाभुजबलोद्धतः तस्यवेगवतीनामभगिन्यस्मिकनीयसी सचभ्रातातनेविद्यास्तुनैच्छद्विनिर्हिषन् ततोमयाततः

व.क.
पं.च

क्लेशेन ततो वनगतात्पितुः प्राप्तास्तद्वरतश्चैताः सर्वाधिकबला मम साहं दृष्टवती दीनामुद्याने रक्षिभिर्वृतां आषाढादिपुरे तस्मिन्स्थितां मदनमं-
चुकां मायया पहृतानेन भ्रात्रा मे दयितां तव रावणेनेव दुःखार्तां रामभद्रस्य जानकीं अनिच्छन्ती च सा साध्वी तेनाक्रान्तुं न शक्यते स्त्रीणां हठोपभो-
गाद्धि शापस्तस्यास्ति मृत्युदः ततस्तेन प्रयुक्ताहं तत्त्वाज्ञानप्रबोधने तस्याः समीपमगमं तत्स्वलापमयात्मनः तत्संगाच्चकामार्तातु स्नेहत्वन्नाम्यु-
दीरिते तया साध्व्या तदेकाग्रमिदं जातं मनो मम स मे पतिः स्याद्यश्चाग्निस्त्वं ते स्वववशाभवः इत्याद्यश्रुतदादेवी त्वमादेशो मयास्तु तेः सस्नेहा-
ग्राहयित्वा तां धृतिं मदनमञ्चुकां तद्रूपेण मयागत्य युक्त्यासि हि विवाहितः तदेहि यत्र ते भार्या स्थिता मदनमञ्चुका तत्रैव तत्कृपाविष्टा प्राणेश
त्वां नयाम्यहं तत्प्रिये निनवैवाहं सपत्न्या अपि किंकरी ममात्मा निरपेक्षा हि कापि तन्मे ममत्रपला इत्युक्त्वा स्वात्मविद्यानां बलाद्वेगवती निशि न-
रवाहनदत्तं तं गृहीत्वोदपतन्नभः शनैः प्रयाति सा योगात्तावत्तावद्ददर्शतान् नाथा पत्यास्तपः प्रानः परिवारोत्र तु शुभे तं च वत्सेश्वरो बुद्ध्वा स-
ह वासवदत्तया पद्मावत्यादिभिश्चासु वज्राहत इवाभवत् यौगन्धरायणाद्याश्च सपौराः तस्य मंत्रिणः मरुभूतिमुखैः पुत्रैः सहाभूवन्सुविक्लवाः ।
ततो नद्यास्त तत्राहितोऽपर इव भास्करः आगात्स्वप्रभाबद्धमण्डलो नारदो मुनिः विद्याधर्या निजं पुत्रं नीतः शीघ्रमिहैष्यति उक्त्वा तेन वधूसंबन्धं शेषि-
तस्याशिस्मूलिना इत्युक्त्वा वत्सराजाय कृत्वाथापनतो मुनिः स वेगवत्याश्चरितं यथावृत्तं शशंस तत् ततस्तस्मिन्समाश्वस्ते मुनिः सोऽथ तिरोद-
धे अत्रान्तरे वेगवती सोत्साहाप्यपतिस्मृता नरवाहनदत्तं तमाषाढपुरगिरि बुद्ध्वा मानसवेगस्तं दृष्ट्वा तामभ्यधावत ततस्तेन समं भ्रात्रा
युद्धं विद्याबलाद्भुतं वेगवत्याश्चभूत्तत्र पतितः शाल्मबान्धवाः अथ निजविद्याबलतो भैरवरूपं विधाय निकटं सा मानसवेगं सहत्वा संमो-
स्तं तमध्ये पर्वते निदधे तमपि च विद्याहृतेन नरवाहनमादितोऽन्यत्र नीत्वा गन्धर्वपुरे कूपे चिक्षेप रक्षितुं विजने तत्रस्थितं च तमसुराचमनागि-
हतेति शापेऽत्र भविता च शिवं तवात्र मा चाधृतिं हृदि कृथाः शुभपात्र सर्वविद्याधराधिपतिता तव भाविनीह यामि प्रसादयितुमद्य गुरून्यतोऽहं
ज्येष्ठव्यतिक्रमणदुर्बलिताः स्वविद्याः तामभ्युपैमि नचिरादिति सान्त्वमुक्त्वा विद्याधरी च तत वेगवती जगाम ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथा

७७५

राम
१०६

सरित्सागरे पंचलंबके प्रथमस्तरंगः ॥ ततः कुरूपस्त्वितं तत्र गंधर्वः कोप्युपैत्य सत् नरवाहनदत्तं तं वीणादत्त इतिस्मृतः पार्षफलजन्मानोनसुभोगे
द्रूमाद्रव तापछिद्रोमहानस्तेज्ञोणिरणपंजगाद्भवेत् यहृष्टा ते सम्सुजनः पृष्ट्वाच्चाल्वपनामेनी हस्तेवल्लकोदहरत्कृपाल्लस्माद्भुवाचच मानुषोसिनदेव
स्तेन्मथ वेनगंरकप मानुषागम्यमेतन्नगमागतः कथ्यतां मिमिति विद्याधराहमानीपक्षिणो ज्ञान्मवेलादिति नरवाहनदत्तोपि सतत्प्रस्यब्रवीन्नदा ततस्त
वीक्ष्यसच्चक्रवर्तिविद्भुरुणीगृह्य नीतास्य वीणादत्तः सतपचारेरुपाचरत् अन्येद्युस्तन्तुं रहदृष्ट्वा वीणाहस्तामिलप्रजं नरवाहनदत्तस्तं वीणाहस्तं स
दृष्टवान् सवेपावालमेतेकिंवीणाहस्तान्नाइति वीणादत्तोपि सततत्तामेवं प्रत्यभाषत राजासागरदत्ताख्यो गंधर्वाणामिहाधिपः तस्य गंधर्वद
त्ताख्यासुतास्तिमस्कृतासुताः धात्राकृतेसुपाचद्रचेदनाद्यैरिवाचितेः सर्वसुन्दरनिर्माणं वर्णकापथवतद्रसुः सततं सा च गायती वीणायो शौरिणस्वयं
दत्तस्वगीतकर्णाद्यागंधर्वपरमागते योवादयति वीणायाविजितेमेसुगायति गंधर्वकोविदः सम्यक्वैस्त्व वस्तुनिगीतके समपतिः सादिलिखा
ह्नात्रजग्राख्यानिस्पृयः तेनसर्वेववीणासुशिक्षेते नचतेहिडुः एतच्छ्रुत्वैवसानन्देदोवीणादत्तमुवाहहच: नरवाहनदत्तोसोराजपुत्रोजगादतं स्वहे
कलानांसर्वासांस्वपोवरस्तः पतिः जानामिसर्वगांधर्वं त्रैलोक्यादेववर्णितम् इत्युक्त्वैवतंसमुद्रहेवीणादत्तोतिनापतं राजःसागरदत्तस्यपार्श्वंततः
जगादच नरवाहनदत्तोयं वत्सराजसुतःकिल इहविद्याधरीहस्ताद्भिभ्रष्टोनगरेतत्र गांधर्वाचार्यं वादकेश्यवस्तुनिगीतकेः वेत्तिगंधर्वदत्तायापरो
परिमहाद्रसः तत्श्रुत्वासोब्रवीद्राजासम्यमेतन्मयाश्रुतं गंधर्वीणांश्रुतोन्सुवंतस्मात्त्वोयमिहाधुना देवांशश्चैवनंद्वानिर्दिश्यमोकिमन्यथाद
हविद्याधरीसंगसंगच्छेन्मानुषोभवत् आनीयतोतदूवंधवेदत्ताविक्षामहंकुत्ते इतिराज्ञोदिनेतस्मुरावेत्तुतोमहत्तराः आगाच्चसातनःकौतजूनुमाभर
णोज्वला योवनेनविघूर्णन्तीचातेनेवानवीलता उपविश्यपितुःपार्श्वे तेहासाद्वक्षुणानरे भत्तोःकथितवृत्तान्ताकवीणायांगीतकंजगौ स्वरश्रु
तिश्रुत्युजन्माक्तसाम्नाल्याख्यन्त्रियः नरवाहनदत्तोभूहीतेरूपेचविस्मितः राजपुत्रितवेवीणासस्वरानप्रतिभातिमे जानेवालस्यितंस्वामि
तिसोब्रजगादच नतोज्ञवीक्ष्यतेपावहालस्तावदवापिसः तेनसर्वेविदितेजस्मुर्गंधर्वा अपिविस्मयं राजपुत्रपिहितेनमाकर्णेसिचाम्लतेनतः इति

ढ.क.
पं.च

राजसुताहस्ताद्वीणां तस्मै ददौ वरः सोपि तां वादयन्विद्वान्सारमायत्तीनकं तया यथा तेन तत्र गंधर्वाश्चित्रन्यस्ता इवाभवन् ततो गंधर्वदत्ता सा हृष्टे
व प्रणयार्द्रया नवप्रफुल्लनीलाब्जमालयेवाक्षपातस्वयं तदालोकनयात्रं पातन्स्वतिज्ञास्मरेश्वरः राजा गंधर्वदत्तां तां सद्यस्तस्मै सुतां ददौ दि
व्यातोद्यादिकस्वाद्विवाहोयस्तयोरभूत् कोयमाकर्ण्यते तस्येनान्तद्रुपमीयते ततस्तया समं तत्र तस्थौ गंधर्वदत्तया नरवाहनदत्तोसौ दि
व्यभोगैर्नवोढया एकस्मिन्दिवसे द्रष्टुं निर्गतो नगरश्रियं तांस्तान्सुदेशानालोकयंपुरोद्यानं विवेश सः तत्र व्योम्नोवरोहंतीं सोपश्यद्दिव्ययो
षितं समं तुहिनाभेपि सवृष्टिमिव विद्युतं वत्सराजसुतः सा च पुरोभावीपतितस्तत्र इति तां वीक्ष्य जल्पंतीं ज्ञानेन तस्तां निजं सुतां का त्वं किम
गतासीति सोपृच्छत्तामुपागतां सापि स्मितोपक्रमिल्गी दिव्ययोषिन्नमब्रवीत् देवसिंहाभिधानस्य विद्याधरपतेरहं भार्या धनवती नाम कन्ये
यं च सुता मम चंडसिंहस्य भगिनी नाम्नेयमजिनावती तस्य भर्ता त्वमादिष्टो गगनेशरीरया गिरा वेगवत्या च निस्सिंहं भावि विद्याधरेश्वरं त्व
ह्यहं निजविद्यानतस्तां प्रज्ञप्तिवतुं मीशितं तविद्याधरगमे तत्स्याने पुंकतवासितं तेहि देवमां हसुत्स्वाम प्रज्ञप्तदमेककं तदेहि तद्गम्या
तां तया वः सांप्रतं स्तुवे तेदुःखिपतितत्कालं परिक्षीणोर्कमंडले सप्राप्नेवसरेत्वेतामसुतां मे परित्राण्यसि इत्युक्त्वैव तनमारायसुतासात्वसुप
यौ श्रावस्त्यां पुरि नीत्वैव निक्षिप्योपवने च तां समं तयाजिनावत्या कृत्वा सुतया सा तिरोदधे तत्र प्रसेनजिद्राज्ञा हृतारावटकागतः ददर्श राजपु
त्रं तं सुदाराकारदर्शनं समकौतुकमभ्येत्य पृष्ट्वा नाम कुलं तया प्रीतः स पृथ्वीराजा निनाय तं स्वमंदिरं आवद्धवारणघटं वाजिराजीविरा
जितं भ्रमणश्रांतराजश्रीविश्रांतिसदनोपमं यत्र तत्रस्थितं सोत्रानंदकल्याणभाजनं संपदोभिसरंत्येव प्रियं जनमिवांगनाः यत्तस्मै ददौ रा
जा गुणलुब्धो निजां सुतां नरवाहनदत्ताय भगीरथयशोभिधां तया समं स तत्रासीन्महाविभवः सुखं लक्ष्मवन्नैयाथाज्ञातहितोदायस्त
हया एकदाप्युदिते लोकलोचनानंदवर्धिनि रजनीरमणे प्राचीदिग्वधूमुखमंडने निरभ्रनिर्मलव्योमदर्पणप्रतिबिंबिते भगीरथयशोवक्त्रा
ह्लादामृतमनोरमे कौमुदीसुपयानोनैहर्म्याग्रे स तया सह प्रेसावप्रियया पानमसेवत तदिच्छया पपौ प्रियतमावक्त्रप्रतिमालंकृतं मधु रसना

रम
१०७

७६०

द.क.
पं.च

मुत्कृष्टमानसा विद्याप्रभावाद्बुद्ध्वा च संप्रति त्वामिहस्थितं आगतास्मि तवाभ्याशं तदर्थे स्वार्थसिद्धये विस्मृतान्यप्रियं दृष्ट्वा मामिहान्यप्रला-
पिनं मया हा दुःखमित्युक्ता सा ते भार्यानुशोचिता इत्युक्तः स तया सोत्को राजपुत्रो जगाद तां नय मां तत्र सा यत्र निर्गुह्य च यच्छसि न चक्षुत्वांसा
नमारय त्वमुत्सप्रभावती विद्याधरी चंद्रवत्यां गंतु स्ववदने निशि यातोक्का यथिमालोचयज्ज्वलने सप्रदक्षिणं नरवाहनदत्तस्य तस्यादायकरं
यथात् तेनोद्वाहविधिं युक्त्या प्रोक्ता सा निरवर्तयत् सकलैकप्रधाना हि विद्यानामखिलाः क्रियाः ततो नभस्तलात्तस्य पृथिवीं वेदिकामिव
(ततो नभस्तलात्तस्य पृथिवीं वेदिकामिव नदीभुजंगीसंदृष्टवल्मीकानिव पर्वतान् तानि तानि तथान्यानि कौतुकानि पदे पदे दर्शयंती प्रियस्यात्र
ययौ हृदं क्रमेण सा आकाशगमनश्रांतेन स्नातेस्मिंजलार्थिनि नरवाहनदत्ते सा व्योममार्गाद्वनांतरं निनाय च वनांते तं चंद्रांशुधवलांभसः
राजतेनइवेतैवभ्रं तस्य मनसोंतिकं तत्रस्नातजलत्तृषः तस्यापीतांभसो वने उपनन्ने रसाली येनुकांतास्मभोगतस्तया ततो हठायितात्कृष्टास्त
भोगे सा प्रभावती सानुक्रोशाकृतस्वासाध्याता मदनमंचुका नरवाहनदत्तस्य तस्य प्रवदते तदा परार्थप्रतिपत्ताहि नैकेनेत्स्यापेस्तुत्तमाः जगादतं
च मामेस्यामार्यपुत्र तमस्या अभिप्रायो समाप्तोह तथा चात्र कथां शृणु पुरा पाटलिपुत्रेभूत्कापि स्त्री मत्तमहेका वणिक्पुत्रानहत्गीनिर्ध-
नानूपशालिनी सा चात्मपरितोषायपरद्रूहषमगात् विद्धानायपायोगेहाटत्रैतात्रैयनत्ततः मोदकं पुत्रते प्रानराते प्यामीति तेसुतं बालं
वाष्पात्स्वसायासीत्त च सान्वहमानयत् स च बालोऽग्रहेत्कुली तयासीन्मोदकाशया एकदा नतया नीतो विस्मृत्यास्य समोदकः याचमानेव
तेबाले मोदकं सा किलाब्रवीत् अहं स्वकामुकं वेद्मि मोदकेनापरस्तुत तच्छ्रुत्वा नानयानीतो मोदको मेन्यसक्तया इति तस्य निराशस्य शिशो-
हृदयमस्फुटत् तदह प्रियपूर्वं तोस्तु तरास्वीकरोमि चेत् तन्मयैवकृतान्यासातन्त्यागममहिन्नवे मत्तएव निराशा चेद्बुद्ध्वा मदनमंचुका
भवेत्तु हृदयं तस्याः स्फुटेत्कुसुमपेशलं तदेतेनान्यरामेन तामस्वास्थ्यासमं प्रति न तथाभिलषामि तामपि प्राणाधिकाप्रियं इत्युक्तः स
प्रभावत्या तया सानंदविस्मयः नरवाहनदत्तोत्र तत्कालं समचिंतयत् अहीनवनमाश्चर्यनिर्माणरसिको विधिः अचिंत्योदारचरिता येन सृष्टा

७७१

राम
१०८

पारवानंददायलोचनयोरपि प्रियामुखसमं कांतमिंदुं सेहेन ततानमः तस्यांते समदांतात्रनेत्रभ्रूविभ्रमाकुलः सेवित्वापानलीलाश्च प्रविश्याभ्यंतरं त
नः भगीरथयशोयुक्तः सभेजे शयनीयकं ततप्रियायाश्चाप्तायां तस्यां सुप्तविनिद्रकः नरवाहनदत्तोसौस्थ्वाकस्मात्किलाब्रवीत् भगीरथयशः प्री
निविस्मृतात्र्वमामम अन्याभार्याकथंतस्यादितिचात्रविधिःप्रभुः सचिवापेचमहूरेतेभ्योपिमरुभूतिकः विक्रमैकरसोनीतिमात्रेहरिशिखःस्प
नः नात्यंतसांप्रतंहन्तगोमुखस्तुतुरःपुनः सर्वोवस्यामुपेमित्रविहरस्यातुनोतिमा इत्युक्त्वापस्ततत्राप्तुनिद्राप्रमधुरंम्तदुः हादुःखमितिस्त्र
आवनार्थेवोद्धारितंवचः श्रुत्वाचदीप्तदीपेत्रसर्वतोयावदीक्षते तावत्तोपायस्तुवदिव्यागवाक्षांतर्ददर्शसः समलोक्याथसिंहष्टाधुचेद्रोनेनेतिकौ
तुकात् स्वयोग्निदर्शितधात्राचंद्रमन्यमिवामलं आगांशोवुमपरूपस्यक्तस्यात्तादृश्मनोस्तुकः तदुपाकृष्टनयनोजगितसेवमचिंतयत् आताथि
देतोसुजस्याप्रागुहत्याससगंविघ्नकृत् आपृष्टंपश्यगतात्वेत्तत्तापेयानंदने नत्रतेनाहुताकारोहष्टोधिःकेवलःस्त्रियः विपदस्त्रतदन्योगदिह
क्षात्प्रमतेनसः एवंमेमापिधात्रेदमुत्तमात्रविपन्नये स्पष्टस्यादितियावत्स्ततौत्राकलयतिस्मिल तावद्गवाक्षाद्दिव्याम्त्रीप्रदर्शकरपल्लवं देत्तएहीति
सांगुल्यासांगुल्यासंज्ञांतस्यकरोन्मदा ततःसंमुप्तदयितात्मैरंनिर्गत्यवासकात् तस्याःसमीपंसप्रापससाकोदिव्ययोषितः अन्यासक्तंप्रशंसतीप
तिंमदनमंचुके हाहतास्मीतिसाचास्मित्रिकरोपगतेब्रवीत् नकुलातोप्रियापस्वतप्रज्वलद्विरहानलः नरवाहनदत्तस्तांपृच्छतिस्मसभामिनी
कात्वंकुत्रत्वयादृष्टाप्रियामदनमंचुका मामुपेताकिमर्थंचभवत्याकथ्यतामिति ततोविहृतनीत्वातंप्रोहाराजसुतंनिशि श्रूयतांसर्वमेतस्तुन्तासा
एवंकुरुचकृष्णमे नगराप्रावृषाणावतामथआराधनपिंगलः अस्तिपिंगलगांधारोनामविद्याधरेश्वरः तस्यप्रभावतीनामसुतासाविद्धिकन्यका आग
तिनप्रसन्नाहिवराग्न्याशांविभावसोः साहत्वदाधाशपुरंद्रष्टुंवेगवतीसखीं आगच्छनत्वत्तातत्रप्राप्तंकापिद्रुपस्थिता तन्मातुःपृथिवीदेव्यामुखात्तत्र
नकंचुका बुद्ध्वातांवस्त्रियांचात्रस्थितांदृष्टमगाम्यहं अपश्यंतामनाहारकृशांपांडुरधूसरां वद्धैकवेणींनदतींतदुःखैकप्रलापिनीं दृष्ट्वा
विद्याधराधीशकन्याकंदेहदर्शुमिः तदृशातत्तस्वबलाप्रोद्यद्धःखबुद्धिभाज्ञैः तयोक्तातन्स्वरूपाचमयाबन्दनयनेनता आश्वासस्तन्कृपाक्रांतात्र

वृक.
पं.३

रूपवंतीहृतान् हृत्वा मानसवेगोयं नद्वंधुभिरशप्यत परनारीमनिछंतीं यदा पापगमिष्यसि तदा ते शतधा मूर्धा विदलिष्यत्यसाविति अतो
नैषवलाद्दृछत्यस्त्रीमामभंपद्टृपाः देवाद्देशाद्भर्त्तीतेभ्र्यो भाव्येवसंगमः एवं समोक्ते चेटीभिः क्षणाद्वेगवती स्वसा मास्य मानसवेगस्य सं
वोधयितुमागमत् मद्दर्शनकृपाविष्टा सा वदानयुनेनमां आश्वास्य तां यथाशान्नानेपेवविदितं अपज्योत्स्नासिनेवैस्त्रैस्त्राद्दीतनुरिवामला
दर्शनेनैव सौम्येन सिंचंती सुधयेवमां उपेत्य पृथिवीदेवी माता तां साध्वीदुरात्मनः अस्य मानसवेगस्यसत्वेहमिदमब्रवीत् सकाहाराश्रमे
दर्के किमात्मानमुपेक्षसे शत्रोरेवं कथंभोक्ष्यइति माचकृपाहृदि दुहितुर्वेगवत्या मे राज्यस्मिन्नित्यतत्कालितः भाग्योस्ति सा च भर्त्ता ते परि
णीतासखीनव नद्दनंभर्त्तृसंवंधितवचास्तोपमेवच तद्देवं दुस्स्वविद्यातो ज्ञातासंत्यंवदामिते एवमुक्त्वा सशापपंभोजितास्मि मयात
दा अवस्थोचितमाहारं सुतासंवह्वरहृया ततस्तयासहागत्य वेगवत्यैषनिर्जितः आनेहरक्षितस्त्वंच शेषमत्र न वेत्स्यहं अथ वेगव
तीसिद्धिंतद्देवनवनवचोप्यहं स्मरंतीनानुबंधप्राणांस्तस्याशाशावलंविता न् ततो महानुभावा पाप्रभावत्या प्रभावतः तं शत्रुसंकटेप्यसि
त्याम्रक्षावस्मयाधुना चिंतांतमेवलिप्ता चेद्देवरद्रप्रभावती नरोपेत्ववतद्रूपं ततोस्माकं नु किंभवेत् इत्यादिब्रुवती धीराऊंवंत्मदनमंचुका
नरवाहनदत्तोसौ वीरो ज्ञात्वा तयासह एकस्ताचप्रभावत्या याता तांभवने पितुः प्रभातसमयेन छत्ररूपनदसन्निधे नरवाहनदत्तेन दृष्टा
पुरुषद्रूपिणी पारदादिकवेषात्प्रविष्टइतिसाकुलः भयाद्राजकुलगतास्सर्वः परिजनो[illegible]भ्यधात् वीरं यं तीमपश्येव भीतां मदन
मंचुका ततो मानसवेगोत्र सरानास्त्रवलान्वितः नरवाहनदत्तं तं धावितापर्यवेष्टयत् अपते पृथिवीदेवी माता तां समरे मेस्वसा राजान
मब्रवीत्पुत्र हंतव्यो यं न तेन नमे न पारदारिको ह्येषवत्स राजात्मजो ह्ययं नरवाहनदत्तो हि निजां भार्यामुपागतः विद्यावलेन जानेहं को
पांधः किं नवीक्ष्यसे जामाता चायमस्माकं छत्सः शशिकुलोद्भवः एवमुक्तस्तया मात्रा नहि शत्रुरयं मम इति मानसवेगोसौ जातामर्षो
जगादतां ततः सा तेन तं माता जामातृस्नेहतोभ्यधात् नाथ मौलभ्यते कस्तु लोके विद्याधरे सुत इह विद्याधराणां हि धर्माया विद्यते सभा

७५२

राम
१०९

प्रभावती इति ध्यायन्सतोप्यस्मास्तुतां राजसुतोब्रवीत् तर्हि मां नय सा यत्रास्थिता मदनमंचुका तच्छ्रुत्वा च गृहीत्वा तं नभसा सा प्रभावती क्षणेन प्राप
यामास तमाषाढपुरं गिरिं तत्र संगमयामास तेन तुष्पर्शतु चिरात् दूरेलोचनदीधृतिः सा तां मदनमंचुकां सोप्यपश्यद्वियोगार्तां कान्तां तां हंसपाण्डु
रां नरवाहनदत्तोत्र पर्वणीन्दुकलामिव सततप्राणलाभाय तयोरन्योन्यसंगमः बभूव जगदानंदी शर्वरीशशिनोरिव विरहानलसंतप्तावाश्लिष्टौ
दंपती चैतौ स्वेदच्छलाद्द्रवीभूतामेकतामिव जग्मतुः ततः प्रभावती विद्याबलेन निशि कल्पितान् बुभुजाते च तौ सद्यः स्वैरं भोगानुभावपि नद
दृशाव तद्विद्याबलेन वा चेकश्चन नरवाहनदत्तेन तं विना मदनमंचुका हृते मानसवेगोसौ मामोक्षद्यापुतेन मे मृतायाः पक्षिभिर्वापि वेणीदाह्याय
वाश्रिता इति ध्वनितान मभून्मपापा साद्य ममतया जीवन्त्यस्मिन्नुपेयुक्ता तेन मे हृद्यते मनुः क्षिप्तोपि न मृतो ह्येष वेगवत्याग्निपर्वते तंचाहंस्वपःश्च
भावस्याविहितोत्र त्वभार्यया अनयायान्तमीपेहि शङ्गोरस्यानुयायिनः इहैते संचरन्तोद्य तां सहेरन्विलोकाकिं एवमुक्तस्तया पत्न्या सध्याका
लाकुलपवान् नरवाहनदत्तोप्य सान्त्वयन्स जगाद तां संपत्स्यते प्रकामस्ते हनिष्याम्यचिरादहं शत्रुं विद्यासमासाद्य प्रतीक्षस्व मनाक्प्रि
ये इत्याद्यामासमाश्वास्य स तां मदनमंचुकां नरवाहनदत्तोत्र तस्थौ विद्याप्रदे गुरौ अथ प्रभावती तस्य चक्रे विद्याप्रभावतः अनकं रूपमात्मीय
स्वयमन्तर्हिता सती तद्रूपलसन्नासीद्राजसुतोपपातुलं अशंकितः प्रकाशोपि तद्विद्यासिद्धभोगभुक् वेगवत्या वयस्येयमेतां मदनमंचु
कामुपाचरति न स्त्रीत्वान्निजे सख्यवशेन च इति प्रभावतीत्येनं तद्रूपकृतविग्रहं मन्वानाः सर्व एवोषुस्तत्र मानसवेगतः अथैकदा प्रसंगेन तं स्वस
दनमंचुका नरवाहनदत्ताय स्वकंमानशशंस सा तदा मानसवेगो मामिहानीयत्तमायया प्रवर्ततिपुंमेत्यैच्छन्नावपक्रूरकर्मभिः तावत्स्व
प्रकटीभूय भगवान्भैरवाकृतिः उद्धृतानिलललजिह्वः शूलांकुशारमभ्यधात् इयं विद्याधरेन्द्राणां भाविनश्चक्रवर्तिनः भार्या कथं त्वयास्मातु
स्येतस्तु परिभूयते एवमुक्तो भगवता पपात धरणीतले पापो मानसवेगोसौ मुखेन रुधिरं वमन् ततस्तिरोहिते देवे समाश्वस्तः क्षणादसौ गतः
स्वमंदिरं भूयो मयि क्रोधान्धयवतेन अथ भीतां वियोगार्तां प्राणत्यागोन्मुखीमिह एत्यांतःपुरचेट्यो मां सांत्वयंत्योत्र बंदिरे मुनिकन्या उराकांचिद्दृष्टा

तत्रास्यतत्स्वपानाग्रेदोषंशिरसिपातयत् ततोधिक्षिपतेस्मुष्य शोभनेनदतोन्यथा विद्याधराविकुर्वीरंस्त्र सहेरंस्त्र देवताः एतन्नस्याःवचोमानुषैर
वान्यनिपद्यसः सभांमानसवेगस्तंनेष्यन्वेपुप्रचक्रमे सचवंधासहिलुःसन्त्तभ्रुसाग्रतारत्नात् नरवाहनदत्तोत्र तेजस्यानवपीहरन् त
न्मध्यात्वज्रमेकस्यहृतस्यासाग्रतस्त्वात् जघानसोन्यानपिताञ्चीरोदिव्यपराक्रमः ततोमानसवेगस्तंदिव्यपाशिजविद्यया ववंधमायापीतुग
तेनपतिस्मचतांसभां तत्रभेरीमहाशब्दस्समाहतस्ततस्ततः विद्याधरामिलंतिस्मतुधर्माधामिधामराः आगात्सोपाविशच्चात्र रत्नसिंहास
नोपरि राजावायुपथोनामसत्योविद्याधरेश्वरः व्याधुन्वद्भिरिवाधर्मंवीज्यमानस्सचामरैः तस्यमानसवेगाग्रेस्थितापापोव्रवीदिदं मत्योपि
नःपुरःध्वंसकारीविध्वंसकःस्वसुः शत्रुर्ममायंवधोद्यत्वाम्यकामःकिलेवनः तच्छ्रुत्वातेनसभ्येनपृष्टःप्रत्युत्तरंप्रति नरवाहनदत्तोत्रवीरोवि
स्रब्धमव्रवीत् सासभायत्रसभ्योस्तिसत्सभ्योधर्ममाहयः सधर्मोयत्रसत्यंस्यात्तत्सत्यंयत्रनच्छलं वृद्धोहमाययाह्येवस्थितेनाभ्रमावयपुनः आस
नस्यश्वशुरस्यास्यकोविवादःसमोत्रनो एतद्वायुपथःश्रुत्वातत्त्वमावेक्ष्ययुक्तितो न्यायोमानसवेगःसतत्सुकेचाप्यकारयत् ततःसर्वेशुभ्रस्मृत्वत्तु
तत्रवायुपथाग्रतः नरवाहनदत्तोसावेवंप्रतिवचोभ्यधात् हृतानीतामनेनेतांभार्यांमदनमंचुकां निर्जाशगोस्मिचेत्कस्यशुद्धांतोधर्सितोमया ।
अस्यारूपेणचाभ्येत्यविप्रलभ्यहृतोयदि १४ अहंभर्तामगिन्यास्यतत्रकामेपराधिता त्वामकामोस्मिचेत्कामःकस्यकुत्रनजायते एतच्छ्रुत्वावि
मृष्याथराजावायुपथोव्रवीत् धर्म्यमाहमहात्मायंमविष्यत्सुमहोदयः अस्मिन्मानसवेगत्वमधर्मंमभूमाकृथाः इत्युक्तेतेननाधर्मान्मोहाद्यायच्य
वर्तत सोत्रमानसवेगस्तंक्रोधेवायुपथाययौ ततोमानसवेगेनमहासत्रहर्सैनिकः वभूवतस्यसंक्षोभस्तत्रधर्मानुरोधिनः धर्मस्तेनोपविश्याहि
दुर्वलंवलिनंपरं आत्मीयंवतजानंतिधीराःत्यायैकदर्शिनः विहायमायांयुध्यस्वसहमेहिमयासह यावदेकप्रहारेणहन्मित्वांपशूपिणं ष
इतिमानसवेगंचतदावोचद्विलोचयन् नरवाहनदत्तोत्रदिव्यकन्याससौतुकः अन्योन्यजातकलहेषुचेतत्रतेषुविद्याधरेषुमहसैवसभातरस्तात्
स्तंभोत्तमाद्गसहितिप्रविभिद्यमध्याद्देवोथभैरववपुःकिलनिर्जगाम आश्लांतवरोजननिभच्छविनिकुंतार्कविद्युल्लतानरलदीपविलोचनार्चिः देवत्र

भाविनपंक्तिपतद्भूलोकोगर्जन्मत्तप्रलयमेघइवप्रचंडः नभाविविद्याधरचक्रवर्तिनः तताभवोस्माक्तिशठेतिसमब्रुवन् अथोमुखेमानसवेगमीश्वरो
निराकरोद्द्रागुपयंप्रहर्षयन् आदायतंचभगवान्भुजयोर्भुजाभ्यांसंरक्षणायनरवाहनदत्तमाशु प्रापयत्पर्वतवरंऋष्यमूकमास्थापयत्स
किलतत्रततस्तिरोभूत् प्रशशामसपरस्परंसभायामथविद्याधरसंभ्रमःसततस्था तत्रवायुपथोपयानतंने ``` सैरपरैस्ततोजगाम सोपिचमा
नसवेगःकृतातोमदनमंचुकोत्सुरतः हर्षविषादाद्याकुलितमाषाढपुरंनिजंययौविग्रः॥ इतिश्रीमहाकविसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेपंच
लंबकेद्वितीयस्तरंगः॥२॥ सन्नेसकल्याणमेवास्यान्सुखस्यासमविधिः गुरुःपरीक्षतेगाढधीरत्वंसुखदुःखयोः यदेकैकविदेशस्थैस्तैस्तैर्दारैः
पदेपदे नरवाहनदत्तंसंयोजवियोजयत् अथैतमृष्यमूकाद्रौस्थितंतस्मिन्प्रभावती नरवाहनदत्तंतंसमागत्याब्रवीत्प्रिया सदसन्निधि
दोषेणलब्धानीतोभवांस्तदा तेहिमानसवेगेनसभापापविकीर्णुणा तदुद्धृत्यागत्यतत्कालेदेवाविर्भावदुर्धरं कृत्वाविद्याप्रभावेनमायेहप्रा
पितोभवान् नास्मिन्विद्याधराणांहिगिरौबलवतामपि विद्याप्रपंचःक्रमतेसिद्धक्षेत्रमिदंयतः ममापिविद्याविभवोनात्रपवेहप्रसिद्ध्यति तन्मे
दुःखंकथंत्वेहिवन्याहारेणवत्स्यसि इत्युक्तवत्यांतत्रासीत्कालाकांक्षीतयासह नरवाहनदत्तोसौध्यायन्मदनमंचुकां सस्नौतस्यवेतासंत्रेपंपा
सरसिपावने दिव्यास्वादानिबुभुजेमूलानिचफलानिच मृगमांसोपदेशाच्चगुणवापीपयःपपौ फलैस्तीरतरुभ्रष्टैःसरसश्चसुगंधिच उवास
ऋष्यमूलेगुहागर्भगृहेषुच रामस्यानुपयोद्धृत्तंतद्दृशवनवासिनः रामाश्रमांश्चदृष्ट्वाचतस्यैतास्तान्प्रभावती सारामायणवृत्तांतान्विनोदा
र्थमवर्णयत् इहरामःससौमित्रिःसीतयानुगतोवने उवासतापसैःसार्धंतहम्लकृतोटजः अनस्यापरागेणसीतामोहितकानना इहा
त्मुनिपत्नीनांमध्येवल्कलधारिणी अत्रदुंदुभिदैत्यस्तुगुहायांवालिनाहतः वालिसुग्रीवयोर्वैरंयदभूत्कारणंतुरा सुग्रीवोहिभ्रमान्मत्वाह
तंदैत्येनवालिनं गुहायाएवतेद्द्वारंपिधायसभयोययौ वालीचभित्वातद्द्वारंनिर्गत्यनिर्वासयन् सुग्रीवंराज्यकामोयंमामवधीदसाविति सग्रु
ग्रीवःपलाय्यास्मिन्नृष्यमूकेकपीश्वरैः हनुमत्प्रमुखैःसार्धमत्रस्तानोयदस्थधात् अथैनोहेमहरिणव्याजवंचितचेतसः जहाररामदेवस्यराव

ोजनकात्मजा ततः सीताप्रवृत्त्यर्थी स वालिनिधनार्थिना सुग्रीवेण समं सख्यमकरोच्च रघूद्वहः निर्भिद्य च दलं सप्त तालान्सप्त उपविशेण एकेषु
भिन्नकुक्षान्तोपि वाली महाबलः इतो गत्वा च किष्किन्धां हेलामुक्तैकसायकः हत्वा तं वालिनं वीरः सुग्रीवे तत्क्षितिं न्यधात् अथ सीताप्रवृत्त्यर्थे हनुमत्प्र
भृतिष्वितः चतुर्दिक्कं प्रयातेषु सुग्रीवस्यानुयायिषु इह रामेण वर्षासु सह मेघैर्वियोगिभिः एतद्वार्ता हनूमतोपेत्य समेतुः वैरिवासिते संपातिव
चनोन्नीतं वारिधेस्तु हरन्मतः यत्नात्संवनौ ज्ञाता तायागता कपिवलैः सह बद्धाब्धिसेतुनानेन हत्वा लंकेश्वरं रिपुं आनिन्ये जानकी देवी विमानेनानु
नापया एवं प्राप्तनिके स्वालमायेउत्रभूवानपि आपत्सु धीरास्तु कपान्तयमायानिसंपदः इत्यादि कथयंस्तास प्रभावत्यान तया सह नरवाहनदत्तो
त्रक्रीडत्रासीदिनेष्वतः एकदा तेन चपपापा विद्याधयोवु भेदिवः धनवत्याजिताव स्यावनीयोपजग्मतुः धाम्या सगंधर्वडुराच्छावंसी शापितोभवत्
भगीरथयशापसान्तेन सापर्यंलीयत प्रभावत्याजिता तुल्या मिलिताया स्वसख्येतः नरवाहनदत्तं साथ नवत्येवमब्रवीत् एषाजिता चती प्राक्केवाचा
दत्तासुनात्मया तस्मात्परिणयस्वैतामासन्नोभ्युदयो हिते एतत्तवती वाक्संसर्वी स्नेहात्प्रभावती नरवाहनदत्तश्च तथेत्यभिनन्ददनुः ततो धनव
तीदेवीदत्तामजिनावती सुविद्याकल्पितोदारदिव्यसंभारसुंदरं निवर्तयामास ततस्तासुतोद्वाहमंगलं नरवाहनदत्तस्तातमन्येद्युरथाब्रवीत् तत
त्रयवत्ते हस्त्यानुतुर्के चिरं तव मासी विद्याधरजनोनवकार्थमिहाश्रिते तहन्धभार्यायुक्तस्त्वं कौशांबीमधुनैव च अहं च तत्रैवेष्यामि चंडसिंहेन
सूनुना सह विद्याधरेंद्रैस्तवकरेभ्युदयापने एवमुक्त्वा धनवती सज्योत्स्नामिवसान्त्वापि सितान्मवस्त्रप्रभया ऊर्वीमादिवसुधायो प्रभावत्याजिताव
सामापयामास तत्रैव नरवाहनदत्तोथ हृष्टपरिजनैर्निजैः आगतो राजपुत्रो यं दिष्ट्या वर्धामहे वयं इति नंदास्मृता दीजनस्याप समेततः ततो क
उत्सुधासारसंसिक्तइवमोत्सवः वत्सराजोथ तद्बुद्धा पुत्रो वासवदत्तया पद्मावत्या च पृथिव्या च द्रष्टुं नरेन्द्रप्रभादिभिः यौगंधरायणाद्यास्त्र यवत्सेश्वरम
त्रिणः कलिंगसेना स्वैव सचिवा गोमुखादयः यथार्हं नरमुपाजग्मुः श्रीमकन्दमिवाधगाः दृष्ट्वाथ तं च मध्ये ने सदृशाहंकुलं हयोः पत्न्योः कृत्स
मिवात्तीनं हरिमनीसत्यभामयोः अंगे मतेन वैतेरन्सुरत्न्वित्तिभयादिव तेषामदृशां नेहर्षवाष्पैः पिदधिरे दृशः वत्सराजश्च देव्यौ च चिरादालिंग्य तसु

हृ.क. ते नशेकुर्मोक्तुं मेगोत्रप्रोतं कंदरकितेष्विव ततः प्रहततूर्येत्रवर्त्तमाने महोत्सवे नरवाहनदत्तस्य भार्या वेगवतः सुता स्वसा मानसवेगस्य व्योममार्गे
पं.च. णावतीर्य सा आगाद्वेगवतीवृद्धासिद्धविद्याप्रभावतः पतितापादयोः स्वश्रूस्वशुराणां मिंत्रपतिं नरवाहनदत्तंसाजगाद चरणानता त्वत्कृते
दुर्बलीभूता साधयित्वा तपोवने विद्याश्चाहं पुनः प्राप्तातव कल्याणिनोन्तिकं एवमुक्तवतीपत्यातैश्चान्यैरभिनंदिता प्रभावत्याजिनावत्यो सख्यो
त्रुपजग्मतुः ताभ्यामाश्लिष्य सा मध्ये यावदत्रोपविश्यते तावन्माताजिनावत्या आययौ पुनरप्यपि आजग्मुश्च तया साकं ते ते विद्याधराधिपाः
आच्छादितांबरतलैर्मेघैरिव बलैर्वृताः तस्या एव सुतो वीरश्चंडसिंहो महाभुजः तथामितगतिर्नाम तद्बंधुः सुमहाबलः स च पिंगलगांधारः
प्रभावत्याः पिता बली सोपि वायुपथः श्वशुरप्रतिपन्नः सतोपतिः स च हेमप्रभः श्रीराजा रत्नप्रभापिता वज्रप्रभेण पुत्रेण साकं बलसमन्वितः
गंधर्वराजो गंधर्वदत्तयासुतयासह आगात्सागरदत्तोपि सह चित्रांगदेन सः उपागतास्तु ते सम्यग्वत्सराजेन पूजिताः सपुत्रेण स तेष्वत्र य
थोचितमुपाविशत् अथ पिंगलगांधारो राजा जामातरं क्षणात् नरवाहनदत्तं तं जगाद सदसिस्थितं त्वं चक्रवर्ती सर्वेषामस्माकं देव निर्मि
तः अतिस्नेहवशात्सोच वपसर्वैरभ्युपागतः इयं धनवती देव श्वश्रूस्ते निपतत्कला दिव्यज्ञानवती साक्षाद्धात्री साजिनावती रक्षितुंतांकृ
तोद्योगा सा साक्षाद्भगवती यथा सावित्रीसिद्धविद्यावाबद्धाविद्याधरेंद्रमैः नदास्तिकार्यसिद्धिर्नः किंतु यद्दर्शितंत्कृते इह विद्याधराणां
द्वौ वेद्यर्धौ स्तो हिमालये उत्तरो दक्षिणश्चैव नानानगभूमिगौ परतः किल कैलासादुत्तरो वेदीकुरुदक्षिणः तत्रोत्तराधिपत्याय मिदा
नीं कुरुस्व त्वं तपः यद्बोभितवानतिः कृताशंकरपर्यंतोष्ट्वयन् नरवाहनदत्तस्त्वं चक्रवर्ती समीहितं करिष्यतीति तेनायमादिष्टस्तामुपागतः अ
त्र मंदरदेवाख्यो दुर्व्यारात्माति दुर्मतिः बलवानपि नासाध्यः प्राप्तविद्यस्य सांप्रतं यस्तु दक्षिणमध्येति गौरिमुंड इति श्रुतः राजविद्याप्र
भावेन सदुष्टात्मातिदुर्जयः स च मानसवेगस्य शत्रोस्ते परमः सुहृत् यावत्स साधितः सोत्र तावत्कार्यं न सिद्ध्यति तत्त्वं साधय सोत्कर्षं शी राम
७७४ घ्रं विद्याबलं महत् इति पिंगलगांधारेणोक्ते धनवती जगौ एवं पुत्र यथायते राजा वदति तत्तथा सिद्धक्षेत्रमितोगता विद्यासिद्ध्यर्थमीश्व १११

रे श्रोणधपश्चकषोहितनस्मादंविनाकृतः मिलिताश्चान्यरक्षांसि राजानस्त्वाममीइति ततश्चित्रांगदोवादीद्देवमेतदहंउतः सर्वेषामग्रपा
प्येषविजयः क्रियतामिति अथैतदेवनिश्चित्य कृतप्रस्थानमंगलं पित्रोरुह्याख्ययोः पादौगुरूणांचप्रणम्य सः दत्ताशीर्भिः समाहृष्टभार्या
भिः सचिवैस्तथा सहामितगतिः प्रज्ञाकल्पितनाशिविकोष्णमा नरवाहनदत्तोतः प्रतस्थेस्यगायन्नभः कल्याणपवनोद्भूतसागराम्भोनिभैर्बलैः
सेनानादप्रतिध्वानैर्दिग्गतैर्दुंदुभिचारिणां आगतनमुक्रवतीवर्तिसन्नादपात्रिव क्षणात्तैश्चसगंधर्वपतिर्विद्याधरेश्वरैः धनवत्याचनीतोभूत्तमि
हृषेत्रपर्वते तत्रादिष्टवतः सिद्धैः प्रातःस्नायीफलाशनः भूमिशायीतपश्चक्रे शंकराराधनाय सः परिवार्यचतंतस्थुराजानस्तेद्यचारिणां सर्वे
तःकृतसंरक्षादिवानिशमतंद्रिताः विद्याधरकुमार्यश्चतपस्यंततमुत्सुकाः नेत्रप्रभाभिः सर्वातकृस्नाजिनमिवव्यधुः तच्चितानंगुलैर्नेत्रैः
कर्णेन्दीवरसल्लापिनैः स्वदर्शयन्निवान्यासांप्रविष्टहृदि तत्क्षणं पंचापराश्चहृद्यानसहिद्याधरकन्यकाः मदनानलसंतप्ताश्चक्रिरे ससंमिषः
अर्थयंचभिरस्माभिः सर्वाभिर्युगपत्पतिः वरणीयोविवाहश्चतत्कृत्वाधीनेमदतः एकायदिष्टपत्नुर्नोहिविवाहममुनातनः प्रवेक्ष्यामोग्निरन्या
भिस्तामुद्दिश्यसत्तोद्वह इतिदिव्याश्चकन्याश्चुत्स्युत्थानोश्चिभाषितं तत्राकस्मान्महोत्पाताः प्रादुरासंस्तपोवने ववौवायुर्महारौद्रोभञ्जंस्तरुनुन्मूल
यन्द्रुमान् एवंभूताःपतिष्यंतिरत्नोनेत्रवदंतिव किमत्रस्यादितिभयादिवभूमिरकंपत भीतावकाशदानायेवविवादीर्णनस्तानवः विद्याधराःप्रभुं
यत्नादिमंरक्षतरक्षत इत्यब्रवीद्दिव्यानश्वघोरशब्देनभस्तले नरवाहनदत्तश्चसोस्मिन्नुत्पातसंभ्रमे ध्यायन्निश्चलपदासीद्भगवंतंत्रिलोचनं स
तच्छास्तेचगंधर्वराजविद्याधरेश्वराः अनिष्टाशंकितोवीरास्तंरक्षतोवतस्थिरे मुमुचुःसिंहनादांश्चव्याधूतासिलतावनाः भर्त्सयंतइवान्या
तान्हितागमशंसिनः ततोन्येद्युरकस्माच्चकल्पांतांबुदमेदुरं विद्याधरबलंव्योम्निघोरनादंमहद्दृश्यत सोयमानससवेगेनगौरिमुंडः समागतः
इत्युवाचस्मरंतौस्तांविद्याधनवतीतदा ततोविद्याधरेंद्रास्तेसगंधर्वानुदायुधान् सममानसवेगोत्रगौरिमुंडोभ्यधावत कुमातुषोयंवृवयंतदेत
त्पक्षपातिना दर्पवःशमयाम्यद्यदुश्चराइतिवादिनं चित्रांगदोयतंक्रोधात्प्राहावन्यामभियुक्तवान् राजासगरदत्तश्चगंधर्वाणामधीश्वरः वेगसिंहाभि

बृ.क. नगरीतज्जगामाशुप्रवृत्तस्तथा किंचपिंगलगांधारः सचविद्याधरेश्वरः प्रापमानसवेगेनसममाधावन्महारथाः सिंहाइवाभिगर्ज्जंतः सेनासमुदयान्विताः
पं.च. सैन्यैरेत्यघनाकीर्णंशस्त्रज्वालातडिल्लते एतदंतरयुद्धमभूद्घोरंसमरदुर्दिने शोणितासवसंपूर्णंकीर्णंशत्रुशिरोबलिं चक्रुर्भूतमहायागमिव,
चित्रांगदादयः शवबंधग्राहसंकीर्णांवहद्राद्रुपपन्नगाः प्रावर्त्तंतमिलन्नंसोदिंडीररुधिरापगाः हतसैन्योवधप्राप्तोगौरिमुंडस्ततस्त्रसः स्ववीर
पितसुग्रीताशौर्यविद्यासमः स्मरन् आविर्भूयचसासाक्षात्त्रिनेत्रःत्रिशिखायुधः नरवाहनदत्तीयानस्त्रवीरांस्तानमोचयत् ततोलब्धबलो
बाहुयुद्धायाभ्यपतन्नदन् नरवाहनदत्तंतंगौरिमुंडःप्रधाव्यसः तद्बाहुयुद्धविहस्त्वमापीसंस्मरंतात्पुनः सविद्यानहलान्नचताकोशदा
यदेपयो हत्वुधनवतीविद्याहल्लान्तुनशशाकते गौरिमुंडोऽपसृत्यतंचिक्षेपतनाग्निपर्वते सचमानसवेगस्तान्सखीनाप्तुस्तोदिकान् गृ
हीत्वासत्स्यगगनेदिक्षुप्रास्यदनास्थया उद्विग्नास्तेचरक्षितापनवत्याप्रयुक्तया प्रज्ञप्तिविद्ययाभिन्नाःक्षिप्ताःस्ममहीतले सिद्धकार्यंचतं
लिंगंशीघ्रंप्राप्ययातंप्रभुं इत्याश्वासैकशान्तासाविद्यानतत्रनिवेदयं ततोविजितमस्माभिरितिमत्वायथागतं सहमानसवेगेनगौरिमुंडो
ययौगृहं नरवाहनदत्तोवःसिद्धकार्यःसमप्यापि ततस्तानिहमत्तीनिधनवत्यामुदीरितं तेषांतन्मोहोगंधर्वेनाथविद्याधरेश्वरः चित्रां
गदादयःस्वानिधर्मस्थानानिभेजिरे सापिसर्वैसपत्नीभिःसहितामदिरावती समंतातेनगत्वातुप्रययौधनवतीगृहे सापिमानसवेग
स्तांगतामदनमंचुका उवाचसहितोभर्तातवनज्ञातमामिति सर्वोभर्तानतत्रकश्चित्तुस्याद्देवाविनिर्मितं इतिसान्तस्तुरःस्याविहस्तनीप्रसु
वाचतं नरवाहनदत्तंचतद्विद्यावद्भिःपर्वते क्षिप्यमाणंततोगगनादिव्यःकोप्यग्रहीत्तुमां निनायचात्ररक्षित्वामुन्नेमंदाकिनीतटं कोभं
वानितिप्रष्टस्तेनाश्वास्यजगादतं अमृतप्रभनामाहंदेवविद्याधराधिपः प्रेषितस्त्रहरेणापिरक्षार्थंभवतोधुना स्वप्रयत्नत्रिवासोद्गिःकै राम
लासस्तोस्यितात्रतः स्त्राराध्यशिवंत्वपीनिर्विघ्नंतमवाप्स्यसि तदेह्यत्रनयामित्वामित्युक्त्वानत्रनंत्वमाल्लं प्राप्यामृत्प्राचयथासौयविद्या
७७८ धरोत्तमः नरवाहनदत्तोपिकैलासमवाप्यसः तपसातोषयामासतत्राग्रस्थंविनायकं तेनदत्ताभ्यनुज्ञश्चप्रविश्यगिरिजापतेः आश्रमे १९२

नियमस्थामोद्ददर्शहारिनंदिनं कृतप्रदक्षिणंतंचसनंदीसचयोब्रवीत् प्रायःसिद्धोसिविद्याहि प्रशंतास्तेनचाधुना तदिहस्थस्तपस्त्वंभगवन्तो
षणावधि कुरितप्रतपःशुद्धिमपेक्षाहिसिद्धयः इत्युक्तोनंदिनाध्यायन्देवंदेवींचपार्वतीं नरवाहनदत्तोत्र तपस्तेपेनिराशनः तपस्तुष्टस्तुभ
गवान्सद्वादर्शनेशिवः देव्यागिरिजयासाकंमेवप्रकटमादिशत् विद्याधराणांसर्वेषांचक्रवर्तीभवाधुना सर्वास्सर्वातिशायिन्योविद्याःप्रादुर्भ
वंतुते अस्मत्प्रसादाच्छत्रूणामविजेयोभविष्यसि अच्छेद्यश्चाप्यभेद्यश्चहनिष्यस्यखिलान्रिपून् दृष्टे तपिनविद्यास्त्रभविष्यन्तितेहिता त
त्कृत्कगौरीविद्यापितदायत्ताभविष्यति इतिगौर्यासमंदत्तावरंतस्मैददौहरः चक्रवर्तिमहापद्मविमानंचाश्रयनिर्मितं ततस्तस्याविरासंस्ताःविद्याःसर्वाः
सविग्रहाः किमादिशसियत्कुर्मइत्याज्ञासाधनोत्सुकाः इतिनरवाहनदत्तःसिद्धवरोधः प्रणम्यपरमेशं अधिरुह्यतत्स्वादिव्यपद्मविमानेनद्रष्टुमप्युत्सु
तातः प्रथमंतावद्यासीदमितगतेस्तस्यचक्रपुरसंज्ञे पुरमावेदितमार्गोविद्याभिःसिद्धचारणार्चितः सोप्यारूढविमानंस्थाग्राआयांतंविलोक्य
नहरात् अमितगतिसमुपेत्यतत्गृहंप्रवेशयत्कृतप्रणतिः प्रददौचतत्रवर्तिनानिसिद्धिशप्रयमुदात्तस्मै नरवाहनदत्तायसमुलोचनाऽ
त्वामुपायनंससुतांसोत्रतयासहविद्याधरलक्ष्म्यावाप्तानंदापरया नथतिस्मचक्रवर्तीमहोत्सवेश्रीपतिरिवतयानंदहः॥ इतिश्रीमहासोमदेव
विरचितेकथासरित्सागरेपंचलंबकेनरवाहनदत्तविद्याप्राप्तकथान्तृतीयस्तरंगः॥ नरवाहनदत्तेतेनूतनेचक्रवर्तिनि अन्येद्युरवतीर्यैवतेवेशहस्ता
न्नभस्तलात् उपगम्यपुमानेकःप्रणम्यैवंव्यजिज्ञपत् चक्रवर्तिप्रतीहारंविद्धिदेवत्स्ममागतं सोपीरहचिदेवात्त्वमस्तुसेवापमुपागतं तच्छ्रुत्वा
सोमितगतेश्चतैमेक्षततेनच समंदेवेतिविज्ञप्तःतुष्टोभिननंदतं अथप्रभावतोवज्ञावेगवत्यादिभिःसह तत्पत्नीभिर्धनवतीचंडसिंहस्तत
स्सुतः तथापिंगलगांधारराजोवायुपथान्वितः समंसागरदत्तेनततश्चित्रांगदस्तथा अययुःसैन्यहस्ताकाःसहहेमप्रभादिभिः परेतेजोसहितास्तुऽ
तेमहच्चपतेरवाग्रतः उपेत्यपादयोस्तस्यनिपेतुश्चक्रवर्तिनः सोपितमानयामासयथार्हस्वागतेनतां धनवत्यानुचरणोगौरवात्स्वगणानामसः
सावित्ज्ञामातरंप्रीतातामाश्रीभिर्वर्धयत् उत्कामसिद्धिमासीतातस्तेनेनप्रभुणाततः चंडसिंहादयःसर्वेप्रमोदंसुतरांदधुः पार्श्वोपयाताःपत्नीश्च

क.स दृष्ट्वा पतवंतीं तदा चक्रवर्ती स पप्रच्छ कुतो मे सचिवा इति क्षिप्रमागमवेगेन रक्षितास्थापिता मया विद्यामुखेन ते भिन्ना इति तस्याः प्रस्तुका च तं
पं.च ततः स्नानाय तान्स विद्यामादिश्य रूपिणी आगतान्पृष्टकुशलान्पाद्लग्नाज्जगाद च इयंतो दिवसाः केन कथं तत्रातिवाहिताः इत्येकैकेन युष्माभि
स्थितं मे कथ्यतामिति ततो वादीन्सदन्तो नमादावेव समागतः द्विपाक्षिसं नरदाक्षापि देवी मां हस्तयोरधात् आशास्य हरेरालये च स्थापयित्वा
निरोदधे ततोहं दुःखितं देहं त्यक्तुमैच्छं प्रपाततः मेवं गोप्तुत्वसिद्धार्थं पुनर्द्रक्ष्यसि तं प्रभुं इति मां तापसस्तोवत्कोप्युपेत्यान्यवारयत् कस्त्वं
कथं त्वं वेत्स्येतदित्युक्तः स स पाततः एह्याश्रमं मे वक्ष्यामि तत्रैतदिति सोब्रवीत् ततो मत्वा मविज्ञानं त्वं च ततान सं परा आहं तेन सहागच्छं
छं वक्षेत्रं तदाश्रमं तत्र मे सकृतातिथ्यः कथां तामेवमभ्यधात् नागस्वामीतिनामाहं कुंडिनाख्यात्पुराद्द्विजः पितरि स्वर्गते सोहं गत्वा पाट
लिपुत्रकं उपवर्षमुपाध्यायं विद्याहेतोरुपास्तदं शिक्षमाणोपि जाड्येन न पदाक्षरमप्यहं अविदं तेन मां तत्र छात्राः सर्वेप्युपाहसन् ततो व
मानग्रस्तोहं प्रस्थितो विंध्यवासिनीं द्रष्टुमर्धपथे प्राप्य पुरं वक्रोलकाभिधं तत्र महं प्रविष्टो यभिक्षार्थं गृहिणी गृहात् एकस्मादिंकक मलाप
दसे भिक्षपो सह तद्धीता परगेहप्राप्तेमां वीक्ष्य चाब्रवीत् तत्रत्यागोहिनी हा धिग्योगिन्यास्त्वीकृतो भवान् पश्यएदन्नोन्हस्तन्तरे कौश्व्याजतोनया
तच्छ्रुत्वा यावदीक्षेहं तावत्याप्तितः स्नेनावुजे तन्मत्कापपतितास्याः पादयोरहमब्रुवम् मातः कुरुदेव्याप मेतस्याजीवाम्यहं यथा तच्छ्रुत्वा मामा
वादीन्सा गच्छतो पाजनंतत्र ये देवरक्षितइत्यस्ति ग्रामे क्र रमकोहि जः तस्यास्ति कपिलागेहे साक्षान्सुरभिरुत्तमा सा दुग्धा शरणं प्राप्तं रक्षिष्यति ति
शामिमां एवं तयोक्तः सभयाधावत्तस्मिन्दिनक्षये प्राप्नवान्नरभग्रामे गृहं तस्य द्विजन्मनः प्रविश्य तत्र दृष्ट्वाहं कपिलां तां प्रणम्य च भीतस्तां
शरणं देवि प्राप्तोस्मीति व्यजिज्ञपं तावत्सा तत्र यंती मामन्याभिः सह योगिनी आरक्षग्रोपयंती तां योगिनामखिलां निशां प्रातस्तासु गतास्वेषा रम
कपिला व्यक्तया गिरा मामवोचत्पुत्राहं तांशिक्षाम्यद्यरक्षितुं तद्धरूपतयोजन्यामितोरण्ये शिवालये अस्ति भूतिशिवो नाम ज्ञानी पाशुपतोत्र ११२
७३७ मः सरक्षिष्यतिरात्रिं तामद्यैकां शरणागतं तच्छ्रुत्वा तां प्रणम्यैव ततोहं प्रस्थितो भवं द्रुतं भूतिशिवं तं च प्राप्याहं शरणं श्रितः तत्कं चरतत्र योगिन्य

न्वितः चक्रवर्तीप्रतस्थेसततोगोविंदकूटतः तेचसर्वेपिगंधर्वराजविद्याधराधिपाः सवलःपरिवृत्यैनंचेलुस्सूर्यमिवग्रहाः धनवत्यांपुरो
गायांसमासाद्यहिमाचलं नरवाहनदत्तःसंप्रापदेकंमहत्सरः सितपद्माछिन्नछत्रमुन्नतहंसचामरं उपस्थितमिवादायसम्राड्योग्यमुपाय
नं उच्चैरभिषुक्तोदस्तैर्वीचिहस्तैरदूरतः कुर्वन्नाह्वानसंसिद्धिकल्लानाकानमिवासकृत् चक्रवर्तिसरस्तस्मिन्स्नातव्यंभवतेतिसः सम्राड्वायुप
थेनोक्तस्तत्रस्नातुमवातरत् नाचक्रवर्तिनःस्नातंसिस्रुमज्जतदृद्यते सिद्धंतच्चक्रवर्तित्वमितिदिव्याब्रवीद्वाक् तच्छ्रुत्वाचक्रवर्तीसप्रविश्य
स्तज्जलान्तरे विक्रीडितःपुरैःसार्धंपाद्यस्तिमिरिवांबुधौ धौतांजनारुणदृशःस्रस्तधम्मिल्लबंधनाः रेमेसोऽपिप्रियाःपश्यन्गलन्माल्यार्द्रवास
सः सशब्दमुत्पेतुस्तस्मात्सरसःपत्रिपंक्तयः प्रमुक्तनाभारशनानांस्त्रियावरेजिरे तद्दृष्टवदनांभोजलावण्यविजितानिव ममज्जुस्तोयजेयेत्रपंकजा
निजलोर्मिषु कृतस्नानश्चनदहत्तस्तस्यैवसरसस्तटे नरवाहनदत्तोसौवाससपरिच्छदैः तत्रनर्मकथालापैःसभार्यःसचिवैःकृती स्थित्वाथत
विमानस्थःप्रतस्थेसबलस्ततः गच्छन्वायुपथस्याथप्राप्यमार्गेणतत्पुरं तस्थावनुरोधेनतेनैवसवासरं अत्रदृष्टचरीतेनकन्यावायुपथ
स्वसा वायुवेगयशानामसह्यद्यानस्याभ्यंवास्यन साहमेवाल्पुकनदीतीरोद्यानविहारिणी संपूर्णचंद्रवदनासौम्यालापमनोरमा सितहासांशु
हृस्त्रालिभारासद्गुहशालिनी वीक्ष्यागतंतंतद्भक्तिविज्ञापनर्द्धेततः विलक्षोपसतांमत्वाहेलनपराङ्मुखी नरवाहनदत्तोत्रनिजमावासमाय
यौ तत्रगोमुखवैदग्ध्यवशेनमरुभूतिना वार्तांराज्ञःसहस्येनच्छन्नज्ञातमुपलभ्यतं देव्यस्त्रियोपरीहासान्सम्राजस्तस्यचक्रिरे मरुभूतिस्तुवैदग्
ध्यातत्रयेगोमुखेस्थिते सलज्जमथराजानंवीक्ष्याश्वास्यचगोमुखः वायुवेगयशश्चित्तंजिज्ञासुस्तत्पुरंययौ ततोवायुपथोकस्मात्सुरंदृष्टमि
वागतं दृष्ट्वाप्रीतिकृतातिथ्योनीत्वैकान्तेजगादतं वायुवेगयशानामकन्यास्तिभगिनीमम सिद्धैःसाभाविनीचक्रवर्तिभार्याकिलोदिता श्रुतेता
मिहदित्सामिप्राप्तेचक्रवर्तिने नरवाहनदत्तायतन्मेतांसाधयेप्सितं आगंतुंप्रस्तुतस्त्वाहमेतद्दर्षतवांतिकं इतिवायुपथेनोक्तोमंत्रीतंगोमु
खोब्रवीत् यद्यपिविजिगीषार्थंप्रस्थितःप्रभुरेषनः विज्ञापयतपापितमहंतेसाधयामदः इत्युक्त्वामर्प्यतंगतासिद्धंकार्यंन्यवेदयेत् नरवाहनदत्ता

यगोमुखोभ्यर्थितो विना अन्येद्युस्त्वतमत्रार्थमेत्य वायुपथः स्वयं विज्ञापयति राजानं तं धीमान्गोमुखोभ्यधात् न कार्यो भ्यर्थनाभंगो देव वायुप
थस्य ते भक्तोयं यद्बन्धुरेष तत्कर्तव्यं प्रभोरिति ततः स प्रतिपेदे तं राजा वायुपथोपि तां तस्मै प्रादादनिच्छतीमप्यानीयानिजानुजां विवाहमा
नसावोचदनिच्छंती बलादहं भ्रातादत्तेति नाधर्मो लोकपालाममास्त्वतः एतद्वृत्तांतस्याच्च सर्वा वायुपथांगनाः चक्रुः कोलाहलं येन तान्ये
तच्छुश्रुवुर्वचः ततो राजा स्वपादायतद्दाशापलब्धये गोमुखोक्तिमन्वेष्ट तत्राभ्युदितस्ततः भोत्राददर्श चैकांते विद्याधरकुमा
रिकाः अग्निप्रवेशायुगपत्स्वतन्त्रः कर्तुमुद्यताः कारणं तेन पृष्टाश्च जगदुस्ताः सुमध्यमाः समयोस्य यतं तस्मै वायुवेगयशः कृते ततः
सगोमुखो गतास्तेत्तस्वं सन्निधौ नरवाहनदत्ताय पश्चात्तमुन्यवेदयत् तद्दृष्ट्वा विस्मिते राज्ञि वायुवेगयशास्तदा जगादेशानिष्टगच्छा
मस्त्वरिते रक्षितुं वयं आर्यपुत्र कुमारीस्ताः स्ततो वक्ष्यामि कारणं इत्युक्तः स तया राजा तत्र सर्वैः समं ययौ ददर्श च कुमारीस्ताः पुरः प्र
ज्वालितानलाः विधार्य तास्व राजानं वायुवेगयशा जगौ एषैका कालिका नाम कन्या कालकूटपतेः सुता विद्युत्पुंजा द्वितीयेयं विद्युत्पुंजास्त
सुद्भवा मंदारस्य सुता राजंस्तृतीयेयं मतंगिनी चतुर्थीयं महादंष्ट्रसुता पद्मप्रभा प्रभो पंचमाहं चेति वयं दृष्ट्वा कामारमोहिताः सिद्ध
क्षेत्रे तपस्यंतं त्वदर्थसमयं तदा समं पंचभिरस्माभिरहासीयं प्रियः पतिः नान्यापर्णीयस्त्वेतस्यै कयाचिदपि भिन्नया एका चेत्परिणीते नैव
ताह विद्धीनतनुः प्रवेशावह्निरन्याभिरहो शेषामस्तीह एतत्समयभीता हृते नेच्छत्यविलंघ्य पृथक् न चान्या त्वभ्यमेधुनाप्यार्यपुत्र त
मप्यते समायपुत्र एवात्र लोकपालाश्च साक्षिणः यद्येष तत्समयाद्यापि स्वेच्छमुल्लंघितो मया एवं तयोक्ते तत्सुभ्रुः समाश्लिष्य स्वनामिपः
कुमार्यो मदनोन्मीलराजापतं जहर्षतः उद्वाहास्मिन्नरतेच तत्र तत्क्षणमाययुः नरवाहनदत्ताय तस्मै प्राडुश्च तत्सुताः शासनेनैव तत्कालं
जामातुः प्रतिपेदिरे कालकूटपतिप्रष्टास्तस्य विद्याधरेश्वरः एवं पंचसमं प्राप्य महाविद्याधरात्मजाः नरवाहनदत्तोत्र माहात्म्यसपरेययौ तस्थौ
च तत्र कतिचिन्नाभिः सह दिनानि सः ततस्तं चैव हरिशिखः सेनापतिरुवाच तं शास्त्रज्ञो लौकिकप्रदेव नीतिमुल्लंघ्य वर्तसे विग्रहः समरे कोयं कामसभो

गतस्तत्र च कार्यं मंदरदेवं तं जेतुं यात्रासमुद्यमः कृचेयं निदिनानीह विहारैस्तैः पुरैः सह एवं हरिशिखेनोक्ते महाराजो जगाद सः युक्तमुक्तं प्रय
त्नस्तु न भोगाय त्र कोपि शे वं ध्रुवाप्तिपदो दोषभार्याव्यतिक्रमो मया अरिमंदं पुनानुद्यं मगामिनृपिनंदिनः नदेतानि चलंमद्य सैन्यान्यरित्नपा
यमे इत्युक्तवंतं राजानं स्वैरो मंदरोब्रवीत् ऋषिसिद्धचक्रवर्त्यंगसत्वरत्नस्य दुर्जयः देवमंदरदेवोसौ हरदुर्गमभूमिगः देवमायमहावीररक्षित
हारदेशगा अग्रस्थपात्रिशीर्षाख्यगुहायादो प्रवेश्यते सिद्धत्वेन चाक्रम्य सा गुहा चक्रवर्तिना तच्चक्रवर्तिरत्नाढ्यो देवचंदनपादपः अस्माधु
त्वमितिनाव स्माधयाभीष्टसिद्धये नाचक्रवर्तीनिकटं तरोः प्राप्नोति तस्य च अत्रैतन्मंदराज्ञोनिराहारो यतव्रतः नरवाहनदत्तोगात्तच्चंद
नतरुंप्रति गच्छन्विद्यास्तमानोपि वीतविघ्नः सुहृद्गणैः नचतत्रासमूलं सप्राप्य तस्य महातरोः दृष्ट्वा च तं महारत्नं निवृत्तोनुगादेहिक इ
साधितस्य सोपानैर्ववंदे चंदनद्रुमं चक्रवर्तित्वप्रमहासिद्धस्तैर्वंदद्रुमः स्फुटं स्वसंनिधानेन तं दिशो व्रजसाप्रते गोविंदकूटसंस्थि
रत्नान्यन्यानि तेन तः ततोमंदरदेवं तं हेलयैव विजेष्यसे इत्युक्ता च गिरा तस्मात्स राजा च शरीरपा नघेन्तुह्याप्रणम्यैनसिद्धिमांश्चंद्यपादप
श्रदृष्टोत्रासमार्गेण महाविद्याधरेश्वरः नरवाहनदत्तोपनिजकटकमाययौ अपृच्छीतासनिशंनासमास्थाने सर्वसंनिधौ प्राप्तनैः ऐशसाधित
चंदनपादपश्रुत्वातमविलंमाच्चैत्य तद्दृष्ट्वा दयितास्त्रुवालसविदास्तेनेच विद्याधरास्तेवायुपथादयः सकटकाश्चिरोगदाद्यास्तुते गंधर्वाः
प्रसभप्रसाधितमहासिद्धिप्रहर्षाकुलाः सन्तोन्माहप्नतिप्रभावमहतीनस्तानस्तुवन्वीरला समंमुतैः सहसमंहरदैववदर्पं राजाविजेतुमप
दिव्याविमानगामी शेषान्येचंदनतरूदितरत्नसिद्धगोविंदकूटगिरिसिंबजगामसनावत् ॥ ॥ इति श्रीमहासोमदेवविरचिते कथासरित्साग
रे पंचलंबके चतुर्थस्तरंगः ॥ समाप्तश्चायं पंचलंबको नाम चतुर्दशः ॥१४॥ अतः परं महाभिषेकलंबको भविष्यति ॥ ॐ हरं गुहगिरीन्द्रजाप्र
णयमंदरान्दोलनात्सुराकिलकथामृतं हरमुखांबुधेरुद्धृतं प्रसह्यरसयंति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते
निशासुनाडवाहंडंस्तुडशीत्कारशीकरैः ज्योतींषिपस्पत्रिववस्तमोमुस्तानुविघ्नजित् ततोगोविंदकूटस्थितमास्थानवर्तिनं नरवाहन

दत्तं तं चक्रवर्तिनमाययौ विद्याधरो व्योममार्गेण सोऽमृतप्रभसंज्ञकः येनैष रक्षितः पूर्वं शत्रुक्षिप्तोऽग्निपर्वते आगत्य वेदितात्मा च प्रणतश्चक्रव
र्तिना तेन प्रीतिकृतातिथ्यः स तं विद्याधरोऽब्रवीत् अस्ति दक्षिणदिग्वर्ती मलयाख्यो महागिरिः तत्राश्रमपदे चास्ति वामदेवो महानृषिः स त्वां क
स्यापि कार्यस्य हेतोरेकाकिनं प्रभो आकृषयत्येतदर्थं च तेनाहं प्रेषितो द्रुतं सर्वार्जितप्रभुस्त्वं च मम तेनास्मि चागतः तदेहि सिद्धौ गच्छावः शीघ्रं
तस्यान्तिकं मुनेः एवमुक्तवता तेन सह विद्याधरेण सः तत्रैव भार्याः सेनाश्च स्थापयित्वा तयोन्नीतः उत्पत्य नभसा क्षिप्रं प्राप्यैवं मलयाचलं न
रवाहनदत्तस्तं वामदेवर्षिमभ्यगात् ददर्श तं च जरसा पाण्डुरं प्रांशुविग्रहं निर्मांसनेत्रकुहरस्फुरत्तारकसन्मणिं विद्याधरेन्द्ररत्नानां स्थानं
वेल्लज्जटालं तं हिमाद्रिं सिद्धिसाहाय्यहेतोरिव समागतं ततो ववन्दे चरणौ मुनेस्तस्य स तोषितः राजानं रचितातिथ्यो मुनिरेवमभाषत
पुरा दग्धोऽपि कामस्त्वं रत्यास्तुष्टेन शंभुना सर्वविद्याधरेन्द्राणां चक्रवर्ती विनिर्मितः तदाश्रमे ममैतस्मिन्नाभीरान्तर्गुहान्तरे सन्ति रत्नानि ता
नि त्वं मदादिष्टानि साधय जेयो मन्दरदेवो हि सिद्धरत्नस्य ते भवेत् एतदर्थं समाहूतो मयेह गिरिशाज्ञया इत्युक्तस्तेन मुनिनैवोपदिष्टविधि
क्रमः नरवाहनदत्तस्तां प्रहृष्टः प्राविशद्गुहां तस्यां विजित्य विघ्नौघांस्तांस्तान्वीरो ददर्श सः गजेन्द्रमभिधावन्तं मत्तं सगलगर्जितं मुखे मुष्टि
प्रहारं च दत्वा पादौ च दन्तयोः आरोहत्तं स मत्तगजं राजा सलाघवात् साधु सिद्धं महाहस्तिरत्नं ते चक्रवर्तिनः इति वाणी गुहामध्यादशरी
रोद्भूत्तदा ततः खड्गं महेन्द्राभं स ददर्श निपत्य च चक्रवर्तिन लक्ष्म्यास्तं केशपाशमिवाग्रहीत् साधु भोः खड्गरत्नं ते सिद्धं जेत्रमरिंदम
इति वागुदभूद्भूयोऽप्यशरीरा गुहान्तरे ततः स चन्द्रिकारत्नं कामिनीरत्नमत्र च विध्वंसिनीति नाम्ना च विद्यारत्नमसादयेत् एवं ह्याभ्यासह
पाम्भांसरसा चेदेनन च कार्यकालोपयुक्तानि सप्त माहात्म्यदानि च साधयित्वा स रत्नानि गुहाया निर्गतस्ततः वामदेवर्षये तत्स सिद्धं स
र्वं शशंस तत् ततः स मुनिराह स्म तं प्रीतं चक्रवर्तिनं पुत्र सिद्धमहाचक्रवर्तिरत्नोऽधुना व्रज जय मन्दरदेवं त्वं कैलासोत्तरपार्श्वगं भुक्ता वो
भवतस्याश्चैतस्माद्राज्यश्रियमूर्जिता इत्युक्तस्तेन मुनिना सिद्धकार्यः प्रणम्य तं चक्रवर्ती ततो व्योम्ना स ययौ सामृतप्रभः प्राप गोविन्दकूटं स्व

तत्रच्छशिशिरेक्षणात् महाप्रभावयास्वस्थापनेनवत्याभिरक्षिते तत्रमार्गोनुत्वेदृष्ट्वानिजैर्विद्याधराधिपैः भार्याभिःसचिवैश्चैवप्रहृष्टैःसोभ्यनंद्यत ततःसहर्षःपृच्छद्भ्योवामदेवर्षिदर्शनं गुहाप्रवेशरत्नाप्तिसिद्धिंवृत्तंशशंससः अथोत्सवेचसानंदेदिव्यतूर्यमहोत्सवे नृत्यद्विद्याधरीकोभूत्स्नानमज्जनस्तदा अथाखिलविद्युत्स्थानस्थितासोम्यगृहेणसः आशांतकंठकस्थानसौम्यनाम्नासमर्द्धिना सर्वान्यसंपद्युक्तेनलग्नेनकृतमंगलः आरुह्यशर्वदत्तेनविमानेब्रह्मनिर्मिते जेतुंमंदरदेवंतंससैन्योंतःपुरान्वितः नरवाहनदत्तोथप्रतस्थेनभसाततः चेलुस्तानुचरास्तेतेप्रवीराःपरिवार्यतं भक्तिभीतास्तुगंधर्वराजविद्याधराधिपाः सेनापतेर्हरिशिखस्यादेशानुविधायिनः चंडसिंहःसमंमात्राधनवत्याःसुमेधसः मंदरःसमरंष्टुःसमस्त्वोचाप्यमृतप्रभः समंसागरदत्तेनवीरश्चित्रांगदोपिसः एतेचान्येचयेचासन्गौरिमुंडव्यपाश्रिताः समग्रास्तेन्वधावंस्तंविजिगीषुंमहाबलाः तदानंतेनयातेनगगनेचापिभास्करः समंज्वलज्जयेवात्ततेजोनिर्जितप्रभः स्तूयमानसमुल्लंघ्यदेवर्षिव्रातसेविते अतीत्यगंडशैलेचलीलोद्यानेसकोषितो सचक्रवर्तीसंप्रापस्फटिकापांडुरत्विषः मूलंविजयशृगाद्रेरिवकैलासमहीभृतः तत्रमंदाकिनीतीरनिषण्णंनिजगादतं विद्याधराधिपोधीमान्मंदरोवंधुरंवचः इहैवतावद्देवाद्यस्थीयतोद्यानदोन्नते तद्युक्तमिदमुल्लंघ्यकैलासंगंतुमग्रतः हास्यदस्याद्येनस्याविद्यानश्यंतिलंघनात् त्रिशीर्षगुहयातस्यगंतव्यंपार्श्वमुत्तरं देवमायाभिधानेनसाचरक्षाभिरक्ष्यते सचानिर्जित्यतस्मात्तुसजितागम्यतेकथं मंदरेणैवमुदितेधनवत्यानुमोदिते नरवाहनदत्तस्तत्रैवासीत्सवासरं तत्रस्थोदेवमायायदूतंसाम्नाव्यसर्जयत् सचसांत्वेनतेनैवास्यशासनंप्रत्यपद्यत ततःपरेद्युःसन्नद्धैस्तैस्तैःस्वैःराजभिःसह सचक्रवर्तीतंप्रायाद्देवमायांप्रतिप्रभुः देवमायोपितद्बुद्ध्वाससैन्योयोद्धुमाययौ वराहवज्रमुष्ट्यादिभूरिराजान्वितोग्रतः ततःप्रववृतेतत्रसंग्रामःसेनयोस्तयोः कैलासेसुरसंघातविमानाच्छादितांबरः छिन्नशूरशिरःश्रेणिकरकावर्षभीषणः सवीरगर्जितःसोभूद्घोरोरणघनाघनः देवमायस्यसैन्यानामग्रयोधोजघानयत् वराहंचंडसिंहोत्रननामाभूत्तदद्भुतं चित्रंतुयत्स्वयंवज्रोदेवमायोपमायिना नरवाहनद

पक
म·भि

तेनप्रहारैर्मूर्छितोरणे वह्निचन्द्रसिंहस्तैस्तैन्यमभज्यन्तमभज्यन्तमहारथैः वज्रमुष्टिमहाबाहुतीक्ष्णदंष्ट्रादिभिः सह ततः सुरैर्विमानस्थैः साधु
साध्वित्युदीरिते सर्वेषामितनेतुक्तंजयिनेचक्रवर्तिनं अघंतसंपतानीतेसमासाद्यमहाप्रभुः प्रसादेनानुजग्राहदेवमायोमुखोवच सोपिवाङ्
जितनस्तस्यशासनेचक्रवर्तिनः वज्रमुष्ट्यादिभिः सार्धं प्रणतः प्रत्यपद्यत ततोनिवृत्तेसंग्रामेतस्मिन्व्यपगतेहनि प्रातरास्थानमायातः पार्श्वस्थ
श्चक्रवर्तिना तत्त्रिशीर्षगुहाद्वारागतेनपृष्टोविविक्षुना देवमायोयथातत्वमेवंकथयतिस्मसः कैलासस्यपुरादेवविद्याधरवरार्चिते अभूता
मिहसाम्राज्येद्वेपार्श्वेदक्षिणोत्तरे ऋषभाख्योपदेवेनतपस्तुष्टेनशंभुना चक्रवर्तीप्रदिष्टोभूदेकएवद्वयोस्तयोः सगत्वमुत्तरंपार्श्वंकैला
सजातुलंघयन् अधस्थितहरक्रोधाद्भ्रष्टविद्योपतद्दिवः ततः क्रूरेणतपसापुनराराधितेहरे प्राग्वदादिष्टसाम्राज्यमृषभोसौव्यजिज्ञपत्
कैलासोल्लंघनंनाद्यैवास्तिनः केनतत्त्वया उभयोः पार्श्वयोर्देवचक्रवर्तीभवाम्यहं तच्छ्रुत्वोत्तरपार्श्वस्यगमनायपिनाकभृत् चकारभित्वा
कैलासस्यगुहाविवरंमहत् अघविघ्नैः सकैलासोविशोद्ध्यतपपद्धिरे मानुषाणांमयेतेनमेभगवान्पार्श्वमुत्तरं गम्यंतेषामपीशानीतनया
गुहयाकृते तत्रयाउकृयेतेषाचयीदासिनमुच्यते कैलासेनैनिविजिसागुहायारक्षकान्हरः उक्तरेकालरात्रिश्चचंडिकामपराजिता एवंकृत
महाक्षोभमहाकालानिशाकरः उत्पाद्यभगवांस्तत्रचत्वारस्त्रामादिदेशसः सिद्धरत्नस्यगम्येयंहिपार्श्वेचक्रवर्तिनः कुचराणांसदाराणांसहतानां
भविष्यति अनुज्ञातास्त्वयेतेनराजानः सुरिहोत्तरे तेषांचैषागुहागम्यानतन्यस्मादकस्यचित् इत्यादिष्टावतिष्ठन्तेऊर्ध्वंचऋषभकस्ततः
साम्राज्यंप्रपुपेदर्पादेवजंघेचवज्रिणा इतोषोसांत्रिशीर्षायागुहायाआगमःप्रभो अगम्यावेतसैषान्यैर्विनात्वुष्माद्दृशेर्गुहा तस्यावेतत्कृत
द्वारवसिष्ठः कालतः उक्ते महामायस्यजातोयंदेवमायोहमीश्वर विद्याधरेष्वजातोयंदुर्जयोरिपुभिर्मृधे यश्चजेष्यत्यमुंसोत्रचक्रवर्तीभ
विष्यति तेनास्यस्वामिनाभाव्यसोनुवस्योमुनाप्रभुः तत्त्रिशीर्षगुहामेतांलीलाशेषाविशंजय इत्युक्ते देवमायेनचक्रवर्तीजगादसः गत्वा
मोद्यगुहाद्वारेवसामस्तत्रसांप्रतं कृतसंविधयः प्रातः प्रवेक्ष्यामस्त्वनोगुहां इत्युक्त्वास्तगतोयुक्तंवेत्ताराजभिः सह नरवाहनदत्तोत्रगुहा

७१५

राम
११८

द्वारेसमाश्वसन् ददर्शतांचगंभीरनिरालोकांदरींगुहां जन्मभूमिमनर्केंदुकल्पान्ततमसामिव द्वितीयेह्निचसंश्रुत्यविवेशैतांचिमानगः ध्यातोप-
नतसद्भावसहायैःसपरिच्छदः तमांसिचंडिकारत्नैश्चंदनेनाहिदृग्विषं दिग्गजान्हस्तिरत्नेनवज्ररत्नेनगुह्यकान् विघ्नांश्चान्याननन्यरत्नैर्निवारयंस-
हसेनया उत्तीर्यतांगुहांद्वारेणोत्तरेणप्राप्तेयौ ददर्शीचगुहागर्भनिर्गतः पार्श्वस्तुतत्र कैलासस्युत्तरंजंमजीवलोकांतरोपमं साधुरत्नप्रभा-
वान्नमाहात्म्यनगुहान्वया चक्रवर्तिनिर्यातीर्णैस्तुदस्युहानकवादिवः अथोचतुर्थनवतीदेवमायसुतंप्रभुं देवसन्निहितद्वारेकालरात्रीहस-
वंद्या एषाचोन्मादितापूर्वविष्णुनामृतमंथने सारत्नीदानवेंद्राणाममृतंहर्तुमिच्छतां सैषादिष्टागुहामेनामिहशार्वेणरक्षितुं यथाना-
मतरैर्देवैर्नायथाज्ञैस्मद्विधैर्विना तेचक्रवर्तिनीतीर्णाश्चसिद्धरत्नोगुहामिमां नरेषाप्रजनीयातेरज्या[illegible]यमिहैप एवंधनवतीदेवमाया
तस्यैवतस्यसः नरवाहनदत्तस्यतत्राशीपततासरः संध्याह्णाणवभृत्पुस्त्रकैलासोत्तरशासनः तत्त्वंयतद्वासेन्नसंग्रामहधिरोक्षणं
ध्वाणोत्कटकतस्यराज्ञोलब्धबलेतमः गुहागृहपराभूतिवैरमाद्यमिवस्मरन् अनेचाद्युमंतेः कालरात्रिक्रोधाक्रान्ताइव वभ्रमुर्ध्नंतवे-
तालसुगिनीगणफेरवः सलब्धजनेतेनिःसंज्ञंसैन्यंतुन्नमिवाखिलं नरवाहनदत्तस्यसएकोभूद्विमोहितः ततोनचेनसंक्रुद्धकालरात्रिवि-
जृंभिते मन्त्रानच्चक्रवर्तीसवाकत्तुंयाप्नामसापापेवन् आशिरस्त्रक्संचारत्तत्तुरत्रुणयाकृतिः तंप्राणशक्तिर्जेतानोजीवनीमानमास्पहं स्तव-
नाहिषकंठस्वधाराभिस्त्रिशिखोज्झिभिः आस्थात्रिनेत्रिभुवनेदुर्गारूपेणमोस्तुते हरुहृत्क्रमतथांतकरस्थितकपालया तत्संख्यातुजगद्-
क्षापोत्रयेविजितनया ऊर्ध्वाक्षिदीप्तिधीप्ताग्रकापाला कालरात्र्यपि कपालहस्तासार्केंदुरिवभास्तिमवद्विये इतिस्तुत्यानुतोषात्रकालरात्रि-
नतस्यवत् यत्स्वमूर्धोपहारेणतामर्चितुमियेषसः मातुश्चसाहसंकार्षीरे सोस्मिन्तुष्टास्मिवीरते प्रकृतिस्थंतवास्तेतेकटकंजयमाप्नुहि इत्यु-
वाचापत्वरुक्तसादेवीतत्रतत्क्षणं सुप्तप्रबुद्धमिवतत्कटकंतस्यचाभवत् ततोभार्याविवस्यास्यसर्वेविद्याधराश्चते प्रशशंसुस्तमेतस्यप्रभावं
चक्रवर्तिनः राज्ञामंदिरेदेवीयप्रधानेस्मनाहृशः प्रत्यक्षमयंवोमस्फुरद्रूपमपोमही आसीज्जहिजहोस्तुग्रवीरवाक्यमयंवचः तत्रभूमसिवेंगुह्य

बृ.क.
म.भि.

वेह्वानीतं प्रसह्यैतं चक्रवर्तीससंमान्य ग्राहयामास शासनं न्यवेशयन्नरदत्तः सैन्यमाद्रेवनस्तुरे शांतधूमशिखोद्रेकमग्निर्दग्धेंधनो यथा ९
द्वितीयेह्नि स चारेभ्यो योद्धुमायांतमग्रतः श्रुत्वा मंदरदेवं तं ज्ञातवृत्तांतमभ्यगात् नरवाहनदत्तस्तैः सह विद्याधरेश्वरैः प्रययौ तं प्रतितत
स्तजयेव हुनिस्पृहः किंचिद्गत्वा ददर्शाग्रे वक्काणजगणान्वितं सैन्यं मंदरदेवस्य रचितव्यूहमाततं ततः कृतप्रतिव्यूहरचनो राजभिर्वृतः
नरवाहनदत्तस्तदभ्यधावद्देवबलं अथाहवः प्रववृतेन तयोरुभयसैन्ययोः प्रलयोद्वेलजलधिक्षुभितौघानुकारिणोः ततस्ते चंडसिंहा
द्या युध्यंति स्म महारथाः शूराः कांचनदंष्ट्राद्यास्तराजप्रमुखा योन्यतः प्रकंपितत्रिभुवनो विक्षोभितकुलाचलः विजज्ञे स संग्रामः कल्पांत
पवनागमः शोणैकपार्श्वः कैलासः स्फुरः शोणितकुंकुमैः भूतिश्वेतान्यपार्श्वस्य तदा गौरीशमन्वगात् खड्गप्रहोदितानेकसूर्यबिंबो
ग्रभास्वरः सद्यःप्रलयकालोभूद्वीराणां स महाहवः रथस्थस्तु हमासीद्दिव्यं प्रेक्षणागतः नारदाद्याश्च पिप्रियुहृष्टदेवासुराहवाः वृत्ते
घोरे रणे तस्मिंश्चंडसिंहोभिधावितः जघ्ने कांचनदंष्ट्रेण गदया मूर्ध्नि भीमया तं गदाघातपतितं दृष्ट्वा धनवतीसुतं शस्त्रविद्याबलेनोभे
सैन्ये निस्तंभने व्यधात् नरवाहनदत्तस्य चक्रवर्तीबलादितः ततो मंदरदेवस्य हीनवात्तसचेतनौ तदा धनवती क्रुद्धा जगत्संहरणक्षमा १
वीक्ष्यांबरगता देवास्वपि रिक्षुप हुंकृतः दृष्ट्वा मंदरदेवोथ चक्रवर्तिनमेककं नरवाहनदत्तं तमभ्यधावदुदायुधः नरवाहनदत्तोपि विमा
नादवतीर्य सः ततउत्सातखड्गः सन्ननिजग्राह तेजवान् ततो मंदरदेवेन मायया जयमिच्छता समदाममातंगरूपं चक्रे स्वविद्यया त
द्दृष्ट्वा कारिस्तु महत्सिंहरूपं स्वमायया नरवाहनदत्तेन विद्यातिशयशालिना ततोभये च ववत्ताचक्रासिंहाकृतिः स्फुटं युद्धं मंदरदे
वेन चक्रवर्ती ततान सः नानाविचित्रकरणांगहारक्रियायुतौ मंडलाग्रधरौ नाट्यप्रवृत्ताविव रेजतुः नरवाहनदत्तोथ साक्षाज्जेयमिवा
हरन् खड्गं मंदरदेवस्य करात्करणयुक्तितः हृतखड्गस्य चाकृष्टक्षुरिकस्याचलामपि तथैव तस्य सहसा चक्रवर्ती जहार सः तथा
पशास्त्रवाकुंभ्यायुध्यमानं सगुल्फयोः प्राप्य मंदरदेवं तं राजा भूमावपातयत् सोरेभे च शिरश्छेत्तुं केशेष्वाकृष्य तत्क्षणः वक्षसि न्यस्त

७१२

राम
११८

चरणः सप्राहरत्वेड्रुनविद्विषः तावन्मंदरदेवीति नाम्ना कन्याभ्युपेत्य तं स्वसा मंदरदेवस्य वारयन्त्येवमब्रवीत् तपोवनस्यास्य दृष्टा त्वं भङ्गो शाक्कल्पितो
मया नार्हस्युयुमिमं राजन्मावधीर्भ्रातरं मम एवं तयोक्तः सुहृष्टाविसृज्य जितं प्रीतो मंदरदेवं तं महाराजो जगाद सः मुक्तो मया त्वं माभूत्ते नेह ल
ज्जाविराधेरत्ने चापलौकिकमृत्तं रणोजयपराजयौ इति मंदरदेवोसावुक्तो राज्ञा जगाद तं किं जीवितेनमिदानीं मे रक्षितस्याहवे स्त्रिया तद
द्यामितपसे वनस्यस्यांतिकं पितुः त्वमेव भूययदेवचक्रवर्ती हि निर्मितः अथवा धर्म्मे मे भावी पित्राहृदेवमसच्च्युत इत्युक्त्वा स ययौ मानीपितुः
पार्श्वं तपोवनं साधुसम्पन्नश्च चक्रवर्तीजितारिस्तया प्राप्तसाम्राज्यमित्रत्वुरांगतस्याः सुरास्तस्य ततो मंदरदेवे यनिजंधनवनीगुते उ
मेचमेनविद्ददेसुसुम्नालब्धचेमने इति स्तुतस्तिसुह्मरवमर्वे वैरिणांजितेनतु स्नासविवादयोविजयिने नरवाहनदत्तमभिनंदत्सं सपपि
कांचनदंष्ट्राशोककरक्ताक्षकालजिह्वाद्याः मंदरदेवीयास्ते राजानस्तत्सपूर्णासनंजगर्जुः कांचनदंष्ट्रालोकनसंस्थलसमरापन्नतद्दृढघातः
प्रचुकोप चंडसिंहः प्रविधुतदृढमुष्टिपीडितासिवरः कृतसिंहसंसरोणवत्सकस्तासमरस्तुविविजयेन नेतुयुक्ता वलमिव विहिता
मंपवसाभूतुभयबलक्षयरक्षणाय मायया इति च धनवतीनंदा स्तुवाणानिजनतप्रणामस्थानप्रकोपान् वलमरविलमनदेपन्नसिद्धमास्ह
नरवाहनदत्तचक्रवर्ति प्राप्तजितप्रणतविद्रुतवैरिवीरवीनाहवयातिकरो तु पोश्वराज्ये .... वेचलेस नरवाहनदत्तदेवप्रीतिपरमभव
नाक्षनाभिवर्णः ततोरिविजयोत्सवप्रहृतनागस्थूपेकृती सततस्तुचरसुदरीस्तविरन्तृत्तगीतांचितं प्रियासचिवसंगतः प्रवराजहृद्यान्वितः प्रतप
मिवदैरिणामभ्युपिवन्नने पीहितं ॥ इति श्रीमहाकविसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे महाभिषेकलंबके प्रथमस्तरंगः ॥ अथ पापोरद्याकृत्या पततः
कैलाससानुतः नरवाहनदत्तोसौ चक्रवर्ती बलान्वितः एतः कांचनदंष्ट्रस्य वचनादग्रगामिनः प्रायान्मंदरदेवीयं पुरंविमलसंज्ञकं संश्र
पत्नस्वसौवर्णप्रांशुप्राकारसुंदरं सुमेरुमिवकैलासंसभाजयितुमागतं विवेश चातिगंभीरमच्युतश्रीविराजितं स नतरत्नविलयंनिलायमि
वलागारं तत्रास्थानोपविष्टं तत्र कुचरैः राजभिर्वृतं साम्राज्यमस्मेराज्ञानः पुरवृत्ताव्यजिज्ञपन् गतेमंदरदेवेत्र वनं तु भ्यनराजिते नहे योग्यं वि

ष.क
ना. म.भि.

वेसंनिवृत्त्या वेत्यधुना विभुः इत्युक्ते तैः समरत्नं चक्रवर्ती निवार्य तान् संविभेजे निजा सामादिदानेन भगिनीरिव तेन विद्याधराधीशवर्गो नि
खिलसेविते दत्तानुरागनिगडं समस्तसाम्राट् समपादयन् तं च नामितगतिं राजानं द्वेकस्मिन् राज्ये मन्दरदेवस्य कृतस्ततः सोऽभिषिक्तवान् अर्पया
मास तस्मै च नदीयास्तान्महीक्षितः ततः काञ्चनदंष्ट्रादीन्भक्त्या व्यभिचारिते रेमे च नन्दनस्पर्धिषूद्यानेषु महर्द्धिषु कैलासोत्तरदिक्पार्श्वलक्ष्म्या
श्लिष्टो नवोढया ततश्चोभयवेद्यर्धविद्याधरमहीक्षितां चक्रवर्तित्वमासाद्याप्यधिकेच्छुर्बभूव सः प्रववृते जेतुं वारितोऽपि समन्त्रिभिः न हि
व्यवसितानालंघ्या मेरुभूमीः सुराश्रयाः अत्र योपि च ताः कामं विशेषा साधनं विना तेजस्विनो न निहन्ति दीपा दावानिलादिव ततस्तन्नार
दोऽभ्येत्य सम्राजमेवमभाषत नीतिज्ञस्यापि ते कोऽयं राजन्विषयो भ्रमः प्रवर्तमानो ह्यन्यत्र कार्यासाध्ये परिभूयते दशास्यो रावणो दर्पात्कैलासोन्म
लनोद्यतः दुर्लंघ्योऽर्कचन्द्राभ्यामपि मेरुस्तवेह च विद्यापदं नाधिष्ठा शर्वेणानेन महेन्द्रता विद्याधराणां भूमिश्च हिमवान्विजितस्त्वया तन्मेरो
र्देवभूमौ ते किं कार्यं स्वचतुर्गृहं पिता मन्दरदेवस्य यस्त्वकम्पनसंज्ञकः स दृष्टवृत्तो यातो वनं तस्य शिवमिच्छता इत्युक्त्वा नारदमुनिः प्रति
पन्नेप्सिते चक्रवर्तिनमामन्त्र्य जगाम सः यायागते चक्रवर्त्यपि कापृष्टो नारदेन निवारितः अपयस्य नयानाशो देवमायाकृतं स्मरन् सविस्म
यस्तय कुल्हाद्विनिवृत्तस्ततो ययौ तपोवनस्थितं द्रष्टुं राजर्षिं तमकम्पनं प्राप तत्पावनं चास्य योगनिष्ठैर्महर्षिभिः पद्मासनोपविष्टैश्च प्रशस्तालो
कमिवावृतं तत्र वृद्धं ददर्शैकं जटावल्कलधारिणं अकम्पनं मुनिजनैर्महाद्रुममिवाश्रितं ववन्दे चोपसृत्यास्य पादावस्य नृपाग्रणीः अस्माव
पिकृतातिथ्यो राजर्षिर्निजगाद तं पुत्रं कृत्वा त्वया राजन्निदमागच्छता वनं उक्तं यदागच्छतस्ते हितं दृष्टा महर्षयः इति ब्रुवति राजर्षौ तस्मिंस्तं
चक्रवर्तिनं निहृत्य तपोवने तत्र तं गृहीतमुनिव्रतः अगान्मन्दरदेवोऽपि पितुस्तस्य तदन्तिकं स्वसा मन्दरदेव्यापि कुमार्या सहिता तथा नरवाह
नदत्तस्य दृष्ट्वा कं चैतं प्रवीरं जितशत्रुसुराणां स्नेहपरा वादिनारिव अथ मन्दरदेवीं तां भ्रात्रा सममुपागतां दृष्ट्वाकम्पनराजर्षिः सस
म्राजमुवाच तं इयं मन्दरदेवीति नाम्ना राजसुता मम उक्ता च दिव्यवाचैषा महिषी चक्रवर्तिनः तदेनामुपयच्छस्व चक्रवर्तिन्मयार्पितां इत्युक्ते च

७१७

राम
१२०

निर्जितैः सा जगाद नदात्मजा इह संति च तस्या मे वयस्या वरकन्यकाः एका कनकवत्याख्या कन्या कांचनदंष्ट्रजा द्वितीयः कालजिह्वस्य नाम्ना
कालवती सुता तृतीया दीर्घदंष्ट्रस्येक्षता नाम मनकूहवा चतुर्थी पोत्रराजस्य उत्री नाम्नांवरप्रभा विद्याधरेंद्रकन्या नाम हंतास्तां च पंचमी भूमे
स्ता वयं पंच हृष्टाः सर्वे तपोवने आर्यपुत्रमिमं सोढाद्य धातसमर्थामिषः सममस्माभिराहृता यो भर्ता यथाष्टयत्कृतं भजेत्तु हि रूपनामास्ता हृतवो
नाभिराख्याति तत्सखीभिर्विज्ञाताभिर्युक्तः परित्यक्तोनेन मे माहृश्यो हि कयउर्जुः सततोलयनसाहसं एवं तया प्रोक्तयोक्ते तन्नियमाकंपनः सता
न विद्याधरेंद्राश्चतुरोप्याकृष्य तत्कन्यकापितॄन् शशंस तद्यथातत्त्वं स तेभ्यस्तेपि तत्क्षणं कृतार्थमानिनः कन्यास्तनयास्ताः समाकृपन् ततो
मंदरदेवीतः प्रभृत्येताः क्रमेणतः नरवाहनदत्तोथ पंचापि परिणीतवान् ताभिः सह च तत्रासीद्वासराणि बहूनि सः अथीत्रिसथंप्रणम
न्कृतोत्सवपरिच्छदः राजन्महाभिषेकार्थं वृषभाद्रिं व्रजाधुना इत्युक्ते कंपनेनाथ देवमायोप्युवाच तं देवैवमेव कार्यं ते पृस्ताह षभकादयः अ
भिषिंचत तत्रादौ प्राक्तनाश्चक्रवर्तिनः तच्छ्रुत्वा निकटे स्थाप्य मरावाद्रौ प्रशंसति अभिषेकहरिशिखो वागथोद्भूद्दिवः महाभिषेकसर्वे
हितानन्त्वृषभपर्वते पूर्वं प्राप्तास्त्वमपत्रगाहुसिद्धपरंसदः इत्युक्तो दिव्यया वाचा नतास्ताकंपनान्वृषीन् नरवाहनदत्तोतः सप्रतस्थे प्रगेहनि
प्रापत त्रिशीर्षाख्यगुहाद्वारं स तत्र स महामितगतिप्रष्ठैः सर्वैर्विद्याधरेश्वरैः तत्र सरस्यता काललरात्रिद्वारेलतेनेन सः प्रविश्य तां गुहां सम्राट्
दक्षिणेन विनिर्याय निर्यातस्तत्समं सैन्यैर्देवमायस्य मंदिरे तद्दिने तो विशश्राम दिनेस्मिन्सपरिग्रहः तत्रस्थश्च स कैलासे तस्मिन्स्त्रिशिखिने
दूरे विचित्रसोगेतुरवसवेः सैरद्रहुजनामनं आसाद्य चाश्रमं तस्य तु रभिं वृषभं तथा दृष्ट्वा प्रणम्य च हास्यं स तद्दिनमुपोषितवान् प्रदक्षिण
प्रतीतेन स मुक्तद्वारश्च तेन सः प्रविश्य देवीसहितं ददर्श वृषभध्वजं ह्रादेवकृतनालंदं चूडाचंद्रकरोत्कारैः इतस्ततो गतैर्गौर्याः स्तुतस्तु तिजितै
रिव क्रीडंतं प्रियया साकं सक्षैमक्षैर्विकृपया स्तकार्यं दत्त्वातस्मै लोलैर्वेशागतैरपि दृष्ट्वा च पादयोस्तस्य पपात वरदस्य सः देव्याः श्
लब्धनायाश्च चक्रे च त्रिः प्रदक्षिणं उक्तः पदागतो नास्माहि दोषः सान्द्रितवान्यथा भविष्यंत्यधुना ते तु विद्याः शास्वदभंगुराः तहत्स

सिद्धक्षेत्रं तद्गच्छ त्वमृषभाचलं महाभिषेकं तत्राशु प्राप्तकालमवाप्नुहि इत्यादिष्टश्च देवेन चक्रवर्त्ती ततो निजं नत्वा सभार्यमागात्तु देवमायस्य
मंदिरं कौतुकप्रगतोभूत्स सहर्षः किल दृश्यते इहापि किं स्विन्मिलितास्तवान्याः पंचकन्यकाः इत्यादि नर्मालापेनत्र देवी मदनमंचुका कुर्वतीकुक्क
ननापीनं दयन्मुक्तमात्तु सः अन्येद्युः सर्वगंधर्वविद्याधरबलान्वितः हिमाभ्रमिव व्योम कुर्वं तेजस्विनाम्नना विमानवरमारूढः सावरो-
धः समंत्रिकः नरवाहनदत्तोत्रः ययौ ऋषभाचलं प्राप स्वर्णगिरिं दिव्यं वातधूतजटालतैः विकीर्णपुष्पैर्दत्तार्घ्यं तापसैरिव पादपैः ततः शुभे-
हनि व्यग्रे शांतिसोमे पुरोहिते मंगलस्नानतूर्येषु गीतेषूद्घोषितेषु तत्र तस्य समाजग्मुस्तेते विद्याधरेश्वराः महाभिषेकसंभारांश्चाभावसह
ण्यस्त्रभो स्नायपुष्पाभिषेके तत्र तस्य प्राप्ते तपालया दिव्यो विद्याधराः सर्वे भक्तिभीतजिताहृताः अर्धासनेभिषेक्तव्या महादेवी परेत्र का देवदेवी
नियच्छुः सर्वविद्याधरास्तत्र समं मयाभिषेक्तव्या मत्सी मदनमंचुका रतिरेषावतीर्णा हि कामस्यास्य भव प्रभो नासौ कलिंगसेनायाजाता म-
दनवेगतः अयोनिजेयं दैवैर्हि मायया परिवर्त्य तं गर्भं तस्याः सहृता या निक्षिप्ता तत्र तत्क्षणं जातो गर्भस्तु यस्तस्याः सोयमिभ्यकसंज्ञकः स्थितो म-
दनवेगस्य पार्श्वे पात्रासमर्पितः तदेषा धीर नार्हस्य पत्नी मदनमंचुका अस्या ह्येतद्वरं प्रादात्पशुपतिः पुरा इत्युक्त्वा विरतायां च वाण्यां विद्याध-
राश्चते तेन तु प्रशशंसुस्तु देवीं मदनमंचुकां आहतानद्धघोषेषु व्याप्नुवत्सु दिशो दश सिंहासनस्य वामार्धनिष्ठमदनमंचुकं नरवाहन-
दत्तं तं नानातीर्थसमुद्भवैः हेमकुंभाहृतैस्तोयैरभिषिंचन्महर्षयः चित्रं तस्य जले मूर्ध्नि पतिते मंत्रपावने निरगान्मनसो धौतं तद्वैरमलं
द्विषां लक्ष्मीस्तदभिषेकांबु सामुद्रेव धुधुह्रितः अन्वागतेव तस्यागात्साक्षात्तेन सहाम्बरात् पुष्पमालाततिस्तस्य नाकनारीकरोज्झिता स्वयं पत-
ती गंगेव वक्षस्थाने वपुष्मभात् सोरुणेनांगरागेण प्रतापेनेव भूषितः तदवृस्याम्बुधिजलस्नातो भास्वानिवोद्गतः बद्धमंदारमाल्यश्च सद्रत्नाभ-
रणोज्वलः आमुक्तदिव्यमुकुटः श्रियं शाक्रीमुवाह सः प्राप्ताभिषेका देवी च पार्श्वे मदनमंचुका तस्यादिव्यैरलंकारैः शचीवेंद्रस्य निर्बभौ न-
दद्दुंदुभिः मेघघोषनत्कुसुमवृष्टिन स्वःस्त्रीविघ्नद्धनचित्रं सुदिनं तदभूद्दिनं तदा नगेंद्रनगरे विद्याधरवसमनाः नान्यत्र केवलं यावद्भातो हि

नालंतास्वपि चारुलैरत्नमुरजेष्वाहतेषुमहोत्सवे नगोप्यवादयदिवप्रतिशब्दवनीगुहाः दिव्यासंवरसाक्षीववलाद्विद्याधरावृतः सपर्वतोपिपावेन
घूर्णमानइवावभौ बलिनास्याभिषेकस्यशोभानेनैववीक्ष्यता इन्द्रोपिस्वाभिषेकेभून्नग्रमानोविमानगः एवंप्राप्तयथाभीष्टचक्रवर्त्यभिषेचनः ।
नरवाहनदत्तःससस्मारापोत्सुकःपितुः समन्त्रच समंसाद्यैः सचिवैर्गोमुखादिभिः सम्राट्नाजानमाहूयसवायुपथमभ्यधात् नरवाहनदत्तस्त्वा-
स्मरत्युत्कंठितोभृशं इत्युक्तोत्यातवज्ञानोगच्छतातमिहानय देवीश्चमंत्रिणश्चास्यतवैवात्मानमानये: तच्छ्रुत्वैवतथेत्युक्त्वाव्योम्नावायुपथोय
यौ क्षणाच्चप्राप्यकौशाम्बीं दृष्टःसभयविस्मयैः पौरैःविद्याधराणासप्तभिःकोटिभिर्वृतः ददृशीघ्रंयनेनेसवत्सराजंसमंत्रिणं देवीभिश्चात्रस
हितंयथाविहितादरं उपविश्यायङ्कमूलेप्रष्टातेनचजगादतः सुप्रविद्याधरपतिर्दृष्टःसर्वैःसकौतुकैः नरवाहनदत्तस्तेसोनुरागाध्यशंकरे ।
साक्षात्कृत्यचतेविद्याःसर्वाःप्राप्यादिदुर्जयः हत्वामानसवेगञ्चगौरिमुंडञ्चदक्षिणे जित्वामन्दरदेवञ्चवेद्यर्धपतिमुत्तरे आसाद्योभयवेद्य
र्धविद्याधरमहीभुजां सर्वेषांशासनन्भृतोचक्रवर्तिपदंमहत् महाभिषेकमृषभेसप्राप्तःपर्वतेधुना राजन्स्मरतिसोत्कस्त्वांसदेवीसचिवादि ।
कं अहंचतेनप्रहितोद्यनमागम्यतामितः उत्सवेतोहिसंतानेपरंपरसुखैःकृतान्त्वयं इतिवायुपथाच्छ्रुत्वाभृशोकेनेवभारसः वत्सराजोम्बुधारा दा
ववर्षहर्षिणोविश्रमं प्रतिपद्यचतद्वाक्यंसमंतेनैवतत्क्षणं आरुह्यशिविकांव्योम्नातद्विद्यानांप्रभावतः कलिंगसेनानुगतःसभार्यासचिवान्वितः ।
गत्वासम्प्रापतंदिव्यमृषभाख्यंमहागिरिं तत्रापश्यच्चतंपुत्रंदिव्यसिंहासनेस्थितं विद्याधरेन्द्रमध्यस्थंबहुभार्यासमन्वितं स्वर्वाद्रिमस्तकासीनंग्र
हधामपरिष्कृतं शशांकमनुकुर्वंतंभूरितारावलीवृतं तद्दर्शनसुधासारसिक्तःप्रोल्लसिताशयः कांचिच्चंद्रोदयांभोधिभंगीभेजेसभूपतिः न
रवाहनदत्तोपिदृष्ट्वातंजनकंचिरात् उत्थायसंभ्रमात्सोत्कः सोभ्यगात्सपरिच्छदः आलिंगितश्चतेनाथपित्राक्रमधितोप्यसः भूयोप्यानंदवाष्पा
बुपूरेणाभिषिच्यत देवीवासवदत्ताचचिरमाश्लिष्यतंसुतं तदालोकस्नुतैस्तन्यैरसिचत्स्मृतशैशवं पद्मावतीचयौगंधरायणाद्याश्चमंत्रिणः
पैतृकामातुलश्चैवदृष्ट्वागोपालकश्चिरात् पदुःसहत्सयाहृष्टातस्मान्नमपंववुः चकोराइवसम्राजोयथार्हतेनसत्कृतैः कलिंगसेनातंदृष्ट्वा ।

द.क.
म.भि

जामातरं सपात्मजं त्रैलोक्येपि न माति स्म स्वे स्वेंगेषु का कथा यौगंधरायणाद्याश्च सन्तन्मू निर्वृतास्सुतान् दृष्ट्वा प्रभुप्रसादात्प्ररिपूनानम्यनंदिषु
श्चामुक्तदिव्याभरणा देवी मदनमंचुका रत्नप्रभाप्यलंकारवती ललितलोचना कर्पूरिका शक्तियशा भगीरथयशा अपि तथा रुचिरदेवस्य भगिनी
दिव्यरूपधृत् वेगवत्यजिनावत्यौ सह गंधर्वदत्तया प्रभावती चात्मनिका वायुवेगयशास्तथा तत्सख्यः कालिकाद्याश्च चतस्रोपि सुलोचना किंच
मंदरदेव्याद्याः पंचान्याश्च वरांगनाः नरवाहनदत्तस्य महिष्यश्चक्रवर्तिनः प्रणेमुः श्वशुरस्यात्र पादौ वत्सेश्वरस्य ताः तद्वद्वासवदत्तायाः पद्माव
त्यास्तथैव च ते च हर्षाद्यथोचितमाशीर्भिस्ता अवर्धयन् यथोचितासनासीने वत्सेशे तत्पुरःस्थिते नरवाहनदत्तः समारोहद्वरासने देवीवा
सवदत्ता च तत्रास्तां तास्तत्सस्नुषाः पश्यंती सुसुदे तासां पंक्तिं नीकुलनामनी नरवाहनदत्तस्य ताभेवत्सेश्वरादयः दिव्याविभूतिं पश्यतः कृतार्थं
जन्म मेनिरे अथ प्रवृत्ते तत्रैव बंधुसंगममहोत्सवे प्रतीहारोब्रवीद्धीरो हरिचिदेवः प्रविश्य सः आपानभूमिः सज्जेयं तदागम्यतामिति तच्छ्रुत्वाते
ययुः सर्वे तामापानभुवं शुभां विचित्ररत्नचषकप्रक्षिप्तविविधासवां विकीर्णानेककुसुमां सुद्यानंनलिनीमिव यां तत्र मन्नासवापूर्णकलशीभिः
पुरंध्रिभिः तन्वतीभिः सुधाहृतीं सहस्यत्रामृतप्रभे पपुः पुत्रावरोधस्त्रीलज्जानिगडभेदिनि स्मरजीवितसर्वस्वविलाससचिवं मधु सुलानिमधुना
तेषामुत्फुल्लास्यहर्षानिव बालातपेन तत्ररसाः सरोजानीव रेजिरे देवीकंदर्पाधरजितैर्भीतैस्तत्स्वगमादिव चक्रे ज्ञराजचषकैः स्वहृच्चाशीधुनिह्नवः
आसन्नेकोपकालेपि सभ्रूभंगाः कृतोत्सवाः नरवाहनदत्तस्य नतादेव्यो मदस्पृशः ततो भोजनभूमिं ते क्रमेणात्र समासदन् विद्याविभवसंभाभास्क
रे सह सत्यया विश्रांते तत्र गिरेशपार्श्वे हेम प्रविशन्ति प्रभुः नरवाहनदत्तश्च विद्याधरकृपावतुः विभज्य सर्वदेवीनां सन्निधेत्ने स्मत्वेश्मसु सत्वत
स्विद्वस्वदनामसमदालोलतारका देवी निशामितादापकानामदनमंचुका वत्सेश्वरोपि तां रात्रिं साङ्गशोदिव्यभोगवान् तथैव नत्वा सा प्राश्नन्मातर
इवानयत् ततः प्रभुः पानं सर्वे च ते तैर्भोगैस्तत्पयत्ने विद्यासिद्धमहोद्यानमंदिरादिषु रेमिरे इति विविधविहारैरत्र तेषां प्रयाते प्रचुरवसुदिवसे
सुप्रीतिमान्वत्सराजः निजसुतमुपगम्य स्वाङ्गवीणां गुरूकामानिखिलखचरराजप्रक्रमैव जगाद श्रुत्वेते सुसचेततो नरमतेर्दिव्येषु भोगेषु कः किं

७१८

राम
१२२

त्वाकर्षति जन्मभूमिवसतिस्नेहः स्वको मानुषान् न द्यामः स्म पुरीं वयं श्रियमिमां वैद्याधरीं त्वत्पुनर्भुंक्ते नास्त्व दिव्यमानुषतया योग्यस्ते भूमयः आ
हूतव्यः पुनरवसरे तु तद्यावयैते जन्मान्यत्फलेमिह हि त्वन्मुखेन्दुं यथैनं चक्षुष्याम्यं नरसमयं कान्तमालोकयामो दिव्यालक्ष्मीपदेपि भवतो
वीक्ष्य मोदामहे च एतद्वचो हृत्नकमेव पितुर्निशम्य वत्सेश्वरस्य नरवाहनदत्तदेवः विद्याधराधिपतिमातुलदेवमाय माहूय बाष्पभरगद्गदमा
दिदेश तातः प्रयाति खलु तां निजराजधानीं संबंधिनः स सचिवादिषु तत्र रम्य संपूर्णकाममतिभारसहस्रमग्रशस्यापयपद्युचरप्रियमहत्त्व
हार्यं इत्यादिष्टः स्वामिना श्री निरूपवेनेन प्रकीर्देवमायो जगाद आकौशांबि विस्तास्मन्नैव प्रयाम्याम्येन स्मिज्ज्ञे सानुगो मातुरेति अथ तस्य च
क्रवर्ती वस्त्रालंकारपूजितं तस्य पितुः तापुपथे देवमायो सानुचरस्सानुयात्रिकोसदद्दौ सोथारूढो दिव्यं वहनं वत्सेश्वरः सपरिवारः हृष्टानु
गतेषु तेन निवर्त्यैतनं निजपुरीं प्रययौ देवीवासवदत्तसचिवानुगतो गुरून्नत्तु श्रद्धया मातापात्राविनतुलः प्रत्यागादृषभकं तमेव गिरिं तत्रास्त
वालसचिवैः सह गोमुखाद्यैर्विद्याधरेन्द्रनिवहैश्च स चक्रवर्ती सोतः पुरमदनमञ्चुकया समेतो दिव्येषु रासदुपभोगरसं षवतन्नः ॥ ॥ इति श्रीम
हासोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे महाभिषेकलंबके द्वितीयस्तरंगः ॥ समाप्तश्चायं महाभिषेकलंबको नाम पंचदशः ॥१५॥ अतः परं सुरतमंज
रीलंबको भविष्यति ॥ इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमंदरान्दोलनात्पुरा किल कथामृतं हरमुखांबुधेरुद्गतं प्रसह्य रसयंति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो धुरं
दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते पातु वस्तांडवोड्डीनगंडालिहरमंडलः कंठाग्निपीतप्रत्यूहपतगा इव विघ्नजित् एवं तस्मिन्नृषभके पर्वते त
स्थितवतः नरवाहनदत्तस्य सभार्यस्य समंत्रिणः प्राप्तविद्याधराधीशचक्रवर्तिश्रियं परां भुंजानस्याययौ फुल्लन्मुखानि मधुरेकदा प्रसवा
दचिराज्ञातचंद्रिकाम्लानलक्षणैः नवीनशाद्वलाश्लिष्टा सस्वेदाम्भह्वसुधरा आसन्नालिंग्यमानाम्रमुकुलमलयमारुतैः कंपाकुलः कंठकि
तास्मरतावनतानयः पुष्पचापप्रतीहारः चूतयष्टिं विलोकयन् कुलान्मानवतीमानं निषिषेधेव कोकिलः निष्पेतुः पुष्पवल्लीभ्यः सशब्दां
गराजयः मारवीरधनुर्मुक्ता इव नाराचपंक्तयः एवं मधुप्रवृत्तिं तां तदावीक्ष्य व्यजिज्ञपत् नरवाहनदत्तं तं सचिवो गोमुखादयः देव पश्यान्य एवा

पंजातः पुष्पसमयोपुनः ऋषभाद्रिसमुत्फुल्लकाननालीनिरंतरः अन्योन्याघट्टितैः पुष्पैः शाखानां लवलीरिव संगीतइव भृंगीनांविहितेवानवे
पिना वसंतसमज्ञितेनोद्यानमन्मथास्थानदीपिनीः विलोकयल्लताजन्मरागपट्टमालिनीः अलिमालाग्रपज्जेपं हृष्टानाचूतमंजरी विस्रंभस
जगाज्जिताकामस्येव धनुर्लता नदत्रहचिरोद्याने देवं मंदाकिनीतटे मधूत्सवमिमं ताच देहि हितोपभुज्महे इत्युक्तः सचिवैः सोथ सावरोधवधूजनः
नः नरवाहनदत्तस्तत्ययौ मंदाकिनीतटं तत्रविक्रीडजोद्याने नानापथिलिनादिते ऐलालवंगवकुलाशोकमंदारमंडिते उपविष्टश्च विपु
ले चंद्रकांतशिलातले पार्श्वस्थया महादेव्या वामे मदनमंचुका अन्यावरोधसहितैस्तैस्तैर्विद्याधरेश्वरैः चंडसिंहामितगतिप्रमुखैः परिवा
रितः आपानं सेवमानोत्र नाना कुर्वन्कथास्तथा विचार्यतमदनसर्वान्सविधान्नातुदाचसः सुरतस्पर्शीमत्तुर्वीनोदाक्षिणो विमलादिशः उ
षितानि सुगंधीनि काननानि पदेपदे मधुराः कोकिलालापाः पानलीलासुखानि च सुखं किं न मधौ प्राप्ते वियोगस्तत्र दुःसहः अन्यस्यासांनिरस्त्राम
पत्रकाद्यविवियोगिता तथा च विरहक्लान्ता नामेनां पश्यत कोकिला एषा हि नष्टमन्विष्यत्यूर्जंतीसुचिरं प्रियं अप्राप्य तस्मिन्नाचूते मत्ते वालीयति
त्वना इत्युक्तं वंतसाग्रजे मंत्रीगोमुखो ब्रवीत् सत्यं कालेन विरहो दुःसहः सर्वदेहिनां तथा हि देव श्रावस्त्यां यद्वृत्तं तद्विभित्र शृणु तत्रैको राज
पुत्रोभूद्ग्रामभुग्राजसेवकः शूरसेनाभिधानस्तस्य समालवंशजा अनुरूपा सुषेणेति भार्याभूज्जीविताधिका स राजानुपेनाहूतः कटकं गंतु
मुद्यतः शूरसेनोनुरागिण्या जगदे भार्यया तया आर्यपुत्र न मुक्त्वा मामेकाकी गंतुमर्हसि नहि शक्ष्याम्यहं स्थातुं क्षणमत्र त्वया विना एवं त
योक्तः प्रियया शूरसेनो जगाद तां राज्ञाहूतो न गच्छामि कथं न हि निवेश्म्यहं किं राजपुत्रः परायत्तवृत्तिरस्मि हि सेवकः तच्छ्रुत्वा सास्रनयना साभा
र्या तमभाषत गंतव्यं यदवश्यं ते तत्स्थेयं कथंचन दिनमप्यनतिक्रामसद्द्यैष्यसि मधौ यदि इतेतन्मासपयुदीनासत्यनो निश्चितं प्रिये
त्यक्ष्यामि कार्यमेष्यामि चैत्रस्य प्रथमेहनि इत्युक्त्वान्कथमपि प्रिययानुमतस्तया राज्ञः समीपं कटकं शूरसेनो जगाम सः तद्भार्याप्याशा
यातस्यागमं प्रतीदिनानि सा सदागमावधि मधुप्रारब्धदिवसे स्थिता गतेषु षद्दिनेष्वागान्समयप्रत्सवे वासरः मन्मथाक्रांतसंज्ञाभवि

लसन्तोकिलध्वनि स्मृत्वैवकुसुमामोदमाध्वमधुकरारवः कामेनारोप्यमाणस्य कार्मुकस्येव निःस्वनः सोऽपि मधोत्सवासन्नोद्यानवसंद्यषाणि प्रियः इति
स्मिन्दिने तस्य स्मरसेनस्य तावपुः विपिना विहिनस्नाना सुषेणाभ्यर्चितस्मरा उद्गीयमाना तन्नाम्ना तन्मार्गेन स्यैरचिन्तं मदना दिनास्ये येपि नय
दान्तस्याः पतिरपयो तदा सा निशि नेराश्यविधुरा समचिन्तयत् मृत्योः काल्लोपमापा तेन तावातः पतिः स मे पशे वेकस्मान्नाको हि स्नेहो निजे
जने इत्येवं चिन्तयन्त्यास्तस्याः कालकूटनचेतसः निर्ययुः स्मरदावाग्निदह्यमानाद् इवासवः नाव ब्रह्म पाकस्य मयात्मानं प्रतिमुच्यसः अरसेनो नतिक्रामन्
दिनेन हर्षितोत्सुकः आरुह्य कस्य श्रेष्ठ मुल्यं पाधानमायतं आगतः पश्चिमे यामे राज्ञे आपनिजं गृहं तन्नापश्यन्न तप्राणां प्रियां ता हतमें दैन ललाम्बुजः
लकुसुमावाने नोन्मीलितामिव दृष्टैव विक्लवस्यतां ऊर्ध्वं लोके विनिर्ययुः प्रलापैः स हतस्यापि प्राणा विरहितः क्षणात् तथा विपन्नौ दृष्ट्वा तौ दम्पती
कुलदेवता कृपया जीवयामास देवी चण्डीवरप्रदा ततः प्रत्यागतप्राणौ ततः प्रभृति तावुभौ दृष्ट्वानुरागमन्योन्यमविच्छिन्नौ बभूवतुः इत्येवं सत
समयेन लयानिलवीजितः केषां न देहिनां देवदुःसहो विरहानलः इत्येवं गोमुखेनोक्ते न दैवाधिकमभावयत् नरवाहनदत्तोऽभूत्सोत्कस्तां हि मनोर
व मदनमञ्चुकां विना हि तौ दुःस्थितः कुस्थितोपि वा स्वचं पंतं त्वंतरात्माहि पुरी भाति सुभाशुभं ततो दिने ह्यवसिते सस्मार संध्यामुपास्य सः वास
वेश्मनि विश्रान्तः प्रविश्य शयनीयके स्वप्ने निशावसाने स्वपितरं कृष्णयस्त्रिया आकृष्य दक्षिणामाशां नीयमानमवेक्षत तदृष्टैव प्रबुद्धः सन्नृपसा
निष्टशंकया ध्यानात्मुपरिपतादिव्याप्रज्ञप्तिं नामप्रपृवान् प्रुहितान स्मृतज्ञोता वत्सराजस्य कोऽमम तद्विमिन्ने हि दुःस्वप्नदर्शनादस्मिशंकितः
स्मृतज्ञाने नविद्या सामूर्तिनी तमभाषत श्रृणु यदेतस्य राजस्य तं देवपितुस्तव सकौशाम्बीस्थितोन स्मातुजयिन्याः समागता तद् दूताश्चतुर्म
हासेनविपन्नमश्रूणा रूपं तस्याः तरङ्गतीर्देवीकृतानुगमनां तथा तस्मादेवं स स्मृत्वा मोहाद्भूमौ पपात च लब्धसंज्ञश्चिरं चेतो समवासवदत्त
या सुप्तवेश्मसु रोचेवं स्वर्गतौ स्वपरिच्छदः भंगुरेऽस्मिन्भवे कस्य स्थिरता च समभूपतिः अशोच्यो यस्य जामाता भवान्गोपालकः सुतः नरवाह
नदत्तश्च सो हि ब्राह्मणिमतिविधिः प्रबोध्यात्कोपिनः सोपदरो श्वसुरयोर्जलं ततः श्वसुर्यं शोकान्ते स्नेहात्स्मार्तस्थितं तदा गोपालकं स वत्सेश्वरो

ष्यकं गोभ्यभाषत उज्जयिनीं गच्छ राज्यं पालय पैतृकं प्रतीक्षन्ते प्रजा हि त्वामिति दूतमुखोक्तं तच्छ्रुत्वा सहदन्वत्सराजं गोपालको ब्रवी
त न देवं गन्तुं शक्नोमीत्युक्त्वा त्वां भगिनीं तथा न चोत्सहे तातशून्यां स्वपुरीं द्रष्टुमहं ह्यहं तत्पालकोनुजो मेत्र राजास्तु त्वदनुज्ञया एवं वदन्यदा नै
च्छद्राज्यं गोपालकस्तदा सेनापतिं रुमण्वन्तं विसृज्योज्जयिनीं पुरीं वत्सेश्वरः कनिष्ठं तत्स्वयं पालकाभिधं दत्ताभ्यनुज्ञो ज्येष्ठेन तत्र राज्येभिषेच
यत् आलोच्य चास्थिरं सर्वं विरक्तो विषयेषु सः हृतं च राज्यमस्माभिर्भुक्ता भोगा जिता द्विषः विद्याधराधिराजत्वं प्राप्तो दृष्टः सुतस्तथा इदानीं
च वयोतीतमस्माकं बांधवैः सह मत्सवेदात्तमात्रास्य केशग्रहजरसा वयं क्लीवराज्यमिवाक्रान्तं शरीरं वलिभिश्च नः तस्मात्कालंजरगिरिं गत्वा
देहमशाश्वतं त्यक्ष्ये साधयाम्यत्र यथोक्तं शाश्वतं पदं इत्युक्तास्तेन सचिवा राज्ञा ते सर्वे विचार्य तत् देवीवासवदत्ता च समचिन्तास्तमब्रुवन्
यथाभिरुचितं देव भवतस्तत्प्रसादतः वयमप्युपयास्यामः परत्राप्युत्तमां गतिं इत्यात्मतुल्यैरुक्तस्तैः स राजा कृतनिश्चयः गोपालकं ततस्तस्य
श्वशुर्यं पुनरभ्यधात् नरवाहनदत्तस्य त्वं च तुल्यो सुतो मम तदेतौ रक्ष्यकौशाम्बीराज्यं तुभ्यं समर्पितं एवं वत्सेश्वरेणोक्तस्तत्र गोपाल
कोब्रवीत् युष्मत्पादान्निःस्वामिन् नाहं त्यक्तुमुत्सहे एतद्देवानुबन्धेन सजलस्नेहवत्सलः वत्सराजेन जगदे कोपं कृत्वेव कृत्रिमं अद्यैव तन्म
नायन्नाजानो मिथ्यानुवर्त्तसे स्वपदस्थावमानस्य कस्याज्ञां को हि मन्यते इत्युक्तो बाष्पवृतो राज्ञा तूष्णीं गोपालको रुदन् वनाय कृतबुद्धिः स संप्र
त्यत्रनावर्तेन ततो राजा गजारूढो देव्या वासवदत्तया पद्मावत्या च सहितः सपुत्रः समन्त्रकः कौशाम्ब्या निर्गतेतस्याः साक्रंदाः साश्रुदुर्दिनाः
सयोषिद्बालवृद्धाश्च पौरास्तमनुनिर्ययुः गोपालकोवः पातीति तानाश्वास्य कथंचन निवर्त्य च स वत्सेशः प्रयात्कालंजरं गिरिं प्राप्य तं च स
मानस्यपृष्ठमभ्यर्च्य वृषभध्वजं सर्वकालप्रियां वीणां कृत्वा घोषवतीं करे पार्श्वगाभ्यां स देवीभ्यामन्वितो मन्त्रिभिः सह यौगन्धरायणाद्यैस्तैः पतितो
भृगुपातं ततः पतन्नेव विमानेन भास्वरेण स भूपतिः आगतैरनुगैः सार्धं द्योतमानो दिवं गतः एतद्विद्यामुखाच्छ्रुत्वा हा तातेत्यभिधायतः नर
वाहनदत्तोत्र पपात स विमूर्छितः लब्धसंज्ञश्च पितरं मातरं पितृमन्त्रिणः अनुशोचन्निजामात्यैः प्रमीतपितृकैः सह स्वरूपज्ञोपि संसारस्यैन

स्यक्षणभंगिनः इन्द्रजालोपमानस्य कथंवाविमुह्यसि अनुशोचसि चाशोच्यान्कृतकृत्यानिमान्कथं येषां विद्याधरेन्द्रैकचक्रवर्ती भवान्सुतः इति
विद्याधराधीशैर्धनवत्या च बोधितः सा पितृभ्यां जलं दत्वा विद्यापञ्चकृतांपुनः मातुलो मे स गोपालः क्वास्ते किमकरोदिति ततो विद्याधिपा भूपः
सम्राजं तमभाषत गते महापथगिरिं वत्सराजेन शोच्याते भगिनी चाध्रुवे मतासंवैस्थिता बहिः पुरि उज्जयिन्यास्तमानाय्य भ्रातरं पालकं च सः प्रा
द्राक्षोपालकस्तस्मै कौशाम्बीराज्यमप्यदः त्यक्तराज्यस्पृहस्तस्मिन्नानुजोथतपोवनं वैराग्येणासितगिरिं प्रयातः कश्यपाश्रमं तत्र वल्कलमा
दाय तपस्यन्मुनिमध्यगः मातुलस्तिष्ठति स ते देव गोपालकाधुना श्रुत्वैतद्दृष्टुमुत्कस्तं मातुलं सपरिच्छदः नरवाहनदत्तोगाद्विमानेना
सिताचलं तत्रावतीर्य गगनाद्वृतो विद्याधरेश्वरैः अपश्यदाश्रमपदं स मुनेः कश्यपस्य तत् सप्रेक्षितमिवानीकं कृष्णसारमृगाश्रमैः सत्ता
गताचारमिव क्लिन्नेन पतत्रिणां शुक्लतामग्निहोत्राग्निधूमरागिस्तमुद्रुमैः प्रदर्शयदिवारोहमार्गं दिवि तपस्विनां वहुभूधरनागेन्द्रमा
श्रितकपिलोत्करैः अश्वमिवपातालमूर्ध्वंविनिविनामस तत्र मध्ये जटालं तं तरुवल्कलवाससं मूर्तं शममिवाद्राक्षीन्मातुलं मुनिभिर्वृ
तं सोऽपि गोपालको दृष्ट्वा भागिनेयमुपागतं उत्थायाश्लिष्य चांकेन चकारोदश्रुलोचनः अथ द्वौ तौ नवीभूतशोकौ बन्धनशोचतां स्वजना
लोकवातेद्धो दुःखाग्निः कं न तापयेत् तद्दुःखदर्शनात्तेसुस्तिर्यङ्मृगपत्रिणो ततः उपेत्याश्वासयामासुर्मुनयो कश्यपादयः अथ तस्मिन्द्दिनि
गते प्रातर्गोपालकं स नतं सम्राट् एहि परे स्वयं तं निवसेत्यभ्यर्थयामास गोपालकोऽपि तमुवाच किं न वत्स पर्याप्तमेव ममुना तव दर्शनेन स्ने
हस्त्वास्ति मयि चेन्नरदिदेव वर्षाकालं समागतमिमं निवसाश्रमे तु इति नरवाहनदत्तस्तेनोक्तो मातुलेन तत्कालं सपरिच्छदः सततस्मिन्नसि
तगिरौ कश्यपाश्रमे तस्थौ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे सुरतमंजरीलंबके प्रथमस्तरंगः॥ अथासितगिरौ तस्मिन्नास्थान
स्थं चाजितपत् नरवाहनदत्तं तं सेनापतिरेकदा अथाह देवहर्म्यस्थोरक्षःसैन्यानि दृष्टवान् दिव्येन तु सानमसि क्रियमाणनिशि त्रिपं
क्रंदतीहार्यपुत्रेति काचित्सर्वस्वहारिणी लब्धैवानायिता दुष्ट्वा तत्कालवलिनेंदुना आपापपरदारेस्तुसमपहृत्यकृपास्मि नरवाहनदत्तस्य

हक
सुरः

राज्येदेवस्यरक्षितुः योजनानांसहस्रेषुषट्स्वौवैद्याधरेपदे नियंत्रोपिहितायमेंकुंवेंत्प्येपुकाकथा इत्युक्तेवप्रधाव्याख्यसानुगेनमः
पात्स्वयं संगम्यसंभ्रमाद्योग्यासनारीकोवतारितः अवतार्यचपश्यामोयावत्स्यात्तःसतेप्रभो भ्रातासुष्मन्महादेव्याइत्यकाक्षोनभस्त्वरः देव्यां
कलिंगसेनायांजातोमदनवेगतः केयंकिमेतांहरसीत्युक्तोस्माभिःसचाभ्यधात् इयंमातंगदेवस्यविद्याधरपतेःसुता उत्पन्नाशोकमंजर्यां
नाम्नासुरतमंजरी सैषाश्रीगवर्दन्नामसमाजावाचसतीकिल अन्यस्मैसानृपायास्यपित्राप्रतिपादिता अतोह्यासौनिजाभार्यायदिग्राप
हृतामया तन्मेकोपोषइत्युक्तासौवध्यरमहीपकः केनायंपरिणीतांतंकथयमाम्रासिचासुना इतिसायमपापृष्टावोचत्सुरतमंजरी
अस्त्युज्जयिन्यांनृपतिःश्रीमान्पालकसंज्ञितः कुमारस्तस्यपुत्रोस्तिसुनाम्नावंतिवर्धनः तेनेहपरिणीताहंसुप्ताहर्म्यतलेस्यच आर्यपुत्रस्यसुप्त
स्यहृतास्म्येतेनपाप्मना एवमुक्तवतीसाचसप्रतस्यःसचेतकः मयेहस्थापितेतोहोप्रमाणमधुनाप्रभुः एवंहरिशिखोस्मेनापतेःकृता
समशर्यं गतागोपालपार्थिवेचक्रवर्तीप्रशासमः गोपालकोपिमाघादीहंत्स्तेनहिदिनेतमे साप्रंनेपरिणीतेयाजानेपालकस्सुताना आनीय
तोकुमारस्तुज्जयिन्याःसमंत्रिणा सममरतरोहणज्ञास्यामाभिष्प्रपनतः नत्कुलामातुलवचःचक्रवर्तीविसृज्यसः विद्याधरंसमापि
त्वमातुलस्यकनीयसः पालकस्यांतिकंराजत्तावानोपिनवानुभो उज्जयिन्याकुमारंतेनत्सुतंतेचमंत्रिणं आनीकृतप्रणामोचसतेगोपाल
कांचितौ स्नेहादारभ्यसमानप्रकृतंपृष्ठनिसन तत्रास्म्यतानिशाहीनचंद्राभेकांतिवर्धने तयासुरतमंजर्यापिनर्यसाआसेसके सन्नुवा
युपयातेपुनस्तुनोनिष्टतिकरूपे सोन्यपुत्रजनातुदेवंमंत्रीभरतरोहकः अमूत्तान्कुत्रदेवेनतुज्जयिन्याःकिलैकदा एवसमंत्रविज्ञप्तस्सर्वैः
पालकस्त्रपतिः अस्यानुवद्धकृतानात्वोभवनसद्योन्त्वरःजुति हेतुश्चाद्वनतेसम्यक्सुनस्मकृपताप्रभो इतीवंडमहासेनःपितातेवद्गुत्र
मं प्रातुर्भार्याचतपसादवीचंडीसेनाषयत् सास्तबद्धंददौतस्मैभार्यायैचतनमभ्यधात् अंगारकाख्यामधुरहतातस्याचिरात्सुतान्उ
ज्ञागारवतीनाममव्यामार्यामवाप्स्यति इत्यादिष्टस्तयादेव्यानस्त्याराजासतनमनः अज्ञानरेवोज्जयिन्यापोपायांभृत्नगराधिपः समस्तकेनापितेन

७१८

राम
१२५

ण्चौराज्ञावभ्यस्यन ततस्तुंडमहासिनुस्तं दृष्ट्वा स्वयं निशि स्वैरं भ्रमन्सुरिआपं तु हर्षपरदारिकं तस्माच्छिन्नस्तवह्नेन शिरोरचितमेतुने भिन्न।
कं वचनं सघुः को प्येत्यादन्तराक्षसः सोयं तुरंहिपानन्निनेनमद्मेस्तुदीर्घसः आदाय केशेषारेभे हंतुं ते राक्षसं नृपः तावत्स राक्षसो वादीत्स
सजन्मावधीन्मृषा अन्यएव स कोप्याह यत्त्वादनिपुराधिपोतु को सोऽहमिति राजा नत्वपृष्टरक्षो ब्रवीत्तुनः आसीद्धागारकोनाम पातालनिल
यो सुरः स तत्पुराहिपानन्निनिषीध्वेपरंतप सर्वत्र राजकन्याश्च हारित्वा हरति प्रभो कर्णसंगारवत्याश्च तातुना याः परिष्कृदं तमरसाध्य।
मे तंत्वं हत्वाहताकृतीभव इत्युक्तवंतमुक्त्वा नेराक्षसं समस्तमंदिरं राजायूथो वेकदाचज्जगामदेवरकन ततः तत्रापश्यन्महाकायं कोपज्वलित
लोचनं सकरं सदरीत्वेडुमंजनाद्रिरिवत्याते तवराहा भवेदीहस्याप सोकारकानुकिं इति ध्यायन्सराजाते क्रोडं बाणैरताडयत् सतानग
त यतेव बालनाद्रूतद्दृष्ट्वा ततावराहः सुमहद्विवरं विवेशसुवः राजापितीवरस्तस्यैव तत्सपश्चात्संविवेशसः दिव्यंपुरं ददर्शाग्रतदद्दशौ चस्त
करं वापीन्तरोपविष्टश्च तत्रापश्यत्सकन्यकां कन्याशतपरीवारां त्रिजगद्रूपरत्नीमिव साकन्याप्येत्य पृष्ट्वा वत्रागमनकारणं पश्यंतीसा
स्तुनयनाज्ञातप्रेमाजगादतां कष्टं कुत्रप्रविष्टोसि वराहो यस्त्वया प्रेक्षितः स दैत्यो गारको नाम वज्रकायो महाबलः स शेते त्यक्तवाराहरूपःशा
न्तलयनसौ प्रत्युपाहारकाले नु क्रूपं दूरमहिनेन च अहं च तस्य भोगेतस्यानाशा स्वपतीतु ता तव चा निहम्तारोहं शवायाला क्षणात्मा मम इत्युक्तः
सतया राजा देव्या दत्तं वरंसस्मरन् कार्यंसिद्धिर्ममास्तीति जाता स्थः प्रत्युवाचतां यदि मया त्वं स्वत्ते हस्तादिदंद्रुतमद्धुवः गत्वा हृदि हि पार्श्वं
स्य प्रवृद्धस्य सततः पितुः प्रमते यदि कश्चित्त्वां हन्यात्तस्य मम का गतिः इति वाच्यत्वां तु न्यात्क्षिपलक्षणकारणं तया एवं कृते ममाप्यस्ति प्राबं।
श्च यत्तत्वापि च इत्युक्तानेन राज्ञा सागता मदनमोहिता उपविश्य प्रवृद्धस्य पार्श्वं तस्यारुदतीतनुः पृष्टाशशंस तेनाचहेतुस्तद्व धजं भय
ततः सदैत्यो वादीन्नां वज्रांगं कोहि हंतीमा यदा वाम करे मेस्ति मदरा हंति तं द्रुतं इत्येन तु वचो राज्ञा प्रश्च न्वस्मनत्सास्तुष्टेण तं सोपदैत्यः प्रव
वृतेऽस्ताताश्च जयितुं हरं तत्काले प्रकटीभूय गृह्णापाहूयते स्मसः दैत्यं गृहीतमौर्न्वेतेन राजा नोपितत्काको कः सोपि दैत्यः कारवाममस्तु ह्निपथ्या

वृ.क.
मुर.

एतेनरः संतानस्याकरोद्यात्तः प्रतीक्षस्वमनागिति तच्छ्रुत्वा तेन राज्ञा च स्मृत्वा तेन तत्र मर्यालि सिद्धलक्ष्येण वालेन हतो दैत्यो पतद्भुवि तथानीं हह
तो येन सोऽशोच्येव चेत्रमांजलैः तर्पयित्वा पितृन्तस्य पंचानंत्यानि मंत्रिणः इत्युक्त्वैव विपन्नेऽस्मिन्देवे तातेन तस्य तेन नृपः आदाय सेनां गा रत्नानि मागादुज्जयि
नीमिमां परिणीय च तां देवी स देवो देववः पिता शृंगारकस्यां सुदाने प्रतिवर्षमकारयत् सर्वेचोदकदानाख्यं कुर्वन्तीह महोत्सवं प्रातः स चाद्य त
त्स्विन्नायन्मूर्त्ते ते कुरुष्व तत् एतन्मन्त्रिवचः श्रुत्वा स तं पालकभूपतिः पुरि प्रावर्तयत्तत्र जलदानोत्सवं तदा तस्मिन्प्रवृत्ते तत्रोत्सवे जने कोलाहलाकु
ले अकस्माद्रोटितालानो गजोत्रायाद्बहुमदः स वारणेन्द्रः कुशं जित्वा व्याधूताधोरणो भ्रमन् अनेकयोयां सुहृद्वृक्षणं व्यापादयज्जनान् स धाविते
षु मैण्ठेषु महामात्रान्वितोष्वपि पौरेषु च ननेकस्त्रिनियन्तुमशकद्गजं क्रमात्प्राप्तः तस्मिंश्च गजे चण्डालवाटके संप्राप्ते निरगात्तस्मादेका च
ण्डालकन्यका जितो नयामुखेनेन्दुर्महेरीतीव नुष्टया भासयन्तीभुवं पादलग्नया कमलश्रिया याद्दृक्न चेतसो नेत्रयोभावे भ्यक्तिमितस्थितेः ।
सिद्धेव सर्वलोकस्य दिशो विश्रान्तिदायिनी सा कन्या वारणेन्द्रं तं संमुखोपागतं करे करेणाहत्य कुटिलैस्तैः कटाक्षैरताडयत् स हस्ती तत्कर
स्पर्शमोहितो वारणः तद्दृष्टिविद्धस्तापपूर्ण्यन्दमप्यनाचलत् ततः सा स्वोत्तरीयेण कृत्वा यानस्य दन्तयोः उत्पत्यारुह्य दोलायां प्राक्रीडद्दारक
न्यका दृष्ट्वा च तां स घर्मार्त्तां तच्छायामगाद्द्विपः एतद्दृष्ट्वा महच्चित्रं पौरास्तत्रेवमब्रुवन् अहो दिव्यैव काप्येषा कन्या सर्वातिशायिना रूपेणैव
प्रभावेन तिर्यञ्चो प्याहृतायया अत्रान्तरे च तत्कुतूहलात्कुमारो वर्तिवर्द्धनः निर्गतः कौतुकं द्रष्टुमपश्यत्तां स कन्यकां पश्यतस्तस्य मदनवाधव्याज
रयात् या धावितस्त्रीन्नहरिणेर्गजह्रतोरवपत् सोऽपि तेनैवस्यात्तद्रूपं हतचित्तात्तदर्शनात् गजे हृदन्ते दोलायामवरुह्योत्तरीयका ततो मेण्ठा
धिरूढेऽस्मिन्गजे सा च ययौ पान्त्यजे सलज्जं सानुरागं च पश्यन्ती स्वगृहान्तरात् अवर्त्तिवर्द्धनः सोऽपि प्रशान्ते गजसम्भ्रमे तयाहृतेन चित्तेन शून्यो पासीत्स्व
मन्दिरे तत्र संतप्यमानस्तां विना वरकन्यकां अपश्यद्दिलुप्तहारश्च जलदानोत्सवः सखीन् जानीथ कस्य तनया किं नामा सा च कन्यका तच्छ्रुत्वा
ते वयस्यास्तं राजपुत्रं वभाषिरे अस्तीहोत्पलहस्ताख्यः कोऽपि चण्डालवाटके मातङ्गस्तस्य तनया सा नाम्ना सुरतमञ्जरी स तां दर्शनमात्रैकफलं तस्या मनो

७१७

राम
१२६

रमं चिरस्थितायाश्च न ज्ञोपभोगक्षमं वपुः तच्छ्रुत्वा स वयस्येभ्यः कुमारस्तानभाषत मन्ये न मातंगसुता सा दिव्याकृतिर्निश्चितं नहि चंडालकन्यायाः सा तादृक्साकृतिर्भवेत् तद्रूपा सा च भार्या मे न चेत्स्याज्जीवितेन किं इति ब्रुवन्स सचिवैरशक्यो विनिवारणे अनंगधनद्विषोग्निसंतप्तोऽभून्नृपात्मजः ततोऽवंतिवती देवी नृपतिः पालकस्तथा पितरौ तस्य तद्बुद्ध्वा तद्भूतामाकुलौ ततः कृपयाकृतिपुत्रो नावेत्य जातराजवंशजः इति चोक्ते तया देव्या स राजा पालकोऽब्रवीत् एवं धावनिपत्तेन तस्यास्मत्सुतस्य तत् ध्रुवं कारणमातंगी कापि सान्यैव कन्यका वक्ति ह्यन्यदराज्ञाह्ना कार्याकार्यं सतां मनः अत्र चैषा कथा देवि न श्रुता मे निपुण्यतां प्राक्प्रसेनजितो नृपतेः सुप्रतिष्ठितसंज्ञके पुरी कुरंगी नाम्नाभूद्दुहिता रूपवती सुता सा जातूद्याननिर्याता बंधप्रभ्रष्टेन हस्तिना उत्क्षिप्य सवहना धाविता परि दन्तयोः विद्रुते परिवारे स्मात् आक्रंदं तं गजे प्रति तत्रानु खड्गचंडालकुमारः सोऽप्यधावत स तेन लूनकरः खड्गप्रहारेण महागजे हतात्तं मोचयामास प्रवीरो राजकन्यां ततो मिलत्परिजना सा जगाम स्वमंदिरं आकृष्टहृदया तस्य वीर्यसौंदर्यसंपदा स मे वारणेन त्राता भर्ता वास्तु मृत्युरेव वा इति संचिंतयंती च तस्थौ तद्विरहातुरा स चंडालकुमारोऽपि शनैर्गत्वा निजं गृहं तद्रूपहृतचित्तः सन्ध्यायंस्तां पर्यतप्यत कुत्राहमन्त्यजन्मायं कुत्र सा राजकन्यका काकस्य राजहंस्याश्च कीदृशः क्व समागमः हास्यमेतच्च शक्नोमि न वक्तुं नाप्युपेक्षितुं तस्मान्मरणमेवात्र सततं शरणं मम इत्यालोच्य स गत्वा च निशायां पितृकानने स्नातः कृत्वा चितामग्निं प्रज्वाल्यैवं व्यजिज्ञपत् देव पावक विश्वात्मंस्त्वय्यात्माहुतिदानतः जन्मान्तरेऽपि सा भूयाद्भार्या राजसुता मम इत्युक्तवंतं हुतभुज्यात्मानं क्षेप्तुमुद्यतं प्रकटीभूय साक्षात्तं प्रसन्नोऽग्निरभाषत मा कृथाः साहसं भार्या भविष्यति तवैव सा नहि त्वं सर्वचंडालो यच्चैतां वच्मि तच्छृणु अस्ति कपिलशर्माख्यो नगरेऽस्मिन्द्विजोत्तमः तस्याग्न्यगारे प्रत्यक्षः साकारः सन्वसाम्यहं तत्र जातान्तिकप्राप्तां तत्सुतां रूपलोभतः कन्यामकरवं भार्यां वेरात्मारितरूपेण तस्यां तदैव जातस्त्वं मम वीर्येण पुत्रक तया च लज्जया रथ्यामुखे क्षिप्तोऽसि निर्जने ततस्त्वं श्वपचंडालैरजाक्षीरेण वर्धितः तदेवं ब्राह्मणीगर्भसंभूतस्त्वं ममात्मजः अतो नास्त्यपवित्रं मत्तेजःसंभवस्य ते प्राप्स्यस्येव च भार्यां तां कुरंगीं राजकन्यकां इत्युक्त्वान्तर्दधे वह्निः सोऽपि संशान्ततापरः मातंगकृतिसुतो जातास्थः स्वगृहं ययौ ततः प्रसेनजिद्राजा स्वप्नेऽग्निप्रेरितो ददौ अन्विष्य तत्त्वं तस्मै तां सुतां पावकसूनवे एवं भवंति प्रच्छन्ना दिव्या देवि सराभु

दु.क. वि तदेषा कापि दिव्येव नोत्पासुरतमं जवी अन्यादेवहितदृत्तं मन्त्रेनासा च निश्चितं जन्मान्तरप्रियतमा चक्षूरोगापवर्जिता एवमस्मात्सु निष्ठन्तु तात्रिभु
मु.र. वनिपालके अवर्णयमहं तत्र केवलं नीयासि मां कथा अभून्मलयसिंहाख्यो राजा राजन्यहेतुरा तस्य मायावतीत्यासीद्रूपेण प्रतिमा सुता साकीर्त्तेनमभू
द्याने रूपयौवनशालिना केवलकुमारेण दृष्टा केनापि जातुचित् स च तां सुप्रहाराख्यो दृष्ट्वा स्मरवशोऽभवत् सा ध्यासा पाविचारं हि नेक्षते भवितव्य
ता गता च स्वगृहं तस्मात्प्राचीनाह रक्तादिसः तस्यो तदेकचित्तः सन्यायायामुज्झिताशनः अद्य वंधेन पृष्टस्त्वाभिप्रायं शशंस सः सोत्ररक्षितिका
नाम्नैः सा पितृहनमभ्यधात् विषादं मुच तत्र तमाहारं भज निश्चितं एतत्ते साधयाम्येव त्वत्पुत्राहमभीप्सितं इत्युक्ताश्वासितेन तस्मिन्नाते स्वभुक्तभोज
ने मत्स्यनाम्य गृहद्यानस्यापयौवनसुतागृहं तत्र चेटीमित्राख्यातासेवोदृष्ट्वा स्वविश्वसा हासौ रक्षितिकान्तिकेन तन्मन्त्रं प्राभ्रंतं ददौ तेनैव च क्रमे
णोत दृढधीसा दिने दिने वचनाकांक्षिणीं च क्रेतामाराधुन्रूपात्मजा ब्रूहि वा क्षुस्यि यन्मन्न तत्कुपामपि गुप्तकारं इति प्रीता यसावोचत्तां दासी राजकन्य
का ततः साधीवशी ग्राहतां रहोयाचिताभया उद्याने दृष्टोवा देवि तिनात्राम्यति मेस्तुतः आयुं प्रदर्शयाचमया प्राणान्याशान्यारक्ष्यते तत्कृपामयचेतन्मे
सुतं स्पर्शनजीवय एवं तया त्ता केवलं तयोषिता सा नृपात्मजा सलज्जा सानुरोधा च विमृश्यैवमुवाच तां गुप्तमानय तेनाव च क्रमं मन्मंदिरं सुतं तच्छ्रु
त्वैव प्रहृष्टा सा पयो दासी सुतान्तिकं तं च सा यथाशक्ति स्वैरं रचितमंडलैन तमानिनाय तद्राजकन्यान्तःपुरमात्मजं तत्र तेराजपुत्री सा सुप्रहा
रं चिरोत्सुकं हस्ते गृहीताशयने कृतप्रीतिर्न्यवेशयत् आश्वासयामास च तं क्लान्तांगविरहाग्निना श्रीखंडशिशिरस्पर्शकरसंवाहनेन सा सापि तेन
सुधासिक्ता रवराशस्तु तस्मिरात् हतादर्घमानी विश्रान्तो जडसंपदि निद्रया सुप्तश्चास्मिन्नुपसुतागता सुप्तापसाम्यतः पुक्तिरंजितकैवलसुनारक्षित
विह्वला ततोऽसत्कारस्पर्शविगमप्रतिबोधितः सः हस्तापततविभ्रष्टांवल्लभां तामपश्यतः निधिं कुंभीमिवालीव दीरङस्य विषादिनः दशास्त्रनोः राम
र्निराशस्य सद्यः प्राणा विनिर्ययुः तद्दृष्ट्वागतनिर्दन्तीस्वात्मानं राजकन्यका प्रातस्तेन सहारोढुं चितां व्यवसिताभवत् ततो मलयसिंहोऽस्याः पिताबुः १२०
द्ध्वा न्वपोत्ततत् एत्यानिवाग्रां दृष्ट्वै तां माचमेव वचो ब्रवीत् यदि तस्य महं भक्तो देव देवे त्रिलोचने तन्मे वरदकर्त्तव्यं लोकपालापयोचितं इत्युक्तेव.

७८०

तेराजानंदिव्यवागेवमब्रवीत् सर्वभार्येयमेतस्य दशशूनोभवत्सुता ग्राम्योनगरस्यलाखोहिमहीपस्तुनः ।।ए अभूद्दलपरेरामब्राह्मणोगुणवत्तरः स
गतेपितरिस्वर्गंहृतवित्तःस्वगोत्रजैः विरक्तोभार्ययासार्कंजगामसह्यनदीतटं देहत्याक्षन्निराहारःस्थितःसत्रीविलोक्यसः दस्मान्मक्षयतोमत्स्यान्मनसाग्रद्ध
धैस्तथा तत्रोत्रपचतोपातंतत्संकल्पःकलंकितं स्वभार्यासुहृत्संकल्पात्तपस्यैवनमन्वगात् सएषजातसंकल्पदोषाद्धशकुलेद्विजः भार्याचसास्यसुता
पजातेषातेसुतानृप तदेतत्सर्वभर्तारंराजन्नेषातदात्मजा जीवपितामुष्योधेनगताप्युषमेनिंदिता एतन्नृपःप्रभावाद्धितन्नौर्यंप्रभयात्तथा प्रतोयं
तवजामाताभूत्ताराजाभविष्यति इत्युक्तोदिव्ययावाचासुप्रकाशयतासुता दत्तापुषोर्धांस्तदर्शतस्मैलब्ध्वासवेन्नृपः तहदतेभूमिहस्त्यश्वरत्नभूता
सम्भूपतिः सुप्रहारःकृतीतस्याप्राप्यभार्यांतदात्मजां एवंप्राड्नसंबंधःप्रायःप्रीत्यैशरीरिणां किंचैकचौरसंबंधापात्रपञ्चरूपताकथा अयोध्यायो
ध्यायामभूद्राजावीरवाकुरितिश्रुतः योरराक्षसंतानतिर्विशेषंसदाप्रजाः कदाचिच्चराजानमन्यपौरविजित्तपत् चौरामुखंतिनगरीमिमां
प्रतिनिशंप्रभो जाग्रद्भिरपिचास्माभिःशक्यालक्षयितुंनते तच्छ्रुत्वास्यापयामाससोत्रचारात्रपौनिशि नेपिप्राप्नुवन्तेपञ्चैरान्नचाशास्यपडुपद्रवः तेन
तेनराजास्वयंरात्रौतदन्वेष्टुंविनिर्ययौ एकाकीखड्गहस्तस्सपरिभ्राम्यन्सर्वतः संचरंतददर्शैकप्राकारेपरिसरुषे भयाल्लघुपदन्यासंकाकसंचललो
चनं मृगारिमिवपश्यंतमुहुर्वलितकंधरं दृष्ट्वाचाचिंतयद्राजाचौरोयंवेश्मिनिश्चितं एवमेकचरेणायंमुष्यतेनेनमेपुरी इत्यालोच्यनृपश्चौरंतमनुरत्त
मुपागमत् चौरोपिसतमपृच्छीत्सशंकःकोभवानिति ततोराजाब्रवीदेतंवकुद्यसनदुर्भरः अहंसाहसिकश्चौरस्त्वंचमेब्रूहिकोभवान् चौरोप्युवाचे
कचरस्तस्करोहंमहातनः तदेहिमद्गृहंयावद्धनेच्छांपूरयामिते तच्छ्रुत्वादस्युनातेनसमंराजातथेतिसः ययौवनांतस्तद्धमक्ष्मातलेखातनिर्मितं अ
धिष्ठितंवरस्त्रीभिर्भूरिरत्नप्रकाशितं सदानवोपभोगंचभुजंगनगरोपमं ततोगर्भगृहंतस्मिन्प्रविष्टेतस्करेन्नृपः बाह्यस्थानस्थितंदासीतमेकासकृ
पार्थ्यथात् क्कासिप्रविष्टोनिर्याहिशीघ्रंविश्वस्तघातकः हन्यादेकचरोहित्वांप्रतिभेदभयादयं तच्छ्रुत्वानिर्गतोराजाद्रुतंगत्वास्वमंदिरं सेनापतिंस
माहूयससैन्यःपुनराययौ आगत्यरुद्ध्वातद्दस्युमन्दिरंततःप्रविश्यच हतार्थसंचयंचौरमवष्टभ्यानिनायतं गतायांनिशितेनाथसराजादिष्टनिग्रहः

वृ.क.
पुर.

चौरो विपणिमध्येन वध्यभूमिमनीयत नीयमानं च तं तत्र दृष्ट्वा हृष्टानुरागिणी वणिक्सुतैका पितरं तत्क्षणं समभाषत योयं वध्यभुवं तात नीयते चंडदंडि
भिः असौ चेन्मे भर्ता मे तन्मृतां विद्धि मामिति वीक्ष्यापद्युनिर्वारां तां गतां भूसंसत्तन्विता इत्युक्तोपि चौरस्य तस्य मुक्तिमयाचत भूयोपि तस्मै वणिजे
तुकोटिधनतुल्यकं तं मुमोच विलंब्यैव शूलायां तु न्यवेशयत् ततः सा वामदत्ताख्या वणिक्कन्या कलेवरं चौरस्यादाय तस्याग्निं प्रविवेशानुरागतः एवं
प्राग्जन्मसंबंधपरा यत्नेपुर्जंतुषु भाविको वस्त्वतिक्रामेत्को वा किं कस्य वारयेत् तस्मात्सुतस्यां तेकापि पूर्वसंबंधनिर्मिता अवंतिवर्धनस्यैषा राजन्सुरतमं
जरी अन्यथा कथमेतस्य राजन्सूनोः सुजन्मनः मातंग्यामिह तस्यास्यादभिषंगोयमीदृशः तस्मादुत्पलहस्तः समातंगस्तत्पिता प्रभो तां सुतां याचतां
तावत्स्वयमेवः किं ब्रवीत्यसौ एवमुक्तो मया राजा पालकः प्राहिणोत्तदा दूतानुत्पलहस्ताय तां कन्यां तत्र याचितुं स च तैर्याचितो दूतैर्मातंगो निजगाद तान्
नु एतन्ममाभिमतं किंतु यो भोजयति मद्गृहे अष्टादशसहस्राणि विप्राणां तु रवासिनां तस्मै मया सो दातव्या सुताः सुरतमंजरी एतच्छ्रुत्वा तावच्चरास्ते सप्र
तिज्ञे तथैव ते आगत्य दूता राज्ञे तस्मात्तत्कायनिवेदयन् एतत्कारणमत्तासं घत्रब्राह्मणान्सुरि उज्जयिन्यां समाख्यातवृत्तांतः क्षितिपोब्रवी भुक्त्यसुत्प
लहस्तस्य मातंगस्य गृहे वेश्मनि अष्टादशसहस्राणि पूयते कुछभमन्यथा इत्युक्त्वाभूद्भृता भीताः सर्वे डालान्नाचूनेद्विजाः कर्तव्यमूढाः संश्रित्य महाकालवपु
स्तपः अत्रमुत्पलहस्तस्य गृहे भुग्ध्वमशंकिताः विद्याधरो ह्ययं नायं चंडालः सकुटुंबकः इति स्वप्ने समादिष्टा विप्रास्ते तेन शंभुना उत्थाय गत्वा राज्ञे तदा
ख्याय पुनरब्रुवन् चंडालवादत्यत्र सुकृमत्रेपचत्वसौ राजन्नुत्पलहस्तो हि ततस्तद्गृहे वयं तद्गृहोत्पलहस्तस्य राजा सोत्र गृहे व्यधात् श्रीतिश्चराज
भिः शुद्धैस्तत्रासापाक मपाचयत् स्नातेषोत्पलहस्तोस्मिन्कुडवस्त्रे पुरस्थिते तदष्टादशभिर्भुक्ते सहस्रैरग्रजन्मनां भुक्तेषु तेषु चोपेत्य राजो नरावृसन्नि
धौ प्रणम्योत्पलहस्तोसौ पालकं तमभाषत अभवं ह्यो गिरिमुंडाख्यो धुर्यो विद्याधरेश्वरः मतंगदेवनामाहं तस्याभूवं समाश्रितः अस्याः सुरतमंजर्याः सुता
याम मम भूपते उत्पन्नायां समां पुत्रं गौरिमुंडोब्रवीदिदं नरवाहनदत्ताख्यो योयं वत्सेश्वरात्मजः भविष्यच्चक्रवर्तीह सोस्माकं कल्प्यते सुरैः तद्यावच्चक्रवर्ति
त्वं तत्प्राप्नः केठकः सन् तस्मात्त्वमाशयागत्य तं निपातय माचिरं इत्यहं गौरिमुंडेन पापेन प्रेरितस्तदा तदर्थं नभसा गच्छन्सुरोपश्यं महेश्वरं समासद्यो

राम
१२८

७४१

शपत्क्रुद्धः कृताकुंकारमीश्वरः महात्मनिजने पाप कथं पापं चिकीर्षसि तदनेनैव देहेन भार्यादुहितृसंयुतः गच्छोज्जयिन्यां चण्डालमध्ये निपत दुर्मते अष्टा
दशसहस्राणि विप्राणां पुरवासिनां तनयातानशुल्केन यदा ते भोजयिष्यति गृहेषु कश्चिच्छापस्य तदान्तस्ते भविष्यति दातव्या च त्वया तस्मै सुता तत्कुलोदा
यिने इत्युक्तोहं हितेनैवं भावेषोस्मि पतितस्तदा अत्रेहोत्पलहस्ताख्यो न चैतस्मात्करोमम अद्य शान्तः स शापो मे तत्सुतस्य प्रसादतः तन्मयेयं सुता दत्ता त
स्मै सुरतमंजरी इदानीं चैष गच्छामि निजं वैद्याधरं पदं नरवाहनदत्तस्य सेवार्थं चक्रवर्तिनः इत्युक्त्वैवार्पितसु[illegible] तरवमुत्स्यागनायुतः आगान्मतंगदेवो
सौ देववत्स्वरण्यान्तिकं राजापि पालको ज्ञात्वा तन्नोहृष्टस्समयापात् तस्याः सुरतमंजर्या विवाहः स्वसुतस्य च तत्सुतोपि च तां भार्यां प्राप्य विद्याधरीमभूत् म
नोरथाधिकावाप्तिकृतार्थोवन्तिवर्धनः एकदा च कुमारोसौ सुप्तो हर्म्ये समं तया निशाक्षये प्रबुद्धस्तामकस्मान्नेक्षत प्रियां विचिन्त्य चैतामप्राप्य तेदा
क्रन्दन्नतप्यत यथोपत्येपिता तस्य राजा श्रुत्वेति विह्वलः रक्षितेयं पुरी नास्यां निशायां प्राविशेत्परः ध्रुवं हृता स केनापि पापेनाकाशचारिणा इत्यायस्या
सुजल्पत्सु मिलितेष्वथ तत्क्षणं विद्याधरो धूमशिखो योष्माकोवानरद्विषः तेनेह सोयमानीतः कुमारोवन्तिवर्धनः अहं चाप्यायतस्तेन मार्गितः पालका
न्नृपात् सैषा चाद्यस्थिता पित्रा समं सुरतमंजरी वृत्तान्तस्त्वेह श्रुत्वा स देवो नानान्यतः परं इत्थं पालकमंत्रिणि कथयित्वा भरतरोहके विरते नरवाहनदत्ता
ग्रे मतंगदेवं सभासदोपृच्छन् कस्मै भवता दत्ता दुहितेयं सुरतमंजरीयमिति सोप्याह स्म मयैषा दत्तैवावन्तिवर्धनायेति तं ब्रूहि हरसि कस्मादेतामिति चेत्यकोप
तेः पृष्टः आदौ मह्यमनेनैषा वाचा दत्तेयमित्यवादीत्सः ततिजनके कामातानमूनेपक्तिकोत्रतव साक्षी नदियं परदारास्ते मामेतितिनमूढ्युरित्यकसभ्याः इ
ति तैश्च निरुत्तरीकृतस्य प्रसभं निग्रहमित्यकस्य तस्य नरवाहनदत्तचक्रवर्ती कुपितो दुर्विनयात्समादिदेश असैकमेकमपराधमिह क्षमस्व सालोहि
ते मदनवेगसुतः किलासौ इत्यर्थितो मुनिवरैरथ कश्यपाद्यै राजा कथंचिदपमत्स्यसुतं मुमोच तमपि मातुलपुत्रं निजपद्यावन्तिवर्धनं प्रक्रे वापुपयह
स्तानिहितं सचिवपुत्रं शाहिणन्तपुरी ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे सुरतमंजरीलम्बके द्वितीयस्तरंगः ॥ आदितो द्वादशोत्तरशततमः ॥ एवं तत्रा
सितगिरौ साध्वी सुरतमंजरी इत्यकापहृतां तस्मात्पालादयपभक्तिनान् हृतासमर्पया भेजे च मुनिमध्ये व्यवस्थितं नरवाहनदत्तं तं कश्यपर्षिरभाषत ता

२·क
मुर·

भूत्वभविनाराजेंस्वक्रवर्तीसमस्तव पस्यधर्मासनस्यस्यनराणामादिवशामतिः धन्यास्तेपिचपश्यंतियेतांसुकृतिनंसदा ईदृशेपिहिसाम्राज्येनावबंध्व·
चिरस्थिते आसन्नृषभकाद्याहिप्राक्चक्रवर्तिनः नानाविधैस्त्वदोषैस्तेग्रस्तानष्टाःश्रियःच्युताः ऋषभःसर्वदमनन्तीपोवंधुजीवकः अनिर्दर्पेणतेस्त
वैशक्रान्निग्रहमागताः जीमूतवाहनोपेन्यपष्टोविद्याधरेश्वरः चक्रवर्तिपदप्राप्तिकारणंनारदर्षिणा आचख्यौकल्पवृक्षस्यदानंनिजतनोस्तथा·
तेनाप्रश्रपन्यदास्वस्मात्सुकृतोदीरणेनसः विश्वंभराख्योपस्त्वासीच्चक्रवर्तीहसोपिच इंदीवराख्यतनयोहतश्चादिमहीभुजा वसंततिलकाख्येनतद्दार
ध्वंसकारिणा पुत्रशोकप्रमादेनधैर्यहीनोव्यपद्यत एकस्तारावलोकस्तुभूत्वाराजेंद्रमानुषः विद्याधराणांसंप्राप्यसुकृतैश्चक्रवर्तितां अनासादि
तदोषःसुचिरंसाम्राज्यसंपदं भुक्त्वावसानेवैराग्यात्तांपन्यक्त्वावनंगतः इत्थंविद्याधराःप्रायःस्वपदप्राप्तिमोहिताः नोचितेपथितिष्ठंतिनिरगाद्य·
धाःपतंतिच तत्त्वयाप्यात्मयत्नतः ईदृशेःस्खलितमात्मनः विद्याधरप्रजाचेयंरक्ष्याधर्मव्यतिक्रमात् कश्यपेनैवमुक्तस्तुसम्राट्श्रद्धितवद्वचाः
नरवाहनदत्तस्तमिदंपप्रच्छसादरः कथंतारावलोकेनमानुषेणसतापुरा प्राप्तविद्याधरैश्वर्यंभगवन्वर्ण्यतांयस्वनः तच्छ्रुत्वाकश्यपोवादीच्छ्रूयतां
कथयामिवः चंद्रावलोकइत्यासीच्छ्राम्नाशिविषुभूपतिः तस्याग्रस्यमहिष्याचंद्रलेखेत्यभूत्प्रिया दुग्धाब्धिनिर्मलकुलाशुद्धागंगासमास्थितिः·
अभूच्चवारणस्तस्यपरसेनाविमर्दनः महाकुवलयापीडइतिख्यातोमहीतले तत्प्रभावेनभूपालोबलिनापिनवैरिणा सपौरस्वामिकेराज्येपर्य·
भूयतकेनचित् यौवनापगमेचास्यपुत्रएकोमहीपते उत्पेदेचंद्रलेखायांदेव्यांकल्याणलक्षणः तारावलोकनामाचक्रमाद्वृद्धिंजगामसः
दानधर्मविवेकाद्यैःसहजातैर्गुणैस्सह अशिक्षतचनिःशेषवाङ्मयायांमहीपतिः नाशिक्षतनशब्दार्थंमेकंकामप्रदोर्थिषु क्रमाक्रमाचापिव
यसास्यविरःसविचेष्टितैः तेजसासूर्यसंकाशोप्यमर्षसौम्यदर्शनः राकाचंद्रइवाशेषकालासन्दोहसुंदरः कंदर्पइवविश्वस्यलोकस्योत्सु
कादायकः संजज्ञेपित्रसमुद्राजितजीमूतवाहनः अभिव्यक्तमहाचक्रवर्तिलक्षणलांछितः ततस्तस्यकृतेसूनोःकन्यामद्रेश्वरात्म·
चंद्रावलोकेनाजह्रेमाद्रीनाममहीभुजा कृतोद्वाहपितानंचनन्दुणोत्कर्षतोपितः यौवराज्येमहाराजस्तमेवाभिषिषेचसः अभिषिक्तो

७४२

राम
१२७

अपित्राणयुवराजस्तदाज्ञया तारावलोकः सोऽत्रादिदानसंत्राणव्यवारयत् शय्योत्थायं च पात्राणि तानि स्वयमवेक्षितुं स दा कुवलयापीडमारुह्य गजमभ्रम
त् योयदर्थितवांस्तस्मै तद्ददौ विजीवितं तेन तस्य यशोदिक्षु युवराजस्य पप्रथे अथ तस्य सुतौ माद्रीजायते स्म यमौ शुभौ तौ च नाम्नाकरोत्तस्य पिता राम
लक्ष्मणौ अवर्धेतां च तौ पित्रोः स्नेहानंदाविवार्भकौ स्वपितामहयोश्चैव प्राणेभ्योप्यधिकप्रियौ आरोपितगुणावेतौ नानेकोदंडविवानतौ तारावलोको माद्री च
नयप्रश्रयतावत्पतौ ततः कुवलयापीडंगजंभ्रान्तयशःश्रुतौ दृष्ट्वा तारावलोकस्य विप्रान्स्तान्त्रिपवोऽब्रुवन् गत्वा कुवलयापीडगजं तारावलोकतः याचध्व
श्रितावन्नेषु मम्यस्य प्रदास्यति हरिष्यामस्ततो राज्यं तद्धि हीनस्य तस्य तत् न दास्यत्यथ यदा तत्र यशस्तस्य विनश्यति इत्युक्तास्ते नयेनस्तु द्रागत्वा ते ब्राह्मणा
स्ततः राज्ञा तारावलोकात्तं दानवीरात् याचिरे कोनाम मोर्थो गजेन्द्रेणायाचितेन हि जन्मना तज्जानेनिश्चितमिमे प्रयुक्ता मम मन्देनचित् तद्ददन्तु ममानावहा
तव्याप्य गजोत्तमः अप्राप्तकामो ह्यर्थी मे कथं यास्यति जीवतः इति संचिन्त्य तेभ्यस्तं हि द्विजेभ्यो वारणोत्तमं तारावलोकः स ददौ निष्कंपेनैव चेतसा ततस्तं
नीयमानं तं दृष्ट्वा राजवरैर्द्विजैः पौरास्तारावलोकस्य क्रुद्धा राज्ञोऽन्तिकं ययुः ऊचुश्च ते सुतेनेदं राज्यं त्यक्तं त्वयाधुना मुनिधर्मो गृहीतश्च स वसत्त्रासकारि
णा यद्देनेन श्रियो मूलं गंधभग्राघवारणः दत्तः कुवलयापीडः पश्यार्थिभ्यो महागजः तद्देतत्तपसे तु त्वं वनं प्रस्थापयाथवा गजं प्रत्याहरस्वं चा राज्ञानेकुमे
हेवचं इति चेत्तारावलोकेस्तरक्तः पौरैस्तथैव तं स पुत्रं श्रावयामास प्रतीहारमुखेन तं सोऽपि तारावलोकस्तच्छ्रुत्वा तान् जनपोऽब्रवीत् हस्ती तावन्मया दत्तो नास्त्य
देयं च मेऽर्थिषु ईदृशान्नतु राज्येन पौरायत्तेन किं मम किं वा त्यात्तुपयोगिन्या लक्ष्म्या विद्युच्चलोचया तन्मे श्रेयो वने वासः सर्वभोग्यफलश्रिया मध्येतरू
णां न पुनर्नृपश्यनामिहेदृशां इत्युक्त्वा धीरसंकल्पस्तु त्यभार्य्यया न्वितः पित्रोः पादावनुध्याय दत्त्वार्थिभ्योऽर्थसंचयं गृहीतवल्कलः साकं स पुत्राभ्यां निजा
त्पुरात् तारावलोको निरगाद्रुदतः सांत्वयन् द्विजान् तं तथा प्रस्थितं दृष्ट्वा पशूनां पक्षिणामपि करुणाक्रंदतामस्रुधाराभिर्भूरसिच्यत स त्वावाहन
मात्रैकरथशेषः प्रव्रजन् सोऽथ तारावलोकोऽन्यैरथाश्वान्याचितो द्विजैः स ताननभ्यददौ तेभ्यस्त्वकं षचरथं स्वयं सभार्यः सुकुमारौ तौ तेन तु बालौ सुतौ व
ने ततोऽटवीमध्यगतं परिश्रान्तमुपेत्य तं निःस्वं रथमप्यत्र याचे ब्राह्मणोऽपरः तस्मै तमपि निष्कंपो दत्त्वा पद्भ्यां स पुत्रकः सभार्यस्त्वकपचित्तः स धीरः प्राप

दू.क.
गुरु ३०

तपोवनं तत्र माद्र्या सहोदारपरिचर्य्यैः स्वभार्यया तरुमूलकृतावासस्तस्थौ म्लानपरिच्छदः वातातततचलत्पुष्पमंजरीचामरैः पत्रच्छायातपच्छत्रैः पद्मश
य्याशिलासनैः गीतैः भृंगांगनानां च नानाफलरसाशनैः नीरैर्वैराग्यराज्यस्य वनांतस्यासिषेविरे एकदा चात्र तनयान्माद्र्यां तस्य कृते स्वयं आहर्तुं फलपु
ष्पादिगतायामाश्रमाद्बहिः उपेत्य ब्राह्मणो वृद्धः कश्चित्तत्रवनस्थितं नारावलोकं तनयौ ययाचे रामलक्ष्मणौ वृद्धत्वाद्विमौ नीतौ पादपरिषेच्यशिष्यत्वापि तनु
तनुर्न भग्नकामोयं प्रेषितोर्थी कथं च तत् विधिर्वीक्षितकामो हि धैर्यध्वंसशठो मम इति संचिंत्य सत्वदीप्तस्मै विप्राय तौ सुतौ नीयमानौ च तौ तेन विप्रेण ययतु
र्नयत् तत्स विप्रो लताभिस्तौ बद्धहस्तावताडयत् निनाय चैतौ क्रंदंतौ नृशंसो जननीमुखः विलपंतौ पितरं तौ च पश्यंतौ सास्रुलोचनौ तत्स नारावलो
कोत्र पश्यन्नपि न चुक्षुभे चुक्षुभे तस्य धैर्येण भूतग्रामश्चराचरः अथाहृत्य शनैः पुष्पफलमूलानि सा सती वनान्नाद्याययौ माद्री ह्यालानपत्पुत्रमाश्र
मं ददर्श पोमुक्तं तं च भर्त्तारं न तु तौ सुतौ विप्रकीर्णस्थितक्रीडाद्यन्नमयाश्रपाद्दिपौ अनिष्टाशंकिहृदया हा हतास्मि क्व तौ मम पुत्रकाविति पप्रच्छ
संध्यानान्नेपतिं च सा सोपवादीच्छनैरेतां मनये तनयौ मया याचमानाय तौ दत्तौ दरिद्राय द्विजन्मने तच्छ्रुत्वा तिग्ममोहा सा साध्वी नमवदत्यति हा हि पुत्रकौ ह
नेयातु कथमर्थीपरास्रुवेः एवं तयोर्क्रंदपत्योरस्तुत्स्यमतनतयातया तयोश्चकंपे भुवनं चचालेंद्रस्य चासनं अथेंद्रः प्रणिधानेन माद्रीनारावलोकयोः दान
सत्वप्रभावेन कंपितं जगदैक्षत ततः स ब्राह्मणो भूत्वागत्वा जिज्ञासुराश्रमं नारावलोकं माद्रीं तामेकपत्नीमयाचत नारावलोकोप्येतस्मै दातुं हस्तोदकेन
तां निर्विकल्पः प्रववृते वनांतसहचारिणीं किं साधयसि त्यजेषं दत्तादारानपीहुश्चात् इत्युक्तो द्विजरूपेण तेन शक्रेण सोब्रवीत् न मे साध्यं किमप्यस्ति
वेच्छावेरावनीमम प्राणानपि सदा दद्यां ब्राह्मणेभ्य इति द्विज तच्छ्रुत्वा निजरूपस्थो भूत्वा शक्रो जगाद तं तुष्टोस्मि कृतजिज्ञासुः सत्ववतेन वदासि ते ततो दे
या पुनः पत्नी चक्रवर्ती च भाव्यसि विद्याधराणामचिरादित्युक्त्वांतर्दधे च सः अथांतेरैः सद्व्योपि ब्राह्मणाद्दक्षिणार्जितौ नारावलोकतनयौ ग्रहीता
मार्गमोहितः भ्रमंस्त्विंद्रावलोकस्य तं द्विजं निन्युरंतिकं स तौ दृष्ट्वा निजौ पौत्रौ सास्रुः पप्रच्छ च तं द्विजं अभ्येत्य तद्वृत्तांतः सुखदुःखमयाश्चिरं ततः सनि
जपुत्रस्य सत्वोत्कर्षं विभाव्य तं त्यक्तराज्यस्पृहः पौरैरर्थ्यमानोपि तौ द्विजात् क्रीत्वा तस्माद्धनैः पौत्रौ गृहीत्वा सपरिग्रहः स तौ नारावलोकस्य तस्या

राम
१२०

७८७

श्रमपदं ययौ तत्रापश्यच्च तं वृद्धं जटावल्कलधारिणं आशागतैर्महावृक्षमिव भुक्तश्रियं द्विजैः दूरादाधाव्य पतितं पुत्रं तत्पादयोश्च सः यदा तेषु पदुल्लं
गमभिषिच्याश्रुवारिणा विद्याधराधिराज्यार्थमभिषेकपुरःसरे तस्य सिंहासनारोहे तदेवारंभतो ययौ अथैनं तनयो राजा तातोद्दीरामलक्ष्मणा सोसे
तारावलोकाय श्रीतावेनाविनितं त्रुवन् कुर्वंस्तपोभ्यनुज्ञातं कथापावच्चनतच्चते तावद्दृष्टश्चतुर्दंतो लक्ष्मीवान्वारणो दिवः अवतीर्णेषु चान्येषु विद्याधर
पतिष्वपि लक्ष्मीस्तारावलोकं सा पश्यन्हस्ताजगाद तं आरोह वारणेऽमुष्मिन्नेहि विद्याधरास्पदं तत्साम्राज्यश्रियं भुंक्ष्व जितं दानप्रभावतः इत्युक्तवत्या
लक्ष्म्या सा साकं भार्यासुतान्वितः पितुः प्रणम्य चरणौ पश्यन्स्वाश्रमवासिषु आरुह्य तं गजं दिव्यं गतो विद्याधरेश्वरः तारावलोको नभसा ययौ वैद्याधरं
पदं तत्रापभुक्तसा साम्राज्यश्रीरविद्याभिराश्रितः कालेनासन्नवैराग्यस्तपोवनमशिश्रियत् एवं तारावलोकेन मानुषेण सता पुरा निर्मलैः सुकृतैः प्राप
सर्वविद्याधरेंद्रता अन्ये तु नामतापापि विभ्रष्टाः स्खलितैस्ततः तद्रक्षेद्यत्नाद्व्रतं स्वतो वा परतोपि वा इति नरवाहनदत्तः कश्यपमुनिना कथां समा
ख्याय अनुशिष्टः सतथेति प्रतिपेदे चक्रवर्ती ततः विद्याधरः स्वगुणतयः कुरुते ममात्र धर्मव्यतिक्रममितः प्रभृति प्रजासु वध्यः समेति यमितस्मभिता हर
ड्रिंस्तोद्घोषणां च सततो भ्रमयांचकार अथापावनेनमस्तकैर्विधृतशासनः खेचरैरनवासवित्तस्तद्यशाः सुरतमंजरीमाचनात् स्वमातुलसमीपगो
सितगिरौ नयन्नावद्येष सततं समपरिच्छदो मुनिवरस्य तस्याश्रमे ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे सुरतमंजरीलंबके तृतीयस्तरंगः
अतः परंपन्नावनीलवकोभविष्यति इदं गुहगिरीड्जाम्बुणाधमंदरान्दोलनात्सुराकिलकथाम्लतेहर तुरंगात्तुषेतहृते प्रसह्य रसयंति ये विगतविघ्नल
ब्धहर्षापुरदधानि तद्बुधीशु विभवप्रसादेन ते देहार्धधृतकांतोपि तपस्वी निर्गुणाश्रयः जगन्नुत्यो नमस्तस्मै चित्ररूपाय शंभवे चलत्कर्णानिलविक्षि
प्तगंडोड्डीनालिमंडलं धुनानं विघ्नसंघातमिव विघ्नान्तकं स्तुमः एवं तत्राश्रितगिरौ कश्यपस्याश्रमे मुनेः गोपालकस्य निकटे मातुलस्य तपस्य
तः वर्षाकालानिवाहाय निवसन्सचिवैर्वृतः सर्वविद्याधरेंद्रैकचक्रवर्तिपदे स्थितः नरवाहनदत्तोसौ तैस्तैर्विद्याधरादिभिः अन्वासितस्वभार्याभिः
पंचविंशतिभिर्वृतः शृण्वन्कथा स मुनिभिः सपत्नीकैरपृच्छ्यत यदा मानसवेगेन देवी मदनमंचुका मायया पहृतेनाभूत्तदा विरहनिःसह वनो

बृ.क
पद्मा०

दयत्कथं कल्नोमिति नः कथ्यतां त्वया इत्थितैर्मुनिभिः पृष्टस्तद्भार्याभिश्च तत्र सः नरवाहनदत्तोऽत्र वक्तुमेवं प्रचक्रमे तदाहृतायामेतस्यां देव्यां पापेन वैरिणा मयानुभूतं तद्दुःखं यत्तत्किं कथ्यतेऽधुना ततस्तु रत्नेवोद्यानं गत्वा प्रकृताश्रमं चिन्तयन्नहमिमामातः सर्वैश्च सचिवैर्मम उपविष्टश्च सोऽस्मादमितो वोद्यानतरोस्तले अहं सत्वथावमदः सांत्वयन्गोमुखोऽपमं मामाविषन्नवतां देवीमचिरात्प्राप्स्यसि प्रभो देवा हि कथ्यं चैश्वर्यं मदिष्टं तेन या सह तद्वश्यं तथा भावि न हि तद् हि न दद्वचने रूपा धीरश्च सोढविरहा शकुंतलोऽष्टसंगमं रामभद्रो नलो राजा तथैव च पितामहः विषह्य विरहं किं न प्रेयसीभिः समागताः समुक्ताफलकेतुश्च चक्रवर्ती द्युचारिणां पश्चात्तया न किं प्राप वियुक्तः संगमं प्रभुः तथा च शृणु देवाहं तत्कथां कथयामि ते इत्युक्त्वा गोमुखो मह्यमिमामकथयत्कथां अस्तीह त्रिपथापाङ्गा नाम्ना वाराणसी पुरी द्युसरिद्भूषिता मूर्तिः शाम्भवीवापवर्गदा सुरसद्मध्वजपटैः मारुतानमितोद्धृतैः इहेत मोक्षपातेति ब्रुवाणेवानिशं जनान् सितप्रासादशिखरा वृक्षकूटनिवासभूः आनिशं शिवगणाकीर्णा कैलासाद्रिस्थलीव या तस्यामभूद्भुवनरत्नो नाम राजा पुरा भुवि शिवैकभक्तिर्ब्रह्मण्यः शूरो दाता क्षमापरः न दुर्गे स्वपि च स्तालनममजोऽवधिषपि भुवि विभ्रमतीयस्तत्रानहीपाल्यपि नान्तरत् आज्ञादत्तायिनी तस्य चक्रे करोस्य वल्लभा आसीत्सोमप्रभा देवी नेत्रपेयास्य सा प्रभूत् शिवभूत्यभिधानश्च मंत्री तस्याभवद्द्विजः बृहस्पतिसमो बुद्ध्या सर्वशास्त्रार्थपारगः स कदाचिन्नृपश्चंद्रप्रासादे शयने स्थितः ददर्श हंसयुगलं गगनेनागतं निशि दीप्तजाम्बूनदमयं राजहंसावलीवृतं अभ्रगंगाजलोत्क्षिप्तमिव हेमांबुजद्वयं गते दृष्टिपथात्तस्मिन्नृत्याश्चर्ये स भूपतिः पर्यतप्यत सोत्कंठमनाप्तहंसदर्शनं विना अनिद्र एव नीतां तां निशां प्रातः संमंत्रिणं यथादृष्टं तथाख्याय शिवभूतिमुवाच तं तयायेष्टे न तौ हि मे हंसौ पश्याम्यहं हृदि तत्किमेतेन राज्येन जीवितेनापि वा मम इति राज्ञोदितो मंत्री शिवभूतिर्जगाद तं अस्त्युपायोत्र का चिंता शृणु देव वदामि ते विचित्रकर्मयोगेन संसारेऽस्मिन्प्रजापतेः विचित्रो भूतसर्गोऽयं अपरिच्छेद्य एव यः तत्र दुःखमयो मोहाद् दुष्टबन्धुसुखस्पृहः निवासाहारपानादिरसादृश्यतिजन्तवः तेषां चाहारपानादिनिवासश्च पृथग्विधे स्वस्वजात्यनुरूपेण प्रीतिदं विधे विधिः तदेतद्वकारय महद्धंसानामाश्रयं सरः कमलोत्पलसंछन्नं निर्वीपरक्षिरक्षितं पक्षिप्रियं च तत्रात्र प्रदेशे प्रयसदा नदे यावद्यातितत्र

पम
१३१

७८४

श्रुत्वा नानादिग्भ्यो ऽनुपक्षिगणः तन्मध्येन चिरादत्र हंसो नाव्युपेमतः ततोऽस्य स्वजनैस्तैर्मा कृपाद्युर्मनस्कृतां इत्युक्तो मंत्रिणस्तेन स राजा तत्कारणान्वेषणे संप्रैषयदस्त्यन्यो महासरः हंससारसचक्राह्वसंश्रितं ततः कालतः आगत्य पद्मखंडेन हंसयुग्ममुपाविशत् तदुपेत्य स विज्ञप्तस्तत्कालेऽरिभिर्नृपः आगादेतत्सरो हृष्टः सिद्धं मन्वानमनोरथं ददर्श हेमहंसौ च तत्र तौ हृष्टोऽर्चयत् आश्वासयंश्च निःक्षिप्य सक्षीराम्भःसलिले तंडुलान् विशुद्धकलधौताङ्गौ मुक्तामणिमयेक्षणौ प्रवालचंचुचरणौ ताम्रपत्राग्रपक्षती विस्रंभोपगतौ तौ स हंसौ राजा विभावयत् ततस्तादृशयोस्तत्र संततं वसतस्तते एकदा चैकदेशे तत्सरसो रोधसि पर्यटन् अम्लानपिष्टुपरचितां स्रजां राजा ददर्श सः केन स्रजा कृतात्रेति राजा पप्रच्छ रक्षिणः ततस्ते तं सरःपालाः नृपमेवं विजिज्ञपत् त्रिसंध्यं सरसि स्नात्वा हंसावेतौ हिरण्मयौ इह नित्यामिमां स्रजां कृत्वा ध्यानेन तिष्ठतः तत्र विद्मो महाराज किमेतन्महदद्भुतं एतच्छ्रुत्वा स रक्षिभ्यः चिंतयामास भूपतिः क्व हंसौ कीदृशी चर्या ध्रुवमस्यात्र कारणं इति संचिंत्य नृपतिस्त्यक्ताहारः सभार्यया मंत्रिणा च समं चक्रे हरध्यानपरस्तपः अथ तौ दिव्यहंसौ द्वौ द्वादशाहमुपोषिते उपेत्य व्यक्तया वाचा स्वप्ने राजानमूचतुः राजन्नुत्तिष्ठ वक्ष्यावः सभार्यासचिवस्य ते प्रातः सर्वं यथातत्त्वं विजने पारणे कृते इत्युक्त्वान्तर्हितौ हंसौ राजा प्रबुध्य च भार्यामंत्रियुतः प्रातस्तत्कालेऽथ पारणं भुक्तोत्तरं च तत्रांतु लीलागेहांतरे स्थिते नृपं सभार्यामात्यं तं हंसौ तावभ्युपेयतुः कौ युवामित्युक्तौ तेनाभ्यर्च्यैव भूभुजा क्रमात्तौ स्वकं ज्ञानमेवमाचख्यतुस्ततो अस्ति मंदारदत्याद्रिराजो जगति विश्रुतः विहरत्सुरसंघातविराजत्कल्पकाननः यस्मात्कृते न सिक्तोऽमृतमथितक्षीरवारिधेः जराम्लानतु हरं पुष्पफलमूलांबुसानुतु कैलासाधिककांतस्य यस्य संगारस्मयः नानासद्रत्नरचितालीलोद्यानानि धूर्जटेः तत्र जातु कृतक्रीडो देवो वस्याप्यपार्वतीं देवकार्यानुरोधेन केनाप्यंतर्दधे हरः ततस्तद्विरहाक्रांतान्यं तत्क्रीडाकेतनेषु सा रम्यामास्यास्यमानात्र पार्वती देवतांतरैः एकदा च मधुप्राप्तिसोद्वेगमसांतुगोद्धृते देवीनन्दनलेख्यावत्स्त्रिचित्राकुलास्थिता तावज्जयासुता तत्र देव्याश्चामरवाहिनी कुमारी चंद्रलेखाख्या साभिलाषावलोकिनी समानरूपतारुण्यनिकटस्थो गणोत्तमः मणिपुष्पेश्वरो नाम साभिलाषावलोकयत् तद्दृष्ट्वान्यौ गणौ नाम्ना पिंगेश्वरगुहेश्वरौ बभूवतुः स्मितमुखावन्योन्याननदर्शिनौ तौ चालोक्यतयाभूतौ कसैतौ हसतोपरे उपेतः

ऊर्मिलादेवी ददौ दृष्टिमितस्ततः तावत्तावपश्यच्चान्योन्यमुखस्मितार्पितेक्षणौ ददर्श चंद्रलेखां तां मणिपुष्पेश्वरं च तं ततो विरहसोद्वेगात्क्रुद्धा देवी जगा
दता हे वत्स्या सन्निधौ मुहुर्मुहुः प्रेक्षणकं कृतं एताभ्यां हासशीलाभ्यां हसितं प्रेक्ष्य मुहुश्च तस्मात्त्वयोनौ कामांधौ स्त्रीपुंसौ पतितावपि मौ तत्रापि दंपतीचे
तावविनीतौ भविष्यतः हासशीलाविमौ क्लेशान्प्राप्स्यतः सुबहून्भुवि ब्राह्मणौ दुःखिनौ पूर्वं तदनुब्रह्मराक्षसौ ततः पिशाचकौ पश्चाच्चंडालौ तस्करौ त
तः छिन्नपुच्छौ ततः श्वानौ विविधौ च ततः खगौ भविष्यतो गणान्वै तौ परिहासापराधिनौ आभ्यां हि स्वस्य चिह्नाभ्यामेवं दुर्विनयात्कृतः इत्यादिष्टवती देवी
धूर्जटाख्यो वदद्गणः अयुक्तमिदं देवि नरवल्लेन गणेन्द्र माः इयं न शापमर्हति स्वल्पादेवापराधतः ततः क्रुद्धैवाशापकोपाद्देवी तमपि धूर्जटिं मर्त्य
योनावनान्मनुभवानपि पततिति इत्थं शापप्रशांतां तां प्रतीहारी जयाविका जननी चंद्रलेखायाः पादलग्नाव्यजिज्ञपत् प्रसीद देवि शापांतं कुरु
स्वाडुहितुर्मम एते पंचस्वप्यासामज्ञानविहितागसां विज्ञप्तीति प्रतीहार्या जयया गिरिजाप्यब्रवीत् यदा सर्वे मिलिष्यंति ज्ञानप्राप्तिवशात्
क्रमात् ब्रह्मादीनां तपःक्षेत्रे द्रष्टा सिद्धीश्वरं तदा एष्यंति पदमस्माकं मुक्तशापा इमे पुनः मानुष्ये चंद्रलेखेयमेतत्कांतः स धूर्जटिः सुखिनौ
मी भविष्यंति त्रयो हो दुःखितौ निमौ इत्युक्त्वा विरता यावत्तावद्देवी तावदाययौ न चासुरः किलाख्यात हरः सन्निधिं तकः स देवीं प्रमुहस्मितस्तत्परि
छदभर्त्सितः गतो विज्ञाय देवेन गतानात्कारणं हतः कृतकोपान्निकायातस्तुष्णीमुक्त्वाधकागमात् सोपदेवो जगौ देवं गिरिजां गिरिजापति मा
नसः पूर्वं तुत्रेता सा तु रोषहृतो मया तवास्य शेषो भंगी च भविष्यत्यानुनेहसः इत्युक्त्वा सममेव देव्या तत्रासीद्धि हरो हरः मणिपुष्पेश्वराद्यास्त्वप
चतेवातस्तुवि तत्र तावद् द्रुपोराजस्तस्यापिंगेश्वरस्य च ग्रहेश्वरस्य चोदंते चित्राः पतमिमं शृणु अस्ति यत्तस्य लाख्योस्मिन्नग्रहारो महीतले तत्राभू
द्यज्ञसोमाख्यो ब्राह्मणो धनवान्गुणी तस्य ह्यायुदपयो तौ पुत्रौ वयसि मध्यमे हरिसोमलयोन्यष्टः कनिष्ठो देवसोमकः तयोस्तस्य सत्पुत्रीत्वा वास
योहृपनीतयो विप्रस्य दैवाद्धनं क्षीणं सभार्यस्याप्युषाततः ततस्तौ तस्तु तौ दीनौ पितृहीनावबन्धिकौ हृताग्रहारौ दायादैर्मंत्रयामासतुर्मिथः
भिक्षैकवृत्ती जातौ हौ न च भिक्षामवाप्नुवः ततू रमपिगच्छावो वरमातामहगृहं प्रष्टो यद्यपि नौ कालस्तदहत्यालयमागतौ तथापि यावः किं कुर्मो

श्री

तद्यन्यास्त्यावयोर्गतिः इति संमन्त्र्य ययतुः भिक्षमाणौ क्रमेण तौ तमग्रहारं तद्युत्र मातामहगृहं तयोः तत्र तं सोमदेवाख्यं तं मातामहं जनात् पप्रच्छ
तौ तामतुध्येतां मंदभाग्यौ सभार्यकं ततस्तौ यज्ञदेवक्रतुदेवाभिधानयोः रजोरूक्षौ विविशतुर्विप्रौ मातुलयोर्गृहं तत्राहृष्यासमाश्वास्य ताभ्यां तेना
श्रितौ वेदौ सर्पि प्राप्य मधीयानौ यावत्तौ तत्र तिष्ठतः तावत्तावप्युपक्षीणधनीभूतावभ्यन्यकौ मातुलौ भागिनेयौ तौ प्रीतिपूर्वमवोचतां पुत्रौ दरिद्री
भूतौ यावास्माकं पशुपालकं कर्तुं नाल्पहासामर्थ्यं तद्युवां रक्षितं पशून् इत्युक्तौ मातुलाभ्यां तौ वाष्पकंठौ तयोर्निजं तनु हरिसोमदेवसोमौ तद्वचोभ्युप
जग्मतुः ततोटव्यां पशून्नीत्वा सततं तौ ररक्षतुः परिश्रान्तौ च सायं तानादायाजग्मतुर्गृहं तथा तयोः पशुपालत्वं कुर्वतोर्दैवशात्तयोः अपहार्यंतपशुः
कश्चित्कश्चिद्व्याघ्रैरभक्ष्यत ततस्तौ मातुलौ यावदुद्विग्नौ तावदेकदा धेनुश्चागच्छयत्तापि तयोः क्वापि विनेशतुः तद्भयात्तौ गृहं नीत्वैवान्यान् समये
पशून् पलायितौ तौ चिन्तातौ दूरं विविशतुर्वनं तत्र चाप्यात्रजग्धं तं छागं ददृशतुर्निजं श्रोत्रियो चिन्तापरतास्मातौ एवं जगदतुस्ततौ छागोयं मातु
लाभ्यां तौ यज्ञार्थं पर्यकल्प्यत तस्मिन्नष्टे च दुर्वारस्तयोः कोपो भविष्यति तदस्य मांसं संस्कृत्य वह्नौ भुक्त्वा हन्त सुधौ श्चपमादाय गच्छावः क्वाप्यावां
भैक्ष्यभोजनौ इति संचिन्त्य यावत्तौ छागं संस्कुर्वतौ तले तावदाजग्मतुः पश्चाद्धावन्तौ मातुलौ तयोः ताभ्यां छागं पचन्तौ तौ दृष्ट्वा तु न्यायसंभ्रमात् दूरा
त्तद्दर्शनत्रस्तौ पलाय्य ययतुस्ततः पुत्राभ्यां मांसगृध्नुभ्यां राक्षसकर्मयत्नात भविष्यपरस्तौ ब्रह्मराक्षसौ पिशिताशनौ इति तौ मातुलौ क्रुद्धौ तयोः शा
पं वितेरतुः अथ तौ हि जातौ सद्यो ब्रह्मराक्षसौ दंष्ट्राविकटवक्त्रौ ज्वालाकेशौ बुभुक्षितौ प्राणिनः खादन्तावटव्यां भ्रेमतुस्ततौ एकदा ताप
सं हंतुं हरंतौ ब्रह्मराक्षस्या तन्मंत्रप्रभावेन शापाच्चांडालतामवापतुः चंडालतां धनुष्पाणी भ्रमंतौ क्षुत्पिपीडितौ कदाचिच्चौरपल्लीं तौ प्रापतुर्भोजनार्थिनौ
तत्र दृष्ट्वैव तद्द्वाररक्षकाश्चौरशंकया चौरा बद्ध्वा तौ च कुच्छिन्नश्रवणनासिकौ तथाविधौ च तौ दृष्ट्वा निर्भुत्सितस्करास्ततः पार्श्वं प्रधानचौराणां लगुडा
हतिताडितौ तत्र पृष्टौ प्रधानेन तौ चौरेण भयविह्वलौ स्वदुःखावानसंक्लेशौ स्ववृत्तं तावशंसतां ततस्तेन कृपया मुक्तौ चौरेण धाद्विजत्वं यतौ ऊचतुस्तत्र
तमश्नीतमिह माभूत् दृढं चवतां अष्टम्यामद्य सेनानीपूजनाच्च सरेतुवां अस्माकमतिथी शान्तौ संविभागमिहार्हथ इत्युक्त्वा चिंतदेवीकाश्चौरास्त्याग्रभो

वृक
पद्मा

जितौ तत्पानुगैर्वतौ दैवाद्धस्तत्रप्रीतयोर्विकाल् ततः क्रमेण कुर्वीणौ चौर्यं तैस्तस्करैः सह महासेनापती तेषां संवृत्तौ तौ स्वशौर्यतः एकदा चौर
चौरौ क्रैशैवक्षेत्रं महत्पुरं सेनापती तौ मुषितुं ससैन्यौ जग्मतुर्निशि अनिमित्तेपि हृष्टौ तावनिद्रन्नावरोपतत् लुण्ठयामासतुः कृत्स्नं सदेवभवनं पुरं
ततस्तद्धासमिद्दैवः क्रन्दितः शरणार्थिभिः चौरांस्तान्विकलनतां स्मकावऊर्कुपितो हरः तदकस्माद्धि लोकैवमतनाशावमनुग्रहं पौराः सम्भूय द-
स्त्वा भिजघुर्लगुडाश्मभिः अहर्प्रमाणास्त्रगणाश्चौरान्स्रष्टेषु चाक्षिपत् कांश्चित्कांश्चिदमद्वंष्ट्वा निहत्य भुवि तस्करान् तौ च सेनापती याव-
ज्जनो हन्तुं जिघांसति तावत्तौ समपद्येतां स्थानौ उद्भविनाकृतौ तथाभूतौ च तौ दृष्ट्वा पूर्वजातिमशंकितं नत्वा तौ शंकरस्याग्रे तमेव शरणं गतौ
तद्दृष्ट्वा विस्मिताः सर्वे सविप्रवणिजो जनाः गतचौरभयाहृष्टाः हसन्तः स्वगृहान्ययुः प्रणतमोहौ प्रबुद्धौ च स्थानैतौ ग्रापशंतये त्यक्ताहारावथो
हिमप्रस्थे शिवं शिश्रियतुस्तपः प्रातः कृतोत्सवास्तत्र पौरास्तत्र जितेश्वराः ध्यानस्थाद्दृष्ट्वा शास्त्रानौ दत्तेपानेपराङ्मुखौ तथैव दृष्टमानौ तैर्यावत्तौ दि-
वसान्बहून् स्थानोस्थितौ गणस्तावद्देवं शंभुं विजिज्ञपत् देवशालाविमौ देव्या पिङ्गेश्वरगुहेश्वरौ यत्कृतं कालनगरे निखिलेन तत्कृपा मेन पाःत्रुरु तत्कु-
तौ वाच भगवानिदानीं सहस्रमेपतौ परित्यज्य गणत्वेतौ वायसौ भवतामिति ततस्तौ वायसीभूतौ वत्साय त्रकृतपारणौ गणौ जातिस्मरौ स्तुष्टुशिवं
काग्रौ बभूवतुः कालेन भक्तितुष्टस्य निदेशात्कुकुरस्य तौ भासाव भूतौ प्रथमं ततोपि च शलङ्कैनौ ततोपि हंसतां प्राप्तौ तौ कालेन गुणेश्वरात् त
त्रापिपरयाभक्त्या तावाराधयतां हरं तीर्थस्नानैर्व्रतैर्ध्यानैः प्रजनैस्तोषितेश्वरौ हेमरत्नमयौ तौ च संजातौ ज्ञानिनौ तथा तावावापार्वतीशापप्रा-
प्तौ लक्ष्मापरस्परौ विद्युतौ हसन्तौ प्राप्तौ पिंगेश्वरगुहेश्वरौ जयात्मजाभिलाषीयौ मत्पुत्रौ हरोगणः देव्याशाप्तः संजातस्त्व ब्रह्मदत्तोऽन्पो भुवि जया
सुतासा जाते यं भार्या सोमप्रभा तव धूर्जटेस्तव जातो यं मंत्री च शिवभूतिकः अतएव च संजातं तत्ताभ्यां मपि काकृत स्फुटा शापान्तमावाभ्यां दृष्टं ते
निशि दर्शनं तदुपायक्रमात्सर्वं मिलितास्म इमे धुना आवां च वप्रदास्यामो सुभ्रमं त्वामनुत्तमं आपानन्नित्रिद्शशैलत टंवुजामः क्षेत्र पणाय मः
वलेङ्कसुनापनेस्तत्तत् सिद्धेश्वरं विद्याधरे कि लयन्देवा विद्या हजा सुरविनाशकृते तथापि त्वं अधुसु च तमस्तुं समरे सर्व प्रसादलम्वेन विद्याधरे

७८७

राम
१३२

तद्वीपीनां तु विशस्त्रामात्रसक्षणं जगामामलकसंपीतजलः कार्पटिकान्वितः ततः सज्जीकृतेनैतद्वाहं कार्पटिकेन सः आरुह्याग्रेसरे तस्मि
न्नेवं मार्गप्रदर्शिनि पश्चाज्जागमनात्तु देहयस्याम्भधिनैपालं ययौ स राजा स्वपुरीं पथिप्राप्तान्सैनिकः ततः सत्वाप्यपतद् ंव सुभिर्विषे
पैः सततम् अस्वपत्कार्पटिकेन चामस्येन निष्क्रान्ते ततः कृतार्थः पार्श्वस्य चंडसेनस्य भूपतेः सुताकार्पटिकाचारः सत्वशीलः सततस्यिवान्
एकदा तेन राज्ञा चेमसिंहलपतेः सुता याचितुं सिंहलद्वीपमात्माय प्रेषितोऽभवत् तत्रात्थितवंस्सनागछन्नर्चिताभीप्रदेवनः आगतो हप्रव
हेन राजादिष्टैः सह द्विजैः गते तस्मिन्प्रवहणे मध्यभागमुशांकितं उत्तस्थ जलधेस्तस्माद्धजोऽजनितविस्मयः अभ्रंलिहाग्रः सुमहाजाम्बूनद
विनिर्मितः विचित्रवर्णविचलद्वैजयंतीविराजितः तत्कालं चात्र सहसा समुन्नम्य घनावली भृशं वर्षितुमारेभे ववौ तीव्रश्च मारुतः सवर्षवाते
स्त्रवलादाकृष्याधारैः प्लवे आसज्य तद्ध्वजं लाभे तस्मिन्प्रवहणद्विपः तावच्च स ध्वजस्तस्मिन्वारिधौ वीचिविप्लुते वहनेन समं तेन प्रावते
तनिमज्जितं ततो द्विजास्ते त्रस्ताश्चंडसिंहस्य भूपतेः उद्दिश्य ह्योषयामासुर ब्रह्मण्यं भयाकुलाः तदाकर्ण्य सहिष्णुः स स्वामिभक्तेरनु
ध्वजं सत्वशीलो निस्त्रिंशहस्तावद्धोत्तरीयकः आत्मानमाक्षिपत्तत्र अनिरपेक्षो महोदधौ उदधेः कारणं शक्तो वीरः प्रलयविधिस्तया मग्नेच
तस्मिन्स्नातोऽभिहृतश्चिप्तममभज्यत वहनेन चतन्स्यात्सन्निपत्तुर्यादसां पुर्वे सचमत्कार्नौर्ध्वोत्तत्र सत्वशीलो निरीक्ष्यते यावत्तावद्ददर्शात्र
पुरं दिव्यं न वारिधिं तस्मिन्मणिमयस्तम्भैर्भास्वरैर्हेममंदिरैः सह इन्द्रवत्कसोपानवापीकोद्यानशोभिनि नानामणिशिलाभित्तिर
त्नविज्ञोज्झितध्वजं कात्यायिनीदेवगृहं मेरुप्राप्ततमैक्षत तत्र प्रणम्य देवीं तां स्तुत्वाभ्यर्च्य तदग्रतः इन्द्रजालं किमेतत्स्यादित्याश्चर्यादुपा
विशत् तावच्च देव्यग्रगतप्रभामंडलकान्तरात् अकस्मान्निरगात्कन्या दिव्योद्यानप्रकवाटिक इन्दीवराक्षी स्फुल्लाब्जवदनाऽकुसुमस्मिता
मृणालनालमृदुगीजंगामेव सरोजिनी स्त्रीसहस्रपरीवारा देवीगर्भगृहं च सा विवेश सत्वशीलस्य हृदयं च ततः समं निरगान्महत.
हृज्ञा च देवीगर्भगृहात्ततः नत्तुनः सत्वशीलस्य हृदयात्स्मरकृपं च न प्राविशत्सा च तत्रैव प्रभामंडलकान्तरे सत्वशीलोऽपि तस्मात्सम्ञा

शशां
दक.

तत्र प्रविष्टवान् प्रविश्य च ददर्शांतरन्यदेवोन्नमोत्तुरं संकेतोद्यानमिव यन्नसंवासाभोगसंपदः तत्रान्तर्मणिपर्यंकनिषण्णां तां विलोक्य
सः कन्यामुपेत्य तस्याश्च सत्वशील उपाविशत् आसीच्च तन्मुखासक्तलोचनो लिखितो यथा अङ्गैः सोत्कंपपुलकैः वदन्नालिङ्गितोत्क
ता दृष्ट्वा च तं स्मराविष्टचेटीनामत्र सा सखे भजस्वातिथ्यमुत्तिष्ठ स्नाहि भुङ्क्ष्वेति ततः परं तच्छ्रुत्वा सोवलंब्याशां कयाप्युपस्थितस्ततः प्रपोच
दर्शितां ताभिरेकामुद्यानवापिकां तस्यां निमग्नोत्र स्यातामलिम्पासतज्जलात् चंडसिंहनृपोद्यानवापीमध्यात्ससंभ्रमः तत्र प्राप्तमकस्मा
त्तदीक्ष्यात्मानमचिंतयत् अहो किमेतत्क्वोद्यानमिदं दिव्यं क्व तत्पुरं तत्रामृतासारसमं तत्तस्याः क्व च दर्शनं क्व चानंतरमेवेदं तद्विश्लेषमहा
विषं स्वप्नश्च नायं सुस्पष्टो विनिद्रानुभवो हि मे ध्रुवं पातालकन्याभिस्ताभिर्मुग्धोस्मि वंचितः इति ध्यायन्विना तां स कन्यामुन्मादवानिव उद्याने
तत्रैव भ्रामकामार्तो विललाप च तदवस्थं च तं दृष्ट्वा पिशंगैः पुष्परेणुभिः वातोद्धूतैः परीतांगं विप्रयोगानलैरिव उद्यानपालः गत्वैव चंड
सिंहमहीभृते व्यजिज्ञपन्स चोद्भ्रान्तः स्वयमेव ददर्श तं सांत्वयित्वा च पप्रच्छ किमिदं ब्रूहि नः सखे क्व प्रस्थितस्त्वं क्व प्राप्तः क्वास्याः कैः पतिताः
तच्छ्रुत्वा स स्ववृत्तांतं तस्मै सर्वं शशंस तत् सत्वशीलो नृपतये सोप्येवमचिंतयत् हंत वीरोपि मत्पुण्यैः कामेनैष विडंबितः आनृण्यं गंतुमेतस्य
लब्धोद्यावसरो मया इत्यंतश्चिंतयित्वा स वीरो राजा जगाद तं तर्हि मुंच मुधा शोकमहं तां प्रापयामि ते नीतां तेनैव मार्गेण प्रियामसुरकन्यका
इति चाश्वासयामास तं स स्नानादिना नृपः अन्येद्युर्मंत्रिविन्यस्तराज्यस्तेन समं च सः प्रायात्प्रवहणारूढस्तद्दर्शितपथोंबुधिं प्राप्य तन्मध्यभागं
च दृष्ट्वा तं प्राग्वदुद्गतं सपताकध्वजं सत्वशीलस्तं नृपमभ्यधात् सोयमित्युत्थितो दिव्यप्रभावोत्र महाध्वजः मयमग्रेत्र मग्नो यो देवेनैतमनु
ध्वजं इत्युक्त्वा निकटं प्राप्य ध्वजस्यास्य निमज्जतः मार्गेण सत्वशीलोसौ पूर्वमात्मानमक्षिपत् ततो राजापि चिक्षेप तत्रात्मानं तथैव सः अंतर्म
ग्नौ च तं क्षिप्रं तौ दिव्यं प्रापतुः पुरं तत्र दृष्ट्वा ससाश्चर्यो राजा देवीं प्रणम्य तां पार्वतीं सत्वशीलेन सहितः समुपाविशत् तावच्च निरगात्तत्र सा सखी
जनसंगता रूपिणीव प्रभा कन्या प्रभामंडलकांततः इयं सा सुमुखीत्युक्ते सत्वशीलेन तां नृपः दृष्ट्वा युक्तमभिष्वंगमस्य तस्याममन्यत सापि तं वी

७०४

रम
५१

स्यराज्ञा तं शुभशारीरलक्षणं प्रत्युषानिशयो पूर्वैः कोयं स्यादिति चिंतयन् विवेश चांबिकाधाम पूजार्थे सानृपोपि सः जगामोद्यानमादाय ससखी
लमवज्ञया क्षणमुच्छूरेन पूजां सा निरगाद्दैत्यकन्यका याचिता सम्यनिशोग्निं देव्यागमं ह्यानरात् निर्गत्य सा जगामैका सखीसखि तवेश्मना यो
सा विहस्य प्राहृष्टा महात्मा ब्रतनिष्ठति आतिथ्यं गृह्यतामस्य प्रसादः क्रियतां त्वया इति चेषा विजितस्यः तुमान्को पुत्रमाह्या सा एवं सखीतयो
न्नासा विचिंत्योद्यानवर्तिने स्वस्वामिनीनिदेशं तं प्रकाशं तस्मै न्यवेदयत् स तत्कुतूहलान्नृपो वीरः सा च हेलमुवाच तौ एवमातिथ्यमस्माकमन्यत्किंतु
प्रयुज्यते एतत्कुतूहलान्नागता सख्यो ता आविनीतया मेने मानमुदारेण सर्वथा दैत्यकन्यका ततश्चाकृष्यमाणे च धैर्यपाशेन तेन सा रूपेण
मानुषायोग्यमानि च्यवनेस्य ह्यात्मना प्रत्ययं पार्वती सेवापरिपाकसमन्विता गत्वा तत्त्वमुद्यानं विवेशान्तःपुरं त्वरिता विचित्रशतुनाला
पैर्वानाचितत्लताभुजैः विकीर्णकुसुमैराराग्नन्तुमानेव पादपैः उपगम्य च सा तत्र यथावस्त्र प्रयातन्ता आतिथ्यग्रहणार्थं तं प्रार्थयामास पार्थि
वं ततः स सत्वशीलं तमुद्दिश्य प्राचतान्नृपः अनेन कथितादेवीमिहा हृदृष्टमागतः गौरीधूजमयप्राप्य परमाद्भुतकैतनं साहष्टा तत्र तेन च
कालनिष्प्रार्थितात्रवः न कुतूहलास्मा अवीत्कन्या कोनु कामार्हिवीक्षितं आगम्य नाहितो ये मेतुरं जिनगद्भुतं एवमुक्तेन तेनैताच सविहस्य पाद्ब
वीत् नरपुनैनैवाकामे पतसा तस्यानवापिका ततः सा कन्यका प्राहीदं वमास्मेव मा दिश नविड्वनशीलाहं कावाप्रज्ञेविडंवना अहतुसत्तोन्व्का
र्थं तुष्माकं किंकरीकृता तन्ममप्रार्थनाभंगं नेदं कर्तुमर्हथ एतत्कुतूहलात्तेन त्वक्ता सत्वशीलसत्वेः सत्ते प्रभामंडलकोपांतं यथा राजात धाम
ह अपाद्धतकवाटे च तस्मिंत्रैतत्त्वयेवसः प्रवेशितो ददर्शास्मात्ताहिद्यामपंपुरं नित्यसत्रत्नसर्वर्तुसदा पुष्पफलद्रुमं मेरुपृष्ठमिवाशेषनि
र्मिंतं रत्नकांचनैः रत्नासने महार्हे तं राजानमुपवेश्य सा यथोचितोपनीतार्घ्या दैत्यराजसुताब्रवीत् सुताहमसुरेंद्रस्य कालनेमेर्महात्मनः चक्रा
युधेन स च मे स्वर्गतिं प्रापितः पिता विश्वकर्मकृतं चेदं पैतृकं मे पुरं हृयं न जरा न मृत्युरत्र बाधते सर्वकामदे सत्वशीलाय वीराय स्तु हृदे
बाधं वाय च एवं देवीप्रसादेन सूर्ये नेत्रपेणसा उन्नाप्रणष्टा विनता तेनेयत्पतुमन्यत ततः कृतार्थं तेन साकृत पाणिग्रहं नृपः दत्वा सुरव

कथा
शशां

रैस्वयं सत्वशीलमुवाच सः भुक्तयोरामलकयोस्तयोरेकं मयातव संशोधितमसंस्पृष्टाहृल्लीनेहं द्वितीयतः इति श्रुत्वा सुतान्तं दैत्यपुत्रीज
गाद तं मार्गो मे दर्श्यतां येन स्वपुरीं प्राप्नुयामिति ततोपराजितं नाम खड्गं भक्ष्यं फलं च सा एकं जरामृत्युहरं तस्मै दैत्यसुता ददौ ताभ्यांयुक्त
स्तयोक्तायां वाप्यां मग्नः स्वदेशतः उत्थाय सत्वेसंसिद्धकार्योभूत्सक्रमान्नृपः सत्वशीलोपि दैत्यस्त्रीपुरराज्यं शशास सः तद्ब्रूहि कोब्धिपत
नेद्वयोः सत्वाधिकोनयोः इति श्रुत्वा तथा प्रश्नं वेतालाच्छापभीतितः सत्रिविक्रमसेनस्तं भूपतिः प्रत्यभाषत एतयोः सत्वशीलोत्रसमेस,
त्वाधिको मतः सह्यविज्ञाततत्वार्थो निरास्थः पतितोम्बुधौ राजा तु तत्वं विज्ञाय विवेशाम्भोधिमास्थया दैत्यकन्यां च नावाञ्छत्साध्यस्पृह
येति सः इति तस्मादाकर्ण्य वचो निरस्तमौनस्य नरपतेः स्कंधात् स जगाम पूर्ववन्नवेतालः शिंशपातरुस्वपदं राजापि स तं पुनरप्यानेतु
मनुजगाम जवात् प्रारब्धस्यसमाप्तेकार्ये शिथिलीभवंति किं सुधियः॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवतील
म्बके चतुर्दशस्तरंगः॥१४॥ सप्तमो वेतालः॥ गत्वाथशिंशपभूयो वेतालं प्राप्य भूमिपः त्रिविक्रमसेनोत्र स्कंधे कृत्वोच्चचाल सः प्रया
तं सत्वरं तं च वेतालः स्कंधगोब्रवीत् श्रमविस्मृतये राजन्मत्तः प्रश्नमिमं शृणु अंगदेशेग्रहारोस्ति महान्वृक्षघटाभिधः विष्णुस्वामी,
ति तत्रासीद्द्विजो यज्वा महाधनः तस्य चास्यानुरूपायां पत्न्यां जाताः क्रमात्सुताः बभूवुस्ततरुणापुत्राभोगवैदग्ध्यशालिनः ते पित्रा प्रेषितास्ते,
न कूर्महेतोः कदाचन प्रारब्धयज्ञेन ययुस्त्रयसंभ्रातरोम्बुधिं प्राप्य कूर्मं ततो ज्यायान्कनिष्ठौ भ्रातरावभाषत गृह्णातु युवयोरेकः कूर्मं कृतु
कृते पितुः अहमेतेन शक्नोमि ग्रहीतुं विस्रपिच्छिलं इत्युक्तवन्तं तं ज्येष्ठं कनिष्ठौ ताववोचतां तवात्र विचिकित्सा चेत्तावदावयोरपि सा कथं न कृ
त्वा सोब्रवीज्ज्येष्ठो गृह्णीतां कच्छपं युवां पितुर्यज्ञक्रियालोपो भवद्ध्यां भवत्कृतोन्यथा ततो नरकपातः स्याद्युवयोस्तस्य च ध्रुवं इत्युक्तावनुजौ ते
न तौ विहस्य तमूचतुः धर्मं वेत्स्यावयोरेव समानमपि नात्मनः ततो ज्येष्ठोब्रवीत्किमजानीथोनेव चागतौ अहो भोजनचंगोहि नाहं स्प
ष्टुमुचितं एतत्तस्य वचः श्रुत्वा भ्रातरं मध्यमोब्रवीत् अहं ततोधिकश्चंगो नारीचंगो विचक्षणः मध्यमेनैवमुक्ते तु ज्यायान्पुनरुवाच सः

राम
५२

भवेहं सत्यामनुमन्यते इत्यं विवाहितास्तां भुक्तिकादर्शनादहं चित्रावलोकनात्तेषा राज्ञामलयवत्यपि एवं कलिंगसेनासा विक्रमादित्यवल्ल-
भा भर्तृप्रभावमाख्याय स्वसपत्नीरनंदयत् स चैवं विक्रमादित्यः सर्वाभिस्ताभिरन्वितः तया मलयवत्या च तस्यां साम्राज्यसुस्थितः अथैकदा रा-
जपुत्रः कोप्यागाद्दक्षिणापथात् कृत्स्नशक्त्याभिधानोत्र परिभूतः स्वगोत्रजैः स सिंहद्वारमागत्य राज्ञः कार्पटिकव्रतं शिश्रिये राजपुत्राणां मन्वितः
पंचभिः शतैः द्वादशाब्दान्ययासेवाविक्रमादित्यभूपतेः कार्यं निष्प्रतिजं ज्ञात्वा वाधमालांपिप्रभुजा निश्चयेन च तस्यात्र निष्ठितस्यानुयायिनः सिं-
हद्वारेन्यस्तुतस्यैकादशसमाययुः प्राप्ते च द्वादशे वर्षे तस्य देशांतरस्थिता भार्या चिरवियोगार्ता प्राहिणोल्लेखपत्रिकां वीरचर्यागते राज्ञो
पृष्ठे नैराज्ञिस्पृष्ट्वेति दीपेनावाचयत्स भार्यासलिखितामिमां संततपावनतरलास्तव विरहतापकठिनहृदयायाः निर्यान्त्यविरतमेते निः-
श्वासा मे न तु प्राणाः इति वाचयतस्तस्मात्स्वप्राहकार्पटिकान्मुखः ज्ञात्वा स राजधानीं स्वां गंता राजाप्यचिंतयत् सोद्यकुर्वे वः क्लिष्टोयं बत का-
र्पटिकश्चिरं असिद्धकार्यः प्राप्तोस्मिन्द्वादशेब्दे मयेदत्तन् न हि लेभे न कार्योस्य मया यत्नालोच्य भूपतिः आनाययत्कार्पटिकं दासीं प्रेष्य तदैव सः
शासनं लेखयित्वा च तमेवं समादिशत् ओंकारपीठमार्गेण भद्र गच्छोत्तरां दिशं तत्रास्तु शासनेनेन ग्रामं भुंक्ष्व मदर्पितं नाम्ना तं खोडवटकं प-
छन्नाकृतवाप्स्यसि इत्युक्त्वा शासनं तस्मै प्रददौ तं स भूमिपः सोप्यनावेद्य भृत्येभ्यः प्रययौ कार्पटिको निशि का जिगीषा ममैकेन ग्रामेण व्रीडदायिना तथा-
प्याज्ञा प्रभोः कार्यमित्यसंतुष्टः क्रमाद्व्रजन् ओंकारपीठात्सोगत्वा दूरे स्वल्पं ददर्श सः क्रीडंतीः कन्यकाश्चक्रीः पृच्छति स्म च ताः स्ततः अपि जानीथ भोः खोड-
वटकं कुत्र वेदिह एतच्छ्रुत्वा तमूचुस्ताः स्तत्र जानीमहे वयं गच्छाग्रे योजनेष्वत्र दशमात्रेषु नः पिता सोस्त्यतिवृद्धतिते पृच्छ विद्याग्रामं समातु-
ते एवमुक्तः स कन्याभिस्ताभिर्गत्वा ददर्श तं कार्पटीपितरं तासां राक्षसं भीषणाकृतिं इहक्व खोडवटकं ब्रूहि मे इति तं च सः पप्रच्छ सोपि तैर्धैर्यमोहितो
राक्षसोब्रवीत् तत्र गामेन गच्छत्वं पथा यावद्द्राक्ष्यसि प्रतोलीं खोडवटकस्योच्चप्राकारहारिणीं इत्युक्तो राक्षसात् गत्वा प्रतोलीं तामवाप्य सः विवे-
श सत्त्वं भयदं दिव्यं हृद्यं च तत्पुरं सप्तकक्ष्याकृतं तत्र राजवेश्म प्रविश्य च आरुरोह स हर्म्याग्रमणिकांचननिर्मितं तत्र रत्नासने दृष्ट्वा तस्मिन्नुप-

इ.क.
विष-

विवेशच तावच्चराक्षसोभ्येत्यवेत्रहस्तस्तमभ्यधात् भोमानुषकिमत्रत्वमनुप्रविष्टोनृपासने नक्कुताकृतसशक्तिः सधीरःकार्पटिकोब्रवीत् अहम
त्रप्रभुयूयंकरत्राम्बुरुद्दंविनः विक्रमादित्यदेवेनविलस्याशासनेनमे नक्कुताशासनंदृष्ट्वाराक्षसस्तंप्रणम्यसः उवाचराजात्वमिहप्रतीहारस्त
वास्मिच सर्वंत्रविक्रमादित्यदेवस्याज्ञाह्यलंघिता इत्युक्त्वाप्रकृतीःसर्वाआनुह्यावसराक्षसः आययुर्मंत्रिणश्चात्र तथाराजपरिच्छदः आशूरिचतु
रंगेनवलेननगरंचततं सर्वैःप्रणम्यमानोथप्रीतःकार्पटिकोत्रसः चक्रेराजोपचारेणकृत्स्नास्नानादिकाःक्रियाः ततःसराजाभूत्वात्रसविस्म
यमचिंतयत् अहोप्रभावःकोप्येषविक्रमादित्यभूपतेः गांभीर्यगिरिमाचित्रमरवेत्यस्यचप्रभो ददातियन्नाममितिभुवत्राज्यमपीदृशं
इतिचिंतीयमानोत्रराज्यंकुर्वन्नुवाससः तस्यौत्थविक्रमादित्योप्युज्जयिन्याप्रणोषितान् दिनैश्चविक्रमादित्यंप्रणंतुमतयाययौ सोत्कःकार्प
टिकोराज्यंसन्न्यस्यापितभूतलः आगतेविक्रमादित्यःपादानतमुवाचतं पत्न्याःप्रहितलेखायानिःश्वासानाक्कवारय इत्युक्त्वाभूमिपति
नाप्रेषितस्तेनसाद्भुतः सकृत्स्नशक्तिःसत्वेभिःसाकंदेशमगात्रिजं उन्मार्यगोत्रजान्भार्यानंदयितापितात्रिर्वगत्सुको सिद्धस्मिताधिकःसोथभेजेराज्य
श्रियंपरां एवंसोद्भुतचारित्रोविक्रमादित्यभूमिपः एकदात्रददर्शैकमूर्धंरोमकरंद्विजं पप्रच्छतंचकस्त्वंचीदृक्कस्माद्वानिति ततःसोस्मै
स्ववृत्तांतमपरान्नेद्विजोब्रवीत् अग्निस्वामीतिविप्रोभूद्देवपाटलिपुत्रके महाग्निहोत्रिणस्तस्यदेवस्वामीत्यहंसुतः मयाचदूरतोदेशात्
विप्रकन्याविवाहिता वालतात्माचतत्रैवस्थापिताभूत्पितुर्गृहे कालेनयौवनस्थातामानेतुश्वशुरगृहे आगत्याश्वासहैकेनभृत्येनगतवा
नहं सत्कृतश्वशुरेणगृहमहायातेकचेटिका आरोप्याश्वादिहूढांतांभार्यामादायाहंगतः अर्धमार्गेचसाभार्यापाश्रवतीर्यवमेवधूः अनुपा
नपेदेशेननदीकूलमगात्किल चिरंनायातियावत्सातावत्तन्नदवेक्षणे सहस्थितेनतत्रैवभृत्येनमस्मिविनिहृष्टवान् सापितानायातियावत्तत्ता
वदस्मिगतःस्वयं तत्रैवेदिकास्थापयित्वातुरंगीरक्षणायतां गत्वापश्याम्यहंयावत्सात्वासंज्ञार्थ्यानया भक्षयित्वास्थिशेषोमकृतस्तत्रैव
कृपा विवस्त्रश्चततोयावदृष्टवामितुरंगीप्रति तावत्तापितथानष्टेतत्रैवग्रामभक्षितामसक्षम् ततःपलाप्ययातोहंतत्रासेनाधुनापिमे नेवोर्धरो

४२१

राम
१६८

मकेप्राप्तमेतस्येनतिवर्तते नदत्रमेगतिर्दृष्टवइतितंवादिनंहित्वे आग्न्याविक्रमादित्योगतवांस्वपल्लवः अहोधिङ्नास्तिविश्वासःस्त्रीषुसाहसभूमिषु
इतितत्रिवरमस्मिन्नेकोमात्योब्रवीदिदं नादृशएववृत्तान्तोस्तियादेव ·· चकिं तच्छ्रूयतामिहपङ्क्तावलस्याग्निशर्मणः इहैवास्याग्निशर्माख्यःसोमशर्म
सुतोद्विजः पित्रोःप्राणसमोनूनं सर्वविद्यासुशिक्षितः वर्धमानपुत्रत्वेनपरिणीताद्विजन्मना बालेनिसाचतत्स्यकापित्राधनवताप्रदत्ता तस्याचयौव
नस्थायामग्निशर्माणमूचतुः पितरौपुत्रभार्यातानागतास्याधुनाकथं अत्रैवैतदनापत्स्यापितरौसञ्जातशोकः अग्निशर्मातातः प्रापदेकाकीगृ
हिणीतिनिर्गतस्याग्न्यहोत्रस्यदक्षिणेभूत्कपिञ्जलः दक्षिणेचविरौतिस्मशिवावामेकरोतिसा सोपिमूर्खोभ्यनन्दत्तजीवजीवेत्युदीर्यंतत् अ
हृष्टचजहासास्यखलाशकुनदेवता सेप्राप्यश्वशुरस्यान्तंतस्यचश्वविविक्षितः वामः कपिञ्जलोवामाशिवाभूत्कश्यितामिशिवा भूपापिवाभ्य
नन्दत्तजीवजीवेत्युदीर्यंतत् अविनयश्चशकुनाधिष्ठात्रीदेवताविसा अहोमूर्खोयमशुभंशुभमित्यभिनन्दति तेत्कापिंजीवयतिपश्यत्स्वाजीवोस्य
वन्मया इत्यस्या चेतपत्या चदेवतायाविवेशमः दत्तप्रहर्षः श्वश्रूरस्याग्निशर्माणं निवेशने आगतोसिकिमेकाकीत्यन्ताःच स्वश्रुरादिभिः आयातोस्मिगृ
हेतुतास्तैर्वाणिनिःसोब्रवीत् ततः कृतोचितस्नानभोजनस्यनिशागमे शय्यागृहेनिकेभार्यातस्यापापायात्सासादिता पापश्रमाच्चसुप्तस्यतस्यनिर्गत्य
सावहिः चौरस्योपपतेःशूलविद्धस्यापोमितिकंपयौ आलिंगतीचतद्देहंदशनैश्छिन्ननासिका भूतेनतत्स्थविष्टेनपलायततोभयात् गत्वाचपत्यु
सुप्तस्यतस्यान्यस्याःसिंधेतुका पार्श्वविक्रोशमाक्रन्ददेवमाविलबोधका हाहामृतामृतास्मिपाणिधारणमनेनमे किमपुण्यायदुभेत्रोकृतेनासा
[illegible]कर्तनं तच्छ्रुत्वातत्रतस्यायत्सनांछिन्ननासिकां दृष्ट्वातमग्निशर्माणंलघुडाघैरताडयत् प्रातश्चविज्ञाप्यनृपंतदादेशाद्धापयते निर्दोषभार्या
कृन्तीतिवधकै [illegible] समर्पयत् नीतेवधस्थुवंतस्मिन्स्मानन्द्वृत्तदेवता तदाख्यानेषवृत्तान्तदर्शिनीसममचिंतयत् प्रातश्चविज्ञाप्यनृपंतदादेशाद्धापयते
मानूपत [illegible] कैस्तीतिवधकेभ्यःसमर्पयत् नीतेवधस्थुवंतस्मिन्स्मानन्द्वृत्तदेवता तदाख्यानेषवृत्तान्तदर्शिनीसममचिंतयत् अनिमित्तफलेतावन्या
[illegible] नीवेक्षितेनरक्षाम्यमुंवधात् इत्यालोच्यान्तरिक्षान्ताविरूहादेवतामवपात् निर्दोषएववध्यानर्हत्योविप्रपुत्रकः शूरस्य

दे
रि

...भनेः... तनाशिवा इत्युक्तो नद्धधूर्त्तश्विरकृतोंतेन जगाद सा ततस्तान्प्रत्ययान्तुत्तस्तुष्टेन नवधकेरूपः विज्ञो नीक्ष्णनासांता चौरं तेतार
प्रेषेतेनर्षिद्विशर्मातोनिमीचाव्यस्त जहुहि ऊर्ध्वीतावणिजग्राहनद्वैभ्रस्त्रापाई ऊयत् एवंविधास्त्रियो राजन्त्रिन्युक्ते तेन मंत्रिणा सरलाविक्रमादि
...तेन ऐन्दुमोदन ततोऽब्रवीन्मूलदेवो धूर्तो राजानिकेस्थितः देवसाधोन संन्येवकिंमु साधी ऋतुमुचित किंनचू तललाः संति सतीपुविपवलि
नयापि श्रूयतामेतद्रत्तुं भूतं मयैवयत् अहं पाटलिपुत्रे ग्रामागकः प्राशिनामह मतानागरिकक्षेत्रं तद्देशध्येरिक्षया तत्र धाहोनारस्यकांद्दष्टा
नीवसुधाविनी रहकावासतेपांषरित्यह परिपृष्टवान् इहतीरेषु पक्वा दैत्येसैरीरितिवृत्तपदैः अवीपावास्यतेनात्र पंथावासामयेक्षितः प
तनयाह वैकोनसाप्रत्युक्तो मद्दधपाषिता विलक्षः प्राशिनो सांकग्रावितेननगरांतर तत्रैकमुत्क्ष्मपात्रस्थो परमान्नेऽश्रुस्थिते तालं दृष्ट्वा गहद्वारिक
दतम वरद्युशी अहोअद्दुहिवालोयंपोग्रदत्तेन रोदति परमान्नं कृपान्मानैश्चिमानिहदिते पुनः तच्छ्रुत्वा सोऽब्रवीद्वालः श्रम ज्यनपनेरु
सन् मर्त्तोपूर्वं न जानीपरोदने योगुणोमम परमान्नमनेनैति स्वादुतां शीतलेभवत् घटनेऽप्यधिकं चान्यक्षेमागहंति चक्षयं एते गुणामेरु
दतो नाहं मोर्ख्यनरोदिमि पूर्वं ग्राम्याः पुनर्मेत्वोनाभिप्रायवेदनि इत्युक्तेनेन बालेन ... विलज्जितो प्राशी चाहं च साहस्यावपं
स्वतेतनागतो तत्राप्याप्तनहत्वाधगत्वा मासावधायिनी वरकन्यासपभूपावमूलस्थितपरिच्छेदा प्रपच्छास्यामम पाम्रफलानिकतिचित्क्रु
मे इतिचास्माभिहताराकन्यकेवमभाषत अश्रीयाम्रफलान्युष्णानुतकिं शिशिराणि च तच्छ्रुत्वाश्चर्यंजितात्तस्मा कन्यामहमवोचं अश्नीम
स्वादुष्णानि ततो न्यान्यपि संदेहि श्रुत्वेन दक्षिपन्मोपांसुषाम्रफलानि सा उक्तानि नीरजी कृत्यतान्यस्माभिर्मुखानिलैः ततः सा परिचार्यमा
कन्या प्रहसिताब्रवीत् एतानि पूर्वमुष्णानि रत्नान्याम्रफलानि वः तथा च दत्ताष्णत्वात्तान्भवतो पाद्यभक्षयन् गतांतीन शीतलान्येतान्यमृतत्वात्
लिवासति एवमुक्तो वेलक्षन्यान्यार्थानप्तापालानिनः तान्यादायततः स्थानात्द्वयानाविलक्षिताः ततः सहचरान्त्याज्यप्राशिनो चाहमब्रुव
न् अवयंपरितोषेषाविदग्धाकन्यकामया अवहासप्रतीकारः कार्यं काष्ठान्ते तान्यथा एवं मयोक्तोरन्विष्टेतस्सामदंतो पितुः वयं वेश्मतस

४१

श्री

राम
१९६

शुक
नि०

कथं तेन भन्येत्याधृता त्रमा देवदत्ताभिधाना पतत्रत्यागलिकोत्तमा दत्तावमेत्य तत्सैस्वराजाहं मंदिरं प्रपक्र तत्रस्थितेन मत्पुत्रेना दोषमिदं समेश
श्री नाम तत्रबीत्यानिहृतो भाटिमे गृहान्नामिति अस्मद्वचोनुतिष्ठध्वं प्रवेशं तस्मोत्रकामुकः नाभाय्याकार्यमस्माकं तान्यैः पश्चनिभैर्नृभिः इत्युक्तस्त
न्मुखेनैव समुमंगलयानया कथ्येत्युक्ताः शशी तत्रित्यमुखेन तन्मंदिरं ययौ तत्र स प्रपमं द्वारं संप्राप्यावेदितात्मकः द्वारपालेन जगदे कुर्वा मत्स्वामिनी
वचः स्नातोपीह तु नः स्नाहि सर्वप्रोनात्तितेन्यथा न च कुर्वासस शशी स्नाने न घेंसंगीचकारतत ततः स प्राप्य द्वारसीभिरभ्यंगाहतेनोत्तरं विलंब्य
स्नापितो स्नातवस्त्रधमः प्रहरो गतः ततः प्राप्तोपसद्वारं द्वितीयं द्वाररक्षिणा ऊचे स्नातोसि तन्नाव त्वप्रसाधनविधिं कुरु तथेत्युक्ते च तत्तस्य दास्य
स्तावत्प्रसादनं चक्रुर्यावद्वितीयोपि प्रहरः पर्यहीयत ततो यमयसंप्राप्तः कक्ष्याद्वारं सरक्षिभिः जगदे भुक्त्वा तावत्त्वं प्रविशेत्यभ्यर्थितस्ततः शठ
मित्युक्तं वै तेन दासस्तावद्दलवयत् आहारैर्विविधैर्यावत्तृतीयः प्रहरो गतः अथ तासगृहद्वारं चतुर्थं स कथंचन तत्राप्तो द्वारपालेन तत्र
वैनिरभस्यैत ग्राम्यकामुक निर्याहि मा खलीकारमाप्स्यसि कालः किंप्रसिद्धिमपामेगलिकानवकागमे एवं निरस्तस्तेन स कालेन वशीप
ता शशी विगलितश्रायो यथागतमगात्ततः (शोठमित्युक्तं वै तेन दासस्तावद्दलवयत् आहारैर्विविधैर्याव) इत्यसुमंगलेनासौ प्रोक्तः धर्मावचि
ता तस्या गणिकारूपयाविप्रस्तुतयान्योपि कामुकः न च कुत्राकोनु कादेवकृत्ता देवगतागतं अहं तस्याः गृहे तस्याः गच्छेतु प्रसाधितः तत्रद्वा
स्यान्प्रति द्वारमन्तरन्यापेदानतः तस्या वासगृहद्वारं प्राप्तोहमविलंबितः कालयाताविमुक्तश्च द्वाराद्वास्थैः प्रविश्य तां वेश्यावेशप
रिज्ञानमपश्यं स्वप्रियामहं सा पुनः प्रत्यभिज्ञाय कृतप्रत्युत्थमादिका वेश्यैव धूर्तपर्यंकनिषण्णा मानुगा चारते इति लोके कतुदयीस्माकं तौ
नः निशि तया वत्सुत्रामोनिर्गतुं नाशां कतत्कृतादहं साविवह्वरतिः पाप्पोनाययातिस्ममे सदा यावद्दिनैः सगर्भाभून्मे च कागप्रयोधरा
कृतापहृदले लेखं सा विदग्धा मह्यमर्पयत् राजा मे प्रभुणा लेखः प्रहितो वाच्यतामिति ततश्चाहं तमुन्मुच्य लेखमेवमवाचयं श्रीक
ष्णनृपतेः श्रीमान्नाम सिंहो महीपतिः शुभमंगलामादिशति स्थितात्स्वगविरं कथं शीघ्रमागम्यतां हितादेशात्तत्कृतं हुलं मयैवं तौ

४२७

शुक
१००

लब्ध्वा स्नानं गच्छतां मा परेऽहनि तत्रास्मान्पठतो वेदं यज्ञस्वामी स्मुपेत्य सः तत्कन्याजनकोपृच्छत्कुलोद्भूयमितिद्विजः वयं मा पापतुरीस्यानाहिताः
हितोरिहागता इत्युक्तः स ततोऽस्माभिरब्रवीच्च द्विजोत्तमः नहि हे वत्स नु मासीमेनावसतनमहे ॐ कन्या त्रुग्रहम्भूयं हरदेशागतायतः कृते
त्वयेदं चाम वयस्य स्मर्ममभवाद्वचः चातुर्मासावसाने च दृष्टिं तेन तः प्रदास्यति एवमस्माभिरुक्तः स यज्ञस्वामी द्विजोऽभ्यधात् श्राकं यदर्थमिक्षधेन
हास्याम्येवनिश्चितं इति प्रतिज्ञाते तेन तद्देवयमास्महे अथोक्तः सहितोऽस्माभिपूर्तिमासचतुष्टये यामो वयं तन्मूवोक्तं देहि यत्प्रार्थयाम
हे किं तदित्युक्तो वेनेतमाप्रदर्शयत्वरक्षणी अस्मत्स्तुल्यायकन्यास्मे भवतादीयतामिति ततः सविस्मितात्वहो यज्ञस्वामी व्यचिन्तयत् छलि
तोऽस्मिभिरस्त्वत्त्तोऽसे पोगुणवानयं इत्यालोच्य समविशो यथावृत्तामदान्सुतां नक्तं चाहं हस्तन्यासरत्नादेतामर्देवदैनू धू कश्चित्स्मरमिता वे
रूपाप्रात्युत्साहितिनिशिशिराज्ञिर तच्छ्रुत्वा प्रत्यभिज्ञाय समासस्मितमभ्यधात् एवमेवाविरुद्धं मे गान्धर्वो नागरिकैरिति ततोऽहमप्यवोचं
तोमासमनागरिकेसुतं ग्राम्योपास्याम्यहहरं नाविहायप्रतिज्ञया एवं कृताकरेस्मापि शाद्दनिज्ञानि श्रिं तमया वपुन्यानायितव्यस्त्वतत्रो
जातेनस्तवनुना इत्यन्योन्यं प्रतिज्ञाते सा शोनेत्स्म पराङ्मुखी स्वाङ्गुलीयमहं दास्याः स्त्रग्नायामङ्गुल्यन्यधां निर्ममाचमिलितावाहं सह [illegible] ततः गंस्ते
मस्यादिदृक्षवैरङ्गामागाद्रुतयिनी निज्ञा सापि विप्रसुता प्रातःरपश्यती प्रबुध्यं ता अङ्गुलीयं च पश्यन्ती मज्ञा मोकमचिन्तयत् ततस्ता [illegible] स्मया
न्यकाप्रतिज्ञानेनपालिता मयापि स्वप्रतिज्ञाननत्वान्यालकानुलापया मूलदेवेतिनामास्मिन्दृष्टपं चाङ्गुलीयके तद्वृद्धं मूलदेवाय यः व्या
तोऽष्नेः स एव सः सचोन्तपितां वसतीत्युच्यते सततं जनैः तन्त्रयत्सुक्तितो गता मया साधं समीहितं इति संकल्प्य पितरं सर्वे कृतमथाब्रवीत्
गतस्तात पतिन्यस्यमतां मां सहसैव सः तद्दिदृक्षाकथं चाहं तिष्ठामीह यथासुखं न ह्यामि नीर्घयात्रापेक्षिस्याम्य तां हनौ तत्नु इत्युक्त्वा तामनि
छन्तमप्यनुज्ञाप्य यतनः पितरं सा ततः प्रायान्स धना सपरिच्छदा क्रमेण गत्वा हता सामहाधं गणिकाचिन्ते देशविवेशाउज्जयिनी पुरी लोकेषुसु
दरी कृताच परिवारेण सह कृतव्यसंविदं सुमङ्गलीतिमा काषीन्नामविप्रसुतान्मनः कामपूपान्महाभागभोग्यानासात्सुमङ्गला आगतागणि

॰२ँ सोमगंधर्वं। आपोदद्दशुषीः। तद्दतेनाप्यायन्। तदन्वैवेत। इंद्रोरहाया आसां। परिसूर्यस्यपरिधिं२ँ रपश्यन्। विश्वावसुरभिमस्मान्तुदिव्योगंधर्वोरजसोविमानेः॥ यद्वाघासत्यमुतयन्नविद्माधियोहिन्वानोधियइन्नोअव्यात्। अभिमविंदचरणेनदीनां। अपावृणोदुरोअश्मव्रजानां। प्रासांगंधर्वोअमृतानिवोचत्। इंद्रोदक्षंपरिजानादहीनं। पत्नीमुखंवेक्षणे। प्रस्तोत्रेप्रयच्छति। एतत्त्वंदेवघर्मदेवोदेवानुपागाः। अभिमंत्र्य। इदमहंमनुष्योमनुष्यान्। सोमपीथानुमेहि। सहप्रजायासहरायस्पोषेण। प्रदक्षिणमावृत्य। सुमित्रानआपओषधयःसंतु। दुर्मित्रास्तस्मैभूयासुः। योस्मान्॰। द्विष्मः। मार्जालीयदेशे। उद्धिरस्वरेमार्जइत्वा। उद्वयं२ँ। उत्तरं। देव॰। तमं॰। ^ आदित्यमुपस्थाय। उदुत्यं॰ सूर्यां। चित्रंदेवानां॰। तच्चक्षुश्च। द्वाभ्यांगार्हपत्यमुपतिष्ठते। इममूषुत्यमस्मभ्यं२ँ सनिं२ँ गायत्रंनवीयां२ँ सं। अग्नेदेवेषुप्रवोचः। आहवनीयं। अत्रप्रवर्ग्यमुद्वास्यपशुबंधवदग्निंप्रणयति॥ इतिद्वितीयप्रश्नसमाप्तः॥

श्रीमहागणपतयेनमः॥ आहवनीयेप्रणयनीयमिध्ममादीप्येत्यादित्वाघृतवंतंप्रथमसीदयोनिमितिहोतुरभिज्ञायप्रतिप्रस्थाताग्निंप्रदाय। ऊर्द्धापंचगृहीतंगृहीत्वेत्यादि। संभारनिवपनांते। अग्नेबाधस्वविमृधोनुदस्वेत्याघारमुक्तिहोमांते। एषसोमस्याहवनीयोपतः। प्रणयतिसगार्हपत्योग्निर्वसुनरंपरिग्राहंगृह्णातिन्नसीं२ँ स्पयमादायब्रह्मउत्तरमित्यादिविपरीतपरिग्रहः। वसवस्त्वेत्याघा

स्वाव सह॑ं सोम गंधर्वै। आपोद्दशुषीः। तद्दते नाप्यायन्। तद्न्वैवैत। इंद्रो रारहाया आसां। परिसूर्यस्य परिधिं॑ रपश्यन् विभ्राव सूरमि
त्त्रो यस्तानुरिष्यो गंधर्वो रजसो विमानेः॥ यद्दाघासस्यमुतयत्र विघ्राधियोहि त्वा नो धिपद्दत्तो अग्यात्। अत्रिमविंदच्चरणे नदीनां।
अपावृणोदुरो अश्मव्रजानां। प्रसां गंधर्वो अमृतानिवोचत्। इंद्रोदक्षंपरि जानादहीने। पत्नीमुखवेक्षणे। प्रस्तोत्रे प्रयच्छति। एतत्वं देवघ
र्म देवो देवानुपागाः। अभिमंत्र्य। इदमहं मनुष्यो मनुष्यात्। सोमपीथानु मेहि। सहप्रजायासह रायस्पोषेण। प्रदक्षिणमावृत्य। सुमि
त्रान आपं ओषधयः संतु। दुर्मित्रास्तस्मैभूयासुः। योस्मां०। द्विष्मः। मार्जालीयदेशं। उच्छिष्टखरे मार्जइत्वा। उद्द्वयं। तेरं। देवं०। तमं०। ^
आदित्यमुपस्थाय। उदुत्यं०। सूर्या। चित्रं देवानां०। तस्कुषच। ह्वाभ्यां गार्हपत्यमुपतिष्ठते। इममूषुत्यमस्मभ्यं॑ सनिं॑ गायत्रंनवी
यां॑सं अग्ने देवेषु प्रवोचः। आहवनीयं। अत्र प्रवर्ग्यमुद्वास्य पशुबंधवदग्निं प्रणयति॥ इति द्वितीयप्रश्न समाप्तः॥ श्रीमहाग
णपतये नमः॥ आहवनीये प्रणयनीयमिध्ममादिप्येत्यादित्याघूर्णावंतं प्रथम सीद योनिमिति होतुरभिज्ञाय प्रतिप्रस्थात्रेग्निं प्र
दाय। ऊर्ध्वापंचगृहीतं गृहीत्वेत्यादि। संभारनिवपनांते। अग्नेवाधस्व विमृधो नुदस्वेत्यापनिमुक्तिहोमाते। एषसोमस्याहवनीये
पेतः। प्रणयति सगार्हपत्योग्निवस्तुतरं परिग्राहं गृणहातित्रस्त्रीं॑ स्वयमादाय ब्रह्मऊतरमित्यादि विपरीतपरिग्रहः। वसवस्त्वेत्याघा

स॰ दित्यास्त्वेत्यंतंधा असीत्याद्यनुवीक्षणं नेत्रप्रतिप्रस्थाता शाखामाहृत्य मैत्रावरुण्याः पयस्याया वत्सानपाकरोतीद् घेनेत्यादिनऽतो
पायनं। आप्यायध्वमघ्न्यामित्रावरुणाभ्यां देवभागं यजमानस्यन्यभून्याहित्यंतं मंत्रवैदिशाखायाइत्यादि। पयोहव्यं करोतु मे। कुंभ्या
लेपनान्ते। प्रोक्ष्य बर्हिस्त्रिः वेदिस्त्रिरिति प्रोक्षति ताप्रोक्षिताभ्यामभिचरंत्यथेनांबर्हिर्धावहृत्ने प्राचीनऽस्तीर्णा प्रयुक्तपूर्वे शकटेनधयुगेष
निहत्य शम्ये प्रक्षाल्य तयोः। प्रथमं ग्रथितान्ग्रंथीन्विस्रस्य नवान्ग्रजानां कृत्वायेण आग्वऽशममिन्तः पृष्ठपामस्य वनयन्परिश्रितेसक्वदि
श अनुस्थापयत्यथेनेमुख्यापत्नीपुद्तृतीयेनाज्यमिश्रेणापानक्ति। आनोवीरोजायतांकर्मण्योयंऽ सर्वेनुजावास यो वहूनामस
द्वशी। छिद्रदक्षिणमक्षधुरं दक्षिणेन हस्तेनोत्तानेन प्राचीनं न चहस्तमावर्तयति।। एवमितरं। आनोवीरोजायतां। तथोत्तरस्य हवि
र्धानस्योपानक्ति। आनोवीरोजायतां।। एवमितरं। आनोवीरोजायतां।। पुजं॰। छिन॰। विं॰। परिहृतिः स्वाहा। सावित्रिं पर्यंतरवेदिके
हुत्वा। सवित्र इदं॰। हविर्धानाभ्यां प्रवर्त्यमानाभ्यामनुब्रूहि।। ।।प्रथमायां त्रिरनुक्तायां। प्राचीप्रेतमध्वरंकल्पयंती ऊर्ध्वं यज्ञं नयतं मा जी
हूरतं।। उदकुलंहंनः प्रवर्तयंति दक्षिणमध्वर्युः उत्तरं प्रतिप्रस्थाता अस्याद्येरक्षशब्दः। अत्रवादेवदुर्यांऽ आवदद्देवश्रुतौ देवेष्वाघोषेथां।। राम॰
अनुमंत्रयते। अध्वर्युर्दक्षिणस्य हविर्धानस्य दक्षिणोवर्त्मनिहिरण्यं निधाय। इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधानिदधेपदं। समूढमस्यपांऽक

रे स्वाहा। हिरण्ये जुहोति ॥ विष्णव इदं । एवमुत्तरस्य प्रतिप्रस्थाता ॥ दक्षिणे वर्त्मनि हिरण्यं निधाय । इरावती धेनुमती हि भूतꣳ सूयवसिनी
मनवे यशस्ये । व्यस्कन्ना रोदसी विष्णुरेते दाधार पृथिवीमभितो मयूखैः स्वाहा । हिरण्ये जुहोति । विष्णव इदं । अपादाय हिरण्यं । अपज
न्यं भयं नुदाप चक्राणि वर्तय ग्रहाꣳ सोमस्यागच्छतं । वितती यद्देशे वेद्यो ध्वर्युर्होता ब्रह्मा मैत्रावरुणो वा पदा पनुदन्ति ॥ तो एवं वा बहि
र्वेदि मिरस्याहवनीयां त्रीन्प्राचः प्रक्रमानुत्क्षिप्य । अत्र रमेथं । वर्ष्मन्पृथिव्याः । इमे नभ्यस्तिष्ठापद्गत्वा वैष्णवमसि विष्णुस्तोन भ्रातुः ।
उपस्तभ्य । प्रतिप्रस्थाता वा वैष्णवमसि विष्णुस्त्वोत्तभ्नातु । उपस्तभ्य दिवो वा विष्णवुत वा पृथिव्या महो वा विष्णवुत वान्तरिक्षाद्धस्तौ पृ
णस्व बहुभिर्वसव्यैरा प्रयच्छ दक्षिणादोत सव्यात् । अध्वर्युर्दक्षिणस्य हविर्धानस्य दक्षिणं कर्णदर्दमनु मेथीं निहन्ति । तस्या मेथ्यां नि
घ्नत्येवमुत्तरस्य प्रतिप्रस्थाता । विष्णोर्नुकं वीर्याणि प्रवोचं यः पार्थिवानि विममे रजाꣳसि यो अस्कभायदुत्तरꣳ सधस्थं विचक्रमाणस्त्रे
धोरुगायः । उत्तरं कर्णदर्दमनूर्ध्वाः शम्याः उद्गृह्योपरिष्टात्परिवेष्टयंत्युत्ताना हि देवगवा वहन्तीति विज्ञायते ॥ ब्रह्मा सदो हविर्धानेषु
समाप्यमानेष्वंतरा चात्वालोत्करावन्ववेत्यापरेणोत्तरं वेदिं दक्षिणोत्तिक्रम्योपविशत्या वैसर्जनकालादारभ्य । महो वा विष्णो । सर्वत्र
स्त्सरूणाः परिमिनोति पुरस्ताच्चोत्तरदेशायाम काशꣳ शिष्टो दन्वौ वौꣳशावस्या दधाति । पश्चात्पुरस्ताच्च समानेसा काशनी शालामुखीयं हो

नीयोत्तरवेदिकान्तं ॥ विष्णोरराटमसि ॥ पुरस्ताद्रराट्यां तिर्यंचं वंशं धारयंत्र । विष्णोः स्यूरसि । स्यूत्वा । विष्णोर्ध्रुवमसि । प्रज्ञातं ग्रंथिं कृत्वा ।
प्राचीनवंशं शालायाः दधाति । विष्णोः श्नप्त्रमसि । तेषु मध्यमं छदिरपिहति । अरत्निविस्तारं नवायामं तत्संमितं तरे छदिषि अध्यूह्य ।
कटांस्तेजनीरिति छदिषंतराले षुप्रवर्त्यमुपास्यति तेनतरवर्त्मभवंति परित्वा गिर्वणो गिर इमा भवंतु विश्वतो वृद्धायुमनुवृद्धयो
जुष्टा भवंतु जुष्टयः । सर्वतः परिश्रित्य । विष्णोश्नप्त्रेस्थः । रराट्यामंतो व्यस्यति संमृशतीत्येके । अध्वर्युः । विष्णोः स्यूरसि । दक्षि-
णं द्वारबाहुं स्यूत्वा विष्णोर्ध्रुवमसि । प्रज्ञातं ग्रंथिं कृत्वा । एवमुत्तरस्य प्रतिप्रस्थाता । विष्णोः स्यूरसि विष्णोर्ध्रुवमसि । एवमेपरे
सीव्यतः । विष्णोः स्यूरसि । विष्णोर्ध्रुवमसि । वैष्णवमसि विष्णवे त्वा । अध्वर्युः । संमितमभिमृशति प्रतद्विष्णुस्तवते वीर्याय मृगो न भीमः
कुचरो गिरिष्ठाः ॥ यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेष्वधिक्षियंति भुवनानि विश्वा ॥ संमितात्प्राग्यजमानो निक्रम्याहवनीयान् त्रीन्प्राचः प्रक्रमा-
नुप्रक्रामति ॥ यस्योरुष्वित्यध्वर्युः प्रत्यङ् हविर्धाने नीयाहनीयाद्वेदेरध्वर्यो संचरेन् । षट्कप्रक्रमे पूर्वकरात्प्रत्यगान्मध्ये मिनोत्यर्ध-
मंतर्वेद्यर्धं बहिर्वेदि यौं तेदि प्राचीनवंशं शंचेनुस्तृणं सर्वतः परिश्रितं दक्षिणत उपचारमपरस्माद्वेद्यंतात्त्रिषु पुरस्तात्प्रक्रमेषु तिर्यक्तदे
मिनोत्यक्षगयाहुद्व्यस्य ॥ नवारत्निविस्तारं सप्तविंशतिरुद्गायनम परिश्रितं वाधावहत्विग्भ्यो धिष्णियेभ्यः प्रसर्पकोपआप्तंमन्य

रस्माकं अपोदेवीरित्यादि वेदिरसि अग्निभ्रमोदिवेत्वा अंतरिक्षायत्वापृथिव्यैत्वा स्वधापितृभ्यः ऋषाते विस्नोस्तूपोसि अयं
प्राणाय प्राणापानाभ्यांत्वा इत्वागृहीत्वास्तर्यं स्नातुनन्मित्वा विशोयंत्रस्थः विधिंनमि वसूनाꣳरुद्राणां अयंप्रस्तरः तृसीनुहूय
भ्रतावासाध्रुवासिध्रुताची योमावाचाऋषभोसि स्योनोमेधियुꣳस्वाली एनावसदनाꣳस्कृतस्यत्तोम्केनो विस्नोपाहि
पाहियज्ञं पाहियज्ञपतिं पाहिमां यज्ञनियं विश्वसिवैश्वरं धामासिप्राजापत्यं यस्तआत्मा दृꣳहआमिक्षाꣳसꣳहत्यदृयोः
पात्र्योरुत्थत्यवाजिनैखुरेशेनोपसिंचति प्रियेणनाम्ना प्रियꣳसदआसीद इदमिंद्रियमयंयज्ञोममाग्नेपंचहोता पुनःपंच
होता आप्यायतामाभेर्माभेरायायतां यदेवदानानियदेवदानानि मित्रावरुणाभ्यामनुब्रूहि मित्रावरुणोयज मित्रावरु
णाभ्यामिदं मित्रावरुणयोरहंदेवयज्ययानेमानमिंद्रियावीवा दक्षिणेषेधुते यजमानःकेशश्मश्रुवापयते अथधात्रा।
दीनांयागः आप्यायतांचत्वारि धात्रेअनुब्रूहि धातारंयज धात्रइदं हविरसि आप्यायतांचत्वारि कुह्वैअनुब्रूहि कुहूंय
ज कुह्वाइदं हविरसि नारिष्टतःस्विष्टकृतिपौर्वसमासिः आप्यायतांपंचल्लक्ष्मीमेकंदशतेतनुवइत्यादि नारिष्टाहुतानुकू

मुपस्तीर्योत्तरार्धात्सकृत्स्विष्टकृतेवदाय द्विरभिघार्य ध्रौवसमाप्तिः अग्नयेस्विष्टकृतेनुब्रूहि अग्निंस्विष्टकृतंयज अग्नयेस्विष्ट
कृतयइदं अग्नेःस्विष्टकृतोहमायुष्मान् हविराहुतिप्रभृतीउत्तरतःसंतिष्ठते ब्रह्मा अयाऽग्निर्जातवेदाः प्रणोयक्ष्यभिवश्यो
अस्मान् सन्नः त्वजस्कमत्यावाजवत्या सरोहाविधानियोः प्रथमग्रथितान्ग्रंथीविस्रस्य उदीचीहविर्धानेवर्हिर्वेदिमिवर्त्तय
ति आहवनीयादुल्मुकमादाययजमानोवेदिमुपोषति यत्कुसीदमप्रतीत्तंमयि येनयमस्यबलिनाचरामि इहैवसन्निरवदा
यैतदेतत्तदग्ने अनृणोभवामि विश्वलोपविश्वदेवस्यत्वासंजुहोम्यत्धादेकोहुतादेकःसमसनादेकः तेनह्लएवंतुमेषजं
स्दःसहोवरेण्यंस्वाहा अग्न्यादिभ्योदेवताभ्यइदं यदाकूतादिति तिसृभिर्ध्रुवमभिमंत्रयते यदाकूतात्समसुस्रोद्धृतोवावा
मनसोवासंभृतंचक्षुषोवा तमनुप्रेहिसुकृतस्यलोकंयत्रर्षयःप्रथमजायेपुराणाः एतंसधस्थपरितेददामियमावहाच्छेवधिं
जातवेदाः अन्वागंतायज्ञपतिर्वोअत्रतंस्मजानीतपरमेव्योमन् जानीतादेनंपरमेव्योमन्देवाःसधस्थाविदरूपमस्य य राम०
दागच्छात्पथिभिर्देवयानैरिष्टापूर्तेकृणुतादाविरस्मै अंहांविधान्यामित्युक्तं अयन्नोनभसापुरइत्येतैर्ब्राह्मणमुपस्थाप अयन्नो

सो॰स॰ परिषिंचन्परिर्यंति । चतुस्रक्तिर्नाभिर्ऋतस्य । उत्तरवेदिमभिमृश्य । सदो विश्वायुः शर्म सप्रथाः । उत्तरेणोत्तरनाभिं खरौ स्युप्यानुव्यूहति
। अपद्वेषो अपह्वरः ॥ अन्यद्व्रतस्य सश्चिम । मार्जालीयदेशउच्छिष्टखरं । आचम्य । उत्तरेणोत्तरनाभिं खरे हिरण्यं निधाय । तस्मि
न्नचरणायं महावीरं प्रतिष्ठाय सर्वेवेतरौ पूर्वापरौ दक्षिणोत्तरौ च ॥ अत्रैव सर्वं परिधिमर्ध्यं सर्वतः परिमंडलमादित्यस्य रूपं करो
ति ॥ महीनां पयोसि विहितं देवत्र । महावीरे गोपय आनयति । ज्योतिर्भा असि वनस्पतीनामोषधीनां रसाः । तस्मिन्नेव मधु । वा
जिनं त्वा वाजिनोवनयाम । ऊर्ध्वं मनः स्वर्ग्यं । तस्मिन्नेव दधि एवं द्वितीयं तृतीये च पूरयेत्पिवाज्यमेव प्रथमानयेन्मधु द्वितीये ।
दधि तृतीये । घर्मैतत्ते अन्नमेतत्पुरीषं तेन वर्धस्व चा च प्यायस्व वर्धिषीमहि च वयं । आ च प्यासिषीमहि । प्रतिपात्रं मंत्रावृत्तिः ॥ दध्ना
मधुमिश्रेण वा पात्राणि पूरयति । यां त्वा सेव्य नवंस्य भूस्तनीतरा एषु कत्नथा इति विज्ञायते ॥ ये ऽउद्धीमह ऽधीः अथैनमुपतिष्ठंते ।
रंतिर्नामासि दिव्यो गंधर्वः । तस्य तस्य ते पद्धविर्धाने । अग्निरध्यक्षाः । रुद्रोधिपतिः । समहमायुषा संप्राणेन संवर्चसा । संपयसा
। संपोषेण । सं रायस्पोषेण वि पाप्मा । योस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः । अचिक्रदद्वृषा हरिः । महान्मित्रो न दर्शतः । सं सूर्येण रोचते । विद राम॰
सि समुद्रयोनिः । इंदुर्दक्षः श्येन ऋतावा हिरण्यपक्षः शकुनो भुरण्युः । महान्त्सधस्थे ध्रुव आनिषत्तः । नमस्ते अस्तु मा हिंसीः । वि

तेनावयजेत्स्वाहा॥ जानुदघ्ने जुहोति॥ घर्मा य येदं॥ अनुनोद्यनुमतिर्यज्ञं देवेषु मन्यतां॥ अग्निश्च हव्यवाहनो भवतां दाशुषे
मयः॥ परिश्रितेप्रतिप्रस्थाता पत्नीमुदानयति॥ अन्विदनुमते त्वं मंस्यासै शंच नः। कृधि क्रत्वे दक्षाय नो हिनु प्रण आयूंषि तारिषः॥ उ
पनिष्क्रामंत्यनुहरंति। मेथीमग्नीमपूर्वाग्निशालाः सामानि स्वराविति। दक्षिणत उत्करं परिहृत्य संम्राडासंद्या द्वावंतर्वेदि पादौ द्वौ बहि
र्वेदि प्रतिष्ठाप्य प्रस्तोतः साम गाय। संप्रेष्यति। सर्वे सपत्नीकाः त्रिः साम्नो निधनमुपयंति॥ ये विश्वं सोमं त्रिपां स्वाहा ये विश्वं न्यत्रिणं
स्वाहा। येऽविश्वं व्यत्रिं स्वाहा। दिवस्त्वा परस्याः॥ अंतरिक्षस्य तन्वः पाहि। पृथिव्यास्त्वा धर्मणा। वयमनुक्रामाम सुविताय नव्यसे। प्र
थमेत्रिप्रश्नेनेति। अर्धार्धे द्वितीयं। प्रस्तोतः साम गाय। पूर्ववन्निधनमुपयंति। अंतरिक्षस्त्वा परस्याः क्षत्रस्य तन्वः पाहि। विशस्त्वा धर्मणा
। वयमनुक्रामाम सुविताय नव्यसे। द्वितीये। अपरेणोत्तरवेदिं संम्राडासंदीं प्रतिष्ठाप्य॥ संप्रेष्यति। प्रस्तोतः साम गाय। पूर्ववन्निधन
मुपयंति। प्राणस्त्वा परस्याः पै॥ चक्षुषस्तन्वः पाहि। श्रोत्रस्य त्वा धर्मणा। वयमनुक्रामाम सुविताय नव्यसे। तृतीये। उत्तरेणोत्तरवेदिं
संम्राडासंदीं प्रतिष्ठाप्य संप्रेष्यति। प्रस्तोतर्वार्षाहारं साम गाय छाहोत्रियं साम गाय। उदकुंभमादायाध्वर्युः। वल्गुरसि शंयुधाय
याः। शिशुर्जनधायाः त्रिर्दक्षिणमुत्तरवेदिं परिषिंचन् परियंति। निधाय कुंभमकुंभहस्तः कुंभहस्तो वा। शं च वक्षि परि च वक्षि। त्रिर

रभसापुरःसꣳस्फानोअभिरक्षतु गृहाणामसमर्त्यैबहवोनोगृहाअसन् आहवनीयं समन्वेनभसस्यतन्त्वूर्जं मे धेहि भद्रया
पुनर्नोनष्टमाकृधि पुनर्नोरयिमाकृधि वायुं देवसꣳस्फान सहस्रपोषस्येशिषे सनोरास्वाज्यानिꣳरायस्पोषꣳसुवीर्यसंव
त्सरीणाꣳस्वस्ति आदित्यं आग्नि त्वावेदिमुपस्थायांतर्वेद्यासीनोऽतीमोक्षंजपति येदेवा यज्ञहनं इत्यादि सजातानाꣳश्रैष्ठ्य आधे
ह्येनमित्यंतं यज्ञारिष्टोमेसंतिष्ठस्व हविरसिह्मश्रुमे पाप्मानमृतात्सत्यमुपागां सहस्रंऽशणाꣳस्तर्पनवै अग्नेनयेत्यादिमद्दक्षि
णं यज्ञाहिते अयंतेयोनिर्ऋत्वियोयतोजातोअरोचथाः तंजानन्नग्नआरोहाथानोवर्धयारयिं अरणीनिधयं यज्ञपात्रैस
ह प्रागुदग्वाद्रवमाय इदमस्तुः श्रेयोवसानमागन्म शिवेनोद्यावापृथिवीउभेइमे गोमद्धनवदश्ववदूर्जस्वत्सुवीरावीरैरनुसंचरे
म ईवयज्ञमभ्युद्धस्यति मथित्वापवरोह्यपतनेनिधायवाजसनेयमतानुसारेणऽवसानीयास्थानेषेसवांवसणीहुतीहोष्यामि
रुक्मीमाहवनीयंविहृत्य द्वादशगृहीतेनस्रुचंपूरयित्वातांतरैवेद्यूर्ध्वंतिष्ठन्जुहोति इदंविष्णुर्विचक्रमेत्रेधानिदधेपदं समूढमस्य
पाꣳसुरेस्वाहा विष्णवइदं तमग्निंपरित्यज्य अग्निहोत्रमारभेत अहुयोवदंते रसानिप्रतिगृह्णामि तंडुलादिदशमङ्गल्यानि अन्यत

६४

रुद्र्यालितेनयावज्जीवं होष्यामि पुनराहवनीयं विहृत्य स्रुक्स्रुवौ सकृद्गृहीत्वा चित्रिककर्त्रांकु अस्माकनृमणाधास्त्वाहा वाच
स्पतये ब्रह्मणइदं॰ तमग्निं परित्यज्य सायमग्निहोत्रं होष्यामि कालेप्रातर्होमः संतिष्ठते ज्योतिष्टोमोग्निष्टोमः सोमः ॥

तस्य परं। दक्षिणतः प्रक्रमे प्रस्थाया औदुंबरी मध्ये सदो मिनोति दक्षिणा सदः। प्रतिकर्षेद्यथ सांकाशनस्याविरोधं स्याद्यूपवदौदुंबर्या व
मं स्कारः शकलवर्जं। देवस्यत्वेत्यभ्रिमादाय। परिलिखितं रक्षः। इदमस्य ग्रीवा अपिकृंतामि। त्रिः प्रदक्षिणं परिलिख्याथ खनति॥
यथान्नाविरूपरं भविष्यस्यग्रेण वटं प्राचीं निधाय। तूष्णीं प्रस्तीर्त्य। थैनां यवमतीभिः प्रोक्ष्यति। दिवे त्वा। अंतं प्रोक्षति। अंतरिक्षाय
त्वा। मध्यं। पृथिव्यै त्वा मूलं। प्रोक्षणीशेषं प्राचीनावीति। शुंधंतां लोकाः पितृषदनाः। अवटे निनीय। यज्ञोपवीत्यपउपस्पृश्य। यवोसि यवय
स्मद्द्वेषो यवयारातीः। यवमवास्य पुनः प्राचीनावीति॥ पितृणां सदनमसि। अवाचीनाग्रेण बर्हिषावस्तीर्य। यज्ञोपवीत्यपउप
स्पृश्य शोध॥ हरामि वैक्ष्मवान्॥ हरति। अवबाढो दुरस्युः। अथैणोपस्तंभमेनं निवपति। एवं सर्वान् करोति। रक्षोहणो॰ खना
मि। त्वापउपस्पृश्य विश्वाराडसि विश्वासां नाष्ट्राणां हंता। बहुमत्यावेहृत्या। इदमहं तं वलगमुद्वपाम्यानुष्टुभेन पाङ्क्ते। निहंद सा व
बाढो वलगः। उपरवस्तं तेव बाधते। हरामि वैक्ष्मवान्। हरति। अववाढो दुरस्युः। अथैणोपस्तंभमेनं त्रिवपति। एवं सर्वान्करोति प्र
थमं वा सर्वेषु। विराडसि सपत्नहा सम्राडसि भ्रातृव्यहा स्वराडस्यभिमातिहा विश्वाराडसि विश्वासां नाष्ट्राणां हंता। बाहुमुपा
वहरतोऽध्वर्युर्यजमानश्च। सम्मृश। इमामापुवेवचैसेच। देवानां निधिरसि द्वेषो यवनः। युयोध्यस्मद्द्वेषांसि यानि कानि चहे

सो॰सू॰ मा देवानामिदं विहितं यदस्त्यथाभाति प्रदिशश्चतस्रः कृण्वाना नो विश्व शस्तु नरा परमध्वर्युः॥ अस्माः अधरान् सपत्नान् ऊपरवान् सं
मस्प। दक्षिणा पूर्वं यजमानोभिमृशतु नरा परमध्वर्युः। अथ यजमान। पृच्छति। अध्वर्यो ३ किमत्राभद्रं तन्नौ सह। उत्तरं पूर्वं यजमाना
मनोभिमृशति। दक्षिणापरमध्वर्युः। अथ यजमानः पृच्छति। अध्वर्यो किमत्राभद्रं। तन्नो। रक्षोहणो वलगहनः। प्रोक्षामि वैष्णवान्
। एवमेतीभिरुपरवान् प्रोक्ष्य। रक्षोहणो वलगहनोवनयामि वैष्णवान्। प्रोक्षणीशेषमवटे निनीयाय वोसि यवयास्मद्द्वेषो यव
रातीः। यवमवास्य। प्राचीनावीतिर्रक्षोहणो वलगहनो वः स्तृणामि वैष्णवान् स्वाहा। आज्येनाभिकाचीनाग्रेण बर्हिषावस्तीर्य
। रक्षोहणो वलगहनोभिजुहोमि वैष्णवान् स्वाहा। आज्येनाभिजुहोति। वैष्णवेभ्य ऊपरवेभ्य इदं॥० एवं सर्वान् करोत्येकवदुप
स्वमंत्रानेव समामनंति। रक्षोहणो वलगहनो वैष्णवं रचनामि॥ स्वोत्वाप ऊपस्पृश्य। विराडसि सपत्नहा। बाहुमुपाव
हृत्य। इदमहं तं वलगमुद्वपामि गायत्रेछंदसा वबाछो वलगस्त्रैष्टुभेन छंदसा वबाछो वलगो जागतेन छंदसावधाछो वलगा
नुष्टुभेन पांक्तेन छंदसावबाछो वलगः। ऊपरवलंती तेव बाधते। हरामि वैष्णवाहरंति। अक्वाछो दुरस्तुः। अग्रेणोपस्तंभनं निवपति रा॰म॰
। एवं सर्वान् करोति। संमृशाइममा पुष्पवर्चसे।०। अधरान् सपत्नान्। रक्षोहणो वलगहनः प्रोक्षामि वैष्णवं। रक्षोहणो वलगहनो

वनयामिवैष्णवंयवासियवयास्मद्वेषन्यारतीः।यवमवाश्येत्यादिस्वाहेत्यंतंपूर्ववत्॥रक्षोहणोवलगहंतोप्रोक्षामिवैष्णवी।अधि
षवणफलकेप्रोक्ष्य।रक्षोहणोवलगहनोपर्यूहामिवैष्णवी।महृक्षिणांपांसुभिःपर्यूह्य।रक्षोहणोवलगहोपरिस्तृणामिवैष्ण
वी।बर्हिषावस्तीर्यरक्षोहणोवलहनोवैष्णवीउत्तमेनाभिमंत्रयते।एतस्यैवहविर्धानस्याग्रेणपूस्तंभनमुपरवपांसुभिःअन्तर
संस्वरंकरोति।सोमपात्रेभ्य॰आग्नेपुरस्तात्संचरंशिष्टंतराचात्वालोकरावाग्नीध्रुचात्वालोवाध्वर्युर्दशीकृवःसंचरेयुःसर्वतःप
रिश्रितेदृशाकृवःसंचरेयुरित्येके।चात्वालाधिष्ण्यानुपवपतीत्यंतराग्नीध्रायउत्तरवेद्यंतउत्तरःसंचरंशिष्टवासदसोनरान्स्ववेधेपुर
स्तात्संचरंदस्याप्रस्थापांहोत्रियंतंदक्षिणेनप्रशास्त्रीयमुत्तरेणहोत्रीयमितरान्दीचीआयतनपतिनाष्मणाछंसिनःपोत्रनेष्टीका
वाकृस्येतिबहिःसदोमार्जालीयंदक्षिणेवेद्यंतेदक्षिणतःसंचरंशिष्टासममर्माग्नीध्रीयेणविभूरसीत्यष्टाभिःप्रतिमंत्रमेतान्वोपस्थानमाधा ग्नी
रणीं‌श्चेकेसमामनंत्यरुदिशन्तोतरान्।विभूरसिप्रवाहणोग्नेत्रेणनिकेनपाहिमाग्नेपिपृहिमामाहिंसीः।अग्नीध्रीयं।वन्हि
रसिहव्यवाहनोरौद्रेणानि॰हिंसीःहोत्रियं।श्वात्रोसिप्रचेतारौद्रेणानि॰सीः।पृयाहवनीपथोरंतरोहत्वाप्रशास्त्रीय तुथोसिविश्ववे
दा॰रौद्रेणानिःसीः।ब्राह्मणाच्छंसीयं।उशिगसिकविरौद्रेणानिःसीः।पोत्रीयं।अंघारिरसिबंभारीरौद्रेणानि॰सीः।नेष्टीयं।अव

सो॰ स॰ स्युरसिदुवस्वान्रौद्रेणानि॰सीः।अछावाकीयं।शुंध्यूरसिमार्जालीयोरौद्रेणानि॰सीः।प्रशास्त्रमार्गेह्नामार्जालीयं।अध्वनामध्वपतेनमस्तेअ
स्तुमामाहिंसीः।तंतमनमिक्रामन्संम्राडसिकृशानूरौ॰।सीः।आहवनीयं।अध्वनामध्वपते।परिषद्योसिपवमानोरौद्रेणा॰।सीः।बहि
ष्पवमानास्तावं।अध्वनामध्वपते।प्रतक्वासि।नभस्वान्रौद्रेणा॰।सीः।चात्वालं।अध्वनामध्वपते।असंमृष्टोसिहव्यसूदरौद्रेणानि॰।
सीः।शामित्रं।अध्वनामध्वपते।समृद्धोसिविश्वभरारौद्रेणानि॰।सीः।उत्करं।अध्वनामध्वपते।ऋतधामासिस्वर्ज्योतीरौद्रे
णा॰।सीः।औदुंबरी।अध्वनामध्वपते।ब्रह्मज्योतिरसिस्वर्धामारौद्रेणाः।सीः।ब्रंह्मासनं।अध्वनामध्वपते॰।सदस्योसिमलिम्लु
चोरौद्रेणा॰।सीः।सदस्यं।अध्वनामध्वपते॰।समुद्रोसिविश्वभरारौद्रेणा॰।सीः।सदः।अध्वनामध्वपते।अजोस्येकपारौद्रेणा॰।सीः।
शालमुखीयं।अध्वनां॰।अहिरसिबुध्निरौद्रेणा॰।सी।प्राजहितं।अध्वनां॰।कृष्णोसिकव्यवाहनोरौद्रेणा॰।सीः।दक्षिणाग्निं।अध्व
नां॰।सीः।आयुर्हैद्दतसीयतन्वामावतुतस्यनाम्नासर्वशामियोस्मांद्वेष्टियंचवयंद्विष्मोरौद्रेणानि॰।सीः।हविर्धानीः।अध्वनां॰।विश्वा
पुर्वीमदेव्यंतरसीयकं।तन्वामावतुतदस्यनाम्नाहृश्चामियोस्माद्वेष्टियंचवयंद्विष्मोरौद्रेणानि॰।सीः।आग्नीध्रं।अध्वनामध्वपते। राम॰
आयुःपतिरयंतरं।तहसीयतन्वामावतुतस्यनाम्नावृश्चामियोस्माद्वेष्टियंचवयंद्विष्मोरौद्रेणा॰।सीः।सदः।स्तरणानबर्हिःप्रस्तरंपद्धत।

हवेष्मिन्नास्तरणासन ऽ संप्रैषं ब्रूयादग्नस्तृणानुत्तरवेदिखरोपरवधि । स्नियाभाभिस्तणीयाद्वैकं स्तनंप्रतंपजमाना यप्रयच्छसर्धपि ^
नमत्रवाजमनेषिनः समामनंसर्धमंनरेणोनमेभवग्यांपसदो शल्नामुखायेदाक्षिनस्यप्रत ऽ श्रपत्य परेणोत्तरवेदिं प्रनमत्याहृत्यप्रप
रुश्चाह । प्रत्यप्रनयप्रतेमुपेहि । प्रनप्रतिग्रह्यत्तूष्णीं निधाय । देवींधियं । याते अग्ने । शिवः पीतामवथ । तूष्णीं पत्नीं स्वायतने प्रनयाति
॥ ॥अग्नीषोमीयपस्यथशोलेत्रं प्रक्रमयति ॥ तस्य निरूढपशुबंधवत्कल्पः । यकृतोनापृष्विहि ष्वांगम्नतेषुनविघते इषेत्वा । ऊर्जे
त्वा । इमां प्राचीं । तूष्णीं प्रक्षणं । आनिष्याबर्हिस्तेनैव पशुत्वेन तूष्णीमुपसन्नह्यति ता ऽ परिधान्याशुकद्धे । याज्ञानाइत्यादि । य
तृष्णोत्पवननस्त्वांवि ऽ शतिधाने धामच्छन्दनं । नत्स्यपावेदिमंतर्वेदिशाखायाइत्यादिन पर्णावल्कः । पशुनहयाकरोतु मोकुंभ्यालेपनं
ने । इमौ पर्णौच परिस्तरणीनदेवादेवेषु कर्मणोवां । पात्रप्रयोगकल्ले । स्फ्यमग्निहोत्रहवणीमपरनुः । प्रचरणी ऽ स्रुच ऽ सप्रमो प्रधु
नक्तिनस्याजुहूवनंकल्पः । स्रुघस्पबस्यधिसौचजुहूत्रयस्पर्द्धं प्रकवायाउपभृहूपस्य । स्थालीपोवर्वेदेन सह प्रयोक्ष्यं वपणसाद्धं स^
मन्तर्धाने । प्रक्षस्यशाखाहृदयार्थशूलावयम्रपणस्यप्रज्ञाघापभृत्वाः । शाखापवित्रेण सह प्रयोज्यादंडेन सार्धं रशनाः प्रयोज्याः
यूपेन सार्धं नुपवाः प्रयोज्याः दर्भाः प्रयोज्याः शकलेष्वसार्धं । दर्भास्तरणं साप्यधिमंथनेचक्रमेणपोज्यापुरतोपक्रमौ । अथाग्निवेरश्व

सो॰स॰ तथैवैष्योऽङ्कं योऽन्यानि पूर्वाहरणार्थं पात्रं। एकार्थे तापात्रगणस्य यस्य कपालं व नस्य सहैकतास्यात्। पवित्रे कृत्वा यजमानं वाचं यच्छ। सं विशं
तामग्निं होतारं कृत्वा पुनः क्रिसत्वा पुनकु। अग्निहोत्रहवण्या मय आनीय पूर्ववदुत्पूयाभिमंत्र्य। ब्रह्मन्प्रोक्षिष्यामि। ॐ प्रोक्ष शुंध
ध्वं। प्रोक्षणीशेषं संदोहविर्धानयोर्मध्ये निधाय स्फ्यं निर्यवं स्फ्यास्तं प्रेष्यति। प्रोक्षणीरासादयेध्माबर्हिः रूपप्रसादय स्रुवं
च स्रुचं निं च स्कंधं संमृष्टपाज्येन दभ्रोदेहि। प्रोक्षणीरभिपूर्ये त्यादि। नेध्माबर्हिः रूपसादनं जो णोन्मदु। जुहूं च स्रुवं चरणीं वसाहोमहवनी
च॥ आज्यहितं पत्नीं कर्मात्पाज्याधिश्रयणं शतामुखीये। आज्यग्रहणकाले प्रचुरण्या मादितः स्त्रीं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा पाशुका
न्याज्यानि गृह्णाति। चतुर्धा वापां। अतुं ब्रह्मणस्पत्नी वेदिं वर्णेन सीदतु। प्रति प्रस्थाता पत्नीमुद्दानयति। अथाहमनुकामिनी स्वे लोके
वशाद्दह। पत्नी शालामुखीयमुपोपविशति। सः प्रजसत्वावर्यं। पत्नी जपति। ब्रह्म होष्यमाणो मुप्रसारक्तम्योत्तरेण हविर्धानं गत्वोत्तरेण
ग्नीध्रीयं धिष्ण्यि यपरीत्य पूर्वया द्वारा प्राग्वंशं प्रविश्याप रेणशालामुखीयं दक्षिणेनाति क्रम्योपविशति। एवाये देवस्वे सुपस्थ्यब्रह्मा राजा नं कु
रुते। अध्वर्युः॥ ॥समाप्ति ब्रह्मात्वं प्रयत्वं॥ ॥संप्रेष्यति। यजमानस्यामत्यान् संदृ पंस्वध्वर्युं यजमानो न्वारभते यजमाने पत्नी राम॰
तामितरे पुत्रभ्रातरो हतेनवासस्तामास्यान्सं प्रपच्छाघवास सोंते सरुंद्रमुपनिय यथा प्रचरण्यावेसर्जनानि जुहोति। त्वं सोमतनूकृ

भ्योहृद्योभ्योन्यकृतेभ्यउरुयंतासिवरूथं स्वाहा। सोमायेदं। जुषाणो अप्तुराज्यस्य वेतु स्वाहा। सोमायेदं। अर्धं गार्हपत्ये आसोमंददते। आयावुस्म
आवायव्यायोन्याद्रोणकलशमुत्पत्नीमानयंत्स्वन्वनाऽसिंयवर्तयंतिभ्यापावरस्वयान्यस्मिं गार्हपत्ये भवेत्यजमनुवर्यंनीधाबर्हिराज्या
निष्क्रोक्षणी इत्यनुहरंति ब्रह्माहृतेपूर्ववन्निष्क्रम्य प्राग्वंशद्वारि स सोमस्तिष्ठति। शालामुखीये प्रणयनीपश्चमादीप्यासिकेनाभि
रूपयम्य॥ होतरेहि॥ ॥अग्नीषोमाभ्यां प्रणीयमानाभ्यामनुभ्यामनुब्रूहि। उद्यम्याग्निन्नोघनत्वोमः प्रथमायां गिरन्नक्रायां॥ अयन्नो
अग्निर्वरिवःकृणोत्वयमृधःपुरएतुप्रभिंदन्। अयं शत्रूंजयतु जर्हृषाणोयं वाजं जयतु वाजसातौ। अग्निः प्रथमा सोमः
श्रौ प्रथमा वाचोभिप्रवृंजति। अध्वर्युराग्नीध्रेऽग्निं प्रतिष्ठाप्य ब्रह्मा प्रतिप्रस्थात्रे राजानं प्रस्थात्रे राजानं प्रदायोत्तरेणाग्नीध्रीयं दक्षि
णाभिक्रम्योपविशति। एवावेदस्येत्युपस्थेब्रह्मा राजानं कुरुते। अध्वर्युः। अग्ने नय सुपथा राये अस्मान्। अर्धमाज्यशेषस्य जुहो
ति। अग्नय इदं ग्रावाणो वायव्यानि द्रोणकलशमाग्नीध्र उपवासयति ब्रह्मा हुतिपूर्ववन्निष्क्रम्य हविर्धानस्य पश्चिमद्वारि संसोमः तिष्ठ
ति अध्वर्युरुत्तरेणाग्नीध्रीयमाहवनीयं गत्वा उर्विष्णो विक्रमस्वोरुक्षयायनःकृधि घृतंघृतयोनेपिबप्रप्रयज्ञपतिंतिरस्वाहा स
र्वमाज्यशेषस्य जुहोति विष्णवइदं०हुतेमात्या प्रदक्षिणमावृत्यपथेनमुपावर्तंते सोमोजिगातिगातुविद्देवानामेति निष्कृतमृतस्य

योनिमासदं अपरयाद्वाराहविर्धानं२ राजानंप्रपादयति सर्वयागनः श्रियःसर्वयायजमानःप्रपद्यते ब्रह्माध्वर्युर्वेराजानंप्राग्द्वारेणोत्तरेणह
विर्धानंगत्वापरेणोत्तरवेदिंदक्षिणातिक्रम्योपविशत्यग्नीषोमीयस्यावपाप्रहोमादास्ते अध्वर्युर्दक्षिणस्यहविर्धानस्यनीडे पूर्ववत्कृ
ष्णाजिनास्तरणं२राजस्थासादनं आदित्यास्सदोसि आदित्याःसदआसीद अथैनंयजमानोदेवताभ्यःसंप्रयच्छति एषवोदेवःसवितः
सोमस्तं२रक्षध्वंमावोदभदेतत्त्वं२सोमदेवोदेवानुपागाः अभिमंत्र्य इदमहंमनुष्येषुमनुष्यान्सह प्रजयासहरायस्पोषेण प्रदक्षि
णमावृत्य नमोदेवेभ्यः प्राचीनमंजलिंकृत्वाप्राचीनावीती स्वधापितृभ्यः दक्षिणामुखोयज्ञोपवीत्युपस्पृश्य इदमहंनिर्वरु
णस्यपाशात् उपनिष्क्रम्य स्वरभिव्यख्यं प्राङ्प्रेक्षते सुरभिविख्येषं सर्वविहारमनुवीक्षते वैश्वानरंज्योतिःआहवनीयं अत्र
यजमानोवांतरदीक्षांविसृजते यन्मेत्र्वित्यादिप्रायश्चित्तजपः यन्मेत्रतु यदत्रापिमनोनाप्ततत्केजपः अग्नेव्रतपतेत्वंव्रतानांव्रतप
तिरसियाममतनूस्त्वय्यभूदियं२सामयियातवतनूर्मय्यभूदेषासात्वयि यथायथन्नौव्रतपतेव्रतिनोर्व्रतानि नितरांमेखलाविस्रं२स
यते नितरांमुष्टीकर्षते अत्रदंडप्रदानमेकेसमामनंति स्वाहा यज्ञंमनसास्वाहाद्यावापृथिवीभ्यां स्वाहोरंतरिक्षात् स्वाहायज्ञंवातादा

राम०

रभे मुष्टीविसृजते स्वाहावाचिवातेविसृजे वाचं निवर्त्ततेव्रतमुपसृष्टंनिवर्त्तनइति सोमाहुविशेषानिति सुत्येहनि भक्षयंति उत्तरेणाहवनीयं
प्रागग्रमिध्मावर्हिरुपसादयत्स्तर्णीमृदु मोक्षणीनामभिमंत्रणादि प्रतिपद्यते आपोदेवीरित्यादिस्तरणकाले अपरेणोत्तरवेदिंबर्हिस्तरणाति
स्तरणमंत्रोभ्यावर्त्तते आज्यानांसादनादिपशुककर्मप्रतिपद्यते सर्वबद्धान्यान्यभिमंत्र्यायेणाहवनीयंसूयावरमित्यादि पश्वन्नत्तपयंति
अध्वर्युर्यजमानःप्रतिप्रस्थाताचंच इषेत्वेत्यादि हव्यमग्नीषोमाभ्यांत्वाजुष्टमुपाकरोमि इषेत्वाइषेत्वाउपोदेवानित्यादिहव्यमिंद्राग्निभ्यांत्वा
जुष्टमुपाकरोमि इषेत्वाइषेत्वउपोदेवानित्यादिहव्यमाश्विभ्यांत्वाजुष्टमुपाकरोमि प्रजानंतःप्रतिगृह्णंतिपूर्वेप्राणमंगेभ्यःपर्याचरंतंसु
वर्गयातपथिभिर्देवयानैरोषधीष्वमतितिष्ठतशरीरैःस्वाहा पशुभ्यइदं येषामीशेपशुपतिःपशूनांचतुष्पदामुतचद्विपदां निष्क्रीताइमे
यज्ञियंभागंयंतुरायस्पोषायजमानस्यसंतुस्वाहा पशवइदं येबध्यमानाननुबध्यमानाअभ्यैक्षंतमनसाचक्षुषाच अग्निस्तांऽअग्रेप
मुमोक्तुदेवःप्रजापतिःप्रजयासंविदानःस्वाहा अग्नयइदं यआरण्याःपशवोविश्वरूपाविरूपाःसंतोबहुधैकरूपाःवायुस्तांऽअग्रे
प्रमुमोक्तुदेवःप्रजापतिःप्रजयासंविदानःस्वाहा वायवइदं प्रमुंचमानाभुवनस्यरेतोगातुंधत्तयजमानायदेवाःउपाकृतंशशमानंयदस्था
ज्जीवंदेवानामप्येतुपाथस्वाहा देवेभ्यइदं पंचहुताग्निंमंथति देवस्यत्वा पशुरशनामादायेत्यादि धर्षामानुषानग्नीषोमाभ्यांत्वाजुष्टंनियुनज्मि

देवस्यत्वा ऋतस्यत्वा धर्षामानुषानिंद्राग्निभ्यांत्वाजुष्टंनियुनज्मि देवस्यत्वा ऋतस्यत्वा धर्षामानुषानश्विभ्यांत्वाजुष्टंयुनज्मि अद्भ्यस्त्वौषधीभ्यः
प्रोक्षाम्यग्नीषोमाभ्यांत्वाजुष्टंप्रोक्षामि अपांपेरुरसि स्वात्तंचित्सदेवी अद्भ्यस्त्वौषधीभ्यः प्रोक्षामिंद्राग्निभ्यांत्वाजुष्टंप्रोक्षामि अपांपेरुर
सि स्वात्तंचित्सदेवं अद्भ्यः स्त्वौषधीभ्यः प्रोक्षाम्यश्विभ्यांत्वाजुष्टंप्रोक्षामिअपांपरुरसिस्वात्तंचित्सदेवं अयुवेरइत्यादि जुह्वापस्त्समन
क्ति संते प्राणइत्यादिसंपज्ञपतिराशिषेत्यंतं प्रतिपद्मावर्त्तते मस्तवस्यशिरोसीत्यादि ध्रुवासमंजनादिकर्मप्रतिपद्यते महावेद्याउत्तरतः
करदमध्वर्युः प्रत्याक्रम्यजुह्वा स्वरु स्वधितीअनक्ति घृतेनाक्तौपशुंत्रायेथां त्रिः शमितरेषातइत्यादि प्रजानंतः प्रतिगृह्णंतिपूर्वेप्राणमंगे
भ्यः पर्याचरंतं स्रुवंगयात पथिभिर्देवयानैरोषधीषुप्रतितिष्ठशरीरैःस्वाहा पशवइदं पशुपतेः पशवोविरूपासदृशाउत तेषांया
त्रिरेदेवास्तान्स्वराउनुमन्यतां स्वाहा पशुपतयइदं शमिनापशौविमुच्यमाने येवध्यमानाननुबध्यमानाः अभ्यैक्षंतमनसाचक्षु
षाच अअग्निस्तां ऽअग्रेप्रमुमोक्तुदेवः प्रजापतिः प्रजयासंविदानः स्वाहा अग्नयइदं गृहीत्वानिधाय रेवतीर्यज्ञपतिमित्यादि प्रणी
यमानेश्रपणार्थंवह्नौदेशेपशोःप्राजहिताद्गृहीत्वा द्वारेणैवतदक्षिणयातिहृत्यमार्जाल्यदेशस्यतुदक्षिणेन यूपस्यपश्चात्सुरतः पशो राम॰
श्चत्वाःस्रुक्वाहवनीयतः पृथक् अंतराचात्वालोत्करौदुदीचःपशुंप्रयंतीप्रतिप्रस्थाता प्रपुंचमानानाभुवनस्यरेतोगात्रंधत्तयजमानायरे

वाः उपाकृतान्छशमानान्यदस्थाज्जीवंदेवानामपियंतु पाथः स्वाहा देवेभ्यइदं· नानाप्राणोयजमानस्य पशुभिर्यज्ञोदेवेभिः सहदेव
यानः जीवंदेवानामपियंतुपाथः स्वाहा देवेभ्यइदं· नानाप्राणोयजमानस्यपशुभिर्यज्ञोदेवेभिः सहदेवयानः जीवंदेवानामपि
यंतुपाथः सत्याःसंतुयजमानस्यकामाः अध्वर्युर्जपति प्रतीचःपशूनवस्थाप्य पृथिव्याः संपृचः पाहि तस्याधस्तात्तृणंबर्हिरुपास्या
तिउपाकरणेपोरच्यंतरनस्मिन्संज्ञपयत· प्रत्यक्शिरसानुदीचीनपादान्माधुलकएवंतःसंज्ञपयत उत्कापराङावर्त्तेताध्वर्युः यजमा
नोवपाश्रयणीभ्यामन्वारभ्य· स्वर्विदस्यस्वर्वित्त्वास्वरितस्वंमह्यं स्वःपशुभ्योलोकविदस्यलोकंवित्त्वालोकमितलोकंमह्यंलो
कंपशुभ्योगातुविदस्यगातुंवित्त्वागातुमितगातुंमह्यंगातुंपशुभ्योनाथविदस्यनाथंवित्त्वानाथमितनाथमह्यंनाथंपशुभ्यः
नवाः उवेतन्म्रियसेनरिष्यसिदेवाँ२इतिथपथिभिःसुगेभिः यत्रयंतिसुकृतोनापिदुष्कृतःतत्रत्वादेवःसवितादधातु आशा
नांत्वआशापालेभ्यश्चतुर्भ्योअमृतेभ्यइदंभूतस्याध्यक्षेभ्योविधेमहविषावयं विश्वाआशामधुनासं२सृजाम्यानमीवा
आपओषधयोभवंतु अयंयजमानोमृधोव्यस्यतामेगृभीताः पशवःसंतुसर्वे उत्कापराङावर्त्तेयजमानः नानाप्राणः०अ
ध्वर्युर्जपति यास्ताम्यधश्चतुर्विलंमधोः एणीघृतस्यचनानःसंतुपयस्वतीरस्मिन्गोष्ठेवयोवृधः इहपशवोविश्वरूपात्मंतामस्मिन्य

त्ने विश्वविदो घृताचीः अग्निं कृत्वा यमभिसंवसाना अस्माः अक्तुपयसाघृतेन पृषदाज्यमवेक्षमाणो वाग्यत आसीते ध्रुवैर्यजमा
नस्य इदस्य भागः सुविते दधातनेमं यज्ञं यजमानं च सूरौ यो नो द्वेष्ट्यनु तं खदस्वानागसो यजमानस्य वीराः यदस्य पारे रजसः
अग्नये वैश्वानरायेदं यस्माद्भीषावाशिष्ठं ततो नो अभयं कृत प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृडत नेमो रुद्राय मीढुषे स्वाहा रुद्राय मी
ढुष इदं यइदमकः स्वस्त्यै नमः स्वस्त्यै स्वाहा रुद्राय मीढुष इदं अपउपस्पृश्य यदस्य पारे यस्माद्भीषान्यषदनं यइदमकः यदस्य पारे
यस्माद्भीषावेपिढुं यइदमकः यदस्य पारे यस्माद्भीषाः पलाइढुं यइदमकः यदस्य पारे यस्माद्भीषाः समस्थाधुं यइदमकः यदस्य पारे
यस्माद्भीषा निमेहथ यदस्य पारे यस्माद्भीषा शकृत्कुरुथं यस्मशावो मायुमक्रतो रेभ्या पङ्क्तिराभ्रते अग्निर्मा तस्मादेनसो विश्वान्मुंचत्वंहसः
हसः स्वाहा अग्नये वैश्वानरायेदं संज्ञप्ते संज्ञप्रहोमं जुहोति प्रक्षशाखावपाश्रपण्यः निरुत्य रक्षः शमितार उपेतन यज्ञं देवेभिरिन्वि
तं पाशात्पशुं प्रमुंचत बंधाद्यज्ञपतिं परि अदितिः पाशं प्रमुमोक्तु संवेष्टनरशनां धीवासुनिधाय एव पितृरयोमुख्यस्यैक शूलया
सर्वरशनां गृहीत्वा अरातीयंतमधरं कृणोमि ब्रह्मणो नापापमर्शनं अद्भिः पशोर्वाक् आप्यायतामित्यादि पाशनेकीकृत्येत्यं न राम०
मेकैकस्य कृत्वा शमोषधीभ्यः इतिमंत्रेण ओषधे त्रायस्वैनमित्यादि तद्भयो लोहिते नाक्तेत्यं तमेकैकस्य कृत्वा सर्वानपास्य रक्षसां

भागस्य इदमहं इषेहेत्यादि अछिन्नोरायः सुवीरोग्नीषोमाभ्यांत्वाजुष्टामुत्कृंतामि इषेत्वेत्यादि अछिन्नोरायः सुवीरइंद्राग्निभ्यांत्वा
जुष्टामुत्कृंतामि इषेत्वेत्यादि अछिन्नोरायः सुवीरोश्विभ्यांत्वाजुष्टामुत्कृंतामि उत्कृंतति मस्तुरं नमः सूर्यस्येत्यादि। सर्वमुत्स्रुक्तमा
रायामीध्रस्सर्वैः प्रतिपद्यते अग्नीषोमीयस्यवपाश्रपणीभ्यांपुनरन्वारभते यजमानः सर्वमुत्स्रुक्तमाहवनीये प्रत्यपिसृज्याग्नीध्रः निर्द
ग्धं९९ रक्षोनिर्दग्धा अरातयः आहवनीयस्यांतिके गारे वपानिकृड्य अंतरायूपमाहवनीयंच दक्षिणातिहृत्य प्रतिप्रस्थाता प्रय
छति तां दक्षिण आसीनः प्रतिप्रस्थाताहवनीयेश्रपयति धायोवीहि स्तोकानां तस्यतस्याधस्तान्नचहर्हि रुपास्यति प्रतिचहर्हि मंत्र
वृत्तिः सामृतइति चाहुतिः येषः आत्मानः पशुषुप्रविष्टो देवानां विष्ठामनुयोवितस्थिरे आत्मन्वेतः सोमघृतवंतोहिभूत्वा देवाना
छतस्वर्विंदत यजमानायमह्यं प्रातर्होहवहृत्यामभिधारयति हरउहरा९९ हगोपतिः वत्मेकुर्वन्प्रभुद्वासयति सुपिप्यलाओष
धीकृतः पश्चात्हेपा९९सीत्याहुतिः इदमिंद्रियमितित्रिः अयंयज्ञोममाधे पंचहोताघृतवतीशवेनुहूपम्नाचादापदक्षिणास
कृदिति क्रांतः आश्राव्य स्वाहाकृतीभ्यः प्रेष्यस्वाहाकारायान्वयद्दं पृथिवीहोताहमंतशिशिरावृतूनांप्रीणामि प्रत्याक्रम्यशेषेण

१०

ध्रुवामभिघार्य पृषदाज्यहृदयमभिधारयत्यथवपान्तो पश्टतं आज्यभागाविष्ट्वा आप्यायतांस्वाहादेवेभ्यः सर्वंपरिवप्य ऽहुत्वा देवेभ्यइदं·
अग्निर्होता आप्यायतांजुह्वामुपस्तीर्येत्यादि अग्नीषोमाभ्यांछागस्यवपायामेदसोनुब्रूहि एवंप्रेष्यजातवेदः अग्नीषोमाभ्यामिदं·
अग्नीषोमयोरहमिंद्रियावी प्रत्याक्रम्यजुह्वामुपस्तीर्येत्यादि इंद्राग्निभ्यांछागस्यवपायामेदसोनुब्रूहि एवंप्रेष्यजातवेदः इंद्राग्नि
भ्यामिदं· इंद्राग्न्योरहमिंद्रियावी प्रत्याक्रम्यजुह्वामुपस्तीर्येत्यादि अश्विभ्यांछागस्यवपायामेदसोनुब्रूहि एवंप्रेष्यजातवेदः
अश्विभ्यामिदं· अश्विनोरहमिंद्रियावीप्रत्याक्रम्य आप्यायतांदेवेभ्यः स्वाहा उत्तरंपरिवप्यहुत्वादेवेभ्यइदं· क्रमेणवपोत्सरणा
न्यभिधारयत्युत्तरस्मिन्प्रतिप्रस्थाताहवनीयेवपाश्रपण्यः प्रहाति स्वाहोर्ध्वनभसंमारुतंगच्छतं ऊर्ध्वनभसे· अथैनेध्वर्युसः
स्राभिवेणभिजुहोति प्रजापतयेस्वाहा प्रजापतयइदं· समुपक्रम्यसहपत्नीकाः पंचभिः श्वात्रान्तेमार्जयंत ब्रह्मापिमार्जयते मा
र्जनांतेकब्रह्मणपितापुत्रीयाऽ कब्रह्मणामाहूय संप्रेष्यति पितापुत्रीयेवातऊर्ध्वऽ ब्रह्मणपाप्रवल्याहृतापांवसतीः वरीः राम०
कुंभेनगिरिभिर्तांवहंतीनां गृह्णाति नांतमाश्वहंतीरतीयाछायायेऽशातपश्च संधो गृह्णाति यद्यभिछायायांप्रविदेरात्मनोव्यक्षस्पृक्

स्पता· अग्नीषोमाभ्यांवोजुष्टंप्रोक्षामीन्द्राग्निभ्यांवोजुष्टंप्रोक्षाम्यश्विभ्यांवोजुष्टंप्रोक्षामि ऊंधश्छम्मितिसर्वाभिः प्रोक्षणं कृष्णाजि
नादानादि हविष्कृतंवाचंविसृज्य पशुंविशास्ति गुदानिमानिर्णैषीर्वनिष्ठुन्मार्झैषीरितिसंप्रेष्यति हृदयमूलानिशारवापवित्र
मुपवेषंकुंभ्यप्सु निवृत्य२रक्ष्यः· शामित्रेप्रतितप्य धृष्टिरसीत्यादिनिरूढमित्यंतंदेवस्त्वासवितेत्यंतमेकैकस्यकृत्वा अवह
ननादिकमप्रतिपद्यते निर्वापवत्प्रोक्षणाद्विवापसंवापाः· सर्वेषामस्त्रानुपधायत्रस्त्रीणीति सर्वेषांत्रस्त्रीमभिधारणं।
प्रियेणेत्यासादनं अयंयज्ञोयोनः·कनीयोयोनकनीयोयोनकनीयो ममाग्नेपंचहोता पुनः·पंचहोता श्रितेपशौ जुहू
मुपस्तीर्य आप्यायतांमाभेराप्यायतांयदवदानानि अग्नीषोमाभ्यांपुरोडाशस्यानुब्रूहि एवंप्रेष्य अग्नीषोमाभ्यामिदं·अ
ग्नीषोमयोरहमिंद्रियाव्यंनादः प्रसाक्रम्य इंद्राग्निभ्यांपुरोडाशस्यानुब्रूही एवंप्रेष्यइंद्राग्निभ्यामिदं इंद्राग्न्योरहमिंद्रियाव्यं
नादः प्रत्याक्रम्यजुह्वामुपस्तीर्येत्यादि अश्विभ्यांपुरोडाशस्यानुब्रूहि एवंप्रेष्य अश्विभ्यामिदं· अश्विनोरहमिंद्रियाव्यं
नादः प्रत्याक्रम्यजुह्वामुपस्तीर्येत्यादिनपार्वणहोमोननारिष्टाः स्विष्टकृतेवदाप्यय अग्नयेनुब्रूहि अग्नयेप्रेष्य अग्नयइदं अ

तस्यच्छायायांप्रतीयमुपसारयन् हविष्मतीरिमाआपइतिगृह्लाति हवीष्मतीरिमाआपोहविष्मान्देवोअध्वरोहविष्मा२आवि
वासतिहविष्मा२अस्तुसूर्यः यस्याग्रहीताअभिनिम्रोचेत्सुवर्णघर्मस्वाहेति सुवर्णघर्मस्वाहा सुवर्णार्कस्वाहा सुवर्णशुक्रस्वा
हा सुवर्णज्योतिस्वाहा सुवर्णसूर्यस्वाहा पंचाहुतीर्हुत्वा वरेदनउल्कामुपरिष्टाद्धारयमाणोगृह्णीयात् हिरंण्यंवाबध्वा
पयेभ्वोब्राह्मणोबहुयाजीतस्यकुंभ्यानांगृह्णीयात् सोमयाजीबहुयाजीभवतीतिविज्ञायते अग्नेर्वोपन्नगृहस्यसदसिसा
दयामि अपरेणशालामुत्तरीयमुपसादयति सुम्नायसुम्निनीःसुम्नेमाधत्त सर्वेषुवसतीवरीणा२सादनेषुयजमानोज
पति अग्नीषोमीयस्यपशुपुरोडाशस्यपात्राणा२सादनादिकर्मप्रतिपद्यते अथस्रुचः२शकटपात्राणिसूर्पंचरुंहृंकृष्णाजिना
मुपलांतान्यपरतः पुरतः पात्रीमाशिरहरणंमदंतीमेक्षणमुपवेषमुत्पवनार्थंचसंमार्गत्रणंचपवित्रेकृत्वायजमानवाचंय
छतंविशंतमित्यादिनिर्वापकालेदेवस्यत्वाहस्ताभ्यामग्नीषोमाभ्यांजुष्टंनिर्वपामि देवस्य॰ इंद्राग्निभ्यांजुष्टंनिर्वपामिदेवस्य॰
अश्विभ्यांजुष्टंनिर्वपामि देवाइंद्राग्निअग्नीषोमौहव्य२रक्षेथामिंद्राग्नीहव्य२रक्षेथामश्विनौहव्य२रक्षेथां नयत्तयोगः देव

ग्नेरहमायुष्मान् प्रत्याक्रम्य प्राशित्रमवदाय यूपाहवनीययोरन्तराहृत्वा ब्रह्मणे प्रयच्छति ब्रह्मा प्राशित्रं भक्षयति अध्वर्युरिडापात्र
मुपस्तीर्येत्यादि इडान्वयजमानभागं मानेनान्ते स्रुवेण पृषदाज्यस्येत्यादि संते मनसा मनः स्वाहाग्नीषोमाभ्यां त्वा जुष्टमभि
धारयामि संते मनसा मनः स्वाहेन्द्राग्निभ्यां त्वा जुष्टमभिधारयामि संते मनसा मनः स्वाहाश्विभ्यां त्वा जुष्टमभिधारयामि
पृषदाज्येन हृदयमभिधारयति उत्तरतः परिक्रम्यान्येन पशुं यस्त आत्मा पशुषु प्रविष्टः स्वाहोष्मणो व्यथिष्या इति सकृ
त् क्रमेण हृऽहेति च यप्स्न्हरन्नित्यादि पंचहोत्रा पशुमुपसादयति असंभवता मंत्राहुतिः इमा नो दिव्या एयमन्ता निवी
यौ ऐपभिरिंद्राय पशवो किंचित्सन् नैदेव अवतो यमामिहेषमूर्जं यशः सह ओजः सनेयं श्रितानि मयि श्रयंतां अयं
यज्ञो ममाग्ने पंचहोता पुनः पंचहोता चतस्रस्सु पस्तरणीत इत्यादि त्रेधा मेदो वद्यति भागद्वयमन्यत्र निधाय सूषे मेदो
वदाय मेदसा स्रुचौ प्राहृत्य हिरण्यशकलमुपरिष्टात्कृत्वा आप्यायतामभिधारयति अपां त्वौषधीनामित्यादि अग्नी
षोमाभ्यां छागस्य हविषोनुब्रूहि एवं प्रेष्य आज्यपार्श्वे हुतं हुतवान् यावन्नः पिबत शेषमन्यस्मिन् पात्र आनीय वषट्कृते जुहोति

अग्नीषोमाभ्यामिदं अग्नीषोमयोरहमिंद्रियावी प्रत्याक्रम्यानुक्रामुपस्तीर्य वसाहोमहवण्यांचोपस्तीर्य जुह्वाः हिरण्यशकलमवदाय व
हिषी प्लक्षशाखायामित्यादि सर्ववत् इंद्राग्निभ्यांछागस्यहविषोनुब्रूहि एवंप्रैष्या याज्ययार्धर्चे हुतंस्रुक्पावानः शेषमन्यस्मिन् कात्र
आनीय प्रत्याक्रम्य जुह्वामुपस्तीर्य वसाहोमहवण्यांचोपस्तीर्य बर्हिषि प्लक्षशाखयेत्यादि अश्विभ्यां छागस्य हविषोनुब्रूहि याज्य
यार्धर्चे उद्रेकांत्समवनीय दिशः प्रदिश इत्यादि नमो दिग्भ्य इत्यंतं वषट्कृते जुहोति अश्विभ्यामिदं अश्विनोरहमिंद्रियावी प्रत्याक्रम्य
नारिष्टतः स्विष्टकृत प्रैषसमाप्तिः आप्यायतां पंचत्समीमेकं दशतेनत्तुव इत्यादि नारिष्ठान् हुत्वा जुह्वामुपस्तीर्य सकृत्पृषदाज्यस्यो
पहत्याहिरभिधार्य प्रैषसमाप्तिः वनस्पतये ब्रूहि वनस्पतये प्रेष्य वनस्पतय इदं वनस्पतेरहमायुष्मान् उपयाहवनीय इ
त्यादि [illegible] हुत्वा जुह्वामुपस्तीर्य इत्या शीराशीर्मऊर्जमित्येतयोर्लोपः आग्नीध्रीयादग्निमाहृत्य होत्रीय उपयजति सर्वे एम०
षांगुदकांडे रुपयजति समुद्रंगच्छस्वाहांतरिक्षंगच्छस्वाहेति सर्वत्र होमः न स्वरुं जुहोति न हृदयशूलमुद्वासयति आग्नेयमिदं
अग्नेरहमुज्जितिं सोमायेदं सोमस्याहमुज्जितिं अग्नीषोमाभ्यामिदं अग्नीषोमयोरहमुज्जितिं इंद्राग्निभ्यामिदं इंद्राग्न्योरह

मुज्जितिं अश्विभ्यामिदं· अश्विनोरहमुज्जितिं वनस्पतयइदं वनस्पतेरहमुज्जितिं देवेभ्य आज्यपेभ्यइदं षुल्मा अगन्म नसामेसत्या
शिराशीर्मऊर्जमित्येतयोर्लोपः दक्षिणेनविहारंआघ्नीऽ हुत्वा ताभिः पत्नीः संयाजयंति पुरस्ताद्देवपत्नीभ्यः संपत्नीयंजुहोति
सोमयाग्रुच्छ्रहीत्यादिकुहूपर्यंतऽ हुत्वा ततः संपत्नीहोमः ततोदेवानां पत्नीभ्यो ग्रुच्छ्रहीत्यादि पत्नीसंयाजांतान्येउंताग्नीध्रो
मीयः संतिष्ठते निशायांवसतीः परिहरंत्यंतर्वेद्यासीनो यजमानेपत्नीचदीक्षितेमभिपरिहवेत्सव्यऽसेत्याधायपथेतंगत्वा
ऽपरेण प्राजहितं परिक्रम्य पूर्वयाद्वारोपनिहृत्य दक्षिणेनवेदिंगत्वा दक्षिणेनमार्जालीयंधिष्ण्यंपरीत्य इंद्राग्न्योर्भागधेयीस्थ
दक्षिणतमुत्तरवेदिश्रोण्याऽ सादयति सुम्नायसुम्नीनीसुम्नेमाधत्त सर्वेध्रुवसतीवरी—ऽ सादनेषु यजमानोजपति द
क्षिणीऽ सेत्याधाययथेतंगत्वा पूर्वयाद्वारोपनिहृत्योत्तरेणवेदींगत्वोत्तरेणाग्नीध्रीयंधिष्ण्यंपरीत्योत्तरस्यांमुत्तरवेदिश्रो
ण्याऽ सादयति मित्रावरुणयोर्भागधेयीस्थ सुम्नायेतियजमानः सव्यऽ सेत्याधाययथेतंगत्वा विश्वेषां देवानां भाग
धेयीस्थ सुम्नायेतियजमानः सव्यऽ सेत्याधाययथेतंगत्वा विश्वेषां देवानां भागधेयीस्थ अपरेणाग्नीध्रीयंधिष्ण्यामुपसादयति

कन्नायेति यजमानः यज्ञेजाग्रत संन्नाभिमंत्र्यते अत्रमतिभस्याता पयस्यार्थं ऽ सायंदोहदोह यत्यग्नीन्मरिस्त्रीर्यांग्नि मन्त्रीवेत्यादि काम
धुक्षः प्रणो अहि मित्रावरुणाभ्यां ऽ हविरिंद्रियं बृहद्धुग्धि मित्रावरुणाभ्यां देवेभ्यो हव्यं सोमेन त्वा तनच्मि मित्रावरुणाभ्यां दधि अथा
ध्वर्युः संप्रेष्यति यजमानस्य व्रतधुक्तनस्य शिरं कुरु तयापत्न्यै तस्यै दधिग्रहाय यात्पुर्मधुक्तनस्यै दधिघर्माय नप्रमाना
तर्कं मैत्रावरुणाय श्रतातंकं दधि कुरुताधि दित्यग्रहाय सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यामाह्वय नसदस्युपरस्तवै संप्रेषवकुर्वं
ति अत्रमतिभस्याता त्सम्मीपंच दोहांचदोह इत्वा चिहूं कलालो किके ग्गे अपप्रियहा प्रतानानि निदधाति आशिरादित्य दधि
मैत्रावरुय दधिग्रहाः उत्कर्षपक्षमाश्रित्य प्रयोगः अत्रसवनीयस्य सवनीयानां मिध्मा बर्हिः सन्नह्यति तवाबर्हिप्रस्तरमे
व इषे तोर्जे त्वा इमां प्राचीं त्सम्मीमक्षरणा त्वं उत्तरेण गार्हमित्यादि प्रस्तरमेवाहरति अदित्यैरास्नासि अलुभिताये ति
रिंद्राण्यै सन्नहनमित्यादि याजाता ओषधय इत्यादि तनरह्लांत्रयो विंऽ शति धारुप्रमहत्त्व ननिधानं तयावेदिमंतर्वेदि राम.
शारवायारित्यादि नपर्णवल्कः पम्सन्हव्यं करोतु मे कुंभ्याले पनास अग्नीषोमीयकुंभि इमौ पर्णंच परिस्तृणीत नोभावग्नी

स्कन्नायेति यजमानः यत्तेजाग्रत संन्नाभिमंत्रयते अत्रमतिप्रस्याता पयस्यार्थं ऽ सायंदोहदोहयत्यग्नीध्मरित्तीयौग्निमन्त्रीवेत्यादि कामधुक्षः प्रणो ऽ हिमित्रावरुणाभ्यां ऽ हविरिंद्रियं बृहद्दुग्धि मित्रावरुणाभ्यां देवेभ्यो हव्यं सोमेन त्वातनच्मि त्रावरुणाभ्यां दधि अथाध्वर्युः संप्रेष्यति यजमानस्य व्रतधुक्तस्याशिरं कुरु तयापत्न्यै तस्यै दधिग्रहाय याद्यमधुक्तस्यै दधिघर्माय तप्रमातातक्रंमैत्रावरुणाय प्रतानकं दधिकुरुताधि दित्यग्रहाय सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यामाह्वय नसदस्युपरस्तवैसंप्रेषवत्कुर्वन्ति अत्रमतिप्रस्याता तूष्णीं पंचदोहांचदोहइत्वा चिह्नं कृत्वा लौकिकेभ्यो श्रपयित्वा प्रतातानि निदधाति आशिरादित्यं दधिमैत्रावरुणं दधिग्रहाः उत्कर्षपक्षमाश्रित्य प्रयोगः अत्रसवनीयस्यसवनीयानां मिश्राबर्हिः सन्नह्यति तवाबर्हिप्रस्तरमेव इषेत्वोर्जेत्वा इमां प्राचीं तूष्णीं प्रक्षणादं उत्तरेण गार्हमित्यादि प्रस्तरमेवाहरति अदित्यै रास्नासि अनुभितायोनिरिंद्राण्यै सन्नहनमित्यादि या जाता ओषधय इत्यादि तन त्वां त्र्योविंऽशति धारंप्रमह इत्युन निधानं तयावेदिमंत वेदिशाखा या इत्यादि नपर्णवल्कः पञ्चहव्यं करोतु मे कुंभ्यां लेपनासि अग्नीषोमीयपशुंभि इमौ पर्णं च परिस्तरणीत नो भ्राव्रा

राम.

देवादेवेषु प्राजहितेदीक्षितस्यव्रतं२ अपयत्यपरेणशालामुखीयं व्रतमत्याहृत्यप्रयच्छन्नाह आग्नीध्रेहविर्धानेवायजमानं
जागरयंति प्राग्वं२शे पत्नीमाग्नीध्रेमेताः२ रात्रिमसाहिनोवसंति यजमानोराजानंगोपायति इतिसोमाध्वर्युस्तृतीयप्रश्नः महा
रात्रेब्राह्मणसहप्रबुद्धाचांतोध्वर्युः अग्नेनयसुपथाराये अस्माविश्वानि देववयुनानि विद्वान् युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनोभूयि
ष्ठांतेनमउक्तिंविधेम आग्नीध्रमंडपमभिमृशति इदंविष्णुः पां२स्करे हविर्धानंअग्नः आयू२षिपवसआसुवोर्जमिषिंचनः
आरेबाधस्वदुच्छुनां स्रुचः प्रचरणीवाजिनपात्रंच आवायोभूषशुचिपाउपनः सहस्रंतेनियुतोविश्ववार उपोतेअंधोम
द्यमयामियस्यदेवदधिषेपूर्वपेयं वायव्यानि आधायेअग्निमिंधतेस्तृणंतिबर्हिरानुषक् येषामिंद्रोयुवासखा सदः
प्रजापतिर्मनसांधोछेत इतित्रयस्त्रिं२शतमाग्नीध्रे यज्ञतनूर्जुहोति प्रथमेनमंत्रेणहुत्वा पूर्वंपूर्वमनुद्रुत्योत्तरेणोत्तरेण
जुहोति प्रजापतिर्मनसांधोछेतः स्वाहा प्रजापतयेसोमायेदं प्रजापतिर्मनसंधोछेतोधातादीक्षायां२ स्वाहा धात्रे
सोमायेदं धातादीक्षायां२ सविताभृत्यां२ स्वाहा सवित्रेसोमायेदं सविताभृत्यांपूषासोमक्रयण्यां२ स्वाहा पूष्णेसोमाये

दं एषासोमक्रयण्यांवरुणउपनद्धः स्वाहा वरुणायसोमायेदं वरुणउपनद्धोसुरः क्रीयमाणः स्वाहा असुरायसोमायेदं अ
सुरः क्रीयमाणोमित्रक्रीतः स्वाहा मित्रायसोमायेदं मित्रः क्रीतः शिपिविष्टआसादितः स्वाहा शिपिविष्टायसोमायेदं शिपिवि
ष्टआसादितोनरंधिषः प्रोह्यमाणः स्वाहा नरंधिषेसोमायेदं नरंधिषः प्रोह्यमाणोधिपतिरागतः स्वाहा अधिपतयेसोमा
येदं अधिपतिरागतः प्रजापतिः प्रणीयमानः स्वाहा प्रजापतयेसोमायेदं प्रजापतिः प्रणीयमानोग्निराग्नीध्रेस्वाहा अ
ग्नयेसोमायेदं॰ अग्निराग्नीध्रेबृहस्पतिराग्नीध्रात्प्रणीयमानः स्वाहा॰ बृहस्पतयेसोमायेदं॰ बृहस्पतीराग्नीध्रात्प्रणीयमा
नइंद्रोहविर्धानेस्वाहा इंद्रायसोमायेदं इंद्रोहविर्धानेदितिरासादितः स्वाहा आदित्यैसोमायेदं अदितिरासादितोविष्णु
रुपावह्रियमाणः स्वाहा विष्णवेसोमायेदं॰ विष्णुरुपावह्रियमाणोथर्वोपोत्तः स्वाहा अथर्वणेसोमायेदं अथर्वोपोत्तोय
मोभिषुतः स्वाहा यमायसोमायेदं॰ यमोभिषुतोपूतपाधूयमानः स्वाहा पूतपेसोमायेदं अपूतंपाधूयमानोवायुःपू रम॰
यमानः स्वाहा वायवेसोमायेदं॰ वायुपूयमानोमित्रः क्षीरश्रीस्वाहा मित्रायसोमायेदं॰ मित्रः क्षीरंश्रीर्मंथीसक्तुश्रीः स्वाहा

मंथिनेसोमायेदं॰ मंथीषक्रुश्रीर्वैश्वदेवउन्नीतः स्वाहा विश्वेदेवायसोमायेदं वैश्वदेवउन्नीतोरुद्रआहुतः स्वाहा रुद्रायसोमाये
दं अपउपस्पृश्यरुद्रआहुतोवायुराहृतः स्वाहा वायवेसोमायेदं वायुराहृतोनृचक्षाः प्रतिख्यातः स्वाहा नृचक्षसेसो
मायेदं॰ नृचक्षाः प्रतिख्यातोभक्षआगतः स्वाहा भक्षायसोमायेदं॰ भक्षआगतः पितृणांनाराशंऽसः स्वाहा पितृभ्यः
सोमायेदं॰ अपउपस्पृश्य पितृणांनाराशंऽसोऽसुरात्तः स्वाहा असवेसोमायेदं असुरात्तः सिंधुरवभृथमवप्रयन्स्वा
हा सिंधवेसोमायेदं॰ सिंधुरवभृथमवप्रयन्समुद्रमवगतः स्वाहा समुद्रायसोमायेदं॰ समुद्रोवगतः सलिलः प्रप्लु
तः स्वाहा सलिलायसोमायेदं॰ सलिलः प्रप्लुतः स्वरुदृचुगतः स्वाहा स्वःसोमायेदं॰ प्रादेशमात्राएसर्वसान्
नुपरिष्टात्सेचनवंतिमध्येसन्नतानि वायव्यानिभवंतितेषां यान्यद्रिसहस्राणिवैकंकतानिस्युर्यौवापहियोद्व।
क्षः फलग्रहिः कोवोयुनक्तिसवोयुनक्तिति स्वरपात्राणिप्रयुनक्तिपान्सनाम्नातानिमंत्राणिभवंतानि अग्निर्देवता
गायत्रीछंदउपांऽशोः पात्रमसि इक्षिलेऽसउपांऽशुपात्रं सोमोदेवतात्रिष्टुपछंदोंतर्यामस्यपात्रमसि उत्तरमंतर्या

मस्य बृहन्नसि बृहद्ग्रावा बृहतीमिंद्राय वाचं वद तेअंतरेण ग्रावाणमुपऽ रूपवनं दक्षिणामुखऽ संऽस्पृष्टं पात्राभ्यां तमपरे
णमृत्यं द्विदेवत्यपात्राणि इंद्रो देवता जगती छंद इंद्रवायुवोः पात्रमसि परिस्रुगैंद्रवायवस्य बृहस्पतिर्देवतानुष्टुप्।
छंदो मित्रावरुणयोः पात्रमसि अजगावं मैत्रावरुणस्य अश्विनौ देवता पंक्ति छंदो मित्रावरुणयोः पात्रमसि अजगावं
मैत्रावरुणस्य अश्विनौ देवता पंक्तिछंदो श्विनोः पात्रमसि द्विकर्णाश्विनस्य तान्यपरेण प्रवाहुक्शुक्रामंथिनोः पात्रे सूर्यो
देवता बृहती छंदः शुक्रस्य पात्रमसि दक्षिणं बैल्वऽ शुक्रस्य चंद्रमा देवता सतो बृहती छंदो मंथिनः पात्रमसि उत्तरेणवैकं
कतं मंथिनः तेअपरेण प्रवाहुक्कतुपात्रे आश्वत्थेअश्वशफवुध्नेऽभयतोमुखे कोवो पुनक्तिसवो पुनक्तु दक्षिणम धुर्यौः
कोवो पुनक्तिसवो पुनक्तु उत्तरं प्रतिमस्यातु विश्वेदेवा देवतो लिहा छंद आग्रयणस्य पात्रमसि दक्षिणस्याऽ श्रोणप
मायुपणस्थाली इंद्रो देवता ककुछंद उक्थ्यानां पात्रमसि उत्तरस्यामुक्थ्यस्थाली इंद्रो देवता ·मसि उक्थ्यपात्रं च तस्या   राम०
उत्तरं उत्तरऽस्यास्तांषंतरेण द्रोणपुदंचनि याह्य पात्राणि कोवो पुनक्तिसवोपुनक्तु आग्नेयं कोवोपुनक्तिसवोपुनक्तु ऐंद्रं

कोवोकु सौभर्यं कोवो॰कु उत्तरेऽसेदधिग्राह्यपात्रमौदुंबरंचतुरस्रक्ति कोवो॰कु॰ एवंरूपमेवाऽघ्वराभ्ययोरेकं कोवो॰कु
एतस्यैवहविर्धानस्याग्रेणोपस्तंभनमादित्यस्थालीं कोवो॰कु आदित्यपात्रंचतस्याउत्तरं पृथिवीदेवताविराट्छंदोध्रुवस्य
पात्रमसि उत्तरस्यहविर्धानस्याग्रेणोपस्तंभनमनुपोसेध्रुवस्थालीं कोवो॰कु मध्येपरिछिन्नवा यथाकाशंदधिचमसानथ्य
ग्रेधानोहिताकात्स्वरुकान्वा चतुरस्रोब्रंह्मचमसो होतुस्त्कपरिमंडलः पृथुरूक्षयजमानस्यत्वष्ट्रिमझाहुरिष्यते प्रशा
स्त्रारवत्तत्रस्यादुतरेष्टाब्रह्मचांसिनः पोतुरग्रेविशाखीयान्नेष्टुस्त्कवियहीनकः अछावाकस्त्साबाशाग्री प्रस्युमसूरवगः
सव्याव्रतेसदस्यस्यादेतच्चमसलक्षणं दंडानामेषआकारः चमसाश्चतुरस्त्रगाः होत्र्ब्रंह्मणउद्गातुःयुष्टस्यासुब्रंशं
सिनः पोतुनेष्टछावाकनामाग्नीध्रस्येतिचक्रमः कोवोपुनर्कि॰कु एकादशकलशः दशइवचमसाध्वर्यवाः पुनर्म्मिते
पृथिवीज्योतिषासह दक्षिणस्याहविर्धानस्याधस्तात्पुरोक्षंद्रोणकलशःसदशापवित्रं तस्यवायव्योर्द्दक्षतिपागः पु
नर्म्मिवायुमंतरिक्षेणतेसह उत्तरस्यहविर्धानस्योपरिष्टान्नीडआधवनीयं पुनर्म्मिवाचःसहस्रेणते पृथुरेस्तम्नं

एतस्यैव हविर्धानस्याधस्तात्सम्भुरदक्षं त्रीनकधनान्युपरवान् एकं द्वेत्रीणि यस्मिन्निर्मिमीते तेनस्याधिषवणं चर्म रक्तं परिक्रम्य चतुष्ठु
दस्तुपरिखादासेचनवत् रक्षोहणोवलगहनः प्रोक्षामि वैष्णवं अधिषवणचर्माभिप्रोक्ष्य रक्षोघ्नो वो वलगघ्नः प्रोक्षामि वैष्ण
वान् ग्रावुराणः रक्षोहात्वावलगहा वैष्णवमास्तृणामि अधिषवणफलकयोरुत्तरलोमास्तीर्य रक्षोघ्नो वो वलगघ्नः स
ऽसादयामि वैष्णवान् तस्मिंश्चतुरो ग्राव्णः प्रादेशमात्रानूर्ध्वसानूर्नाहनप्रकारान् अश्मनः सन्सादयंती त्युपुलं प्रति
ष्ठितं मध्ये पंचमं तमभिमुखा भवंति स्थवीयांऽसिमुखानि अंपांक्षया क्रतस्य गर्भो भुवनस्य गोपाः श्येनाअतिथ्यपःप
र्वतानां ककुभः प्रयुक्तो नपातारोवहुनं द्रऽकूयत घोषेणामीवाऽश्चातयत प्रयुक्ता स्थवहता स्वर्गं लोकं यजमानमभिवह
त मंत्रा अभिमंत्र्य अग्निष्टोमीयवत्सवनीयपात्राणि प्रयुनक्ति कर्मणे वां यज्ञस्य संततिः पवित्रे कृत्वा यजमानं वाचं यछ्
संविशं तामग्निहोतारंक स्नायुनक्ति सहवायुनक्तु अग्निहोत्रहवण्यामपन्नास्नीय दूर्व्वद्रुतस्याभिमंत्र्य ब्रह्मन्प्रोक्ष्यामि ओं राम०
प्रोक्ष शंधवर्षो क्षणीशेषऽं सदाहविर्धानयोर्मध्ये निधायस्य पुतिर्यंचऽंस्तं खरासमेष्यति प्रोक्षणीरासादये ध्यावर्हिरु

पत्नास्यास्त्रुवं च स्रुवं धिर्तिं च स्त्रुव श्च संमृज्य आज्येन दर्भो देहि मोक्षणेरभिपूर्य स्यादिशाला मुखीये पत्नीकर्माण्याज्याधिश्र
यण ऽ शाला मुखीये आज्यग्रहणकालेमचरण्यामादितः स्त्रुमीत्तुर्गृहीतं गृहीत्वा पाशुकान्याज्यानि गृह्णाति क्षमो
स्यारवेषुः यानिकास्थानि तद्दहरभ्या धास्यन् स्याता निसहे ध्येपिमोक्षयेत् समानमा स्त्रुचाऽसादनात् एतोअसदन् मु
चन्मितिसेवा विष्टचः स्रयंस्यते स्त्रुचः सन्नाभिमंत्रयते विष्णुनिस्था अयं यज्ञो ममाग्ने पंचहोता अत्रसोमिका नां पात्राणाऽ
सऽ सादनमेके समामनंति आसन्नामंत्र्यात्यादिकस्याश्च दक्षिणास्त्या स्वाहा पुरा प्रातरनुवाकान्जुहुयात् प्रजापतय इदं
पंचहोतारं चाग्नीध्रे स्वर्गकामस्य नित्यवदेके समामनंति अग्निहोता वाताध्वर्युर्गच्छतः स्वाहा वाचस्पतये ब्रह्मण इदं म
ध्येन्ये तन्याहुतीः पश्चाहुतीः पुरोडाशाहुतीरिति जुहोति अभितः सोमो हवीः अत्र राजानमंतरीषे ग्रावस्थपावहरति हृ
देतामनसे त्वा दिवे त्वा सूर्याय त्वोर्ध्व मि मम धुरं कृधि दिवि देवेषु होत्राय च्छ सोमराजा मन्ये ह्य वरोह मा भेर्मा संविक्थ्या मा त्वा हि
ऽसिषं प्रजास्त्वमुपावरोह प्रजास्त्वामुपावरोहंतु उपावहृत्य पुरोभावः पुरावावयोभ्यः प्रवदितोः प्रातरनुवाकमुपाकरोति

विश्वरूपागानाकृते होतरेहि प्रातर्यावभ्यो देवेभ्योनुब्रूहि ब्रह्मन्वाचंयछ प्रतिप्रस्थातः सवनीयान्निर्वप सुब्रह्मण्य एणा माह्वय संप्रे
ष्यति ब्रह्माउपाकृते प्रातरनुवाके वाचंयछत्यापरिधानीयायाः मनसा तेवाचं प्रतिगृह्णामि अध्वर्युर्होतारमाह अत्रप्र
तिप्रस्थाता सवनीयानां पाणिप्रक्षालनादिकर्म प्रतिपद्यते प्राग्वंशे प्रतिस्थाता सवनीयान्निर्वपति सर्वे यवा भवंतिलजा
र्थान्परिहाप्य कर्मणेवामित्यादिना यत्तसंततिः उत्तरेण गार्हपत्याहवनीयौ दर्भान्संस्तीर्य द्वंद्वंन्यंचि पात्राणि प्रयुन
क्ति द्वे भंजनार्थे कपाले एकादश पुरोडाशकपालानि सूर्पे द्वे यं च द्वंद्वं मुसलूखलसलाभ्यां सहाग्नीध्रस्य पत्न्यावानखा
निसाद्युंत इतराणि प्रकृतिवत् पुरतः पात्री प्राशित्रहरणमदंती मेक्षणमुपवेशमुत्पवनार्थं च संमार्गत्पांच प्रात
र्दोहपात्राणि वाजिनपात्रं च सर्वे पुरेवात्रकृते पवित्रे यजमानवाचंयछ संविशंतां वानस्पत्यारसिदक्षा यज्ञा वेष्य
वं प्रत्युष्टं रक्षः यजमानहविर्निर्वेश्यामि इत्यादि निर्वापकाले देवस्यत्वा हस्ताभ्यामिंद्राय हरिवते जुष्टं निर्वपामि इं
द्राय पूषण्वते जुष्टं निर्वपामि अन्यमस्मिन्सूर्पे पवित्रे निधाय देवस्यत्वा हस्ताभ्यां सरस्वत्यै भारत्यै जुष्टं निर्वपामि

तम०

तस्मिन्शूर्पेपवित्रेनिधाय देवस्यत्वाहस्ताभ्यामिंद्रायजुष्टंनिर्वपामि निरूप्तेष्वन्वोप्याभिघृष्यप्रक्षाल्याभिमृश्यप्रत्ये
त्य इदंदेवानामित्यादि आदित्यास्थोपस्थेसादयामींद्रहरिवन्हव्यꣳरक्षस्वेंद्रपूषन्हव्यꣳरक्षस्वसरस्वतिभारतिहव्यꣳरक्षस्वें
द्रहव्यꣳरक्षस्व सम्पृक्तायामित्यादिदेवस्यत्वाहस्ताभ्यामिंद्रायहरिवतेवोजुष्टंप्रोक्षामींद्रायपूषण्वतेवोजुष्टंप्रोक्षामि
सरस्वत्यैभारत्यैवोजुष्टंप्रोक्षामींद्रायवोजुष्टंप्रोक्षामि शुंधध्वमितिसर्वाभिः प्रोक्षणं कृष्णाजिनादानाद्यवहननकाले
लाजान्परिहाप्येतरानवहत्यतुषकरंभैर्निनीय यथाभागंव्यावर्तध्वं इदमिंद्रस्यहरिवतइदमिंद्रस्यपूषण्वतःधानार्था
नइदमिंद्रस्यपुरोडाशान्कृष्णाजिनादि देवस्यत्वाहस्ताभ्यामिंद्रायजुष्टमधिवपामिधान्यमसीत्यादिकपालानामुप
धानकालेध्रुवमसीत्यादिनिर्दग्धमित्यंतंभर्जनार्थमुपदधातिअपाग्नेऽग्निमित्यादिनिर्दग्धमित्यंतमितरमुपदधाति
मकृतिवहृष्टानुपधापरूक्षीज्ञीण्युपधायकपालानिसायंदोहवत्प्रातर्दोहंदोयत्येताआचरंतीत्यादिसंक्षालननिन
यनांतंभृगूणामंगिरसांतपसातप्यध्वमितिभर्जनार्थयोरूहः भृगुणामंगिरसोतपसातप्यध्वंमदंतीरधिश्रयतिप्रक्षा

लितायामित्यादिदेवस्यत्वाहस्ताभ्यामिंद्रायजुष्टं संवपामितंडुलानुत्पूयपिष्टान्युत्पूयान्यावायजुषोत्पूयस्रुवेणाभ्युद्त्या
दिधर्मास्यविश्वायुषः तंडुलानोप्यधानाःकरोतिधर्मोसिविश्वायुः व्रीहितोप्यलाजान् धर्मोसिविश्वायुःपुरोडाशमधिश्रि
त्यामिस्तावत्ययस्यांकरोतितसेभ्रातरौहे सायंदोहमानयतियत्संवर्त्ततेसामिक्षायदन्यत्तद्वाजिनंप्रथनादिपुरोडाशा
नामंतरितं सर्वेषामाप्यत्वेपंवर्हिर्षिनिनीय घृताग्रेहि मनुष्य अनिशितमसि रूपंवर्णी अग्नेस्त्वा दिवःशिल्पं उ
त्करेत्यागः अयप्राणश्चाइदमहंपुरोडाशस्यसूर्यज्योतिषोविभातमहतइंद्रियाय धानार्थान् सूर्यज्योतिरितिलाजा
न् सूर्यज्योतिरितिपुरोडाशं तूष्णींधानाभिधार्य आप्यायतां सरस्वत्यैभारत्यैजुष्टमभिधारयामि तूष्णीमैंद्रं यस्तआत्मे
त्यामिक्षां स्योनवःसदनंकरोमि० कल्पयामिव धानार्थमुपस्तरणं स्योनंतेसदनंकरंभार्थंभुवनस्यगोपाश्रिताउ
त्संतिजनितारोमतीनां धानाभुक्तास्ययथाभागंव्यावर्तेथां इदमिंद्रस्यहरिवतःधानार्थानिदमिंद्रस्यपूषण्वतःकरंभा
र्थान् अर्धमाज्येनसंप्लुत्य तूष्णींपात्र्यांप्रतिष्ठापयति अर्धांपिष्टानामाहृताः सक्तून्करोति मंथनंसंप्लुतंकरंभइत्याचक्ष

ते देवस्यत्वा॰हस्ताजिनाहानि देवस्यत्वा॰इंद्रायस्वधत्वेतेनुष्टम पिवयामिधान्यमसीति अएतन्नुकुरुतादित्यं तंआज्येनसंपुस्य
त्संनीपाद्यांप्रतिस्थापयति स्योनते लाजार्थंमुपस्तरणं भुवनस्यगोपाश्रितउत्सातिजनिनासत्तीनां लाजमभुह्यस्य नखेलीजे
भ्यत्कषात्सऽहरंति नखेसूत्कसवत्नधर्मान्मुसत्वधर्माधुकरोति देवस्यत्वा॰हस्ताजिनाहानि अवधूतंअदित्यास्नगसि अधि
अधिषवणामिस्यमानुषाश्लिप्रतिवोदित्यास्त्वावेतु आग्नीध्रस्यपत्न्यावासव्यहस्तनखानिसाधंते अग्नेस्तनुरसिलाजानखेषा
वयति अद्भ्यस्त्वमानुषात्तइहदेवेभ्योहव्यऽस्कशमिशमीदं दक्षिणहस्तनखेषुनिधाय अवरक्षोदिवः नुषावनपति वर्षहत्या
स्यप्रवित्युऽरक्षः हस्तेनरक्षसांभागः तस्मिंस्त्रीहाम्हतेतिपाद्यांप्रतिष्ठापयति स्योनंतइत्यादित्सनीयवमयंपुरोडाशं हऽहगाहऽ
ह आमिक्षाऽसऽहत्यहयोव्रयोरुत्धृत्य वाजिनेकदेशेनोपसिंचति इराभूतिः स्रुचेणकपालानिप्रहृत्यज्य विरमतीराविरामः
पन्नाभिजेनानात्यभ्रुदुषारुशात्यशहरिति नत्मचरुं एयानुहोति श्रेणोमहाग्निःसमिधाहवंमेश्रएवत्सापोधिवत्नामु देवीःश्रेणोतुग्रा
वाणोविद्धुषोनुपत्नऽश्रेणोतुदेवः सविताहवंमेस्वाहा अग्मपथावसवितस्यइदं॰अपरंचतुर्गृहीतंगृहीत्वासंमेष्यती अ
परस्यहोत्रेमैत्रावरुणस्यचमसाधुर्युवाइवैकधनिनाआईवतनेहः पत्नीमुदानयोन्नेतहोतृचमसेनवसतीवरीभिःश्चात्वालं

मत्यात्व मेष्टुरेह्य तस्य वामीरन्वग्निस्त्रेयच्चपत्नवरे निर्मथ्यं दधताः रुद्रावस्वरस्वासिष्टु वाना मामाहिंसीः नेष्टापत्नीमुदानयति पन्नेजनीः स्था
तं धारयन्तोऽन्तरेण तीर्थेनाभिप्रव्रजंति यत्रहोतुः प्रातरनुवाकमनुब्रुवतो पश्चरणीयुस्तत्र यो हुं ध्रुवं हंतीमां ग्रह्णाति यदिनम्रणोति वधि
रोहभवति वा चोहृश्छिद्यते यदिदूरेस्युः प्रस्युदूह्युग्रह्णीयात देवीराप अपान्नपाद्युऊर्मिर्हविष्य इंद्रियावान्मदिंतमः स्तं देवेभ्यो देवत्रा
धत्त शुक्रं शुक्रपेभ्यो येषां भागस्थस्वाहा अष्टुत्तरेण मंतं धीयामि जुहोति अद्मुरदं कार्षिरस्यपापां मृधं दर्भैराहृत्युपप्राव्ये
समुद्रस्यत्वाऽवकयाऽग्ने अभिहुतानां मैत्रावरुणचमसेनं ग्रह्णाति सोमस्य तास्मन्नवनो रसं ग्रह्णामि एकधनाः प्रतिघटं मंत्रा
वृत्तिः पत्नीपन्नेजनीर्ग्रह्णाति प्रत्यङ्तिष्ठंती वसुभ्योरुद्रेभ्यः आदित्येभ्यो विश्वेभ्योदेवेभ्यः पन्नेजनीर्ग्रह्णामियज्ञायवः पन्ने
जनीर्ग्रह्णामि नेष्टुरेह्य तस्य वामीः नेष्टापत्नीमुदानयति अपरेणाग्नीध्रीयं पत्नीपन्नेजनीः सादयति प्रत्यङ्तिष्ठंती वसुभ्योरु
द्रेभ्यः पन्नेजनीः सादयामि यज्ञायवः पन्नेजनीः सादयामि ता एव मैत्रावरुणः सीदंतमन्वुपसादयति होतृचमसेन वसतीव राम०
रीभ्यो निषिच्योपरिचात्वाले होतृचमसं मैत्रावरुणचमसा सं स्पर्शयन्वसतीवरीर्व्यानयति समन्यायंतीत्यभिज्ञायाहोतृचमसा
मैत्रावरुणचमस आनयति मैत्रावरुणचमसान्होतृचमसे एतद्धाविपरीतं उपरिचात्वाले धार्यमाणे उभयेः प्रचरणयासम

नक्ति संवोनकुवरुणः समिंद्रः संपूषासंधातासंबृहस्पतिः त्वष्टाविष्णुः प्रजयासं॰ रराणोयजमानायद्रविणंदधातु होतृचमसीया
अनक्ति यथायथंद्वैरोतुभिः कल्प्यंतां मैत्रावरुणचमसीयाः अवेरयोध्वर्या३ इति होताध्वर्युंपृच्छति ऊतेनन्नमुरूतेमाः पश्यु प्र
त्युक्त्वा प्रचरणीहोमाकृतुकर्णंजुहोति यमग्नेपृत्सुमर्त्यमवोवाजेषुयंजुनाः सयंताशाश्वतीरिषः स्वाहा अग्नयइदं तदभावेचतु
र्गृहीतेत्युक्तं अथैकेषांयद्यग्निष्टोमोजुहोति यदुस्वध्यः परिधीन्निमार्ष्टि यदीषोउशीहुत्वा परिधीन्नेयंनिमृज्य द्रोणकलशऽर
रटीन्वोपस्पृशतिनजुहोतिनोपस्पृशति वाजपेयेतिरात्रेचयेतद्यजुर्वेद अपद्यतेब्रह्मणास्सहापरयाद्वाराहविर्धानमपः प्र
पादयति सर्वयागतः स्त्रियः सर्वयायजमानःप्रपद्यतेब्रह्मासवनीयास्कप्रपाद्यमानोस्कत्तरेणहविर्धानंगत्वा सर्वयाद्वारा
हविर्धानंप्रविश्याग्नेरवरंदक्षिणातिक्रम्योपविशति राजानंमीयमानेभिख्ययमाणेग्रहेषुचगृह्यमाणेषुचवाचंयच्छत्या
ग्रयणस्यग्रहात् अध्वर्युः सर्वयाद्वाराहविर्धानंप्रविश्यदक्षिणस्यहविर्धानस्यपृथुप्रचरणीऽसादयति यंकामये
नपंरकस्यादितितंप्रदरंणेपोपस्पृशेदेतस्यैवहविर्धानस्याधस्तात्पुरोक्षसंमैत्रावरुणचमसमुत्तरस्यांवर्त्मन्योपुरस्तात्ऽ

होतृचमसमुत्तरस्यहविर्धानस्याधस्तात्पुरोक्षंवसतीवरीःपश्चाद्दक्षमेकधनाएतद्धाविपरीतं अपोयजमानोनुप्रपद्यतेयदाए
वैतन्मन्यतेतिविज्ञायते अत्रदधिग्रहेणप्रचरत्यौदुंबरेणगृह्णाति दधिग्रहपात्रमादायप्रक्षाल्य उपयामगृहीतोसिप्रजा
पतयेत्वाज्योतिष्मतेज्योतिष्मंतंगृह्णामि दक्षायदक्षवृधेरातंदेवेभ्योग्निजिह्वेभ्यस्त्वर्तायुभ्यइंद्रज्येष्ठेभ्योवरुणराजभ्योवाता
पिभ्यःपर्जन्यात्मभ्योदिवेत्वांतरिक्षायत्वापृथिव्यैत्वा दधिगृहीत्वा अपेंद्रद्विषतोमनोपजिज्यासतोजह्युपयोनोरातीयतितं
जहि हरति प्राणायत्वापानायत्वाव्यानायत्वासतेत्वासतेत्वाद्भ्यस्त्वौषधीभ्योविश्वेभ्यस्त्वाभूतेभ्योयतःप्रजाअखिद्राअजायं
ततस्मैत्वाप्रजापतयेविभूदाव्नेज्योतिष्मतेज्योतिष्मंतंजुहोमिस्वाहा हस्यायत्प्रसरतआसीनोजुहोति प्रजापतयइदं॰
अथदधिग्रहंप्रचरति अंऽशुमदाभ्यंवाप्रथमंगृह्णाति अदाभ्यंगृह्णाति अंऽशुदाभ्यपात्रमादायप्रक्षाल्य शुक्रं
तेशुक्रेणगृह्णाम्यह्नोरूपेणसूर्यस्यरश्मिभिः वसतीवरीभ्योगृहीत्वा उपनद्धस्यराज्ञस्त्रीनंऽशून्गृह्णाति वसवस्त्वा
प्रवृहंतुगायत्रेणछंदसाग्नेःप्रियंपाथउपेहि प्रथमं रुद्रास[illegible]स्त्वाप्रवृहंतुत्रैष्टुभेनछंदसेंद्रस्यप्रियंपाथउपेहि राम०
द्वितीयं आ[illegible]दित्यास्त्वाप्रवृहंतुजागतेनछंदसाविश्वेषांदेवा^

मंथिनं गृहीत्वा मनो न येषु हवनेषु तिग्मं विपश्च्या वनुथो द्रवंता आ यः शर्याभिस्तुविनृम्णो अस्याश्रीणीतादि
शं गभस्तौ सक्तुभिः श्रीणाति अनाभिध्वं सर्वं मानामिनराः ऊर्ध्वग्रहान्पवित्र दशाभिः परिमृज्य एव तेयो
नि: अनाभिध्वं छेदं आपाद्दि सादयति शुभ्यां धाराभ्यां मध्यधारां ग्रहाः लिप्य आग्रयणस्थाल्या ऽ सोमकलशस्य
स्थिस्या अ आनीय तां ह्लि नीधां धारां करोति ये देवा दिव्येकादश स्थ पृथिव्यामध्येकादश स्थाप्सुक्षितो महिनैकाद
श स्थ ते देवा यज्ञमिमं जुषध्वमुपयामगृहीतोसि आग्रयणं गृहीत्वा त्रिर्हिंकृत्य वाचं विसृजेत हिं हिं हिं सोमः पव
ते सोमः पवते सोमः पवते सुभूताय पवते सुभूताय पवते ब्रह्मवर्चसाय पवतेऽस्मै ब्रह्मणे पवतेऽस्मै सुन्वते यजमा
नाय पवत मह्यं ज्यैष्ठ्याय पवते यथा देवेभ्यो भव ग्रामस्य मधु पवस्व त्रिः कृत्वा शनैरुच्चैरत्युच्चैः पवित्र दशाभिः परि
मृज्य एष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः सादयति जीनानि धूमो मलिप्ता ग्रहाणि ग्रहान् यपनेयमेव सोऽयमिति आग्नेयपा
त्रमादाय प्रस्थाप्य अग्न आयूंषि पवस आसुवोर्जमिषं च नः आरे बाधस्व दुच्छुनां उपयामगृहीतोस्यग्नये त्वा
तेजस्वते आग्नेयं गृहीत्वा पवित्र दशाभिः परिमृज्य एष ते योनिरग्नये त्वा तेजस्वते सादयति उक्थ्यपात्रमादाय प्रस्था

२८

सौ· श्रु· ल्प उत्तिष्ठन्नोजसा सह पीत्वी शिप्रे अवेपयः सोममिन्द्र चमूसुतं उपयामगृहीतोसीन्द्राय त्वौजस्वते ऐन्द्रग्रहं गृहीत्वा पवित्र
दशाभिः परिमृज्य एष ते योनिरिन्द्राय त्वौजस्वते सादयति सौर्यपात्रमादाय प्रक्षाल्य अदृश्रमस्य केतवो वि रश्मयो
रश्मयो विभ्राजमाना भ्राजन्तो अग्नयो यथा उपयामगृहीतोसि सूर्याय त्वा भ्राजस्वते सौर्यं गृहीत्वा पवित्र दशाभिः परिमृज्य एष
ते योनिः सूर्याय त्वा भ्राजस्वते सादयति स्थाल्यां गृह्णाति उक्थ्यस्थालीं प्रक्षाल्य उपयामगृहीतोसीन्द्राय त्वा
बृहद्वते वयस्वत उक्थाव्युवे यत्त इन्द्र बृहद्वयस्तस्मै त्वा विष्णवे त्वा उपयामगृहीत्वा पवित्रदशाभिः परिमृज्य एष
ते योनिरिन्द्राय त्वोक्थाव्युवे सादयति ध्रुवस्थालीं प्रक्षाल्य पात्रिमेनो गृहीत्वा मूर्धानं दिवो अरतिं पृथि
व्या वैश्वानरमृत आ जातमग्निं कविं संम्राजमतिथिं जनानामासन्ना पात्रं जनयंत देवाः उपयामगृहीतोस्य
ग्नये त्वा वैश्वानराय ध्रुवोसि ध्रुवक्षितिर्ध्रुवाणां ध्रुवतमोच्युतानामच्युतक्षित्तमः स्थाल्यां ध्रुवं गृहीत्वा
ति पवित्रदशाभिः परिमृज्य एष ते योनिरग्नये त्वा वैश्वानराय आयतनेन हि एवं सादये ध्रुवकामसन्तं रा·म·
राजपुत्रो गोपायत्यायनरात्रं हि स्नातादि ध्रुवस्य यजमानो मूत्रं करोति आ यनयनात् धारयति रमति प्रवीरयति

मांप्रियं नाथऽपेहि ततीयं ते रेनं चतुस अधूनोति पंचकृत्वः सप्तकृत्वो वा मांशास्तेशुक्र मुक माधूनोमिभं
द्रनासतेशुक्रः धूनोमि कोतुनासतेशुक्र· धूनोमि प्रथमन्तनामुहे धूनोमि रेशीपुतेषु· माधूनोमिमेषीपु
तेषु· धूनोमि द्वितीयं वाशीपुतेषु· धूनोमि विश्वभतस्तेषु धूनोमि माध्वीषु धूनोमि ततीयं ककुहासतेषु: धूनो
मि शाक्करीषु तेषु माधूनोमि शुक्रासतेशुक्र धूनोमि चतुर्थं अभिनुन्ता आयुष्यम्युर्दिवो धाराऽअसश्चत अध्वर्यु
र्ग्निहमाराय ककुहं रूपं वृषभस्य रोचते बृहत्सोमः सोमस्य पुरोगाः शुक्रः शुक्रस्य पुरोगाः हरति यत्सोमारम्भं
नामन्तान्त्रविततस्मै ते सोम सोमायस्वाहा पृष्ठायाऽतरतेन आसीनो जुहोति सोमाघ्नेदं· अध्वर्यो द्वादश प्रथममाभ्यं
: पष्ठौहीस्ते रसामिश्रु साधी वासं च आसीनोधवनाभं शक्रस्त्नामानि निदधाति द्विरेवत्या पात्रालाम्भस्नादं
रूधन्हन् एककच्छपाया आम्प्रः ऽं राजानमुपलेष्वप्य वसतीवरीभिरुपसृज्य अवीमधं वो मनस्तामजामान्तप्रता
नाभागाइद्रूप्यास्य इंद्रे ताइवीर्यीरुधः· संविशन्त्वा अंशुमन्तं नाट्ं सवनाय सोमं राजानमभिमं अहिं त्वप्यावीः सप्त
रभिषुत्य आमारूकान्स इहप्रजयामहराध्यक्षोदेतांद्विधं वीर्यमानि वेधीः प्रथमन्तरमं शस्यभिरभिमंत्रयते इत्स

स्वस्त्वं रथपतिर्वीमनुधासिमंत्रवोनिमनुष्यस्य पूर्वैः नतोयं योनिमनुसंचरंतं इसंजुहोम्यनुमत्रातोत्रा: त्रिष्टुप: वामदे
वो मंत्रत्यागात्मनो नवानं गरहाति वामदेवस्यार्षी अध्वर्युर्यजमानस्य प्राणापानयोर्मध्यस्थेन वायुना कया
नश्चित्रं आभुवदूती सदावृधः सखा कयाशचिष्ठयावृता धयामं गहीनोसि पराङ्मुखो गरहाति इंद्राग्नीमंच
वेः कत्तुलांचर्वः सोमो बृहस्पतिः वचो मे विश्वे देवाः वर्चो मे धत्तनमश्विना अध्वर्युरपडममस्प स्पर्धन्ते वा यारी
मनुवो च द्रुसागिवेहनत परिविश्वानि काव्यानेमिश्चक्रमिवाभुवस्वाहा प्राणापानयोर्मध्यस्थेन वायुना
जुहोति परिविश्वानि काव्यानेमिश्चक्रमिवाभुवत्स्वाहा प्राणापानयोर्मध्यस्थेन वायुनाजुहोति प्रजापतयइदं
अध्वर्योः द्रूरदा प्रथमगर्भः पद्योहोतोरसि कामधीयासंचतं इ सास्मिर प्रमवसु लोभसयाति भक्षोहि
माविशदीर्घायुत्वाय शंतनुत्वाय रायस्पोषाय वर्चसे सुप्रजास्त्वाय एहि वसो पुरूवसो प्रियो मे हृदोसि भक्षमागीय
मा त्वा प्रतीक्षते अग्निर्नेत्ता बाहुभ्यां संधारयंत प्रतिग्रहा नचक्षुसंवारे व सोमस्य वपुषा आवरत्वेर्ष अर्वे इप
होतर्हुपहूयस्व वाग्जुषाणो सोमस्य तृप्यतु भक्षं पिब हि ला हि न्यमे नागा आहरि विलत्वा नमे मा विनीतस्यः पि

वोमे स प्रस्तरपो नुपति स्तु स्वभामेवाख्यानि मतिथा: नानि देशा मनि शरांन्ते भक्षितस्वमालीनीयप्रस्तानं ऽन्त
रस्यां वर्त्तन्यां होतृचमसं वसतीवरीभिः पूर्ये निग्राभ्या म्. यजमानं वाचयति निग्राभ्याः देवश्रु तः नराग्रामेमावित
चन्देवस्य त्वा हस्ताभ्यामाददे ग्रावाणमुपांशुसवनमादाय ग्रावस्थाध्वरकृद्देवेभ्यो गंभीरमिममध्वरं कृ
ध्युत्तमेन पविनेंद्रायसोमं सुषुतं मधुमंतं पयस्वंतं वृष्टिवनिं अभिमंत्रयते नमारत्नो धा यंय कन्यामपरां
गृहीत्वा विसृजते अंशूनुपले निधायांगुलिभिर्मिमीते ऊ यव देवंताना इंद्राय त्वा वृत्रतुरे अंगुष्ठेनोपमध्य
मया इंद्राय त्वाभिमातिघ्ने अंगुष्ठेन मध्यमया इंद्राय त्वादित्यवते अंगुष्ठेन तर्जन्या इंद्राय त्वा विश्वदेव्यावते अंगु
ष्ठेनोपमध्यमया सर्वाप्रथमं तनयापं च मं तये वो जसं पंचकृत्वो यजुषा मिमीते पंचकृत्वस्तूष्णीं तूष्णीमानेन सर्वे
ष्वम हृतांनां शृनुपसमूहतिभूयां संप्रातः सवनायराजानं परिकल्प्य यजमान्यो यां संमाध्येदित्वा धोपसंन
प्रप्रत्यावोपके कमहा या आग्रं राजानमुपले सुष्वपशोत्वमसे शृनय धायमतीस्मि नाग्रावाणमुपांशु सवनं मु
पनीधारमन्नाहि: प्रस्थितां पारि आ च यग्निमा भ मु पैति यागमामुररा धरा त्काम्सादिशा आधावं सं यनिष्ठुर

निग्राभमुपैति आपान्तमन्युस्तनूरेषाधो मर्जी अमृतस्य पत्नीमारेदेवी ईंवत्रे मंधवं धत्तो धहूता: सोमस्याविवतो प
हूतो धुक्षा कं॰ सोम: पिबतु तानामेके देशेनोपसदः अधिदारित्तां मनोनानिग्राभोपायमुपसर्गं अग्ना प्रातरवा भस्य
मुपसत्स्वस्य रात्र: पद॰ एकनाप्रीजसत्: प्रतिष्ठाना दृषवर्मेतानिधाय यन्ते सोमदिविंज्यायतिर्यम त्व अंशः धुतं धंतनि
मं तेना सम्पयजमाना यो हरा पाकूध्यातित्रात्रे धाव: राजानमभिमंत्रयते अधिपतो वीरुसतीवीरया धामूजं रु भाया
मूर्जं मे धत्तं मा व ए हिं॰ सिंषं मामा हिं॰ सिंषं आधियवस्राकलयं अवी रधं वो मनसाभुआजान्मनप्रआतो भय
६ वेहू स्वाम इदं तादेवी वीरुधः संविदाना अनुमन्यंताः सवनामसोमं राजानमभिमंत्रयमाभर्तामिति व्याम्ना वासाम
घंम्य अनर्घं सन्त्वावयामिदूषितं प्रेषिता ऽपावपुस्त अस्त्व॰ रायूर्मित्रस्ते अस्त्व॰ राभूः वे हृतो तो अस्त्व इदमहं अ
हुत: सो मो राजा तत्तामंतर्धायाभिपुत्तो ति एके आमास्को न हू त्री ति सहाति पंच षट् सप्त अष्टो अष्टो वापरोजि
पुतोति इत्यस्मात्रं. अथ प्राति प्रस्थोपा॰ शुपानं धारयन्त पात्ताना मुपरिष्टाद्धा व॰ शृ अंतर्दधाति ताभिन्वाभि
पुतमश्वमुरं जलिनाभिसत्यहाति या व स्यन्ते मे पवस्व वाजिन्वधावृत्यो अ॰ शृभ्यां गभस्ति पूतो देवो देवानां प राम

वितमसि एवं भान्तेति तेभ्यस्त्वा ॐ शुद्धयस्मनिधानमात्रे यस्याधस्तात् एष प्रथमः पर्यायः एवं विहितेन द्वितीय
स्तृतीयश्च प्राङ्मुखाश्चोपचारि नवारत्नी एकारत्नी एकाद्रयकल्पो द्वितीयं द्रव्यश्चस्कंद अथ प्रतिप्रस्थाता नोमाः शुल्वा
त्रेधा रचयेत् अथाग्निहोत्रं ॐ शुक्रं धानि नास्मिन्नासिषु नमश्च पर्युं इं अलिनामिरयहानि वाचस्पतये यस्य वाति
नू ॐ शुद्धयस्मनिधानं ॐ सोपयस्याधस्तात् प्राङ्मुखास्य यजमानो मात्रिवतो वीडयवधूं माभेर्मोम संक्लामा को
द्रुणा वाचस्पतिरेषा सांकृतोसि मधुमतीर्न इषस्कृधि दिव्येभ्यः स्वेन्द्रिभ्योरिक्षेभ्यः पार्थिवेभ्यः अध्वर्युतरमा
५ त्यथ कुर्वन्ति स्रुचमाघारि हविषोन होतार माति कामाति येन या होता प्रतिपारयेत् मनस्त्वाप्तु हविषानो यह्वा यरक्षे
त्वां पात्रेषु संदधि मन्वाहृत्य स्वाहा सामभवः समाय हविषोनः प्राचमसम् ॐ संततं दीर्घं ॐ हुत्वा प्राशान्ते रं देवेभ्यस्त्वाम
रीचिपेभ्यः मध्यमे परिधौ लेपं निमार्ष्टि देवेभ्यो मरीचिपेभ्यस्त्वं सर्वं सामग्यतापस्त्वा ॐ संपात मथनीय लभते
योनिः प्राशान्य तान्तं पात्रमायतने सादयित्वा नास्मिन्नं ॐ शुमया प्यतंततीयमसंवनेपिसु ताभिषुत्य प्रातः अथ
महाभिषवः उशिक् ॐ रेव सोमप्रचरणात्रेणा ॐ दसास्ने प्रियं पायो अपीहि यतसोमास्य नाम जायावित स्मेतमो

सो· अ·

मध्यः स्वाहा अग्न्योः शुक्रपाः पावनो वा विसृज्य सर्वं अर्थ वोदिरस्यो महूतानिष्ठय सभिधुस्वंति पुरस्तात्स्वर्धुराश्चि
तानः प्रतिस्थानात्पश्चान्नेष्टोत रुद्रनेता पश्चाद ध्वर्युः पुरस्तान्नेष्टुरिति पके उपरजानं मुख्यहोतृचमसेऽग्नूलचधा
य प्राच्यस्वावास्य अवीर्य धेनः नूहमीमभिघर्वः आमास्काभूसत्के र एवंद्वितीयं तत्रीत्यवाचि सत्पालिधुल्वंति अ
भिधुतमध्वर्युसंजालिनाऽ शिवालितसुन्नेतां तरी घेलोदय पाश्निमतंकुहानारंपरिहुलौ तरतः क्लिष्ठन आधवनीयेच
नयस्येत्राणाच्यापाऽ होमस्य चर्पथ्याः एवः प्रथमः पर्यायः एवं विहितो द्वितीयस्तृतीयश्च प्राङ्मुखास्येत्यादिहो
तृचमसे यानऽ शून्नुनमेपर्याराभिधुलोति प्राङ्मुखास्ते स्थेत्यादि संभक्षयत्वा नमुपलेभ्यानुरताः संमुखोत्थकत्वा
प्रयोऽस्मतीर्यं सुखेभूयो ऽत्ति चात्तमेभ्यः प्रथमऊनानि विस्ता धत्ते नेष्ट्रस्तनारोत्रोता कलशं प्रतिष्ठाप्यत स्मिन्नुरीची
नरशं चविशंति तन्वंति प्रावित्रंत्वोविनतंद्रसत्राश्यते प्रभुराभ्यातो पर्येणिविश्व सः अतमतनूर्नतस्मो अञ्जु
नेश्वतामध्दहं तत्त्वासमाशानविनत्य मावाभिमंत्र स्तेनेयजमानः पवित्रमप्युयजमानोनाभिः कुत्वातस्मिन्हो राम
तृचमसेनधारऽ ह्मा वयसुरचनेनोन्यो नाधवनीयाधोतचमस आनयति संततां धारा हावयत व्याकामोहृ
स्यमधुकोभवतीति विस्ता धत्ते यंद्रुद्यामस्याविच्छिं धाधारया अंतर्यामे ग्रहानि सर्वोऽश्मानं तोहानौ धूवाद

तयोन पात्रमासाद्य प्रक्षाल्य इदमाद्यमनन्तोऽयं तर्पितं मघवन्माहिंसो मधुरुष्णशायः सवि बोधजलेनात्तेऽक्षामि घावा
पृथिवी अंतरिक्षं वातोऽन्तरिक्षं सजोषा रेवैरवरैः परैश्चांतयो ममघवन्मो दयस्व महीत्वा प्रतिष्ठाप्य प्रसाद्य स्वाहृतोसिम घुम
तीर्नेदयस्व अधिविश्वेभ्यस्त्वं इंद्रियेभ्यो दिव्येभ्यः पार्थिवेभ्यः मध्वयुंक्त इमासाद्य दुर्वं नाहि स्मान्वेहि इमारेताहोतारस्मानि श्री
माति एनयाहोता प्रतिपाद्ययेत् मनस्त्वाष्टु उत्तरतो वद्यायोनरं परिधिसंधिमन्वाहवहृत्य स्वाहा वषुमवः स्वयोय उत्तर
तः श्रीं च महेऽङ्ग संततंरीर्घं कुत्वा रंज्ञमघवत्र इंद्रे वेभ्यस्त्वामरीचिपेभ्यः मध्यमे परिधौ लवंनिमार्ष्टि इंद्रेभ्यो
मरीचपेभ्य इदं अग्रवेमाग्नदत्तस्था न्यांचं संपातमवनीय तघ्नतं पोनिरवानाय्यत्सा अथेमं पात्रमायतने सा
दयत्सा न्यानायत्सा ते अंतरेतान्वावास्तमुपांचं शासवनं दक्षिणतमुस्वं च स्तहं पात्राभ्यां नानुदिनेसर्वेडपांच
स्वं नयमिमो जुहुयात परित्वरेनानुदिनेडपांच गुदुहुयानुदिनें धीमदुभावनुदिने होत्र्यांविच्ये के परिपलेनरवसामाले
मस्यांरें इतीयवायानाहं लौबोधरिं वृहत्साम्प्राशु अग्नाप्तपरिलगन्सामाच्य पश्रान्त्रा मधुमघसामायाधानास्यवै
इवाय धाम्नानेव तं इत्यापथ पात्रमासाद्य प्रक्षाल्य आपायोश्च परापुचिपाडपनः सहश्रेंतेनिधुनोविश्वानाइ इपोन

१२

सो॰ श्र॰ अंधो मद्यमयामि यस्य देव दधिषे पूर्वपेयं उपयामगृहीतोसि वायवे त्वा गृहीत्वा पवयमा इन्द्रवायू इमे सुताः उ
पप्रयोभिरागतमिन्दवो वामुशंति हि उपयामगृहीतोसीन्द्रवायुभ्यां त्वा तस्मिन्नेव पुनर्गृहीत्वा पवित्र स्थानेः परिमृ
ज्य एष ते योनिः सजोषोभ्यां त्वा सादयति सर्वान्ग्रहान् यथास्थितिपथ्यो रेवंतं यथायथस्थानं सादयति मैत्रवरुणा
पात्रमासाद्य प्रक्षाल्य अयं वां मित्रावरुणा सुतः सोम ऋतावृधा ममेदिह श्रुतं हवं उपयामगृहीतोसि मै
त्रावरुणाभ्यां त्वा मैत्रावरुणं गृहीत्वा राया वयं ससवांसो मदेम हव्येन देवा यवसेन गावः तां धेनुं मित्राव
रुणा युवं नो विश्वाहा धत्तमनपस्फुरंतीं श्रिताशिरेन पयाश्रीत्वा पवित्र स्थानेः परिमृज्य एष ते योनिर्ऋतायुभ्यां
त्वा सादयति आश्विनमिति द्रुत्य शुक्रपात्रमासाद्य प्रक्षाल्य अयं वेनश्चोदयत्पृश्निगर्भा ज्योतिर्जरायू रजसो विमाने
इममपां संगमे सूर्यस्य शिशुं न विप्रा मतिभी रिहंति उपयामगृहीतोसि शंडाय त्वा शुक्रं गृहीत्वा हिरण्येनश्री
त्वा पविस्य एष ते योनिर्वीरतां पाहि सादयति मंथिपात्रमासाद्य प्रक्षाल्य तं प्रत्नथा पूर्वथा विश्वथेमथा ज्येष्ठ
तातिं बर्हिषदं स्वर्विदं प्रतीचीनं वृजनं दोहसे धुनिमाशुं जयंतमनु यासु वर्धसे उपयामगृहीतोसि मर्काय त्वा

एम

त्रं निरधात्येके यजमानां यथार्थं ९ सर्वा ९ अमैत्रावरुणं गमसीमाधवनीये पूतभृतो विलदुरीचीन रशोपवित्रं
वितत्यय आधवनीये राजानमसर्वं पूतभृत्यवनीय उपयामगृहीतोसि प्रजापतये त्वा द्रोणकलशमभिमृशेत उ
पयामगृहीतोसीन्द्राय त्वा आधवनीयं उपयामगृहीतोसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः पूतभृतं एते पवमानग्रहाव पुरस्ता
दुपयामास्त्वेवं वसोत्रो यजमानः सर्वान्ग्रहानभिमृशति अग्निर्होता अश्वंभवतीर्मैत्राचति: वैधृष्टोत्सप्रहोता
रं वहस्ता द्रप्सस्कंदः पृथिवीमनु हैन्नाश्वाहा इंद्रायेरं यतोद्रप्सकं रतियसे॰ विद्युमतं जुहोमि स्वाहा इंद्रायेरं म
हाहविर्होता नमोदिवेनमः पृथिव्यै स्वाहा वानस्पत्ययेग्रसराइंदु एवं ग्रहायजमानमनुजुहोतिम्. रं चः प्रुवावहि
ष्पवमानाययंचर्त्विज: सम्यारभ्यासर्पंति: अध्वर्युं प्रस्तोता अन्वारभते प्रस्तोतारमुद्गाता उद्गातारं प्रतिहर्ता प्रति
हर्तारं ब्रह्मा ब्रह्माणं यजमान: सर्वोध्वर्युर्बहिर्मुखिं पून्चारभयेति बाग्नयेता अग्नये स्वाहा देवेभ्यो यशोमयिरध
ति घालाम यशुपुत्रजं मदू नयजमानेन गायत्र: पंथावह वो देवतावं केणपथाम्वालि यसू मशीमनालालपवो
समालीकवत्त उगावेधाबेघ ९ से सर्वे मुगपशु यविश्यविमुंचति अथाध्वर्युःस्तोत्रमुपाकरोति वायुर्हिंकर्ता इति.

२५

श्रा. ऋ. प्रसूतो ता प्रजापतिः सप्तदश स्तस्यति हरहा नाविश्चो देवाऽउपमानाऽसोम हतः अग्निर्होता होइं द्रोनिधनं ते देवाः प्राणभृतः प्रा
तांमइ इध्म प्रसूतो अग्ने बर्हिर्मुष्टिं प्रयच्छति ग्रंसानस्तोष्यामः प्रशाध्यः ग्रं सादेवसवितरेतते प्राह तत्र चसू चप्र चयज्ञ
बृहस्पतिर्ब्रह्मा पुष्प्याने चो माना ननन्न चास्माच्छसत्याव आशिषः संतुस्तरो आकूतयन्न तं च सत्यं च वरूतस्मजरे
वस्मसवितः प्रसवे रश्मिरश्मिश्चयाच ताश्चयंजिन्व ओ३ स्तुत स्तूयमानं यजमानऽउपगायति नत्तादेवरूषोऽउपगा
तारो नाध्वर्युः मस्तोहिं कुरुतस्तो प्रस्तुहि तस्तो स्त. हिनत्ति मे च तत्र ओ पुरस्ता दृतिथ्य बमानो ध्वनमानोऽउपानि स्तहो.
तारं ध्या नयो वित्रिस्तुकृसामा ध्वर्यु तस्मयमाने चदस्त्राहोतारं अपति शिनिस्तुवस्सामा ध्वर्युः हिंचानो हिहरमिहितो
मितिमध्यमा यां नस्तो श्रिचा यां रथनोसि गायत्रं छंदः अनुत्वाइभोस्तु ति संवारय अर्धारोहं अपति स्तु. स्तस्य.
स्तः नमस्तुज्ञेमहव ६ स्तु. तं दुहमा मास्तु नमस्य स्तु. तं गाम्यादिं हुं या वेनो व नाम हे पृश्नी माहि त्र जानि धृ सामे सत्या री
देवेषु म्रूया ग्रं स्तवचीसं भाम्या न पतो बहुधस्तः आव भूवसप्रऽत्रे सवा वृधे स देवानामधिपति र्बभूव सो अस्मा राम.
६ आधिपती करोतु वयं ६ स्या मपतयो रयीणां स्तो त्रमनु मंत्रयते स्तु. तेध्वर्यु संप्रेष्यति आग्नीदग्नीन्विहर बर्हि

स्तृणी हि पुरोडाशाः अन्नं कृह्म प्रतिप्रस्थातः पञ्चनोहि अँहसक्त नेयजमाने यथो तं गत्वा परेणो नर वोरैं दक्षिणा निष्क
म्योपविशति स्यन्ती वस्वाव पायाद्धौमारद्फे आग्नी आग्नीध्रस्याग्निविहरत्येताम रेदूं सवने शाला कामि: स्तृनी यंषाः स्क
धि धिये पञ्चनिवपति तेनानुपूर्वेण्यमाम्नुमा भवंति प्रचरंण्यां पंचगृहीतं गृहीत्वा प्रोत्क अशाच परिप्लववारा
आतेपुरस्तात् अंदुन सौनो मैना सेनेभरान्सर्वत्र प्राणा यत्न य इति भागः व्याघ्रा त्ताशो घं पारिप्लवयाभक्षयति अ
भक्षे हि अवरयोषं हेतुरुपहूय पत्थासु छाणा हिन्वमे भक्षितस्य मधुनो नीय प्रक्षाल्यनं आग्नीध्रः यज्ञस्य सं म
ति रक्षितु स्त्रुसाहं तस्ये स्ताणा मिसंतस्ये स्तणा मिसंतस्ये चा यज्ञस्य मार्हे पाप्मान भकृ स्य सं मनाम नुपमृष्टं व
हि स्तरणा माहवनी मन कर्मण्ये वादे वेभ्यः शकेयं देवो वः सविता मध्वानकु धामानां ल प्र मस्के गौ मस्ये कंदः स
वेयममार्जनस्ता व्रस वर्तिमन स्ता प्रयस्के त्रैस्व ध्वंकंदः स्तार्य मन मौतस्त वीर्ये तात प्रमस्के आ गतं कंदः स्तार्य म माप्रजा
पशुभि: देवस्त्वा सविता मध्वानक्तु: कंभस्य तर्प्रिरसि देवस्त्वा सविता मध्वानक्तु: पशिभ्यस्त्वा तत्प्रिरसि देवस्त्वा
सविता मध्वानक्तु पुरोडाशस्य तत्प्रिरसि चाहि स्वयमाना पुनरेत्यवि स्तोतव्यो आ नमः शमयन्त्र समहँन्य प्रतेधारा

सो. श्र. मधुम्नु तडः संदुहन्ते आश्विनं यजमानो हा आनमनु वत्तिप्र ते हत्तयै आध्वर्यु पात्राणि संमृज्य विद्ध्नौ सर्वौष्मं तमः आ
श्विनपात्रमा शाप्रश्राश्य पावांकशाममुमत्यांश्विनाम्स्तावती नयापतं मिमिश्लतं उपयामगृहीतोस्यश्विभ्यांत्वा आ
श्विनं गृहीत्वा वाविनरशासि: परिसृप्य एव ते योनिर्माध्वीभ्यांत्वा साद्यत्ति इत्याकं लक्षा श्यात्राः होः परिश्रयमाणाहोते
यजमानः यत: हिरण्यपूर्यं परिवीयान घः एकत्रीयं यश मुपाकरोति देवस्य त्वा प्रसवइत्यादिनामा हायेत्यादि हि: अभ्यन्नयेत्वा
जुहुमुपाकरोति धर्मोमानुर्वामान ये तानुद्दं निमुनक्ति अभ्यस्तो पयीभ्य प्रोक्ष्याभ्यन्नयेतानुद्वं प्रोक्षामि समानमा
प्रवग्र्दयं च मानुद्दं च होता होत्र हाश्रावमाश्रावमाश्राव यमस्तुश्रौषाद्दिधि: प्रोक्षिकानि ननोग्रहीते आश्रावय इंद्रं होः
त्रासमोरिय आप्यपिदा: होतरमर्मानुष: अग्नयेस्य मम्भ्यः इत्यान आश्रावयेति अग्निमानी पात आग्नीध्रकर्म
मानुष: आश्रावय आश्रावय आश्विनाध्वर्यू आध्वर्यो यान अप्नवु प्रतिप्रस्थानुरामीतो मानु यो भवत: भवत: प्रव
तहोमोपजुहोति जुहोवा वोमप्रासंतु होवायज्ञमंतये देविवाक महोजोमधुमतस्निनमाधा: स्वाहयुव्या आश्रावय अग्निरेवी राम
नां विष्णुपुर हत्तायं कृ. मयजमानो मनुष्याणां नयोनो वह्नहूरी माईयवेदीधयजुन इमावायुरा यावसीनसंय

ध्या नामसंपन्नानां तेऽन्यः गृहपति शर्मा मानुषमस्य स्वये ब्राह्मणा चैव सहस्र ध्या इदं अन्या स्तोमः स्वार्थे च वर्तते स्वा
हत्यात: पूर्ववत् आत्राप्युक्त मित्रावरुणौ अप्सरसो प्रशास्तान प्रशास्तारः शर्मा मानुषः आत्रापि च: वर्तमानः सुको
वाचोभूयासं हत्वा सोमं घृतवत्तिशत् इत्यादि प्राङ्हितान्यस्य स्वयम्भगानो यो मायवत् अहं देवं ब्रह्मा ब्रह्मलात् आत्म
ला इति शर्मा मानुषः आत्रापि च महतः पोनीत पोनः शर्मा मानुषः आत्रापि च च मम वो ने क्षानने च शर्मा मानुषः
द्धि ओनय: सुवीरो नवीतानु प्रभु कं नाथि आनन्दो ब्रह्मस्य च पापा मेरु सोऽनु बूहि एवं प्रेष्य जाति वेद: अग्न मद्दे:
आनेरहं देवपत्न्य पाठे मानविंदुः याचो वाहुनायां च मायां मार्जरद्वा प्राप्त इत्यनाय से प्र सर्पति प्र ख प्रयं तो त्वहं न
वेस्वंते अध्वर्यु प्रस्थयत्र मानाहो समुद्रो वितन्तवडस्य पार्थिव वर्ते तेजष्ट रेवपास्त. नयो: पश्यंतो आति अस्य अस्म
पश्यंत: सेतुं नालि यत्नमं पूर्णमत्ताधयनी यो इदं धसीसनती वहस्त क: ऽ: शीतिविश्वाभुवना नि विद्वान ति रो धाय
पालितं वसान: शुक्रमा दत्ते अनुहृयज्ञाय दृशोऽहं नर्षयं पतिभ्य: रतिं पति भर्तृ दं पति भर्तृ विश्वान् रेवा पतिभ्यः जो
९ सहस्रं प्रसवं च सेनसनः पवस्व यं मने शंतन्नाथ शा मर्वते प्राप्तं रत्नं ओघ वी यो द्विन्य स्तेन पिवर्न हरी वेस

२७

तो. श्र. रायस्पोषमस्मद्ददितारस्याममनस्यमेतावतस्यनेभसीपतस्पते श्रेंस्ववर्चेसमु-मजे सर्वे१ तजाने प्राणायमेवर्चोदावर्चसेप
वस्व इत्याद्यु अपानायमेवर्चोदावर्चसेपवस्व श्रे[illegible]यौमं उदानायमेवर्चोदावर्चसेपवस्व इत्या१ शुक्रवर्नं वाचेमेवर्चोदा
वर्चसेपवस्व ऐंद्रवायवं क्रतूदक्षाभ्यांमेवर्चोदावर्चसेपवेथां चक्षुर्भ्यांमेवर्चोदसौ शुक्रामं [illegible]नोश्रोत्रायमेव स्व आ
श्विनं आत्मनेमेवर्चो. स आग्रयणं ओजसेमेवर्चोदा इत्युक्थ्यं आयुषेमेवर्चोदा सध्रुवं तेजसेमेवर्चो. स आत्मा
नि पात्र्योमेवर्चोदा. पयसे ऽपं पुष्ट्यैमेवर्चोदा: पवथं सर्वान्गणान् सन्नाभ्यांमेवर्चोदावर्चसेपवथां म.स्तुपात्रेन
मेवर्चोदा स आग्नेयं ऽआतानमेवर्चोदा इत्यैंद्रं वर्चसेमेवर्चोदा स्वसोयं अंभ्यो विश्वेदेवेभ्यसिवर्चो. स द्रो
णाकलशं इन्द्रब्रह्मस्मसिवर्चो: स आधवनीयं विश्वेभ्योदेवेभ्यमसिवर्चो. सपूतभृतं कोसि को नाम कस्मैत्वा
कायत्वा यं त्वा सोमेनातीतृपं यं त्वा सोमेनामीमदं सुप्रजा: प्रजाभि: स्यां सुवीरो वीरै: सुवर्चा वर्चसा सुपोष: पोषै — राम.
रे: आहवनीयं सोमलिप्तपाणी मृदु ऽऽनानंनवस्त्रहृत्याश्वाला: स सर्पोति [illegible]भ्यो मेकः च [illegible]मेवर्चोदा वर्चसे स तस्य
नेभसीपतस्पते श्रेंस्ववर्चसमु-मंजे सर्वे: तजनं नाज्यपुं: श्रंनेकार: वेस पुरमानो सर्वानववहानुपतिवेने प्रतोस्य:

प्राणापानौमेश्रीणीतं उपाꣳश्वंतर्यामौ शृतोसिव्यानंमेश्रीणीहि उपांशुसवनं शृतोसिवाचंमेश्रीणीहि ऐंद्रवायवं शृतोसिदक्षक्रतूमेश्रीणीहि मैत्रावरुणं शृतोसिचक्षुषीमेश्रीणीहि ऐंद्रवायवं शृतोसिदक्षक्रतूमेश्रीणीहि मैत्रावरुणं शृतोस्यचक्षुषीमश्रीणीतं शुक्रामंथिनौ शृतोसिश्रोत्रंमेश्रीणीहि आश्विनं शृतोस्यात्मानंमेश्रीणीहि आग्रवणं शृतोस्यंगानिमेश्रीणीहि उक्थ्यं।शृतोस्यायुर्मेश्रीणीहि ध्रुवं शृतमसि तेजोमेश्रीणीहि आज्यानि शृतमसिपशून्मेश्रीणीहि पृषदाज्यं शृतास्यपुष्टिंमेश्रीणीत सर्वान्ग्रहान् प्रजापतेर्जठरमसिशृतोसिसमाश्रीणीहि द्रोणकलशं इंद्रस्यजठरमसिशृतोसिसमाश्रीणीहि।आधवनीयं विश्वेषांदेवानांजठरमसिशृतोसिसमाश्रीणीहि पूतभृतं शृतस्त्वꣳशृतोहꣳशृतोमेप्राणः शृतोमेपानः शृतोमेव्यानः शृतंमेचक्षुः शृतंमेश्रोत्रꣳशृतामेवाक्शृतोमआत्माशृतंमेहविः शृतोमेसोमः शृतोमेग्रहान् इममिंद्रसुतंपिबज्येष्ठममर्त्यंमदं शुक्रस्यत्वाभ्यक्षरंधारऋतस्यसादने वृषासोमद्युमाꣳअसिवृषादेववृषाव्रतः वृषाधर्माणिदधिषे वृष्णस्ते वृष्ण्यꣳशवोवृषावनेवृषामदे।सत्यंवृषन्वृषेदसि अश्वोनचक्रदोवृषा संगायंतोषमर्वतः विनोरायेदुरोवृधि सर्वꣳराजान मेधायहावकोशैः शृतंकाशीयोपस्थामोत्तरेणहविर्धानंगत्वादक्षिणेमार्जालीयंगाधिस्यपरीत्यहविर्धानासदः

प्रविश्य अग्रेण प्रशास्तुः धिष्ण्यं दक्षिणानिक्रम्योपविशति यजमानः अग्निः पवित्रꣳ समापुनात्वाहवनीयं सोमः पवित्रꣳ
समापुनातु। सर्वꣳ रजानं सूर्यः पवित्रꣳ समापुनातु आदित्यं उपहूतागावः दक्षिणार्थीगाः उपनातु सर्वꣳ राजानं सूर्यः प
वित्रꣳ समापुनातु आदित्यं उपहूतागावः दक्षिणार्थीगाः उपहूतोहंगव्यां आत्मानं उत्करे वेदिकरणानि त्वंमीपरासाउपस्
थ्य स्वस्ति विंधन स्वस्तिः पशुर्वेदिः परशुनेः स्वस्तिः यज्ञियायज्ञकृतः स्थ तेमास्मिन्यज्ञउपह्वयध्वं उपतिष्ठते उपमाद्यावा
पृथिवीह्वयेतां द्यावापृथिवी। उपास्तावोह्वयंतां वर्हिष्पवमानास्तावं कलशोह्वयतां द्रोणाकलशं सोमोह्वयतां सर्वꣳ राजानं
अग्निर्ह्वयतां आहवनीयं उपदेवाह्वयंतां यक्ष्यमाणंदेवान् उपयज्ञोह्वयतां वर्त्तमानंयज्ञं उपमाहोत्राउपहवेह्वयंतां सहिस्तीग।
तान्होत्न्यामापाहि आग्नीध्रीये नमइंद्रायमरुत्वतेइंद्रियंमेवीर्यमानिर्वधीः होत्रीयं हृदेस्याशिष्रेसमीचीमाꣳहसः स्पातं एम॰
द्यावापृथिवी सर्वीमादेवोरिष्यारꣳहसः स्पातु। सूर्यं वायुरंतरिक्षात्पातु वायुं। अग्निः पृथिव्याः पातु। आहवनीयं यमः पितृभ्यः
पातु। यमं सरस्वती मनुष्येभ्यः पातु। सरस्वतीं देवीद्वारोमामासंतापंतपातं सदसोद्वार्यौ दृष्टेनमः प्रसाद्यंजपति। उपदृष्टेनमः प्रस्र
प्य अपणोब्रह्मसदनं यजमानायतनं पूर्वेणावा नमः सदसोसदः नमः सदसस्पतये ब्रह्मणां नमः सखीनां पुरोगाणां चक्षु

षे ऋत्विजः नमोदिवे द्यावे नमः पृथिव्यै। पृथिवी। अहे दैधिषव्योदतस्तिष्ठान्यस्यसदेसीदयोस्मात्पाकतरः आयतनात्तांति
रस्यापउपस्पृश्यउंनिवत्तइदुतश्चगेषं उपविशति। पातंमाद्यवापृथिवीअद्यान्हः उपविश्यजपति उत्थायप्राचीनावीती आ
गंतपितरः पितृमानहंयुष्माभिर्भूयासंसुप्रजसोमयायूयंभूयास्त दक्षिणार्धेपरेक्षेनगृहीत्वायवीत्यपउपस्पृश्य अत्र।
प्रतिपस्थातासवनीयासादयति प्रियेणनाम्नाप्रियंसदआसीद। उत्करेवाजिनंप्रियेणेति युक्तोसीदमिंद्रियं। यत्त्व
थिवीमपंयज्ञोयोनेः कवीयोयोनः कनीयोनः कनीयोमभाग्नेपंचहोता यत्पृथिवीमचरतन्प्रविष्टंयोनोपिंचबहुलमिंद्रेप्र
जापतिः इदंतस्तुकर्मधुवाजिनीवघेनोपरिष्टाद्धिनोन्महेंद्रपुनः पंचहोता अध्वर्युः जुहूमुपस्तीर्यमाभैष्टमासंविग्धंमा
वोहिंसिष्टमावस्तजोपक्रमीभरतमुधरंतेमनुपिंचत्तावदानानिवः प्रत्यवदास्यामिनमोवोअस्तुमामाहिंसिष्ट धा
नाअवद्यति माभेर्मा० करंभ माभेर्मा० परिवापं माभेर्माः पुरोडाशं माभेर्मा। द्विः आमिक्षा दध्यं हविर्हविरवदाय। यस्त्व
दानानिवोवद्यन्विलोमाकर्षमान्वनः आज्येनप्रत्यनक्तद्आप्यायतांपुनः धाताः प्रत्यभिघार्यावदानानीधीक्र
मेरोत्तरार्धे उपस्तरत्तुपस्तीर्य। सकृत्सकृत्स्विष्टकृतेवद्यति। द्विः पंचावत्तिनोद्विरभिघार्यसर्वेषांपुरोडाशानांजुह्वादेव

तानिसमवद्यत्यपभृतिसौविष्टकृतानि प्रातः प्रातः सावसेंद्रीयपुरोडाशानामनुब्रूहि एवंप्रेष्य इंद्रायेदं इंद्रस्याहं देवय
ज्ययेंद्रियाव्यंन्नादइंद्रियाव्यंन्नदोन्नादइंद्रियाव्यंन्नादइंद्रियावीभूयासं।जेमानमितिवा।तत्र स्रुच एवोपयाहवनीयेजुह्वा
मोपभृतानिविपर्यसेन्नाह अग्नयेनुब्रूहि अग्नयेनुब्रूहि अग्नयेप्रेष्य अग्नयइदं अग्नेरहंमायुष्मान् तत्सकम
प्राशित्रमवदाययमाहवनीयंयोरन्तरात्हृत्वादक्षिणेनहविर्धानंगत्वादक्षिणेनमार्जालीयंधीष्ण्यंपरीत्य। पूर्वयाद्वा
रासद्यः प्रविश्य।अंहसोपति ब्रह्माप्राशित्रंभक्षयति अध्वर्युरिडापात्रमुपस्तीर्येत्यादि इडान्तयजमानः होत्रेडा
प्लुत्वाहविधानंगत्वावसंप्रेष्यति वायवइंद्रवायुभ्यामनुब्रूहि।उपयामगृहीतोसिवाक्षसदसिवाक्याभ्यांत्वाक्रतुपा
भ्यांमस्ययज्ञस्यध्रुवस्याध्यक्षाभ्यांगृह्णामि आदित्यपात्रेणप्रतिप्रस्थाताद्रोणकलशादैंद्रवायवस्यप्रतिनिग्राह्यंहि
त्वापवित्रस्याभिः परिमृज्यनसादयाति ऐंद्रवायवमादायाध्वर्युर्द्रोणकलशाच्चपरिप्लवयाग्रजन्नस्तुभोनिष्क्रम्याद राम॰
क्षिणतोवस्थायदक्षिणांपरिधिसंधिमन्ववहृत्य अध्वरोयज्ञोयमस्तुदेवा ओषधीभ्यः पशवेनोजनायविश्वस्मै
भूतायाध्वरोसिसपिन्वस्वघृतवद्देवसोमस्वाहा परिप्लवयाघारमाघारयति यथोपांशुर्हितोभवति आग्रयिजन

पशुन्विश्वभूतेभ्यइदं० अत्रसर्वासोमाहुतीः यतोमन्येताभिक्रम्यहोष्यामीतितत्तिष्ठन्स्रुचवायव्यंचमसंवानन्वारभ्या
श्रावयेग्रहंवाग्रहीत्वाचमसंवोन्नीयस्तोत्रमुपाकुर्यादित्येतंप्रदेशः ओ श्रावय। वायवइंद्रवायुभ्यांप्रेष्यवषट्कृतेध्व
र्युरेवजुहोति वायवइदं० पुनर्वषट्कृतउभौजुतः इंद्रवायुभ्यामिदं० असिश्रेष्ठोरश्मीनांप्राणपाः प्राणंमेपाहि। हुतेचा
दित्यमुपतिष्ठतेयजमानः अत्याक्रम्याथाध्वर्योः पात्रेप्रतिप्रस्थातासंपातमवनयत्यध्वर्युः प्रतिप्रस्थातुरेतद्धविषपरी
तं देवेभ्यस्त्वा आदित्यपात्रेणप्रतिप्रस्थातादित्यस्थाल्यांसंपातमवनयति। परिप्लवयासग्रहमध्वर्युरादायक्षिप्र
ं होतारमतिद्रुत्य मइवसुः पुरोवसुर्वाक्पावाचंमेपाहि। ग्रहंहोत्रेप्रदाय। आघारणान्तोपरिप्लवयाभक्षयति।
अध्वर्युः भक्षेहि। अवरुंपो होतरुपहृयस्व। वाग्जुषाणाहित्वंमेभक्षितस्समार्जालीयेप्रक्षालनं एवमुत्तराभ्यांग्रहा
भ्यांप्रचरतः आघारपुनर्वषट्कारेणभवतोयथादैवतं संप्रैषाग्रहणप्रतिनिग्राह्यमारणावग्रहणादिस्तोप
स्थानावनयनप्रादानान्युत्तरोत्तरैर्मंत्रैर्हविर्धानंगच्छन्संप्रेष्यति मित्रावरुणाभ्यामनुब्रूहि उपयामगृहीतोसिस्रुत
सदसिवभुष्याभ्यांत्वाक्रतुपाभ्यांमस्ययज्ञस्यध्रुवसाध्याभ्यांगृह्णामि। आदित्यपात्रेणप्रतिप्रस्थाताद्रोणकलशान्मै

त्रावरुणस्य प्रतिनिग्राह्यं गृहीत्वा पवित्रदशाभिः परिमृज्य न सादयति मैत्रावरुणमादायाध्वर्युरुभौ निष्क्रम्य दक्षिणतोवस्थाय आ
श्राव्य मित्रावरुणाभ्यां प्रेष्य वषट्कृतउभौजुहुतः मित्रावरुणाभ्यामिदं ध्रुरसि श्रेष्ठो रश्मीनाम पानपा अपानं मे पाहि हुते चादि
त्यमुपतिष्ठते यजमानः प्रत्याक्रम्याथाध्वर्यो पात्रे प्रतिप्रस्थातादित्यस्थाल्याः संपातमवनयति ग्रहमध्वर्युत्तरापश्चिमः होतार
मतिहुत्य मयि वसुर्विदद्वसुर्वक्रष्याश्चक्षुर्मे पाहि ग्रहं होत्रे प्रदाय हविर्धानं गच्छन् संप्रेष्यति अश्विभ्यामनुब्रूहि उपयाम
गृहीतोसि मृतसदसि श्रोत्रपाभ्यां त्वा क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णामि आदित्यपात्रेण प्रतिप्रस्थाद्रोणकल
शादाश्विनस्य प्रतिनिग्राह्यं गृहीत्वा पवित्रदशाभिः परिमृज्य न सादयति आश्विनमादायाध्वर्युरुभौ निष्क्रम्य दक्षिणतोवा
स्थाय आश्राव्य अश्विभ्यां प्रेष्य वषट्कृतउभौजुहुतः अश्विभ्यामिदं॰ विभूरसि श्रेष्ठो रश्मीनां व्यानपा व्यानं मे पाहि
हुतचादित्यमुपतिष्ठते यजमानः प्रत्याक्रम्याथाध्वर्योः पात्रे प्रतिप्रस्थातासंपातमवनयत्यध्वर्युः प्रतिप्रस्थाता च विश्वेभ्यस्त्वा ताम॰
देवेभ्यः आदित्यपात्रेण प्रतिप्रस्थातादित्यस्थाल्याः संपातमवनीय विप्रुडुरुक्रमे पते सोमस्त्वं रक्षस्व तं ते दुश्चक्षा माव

नक्षत्रेयोहोतायजमानस्यानोचमसाध्वर्यवोजुहुति अग्नयेस्विष्टकृतइदं॰ सदस्यभुक्तपात्रमाप्यतयेसादयित्वा उत्तराघा
रति शस्यात्ततुहिः परिधिंगारं निर्वर्त्यतस्मिन्नमाथि नः सः स्वाहुं जुहोति एषतेरुद्रभागोयश्चिरस्याच्युधार्त्तं जुषस्वविदे
गौपत्यं रायस्पोषं सुवीर्यं संवत्सराणां स्वस्तिः स्वाहा रुद्रायवास्तोष्पतयइदं॰ अपउपस्पृश्य आर्त्तपात्रमे
तद्यन्मंथिपात्रं यन्महिजांहू थ्यांतस्मेहरेशात्तिमार्धंतीहैवेतिविज्ञायते प्रेतुहोतुश्चमसः प्रब्रह्मणः प्रोद्गातुः प्रयज
मानः प्रसादस्यस्य संप्रेष्यति अथहोत्रकाः संप्यान्नयंति तस्मेचमसाध्वर्यवस्तु स्वंचमसं द्रोणकलशाद्भुत्वा पह
रति मैत्रावरुणश्चमसामादायाहवनीयंगत्वा आश्रावय प्रशास्तर्यज वषट्कृते जुहोति मित्रावरुणाभ्यामिदं॰ अ
नुवषट्कृते अग्नयेस्विष्टकृतइदं॰ एवमुत्तरैः प्रचरत्येवं नान्ना आश्रावय॰ ब्राह्मणयज इंद्रायेदं॰ अग्नयेस्विष्टकृतइ
दं॰ आश्रावय पोतर्यज मरुद्भ्यइदं॰ अग्नयेस्विष्टकृतइदं आश्रावय नेष्टर्यज अग्नयेदेवपत्नीभ्यःस्त्वष्ट्रइदं अग्नये
स्विष्ट॰ आश्रावय॰ अग्नीधृज अग्नयइदं अग्नयेस्विष्टकृतइदं॰ आग्नीध्रश्चमसमादायसदस्य अयाडग्नीत् समद्म

कयेतिः सोमंपायध्वइति॰ अयादितीतरेप्रत्याहः।पात्रसमवेतनांच षट्कर्त्रादिर्वोभक्षयति।पुरस्तादेंद्रवायवंभक्षयति अध्वर्युपात्रमन्वारभतेहोत्राभक्षितमध्वर्युः भक्षेहि।अवख्येषं।होतुरुपह्वयस्व।पुरस्तात्स्थापइत्वा प्राणोरूपनिग्राहं वाग्जुषाणा।हिन्वमे।होतृचमसेकिंचिदवनीय।पुनश्चाध्वर्युप्रतिप्रस्थातारावन्वारभेते पुनश्चहोत्रभक्षितमध्वर्युः भक्षेहि। अवख्येषं।होतुरुपह्वयस्व।प्रतिप्रस्थातुरुपह्वयस्व।पुरस्तात्स्थापइत्वा प्राणोरूपनिग्राहं वाग्जुषाणाहिन्वमे प्रतिप्रस्थाता भक्षेहि अवख्येषं।होतुरुपह्वयस्व।अध्वर्युरुपह्वयस्व।अध्वर्युरुपह्वयस्व।पुरस्तात्स्थापइत्वप्राणोरूपनिग्राहं। वाग्जुषाणा।हिन्वमे।होतृचमसेसर्वंऽसंपातमवनीय। पात्रमुत्सृजेत्।पुरस्तान्मैत्रावरुणमध्वर्युप्रतिप्रस्थातारावन्वारंभेत।होत्रभक्षितमध्वर्युः।भक्षेहि।अवख्येषं।होतुरुपह्वयस्व प्रतिप्रस्थातरुपह्वयस्व।पुरस्तात्स्थापइत्वा।वक्षुषोरूपनिग्राहं।वाग्जुषाणा।हिन्वमे।प्रतिप्रस्थाता।भक्षेहि।अवख्येषं।होतुरुपह्वयस्व अध्वर्युरुपह्वयस्व।पुरस्तात्स्थापइत्वा वक्षुषोरूपनिग्राहं।वाग्जुषाणा।हिन्वमे।होतृचमसेसर्वंऽसंपातमवनीयपात्रमुत्सृजेत्।सर्वतः परिहा

रमाश्विनमध्वर्युप्रतिप्रस्थातारवन्वारभेते। होत्राभक्षितमध्वर्युः। भक्षेहि। अवरव्येषं। होतुरुपह्वयस्वा प्रतिꣳप्रस्थातरुप
ह्वयस्व। सर्वतः परिहारमाश्विनश्रोत्रयोरुपनिग्राहं। वाग्जुषाणा। हिन्वमे। प्रतिप्रस्थाता। भक्षेहि। अवरव्येषं। होतरुपह्व
यस्वअध्वर्युरुपः। सर्वतःपरिहारमाश्विनꣳ श्रोत्रपोरुपनिग्राहं। वाग्जुषाणा हिन्वमे। होतृचमसे सर्वꣳ संपातमवनी
यपात्रमुत्सृजेत् पुरोडाशशकलमैडवायवस्यपात्रेनदधाति। पयस्यमैत्रावरुणस्य। धानाश्वाश्विनस्य। नानिदक्षिणास्य
हविर्धानस्योत्तरस्यांवर्त्तन्याꣳ सादयति। आत्तनीपसव नान्यरिग्नोरेयज्ञस्यसंतत्या इति विज्ञायते अत्रैतु होनिरवदानमेके
समामनंति। अत्र श्रुवेणा होतुरंगुलिपर्वाणि अनक्ति। अत्रहोत्रेडामुपह्वत उपोद्यच्छंतेचमसाꣳश्चमसिनो होतृचमा
समिडायामास्पृष्टंभक्षयस्वेहीत्यादि। सामेप्रत्याशीरसीर्मऊर्जे मित्येतयोलेपिः उपहूतांमंत्रयंति प्रछन्नो अच्छवाकायश
लमेडमित्योपरेशिकं। पुरोडाशशकलमच्छावाकीयतिदधाति। मार्जनांते परिवापस्यचतुर्धाकरणं। अभिन्वस्वेसा
दि। आग्नीध्रेहविः शेषान्भक्षयंति। यजमानोपिभक्षयति। सर्वाꣳश्चमसान्स्पृष्ट्वाहोताभक्षयति। द्विः स्वंचमसꣳहो

नगाः स्वꣳ स्वं चमसं हविर्धाने भक्षयंति तानध्वर्युः सकृन्दक्षितान्यथापूर्वं प्रतिभक्षयति। प्रशास्त्रा भक्षितमध्वर्युः भक्षेहि
भक्षेहि। अवख्येषे। प्रशास्तरुपह्वयस्व वाग्जुषाणा। हिन्व मे। ब्राह्मणाच्छꣳसिना भक्षितमध्वर्युः। भक्षेति। अवख्ये
षे। ब्रह्मन्नुपह्वयस्व। वाग्जुषाणा। हिन्व मे। पोत्रा भक्षितमध्वर्युः। भक्षेहि। अवख्येषं। पोतरुपह्वयस्व। वाग्जुषाणा हिन्व
मे। नेष्ट्रा भक्षितमध्वर्युः भक्षेहि। अवख्येषं। नेष्टरुपह्वयस्व। वाग्जुषाणा। हिन्व मे। अग्नीधा भक्षितमध्वर्युः भक्षेहि
। अवख्येषं। अग्नीदुपह्वयस्व वाग्जुषाणा हिन्व मे। त्वमसि नः समाख्या भक्षरां भक्षयंति। अतत इरेवं स्वयजमा
नसदस्यः भक्षेहि। अवख्येषं। चमसिन उपह्वयध्वं। उपहूत इति दशाकृत्वः वाग्जुषाणा हिन्व मे। भक्षिताप्याय
तान्सादयंति। आप्यायस्व समेतु ते० संगथे० तन एतꣳ सेवूर्ववसने भवन एकनाराशꣳसस्तत्तृतीयसवनं। भक्षिता
प्यायतान्सादयंति। दक्षिणस्य हविर्धानस्याधस्तादयानं वेउपरिशत्य छामाकोव हि सद्रसो ये ए स्वं धिष्णियं वस्कभ्योरु
द्रेभ्य आदित्येभ्यो विश्वेभ्यो देवेभ्यः नेजनी सादयामि अपरेणनेष्ठीयं पत्नीपन्नेजनी सादयति अत्युङ्गतिष्ठंति तस्मै उरोऊ

रव्यत् आदित्यपात्रेण प्रतिप्रस्थातादित्यस्थालीमपिदधाति ग्रहमध्वर्युरादायक्षिप्रहोतारमतिहुत्य मयिवसुर्विदद्वसुश्रोत्र
पाः श्रोत्रं मे पाहि आश्विनं होत्रे प्रदाय हविर्धानं गच्छन् संप्रेष्यति उन्नीयमानेभ्योनुब्रूहि उन्नेता सादितमच्छावाकचमसमन्य
त्रनिधाय होतृचमसमुख्यान्नवचमसानामेषकृत्स्नः समाप्तउन्नीयमानेसूक्ते ततः शुक्रामंथिभ्यां प्रचरतः स्तुतोसि
जनधाः देवास्त्वा शुक्रपाः प्रणयंतु शुक्रमध्वर्युरादत्ते स्तुतोसि॰ देवास्त्वा मंथिपाः प्रणयंतु मंथिनं प्रतिप्रस्थाता चम
सांश्चमसाध्वर्यवः तौ प्रोक्षिताभ्यां शकलाभ्यामपिधाय प्रोक्षिताभ्यामधस्तात्पांसूनपांसयतः अपनुत्तः शंडः
सहपाप्मना अध्वर्युः अपनुत्तो मर्कः सहपाप्मना प्रतिप्रस्थाता तावपिगृह्य प्रांचौ निष्क्रामतः उर्वन्तरिक्षमन्विहि द्विः
अभिप्रव्रजतः इंद्रेणमन्युनायुजावबाधेपृतन्यतः घ्नतावृत्राण्यप्रति शुक्रंयजमानोन्वारभत आहोतुः अपरेणोत्तर
वेदिं यज्ञावरत्नीवासंधत्तः ब्रह्मसंधत्तंतन्मेजिन्वतं पशूंसंधत्तंतान्मेजिन्वतं अनाधृष्टासि अनाधृष्टासि अंगुष्ठाभ्या
मुत्तरवेदिमवगृह्य व्यपरिमंतावेवोत्तरवेदिंव्यपरिक्रामतः सुवीराः प्रजाः प्रजनयन्परीहि शुक्रःशुक्रशोचिषा दक्षिणेना

धुं प्रतिपद्यते सुप्रजाः प्रजाः प्रजनयन् परीहि मंथी मंथिशोचिषा उत्तरेण प्रतिप्रस्थाताग्रेणोत्तरवेदिं ग्रहावरत्नीवासंधत्तः संजग्मानौ दिव आ पृथिव्यायुः संधत्तं मे जिन्वतं वाचं संधत्तमित्युतं अथैनावध्वर्युरभिमंत्रयते आयुस्थ आयुर्मे धत्तं॰ प्रजामथिच यजमानेच अपोस्थितौ शकल्यौ वहिर्वेदि निरस्यतः निरस्तः शंडः सह पाप्मना अध्वर्युः निरस्तो मर्कः सह पाप्मना प्रतिप्रस्थाता प्रोक्षितावाधत्तः शुक्रस्य समिदसि अध्वर्युः मंथिनः समिदसि ध्वर्युः प्रतिप्रस्थाताः आश्रयज्ञातः प्रातः सावस्य शुक्रवतो मंथिवतो मधुश्चुत इंद्राय सोमान् अभिषुतान्यप्रेष्य मध्यतः कारिणां चमसाध्वर्यवो वषट्कृतानुवषट्कृतान्जुहुत होत्रकाणां चमसाध्वर्यवः सकृत्सकृत्सु त्वा शुक्रस्याभ्युन्नीयोपावर्त्तध्वं संप्रेष्यति शुक्रामंथिनोप्रतिनिगद्य होमः सप्रथमः संकृतिर्विश्वकर्मा सप्रथमो मित्रो वरुणो अग्निः सप्रथमो बृहस्पतिश्चिकित्वान तस्मा इंद्राय सुतमाजुहोमि स्वाहा अध्वर्युर्जुहोमीति सप्रथमः संकृति॰ तस्मै सूर्याय सुतमाजुहोमि स्वाहा प्रतिप्रस्थाता उभयत्र परमात्मस्तुरूपिणे इंद्रायेदं॰ पुरस्तात्प्रत्यंचावध्वर्युर्जुहुतः पश्चात्प्रांचः चमसैश्चमसाध्वर्यवो जुह्वति अनुवषट्कारे हो

राम॰

शकन्नमास्सह अछावाकवदस्वयमेवाद्यंवदास्य वित्तानास्युपोस्मान्ब्राह्मणान्ब्राह्मणाहूय ध्वमित्यथेनंऽहोत्रआवेदयत्य
छावाकोवायमुपहवमिछते तंऽहहोतरुपह्वयस्वेउतनोगमवोउपहूताउपहूतेरिति होतुरभिज्ञाय उन्नीयमानोयाद्रुब्रू
हि अछावाकस्यचमसाध्वर्यवुन्नयस्वोभयतश्शुक्रंकुरुध्व संप्रेष्यति अछावाकचमसंद्रोणकलसादुपस्तीर्यएनमन्त
उन्नीयद्रोणकलशाद्धिधार्यचमसाध्वर्युरध्वर्युंवप्रयछति अध्वर्युस्तमासाद्याहवनीयंगत्वा ओंश्रावय आछावा
कयज वषट्कृतानुवषट्कृतेजुहोति इन्द्राग्निभ्यामिदं० अग्नयेस्विष्टकृतइदंऽहुत्वाहरतिभक्षंतेननसंभक्षयति ना
स्मिनुपहवमिछतेपध्युक्तिरुउपहवमिछेत भक्षयेत्येनंब्रूयात् अछावाकेनभक्षितंचमसमासाद्यापाच्युपूसदसिभक्ष
यति अभक्षेहि अवरत्येवं होतरुपह्वस्ववाग्जुषाण हिन्वमे पुनश्चाछावाकेनसमाख्याभक्षितायायतं अंतरोन
त्रान्नीध्रस्यचमसोसादइत्वा ऋतुयहैमचरताद्रोणकलशमहृदंते दर्वेषांऽशेषेहुतरावभिग्रहणीतः वर्वोध्वर्युग्र।
हृणाति जघन्यः प्रतिप्रस्थातापुरस्तादुपयामस्सर्वे नान्योन्यमनुप्रपद्येत प्रसिधमेवाध्वर्युरसितेनप्रपद्यतेप्रसित्यंप्रतेनिप

स्यातोत्तरेणहार्येवस्यतीतः प्रदिशंतमेवाध्वर्युंप्रतिप्रस्थाताग्रहेणग्रह्णातिनिष्क्रवंतंपात्रेण सहप्रथमोग्रह्योतेसहोत्तमेउप
यामग्रहीतोसिमधुश्चअ० उपया० माधवश्च० प्रतिप्रस्थाता अध्वर्युराहवनीयंगत्वा आश्रावय ऋतुनाप्रेष्यइंद्रायमा
धवइदं० उपयामग्रहीतोसिशुक्रश्चाग्रह्णाति प्रतिप्रस्थाताहवनीयंगत्वा आश्रावय ऋतुनाप्रेष्य मरुद्भ्योमाधवा
येदं उपयामग्रहीतोसिशुचिश्चाग्रह्णाति अध्वर्युराहवनीयांगत्वा आश्रावय ऋतुनाप्रेष्य त्वष्ट्रेशुक्रायेदं० उपया
मग्रहीतोसिनभश्चाग्रह्णाति प्रतिप्रस्थाताहवनीयंगत्वा आश्रावय ऋतुनाप्रेष्य अग्नयेशुचयेइदं० उपयामग्रही
तोसिनभश्चाग्रह्णाति अध्वर्युराहवनीयंगत्वा आश्रावय ऋतुनाप्रेष्य इंद्रायनभायेदं० पात्रस्यमुखंपर्याहृत्यउप
यामग्रहीतोस्यूर्जश्चाग्रह्णाति अध्वर्युराहवनीयंगत्वा आश्रावय ऋतुभिःप्रेष्यदेवायद्रविणोदइषायेदं० उपयामग्र
हीतोसिसहश्चाग्रह्णाति प्रतिप्रस्थाताहवनीयंगत्वा आश्रावय ऋतुभिःप्रेष्य देवायद्रविणोदऊर्जायेदं० उपयाम रम०
ग्रहीतोसिसहस्यश्चाग्रह्णाति अध्वर्युराहवनीयंगत्वा आश्रावयऋतुभिःप्रेष्य देवायद्रविणोदेसहायेदं० प्रतिप्रस्थाता

हवनीयंगत्वा आश्राव्य ऋतुभिः प्रेष्य देवायद्विलोदेसहस्यायेदं॰ पात्रयोर्मुखेपर्याहृत्य उपयामगृहीतोसितपस्या अध्वर्युः
उपयामगृहीतोसितपस्यस्त्व प्रतिप्रस्थाता अध्वर्युराहवनीयंगत्वा आश्राव्य ऋतुनाप्रेष्य अध्वर्युर्यजनतंगृहपतिंयजतेत्स
भिहाम्योभपचापिप्रेष्यहोतरेतद्युज होतरेतद्युज अग्निभ्यांतपायेदं॰ प्रतिप्रस्थाताहवनीयंगत्वा आश्राव्य ऋतुनाप्रेष्य
होतरेतद्युज अग्नयेगृहपतयेतपस्यायेदं प्रत्याक्रम्याथाध्वर्योः पात्रे प्रतिप्रस्थातासंपातामवनत्यध्वर्युः प्रतिप्रस्थातुः
अभिक्षितेनपात्रेणाध्वर्युरैंद्राग्नंगृह्णाति इंद्राग्नीआगतं॰ सुतंगीर्भिर्नभोवरेण्यं अस्यपातंधियेषिता उपयामगृही
तोसीन्द्राग्निभ्यांत्वा गृहीत्वादशाभिः परिमृज्य एषतेयोनिरिंद्राग्निभ्यांत्वासादयति प्रतिप्रस्थाताहरतिभक्षमुभावध्व
र्य्वर्यथावषट्कृतंभक्षं यतः होत्राभक्षितमध्वर्युः पोत्राप्रतिप्रस्थातानेष्टाध्वर्युराग्नीध्रेणप्रतिप्रस्थाता ब्राह्मणाछं॰
सिनाध्वर्युप्रशास्त्राप्रतिप्रस्थाता पात्रस्यमुखंपर्याहृत्या होत्राध्वर्युः पोत्राप्रतिप्रस्थातानेष्टाध्वर्युरच्छावाकेनप्रतिप्रस्था
तापुनस्तु पात्रस्यमुखंपर्याहृत्य होत्राध्वर्युर्होत्रैवप्रतिप्रस्थाता होपोनेष्ट्रीतवप्रहोपोनेछहोहोइतिक्रमः भक्षितस्यमा

न्नीनीये भक्षावनं एतस्यात्रमारायावृर्धुः सदोविले माज्ञुरत्व उपविश्य ३उादे वह्नमनुयंतनीर्हहस्पतिरुक्थामदानि॰ शोभायेपि
तरोनुमदंतु शस्त्रं प्रतिगरिष्यंजपति शो॰ सामोदेवो मितिहोतुरभिज्ञाय प्रदक्षिणामावर्त्तमानः शो॰ सामोदेव प्रत्याहूय
तञ्चनुपात्रं धारयमाणः सदोविले प्रत्यङ्‌ तिष्ठन्प्रतिगृणाति प्रह्वोवा ओथामोदैव अर्धर्चेषु ओ३थामोदैव अवसा
नेषु शो॰ साशमोदैव व्याहावेषु शस्त्रांते ओथामोदैव ओथामोदैवों ३ ओथामोदैवों ३ ओथामोदैवों ३ ओथामोदैवों ३
शस्त्रस्य प्रस्तूर्जंमह्य॰ शस्त्रं दुहा मामा शस्त्रस्य शस्त्रमुग्म्यारिंद्रियावंतोवनामहे धुक्षीमहि प्रजामिषं सामेसत्याशीर्दे
वेषु भूयाद्धृतं अवर्दंसं मागंम्यात् युक्तोवस्रुवः रयीणां शस्त्रमनुमंत्रयते अग्नये पथिकृते स्वाहा ग्नयेपथिकृते स्वाहा
तन्नो अग्नेसत्वन्नो अग्ने त्वमग्ने अयासि प्रजापते भूः स्वाहा भुवः स्वाहा सुवः स्वाहा भूर्भुवः सुवः स्वाहा ग्रहमधुर्धुं रादत्ते
आश्रावय अस्तु श्रौषट् यज सोमस्य अनुप्रकंपयंति नाराशं॰ सान्वषट्कारान्वषट्कारो ऊमाऊर्व्याश्रुका व्याघ्रापितरःस

वनवये इंद्राग्निभ्यां मिदं॰ अग्नये स्विष्टकृत इदं॰ ग्रहमधुर्धुं प्रतिभक्षयति भक्षेहि अवख्येषं होतरुपह्वयस्व वाग्जुषा

णाहिन्वमे चमसिनः समाख्याभक्षणं भक्षयंति भक्षेहि अथ ख्येषं चमसिन उपह्वयस्व उपहूत इति दशाक्षत्वः वाग्जु प्राणाहिन्वमे
भक्षिताप्यायतान्सादयंति दक्षिणस्य हविर्धानस्याधस्ताद्यालंबे वैश्वदेवः शुक्रपात्रेण गृह्णामि ओमासश्चर्षणीधृतोवि
श्वेदेवास आगत । दाश्वांसो दाशुषः सुतं उपयामगृहीतोसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः गृहीत्वोपविश्य दशाभिः परिमृज्य ए
षतेयोनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः सादयति असर्ज्यसर्ज्जि वाग सर्ज्ये इः सहोसर्ज्जुपावर्त्तस्व बर्हिभ्याः स्तोत्रमुपाकरोति ब्रह्म
त्स्तोष्यामः प्रशास्तः ब्रह्मदेव सवितरेतत्ते प्राह तत्पुरस्ताद्राज्यानां सह्यपृथिवीहोता चित्तिः पृथिव्यग्निः स्त्वयंते चक्षुः
मिहाहविर्होता पृथिवीहोता पुरस्ताद्राज्यानां यजमानोयजति क्रतस्यकृतं इडादेवहूर्मनुर्यज्ञनीर्बृहस्पतिरुक्थामदा
निशंसिषद्विश्वेदेवाः सूक्तवाचः पृथिविमातर्मामाहिंसीर्मधुमनिष्ये मधुजनिष्ये मधुवक्ष्यामि मधुवदिष्यामि मधु
मतीं देवेभ्यो वाचमुद्यासं शुश्रूषेण्यां मनुष्येभ्यः तं मादेवा अवंतु शोभायै पितरोनुमदंतु शोंसामोदैव ओथामोदै
व ओ३थामोदैव ओथामोदैव ॐ शस्त्रस्यशस्त्रं अयपेपथिक्रत इत्यादि ग्रहमध्वर्युरादत्ते आग्नीध्रय उक्थशायजसोम

स। अनुप्रकंपयंतिनाराशꣳसान्चषट्कारान्चषट्कारे विश्वेभ्योदेवेभ्यइदं। ऊमेभ्यःपितृभ्यइदं०। अग्नयेस्विष्टकृतइदं०। ग्रहमध्वर्यु
प्रतिभक्षयकति। अ०भक्षेहि। अवख्येषं। होतुरुपह्वयस्व। वाजुषाणा। हिन्वमे। चमसिनःसमख्या। भक्षणंभक्षयंति। भक्षेहि
। अवख्येषं। चमसिनउपह्वयध्वं। उपहूतइतिइयाकृत्वा॰ वाजुषाणा। हिन्वमे। सर्वभक्षाश्चमसाभवंतिप्रक्षालितेषुचम
सेषु॥ ॥उपयामगृहीतोसिमित्रावरुणाभ्यांत्वाजुष्टंगृण्हामिदेवेभ्योदेवायुवमुवस्येभ्यउक्थायुवे॥ उक्थ्यपात्रेणोक्थ्या
त्तृतीयंगृहीत्वापवित्रदशाभिः परिमृज्य। एषतयोनिर्मित्रावरुणाभ्यांत्वासादयति। पुनर्हविरसि। स्थालीमभिमृशति। मैत्रा
वरुणचमसमुख्यान्नेशाचमसानुन्नयति असर्ज्यसृक्जि। ब्रह्मन्स्तोष्यामःप्रशास्तः। ब्रह्मा। देवसवितरेतत्तेप्राह। अ
न्वितिरसिदिवेत्वादिवंजिन्व। ॐस्तुतं। इडायेचतुर्होता चतुर्होतृन्चतुर्होता। स्तुतस्यस्तुतं इडादेवहूः शोꣳसा
मोदेव शस्त्रस्यशस्त्रं अग्नयेपथिकृतइत्यादि ग्रहमध्वर्युरादत्ते चमसांश्चमसाध्वर्यवः आश्रावय उक्थ्यशायजसोमा रा.म.
नं मित्रावरुणाभ्यामिदं अग्नयेस्विष्टकृतइदं० भक्ष्याक्ष्य अंतरासदोहविर्धानेतिस्तंनवनयेत् देवेभ्यस्त्वादेवायुवंपृण

अंतरा सदोहविर्धाने तिष्ठंन्नवयेत् देवेभ्यस्त्वा देवायुवंएलग्मि यज्ञस्यायुषे मुखेसंपातमवनयति नमतिस्थातोर्द्ध्वंपात्रस्यभक्षय
ति सर्वीऽग्नुमसानछावाकोभक्षयति चमसिनःसमाख्याभक्षणं भक्षयति भक्षेहीत्यादि सर्वभक्षाग्नुमसाभवंतिभक्षालि
तेषु चमसेषु॥ अग्नयइदं घृतप्रतिको घृतएष्ठो अग्ने घृतेसमिद्धो घृतमस्यान्नं घृतप्रुषस्त्वा सरितो वहंति घृतंपिबन्स्यजन्था
तदेवान्स्वाहा अग्नयइदं आयुर्दा अग्ने हवि॰दिमःऽस्वाहा आयुर्दे अग्नयइदं· इमो अग्नेवीततमानिहव्याज·वियंतुस्वाहा· अ
ग्नयइदं सप्ततेअग्नेमनोज्योतिर्जुषतांत्रयस्त्रिऽएग्धुन्मेमनसाविश्वकर्मा अग्निंयुनज्मिशवसाघृतेनदिव्यंऽसुपर्णंऽवय
साबृहंतंतेनवयंपतेमब्रध्नस्यविष्टपंऽस्वोरुहाणाअधिनाकउत्तमेस्वाहा अग्नयइदं इंधानास्त्वाशतंऽहिमाद्युमंतःसमि
धीमहिवयस्वंतोवयस्कृतंयशस्वंतोयशस्कृतंऽसुवीरासोअदाभ्यं अग्नेसपत्नदंभनंवर्षिष्ठेअधिनाकेस्वाहा अग्नयइदं अ
ग्निर्नईडितईडितव्यैःपार्थिवैःपातुनइमंयज्ञमवंतुतेनावतंतुमआरभेतुमआरभधुऽस्वाहा अग्नयइदं वायुर्नईडितईडि
तव्यैर्देवैरांतरिक्षैःपातुनइमंयज्ञमवंतु॰ वायवइदं सूर्योनईडितईडितव्यैर्देवैर्दिव्यैःपातुनइमंयज्ञ॰ सूर्यायेदं विष्णुर्नईडित

ईडितव्यैरेवैर्दिश्यैः पातु न इमं यज्ञमवंतु॰ विश्वरूदं अग्निं यजुर्भिस्तामं यज्ञभवंतु ते मावंतु॰ अग्नये यजुर्भ्य इदं रूपास्त्वगाथः
रैस्तु इमं यज्ञमवंतु ते मावंतु॰ ह्रलेस्त्वगाकारायेदं एतैस्त्रिभिस्त्रुवाकैरविज्ञातप्रायश्चित्ते सोमे त्रयस्त्रिंऽशतमग्नीध्रेयजत
रुंहुहो मित्रयस्त्रिंऽशतमाग्नीध्रेयततन्रूः प्रजापतिमनसांधोऽच्छेतस्वाहा धाता दीक्षायांऽस्वाहा सविताभृत्यांऽस्वाहा पू
षा सोमक्रयण्यांऽस्वाहा वरुणउपनद्धस्वाहा असुरः क्रीयमाणस्वाहा मित्रः क्रीतः स्वाहा शिपिविष्ट आसादितः स्वा
हा नरंधिषः प्रोह्यमाणः स्वाहा अधिपतिरागतः स्वाहा: प्रजापतिः प्रणीयमानः स्वाहा अग्नीराग्नीध्रे स्वाहा बृहस्पति
राग्नीध्रात्प्रणीयमानस्वाहा बृहस्पतये सोमायेदं॰ इंद्रो हविर्धाने स्वाहा अदितिरासादितः स्वाहा अदित्यै सो॰ विष्णुरुपा
वह्रियमाणस्वाहा विष्णवे सोमायेदं॰ अथर्वोपोत्तस्वाहा अथर्वणे सोमायेदं यमोभिषुतस्वाहा यमाय सोमायेदं॰ अपूतपाधूय
मानस्वाहा अपूतपे सोमायेदं॰ वायुः पूयमानः स्वाहा वायवे सोमा॰ मित्रः क्षीरश्रीः॥स्वाहा मित्राय सो॰ मंथी सक्तुश्रीः स्वाहा
मंथिने सो॰ वैश्वदेव उन्नीतस्वाहा वैश्वदेवाय सो॰ रुद्र आहुतः स्वाहा रुद्राय सो॰ अपउपस्पृश्य वायुरावृत्तः स्वाहा वायवे सोमा राम
येदं॰ नृचक्षाः प्रतिख्यातः स्वाहा नृचक्षसे सोमा॰ भक्ष आगतः स्वाहा भक्षाय सोमाः पितृणां नाराशंसः स्वाहा पितृभ्यः
सोमा॰ अपउपस्पृश्य असुरात्तस्वाहा असवे सोमा॰ सिंधुरवभृथमवप्रयन्स्वाहा सिंध [illegible]

वेसोमाः० समुद्रोवगनस्वाहा समुद्रायसो० सलिलमसुनःस्वाह सलिलायसोमायेदं· रूवरुद्रचंगनःस्वाहा स्वःसोमायेदं·पूर्ववदुद्रे
सत्यागः पृथिव्यादीनामाहवनीयेहोमः पृथिवि·स्वाहा पृथिव्याइदं·विभूवरिस्वाहा विभूवर्यीइदं· सिनीवालिस्वाहा सिनीवाल्याइ
दं· रूरंधे स्वाहा रूरंधायाइदं· आचित्ते स्वाहा आचित्तायाइदं· मनस्ते स्वाहा मनस्तायाइदं· भुवोविश्वस्ते स्वाहा भुवोविवस्तायाइदं·
वसतीवरीयारूसववनीयारूविचिरूासु समाकुलीईत्वायऊर्मिर्हविष्यइंद्रियावान्मदिन्तम· संवरूध्यामसः सोमस्याप्यमसि हविषोह
दित्योतिपांत्योनिर्दिश्वेपादेदानांदेवतानिर्दिष्टाम्हासि अभिमन्यु संवःसिंचंतुमरुतः पृथिंद्रः संवृहस्पतिः संवोयमग्निः सिंचत्वायु
षाचधनेनचसर्वमायुर्दधातुमे मांशावाग्राः ग्राभूरजिराः ज्योतिष्मतीस्तमस्वनीहरदनीः फेन्याः मित्रभृतः सत्रभृतः रूराष्ट्राइहमा
वत आयोभद्राघ्रतमिराय आरूरग्नीषोमौविभ्रत्यायरत्ताः नीदोरसोमधुपृचोम· यदावः आपोहिष्ठा आपोजनयथाचनः एता॰
भिःसप्तभिः सं॰सिंचेदपिषामंत्रयेन देवञ्जनमगन्यत्तः सतोमायज्ञस्याशीरागच्छतु पितञ्जनमगन्यत्तःस्ततोमायज्ञस्याशीराग
छतु पितञ्जनमगन्यज्ञःस्ततोमायज्ञस्याशीरागच्छतु दिशोजनमगन्यत्तः स्ततोमायत्तस्याशीरागछतु पंचजनान्जनमग० आ
पोजनमागन्यत्त·ओषधीर्जनमगः वनस्पतीञ्जनमागन्द्रः ज्ञपित्वा मनोज्योतिर्जुषतांत्रयस्त्रिं॰राद्भ्यश्चस्कंदयस्तेद्रप्सोपोद्रप्सोय

सा॰अ॰ स्निदृक्षो महाहविर्होता भूः स्वाहा भुवः स्वाहा सुवः स्वाहा भूर्भुवः स्वाहा ऋक्तो यत्तभ्रेषप्रायश्चित्तं करिष्ये भूः स्वाहा गार्हपत्ये जुहोति अग्नय
इदं यजुष्टो यत्तभ्रेषप्रायश्चित्तं करिष्ये भुवः स्वाहेति दक्षिणाग्नौ सामतः सुवः स्वाहेति आहवनीये सर्वतो यज्ञ भूर्भुवः सुवः स्वाहा आहवनी
ये प्रजापतय इदं ब्रह्म सोमो स्कन्नः स्कन्नप्रायश्चित्तं कुरु अभूद्देवः सविता वंद्यो नु न इदानीमह्न उपवाच्यो नृभिः वि यो रत्ना भजति मा
नवेभ्यः श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा दधत् स्कन्नमभिमंत्र्य भूपतये स्वाहा मांचं प्रादेशं मिते भुवनापतये स्वाहा दक्षिणतः भूतानां प
तये स्वाहा पश्चात् भूत्यै स्वाहा उत्तरतः भूर्भुवः सुवः ऊर्ध्वं भूपतये स्वाहा भुवनपतये स्वाहा भूतानां पतये स्वाहेति स्कन्नमनुमंत्र्य भू
र्भुवः सुवः स्तुह्यः स्करुद्रहीत्वा अग्निः प्रातःसवने पात्वस्मान् वैश्वानरो महिना विश्वशंभूः सनः पावको द्रविणं दधात्वायुष्मन्तः स
हभक्षाः स्याम स्वाहा संस्थिते सवन आहुतीर्जुहोति अग्नये वैश्वानराय इदं प्रशास्तम ऋचस्सर्पत सर्वतः पन्थाः प्रजाः स्वायेन सर्पन्ति ने
ननिः सर्पति संस्थिते प्रातःसवने प्रातःसवनं हुतं अभिषवादि माध्यंदिनं सवनं तायनेनैतस्य प्रातःसवनेन कृत्यो व्याख्या
तस्तृतीयसवनस्य सोममुपावहृत्यं नरस्यावर्तन्याऽहोत्र्वम् संवसतीवरीभिरभिपूर्य निग्राभ्याः स्थ यजमानं वाचयति निग्राभ्याः स्थ देव
श्रुतः गयामे मा वितृषन् विशस्य राजा नाग्नावस्कन्ने सोमो स्त्री षं प्रयुक्तस्य संप्रेषितो ग्नावस्ताग्नीध्रा अन्वाहवनीये व महोपवोपोषावाः

मंऽशं धयंस्त्वाभिषुण्वंति इहाइहेति वसीवंदेवसोमनेऽपृभेनछंदसेंद्रस्यप्रियंपाथोअपाहि यत्ते सो मादाभ्यंन्नाम जागृवितस्मैते सोमसो
माय स्वाहा अदाभ्यांऽशुमुपांऽशुसवनो वापि सन्न्यसंर्वे धुर्यवो दिम्यो महाभिषवेमभिषुण्वंति उपलेराजानंन्युप्य होतृचमसेऽवनव
धाय माकुर्व्याक्कस्या अवीरधवंः इहइह ग्रावभिरभिषुण्वंति आमामाकान् द्रप्सश्चस्कंद एवं द्वितीयं तृतीयं चापि सन्न्याभिषुण्वंति अभिषुत
मध्वर्युरंजलिनासऽसिंचति तमुन्नेताराणिपेणोदुन्स पश्चिमतः प्रस्तोतारं परिहृत्योत्करतस्तिष्ठन्नाधवनीयेवनयत्येष एवांपाऽसोमस्य
वर्षपाः प्रथमः पर्यायः एवं विहितो द्वितीयस्तृतीयश्च अवीरधवंः माकुर्व्याक्कास्या अवीरधवंः इहाइहा अमामाकान् द्रप्सश्चस्कं
हृउचमस्याभिषवस्य मध्यमे पर्याये इहइहेति माकुर्व्याक्कास्य अवीरधवंः इहन्निहन् अमामाकान् द्रप्सश्चस्कंद होतृचमसे मीया
नांऽशूनुत्तमे पर्यायेभिषुणोति माकुर्व्याक्कास्य अवीरधवंः इहाइह आमामाकान् द्रप्सश्चस्कंद उत्तमेभिषवेभिषुते राजन्यसंभृते
देवाग्नावाणरंदुरिंद्रस्त्वावादिषुः ऐंद्रमुत्तुच्यवः परमस्याः परावत आत्मात्तधस्थादोरोंतरिसारास्कन्तमस्पवुर्ब्रस्य वर्ते सस्य भासु
पत्रुःस्तमेरर स्थाऽस्यवधिषुरपहत ब्रह्मद्विषस्यतनि मस्याताग्नावुणोदने अत्र मति प्रस्थातः समनीयां निर्वपाय पत्स्यावर्जंऽसवनीया
हकर्मणेवामित्यादिह विष्कृतां वाचं विसृज्य पत्रंहवि ग्राप्ति अवरक्तोदिवः सपत्नमित्यादीशाविरामः संभृत्य राजानमुपलेग्नावुणः

सो॰अ॰

सम्मुखान्कृत्वा मनीउष्णीषं मुखेषूपोहति ग्रावभ्यः प्रयच्छतीति विज्ञायते ते हृत्वा नारोद्रोणकलशं यति लाप्य तस्मिनुदीचीनदशं प
वित्रं वितन्वन्ति पवित्रं ते वितन्वमानमभिमन्त्रयते यजमानः पवित्रस्य यजमानो नाभिं कृत्वा तस्मिन्होतृचमसेन धारामावयत्युदञ्चने
नोन्नेताधवनीयाद्धोतृचमसमानयति संततधाराः स्रावयितव्याः कामो हास्य समृध्नकोभवतीति विज्ञायते संभरणध्याधारापाः
कृते ध्वर्युर्गृह्णाति शुक्रामंथिनावाग्रयणं अयं वेनः शंशायत्वा शुक्रं गृहीत्वा हिरण्येन श्रीत्वा पवित्रदशाभिः परिमृज्य एषतेयो
निर्दिशेत्वा पाहि सादयति तं मर्कायत्वा मंथिनं गृहीत्वा मनोनयेषु सक्तुभिः श्रीणाति पवित्रदशाभिः परिमृज्य एषतेयोनिःप्रजा
पाहि अथाग्रयणं तिसृभ्यो धाराभ्य आग्रयणाद्गृह्य द्वितीयां धारां करोत्युदञ्चनात्तृतीयां ये देवा दिव्येकादशस्थ आग्रयणं गृहीत्वा त्रि
हिंकृत्य वाचं विसृजते हिं हिं हिं सोमः पवते सोमः पवते सोमः पवते एषते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः सादयति उपयामगृहीतोसीं
द्राय त्वा बृहद्वते वयस्वत उक्थायुवे यत्त इंद्र बृहद्वयः तस्मै त्वा विष्णवे त्वा उक्थ्यं गृहीत्वा पवित्रदशाभिः परिमृज्या एषतेयोनिरिंद्राय त्वो
क्थायुवे सादयति उक्थ्यं गृहीत्वा मरुत्वतीयो मरुत्वन्तं वृषभं वावृधानमकवारिं दिव्यं शासमिंद्रं विश्वासाहमवसे नूतनायोग्रं
सहोदामिह तं हुवेम उपयामगृहीतोसींद्राय त्वा मरुत्वते स्वेन तु पात्रेणाध्वर्युः पूर्वं मरुत्वतीयं गृह्णाति पवित्रदशाभिः परिमृज्य एषते

योनिरिंद्राय त्वा मरुत्वते सादयति इंद्र मरुत्व इह पाहि सोमं यथा शार्याते अपिबः सुतस्य तव प्रणीती तव शूर शर्म्मन्ना
विवासंति कवयः सुयज्ञाः उपयाम गृहीतोसींद्राय त्वा मरुत्वते लेनयति स्थालोत्तरं पवित्र दशाभिः परिमृज्य एषते योनिरिं
द्राय त्वा मरुत्वते सादयति अन्नधाराविरमति अपीडयपवित्रं विदधात्येकधनानाय पार्श्वमाधवनीयेवनीय पूतभृतो बिलदृशी
चीनदशां पवित्रं वितत्य आधवनीये राजानं सर्वं पूतभृत्यवनीय उपयामगृहीतोसींद्राय त्वा आधवनीयं उपयाम गृहीतो
सि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः पूतभृतं ते पर्वमतगृहाः अग्निर्होता गृहीतानामेव हौ सम्भुद्धो पूतभृदाधवनीयो द्वेद्धसि द्रोणकल
शं परिभृदग्निसर्वं राजानं च सम्भृयां ओमेवर्चोदो वर्चसे परेथां शुक्रामंथिनो आत्मने मे वर्चोदा वर्चसे पवस्व आग्रयणं अं
गेभ्यो मे वर्चोदा वर्चसे पवस्व उक्थ्यं आयुषे मे वर्चोदाः पवस्व सर्वान्ग्रहान् विश्वेभ्यो जठरमसि द्रोणकलशं इंद्रस्य जठरमसि आ
धवनीयं विश्वेषां देवानां जठरमसि पूतभृतं सोमत्वा वृष्णीमहे सर्वं राजानं नाध्वर्युः भक्षं करोतीदं यजमानो सर्वान्ग्रहा
नुपतिष्ठेते श्रितौस्थश्चक्षुषी मे श्रीणीतं शुक्रामंथिनौ श्रितोस्यात्मानं मे श्रीणीहि आग्रयणं श्रितोस्यंगानि मे श्रीणीहि उ
क्थ्यं श्रुतास्यायुर्मे श्रीणीत सर्वान्ग्रहान् प्रजापतेर्जठरमसि द्रोणकलशं इंद्रस्य जठरमसि आधवनीयं विश्वेषां देवा

नोन्नदरमसि पूतभृतं क्रतस्त्वं विनोरायेदुरोवृधि सक्ष्याजानं वैष्णवांस्सहोतारंचकृत्वा द्रप्सश्चस्कंदयस्तेद्रप्सो
घोद्रप्सो यस्तेद्रप्सो मह्यहविर्होता पंचत्विजः समन्वारभ्यासर्पंति अध्वर्युंप्रस्तोतान्वारभते त्रैष्टुभःपथारुद्रादेवता
वृकेणापरीपरेणापंथास्वस्तिरुद्रानस्याय सर्पणेविकारः उत्तरेणहविर्धानंगत्वादक्षिणेनमार्जालीयधिष्ण्यंप
रीत्य पूर्वद्वारासदःप्रविश्यायणहोतारमध्वर्युर्यजमानःस्थावतिष्ठेते दक्षिणेनाचरेणवाप्रशास्तृधिष्ण्यंरीत्य उद्गा
तारोमाध्यंदिनेनपवमानःस्तुवते तयाध्वर्युः स्तोत्रमुपाकरोति वायुर्हिंकर्ताप्रस्तोतावेदहिंमुष्टिंप्रयच्छति वस्मन्तो॥
प्यामःप्रशास्तः देवसवितरेतत्तेप्राह विष्णुर्भोगसिविष्येस्तात्पर्तिजिन्व ओ२म्स्तुते ज्योतिषेहिंकुरुतस्येमरुस्तु
हितस्येस्तुहितस्ये मरुस्तुहितस्येस्तुहितस्येमेवकृध्ये पुरस्तान्माध्यंदिनात्पवमानाद्यजमानोजपति चतुर्होतारव्या

चष्टे पृथिवीहोता ग्मोन्तै हिंकुरुतस्यै प्रस्तुहितस्यै स्तुहितस्यै मेवरुध्यै स्तूयमाने च चतुर्होतारं जपति स्तनस्यस्तनं स्तते
ध्वर्युः संप्रेष्यति अग्नीदग्नीन्विहर बर्हिः स्तृणाहि पुरोडाशाँऽ अलंकुरु प्रतिप्रस्थातर्दधिघर्मेणानूदेहि विहरणा
व्याघारणपरिस्रवणप्रस्तरणबर्हिःस्तरणालंकरणानि प्रातः सवनवत् विश्वो त्वन्नो अंतमः वैश्वव्यर्चा पुनरेत्य यज
मानो राजानमुपति एतेन एतेनैवाध्वर्युः पात्राणि संमृज्य विश्वोत्वन्नो अंतमः सोमः पवित्रँऽ सम्मा पुनातु सोमो हूयतां कल
शेणाहूयतां आग्नीध्रीये प्रतिप्रस्थातादधिघर्मं गृह्णाति औदुंबर्याँऽस्रुच्युपस्तीर्य यावती द्यावापृथिवी महित्वा याव
च्च सप्त सिंधवो वितस्थुः तावंतमिंद्र ते ग्रहँऽ सहोर्जा गृह्णाम्यस्तृतं दधिग्रहीत्वाभिघार्य वाक्त्वा मनश्श्रीणीतां प्राण
स्त्वापानश्श्रीणीतां चक्षुश्च त्वा श्रोत्रं च श्रीणीतां दक्षश्श्रीतां बलं च श्रीणीतां ओजश्च त्वा सहश्च श्रीणीतां आयुश्च

६७

सो॰ अ॰

त्वानराचश्रीपीनां आत्माचत्वानन्त्स्वश्रीपीनां शुक्रोऽसिशुक्रंहुतः शुक्रायत्वाशुक्रेभ्यस्त्वा आग्नीध्रीयधि॰
श्रित्याह होतर्वदस्वायनेवादं यदास्यविजनाति यदिश्रातोज्जुहोननयद्यश्रतोममचन. एतस्मिन्कालेश्रात
ध्रूहविरतिभत्फत्का अध्वर्युस्तमादायाहवनीयंगत्वा आश्रावय दधिघर्मस्ययज यमिंद्रमाहुर्यंसुसत्यमा
हुः यंमित्रमाहुर्यमुसत्यमाहुः योदेवानांदेवतमस्तपोजास्तस्माइंद्रायसुतमाजुहोमिस्वाहा वषट्कृतेजुहोति इं
द्रायेदं स्वाहावडिंद्रायअनुवषट्कृते अग्नयेस्विष्टकृतयइदं हुतांहरतिभक्षंतभक्षयंति येमवर्ग्यंतस्यारण्यानवा
कोर्मस्वणसंत्रेयथामवर्ग्यमितिरोपहवयाचनं भूर्भुवःस्वः मयित्यदिंद्रियंमहत् मयिदक्षोमयिक्रतुः मयिधायिसुवीर्यं ॥

त्रिशुघर्मोविभातुमे आकूत्यामनसासहविराजाज्योतिषासहयज्ञेनपयसासह ब्रह्मणातेजसासह सत्येनतपसासह तस्येनत
नतपसासह तस्यदोहमशीमहि तस्यसुम्नमशीमहि तस्यभक्षमशीमहि तस्यतइंद्रोणोंद्रपीतस्यमधुमंतः उपहूतस्योपहूतोभ
क्षयामि भक्षयित्वाचमस मिन्नोजनन्यातयति॰ अंतितोनदूरात् नाभिदेमम्हशंतः अत्रप्रतिप्रस्थातासवनीयानासादय
तीत्याहिनेद्रमिंद्रियं माध्यंदिनस्यसवनस्येंद्रियायपुरोडाशानामनुब्रूहि माध्यंदिनस्यसवनस्येंद्रायपुरोडाशानाप्रेष्य
इंद्रायेदं॰ इंद्रस्याहंदेवयज्ययेंद्रियाव्यन्नादइंद्रियाव्यंन्नादोन्नाददिंद्रियाव्यंन्नादोभूयासं उपर्याहवनीयइत्यादि प्राशित्रम
वदायेडान्तयजमानभागऽहोत्रेडाऽलत्वाहविधीनंगच्छंत्सप्रेष्यति उन्नीयमानेभ्योनुब्रूहि होतृचमसमुख्यान्दशचम
सानुन्नयति द्रोणकलशादुपस्तीर्यहतमहतउन्नीयाद्रोणकलशादभिघारयतिसमासतउन्नीयमानसूक्तेनतशुक्रामं
थिभ्यांप्रचरतः स्कुतोजनथाइत्यादि आश्रावय माध्यंदिनस्यसवनस्यनिष्केवल्यस्यभागस्यशुक्रवतोमंथिवतोमधु
श्चुतइंद्रायसोमान्प्रस्थितान्प्रेष्यमध्वनः कारिणां चमसाध्वर्युवोवषट्कृतान्वषट्कृतांजुहुतहोत्रकाणांचमसाध्वर्यवः

सक्तृत्सकृधुत्वाशुकस्याभ्युन्नीयोपावर्त्तध्वं संप्रेष्यति प्रैदुहोतुरित्यंतंसमानं प्रशास्तर्यजब्रह्मंजन्यजपोनर्यजनेष्टयंजा
छवाकयजाग्नीध्रज। सर्वत्रहृंद्रायेदं० आग्नीध्रवमसमादायसदयेत्य। अयाडग्नीत् समद्रमकर्योनुः सोमंपापद्ष्यति
अयाडिदीतरेपत्याहुः अत्रस्क्तृद्वेराहोत्रंरंगुलुपर्णराीअनक्ति। अत्रहोत्रेऽग्नमुपक्ष्यतउपोद्यह्लुतेचमसाꣳश्चम
सिनोहोतृचमसमिडायामास्पष्टंभूयस्वेहीत्यादि प्रातःसवनवद्भक्षिताप्यायनांत्सादयंति दक्षिणास्पहविर्धानि
स्याधस्तादपालंबे।सन्नेष्टुनाग्नीꣳसेषुदक्षिणांददाति दक्षिणेनवेदिमवस्थितास्तुदक्षिणास्तुप्रचरंरणपांत्रिगृ
हीतंगृहीत्वोत्तरेणहविर्धानंगत्वोत्तरेणाग्नीध्रीयंदक्षिणंपरीत्यसर्वयाद्वारामाग्नाꣳगंप्रविश्य॥ ॥समपिन्नतानद्ध
यध्वं संप्रेष्यति यजमानस्यामात्यास्तꣳहयंसध्वर्युं यजमानोन्वारभतेयजमानंपत्नीतामितरेपुत्राअमात्यरोहतेन
वासस्तामात्यांत्संप्रयच्छादयवात्ससोनेस्तृदंगमुपनिम्नप्रचरणपाराक्षायणानिजुहोति हिरण्यंप्रपद्येन्नेवदाप उदुत्यं
जातवेदसꣳ सूर्यꣳस्वाहा चित्रंदेवानामुदगादनीकं० चक्षुर्मित्रस्यस्वाहा सूर्यायेदं० द्वाभ्यांगार्हपत्येजुहोति दिवंगच्छस्तु

षः पत॥ हिरण्यꣳकुत्सोऽहण्हात्यभयंधारयमाणः रूपेणवोरूपमभ्येमिवयसावयः दक्षिणाम्येति तुथोवोविश्ववेदाविभजतुवर्षिष्ठेअधिनाके तायजमानः श्चतुर्थंकृष्णाजिनेनबध्वास्फश्चतुर्थमध्वर्युभ्योविभजतियाषट्ध्ववेददाति तस्यार्धंप्रतिप्रस्थात्रे तृतीयन्नेष्ट्रे चतुर्थमुन्नेत्रे एतेनैवेतरेषांदानमुक्तं दक्षिणान्चतुर्भागंपञ्चविंशतिधाकृते दद्यान्महविर्त्विगादीनांमर्कतुफगपावकैः अग्नीत् हिरण्यदक्षिणाप्रमुपवर्हणꣳ सार्वस्त्रंतंतेददामि होतुर्वाचंतेददामि तंतेदक्षिणानाꣳस्वेनांशेननिष्क्रीणामि ब्रह्मन्मनस्तेददामि तंतेदक्षिणानाꣳस्वेनांशेननिष्क्रीणामिअध्वर्योप्राणान्तेददामि तंतेदक्षिणानाꣳस्वेनांशेननिष्क्रीणामिः उद्गातुश्चक्षुसोददामि तंतेक्षिणानाꣳणामि सदस्यस्यात्मानंतेददामि तंतेवकुम्हल्स्यगवानिष्क्रीणामिहोत्रकाः श्रोत्रंवोददामि तद्वोदक्षिणानाꣳस्वेनांशेननिष्क्रीणामि प्रतिप्रस्थातः प्राणान्तेददामि तंतेदक्षिणानाꣳस्वेनांशेननिष्क्रीणामि प्रस्तोतुश्चक्षुस्तेददामि तंतेक्षीणानाꣳस्वेनांशेननिष्क्रीणामि ग्रावस्तुद्वाचंतेददामि तंतेदक्षिणानाꣳस्वेनांशेननिष्क्रीणामि॰ उन्नेतःप्राणांस्तेददामि तंतेदक्षिणानाꣳस्वेनांशे

सो॰अ॰ ननिष्क्रीणामि प्रतिहर्त्तुः श्चक्षुस्तेददामि तत्तेदक्षिणानाꣳ स्वेनांशेननिष्क्रीणामि सुब्रह्मण्यश्चक्षुस्तेददामि ततोऽक्षि
णामि प्रसर्पकाः सोमानिवोददामि तान्निवोयथाशक्तिदानेननिष्क्रीणामि तेसमृत्कृत्वोपान्यात् देवस्यत्वेत्यादिरुद्राय
णामतिप्रतिग्रहः हिरण्यपाणिरग्रेणगार्हपत्यंनयति जघनेनसदः अंतराग्नीध्रंचसदश्चतासदीचः तीर्थेनोत्सृजति
एतनेअग्नेराधएतिसोमस्यकृतंतन्निअस्यपथानयतस्यपाथापेतचेद्दूदक्षिणायतस्यपाथाकृवितानयंतीः दक्षिणाति
नयः तथैवसमन्वारब्धेषुसमन्वारब्धेषुवा अग्नेनयसुपथारायेअस्मान्विश्वानिदेववयुनानिविद्वान् युयोध्यस्म
ज्जुहुराणमेनोभूयिष्ठान्तेनमउक्तिंविधेमस्वाहा आग्नीध्रीयेजुहोति अग्नयइदं॰ ब्राह्मणाद्याराध्यासमृषिमार्षेयंपि
तृमतंपैतृमत्स्यꣳसुधातुदक्षिणां आग्नेयायप्रथमायहिरण्यंददातिद्वितीयायतृतियायवातदहभावेयआर्षेयः राम॰
असꣳहितस्तस्मैदद्यात् अस्मादात्रादेवत्रागच्छतमधुमतीप्रदातारमाविशतारमाविशतानवहायास्मांदेवयानेन
पथेनेसुकृतांलोकेसीदततन्नःसꣳस्कृतं नीताअनुमंत्र्यसदयेत्यो विसृबः पश्यव्यंतरिक्षंयदस्वसदस्यैः अनुवी

क्षते ऋत्विग्भ्योनमः यंयज्ञमागच्छेतंप्रसर्पेत्प्रसर्पकाणांविज्ञायते नीतास्मदक्षिणास्मचात्वालेकृष्णविषाणांप्रास्यति
हरिणस्यरघुष्यतोधिशीर्षणिभेषजंसक्षेत्रंविषाणयाविषूचीनमनीनशात् अनुत्वाहरिणोवृषापद्भिश्चतुर्भिरक्रमी
त् विषाणेविष्यैतंग्रंथंयदस्यगुल्फितं इहद्विमनोयदस्यगुल्फितं एताभ्यांयज्ञपतिमद्ययथेनसाहुरित्याग्नीध्रीयेपंच
वैश्वकर्मणानिजुहोति यज्ञपतिमृषयएनसाहुः प्रजानिर्भक्ताअनुतप्यमानामधव्यौस्तोकावपतौरराध संनस्ताभ्यां
सृजतुविश्वकर्मास्वाहा विश्वकर्मायइदंघोराऋषयोनमोअस्त्वेभ्यः चक्षुषएषांमनसश्चसंधौबृहस्पतयेमहिषद्युमं
नमः नमोविश्वकर्मणेसउपात्वस्मान्स्वाहा विश्वकर्मणइदं अनन्यान्सोमपान्मन्यमानः प्राणस्यविद्वान्समरेनधीरएनश्च
कृवान्महिबद्धएषांतंविश्वकर्मन्प्रमुंचास्वस्तयेस्वाहा विश्वकर्मणइदं येभक्षयंतोनवसून्यानृहुः यानग्नयोन्वतप्यंतधि
ष्णियायंतेषामवयादुरिष्ट्यैस्विष्टिंनस्तांकृणोतुविश्वकर्मास्वाहा विश्वकर्मणइदं नमःपितृभ्योअभियेनोअख्यन्यज्
ञकृतोयज्ञकामाःसुदेवा अकामावोदक्षिणांननीतिममानस्तस्मादेनसःपापयिष्टस्वाहा पितृभ्यइदं अपउपस्पृश्य

मरुत्वतीयाभ्यां ग्रहाभ्यां प्रचरतः इंद्रायमरुत्वतेनुब्रूहि एवं प्रेष्य इंद्रायमरुत्वत इदं अनुवषट्कृते अग्नये स्विष्टकृत इदं· प्रत्या
श्राव्याथाध्वर्योः स्रवे: पात्रे प्रतिप्रस्थाता संपातमवनयत्यध्वर्युः प्रतिप्रस्थातुः अभक्षितेन पात्रेणाध्वर्युस्तृतीयं मरुत्वतीयं गृह्णाति
मरुत्वाꣳ इंद्रवृषभो रणाय पिबा सोममनुष्वधं मदाय आसिंचस्व जठरे मध्व ऊर्मिं त्वꣳ राजासि प्रदिवस्सुतानां उपयामगृहीतो
सीन्द्राय मरुत्वते गृहीत्वा मरुत्वते पवित्रदशाभिः परिमृज्य एष ते योनिरिंद्राय त्वा मरुत्वते सादयति प्रतिप्रस्थाताहरति भ
क्षं उभावध्वर्युप्रतिभक्षयतः अध्वर्युः भक्षेहि अवरमेषं होतरुपह्वयस्व प्रतिप्रस्थातरुपह्वयस्व वाग्जुषाणाहिन्वमे
प्रस्थाता भक्षेहि अवख्येषं होतुरुपह्वयस्व अध्वर्युरुपह्वयस्व वाग्जुषाणाहिन्वमे भक्षितस्य मार्जालीये प्रक्षालनं त
स्मात्प्रमादायैंद्राग्नवछस्त्रः प्रतिगरोति ग्रहान्नाराशꣳसान् इडादेवहूः शोꣳसामोदैव ओंशस्तुस्यशास्तुं अग्नये पथि
कृत इत्यादि ग्रहमध्वर्युरादत्ते मध्वर्युः प्रतिभक्षयति भक्षेहि अवख्येषं होतरुपह्वयस्व वाग्जुषाणाहिन्वमे चमसिनः स
मात्वा भक्षणं भक्षयति अवख्येषं चमसिन उपह्वयध्वं उपहूत इति दशाकलशः वाग्जुषाणाहिन्वमे भक्षिताप्यायताः सादयंति

राम०

१

दक्षिणस्य हविर्धानस्याधस्तात्पात्रं केमोहेंद्र ऽ शक्रं पात्र अस्तोष्यामः प्रशास्तः ब्रह्मा देवसवितरेतत्ते प्राह प्रवास्यन्हेताहर्नि
न्वा ॐ ऽस्तुत स्तुतस्य स्तुतं इडादेवहूर्मनुर्यज्ञनीशो ऽ सामोदैव ओथामोदैव शस्त्रस्य शस्त्रं अग्नयेपथिकृत इत्यादिग्रहम।
धुर्धुरादत्ते आश्रावय उक्थशायजसोमस्य अनुप्रकंपयन्नाराग्रा ऽ सान्वषट्कारानुवषट्कारो इंद्रायमरुत्वत इदं ऊर्वेभ्यः
पितृभ्य इदं अग्नये स्विष्टकृत इदं ग्रहणग्रहणाति महा ऽ इंद्रोय ॐ जसा वावृधे उपयामगृहीतोसि महेंद्राय त्वा गृहीत्वा
पवित्रदशाभिः परिमृज्य एषते योनिरिंमहेंद्र त्वा सादयति असर्ज्यसर्जि ब्रह्मन्स्तोष्यामः प्रशास्तः ब्रह्मा देवसवितरे
तत्ते प्राह प्रवास्यन्हेत्वाहर्निन्व ॐ ऽस्तुत स्तुतस्य स्तुतं इडादेवहूः शो ऽ सामोदैव ओथामोदैव शस्त्रस्य शस्त्रं अग्नयेप
थिकृत इत्यादिग्रहमधुर्धुरादत्ते महेंद्रवति ग्राह्यानुहृयंते महेंद्रधुर्धुला ग्रेय प्रतिप्रस्थातैंद्राग्नैंद्रे प्राशीर्यमुन्नेत आश्राव
य उक्थशायजसोमस्य अनुप्रकंपयंति नाराशंऽसाव षट्कारान्वषट्कारो महेंद्रायेदं ऊर्वेभ्यः पितृभ्य इदं प्रतिप्रस्थात अ
ग्नेतेजस्विन्तेजस्वी त्वं देवेषु भूयास्तेजस्वंतं मामायुष्मंतं वर्चस्वंतं मनुष्येषु कुरु दीक्षायै च त्वा तपसश्च तेजसे जुहोमि स्वाहा तेजो

विदसितेजोमामाहासीन्माहंतेजोहाशिषंमामांतेजोहासीत् अनुमंत्रयते ऐंद्रा इंद्रौजस्विन्नोजस्वि त्वोजस्वीत्वंदेवेषुभूयाः ओ
जस्वंतंमामायुष्मंतंवर्चस्वंतंमनुष्येषुकुरु ब्रह्मणश्चत्वाक्षत्रस्यचौजसेजुहोमिस्वाहा इंद्रायजस्वतरं ओजोविदस्योजोमा।
माहासीन्माहमोजोहाशिषंमामामोजोहासिषत् अनुमंत्रयते उभेता सूर्यभ्राजस्विन्भ्राजस्वीत्वंदेवेषुभूयाभ्राजस्वंतंमामा
युष्मंतंवर्चस्वंतंमनुष्येषुकुरु वायोश्चत्वापांश्चभ्राजसेजुहोमिस्वाहा सूर्यायभ्राजस्वतरं स्वर्विदसिस्वर्मामाहासी
न्माहंऽस्वर्हासिषंमामाऽस्वर्हासीत् अनुमंत्रयते अग्नयेस्विष्टकृतइदं ग्रहमध्वर्युः प्रतिभक्षयति अवशेषं होतुरुप।
हूतस्सवाग्जुषाणाहिन्वमे तान्हूत्वासदसिप्रत्यङ्मुखाभक्षयंति प्रतिप्रस्थाता भक्षेहि अवशेषं नेष्टुरुपहूतस्य उन्नेतरुपहू
तस्य मयिमेधांमयिप्रजांमय्यग्निस्तेजोदधातु भक्षस्थित्वाहिन्वमे नेष्टा भक्षेहि अवशेषं प्रतिप्रस्थातरुपहूतस्यउन्नेतरु
पहूतस्य मयिमेधांमयिप्रजांमयींद्रइंद्रियंदधातु भक्षइत्वाहिन्वमे उन्नेतारुपहूतस्य मयिमेधां भक्षेहि अवशेषं प्रति राम०
प्रस्थातरुपहूतस्यनेष्टरुपहूतस्यहूतवाग्जुषाणाहिन्वमे चमसिनः समाख्याभक्षणंभक्षयंति भक्षेहि अवशेषंचमसिनउपहू

यष्टं उपहू-तइतिदृशञ्जन्वे: वाग्जुषाणाहिन्वमे सर्वभक्षाः चमसाभवंतिभक्षालिनेषुचमसेषु उपयामगृहीतोसीन्द्रपतजुष्टंगृ
ह्णामि देवेभ्योदेवायुवमुक्थेभ्यउक्थायुवं उक्थ्यपात्रेणोक्थ्युत्त्तीयंगृहीत्वापवित्रैर्दशाभिःपरिमृज्य एषतेयोनिरिंद्रायत्वासा
दयति पुनर्हविरसि स्थालीमभिमृशति मैत्रावरुणचमसमुख्यानस्कचमसानुन्नयति असद्यैसन्ति ब्रह्मनस्तोष्यामः प्र
शास्तः देवसवितरेतत्तेप्राह अनुवासिराविपेत्वाराज्ञिंजिन्व ओ३म्स्तुत स्तुतस्यस्तुतं इडादेवहूः शो३सामोदैव ॐशस्त्र
स्यशस्त्रं अग्नयेपथिकृतइत्यादि ग्रहमध्वर्युरास्ते चमसाःचमसाध्वर्यवः आप्यायस्व उक्थ्यशम्यजसोमानां इंद्रएहं अ
मयेस्विष्टकृतरदं प्रत्याक्रम्य अंतरासदोहविर्धानेतिष्ठंनवनयेत देवेभ्यस्त्वादेवंयुवंप्रणाम्नि यज्ञस्यायुषे मुख्येसंपातान
वनयति मैत्रावरुणचमसमध्वर्युः प्रतिभक्षयति सर्वाःश्चमसामैत्रावरुणोभक्षयति चमसिनः समाख्याभक्षणंभक्ष
यंति भक्षेहीत्यादिसर्वभक्षाश्चमसाभवंतिभक्षालिनेषुचमसेषु एवंविहिताःपुनरापर्यायौ ताभ्यांभतिभक्ष्यानाचरत्येतावंता
ना उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्वाजुष्टंगृह्णामि देवेभ्योदेवायुवमुक्थेभ्यउक्थायुवंउक्थ्यपात्रेणार्धमुक्थ्यंगृहीत्वापवित्रदशा

भिः परिमृज्य एषतेयोनिरिंद्रायत्वासादयति पुनर्हविरसिस्थालीमभिमृशति ग्राव्णाछंसिचमसिपुस्थानदशचमसानुन्नयंति अस
न्येस्तर्जि ब्रह्मन्स्तोष्यामः प्रशास्तेः ब्रह्मादेवसवितरेतत्तेप्राह उसिंगसिवसम्यस्त्वावस्तंजिन्व ओस्तुत स्तुतस्यस्तुतं इउरेवहूः
शोऽसामोदैवः ओथामोदैव ओथामोदैवः ओंशस्तुस्यशस्तं अग्नयेपथिकृतइत्यादि यहंयतिप्रस्थातारौ चमसाऽध्वमसा
ध्वर्यवः आश्रावयउक्थशायजसोमानं इंद्रायेदं अग्नयेस्विष्टकृतइदं पत्याक्रम्य अंतरासदोहविर्धानेतिष्ठं नवैयेत इंद्रो न
येदं अग्नयेस्विष्टकृतइदंदेवेभ्यस्त्वादेवायुवं पृणाम्यिय तस्यापुषे पुरुषेसंपातमवनयति न प्रतिस्थातोर्ध्वपात्रस्यभक्षयति
सर्वाऽध्वमसान्ब्राह्मणाछऽसिभक्षयति चमसिनःसमाख्याभक्षणंभक्षयंतिभक्षेहीत्यादिसर्वाभक्षाध्वमसाभवंतिप्र
क्षालितेषुचमसेषु उपयामगृहीतोसीद्रायत्वाजुष्टं गृह्णामि देवेभ्योदेवायुवमुक्थेभ्यउक्थायुवं उक्थपात्रेणसर्वेभ्यु
क्थं गृहीत्वा पवित्रदशाभिःपरिमृज्य एषतेयोनिरिंद्रायत्वासादयति नस्थालीमभिमृशति हतभ्रतोविलउदीचीनद राम०
शंपवित्रंवितत्या यआधवनीयेतानतऽसर्वहुतभ्रत्पवनीयाछावाकचमसमपुस्थानदशचमसान्नुन्नयन्त्सर्वेऽराजानमुन्नीय

द्शाभिः कृत्नशोन्दस्यानुकृति असर्प्पसर्प्ति ब्रह्मन्स्तोष्यामः प्रशास्तः प्रशास्तः ब्रह्मा देवसवितरेतत्तेप्राह प्रकेतोसिरुद्रेभ्य
स्त्वारुद्रांजिन्व श्रोत्रंऽस्तुत स्तुतस्यस्तुत इडादेवहूः शोंऽसामोदैव ओथाऽमोदैव ओंमडक्थंवाची ओंशस्त्रस्यशस्त्रं अ
ग्नयेपथिकृतइत्यादि ग्रहंप्रतिभस्यानाचमसाऽश्चमसाध्वर्यवः आश्रावय उक्थ्यसायजसोमानं इंद्रायेदं अग्नयेस्विष्टकृतइदं
प्रत्याक्रम्य अंतरासदोह विर्धानेतिष्टंनवनयेदेवेभ्यस्त्वादेवायुवं एलज्मियत्तस्यायुषे मुख्येसंपातमवनयति नमतिस्था
तोर्ध्वपात्रस्यभक्षयति सर्वाऽश्चमसानछावाकोभक्षयति चमसिनः समाख्याभक्षणंभक्षयंति भक्षेहीत्यादिसर्वभक्षा
श्चमसामसाभवंतिभक्षाजितेषुचमसेषु अग्निनराशंस्यारिर्देवोजनमगन्मन यत्रत्विःऽशादिपंचास्तु यंसनस्कादि
नस्त्वस्य अग्निन्नरोरीधितिभिरित्यादिभूतानांपतयेस्वाहेत्यंतंकृत्वा क्षुक्काऽसहकृत्वा विश्वादेवामरुतइंद्रोअस्मानस्मिंद्वि
तीयेसवनेमनहुः आयुष्मंतः प्रियमेषांवदंतोवयंदेवानाऽक्रमतेस्यामस्वाहा स्वःऽस्थितेसवनआहुर्लिंगुहोति विश्वेभ्योदेवे
भ्योमरुद्भ्यइंद्रायेदं प्रशास्तःप्रसवसर्पतसर्वतःप्रत्याहप्रशास्ताधेनसर्पतितेनविःसर्पंति संतिष्ठतेमाध्यंदिनंसवनं आदित्या

रंभणं तृतीयसवऽ हविर्धानस्योत्तद्वारे संनत्यवेद्यां वकुन्तानायां परिद्रास्य: भान्तव्य: प्रस्तप्रस्यारंतर्वेदि संग्रहत्नीयाद्भारव्यप्रयते
तुग्रह्यमाण आदित्येवर्हिर्वैदितिवैरादित्यपात्रेलयआदित्यस्थाल्यांद्विदेवस्यग्रहसंपातास्तेभ्य: सोमंग्रहत्नाति कदाचनस्तरीर
सिनेंद्रसश्चसिदाशुषे उपोपेन्नुमघवन्भूयइन्नुतेदानंदेवस्यपृच्यते उपयामगृहीतोस्यादित्येभ्यस्त्वा सोमंग्रहीत्वा कदाचन
प्रयुछस्युभे निपासिजन्मनी तुरीयादित्यसवनंतइंद्रियमातस्थावमृतंदिवि उपयामगृहीतोस्यादित्येभ्यस्त्वा श्रितातंवयं
दधि यज्ञोदेवानांप्रत्येतिसुम्नमादित्यासोभवतामृडयंत: आवोर्वाचीसुमतिर्ववृत्यादंऽहोश्चिद्याचरिवोवित्तरासत उप
यामगृहीतोस्यादित्येभ्यस्त्वा पुन: सोमंगृहीत्वा विवस्वआदित्येषते सोमपीथ: स्तेनमंदस्वतेनतृप्यतृप्यास्मतेवयंतर्पयि
तार: तस्मिन्ग्रावाणमुपांऽशुसवनमासादयतेनैनंभक्षयित्वा ग्रावाणमुदूहत्नातिपयसुगृहीतान:शिंर: प्रस्कंदेहद्रुक्र: पर्जन्य
स्याग्रुदिविरमवर्षुकोनसादयति श्रुंद्रो स्तनंस्त्यापूवनीये द्रेद्रधसिद्रोणकलशं परिभ्रुरग्निंसर्वऽराजानं आत्मानमेव राम॰
चौंदावर्चसेयवसुच आग्रयणं पुरस्थेपदर्भैहस्तेनसादयति दर्भैहस्तेनचापिधायोतिष्ठति स्सर्योमादेवोदेवेभ्य: पातुवायुरंत

रिक्षाद्यजमानोग्निर्मापातुचक्षुषः सक्षशूषसवितर्विश्वचर्षिण एतेभिःसोमनामभिर्विधेमते अहंपरस्तादहमवस्तादहंज्योति
षावितमोववारयदंतरिक्षंतदुमेपिताभूदहंसूर्यमुभयतोददर्शाहंभूयासमुत्तमःसमानानां आदित्यंयजमानोन्वारभत
आहेमात कविर्यज्ञस्यवितनोतिपंथानाकस्यपृष्ठेअधिरोचनेदिवः येनहव्यंवहसियासिदूतइतःप्रचेताअमुतःसनीवान ह
रति आसमुद्रासांतरिक्षात्प्रजापतिरुदधिंच्यावयातींद्रप्रस्नौतुमरुतोवर्षयंतु इमैराच्यावयति आदित्येभ्योनुब्रूहि प्रि
येभ्यःप्रियंधामभ्यःप्रियव्रतेभ्योमहस्वसरस्वपातिभ्यउरोरंतरिक्षस्याध्यक्षेभ्यः आश्रावय एवंप्रेष्यप्रियेभ्यःप्रियंधाम
ध्यक्षेभ्युः यक्षेविश्वासमिधःसंत्यग्नेयाः पृथिव्यांबर्हिषिसूर्यायाः तास्तेगच्छंत्वाहुतिंघृतस्युर्देवायुतेयजमानाय
शर्म इत्याहवनीयेमस्य अन्यवेक्षमाणः आदित्यंजुहोतिआदित्येभ्यस्त्वं नहुत्वान्वीक्षेत सूत्रवदादित्यपात्रमायतनेसाद
यित्वा अदाभ्यांऽशुपांऽशुपात्रेयशोपांऽपात्रेऽंशुः स्तानृजीषेपिसृज्य प्रातःसवन[illegible]वन्महाभिषवमृजीषंतेवा
भिषुण्वंति अस्मत्सखात्वंदेवसोमजागतेनछंदसाविश्वेषांदेवानांप्रियंपाथोअपीहि यत्तेसोमादाभ्यंनामजागृवितस्मैतेसोम

सोमायस्वाहा अदाभ्याऽशुक्रसवनीचापिसृज्य सर्वेधुर्यवोद्रिभ्यो महाभिषवमभिषुण्वंतीत्यादि प्रपीड्य तन्नीचं मुखेषु पोहतीत्यं
तंप्रातःसवनीयस्यतिस्थाल्याऽसवनीयंनिर्वपतियस्यावर्जऽसवनीयाःकर्मणोचाभिरित्यादी विरमः आग्नीध्रीयेयत्नाशिरंम
थित्वापरन्याद्द्वाराहुर्विधानंप्रपादयतिस्तर्वयागतःश्रियःस्वर्वयायजमानःप्रपद्यतेस्तम्भेतोधिस्तडहानदर्शंपवित्रंवितत्य
तस्मिन्यजमानःपुरस्तात्प्रत्यङ्ङ्तिष्ठंसहपत्न्याशिरमवनयत्यस्मेदेवासइतिचतसृभिः अस्मेदेवाःअन्धाऽअधरंत्सप
त्वान त्सुखेग्रावस्कन्दोणकलशंप्रतिष्ठाप्य तस्मिन्नुदीनदशंपवित्रंवितच्चेति नपवित्रंतेपवित्रस्ययजमानोनाभिंकृत्वात
स्मिनहोतृचमसेन धारास्रावयत्युदञ्चनेनोन्नेताधवनीया धोतृचमसात्आतपतिसंततंधारास्रावयितव्याकामोहास्य
समृध्नुकोभवतीतिविज्ञायते ग्रहणकालआग्रयणमेवचतस्र्भ्योधाराभ्यआग्रयणदुत्सिच्याद्वितीयांधारांकरोत्यादि
त्यस्थाल्याम्वम्तृतीयामादित्यग्रहसंपाताश्चतुर्थीं येदेवादिव्येकादशस्थ आग्रयणंगृहीत्वात्रिर्हिंकृत्यवाचंविसृजते हिं३ राम०
हिंहिंसोमःपवते सोमःपवते एषतेयोनिर्विश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यःसादयति अत्रधारविरमतिप्रपीड्यपवित्रमिंद्रधात्येकधना

नांयथार्थमाधवनीयेवनीयस्रुतम्भृतोविप्रुडुरीवीनद्शंपवित्रंवितत्यय आधवनीयेराजनमसर्वंस्रुतम्भृत्यचनीय उपयामगृहीतो
सिप्रजापतयेत्वा द्रोणकलशमभिमृशेत उपयामगृहीतोसींद्रायत्वा आधवनीयं उपयामगृहीतोसिविश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यः स्रु
तम्भृतं तेपवमानग्रहाः अग्निहोतागृहीतानामेव द्वौसमुद्रौ स्रुतम्भृताधवनीयौ द्वेइधसिद्रोणकलशं परिभूरग्निंसर्वंऽराजानं
आत्मनेमेवर्चोदावर्चसेपवस्व आग्रयणं पुष्ट्येमेवर्चोदाःपवध्वं सर्वान्ग्रहान् विश्वोर्जठरमसि द्रोणकलशं इंद्रस्यजठरम
सि आधवनीयं विश्वेषंदेवानांजठरमसि स्रुतम्भृतं सोमतांहृणीमहे सर्वंऽराजानं नाध्वर्युःश्वितंकारैर्ब्रह्मयजमानोसर्वान्
ग्रहानुपतिष्ठंते ऋतोस्यात्मानंमेप्रीणीहि आग्रयणं ऋतास्यपुष्टिंमेप्रीणीत सर्वान्ग्रहान् प्रजापतेर्जठरमसि द्रोणक
लशं इंद्रस्यजठरमसि आधवनीयं विश्वेषांदेवानांजठरमसि स्रुतम्भृतं ऋतस्त्वंविप्रोरायेदुरोहविः सर्वंऽराजानंवैपुषात्स
ग्रहोतारंचहुत्वा इशश्रुत्कंरयसेस्तेइस्तोयोदृक्षोयुक्तेइस्तोमहाह्रविर्होताः पंचर्त्विजःसमन्वारब्धाःसंर्पस्यसुर्युंप्रस्तोतान्वार
भते जागतःपंथादित्योदेवताह्वकेणपरीपरेपरेणः पथास्वस्त्यादित्यानशीय सर्पलेविकारः उत्तरेणहविर्धानंगत्वा इसि

णेन मार्जालीयं धिष्णियं परीत्य पूर्वया द्वारा सदः प्रविश्य अग्रेण होतारमध्वर्युर्यजमानश्चवतिष्ठेते दक्षिणेनोत्तरेण वा प्रशास्त्र
धिष्णियं परीत्योद्गातारो आर्भवनेन पवमानेन स्तुवते था ध्वर्युस्तोत्रमुपाकरोति वायुर्हिकर्त्ता प्रस्तोत्रेव हिर्मुष्टिं प्रयच्छति ब्रह्मन्
स्तोष्यामः प्रशास्तः अत्मारेव सवितरेतन्ते प्राह स्कदीतिरस्यादित्येभ्यस्त्वादित्यांजिन्व ओ३ं स्त आयुषे हिंकुरुतस्येप्रस्तहित
स्येमेवरुध्ये ऋरक्ता शार्भवाः सवमाना ध्रुवमानो जपति पंचहोतारं व्याचष्टे अग्निर्होता आयुर्वै हिंकुरुतस्येप्रस्तहितस्येमेवरु
ध्ये स्तूयमाने च पंचहोतारं जपति ऋरोजितीवो अंध सद् ति मध्यां यां चत्तोस्त्रियं सद्यासि जगती छंदा अनुत्वारभे स्वस्ति
मासंपारय अन्वारोहं जपति स्तुतस्य स्तुतं स्तुते ध्वर्युः संप्रेष्यति अग्नीदग्नीन्विहर बर्हिः स्तृणाहि पुरोडाशाँऽअलंकुरु
प्रतिप्रस्थातः पशोः संवदस्व अत्र पुनः शलाकाभिर्ज्वलतो धिष्णियान्विहृत्य तानव्याघारयेदुपरिष्टाद्व्याघारणं आग्नी राम०
ध्रः यज्ञस्य संततिरसि कर्मणेवां देवो देवः सविता प्रसुवानकु वेक्षवाच्य चांकुनरेत्य यजमानो राजानमुपतिष्ठते पतये
वाध्वर्युः पात्राणि संमृश्य विष्णो त्वं नो अंतमः अत्र प्रतिप्रस्थाता स्रुवेण स्पर्द्राज्यस्येत्यादि संते मनसा मनः स्वाहा प्र

८

येत्वाजुष्टमभिधारयामि अध्वर्युरान्येन पशुमित्यादि अग्नये छागस्य हविषोनुब्रूहि अग्नये छागस्य हविषः प्रेष्य। अग्नय इदं· अग्नेरहंदेवयज्ययाजेमानमिंद्रियावीका पशिडमार्जनांतेतु सोमस्यकलशेहूयं सोमःपवित्रः समाऽनातु कलशेहूयतां सोमो हूयतां अत्रप्रतिप्रस्थाता सवनीयानासादयति प्रियेणेत्यादि तृतीयस्यसवनस्येंद्राय पुरोडाशानामनुब्रूहि तृतीयस्य सवनस्येंद्राय पुरोडाशानां प्रेष्य इंद्रायेदं· इंद्रस्याहंदेवयज्ययेंद्रियाव्यन्नादरिंद्रियाव्यन्नादोन्नादइंद्रियाव्यन्नादोभूयासं उपयहिवनीयइत्यादि प्राशित्रमवदायेडाञ्च यजमानभागः होत्रेडाः हृत्वाहविर्धानंगच्छतंसंप्रेष्यति उन्नीयमानेभ्योनुब्रूहि होतृचमसमुख्यान्दशचमसानुन्नयति द्रोणकलशादुपस्तीर्य पूतभृतउन्नीयद्रोणकलशादभिधारयति समाप्तिउन्नीयमाने सूक्तेप्रवरणकालेहोतृचमसमध्वर्युरादत्ते चमसांश्चमसाध्वर्यवः आश्रावय। तृतीयस्यसवनस्यर्भुमतोविभुमतः प्रभुमतो वाजवतोबृहस्पतिवतोबृहस्पतिवतोविश्वदेव्यावतस्तीव्रान्‌ आशीर्वतइंद्रायसोमान्प्रस्थितान्प्रेष्य मध्यतःकारिणांचमसाध्वर्यवोवषट्कृतावषट्कृतानजुहुतहोतृकाणांचमसाध्वर्यवः सकृत्सकृद्धुत्वाशुक्रस्याभ्युन्नीयोपावर्तध्वं संप्रेष्यति श्येनाय

५०

पत्ननेस्वाहा वषट्कृतेऽनुहोति इंद्रायमरुत्वतइदं वट्स्वयमभिगूर्त्तायनमःस्वाहा अनुवषट्कृतेऽनुहोति अग्नयेस्विष्टकृतइदं ततः
संप्रेष्यति प्रेतुहोतुःश्चमसः प्रब्रह्मणः प्रोद्गातुः प्रयजमानः प्रसदस्यस्य संप्रेष्यति अथहोतृकाः संयाजयतितस्मैचमसा
ध्वर्यवः स्वऽस्वंचमसंद्रोणकलशादभ्युन्नीयाहरंति मैत्रावरुणंचमसमादायाहवनीयंगत्वा आश्रावय प्रशास्तर्यज वि
ष्टंभायधर्मणेस्वाहा इंद्रावरुणाभ्यामिदं वट्स्वयमभिगूर्त्तायनमस्वाहा अग्नयेस्विष्टकृत्तइदं· एवमुत्तरैश्चरंत्येतावंना
ना आश्रावय ब्राह्मणंयज परिधयेजनप्रथनायस्वाहा इंद्रायबृहस्पतिभ्यामिदं वट्स्वयमभिगूर्त्तायनमःस्वाहा अग्न
येस्विष्टइदं· आश्रावय पोतर्यज ऊर्जेहोत्राणाऽस्वाहा मरुद्भ्यइदं वट्स्वय॰ नमःस्वाहा अग्नयेस्विष्टकृतइदं आश्रावय
नेष्टर्यज पयसेहोत्राणाऽस्वाहा त्वष्ट्रभ्यइदं·व॰ट्स्वय·नमःस्वाहा अग्नयेस्विष्टतइदं आश्रावय आछावाकयज अग्नीधुन
ऋतमृतपाःसुवर्वाट्स्वाहा आग्नयेजातवेदसइदं॰ वट्स्वयमनमःस्वाहा अग्नयेस्विष्टकृतइदं·संपंताऽहोत्रामयोर्ध्वतस्य　राम०
सर्वान्हुत्वाजपति आग्नीध्रचमसमादायसदएत्य ययाऽग्नीत्तु सभद्रमयोनःसोमपायप्रेष्यति अपाऽग्नितरेभ्यस्याहुःअत्र

स्रुवेणहोतुरंगुलिपर्वणीअनक्ति अत्रहोत्रेऽशुपकृयतंउपोद्युच्छंतेचमसान्ध्वमसिनोहोत्रचमसमीउपामास्मर्थं भक्षयसेहीत्या
दिप्रातःसवनवद्भक्षिताप्याययंतोन्नस्यंति दक्षिणस्यहविर्धानस्याधस्तादपालंबे सनेष्णनाराशंऽस्मेषुचमसिनः नाराशंसंचमस
मन्नन्यतेत्रीन्स्त्रीन्पुरोडाशशकलानुपवपंते सर्वेप्राचीनावीतिनः एतत्तेततकेशवशर्मन्येचत्वामनु एतत्तेपितामहनारायण
शर्मन्येचत्वामनु एतत्तेप्रपितामहमाधवशर्मन्येचत्वामनु नमोवःपितरोरसायेनमस्कारांजपति प्रदोतारंयजमानोव्याच
ष्टे स्वर्यंतेचक्षुः सर्वेयज्ञोपवीतिनः प्रजापतेनत्वदेतान्यन्य[illegible]जापत्ययपर्च्चोपतिष्ठंते वाममद्यसवितर्वाममुश्वो दिवे दि
वेवाममस्मभ्यंसावीः वामस्यहिक्षयस्यदेवभूरेरयाधियावामभाजस्याम उपयामगृहीतोसिदेवाययत्वासवित्रे अंत
र्यामपात्रेणसावित्रमाग्रयणाद्गृहीत्वापवित्रदशाभिःपरिमृज्य नसादयति देवायसवित्रेनुब्रूहि एवंप्रेष्यदेवायसवित्र
इंरानुवषट्कारेनभक्षयत्येतेनैवसशेषेण[illegible]वदेवंसतन्तोगृह्णाति उपयामगृहीतोसिसुशर्मासिसुप्रतिष्ठानोबृहदु
क्षायनमः गृहीत्वापवित्रदशाभिःपरिमृज्य एषतेयोनिर्विश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यःसादयतिनस्तोत्रंभवतिवैश्वदेवंप्रतिगृणाति इत

स्रुवेणहोतुरंगुलिपर्वणी अनक्ति अत्रहोत्रेशम्युपहूयतं उपोद्युक्षंतेचमसाँभक्षमस्तिकोहोतस्त्वचमसमनीउपामास्यहंभक्षयसेहीत्या
दिप्रातःसवनवद्भक्षिताप्यायितांत्सादयंति दक्षिणस्यहविर्धानस्याधस्तात्पालंबे सनेष्वनाराशँसेषु चमसिनः स्वँस्वंचमस
मन्वन्यतेत्रीँस्त्रीन्पुरोडाशशकलानुपवपंते सर्वेप्राचीनावीतिनः एतत्तेततकेशवशर्मन्येचत्वामनु एतत्तेपितामहनारायण
शर्मन्येचत्वामनु एतत्तेप्रपितामहमाधवशर्मन्येचत्वामनु नमोवःपितरोरसायनमस्कारांजपति षड्ढोतारंयजमानोव्याच
ष्टे सूर्यंतेचक्षुः सर्वेयज्ञोपवीतिनः प्रजापतेनत्वदेतान्यन्यो [illegible] जापत्ययपच्चौपतिष्ठंते वाममद्यसवितर्वाममुश्वोदिवेदि
वेवाममस्मभ्यँसावीः वामस्यहिक्षयस्यदेवभूरेरयाधियावामभाजस्याम उपयामगृहीतोसिदेवायत्वासवित्रे अंत
र्यामपात्रेणसावित्रमाग्रयणाद्गृहीत्वापवित्रदशाभिःपरिमृज्य नसादयति देवायसवित्रेनुब्रूहि एवंप्रेष्यदेवायसवित्र
रं अनुवषट्कारेणभक्षयत्येतेनैवसशेषेणवैश्वदेवंसतन्त्रतोगृह्णाति उपयामगृहीतोसिसुशर्मासिसुप्रतिष्ठानोबृहदु
क्षायनमः गृहीत्वापवित्रदशाभिःपरिमृज्य एषतेयोनिर्विश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यःसादयतिनस्तोत्रंभवतिवैश्वदेवंप्रतिगृणाति इत

देवहुः १ शोऽ सामोदैव ओथामोदैव ओ३थामोदैव ओंनिमुद्भिः वीपविहताविमुंचेतिहोतुरभिज्ञाय प्रतिप्रस्थातादिदैवस्यपात्रा
णि वायुर्वोविमुंचतु विमुच्य अपरयाहारनिर्हृत्यमार्जालीये प्रक्षाल्यदर्भयाहारावतिहृत्य यथायतनंऽसादयति वैश्व
देववतम्रहाग्राशऽ साःओथामोदैव ॐ शस्त्रस्यशस्त्रं अग्नयेपथिकृतइत्यादि प्रहमध्वर्युरादत्ते आश्राव्य उक्थशाय
ज्ञसोमस्य अनुप्रकंपयंतिनाराशऽ सान्वषट्कारान्वषट्कारैर्विश्वेभ्योदेवेभ्यइदं काव्येभ्यःपितृभ्यइदं अग्नयेस्विष्टइदं
ग्रहमध्वर्युः प्रतिभक्षयति भक्षेहिअवरुध्येषं होतरुपद्धयस्व वागजुषाणाहिन्वमे चमसिनः समारव्याभक्षणंभक्षयंति
भक्षेहीत्यादिसर्वेभक्षाश्चमसाभवंति प्रक्षालितेषुचमसेषु सोमस्यचरोःस्तंबप्रकंपयति व्याख्यातः श्रुतकल्पःउत्तरेण
गार्हपत्याहवनीयोर्दर्भात्तऽस्तीर्यं द्वद्वंचिपात्राणिमधुनक्षिस्थालीचशूर्पंचकृष्णाजिनंच दर्भोचोलूखलंचमुसलंच
पुरतः पात्रीमेक्षणंपवित्रेकृत्वायजमानात्वावेयष्ट संवितामित्यादिनिर्वापकाले देवस्यत्वाहस्ताभ्याऽसोमायजुष्टंनिर्वया राम०
मि सोमहव्यऽरक्षस्व सोमायवोजुष्टंप्रोक्षामि उत्करेत्रिर्निनीयधृष्टिरसिब्रह्मयछेत्यादिधृवोसीतिस्थालीमुद्दधाति पिस १

नाशुसवनकालेतंडुलानुत्पुनाति देवोवः सवितोत्पुनातु स्थाल्यामपआनीयघर्मोसिविश्वायुः स्थाल्यांतंडुलानावपति अंतरि
तंअविदहंतश्रपयत अयंप्राणश्च प्रस्तरेपवित्रेविसृज्य सर्वोज्योतिः तस्मीमभिधारणं धियेलेस्यासादनं अयंयज्ञोममाभिचरु
होतापंचहोतावा अध्वर्युः प्राचीनावीती जुहूपभृतावादायस्रुचाहवनीयोरंतराहृत्वादक्षिणेनआसीनः आप्यायतांजुहू
मुपस्तीर्य प्राचेमांसंविस्थाः हस्तेनप्रथममवदानमवद्यति मेक्षणेनोत्तरंदक्षिणेनोवसायाभिघार्योदङ्तिक्रम्यपथे।
तंप्रत्येत्य यज्ञोपवीतपउपस्पृश्य आप्यायतांचत्वारि आश्रावय घृतस्यायज अग्नाविष्णुभ्यामिदं हविरस्ति प्रत्या
क्रम्याज्येनचरुमभिसर्वोन्हात्म्योहरंतितमुद्गातारोवेक्षंतेअत्रपुनः शालाकाभिज्वलतोधिष्णियान्विहृतानाज्येनैवाष्ट
गृहीतेनव्याधारयति स्वाहाप्रजापतयइदं धारयतिधिष्णियानाज्यशेषंच उपयामगृहीतोसिबृहस्पतिसुतस्यतइंदो
इंद्रियावतः पत्नीवंतंगृह्णामि उपांशुपात्रेणपत्नीवतमाग्रयणाद्गृहीत्वाघारिताशेषेणश्रीणाति पवित्रदशाभिः परि
मृज्यनसादयति आश्रावय अग्नीत् पात्नीवतस्ययज अग्ना३ई पत्नीवाः सजूर्देवेनत्वष्ट्रासोमंपिबस्वाहा अग्नयेपात्नी

यतेसञ्छद्रं· नतः संप्रेष्यति अग्नेनेष्टरुपस्थमासीद नेष्टः पत्नीमुदानयोन्नेतर्होतृचमसमनून्नय होतृचमसे श्रावयाअ
वका शंकुरुउद्गात्रापत्नीं संख्यापयायउपगवर्तयसंप्रैषवत्कुर्वंति अंतरानेष्टारंधिष्णियंचाग्नीध्रोच्यवस्कपभक्षयति अ
ध्वर्युः भक्षेहिअवक्षेयं अग्नीदुपह्वयस्ववाग्नुपालन हिन्वमे पात्नीवतस्यभक्षांतेसतमस्द्विनयिष्यते सतमतोविलड
रीचीनदशंपवित्रं वितत्यपश्चाधन्नीये राज्ञानं सर्वमतत्स्यचनीयहोतृचमसमुख्यान्दशचमसाननुन्नयनसर्वं राजान
मुन्नीयदशाभिः कृत्स्नशोमस्त्रूनुमाति यज्ञायज्ञियस्य स्तोत्रमुपाकरोति अस्तम्यसर्जि ब्रह्मन्स्तोष्यामः प्रशास्तः भू
त्रा देवसवितरेतत्तेप्राह ओंओश्रिपितृभ्यस्त्वापिन्द्रजित्व ओं स्तृतः ज्वलयंतिधिष्णियान्स्तकर्णं प्राहृतावा यज्ञायज्ञि
येन स्तुवते येषस्तत्रास्युः स्ते सर्वेग्निष्टोममुपगायेयुः सप्तहोतारं यजमानो व्याचष्टे महाहविर्होता विष्यत्तेविश्वा रा५०
वतोदक्षिणावतस्तवाग्नेचाग्नीध्रनुसंदर्शिविष्णारेतान्धिष्णिया हिंकारमनुद्गात्रापत्नीं संख्यापयति अतिरस्भिः स्तो
त्रियाभ्यः आगंदेवान्यज्ञोनिदेवीरभ्योयज्ञमक्षिपन्नस्मिन्सुन्वतयजमान आशिषः स्वाहा कृताः समुद्रे छांगं धर्वमातिष्ठा

तानुवातस्यधर्त्मंनिडईडिता: पत्मबडफ्वर्त्तयतिदक्षिणेनोर्णानम्रेनप्राचीरुदीचीर्वोरुम्भंमंतरकुर्वोरपडपफ्वर्त्तयेदित्येकेउपरि
दूरमुदीहेरम्भीस्पणानामाक्रिकृतेरहूीनमुरव्यप्राग्निज्ञायतइतिविज्ञायतेअभ्युग्रमाग्निमारूतंप्रतिग्रह्णाति इडादेवहू:शो२सा
मोदेव ओधामोदेव ओधामोदैवों३प्रथमेपदेपयोये ओधामोदेव ओ३धामोदेव ओधामोदइवों ३ द्वितीये ओधामोदेव
ओ३धामोदेवओधामोदेव ओधामोदेवों३ तृतीये आपोहिष्ठामंयोभुवइत्यथोभिर्बिंचिंप्रतिग्रह्णाति स्वादुषिलायंमधुमा
इवायमितिहोतुरभिज्ञापोभयतोमोदंप्रतिग्रह्णाति ओधामोदेव अर्धर्चेषु ओधामोदेवों३प्रणवेषु एवमष्टकृत्व: मध्येशो२
सामोदेव पुनश्चाष्टकृत्व: ततोयथामन्नम्रि वैश्वदेव्यामृचिशस्यमानायां भूतमसिभूतेमाधा: प्रतिमस्थालाध्रुवमवेक्ष्य
द्यावापृथिवीभ्यांत्वापरिगृह्णामि अंजलिनाप्रतिगृह्य विश्वेत्वादेवावैश्वानरा:प्रच्यावयंतु दिविदेवान्दृंहांतरिक्षेवया२
सिपृथिव्या२पार्थिवान् हुला ध्रुवंध्रुवेणहविषावसोमन्नयामि यथान:सर्वमिज्जगदयक्ष्म२सुमनाअसत् यथान
इंद्रहिश:केवली:सर्वी:समनसःकरत यथान:सर्वाइद्दिशोस्माकंकेवलीरसन् पुरस्तात्प्रउासीनोहोमस्चमसेध्रुवमवन

यति पुरस्ताद्दक्षिणस्याहवनीयः मध्यतोंततोवाऽतनोहिर्बुध्नियः प्रत्नोत्तनरएकपादितिवा वैश्वदेव्यामृचिशस्यमानायां परिधानी
यायांवा सकृष्वस्त्रापमध्यमायामुत्तमायांवा ओथामोदैव उक्थंवाचीन्द्रायशस्त्रस्यशस्त्रं अग्नयेपथिकृतइत्यादि होतृचम
समध्वर्युरादत्तेचमसाँश्चमसाध्वर्यवः आश्राव्य उक्थशायजसोमानां अग्नयेवैश्वानरायमरुद्भ्यइन्द्रायेदं अग्नयेस्वि
ष्टकृतइदं होतृचमसमध्वर्युःप्रतिभक्षयति अध्वर्युःभक्षेहि अवत्वेयंहोतरुपह्वयस्व सुभूरभिश्रेष्ठोरश्मीनांप्रियोदेवा
नासंसदनीयंतंत्वास्कभवदेव अभिसंविशंतुत्वे योसित्वेयोसिनमोसियज्ञोसिव्रतोसिस्वोसिचारुणोसितस्यतइषस्यते
षस्यनमसोयज्ञस्यव्रतस्यस्वस्यचारुणस्युरुहस्यचार्यस्यचक्षुषीय भक्षइत्याहि चमेसर्वाँश्चमसाश्चमसिनः समा
ख्याभक्षणंभक्षयंति भक्षेहीत्यादिसर्वभक्षाश्चमसाभवंति प्रक्षालितेषुचमसेषु यथात्वंसूर्यासिविश्वदर्शतएव राम॰
महंविश्वदर्शतो भूयासं आदित्यंयजमानोपतिष्ठते आयुर्नइंद्रियंधेहियज्ञोमआगच्छतु आहवनीयं अग्नीधोपयजा
नंगारनाहरेत्यादिपाशुकंकर्मप्रतिपद्यते सूक्तवाके अग्नयइदं अग्नेरहमुज्जितिं सोमायेदं सोमस्यहमुज्जितिं अग्नय

इदं अग्नेरहमुज्जितिं देवेभ्य आज्यपेभ्य इत्यादिना एमा अग्मंनिति द्विते परिधीन्प्रहृत्य संस्त्रावं कृत्वा वाजिनपात्रं उपस्ती
र्यांतर्वेदि बर्हिःस्तुषिषिंचं वाजिनं गृह्णाति नाभिधारयति वाजिभ्योनुब्रूहि आश्रावय वाजिनोयज वषट्कृते चमसेनानु
होति स्रुचावानुविषिच्यमानायां वाजिभ्य इदं वाजिनामहं देवयज्यया जेमानमिंद्रियावी च अनुवषट्कृते अग्नये स्विष्ट
कृत इदं· अग्नेः स्विष्टकृतोहं देवयज्यया युष्मान्यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयं अध्वर्युप्रत्याक्रम्य पशुबंधवद्दिशः प्रतीज्य दिशः स्वा
हेत्यादिनमोदिग्भ्य इत्यंतमंत्रैर्दिशोषऽ सर्वे समुपहूय भक्षयंत्यसावसावुपह्वयस्वेति कर्मनामधेयेनानुमंत्रयते उपहूत
इति प्रतिप्रतिवचनं अ० होतरुपह्वयस्व ब्रह्मन्नुपह्वयस्व प्रतिप्रस्थातरुपह्वयस्व अग्नीदुपह्वयस्व यजमानउपह्वयस्व हो
ता प्रथमो भक्षयति यजमान उत्तमः वाजिनां भक्षोवतु वाजो अस्मान्नेतः सिक्तममृतं बलाय सनमिंद्रियं द्रविणं दधातु मारि
षाम वाजिनं भक्षयं तस्य ते वाजिभिर्भक्षं कृतस्य वाजिभिः कृतस्य वाजिपीतस्य वाजिनस्योपहूतस्योपहूतो भक्षयामि
भक्ष इत्वा चामंति परिधिषु प्रहृतीषुं नेता हार्योजनं गृह्णाति उपयामगृहीतोसि हरिरसि हार्योजनो हर्यो स्थाता वज्रस्य भर्ता

मध्ये: भेतातस्यतेदेवसोमेष्टयजुषस्तुत:स्तोमस्य शस्तोक्थस्य हरिवंतंइंद्रपीतस्यमधुमतउपहूतस्योपहूतोभक्षयामि पात्रां
तरीवेलोहृत्यवर्हिर्वेदि तिस्त्रिप्राकारं भक्षयंति कृष्णेस्वेमायरथैवोपाय भक्षयित्वाजयति उन्नेता भक्षेहि अवरव्येषंत्र
स्विजोपहृयध्वं इष्टयजुषे देवसोमभक्ष्यामि:असंभिंरंतोधानानि आकुर्वतेनिष्माकृत्वाविरिविविधयंतिस्त्रिस्त्रिप्राकारं
भक्षयंति कृष्णेस्वेमाय-पाय भक्षयित्वा जपति आप्यर्यास्यामाहरयातप्रजयाचधनेनच उत्तरवेद्या २ ओषंनिनीय यन्म
आत्मनोमिंदाभूदग्निस्तत्पुनराहार्जातवेदाविचर्षणिः मिंदस्याहवनीयमुपतिष्ठते देवकृतस्यैनसोवयजनमसि मनुष्य
कृतस्यैनसोवयजनमसि पितृकृतस्यैनसोवयजनमसि आत्मकृतस्यैनसोवयजनमसित्यन्यकृतस्यै०मसि एनसंस्पेनव
यजनमसि आहवनीयेस्रुवकृत्वानभ्यावायैकधनपरिशेषेषुहरित्लीदूर्वा:प्रास्यसंज्ञोमापतीकृत्ययथाचमसंव्यानय
त्सपरेणचात्वालमास्तावात्म २ त्वंचः सुमसिनः स्वः २ सुमसमसमवधेणभक्षयंति अक्षधौतस्यसोमदेवतेन्द्रभिस्कृत राम०
स्पेष्टयजुषस्तुतोमस्यशस्तोकस्यअश्वयोभक्षोअप्सुमनियोगोसनिस्तस्यतेपितृभिर्भक्षितंकृतस्योपहूतस्योपहूतोभक्षया

मि भक्षयित्वा समुद्रंवःप्रहिणोमिस्वांयोनिमपिगछताः अरिष्टाअस्माकन्वीराःसंतुमापरासेचनस्स्वं अच्छायवोमरुतःश्लो
कयेत्वच्छाविष्णुंनिषिक्तपामवोभिः उतप्रजायैगृणतेवयोधुर्यूयंपातस्वस्तिभिःसदानः अंतर्वेदिशेषंनिनीय दधिघृतआ
ग्नीध्रेदधीद्रप्सान्भक्षयंति उभाकवीयुवानासत्याताधर्मणस्पती सत्यस्यधर्मणस्पतेविसख्यानिसृजामहे तान्सूनस्पणिः
सख्यानिसृजंते पशुवत्पत्नीसंयाजाः दक्षिणेनविहारंजाघनीक्रियादि दक्षिणाग्नाविधप्रक्षस्युनभ्यभ्याधाय पिष्टले
पफलीकरणहोमौ समायुषानवनस्तप्रायश्चित्तांतेस्त्रीर्वेदिकृत्वानवगृहीतगृहीत्वा धातारातिरित्यंतर्वेद्यूर्ध्वस्तिष्ठं
स्तंतनःसमशोनवसमिद्धयज्ञुऽपिंडुहोति आप्यायतांपंचत्तसमीचत्वाधोसमाभिः धातारातिःसवितेदंजुषंतांप्रजापते
र्निधिपतिर्नोअग्निः त्वष्टाविष्णुःप्रजयासऽरराणोयजमानायद्रविणंदधातुस्वाहा धात्रसवितृप्रजापत्यग्निविष्णुत्तुभ्य
इदं समिंद्रणोमनसानेषिगोभिःसऽसूरिभिर्मघवन्सऽस्वस्त्या संब्रह्मणादेवकृतंयदस्तिसंदेवानाऽसुमत्यायज्ञियाना
ऽस्वाहा इंद्रायेदं संवर्चसापयसासंतनोभिःरगन्महिमनसासऽशिवेन त्वष्टानोअत्रवरिवःकृणोत्वनुमामृष्टुतन्वोयद्विलि

ष्टं स्वाहा त्वष्टइदं॰ यदद्यत्वाप्रतीयज्ञे अस्मिन्नग्नेहोतारमवृणीमहेह ऋधगयाउऋधगुताशमिष्ठाः प्रजानन्यज्ञमुपयाहि
विद्वान्स्वाहा अग्नयइदं॰ स्वगावोदेवासदनमकर्मयआजग्मसवनेदंजुषाणाः जक्षिवाꣳसप्पुविश्वेस्मेधत्तवसवोवसू
निस्वाहा विश्वेभ्योदेवेभ्यइदं॰ यानावहउशतोदेवदेवतान्प्रेरयस्वेअग्नेसधस्थे वहमानाभरमाणाहवीꣳषि वसुंघर्मं
दिवमातिष्ठतानुस्वाहा अग्नयइदं॰ यज्ञयज्ञंमेषतेदेवागातुविदः वस्तर्यतः नवहिमनुप्रहरतिनाभिस्तरणाहि योदेवा
मनुष्येषूपवेषाभ्युधारयतं येअस्मद्दूयचेतसः स्तानस्मभ्यमिहाकुरुतं उपवेषोपविद्धिनः प्रजांपुष्टिमथोधनं द्विपदोनः
चतुष्पदोध्रुवानपगान्कुरुतं यद्घर्मैककपालमुपचिनोतिवेधसः पक्षस्तदपिव्रतेइंद्रवायूविमुंचतं द्विः यानिघर्मेकपा
लि स्रुचौस्थतंयाभ्यान्नमपशोभ्वतंयोस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्विष्मः सुमित्रानआपओषधयः संतित्यादिसर्वंपशुवत् ब्रह्मा
नायाउग्निर्जातवेदाः यजमानोविशन्तिकमर्दिसमज्ञातानाꣳ श्रैष्ठ्यआधेह्येनमित्यंतं व्रतविसर्जनंतेषूडपडपस्थानं रम॰
नेयज्ञशंचमहर्षिवर्जंसहस्रधांत्यणनाꣳसर्पयतवे अग्निंनरादिपृथ्व्यादिदेवांजनममगन्मनः वयस्त्रिꣳशादिपंचस्तुवं

सन्नस्कानभक्षयं अग्निंन्नरोदीधितिभिरित्यादिभूतानांपतयेस्वाहेत्यंतंकृत्वाजुहुयात् सकृद्गृहीत्वा इदंतृतीयंसवनंकवीनामृतेनयेच
मसमैरयंत तेसौधन्वनाः स्वरानशानास्विष्टिंनोअभिवसीयोनयंतुस्वाहा संस्थितेसवनआहुतंजुहोति सौधन्वनेभ्यइदं प्रशास्तः
पस्कवा सर्पतसर्पतः प्रत्याहप्रशास्तायेनसर्पतितेननिःसर्पति संस्थितेतृतीयसवने अत्रमेखलांकृष्णविषाणंचाचात्वाले प्रसने
वाजसनेयिनःसमामनंति माहिर्भूर्मापृदाकुरिति अग्निर्देवेन पृतनाजयामीति यजमानोजागतोविष्णुक्रमान् क्रामति अग्निनादेवे
न पृतनाजयामीति विश्वेभिर्देवेभिः पृतनाजयामि सर्वैर्देवेभिः पृतनाजयामि आनुष्टुभेनपांक्तेन छंदसैकविंशेन स्तोमेनवैराजे
नसाम्नावषट्कारेणवज्रेणसर्वजान् भ्रातृव्यान् धरान्पादयाम्यवैनान्बाधे प्रत्येनान्नुदेस्मिन्क्षयेस्मिन्भूमिल्लोके योस्मान्द्वेष्टियं
द्विष्मोविष्णोःक्रमेणात्येनान्क्रामामि इंद्रेणसयुजोवयं सासह्यामपृतन्यतः घ्नंतोवृत्राण्यप्रति यत्तेअग्नेतेजस्तेनाहंतेजस्वीभूयासं
यत्तेअग्नेवर्चस्तेनाहंवर्चस्वीभूयासंयत्तेअग्नेहरस्तेनाहंहरस्वीभूयासं आहवनीयमुपतिष्ठते अवभृतस्यतत्रप्रक्रम्यति या
जाताओषधयइत्यादिनेध्मः त्वयावेदिंउपवेदोसि अलंकृत्यपरिस्तरणं देवाहेडेषुकर्मणेवा पात्रप्रयोगकाले स्यसाश्वकपा

त्वंचप्राशित्रेडापात्रं प्रणीताचाहार्यस्थालीवर्जं इतराणि प्रकृतिवत् पवित्रे कृत्वान ब्रह्मवरणं न भूपते नाहं भूपतिस्तस्मीमतिक्रम्य
मेत्रेणनिरसनोपवेशनं उपविश्य ब्रह्मणि यजमानेन वाचंयच्छ संविशन्तामित्यादिनिर्वापकाले देवस्य त्वा हस्ताभ्यां वरुणाय जुष्टं निर्वपा
मि वरुणहव्यं रक्षस्व वरुणाय त्वा जुष्टं प्रोक्षामि निर्वापवत्प्रोक्षणाधिवापस्तत्रापाः तथ्यस्थेस्येककपाले विशेषः अन्यावा
यजुषोत्पूय स्रुवेणाभ्य इत्यादि आपाले पंवर्हिंपि निनीय तूष्णीं स्फ्यमादाय प्रोक्षणीक्षेपं सदोहविर्धानयोर्मध्ये निधा
यास्फ्य तिर्यंचं त्वष्ट्रा संप्रेष्यति प्रोक्षणीरासादय स्रुवं च स्रुचश्च संमृड्ढि आज्येनोदेहि नप्रोक्षणीनामभिः इति आग्नीध्रः
उदंचं स्फ्यमपोह्य दक्षिणेन स्फ्यमसंस्पृष्टा पवित्र उपनिनीय शतभृष्टिरसीत्यादि आज्यग्रहणकाले चतुर्गृहीता अयं प्राण
श्च इदमहं सेनाया इत्यादि वारुणं चान्यत्सर्वं नरवेद्यां सादयति अत्र यजमान औदुंबरीमुपहिवरदवि उपसृज धरुणं मा
त्रे मातरं धरुणो धयन् इह पुष्टिः पुष्टिपतिर्नियच्छतु रायस्पोषमिषमूर्जमस्मासु दीधरत तामधिपलफलगे सर्वाणि च सो राम०
मनिसाद्यं तरा चात्वालोत्करावन्तरेण वेद्यां से औदुंबरीमासाद्य सादयति अन्यत्र च तत्स्वभ्यः सोमस्थालीभ्यः अवनेहरो

वरुणनमोभिरवयज्ञेभिरीमहेहविर्भिः क्षयन्नस्मभ्यमसुर प्रचेतोराजन्नेनाःशिश्रथःकृतानि यजमानस्यातालेष्टकाग्निंप्राप्य
ति पुनर्दैलेनद्दीक्षेनवशीतवैनात्रस्तावेनस्रुचामवधानार्थंकारयेद्युविरवहननार्थंवास्याश्वभृथादुदेत्य पुत्रायब्रह्मचारिणे
वाविद्याविल्यके आयुर्दाअग्नेहविषोजुषाणोघृतप्रतीकोघृतयोनिरेधि घृतंपीत्वामधुचारुगव्यंपितेवपुत्रमभिरक्षतादिम
ंस्वाहा आयुर्देग्नयइदं॰ अवभृथमवेष्यंजुहुयात अवभृथनिचुंकुणंनिचेरुरसिनिचुंकुणवदेवैर्देवकृतमेनोयाड्वमर्त्यै
र्मर्त्यकृतमुरोराव्णोदेवरिषस्पा—हिस्वाहा अवभृथायेदं नमोरुद्रायवास्तोष्पतये आयनेविद्रवणोउद्यानेयत्परायणे आ
वर्त्तनेविवर्त्तनेयोगोपायति तंहुवेस्वाहा रुद्रायवास्तोष्पतयइदं॰ अपउपस्पृश्य उरुंहिराजावरुणश्चकारसूर्यायपंथामन्वे
तवाउ अपदेपादाप्रतिधातवेकरुतापवक्ताहृदयाविधश्चित् वेधांतोधिप्रयंतोवदेतिचात्वालाद्दा स्प्यपूर्वेस्मात्पस्थाल्लीं
स्त्रुवंचान्यानि स्रुचःपुरोडाशभासंदीघाद्यप्रस्तोतुःसामनिगायसर्वेसहपत्निकाःत्रिःसाम्नोनिधनमुपयंति ये३विस्पःस
मत्रिणदहाः ये३विस्पंन्यत्रिणंदहा३ प्रथमेभिःमवजंति अर्धोर्ध्वंहित्वायांप्रस्तोतःसामानिगाय्य सर्वेचंनिधनमुपयंति शतं

तेराजन्भिषजस्सहस्रमुर्वीगंभीरास्सुमतिष्ठेअस्तु बाधस्वद्वेषोनिर्ऋतिंपराचैःकृतंचिदेनप्रमुमुग्ध्यस्मत् अपेरस्थुराजपति मा
प्यत्ततीयं प्रस्तोतः सामानिगायन्नपर्वंचनिधनमुपयंति स्तुवीर्वःपुरस्तात्पातुकस्याश्चिदभिशस्त्याः अपोभिर्ममं पुनर्मि
वोद्वंस्लग्लादैधेनहव्यायास्मेवोढव आपः इंधानवःस्कपनसःस्कवीरग्ज्ञोग्जीवेमवलिहृतोवयंवः यन्मआपोयस्यपत्तस्यत्व
ष्याग्याद्गास्करारान्यस्योतविक्षवः तेनहन्मिसपत्नंदुर्मरायुमेनंदधामिनिर्ऋत्याउपस्थे तेजिष्ठाधस्तपनायाचरोचनाप्रत्यो
षतीस्तन्वोयाव आपस्ताभिर्वर्माएपभितोव्यथयध्व मावोरभन्यज्ञहनःपिशाचाः अभिद्रुतोवरुणस्यपापाशःउदकांतम।
भितिष्ठंते अभिषितस्यानु सपत्नीकानामयः मगाहुतिष्ठंतोवस्थ्येनचरंतित्वलंमहृत्यस्तोवमेवाधारयति स्रुवेणप्र
वायान्यमादायवैदेनोपयंप्यः प्रजापतयेस्वाहा प्रजापतयइदं० मनोसिप्राजापत्यंमनसामाभूतानाविशआयायतां
अग्नीदयःस्त्रुचिःसंमृष्टि आपोवाजिजितोवाजंवःसरिष्यतीर्वाजंजेष्यंतीर्वाजिनीर्वाजजितीःर्वाजजित्यायैसंमार्ज्म्य अ राम०
ग्नेरनीकमपआविवेशा अपांनपात्प्रतिरक्षंनसुर्यंदमेदमेसमिधंयक्ष्यग्ने प्रतितेजिह्वाघृतमुच्चरण्यत्स्वाहा वागस्याग्ने

यीतपत्नोक्षयिणीवाचामेंद्रियेणाविश इंद्रायेदं०अ०हिं हहम्राः मखस्यशिरोसि उर्जातंस्कधीरायुयज्ञेनयज्ञः संततः स्तु
घृतेप्रवरः घृतवतीशब्द इत्यादि अपवर्हिषः प्रयाजाञ्जुहूर्थेसर्वमोपभृतः समानयति प्रत्याक्रम्यशेषेणध्रुवामभिधा
र्य वारुणमभिधारयति नोपभृत आज्यभागाविष्टा आप्यायतांचत्वारि अग्नयेनुब्रूहि अग्निंयज अग्नयइदं अग्निनायज्ञः
आप्यायतांचत्वारि सोमायानुब्रूहि सोमंयज सोमायेदं सोमेनयज्ञः आप्यायतांमभिराप्यायतांयरवहानानि वरुणाया
नुब्रूहि वरुणंयज वरुणायेदं वरुणस्याहमन्नादः प्रत्याक्रम्य नारिष्टतस्विष्टकृतध्रौव समाप्तिः आप्यायतांपंचत्संमीमेकं
दशानेतनुवइत्यादि नारिष्टान्हुत्वाजुह्वामुपस्तीर्यकृत्स्नंवारुणमवदायद्विरभिघार्यध्रौवसमाप्तिः अग्नीवरुणाभ्यामनुब्रूहि
अग्नीवरुणौयज अग्नीवरुणाभ्यामिदं अग्नीवरुणयोरहमायुष्मान् नोत्तरंक्रियते यत्तेग्राव्णाविच्छिदुः सोमराजन् प्रि
याण्यंगानिस्वधितापरूंषि तत्संधत्स्वाज्येनोतवर्धयस्वा अनागसोअधमित्संक्षयेम यत्तेग्रावबाहुच्युतो अचुच्यवुः नरोयत्ते
दुदुहुर्दक्षिणेन तत्तआप्यायतांतत्ते निष्प्यायतांदेवसोम यत्तेत्वचंबिभिदुर्यच्चयोनिं यदास्थानात्प्रच्युतोवेनसित्मना त्वया

त्सोमगुसमस्त्कनः सानः संधासत्परमेव्योमन् आहाछरीरंपयसासमेत्य अन्योन्योभवतिवर्णोअस्य अस्मिन्वयमुपहूतास्तम
स्म आनोभजंसदसिविश्वरूपेष्वचक्षात्सोमउतशश्वगस्त मानोविहासीद्विरं आहरणानः अनागास्तनुवोवावृधानः आनोरूपं
वहतुजायमानः उपक्षरंतिजुह्वोघृतेन प्रियाण्यंगानितववर्धयंति तस्मैतेसोमनमइद्वषट् उपमाराजन्सुकृतेह्वयस्व संप्राण्ण
पानाऽप्यासमुचक्षुषात्वस ऽश्रोत्रेणगच्छस्वसोमराजन् यत्रआस्थितऽशप्रुतस्तेअस्तु मानीतान्नः संगमनेपथीनां एतेंआ
नीतात्परमेव्योमन् हृकाःसधस्थोविरस्तपमस्य यत्रागच्छात्पथिभिर्देवयानैः इष्टापूर्तेकृणुतादाविरस्मै अरिष्टोराजन्नगदः
परेहि नमस्तेअस्तुचक्षुषेरुप्यते नाकमारोहसहयजमानेन स्वर्गगच्छतात्परमेव्योमन् अभूद्देवःसविताबंद्योनुनः
इदानीमह्नउपवाच्योनृभिः वियोरत्नाभजतिमानवेभ्यः श्रेष्ठंनोअत्रद्रविणंयथादधत् उपनोमित्रावरुणाविहावतं अन्वा
दीध्याथामिहनःसखायः आदित्यानांप्रसितिर्हेतिः उग्राशतापाष्ठाघविषापरिवोवृणक्तु आप्यायस्वसमेतुतेविश्वतःसोम राम०
वृष्ण्यं भवावाजस्यसंगथे संतेपयांऽसिसमुयंतुवाजाः संवृष्ण्यान्यभिमातिषाहः आप्यायमानोअमृतायसोमदिविश्रवां

सुत्रमानिधिष्ठ दधोर्दुंवरशाखायऋजीषमोक्षति प्रहृत्यवाभिजुहुयात्वुदुन्नीयस्यस्कचं प्ररद्त्वा समुद्रेतहृदयमप्स्वंतःसवा
विशंत्वोषधीरुतापोयज्ञस्यत्वायज्ञपतेहविर्भिः सूक्तवाकेनमोवाकेविधेम अवभृथमारयति अप्सुधौतस्यसोमदेवतेनृभिःसु
तस्येष्टयजुषस्तुतस्तोमस्यशक्थ्योस्तोक्थस्ययोभक्षोअश्वसनिःर्योगोसनिःस्तस्यतेपितृभिर्भक्षकृतस्योपहूतस्योपहूतो
भक्षयामि भक्षयित्वा समुद्रवः प्रहिणोमीस्वांयोनिमपिगच्छत अच्छिद्रःप्रजयाभूयासंमापरासेःचिममत्यपः सर्वाणिच।
मसोमलिम्लान्यवभृथेप्रविध्य विषितोवरुणस्यपाशः यजमानोमेखलांविसृजते इमंविष्यामिवरुणस्यपाशंयमबध्नीतसवि
तासुकेतः धातुश्चयोनौसुकृतस्यलोकेस्योनंमेसहसहपत्याकरोमि पत्नीयोक्त्रं अत्रयोक्त्रंमेखलेवाससीजालंकृष्णाजिनं
चावभृथेप्रविध्यादेवीरापएषवोगर्भःस्तंवःसुभृतमकर्मदेवेषुणःसुकृतोकृतोब्रूयात अवभृथंयजमानोभिमंत्र्य सुमि
त्रियानआपओषधयःसंतुदुर्मित्रास्तस्मैभूयास्तुर्योस्मान्द्वेष्टियंवयंद्विष्मः सशिरस्कावनुपप्स्नातौस्नातावुभावाचम्यापोभी
तःपत्नीयजमानस्यान्योन्यस्यपृष्ठेप्रजावतः यद्दृष्टिःसमनसायच्चवाचायत्प्राणेःचक्षुषायच्छ्रोत्रेण यद्रेतसामिथुनेना

पाप्मना अद्द्योल्नोकाकाद्धिरेतेजइंद्रियं शफ्कादीक्षायैतपसोविमोचनी आपोविमोक्त्रीर्मयितेजइंद्रियं यदृचासाम्नायजुषांप।
स्तांचर्महविषादिदीक्षे यच्छंदोभिरोषधीभिर्वनस्पतौ अद्भ्योल्नोकाद्धिरेतेजइंद्रियंशफकादिक्षायैतेजइंद्रियं यदृचासाम्ना
यजुषापशूनांचर्महविषादिदीक्षे येनब्रह्मयेनक्षत्रंयेनेंद्राग्नीप्रजापतिःसोमोवरुणोयेनराजा विश्वेदेवाऋषयोयेनप्रा
णाः अद्भ्योल्नोकाद्धिरेतेजइंद्रियं शफकादीक्षायैतपसोविमोचनीः आपोविमोक्त्रीर्मयितेजइंद्रियंनांचर्महविषादिदी
क्षे यच्छंदोभिरोषधीभिर्वनस्पतौ अग्नेरंजनिनाविषिच्य उम्नेलर्वसीयोनउन्नयाअभ्युदितेवरुणविन्नसा गिरस्तोमासर्द
रतःअसवाजितोधनसाअक्षितोतयोवाजयंतोरथाइव कल्वारवप्रगवः स्पर्धीरवविम्बमिधीतमानुशुः यजमानःसं
प्रेष्युउदेतस्नामायुर्वर्चैरधानाअधस्यामस्फरभयोगहेषु गायत्रीछंदाऽ स्युनुसऽ रभंतामस्माद्वायपउनयत्ताःसजंताऽ
स्पीतःस्वरप आविवेश उग्नेतोत्र्यति अहतःसोमोराजाउदितस्तोमोस्नीषंयजमानः परिधत्तेसोमोपनहनंपत्नीसो राम०
मपरिश्रयणंवानेउदवसानीयायामध्वर्यवेदतः उद्वयंतमस०मं आदित्यमुपस्थाय प्रतिमुक्तोवरुणस्यपाशः प्रत्यस्तोव

हगस्यपाशः उदक्रांतं प्रत्यसितासमित्यागत्य उ नेतारं पुनस्कृत्या प्रतीक्षमायंति अपामसोमममृता अभूमागन्मज्योतिरविदा
मदेवान् किंमस्मान्कृणवदरातिः किमुधूर्तिरमृतमर्त्यस्य महीयान्वदंतः यान्यपामित्यान्यप्रतीतान्यस्मि यमस्यबलिना
चरामि इहैवसंतः प्रतितद्यातयामोऽजीवाऽजीवेभ्यो निहराम्येनत् अनृणा अस्मि० येम इतिचुवदंतोप्रतीक्षमायंति अरेवय
ज्ञनंप्राप्य पादौप्रक्षाल्याचम्य येपोस्येधिषीमहि समिदसि तेजोसितेजोमयिधेहि अन्वचारिषं रसेनसमसृक्ष्महि पयस्वा
ऽअग्नआगतंमासंसृजःवर्चसा उपतिष्ठंते प्रायणीयाउदयनीयापास्तस्यामेवस्थाल्यांपनिष्कसितायाः श्रपयति तद्
र्हिःसन्नेस्त्रणंशाम्लाभुखीये प्रचरंतिउत्तरेणगार्हपत्यमित्यादिपौर्णमासंतंत्रंबर्हिराहृत्यव्रतप्रवेशः पंचदशसामिधेन्यः य
स्यकस्यचित्काष्ठस्योपवेषः अलंकृत्यपरिस्तरणं देवादेवेषुकर्मणेशं पात्रप्रयोगकाले स्फ्यश्रुकालंचाग्निहोत्रहवणीचप्र
पंचकृष्णाजिनंचदर्भचोल्खलंचमुसलंचपुरतः पत्नीन्वाहार्यस्थालीवर्जं पित्र्यांणिप्रकृतिवत् योक्त्रंचप्रयुनक्ति पवित्रे
कृत्वापनमानवाचंयच्छसंविशंतामित्यादिनिर्वापकाले देवस्यत्वाहस्ताभ्याममदित्येजुष्टंनिर्वपामि आदितेहव्यंरक्ष अदि

तेहव्यंरक्षस्व आदित्यैवोजुष्टंप्रोक्षामि उत्करेत्रिर्निनीय ध्रुष्टिरसिब्रह्मयच्छेत्यादि ध्रुवासीतिस्थालीमुपदधाति रक्षानामुत्पवन
कालेतंडुनाकृतानुत्पुनाति देवोवःसवितोत्पुनातु स्थाल्यांपयआसिच्य देवस्त्वासवितोत्पुनातु घर्मोसिविश्वायुः स्थाल्यांतंडुलाना
वपति अंतरितं अविदहंतश्रपयत: संप्रेषकालेप्रोक्षणीरासादयेध्माबर्हिरुपसादयस्रुवंचस्रुचश्चसंमृड्ढिपत्नीं संनह्या
ज्येनोदेहि प्रोक्षणीरभिसर्वेत्यादि आशासाना पत्नीं संनह्यति आज्यग्रहणकालेप्रकृतिवदाज्यग्रहणं उद्वासनकाले।
आप्यायतांतेजसादित्यैजुष्टमभिधारयामि आद्रोध्रुवनस्येतिचरोरुद्वासनं देवस्त्वासवितामध्वानक्तु त्वमित्यभिसूर्यंतेचक्षुः
पदोद्वामायणीयमासादयति यज्ञोस्यंयजेतामस्मा ग्नेचतुर्होता वेदनिधानादिप्रयाजान्निष्कोपम्नतंनतद्गुनिलस्वानसचोःसार
नंते वैवदेवेषुअग्निमाज्यभागानांप्रथमंप्रथमंयजतिपथ्यांस्वस्तिमुत्तमां आप्यायतांचत्वारि अग्नयेअनुब्रूहि अग्निंयज
अग्नयइदं० दध्रिरसि आप्यायतांचत्वारि सोमायाअनुब्रूहि सोमंयज सोमायेदं दध्वरसि आप्यायतांचत्वारि सवित्रेअ राम०
नुब्रूहि सवितारंयज सवित्रइदं दध्रिरसि आप्यायतांचत्वारि पथ्यायैस्वस्तयेअनुब्रूहि पथ्यांस्वस्तिंयज पथ्यायैस्वस्त

हंसत्व मित्यादि मन्त्रमेवाहरति अदित्यैरास्नासि अन्तुभिताप्ये निःइंडमप्ये संजहन मित्यादि पाआता ओषधय इत्यादिने भःस्वपावेदिं अं
तर्वेदिशास्त्वयाइत्यादिनपर्णवल्कः पयोहयंकरोतुमे कुंभ्यालेपनंतेरमो पर्णंचवायवस्थः परिस्तरणीतदेवादेवेषुकर्मणेवोपा
त्रमयोगकालेस्फ्यमग्निहोत्रहवणीमपरन्तः स्रुवंजुहूमुपभृतंध्रुवांवेदमाज्यस्थालीमिडापात्रंवेरुयाणियोक्षंच प्रातर्दोहपात्रा
णिच पवित्रेक्षसा यजमानवाचंयछ संविशंतां अग्निःहोतारंकस्त्वायुनक्तिसत्वायुनक्तु अग्निहोत्रहवण्यामपआनीय सर्वद्वंदुस्
याभिमंत्र्यंब्रह्मन्प्रोक्षिष्यामि ॐप्रोक्षरंधधं प्रोक्षणोशेषमग्रेणगार्हपत्यंनिधाय प्रातर्दोहकर्म एताअचरंतीत्यादि सं
स्पात्रनिनयनांतं कामधुक्ष्वमणोऽहि मित्रावरुणाभ्यांहविरिंद्रियं दुहुदुग्धिमित्रावरुणाभ्यांदेवेभ्योहव्यं तमेप्रातर्दो
हेलोकिकंदध्यानयति अंतरितंअविदहंतश्चपयतनत्स्रौस्फ्यमादायप्रोक्षणीशेषंसदोहविर्धानयोमध्येनिधाय स्फ्यंतिर्य
चःसन्ध्यातंप्रेष्यति प्रोक्षणीरासादयबर्हिरुपसादयस्रुवंचस्रुचश्चसंमृड्ढि पत्नीःसन्नह्याज्येनोदेहि प्रोक्षणीरभिपूर्यादि राम०
आशासाना पत्नीःसन्नह्यति आज्यग्रहणकालेस्रुवापमेवगृह्णाति भुमआज्यायतारायस्योषायस्त्वाग्नंसुवर्चसम्पताभ्रू

येइदं इत्ति आप्यायतांनुह्वामुपस्तीर्येत्यादि अदित्येअनुब्रूहि अदितिंयज अदित्यायाइदं॰ अदित्याअहंदेवयाप्रजयाचप
शुभिश्चनुनिषीय अदितिमिष्ट्वा मारुतीमृचमन्वाह मरुतोपत्थवोदिवःसुम्नायंतोहवामहे आन्तूनउपगंतन मत्याक्रम्यनारिष्ट
कृतःस्विष्टकृतध्रौवसमाप्तिः आप्यायतांपंचतरूणीमेकंद्यातेतनुवइत्यादि नारिष्टात्सुत्वानुह्वामुपस्तीर्यउत्तरार्धात्सकृदवद्यं
स्विष्टकृतेचद्विपहिरभिघार्यध्रौवसमाप्तिः अग्नयेस्विष्टकृतेनुब्रूहि अग्निंस्विष्टकृतंयजअग्नयेस्विष्टकृतइदं॰ अग्नेस्विष्टकृ
तोहमायुष्मान् सामेसत्यासीराशीर्मकृन्त्वित्येतेविधेतेचतुर्धाकरणकाले त्रेधाकर्णंबभ्रपिन्वस्वेत्यादि सूक्तवाके अग्नय
इदं॰ सोमायेदं सवित्रइदं पथ्यायैस्वस्तयइदं अदित्याइदं अदित्या अहमन्नितिमन्तूज्योषं देवेभ्यआज्यपेभ्यइत्यादि
शंयुवंतासःस्वावांतोदयनीयासंतिष्ठते त्वसंयोक्तुविमोकः मैत्रावरुणीमामिक्षामानुवंध्यायास्थानेवहुरुवा समामनंति
तस्याःकर्मादिषेतोर्जेत्वा इमांप्राचीं यजमानःपवस्वतीरोषधयः इत्याद्यादित्योपस्थानांते उत्तरेणगार्हपत्यमित्यादिमस्त
रमेवाहरति अदित्यैरास्तासि अक्षुभितायोनिःरंद्राऐपेसंन्नहनमित्यादियाजाताओषधयइत्यादित्योपस्थानांते उत्तरेणगा

শ্রীকৃষ্ণায় নমঃ ॥ মত্তমত্তশ্বেতবদনে পাদিত বিদ্রাবনীসদন । গৌরীবরলোলুভোত্তং পাণিস্বলোকং হৃদনবন্ধে ॥ কল্যাণিবাণি
নিজপাণিতবপাণিশরোজযুগ্ম মাঙ্গদেনিকরবাণিভয়প্রণাম । মত্তমত্তমত্তননমদমনাশীপজ্জেন্দ্রমেঘনিনমিন্দ্র
শ্বরমানুস্ত্রিকং ॥ সন্তানকল্পতরুমস্তুপমাপ্তিভাষাং শ্লোকান্ কুমননবাণ্ডনবোদিকায়াং গীতারশ্মিপ্রিহকরাকনিষ্ঠ
কপালিবিবাহহোমসমসে দিশতাক্ষুতানি ॥ কুলমণ্ডপান্ বিদ্যোতিস্মৃতিনিশিতোদ্ধিষু প্রাচীমবাক্ষমন্দতত্ত্ব
দর্শয়িত্বমারভে ॥ ইহ হি শিষ্টাঃ প্রকৃতিপ্রেক্ষ্য দেবতানমস্কারাদিকং পরিপালনমাচরন্তি তথাস্মাকমপি নীলোৎপলাদি
তবির্জিতবদ্ধাম্যক্রত কুসুমগণপাশাদিং ধ্যাতিপ্রপত্তুঃ স্বাভীষ্টদেবতাস্মরণমাশী রূপং বস্তুমঙ্গলমাচরন্তি শার্দূলবি ১
ক্রীডিতেন ॥ ॥ গণেশ্বানুসমনেকভানুচ্ছটেরাজৎকনাধারিণি শোভমানকরীযুগম্মরদনং পায়াৎ হরীরাব
নিঃ । শৃঙ্গারোক্তগিরিদ্যুমার্বরচঞ্চরীদীনাকানিন্দাম্বুজাপন্দাচক্রোমিদং শিবাস্মিতিবদনং ক্ষের : শিবঃ পাতুবঃ ॥ ১ ॥
ক্ষের : সস্তাস : শিরোমুকুটাবান পাতুর ক্ষেত্রকি নিবদ্ধঃ : শিবা গৌরীস্মিতিবদনং ক্ষেমোর্ধিং দশাশ্চর্য্যং চ্ছেত্তুকং পাঠ
বনোকর আশ্চর্য্য মেব বর্ষ যতি অনেকভানুজ্জটায়ে অনেকসূর্য্যোদ্বেরপাটং নিবিষ্টেষাং নমস্কারং পশ্যেৎ তে
স্মিরেণ গৌরীমস্তুকশ্রুরম্রথাদি শশ্ব মুকুটানুপ্রাপ্তিনীনানকর্কণ্ঠ অনেকরাজৎকনাধারিণি বিনয়ং পূর্ণং চ

[illegible]

গ্রাবাণমুপস্পৃশতি। যদ্যদগৃহীতাজঃ বিন্দুঃ প্রস্কন্দেদ্দ্রপ্সুকঃ পা [illegible] ক্বন্যাস্ত্বৈর্যদি স্থিরমবর্দ্ধকোনসাদয়তিদ্রো। প্রতপ্রেত্থবনীয়ো
স্পৃড্র ধসি দ্রোণকলশং। পরিপ্লবরশ্মিঃ সর্ব্বমেষ্টং রাজা। আগ্রানেমেবর্ষ্ঠোদাবর্ষ্ঠসেপবস্থ। আগ্রয়ণং প্রক্ষৈমে° দ [illegible] সাদ
যতি। দর্ব্বিষ্ট্রং জুনতাপিধায়োভিতিষ্ঠতি সূর্য্যোমাদেবোদেবেভ্যঃ পাতু বায়ুরন্তরীক্ষাদ্যজমানোঽগ্নির্মা পাতু চক্ষুষঃ। সপ্ত সূর্যসি
বিতথিরিস্বতাধিণ এতেভিঃ সোমনামধি বিধেশাতো। এষ্টপরস্যাদস্যবৈলোদষ্টং জ্যোতি যাবিতমোঽববারয়দন্তরীক্ষং স্থদুমেপি

मतिः कुपथंते चज्ञानीपाद्रोविंदरहिणागममितिवाक्यार्थेत्याहुः पदेवेत्यादेस्तु विष्णुरिह संसारे
मत्स्यादिरूपेणास्यनोदेहादिषुचीनपामितिपास्थितः सएवविष्णुरमुत्रपरलोके नारायणाभिधमू
लरूपोपरएवमूलरूपः सएवमत्स्यादिरूपः पः पुरुषोगुणातः स्वरूपतश्चाभिन्नं परमात्मानं पश्यतिसत
सतमोघं पाति तथैवेतद्युलतपवपवानोगुणानोचभेदं पश्यतिसमत्योः सकाशान्मत्युंगच्छतीत्य
र्थः पः प्रादुर्भावयोगोविष्णुर्देहादिषुचसंस्थितः सएवमूलरूपश्चसाक्षान्नारायणाभिधः मूलरूपश्च
पे। विष्णुः प्रादुर्भावादिकश्च सः गुणातीतरूपत्तोवापि विशेषं पात्र पश्यति· अत्यल्पमपि मत्त्यापितमो
घं पात्मसंशयमितिमात्स्यवचनादयमेवार्थः समीचीनमितिबोध्यमितिमाध्वाः गुरुचरणास्तुयोरामरह
संसारेचिरदिव्यशरीरतयाविहरतिसएवानंदविग्रहेणामुत्रपरलोकेपीतिपः परलोके विहरति सएवे
हेति· पः कोपिरामस्यचिज्जडशरीरत्वेनजगत्पश्यतिकिंतुनानापश्यति अथवामायासबलिते ब्रह्मे
वजीवरूपेणनानापश्यतिसमत्योः सकाशान्मत्युमाप्नोतीत्याहुः यदाह्येवैषइत्यादेरर्थस्तु· एवोजीव
एतस्मिन्नरमात्मन्युदरमल्पं··· नरंकुरुतेथतस्यभयंभवतीति भगवद्विग्रहज्ञानेनजगतोनानात्वद
[illegible] मंतरं [illegible] तस्यभयंभवतीत्येव [illegible] ज्ञानम्यइतिकेचित· गुरुचरणास्तु· एदेषोजी

इयश[illegible]ारतं[illegible]नदेत:
यिब्रह्मस्तथापिसंज्ञाभावांकुधनंविज्ञानानांविजानीयात· तस्मादियंश्रुतिस्त्वत्तिब्रह्मप्रतिपादिकेव
मनुमतिप्रतिपादिका अनेशावान्नमुक्तिरित्यादिश्रुत्या विनास्ताने सर्वजीवानामेकदैवमुक्तिरसंभवादित्या
हुः। इतोऽन्यदार्त्तंसर्वमित्यत्राप्यतज्जगदार्त्तंदुःखीत्येवार्थः गुरुचरणास्तुः इतोब्रह्मणोऽन्यस्मिन्नंजग
तआर्त्तमस्तः अतएवात्मवार्थेऽरार· यद्वाइतोब्रह्मणोभिन्नंसर्वजगत् अन्यदामोक्षकालेऽपिआर्त्त
मस्यमित्याहुः ब्रह्मलोकमित्यादेस्तु अतएवसन्नतावाशीतिभगवद्वाक्यात्भिन्नमपिप्रमसत्यवाक्यम
नतमुच्यते· तेनप्रजाः प्रसृष्टाः ब्रह्मलोकंनविदन्तीत्येवार्थइतिकेचित् गुरुचरणास्तुः अनेनप्रसूताः
प्रजाइत्यादेस्तु· अनेनजगदादिमिथ्येतिवादेनप्रसूता आच्छादिताःप्रजाः ब्रह्मणोलोकमपराजिता
त्पेनविदन्तीत्यर्थमाहुः अथयोऽन्यांदेवतामित्यादेरर्थस्तुः अन्योसौदेवः सेव्योऽन्योऽहमस्मिसेवकइति
मत्वापरमेश्वरादन्यांदेवतामुपास्तेनसएवपशुस्तेननविदन्ति· गुरुचरणास्तु· अथस्तानांनंनरंयः कोपिअ
सौअन्यउपास्योऽन्योऽहमुपासकोऽस्मीतिमत्वाऽन्यांदेवतामुपास्तेसश्रुतिनात्मपर्नवेद· अयंभा
वः चिरचिद्धिग्रहणेनस्वस्मिन्नन्यत्रचपरमात्मानंनपश्यतिश्रीरामंत्यक्त्वान्यांदेवतामुपास्तेसपशुरेवे
तिदेशोऽमत्वादेवंपजेनेतिश्रुतेः वासुदेवंपरित्यज्ययोऽन्यदेवमुपासते· तृषितोजान्हवीतीरेकूपंखनतिदु

इवशब्द पारतंत्र्यार्थकः ननदेतरः पुमानितरं गंधादिकं जिघ्रति यदापदि मुक्तावस्थाज्ञानिनः सर्वकरणादि
कमात्मैवाभूत· स्वव्यतिरेकेनाकिमपि नासीत् ननतर्हि केन करणेन कं जिघ्रेदित्यादिर्क्षेपः एतेन मुक्तावात्म
मात्राचशेषेणाद्विनोपस्य भावान्ताना भावो मुक्तस्येति परास्त गुरुचरणास्तु: पत्रहि द्वैतमिव भवतीत्या
देः पूर्वपरवाक्यपर्यालोचनेन द्वैतनश्वनात्मपर्यंतथाति यथा न स्येव द्विन्नं सैंधवशकलं जलमेव भ
वति ननस्य पार्थक्येन ग्रहणं घ्राणोपनीतगस्त्रीपानतस्तेनः सजलत्ववणस्येव ग्रहणं· तथाभूतसंघात्स
मुत्थापानेन नमप्रारंभहभूतं जीवसमूहरूपं विराहभूतसमूहादर्शनसमनंतरमेव विज्ञानघनेवसारी स्वपम
दर्शनं प्राप्य संलीयपश्चको नावराहो वा सिंहो वा मशको वेत्यादिसंज्ञा न लभन्ते: तत्रापि भिन्नतयेव तिष्ठतीति
सैंधवदृष्टान्तेन सूचितं· न· न चाचमरुभूतशब्देन भूतनस्य सर्वत्र पूर्णत्वेन समुत्थानासंभवात्· तत्र
संशंका मैत्रेय्युवाचात्रैव मा भगवानमोहपधदमुत्रेन संज्ञास्तीतिन इच: श्रुत्वा तामुवाच याज्ञवल्क्यो नाहं
मोहदं वाक्यमब्रवं ने विज्ञानायेतावदेव बहु: तथाहि यदा यत्रहि समये द्वैतमिव भिन्नं भवति तदेतर इतरं
भिन्नं जिघ्रति पश्यतीत्यादि· यदा तु अस्य समये ऽस्य जीवस्य सर्वकरणादिकमात्मैवाभूत् तदा कः पुरुषः
तेनेदिदेन केविषं विजिघ्रेदित्यादि· यदे [illegible] चैतन्येन जीवः सर्वं विजानाति तमंतर्यामि/णां पश्य राम

॰मितिचेत् तस्यैव विजातीयत्वप्राप्तेः तन्मेदस्याप्यात्येन भेदस्यासत्त्वप्रसंगाच्च· मिथ्यासत्ययोरैक्ये
इदं मिथ्येति भेदाभावात्· जीवेश्वरयोर्भेदोऽपि मिथ्यात्वप्रसंगः तस्माद्ब्रह्मतोऽन्यानित्यस्यैतदपि
न युज्यत इति बोध्यमिति मध्वाः गुरुचरणास्तु· यदा सर्वपदार्थस्य ब्रह्मणोऽभेदस्तदा सर्वं जगत्तस्मिन्
भिन्नत्वं पातिघ्नीति सदेवेत्यादिश्रुतिर्दर्शयति· तथाहि हे सोम्यास्तवः पूर्वमिदं जगदेकमद्वितीयं भूत्वा
सदेवासीत्· सन्नामकमेवासीन्नान्यन्नामरूपं गृहदारा इति वदिस्याहुः नेह नानास्ति किंचनेत्य
स्यार्थस्तु· इह ब्रह्मणि अवयवगुणक्रियादि नानाभिन्नं किंचन नास्ति· अथ येह ब्रह्मणि यदस्ति
तन्नानाविजातीयं भिन्नं नास्तीति अन्यथा किंचिदपि नास्तीत्येवं वदेत्· य इह ब्रह्मणि नानाविजातीयं
भिन्नं पश्यति स मृत्योः सकाशान्मृत्युमाप्नोतीत्युत्तरार्द्धस्यार्थः· गुरुचरणास्तु· इह ब्रह्मणि नामरूपवि
भागार्हस्यापि जडात्मकस्य जगतो महाप्रलये नामरूपं किंचिदपि नानाभिन्नं नास्ति किंतु तस्या ब्रह्म
णा एव नामरूपमस्तीत्यर्थः· शात्मकेत्यादिनिषेधकत्वकस्यानेनुतमात्मस्थं येऽनुपश्यन्ति धीराः एतन्मन्त्रोपनि
त्वमेयात्मसंस्थमित्यादिश्रुतेरर्थविरोधापत्तिः स्यादित्याहुः यद्वा हिहेनमिवेत्यादेरर्थस्तु· यत्र यदा हि
तद्वयोर्भावो द्विजनाभेदस्तस्माद्द्वैतं भिन्नं वस्तु द्वैतं। भिन्नं यस्तु द्वैतमिव भिन्नमिव परं तत्रैव वस्तु भवति·

स·सि· त्यर्थः अयेवशब्दः सादृश्यार्थवाइतिपूर्ववद्व्याख्याने बोध्यमिति माध्वाः गुणतश्चरणास्तु ब्रह्मविद्
३८ ब्रह्मैव भवतीत्यस्य ब्रह्मवेत्ता ब्रह्मैव भवति जीवस्य परावरज्ञानात् देव भक्तिस्तपाच परमात्मनं तत्त्वतो ज्ञात्वा
ब्रह्मसमीपं प्राप्नोतीत्यर्थः ब्रह्मभूतः प्रसन्नात्मेत्यादि पूर्वोक्तगीतावचनात् अत्र भावनया ब्रह्मत्वं अ
पचाद्ब्रह्मैव भवतीत्यस्य ब्रह्मगुणको भवतीत्यर्थः अथवा ब्रह्म उच्यते ब्रह्मेति बृहन्तो ह्यस्मिन्गुणा इति श्रुते
रेवं ब्रह्मैव सन् ब्रह्माप्येतीत्यत्रापि बोध्यमित्याहुः सदेव सोम्येदमग्र आसीदेकमेवाद्वितीयमित्यस्यार्थस्तु
हे सोम्य अस्य प्रपंचस्याग्रे सन्नामकं ब्रह्मैवासीत् सर्वोत्तमत्वात्सन्नामा हरिर्नोरापराः प्रभुः। सोसृजत्प्र
थमं दिवि तेज आद्यं व्याप्तिवं सतीमिति स्मृतेः कीदृशं ब्रह्मतत् एकं स्वीयगुणकर्मरूपादिभेदहीनं स्वगतानां च भेदा
नामभावाद्ध्लश्राभ्यनमिति स्मृतेः एवकारस्तु भेदाभेदनिवृत्त्यर्थकः भेदाभेदनिवृत्त्यर्थमेवशब्दोऽवधारक इ
ति स्मृतेः अद्वितीयं समाधिकरहितं समाधिकनिवृत्त्यर्थमद्वितीयपदं न चेति स्मृतेः एकएकवाद्वितीयो
भगवान्न तत्सदृशः परो नास्तीति श्रुते न तत्समश्चाभ्यधिकश्च दृश्यत इति च न हि विजातीयभेदवर्जी
नेकिंचित्समारामात्ति किंच विजातीयाभावे येनाश्रुतं श्रुतं भवतीत्यादि विशेषणं व्यर्थं स्यात् किंच य
७८ स्यवास्यविज्ञानेन ज्ञानमेव भवति तथाऽज्ञानमपि ज्ञानमेव भवति भेदाभावात् न च मिथ्यास

र्व्वातिकेपि ब्रह्मव्यतिरेकेणाकार्य्यजातस्याभाव इति गम्यते· इति द्वितीयस्यार्थः तथा च भो पुत्र राजेन्द्र आग्रहं त्य
क्त्वा पूर्वोक्ताश्रुतिस्मृतिसूत्राणामनुसरन्नद्वैतमतं स्वीकुर्व्विति· भो विप्रवर्य्य· श्रुतिस्मृतिसूत्रप्रमाणैस्त्वया जी
वस्य मिथ्यात्वप्रतिपादनं कृत्वाद्वैतमतं स्वीकुर्व्विति यदुच्यते· तन्न सम्यक्· अद्वैतस्य काल्पितत्वात् भो रा
जकुमार अद्वैतस्य काल्पितत्वे श्रुतिस्मृतिसूत्राणां काल्पितत्वस्यात् काल्पिताद्वैतप्रतिपादनात्· तस्माद द्वैतं
काल्पितमिति न वक्तव्यम्· भो विप्र मायावादमतपक्षावलम्ब प्रच्छन्नबौद्ध यदुच्यते मयेव काल्पिते द्वैविकल्पो
ध्यात्मरागाद्यपितोत्पादिस्मृत्याद्वैतस्य काल्पितत्वमेव: पूर्वोक्तानां श्रुतिस्मृतिसूत्राणां तु सत्य आत्मा सत्यो जी
वः सत्यं भिदा सत्यं भिदा इति श्रुत्या सर्वेश्वरस्य जीवस्य सत्यो भेदो विनिरूपणात् एवमेवतिमेयाचं सत्यो कर्न्ने
मिलर्हंसोति स्मृत्या च सत्यमद्वैतप्रतिपादनेनास्पर्द्धी· तथा हि· ब्रह्मविद्ब्रह्मैव भवतीत्यत्र यथा वा तथैवै
वं साम्ये इत्यनुशासनादेवशब्दस्य सादृश्यपर्य्यायकत्वेन ब्रह्मेव ब्रह्मसदृश इत्येवार्थो ऽन्यथा निरंजनः परमं
साम्यमुपैतीति· यथोदकं शुद्धे शुद्धमासिक्तं तादृगेव भवति· एवं मुनेर्विजानत आत्मा भवति गौतमेति· इदंज्ञा
नमुपाश्रित्य मम साधर्म्यमागताः सर्गेपि नोपजायन्ते प्रलये न व्यथन्ति चेति श्रुतिस्मृतिविरुद्धं स्यादिति
गौडाः ब्रह्मैव सन् ब्रह्माप्येत्यत्र ब्रह्मशब्दो जीवे एवोपपद्यते चाविरोधे· तथा च जीव एव सन् ब्रह्माप्येती

नैनौपश्यति बवपश्चिद्दं जातु मनागपि अस्यार्थस्तु स्पष्ट एव· अविभागेन दृष्टत्वात्· तदनन्यत्वमारंभण
शब्दादिभ्यः। परंज्योतिरुपसंपद्य स्वेन रूपेणाभिनिष्पद्यते यः स किं परस्मादात्मनः पृथगेव भवत्युतावि
भागेनैवावतिष्ठत इति विचिकित्सायां सत्यां तत्र पर्यैतीत्यधिकरणाधिकर्त्तव्यनिर्देशाज्ज्योतिरुपसंपद्येति च
कर्तृकर्मनिर्देशाद्भेदेनैवावस्थानमिति यस्य मतिस्तं व्युत्पादयति अविभक्त एव परेणात्मनावतिष्ठते कु
त दृष्टत्वात् तथा हि तत्त्वमस्यहं ब्रह्मास्मि· यत्र नान्यत्पश्यति न द्वितीयमस्ति ततोऽन्यद्विभक्तं यत्पश्येदि
त्येवमादीनि वाक्यान्यविभागेनैव परमात्मानं दर्शयंतीत्याद्यस्यार्थः· यस्मात्तयोः कार्य्यकारणयोरनन्य
त्वमेव गम्यते· कार्य्यमाकाशादि बहुप्रपंचं जगत्· कारणं परं ब्रह्म· तस्मात्कारणात्परमात्मनोऽनन्य
त्वं तद्व्यतिरेकेणाभावः कार्य्यस्यावगम्यते कुतः आरंभणशब्दादिभ्यः· आरंभणशब्दस्तावदेकविज्ञाते
स्याद्वाचारंभणं विकारो नामधेयं मृत्तिकेत्येव सत्यमिति· एतदुक्तं भवति· एकेन मृत्पिंडेन परमार्थतो मृदात्म
ना विज्ञातेन सर्वं मृन्मयं घटशरावोदंचनादिकं मृदात्मत्वाविशेषाद्विज्ञातं भवेत्· कुतः वाचारंभणं विकारो
नामधेयं वाचैव केवलमस्तीत्यारभ्यते· विकारो घटः शराव उदंचनं चेति न तु वस्तुवृत्तेन विकारो नाम कश्चिदस्ति
नामधेयमात्रं ह्येतदनृतं मृत्तिकेत्येव सत्यमिति· एष ब्रह्मणो दृष्टांत आम्नातस्तत्र श्रुताद्वाचारंभणशब्दा

तिरात्मनिः इदं गुणमयं (प्र प्रकृतिस्तु सर्वशः आत्मैव तदिदं विश्वं सृज्यते सृजति प्रभुः) विद्धि त्रिविधं मायया प्राकृत
मिति ननु यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते इत्यादिश्रुतिविरुद्धत्वात्त्वत्पक्षं द्वैतमत्र तत्राह आत्मैवेति ननु कर्तु
रेव कर्मत्वं विरुद्धं तत्राह तस्मादिति आत्मनोऽन्यो भावोऽर्थो यस्मान्न इति विद्भिर्निरूपितः किंत्वात्मैव वयि
श्च कर्त्ता कर्मभूतं विश्वमिति निरूप्यते तर्हि विषयापत्तिर्नेत्याह अन्यस्मादिति विकारस्य स्वप्नादिस
र्थः तर्हि कर्मत्वं कथमुच्यते तत्राह निरूपितेति त्रिविधा सात्त्विकादिभ्रमा भान्ति निर्मूलाः नहि रजतभ्रमे शु
क्त्यज्ञानादन्यन्मूलमस्ति तदेवाह इदमिति मायया प्राकृतं अविद्याप्राकृतमित्यर्थः एतद्विद्वान्मदुदितं ज्ञा
नविज्ञाननैपुणं न निन्दति न च स्तौति लोके चरति सूर्यवत् प्रत्यक्षेणानुमानेन निगमेनात्मसंविदा आद्यन्तवदस
ज्ज्ञात्वा निःसंगो विचरेदिह एतस्यानर्थजालस्य निवर्तनायोपायमाह एतदिति मदुदितं मदुक्तप्रकारं सूर्यवत्
समो भवेत् ज्ञानविज्ञाननैपुणं तल्लाभोपायमाह प्रत्यक्षेणेति प्रत्यक्षेण घटादि अनुमानेन सावयवत्वेन दृश्यं
पृथिव्यादि निगमेनात्यन्तसूक्ष्ममाकाशादि आत्मसंविदा स्वानुभवेन सर्वं दृश्यमाद्यन्तवदसच्चेति ज्ञात्वा निःसं
गो विरतः सन् विचरेदित्यर्थः क्षेत्रज्ञं चापि मां विद्धि सर्वक्षेत्रेषु भारत न तदस्ति विना यत्स्यान्मया भूतं चराचर
मिति यच्चराचरं जगत् मया विना भूतं तन्नास्तीत्यर्थः ऽन्यत्स्य [illegible] अहं भवान्न चान्यस्त्वं त्वमेवाहं विचक्ष्व भो

वेदेति १९ सर्वंखल्विदंब्रह्म २० यथास्यंदमानानद्यः समुद्रेऽस्तंगच्छंति नामरूपे विहाय एवं नामरूपा
प·सि· द्विमुक्तः परात्परं पुरुषमुपैति दिव्यमिति २१ अहंब्रह्मास्मि यःसोऽहमस्मि २२ परेऽव्यये सर्व एकीभवंति
३९ २३ अथात आदेशो नेति नेति २४ तत्र को मोहः कः शोक एकत्वमनुपश्यत इति २५ जीवेशावाभासेन करोति मा
याचाविद्याचेति २६ तत्त्वमसि २७ गुणाः संजनितकर्माणि गुणोऽनुसृजते गुणान् जीवस्तुगुणसंयुक्तो भुंक्ते कर्म
फलान्यसौ १ यावत्स्याद्गुणवैषम्यं तावन्नानात्वमात्मनः नानात्वमात्मनो यावत्पारतंत्र्यं तदैव हि· यावदस्या
स्वातंत्र्यं तावदीश्वरतो भयमिति २ आत्मनो नानात्वमाविवेकमित्याह· यावदिति· यावद्गुणवैषम्यं मायागुणा
नां सत्त्वादीनां वैषम्यं अहंकारं द्विधाभेत्तारं गोरूपं स्यात्· तावदेव नानात्वमित्यर्थोऽन्यत्स्पष्टम् २ किंभद्रं कि
मभद्रंवा द्वैतस्यावस्तुनः कियत् वाचोदितं तदनृतं मनसा ध्यातमेव च· छायाप्रत्याह्वयाभासा ह्यसंतोऽप्यर्थकारि
णः एवं देहादयो भावा यच्छंत्यामृत्युतो भयमिति· द्वैतस्य प्रपंचस्यावस्तुनः खपुष्पसदृशस्य किं भद्रं· वाचेति
यद्वागादिभिरीरितं यच्च मनसा ध्यातं तदनृतं मृषैव च· ननु देहादीनामनृतत्वात्कथं भयहेतुत्वमिति सदृष्टांत
माह· छायेति· छाया प्रतिबिंबं प्रत्याह्वयः प्रतिध्वनिः आभासः शुक्तिरजतादिः यथैतेऽसंतोऽप्यर्थकारिणः ए
वं देहादयो भावा आमृत्युतो भयं यच्छंति मृत्युर्लयः आत्मैव तदिदं विश्वं सृज्यते सृजति प्रभुः त्रायते त्राति वि
७७ श्वात्मा ह्रियते हरतीश्वरः तस्मान्नह्यात्मनोऽन्यस्मादन्यो भावो निरूपितः निरूपितेयं त्रिविधा निर्मूला भा

न्यमित्यार्थं नेह नानास्ति किंचनेति ४ इह ब्रह्मणि नाना ज्ञातृज्ञेयादिकल्पना नास्तीत्यर्थः यत्र हि द्वैतमि
व भवति तदितर इतरं पश्यति यत्र त्वस्य सर्वमात्मैवाभूत् तत्केन कं पश्येत्तेन कं विजानीयादिति ५ यत्र हि व्य
वहारकाले द्वैतमिव भवति तत्र तदा इतरो जीव इतरं पश्यति । यत्र तु मोक्षकाले अस्य जीवस्यात्मा ब्रह्मैव
सर्वमभूत् तत्र तदा केन कं पश्येदित्यर्थः ५ इतोन्यदार्तं सर्वं ६ यम्हलोकं न विदंत्यन्र तेन रहि प्रज्ञाताः ७ इतो ब्रह्म
णोऽन्यत् जगत् आर्तमित्यर्थः ७ अथ योन्यां देवतामुपास्ते अन्योसावन्योऽहमस्मीति न स वेद यथा प
शुरेवं स देवानामिति ८ अथ ज्ञानानंतरं यः कोप्यसावन्य उपास्यो ऽन्योऽहमुपासकोस्मीति मत्वान्यां
देवतामुपास्ते स श्रुतिनाम्न्यर्थमद्वैतं ब्रह्म न वेद यथा पशुरित्यर्थः ८ यदेवेह तदमुत्र यदमुत्र तदन्विह मृत्योः
स मृत्युमाप्नोति य इह नानेव पश्यति ९ यदा ह्येवैष एतस्मिन्नुदरमंतरं कुरुते अथ तस्य भयं भवति १० द्विती
याद्वै भयं भवति ११ त्वं वा अहमस्मि भगवो देवते अहं वै त्वमसि भगवो देवते १२ तद्योऽहं सोऽसौ योऽसौ सो
ऽहम् १३ अयमात्मा ब्रह्म १४ प्रपंचो यदि विद्येत निवर्तेत न संशयः मायामात्रमिदं द्वैतमद्वैतं परमा
र्थतः विकल्पो विनिवर्तेत कल्पितो यदि केनचित् उपदेशादयं वादो ज्ञाते द्वैतं न विद्यते १६ नान्योतोस्ति
द्रष्टा श्रोता मंता विज्ञाता १७ स एवमायापरिमोहितात्मा शरीरमास्थाय करोति सर्वं १८ स रामो

त·सि·
३५

चंद्रयुगपत्तगंधर्वनगरादीनीत्यनेनापिजगतोनित्यत्वंदर्शितं· तथाहि· यथा चंद्रद्वयदर्शनस्यमिथ्यात्वेप्येक
चंद्रद्रष्टुः पुरुषस्यचसत्यत्वं· तथाश्रीरघुनाथस्यजडशक्तेर्नानात्वदर्शनंमिथ्या· जगतोजगद्द्रष्टुश्चजीव
स्यसत्यत्वं· गंधर्वनगरदृष्टांतस्यतात्पर्यमभिप्रायः श्रीरघुनाथस्यजडशक्तेरुपाधिवशाज्ञानंजीवस्यतावदेवना
नात्वेनघटपटादिपदार्थज्ञानंभवति· यदाजडशक्तेर्लीनंतदासाएवशक्तिस्सर्वपदार्थरूपदृश्यते· यथादू
रतोदृष्टेगंधर्वनगरेऽस्यभ्रमोभवति· गंधर्वनगरनिकटगतेमिथ्येति· यस्यनगरस्यभ्रमोगंधर्वनगरेभवति·
तस्यद्रष्टुः पुरुषस्यचसत्यत्वमिति· तथाभगवतोयाजगद्रूपाज[illegible]डशक्तिः सासत्यभूता· नानात्वेनदृश्यमा
नाऽसत्यरूपा· तस्मात्कविर्मनीषीपरिभूः स्वयंभूर्याथातथ्यतोऽर्थान्व्यदधाच्छाश्वतीभ्यः समाभ्यइतिश्रुत्या
ब्रह्मसत्यंतपःसत्यंसत्यंचैवप्रजापतिः सत्याद्भूतानिजातानिसत्यंभूतमयंजगदितिस्मृत्याचजगतोनि
त्यत्वमिति· तस्मादाभासवादोपिगगनकुसुमायमानएवेत्याहुः इतितृतीयसिद्धांतेप्रतिवादिवादोनाम
प्रथमोविवेकः· भोराजकुमार प्रतिबिंबविवर्तावच्छिन्नाभासप्रतिपादिकाः श्रुतिस्मृतयोद्वैतमतेसंगताया
स्तदंगीकृतं· परंतुजीवस्तुब्रह्मैवानेकश्रुतिस्मृतिसूत्रैस्तयोरभेदप्रतिपादनात्· तथाहि· ब्रह्मविद्ब्रह्मैव भव
ति १ ब्रह्मैवसन्ब्रह्माप्येति· २ सदेवसोम्येदमग्रआसीदेकमेवाद्वितीयमिति· ३ अग्रेसृष्टेः प्राक्
७८ सदेवसत्तामात्रंब्रह्मैवासीत्· कीदृशमित्याह एकमेवाद्वितीयं· सजातीयविजातीयस्वगतभेदशून्य

षिसत्वानि दिशोकुमारीन्· सतित्समुद्राश्चस्रेः शरीरं पत्यैश्च भूतं प्राणमेस्तनन्य इति भागवते· एतादशा थीनं
गीकारे एकदृष्टांतेनैव परोक्तार्थसिद्धौ दृष्टांतत्रयं वैयर्थ्यमापद्येत· मत्स्पिंगदिदृष्टांतभुतादिदार्ष्टांतिकयो
श्चनुरात्रत्वाभावात्· कृचित्स्रष्टेः पूर्वनिर्विशेषस्यप्रतिपादनं श्रूयते· नदपितत्वकोशमात्राभिप्रायेरासमो
चीनं· तस्माद्विवर्तवादोमूलशून्य इत्याहुः सोमहाराजकुमार विवर्तवादेनाद्वैतसिद्धिर्मीभूत्· यथासलिलनिभी
सोमरगतस्मात्तुजायते जलोपलब्धमनुग्रराक्षोजाबुद्धिर्जले सतीतिस्मृत्याः मगास्तृषिताः श्चयं धाराः पश्यंति
चउताः संति· यथागंधर्वनगराणीत्सरतोदृश्यंते उपस्त्यनोपलभ्यंते तथा जगदिति योगशास्त्रोतेनच मगतस्मा
यामुदकं शुक्तौ रजतं भुजंगमो रज्जौ नैमिरिकचंद्रयुगपत्स्यंतं न मरीचिलंङ्गमद्रूपमिति शेषनागोज्ञो नावाद्वैतसिद्धिरि
ति भोविप्र· यथासलिलेत्यादिवचनेनाभासवादो निरस्तु विरागापैयेति इतरथाभूततन्मात्रादीनां स्थूलातिरेको
वाश्रूयेत· श्रांतेर विषयत्वात्· विषयस्यभावानां वस्तुनो विनिमयश्च दृश्येतेतिः तस्मात्तेन तेनयचनेन
वादो निरस्तुविरागापैवेति ध्येयनिकेचित्· गुरुचरणास्तुः मगतृष्णापामुदकमित्यादिवचनेनधर्माश्रो तस्य
जीवस्यभ्रांत्सुत्पानादित्वसूचितं· सत्संज्ञानमनंतमिति श्रुत्याब्रह्मणोज्ञानस्वरूपत्वेनतस्यभ्रांत्यसंभवात्· रज्ज्वा
सर्पः शुक्तौरजतमित्यनेनापिजगतोऽनादित्वंसूचितं· सत्यभूतयोरज्जुशुक्तिकयोः सत्यभूतस्यसर्परजतस्या
न्यत्रदृष्टस्यभ्रमोजायते· इतरथासर्परजतज्ञानहीनस्यबालकस्यभ्रमापत्तिस्तथा लोकेनदृश्यते· नैमिरिक

चंद्रयुगपत्तगंधर्वनगरादीत्यनेकानापि जगतो नित्यत्वे दर्शिते · तथाहि · यथा चंद्रद्वयदर्शनस्य मिथ्यात्वेप्येक
चंद्रद्रष्टुः पुरुषस्य च सत्यत्वं · तथा श्रीरघुनाथस्य जडशक्तेर्नानात्वदर्शनं मिथ्या · जगतो जगद्द्रष्टुश्च जीव
स्य सत्यत्वं · गंधर्वनगरदृष्टांतस्यायमभिप्रायः श्रीरघुनाथस्य जडशक्तेर्यावदज्ञानं जीवस्य तावदेव ना
नात्वेन घटपटादिपदार्थज्ञानं भवति · यदा जडशक्तेर्ज्ञानं तदा सा एव शक्तिः सर्वपदार्थरूपा दृश्यते · यथा दू
रतो दृष्टे गंधर्वनगरेऽस्य भ्रमो भवति · गंधर्वनगरनिकटगते मिथ्येति · यस्य नगरस्य भ्रमो गंधर्वनगरे भवति ·
तस्य द्रष्टुः पुरुषस्य च सत्यत्वमिति · तथा भगवतो या जगद्रूपा जडशक्तिः सा सत्यभूता : नानात्वेन दृश्यमा
नाऽसत्यरूपा · तस्मात्त्वा विमर्शनीयो परिभूः स्वयंभूर्याथातथ्यतोऽर्थान् व्यधाच्छाश्वतीभ्यः समाभ्य इति श्रुत्या
ब्रह्मसत्येन तपः सत्यं सत्यं चैव प्रजापतिः सत्याद्भूतानि जातानि सत्यं भूतमयं जगदिति स्मृत्या च जगतोऽनि
त्यत्वमिति · तस्मादाभासवादोपि गगनकुसुमायमान एवेत्याहुः इति तृतीयसिद्धांते प्रतिवादिवादो नाम
प्रथमो विवेकः · भो राजकुमार प्रतिबिंबविवर्तावच्छिन्नाभासप्रतिपादिकाः श्रुतिस्मृतयोऽद्वैतमते संगता पा
स्तदंगीकृतं · परं तु जीवस्तु ब्रह्मैवानेकश्रुतिस्मृतिसूत्रैस्तयोरभेदप्रतिपादनात् · तथाहि ब्रह्मविद्ब्रह्मैव भव
ति १ ब्रह्मैव सन् ब्रह्माप्येति · २ सदेव सोम्येदमग्र आसीदेकमेवाद्वितीयमिति · ३ अग्रे स एवः प्राक्
सदेव सत्तामात्रं ब्रह्मैवासीत् · कीदृशमित्याह एकमेवाद्वितीयं · सजातीयविजातीयस्वगतभेदशून्य

सर्व० भणमात्रं· वाग्व्यवहारविषयमात्रं· परमार्थतस्तु कारणभूतं सुवर्णमित्येव सत्यं· तथायेन सर्वोपादानकारण
३४. भूतेन शास्त्रादिना विचारपूर्वकमनेन रामोपासनेन नामतपश्चोपायेन श्रुतेन समतं स्याद्विकारो विविधाकारो नाम
धेयं तत्तदुपादानं नामवाचारंभणं वाग्व्यवहारविषयमात्रं परमार्थतस्तु कारणभूतं श्रीरामोपादानमित्येव स
त्यं· तत्र प्रमाणं: यथा तरो मूलनिषेचनेन तृप्यंति तत्स्कंधभुजोपशाखाः प्राणोपहाराच्च यथेंद्रियाणां त
थैव सर्वार्हणमच्युतेज्येति भागवते कर्मणापधिकृतापेचदेवाः सर्पादयोखिलाः विनाविष्णुस्वातरस्यंत्वापूज
यतो जनात् तानधः पातयंत्यथ संसाराब्धौ पुनः पुनः देवानन्यान्पूजयद्भिरयंहरिन पूजितः देवा विष्णुवर्जितो
कृत्वा पूजोस्त्वीयैर्हतार्पितो· किंचिद्दावादंडयंति संसाराब्धौ पुनः पुनः तस्मात्कर्मणापधिकृतान्पूजयंतः सुरान्
द्विजाः पूजयंतस्तु देतस्यं हरिस्तिष्ठ मया पुपुरीतिवापुपुराणे· यथा सोम्येकेनन खनिकृंतनोपलक्षिते-नकार
णभूतेन कृष्णायसेन कार्यभूतं कार्ष्णायसं सर्वविज्ञातं स्याद्विकारो विविधाकारो नामधेयं खड्गादिवाचारंभणमा
त्रं· वाग्व्यवहारविषयमात्रं· परमार्थतस्तु कारणभूतं कृष्णायसमित्येव सत्यं· तथायेन कारणभूतेन चिद्विग्र
हेण विज्ञातेन कार्यभूतं सर्वजगद्विज्ञातं स्याद्विकारो विविधाकारो नामधेयं तत्तन्नामसरित्समुद्रादिकं वाचारं
७४ भणं वागालंबनमात्रं· परमार्थभूतं चिदचिद्रूपमित्येव सत्यः तत्र प्रमाणं· खं वायुमग्निं सलिलं महीं च ज्योतीं

रणाभूतेन मृत्पिंडेन श्रवणाद्वाराज्ञातेन सर्वमन्मयं घटशरावादिकं तत्कार्य्यजातं विज्ञातं स्यात घटशरावा
दिविकारो विकारो विविधाकारस्तु नामधेयं वाचारंभणमात्रं वाग्व्यवहारविषयमात्रं · परमार्थतस्तु कारणाभू
ता मृत्तिकेत्येव सत्यं तथासत्पद इति पाठेन येन रामनाम्ना सर्वनामकारणाभूतेन श्रुतेन श्रवणाद्वाराज्ञाते
न सर्वकार्य्यजातं नामजातं विज्ञातं स्याद्विकारो विविधाकारो नामधेयं तु वाचारंभणमात्रं वाग्व्यवहारविषयमात्रं · प
रमार्थतस्तु कारणाभूते रामनाम्न्येव सत्यं · रामनाम्नः सर्वनामकारणत्वे प्रमाणं तु · बीजे यथा स्थितो वृक्षः शाख
पत्रैवसं युतः तथैव सर्ववेदाः हि रकारे सुव्यवस्थिताः · यथाकरंडे रत्नानि गुप्तान्यस्तैर्न दृश्यते · तद्वन्मंत्राश्च
हि
वेदाश्च रकारे सुव्यवस्थिताः · आदावंतेनयामध्ये रकारे सुप्रतिष्ठितं विश्वं चराचरं सर्वमवकाशेन नित्यश इति
पुलहसंहितायां · ध · चित्रणावस्थापि सर्वशब्दजनकत्वं श्रूयते तदपि संगतमेव · प्रणवस्यापि श्रीरामस्यैव
नामत्वात् · तत्र प्रमाणं अकाराक्षरसंभूतः सौमित्रिर्विश्वभावनः · उकाराक्षरसंभूतः शत्रुघ्नस्तैजसात्मकः · प्रा
ज्ञात्मकस्तु भरतो मकाराक्षरसंभवः · अर्द्धमात्रात्मको रामो ब्रह्मानंदैकविग्रहः इति रामोपनिषदि · उकारवाच्य
स्त्वं रामवाच्यामविषयः प्रमाणं त्वध्यात्मरामायणे यथा सौम्यैकेन लोहमणिना सुवर्णपिंडेन कारणाभूतेन मते
न विचारितेन सर्वकार्य्यभूतं कटककुंडलादि तत्त्वेन विज्ञातं स्याद्विकारो विविधाकारो नामधेयं कटकादि वाचारं

स·वे· धानेनभवति· यथामत्यिंऽविज्ञानात्सादृश्यदेवमन्मयाः विज्ञायंनेनयाविस्मोः सादृश्याज्जगदेवसीत्यादि
स्मृत्यापमर्थः प्रमाणाभ्यन्तरमितिध्येयमितिमाध्वाः । गुरुचरणास्तुतमादेशमप्राक्षो येनाश्रुतंश्रुतंभवत्यम
३३ तंमतमविज्ञातंविज्ञातमिति· यथासोम्यैकेनल्लोहमणिनासर्वलोहमयंविज्ञातंस्याद्वाचारंभणाविकारो
नामधेयंलोहमित्येवसत्यं· यथासोम्यैकेननखनिकृंतनेनसर्वंकार्ष्णायसंविज्ञातंस्याद्वाचारंभणंविका
रोनामधेयंकृष्णायसमित्येवसत्यमित्युद्दालकोक्तंश्रुत्वाश्वेतकेतुरुवाच· भगवन्नैतन्तेगुरवोऽवेदिष्यन्
यद्यवेदिष्यन्कुतोनामैवोचन्नतोभगवांस्त्वेवमेब्रवीत्विति· तथासोम्येतिहोवाच·सदेवसोम्येदमग्रआ
सीदेकमेवाद्वितीयमिति· अस्यायमर्थः हेसोम्यनामोपासनश्चिदचिद्विशिष्टः सन्नामकएकोऽद्वितीयः श्री
रामचंद्रएवेदमग्रेसृष्टेः प्रागासीदित्यादेशः श्रीरामचंद्रस्यसत्पदवाच्यत्वेप्रमाणंच· आनंदरूपः स
र्वाधिष्ठानः सन्मात्रोनिरस्ताविद्यातमोहोऽहमेवेति संभाव्योऽहमोंतत्सद्यत्परंब्रह्मरामचंद्रश्चिदात्मकइतिरा
मोपनिषदि· सर्वोनमत्यात्सन्नामाहरिर्नारायणः प्रभुः सोऽसृजत्प्रथमंदेवींतेजआख्याश्रियंसतीमिति
सामसंहितायां अग्रेसपरिकरोरामचंद्रएवासीदित्यत्रप्रमाणः नारायणएवेदमग्रआसीन्नब्रह्मान
चशंकरइति। भगवानेकएवासीदग्रआत्मात्मनांविभुरितिभागवते· नचयवंनेचयम्रणामरूपोब्रलपा
७७ परिअनोच्युतोखिलेलोकेभगवान्सर्वगोऽव्ययइतिस्कंदे· तत्रयथायथेंदृष्टांतः यथासोम्यैकेनघा

नामधेयं स्वर्थे धेयप्रत्ययः योवागालंबनमात्रं नामैव कवलं न विकारो नाम वास्त्विति· परमार्थं मृत्तिकेत्येव
मृत्तिकेव सत्यं वास्त्विति· यथा सोम्यैकेन लोहमणिना सुवर्णपिंडेन सर्वमेतद्विकारजातं कटकमुकुटकेयूरादि
विज्ञातं स्यादिति· वाचारंभणमित्यादि समानं· यथा च सौम्यैकेन नखनिकृतनेनोपलक्षितेन कार्ष्णा
यसपिंडेन सर्वं कार्ष्णायसं कृष्णायसो विकारजातं विज्ञातं स्यादिति समानमन्यत्· योविप्र मूलमून्य न निव
र्तेनाद्वैतं मा वदन च विवर्ते उक्तश्रुतय एव प्रमाणमिति वाच्यम्· तासामस्याभिप्रायकत्वात् तथाहि हे
सोम्य एकेन मृत्पिंडेन विज्ञातेन सर्वं मृन्मयं मद्विकारजातं मृत्त्वादिसादृश्यपरेन नाविज्ञातं भवति एक
स्मिन्मृत्पिंडे विज्ञाते सति उपदेशविनैव तेमद्रूपा मृत्पिंडसादृश्याद्यथा ज्ञायंते तथा सत्यत्वादिन भग
वति ज्ञाते सति सत्यत्वप्रामाणिकत्वादिसादृश्याज्जगदपि ज्ञायत इत्यर्थः· भगवतः प्रधानत्वात् जगतोऽ
प्रधानत्वात्· प्रधानज्ञानादप्रधानं ज्ञानमेव भवतीत्येतद् दृष्टान्तेनोपपादयति· वाचारंभणमिति हे सोम्येति
हे सोम्य वाचा वागिंद्रियेणान्नाम्ना संस्कृतेन राघवेशशब्दा नामारंभणं विकारः उत्पत्तिमत् अनन्तानि नामा
नि अनित्यानि च अत एवाप्रधानानि मृत्तिकेत्येव संस्कृतं नामधेयमविकारोऽत एव सत्यमित्यर्थः अ
तोऽनित्यत्वात्संस्कृतं नामधेयं प्रधानं· तथा च प्रधानेन संस्कृतशब्दज्ञानेन यत्फलं भवति· न तत्फलं
भाषाशब्दज्ञानेन भवति तथा प्रधानभूतभगवज्ज्ञानेन यत्फलं भवति· न तत्फलं कर्मदेवतादिरूपजगदप्र

वह्मभूयं प्राप्नोति: यथा घटे भिन्ने आकाशो महदाकाशमेव भवति· यदा जीवस्येश्वरज्ञानं तदा देहेमते व्रह्मप्रा
स· सि· प्तिर्भवतीति· तथाच स्वस्वरूपज्ञानपूर्वकपरमेश्वरज्ञानादेव मुक्तिर्भवति· परमेश्वरप्राप्तोत्य पुनस्त्यतिर्भव
३२ ति· यद्यपमर्थो नस्योक्तियेन· तर्हि ममैवांशो जीवलोके जीवभूतः सनातन इति स्मृतिविरोधः स्यात्· नास्ति
कल्पापत्तिरूपदोषस्तु पूर्ववदेव तस्मात्त्वाच्छपीत्यपः पोषितवेध्यापु तत्तुल्योपमवाच्छिन्नवादइत्याहुः भोराज
कुमार यथा सोम्यैकेन मृत्पिंडेन सर्वं मृन्मयं विज्ञातं स्याद्वाचारंभणं विकारो नामधेयं मृत्तिकेत्येव सत्यं· यथा सो
म्यैकेन लोहमणिना सर्वं लोहमयं विज्ञातं स्याद्वाचारंभणं विकारो नामधेयं लोहमणिरित्येव सत्यं यथा सोम्यैकेन न
खनिकृन्तनेन सर्वं कार्ष्णायसं विज्ञातं स्याद्वाचारंभणं विकारो नामधेयं कृष्णायसमित्येव सत्यमिति श्रुतिभ्योऽवि
वर्तेनाद्वैतसिद्धिरस्त्विति· श्रुतीनामर्थस्तुदेशस्य यथा लोके एकेन मृत्पिंडेन करककुंभादिकारणभूतेन विज्ञा
तेन सर्वमन्यद्विकारं ज्ञातं स्यात्· ननु कथं मृत्पिंडे कारणे विज्ञाते कार्य्यमविज्ञातं नैव दोषः कारणानन्यत्वात्का
र्य्यस्य· यन्मन्यसे अन्यस्मिन् ज्ञाते ऽन्यन्न ज्ञायत इति सत्यमेवं स्यात् यद्यन्यत्कारणात्कार्य्यं स्यात् नत्वेवमन्यत्
कारणात्कार्य्यं· कथं तर्हीदं लोके इदं कारणमस्य विकार इति· शृणु· वाचारंभणं वागालंबनमित्येतत्· कोऽसौ
७२ विकारो नामधेयं नामैव नामधेयं स्वार्थे धेयप्रत्ययः· यो वागालंबनमात्रं नामैव केवलं न विकारो नामधेयं नामैव

शे जीवस्य न नाश इति श्रुतेरर्थः एतेन जीवस्य शरीराद्भिन्नत्वं नित्यत्वं च सूचितं नहि यथा घटनाशे आका
शो महाकाशमेव भवति तथा शरीरनाशे जीवो ब्रह्मैव भवतीति श्रुतिर्वक्ति नहि शरीरनाशमात्रं मोक्षकारणं
ऋते ज्ञानान्न मुक्तिरिति श्रुत्या मोक्षस्य ज्ञानाधीनत्वात् नास्तिकतापत्तेश्च तस्मादियं श्रुतिर्जीवस्य ब्रह्मभवनं
नहि वक्ति न जायते म्रियते वा कदाचिन्नायं भूत्वा भविता वा न भूयः अजो नित्यः शाश्वतोयं पुराणो न हन्यमाने
शरीरे इति स्मृत्या जीवस्य नित्यत्वात् न ह्यभेदे जीवस्य नित्यत्वं भवतीति किंच एक एवहीत्यादिना ब्रह्मणो
ऽन्तर्यामित्वं प्रतिपाद्य घटसंवृतमाकाशमित्यादिना जीवस्य शरीराद्भिन्नत्वं नित्यत्वं च प्रतिपादितं तदग्रे घ
टवद्विविधाकारं भिद्यमानं पुनः एतन्मयं न जानाति स जानाति च नित्यश इति श्रुत्या जीवब्रह्मणोर्भेदः प्रति
पादितः तथा च पूर्वपरावलोकनेन जीवब्रह्मणोर्भेदपरैवेति सिद्धं श्रुत्यर्थस्तु गीतायां स्पष्ट एवोक्तो भगवता
वहूनि मे व्यतीतानि जन्मानि तव चार्जुन तान्यहं वेद सर्वाणि न त्वं वेत्थ परंतपेत्यादिना घटे भिन्नेत्यादेरर्थ
स्तु यथा विभुत्वेन नित्यादिना ब्रह्म सर्वगतं तथानेकात्वेन नत्वाराणुत्वादिना जीवोपि सर्वगतः नित्यः सर्वगतः
स्थाणुरिति स्मृतेः अनुभवादपि जीवस्य सर्वगतत्वः तथाहि यत्र यत्र विशेषद्रव्यसंयोगस्तत्र तत्र जीवस्य शरीरे
णप्राणसंदृश्यते तथा च जीवस्यापि सर्वगतत्वं अतो यदा जीवस्य स्वरूपाज्ञानपूर्वकेश्वराज्ञानं तदा देहनाशे जी

सं.सि. नएवाभिवाछेदितिसोपपत्तिकंकौशिकभ्रुत्साभिन्नाः जीवाः परोभिन्नस्तथापि ज्ञानरूपतः प्रोच्यंते ब्रह्मरू
३१ पेणवेदसारेषुसर्वशः इति स्मृत्या च तयोः परमार्थदशायां भेदनिगदाद्यद्भिन्नवादोप्यसंगतएव घटसंवृतमि
त्यादेरर्थस्तु यथा घटे लीयमाने सति घटस्यैव लीयते यन्तु घटसंवृतमाकाशं तन्न लीयते तद्भिन्नत्वात् तथा
देहे लीने जीवो न लीयते जन्ममरणादिधर्मरहितत्वात् येनैव जीवस्य नित्यत्वं देहात्पृथक्त्वं च श्रुत्या
प्रतिपादितमिति माध्वाः घटे भिन्ने इत्यादेरर्थस्तु घटे वर्तमानेपि घटाकाश आकाश एव यथा अनावृतत्वात्
तथैव घटे भग्नेपि आकाशस्य घटान्तर्बहिरपि वर्त्तमानत्वात् आकाशं घटः कथामावरणोति एवं देहेत्र
मतेस्वर्तमानेपि अजीवो जीवभिन्नः परमात्मा ब्रह्म सदैव संपद्यते विराजते एतेन परमात्मनः आवरणं कालत्रयेपि
नास्तीति सूचितमिति गौडाः अन्यथा ब्रह्मणोपि भुक्तत्वेन उपाधेरपितत्वात् सर्वस्यावृतत्वेन मुक्तप्राप्यस्य बुद्धस्या
च्छेदेन महानर्थः स्यात् उपाधेर्गमनावस्थायां सर्वगतस्य ब्रह्मणो महाकाशवन्निश्चलत्वेन घटावच्छिन्नकाशस्य
घटगमनेन गमनासंभवत् पूर्वदेशस्य क्षेत्रज्ञाख्य चेतनस्याकस्मिको मोक्षस्तदुत्तरदेशस्थस्य चेतनस्य नित्यमु
क्तस्याकस्मिको बंधश्च पदे पदे स्यातां तस्माद् नादरणीयोयमवच्छेदवादो विद्वद्भिरिति गौडा निंवादित्यानुगा
७१ मिनश्च गुरुचरणास्तु यथा घटे लीयमाने सति घटएव लीयते घटसंवृताकाशस्तु न लीयते तथा शरीरना

र्न्नभवेत् तदा प्रतिबिंबमपि न संभवेत्. किंच ब्रह्मणः प्रतिबिंबमेव न संभवति नयमेने ब्रह्मणो निराकारत्वान्नी
रूपत्वाच्च: नीरूपस्य प्रतिबिंबमन्वे दिग्वायोरपि नथात्वापत्तिः. अच्छेद्यापमतोहितमिति श्रुत्या ब्रह्मणः प्र
तिबिंबस्य प्रतिषेधश्च. किंच प्रतिबिंबजीवस्य जडत्वापत्तिश्च जडत्वे हि कार्य्यकारित्वं न स्यात्. जडस्य कार्य्य
कारित्वे च अग्निद्यापपादाहापत्तिः खड्गाभ्यासेन छेदापत्तिश्च. एतेन बिंबप्रतिबिंबयोरभेदोपि निरस्तः तस्मात्सा
कार एव रामचंद्रः परमात्मान्तर्यामितया सर्वत्र तिष्ठति. यश्चात्मनि तिष्ठन्नित्यादि श्रुतेः तथा च श्रुतिस्मृति
भ्यां द्वैतमतमविरुद्धं. मिथ्यावादिनोऽर्थस्तु गगनकुसुमोपमान इत्याहुः. भो भूमिपकुमार उत्तरीत्या बिंब
प्रतिबिंबभावानुपपत्तिरतः घटसंवृतमाकाशं लीयमाने घटे यथा घटो लीयेत नाकाशं तद्वज्जीवो नभोपमः इ
ति श्रुत्या घटे भिन्ने यथाकाश आकाशः स्यात्तथा पुरा एवं देहे मृते जीवो ब्रह्म संपद्यते तदा इति स्मृत्या चाव
च्छिन्नेन जीवब्रह्मणोरैक्यात्तस्य मद्वैतस्य गगनकुसुमोपमानत्वमिति. श्रुतिस्मृत्योरर्थस्तु यथा घटे लीय
माने सति घट एव लीयते. यत्तु घटसंवृतमाकाशं तु न लीयते तथा नभऽभपमो जीवोन्तष्करणे लीने न
लीयते ब्रह्मत्वात्. घटे भिन्ने सति घटाकाशो महदाकाशमेव स्यात् एवं देहे मृते सति जीवो ब्रह्म संपद्यत इति.
भो द्विज भिन्नो चित्पः परमो जीवसंघास्मृताः परो जीवसंघोऽस्य पूर्त्तः यतस्त्वसौ नित्यमुक्तो ह्यपंचबंधान्मोक्षसे न

पापत्तिः स्यादितिमाध्वाः स्वतेरर्थस्तु॰ पुरुषोजीव आत्मानं स्वमेकमपिमोक्षदसायांबंदशायांच द्विधाभू
तमीक्षेत॰ यथादर्शचक्षुषोः आदर्शमणिमयदर्पणंयथोचितप्रमाणांसंपूर्णतेजस्कंमहांतमचंलमीक्षेत
चक्षुषि तु अल्पप्रमाणमल्पतेजस्कमतिक्षुद्रं चंचलमीक्षेत यथैकस्यापि द्विधाभूतत्वमुपाधिधर्मलिप्तत्वा
लिप्तत्वाभ्यां भेदमीक्षेत तथैवावयोः परमात्मानोः सदैवद्विधाभूतयोरंतरं भेदं सदैवेक्षेत अंतरमवका
शावधिपरिधानांतर्द्धिभेदतादर्थ्ये इत्यमरकोशादंतरशब्दो भेदवाची॰ अहं देहमध्ये परमात्मस्वरूपेणाव
र्ते॰ त्वं च जीवस्वरूपेणावर्तसे न अहं त्वतो निरुपाधिरपि स्वेच्छयासकललोकदेहगतः सन् अंतर्यामी स्वय
थोचितप्रमाणः संपूर्णतेजस्को महान्निश्चलो मुक्तो जीवस्य सदैव निर्लेप एव॰ त्वं तु जीवो ऽल्पप्रमाणएवाल्प
तेजस्कोतिक्षुद्रः सदैवोपाधिधर्मग्रस्तः कदाचिदेव मुक्तिदशायामलिप्त इति सदैवावयोर्भेदं जानीयादिति
गौडाः गुरुचरणास्तु॰ यथा पुरुषः शरीरी एकमात्मानं शरीरमदर्शचक्षुषोः द्विधाभूतं नानाप्रकारमवेक्षेत॰
परमार्थतस्तु॰ शरीरतस्तत्प्रतिबिंबयोरभेदेपि शरीरशरीरिणोस्तु भेद एवेति भावः एवमज्ञानरूपेदर्पणेशरीरस्य
मृद्दारुजडानां चेतनानां च शरीरिणां भेद एव तथैवांतरमावयोरस्तु तत्र दृष्टांतेपि भेदमेव दृढीकरोति। अन्यथा
तथैवाभेदश्चावयोरस्त्विवदेत यद्ययमर्थो निस्यात् नहि महान्दोषो भवेत्॰ तव मते भूतनो मिथ्यात्वेन पर
मात्मा कथमवस्थितो भवेत्॰ यदि जीवोपि नास्ति तदा परमात्मानं बहुप्रकारं तथा कः पश्येत् यदा च जलाद्युपाधि

दानेद विग्रहमिति पंचरात्रे· इति श्रीमहाराजकुमार श्रीविश्वनाथसिंहविरचिते सर्वसिद्धांते द्वितीयः सिद्धान्तः ॥ ० ॥

मो महाराजकुमार ॥ यदुक्तं नामादीनां नित्यत्वं तदंगीकृतमस्माभिर्यदुच्यते सर्ववेदशास्त्रे सर्वमतसंमतत्वं मदाचार्यद्वैतमतस्य तत्कथं न विरुध्यति प्रतिविंवादिप्रतिपादकश्रुतिस्मृतिविरोधात्· तथाहि· एक एव हि भूतात्मा भूते भूते व्यवस्थितः एकधा बहुधा चैव दृश्यते जलचंद्रवदिति· यथा पुरुष आत्मानमेकमादर्शचक्षुषोः द्विधाभूतमवेक्षेत तथैवान्तरमावयोरिति: श्रुतेरर्थस्तु हीति निश्चये एवकारस्तु द्वैतव्यावृत्त्यर्थः भूते भूते व्यवस्थितः एको भूतात्मा उपाधियोगेन बहुधा नाना जीवरूपेण दृश्यते· तद्विनाशे त्वेकधा स्वस्वरूपेणाद्वैतेनैकप्रकारो दृश्यते तत्र दृष्टांतः जलचंद्रवदिति· यथैक एव चंद्रो जलाद्युपाधियोगान्नानारूपेण दृश्यते· तद्विनाशे त्वेकस्वरूपेण दृश्यत इति· स्मृतेरर्थस्तु यथा पुरुष आदर्शचक्षुषोरेकमात्मानं द्विधाभूतमवेक्षेत पश्येत् तथैवावयोरंतरमिति· तथा चोक्तश्रुतिस्मृतिभ्यां जीवस्य मिथ्यात्वात् हि रूढं द्वैतमिति· भो द्विज· यदुक्तं श्रुतिस्मृतिभ्यां द्वैतमतं विरुद्धमिति तदपेशलं तयोरन्याभिप्रायकत्वात्· तथाहि· यथा जलेनानात्वेन दृश्यमानः चंद्रः स्वकीयव्याप्यजलं भासयः तच्चैव संवर्द्धयति न तु स्वयमपि तद्गतद्रवत्वेन लिप्त आर्द्रीभावमाप्नोति· तद्वत्परमात्मापि भूते भूते आत्मा व्याप्त्या व्यवस्थितस्तद्धर्मैरस्पृष्ट एव दृश्यत इति श्रुतेरर्थः इतरथा सूर्यो यथा सर्वलोकस्य चक्षुर्न लिप्यते चाक्षुषैर्बाह्यदोषैः एकस्तथा सर्वभूतान्तरात्मा न लिप्यते लोकदुःखेन बाह्य इति श्रुतेर्व्याकी

मं चैनैमिषं तोताद्रिं पुष्करं चैतन्नरनारायणोनया अष्टौ मे मूर्त्तयः सन्ति स्वयंव्यक्ता महीतले इति वायुपुराणो
क्तें प्रमाणं· ज्ञानं सर्वदा सर्वत्र सर्वविषयकपरोक्षाभावः। यः सर्वज्ञः सर्ववित् परास्य शक्तिर्विविधैव श्रूयते
स्वाभाविकी ज्ञानबलक्रिया चेत्यादिकमत्रमानं· इदमनिष्टनिरसनपूर्वकेष्टप्रापणात् पाश्रितकार्योपयो
गि शक्तिर्नाम जगदुत्पादनभावप्रयुक्तमघटितघटनासामर्थ्यात् तदुक्तं जगत्प्रकृतिभावो यः सा शक्तिः परिकी
र्त्तितेति· निस्संसारिणो निस्सत्वरिपरिषत्संघट्टने ऽसामर्थ्यशंकानिरासः शक्तेः प्रयोजनं· पूर्त्तिर्नाम नारा
यणात्वप्रयुक्तसमस्तगुणविभूतिमत्त्वमवाप्तसमस्तकामत्वमितियावत्· यच्च किंचिज्जगत्सर्वं दृश्यते श्रूयते
पि वा अंतर्बहिश्च तत्सर्वं व्याप्य नारायणः स्थित इति स्वकार्य्यघातिनि भगवति स्वस्याकिंचित्करत्वसामर्थ्यप्र
युक्तस्वकार्यासिद्धिशंकानिरासे पूर्त्तेरुपयोगः प्राप्तिर्नाम निरुपाधिकशेषित्वं· न ह्यसमस्तवस्तुव्याप्तिनातिश
याश्रयत्वं· अतः स्वामित्वशेषित्वयोः नापौनरुक्त्यं मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कुरु मामेवैष्यसि
सत्यं ते प्रतिजाने प्रियोऽसि मे· अस्य प्रयोजनं भगवतः स्वाश्रितकार्य्यस्वकार्य्यमिति प्रतीतेस्तस्य स्वकार्य्य
करणे प्राप्तभावसंकाव्युदासः अत्र कारुणिकत्वाभावे ज्ञानेकात्स्र्ये नापराधपरिज्ञानापशक्तिर्नाम यथापरा
धदंडापादनाय· पूर्त्तिः प्राप्तिश्चासमुंजसा यविनतपुत्रत्यागापरवत्यादिति ज्ञानशक्त्यादीनामाश्रितानुग्रहो
पयोगित्वार्थं कारुणिककृतापनुत्तये पेतिदिव्यरामस्य गुणारूपं च लीलाधाम परात्परं एतच्च तुष्पनिपसद्धि

ग्रंथभूयस्त्वभयान्नलिखिताः येगुणालिखितास्तत्रस्वल्पादिव्या अनंताश्चबोध्याः तेषांमध्येसप्रयोजना
अष्टगुणास्तुलक्षणानिचोच्यंते· वात्सल्यसौलभ्यस्वत्वज्ञानशक्तिपूर्तिप्राप्तपरति· तत्रवात्सल्यंनामदोषभोग्य
त्वेदोषादर्शित्वमित्येके· तत्रप्रमाणं अंगुष्ठमात्रःपुरुषोमध्य आत्मनितिष्ठति· ईशानोभूतभव्यस्य
नततोविजुगुप्सते· मित्रभावेनसंप्राप्तंनत्यजेयंकथंचन· दोषोयद्यपितस्यस्यात्सतामेतदगर्हितं· अपि
ज्ञातासहस्रान्नुरित्यादि स्वापराधानुसंधानप्रयुक्तभगवज्जनितभयनिवर्तकपयोगि वात्सल्यं स्वामित्वंना
म स्वव्यतिरिक्तसमस्तवस्तुस्वकीयत्वाभिमानः स्वत्वमात्मनिसंजातं स्वामित्वंब्रह्मणिस्थितं· उभयोरे
वसंबंधोनयोरभिमतोभवेदितिपाद्मवचनात्· मत्कार्यमयमसंशयंकरिष्यतीतिप्रत्ययापायस्वामित्वं· शीलंस्व
भावः शीलंस्वभावेसद्वृत्तइत्यनुशासनात्· शोभनंशीलंस्वभावोयस्यतस्यभावः सौशील्यं अहोभाग्यम
होभाग्यंनंदगोपव्रजौकसामित्यादिकमनुसंधेयं भगवतितस्यचनिकृष्टत्वाऽनुसंधानजनितानभिगम्य
त्वभजननिवृत्तिरस्यप्रयोजनं सुलभस्यभावः सौल~~भ्यस्वभावः~~भ्यं· नमांसचक्षुरभिवीक्षते ध्यानमित्युक्तरीत्या
मांसचक्षुर्विषयस्यतद्विषयतामापद्यनित्यसंनिहितत्वं· अहंवोबाधवोजातः सुहृदःसर्वदेहिनामित्या
दिकमत्रमानं ९ नारायणःपरःसाक्षाद्वैकुंठनिलयःसदा· अर्चावतारतोप्राप्तोभक्तानोहितकाम्यया· भ
गवद्दौर्लभ्यभजननिवृत्तिरस्यप्रयोजनं श्रीमदायेस्वयंव्यक्तोविमानंरंगसंज्ञिकं· श्रीमुष्णंवेंकटाद्रिंचशालग्रा

स्मिन्गुणाइतिश्रुतिः ~~[illegible]~~ समस्तकल्याणगुणात्मकोसावित्यादिस्मृतिः नांतंगुणानाम गुणस्यजग्मुर्योगेश्वरायेभवपाद्ममुख्याः आत्मारामाश्चमुनयोनिर्ग्रंथाअप्युरुक्रमे कुर्वंत्यहैतुकींभक्तिमित्थंभूतगुणोहरिः इदंहिपुंसस्तपसः श्रुतस्यवास्विष्टस्यसूक्तस्यचबुद्धिदत्तयोः अविच्युतोर्थः कविभिर्निरूपितोयदुत्तमश्लोकगुणानुवर्णनं निवृत्ततर्षैरुपगीयमानाद्भवौषधाच्छ्रोत्रमनोभिरामात् कउत्तमश्लोकगुणानुवादात्पुमान्विरज्येतविनापशुघ्नात् हरेर्गुणाक्षिप्तमतिर्भगवान्बादरायणिः अध्यगान्महदाख्यानंनित्यंविष्णुजनप्रियम् इतिभागवते· यः सर्वज्ञः सर्वविद्यस्यज्ञानमयंतपः परमात्मापहतपाप्माविज्वरोविशोकोविमृत्युरितिश्रुतिः ईश्वरेपिगुणाः प्रोक्ताः सच्चिदानंदलक्षणाः नित्याः सर्वगताश्चैवरतिवेदविदोविदुः स्वरूपभूतानपितान्येनजानंतिवैजनाः मुखंतेषांभिदिसायस्मैतंस्मामामावैरादितिपंचरात्रे सत्यंशौचंदयाक्षांतिस्त्यागः संतोषआर्जवं शमोदमस्तपः साम्यंतितिक्षोपरतिः श्रुतं· ज्ञानंविरक्तिरैश्वर्यशौर्यतेजोबलंस्मृतिः स्वातंत्र्यंकौशलंकांतिर्धैर्यमार्दवमेवच· प्रागल्भ्यंप्रश्रयः शीलंसहओजोबलंभगः गांभीर्यस्थैर्यमास्तिक्यंकीर्तिर्मानोनहंकृतिः इमेचान्यचभगवन्नित्यायत्रमहागुणाः प्रार्थ्यामहत्त्वमिच्छद्भिर्नवियंतिस्मकर्हिचित्· इत्यपिभागवते· अन्येगुणाभक्तिरसामृतसिंधुवाल्मीकीयरामायणादौप्रसिद्धा

सर्वशास्त्रेष्वीश्वरस्य निर्गुणत्वप्रतिपादनं श्रूयते तथाहि· साक्षी चेता केवलो निर्गुण~~[illegible]~~श्चेति श्रुतिः
प्रकृतेः परमीशानं निर्गुणं नित्यविग्रहं परमानंदरूपं च परमानंदकारणं परं प्रधानं पुरुषं निर्गुणं प्रकृतेः प
रमिति स्मृतिः· निर्गुणं निरहंकारं जननमिति सदाशिवसंहितायां तस्मात्कथं गुणानां नित्यत्वमिति· भो भिक्षुका
चार्य्य श्रुतिस्मृतिभ्यामीश्वरो निर्गुणः इति प्रत्युति पादितं न तयोस्तात्पर्य मध्येव श्रुतिस्मृत्योः प्राकृतगुणा
रहिते दिव्यगुणवत्वे च तात्पर्यं· तत्र प्रमाणं योसौ निर्गुणः इत्युक्तः शास्त्रेषु जगदीश्वरः प्राकृतैर्हेयसंयुक्तैर्गु
णैर्हीनत्वमुच्यते इति पाद्म· रहितः प्राकृतैर्हेयैः सत दिव्यगुणोदधिः सत्वादयो न संतीशे यत्र च प्राकृता गुणा
इति च केचिदज्ञानवशेन याद्वनादेव शास्त्रेन त्वमविज्ञायेश्वरे नैर्गुणापवदंति तेषां तु महादोषश्रवणं· तथा
हि· शास्त्रे स्वयुध्वानतेन केचिद्दांबलाज्जनाः कामद्वेषाभिभूतत्वादहंकारवशंगताः पाषानव्यमवि
ज्ञाय शास्त्राणां शास्त्रस्य वः श्रुतस्ते नानिरारं भावं ममोहवशानुगाः नैर्गुण्यमेव पश्यंति न गुणाननुपुञ
ने रत्यादि भाइने दिव्यगुणवत्वे प्रमाणं कौशल्याजनन यद्धामदिव्यलक्षणसंपन्नमितिरामायणे· अनंतगुणगं
भीरः शांतो दांतो गुणाकरः इति तद्वाचमते· सविश्वकृद्विश्वकृदात्मयोनिर्ज्ञः कालकालो गुणी सर्वविद्यः प्रधा
नक्षेत्रज्ञपतिर्गुणेशः संसारबंधस्थितिमोक्षहेतु रिति श्वेताश्वतरोपनिषदि· अथ कस्मादुच्यते ब्रह्मेति बृहंतोह्य

स०वि० तः सर्वेशः सर्वसेव्योऽनन्तो गोपकन्यासमावृतः गोवर्द्धनगिरिस्तत्र यत्रैव देवः प्रतिष्ठितः इति सदासिवसंहितायां·
२९ जलरूपेण ब्रह्मैव तत्र प्रमोक्षदा सदा· नैवात्र कर्मणां भोगो रामरूपो भवेन्नरः यदा मतिं प्रकुरुते ह्ययोध्यागम
ने प्रति· तदा नरयानिर्मगाम्न गायंति पितरो दिवि यस्याः प्रभावमतुलं ब्रह्माद्यैर्दर्शितो ह्यहं· नहि वक्तुं समा
र्थोऽस्ति यित्सु ब्रह्मसगुणः पुमाननितिस्थितिः देवानां पूरयोध्या तस्यां हिरामयः कोशः स्वर्गो लोकोज्योतिषा
वृता यो वै तां ब्रह्मणो वेदामृतेनावृतां पुरीं तस्मै ब्रह्म च ब्रह्म च आयुः कीर्तिं प्रजां ददुरिति तैत्तिरीये यत्तत्सूक्ष्म
परमं वेदितव्यं नित्यं पदं वैष्णवमामनंति एतन्न स्त्रीकाम विदुर्लोके सारं विदिदं इति तत्त्वावबोधयोग निष्ठा इति पि
प्पलादशाखायां· येन गानायं निहितं गुहायां विभ्राजते यद्यतयो विशंतीति परस्यां शाखायां तद्धाम तत्परमं यथा
ममैत्रराजाध्यापकस्य यत्र न दुःखादि न सूर्यो भाति यत्र न वायुर्वाति यत्र न चंद्रमा भाति यत्र न नक्षत्राणि भांति यत्र
न मृत्युः प्रविशति यत्र न दोषस्तदानंदं शाश्वतं शांतं सदाशिवं ब्रह्मादिवंदितं योगिध्येयं यत्र गत्वा न वर्त्तंते
योगिनस्तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यंति सूरयः दिवीव चक्षुराततं तद्विप्रासो विपन्यवो जागृवांसः समिंध
ते विष्णोर्यत्परमं पदमिति नृसिंहतापिन्याम· छांदोग्योपनिषच्छ्रुतिप्रमाणां तु तृतीयसिद्धांते वक्ष्यते· इति श्रीसर्व
२९ सिद्धांते धामनिरूपणं चतुर्थो विवेकः ॥०॥ श्रीमहाराजकुमार धामनिरूपणमंगीकृतमस्माभिर्गुणानां कार्यं नि

याचहृदये मायापुरीं पुरापदं॥ श्रीवामूलमुदारहेरं तिमथुरानामाग्रवाराणसीमेतद्भ स्वपदं वदंति मुनयो यो
ध्यापुरीमस्तके मथुरायाः पुरः सर्वा अयोध्यापुरदासिका अयोध्यामेव सेवंते प्रलये प्रलयेपि च अयो
ध्यावासिनः सर्वे जगन्नाथस्य मूर्तयः वैकुंठे परमाकाशे नित्यमुक्तैकसेविनः नैव नैवापमानं दो गोलोके
पि परात्परे इति वसिष्ठसंहितायाम्॥ इक्ष्वाकूणां पुराप्रोक्तं पार्वत्यै स्वेनुचैकदा सरयूविरजामध्येऽवधि
ग्रामो वसुंधरो अमरामतिमिछंनिकाकथाइनदेननाः इति वाराहपुराणे मन्वंतरसहस्रेषु काशीवासेन
यत्फलं तत्फलादधिकं प्रोक्तं सरयूदर्शने कृते॥ प्रयागे यो नरो गत्वा माघाने द्वादशं वसेत् तत्फलं दधिकं प्रो
क्तं सरयूदर्शने कृते मथुरायां कल्पमेकं वसते मानवो यदि॥ तत्फलादधिकं प्रोक्तं सरयूदर्शने कृते गयायां
देन यत्पु[illegible]पं पुत्रो तन मदर्शने॥ तत्फलादधिकं प्रोक्तं सरयूदर्शने कृते॥ पुष्करेषु नरो याति कार्तिक्यां कृति
कायते तत्फलादधिकं प्रोक्तं सरयूदर्शने कृते इत्ययोध्यामाहात्म्ये अन्यच्च॥ षष्टिवर्षसहस्राणि काशीवासे
षु यत्फलं तत्फलं निमिषार्द्धेन कलौ दाशरथेः पुरि॥ अन्यच्च॥ यस्यामाति प्रमोदकाननवनरामस्य लीलास्पदं यत्र
श्रीसरितां वराच सरयूरत्नाचलेशोभते॥ ध्येया ब्रह्ममहेशविष्णुमुनिभिर्यानंददा सर्वदा सायोध्या परमात्मनो
विजयते धाम्नां पुरी मुक्तिदा॥ साकेत पश्चिमद्वारा वृंदावनमदूरतः गोगोरोरायतः श्रीमानक्षराद्धगुणविनो रघु

रंनित्यजाग्रतस्वप्नादिवर्ज्जितं हिरण्मयंमोक्षपदंब्रह्मानंदसुखावहं समन्ताधिरहितमाद्यंतरहितंशुभंत्रिपादव्याप्तिः
परंधाम्नीपादोस्येहाभवत्पुनः त्रिपाद्विभूतिर्नित्यंस्यात् अनित्यंपादमैश्वरम् एवमादिगुणोपेतंतद्विष्णोःप
रमंपदं नतद्भासयतेसूर्योनशशीनोचपावकः यद्गत्वानंनिवर्त्तंतेतद्धामपरमंहरेः तद्विष्णोः परमंधामशाश्वतंनि
त्यमव्ययं नहिवर्णयितुंशक्ताः कल्पकोटिशतैरपि हरेः यदैवर्णयितुंशक्यंनमयालोकश्च्यते निःश्रेयसंचनि
र्वाणंकैवल्यंमोक्षउच्यते अष्टाङ्गभक्तिसैवैकांतभोगविवर्ज्जिताः महात्मानोमहाभागाभगवत्सादसे
वकाः तद्विष्णोः परमंधामयांतिब्रह्मसनातनं नानाजनसमाकीर्णंवैकुंठंतद्धरेः पदमितिचपद्मपुराणे ए
तावत्येवत्रिपाद्विभूतिः तदूर्ध्वंगोलोकः तथाचब्रह्मवैवर्त्ते वैकुंठंपरमंधामजरामृत्युहरंपरं वायुनाधार्य्यमा
णंचब्रह्मांडादूर्ध्वमनंतम् ॥ ऊर्ध्ववैकुंठतोगम्यंपंचाशत्कोटियोजनमिति श्रुतिरपि पादोऽस्याविश्वाभूता
नित्रिपादस्यामृतंदिवि त्रिपादूर्ध्वउदैत्पुरुषइति गोलोकादपिश्रेष्ठाअयोध्याः गोलोकाञ्चपरंज्ञेयंसा
केतान परंप्रिये गोप्यागोप्यतरंगोप्यासायोध्यामोवदस्त्रमे इति महारामायणे शिववाक्यं गोलोक
स्तुदेशः वृंदावनादिस्थानं अयोध्यानगरी वैकुंठादीनामुत्पत्तिः साकेतलोकादेवेत्यग्रिमभागेनप्रपंचित
मिति धाम्न परत्वेप्रमाणांतराण्यपि विष्णोः पादमवंतिकांगुणावतींमध्येतुकांचीपुरींनाभौद्वारवतींत

त्ति शिवस्यपुरतोवहिः एतस्माद्बहिरावर्त्तिःसप्तावरणसंज्ञकाः ब्रह्माडादूर्ध्वेतदूर्ध्वेकोटिपंचाशतञ्चामादश
गुणात्परं भूमिरापोनलोवायुः खमहं चत्रिधापरं प्रकृतेर्महतामूलेनसप्तावरणसंज्ञकाः तदूर्ध्वंसर्वतत्त्वानां
कार्यकारणमानिनां नित्यंपरमंदिव्यमहावैष्णवंसंतत्र· सहस्रमूर्द्धाविश्वात्मासहस्राक्षः सहस्रपात·
यन्निमेषाज्जगत्सर्वलयीभूतव्यवस्थितं· उन्मेषेतिविनश्यंतिकालकलज्ञानविडंवनैः यदंशेनमहाभूतो
ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः एतऊंसमाख्यानंददातुवांछितंहिनः तदूर्ध्वंतुपरंदिव्यंसत्यममप्यवस्थितम॥न्या
सिनांयोगिनांस्थानंभगवद्भावनात्मनां महाशंभुर्मोदतेत्रसर्वशक्तिसमन्वितः तदूर्ध्वंतुपरंकांतंमहावैकुं
सत्तिकं वासुदेवादयस्तत्रविहरंतिस्वमायया· तदूर्ध्वंस्वपमाभातिगोलोकः प्रकृतेःपरः· वाङ्मनोगोचराती
तोज्योतीरूपः सनातनः तस्यमध्येपुरंदिव्यंसाकेतमितिसंज्ञया· योषिद्रत्नमतोत्तमप्रमदागणसेवित मित्या
दिसदाशिवसंहितायां सौमित्रियाकथ्येदानीति· किंचत्रिपाद्विभूतेरप्युपरिगोलोकोवर्ततीतिः त्रिपाद्विभूतिवर्णनं
तुविरजायाः परेपारेऽनंतं नयारि त्रिपादिभूतिरूपेनुभ्रंशमूधरमंदिनिः प्रधानपरमव्योम्नोरंतरेविरजानदी
वेदांगस्वेदजनितैस्तोयैः प्रस्राविताशुभा· तस्याः पारेपरव्योमत्रिपाद्भूतंसनातनं अमृतंशाश्वतंनित्यमनंतं
परमंपदं· अनेककोटिसूर्याग्नितुल्यवर्चसमव्ययम· सर्ववेदमयंशुद्धंसर्वप्रलयवर्जितम· असंख्यमज

त्रेयाज्ञोपकन्याश्च निवसंति मामालये योगिन्यस्ताम यानित्यं ममसेवापरायणाः पंचयोजनमेवास्ति वनं
मं देहरूपकं कालिंदीयं सुषुम्नाख्या परमामृतवाहिनी· अत्र देवाश्च भूतानि वर्त्तंते सूक्ष्मरूपतः सर्वदेव
मयश्चाहं न त्यजामि वनं क्वचित्· आविर्भावस्तिरोभावो भवेदत्र युगे युगे तेजोमयमिदं रम्यमदृश्यं चर्मचक्षु
षेति वृत् ऊं नमीपं नारदं प्रति श्रीकृष्णवाक्यानि: नित्यं वृंदावनं नाम ब्रह्मांडोपरि संस्थितं· पूर्णब्रह्मसुखैश्व
र्यैर्नित्यमानंदमव्ययम्· वैकुंठादि तदंशांशं स्वयं वृंदावनं भुवि गोलोकैश्वर्यं यत्किंचिद्गोकुले तत्प्रतिष्ठि
तं· वैकुंठ वैभवं यद्द्वारकायां प्रकाशते· यद्ब्रह्म परमैश्वर्यं नित्यं वृंदावनाश्रयं कृष्णधाम परं तेषां वनम
ध्ये विशेषतः तस्मात्त्रैलोक्यमध्ये तु पृथ्वी धन्येति विश्रुता: यस्मान्माथुरकं नाम विष्णोरसंतव स्वमवैकुं
ठादीनां मध्ये स्वस्थानमधिकं नाम ध्येयं माथुरमंडलं· निगूढं विविधस्थानैः पुर्यन्यंतरसंस्थितं· सहस्रकम
लाकारं दिव्यं माथुरमंडलं विष्णुचक्रोपरि भ्राम्यद्धाम वैष्णवमद्भुतं· वृंदावनरजो वंदे तत्र सर्वं विष्णु को
टयः यत्र भूरादयो लोका भुवि माथुरमंडले संप्राप्य संविशंति स्म लये प्राकृतिके पि वै इति पद्मपुराणे· मह
र्लोकः क्षितेरूर्ध्वमेककोटिप्रमाणतः कोटिद्वये च विख्याते जनलोके व्यवस्थितं चतुष्कोटिप्रमाणं तु त
पोलोको विराजितः उपरिष्टात्ततः सत्यमष्टकोटिप्रमाणतः आयुः प्रख्यातकौमारकोटिषोडशसंभवम्·
तदूर्ध्वं परिसंख्यातः उमालोकः सुनिष्ठितः शिवलोकस्ततदूर्ध्वं तु प्रकृत्या च समाश्रितः विश्वस्य परतो

२८

लोकेनसत्वात्· तत्रप्रमाणं· असंख्यब्रह्मणां पातेकालेनैनेविनाशः पद्मातनांना[illegible]नाशस्तत्समानांगुणेन
च· तथाप्रकृतिखंडेद्वितीयेऽध्याये· एवंनश्यंतिसर्वाणिब्रह्माऽन्यखिलानिच स्थिरौगोलोकवैकुंठौश्रीकृ
ष्णश्चसपार्षदः तित्तश्चैवस्वयं ब्रह्मऽचेउत्पत्तिः प्रलयश्चैवगोलोकेकल्पितेहिवै उत्पत्तिप्रलयौनस्तोद्विती
येभृगुनंदनः तत्रस्थितानांगोपानांगोपीनांचैवसर्वदा· ननाशोविद्यतेकालाद्द्रयेप्राकृतिकेपिवै· सर्वेनि
त्याः शाश्वताश्चगोपास्तस्यमहात्मनः गोप्यश्चतादृशाः सर्वाः प्रियाः प्राणसमाहितेरति· किंच· ऊर्द्ध्ववैकुं
ठतोगम्यंपंचाशत्कोटियोजनमितिपूर्वोक्तेनऊर्द्ध्वंचनित्यवैकुंठात्पंचाशत्कोटियोमित्यपरत्रोक्तेनवैकुंठस्य
द्विविधत्वं एकस्यनित्यत्वंपरस्यानित्यत्वंज्ञेयंसांकेनतुशंकैवनास्तितस्माद्ब्राम्येऽनित्यत्वशंकानास्तीति· नि
त्यत्वेनैकप्रमाणं यथानित्यंवृंदावनंश्रीमद्गोपगोभिरलंकृतं नयत्रश्रयनेमायालोकसृष्टि विकल्पनेतिना
रदपंचरात्रे लोकवैकुंठनामानंगुणत्रयविवर्जितमितिच· अयोध्याचपरंब्रह्मसरयूः सगुणः पुमान्त
न्निवासीजगन्नाथः सत्यंसत्यंवदाम्यहमित्ययोध्यामाहात्म्ये· वृंदावनंद्वादशमेवंद्पापरिरक्षितं हरिणा
धिष्ठितंतच्चब्रह्मरुद्रादिसेवितं· कृष्णक्रीडासेतुबंधंमहापातकनाशनं वल्लभींतत्रक्रीडार्थंकृत्वादेवोगदा
धरः गोपकैः सहितस्तत्रक्षणमेकंदिनेदिनेतत्रैवरमणार्थंहिनित्यकालंचगच्छतीत्यादिवाराहे इदंवृंदा
वनंरम्यंममधामैवकेवलंतत्रयेपशवः पक्षिमृगाः कीटानरामराः येवसंतिममाधिष्ठेमृतायांतिममालयंत

प्रभोकिंब्रह्मसाकारंकिंनिराकारमेवच किंतद्विशेषणंकिंवाप्यविशेषणमेवचेतिनारदप्रश्ने· एकमेवपरंब्रह्मरो
षवत्समवक्षपे वपंप्रलीनात्तत्रैवजगदेतच्चराचरं एतज्ज्योतिः स्वरूपंचमंडलाकारमेवचं ग्रीष्ममध्या
न्हमार्तंडकोटिकोटिसमप्रभं ≈आकाशमिवविस्तीर्णंसर्वव्यापकमक्षयं सुखदृश्यंयथाचंद्रबिंबेयोगिभिरेव
च वदंतियोगिनस्तनुपरंब्रह्मसनातनं दिवानिशंचध्यायंतेसत्यंतद्ब्रह्ममंडलमित्येकी यमतत्वेनतेजसो
ब्रह्मत्वप्रतिपाद्यतेजोरूपंचतद्ब्रह्मध्यायंतेयोगिनः सदेहस्तन्रूपंवैष्णवास्तन्नमन्यंतेतेभक्ताः सूक्ष्मबुद्धयः
तत्तेजः कस्यवाप्यर्थ्यंपंचपुरुषंविना कारणेनविनाकार्यंकुतोवाप्रभवेन्मुवो ध्यायंतेवैष्णवास्तस्मातेऽत्र
रूपमनोहरं स्वेच्छामयस्यपुरुषस्यसाकारस्यात्मनः सईति वैष्णवमतत्वेनतेजस्विनः साकारस्यब्रह्मत्वंप्र
तिपाद्यतत्तेजोमंडलाकारंसूर्यकोटिसमप्रभं नित्यस्थूलं च प्रच्छन्नगोलोकाभिधमेवच इत्यत्रगोलोकप्र
लतोर्ध्वंप्रतिपद्यलक्षकोटियोजनंचतुरस्रंमनोहरंसुदृश्यंवर्तुलाकारंयथैवचंद्रमंडलमित्यत्रशिवोक्ते
त्रिकोटियोजनायामविस्तीर्णंमंडलाकृतमितिपूर्वोक्तौ न त्रिकोटियोजनायामत्वेनविरुध्येत· नचापरगो
लोकस्यभूम्यत्वेनस्थलपेकृष्णपुनंतस्थौगोपगोपीभिरावृतमित्यत्रकृष्णपुनमितिविशेषणासंगतिरिति
वाच्यंस्थलपेकृष्णपुनेनेत्यर्थात् सर्वादिष्टोद्घोष्यात्· प्रलयेप्रलयेस्थितानाइतिचापरेगोलोकविषयं· परगो

तितै तिरीयके · आधिव्याधिजरामृत्युशोकभीतिविवर्जितम् · लेयकृष्णयुतं तत्स्थैर्गोपगोपीभिरावृतमितिब्र
ह्मवैवर्त्ते इत्यष्टाशून्यमयं विश्वगोलोकंच भयंकरं निर्जन्तु निर्जनं घोरं निर्वातं तमसावृतं · वृक्षशैलसमुद्रा
दिविहीनं विकृताकृतिं निर्मूर्तिकंच निर्द्धातुं निःशस्यनिस्तृणांछिन्नं · आलोच्यमनसेत्यादि च तथा चय
थंधाम्नोनित्यत्वंप्रतिपादने · मोहिजपदार्थैर्वैवश्यादिश्रुतेरयमर्थः · अदृश्ये चर्मचक्षुरगोचरे · अनात्म्य
आत्मनः कर्मस्वर्गादिभोगस्तद्रहिते अनरुवानिरूमो अनंतत्वात्कार्म्मेन वचनागोचरे · अथवानय
दुर्वातसीकुसुमघनकेकिकंठादिभिरनेकैरुपमानैर्विलक्षणश्यामंतस्यरूपमुपपीयते · तेषामप्युपमानां
नोपरस्परंवर्णसाम्याभावादनिरूक्तत्वंनिलयनमप्रकाशस्तद्रहितेस्वयंप्रकाशइतियावत् · अथवा अस्य
विष्णोर्निलयनमाश्रयः प्रतिष्ठानामप्रकृष्टस्थितिरेकांतिकीभक्तिस्तांविंदतेलभतेतदनेनरंचामपरिगता
भवतीति · यदपिइत्यष्टाशून्यमयमित्यादितदप्यपरगोलोकविषयं · यदिशून्यत्वादिकथनमपरगोलोक
विषयंनस्यात्तर्हिपरगोलोकविषयत्वे एतान्स्पष्टाअगामतैसुरम्यंरासमंडलम् · एतैः समेतैर्भगवान्तीव
कमनीयकं रम्याणांचालयवृक्षाणांमध्येतीवमनोहरमित्यादिनादिव्यवृक्षादिमत्त्ववर्णनमग्रेत्रिपमा
नविरुध्येत · यदिहगोरुकएवगोलोकोमन्येतनतर्हिब्रह्मवैवर्त्तेवह्ननखंडेनेवनखंडेनेवम्ह निरुपरागप्रस्तावे

सर्व०
२२

रणामुनयोवयंचेति तवकथामृतंतप्तजीवनंकविभिरीडितंकल्मषापहं श्रवणमंगलंश्रीमदाततंभुविगृणं
तियेभूरिदाजनाः इति· त्वत्कथामृतपाथोधौविहरंतोमहामुदः कुर्वंतिकृतिनः केचिच्चतुर्वर्गंतृणोपममि
ति· इतितवसूरयस्त्र्यधिपतेऽखिललोकमलक्षपणकथामृताब्धिमवगाह्यतपांसिजहुः किमुतपु
नः स्वधामविधुताशयकालगुणाः परमभजंतियपदमजस्रसुखानुभवमिति· दुरवगमात्मतत्त्वनिगमा
यतवात्ततनोश्चरितमहामृताब्धिपरिवर्तपरिश्रमणाः नपरिलषंतिके· चिदपवर्गमपीश्वरतेचरणसरो
जहंसकुलसंगविसृष्टगृहाइति· एतत्सुहृद्भिश्चरितंमुरारेरघार्दनंशाद्वलजेमनंच· व्यक्तेतरद्रूपमजोर्व
भीष्टवं शृण्वन्गृणन्नेतिनरोऽखिलार्थान्· अहोभुवः सप्तसमुद्रवत्याद्वीपेषुवर्षेष्वधिपुण्यमेतत् गायंति
यत्रजनामुरारेः कर्माणिभद्राण्यवतारवंति· पद्धरावनोपेसरतिर्वितृष्णास्तत्त्वशुद्धस्यचिरेणपुंसः भक्तिर्ह
रौतस्थहृषेचसख्यंतदेवहारंवदमन्यसेचेत्· विक्रीडितंव्रजवधूभिरिदंचविष्णोः श्रद्धान्वितोनुशृणुयाद
थवर्णयेद्यः भक्तिंपरांभगवतिप्रतिलभ्यकामंहृद्रोगमाश्वपहिनोत्यचिरेणधीरः इत्यादिभागवते· तस्माद्द्वी
लीनांनित्यत्वमेव ॥०॥ इतिश्रीसर्वसिद्धांतग्रंथेद्वितीयसिद्धांतेकृष्णलीलानिरूपणंनामतृतीयोविवेकः ॥०॥ मो
महाराजकुमार भवदुक्तलीलानांनित्यत्वमंगीकृतंधाम्नः कथंनित्यत्वंतस्यश्रुतिस्मृतिष्वनित्यत्वंश्रूयते
तथाहि· यदाह्येवैषएतस्मिन्नदृश्येनात्म्येनिरुक्तेविलयने ऽभयंप्रतिष्ठांविंदतेः ऽथसोभयंगतोभवती

२७

मापयौसीतांदृष्ट्वासुरान्हत्वापुरंदग्ध्वानयास्वयं· आगत्यरामायस्वयंन्यवेदनतत्वतः तदा रामः
क्रोधरूपीतानाहूयाथवानरान्· तैः सार्द्धं मादायास्त्रपुरींलंकांसमाययौतान् दृष्ट्वातदधीशेन
शार्द्धंयुद्धमकारयत् घटश्रोत्रसहस्राक्षजिद्भ्यांयुक्तंतमाहवे· हत्वाविभीषणंतत्रस्थाप्याथज
नकात्मजां· आदायांकस्थितांकृत्वास्वपुरंतैर्जगामसःस्पारभ्यसेवकानांमोक्षकारणमापुरा
रोग्यवर्द्धनं अपुत्रिणांपुत्रदंचवरुनाविमनेनैवैः प्राप्नुवंतिक्षणात्तस्यगत्रधर्मादिकानपिर
दंरस्यंपरममीश्वरोणापिदुर्गममित्यंनेरामतापिन्याम· एकोदेवोनित्यलीलानुरक्तोभक्तव्यापीभ
क्तहृत्कंनरात्मेतिविष्णिलाद्स्थास्वापी जन्मकर्मचमेदिव्यमेषंयोवेत्तितत्त्वतः त्यक्त्वादेहंपुनर्ज
न्मनैतिमामेतिसोऽर्जुनेतिगीतायां· श्रीमद्रामायणस्यैवश्रवणात्कीर्तनाच्छिवेसद्यः पुनंति
नेसर्वेचिरकालनथान्यनरंतिस्कंदपुराणे· चरितंरघुनाथस्यशतकोटिप्रविस्तरं एकैकम
क्षरंपुंसांमहापातकनाशनमितिस्मृतिः संतिपद्यपिमेप्राज्यालीलास्तामनोहराः नहिजानेस्म
तेरामेमनोमेकीदृशंभवेदितिनारदीये· यस्यावतारचरितानिविरंचिलोकेगायंतिनारदमुखाभ
वपद्मजाद्याः आनंदजाश्रुपरिषिक्तकुचाग्रसीमावागीश्वरीचनमहंशरणंप्रपद्ये· इत्यध्यात्मरामायणे· गायंतिते
विशदकर्मगेहेषुदेवाराज्ञांस्वशत्रुवधमात्मविमोक्षणंच गोप्यश्चकुंजरपतेर्जनकात्मजायाः पित्रोश्चलब्धश

जनो संताप्तिति भुजंगो शास्ता स्वपित्रोः शिशुः हनुमेंजनपतेर्विराउविडुधो नत्वं परं योगिनां ध्यमीनोप
देवनेतिविदितोरंगगतः साग्रजइति भागवते तासामुक्तिप्रदस्त्वेनित्यस्त्वेचव्रभामांतु । पुनर्हनुमंतंप्रप
च्छ रामभक्तिं विभीषणोक्तां रामपरिचर्यां श्रोतुमिच्छामः सहोवाच हनुमान् । विभीषणोक्तो रामपरि
चर्यायां सप्तसहस्राणि संलघुवाक्यानि । सप्तसहस्राणि गद्यानि । पंचशतान्यार्या । अष्टौ सहस्रा
णि श्लोकाश्चतुर्विंशतिसहस्राणि पद्यानि दशसहस्राणि दंडकाः इत्येवमनुत्तमं श्रुत्वा कृतकृत्यो भ
वेदितिहनुमदुपनिषदि । कुर्वंतिस्तुसंदेवाघात्तेनसाद्धुरवंयास्थितानाः स्तुवेत्येवंहित्र्यर्थपत्तदाराव
णाश्रमुरः रामपत्नीं वनस्थां पः स्वनिवृत्त्यर्थमादद्दे सरावणाइति ख्यातोपद्वारावाञ्छरावणाः न
ष्टजेनेक्षितुं सीतां रामो लक्ष्मणाग्रजश्च । विचेरतुस्तदादेनुमौ संदृश्य चासरं हत्वा कवंधं शवरीं गत्वा तस्या
ज्ञेपातथा । पूजितौ वीरपुत्रैराममतोनचकपीश्वरं । आहुपशीलनं सर्वमाद्यंतेरामलक्ष्मणौसतुरामेशं
कितः सन्त्रस्यपार्थतदंदुर्भेः विग्रहं दर्शयामास यो रामस्तमचिक्षिपत् । सप्ततालान् विभिद्याशु मोदते
राघवस्तदातेन हृष्टः कपींद्रो सौ स रामः तस्य पतने जगाम गर्जद्नुजो वालिनो वेगतो गृहात् वाली
तदा निर्जगाम तं वालिनमथाहवे । निहत्य राघवो राज्ये सुग्रीवं स्थापयेत्ततः हरीनाहूय सुग्रीवस्त्वा
हत्वाशाविदोधुनाः आदापमैथिलीमयद्दनाचाप्तुगच्छत । ततस्ततार हनुमानब्धिं लंकोम

णा एष सेतुर्मम पावनः सागरे लवणार्णवे नवहेतोर्विशालाक्षि न त्वहेतुः सुदुष्कर इति वाल्मीकीये चमुत
त्सु सुरार्थं तृतीया मयैव सहाचरितानन्यरखिलानि कर्माणि अज्ञानिर्विकारे ऽखिलात्मनि श्रीरामचंद्रे आ
रोपयंति मिथ्येति जानंति निर्विकारपदहानस्वारस्यानंत्यमर्योपि निर्विकारत्वमति इतीयपने रामो न गच्छ
ति न तिष्ठति नाऽशोचत्याकांक्षति नो न्यजति न किंचित्करोति किंतु आनंदमूर्तिरचलः परिणामहीनोपि मायिकः
प्राणि यथा प्रकाशते तथा प्रकाशमानो विभाति श्रीरामचंद्रे मायागुणानुगतप्राणित्रिपापसदृशत्रिपापाः
सत्वात् त्रिपापाः दिव्यत्त्ववर्णनमकार्षीत् तथा च प्राकृतनरइव बाल्ये पौगंडादित्रिपां करोति सा चरित्र्ये
वेति भावः अन्यथा अपाणिपादो यवनो गृहीतेति श्रुत्यर्थो विरुध्येत पाणिपादरहितस्य गमनादि त्रिपापा
असंभवादिति श्रुतिस्मृतिपुराणानामेषामित्यमर्थाकारणो लीलामुक्तिप्रदत्वानित्यत्वप्रतिपादकश्रुति
स्मृति नाम स्वग्रतापतिः मायिकानां मुक्तिप्रदत्वनित्यत्वाभावात् पञ्चोत्तं पौगंडे बाल्यलीलापात्र
भावरस्यादिनत्व उत्तरलीलायां पूर्वलीलापाः क्वचिद्भावेष्यन्यत्र तन्नत्वात् प्रलांडानामनंतत्वेन क्वचि
द्बाल्यलीला क्वचित्पौगंडलीलादिक्रमेण लीलानां सातत्येनाविच्छेदात् यद्वा क्वचित्प्रकट बाल्यपौगंडादि
लीला करोति क्वचिद्भगस्य तसादिलीलाः करोति न तु लीलानामभावः किंबहुना भगवत्स्येकास्मिन्नपि काले सर्व
लीलानां विद्यमानत्वं तदेव दर्शयति महत्वानामशनिर्नरेणांनरवरः स्त्रीणां स्मरो मूर्तिमान् गोपानां स्व

र्विकारेऽखिलात्मनि· रामो न गच्छति न तिष्ठति नानुशोचत्याकांक्षति त्यजति नो न करोति किंचित्· आनंदमूर्त्ति
रचलः परिणामहीनो मायागुणाननुगतोहि तथा विभाती त्यध्यात्मरामायणे· किंच पौऽडेऽबाल्यलीलाया अभा
वः कैशोरे पौगंऽऽलीलाया अप्यभावः एवमुत्तरलीलायां पूर्वलीलाया अभावः तस्माल्लीलानां कथं नित्य
मिति· मोभिक्षुकाचार्यपत्ययोरुत्सूक्ष्मानिष्कालइत्यादिश्रुतिपुराणवाक्यैर्लीलानित्यत्वप्रमाणं तस्याप
मर्थः श्रुतौ सूक्ष्मत्वप्रतिपादनेतु· अणोरणीयान्महतो महीयानित्यादिश्रुतिप्रामाण्यात् सूक्ष्मोप्यर्थोभि
व्यापकः अधिष्ठकारणान्निष्क्रियत्वं· अक्लिष्टकारणाद्विभुर्नवर्त्ते सन्निधौ यतेऽइति वायुपुराणात्· अकर्त्त
त्वासत्प्रपंचस्य निष्क्रियं मायवदंतिहि· मायागुरोर्यतोमेशाः कुर्वंति सर्जनादिकं· न करोमि स्वयं किंचित्स्वप्ना
दिकमतं शिवेति पाद्मात्· निष्कलः संख्यारहितंऽस्यार्थः कलगतौ संख्याने चेति धातुस्मरणात्· निरंजनपदेनो
पाधिरहितोऽर्थ उच्यते· तत्र प्रमाणं· परं प्रधानं पुरुषं निर्गुणं प्रकृतेः परमिति पाद्मे शब्दादिरहितस्त्वनेन प्राकृ
तशब्दादिरहितः इत्यर्थो विवक्षितः सत्वादयो न संतीशे यत्र च प्राकृता गुणाः इति स्मृतेः त्वचेतास्येत्यादेर्प्यस्तुते
विभोः अस्य विश्वस्योत्पत्तिस्थितिलयांस्त्वयेव वदंति वा योभूतात्वतः अनीहाद्गुणाद्विक्रियाद्य· नत्वीश्वरेऽनी
हत्वाद्धिस्यप्रत्यासीत्रुत्पादकत्वादेश्चासंभवादेद· त्वयीत्यादि· अप्राकृतगुणादिमत्त्वादीश्वरेत्वपि प्राकृतेरा
दिरहितत्वाद्ब्रह्मराणीच त्वय्येवतन्नोहृद्यनेत्यभिप्रायः एतेनेश्वरब्रह्मराणोरंगत्वश्रीरामस्याचांगित्वमित्युक्तं

भवति तच्चप्रमाणानामपि॰ शब्दब्रह्मपरब्रह्म ममोभे शाश्वती तनू इति भागवते व्यापकत्वा[illegible] च्छिद्देशे
सर्व॰ २१ न ब्रह्मेति च विदुर्बुधा इति पाद्मे॰ शिरो नारायणः पक्षः उत्तरः सव्य एव च॰ प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च संदेहो
वासुदेवकः नारायणोऽप्यसंदेहो वासुदेवः शिरोपि च॰ पुच्छं संकर्षणः प्रोक्तः एक एव तु पंचधा॰ अंगांगित्वेन
भगवान् क्रीडते पुरुषोत्तमः इति ब्रह्मसंहितायां॰ अस्यार्थः नारायणः शिरः दक्षिणः पक्षः प्रद्युम्नः वामपक्षो
निरुद्धः वासुदेवः संदेहः ऽगांगितिरितपादादिभागसमूहः संकर्षणः पुच्छं भगवान्पुरुषोत्तमः आत्मा स अं
गांगित्वेन क्रीडते स पुरुषोत्तमः श्रीराम एव॰ वाल्मीकीये मेघनादवधे श्रीलक्ष्मणाशपथवाक्यम् तथा
ह हि धर्मात्मा सत्यसंधश्च रामो दाशरथिर्यदि॰ पौरुषे चाप्रतिद्वंद्वो शरैनं जहि रावणिमिति वंदे महापुरुष ते चरणा
रविंदमिति भागवते ज्ञेयं च॰ ननु गुणानां धर्मत्वमूपते तत्त्वो थमित्यत आह॰ त्वदाश्रयत्वादिति॰ गुणोपचयस्य
त्यादिके क्रियते न तु उत्पत्त्यादिवर्तृत्वं चेतयोस्त्वदाश्रयत्वादेव न त्वतो जडत्वात् परं तु लौकिकगुणेषूपचर्यते तथा
चैश्वरेकर्तृत्व स्वातंत्र्येण गुणेष्वौपचारिकमिति भावः एवमादौ निकर्मणीत्यादि ज्ञानवपुत्तिस्त्वस्याः
श्रीरामचंद्रस्याभेदाभिप्रायेण॰ तदर्थस्तु सर्वाणि कर्माणि मत्कृतान्यपि निर्विकारेऽखिलात्मनि श्रीराम
चंद्रे आरोपयंति॰ तस्य स्वरूपभूतायां निर्विकारतायाम् अकर्मणो निर्विकारित्वं येन जानंतीति॰ अथवा हेत्वर्थेन
२१ नीया श्रीराम॰ चंद्रकृतानि कर्माणि मद्धेतुकानि आरोपयंति स्थापयंति स्वाभवर्णीयंतीति यावत्॰ तत्र प्रमा

स०सि० शपिष्यामि स्वरूपं वेदगोपितं नतोयरूपमरं भूपवालं कालांबुदोपमं गोपवं व्याप्तं गोपं हसंतं गोपवालकं
२०
कदंबमूलआसीनं पीतवाससमच्युतं त्रिगुणातीतं चिद्रूपं सर्वकारणकारणं इंद्रनीलघनश्यामं नीलकुं-
चितकुंतलम् पद्मपत्रविशालाक्षं मकराकृतिकुंडलम्· चतुर्भुजं तु चक्रासिगदाशंखांबुजायुधम्· आद्यं-
तरहितं नित्यं प्रधानपुरुषोत्तमम्· ज्योतीरूपं महद्धामपराणां वनमालिनं पीतांबरधरं स्निग्धं दिव्यभूषण-
भूषितं दिव्यानुलेपनं तानादिभिस्त्रीनागमनोहरम्· दिव्यव्रजवपोरूपं कृष्णं वृंदावनेश्वरम्· व्रजेंद्रं सततं
श्वर्प्यव्रजवामैकवक्षस्थमम्· यौवनोद्भिन्नकैशोरवयसाद्भुतविग्रहम् अनादिमादिं सर्वेषां नंदगोपप्रि-
यात्मजम्· श्रुतिमृग्यमजं नित्यं गोपीजनमनोहरमिति पाद्मे· तथा चानेकश्रुतिस्मृतिभ्यः रूपस्य नित्य-
त्वमेव· श्री॥ इति श्रीसर्वसिद्धांतग्रंथे द्वितीयसिद्धांते रूपविचारो नाम द्वितीयो विवेकः॥ ०॥ मोऽ महारा-
जकुमार· यारूपनित्यता प्रतिपादिता सास्माभिः स्वीकृता परंतु लीलाः कथं नित्या भवेयुस्तासां श्रुतिस्मृतिषु अ-
नित्यत्वश्रवणात्· तथाहि· सूक्ष्मो निष्कलो निष्क्रियो निरंजनो निरभिमानः शब्दस्पर्शरूपरसगंधवर्जित
इति काठके· तचनास्य जन्मास्थिति संयमान्विभोर्वदंत्यनीहादगुणाद्विक्रियात्· त्वयीश्वरे ब्रह्मणि नोरुध्यते
२०
न्त्वदाश्रयत्वादुपचर्यते गुणैरिति भागवते· एवमादिभिःक्रमोगिमयैवावरितामपि आरोमयं मितिमेऽदास्मिन्नि

मीत्युक्तं तन्नापि दशरथायोऽभिध्याय: मायाविडंबनकृतमित्यस्य· मायाया: विडंबनायोपहासापतिरस्कारायेति पाव
नं· कृतं पवित्रमित्यर्थ: पुराणपर्याययो: कृतमित्यभिधानात्· अपि चैतत्स्वरूपं नित्यमेव· तत्र प्रमाणानि· त्वमप्रमे
यश्च दुराधर्षश्च जितेंद्रियश्चोत्तमधार्मिकश्च· अक्षीणकीर्तिश्च विचक्षणश्चासीति क्षमावान्स्तनजोपमा
क्ष: त्वमाजवाणासनबाणापाणीर्महाबल: संहननोपपन्न: मनुष्यदेहास्वरूपं विहाय दिव्येनदेहास्वरूपेन पक्ष
इति वाल्मीके· परेकं परतरं नित्यपदानंदं चिदात्मकं· परेकं व्यापकं लोके तद्रूपं चिंतयाम्यहमिति सनत्कुमारसं
हितायां: नित्यावतारो भगवान् नित्यमूर्तिर्जगत्पति: नित्यरूपो नित्यगंधो नित्यैश्वर्यसुखानुभूरिति· ततो
मामाह भगवान्वेदा वनचर: स्मयन्· यदिदं मे त्वया दृष्टं रूपं दिव्यं सनातनं निष्कलं निष्क्रियं शांतं सच्चिदा
नंदविग्रहं पूर्णपद्मपलाशाक्षमनात: परतरं मम इदमेव वदंत्येते वेदा: कारणकारणं सर्वव्यापि परानंदं चिद्घनं
शाश्वतं शिवं प्रकृते: परमीशानं निर्गुणं नित्यविग्रहमिति पाद्मे· ईश्वर: परम: कृष्ण: सच्चिदानंदविग्रह: अ
नादिरादिर्गोविंद: सर्वकारणकारणमिति ब्रह्मसंहितायाम्· विज्ञानहेतुं विमलायताक्षं प्रज्ञानरूपं स्वसुखैकहेतुं
श्रीरामचंद्रं हरिमादिदेवं परात्परं राममहं भजामीति सनत्कुमारसंहितापाददर्शरूपांभोजे सर्वतेजोमयं मुने न
तेजसोत्तरेरूपमतीवसुमनोहरम्॥ द्विभुजं मुरलीहस्तभूषितं पीतवाससा· स्थितं जनेषु सर्वेषु निर्लिप्तं मायासिरूपि
णं स्वात्मारामं पूर्णकामं जगद्व्यापि जगत्परं सर्वानिर्वचनीयं तं नमामि शिशुरूपिणमिति वृसंां· पश्यत्वंद

स·प० न्तविधानतः मुखेन तस्य बलो यथापि सचैलं जलमापि शोदिति वरदत्ताममनोपनिषदि· यदि निराकारमेवमन्येत तर्हि
१९ नखादारभ्याशिखमानंदरूपप्रतिपादिका या आनंदरूपममृतं यद्विभाति तदा प्रनखादानंदमेवेति श्रुतेरसंग
तापत्तिः एवमस्त्रादीनि· अस्त्राद्याकृतिसदृशाकृतीनि न तु प्राकृतान्यस्त्रादीनि· तेषां सच्चिदानंदात्मको भगवा
नसाच्चिदानंदात्मिकाकृतिः· बुद्धिमानोमानेंगप्रत्यंगवानित्यादिश्रुते सच्चिदानंदात्मकत्वस्य प्रतिपादि
तत्वात् रामोपनिषदि एतच्छ्रुतीनामग्रे भावनापंचमंत्रपूजनविधानस्य प्रतिपादितत्वाच्चासां श्रुतीनामु
पासनापरत्वमेवेति· कपटावताराः श्रीरामस्य रूपकल्पनारूपस्य सामर्थ्य उपासकानां कार्यार्थमेव· रूपस्यानां
स्वरूपस्यानां देवतानां नारायणादीनां पुंस्त्वमहापुरुषत्वं स्त्रीत्वप्रकृतित्वं अंगसंकर्षणादिः अस्त्रानि चक्रा
दीनि· एतेषां कल्पनासामर्थ्यमुपासकानां कार्यार्थमेव कैवल्योपनिषच्छ्रुतौ च पठ्यते· आदिमध्यांतरहितो विभु
श्चिदानंदो भगवानिति तदस्माकमनुकूलमेव· अरूपमित्यस्य भौतिकरूपराहित्यमर्थः॥ अनामा सोऽप्रसि
द्धत्वादरूपो भूतवर्ज्जनात् दिति वायुपुराणात् चर्मचक्षुर्दृश्यरूपाभाववानिति द्वितीयोर्थः· तत्र प्रमाणं·
अदृश्यत्वान्मैतत्स्वरूपस्य चर्मचक्षुषा· अरूपं भावदंत्येते वदाः सर्वमहेश्वरे इति पाद्म· ननु अवतारेषु
श्रीरामादीनां चर्मचक्षुर्गोचरत्वात्कथमुच्यते न चक्षुर्गोचरत्वं तद्रूपस्येति चेन्न· लीलार्थे स्वशक्त्यात्म
मा रूपप्रदर्शनात्· तत्र प्रमाणं· अतः श्रीकृष्णनामादि न भवेद्ग्राह्यमिंद्रियैः जि[illegible]ग्रामपने भादौ स्वयमेव
२१ स्फुरत्यदः एवं यो रूपवानरूपश्च सोऽद्भुत एवेत्युक्तमद्भुतमिति· यत्सुतीक्ष्णेना[illegible]पि रामस्तावरूपमहं पश्या

शरीरत्वादरूपो भगवान्विभुरिति विष्णुपुराणात् । उपासकानां कार्यार्थं श्रीरामचंद्रस्य रूपं ब्रह्मैव मत्सादिरू-
पं कल्पयति तत्र प्रमाणं । रूपमप्राकृतं दिव्यपरमं वेदवेदितं । न प्राप्यं त्वादृशैर्द्रष्टुं मंदनेत्रैर्विना विधे । सफल्ये
नैव संरंतुं शक्तोहमपि वैरिणाः उपसनार्थं भक्तानां सृजाम्यात्मानमात्मना । मम भक्तानां विनोदार्थं करोमि वि-
विधाः क्रियाः इति ब्रह्मांडपुराणे । यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत । अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृ-
जाम्यहमिति गीतायाम् । योपस्योपासकस्तेन तदेवरूपं दृश्यते । न तस्य स्वतो रूपं तु नराकृत्येव । तत्र प्रमाणं
स्थूलं चाष्टभुजं प्रोक्तं सूक्ष्मं चैव चतुर्भुजं परं तु द्विभुजं रूपं तस्मादेतत्त्रयं यजेदिति पाद्मे दक्षसंहितायाम् सर्वेऽव-
ताराः श्रीरामचंद्रदेवस्यैवेति तत्र प्रमाणम् । अनादिदेवदेवस्य श्रीरामस्य महात्मनः । अवतारा य एवः
संति कलाश्चांशविभूतय इति सदाशिवसंहितायाम् । विष्णोरद्भुतवीर्यस्य मत्स्यकूर्मकुलादिषु । अंशावता-
राश्च सर्वे विना रामं रघूद्वहं स्वयं परात्परो नित्यो रामः सदानंदात्मकः महाशंभुमहाविष्णुमहामायापोजलेशपः म-
हान्नहं कृतिर्विश्वकारणानि च सर्वशः गुणाश्च त्रयं प्रकृतिश्च सर्वे दुरत्ययात्मनाः वृत्ताविश्वरुद्रश्च देवेंद्राश्च स्व
षष्पत्तयाः राघवस्याप्रमेयस्य स्वप्रकाशस्य धीमतः इत्येतावत्कला योगिन् मम रामः स्वयं हरिरिति महासुंद-
रीतंत्रे । प्राकृतेनरेषुयाः स्वर्यीरपोदेवतात्मा श्रीरामचंद्रस्याल्पिता एव पुंस्त्वादिकमपि कल्पितमेव । नारा-
कृतित्वोक्तेः नराकृतिरित्यस्य नरसदृशाकृतिमान्न तु नरस्स्वरूपार्थः तस्यांगेषु मानत्यागाद्यपि कल्पितः आ-
नंदमयनराकृतित्वात् । तत्र प्रमाणं यो वेत्ति भौतिकं देहं कृष्णस्य परमात्मनः स सर्वस्माद्बहिः कार्यः श्रौतस्मा-

वदंतिते प्रबलतरं हरिमाप्नोतिनात्रवेतिमेंनध्यम १०॥ इतिसर्वसिद्धांते श्रीविश्वनाथसिंहभिक्षुकाचार्य
संवादेद्वितीयपरिछांते नाम विचारः प्रथमो विवेकः भोमहाराजकुमार नाम नित्यत्वमुक्तं भवद्भिस्तदंगीकृ
तंपरंत्वनेकश्रुतिस्मृति स्वरूपस्यानित्यत्वं श्रूयते न चारि· चिन्मयस्याद्वितीयस्य निष्कलस्याशरीरिणः उपासका
नांकार्यार्थंब्रह्मणोरूपकल्पनेति रूपस्यानादेवतानांपुंस्त्यंगास्त्रादिकल्पनेतिरामोपनिषदि० अनादि
मध्यांतविहीनमेकं विभुं चिदानंदमरूपमद्भुतमितिकैवल्योपनिषदि· अशरीरं शरीरेष्वनवस्थेष्ववस्थि
तमितिकठवल्ल्याम· देहादिरहितं सूक्ष्मं चित्प्रकाशं निरंजनमिति च· अविक्रियात्स्वानुभवाद्रूपतोप्यनन्य
वोध्यात्मतयानचान्यथेति भागवते· यश्चाभिरामतत्वरूपमरूपितोपिमायाविडंवनकृतं सुमनुष्यवेषमित्य
ध्यात्मरामायणे· तस्मात्कथं रूपस्यानित्यत्वमिति· भोभिक्षुकाचार्य चिन्मयस्याद्वितीयस्येत्यादिश्रुतेरा
मचंद्रस्य चैतन्यस्वरूपत्वाच्चिन्मयेत्वोक्तिः चेतनश्चेतनानामिति श्रुतेः अद्वितीयोक्तिस्तेनाधिकस्यस
मस्यचाभावात्· तत्र प्रमाणं सकारणंकारणाकारणाधिपो न चास्य कश्चिज्जनिता न चाधिपः न
तस्य कार्यं करणं च विद्यते न तत्समश्चाभ्यधिकश्च दृश्यते इति श्वेताश्वेतरोपनिषदि· नानेन सदृशः
कोपि नानेनाभ्यधिकोपि वेति वायुपुराणे· निष्कलत्वं मायागुणरहितत्व परमानंदरूपं च परमानंदकारके
परप्रधानं पुरुषं निर्गुणं प्रकृते परमिति पद्मपुराणात्· अशरीरत्वं च प्रा [illegible] रीररहितस्य अप्राकृत

न्सर्वाघमुमूषांमेपुरः स्थितइत्यध्यात्मरामायणेवालिवाक्यंश्रीरामंप्रति· मांनेसंवाचिंत्यंपापंकर्मणास
मुपार्ज्जितं· श्रीरामस्मरणेनैवतत्क्षणान्नश्यतिध्रुवमितिसनत्कुमारसंहितायाम्· रामनामसदानंदोरामनाम
सदागतिः रामनामसदातुष्टोरामनामस्वरूपकः रामनामपरोध्येयोरामनामसदाशुचिः रामनामपरोज
ज्ञोरामनामपरीध्वनिः रामनामपरंबीजंरामनामपरंजगत्· रामनामपरोमंत्रोरामनामपराक्रियाः रामना
मपरोयज्ञोरामनामपरोजपः रामनामपरंसारंरामोलक्ष्मीसमायतइत्यपिहृद्रयामले पेयंपेयंश्रवण
पुटके रामनामाभिरामंध्येयंध्येयंमनसिसततंतारकंब्रह्मरूपं· जल्पंजल्पंप्रकृतिविकृतौप्राणिनांकर्ण
मूलेवीथ्यांवीथ्यामटतिजटिलः कोपिकाशीनिवासीतिकाशीखंडे· श्रीरामेतिपरंजाप्यंतारकंब्रह्मसं
ज्ञकं ब्रह्महत्यादिपापघ्नमितिवेदविदोविदुः श्रीरामरामेतिजनाजेजपंतिचसर्वदा तेषांभुक्तिश्चमुक्ति
श्चभविष्यतिनसंशयइतिसनत्कुमारसंहितायांवेदव्यासवाक्यंयुधिष्ठिरंप्रति· अपिरामेतियन्नामविवशाः
कीर्तयंतिये· तेविध्वस्ताखिलाघौघायांतिविष्णोःपरंपदं· तदेवतारकंविद्धिजन्ममृत्युभयापहं श्रीरामे
तिवदन्ब्रह्मभावमाप्नोत्यसंशयंतत्वविद्यार्थिनोनित्यंरमंतेचिन्मुखात्मनीतिहिरण्यगर्भसंहिता
यामगस्त्यवाक्यंसुतीक्ष्णंप्रति· सर्वेषांमंत्रबीजानांश्रेष्ठोवैस्मवउच्यते· तेषुसर्वेषुमंत्रेषुराममंत्रःफला
धिकइतिसदाशिवसंहितायां· येनानिप्रमाणानिनाना नाशास्त्रोक्तानिसंत्येवं॰ रामनाम्नोमुक्तिप्रदत्वयेन

स॰ति॰ ति समहान्भवति सोमृतत्वं च गच्छतीति · अथैतेश्लोका भवति · अकाराक्षरसंभूतः सौमित्रिर्विश्वभा
९७ वनः उकारक्षरसंभूतशत्रुघ्नस्तैजसात्मकः प्राज्ञात्मकस्तु भरतो मकाराक्षरसंभवः अर्द्धमात्रात्मको रा
मो ब्रह्मानंदैकविग्रहः श्रीरामसान्निध्यवशाज्जगदानंददायिनी उत्पत्तिस्थितिसंहारकारिणी सर्वदेहि
नां सा सीता भवति ज्ञेया मूलप्रकृतिसंज्ञिता प्रणवत्वात्प्रकृतिरिति वदंति ब्रह्मवादिन इति रामोप
निषदि · इदं शरीरं शतसंधिजर्जरं पतत्यवश्यं परिणामदुर्वहं · किमौषधं पृच्छसि मूढ दुर्मते निरामयं राम
रसायनं पिब · भक्तिस्त्रीकर्णपूरौ मुनिहृदयपयः पक्षती तीरभूमी संसारापारसिंधोः कलिमलघनतमस्तोमसो
मार्कबिंबे · उन्मीलत्तुरायपुंजद्रुमललितदले लोचने चभ्रुनीनां कामं रामेति वर्णौ शमिह कलयतां संत
ना तं सज्जनानाम् · कल्याणानां निधानं कलिमलमथनं पावनं पावनानां पाथेयं यन्मुमुक्षोः सपदि परपदप्राप्तये
प्रस्थितस्य · विश्रामस्थानमेकं कविवरवचसां जीवनं सज्जनानां बीजं धर्मद्रुमस्य प्रभवति भवतां भूतये राम
नाम इति च · येये प्रयोगास्तंत्रेषु तैस्तैर्यत्साध्यते फलं · तत्सर्वं सिध्यति क्षिप्रं रामना म्नैव कीर्तनात् · भू
तप्रेतपिशाचाश्च वेतालाश्चेटकादयः कूष्मांडराक्षसा घोरा भैरवाब्रह्मराक्षसाः श्रीरामनामग्रहणा
त्पलायंते दिशो दशेति रुद्रयामले · वनेचर मानवपं स्मरामो न दीन रामो न वपं विरामः। इतीरयंतो विपिने
७१ पुलिंदाः मुक्तिं गता रामपदाभिधानात् इति · यन्नाम विवशो गृह्णन् म्रिय[illegible]नः परंपदं · याति साक्षा

स·ति· ति समहान्भवतिसोमतत्वं च गच्छतीति· अथैतेश्लोका भवति· अकाराक्षरसंभूतः सौमित्रिर्विश्वभा
९७ वनः उकाराक्षरसंभूतशत्रुघ्नस्तैजसात्मकः प्राज्ञात्मकस्तु भरतो मकाराक्षरसंभवः अर्द्धमात्रात्मको रा
मो ब्रह्मानंदैकविग्रहः श्रीरामसान्निध्यवशाज्जगदानंददायिनी उत्पत्तिस्थितिसंहारकारिणी सर्वदेहि
नां सा सीता भवति ज्ञेया मूलप्रकृतिसंज्ञिता प्रणवत्वात्प्रकृतिरिति वदंति ब्रह्मवादिन इति रामोप
निषदि· इदं शरीरं शतसंधिजर्जरं पतत्यवश्यं परिणामदुर्वहं· किमौषधं पृच्छसि मूढ दुर्मते निरामयं राम
रसायनं पिब· भ्रांतिस्त्रीकटाक्षी श्रुतौ मुनिहृदयपथपः पक्षतीनीरभूमौ संसारापारसिंधोः कलिकलुषतमस्तोमसो
मार्कबिंबं· उन्मीलत्पुण्यपुंजद्रुमललितदले लोचने च मुनीनां कामं रामेतिवर्णौ शमिहकलयतां संत
ना तं सज्जनानाम्· कल्याणानां निधानं कलिमलमथनं पावनं पावनानां पाथेयंन्मुमुक्षोः सपदि परपदप्राप्तये
प्रस्थितस्य· विश्रामस्थानमेकं कविवरवचसां जीवनं सज्जनानां बीजं धर्मद्रुमस्य प्रभवति भवतां भूतये राम
नाम इति च· येये प्रयोगास्तंत्रेषु तैस्तैर्यत्साध्यते फलं· तत्सर्वं सिध्यति क्षिप्रं रामनाम्नैव कीर्तनात्· भू
तप्रेतपिशाचाश्च वेतालाश्चेटकादयः कूष्मांडराक्षसा घोरा भैरवा ब्रह्मराक्षसाः श्रीरामनामग्रहणा
त्पलायंते दिशो दशेति रुद्रयामले· वनेचरमानवयं स्मरामो न दीक्षा रामो नवयं विरामः। इतीरयंतो विपिने
७१ पुलिंदाः मुक्तिं गता रामपदाभिधानात् इति· यन्नाम विवशो गृह्णन् म्रियमाणः परंपदं· याति साक्षा

[illegible] मंत्रतस्तंत्रतश्छिद्रं देशका॰॰ । सर्वं करोति निश्छिद्रं नामसंकीर्तनं तव। ।उच्चारणमात्रेण हरेः प्रयत ॥ ॥ अजामिलोपि गाढ़ा॰ किंपुनः श्रद्धया गृ
लम्॥ स्तेनः सुरापो मित्रध्रुग्ब्रह्महा गुरुतल्पगः। स्त्रीराजपितृगोहंता ये च पातकिनो परे॥ सर्वेषामप्यघवतां मेव सुनिष्कृतं नामव्याहरणं विष्णोर्यतस्तद्वि
षया मतिः॥ एतावतालमघनि
र्हरणाय पुंसां संकी
र्तनं भगवतो गु
णकर्मनाम्नां॥ वि
क्रुश्य पुत्र १

मघवान्यदजामिलोपि नारायणेति म्रियमाण इयाय मुक्तिम्॰ अहो बत श्वपचोऽतो गरीयान्यज्जिह्वा
ग्रे वर्तते नाम तुभ्यम्॰ ते पुस्तपस्ते जुहुवुः सस्नुरार्या ब्रह्मानूचुर्नाम गृणंति ये ते इति भागवते॰ सर्वदा सर्वका
लेषु ये च कुर्वंति पातकं नामसंकीर्तनं कृत्वा यान्ति विष्णोः परं पदमिति नंदिपुराणे अहो चित्रमहो चित्रम
हो चित्रमहो द्विजाः हरिनाम्नि स्थिते लोकः संसारे वर्तते पुनरिति बृहन्नारदीये नारायणेति मंत्रोस्ति वागस्ति
वशवर्त्तिनी तथापि नरके घोरे पतंतीत्यद्भुतं महत् इति पांडवगीता नामापि घोरे कलियुगे प्राप्ते हरिनाम परापराः
समस्तादोषनिर्मुक्ता यास्यंति परमां गतिः नाम्नां मुख्यतरं नाम कृष्णाख्यं मे परंतप प्रायश्चित्तमशेषाणां पा
पानां मोचकं परं किं करिष्यन्ति सांख्येन किं योगैर्वा नरनायक॰ मुक्तिमिच्छसि राजेंद्र कुरु गोविंदकीर्त्तनमिति
गरुडपुराणे अथ हैनं भरद्वाजः पप्रच्छ याज्ञवल्क्यं किं तारकं कस्तारयतीति॰ स होवाच याज्ञवल्क्यः तारकं
दीर्घानलं पुनर्मायां नमश्चंद्राय नमो भद्राय नम इत्येतद्ब्रह्मात्मिका सच्चिदानंदाख्येत्युपासितव्य अकारः प्रथ
माक्षरो भवति उकारो द्वितीयाक्षरो भवति॰ मकारस्तृतीयाक्षरो भवति॰ अर्द्धमात्रा चतुर्थाक्षरो भवति विंदुः
पंचमाक्षरो भवति नादः षष्ठाक्षरो भवति तारकत्वात्तारको भवति॰ तदेव तारकं ब्रह्म त्वं विद्धि तदेवोपास्य
मिति॰ गर्भजरामरणसंसारभयात्संतारयतीति तारकमिति तस्मादुच्यते य एततारकं ब्राह्मणो नित्यमधी
ते स सर्वं पाप्मानं तरति॰ मृत्युं तरति स सर्वहत्यां तरति संसारं तरति स सर्वं तरति सोऽविमुक्तमाश्रितो भव

सर्व०
१८

द्वापरांते नारदो ब्रह्माणं प्रति जगाम कथं तु भगवन् गां पर्यटन् कलिं संतरेयमिति। स होवाच भगवत आदि। विष्णोर्नारायणस्य नाम्नो जिना
रदः पप्रच्छ भगवतः किं तन्नामेति स होवाच। हरेराम हरेराम रामराम हरे हरे। हरेकृष्ण हरेकृष्ण कृष्णकृष्ण हरे हरे।। नातः परतरोपा
यः सर्ववेदेषु दृश्यते इति श्रुतेः पश्चांडालोपि रामेति वाचा वदेन्नेन सह संभुंजीत इत्यादि श्रुतिरस्त। कृष्णेति मंगलं नाम यस्य
वाचा प्रवर्तते। भस्मीभवंति तस्याशु महापातककोटयः। प्रत्यहं पठ्यं चालि समं नाम सहस्रकैरिति संमोहनतंत्रे। समको
टिमहामंत्राश्चैते नविनेमकारकाः।। एक एव परो मंत्रो राम इत्यक्षरद्वयं इत्यगस्त्यसंहितायां।। राम रामेति रामेति रमे रामे
मनोरमे। सहस्रनाम तत्तुल्यं रामनाम वरानने इति पार्वतीं प्रति शिववाक्यं दैवाच्छूकरशावकेन निहतो म्लेच्छो
जराजर्जरे हा रामेण हतोस्मि भूमिपतितो जल्पंस्तनुं त्यक्तवान् तीर्णो गोष्पदवद्भवार्णवमहो नाम्नः प्रभावा
त्पुनः।। किं चैवं यदि रामनाम रसिकास्ते यांति रामास्पदमिति वाराहपुराणे सहस्रनाम्नां पुण्यानां त्रिरावृत्या
जपन्फलं।। एकावृत्त्या तु कृष्णस्य नामैकं तु प्रयच्छतीति ब्रह्मांडपुराणे कृते यद्ध्यायतो विष्णुं त्रेतायां यजतो मखैः
द्वापरे परिचर्यायां कलौ तद्धरिकीर्तनात्। कलेर्दोषनिधे राजन्नस्ति ह्येको महान्गुणः। कीर्तनादेव कृष्णस्य मुक्तबंधः १८
परं व्रजेत्।। ऋग्वेदोथ यजुर्वेदः सामवेदोप्यथर्वणः।। अधीतास्तेन येनोक्तं हरिरित्यक्षरद्वयम्।। वेदपाठसहस्राणि श्राद
स्वेरपंभुवः शतं कृष्णनामजपस्यास्य कलां नार्हति षोडशीमित्यभियुक्तोक्तेः।। हत्यायुतं पापसहस्रमु[illegible] गुर्वंगना
कोटिनिषेवणं च।। स्तेयान्यसंख्यानि हरेर्निमेषगोविंदनाम्नां स्मरणेन भद्र इति स्मार्ते स्व वीजे यथा स्थितो वृक्षः शाखा
पल्लवसंयुतः। तथैव सर्वदा हि रकारे सुव्यवस्थिताः। रकाराज्जायते ब्रह्मा रकाराज्जायते हरिः। रकाराज्जायते शंभू रकारात्सर्व
शक्तयः।। आदावंते तथा मध्ये रकारे समतिष्ठितं।। विश्वं चराचरं सर्वमवकाशेन नित्यशः। यथा करंडे रत्नानि गुप्तान्यस्मिन्नेंह
स्यते। तद्वन्मंत्राश्च वेदाश्च रकारे सुव्यवस्थिताः।। इति वृहत्तत्वसंहितायां।। असौ नादथवाह्लाना उत्तमश्लोकनाम यत्।। सं
कीर्तितमघं पुंसो दहेदेधो यथानलः।। म्रियमाणो हरेर्नाम गृणन्पुत्रोपचारितं।। अजामि[illegible]प्यगाद्धाम किं पुनः श्रद्धयागृ

नाम्नोऽस्य यावती शक्तिः पापनिर्हरणे हरेः।। तावत्कर्तुं न
शक्नोति पातकं पातकी जनः।। कृष्ण कृष्ण कृष्णेति कृष्णे
तिरधाक स्रोतिय स्तुनः।। ८

न दृष्टवंतेजोत्तात मर्हात्मे भारतेति हरिवंशे ऽर्जुनं प्रति भूम्नः प्रसंगे श्रीकृष्णचंद्रवाक्यं। अतो भूम्नः परस्वरूपश्रीरामचंद्रः किंच अना
मयवादिनः प्रष्टव्याः॥ अनाम्नतो ब्रह्मबोधो भवति न वेति। यदि भवति बोधस्तदा तदेव नाम नो भवति चेद नामक
थनस्य प्रयोजनाभावः॥ अतो नाम्नो नंतत्वाद्ब्रह्मनामस्वरूपयोरभेदाच्चा नामकथनमिति। तस्माद्ब्रह्म नाम्नो प्रा
कृतत्वमेव। दशरथस्य तु रामे त्यजातेव स्वर्गगमनेन किंचीद्धल वस्तु श्रीरामचंद्रकृतलीलादर्शनफलकः।
नैर्गुण्यभक्तिषड्गुणांतर्वर्तिमोक्षलघुताकृद्गुणप्रादुर्भावकृतः श्रीकौशल्यकलेनम धुराचार्यैरप्युक्तं भगवद्गु
णादर्शने॥ अनुरक्तीकृतं चित्तं येन श्रीरामपादयोः तेन तुच्छीकृतः स्वर्गो मुक्तिरप्यवमानितेत्यादिना इति तत्रै
व दृष्टव्यं वाल्मीकिनाप्युक्तं वाल्मीकीये गच्छ त्वं परमं धाम यत्ने स्वर्गे नरोत्तमे इत्युक्तो राममहात्मा तो राजा दशरथोऽ
मरः अनुरक्तेन वालिना शुचिना धर्मचारिणा। इच्छेयं त्वामहं द्रष्टुं भरतेन समागतमित्यादिना भागवतापराधे
न दशरथस्य स्वर्गोऽभूदिति यद्युच्येत नैतदपि घटते - विशेषसंलग्नमनसो भक्ते यतो भागवतापराधस्य तु
त्वप्राप्तिबंधकत्वात्। यद्यप्यहितभक्तिमतोपि रावणादेर्भागवतापराधस्य मुक्तिप्राप्तिबंधकत्वं॰ नाहिं ज्ञानामि
श्रभक्तिमतोसनकादीनां भागवतापराधस्य मुक्तिप्राप्तिबंधकत्वमिति॥ किंमुत॰ अतः साक्षान्निर्गुणरतीनां
ब्रह्मभाव प्रेमांगभूत रसरूप वात्सल्य भक्तिमतो दशरथस्य भागवतापराधहेतुकस्वर्गगमनकथनेतुरज्ञ
नहास्यास्पदमेव। यदि दशरथोऽभक्त इति नो चेत् तर्हि स्वर्गतिर्विरोधः स्यात् तथाहि ये यथा मां प्रपद्यंते तां
स्तथैव भजाम्यहम् यं यं वापि स्मरन्भावं त्यजत्यंते कलेवरम्॥ तं तमेवैति कौंतेय सदा तद्भावभावितः। अं
तेवाप्राप्तिः सा गतिरित्यादि वाक्यविरोधश्च। तस्माद्दशरथो न मुक्त इत्युक्तिस्तु रसानभिज्ञैरेव॰ अन्येषाम्
पी रामनामोच्चारणात् पितराणां मुक्तेर्निर्विवादत्वात्। अनेकशास्त्रप्रतिपादितो न्मेन प्रमाणत्वात्। तथाहि

सर्व०
५५

केंत्वयातत्रनामरूपेनिषेधंतीमहद्घग्इतिवदन्त्येवश्रुतिस्तन्नरवासा अयमर्थः। ब्रह्मणः सर्वेनामान्यथप्रसिद्धानि नाम्नोऽनंतत्वादतोऽना
मोऽपुक्तं तच्छरीरमपांचभौतिकं वितस्मान्न दमपेचानोहृषामेत्युक्तं तत्रप्रमाणं अनाशासौप्रतिद्धत्वादरूपोमत वर्जनादितिक्रां
दृश्योतिः अत्रनामानेरूपरमप्रत्तावेप्रासंगीकेरूपानिरूपणामीत्यवगंतव्यं॥ कैंच॥ रामनामानंदस्वरूपमेवनतुभिन्नम
नोऽनामेत्युक्तं॥ तथाहि। वायुर्यथैकोभुवनेप्रविष्टो जन्येजन्येपंचरूपोवभूव॥ कृस्मस्थैकोपिजगद्धितार्थंशब्देना
सौपंचवपोविभातीति गोपालतापनादिस्याम॥ वाच्यत्वंवाचकत्वंचदेवतन्मंत्रयोरिह अभेदेनोच्यते ब्रह्मन्तत्त्व
विद्भिर्विचारत इति हयशीर्षपंचरात्रे॥ यथारूपंतथानामभेदोनैवात्रदृश्यते॥ इतेभेदचपुरुषोरौरवी
गतिमानुयादितिब्रह्मांडे॥ ततोभक्तिवशोदेवोमंत्ररूपोजगत्प्रभुः॥ दर्शयामासचात्मानमजुतनीत्प्रिय
वत्मभानीतिपाद्मेः॥ एतेननामरूपराहित्यशंकापिनिराकृतासीदित्यवधेयम् छांदोग्योपानेषच्छ्यु
तिरपिनामादिवहुब्रह्मोपासनांप्रतिपाद्यानीषेधंचरूपोपासनांप्रतिपादयतीति क्रमेणोत्तिस्रायने
वाग्गादेसाहचर्यात्। नमातिपादनानिवेधाविष्णाकृतनोतोपासनपरावेव। तथाहि। नामवाक्प्रतिपाद्यम
वतीत्यतोनामनिषेधवाचेप्रतिपादितवती। पाकृतमुनः मेरणनोभवतीत्यतस्तदपिनिषिध्यमनः प्रतिपाद
यत्यनेनैवक्रमेणप्रतिपादननिषेधोक्त। वाभूमानासिद्धांतितवतीतदुपासनंचोपादिदेशभूनापिनामवेत
त्रप्रमाणं॥ भूमानामवहुत्वाच्चब्रह्मनारायणाभिधं॥ प्रत्यक्षेवास्तुदेवाख्यंगम्यंसदभवद्दिदासीतिसत्त्वे॥ स
श्रीरामस्वरूपएव तत्रप्रमाणं॥ भूमादुर्लभरूपत्वाच्चब्रह्मनारायणाभिधइतिसन्मते। तथापिभूमन्माहिमासुल
स्पतेदेवोऽहमर्हस्यमलांतरात्मन्निरित्यादिभागवते किंच भूम्नःपरोऽपिरामचंद्रस्तत्रप्रमाणंब्रह्मतेजोमयं
१८ दिव्यंमहद्धिदृष्ट्वावाहं अहंसमरतश्चेद्यमहोजस्तस्यनातनं॥ तत्परंपरमंब्रह्मसर्वंविभजतेजगत्। ममैव

दृशोतिष्ठति। रूपमस्य न चक्षुषा पश्यति कश्चिदेनमिति श्रुतिः। यत्ताद्रेश्यमनुभवन्तं त्रमेकं स्वतेजसा ध्वस्त
उत्तव्यवस्थ्य। अत्यल्पमत्यां तं श्रुधि पापलंभनं तु नामरूपं नीरहं मपघ इति भागवते किंच छांदोग्योप
निषदि नामयपुस्येति प्रतिपाद्यानिषेधः। तथाहि। एतन्नामोपास्वेति। एतन्निषिध्य मनो वाग्ब्रह्म प्रतिपा
दितवान्॥ वाग्वैनाम्नो भूयसी वाग्वा ऋग्वेदं विज्ञापयतीत्यादिना। एतन्निषिध्य मनो ब्रह्म प्रतिपादितवान् मनो वाचो
भूय इत्यादिना। एतान्निषिध्य चित्तं ब्रह्म प्रतिपादितवान्। चित्तं वाव संकल्पाद्भूय इत्यादिना। एतान्निषिध्य
ध्यानं ब्रह्म प्रतिपादितवान्। ध्यानं वाव चित्ताद्भूय इत्यादिना। एतान्निषिध्य विज्ञानं ब्रह्म प्रतिपादितवान्
बलं वाव विज्ञानाद्भूयोपीत्यादिना। एतान्निषिध्य अन्नं ब्रह्म प्रतिपादितवान्॥ अन्नं वाव बलाद्भूय
स्तस्मादित्यादिना। एतान्निषिध्य जलं ब्रह्म प्रतिपादितवान्- आपो वाव अन्नाद्भूयस्य इत्यादिना
एतान्निषिध्य तेजो ब्रह्म प्रतिपादितवान्॥ तेजो वाव अद्भ्यो भूय इत्यादिना। एतान्निषिध्य आकाशं
ब्रह्म प्रतिपादितवान्। आकाशो वाव तेजसो भूयानित्यादिना। एतान्निषिध्य केदर्व ब्रह्म प्रतिपादितवान्।
स्मरो वाव आकाशाद्भूयानित्यादिना। एतान्निषिध्यादेशं ब्रह्म प्रतिपादितवान्। आशा वाव स्मराद्भूयसी
त्यादिना। एतान्निषिध्य प्राणं प्रतिपादितवान् प्राणो वाव आशाया भूयानित्यादिना। सर्वं निषिध्य भूमा
नमुपदिदेश सनत्कुमारो नारदं प्रति यो वै भूमा तत्सुखमित्यादिना। अतो ब्रह्मा जित सिद्धान्तो नामानि
त्यत्वमेव। किंच नाम्नो मुक्तिं प्रदत्वमपि नः मरणसमये रामरामेत्युच्चार्य शरीरं त्यक्तवतो दशर
थस्य मुक्त्यदर्शनात्॥ भोभिक्षुकाचार्य प्रथमश्रुतो महर्षे ऽवबुद्धतेस्य नामरूपेनलन्त इत्य

रा०
२४

मंमदेश्वरमीत्यादिश्रुतेः एवं श्रियः श्रीश्चेत्यादि नासर्वशक्ति र्नियंत्री त्वेनजानमा अपि परत्वं तथाहि ।श्रियः श्री
राज्ञेरापि श्रीशक्तीर्नियंत्री कीर्त्यालीलारक्तेः श्री र्ति र्लीलाशक्तेः क्षमायाः क्षमा। भूशक्ते रपि भूशक्तिः अ
ग्न्येति त्रिपादपि श्रीरित्यादिष्वन्वेति। ततश्च सर्वशक्तेश्वरेत्व ज्ञानकाः सर्वेश्वरनियंतृत्वं रामचंद्रस्योत
अन्यथा श्रियः श्रीश्चेत्यादिनाज्ञानकाः श्रीलीलाभूशक्तेश्वरीत्व प्रतिपादनसाहचर्येण श्रीरघुना
थस्य प्रासिद्धत्वादि प्रकाशकत्वादि मात्र प्रतिपादने चतुरस्त्रम्॥ अन्यच्च इदं सत्यं मिदं सत्ये सत्य
मेतादिहोच्यते॥ रामं सत्यं परं ब्रह्म रामात्किंचिन्नाविद्यते इति सनत्कुमारसंहितायां नारदवाक्यं
तस्मात्सर्वतः परत्वेनोपास्यः श्रीरामचंद्र एवेति॥ भोमहाराजकुमार॥ यथा रामस्य सर्वतः परत्व
मुक्तं तथा सीतायाः सर्वतः परत्वं कुतो नोक्तं। भो द्विज रामपरत्वे नैव सीतायाः परत्वमायाति तयोर
भेदात् तथाहि रामः सीताजानकी रामचंद्रो नित्याखंडो ये च पश्यंति धीरा इति श्रुतिः। अनन्याहि
मयासीता भास्करस्य प्रभा यथा॥ अनन्या राघवेणाहं भा चंद्रमसो यथा इति वाल्मीकीये। सोऽह
श्रीरामचंद्रः परब्रह्मस्वरूपकः॥ राधारूपी रमचंद्रो राधामोहनमोहन इति ब्रह्मयामले॥ राधाकृ
ष्णात्मिका नित्यं कृष्णो राधात्मको ध्रुवमिति ब्रह्मांडे॥ एवमन्यान्यपि बहूनि वाक्यानि संतीति दि
क्॥ ॥इति श्रीमन्महाराजकुमार श्रीविश्वनाथसिंहदेवकृते सर्वसिद्धांते प्रथमः सिद्धांतः॥ ॥भो महाराजकुमार
यदुक्तं भवता श्रीरामपरत्वं सर्वतः तदंगीकृतमस्माभिः परंतु नामरूपलीलाधामगुणानां नित्यत्वेन सा
नत्यमुक्तं तत्कस्मात्त्वे भुक्तिचिन्हादिचिंतनादीनस्मत्त्वश्रुते स्तेषां न संभवाति त[illegible] तस्य नाममहघराः न तं

१४

चितंलेतेसासवीरःलिः लं [illegible]

रणाख्य

गोत्तावाक्यादसङ्गोहमस्मीतिश्रुतेश्चासिज्ञानामेकभावनपान्तथाव[illegible]त्यनज्ञापिकोटिषु मत्तमा
ज्यवान्यः कारवित्स एव रघुनाथोन्तरगगात्मवतोनियतोब्रह्मरूपोपि परः श्रीरामचंद्र एव तत्र प्रमाणं
अथनित्योनिः कलंकोनिराख्यातो निर्विकल्पोब्रह्मणः परोनिरंजनः शुद्धो देव एको नारायणो
नद्वितीयोऽलिकारश्चेन एवं वेदसाविष्णुरेव भवतीति नारायणोपनिषदि॥ अनाद्यनंतं कलि
लस्य मध्ये विश्वस्य स्रष्टारमनेकरूपं। विश्वस्यैकं परिवेष्टितारं ब्रह्मण परं ज्ञात्वा मुच्यते सर्वपा
शैरीति श्वेताश्वतरोपनिषदि। अस्यार्थः। नाद्वितीय इति समाधिकराहित्यपरः साविष्णुरेवभ
वतीत्यस्याविष्णुसाहित्येभवतीत्येवार्थः एवशब्दोऽन्यदेवतासाहित्यनिषेधार्थः ब्रह्मशब्दोऽ
त्रेनाहरण्यगर्भवाचकः किंतु प्रकरणानुरोधात्परब्रह्मवाचकएव अनाद्यनंतं वाल्मीकि
नापिश्रीरघुनाथस्यैव सर्वतःपरत्वं प्रतिपादितं तथाहि सर्वस्यापिभवेत्स्रष्टाविश्वग्भरगर्भितः
प्रभोः प्रभुः॥ श्रिपः श्रीरघवेदृम्याकीर्त्याकीर्तिः क्षमाक्षमा अस्यार्थः सुवति कर्माणि लोकं
प्रेरयतीति सूर्योऽन्तर्यामी तस्यापि सूर्यः प्रेरकः ब्रह्म वा इदमग्र आसीत् अग्नौ सर्वेप्रजीव्देतं तत्सर्वं तदु
सोतेव हृदारण्यकश्रुत्या अग्नात्वाऽग्नेनामासाविस्त्यादि सत्यासदेवसोम्येदमग्रआसीदित्यादिश्रु
त्याच सर्वाग्रेविद्यमानत्वेनाग्नेब्रह्मत्वस्याप्यग्नेःश्रेष्ठः अमूर्तस्याश्रयोमूर्त इतिशामाराण्यनेतदाश्रय
चात्स्वप्रभोः प्रभुरितित्वसंहारकामे। तेनपार्वतः प्रभुरूपदेवाच्यास्ते प्रामापिप्रभुर्नियंता नमोश्वराणांपर

च्छाख्या प्रथमा॥ वैराग्यसहितशुभकर्मधारणपूर्वकश्रवणमननरूपा विचारणाख्या द्वितीया। साधनचतुष्ट
यसहितनिदिध्यासनशब्दादिविषयत्यागपूर्वकसविकल्पकसमाधिरूपाऽनुपममनः सूक्ष्मतातनु
मानसाख्या तृतीया॥ तत्रचवस्तुल्यानंदः भूमिकात्रयाभ्यासतः बाह्यविषयेनाशेसति वशीकरणाख्य
वैराग्यभवनतत आत्मप्रकाशस्थिरीभावपूर्वक शुद्धसत्वमयसविकल्पकसमाधिभवनं सत्वापत्ति
श्चतुर्थी विषयाभ्यंतरप्रसूदर्शनजन्यानंदभासाजगदाशक्तिविनाशोऽसंशक्तिः पंचमी ततभूमिका
द्वयाभ्यासेजातजगत्पदार्थविस्मरणपूर्वकात्मारामतामातिः पदार्थाभावनी षष्ठी एतद्भूतभ्यास
तो भेदानिरजिपूर्वकप्रकाशमात्रोऽनायासमनोनाशमनतांशेन सहजैकत्वमात्मानंतरं साक्षेपदानंदता
वाप्तिरूपातुर्यगाख्या सप्तमी॥ किंच। कान्याने वर्द्धिनीयाम्नीवर्ण्यते॥ आनंदरूपतागास्ते सम्मनंजर
शनैदस्यापिभानंरातेत्यरूपातुर्यगातीता क्रमी एतद्वस्थानिरूपणं योगवाशिष्टादेभावावाद्ये
षेद्वेसररेणभयंचेत्प्रमात्ते। यदिकोटिक्षुकाश्वेदेकोप्युणाक्षरन्यायेनेमामवस्थांप्राप्नोतितर्हि वि
रजायाः परेपारेश्च ब्रह्मप्राप्नुयादिति नवमस्मरणं सिद्धब्रह्मसुखेमग्ना दैत्याश्च हरिणाहताः॥
तज्ज्योतिर्भेदनेसक्ताः सिकाहरिवेदिनः इतिशिवसंहितायां॥ सिद्धलोकस्तुतमसः पारेयत्र वसं
न्तिहि सिद्धब्रह्मसुखेमग्ना दैत्याश्च हरिणाहता इतिब्रह्मांडपुराणे ननुकैवल्यमुक्तौसेना
हरिहस्तहतानां दैत्यानां चकथमेकागतिरीतिचेद्वसेन ईश्वरोहमहंभोगी सिद्धोहंबलवान्सुखीति

[illegible] नाभी ॥ः।हि [illegible] प्रसंगका पारवती [illegible] पापांस्वसापारलि [illegible] ब्रह्मांण्डं [illegible]
[illegible] म द्वादशाहसुव [illegible]
सनवनज्ञापने

सहरावणः ॥ रघुवंशतिलकश्चात्माकेनादवनंदोषे इ[illegible]शिवसं[illegible]नाय[illegible]कि[illegible]पुनिरामरो र
मकृत्स्नां गतोपथा ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशादीनां देवानामुत्पत्तिः ॥ अपतेनन थाऊ नारचेहु[illegible]नम
कवासिनोरमकसयोरवतारः श्रूयते । यथाहि ॥ ससर्थमसृजद्देवो दाक्षिरणां गात्मजो पाः ॥ मध्याद्ब्रा
ख्यमीशानं जगदंतकरं मुने ॥ पालनायास्यजगतो वामांगाद्विष्णुमव्ययम् ॥ आदिसर्गे महाविष्णुरेवं भिन्न
मवानवान् इति वृहन्नारदीये नारदवाक्यं सनत्कुमारं प्रति ॥ वामांगादसृजद्विष्णुं दक्षिणांगात्प्रजापतिम् ज्यो
तिर्लिंगमयं शंभु कूर्चदेशाद्वासृजदिति ब्रह्मसंहितायाम् ॥ प्रमोदानां नमस्कृत्य मनसा संविचिंत्य च ॥ त्रिं
श्चात्मनात्मानं मत्वा विष्णुश्चकार ह ॥ त्रयो देवास्ततो जाता ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः इति महारुद्रतंत्रे इ
त्यादिवाक्यानि वहूनि संति ॥ तस्य श्रीरामस्य ज्ञानं तत्तु वहुदुर्लभं । यथाहि । अनेकजन्मसंचितैः शुभैः स
प्तज्ञानभूमिकाविनाशहेतुभूताभिः सप्तज्ञानभूमिकाभिः कोटिषु महात्मसु एवं कश्चिदेको विदुर्ज्ञानं
वान्भवति ॥ तत्र सप्ताज्ञानभूमिका यथा ॥ जडचेतनग्रंथिरूपा जाग्रदित्याख्या प्रथमा ॥ स्थूलशरीरयोग
त्वाभिमानिजाग्रदाख्या द्वितीया ॥ शरीरभावदृढीभवनपूर्वकं कर्म[illegible]नेकशरीरधारणात्मको मह
जाग्रदाख्या तृतीया ॥ मनोराज्य[illegible]र्वका विपरीतस्थानभाव[illegible]जाग्रत्स्वप्नाख्या चतुर्थी ॥ स्वापको
लिकत्वानापदार्थदर्शनरूपा स्वप्नाख्या पंचमी ॥ स्वप्नदृष्टस्य जाग्रति दृष्टस्येव सत्यभवनं स्वप्नजाग्रदा
ख्या षष्ठी ॥ ज्ञानशक्त्यभाव भंजनपूर्वकं त्वापविमुक्तो जायते सा न भावो यस्याः सा सुषुप्त्याख्या सप्त
मी ॥ अज्ञानभूमिकानिवर्त्तिकाः सप्तज्ञानभूमिकाः यथा ॥ तत्र शुभसाधनेच्छारूपा शुभे

च्छाख्याप्रथमा॥वैराग्यसहितशुभकर्मधारणपूर्वकश्रवणमननरूपाविचारणाख्याद्वितीया।साधनचतुष्ट
यसहितनिदिध्यासनशब्दादिविषयत्यागपूर्वकसविकल्पकसमाधिरूपाऽनुपममनःसूक्ष्मतातनु
मानसाख्यातृतीया॥नवनवचल्यानंदः भूमिकात्रयाभ्यासतःबाह्यविषयेनाशेसतिवशीकरणाख्य
वैराग्यभवनतआत्मप्रकाशस्थिरीभावपूर्वकशुद्धसत्त्वमयसविकल्पकसमाधिभवनंसत्त्वापत्ति
श्चतुर्थीव्याख्याभ्यंतरभ्रंतदर्शनजन्यानंदाभ्यासाजगदाशक्तिविनाशोऽसंशक्तिः पंचमी ततभूमिका
दृढभावसंजाततजगत्पदार्थविस्मरणपूर्वकात्मारामतामात्मैः पदार्थाभावनीषष्ठी एतद्भूम्यास
तोभेदनिवृत्तिपूर्वकप्रकाशमोऽनायासमनोनाशमनानांशैनसहजैकत्वमाप्यनंतरंस्वच्छेदानंदता
वाप्तिरूपातुर्यगाख्यासप्तमी॥केचित्काप्यानिर्वचनीयाम्नीवर्णयंते॥आनंदरूपतावाप्तेरनंतर
मानंदस्यापिभानराहित्यरूपातुर्यगातीतावष्टमीएतद्भूमिकास्थानिरूपणंयोगवाशिष्ठादिमायावादिग्रं
थेष्वेवस्तरेणप्रपंचितमस्ति।यदिकोटिषुकश्चिदेकोमुमुक्षुःस्यात्तेनसप्तमवेस्यांप्राप्तिनहिचि
रजायाः ९रेपारेशुद्धब्रह्मप्राप्नुयादिति नवमस्मारणं सिद्धाब्रह्मसुखेमग्नादैत्याश्चहरिणाहताः।
तेऽन्यभ्रांतिभेदनेसकारस्तिकाहरिवेदिनः इतिशिवसंहितायां॥सिद्धलोकस्तुतमसःपारेयत्रवसं
न्तिहि सिद्धाब्रह्मसुखेमग्नादैत्याश्चहरिणाहताः इतिब्रह्मांडपुराणे ननुकेवलस्मृतिमात्रेसिद्धानां
हरिहस्तहतानांदैत्यानांचकथमेकागतिरितिचेदुच्यते ईश्वरोऽहमहंभोगीसिद्धोऽहंबलवान्सुखीति

सिंलेत्साब्रवीत् [illegible] वंशं पाल्यहं नृपि मासमुत्कृपाः परवतीशूहं एवं कृत्वा मिषं प्राप्यान्ते सा पाटलिपुत्रं [illegible] गृहं गता परायेनैनेनरक्षा:
पिनान्वता साच पाटलिपुत्रस्था कालेनसुषुवे सुतं सवर्धमानश्च कलाः सर्वाः शिशुरशिक्षत द्वादशाब्दश्च उपसा [illegible] बालचापलात् दोषा
केचवपुसल्लनयाजानतात्उपत् नाकिनस्तं स सोवादादुदपद्य राष्ट्रकोकपा तनार्थं यशिमावस्यनवचजायनेपिता आतुर्विदेशधीतायाजातस्वाहि
यतस्ततः इत्युक्तस्तेन वेलक्ष्यागतो प्राप्तीः साभिमानतः अनेककालेपि नाकुवसचात्तेकथ्यतामिति सायमानाहितसुतावीक्ष्य क्षणमुक्त्वा वतं पि
नातेमूलरेनाखोमान्यक्तोजपिनीगतः इत्युक्तामूल्यतस्तस्य च दत्तो नश्शेससा ततः सबालो वादीन्द्रानन्ववन्तह्यानयाम्यहं गतानपितेरयुक्तु
प्रतिज्ञापूरयामिते इत्युक्तो जननीमेवमसत्वाल्यःप्रस्थितस्ततः नयोक्तकुत्रभिज्ञातः प्राप्तवुज्जयिनीमिमां दिव्यतमश्चैमानतेहद्दाभितानीनां मु
ने हिंसास्थानन्यसर्वान्सद्यूतेनजयतितःसः बालतेपिमहापूर्णसर्वलोकतविस्मयः अपिभ्यःसहस्रानिस्वतहानाविजितेधनं राज्ञोस्य युक्ताचागस
कर्पासनिचयोपरि लघुविन्यस्तमुद्गमोपश[illegible] वहाममाहरत् ततः प्रवुद्धो दृष्ट्वाहमात्मानंतूलवह्नि अतवहन्सेहसाभूवेसलज्जाहास्तविस्मयः अ
याहमापण्दवशानेगत्वापरिभ्रमन् तमेवबालंतातद्दृष्टवाविक्रीणानंचलोकपं उपगम्याश्ववतेचकियतादीयतेत्वया पणमूल्येनवदेतितततोवा
लोब्रवीत्समां नलभ्यते सोमूल्येनतवद्दृष्ट्वाधूर्तशिरोमणे अस्त्वीडुतरुज्ञातवर्णितेनतुलभ्यते नचूर्णाहमवोचंतंनहिवक्ष्यद्ददंतव ततःस
त्यामितितदुद्वावेदउमन्यासे परितसन्यामितिः [illegible] धामिपत्यपनेमे ततस्त्वगतजातःस्यान्तवद्दाचप्राद्युयामहं अनेनसमयेनाथविविद्य पुव
स्मिते दृष्टंदुर्भिक्षदोषोभूद्राष्ट्रेकस्यापिभूपतेः [illegible] तोनानानाशीकरोत्तुमहाभरैः सकरप्रेयसीपदेष्टत्वयेचक्रेकृषिन्दपः ततोपार्सैःसुत्तपेः
समृद्धैःसमहीपतिः दुर्भिक्षंशमयामास अन्नाजनस्पृजितः एवंमयोक्तेविहस्यसोवादीह्यलकस्तदा नागानोवाहनामयःसकरप्रेयसीक्षितिः
विस्ताःसकरस्तूपस्यसहितप्रियतमोच्यते तस्याश्चयोवुभिर्धान्यमुत्पन्नं चेत्किमद्भुतं इत्युक्त्वा बालधूर्तो मां विस्मितंसोब्रवीत्पुनः इदानीमहमाल्या
मितवात्प्रर्वकिमपरः प्रश्नस्थितिविज्ञायतन्मत्यामितिततस्ततः ततेलवद्दंदद्राम्यतांस्यास्तदासोममान्यया तथेत्युक्तेमयासोपवालधूर्तोब्रवीदिदं

बृ. क.
विष

उदपादि पुरा पूर्णे तेन ते कोपी ह बालकः अकंपयत्पारोदन्वीमुत्पन्न एव यः तदैव चह्नोम्लाच चक्रे लोकान्तरे पदं इत्युक्तवंते बालं तेन दत्तु ह्यहमश्रुवं
अलीकमेतन्नास्त्यत्र सम्मता काप्यहो इति ततः स बालोऽवादीन्मां जातस्यैव न किं हरे चकंपे चरणाक्रांता वसुधा वामनाकृतेः तदैव चाङ्घ्रिणा ता च चक्रे
तेन न किं पदं त्रिलोक्यां न जितोस्येवमपाहासीकृतोस्मि च अत्रापत्यगताश्चैते सर्वे लोकाः साक्षिणः पते तदहं यत्र गच्छामि तत्रागच्छ समं मया इत्यु
क्त्वासौ गृहीत्वा लोधीरो मां पाणिना भुजे तत्रस्याश्च तथैवास्य सत्तास्पसर्वे ययुर्जनाः ततश्च मामवष्टभ्य ववृधे स समागतः नयति स्मांतिकं मातुः पुर
पाटलिपुत्रकं तन्माता च तदानीं तं दृष्ट्वा सा मामभाषत आर्यपुत्र मया नेयं त्वत्प्रतिज्ञापहारिता आनायितोस्यवष्टभ्य तज्जातेनैव सूनुना इत्यु
क्ता वर्णयन्त्सा धीरज्ञानं सर्वसन्निधौ ततस्ते बान्धवाः सर्वे स्वप्रज्ञाताधितेप्सिता पुत्रापमृष्टकोलीना मम्यनेदल्हतान्तवाः कृतार्थश्च ततोपन्या
साकं तेन सुतेन च उषित्वा चिरमत्राहमागामुज्जयिनीमिमां एवं सत्येव दैवे हि भर्तृभक्ताः कुलस्त्रियः न पुनः सर्वथा सर्वा दुर्वृत्ता एव योषितः इत्येता
मूलदेवस्य निशम्य वरनालुकथां विक्रमादित्यनृपतिस्तुतोष सह मंत्रिभिः विक्रमादित्यनृपतिस्तुतोष सह मंत्रिभिः इत्यासु पालिशृलवसपश्य
ङ्गुवेद्व भूपतिः विजित्य विक्रमादित्यः सद्वीपां बुभुजे महीं इति संयोगवियोगो निशिनामाख्याय विषमशीलकथां कण्वमुनिः पुनरवदत्तस्मिन्ना
मदनमंचुकाविरहे एवं भवन्त्या चिंतया विरहात्सु समागमाश्च जंतूनां तस्मात्त्वयापि न चिरान्नरवाहनदत्तसंगमः प्रियाय अवलंबस्व धृतिं तत्त्वं
विरंभोन्नास्मि वत्सराजसुत भार्यासचिवसमीतो विद्याधरचक्रवर्तिपदं एवं कण्वर्षिगिरा लब्धाश्वासो नितक्षपितविरहकालोऽथ भार्याविद्याधे
चरसाम्राज्यं चक्रमाद्ह प्राप्तः तत्र पयामस प्राप्नं वरदस्यानुग्रहान्मधाशंभो आराधितेन दत्तविलं वर्तितवानेव वामहाप्तु नयः इति नरवाहनदत्तः स्व
कथामाख्याय मुनिजनं निखिलं गोपालकं च मातुलमहर्षयन्त्स तपःपाश्रमेतस्मिन् नीताश्च तत्र जलदागमवासरान्तानामद्य मातुलम् पीस्र
तपोवनस्थात् प्रयातस्तदारसचिवः स नालो विमानमारुह्य खेचरगतिः सह मंत्रिभिश्च देव्या सम मदनमंचुकया च्युतेनाथ रत्नप्रभाप्रमुखाभि
श्च सकल्पजीवी इत्यपाशाशिशिरवरेण तुहिनक्ष्माभृत्सुनाभ्यर्थनासोत्साहेन ब हल्कयानिगदिताकैलासपृष्ठवा उत्पन्नरत्यज्ञापनः क्षिति

म
गः

दत्तेकमापनाद्वाकृतीविभक्तिवंमितासमिद्धिमतुलांतैः उपादंताशिभिः एवं महद्भवनोक्तं तोपठति यो यो वा शृणोत्यादरात्सद्यस्तस्य कथाविभर्तिनविजि-
व तमाधमपापः कृतो सहिद्याधरनामवाप्यनियतं लोकममसप्राप्नुयादितस्यास्त्वंवरंनदाशिरिशुनाकालः कथापादरो ॥ इति श्रीमत्सोमदेवविरचिते कथास-
५ रित्सागरे विषमशीललंबके पंचमस्तरंगः ॥ आदितस्तु तुर्विंशोत्तरशतं ॥ समाप्तश्चायं बृहत्कथासारसंग्रहः ॥ इदं गुरुगिरींद्रजाप्रणयमंदरांदोलनात्पु-
राकिलकथामृतं हरमुखांबुधेरुद्गतं प्रसह्य रसयंति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते श्रीसातवाहनकुलांबुधिपारि-
जातः संग्रामराज इति भूमिपतिर्बभूव येनावनीयविविधैः विबुधैः श्रितेन कश्मीरमंडलमनीयतनंदनत्वं तस्यात्मजो मदशेषमहीशमौलिमालि-
कारत्ननिकषीकृतपादपीठः श्रीमाननंत इति तत्कुलकल्पवृक्षः शौर्यैकराशिरुदपद्यत चक्रवर्ती हारायमाणमनिचयस्यनिकृत्तकंठः शिरोरे-
र्नरपतेर्लुठितस्स भूपो येनागतोज्झितमहाहरिचक्रचारुकीर्तिश्रवंपरितोषमियेतनाराङः सोथात्रिगर्ताधिपतेस्तनूजा राजेंदुदिदोवहति
स्मदेवी नमोपहारहृपंवती प्रजानां विभानसंध्यामिवविष्णुवंशा श्रीमायैरिव नानादेशसमुद्भूतविप्रशतसेव्यः सुखिभिरिवरत्नभृतेभाति-
मनाभूम्नाममपिपूगैः कल्पद्रुमैरिवान्याहमाशोपगनार्तिहारिभिरुदारैः देवालयैर्याविरचितैः कश्मीरमंडितमठप्रवरैः यन्निर्मितान्यमलतोय-
न्नहृदितस्ताविमलीभविंभुविमोघसुधास्मितानि योमाययापरिगतानहिमाद्रिसंगमं निभजंति सुतनांसुरमंदिराणि दनैरसंख्यमणिहेममहा-
र्घरूपकास्ताजितनृद्धविरगपवर्तनगोसहस्रैः विश्वंभरा`` रत्नापित ```` विश्वसहाभरावनीकिलयाविभर्ति क्ष्मामंडलैकतिलकायनलोकलाग्रा
स्यानतनामनमपागुणितापवापि विद्वेषपर्वशिखोपिविशिताद्वनारः श्रीमान्सुतः कलशदेव इति क्षितीशः उर्वीमदात्तनमपिनुनिखिलानुदग्रान्यात्तु-
णमस्तुजलधीनपिसन्नधीरः स्तष्टुः सुरैरभिनवः कलशोद्भवोयः श्रीहर्षदेव इति तनूवरः सयस्याः तस्याः सदैवगिरिशार्चनहोमकर्मपानाप्रधानवि-
धिवद्भुतसुधामायाः शास्त्रेषुभिन्नविहितश्रवणस्तस्यमायादेव्याः क्षणंकमपिचित्तविनोदहेतोः नानाकथामृतमयस्यबृहत्कथायाः सारस्यस-
ज्जनमनोंबुधिपूर्णचंद्रः सोमेन विप्रवरभूरिगुणाभिरामरामात्मजेन विहितः खलु संग्रहोयं प्रवितततरभंगिकथासरित्सागरो विरचितोयं सो-
मेनामलरुचिनाहृद्यानंदप्रभवनुसतो ॥ इदं बृहत्कथापुस्तकरत्नं [redacted] लिखितं ॥ संवत् १८ ५३ पौषशुदि ४ समाप्तौ
[illegible]शुभं॥

रम
१०१

म
१

ध
ग

२२

मृगराडसौ आहारायत्वैकैकं प्रेषयामो दिने दिने तन्स्वीन्मृगपड्हत्वासान्नहारिं करोषि किं इति तद्वचनं सिंहः सत्यमेतत्तदमं
त ततः प्राणिनमेकैकं तस्मिन्नन्वहमश्नते एकदा शशकस्यागाद्वार एकस्य तत्क्षणे ससर्वैः प्रेषितो गच्छञ्छशो धीमानचिंतयत् सधी
रो न च सम्मोहमापत्कालेपि गच्छति उपस्थितेपि मत्योत क्षुत्क्षितो वक्तरोम्यहं इत्यालोच्य स तं सिंहं विलंब्य शशकोभ्यगात् उपागतं च
तं सिंहः केसरी निजगाद सः अरे वेला व्यतिक्रान्ता ममाहारे कल्पनया वधादभ्यधिकं किं वा कर्तव्यं ते मया शठ इत्युक्तवंतं तं सिंहं प्रह्वः
प्रह्वः स शशको ब्रवीत् न मे देवापराधोयं सुवेलेनाहमद्य यत् मार्गे विधाय सिंहेन द्वितीयेनास्मि तस्थिवान् नक्रुद्धास्फाल्य लां
गूलं सिंहः क्रोधारुणेक्षणः सोब्रवीत्को द्वितीयोसौ सिंहो मे दर्शय तं त्वया ॥ आगत्येह स्फुटं तं देवेत्युक्त्वा सोपि निनाय तम् तथेत्युक्त्वा
गते सिंहे हरेः कूपान्तिकं शशः इहान्तरे स्थितं पश्येत्युक्तस्तच्च तेन सः ॥ शशकेन कूपमागत्य सिंहोन्तः कूपमैक्षत दृष्ट्वा स्वच्छे
च तोयस्य प्रतिबिम्बं निशाम्य च स्वगर्जितप्रतिरवं मत्वा तत्रातिगर्जितं ॥ अन्यसिंहं सकोपेन तद्वधाय मृगाधिपः आत्मानम
क्षिपत्कूपे महोत्रेव व्यापादि च शशः स्वप्रज्ञयोन्नीय महोत्कार्यं चातिलाभं मृगानुगतांस्तदाख्याय स्ववृत्तं तानानंदयत् ए
वं प्रज्ञैव परं बलं न तु पराक्रमः यत्प्रभावेन निहतः शशकेनापि केसरी ॥ अहं साधयाम्येतत्स्वप्रज्ञया स्वमभीप्सितम् एवं दमनके
नोक्ते तूष्णीं करटकोभवत् ततो दमनकोप्यत्र तस्य पिंगलकस्य सः ॥ सि॥ सस्य प्रभोरासीदंतिके दुर्मना इव पृष्टश्च कारणं तेन
तमुवाच जनान्तिकम् उद्धानमुग्रत्येतत्तूष्णीं स्थातुं देव वदाम्यतः अनियुक्तोपि च ब्रूयाद्यदीच्छेत्स्वामिनो हितम् तद्धितायान्यथा बुद्धिं
तद्विज्ञप्तिमिमां शृणु एष संजीवको पन्नाहत्वा राज्यं चिकीर्षति मन्त्रिणा हि सतानेन त्वं भीरुरिति निश्चितः त्वां जिघांसुर्धुनोत्येष शृंग
युग्मं निजायुधम् निर्भया जीवपशवस्त्वमपि राज्ञि त्वत्प्रमाणे तदेतन्मोसुत्नामुपसर्गाद्धमांसभोजनं आश्वासमजयत्सवं प्राणिनस्स
वनेवने तदेतच्चिन्तयस्व त्वं नास्त्यस्मिन्सति शोचते एवं दमनकेनोक्तः स तं पिंगलकोभ्यधात् वलीवर्दो वराकोयं विकुर्यात्तृणभुङ्मम
दत्ताभयं कथं हन्म्यात्मनश्च शरणागतं एतच्छ्रुत्वा दमनकः प्राह मा मैवमा मैवमादिश कस्तुल्यः क्रियते राज्ञा न न तद्दृष्ट्वा प्रसर्पति हयो

ह्तस्याभयमदापयत् पश्चाभयेन चाश्वासितः ततः संजीवकं सतं वृषभं तं दमनकोनैषीत्केसरिणोन्तिकम् स चागतं तं प्रण
ते हृष्टः सिंहः कृतादरः उवाचैवं हतिष्ठ त्वं मत्पार्श्वे निर्भयोधुना तथेति तेन तत्र स्थेनाहृतः ततः पाक्रमात् उक्ष्णाय यान्यपि विसु
त्वस्तद्वेशाभस्तकेसरी ततो दमनको वादीत्खिन्नः करटकं रहः पश्य पश्य संजीवकहृतः स्वामी नावामवेक्षते एक एवामिषं भुंक्ते न
भागं नौ प्रयच्छति मूढबुद्धिप्रभुर्योग्यमुक्ष्णेनैनाद्य शिक्ष्यते कृतो मयैव दोषोयं यदेतं वृषमानयं तत्तथाहं करिष्यामि यथास्या
यं विनंक्ष्यति स्वस्थानव्यसने स्वैष निर्वर्त्स्यति यथा प्रभुः एतद्दमनकाच्छ्रुत्वा वोचत्करटकोप्य सः सत्वेन कर्तुमधुनाक्षम
स्तेन तद्वावानिति ततो दमनको वादीच्छ्रुष्यामि प्रज्ञया ध्रुवम् न स शक्नोति किं यस्य प्रज्ञा नापदि हीयते तथा च मकरस्येतो
वकहृतुः कथा स्मृता ॥ आसीत्कोपि वकः पूर्वं मत्स्याढ्ये सरसि स्थितः वृद्धमत्स्यास्तत्र पलायंते तस्य दृष्टिपथाद्ययात् अथान्यु
वस्त्वमिषानान्स मत्स्यान्ग्रहीतुं वकः इहागतो मत्स्यघाती पतथः कोपजाभावान् सजालेनाचिराद्धषान्गृहीत्वा निहनिष्यति
तच्छ्रुत्वा समस्व चो विश्वासो वोस्ति चेन्मापि अत्यल्पकात्ते सरः त्वकमहान्तमिह पीवरैः एतत्तत्र निवासार्थं नीत्वैकैकं क्षिपामि वः
तच्छ्रुत्वा सभये रूचे मत्स्यास्तं जडबुद्धिभिः एवं कुरु यथा विश्वस्ता वयं वयात्[illegible] इति ततो वकस्तानेकैकं मत्स्यान्नीत्वा शिलातले
विन्यस्य भक्षयामास स वहून्विप्रलंभ्य वकः दृष्ट्वा मीनान्नयंतं तं मकरस्तत्र [illegible]जातः एकैकं वक ते पश्चान्नयसि क्व तिमीनिति ततः
स्तमतदेवाह वको मत्स्यानुवाचयत् तेन भीतोऽवोचत्स मामपि नयेति तम् सोपि तं मांसगंधाद्बुद्धिरादायतं वकः उत्प
त्य प्रापयितं तयावद्वध्यशिलातलम् तावत्तत्रापश्यन्मीनास्थिशकलान्यत्र वीक्ष्य सः तं बुद्ध्वेमं मकरो वकं विश्वासभक्षकम् ततः शि
लातलन्यस्तमात्रस्तस्य च तत्क्षणात् वकस्य मकरो धीमांश्चकर्ताविकलः शिरः गत्वा च शेषमत्स्यानां यथावत्तमशंसत ते चाप्य
भिनंदंतुस्तं तुष्टः प्राणप्रदायिने प्रज्ञा नाम वलं तस्मान्निष्प्रज्ञस्य वलेन किं एतां च शृणु सिंहशशयोः कथामत्रापरां स्मृतं आसीत्कोपि व
ने सिंह एकवीरोपराजितः स च यं यं ददर्शात्र सत्त्वं तं तं न्यपातयत् ततः सोभ्यर्थितः सर्वैः संभूयात्र मृगादिभिः समभ्यर्च्य समं तत्र जगदे

नकोनामतथाकरटकोपरः ससिंहोजातुतोयार्थमागन्यमुनातटे तस्याश्रन्नादमश्रौषीत्संजीवककुद्मतः श्रुत्वाचाश्रुत
पूर्वंतंनन्नादंदिक्षुमूर्छितम् ससिंहोचिंतयन्कस्यवतनादोयमीदृशः नूनमत्रमहत्सत्वंकंचित्तिष्ठत्यपेसितम् तच्चिद्दृष्ट्वैवमां
हन्यात्तन्नाहात्पिप्रवासयेत् इतिसोपीतपानीयएवगत्वावनेस्थित ततःसिंहोनिगूढाकारमनुयायिषु अथप्राप्तोदमनकः
समंत्रीतस्यजम्बुकः तमवोचत्करटकंद्वितीयंमत्रिणंरहः अस्मत्स्वामीपयःपातुंगतोपीवेवतत्कथम् आगतस्त्वरितंभद्रप्र
ष्टव्योत्रेषकारणम् ततःकरटकोवादीद्व्यापारोस्माकमेषकः श्रुतत्वयानवृत्तांतःकिंकीलोत्पाटनात्कपेः नगरेक्वापिकेना
पिवणिजादेवतागृहम् कर्तुंप्रारब्धमभवद्भूरिसम्भृतदारुकं तत्रकर्मकराःकाष्ठमर्धकचोर्ध्वंपाटितम् दत्वातःकीलंयत्रस्व
स्थापयित्वागृहंययुः तावदागत्यतत्रैकोवानरःकाननोत्प्लुतः की[illegible]विभागेपिकाष्ठस्यास्मिन्नुपाविशत् नाड्यंतरेमुष्कमेतस्या
रिवतत्रोपविश्यचकीलमुत्पाटयामासहस्ताभ्यांनिष्प्रयोजनं निपत्यान्[illegible]कीलेनसहकाष्ठेनतेनच तत्रागद्वयसंघट्टपीडितां
गोममारच एवंनयस्ययत्कर्मसतत्कुर्वन्विनश्यति तस्मात्किंमृगराजस्यविज्ञातेनाशयेनतः एतत्करटकाच्छ्रुत्वाधीरोदमनकोब्रवी
त् श्रुतभूपप्रभोःप्राप्योविशेषःसर्वपाड्गुधेः कोहिनाममनकुर्वीतकेवलं[illegible]रणं एवंदमनकेनोक्तःसाधुःकरटकोब्रवीत् स्वेच्छया
तिप्रवेशोयोनधर्मःसेवकस्यसः इतिचोक्तःकरटकेनेदंदमनकोभ्यधात् [illegible]जेमात्मानुरूपंहि फलंसर्वोभिवांछति स्वानुयात्यस्यमा
त्रेणकेसरीयावतिष्ठपि एतच्छ्रुत्वाकरटकोवादीदेवंकृतेयदि कुप्यतिप्रभुर्न स्वामीतद्विशेषफलंकुतः अतोवकर्कशास्त्रव्याहिस्वजंतु
भिणवृत्ताः दुरासदाश्चविषमाईश्वराःपर्वताइव ततोदमनकोवादीत्सत्यमेतद्बुधस्तुयः स्वभावानुप्रवेशेनस्वीकरोतिशनैःप्रभुं ए
वंकुर्वित्तितेनोक्तस्ततःकरटकेनसः ययौदमनकस्तस्यसिंहस्यस्वामिनोंतिकं प्रणिपत्योपविष्टश्चसिंहःपिंगलकंसतम् स्वामिने
कृतसत्कारःक्षणादेवंविजिज्ञपत् अहंक्रमागतस्तावदेवभृत्योहितस्तव हितःपरोपिस्वीकार्योहेयःस्वोप्यहितोजनैः क्रीत्वान्येनापिस्व
ल्पेनमार्जारःपोष्यतेहितः अहितोहन्यतेयत्नाद्गृहजातोपिमूषकः श्रोतव्यंचहितैषिभ्योभूतेभ्योभूतिमिच्छता अपध्यैरपिवक्त

वृ.क
श.ल
१२

यं तैश्च कालहितं प्रभो तद्विस्मितोसि चेद्देव न ऊपासितेन निकुंषे पृच्छामि त्वदहं किंचिन्न चोद्वेगं करोषि चेत् एवं दमनकेनोक्तः सिं-
हः पिंगलकोऽब्रवीत् विश्वासार्होसि भक्तोसि तन्निःशंकं त्वयोच्यतां इति पिंगलकेनोक्ते वदद्दमनको धृष्टः देव पानीयपानार्थं तृषि-
तो गतवानपि तदपीतजलः किं त्वमागतो विमना इव एतन्नद्वचनं श्रुत्वा सम्यग्गंभीरोप्यचिंतयत् लक्षितोस्म्यमुना तत्किं भक्तस्यास्य नि-
गूह्यते इत्यालोच्याब्रवीत्तत्त्वं शृणु गोप्यं न तेस्ति मे जलपानकृते नात्र नादो दीर्घः श्रुतो मया स चात्मनोधिकसत्त्वोत्र जाने सत्त्वस्य कस्यचि-
त् भाव्यं शब्दानुरूपेण प्रायेण प्राणिनो यतः प्रजापतेर्विचित्रो हि प्राणिसर्गोधिकाधिकः तेन चेह प्रविष्टेन न शरीरं न मे वनं तस्मादितो
मयान्यत्र गंतव्यं कानने नैव कुत्रचित् इति वादिनमाह स्म सिंहं दमनकोद्यतम् [illegible]ःसत्त्रियता देव किं वनं त्यक्तुमिच्छसि जलेन भज्यते से-
तुः स्नेहः कर्णजपेन तु अरक्षितेन मंत्रश्च शब्दमात्रेण कातरः यन्त्रादिशब्दा[illegible]र्हि भवंत्येव भयकराः परमार्थमविज्ञाय न भेतव्यमतः
प्रभो तथा च भेरीगोमायुः कथयेयं श्रूयतां तथा कोपि क्षापि वनोद्दे गोमायुरभवत्पुरा स भक्षार्थी भ्रमन्ध्वनेनुच्चं प्राप्य भवं-
ध्वनं गंभीरमेकतः श्रुत्वा भीतो दृष्टिं ततो ददौ तत्र दृष्ट्वा च तां भेरीं मध्यप्रदेशनिपतितस्थितां किमीदृशोयं प्राणी स्यात्कोप्येवंरूपशब्द-
कृत् इति संचिंतयन् दृष्ट्वा निस्पंदां तामुपागतः यावत्स्पृशति तावत्तं शिविका प्राणी न प्रबुध्यत वातवेल्लत्स्फुरल्लभहतं च मधुरोद्भव-
शब्दं निरूपयंस्तस्याश्च स गोमायुर्जहौ भयं स्यात्किंचिद्भक्ष्यमत्रांतरिति बुद्ध्यात्र स दुद्धाराम् प्रविश्य वीक्षते यावत्केवले दारुचर्मणी
तद्दैवशब्दमात्रेण किं बिभ्यति भवादृशाः मन्यसे यदि तन्नत्र ततो हि ज्ञातुं व्रजाम्यहं इत्यूचिवान्दमनको गच्छ शक्तोसि चेद्यदि गदि-
तस्तेन सिंहेन सयत्नो यमुनातटम् तत्र शब्दानुसारेण यावत्स्वैरं स गच्छति तावत्तृणानि खादंतं वृषभं तं ददर्श सः तमत्यचांति-
कं तस्य कृत्वा तेन च संस्तवं गत्वा तस्मै स सिंहाय यथावत्तु शशंस तत् महाक्षः स तथा हृष्टः संस्तवश्च कृतो यदि तदिहानय
तं पुनस्त्वं यावत्पश्यामि कीदृशः इत्युक्ता स प्रहृष्टस्तं सिंहः पिंगलकं ततः वृषभस्य प्राहिणोत्तस्य पार्श्वं दमनकः पुनः एह्यागच्छ पति-
तुष्टस्त्वामस्मत्स्वामी मृगाधिपः इति गत्वा दमनकेनोक्तः स वृषभो भयात् यदा न प्रतिपेदे तत्तदा गत्वा पुनर्वनं तं निजस्वामिनं सिं-

२२१

राम
१२

क॰ को
शा॰ ल
११

तयाश्चिरोत्सुकः सप्रययौ स्वमाश्रमम्‌ ययौ स सोमप्रभभूपतिस्तां प्रियां समादाय निजां निजं पुरं शुकोपि मुक्तैव स वैहंगीतनुं ज
गाम धाम स्वतपोभिरर्जितम्‌ इतीह दूरांतरितोपि देहिनां भवत्यवश्यं विहितः समागमः इति नरवाहनदत्तो निजसचिवाद्गोमुखा
न्निशम्य कथां अद्भुतविचित्ररुचिरां शक्तियशोत्सुकस्तुतोष तदा ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलं
बके तृतीयस्तरंगः २ आदितः एकोनषष्टः ॥ ततो विद्याधरीयांच कथामाख्याय गोमुखः नरवाहनदत्तं तमुवाच सचिवा
ग्रणीः किंचिदेव महत्त्वेत्र लोकत्रयहितैषिणः सामान्या अपि कामादेमन्नेगांकृतिदुहृयः तथाच शूरवर्माख्योवभूवकुलपु
त्रकः राज्ञः कुलधराख्यस्य सेवकः ख्याततपौरुषः संग्रामादागतो जातु प्राप्ता शंकितो गृहे भार्यां स्वेनैव मित्रेण ददर्श स्वैर
संगतां दृष्ट्वा नियम्य स क्रोधं चिंतयामास धैर्यतः किं मित्रद्रोहिणैतेन पशुना निहतेन मे दुश्चारिण्यानया वापि पापया नि
गृहीतया किं करोम्यहमप्येनमात्मानं पापभागिनं इत्यालोच्य परित्यज्य तावुभावप्युवाच सः हंतो मया न युवयोरमद्रूपयं
पुनः पुनः नागंतव्यमितो भूयो मम दर्शनगोचरं इत्युक्त्वा तेन मुक्तौ तौ ययतुः क्वापि दूरतः स तन्यापरिणीयाभूच्छूरवर्मात्रनि
र्वृतः एवं देव जितक्रोधो न दुःखस्यास्पदी भवेत्‌ कृतप्रज्ञश्च विषये श्वविकृतु न बाध्यते तिरश्चामपि हि प्रज्ञा श्रेयसे न पराक्र
मः तथा च शृणु इमां सिंहवृषभाधिष्ठितां कथां आसीत्कोपि वणिक्पुत्रो धनवान्नगरे क्वचित्‌ तस्यैकदा वणिज्यायै गच्छतो
मथुरां पुरीं भारवोढा धुरं कर्षन्भरेण युगभंगतः गिरिप्रस्रवणोद्भूतकर्दमे स्खलितः पथि संजीवकाख्यो वृषभः पपातांगैः
विचूर्णितैः दृष्ट्वाभिघातनिश्चेष्टमसिद्धाश्वासनक्रमः निराशस्तं चिरात्यक्त्वा वणिक्पुत्रो जगाम सः सच संजीवको दैवात्समा
श्वस्तो वृषः शनैः उत्थाय शष्पाण्यश्नन्हूनस्वस्थतिमाप्तवान्‌ गत्वा च यमुनातीरे हरितानि तृणानि सः खादन्स्वच्छंदचारी च
सन्पुष्टांगो बलवानभूत्‌ व्यचरत्पीनककुद्सो महाहरवृषोपमः शृंगोत्पाटितवल्मीकः स च तत्रानदन्मुहुः तत्काले चा
भवत्तत्रनातिदूरे वनांतरे सिंहः पिंगलको नाम विक्रमाक्रांतकाननः मृगराजस्य तस्यास्तां मंत्रिणौ जंबुकावुभौ एकोदम

राम
९

२२०

सचविद्याधरेन्द्रोभूत्सागर्षिः सर्वशास्त्रवित् केनापिप्राक्तनाशुभशेषेणात्रशुकतांगतः तथैवतस्यभार्याचसाजाताप्सरसूकरी
सोयंशुकःपुराधीतंवेत्तिचैषतपोबलात् अथकस्मिंश्चिद्रांदृष्ट्वोस्याहासंतमपा एतांराजसदस्युक्ताकथाचैषोविमोक्ष्यते।
सोमप्रभश्चतात्रस्यसुतांह्यचरजन्मनि प्राप्स्यतीवनिषादीत्वमागतांमकरन्दिकां मनोरथप्रभातंचजानतेसंप्रतिभूमिपं रश्मि
मतेस्तुनिसुतंतंदैवपतिमाप्स्यति सोमप्रभोपिपितरंदृष्ट्वागत्वातदाश्रमं साम्प्रतंसप्रियाप्राप्त्यैशर्वमाराधयन्स्थितः इत्याख्याय
कपोतत्रपुलस्त्योत्वरमन्मुनिः अहंचजातिमस्मार्षंहर्षशोककरःस्थितः ततोयेनाहमभवंनीतस्तत्कृपयाश्रमम् समरीचि
मुनिस्तत्रगृहीत्वामामवर्धयत् जातपक्षश्चपक्षत्वसुलभाच्चापलादहं इतस्ततःपरिभ्राम्यन्विद्याधरैर्यप्रदर्शयत् निषादह
स्तेपतितःक्रमात्प्राप्तस्त्वदन्तिकम् इदानींचममक्षीणंदुष्कृतंपक्षियोदतो[illegible] इतिसदसिकथांसुदीर्घांतस्मिन्विदुषिशुकेवि
रतेचचित्रवाचि सदसिससुमनोमहीभृदासीन्मुदेतरंगितविस्मितान्तरात्मा अत्रान्तरेतेपरितुष्यशम्भुःस्वप्नेचसोमप्रभ
मादिदेश उत्तिष्ठराजन्सुमनोनृपस्यपार्श्वंव्रजप्राप्स्यसितत्रकन्याम् मुक्तालतात्वांपितृशापतोहिभूत्वानिषादीमकरन्दिका
त्या आरोपयतंस्वपितरंगतास्यराज्ञोन्तिकंतेषुगतासमाश्रमं स्मरिष्यति[illegible]तुविलोक्यजातिंवैद्याधरींसाविनिवृत्तशापा अ
सोन्यविज्ञानविरूढहर्षशोभीभविष्यत्यथसंगमोवाम् इतिभूमिपतिंनि[illegible]तेनिरनिशाःस्त्वाश्रमंगान्तथैवतांच अपरासम
नोरथप्रभाभगवद्भक्तकृपालुरब्रवीत् योरश्मिमान्मुनिसुतोभिमतोवरस्ते॥ ततःसमस्यतिपुनःसुमनोभिधानः आगच्छतमवी
ब्रूहिसस्वजातिंसद्यःस्मरिष्यतिशुभेतवदर्शनेन एवंतेसोमप्रभविद्याधरकन्याकेप्युच्यविभुना स्वप्नादिष्टेनृपतेस्तस्यसदःस्तु
मनसस्तदाययतुः सोमप्रभंतत्रचतंविलोक्यसंस्मृतिमकरन्दिकास्तां दिव्यप्रपद्येवनिजेवपुस्तजग्राहकंठेचिरशापमुक्ता सोपि
प्रसादाद्गिरिजापतेस्तांसंप्राप्यविद्याधरराजपुत्रीम् सोमप्रभःसाकृतिदिव्यभोगलक्ष्मीमिवाश्लिष्यकृतीबभूव सचापिदृष्ट्वैवमनो
रथप्रभास्मृतस्वजातिःसुमनोमहीपतिः प्रविश्यपूर्वंतमसश्च्युतान्तंमुनीन्द्रपुत्रश्चबभूवरश्मिमान् तयाचसंगम्यपुनःस्वकां

क॰क॰
श॰ल॰
१०

दुदंता च ततः स मकरंदिका सोमप्रभेण तेनाभूत्सद्योपहृतलोचना सोपि तां मनसा प्राप्य लक्ष्मीं रूपवतीमिव सतु कः सुकृती॰
पोस्या वरः स्यादिति चिंतयत् ततः स्वैरकथालापे तामहं मकरंदिकां मनोरथप्रभा चंडि कस्मान्नोद्वाहमिच्छति तच्छ्रुत्वा सापावो
चत्तां तयानंगीकृते वरे कथं विवाहमिच्छेयं तेन शरीराधिका हि मे एवं तथा सप्रणयं मकरंदिकयोदिते मनोरथप्रभावादीद्धतो मुग्धे
मया वरः तन्नागमप्रतीक्ष्याहिति ह्यासीन्मुदिते तया करोमि तन्न हि तह्माकमित्याह मकरंदिका मनोरथप्रभा साथ ज्ञातचित्ता जगाद तां
सखि सोमप्रभः पृथ्वीं भ्रांत्वा प्राप्तो तिथिस्तव तदस्यातिथिसत्कारः कर्तव्यः सुंदरि त्वया इत्याकर्ण्यैव जगदे मकरंदिकया तया आशु
तीरान्मया सर्वमिदमेतस्मै सांप्रतं अर्घमात्रीकृतं कामस्त्रीकरोतु यदिच्छा गा सृनः एवं तयोक्ते तस्मीन्निक्रमाद्भावेद्यत्तमितुः मनोरथ
प्रभा च कृतयोद्वाहनिश्चयं ततः सोमप्रभो लब्धधृतिस्तुष्टो जगाद तां तदाश्रममहं यामि साम्प्रतं तत्र ज्ञातुमे चिन्वान॰
पदवीं सैन्यमागच्छन्मयधिष्ठितं मामप्राप्याहिताशंकितं त्वगकेस्मराङ्गुच्छेत् तेनोक्ता सैन्यवृत्तांतं बुद्ध्वागत्य ततस्ततः निश्चित्य परिणे
ष्यामि शुभेङ्गि मकरंदिकां तच्छ्रुत्वा सा तथेत्येनमनैषीन्निजमाश्रमं मनोरथप्रभामेव जपांकारोपितं पुनः तावत्प्रियंकरो मंत्री तस्य सो॰
मप्रभस्य सः विचिन्वानस्तु पदवीं तत्रैवागात्ससैनिकः मिलिताय ततः पार्थिवो हृष्टो निजमंत्रिणे सोमप्रभस्तद्वृत्तांतं यावत्सर्वं च शंस॰
ति तावत्तस्य पोहूतः शीघ्रमागाम्यतामिति लेखेल्लिखितासंदेशमादायाग्रद्रतिकांत तेन सैन्यं समासाद्य सचिवात्सूचितेन सः पित्रा॰
ज्ञामनतिक्रामन्नगामेन नगरं निजम् ताते दृष्ट्वाहमेष्यामि न चिरादित्युवाच च मनोरथप्रभां तां स तं च देवजयं व्रजन् सोथ देवजयो गता
उक्त्वैवं मकरंदिकां तथैवाबोधयत्तेन जज्ञे सा विरहातुरा नोद्याने सा रतिं लेभे न गीते न सखीजने शुकानामपि सुश्राव न विनोदवती
गिरः नाहारमपि सा भेजे का कथा मंडनादिके प्रयत्ने बोध्यमानापि मात्राभ्यानग्रहीद्धृतिं उत्सृज्य विसिनीपत्रशयनं चाचिरेण सा
उन्मादिनीव भ्राम पित्रोर्हृद्वेगवाहिनी यदा न प्रतिपदे सा समाश्वासयतोस्तयोः वचस्तदा तौ कुपितौ पितरौ शापतस्तताम् नि
षादमध्यनिःश्रीके कंचित्कालं प्रतिष्यसि अनेनाथ शरीरेण स्वजातिस्मृतिवर्जिता इति शप्ता पितृभ्यां सा निषादभवनं गता॰ राम
निषादकन्या संवृत्ता तदैव मकरंदिका स चात्तुतनयत्तच्छोकात्तत्पितासिंहविक्रमः विद्याधरेश्वरः पत्न्या सह पंचत्वमाययौ १०

२१७

तावुभौ तावदेतद्द्वितीयामास्स्वगृहादवदन्मसखी उन्निद्राहारभूमौ तौ विनामुग्धो प्रतीक्षते तच्छ्रुत्वा शीघ्रमेष्यामीत्युक्त्वावस्याय चास्मितं
मुनिपुत्रं गताभूवंभीत्याहंपितुरंतिकम् ततः किंचित्कृताहारा यावच्चाहं विनिर्गता तावदाया सखी सा मामागत्यैवमब्रवीत् आगतो मुनिपुत्र-
स्तत्सह स सखो सखि। स्थितश्च प्रागनद्वारि स तवर्त्मसमावदत् मनोरथप्रभापार्श्वं महरश्मिमताधुना प्रेषितो व्योमगमनींविद्यांदेते
व पैतृकी प्राणेश्वरींविना तां हि मदनेन स दारुणम् दह्यमानो न शक्नोति प्राणान्धारयितुं क्षणम् तच्छ्रुत्वैवास्मि निर्गत्य तेन युक्तागयापि,
ना मुनिपुत्रकमित्रेण सखो चाहमिहागता प्राप्ता च तमिहाद्राक्षं मुनिपुत्रं विनामया तंड्रोक्रमेनैवसमंच्छन्नप्राणान्क्रमेप्रियं ततोहं तत्क्षणा
गाना निंदंती तनुमात्मनः प्रवेष्टुमैछमनलं गते तत्र तत्कलेवरे तावद्दिवावती यैव तेजःपुंजाकृतिः पुमान् आदाय तत्कलेवरं तदुत्पत्य गग
नंगतः अथाहमेकैव लेवाग्नौ पतितुं यावदुद्यता तावदुच्चरति स्मैवं गगनाद्दिव्यभारती मनोरथप्रभे मैवं कृथा भूयो भविष्यति एतेन मुनि-
पुत्रेण तवाकालेन संगमः एतच्छ्रुत्वापरावृत्य मरणान्नन्नीक्षिणी. स्थिता देहेह्यवबद्धाशा शशंकरार्चनतत्परा मुनिपुत्रसुहृत्सोपि गतो
मच्छापदर्शने इति तां वादिनीं विद्याधरी सोमप्रभाभ्यधात् स्थितास्येकाकिनी हि कपं सापि सखी क्वते एतच्छ्रुत्वा तमाहस्म सा विद्या-
धरकन्यका सिंहविक्रम इत्यस्ति नाम्ना विद्याधरेश्वरः तस्यानन्यसमा चास्ति तनया मकरन्दिका सा मे सखी प्राणसमा कन्या मद्दुःखदुःखि-
ता तया सखी प्रेषिताभूद्वार्तां ज्ञातुं इहागम ततो मयापि तत्सख्याः समक्षं कृतानिजा सखी तदंतिकं तेन स्थितास्म्येकैव सम्प्रति ए-
वं वदंती गगनादवतीर्णां तदैव ताम् स्वसखीं दर्शयामास तस्मै सोमप्रभा यत्कृतामयोक्तसखीवार्तां वर्णश्यामकारयत् सोमप्रभस्यउ-
द्वाहस्यामिघसमदामयत् ततो नीत्वा निशां सर्वे तत्र ते प्रातरुत्थिताः व्योम्नोवतीर्णं ददृशुर्विद्याधरमुपागतम् स च विद्याधरो देवजयो नाम
कृतानतिः मनोरथप्रभामेवमुपविश्य जगाद ताम् मनोरथप्रभे राजा वक्ति त्वां सिंहविक्रमः यावत्तव न निष्पन्नो वरस्तावन्न मत्सुता विवाह-
मिच्छति स्नेहात्त्वत्सखी मकरंदिका तदेतां बोधयागत्य येनोद्वाहे प्रवर्तते एतच्छ्रुत्वा सखीस्नेहात्ता विद्याधरकन्यका गंतुं प्रवृत्ता वक्ति स्म-
राजा सोमप्रभोपसः द्रष्टुं वैद्याधरं लोकं मनघकौतुकं मम ततस्तेनयमामस्योदन्नघासोत्रतिष्ठतु तच्छ्रुत्वा सा तथेत्युक्त्वा बाम्नासघं स-
खीसुता तेन देवजयोत्संगारोपितेन समं ययौ प्राप्ता तत्र कृतातिथ्या मकरंदिकया तया दृष्ट्वा सोमप्रभे कोयमिति सैरमपृच्छत तयोक्तत

विनोदाय कथ्यमानिकथां शृणु आसीत्कलिंगविषये नाम्ना शोभावती पुरी दिवीव शक्रनगरी वसतिः सुकर्मणां यां प्रद्युम्न इवैश्वर्यवीर्यातिश
यविश्रुतः प्रद्युम्ननामान्वर्थनृपतिः शशासाजितशासनः गुणापकर्षः चापेषु मुरजेषु पराहतिः युगेष्वेव कलिर्यस्या प्रज्ञासु तीक्ष्णता ए
कदेशे पुरात्तस्यान्नृपेण प्रतिपादितः यज्ञस्थलाभिधानोऽभूदग्रहारो बहुद्विजः तत्रासीद्यज्ञसोमाख्यो ब्राह्मणो वेदपारगः महाधनोऽग्निहोत्री
च पूजितातिथिदेवतः तस्य व्यतीते तारुण्ये मनोरथशतैः सुतः भार्यायामनुरूपायामेक एवोदपद्यत स वर्द्धे च पितुः सोऽस गृहे बालः सुल
क्षणः कृताभिधानो विधिवद्देवसोम इति द्विजैः प्राप्तषोडशवर्षश्च सविद्याविनयादिभिः आवर्जितजनोऽकस्माज्ज्वरेण प्राप पंचतां ततः प
तं तु स्नेहात्तमाश्लिष्य सह भार्यया यज्ञसोमः पिता शोचन्न दाहाय जहौ चिरं अथागत्य संसारगंधर्वनगरस्य न वेत्सि किं परावरज्ञोऽपि गतिं
वारिबुद्बुदभंगुरां ये समेः भूरितधराहर्म्यपृष्ठेषु हारिषु ललत्संगीतनादेषु रत्नपर्यंकवर्तिनः श्रीखंडप्रविलिप्तांगा वरस्त्रीपरिवा
रिताः विलसन्तूर्यमंगलात्माभूल्लोकेऽस्मिन्नराधिपः तेप्येककाः श्मशानेषु दृश्यन्ते यापितु चिताधिशायिनो यत्र दग्ध्याः क्रव्यात्कुलाकुलै
भिः शिवाभिर्वलितोयांताः कालेन कवलीकृताः तदेतद्वुत्शक्तिनाः केचित्त्राणेयाः कथयेत्का तदेतत्प्रेतमाश्लिष्य विहन्त्वं दकरोषि किं इत्याद्य
बोधयन्त्स्वामिलितास्ते द्विजततः ततस्तेन कथंचित्तं मुक्तमाबोध्य तत्सुतं शिविकायां गतप्राणं कृतप्रेतप्रसाधनं वांधवा वेशमादत्तुमिलद्द
द्भजनान्विताः श्मशानं प्रापयामासुः कोलाहलसमाकुलाः अत्रांतरे च तत्रासीच्छ्मशाने कोऽपि तापसः वृद्धः पाशुपतो योगी मठिकायां कृ
तस्थितिः वयसा तपसा चातिभूयसा सुकृशाततनुः विशालैर्भंगभीरुत्वः शिराभिः परिवेष्टितं नाम्ना वामशिवो भस्मपांडुरोमा कृताकृतिः विद्यु
त्पिंगजटाजूटो महेश्वर इवापरः स तापसोऽत्र तत्कालं दत्तोपालंभवेदितं मूर्खं शठं ध्यानयोगाद्यवलिप्तमलकृतं भिक्षाफलप्रनधं शिष्य
मंतिकवासिनं जगाद गच्छ त्वं जनकोलाहलं बहिः उत्तिष्ठ गत्वा च बहिर्विज्ञायागच्छ सत्वरं उक्तोऽत्राकस्मात्सर्वोऽपि श्मशाने तुमुलो रवः
इत्युक्तोऽपूर्वहणो तेन सशिष्यः प्रत्युवाच तं नाहं यामि स्वयं याहि भिक्षावेला ह्युपेति मे तच्छ्रुत्वावाच गुरुर्धिङ्मूर्खोऽरेरतत्परः अर्द्धांधप्रहरेया

सै

क.स.
शशां.

नेभिक्षां खल्वाद्यकाननं क्तैवं तेन स तेन क्रुद्धः कुशिष्यः प्राह तापसं धिग्जराजीर्ण नाहं ते शिष्यो नैव गुरुर्मम अहमन्यत्र यास्यामि वह पात्रमि-
दं स्वयं इत्युक्त्वान्याय ससापात्रम्मुक्त्वाग्रे दंडकुंडिके विहसन्नथ निर्गत्य मठिकातः स तापसः तत्रागाद्यत्र दाहाय मानीतः स द्विजार्भकः दृष्ट्वा तं
जनैर्नवयाशोच्यमानान्ययौवनम् योगी प्रवेष्टुं तद्देहं मतिं चक्रे जरार्दितः गत्वाचतुनरेकान्ते मुक्तकण्ठं प्ररुरोद च ननर्त्त स ततः क्षिप्रमंगहा-
रैर्याचितैः ततो विवेश योगात्तद्द्विजपुत्रकलेवरं क्षणात्स तत्तनुं त्यक्त्वा तपस्वी योगविद्यया तत्क्षणं रचितायां च चितायां सहसैव सः
लब्धजीवो द्विजसुतो वाप्योत्तस्थौ कृतजृम्भिकः तं दृष्ट्वा बन्धुवर्गस्य दिष्ट्या जीवति जीवति इत्युद्भूद्ध्वनो हास्य निखिलस्वजनस्य च अथामोक्ष्य-
न्व्रतं सर्वान् स योगीश्वरः स तान् विप्रपुत्रशरीरान्तःप्रविष्टस्तापसोऽब्रवीत् लोकान्तरं गतस्याद्य महापाशुपतव्रतं ग्राह्यं साक्षान्मया-
भाषादत्तं शरीरेण जीवितं अधुनैव च धार्यं तन्मत्तेकान्ते व्रतं मया जीवितं मे न्यथा नास्ति तद्यूयं यात यान्म्यहं इति सर्वांस्तांस्तत्रस्थान्संबोध्य
दृढनिश्चयः स गत्वान्यक्षेपयामास तं श्मशानकाकुलोत्तमी स्वयं च गत्वा गुप्ते तस्मिन्प्राक्पूर्वकलेवरं अभून्नवो महायोगी युवा भूतोऽन्यतोय-
यौ इति व्याख्याय वेतालः कथां निशि तदा पथि तं त्रिविक्रमसेनं स राजानं पुनरब्रवीत् राजन्ब्रूहि स योगीन्द्रः कस्मात्प्रविशन्परं प्ररोद च
ननर्त्तापि च कौतुकं महदत्र मे इति वेतालतः श्रुत्वा शापशङ्की स भूपतिः विमुच्य मौनं तं वेतं स्ववादी धीमतां वरः शृणु तद्वृद्धस्य योगिना-
यो महात्मनः स हसन् दृढ चिरायेदं शरीरं सिद्धिसाधनं पितृभ्यां लालितं बाल्ये स्वजाम्यद्येति दुःखितैः स जराक्रान्तापसोरोदीद्धहन्तेहाहिदुत्स्य-
जः नवं देहं प्रवेक्ष्यामि साधयिष्यन्ततोधिकं इति हर्षादनृत्यच्च कस्य न स्पृहिहियौवने एतत्तस्य वचो निशम्य नृपतेः स्कन्धात्समभ्युद्ययौ यावगाद्वेतालो
ऽन्तर्हितोऽन्तरगतः स्वं शिंशपापादपं राजासौ पुनरभ्यधावदधिकान्साहसः पुनः प्राप्तकल्याणं च ललं कुलाभिविजयि स्थैर्यं हि धीरात्म-
नो ॥ इति श्रीमहाकविसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके त्रिंशत्तरंगः ॥ ३० ॥ इति त्रयोविंशो वेतालः ॥ ततस्तां निशि रूपामसि-
ताग्निज्वलितेक्षणाम् श्मशाने भीषणे तस्मिन्चीरे रजनि राक्षसी घोरामगराणपत्रा जागत्वा तां शिंशपां नृ स त्रिविक्रमसेनस्तं तस्माद्वेता

१११

राम
८०

लमारदे स्कंधे कृत्वा चैनं यावत्प्रक्रामति स्म इवेवन् तावत्तस्मै भूयो वेतालो नरदेवमुवाच तं भो राजन्नहमुद्विग्नोऽनेन त्वद्गमनागमैः तदेकं मे महाप्रश्नमिमं कथयतः शृणु आसीन्मांडलिकः कोऽपि नृपतिर्दक्षिणापथे धर्माभिधानो धौरेयः साधूनां बहुगोत्रजः तस्य चंद्रवती नाम भार्या मालवदेशजा अभून्महाकुलोत्पन्ना नारीरत्नमौलिमालिका तस्यां च तस्य भार्यायां भूपतेरुदपद्यत एका लावण्यवती नामान्वर्थाभिधा सुता प्रदेयायां च तस्यां सुतायां धर्मभूपतिः उन्मूलितो भूमिमिलितैर्दायादैः राज्यभेदिभिः ततः पलाय्य निर्गत्य स देशाद्भार्यया सह दुहित्रा च तया रात्रावात्तसद्रत्नसंचयः मालवं प्रति च स्वैरं प्रस्थितः श्वशुरास्पदं विंध्याटवीं तया रात्र्या प्राप भार्यासुतासखः तस्यां प्रविष्टः सोऽटस्तुरिवावप्रणयशीकरैः निशानुयात्रां दत्त्वेव ययौ तस्य महीपतिस्थितः आरुरोहाथ पूर्वाद्रिं सक्षिप्ताद्रिकरो रविः मागाश्चोराटवीमेतामिति वारयन्निव ततोऽत्र स सुताजानिः क्षतांघ्रिः कुशकंटकैः पदातिः सन्प्रागच्छ भिल्लानां प्राप पल्लिकां परेषां प्राणसर्वस्वहारिभिः पुंभिरावृतां वर्जितां धार्मिकैः दुर्गां कृतांतनगरीमिव तत्र दृष्ट्वैव तं दूरात्सवस्त्राभरणं नृपं दस्यवो बहवो धावंछवरा विविधायुधाः तान्विलोक्य सुताभार्ये राजा धर्मो जगाद सः पुरः स्पृशन्ति वां म्लेच्छास्तदेतं हि शतावनं इति राज्ञोदिता राज्ञी वनमध्यं विवेश सः लावण्यवत्या सुतया साकं चंद्रवती भयात् राजाप्यसिलताचानो बहूंश्च मर्धयोत्रसः अवधीत्तान्बहूञ्छरैः शावरांछरवर्षिणः ततस्तेनाखिला पल्ली पल्लीपत्याज्ञया निपत्य तं प्रहारक्षतसर्वांगमवधीन्नृपमेककं गृहीताभरणे याते दस्युसैन्ये विलोक्य तं भर्तारं निहतं दूराद्गहनगुल्मान्तरस्थिता राज्ञी चंद्रवती सा तु दुहित्रा सह विह्वला पलायमाना गहनं दूरमन्यदगाहत तत्र मध्याह्नतापार्त्ता स्थित्वा मूले नि शाखिनो छायायां त्वविश्रविष्टासु शिशिरालिसहाधुगे एकदेशोऽत्र सरस्तीरदेशे कनरोसले साकंनाकारती श्रान्ता सुतासमुपाविशत् तावत्तद्वनमभ्यर्णनिवासी मृगयागते महामनुष्यः कोऽप्यागादश्वारूढः सपुत्रकः स चंडसिंहनामा तं पुत्रं सिंहपराक्रमं उवाच दृष्ट्वा तत्रैतयोः पांसुन्यस्तपदपद्धती एते सुरेखसुभगामनुसृत्यानुव्रजावो यदि स्त्रियौ वे तत्तयोरेकां स्वीकुरुष्व यथारुचि इत्युक्तवन्तं तं स्माह पुत्रः सिंहपराक्रमः यस्याः सूक्ष्माविमौ पादौ सा मे भार्यास्तु प्रति

वृक
शेसं.

भानिमे स्नाहि सत्यवचान्नूनं जाने सम्पुचिनाम मम रहस्यादानुयोगेयमेनरूपेण वचास्तव श्रुतिमस्तो वचः श्रुत्वा चंडसिंहो जगाद तं कैषा क
पाभवन्माता प्रत्यंहिगतादिवं नादृशोत्व कलत्रे च गते कान्यत्र वासना नच्छ्रुत्वासोपि पुत्रस्तं चंडसिंहमभाषत तातमेवमभार्यं हि श्रूसं,
गहप्रतेगंहं अन्यच्च मन्तदेवोक्ता गाथा किं न श्रुता तातया यत्र घनस्तनजघना नास्ति मार्गावलोकिनी कांता अजडः कस्तदनिगडं प्रविश
ति गहसंज्ञकं दुर्गं तज्जीवितेन मे तात न शापितोसि न ताय दि द्वितीयां मदभीष्टां भार्यां त्वं स्वीकरिष्यसि एतत्सुत्रवचः श्रुत्वा प्रतिपद्य च,
तत्सत्वः स चंडसिंहोनुसरन्पदपंक्तिं शनैर्ययौ प्राप्य तत्सरः स्थानं मुक्तातारौघमंडितां प्रमां चंद्रवतीं राज्ञीं तां ददर्श विभासितां
उपायपौसमुत्रेण सा कंतां च सकौतुकः सापि दृष्ट्वा तनुत्रस्यौ वित्रस्ता चौरशंकिनी. श्रुतेत्रासे नानास्तितौ चौरा सौम्यप्रतीरुमौ सुवेशौ कौ
चिदागतौ कृते नूनमिहागतौ इत्युक्ता सुतया राज्ञी यावद्दोलायते त्रस्ता तावदस्यावतीर्णस्तु चंडसिंहोब्रवीत् शुभे किं संभ्रमेण वामा वां प्रण,
याद्दृष्टमागतौ नहि अस्मान्निराशंके युवामिति हरनेत्रानलज्वालादग्धमन्मथपुण्यस्थिते रतिप्रीतीरिवारण्यमिदं सेवयमुपागते प्रविष्टस्य:
कथं चेह वननिर्मानुषे वने रत्नप्रासादवासार्हमिदं हि युवयोर्वपुः कथं वां गगनोत्संगयोग्यौ कठिनामिमां भुवं वा चरणौ भ्रान्तामिति
नौ मनसि व्यथा एषा च चित्रं युवयोः पतती धूलिरानने वातोद्धूताहतच्छायमावयोः ’’ तेसुत्व भवत्योरेष चांगोस्मिन्विलसत्पुष्पे
शिले किरणाग्रादहत्यस्मात्तु चंडः चंडदीधितेः तद्ब्रूतामात्मवृत्तान्तं हृपनेहृदयं हि नः इष्टेन शंकुमारण्ये स्थितिर्वः श्वापदाकुले ।
इत्युक्ता चंडसिंहेन राज्ञी निःश्वस्य सा शनैः लज्जाशोकाकुला तस्मै स्ववृत्तान्तमवर्णयत् ततो निःस्वामिकां मत्वा तामाश्वास्य च सात्मजां स्वी
चक्रे मधुरैर्वाक्यैश्चंडसिंहोनुरंजयन् आरोप्य चाश्वयोः पृष्ठे सपुत्रकां सपुत्रकः निनाय विन्नपउरीसम्रुह्यां वसतिं निजां सापि जन्मांतरगते
वावशांगीचकारतं अनाथा रुक्षपतिता विदेशे स्त्री करोतु किं ततस्तां सूक्ष्मपादत्वाद्राज्ञीं सिंहपराक्रमः चंडसिंहसुतस्तत्र भार्यां चंद्रवे
तीव्यधात् तत्सुतां तां च लावण्यवतीं नृपतिकन्यकां बृहत्वात्पादयोर्भार्यां चंडसिंहश्चकार सः प्राग्विसूक्ष्मबृहत्पादमुद्रापंक्तिद्वयेक्षणात्

११४

रम
८१

सत्रिविक्रमसेनस्तं स्कंधेनग्राहभूपतिः गृहीत्वा प्रस्थितं तं च वेतालः सोब्रवीत्पथि राजें क्रमविनोदार्थं कथयामि कथां शृणु अस्तीह ताम्रलिप्तीति
पुरी पूर्वांबुधेस्तटे चंडसिंहाभिधानश्च राजा तस्यामभूत्पुरि पराङ्मुखः परस्त्रीषु यो न संग्राममूर्धसु हर्ता च शत्रुलक्ष्मीणां न परद्रव्यसंपदां न
से कदा दाक्षिणात्यो राजपुत्रो जनप्रियः आययौ सत्वशीलाख्यः सिंहद्वारे स्वभूपतेः तत्र चात्मानमावेद्य नैर्धन्यात्तन्न्यपद्यत कर्पटं पाटयन्ना
सराजपुत्रैः सहापरैः ततः कार्पटिको भूत्वा बहून्यब्दानि तत्र सः तस्थौ कुर्वन्सदा सेवां नैवप्राप फलं नृपात् यदि राजान्वये जन्म निर्धनत्वं कि
मीदृशं निर्धनत्वेपि किं धात्रा कृतेयं मे महेच्छया अयं हि सेवमानं मामेवं क्लिष्टपरिच्छदं चिरं क्षुधावसीदंतं राजा नाद्यापि वीक्ष्यते इतिया
वत्स ध्यायंस्तत्र कार्पटिकस्ततः तावदाखेटकार्थं स निरगात्सैकदा नृपः तस्मिन्कार्पटिके धावत्यग्रे लगुडवाहिनि जगाम चाश्वपादातसु
तः सोप्यन्यमटवीं कृत्वाखेटं स तत्राजौ महान्तं सूकरं ततः तत्पदेन नृपश्छन्नमार्गे हारितसूकरः श्रांतो महावने सोथ राजा दिङ्मोह
माययौ एकः कार्पटिकस्त्वापतत्तं वातनाश्वपृष्ठगं प्राणानपेक्षेत्वाययौ पदातिः क्षुत्तृषार्दितः तं च दृष्ट्वा तथाभूतमन्वायातं स भूपतिः सस्ने
हमवदत्कच्चिद्वेत्सि मार्गं यथागतं तदाकर्ण्यांजलिं बद्ध्वा स तं कार्पटिकोभ्यधात् वेद्मि किंचित्क्षणं तावदिह विश्राम्यतु प्रभुः यावद्भू
मेखलामध्यमालिरेषा हि संप्रति देदीप्यते स्फुरद्रश्मिशिखाजालोज्झिनीपतिः एवमुक्तस्तदा राजा तं सोपरोधमभाषत तर्हि क्वापीह पानी
यं भवताप्रेक्ष्यतामिति तथेत्यारुह्य स ततस्तुंगं कार्पटिकस्तरुं नदीं दृष्ट्वावरुह्याथ तत्पथा तत्र निनाय तं तद्वाहं च विपर्याणीकृतं कृतावि
वर्तनं स्नात्वा शष्पकवलं विदधे विगतश्रमं कृत्वा स्नानाय राज्ञे च सोनुच्चवसनांचलात् प्रक्षाल्यापानयत्तस्मै हृद्यान्यामलकानि सः ।
एतानि कुत इत्येवं पृष्टं तं च स भूपतिः एवं विजिज्ञपज्जानुस्थितः सामलकांजलिः एतद्धि निरहं नित्यमतीतदशवत्सरः चरन्नाराधयन्दे
वमनेकांतमुनिव्रतं एतच्छ्रुत्वा स सत्यनाम सत्वशीलिकमुच्यते इत्युक्तस्तत्कृपाक्रांतो ह्रीतश्चाचिंतयन्नृपः धिङ्नृपाः क्लिष्टमक्लिष्टं येत्स्वेषु
न जानते धिक्च तत्परिवारं च यो न ज्ञापयति तथा इति संचिंत्य जग्राह स राजामलकद्वयं कृत्वा कार्पटिकस्यास्य कथंचिदनुरोधतः भुक्त्वा च

द्ध्वाशिरोरुहैर्घंटाशृंखलायांनिजंशिरः चिच्छेद तेनखड्गेनतच्छिन्नंचापतद्भुवि चिरंयावन्नायाति तं. तद्भ्रातातमीक्षितुं नत्रैवदेवीभवनेतत्क्षणाच्च
यौविवेशसः सोपिदृष्ट्वातमुत्कृत्तमूर्द्धानंभगिनीपतिं व्यामोहितस्तथैवस्वंशिरस्तेनासिनाछिनत्. सोपियावन्नायातितावदुद्भ्रांतमानसा
तद्देवीभवनंसापिययौमदनसुंदरी प्रविश्यदृष्ट्वापतिंभ्रातरंचतथागते हाकिमेतद्धतास्मीतिविलपंत्यपतद्भुवि क्षणाच्चोत्थायशोचंतीतावकां
डहतावुभौ किमसाध्वधुनानेनजीवितेनेतिचिंतयत् व्रजितप्रदेवींतांदेहत्यागोन्मुखीसती देविसौभाग्यचारित्रविधानैकाधिदेवते अध्या
सितशरीरार्द्धेभर्तुर्गौर्यरिपोरपि अशेषललनालोकशरण्येदुःखहारिणि हृतावेकपदेकस्माद्भर्ताभ्राताचमेत्वया नतुक्तमेतन्मयितेनित्य
भक्ताह्यहंत्वयि तन्मेश्रितायाःशरणंशृणुत्वेककृपणवचः एतांतावत्त्यजाम्यत्रदेहंभाग्योपहतातनुं जनिष्येदेविभूयस्तुयत्रकुत्रापिजन्मनि
तत्रतावेवभूयास्तांतौभर्तृभ्रातरौमम इतिसंस्तुत्यविज्ञप्यदेवींतांचनतांपुनः पाशंविरचयामासलतयाशोकपादपे तत्रापयतियाव
च्चपाशेकंठंविनस्यसा तावत्तत्रोच्चचारैवंभारतीगगनांगनात् माकृथाःसाहसंपुत्रिबालयाप्यपितेमुना सत्वोत्कृष्टेनतुष्टास्मिपाशमे
तंपरित्यज संश्लेषयशिरःस्वस्वंभर्तृभ्रातृकबंधयोः उत्तिष्ठतांतेजीवंतावेतौह्यावपिमद्वरात् एतच्छ्रुत्वैवसंत्यज्यपाशंहर्षाद्रुपेत्यसा अवि
भाव्यानिरभसाद्भ्रांतामदनसुंदरी बालाभर्तृशिरोभ्रातृदेहेनसमयोजयत् भर्तृदेहेनचभ्रातृशिरोविधिनियोगतः ततोक्षतांगौजीवंतौउभा
वुत्तस्थतुस्तौ शिरोविनिमयाज्जातसंकरौकाययोर्मिथः अथान्योन्योदितस्वस्वयथावृत्तांततोषिताः प्रणम्यदेवींशर्वाणींत्रयस्तेययुस्त्व
यः यांतीचदृष्ट्वातुकृतंशिरोविनिमयंतयोः विग्नाकिंकार्यतामूढासाभून्मदनसुंदरी तद्ब्रूहिराजन्कोभर्तातस्याःसंकीर्णयोस्तयोः पूर्वोक्तः
स्यात्त्वशापस्तेजानतोनब्रवीषिचेत् इत्याकर्ण्यकथाप्रश्नंराजावेतालतस्ततः सत्रिविक्रमसेनोत्रतमेवंप्रत्यभाषत यत्तस्यस्यतस्यतिशिरःसैव
तस्यापतिस्तयोः प्रधानंहिशिरोंगेषुप्रत्यभिज्ञाचतत्कृता इत्युक्तवतोनृपतेस्तस्मात्स्कंधात्पुनरलक्षितः सययौ वेतालःसचराजाजगामभूयस्तमा
नेतुं ॥ इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेशशांकवतीलंबकेत्रयोदशस्तरंगः ॥ षष्ठोवेतालः ॥ ततोगत्वापुनःप्राप्यवेतालंशिंशपातरोः

७क
शुघं

भावतीनाम राजधान्यभवत्पुरी तस्यामभूत्तत्र चगौर्यायतनमुत्तमं तस्यदक्षिणतश्चासीद्गौरीतीर्थाभिधं सरः तस्याषाढचतुर्दश्यां शुक्ला
यां प्रतिवत्सरं यात्रायां स्नातुमेतस्मिन्नानादिग्भ्यो महाजनः एकदा च तिथौ तस्यां स्नातुमत्रायथौ युवा रजको धवलो नाम ग्रामाद्ब्रह्मस्थलाभिधा
त् सोपश्यद्रजकस्यात्र तीर्थे स्नानागतां सुतां कन्यां शुद्धपटाख्यस्य नाम्ना मदनसुन्दरीं इन्दोर्लावण्यहारिण्या तया सहृतमानसः आन्विष्य तन्नाम
कुलं कामार्तो यगृहमाययौ तत्रानवस्थितिः स्थित्वा निराहारः तया विना दुःखी माता ततस्तस्मिन्नक्रुशं तन्मनोगते सागता विमलाख्यापयन्त्पुभर्त्रे न्य
वेदयत् सोप्यागमत्तथावस्थं दृष्ट्वा तं सुतमभ्यधात् किं विषीदसि पुत्रैवं दुष्प्राप्येप्यभीप्सिते सहिमद्याचितः शुद्धपटो दास्यति ते सुतां
अस्मान्नाहि वयं तस्मात्कुलेनार्थेन कर्मणा तं वेद्मि ह स मां वेत्ति तदेतन्नो न दुष्करं इत्याश्वास्य स तं पुत्रमाहारमादौ प्रवर्त्य च इत्युक्तो विमलान्वि
ष्टयौ शुद्धपटास्पदं ययाचे चात्र पुत्रस्य तस्यार्थे धवलस्य सः कन्यां तस्मान्स चास्मै तां प्रतिशुश्राव सादरं लग्नं निश्चित्य चान्येद्युस्तां स्वशु
द्धपटः सुतां धवलाय ददौ तस्मै तुल्यां मदनसुन्दरीं कृतोद्वाहश्च स तया साकं दर्शनरक्तया भार्यया स्वपितुर्गेहं जगाम धवलः कृती सुखस्थित
स्तस्याथ कदाचिच्छ्वशुरात्मजः तस्य मदनसुन्दर्या भ्राता तत्रागतोऽभवत् सत्कृतश्चाश्रयः सर्वैः स्वसाश्लिष्टाभिनन्दितः संबन्धिभिश्च कुशलो वि
श्रान्तश्च जगाद तान् अहं मदनसुन्दर्या जामातुश्च निमंत्रणे तातेन प्रेषितो यस्माद्देवपूज्योत्सवार्थिनः श्रद्धाय चैतत्तद्वाक्यं यथार्हैः पानभोजनैः
ते संबन्धादयः सर्वे तदहस्तमुपाचरन् प्रातर्मदनसुन्दर्या साकं स्वपत्न्या चैतेन सः सहितो धवलः प्रायाद्धृतं श्वाशुरं प्रति प्राप्य शोभावतीं तां
च पुरीमासन्नां स्तीयकः ददर्श निकटप्राप्तः स गौर्यायतनं महत् निजगाद च तौ भार्याश्यालौ श्रद्धयाततः एवमेतां भगवतीं पश्यामो देवतामि
ति अहं तावद्गजाम्येको युवामत्रैव तिष्ठतां इत्युक्त्वा धवलो द्रष्टुं देवीं तां स ततो ययौ प्रविश्यायतनं तस्याः प्रणम्य च विभाव्य च तामष्टादशदो
र्दण्डखण्डितोद्दण्डदानवां पदपद्मतलाक्षिप्तमहिषासुरमर्दिनीं सविधिप्रेरणोत्पन्नबुद्धिरेवमचिन्तयत् जीवोपहारैर्विविधैरिमां देवीं जना
यन्ति अहं तु सिद्ध्यै किं नैनां प्रीणयाम्यात्मोपहारतः इति ध्यात्वैव तत्कूर्मगर्भगृहाद्दादाय निजेनात् लग्नां केनापि यात्रिकैः कैश्चिद्देव्याः प्राक्प्रणतीकृतं व

७०२

रम
४९

स्वामी ज्ञानिनं तं ससंभ्रमः ज्ञानिन्निदानीं ब्रूह्यासु दुहिता मे क्व गता. तच्छ्रुत्वा सोऽब्रवीज्ज्ञानी राक्षसेनापहृतासा नीता विंध्याटवीं धूमशिखे
न वसतिर्निर्जना इत्युक्तो ज्ञानिना भीतो हरिस्वामी जगाद सः हा धिक् कथं सा प्राप्यते विवाहश्चाप्यहो कथं श्रुत्वैतत्तदा ह विज्ञानी धीरो भव नया.
मि वः तत्राधुनैव सुब्रेष ज्ञानी वदति तां स्थितां इत्युक्त्वा पूर्ववत्कृत्वा रथं सर्वायुधयुतं तत्रारोप्य हरिस्वामिज्ञानिशूरान्स्तु गामिनि तान्स प्रापया
मास क्षणाद्विंध्याटवीं भुवि ज्ञानिनाताम समाख्यातां वसतिं तत्र राक्षसः तत्र तं राक्षसं क्रुद्धं तयोः मानुषरक्षसोः चित्रास्त्रयोधिनोस्त्रयं रामरावणयो
रिव क्षणेन च समसंग्रामे दुर्धरस्यापि रक्षसः अर्द्धचंद्रेण बाणेन शूरस्तस्याच्छिनच्छिरः हते रक्षसि तां सोमप्रभां प्राप्तां तदासदानं आरोप्य वि
मानरथेनाजग्मुस्ततोऽखिलाः हरिस्वामिगृहं प्राप्य ते बालग्ने सुपस्थिते ज्ञानिविज्ञानिशूराणां विवादश्चाभून्महान् ज्ञानी जगाद ना.
हं चेज्ज्ञानी यातदियं कथं प्राप्येत कन्या गूढस्था देह्याम ह्यमसौ ततः विज्ञानी तद्वदत्ताहं कुर्यां चेद्व्योमगं रथं गमागमौ कथं स्यातां देवानामि
व वः क्षणात् कथं स्याद्रथं युद्धरथिनो रक्षसा सह तस्मादियं मिप्रदेयालग्नाप्येषपाजितः शूरोऽप्युवाच कन्या चेत्राहं न राक्षसं रणे
हन्यां वा भ्यां कृते यत्नेऽपि ना कन्या यत्रानयेत् तन्मह्यमेषा दातव्या एवं तेषु विवादिषु हरिस्वामी क्षणं तूष्णीमासीद्दुःखान्तमानसः तत्कस्मात्त्वं दे
येति राजंस्त्वं वद तु मे भवान् न वदिष्यसि ज्ञानं चेत्तत्ते मूर्द्धा स्फुटिष्यति इति वेतालतस्तस्माच्छ्रुत्वा मौनं विहाय च स त्रिविक्रमसेनस्तमुवाचैवं मही
पतिः शूराय सा प्रदातव्या येन प्राणपणोद्यमात् अर्जिता बाहुवीर्येण हत्वा तं युधि राक्षसं ज्ञानिविज्ञानिनौ तस्य दारापरिकरौ कृतौ सदा गण
कतक्षाणौ परोपकरणे न किं इत्युक्ते मनुजपतेर्निशम्य तस्य स्कंधाग्रात्सपदि स पूर्ववज्जगाम वेतालो निजपदमेव सोऽपि राजा सोद्वेगः पुनरपि
तं प्रतिप्रतस्थे ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके द्वादशस्तरंगः ॥१२॥ पंचमो वेतालः ॥ ततो गत्वा पुनस्तस्मात्प्रा
प्यतं शिंशिपाद्रुमात् वेतालं प्राग्वदादाय स्कंधे मौनेन भूपतिः स त्रिविक्रमसेनोऽत्र यावदागच्छति द्रुतं तावत्तत्पथि वेतालो भूयोऽप्येवमुवाच
ते राजन्सुधीः सुमतस्त्वं भवांस्तेन प्रियोऽसि मे अतो विनोदिनीं चित्रां कथां प्रश्नं च मे शृणु आसीद्राजा यशःकेतुरित्याख्यातो महीतले तसशो

लासिनीसङ्गे आसीदीश्वरवर्मातततोत्राकृतदारसङ्ग्रहः स्वगृहे एवंनरेषुवनिताहृदयेकदाचिन्नूढाहृतेवसतिसत्यकथालवो
पि तस्मादसाध्यगमनासुसदैवतासुश्वभ्राटवीष्विवरमेतनभूतिकामः इतिमरुभूतेर्वदनाच्छ्रुत्वासयथावदालजालकथाम्
नरवाहनदत्तःसप्रज्ञायस्तगोमुखोदिस्तुतः ॥ इतिश्रीमहसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेशक्तियशोलंबकेप्रथमस्तरंगः १
आदितःसप्तपंचाशः ५७ ॥ एवंवेश्यास्वसद्भावेकथितेमरुभूतिना आचख्यौगोमुखोधीमांस्तद्वत्कुमुदिकाकथाम् आसीद्विक्र
मसिंहाख्यःप्रतिष्ठानेमहीपतिः व्याधायिविधिनातथ्योयःसिंहत्वविक्रमे यस्यास्वरस्यसुभगानदीनप्रभवाप्रिया अलंकारत
नुर्देवीशशिलेखेतिचाभवत् तमेकदास्वनगरेस्थितंसम्भूयगोत्रजाः पंचाशद्गृहमागत्यराजानंपर्यवेष्टयन् महाभटोवी
रबाहुःसुबाहुःसुभटस्तथा नृपःप्रतापादित्यश्चसर्वेप्येतेमहाबलाः तेषुसामादियुंजानंनिराकृत्यस्वमंत्रिणं र
जाविक्रमसिंहोसौयुद्धायैवाविनिर्ययौ प्रवृत्तेशस्त्रसंपातेसन्न्यः [illegible] द्वयोः शौर्यदर्पाद्गजारूढःप्रविवेशाहवंस्वयं यत्रद्वि
तीयंदृष्ट्वातद्दलयत्नेद्विषांचमूम् महाभटाद्याःपंचापिराजानोद्यामतेस्मिन् तद्दलेचसमंभूयसर्वेष्वभिधावति बलवि
क्रमसिंहस्यतदल्पमभज्यत ततोनंतगुणान्दृष्ट्वामंत्रीपार्श्वस्थितोब्रवीत् भग्नमस्मद्दलंनावजयोनास्तीहसाम्प्रतम् विघु
यास्मान्कृतस्त्वापबलवद्विग्रहस्त्वया तत्क्रियतामधुनापीदंमदीयंवचनं [illegible] अवरुह्यद्विपादस्मादारुह्यचतुरंगमम् एह्यन्यवि
षयंयावोजीवज्जेतास्यरीन्पुनः इतिमंत्रिगिरास्वैरमवतीर्यचवारणात् [illegible]रूढःसममतेनस्वबलान्निर्ययौपुनः ययौचवेशाच्छ
न्नःसन्नासहितस्तेनमंत्रिणा राजाविक्रमसिंहोसौक्रमादुज्जयिनीपुरीं तस्यांकुमुदिकाख्यायाःप्रख्यातवसुसंपदः मंत्रिद्वितीयो
वसतिंविलासिन्याविलासिन्याविवेशसः अकस्मात्तंगृहायातंदृष्ट्वासाचव्यचिंतयत् पुरुषातिशयःकोपिममायंगृहमागतः
तेजसालक्ष्यतेस्त्वेवमहाराजेतिसूच्यते तन्मेयथेप्सितंसिद्ध्येदीदृक्कस्त्वीकृतोभवेत् इत्यालोच्यतमुत्थायस्वागतेनाभिनंद्यच चक्रा
रमहृदातिथ्यराज्ञःकुमुदिकासास्मा विश्रांतंचजगादैतंराजानंसाक्षणांतरे धन्याहमद्यसुकृतंप्राक्तनंफलितंमम देवेनस्वय

वे.क.
श.ल.
५

मागात्पयत्नहमेऽपविचिते स्वकृतेन प्रसादेन क्रीता दासीयमस्मि ते यदस्ति मे हस्तिग्रामं हयानां देशपायुतं मंदिरं वल्लभ्यं
ततदायत्तमिदं तव इत्युक्त्वा सा ऊर्मुदिका राजानं तमुपाचरत् स्नानादिनोपचारेण महार्हेण हसंत्रिकम् ततस्तन्मंदिरं साकं
तया तत्रार्पितस्त्वया राजा विक्रमसिंहो सो विन्नस्तस्यैव पापस्तुते बुभुजे द्रविणं तस्याया चके भोदंदेचसः न च सादर्शीयन्न स्य
विकारं तु ध्यातिस्म तु अहो मय्यनुरक्तेयमिति तुष्टतनोन्नृपम् तं तोऽतं तयु गुणैर्मंत्रीरहा वाद्रीत्सह स्थितः वेश्यानां देवसद्भावो ना
स्त्येव ऊर्हते पुनः यत्ते ऊर्मुदिकामक्षिं न जाने तत्र कारणं एतत्तस्य वेश्यकृता सा राजा जिनगादतम् सेवं ऊर्मुदिका क्षणेन
पिमुंचति मत्कृते न चेत्तस्ते षित दहं प्रत्ययं दर्शयामिति इत्युक्त्वा तेस वेरराजा व्याजमयंव्यधात् शनैः कृशीकृत्य तनुं मिं
तपानोल्पभोजनैः चकार मृततमात्मानं निश्चेष्टं लुठितांगकम् ततोऽश्रु प्रशिविकां निर्ध्य परिजनेन सः श्मशानं शोचता नंतं
गुणोऽहनकटुःखिते सा च शोकान्कुमुदिका वार्यमाणापि बांधवैः आगत्य तेनैव समं समारोहच्चितोपरि यावत्तु दीपितो वह्निस्ताव
दभ्यागतो सत्तां बुद्ध्वा ऊर्मुदिकां राजा समुत्तस्थौ सज्जृंभिकम् [illegible] दिशादिष्टोनिवादिनः सर्वे ऊर्मुदिकायुक्तानिं
न्युस्तं स्वगृहं मुदा अथोत्सवे कृते प्राप्तः स राजा प्रकृतिरहः [illegible] सोऽहं मंत्रिणम् ततस्तसोऽब्रवीन्मंत्रीन प्रत्येम्य
वमप्यहम् अस्त्यत्र कारणं नूनं तत्पश्यामोऽत्र निश्चयं प्रकाशकामस्तामानमसेयेन तदर्पितम् वलंमित्रवलं चाद्य प्राप्यह
रिकून्नुरणे इति तस्मिन्वदत्येव मंत्रिण्यायायोऽपुनः प्राघुक्तः [illegible] भिर्विलुषो व्याघ्रः शाश्चिले
खानुलोकतः देवी राज्ञी मृषा श्रुत्वा विपत्तिं वह्निमाविशत् [illegible] हा देवि हासती त्यादिवि
लल्लाप स भूपतिः ततः क्रमेण दित्सानत त्वा ऊर्मुदिका च सा [illegible] वाच भूपतिम् प्रागेवममनादिष्टं किं देव
नाधुनापि तेन [illegible] सबलैः क्रियतामरि [illegible] इत्युक्तः स तया कृता तव धीनेरधिकं वलम् [illegible] मित्रस्य राज्ञो वलं व
लोनिकम् तहलैः स्ववलैश्चैव सहगतानि हत्यमारं पंचापि [illegible] राजा [illegible] ऊर्मुदिकां सोऽब्रवीत्

इतितस्मा० २

राम
५

२१४

रहःस्थितां प्रीतोस्मितेतेनाभीष्टंकिंकरोम्युच्यतामिति अथावोचत्तुमुद्रिकासत्यंतुष्टोसिचेत्प्रभो तदुद्धरहृदःशल्यमेकंममचि
रस्थितं उज्जयिन्यांद्विजसुतंश्रीनाममेप्रियं राज्ञातेनापराधेनहृतंतस्माद्विमोचय दृष्ट्वातंभाविकल्याणमुन्नमेराजलक्षणैः एतत्
कार्यक्षमंदेवमन्त्रासेवनवन्महं अभीष्टसिद्धिनेष्वादारोहंतच्छिन्नामपि विफलंजीवितंममवाविनातंविप्रपुत्रकं एवमुक्तवतींताञ्च
राजावोचद्विलासिनी साधयिष्याम्यहंतत्तेधीरास्वभवनेभव इत्युक्त्वामंत्रिवचनंसंस्मृत्याचिंतयच्चसः सत्यंवेश्यासुसद्भावःप्रो
क्तोनैतद्गुणेनमे अनन्तपूरणीयेयावराकाःकामनामया इतिसंचिन्त्यसबलःसतयोज्जयिनीमगात् श्रीधरंमोचयित्वातंदत्वाच
द्रविणंवहु यथात्तुमुद्रिकांतत्रप्रियसंगमसुस्थिताम् आगात्सचस्वनगरंमंत्रिमन्त्रमलंघयन् क्रमाद्विक्रमसिंहोसौबुभुजेसकलां
महीं एवंहृदयमज्ञेयमगाधंवेश्ययोषिताम् इत्याख्यायकथांतस्मिन्निवृत्तेवगोमुखे नरवाहनदत्ताग्रेजगादाथतपन्तकः दे
वनप्रत्ययःस्त्रीषुचपलासुविलास्वपि चिरंदोषविनश्चाह्यावेश्यास्त्रा[illegible]वेदा इहैवयन्मयादृष्टमाश्चर्यंवच्मितच्छृणु बलव
र्माभिधानोभूद्धनामेववणिक्पुरि चन्द्रश्रीस्तस्यभार्याभूत्साचवातायनाग्रतः भव्यंशीलहरंनामददर्शकंचिद्वणिक्सुतं सखीगृहे
तमानीयतत्सुखेनैवतत्क्षणं अरंस्तमदनाक्रान्तातेनसाकमलक्षिता नित्यंचैसासमंतेनयावत्सारमतेतथा तावत्संगिनीज्ञा
तासमग्रैर्भर्तृबान्धवैः एकस्तुबलवर्मातांनाज्ञासीदस्याःपतिः प्रायेणमुग्धोदोषंशीलस्त्रीहृताधीर्नेक्षतेजनः अथदाहज्वरस्त
स्यसमभूद्बलवर्मणः तेनचंडामवस्थांसक्रमात्प्राप्तवान्वणिक् तदवस्थेपितस्मिंश्चतज्जायासादिनेदिने अगादुपपतेस्त
स्यानिकटंस्वसखीगृहे नषेवचास्यांतिहृंस्तामन्यद्धात्स्यतिमृतेततः अथकृत्साचतद्बुद्ध्वानमापेक्ष्याशुकामुकं आरोहच्चसमंतेन
पत्यासातत्कुचाचितां स्वजनैर्वार्यमाणापिशीलज्ञैःकृतनिश्चया इत्यदुरवधार्यैवस्त्रीचित्तस्यगतिःकिल अन्यासक्तिंचकुर्वन्तिम्रि
यन्तेचपतिंविना एवंतपन्तकेनोक्तःक्रमाद्धरिशिखोभ्यधात् ॥ अत्रापिदेवदासस्ययद्वृत्तंतन्नकिंश्रुतं कुटुम्बीदेवदासाख्योग्रामेसह्य
भवत्पुरा दुःशीलेतिचतस्यासीन्नाम्नान्वर्थेनगेहिनी तांचान्यपुरुषासक्तांविविदुःप्रातिवेश्मिकाः एकदादेवदासोसौकार्याद्राज

क·सा·
श·ल
६

उलंघयौ आनीय सा च तत्कालेन तज्जायांतद्वेषिणी गृहस्योपरिभूमौ तां निदधे परगृहं आगते च ततस्तं सा देवदासं ततः पति
निशीथे तेन जारेण सुखसुप्तमघातयत् विसृज्योपपतिं तं चास्थितान्तस्त्रीनिशाक्षये निर्गत्य चक्रन्द हतो भर्ता मे तस्करैरिति ततोऽत्र
बंधवोभ्येत्य दृष्ट्वावोचन्नयं यदा चौरैर्हतः कथं नीतं न किंचिदपि तैरितिः इत्युक्त्वात्रस्थितं बालं पप्रच्छुस्ते तदात्मजं तातो हतस्ते केने
ति ततः सोस्य दृष्टमब्रवीत् एष हि भूमाविहागतस्सकोपासीत्पुरुषो दिवा रात्रौ तेनावतीर्यैव तातो मे प्रसुप्तो हतः अम्बा तु मां गृहीत्वादे
तानपार्श्वात्तु चोत्थिता इत्युक्ते शिशुना तेन ज्ञात्वा भार्याजारेण तं हतम् जगृहुर्बंधवोन्विष्य तज्जारं तं तदैव ते स्वीकृत्य तं शिशुं ते चतुः
ष्ठीलां निरवासयन् इत्यन्यैरज्ञातदुष्टा स्त्री भुजंगी हन्त्यसंशयं एवं हरिशिखेनोक्ते बभाषे गोमुखः पुनः किमन्येनेह यद्वृत्तं वज्रसा
रस्य संप्रति वत्सेशसेवकस्येह हास्यं तच्छ्रूयतामिदं तस्य शूरस्य कांतस्यानुरूपा मालवोद्भवा वज्रसारस्य भार्याभूत्स्वशरीराधि
कप्रिया एकदा तस्य भार्यायास्तस्याः पुत्रान्वितः पिता निमंत्रणाय मालवात्सोत्कंठोभ्याययौ स्वयं वज्रसारेण सत्कृत्य तेन स राज्ञे निवेद्य च
निमंत्रितस्तेन समं सभार्यो मालवं ययौ मासमात्रं च विश्रम्य सोऽत्र श्वशुरवेश्मनि इहागाद्राजसेवार्थं तद्भार्यातातसत्तत्र सा ततो दिनेषु
यातेषु वज्रसारमुपेत्य तं अकस्मात्क्रोधनो नाम सुहृदेवमभाषत भावसोत्वं हित्यक्ता किं गृहे नाशितं त्वया तत्रान्यपुरुषासंगः पाप
याहि कृतस्तया आगतेन ततोद्यैतद्दासेन कथितं मम मा मंस्था वितथं तस्मान्ने गृहे तावत्कापरा इत्युक्त्वा क्रोधने याते स्थित्वा मूढ इव
क्षणं अचिंतयद्वज्रसारः शंकनीयं भवेदिदं आज्ञायकेविसृष्टेपि नान्यथानागता कथम् तदेतां स्वयमानेतुं यामि पश्यामि किं भवेत्
इति संकल्प्य पित्रैव मालवे श्वशुरं स तम् अनुज्ञाप्य गृहीत्वा तां भार्यां प्रस्थितवांस्ततः गत्वा च दूरमध्वानं स युक्त्वा वंचितानुगः उत्पथे
नाविशद्भार्यामादाय गहनं वनं तत्रोपविश्य मध्ये तां विजने वदति स्म सः त्वमन्यपुरुषासक्तेत्याप्तान्मित्रान्मयास्फुटम् मया चात्र स्थिते
नैव यत्साहूतासि नागता तत्त्वं ब्रूहि नो चेद्धाकरिष्यामि निग्रहं तव तच्छ्रुत्वा तमवादीत्सा तवैष यदि निश्चयः तत्किं पृच्छसि मां यत्ते रोच
ते तत्कुरुष्व मे इति सावज्ञमाकर्ण्य वचस्तस्याः सकोपतः वज्रसारस्तरौ बद्ध्वा लताभिस्तामताडयत् वस्त्रं हरति यावच्च तस्यास्तावद्विलो

राम
६

२१७

कनाम नगरीरिसामूत्तस्यांतस्याजायततद्गिरा: ततोनिवेश्यपर्यङ्केतांरन्तुमाश्लिष्टवानिस्मसः नैच्छत्तिस्मचसातेनप्रार्थ्यमानाजगादच लताभिस्ताडिताबद्धायथाहंभवतातथा यद्यहंताडितास्मिततइच्छामिनान्यथा तथेतिप्रतिपेदेतत्सचव्यसनमोहितः लतासा रीकृतचित्तंवज्रसारोमनोभुवा ततःसहस्तपादान्तेसाबबन्धदृढंततो ततक्षुरेणैवबद्धस्यकर्णौनासांचकर्त्तच गृहीत्वातस्यशस्त्रंच वासांसिचविधायसा पापापुरुषवेशस्थायथाकाममगमत्ततः वज्रसारस्तुतत्रासीच्छिन्नश्रवणनासिकः गलताशोणितौघेनमानेन चनतानतः अथतत्रागतःकश्चित्सुहृद्धर्म्यंवनेभिषक् दृष्ट्वातंकृपयामुञ्चत्साधुःसनीतवान्गृहं ततश्चाश्वासितस्तेनशनैःस्वगृहमा गमत् सवज्रसारोनचतांचिन्वन्प्रापस्वगेहिनीम् अवर्णयच्चतेनैतत्सवृत्तान्तंक्रोधनायसः तेनापितत्रराजाग्रेकथितंसर्वमेवतत् अयेनिष्कोषामर्षःस्त्रीभूतइतिभार्यया पुंवेशोपहृतोनूनंनिग्रहंपुंस्त्वेकृतः इतिराजकुलेसर्वजनोपहसितोपिसः वज्रसारोहैवास्तेवज्रसारेणचेतसा तदेवंकस्यविश्वासःस्त्रीषुदेवेतिगोमुखेनोक्तेनिर्वन्यथभूयोपिजगादमरुभूतिकः अप्रतिष्ठमनस्त्रीणामत्रापिश्रूयतांकथा ॥ एवंसिंहबलोनामराजाभूद्दक्षिणापथे तस्यकल्याणवत्याख्यासर्वान्तःपुरयोषितां प्रियामालवसामन्तः सुताभार्याबभूवच तयासहसराज्यस्थस्त्रासन्दायादनिरेवच निष्कासितोभूत्संभूयभिर्देशात्स्वगोत्रजैः देवीद्वितीयःप्रच्छन्नंसायुधो ल्पपरिच्छदः सप्रतस्थेततोराजामालवंश्वशुरास्पदम् गच्छन्पथिचसोटव्यांसिंहमाधावितंपुरः शूरःखड्गप्रहारेणद्विधाचक्रेव हेलया वनद्विपंचगर्जन्तमापातंमण्डलेनसन् खड्गच्छिन्नकराग्रंकृत्वातंसोपातयत् एकाकीतस्करंश्चमूर्द्धिदलन्नवपङ्कजाः स मायारण्यविक्रान्तःकरीकमलिनीरिव एवंमार्गमतिक्रम्यदृष्टाद्भुतविक्रमः मालवंप्रापदेवींसंसोब्रवीत्ससागरः नमार्गेकृत मेतन्मेवक्तव्यंपितृगृहेत्वया लज्जतेदेविकाश्लाघाक्षत्रियस्यहिविक्रमे इत्युक्त्वाचतयासाकंप्राविशत्तत्पितुर्गृहम् सम्भ्रमात्तेनप श्चान्निजेन्दत्तोन्नमुक्तवान् सम्मान्यदत्तहस्त्यश्वस्तेनैवश्वशुरेणसः राजानीकाभिधास्यागाज्ज्ञातिबलिनोन्तिके देवीन्तुकल्या णवतींभार्यांतांपितृवेश्मनि तत्रैवस्थापयामासविपक्षविजयोद्यतः तस्मिन्प्रयातेयातेषुदिवसेष्वेकदाचसा देवीवातायनाग्र

थ.क स्याकंचित्पुरुषमैक्षत स दृष्ट एव तद्रूपेण तस्याश्चित्तमपाहरत् स्मरेणाकृष्यमाणा च तद्गुणैः सा व्यचिंतयत् जाने हं नायं
पृ.ल पुत्राद्यन्सुरूपोन्यो न शौर्यवान् धावत्येव तथाप्यस्मिन्पुरुषे वत मे मनः तद्यदस्तु भजाम्येनमिति संचिंत्य सा तदा सख्यै रहस्य
७ धारिण्यै स्वाभिप्रायं शशंस तम् तयैवानाय्य रात्रौ च वातायनपथेन सा अंतःपुरे तं पुरुषं रज्जूत्क्षिप्तं न्यवेशयत् स प्रविष्टोत्र
पुरुषो नैवाध्यासितुमोजसा शशाक तस्याः पर्यंकं न्यषीदत्त्वधासने तद्दृष्ट्वा बत नीचोयमिति यावद्विषीदति राज्ञी सा तावद
द्रागादुपरिष्टाद्भ्रमन्नहिः तं विलोक्य भियोत्थाय सहसा पुरुषोत्र सः धृत्वा सद्यो भुजंगं जघानासिफलेन तम् विपन्नपतितं तं
च गवाक्षेणाक्षिपद्बहिः हर्षेण तत्र यो नीलीं ननर्त स च कातरः नृपं तं वीक्ष्य विग्ना सा कल्याणवती भृशं दध्यौ धिग्धिग्धिक्किमेतेन
निःसत्त्वेनाधमेन च दृष्ट्वैव तद्विरक्तां तां चित्तज्ञा च तत्सखी निर्गम्यापुप्रतिनिर्गत्य जगाद कृतसंभ्रमा आगतस्ते पिता देवि तदयं या
तु स्मृति यथागतेनैव पथा त्वं गच्छ त्वरितं पुनः एवं तयोक्तो निर्यातो रज्ज्वा वातायनाद्बहिः भयाकुलः स पतितो न दैवात्स च ततो गतः
गते तस्मिंस्ततो वाच तां सा कल्याणवती सखीम् सविस्मयं कृतनीचोयं [illegible] कृतः ज्ञातं तया मे हृदयं चेतो हि मम दह्यते भर्ता मे
व्याघ्रसिंहादीन्निपात्यापकृते क्रिया अयं तु भुजंगहत्याहीनसत्त्वः प्रनृत्य हृष्टः हर्षं पतिहिता कस्मिन्स्त्रीणां कृते रतिः तदप्रतिष्ठित
मतिं धिक्स्त्रीणां धिगधवाः स्त्रियः या धावन्त्यग्रपौहिताः कर्पूरं मक्षिका इव इति जातानुतापा सा राज्ञी नीला निशा ततः प्रतीक्षमाणा भर्ता
रं मासीन्नतपितुर्गृहे तावत्स दत्तान्यवलोगजानीकेन भूभृता गत्वा तत्रोत्तरजान्यं च पापान्निहत्य वलीवधीत् ततः स संप्राप पुनः
स्वराज्यमानीय भार्यां च पितुर्गृहात्तां प्रपूर्य तेन च सुखं रंधनी घैर्निष्कंटकां क्ष्मां सुचिरं शशास इति प्रवीरे सुभगे च मत्त्वा नाविवेकि
नीनामपि देवयोषितां चलं मनो धावति यत्र कुत्रचिद्विलुब्धहंसस्ता विरलाः पुनः स्त्रियः इति मरुभूतिनिगदितामाकर्ण्य कथां स वत्स राम
राजसुतः नरवाहनदत्तस्तां सुखेन सुप्तो नीतवान्रजनीम् ॥ इति श्रीमहासोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलंबके द्वि ७
२५७ तीयस्तरंगः २ आदितो ष्टपंचाशः ॥ ततः प्रातः कृतावश्यकार्यः ससचिवैः सह नरवाहनदत्तः स्वमुद्यानं विहरन्ययौ तत्रस्थश्च प्र

भांपुजमादौव्योम्नोप्यनंतरं ततोविद्याधरीवृंदंव्योम्नोवतीर्णंददर्शसः तन्मध्येचदीप्ताभांददर्शैकांसकन्यकां ताराणामिवशीतांशुले
खांलोचनहारिणीं विकसत्पद्मवदनांलोललोचनषट्पदां सलीलहंसगमनांवहद्दुमल्लसौरभां तरंगहारत्रिवलीलतालंकृतम
ध्यमां साक्षाद्दिवसरोद्यानवापीशोभामिहागताम् स्मरसंजीविनींतांचदृष्ट्वासोत्कलिकामनाः चांद्रींमूर्तिमिवांभोधिःक्षुक्षुभेसनृपात्म
जः अहोसुंदरनिर्माणवैचित्रीकाप्यसौविधेः इतिशंसन्ससचिवैःसहितस्तामुपाययौ निर्यक्प्रेमार्द्रयादृष्ट्यापश्यंतींतांचसक्रमात् ।
प्रछकात्वंकल्याणिकिमिहागमनंचते तच्छ्रुत्वासाब्रवीत्कन्याशृणुतेनद्ददामिवः अस्तिकांचनशृंगाख्यंपुरंहैमंहिमाचले तत्रास्ति
नाम्नास्फटिकयशाविद्याधरेश्वरः धार्मिकःकृपणानाथशरणागतवत्सलः तस्माद्धेमप्रभादेव्यांजातांगौरीवरोद्भवां मांशक्तिय
शसंनामजानीहितनयामिमां पितुःप्राणप्रियासाहं पंचभ्रातृकनीयसी व्रतिनी तोषयंतीतदादेशाद्व्रतैस्तोत्रैश्चपार्वतीम् तुष्टातासक
लाविद्यादत्वामामेवचाभ्यधात् पितुर्दशगुणंपुत्रिभाविविद्याबलंतव नरवाहनदत्तश्चभर्तातवभविष्यति वत्सराजसुतोभाविच
क्रवर्तीसहचारिणां इत्युक्त्वाशर्वपत्नीसातिरोभूत्तत्प्रसादतः लब्धविद्याबलाचाहंसंप्राप्तायौवनंक्रमात् अभ्यादिशच्चसाराज्ञोदेवीमांद
त्तदर्शना प्रातःपुत्रितयागत्वाद्रष्टव्यःसनिजःपतिः आगंतव्यमिहैवायंमां [illegible] पितातव चिंतास्थितेनत्वत्कस्याविवाहंसंविधास्यति
इत्यादिश्यतिरोभूत्सादेवीयाताचयामिनी ततोहमार्यपुत्रत्वेषात्वामिहद्रष्टुमागता तत्संप्रतिव्रजामीतिगदित्वाससखीजना उत्पत्यखंश
क्तियशाःसाजगामस्वपुरंपितुः नरवाहनदत्तश्चतद्विवाहोत्सुकस्ततः विवेशा तमरबाद्योजानन्मासंयुगोपमं ततद्दृष्ट्वाविमनसंसचतंगो
मुखोब्रवीत् शृणुदेवकथामेकांतवाख्यामिविनोदिनीम् बभूवकांचनपुरीत्याख्ययानगरीपुरा तस्यांचसुमनानामममहानासीन्मही
पतिः आक्रांतदुर्गकांतारभूमिनायेनचक्रिरे चित्रंविराजमानेनतादृशाअपिशत्रवः तंमकदास्थानगतंप्रतीहारोव्यजिज्ञपत् देवमुक्ताल
तानामनिषादाधिपकन्यका पंजरस्थितमादायशुकंद्वारिबहिःस्थिता वीरप्रभेणानुगताभ्रात्रादेवंदिदृक्षते प्रविशत्वितिराज्ञोक्ते
प्रतीहारनिदेशतः भिल्लकन्यानृपास्थानप्रांगणंप्रविवेशसा नमानुषीयंदिव्यास्त्रीकापिनूनमसाविति सर्वेप्याचिंतयंस्तत्रदृष्ट्वातद्रूपम

भांपुत्रमादौवोध्याप्यनंतरं ततोविद्याधरीवृंदीरवतीर्णंददर्शसः तस्यांमध्येचदीप्ताभांददर्शैकांसकन्यकां ताराणामिवशीतांशुले
खांलोचनहारिणीं विकसत्पद्मवदनालोललोचनषट्पदां सलीलहंसगमनावहद्दुमल्लसौरभा तरंगहारत्रिवलीलतालंकृतम-
ध्यमा साक्षादिवसरोद्यानवापीशोभाभिहन्त्रताम् स्मरसंजीवनींतांचदृष्ट्वासोत्कलिकामनः चांद्रींमूर्तिमिवांभोधिश्चुक्षुभेसनृपात्म-
जः अहोसुंदरनिर्माणवैचित्रीकाप्यसौविधेः इतिशंसन्नससचिवैःसहितस्तामुपाययौ तिर्यक्प्रेमार्द्रयादृष्ट्यापश्यंतीतांचसक्रमात् प
प्रच्छकात्वंकल्याणिकिमिहागमनंचते तच्छ्रुत्वासाब्रवीत्कन्याशृणुतेनद्वदामिवः अस्तिकांचनशृंगाख्यंपुरंहैमंहिमाचले तत्रास्ति
नाम्नास्फटिकयशाविद्याधरेश्वरः धार्मिकःकृपणानाथशरणागतवत्सलः तस्याहेमप्रभादेव्यांजातांगौरीवरोद्भवात् मांशक्तिय-
शसंनामजानीहितनयामिमां पितुःप्राणप्रियांसाहंपंचभ्रातृकनीय[illegible] तोषयंतदादेशाद्व्रतैस्तोत्रैश्चपार्वतीम् तुष्टातासक-
लाविद्यादत्तामामेवचाभ्यधात् पितुर्दशगुणंपुत्रिभाविविद्याबलंत[illegible]वाहनदत्तश्चभर्तातवभविष्यति वत्सराजसुतोभाविच-
क्रवर्तीद्युचारिणां इत्युक्ताशर्वपत्नीसातिरोभूत्तत्प्रसादतः लब्धविद्याबलाचाहंसंप्राप्तायौवनंक्रमात् अभ्यादिशच्चसारात्रौदेवीमांद-
त्तदर्शना प्रातःपुत्रितवागताद्रष्टव्यःसनिजःपतिः आगंतव्यमिहैवायंमा[illegible]पितातव चिंतास्थितैतेनत्ववत्सेशोविवाहंसंविधास्यति
इत्यादिश्यतिरोभूत्सादेवीयाताचयामिनी ततोहमार्यपुत्रैषात्वामिहद्रष्टुमागता तत्संप्रतिव्रजामीतिगदित्वासससखीजना उत्पत्यव्योमश-
क्तियशाःसाजगामपुरंपितुः नरवाहनदत्तश्चतद्विवाहोत्सुकस्ततः विवे[illegible]तमरवाग्रोजानन्मासयुगोपमं ततदृष्ट्वाविमनसंसचिवोगो-
मुखोब्रवीत् शृणुदेवकथामेकांतवाख्यामिविनोदिनीम् बभूवकांचनपुरीत्याख्ययानगरीपुरा तस्यांचसुमनानाममहानासीन्मही-
पतिः आक्रांतदुर्गकांतारभूमिनायेनचक्रिरे चित्रंविराजमानेनतादृशाअपिशत्रवः तंमेकदास्थानगतंप्रतीहारोव्यजिज्ञपत् देवमुक्ताल-
तानामनिषादाधिपकन्यका पंजरस्थितमादायशुकंद्वारिबहिःस्थिता वीरप्रभेणानुगताभ्रात्रादेवंदिदृक्षते प्रविशत्वितिराज्ञोक्ते
प्रतीहारनिदेशतः भिल्लकन्यानृपास्थानप्रांगणंप्रविवेशसा नमानुषीयंदिव्यास्त्रीकापिनूनमसाविति सर्वेप्यचिंतयंस्तत्रदृष्ट्वातद्रूपम

शु.क
शा.ल
८

द्भुतं सा च प्रणम्य राजानमेवं विज्ञापयन्तदा देवायं शास्त्रगंजाल्यश्चतुर्वेदधरः शुकः कविः कृत्स्नासु विद्यासु कलासु च विचक्षणः म
येश्वरोपयोगित्वादिहानीतोद्य गृह्यताम् इत्यर्पितस्तदादाय प्रतीहारेण कौतुकात् ततोग्रे नृपतेरेकं शुकः श्लोकं पपाठ सः राजन्युक्तमिदं
सदैव यदयं देवस्य सन्धुक्षते धूमश्यामसुखोद्विषद्विरहिणीनिःश्वासवातोद्गमैः एतत्त्वद्भुतमेव यत्परिभवन्त्याशास्तु दूरस्थवैरासां प्रज्वल
तीह दिक्षु दशसु प्राज्यः प्रतापानलः एवं पठित्वाथ पद्यस्य शुको व्याचीत्तु न श्वसः किं प्रमेयक्तः शास्त्रात् ब्रवीम्यादिश्यतामिति ततो विस्मि
तेन राज्ञि मंत्री तस्माब्रवीदिदं शुकेशापात्तु कीभूतः पूर्वे विंकोप्ययं प्रभो जातिस्मरो धर्मवेशास्त्रपारीतस्मरत्यतः इत्युक्ते मंत्रिणा राजा स शुकं
पृच्छति स्म तं कौतुकमद्भुतमेव ब्रूहि त्वं वृत्तान्तं ते जन्मनि शुकत्वे शास्त्रविज्ञानं कुतः कथं वा मम वानिति ततः स वाच्य तत्कल्पवदति स्म शुकः श
नैः श्रवाचमपि दैवेन च्छुरणवचितदाज्ञया हिमवन्निकटे राजन्नस्त्येकारोपितशीतरुः आस्नायच्चदिग्व्यापिभूरिशाखोश्रितद्विजः त
स्मिन्नेकः समस्तश्चासुकस्तस्यो कृतालयः तस्मादेवाहमुत्पन्नस्तस्मादुष्कमथागतः जातस्यैव च मे माता शुकी सा पंचतां गता ता
तस्तु वृद्धः पक्षान्तः क्षिप्त्वा वर्धयति स्म माम् निकटस्थस्य शुकानीतभुक्तशेषफलानि च अश्नन्बंधु च वितरन्नपयतत्रास्य मत्पिता ए
कदा तत्र तयोस्तदा धातगो श्रृगनादिनी आविष्टकायतत्रागाद्भिल्लसेनाभयंकरी विनुस्तकरुसंसारा क्षीधूलिधांचुलितांशु
का संभ्रमोहेलचमरीवालौघचमरभ्रमा विद्रुतव्याकुलेवाभूत्सा सा महाटवी उलिंदवृन्दैर्विविधप्राणिघातायधा
वति कृतांतक्रीडितकृत्वा दिनमाखेटभूमिषु आगच्छ वरसेनातदान्नैः पिशितभारकैः एकस्तु वृद्धशबरस्तत्रानाध्यासितामिषः (
अद्राक्षीत्स तं हसायं क्षुधितस्तमुपागतः आरुह्य च स तत्रास्मञ्छुकानन्यांश्च पक्षिणः आकृष्याकृष्यानीडेभ्यो हत्वा हत्वाभुवि व्यधात्
तथा यांतं च निकटे यमकिंकरसन्निभं तं दृष्ट्वाहं भयाल्लीनः शनैः पक्षान्तरे पितुः तावच्चासन्नकुलाय स प्राप्याकृष्य च पातकी तातमे
पीडितग्रीवं हत्वा तत्तले क्षिपत् अहं च तातेन समं पतितात्स पक्षतेः निर्गत्य तृणपर्णान्तः सभयं प्राविशं शनैः अघावतीर्य भि
ल्लोसौ वृक्षाद्भ्रष्टान भक्षयत् शुकोन्यान्समासाद्य पापः पल्लीं निजामगात् ततः शान्तभयो दुःखदीर्घानीतानि शामहम् ततो भूयिष्ट

राम
८

२१७

सुदितेजगच्चक्षुषिभास्वति आगच्छत्पक्षसंरूढोवसुधांप्रस्खलन्मुहुः सबालःपद्मसरसस्तीरमासन्नवर्तिनः तत्रापश्यच्च
तस्नानमहंतत्रैकतस्थितम् मुनिंमरीचिनामानंपूर्वपुण्यमिवात्मनः समांदृष्ट्वासमाश्वास्यमुखक्षिप्तोदबिंदुभिः कृत्वाप
त्रपुटेनैषीदाश्रमंकृपयामुनिः तत्रदृष्ट्वाकुलपतिर्मांपौलस्त्यःकिलाहसत् तेनान्यमुनिभिःपृष्टोदिव्यदृष्टिरुवाचसः इमंशा
पशुकंदृष्ट्वादुःखेनहसितंमया वक्ष्यामिचैतत्संबद्धांकथांवोविहिताह्निकः जातिंयच्चवरणाद्येषप्राग्वृत्तान्तंचस्मरिष्यति इत्युक्
त्वासपुलस्त्यर्षिराह्निकायोत्थितोभवत् कृताह्निकश्चसमुनिःपुनरभ्यर्थितोत्रसः मत्संबद्धांकथामेतांमहामुनिरवर्णय
त् ॥ आसीज्ज्योतिष्प्रभोनामराजारत्नाकरेपुरे आरत्नाकरमुर्वीयःशशासोर्जितशासनः तस्यातीव्रतेनतपसातुष्टगौरीपतिवरो
द्भवः हर्षवत्यभिधानायांपुत्रःदेव्यामजायत स्वप्नेमुखप्रविष्टंयदिंदुबिंबंददर्शसा तेनसोमप्रभंनामतंचक्रेस्वसुतंनृपः व
वृधेसचतन्वानःप्रजानांनयनोत्सवं राजपुत्रोमृतमयैर्गुणैःसोमप्रभःशनैः दृष्ट्वाभारक्षमंशूरंयुवानंप्रकृतिप्रियं यौवराज्येभ्य
षिंचत्तंप्रीतोज्योतिष्प्रभःपिता प्रभाकराभिधानस्यतनयंनिजमंत्रिणः दत्वाप्रियंकरंनाममंत्रित्वेतस्यसद्गुणम् तत्कालमंबरादश्वं
दिव्यमादायमातलिः अवतीर्णस्तमभ्येत्यसोमप्रभमभाषत विद्याधरस्सखाशक्रस्यावतीर्णोभवानिह तेनचाशुश्रवानामश
क्रेणाश्वःश्रवःसुतः पूर्वस्नेहेनतेराजन्प्रहितस्तुरगोत्तमः अत्राधिरूढःशत्रूणामजेयस्त्वंभविष्यसि इत्युक्त्वावाजिरत्नंतद्दत्वा
सोमप्रभायसः आत्तपूजःखमुत्पत्यययौमातलिसारथिः ततोनीत्वैवदिवसंसोत्सवैःसुमनोरमं सोमप्रभस्तमन्येद्युरुवाचपि
तरंनृपं तातनक्षत्रियस्यैषधर्मोयुधिजिगीषुता तद्यात्रांदेहिमेयावद्दिग्जयायव्रजाम्यहं तच्छ्रुत्वासपितातुष्टस्तथेतिप्रत्यभाष
त चक्रेज्योतिष्प्रभस्तस्ययात्रासंविधमेवच ततःप्रणम्यपितरंदिग्जयायबलैःसह प्रायाच्छक्रहयारूढःशुभेसोमप्रभोहनि
जिगायसोश्वरत्नेनतेनदिक्षुमहीपतीन् आजहारचरत्नानितेभ्योदुर्वारविक्रमः नमितंस्वधनुस्तेनविद्विषांचशिरःसमम् उन्न
तिंतद्धनुःप्रापनतुतद्विषतांशिरः आगच्छन्कृतकार्योवैहिमाद्रिनिकटेपथि मंत्रिविष्टवस्त्राक्रेमृगयायांसवनान्तरे दैवात्सरत्नखचि

क॰रु
पृ॰ल
२

नेतत्रापश्यत्स किन्नरं अभ्यधावच्चतं प्राप्तुं तेन शाक्रेण वाजिना स किन्नरो गिरिगुहां प्रविश्यादर्शनं ययौ सोमप्रभस्तु तेनाश्वेनातिदूरमनीयत तावत्संकीर्य काष्ठास्वप्रकाशं तिग्मतेजसि प्राप्ते प्रतीचीककुभं संध्यासंगमकारिणि श्रान्तः कथंचिद्राजन्यः स ददर्श महत्सरः तत्तीरे तां निशां नेतुं शाक्रादश्वादवातरत् दत्वा तृणोदकं तस्मा याहृतात्तफलोदकः विश्रान्तश्चैकतोकस्मादशृणोद्गीतनिःस्वनं गत्वा तदनुसारेण कौतुकान्नातिदूरतः सोपश्यच्छिवलिंगाग्रे गायंतीं दिव्यकन्यकां केयमद्भुतरूपा स्यादिति तेन च सविस्मयं सास्युदाराकृतिं दृष्ट्वा कृतातिथ्यमवोचत कस्त्वं कथमिमां भूमिमेकः प्राप्तोसि दुर्गमां एतच्छ्रुत्वा स्ववृत्तान्तमुक्त्वा पप्रच्छ सोपि ताम् त्वं मे कथय कासि त्वं वनेस्मिन्का च ते स्थितिः इति तेन पृष्टवंतं च दिव्यकन्या जगाद सा कौतुकं चेन्महाभाग तद्वच्मि शृणु मत्कथां इत्युक्त्वा सा लसद्बाष्पपूरा वक्तुं प्रचक्रमे ॥ अस्तीह कांचनाभाख्यं हिमाद्रेः कटके पुरं पद्मकूटाभिधानोस्ति तत्र विद्याधरेश्वरः तस्य हेमप्रभादेव्या राज्ञः पुत्राधिकप्रियां मनोरथप्रभां नाम विद्धि मां तनयामिमां साहं विद्याप्रभावेन सखीभिः सममाभ्रमात् द्वीपानि कुलशैलांश्च वनान्युपवनानि च क्रीडित्वा प्रत्यहं चैवमाहारसमये पितुः आगच्छामि स्वभवनं चाह्नः प्रहरैस्त्रिभिः एकदाहमिह प्राप्ता विहरंती सरस्तटे मुनिपुत्रकमद्राक्षं सवयस्यमिह स्थितम् तद्रूपशोभयाकृष्टा हृतेवायां तमभ्यधां कौ [illegible] साकूतया दृष्ट्यैवाकरोत्स्वागतं मम ततो ममोपविष्टाया सखीत्तां तोभयाशया कस्त्वं ब्रूहि महाभागेत्यपृच्छत्तद्वयस्यकम् स चाब्रवीत्तद्वयस्यो नातिदूरमितः सुखी निवसत्याश्रमपदे मुनिर्दीधितिमानिति स ब्रह्मचारी सरसि स्नातुमत्र कदाचन आगतो ददृशे देव्या तत्कालागतया श्रिया सा तं शरीरेणाप्राप्य प्रशान्तं मनसैव तत् साकामा चकमे तेन पुत्रं संप्राप मानसं तद्दर्शनान्मुने मत्तः पुत्रोयं प्रतिगृह्यतां इति नीतेव तं ज्ञात्वा सा दीधितिमतः सुतम् बालकं मुनये तस्मै समर्प्य श्रीस्तिरोदधे सोप्ययत्नाप्तमलब्धं तं पुत्रं हृष्टोग्रहीन्मुनिः रश्मिमानिति नाम्ना च कृत्वा संवर्ध्य च क्रमात् उपनीय समं विद्याः सर्वाः स्नेहेन शिक्षयत् तं रश्मिमंतं जानीत ममैतं मुनिकुमारकम् श्रियाचतं मया साकं विहरंतमिहागतम् इत्युक्ता तद्वयस्येन पृष्टा तेनापि मत्सखी सा मन्नामान्वयं सर्वमद्भुतं तदवर्णयत् ततोन्योन्यान्वयज्ञानान्नितरामनुरागिणौ मुनिपुत्रः स चाहं च यावत्तत्रास्थि

राम
२

२१८

ईत्रपदासाचनयोरुक्तिनयोश्चला नशक्तोनिचिरंस्थातुंधूर्वमेकेविमुचति प्रभुश्चयोहितंद्वेष्टिसेवतेचाहितंसदा सवर्ज्ज
नीयोविद्वद्भिर्वैद्यैर्दुष्टातुरोयथा अप्रियस्यपथ्यमतःपरिणामेहितस्यच वक्ताश्रोताचयत्रस्यात्तत्रश्रीःकुरुतेपदं नशृणो
तिसतोमंत्रमसतोचशृणोतियः अचिरेणससंप्राप्याविपदंपरितप्यते तदस्मिंस्तुक्षिणकः स्नेहंत्यक्त्वादेवकिमस्यवा द्रुह्यतो
भयदानेवाशरणागततानचका किंचतस्यभवत्सार्थंनित्यसन्निहितस्यागः देवकीटाःप्रजायंतेतेतेमत्रगुरीबयोः तेचद्विषंतिम
तेनहृताघातव्रणकृते शरीरेभवतः किमकृतःस्याघातितावधः दुर्जनस्येत्वयदोषंविपश्चिन्नकरोतितत्तु उत्पन्नस्यतेसतत्संगा
दत्तचश्रयतोकथा ॥ राज्ञःकस्यापिशयनेचिरमासीदलक्षिता यूकाकुतश्चिदागत्यनाम्नामंदविसर्पिणी अकस्मात्तत्रचोपल
जुतोप्युपवनेरितः क्षिपेणशायनीयेतांटिंटिभोनाममत्कुणः मंत्रितानेवति कस्मादागतस्त्वंप्रजान्यतः इतिमंदविसर्पिण्यासहृ
स्थाजगदतया अपीतपूर्वंपास्यामिराजासृक्तत्प्रसीदमे देहीहवस्तुमित्यवादीत्सोपिटिंटिभः ततोनुरोधादाहसमायंय
येवमास्वततन् किंतस्यराज्ञोनाकालेदंशोदेयस्त्वयासखे देयास्यद्दशःसुप्तस्यरतासक्तस्यवालघु तत्कृत्वाटिंटिभःसोत्रेतयेस्तु
ज्ञात्वापतिष्ठन नक्तंशय्यागततंचनृपमाशुददंशसः उत्तस्थौचततोराजा दष्टोस्मीतिमब्रुवन् ततः पलायितेतस्मिंस्तल्पेरितम
क्तोणपृष्ठविचित्यराजभृत्यैःसालब्धायूकाव्यपाद्यत एवंटिंटिभसम्पर्कान्नष्टामंदविसर्पिणी तेनसंजीवकसंगात्तेनशिवायभवि
ष्यति नमप्रत्ययिचेन्नत्वंस्वयंद्रक्ष्यस्युपागते शिरोधुनानंरुषेणशृंगयोःतुल्यशीलयोः इत्युक्त्वाविरतितेननीतोदमनकेनसः सि
हःपिंगलकश्चक्रेवध्यंसंजीवकंहृदि लब्ध्वातस्यापायंस्वैरंक्षणंदमनकस्ततः नेस्यसंजीवकस्यागात्सविस्रब्धइवांतिकम् कि
मीहृगासिकिंमित्रशरीरेकुशलंतव इतिपृष्टस्तुतेनात्रवृषणःसजगादतम् किंसेवकस्यकुशलंकस्यराज्ञांसदाप्रियः कोर्थी
नलाघवंयातःकःकालस्यनगोचरः इत्युक्तवंतंपप्रच्छतंससंजीवकःपुनः किमुद्विग्नइवेवंत्ववयस्याद्योच्यतामिति ततोद
मनकोवादीत्कर्णेतुप्रीत्याब्रवीमिते मृगराजोविरुद्धोसौजडःपिंगलकोद्यते निरपेक्षोस्थिरस्नेहोभित्त्वात्वांभोक्तुमिच्छति हिंस्त्रंपरि

पं.क.
मि.ल
१४

कुदंचास्यप्रपूर्णमिप्रेरकंतथा वचोदमनकस्यैतत्सर्वंप्रत्ययाहृज्ञुः सत्यंविचिंत्यऋषभोविमनानिजगादतम् धिक्से-
वाम्भुलिपन्नोपिक्षुद्रःक्षुद्रपरिग्रहः विभुर्वैरवमेवैतितयाचेमांकथांशृणु आसीन्मदोत्कटोनामसिंहःक्वापिवनान्तरे त्र-
यस्तस्यानुगास्त्वासन्द्वीपिवायसजम्बुकाः ससिंहोत्रवनेद्राक्षीदृष्टचरमेकदा करभंसार्थविभ्रष्टंप्रविष्टंहासनाहृतिम् को-
यंप्राणीतिसाश्चर्योवदत्यस्मान्मृगाधिपे उष्ट्रोयमितिवक्तिस्मदेशज्ञश्चापिवायसः ततोदत्वाभयंतस्मैसिंहेनानीयकौतुकात्
उष्ट्रःसोनुचरीकृत्यस्वान्तिकेस्थापितोभवत् एकदाप्रणितात्तस्यःससिंहोगजेनयुद्धतः उपवासान्वहन्स्त्र्यंकस्तत्रस्थस्तैःसहितोनु-
गैः ततःक्लान्तःसभक्ष्यार्थंभ्रमन्नसिंहोनवाप्तवान् किंकार्यमित्यपृच्छत्तानाग्राहुस्तुक्षामगात्रहः तेतमूचुःप्रभोवाच्यमस्माभिर्यु-
क्तमापदि उष्ट्रेणास्माकंकिंसख्यंकिंनासौवैवध्यते तृणाशीतवमस्माकंचभक्ष्यएवामिषाशिनाम् बहूनामामिषस्यार्थेकिंचै-
कस्त्यज्यतेन किम् दत्वाभयंकथंहन्मीत्युच्यतेप्रभुणायदि शपथामःस्ववाचानघ्नकृतान्तनुमसेवयं इत्युक्तातेनतुष्टातेन
नृसिंहेनवायसः वधायस्वविदगत्वाकरभन्तमभाषत एषस्वामीक्षुधार्तस्तस्मात्तोयस्मात्स्वस्तिनकिंचन नदस्यान्नप्रदानेनात्मापि-
यंकुर्मोयथावयं तथात्वमपिकुर्वीथायेनासौप्रीयतेत्वयि इत्युक्तोनम्रभावेनोष्ट्रःसतांहृद्वत्प्रतिपद्यत उपायनोचितंसिंहस्यहिका-
केनतेनसः ततःकाकोब्रवीद्देवस्वायत्तंभुंक्ष्वमामिमं किंतयास्वल्पकायेनेत्युक्तोसिंहेनजम्बुकः मांभुंक्ष्वेत्यवदत्तंचसततथै-
वनिराकरोत् द्वीपीततोब्रवीद्भुंक्ष्वमांदेवेतितमप्यसौ नभुंक्तेहिविभुष्टोष्यवभाषेभुंक्ष्वमामिति वाक्छलेनसतेनैवहताकृ-
ताचवादसः उष्ट्रस्तैर्भक्षितःसद्यःससिंहैर्वायसादिभिः एवंकेनापिपिशुनेनेषपिंगलकोमयि प्रेरितःकारणंराजाप्रमाणमधु-
नाविधिः गृध्रोपिहिवरंराजासेव्योहंसपरिच्छदः नगृद्ध्रपरिवारस्तुहंसोपिकिमुतापरः एतत्संजीवकाच्छ्रुत्वावादीद्दमनको-
ऽव्रुः धैर्येणसाध्यतेसर्वंशृणुवक्ष्यइतेकथाम् ॥ कोप्यासीट्टिट्टिभःपक्षीसभार्योवारिधेस्तटे धृतगर्भासतीभार्याटिट्टि-
भीचजगादतम् याहिक्वाप्यन्यतोयावःप्रसूतायोममेहहि हरेदपत्यमम्भोधिःकदाचिद्भयमूर्मिणा एतज्जायावचःश्रुत्वाटि-

२२७

राम
१४

ध क.
पं.च

ध्विनिचातुवरं अथात्रगौरीमुंडस्यराजधानींविवेशसः नरवाहनदत्तैःतैःस्तैस्सर्वैःराजभिःसह नदेवंगौरिमुंडादिसंवद्धान्तस्वश्रमसनं एत्यावि,
द्याधराधीशाः प्रणताः प्रतिपेदिरे नत्रोत्तनिहतारातिराज्यप्राप्त्युत्सवांतरे उपेत्यवेगवतीसप्रज्ञप्तिर्व्यजिज्ञपत् देवास्तिगौरिमुंडस्यसुतात्रैलो
क्यसुंदरी नाम्नाह्यात्मनिकानाम्नीतुपपक्षस्यकन्यका इत्युक्तःसतयाराज्ञातामानाय्यैवतत्क्षणं उपयेमेतयासाकमासीच्चनरदहःसुखं प्राज्ञमान
सवेगस्तुरामदनमंचुकां आनाययद्वेगवतीप्रभावमोविसृज्यसः आनीताहर्षवाष्पाद्रविकस्वरमुखीपतिं उदयस्यहतारातिनामसंप्रविलो
कयन् अरंविरहदोषांतमेजेकामपिसंपदं सावस्थायन्लोत्फुल्लकमलानलिनीवसा सोपितस्यमुदादत्वासर्वविद्याश्रितोत्सुकः देमेनयास
मसद्यःशोभ्रविद्याधरतया निजायनानिचाहानिभार्याभिःसहनत्रसः गौरिमुंडपुरोद्यानवनीपानादिलीलया प्रभावतीविसृज्यात्रमत्रीव
घयशाअपि आनायनाभून्नेनायविद्यास्त्रासेसदत्तवान् एकदाचतमास्थानवर्तिनंचक्रवर्तिनं यथावदेत्यविज्ञप्तवंतौविद्याधरावुभौ,
आवामुत्तरवेद्यर्धदेवाभूवगताविनः ज्ञातुंमंदरदेवस्यचेष्टांधनवतीगिरा नत्रहृष्टःसचास्थानगतोविद्याधरेश्वरः आभ्यामुक्तंत्वदेहाभ्यामे
वंयुग्माभ्यांत्रिभुवनं कृतंमयायत्रिहतौगौरिमुंडादयोखिलाः नरवाहनदत्तेनप्राप्ताविद्याधरेशतां तदुपेक्ष्योनसोस्माभिर्हंतव्यस्तद्रुवन्त्रिदुः
एवंकृतावचस्तस्यादावोवक्रुमिहागतौ २२ इतिचारमुखाच्छ्रुत्वाबभोकोपाकुलासभा नरवाहनदत्तस्यापश्चिमीवानिलाहता चित्रांगदस्य
वाहुस्तेविधुतश्चस्फोटतोदरः अमार्गनामिवादेशपोड्डवलयैनिःस्वनैः हारोमितगोतेवक्षस्तुलस्वसनःक्रुधा उन्निष्टोत्तिष्टवीरत्वमिती
वमुझरव्रवीत् भूमिर्पिगलगांधारःकरेणघ्नन्सशब्दकं चूर्णतापक्रमोकारमिवबाधिनवैरिणां मुखेवायुपथस्यापिभ्रुकुटिःपदमादधे
कालेनातोपिनाचापलनेतांतायनहिंषा संक्रुद्धःपाणिनापाणिंचंडसिंहःप्रमर्दयन् एवंविधिर्मणाम्यास्मिन्न्याशूत्रिसयद्यपादिव वाक्सागर,
दत्तस्यकरास्फालनजन्मना शब्देनमूर्च्छनाद्योस्त्रिरिपुमाहूयतेवतं नरवाहनदत्तस्तत्कोपव्यासीदनाकुलः अक्षोभ्यत्वेवमहतांमह
त्वस्यहिलक्षणं कचारिवक्रवर्त्यंगरत्नसाधनपूर्वकं शत्रुंसजेतुंचक्रेत्रयात्रांयौनिश्चयंतदा अथारुह्यविमानंतत्सभार्यःसचिवा

राम
२२५

गमे गताश्मशाने तत्र स काष्ठैरचयं श्चितां तांप्रज्वाल्य च तत्राग्निं पूजयन्तमुपेत्य मां तालजंघ इति ख्यातो भूताधिपतिरभ्यधात् किमर्थं प्रविश
स्यग्निं स्थितो जीवन्नस्ते प्रभुः इत्युक्त्वा सिद्धिकामेन तेन त्वं संगमिष्यसि इति मामरणात्स्त्रीमासक्तोपि मवारयत् ग्रावणोप्याद्रेनासम्य व्रजन्यपिमु
क्तिविधौ गतानन्तोहं देवाग्रे न पसम्यां स्थिरं स्थितः तवानीतः कृपाप्यस्य पार्श्वे देवतया प्रभोः एवं हरिशिखेनोक्ते तस्येवान्यैरपि क्रमात् नरवाह
नदत्तोसौ राजामितगतेनोदितः तामहं तीधनवतीप्रेर्य विद्याधरार्चितम् तेभ्यः स्वस्वचिह्नेभ्योपि विद्याः सर्वाः स्वदापयत् ततो विद्याधरीभूतेषु तेषु त
स्त्विचैष्वपि शत्रूञ्जयाधुनेत्युक्ते धनवत्या शुभेहनि स चक्रवर्तिसेनानीप्रयाणारम्भमादिशत् वीरो गोविंदकूटाख्यं गौरीमुंडगिरिं प्रति स्र
याम्बुचालक्ष्मार्कं विद्याधरबलं दिवि वैरिश्रीतकरकालरात्रिहृदयकृतभ्रम नरवाहनदत्तोपि स्वयमारुह्य कालिका तमसपद्मविमानस्वभापीः
स्वाकेसरेषु च आरोपापत्रे सलोस्वडसिंहादिकेषु च पुरःसरेषु नभसा प्रतस्थे विजयाय सः गच्छन्नर्धपथ श्रान्ते स्याधनवतीगृहे तदर्चि
तःसत्कारहन्मातंगगुरसंज्ञके सन्नद्धस्य आहवाकानहूतमेकं बलमसंजयत् विद्याधरं तयोर्गौरिमुंडमानसवेगयोः अन्योन्यघ्नन्तत्र मातंगगुरवे पत्नीर्निधा
यसः गोविंदकूटे तेन प्रापाद्राजभिश्चक्रचरैः सह तत्रयुद्धायतो गौरिमुंडमानसवेगयोः अन्योन्यघ्नन्तत्र मातंगगुरवे पत्नीर्निधायसः गोविंदकूटे तेन प्रा
कौ निर्गतो प्रत्यग्रहस्ते चंडसिंहादयोग्रतः प्रवृत्तसमराहिष्टपतन्सुभटपादपः गोभूद्गोविंदकूटाद्रिः स्रवद्रुधिरनिर्झरः रक्तोल्लिप्तलसत्खड्ग
लताजिह्वो व्यजृम्भत संग्रामः कालः शूराणां जिघत्सुर्जीवितानिसः मांसासृग्घस्नवेताललताजिह्वोविजृम्भत संग्रामः कालः शूराणां जिघत्सुजी
वितानिसः मांसासृग्घस्नवेताल तालवाद्यविषकटः अभ्रनृत्यत्कवधोसौ भूतप्रीतिरणोत्सवः अथ मानसवेगं तरणोस्मिन्सम्मुखागते नरवा
हनदत्तः सत्वरमभ्यपतत्क्रुधा अभिपत्य च केशेषु गृहीत्वा तस्य तत्क्षणं चक्रवर्ती स चिच्छेद शिरः खड्गेन पाप्मनः तद्दृष्ट्वा कुपितेनत्र गौरिमु
डंप्रधावितं केशेष्वाकृष्य तद्विच्छिन्नविद्याबलं भुवि क्षिप्त्वा गृहीतांघ्रियुगे भ्रमयित्वा नभस्तले नरवाहनदत्तोसौ तं शिलायामचूर्णयत् एवं
तेन तयोर्गौरिमुंडमानसवेगयोः हतयोस्तद्बलेशेषमगाद्भीतपलायनं तत् पपात पुष्पवृष्टिश्च तस्यांके चक्रवर्तिनः गगनस्थाः सुराः सर्वे साधुसा

ष्टवानेकमाश्रमं तत्रप्रविश्य चापश्यमुपविष्टंशिलातले जटाभिस्तापसंतंच प्रणम्याहमुपागमं कस्यैकथमत्रशाप्तास्येमांभूमिममानुषी इतिच
पृष्टस्तेनाहंतस्मैसर्वमवर्णयन् ततःसबुद्ध्वा चन्मामाम्मानेसंप्रतंवधी तस्यासीतःप्रभोवार्त्तातत:कर्तास्मियत्नंमे इतितद्वचनात्कमहातांजि
तासयास्यिते मयितत्रस्त्रियोदिव्यानंदीनास्त्नातुमागमन् सोथमांतापसोवादीद्दृष्टास्तास्त्वमानय आश्रुत्वातास्तमेव सावार्त्तातास्यतःप्रभो त
च्छ्रुत्वाहंकथाकांचमामतागास्ससावधूः हतेवत्साईद्दृसेनासहस्तस्त्वक्तिकत्तनी नरवाहनदत्तस्यवार्त्तांमात्वोपयवासमी गृहाण्णुदितातेन
तापसेनाथसाब्रवीत् नरवाहनदत्तोद्यहरमातापयास्थितः कैलासेदिवसैर्विद्याधरत्वाम्रदूर्विध्यति एवमुक्तवतीतस्यसपदेतापसस्य
सा भार्याशापवशाद्दिव्यातत्क्षणासत्तवाहवधूः ततस्तयासमंतस्यविद्याधर्यास्तापसः तद्दिवाचाहमत्रासंजातास्यन्तस्तसमागमे दिनैःस
गर्भावसतीगर्भंधृत्वापसत्यतो अब्रवीत्तापसेशातःशापस्त्वस्मैतदेमम भूयोमत्स्यडवीक्षातेयदितत्तंडुलैःसह पक्वामत्स्यंमेततेभुक्ता
प्राप्स्यसिमांततः इत्युक्त्वास्याप्रयातायामेतत्तद्भस्मतंडुलं पक्वाभुक्तानुगादेतांत्वमुमास्यतापसः अहंतदुक्तोपादायतत्राग्नासिद्धिमवेक्षि
तुभक्तासिक्तद्रुयंप्रापुपाकभांडादमक्षयं तेनयत्राहमद्दीवमभूतत्तत्रकांचनं अपादैत्यःपरिश्राम्यन्तापमेकमहंतुरं ततश्चस्नात्वाहेहेन्नाते
नोदारव्यवस्मै वसतावसनेश्चरादाजिन्नामुःकुट्टनीकलात् तेनमेवसतोभास्वत्यरागनिमेऽभे प्राग्भुक्तोभक्तास्तिक्तेतेसुखेननिरगच्छतानि
गतेएवऊद्दन्यागहीतिभक्षितेचते नष्टायहेमसिद्धिःसाकुट्टन्यामेहतानया सचेद्दार्थःशिवाद्यापिहरिर्यश्रयसकौस्तुभः ततोवेश्मिउ
हन्यागाचरापततेपल्लं किंचेहृगेषसंसारेवकास्थैर्यीवकुछलः परिछिन्नुकदाकेतसमुद्रइवपार्थिते इत्यहंविमृष्यान्विवत्तत्स्माग्नेस्थंडिकाग
हं आगृह्यतपसादेवीतामाराधयितुंततः त्रिरात्रोपोषितंसामांदेवीस्वप्नेसमादिशत् सिद्धकामःसतेस्वामीसंपन्नोगच्छपश्यतं एतच्छ्रु
त्वाप्रबुद्धाहंप्रातर्देव्याकृपाप्यहं तस्मादत्रलमाचीयदत्रेषादेवमेकया इत्युक्तवत्यउदृत्यामहाभूतिविडंबिते नरवाहनदत्तोसाजहा
ससहपार्श्वगैः ततोहरिशिरवोवादीस्वाप्नमारिपुणातदा उज्जयिन्यांमयाधात्त्वापरिरक्षितादेवदेवता तत्राहंदुःखितोदेहत्यक्तुमिछन्नि शा

स

राम
१९४

७६१

स्नात्वैवागमस्तुनः ततः प्रविश्य मामेतद्गृहं भूमिशिवः समाः त्रिशूलहस्तो हास्यो योगिनीर्निरभर्त्सयत् जितैस्ताभोजयित्वा मां ग्राममध्ये निशि शिवो
भ्यधात् अद्य त्वं शास्यास्यपुनारक्षितु तामहं तुनः नदस्मिन्संध्यावासात्त्वे याजने पुष्टशास्तितः ग्रामे वसुमतिर्नाम विप्रस्तस्यास्ति कन्यजे ततस्त्वं नीया
मद्यतं रात्रिमुक्तीर्येमोक्ष्यसे इत्युक्तस्तेन तेनाहं ततः प्रस्थितवानहं गच्छन्नश्वाधुनो दैवाद्योऽग्ने त्वं त्वमेतदारविः योगिन्यश्च मेनकमगत्तवेत्स पश्य
तः मार्गहीनाश्च यावत्ताहं छायानिविडपता तावत्तासांपुरे दृष्टा योगिन्या त्वाः उपातपतन् ताभिः सहाहं भ्रान्तासामकस्मादृष्टमुच्चैः तेनैतास्ता
महं तस्माद्दृष्ट्वोद्देशेति निर्जने एकमेवायतनं ग्राहमपश्यं मंदिरं महत् प्रविशेति त्वद्वदिव्यहारेण पाठ तेनमा पलायाम्य तरे तत्र प्रविश्याहं भयाक्रा
न्तः अद्राक्षमद्भुताकारां नानारत्नैशनान्वितां प्रकाशमानां प्रभया प्रज्वलितामिव रक्षामहौषधिः स्थाधाग्राम स्तुकंपया क्षणान्मयास
मास्वस्य दृष्टा मां समभाषत यक्षिण्यहं त्वमिह शापादेवमिह स्थिता मानुषेण च मे संगः प्रदिष्टः शापशान्तये तन्मामसाशंकितः प्राप्नोमज
स्वभवतु निर्भयः इत्युक्त्वाक्षिपमादिश्य दासीः स्नानविलेपनैः वस्त्रैराहारपानैश्च प्रीतं सा मामुपाचरत् क्रीडाभिर्गीतिः साक्षात्तु त्वत्तत्रं नत्त्वं ए
स्वचिंतयावतं दैवेनाप्यापानः सुखदुःखयोः ततस्तया सममत्र यक्षिण्या तान्यहान्यहं सुखमानन्दमयपश्यैरमेकदा साब्रवीत्त्वमां क्षीणशापो मम ब्रह्मंस्तद्य
यथात्राम्यहं मत्प्रसादाद्य दिव्यं ते विज्ञानं संभविष्यति न पत्नीसिद्धभोगस्थ निर्भयस्थ भविष्यसि इहस्यास्मद्दृहसा स्वमाद्राक्षीन्मध्यमं सूरं एवमुक्ता
तिरोभूत्सा ततोहं कौतुकेनतत् मध्यमं पुरमात्कलक्षमापश्यन्तु रंगमं तेनाहं निकटं प्राप्तः क्षिप्तोऽश्वेन तु खुराहतः क्षणाददृक्षमात्मानं स्थितमस्मिन्कु
वालये ततः प्रभृति चात्राहं स्थितः सिद्धोऽस्मि चक्रमात् तदिदं त्यमानुषस्यापि विकालज्ञानमस्ति मे एवं च केशावहत्ताः सर्वस्यापीह सिद्धयः तदि
हाः स्वतवाभीष्टसिद्धिं शंभुर्विधास्यति इत्युक्तो तानि नातेन तत्रैव निदिनान्यहं तस्मादशानिजातस्य स्थितोऽभूवं तदाश्रमे स्वप्नादिष्टभवन्ति
द्धिः शर्वं लक्ष्य किल प्रभो कृपायहमिहानीतो गृहीताद्दिव्यपाशुपा इत्येषमम वृत्तान्तरस्तुक्त्वा गोमुखे स्थिते नरवाहनदत्ताग्रे मरुभूतिरथाब्रवी
त् क्षिप्तमानस वेगेन मां तदा कापि देवता युक्त्या विधार्य विन्यस्य हरेटवीनिरोभवत् ततोहं तत्र दुःखार्तो मरणोपायचिंतया आम्यन्नदीपरिक्षिप्तं ह

रु.क.
विम.

स्त्रीणां कुटिलानां हि चेष्टितं नैव सा त्रिरगात्तस्मा दृष्ट्वा यावदहं जनैः तत्रान्यैस्तैरवष्टब्धो हतो वेगात्सरीचमा दैवात्कथंचिद्धुना पलाय्याहमिहागत
तः तच्छ्रुत्वा विमर्षयन्ली मासीत्कुसुमायुधः एकदा प्रेरितः विप्रा विवाहाय व्रजन्नु सः तत्रापत्तनगरं यत्रस्थिता कमललोचना तत्रावासितजनौ
घमुद्याने निकटे स्थिते एकं भ्रमंतं कमललोचनासाददर्शितं शुभां समालाकारायतस्मैसायह्नेहे स्थिता सोपितलोकयन्नोनतत्तस्यापतिमानय
न् तत्संभ्रमतोपकरत्तस्ततः सुचिरकांक्षितः वरवधोस्तयोसद्यो विरहो निरवर्तत अग्रयतेपापभ्रमस्मसनिगृह्य कुसुमायुधः परिणीयापि कम
ललोचनाप्राप्तिकारणं द्वितीयामपि कन्यां तां यद्विवाहायमागमत् तस्यां वधूभ्यां सहितो हृष्टः स्वदेशमाययौ इत्थं भवति भव्यानामचिंत्योपि
समागमः तत्कैसटतमप्येवमचिरात्प्राप्स्यसि प्रियं एवं तेनोदिते यत्रस्वाशिनातस्सुरस्य ते कन्यापहानिकंदर्पस्समनः केसतागृहे प्रस्थि
नाचस्वदेशं तेन ततः प्राप्य महाटवीं जज्ञिरेन्योन्यविभ्रष्टा वन्यभापातसंभ्रमात् तेषामकेटकोगच्छन्नेकाकी दुःखितः क्रमात् प्राप्य काश्यपु
रीमित्रं कंदर्पप्राप्तवांस्ततः तेन साकं ययो तत्र निजपाटलिपुत्रकं पित्राभिनंदितस्तत्र कंचित्कालमुवास सः अवर्णयद्रूपवतीविवाहान्भ्रमति
त्वकं कंदर्पोदत्तपर्यंतपित्रोचिन्तितमत्रमः अज्ञातवेसातुमत्वाहक्तिभीतिपलायिता वनेविवेशतत्रास्यायपौचास्तं दिवाकरः हाकार्यवृत्तं
हातातहाचेत्यवन्निपातागमे शोचंती दावदहने देष्टुं तत्तुमियेषसा तावत्तद्योगिनीचक्रं कंदर्पस्यकृपापरं योगिनीस्ताविचिन्त्यान्यात्तस्या
पयतनं निजं तत्रमत्स्यकंदर्पस्य विज्ञानादेवमत्र भार्यातस्यवनेभ्रष्टासत्रयांचक्रिरेवताः कंदर्पउतयोधीरोवांछितप्राप्स्यत्यसंय त
ज्ञायांतुवनेभ्रष्टाधूकवंशालान्मनेदस्तत्र उज्जारत्नपुरीनीतात्क्षिपामासयेनतत्रसा कंदर्पस्यपितुर्गेहेसपत्न्यासहतिष्ठति इतिसमंयमगतान्तहंतमा
स्मासमावृता योगिन्यस्ताः सुमनसंनीतारत्नपुरेजः गतायानिशिसातत्रभ्रमंतीसुमनाः पुरे उच्यमानंजनेनेदंसुश्राव परिधाविता ए
यानंगवतीभार्याकंदर्पस्याहिजन्मना पत्नीकापितेनेकालंकंचित्तत्प्राप्तिवांछया स्थितासाधीनमप्राप्यनिराशानिर्गताधुना अग्निप्रवेष्टुं
विभ्रंमश्रुगलामनुद्रूता एतच्छ्रुत्वैवसुमनास्तत्रितास्थानमागमत् गतानंगवतीमेवतासुपेत्यन्यवारयत् आर्यमासाहसकार्षीः सहि

एम
१६५

४१८

प्राप्नये निघूर्णमानेत्र मनस्येव तं प्राप्नेह विधेर्वशात् इति तां वादिनीमेव निर्गत्य ततस्ततः आजगाम यज्ञस्वामी / तत्सुमानेकब्रवीदिदं एह्येहि पुत्रि म
वनी भगिनीदुहिता मम यज्ञस्वामीति विख्याता सोऽद्य मातुरस्मिन्ने तच्छ्रुत्वा सुतसुखाश्रुमुखमातासमवेक्ष्य सा मातुलं प्रत्यभिज्ञाय साश्रुजग्राह पादयोः
चा. क्षणं च यत्नात्सुखाद्दीनानुकारहानि देहि मे आर्यपुत्रविप्रुक्ता पापाश्रमेऽस्यान्मेगतिः यो ध्यमानापि सा तस्मान्निश्चयान्न चचाल यत् तत्सिद्धिलिचिन्न
त्कंदर्पस्ता गुणा यद्यौ तमुपागतमालोक्य प्रत्यभिधाय धीमती सुमना पादयोस्तस्य पतिताप्रहरोदसा तेनेत्र च्छ्वमानावतेने सामानुलेन च सर्व
सममर्न्नेतिनिजगाद मनस्विनी ततः सर्वेषु हृष्टेषु यज्ञस्वामी निनाय तां स्वगृहं तस्य निनेच्च कंदर्पकेसरान्वितं तत्र तान्वर्णितस्तस्य वज्ज्ञातः सुहृद्,
वर्गः उपचारेण महता श्रीमात्परिचचार सः गतेषु हः स्वकंदर्पकेसरोऽत्र जगाद तं अभीष्टभार्याप्राप्तेप्राप्नता चन्द्रनाथ तां तत्सभार्यो धुना गच्छ,
नितरनुपुरं पुरं शृणु तावदाभिमामि तत्त्वं देश महृत्तुनः तीर्थाप्येव प्रमन्देहि क्षिप पिप्यामहं सते तच्छ्रुत्वा केसट यज्ञस्वामीत्वरस्थितावदत्
किमुद्वेगाद्दरस्येव सर्वं जीवतिन्द्रियापयते कुसुमायुधवृत्तान्तेनधा च स्मृत्वा कथ्यते देवस्वामीत्यभूत्पूर्वं पुरे नगरे द्विजः तस्यातिरूपा कन्याभूत्
नाम्ना कमललोचना शिष्यश्च विप्रपुत्रोऽभून्नाम्ना कुसुमायुधः स शिष्यः सा च तत्कन्या प्रीतावास्तां परस्परं एकदा निश्चितादान्तुपित्यान्यस्मै वरायसा क
न्यासखीमुखीनाश्रुतं स्माह कुसुमायुधं ततो मां दानुमन्यस्मै प्रतिपन्नो भवाश्रमे इर्वसंकल्पितो भर्ता नद्यत्ता हरमामितः ततोऽस्याः स्वोपहाराय कृत सं,
विद्धहि निशि आस्थापयद्वेगसंगीभस्य च कुसुमायुधः स्वैरं निर्गत्य चाद्वात तस्याभ्यन्तेनेतसा ततस्य निकटंगिन्यानिन्ये स्वीकर्तुमन्यतः हूरंनीता च
सातेनरराज्ञो कमललोचना प्राप्यैकनगरं ज्ञात तस्तामाहस्य च सा सती तत्स्वामी ज्ञाः समङ्गतानां प्रापयसि किं नमां तच्छ्रुत्वा सशोचो वादीदं किं न तान्विदे,
शाना अहं तां परिणेष्यामि किं तेन स कृतोधुना तच्छ्रुत्वा साब्रवीत्सा ज्ञाता हि मे सुतरां प्रियः तमेवाहं न किं सद्यः परिणयो स्वहा मम ततस्तां नगरा,
द्यानेस्थापयित्वैव दुर्मतिः स विवाहोपकरणं च नगामाने तुमायण तावत्सलाद्यागतासा कन्यावेगतसीयुता मालाकारस्य कस्यापि दृष्टेद्द्धा प्रविश्य
हे तत्रोक्तनिजवृत्तान्ते तस्यौ सातेन सत्कृता सोऽप्य प्राप्य कन्यं तस्याश्छद्मनाद्विग्नस्तो यथौ गत्वा चौ ताच पत्नीं प्रभुं तं कुसुमायुधं अन्तु तत्वचेसिन,

भक्त्यामामभिजानातियावान्यश्चास्मितत्वतः॥ततोमांतत्वतोज्ञात्वाविशतेतदनंतरमितिगीतायांभगवद्व-
चः॥अस्यार्थःप्रथतोऽस्मज्ञानेनब्रह्मस्वरूपताभवति॥ततःप्रसन्नआत्माप्रसन्नोहृष्टःसन्नाकिंचिद्वि-
च्छोचतिनकांक्षतिसर्वेषुभूतेषुसमःरागद्वेषादिरहितोभवतिततोममपरांभक्तिंलभतेकालांपर
भक्तिरेतिचेदीश्वरेनुरक्तिः॥तत्रप्रमाणंसापरानुरक्तिरीश्वरेइतिशांडिल्यसूत्रेच।ततःपरस्या
भक्तेर्मांतत्वतोरमनामतोज्ञात्वाअप्राकृतनामद्वयादिसाहित्येननित्यविहारिरामोममस्थानेवाविशते
प्रवेशंकरोति।यथानगरंप्रविशतिपुरुषःतथा।तत्रैवश्रीरामचंद्रएवतत्रप्रमाणम् रामएवपरंब्रह्मरामएव
परंतपः॥रामएवपरंतत्वंश्रीरामोब्रह्मतारकमितिहनुमदुपनिषदि।तथाचमांतत्वतोज्ञात्वाविशतइतिश्री
श्लोकेरयमेवार्थःब्रह्मरामःश्रीकृष्ण[illegible]नीपरमेशाकारेपिनित्यविहारिरूपंतत्वतोज्ञात्वामुक्तोभूत्वारा-
मस्थानेविशते।मुक्तारामस्थानेम[illegible]शतीतियथाशुकाचार्यस्तत्रप्रमाणम् उवाचचाद्रियाहृपंलब्धे
वेनंशुकंहरिः॥त्वंमेशिष्यमानंद्रसदातिष्ठमांतिके इत्यादिपद्मपुराणीयवृंदावनमाहात्म्ये।ननु
शुकस्यकथंमुक्तत्वमितिचेच्छृणु शुकोमुक्तोवामदेवइतिश्रुतेस्तस्यमुक्तत्वप्रतिपादनात्तथाच
विशेषतोयेमुक्ताभवंतितेनित्यविहारिरामंज्ञात्वारामस्थानमेवप्रविशंतीत्यर्थः॥ननुचतुर्भुजाद्य-
नेकरूपोऽवतारःश्रूयतइतिचेत्सत्यं प्रापञ्चचतुर्भुजस्यश्रीरामरूपेणावतरतिसाकेतगोलो-
कवासिनोश्रीरामरूपोकदाचित्कास्मिंश्चित्स्वयमवतीर्णोभवतः॥तत्रप्रमाणम्॥सीतास्त्व-
वार्वदोजातौराक्षसवधरोपिये॥तदा[illegible]रूपेणाऽवतः गतापीराघवस्तत्वात्रीत्वावै

८५१

भक्त्या मामभिजानाति यावानयश्चास्मि तत्वतः ॥ ततो मां तत्त्वतो ज्ञात्वा विशते तदनंतरम् ॥ इति गीतायां भगवद्व-
चः ॥ अस्यार्थः प्रथमतोऽस्मज्ज्ञानेन ब्रह्मरूपता भवति ॥ ततः प्रसन्नआत्मा यस्य तादृशः सन्न किंचि-
च्छोचति न कांक्षति सर्वेषु भूतेषु समः रागद्वेषादिरहितो भवति तदा मत्परां भक्तिं लभते का सा परा
भक्तिरिति चेदीश्वरेनुरक्तिः ॥ तत्र प्रमाणं सा परानुरक्तिरीश्वरे इति शांडिल्यसूत्रे ॥ ततः परस्या
भक्ते मां तत्त्वतो रामनाम तत्त्वज्ञात्वा अप्राकृतनामरूपादिसहितं नित्यविहारिणो मम स्थाने विशते
प्रवेशं करोति । यथा नगरे प्रविशति पुरुषः तथा ॥ तत्रैव श्रीरामचंद्र एव तत्र प्रमाणम् राम एव परंब्रह्म रामएव
परं तपः ॥ राम एव परं तत्त्वं श्रीरामो ब्रह्मतारकमिति हनुमदुपनिषदि ॥ तथा च मां तत्त्वतो ज्ञात्वा विशतं इति श्री
कृष्णोक्तेरयमेवार्थः ब्रह्मरूपः श्रीकृष्णस्य नित्यपरमेशकारिणं नित्यविहारिरूपं तत्त्वतो ज्ञात्वा मुक्तो भूत्वा र-
रस्थाने विशते । मुक्ता रामस्थाने मम प्रविशंति यथा शुकाचार्यस्तत्र प्रमाणं उवाच चाश्रियाह्रूपं लब्ध्वे
वेतं शुकं हरेः ॥ त्वं मे प्रियतमा भद्रे सदा तिष्ठ मांतिके इत्यादि पद्मपुराणीय वैशाखमाहात्म्ये । ननु
शुकस्य कथं मुक्तत्वमिति चेच्छृणु शुको मुक्तो वामदेव इति श्रुतेस्तस्य मुक्तत्वप्रतिपादनात् तथा च
वैशेषतो ये मुक्ता भवंति ते नित्यविहारिणं मां ज्ञात्वा मम स्थाने मे प्रविशंतीत्यर्थः ॥ ननु चतुर्भुजा वि
मत्स्यपोऽवतारः श्रूयत इति चेत्सत्यं प्राप्ररचतुर्भुज एव श्रीरामकृष्णस्वरूपेणावतरति साकेतगोलो-
कवासिनौ श्रीरामकृष्णौ कदाचित्कस्मिंश्चित्कल्पे स्वयमवतीर्णौ भवतः ॥ तत्र प्रमाणम् ॥ सीता स्व
पार्षदौ जातौ राक्षसवधे रौप्रिये ॥ तदानीं [illegible] स्वरूपेणावतरते प्रमाणे राघवस्य [illegible] वै

859

इ॰ क॰
विव॰

रम्यः स्वाहशंकरम्॥ इती व्यपदसीहंते तस्यामि परमेश्वरोती साक्षी दानंदात्मा श्री राम ईश्वरं पप्रच्छ सस्रो
वाचमाली कालीकायां वा ममक्षेत्रे वा गंगायां वा यदि उतम्मिं यते देहीत जंतोर्मुक्तिर्नीतो वऐतत्रामेति
अथ सहोवाच श्रीरामचंद्रः क्षेत्रेऽत्र तव देवेश यत्र कुत्रापि वा मृताः। कृमिकीटादयोप्याशु मुक्ताः
संतन चान्यथा॥ ~~अविमुक्ते तव क्षेत्रे सर्वेषां मुक्तिरेव हि अहं सान्निहितः कामे तो मस्यो पा~~ऽ
~~रमुक्ताः संतन चान्यथा~~॥ ~~अविमुक्ते तव क्षेत्रे सर्वेषां मुक्तिरेव हि अहं सान्निहितः कामे कीप~~
~~दयोप्याशुमुक्ताः संतन चान्यथा~~॥ अविमुक्ते तव क्षेत्रे सर्वेषां मुक्तिर्हि ध्रुवे अहं सन्निहितस्त
त्रे पाषाणप्रतिमादिषु क्षेत्रेऽस्मिन् योर्चयेद्भक्त्या मंत्रेणानेन मां शिव ब्रह्महत्यादिपापेभ्यो मोक्ष
यिष्यामि मा शुचः त्वत्तो वा ब्रह्मणो वापि ये लभंते षडक्षरम् जीवंतो मंत्रसिद्धाः स्युर्मुक्ताः मां
प्राप्नुवंति ते मुमूर्षोर्दक्षिणे कर्णे यस्य कस्यापि वा स्वयम् उपदेक्ष्यसि मन्मंत्रं स मुक्तो भविता
शिवेति श्रीरामतापिन्याम्॥ योविमुक्ते पश्यत्ति सन्मांतारेनारदो छान्भयाति। सजन्मालूरिता सा
पापालशयत्तीति रामोपनिषद्वा। मुमूर्षोर्मणिकर्णिकायाम् वैदकानेवासिनः। प्रत्यत्तज्ञानकी
जाप दिशामि तत्तारकमिति काशीखंडे शिववाक्यं च॥ न च मते स्नाना न मुक्तिरिति श्रुति श
माणाद्वैतज्ञानं कथं मुक्तिरिति वाच्यम्। तत्राप्येकमत्तो रामनाम तत्व बुमुक्षः प्रतिपादितत्वा
त तत्प्रमाणात्॥ ब्रह्मभूतः प्रसन्नात्मा न शोचति न कांक्षति। समः सर्वेषु भूतेषु मद्भक्तिं लभते परं॥

859

ह॰ क॰
विष॰

सर्व॰
११

कावासिनो चतुर्भुजो नंदनंदनस्त्वाद्विभुजस्वरूपस्तु वरामचंद्रेणाभेद इति भावः न च कृष्णः शृंगाररसस्व
रूपं दावनाविभूषण इत्यादियजुर्वेदीयवस्तुदर्शनस्य हिंसावाक्यात् ।। द्विभुजश्रीकृष्णस्यापि तद्देशत्वमानेपा
दनेन विरोधस्तदवस्थ इति वाच्यम् ।। सर्वांगस्य शृंगाररसरूपत्वे श्रीनंदनंदनश्रीकृष्णस्य तत्स्वरूपत्वप्र
तिपादनाद्विरोधानवकाशात् ।। एतदभिप्रायेणैव रामस्तु भगवान्स्वयमित्यत्र तु शब्दः प्रयोगः ।। किंच
शकलाश्चावतारादीनां तत्त्वतोऽभेद एव । यथा कारणदीपेन तदुत्पन्नानां दीपानामभेदः यथा कार
णदीपेन सर्वदीपप्रबोधनम् ब यथा सर्वावतारीणां मवतारीरक्षनमः ।। ॰ ।। तथा सर्वेषु तीर्थेषु पावनीः
सरयूः सारे दिव्यगत्यसंहितायां भृगुलम्बकासे सुतीक्ष्णं प्रति अथ मुक्तिरयि श्रीरामचंद्रदेवः वं
धको भवपाशेन भवपाशाद्विमोचकः ।। विष्णुरेव परं ब्रह्म परमात्मा सनातनः इत्यादिस्मृतिभ्यः ना
रायणात्परो देवो नास्ति मुक्तिप्रदो नृणाम्मीति । शास्त्रात् ।। मुक्तिप्रदाता सर्वेषां विष्णुरेव न संशय इति
हरिवंशवाक्यात् ।। यद्यपि काशीमरणान्मुक्तिरिति श्रुतेः ।। काशीमरणस्य मुक्तिप्रदत्वं तथापि काश्या
मपि रामनाम्न एव मुक्तेः सत्त्वान्न श्रुतिविरोधः ।। न च काश्यां मरणादेव मुक्तिर्न तु रामनामत
इति वाच्यम् । काश्यामुपरतस्यापि रामनाम्न एव मुक्तिरिति श्रुत्यभिप्रायात् । कथं रामनाम्न
एव मुक्तिरिति चेच्छृणु प्रमाणाभ्रावात् तथाहि अथनं प्रभुवाच श्रीरामस्य मनुं काश्यां
११ जजाप वृषभध्वजः ।। मन्वंतरसहस्रैस्तु जपहोमार्चनादिभिः ।। ततः प्रसन्नो भगवान्श्री

859

पुनः पुनः। तस्मात्कर्मण्यधिकृतानां सृजयंतः स्वरन् ॥जनः सृजयंतं तत्त्वदं तस्ये हरिं स्तिदिमवानुवरति। वायुपुराणे ॥किंच॥ पूर्णः पूर्णावतारश्च श्यामो रामो रघूद्वहः॥ अंशा नृसिंहकृष्णाद्याः राघवो भगवान्स्वयमिति याज्ञवल्क्यो यत्र तत्संहितायाम्॥ सर्वेषामवताराणामवतारी रघूत्तमः॥ श्रुतं दृष्टं मया सर्वं वीचेरघुजीवि नानुनेइति त्रस्मे शेष हनुमत्संहितायां हनुमदगस्त्यसंवादे मत्स्यश्च रामहृदयं तत्पोगुरजनार्दनः॥ कूर्मश्चाधारशक्तिः स्ववराहो भुजयोर्बलं नरसिंहो महाकोपो वामनः कटिमेखला भार्गवो जंघयोर्जातो बलरामश्च पृष्ठतः॥ बौद्धश्च करुणासाक्षात् कल्किश्चेतस्य हर्षजः॥ कृष्णः शृंगाररूपश्च वृंदावनविहारिणः॥ एते चांशकलाश्चैव रामस्तु भगवान्स्वयमिति वपुर्वेदीव सुदर्शनसंहितायां॥ अवतारा बहवः कलाश्चांशादिरूपयः॥ राम एव परं ब्रह्म सच्चिदानंदमव्ययम्॥ सर्वेषामवताराणामवतारी रघूत्तमः॥ सर्वासां सरितां मध्ये सरयूः पावनी यथेति॥ सामवेदी पंचरत्नसंहितायाम्॥ न चैमे चांशकलाः पुंसः कृष्णस्तु भगवान्स्वयमित्यादिवाक्ये नाविरोध इति वाच्यम्॥ श्रीरामचंद्रस्य नंदनंदनश्रीकृष्णस्याभेदात्॥ तस्य च श्रीकृष्णस्य गोलोकान्तर्वर्ति वृंदावने स्थास्यैकत्वात् एतस्य तस्य वृंदावनस्याभेदः अतएव तोपि रासं कुर्वन्नास्ते। न च कृष्णस्यैकत्वात् हृष्टकृष्णोऽन्तिरसंगतत्त्वे वाच्यम्॥ कृष्णः कृष्णाश्रीधात्कृष्णो न च कृष्णश्च तत्त्वजः वृंदावनं परित्यज्य पादमेकं न गच्छतीत्यादिपुराणात्॥ अतः कृष्णस्यैको विध एव मेव तथा च तेषां मध्ये मथुरावासी द्वार

सर्वे०
९०

द्यः सुराः सर्वे विष्णुर्माराधयन्ते पुरा स्कंदं पद्मजं मासाः केशवप्रसादनद्विनारसिंहे वोष्टिनं वासुदेवाद्यैः सेविसंह
तुमं शादिभिः॥ इंद्रादेदृशादेवा लैं वैर्यैर्तेनन कंधरैः॥ मत्स्यकूर्मवराहैश्च नरसिंहहरिवामनैः॥ भार्गवं हल
कंसारिबुद्धकाल्किविमोषैनैः॥ उपास्यमानं देवेशं देवानां मुकुरं विभुमिति सदाशिवसंहितायाम्॥ ये
न्यदेवं परत्वेन वदंत्यज्ञानमोहिताः॥ नारायणं जगन्नाथं ते वै पाखंडिनः स्मृताः॥ इति ब्रह्मांडपुराणे॥ येन
सामान्यभावेन मन्यंते पुरुषोत्तमम्॥ ते वै पाखंडिनो ज्ञेया नराधमा इति स्मृतेः॥ अथानित्यो नित्य हि ना
स्ति जगति भूतं स्थावरं जंगमम्॥ ऋते तमेकं पुरुषं वासुदेवं सनातनमिति श्रुतेः॥ एष सर्वभूतांतरात्मा
पहतपाप्मा दिव्यो देव एको नारायण इत्यादि श्रुतेः॥ ज्ञात्वा तं मृत्युमत्येति नान्यः पंथा विठंकये॥ नारायणे
प्रलीयंते नेनारायणसायुज्यमवाप्नोतीति श्रुतिः॥ नारायणं महाज्ञेयं विश्वात्मानं परायणम्॥ नाराय
णः परं ब्रह्म तत्त्वं नारायणः परम् नारायणः परं ज्योतिरात्मा नारायणः परः॥ यच्च किंचिज्जगत्सर्वं दृ
श्यते श्रूयतेऽपि वा॥ अंतर्बहिश्च तत्सर्वं व्याप्य नारायणः स्थित इति श्रुतिः गृहीतमायोरुगुणः स
र्गादावगुणः स्वतः सृजामि तन्नियुक्तोऽहं हरो हरति तद्वशः॥ विश्वं पुरुषरूपेण परिपाति त्रिश
क्तिधृगीति द्वितीयस्कंधे भागवते कर्मण्युपाधिकृताये च देवाः सूर्यादयोऽखिलाः॥ विना विष्णुं स्वो
तस्यं स्वांशस्तु कृत्यपतो जनार्दनात्॥ तानधः पातयत्युग्रा संसाराब्धौ पुनः पुनः देवानस्मात्स्वजयमिदं यं
थदेन सृजेतः देवादिस्वर्पितां कृत्वा कृत्वा संसये हेनार्पितानाम्॥ कैचिद्दुश्चादडयंति संसाराब्धौ

१०

859

हृ.क
विव

श्रीकृ

तः तान्नेकस्य मोक्षोपदेशादिमादियासत्त्वेभ्यः सच्चिदानंदरूपाय कृष्णायाक्लिष्टकारिणे॥ नमो वेदांतवेद्याय
गुरवे बुद्धिसाक्षिणे इति श्रुतेः पलक्षणः परोपि श्रीरामचंद्र एव अतिसौनिर्लंकानिरव्यातो विकल्पो ब्रह्मणः
पर इत्यादि श्रुतेः सर्वस्य वशी सर्वस्येशानः सर्वस्याधिपतिः स न साधुना कर्मणा भूयान्नो असाधुना
कनीयानेष सर्वेश्वर एष भूताधिपतिरेष भूतपालक एष सेतुर्विधारण इति श्रुतेश्च तथा च सर्वेशा
त्वेनापि प्रतिपाद्यः श्रीराम एवेति सिद्धम्॥ तदुक्तं भागवते शास्त्रेष्वियानेव सुनिश्चितो नृणां क्षेम
स्यसम्यग्विमृशेषु हेतुः असंग आत्मव्यतिरिक्त आत्मनि दृढारतिर्ब्रह्मणि निर्गुणे च या इति किंच श्री
रामचंद्रप्रतिपादकत्वात्तत्परिरहितानां सांख्यादिशास्त्राणां वैयर्थ्यं च॥ किं वा योगेन सांख्येन न्यास
स्वाध्याययोरपि॥ किं वा श्रेयोभिरन्यैश्च न यत्रात्मप्रदो हरिरिति भागवते॥ इति सर्वसिद्धांतेद्विती
योविवेकः २ अथ च यथा सर्वतः परः श्रीरामचंद्रस्तथा तस्योपासनापि सर्वतः परा अत एव श्री
रामोपासनयैव सर्वस्योपासना सिद्धा भवति॥ तत्र प्रमाणम् यथा तरोर्मूलनिषेचनेन तृप्यंति त
त्स्कंधभुजोपशाखाः प्राणोपहाराच्च यथेंद्रियाणां तथैव सर्वार्हणमच्युतेज्येति भागवते॥ सर्वदेवो
पासनं पापि श्रीरघुनाथस्यैवोपासनाभिध्यते तत्र प्रमाणम्॥ आकाशात्पतितं तोयं यथा गच्छति
सागरं सर्वदेवनमस्कारः केशवं प्रतिगच्छतीति शैवाः सौराश्च गाणेशाः वैष्णवाः शक्तिपूजकाः मामे
व प्राप्नुवंतीह वर्षापः सागरं यथेति पाद्मे सर्वतः परत्वेनोपास्योपि श्रीराम एव तत्र प्रमाणानि ब्रह्मा

859

पमानशब्दाः प्रमाणानीति। ईश्वरः कारणं पुरुषकर्माफल्यदर्शनादिति गौतमसूत्रे तथा च गौतमसूत्रोक्तैश्चतु
र्भिरपि प्रमाणैरेवरेशो ज्ञातव्यः। तत्र प्रत्यक्षेणेश्वरस्य ज्ञातव्यत्वे प्रमाणं दर्शयतस्यैव प्रत्यक्षानुमाने इति ब्र
सूत्रम्॥ वेदितोऽसि भगवान्साक्षात्पुरुषः प्रकृतेः परः॥ केवलानुभवानन्दस्वरूपः सर्वबुद्धिदृगिति
भागवते अनुमानेनेश्वरज्ञातव्यत्वे प्रमाणं॥ भयादग्निस्तपति भयात्तपति सूर्यः भयादिंद्रश्च वायु
श्च मृत्युर्धावति पंचम इति कठवल्ल्याम्॥ गौतमादैरनुमतं च इति श्रुतिरेव एतद्दशरारामित्यादिश्रु
तेः॥ काणादगौतमशास्त्रे अपि श्रीरामचंद्रमेव प्रतिपादयतः तयोरल्प एव भेदः तत्तु द्वैतमतनिरू
पणे स्पष्टीभविष्यति॥ इदानीं संक्षेपतः काणादमतं ब्रवीमि। देहेन्द्रियादिविमललक्षणो विभुरपमा
त्मानं लोकेऽपि प्रकटमेव॥ यथा शुद्धेनेश्वरं कथं गतेष्टेरिति विच दैवतेष्विंद्रो राजा नरेषु नराधिपो
गजेष्वैरावतो विहंगेषु गरुडो राजा यथा तथावतारेष्वीश्वरेषु च श्रीरामचंद्रस्यैव एजरूपत्वेति॥
तथा चानुमानेनापि श्रीरघुनाथस्यैव प्रतिपादनं एवमुपमानेनापि श्रीरामचंद्र एव प्रतिपाद्यः
तत्र प्रमाणं परमात्मा नराकृतिरिति नारदपंचरात्रे मानवाकृतिरीश्वर इति रुद्रयामले इत्युपमा
नतोऽपि तस्यैव प्रतिपादनं। तथा शब्दप्रतिपाद्योऽपि स एव यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते इति श्रुतेः
सर्वे वेदा यत्पदमामनन्तीति श्रुतेश्च। तथा च काणादगौतमशास्त्राभ्यां प्रतिपाद्यत्वं श्रीरामचंद्रस्यैवेति
सिद्धम्॥ एवं वेदान्तशास्त्रेणापि प्रतिपाद्यता श्रीरघुनाथस्यैव अथातो ब्रह्मजिज्ञासा जन्माद्यस्य य

४५१

इ.का.
विष.

इत्यमत उपपत्तेः श्रुतत्वाच्चेति। अस्यायमाशयः फलमतो दानादरापणो दृष्टत्वादिति शांडिल्यसूत्रेण च तत्र ब्रह्मसूत्र
पोर्थः यागादिकर्मफलमतः परमेश्वरादेव उपपत्तेः न त्वचेतनस्य तस्य सम्भवतीति युज्यते। विज्ञानमानन्दं
ब्रह्म रातिर्दातुः परायणमिति श्रुतेः शांडिल्यसूत्रार्थस्तु कर्मफलमस्मात् सकाशात् प्राप्यते॥ एजा
न्दरेषु त्वोक्ता भगवदुचितफलमात्रे लोकदृष्टत्वादितिति यथा च तन्त्रेऽपि श्रीरामचन्द्र एवेति भावः। पातंज
लशास्त्रमपि तमेव कथयति ईश्वरप्रणिधानाद्वेति क्लेशकर्मविपाकाशयैरपरामृष्टः पुरुषविशेष
ईश्वर इत्यादिसूत्रेभ्यः। तयोरर्थस्तु ईश्वरप्रणिधानात्तस्मिन्भक्तिविशेषात्समाधिस्तत्फलं च सिध्य
तीत्यर्थः ईश्वरः किंस्वरूप इत्याह क्लेशेति अविद्यादयः क्लेशाः कर्माणि विहितप्रतिषिद्धानि विपा
काः जात्यायुर्भोगाः ईश्वरः किंस्वरूप इत्याह क्लेशेति आविद्यादयः क्लेशाः कु) कर्मफलानि आशया वास
नाख्याः संस्काराः तैरसंस्पृष्टः पुरुषविशेष ईश्वर इत्यर्थः। तथैव भक्त्याभ्यासात् ध्यानयोगादपि भवतीति।
तदनुकूलश्रुतिरपि तथा च पातंजलशास्त्रमपीश्वरपदेन श्रीरामचन्द्रमेव प्रतिपादयति। तस्मात्येऽपि श्री
रामचन्द्रः तमीश्वराणामित्यादिश्रुतेः। कारणाद्यौतमशास्त्रे अपि श्रीरामचन्द्रमेव प्रतिपादयतः
तयोरत्यन्ताभेदः सन्तु तन्मतनिरूपणोत्सवी भविष्यति॥ इदानीं संक्षेपतः कारणादमतं ब्रवीमि।
देहेन्द्रियादिविलक्षणो विभुरयमात्मा नव विशेषगुणाश्रयः जन्यद्रव्यगुणकर्मसामान्याविशेषस
मवायानां साधर्म्यवैधर्म्याभ्यां तत्त्वज्ञानेन साक्षात्कारादीश्वरोपासनसहितानवानां वैशेषिकगु
णानां प्रागभावसहवृत्तिध्वंसो भवेत्स एवानन्दावाप्तिरिति अथ गौतममतं तत्र प्रमाणानुमा

४१९

इ.क.
विष.

सर्व०
८

सः कालकालो नियंता कर्माध्यक्षो यज्ञभोक्ता नव पुंसः विश्वस्यात्मा फलदाता जनानां तस्मादन्यः कोऽस्पहं
पनज्ञानीजेमहाभारतेन॥ कालात्मकोऽपि श्रीरामचंद्र एव अहंकारस्त्वं च तन्मात्राः दश वाह्येंद्रियाणि
एकं चातिरिंद्रियं मनः एतल्लभ्यानीति प्राकृतिकोगणः पुरुष ईश्वरश्चेति षड्विंशतिः। तत्र सत्वादी
नि सुखदुःखमोहात्मकानि कनाद्यो ध्यात्ते तत्कार्ये जगति सुखदुःखादेरुपत्वदर्शनात् तत्र त
थाहि तरुण्योरत्यापत्युः सुखदेति सात्विकी मानेन दुःखदेति राजसी विरहे तु मोहदेति ता
मसी एवं सर्वे भावा द्रष्टव्याः नित्या विभ्वी च प्रकृतिः फलेन तल्लाभाभावादचेतना। तदवशिष्टं तत्सर्वो
पादानं सर्वत्र कार्यदर्शनाद्धि तत्त्वामीति तत्रेमाः पुरुषश्च जीवा अनेकाः स्युः ईश्वरो निर्गुणो निर्वि
कारो विशेषकः सच्चिदानंदविग्रहश्चेतनो। स चेश्वरः श्रीरामचंद्र एवात्र प्रमाणं न॥ एवं ननः ह
नैः साक्षात्प्रधानपुरुषेश्वरादिकमिति गद्यते। तस्मात्सांख्यशास्त्रमपीश्वरत्वेन श्रीरामचंद्रं प्रति
पादयति तमीश्वराणां परमं महेश्वरमित्यादिश्रुतेस्तत्परोऽपि श्रीरामचंद्र एवेति बोध्यम् मीमांसा
शास्त्रमपि श्रीरामचंद्रमेव प्रतिपादयति तथाहि अथातो धर्मजिज्ञासेति मीमांसासूत्रोक्तो धर्मोऽपि
तत्स्वरूपः स च सः श्रीरामचंद्रस्वरूप एव तत्र प्रमाणं पुरुषो वाव यज्ञ इति श्रुतेः॥ यज्ञो वै विष्णुरिति श्रुतिः
तथा च धर्मस्वरूपत्वेन मीमांसाशास्त्रप्रतिपाद्योऽपि श्रीरामचंद्र एव किंच कर्मफलदातृत्वमपि श्री
४ रामचंद्रस्यैव तथाहि धर्माध्यक्षो यज्ञभोक्ताव्ययो विश्वस्यात्मा फलदाता जनानामित्यादिस्मृत्या।

४५१

दृ.क.
बि.ष.

वागु[illegible]रणादीधिना शिक्षा। गुरुलघुमात्रा गणा। शेषानियमनेन छंदः। वेदशब्दार्थनिर्वचनेन निरुक्तं
मां[illegible] प्रमाणम्॥ सर्वे वेदाः सशाखाश्च सर्वे विद्याः स्वरा आदि समाम्नाः सविसर्गश्च सान्तस्थाः प
दानि च। गुरुसंदेमहणावेश्रोमरुजात्स्वर्षे गोरकाङान्ते महाभारते। कल्पेन कर्मकांडप्रतिपादने
न तु मीमांसाविषयानिरूपणे स्पष्टी भविष्यति। व्याकरणे शब्दब्रह्म मनुते तत्र प्रमाणम्। म
हो देवो मर्त्या आविवेश॥ महान्देवः शब्दो मर्त्यामरणधर्माणो मनुष्यास्तानाविवेशेति महा
भाष्यम्॥ तस्माद्व्याकरणमपि शब्दब्रह्मरूपत्वेन श्रीराममेव प्रतिपादयति। शब्दब्रह्मतः परे
पि स एव तत्र प्रमाणम्॥ शब्दे ब्रह्मणि निष्णातः परं ब्रह्माधिगच्छतीति श्रुतेः। शब्दब्रह्माणि नि
ष्णातो न निष्णायात्परे यदि श्रमस्तस्य श्रमफलो ह्यधेनुमिव रक्षत इति भागवते अहं वै सर्वभू
तानि भूतात्मा भूतभावनः॥ शब्दब्रह्मपरब्रह्म ममोभे शाश्वती तनू इति च स्फोटे चकालं ब्रह्म
मनुते तत्र प्रमाणम्। कालः पुरुष उद्दिष्टस्तच्छक्तिः शब्द उच्यते। सर्वे देवमंत्रशक्तिश्च वेदा नि
स एव च। कालः सृजति भूतानि कालः संहरते पि च। काले न सर्वं भवति कालात्सर्वं प्रवर्तते ब्र
ह्मा विष्णुः शिवः शक्तिः स्वरूपो देवा महर्षयः कालरूपं न जानंति तत्कालो भक्ष्यते त्वयि स एव ब्र
ह्मो प्यते ब्रह्म कालात्मा परमेश्वर इत्यादि ज्योतिःसिद्धान्तवाक्यं तथा च ज्योतिःशास्त्रमपि का
लरूपतया श्रीराममेवं इमेव प्रतिपादयतीति सः कालः कालो गुणी सर्वविद्यः इति श्रुत्या वोसोक्त

859

स. सि.
विव.

सर्व०

दानामर्थंतिसर्वे आचार्य्या बहुधा कृतवंतस्तेन मयात्र न कृतमित्यवगंतव्यम् ॥ इति श्रीमहाराजकुमार श्रीविश्वना
थसिंहकृते सर्वसिद्धांते प्रकरणे तिरोभावविचारो नाम प्रथमो विवेकः ॥१॥ ॥अथ रामस्यैव सर्वतः परत्वे
प्रमाणानि। भृगुर्वैवारुणिर्वरुणं पितरमुपससार अधीहि भगवो ब्रह्मेति सोब्रवीद्राम एव परंब्रह्म
रामादन्यन्नाकिंचन ॥ यत्र रमन्ते रमो देवोन्यपयंते ॥ राम एवाविलोपंते राम एवस्थापयंते तेन तस्माद्राम एवहि
रीणैं तैत्तिरीयश्रुतिः ॥ रमंते योगिनो यस्मिन्न सत्यानन्दे चिदात्मनि इति रामपदेनासौ परब्रह्मा
भिधीयते इति रामोपानिषादे ॥ राम एव परंब्रह्म राम एव परं तपः राम एव परं तत्त्वं श्रीरामो ब्रह्मतार
कामिति हनुमदुपनिषदि ॥ आनंदरूपो निष्परिमाणो रघुलोकश्चैतस्माद्रमते नेन राम इति शांडि
ल्यशाखायाम् ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशाद्या यस्यांशा लोकसाधकाः ॥ तं रामं सच्चिदानन्दं नित्यपरासेश्वरं
भजा इति हनुमत्संहितायाम् ॥ किंच सर्वे वेदास्त्रयोपि श्रीरामचंद्रपरत्वमेव प्रतिपादयंति। तथा
हि सर्वे वेदा यत्पदमामनंतीति कठवल्ल्याम् ॥ तं त्वौपनिषदं पुरुषं पृच्छामीति बृहदारण्यके। योसौ स
र्वैर्वेदैर्गीयते इति गोपालतापिन्याम् ॥ नारायणपरा वेदा यज्ञा नारायणात्मका ॥ तपो नारायणपरं
नारायणपरा गतिः ॥ नारायणः परं सत्यमृतं नारायणात्मकं नारायणपरो धर्मः पुनरावृत्तिदुर्लभः ॥ प्र
वृत्तिलक्षणश्चैव धर्मो नारायणात्मकः ॥ नारायणात्मको गंधो भूमौ श्रेष्ठतमः स्मृत इति भारते श्री
रामचंद्रस्य नारायण इति नाम पूर्वमेवोक्तमतः सर्ववेदपुराणतात्पर्यविषयः श्रीरामचंद्र एव
त्तोमितुम् ॥ आपे[illegible] वाह्यैर्वेदैः प्रभि[illegible] श्वादि श्रीरामचंद्र एव प्रतिपाद्यते ॥ तेषु वेदांजे

859 १

सु.क.
विष.

स६० ॐ॥ घाः [illegible] हितेना [illegible] ंस्थी
नत्वा विश्वहम्॥ ददर्श परमात्मानं समासीनं मैथिली [illegible] सर्वशक्तिकलानाथं द्विभुजं रघुनंदनाम् इति महासुंद
रीतंत्रे॥ द्विभुजा प्रांशुवाल्मीका सर्वमेतत्प्रवर्तते इत्यपि च। स्थूलं चाष्टभुजं प्रोक्तं सूक्ष्मं चैव चतुर्भुजम्
परं वा द्विभुजं रूपं तस्मादेतत्त्रयं यजेदित्यानंदसंहितायाम्॥ ममायं तरसापि। वोवैव शान्तिगोलोके
द्विभुजस्तु धनुर्धरः॥ सदानंदमयो रामो येन सर्वमिदं ततं॥ मितिसदाशिवसंहितायाम्॥ ननु वाल्मी
कीये सुग्रीवादेः स्वर्गादे लय वर्णनस्य रामभक्तानां सांतानक गमनाय ब्रह्मोपदेशेनाविरोध इति चे
दुच्यते॥ रघुनाथ आत्मपरिकरसहितो वनतारसोयं परिकरे देवानामवतार्य्येति। यः परिक
रांतर्गतो यस्य देवस्यावतारी विद्यते। तास्मिन्नवतारे रामसदेव आत्मनो शेमेलापित्वा रघुनाथं सं
वितवान्॥ तस्मात्सों शत्राभिन्दे वामेलितः परिकरस्तु साकेतमेव जगाम॥ अन्यथा रावणः स
र्वस्व गननापासेन जीगाय। पुनस्तस्य रावणस्य हनुमत्सुग्रीवादाभिर्यथा करणं कथं संगच्छेत।
अपिच हनूमीवादीनां सर्वेषां लयवर्णनं तेषां साकेतद्वारे विघमानतावर्णनमपि कथं संगच्छेत
। तत्र तेषां विद्यमानतावर्णनं तु सदाशिवसंहितायाम् तथाहि सर्वभक्ती चौदासी सोजर द्वारे बुरदे
काः सुग्रीवांगदो वोरे च [illegible] विभीषणानिलात्मजोऽ इति तथा च सुग्रीवादेः स्वपादेलय कथनस्य श्रीरा
मचंद्रभक्तानां सांतानकलोकगमनस्य ब्रह्मोपदेशेनाविरोध इति भावः। यत्तु रामेति हासादौ तस्य
जेननमरणोच्यते। तदपि स्याद्भावतिरोभावाभिप्रायकमेव। तेषां जननमरणप्रतिपादकप

८५१

ह.क.
विष.

सर्व०
६

ॐ रघोः प्रतिष्ठेत्या इति स्मृतेः। वैकुंठपंचकं व्याख्यातं क्षीराब्धीश्वरमाकृषम्॥ कारणं महावैकुंठं पंचमं विरजापरम्॥
नित्यं दिव्यमनेकभोगविभवं वैकुंठरूपोत्तरं सत्यानंदचिदात्मकं स्वपदमप्यन्यत्र लेनं यो ध्याउरीत्यादि महा
रामायणे॥ योयं प्रादुरोसासर्व वैकुंठनामेव मूलाधारभूतं प्रकृतेः परमं तत्सेतु समयाद्विरजोत्तराद्दि
व्यरत्नकोशात्मानत्यां तेष्वमेव सीतारामयोर्विहारस्थलमतीत्यपवर्गे उत्तरार्द्धे ब्रह्माविष्णुमहेश्व
रयां ध्यायंति सायोध्या कथ्यते तत्रप्रमाणं अकारो वासुदेवः स्याद्यकारस्तु प्रजापतिः उकारो रु
द्ररूपस्तु यां ध्यायंति मुनीश्वरा इत्ययोध्यामाहात्म्ये अतः साकेतब्रह्मसंज्ञानकायोध्यामेवममेवान
तंभगवान्श्रीरामचंद्रोऽयोध्यायां उमोम्रनार्हितस्य प्रकाशं कुतो शौरितामेति वेदवचने प्रकटली
लातोऽन्तलीलायां प्रवेशाभिप्राये लोके यथा गोलोकनिवासी परमप्रकाशि द्विभुजरघुनाथस्य शा
लग्रामादिविग्रहैस्मेदस्तथा परमप्रकाशीरूमा योध्यायाः प्रकटायोध्यायाप्यभेदो भक्तानां प्रकटेऽअ
प्येकांतरूपमेव। तत्राभिप्रुजमेव हारं सर्वतः परं कुतोव दाति इति वेद्यः एतुश्रुतिस्मृतिभ्यः तथा हि आ
त्मैवेदमग्र आसीत्पुरुषविध इति प्रब्रह्मप्रकरणे येतरेयश्रुतिः। यत्रावतीर्णो भगवान्परमात्मान
राकृतिरिति भागवते आनंदो हि द्विविधः गोलोकमूर्तश्चामूर्त एव च अमूर्तस्याश्रयो मूर्तः परमात्मा
नराकृतिरिति पंचरात्रे॥ रामो दिव्यांगनाभोगी रमोऽज्ञानवजावरः रमोनिजपरो मूर्जितो नवाकृ
७ तिरीश्वर इति ब्रह्मयामले यपौतानमहासंभूरामलोकमगोचरम् तद्गत्वा महासंभूराज्यं

८५१

दृ.व
विष

ते गातन त्कीन वि

त्पन्न। अन्यथा गीतादिवाक्यविरोधः स्यात् तथाहि ये यथा मां प्रपद्यंते तांस्तथैव भजाम्यहम्॥ देवान्देवयजो। यांति
पितॄन्यांति पितृव्रताः॥ भूतानि यांति भूतेज्या यांति मद्याजिनोपि मामिति। न च यस्योपासको ऽन्यं प्राप्नु
यात् यो यं भजते स तद्रूपो भवति। यथा यथोपासते तेन देव भवतीति श्रुतेः॥ न च योयमुपास्ते स स एव भव
तीत्यर्थ इति वाच्यम्॥ यथा तु ये शक्रं ध्यायन्ते कीटस्तद्रूपो भवति न तु स एव भवतीति दृष्टांतेन देवो
भूत्वा देवं यजेत् इति श्रुत्या च तद्रूपो भूत्वा पार्षदो भूत्वा सेवां करोतीत्यर्थात् तथा च योयमुपास्ते स तमेव प्रा
प्तो भवति॥ अतो हि भुज श्रीरामचंद्रस्य यः सर्वतः परः साकेतलोकस्तमेव ब्रह्मणः सकाशादुपदे
शयति स्मेति भावः॥ जनो लोकगुरुराचार्यो ब्रह्मेत्यवादीत्। सांतानकं नाम लोकं प्राप्ता भवंत्विमे स
र्वे इति॥ सांतानकस्यार्थस्तु तन्यते इति तानः भावे घञ्। सम्यक् तानो विस्तारो वैकुंठादीनां यस्मात्त
त्संतानकं संतानकमेव सांतानकं साकेतमेवार्थः स्यात् तथाहि आसमंतात्केतुरवं इतः श्रामः श्री
रामचंद्रस्तेन सह वर्तमानं साकेतं यद्वा योतकर्माणि तस्याकः संहारकर्त्ता यस्तो रुद्रः तेन च अश्चक
स्य शाकाः साकानां ईः प्रकाशो येभ्यस्ते साकयो लोकास्तान् जानाति विजानाति साकेतं। अतः सर्वेऽ
योध्यावासिनः श्रीरामचंद्रस्वरूपकत्वयोध्यातो गतापो ध्यापांगताः स च सर्वलोकविस्तारकं यतः सांतान
कमित्यर्थकरणाद्विब्रह्मैवायाति कथमयोध्येति वाच्यम्॥ अयोध्याया ब्रह्मरूपत्वात्सर्वलोकाविस्तार
कत्वाच्च। तथाहि॥ अयोध्या च परं ब्रह्म सरयूः सगुणः पुमान् तन्निवासी जगन्नाथः सत्यं सत्यं वदा
म्यहमित्ययोध्यामाहात्म्ये अयोध्या नगरी नित्या सच्चिदानंदरूपिणी यस्यांशांशेन गोलोकवै

सर्व०

वैष्णवं तेजो विवेश ॥ महामतिरिति मुक्तेस्तु ब्रह्मद्वारेण प्रवेशा प्रवेशब्रह्मणो न मानापन्नौ वैकुंठद्वारेण तु तत्र स्मिन्वि
ष्णोहं मयामीत्यभिप्रायः । स्वाविरहलीनस्यांशस्याविष्णोः परवैकुंठस्थापनं चेति । द्विभुजस्यैव साकेतगमने
मित्याभिप्रायकं सशरीरपदम् ॥ श्रीरघुनाथो न शरीरं धत्ते न वा त्यजति नापि निजाविग्रहस्य कदाचिदन्यथा
भावः ॥ किंच । तादृश एवाविर्भवति तिरोभवति चेत्यदर्शिनः अतः श्रीरामचंद्रस्य साकेतगमनं वैकुंठमा
त्रो अन्यथा मूलरामावतारो वहुकं ॥ ब्रह्मलोकं प्रयास्यतीति तल्लोपयेन ॥ तत्र हि ब्रह्मलोकपदेनायोध्यैवनापि
नामहलोकः प्रयोजनाभावात् ॥ तत्र प्रमाणं ॥ अयोध्या च परं ब्रह्मेति वक्ष्यमाणं ॥ विष्णुमयामीति यास्मिन्वह
वो विष्णवः संतीति विष्णुमयं प्राचुर्ये मयट् परमाणुमयी पृथ्वीत्यत्र यथा ॥ बहुविष्णुलयप्राकस्ये प्रमाणं ॥ स
ह्मकोटयः संति ब्रह्मांडातीर्यगूर्ध्वगाः ब्रह्माणो हरयो रुद्रास्तत्र तत्रैवावस्थिताः ब्रह्मांडानामसंख्यानां ब्र
ह्मविष्णुहरात्मना ॥ अन्ते वै प्रलये हे हर राम एवांतर्विशंत इति । सदाशीवसंहितायाम देवं देदीप्यमा
नं द्विभुजं श्रीरामचंद्रं देवताः पूजयंतीत्यर्थः अथानंतरं महातेजाः विष्णुः श्रीरामचंद्रः पितामहमुवाच हे
निश्चितं विष्णुर्भविष्णुरिति श्रीरघुनाथस्य नामेति प्रागुक्तमेव ॥ एषां जनौघानां जनसमूहानां मध्ये लोकानां मत्स्ते
हान्मांशानां नामायोगात् साहित्यतया मदर्थं स्वकशरीरेण हेतुभ्रमतां चैस्थानमुपदेष्टुमर्हसि । तत्तु श्रीरामचं
द्रः स्वयं नोपदिदेश ब्रह्मणोपदेशयातिस्मेत्यत्र किं वीजमिति चेदुच्यते आचार्यो ब्रह्मा न तत्स्वारोपदेशस्यै
व युक्तत्वम् ॥ तथा च वितर्गुरूपदेशेन जीवो न मुक्तो भवेदिति वेदोक्तमर्यादास्थापितवानिति भावः अथ
चाद्विभुजे रघुनाथे अयोध्यावासिनां लेही ... तः स्वस्यैव सर्वतः परं स्थानं तत देवोपदेशयत्तीत्स्मना

४२१ ६

रा.का.
टिप.

मा ३

कारणं ननु मम प्राप्तेति ध्यानेन। ननु तत्र साकेतलोकपदानुपादानात् कथं ज्ञायते तस्य सालोकप्रदेशः इति चेदुच्यते। इच्छाविषये विस्तारस्थाने स्थीयजामिति वाल्मीकीप्रस्तरे रघुनाथप्रवेशोक्त्या चावगम्यते· न च तथादि द्वयोर्विस्तारस्थानयोरेकाभिन्नेच्छाविषये प्रवेशे गोलोकप्राप्ता नोक्तेति वाच्यम्। द्वारप्रवेशतो गृहगमनवत्॥ साकेतलोकगमनावगतेः अग्निमश्लोकतो ह्येतत्स्फुटं ब्रह्मैव वदति। योयं साकेतलोकस्तस्य गतेः प्रापकत्वमेव तत्त्वांके चनकेनापि प्रकारेण ज्ञानं नियतं तत्स्वरूपस्थानं गुह्यं॥ न च प्रमाणं येन देवा नमुनयो नचाहं नच शंकरः॥ पश्यंति परमेश्वरस्य नाद्वियोः परमं पदमिति विष्णुपुराणे· केपि न जानंत्येवेति नाहि एकदेशेन सर्वप्रकारेण न केपि जानंति। अत एव वाल्मीकिना रजानन्न इत्यत्र प्रपदं दत्तवान्। सवैषाम् अस्मदादीनां मूलभूता या मूलप्रकृतिस्तत्वमायातां विना। अथवा॥ एकां विशालाक्षीं पूर्ववारिणां मायां तद्रूपां विना पूर्ववारिस्थानामजीवानामुपरि वां तद्रूपां तत्त्वावतीर्णत्वं तां विना। विशालाक्षी त्रिपाद्विभूत्यां देशे वर्णमुक्तं तत्समस्तजगतां पालनाद्रूपया वा लोकमात्रा पद। विशालाक्षी पूर्वेपरिपलया जानकीं तां विना मां लक्ष्मीमंतर्यामिरूपेण पातीति श्रूयते। कुतो मां सर्वप्रकारेण न ज्ञानंतीति तत्राह॥ अचिंत्यं चिंतनाया अविषयम्॥ महद्भूतं महांति पूज्यानि भूतानि व त्तनिपालीनि सः तं नाम हपत्नीलाधामगुणसंपन्नमिति पावत। आत्माबोधरूपः अक्षरलाशरहितम्। अंतरं नेराह्यस्य रसदा केयोराव स्थानं पन्नामिति पावतः। हे महातेजः महद्भुतं तेजो जस्य हे सर्वं वैन तु द्वारेण साकेतं गंतुमिच्छासि ते नैव प्रवेशे तापितामहवचनं श्रुत्वा महामोतिः रघुनाथो निरचैत्यस्वशरीरः सतानुजः

४२१

ह.क.
विष.

सर्वे०
४

वे परिग्रहाम ॥ त्वामाचिंत्यं महद्भूतमक्षरं चाजरं तथा । यामिच्छसि महातेजस्तां तनुं प्रविश स्वयम् ॥ पितामु
हवचः श्रुत्वा विनिश्चित्य महामतिः ॥ विवेश वैष्णवं तेजः सशरीरः सहानुजः । ततो विष्णुमयं देवं पूज
यंति स्म देवताः इति अथ विष्णुर्महातेजाः पितामहमुवाच ह एषां लोकं जनौघानां दातुमर्हसि सुव्र
तोत्तमोभिस्तु काचार्यः । आगच्छादि सो भद्रं ते इत्यादि ब्रह्मणो वाक्यं श्रीरघुनाथस्य स्वरूपानन्दे
प्रमारोपत्वेनोक्तं । तस्यायमर्थः ॥ हे विष्णो नव भद्रमस्तु अत्रागच्छ दिष्ट्या समय हृष्टगम्यं पनत्वं
प्राप्तोसि ॥ मानदसंबोधनोक्तेः लोके नवासि श्रीरामदर्शनस्यैव दुर्लभत्वेन तल्लीलादर्शनस्य
त्याजितरां दुर्लभत्वे पिबहुकाल मा कस्य हेतुकं तल्लीलादर्शनं हेतुः अपरोपि मानदपदवान हेतुः
मां संमानयित्वा विनयं श्रावावजीगी सोविनयं श्रुत्वा मां संमानयित्वा यासि च साकेतमिति आ
गच्छ विष्णो भद्रं ते इत्यत्र विष्णुर्नाम श्रीरामचंद्रस्यैवोक्तं एवं मेवोक्तं त्राटभिः सहेत्यादेस्त्वपर
र्थः । तथाहि देवो यो भगवान् तत्सदृशा ये भ्रातरो भरतादयस्तैः ॥ सहस्वकीयां तनुं विस्तारस्थानं प्र
विश तत्स्वेत्यधिकरणे विस्तारार्थकात् तनधातोर्भावे । औणादिक उप्रत्ययः तनुशब्दस्तो क्ता
र्थानंगीकारे विष्णुर्वै महावेत्येववदेत्त उसशरीरः सहानुजो वैष्णवं तेजः प्रविवेशेति तेन ब्रह्मणा श
क्तेः हेम हातेजः भवेतां विजारस्थाने देसकं वैष्णवं स्थानं वैकुंठलोकं हृति प्रवेशनात् नाकाशं ब्रह्म
हे महाराज पनैव द्वारेणाच्छाते नैव साकेतलोको गंतव्यः ॥ महाराजेत्युक्ता भवनं इच्छे वगमने

४

४५१

इ. क.
विष.

एवं चेश्वरस्य देहदेहिविभागो नास्ति तत्र प्रमाणमपि देहदेहिविभागो न सच्चिदानन्दविग्रहत्वादिति भावः देहदेहवि-
भागोऽत्र नेश्वरे विद्यते क्वचिदिति स्मृतेरिति ॥ अपि चायं दाशरथिरवतारो भवति । तदा सर्वविष्णोस्तत्र लयो
जायते इति स्फुटं वक्ष्यते तथाहि गत्वा लक्ष्मणो देवो विलीनः कुसाविग्रहे इक्ष्वा तु परमाश्चर्ये ततः स
वै दिव्यं वपुः एतस्मिन्नंतरे तत्र शत्रुघ्नमथ भरथम् । अवरुह्य गजो दिव्यः पातालाज्जगतीपतिः ।
स चापि लीनस्तत्रैव राघवेशस्याविग्रहे ते ह्वा परमाश्चर्यं दिव्यं परमं वपुः ॥ सा वेलीने हरे रंगे श्वे-
तद्वीपाधिवासिनि एतस्मिन्नंतरे तत्र गमाजगाम त्वरान्वितः शुद्धस्फटिकसंकाशो नाम्ना संकर्षणः
स्मृतः ॥ सहस्रशीर्षा पुरुषः शतसूर्यसमप्रभः ॥ आगतं तु दृष्ट्वा स वै इक्ष्वाकोदितस्तु विग्रहम् ॥ स चाग-
त्य नतस्कंधस्तु ष्ट्वा हृषिकेश्वरम् ॥ सहस्रमूर्ध्नि भक्त्या च मत्वा नाम च नारद ॥ आरोप्य धर्मपुत्रौ वै न-
रनारायणाभिधौ ॥ लीनौ पंकजपादाब्जे ब्रह्मवद्भास्तु लोके नरः ॥ ब्रह्मलोके शशेषधर्मा श्च तस्पुरे कृत्रन वै
वै इति । तथा चापि स एव वाल्मीकिनास्मरेतः । यतो वाल्मीकिप्रोक्तकाव्यं परोक्षार्थकमतः भका-
व्याचारः ॥ उत्तमकाव्यस्य ध्वनिव्यंग्यार्थकाचारः ॥ श्रीमहाराजकुमार उत्तरकांडे रामायणे श्रीरघु-
नाथस्य स्वरूपान्तरं श्रूयते तथाहि आगत्य विश्वे भेदं तेदिव्या नामानोऽसि मानदमात्मभिः सहदे-
वा भैः शाविशस्तत्वकोऽनन्तमायामिश्च । तिमहारजनां तत्तंशाविशस्वकारः ॥ वैष्णवीनां मतानेजोप-
ह्याकाशं सन्नः रनर चोहेलो कगाते देवनाथ के विस्मनानने ॥ तनेमापा विशाला क्षीनवद

851

दानकाले सेति । वैचारुब्रह्मादेनामीदृगभिप्राय वा मस्तत्वीत् तथाहि । यतोयं सर्वे विष्णुचक्रहतोपि नमनइत्यस्य हृदू
मेवान्यैरपिहृदयम् ॥ ऐरावतविषाणाग्रैरापीडनकृतव्रणो वज्रोल्लिखितपीनांसो विष्णुचक्रपरिक्षतः ताविति वा
ल्मीकीयसुंदरकांडवचने । अतःकथंउनरायितमेवमाथेयम किंच प्रार्थनेयादृपुनरपि तथैवतादृमया
धातिवनो प्रार्थनेवैपर्थ्यम् ॥ किंच यो यस्यात्मा तत्तस्तापं विनातेनाकीमपिकर्तुंनशक्यते अतोयोस्य
विष्णोरात्माश्रीरामचंद्रः सोप्येतदूरैवमार्थनीयोऽस्मदादेपालनाधिकृतस्यास्योपेक्षणस्यानौचित्या
दितिवैचार्थ्यवरप्रार्थनम् ॥ विष्णोइति ॥ विष्णोपुत्रत्वमागच्छ कृत्वात्मानंचतुर्विधम् ॥ तत्रत्वंमानु
षो भूत्वाप्रवृद्धंलोककंटकम् ॥ अवध्यं देवतैर्विष्णो समरे जहि रावणम् ॥ अस्यार्थः ॥ हेविष्णोत्वंच
तुर्विधमात्मानंकृत्वादशरथस्यपुत्रत्वमागुहि चतुर्विधस्यात्मनोऽवतारणं यदुक्तं तेनहि सोर
मचंद्रोत्पन्नः ॥ तथाच ॥ तवात्मा यश्चतुर्विधः श्रीरामचंद्रस्तंकृत्वावतार्यदशरथपुत्रत्वं प्राप्नुहि
तत्रत्वंमानुषो भूत्वा तत्रमनुष्याकारश्रीरामचंद्रत्वमपिमनुष्यो भूत्वालीनो भूत्वा रावणंजहीति
अन्यथापुत्रत्वंप्राप्यतत्रत्वंमानुषो भूत्वेतिपुनः प्रार्थनेव्यर्थस्यात्ऽवितत्वापत्तेः । विष्णोरात्माश्री
रामचंद्रस्तमप्यामाम् ॥ विष्ण्वाद्युत्तमदेहेषुप्रविष्टो देवतामवर । मर्त्याद्यधमदेहेषु स्थितोभजतिदेव
ताः सर्वभूजितः । यो वैश्रीरामचंद्रः स भगवान् यो ब्रह्मादिसुरेश्वरेयः सर्वदेवात्माइति ॥ रामोपनिषदि
यतः श्रीरामचंद्रः सर्वदेवतात्मा अतः ब्रह्मादिसुरेश्वरः सर्वोतीभूतेरर्थः अतएव सर्वात्मनः श्री

७

४५१

रमेश्वरामीतिरामोपनिषदि। विष्णुर्मन्वादयः कालः सर्वभूतानि च द्विजः स्थितेर्निमित्तभूतस्य विष्णोरेता विभूत
यइति। ब्रह्मेति परमात्मेति भगवानिति शब्द्यत इत्यादीनि च॥ सर्वाण्यपि नामानि श्रीरामस्यैव तत्र प्रमाणम्॥
सर्वाणीनामानि यमाविशंतीत्यादि भाल्लवेयश्रुतिः श्रीरघुनाथस्य ब्रह्मकारणब्रह्मत्वे तत्र प्रमाणम् यदद्वैतं
ब्रह्म यस्य तनुभा इति श्रुतिः। ब्रह्मणो हि प्रतिष्ठाहमिति गीतायाम्॥ तेजोरूपं च तद्ब्रह्म ध्यायंते योगिनः स
दा॥ वैष्णवास्तन्न मन्यंते तद्भक्ताः सूक्ष्मबुद्धयः॥ तत्तेजः कस्य वा स्वरूपं ध्येयं च पुरुषं विना॥ कारणं च
विना कार्यं कुतो वा प्रभवेन्मुदे इति ब्रह्मवैवर्ते नखेंदुकिरणश्रेणी पूर्णब्रह्मैककारणम्॥ केचिद्वद
न्ति तस्यांशं ब्रह्म चिद्रूपमव्ययम्॥ तदंशांशं महाविष्णुं प्रवदंति मनीषिण इति पद्मपुराणे॥ एके चापि प
रं सत्यं जगज्ज्योतिर्मयं कारणं परं ते चाविकारं सत्यमगुणं निर्गुणं महच्च यत्॥ तच्छ्रीरामपदार
विन्दनखरश्मितस्य तेजोमण्डलं महावेदविदो वदंति परमं तत्त्वं परात्परतः इति पारमेश्वरे परमसि
द्धांतः संहितायाम्॥ यस्य प्रभा प्रभवतो जगदंडकोटिकोटिष्वशेषवसुधादिविभूतिभिन्नम्॥ तद्ब्र
ह्म निष्कलमनंतमगाधबोधं गोविंदमादिपुरुषं तमहं भजामीति ब्रह्मसंहितायाम्॥ अतो हृद्यो भा
गयोर्मध्ये महाभागं श्रीरामचंद्रमेव वाल्मीकिरवोचत्॥ लोहिताक्षमिति॥ लोहिते अरुणे आदीराणी
वस्यसः तं महाबाहुमिति आजानुबाहुमित्यर्थः रक्ताक्षमिति। यत्र श्रीरामचंद्रस्य नेत्रे प्रवातिते
अनुरागयुक्ते भवतः तं। न तु वरं त्वा विष्णुर्दत्तवानतो विष्णुरेवावतारोऽस्मदिति चेन्न। तत्रैव रमायलोवरम

८५१

वृ.क.
वि.व.

२४०
२

स्येऽसुरालयम्॥रावणंसकुलंहत्वासीतामग्नौविशोधितांपुनः॥मयैवस्थापितांनीत्वापास्येयोध्यामतंद्रितः॥अहंमनुष्यभा
वेनजातोदेवप्रार्थितः॥मनुष्यभावमापन्नःकंचित्कालंवसाम्यहम्॥ततोमायामनुष्यस्यचारितंमेजगत्रावताम्॥
भुक्तिःस्यादप्रयत्नेनमुक्तिमार्गानुवर्तिनाम्॥नोरचेत्सैवंतदादृष्टालक्ष्मणोवेदमब्रवीत्॥ इत्याद्यध्यात्मरामा
यणे॥अत्रमायाशब्दःकृपावाची।मायादंभेकृपायांचेतिविश्वकोशात् तथाचजीवानामुपरिकृपांकृत्वामनु
ष्याकृतिर्भगवान्चरित्रमकरोदितिफलितोर्थः॥अन्यथाकथंमायिकोऽद्धरस्तंभवेन्नय।यथोक्तंवाल् [illegible] आपासि
वचनंतस्योत्पत्तौप्रमाणंतत्रात्तनत्यादित्यस्यप्रादुर्भावप्रादित्यर्थः जनीप्रादुर्भावइतिधातुस्मरणात्।तकौ
नवासिनोमहाराजस्यश्रीरामचंद्रस्याविर्भावएवाभूत्॥अन्यथोत्पत्तेः एवंनामकेरणाभावाद्रामजनय
दितिवाल्मीकेराज्ञेरघिनसंगच्छेत दिव्यलक्षणसंयुतमित्यस्याप्राकृतलक्षणसहितं प्राकृतलक्षण
रहितंचेत्यर्थः॥।विश्वोरप्पूमेत्यस्यायमर्थः॥विश्वो।निजप्रकाशब्रह्मविशिष्टस्यसाकेतवासीनः श्रीरा
मस्याद्पूमीति॥तिरोहितप्रकाशकत्वात्॥मनुष्यनाशेनस्यैवस्याप्यत्वात्॥महाभागत्वंच॥प्रकाशनःप्रकाश
धारस्यमहत्वात्॥श्रीरामचंद्रस्यब्रह्मविष्णुनारायणोत्यादिनाम तत्रप्रमाणानि अथहैनंभरद्वाजोया
ज्ञवल्क्यमुवाचाथकैर्मंत्रैःस्तुतःश्रीरामचंद्रःप्रीतोभवति॥स्वात्मानंदर्शयति।तन्मेब्रूहिभगवन्निति
जिसहोवाचयाज्ञवल्क्यः॥श्रीरामेणोवांसी।दृष्टिनाप्रस्नाप्पुनरेतेनयागाथपदानमस्करोति।।विश्वाधारं
महाविष्णुंनारायणंरामनामपदम् पूर्णानंदैकविज्ञानंपरंज्योतिःस्वरूपिणम्॥मनसासंस्मरन्ब्रह्मतुष्टावप

२

८५१

त्वाद्युपभत्यहमपित देवानुसरिष्यामिमाहशपंडितबोधनेनैवत्वन्मस्यस्थैर्यमनवरतमप्रचारश्चाकेमितिभावाश
वंधेनभावामात्रज्ञसंबोधनेनेति॥॥भोभिस्तुकावार्थ॥यद्यपित्वादृशानांश्रेसमाधानंनातेसमर्थत्व
थापिमदंतवकुरणाविराजमानश्रीमकुरुचरणाः॥सर्वेसमाधास्यंतीतिकामेक्तिपत्नामाशेकेति भोएव
कुमारश्रीविश्वनाथसिंह सर्वतःपरःपदार्थःकोथवजीवन्नेयाःकेपदार्थाःसर्वप्रतिपादितेसर्वावि
रुद्धमतेकिंकर्तव्यंवाकेमिति भोभिस्तुकावार्थशरणु सर्वतःपरःपदार्थःश्रीरामचंद्रःतन्नामरुपली
लाधामगुणाःनित्यत्वेनजीवसेव्याः॥सर्वप्रतिपादितेसर्वाविरुद्धंमतवार्थ्यद्वैतमतम कर्तव्याचेत
न्नाकेरीति॥भोमहाराजकुमारपसर्वतःपरःश्रीरामचंद्रस्वयोक्तत्वोत्पातेसुखदुःखादबोध
नोःश्रूयंतेऽतःकथंतस्यसर्वतःपरत्वंभवेत भोयमानेजगन्नाथसर्वलोकनमस्कृतं कौशल्या
जनयद्रामंदिव्यलक्षणसंयुतं॥विष्णोरर्धंमहाभागंपुत्रमैक्ष्वाकुनंदनम लोहिताक्षंमहाबाहुं
रक्तोष्ठंदुंदुभिःस्वनमित्यादिवाल्मीकीयवचसोत्पत्त्यादिश्रवणात्म भोभिस्तुकावार्थ्य येतायुक्तान्
न्युत्पादयोधर्माःश्रूयंतेतेतत्रउक्तानभवंतिसाक्षात्परब्रह्मत्वात्स्पतत्रप्रमाणम्॥ चैत्रेमावासं
वत्सरेत्रशुक्लपक्षेरघूद्वहः॥आविरासीत्परब्रह्मपरव्यूहैवकेवलमित्यथर्वणवेदीयसनक
सनातनसंहितोक्तेः।सुखदुःखादिधर्मभुजेस्तुलीलयोपपाद्याः लीलायाश्चोद्धारहेतुत्वम्॥
अत्रप्रमाणम्॥यदिशोचामितांदुःखपन्नगःकामुकोयथा॥ततःक्रमेणताचिन्त्यसीतांया

हृ.क.
विष.

श्री
१

श्रीगणेशाय नमः॥ सांद्रानंदस्वधांनुधेहृदयम्नः सत्यप्रतिज्ञोवशमायेशप्रतिपाद्कोपतिबुद्धं प्रमाणागमेदस्वयम्॥
सीतालक्ष्मणबाधुसत्तनुसहितः सर्वेश्वरेशो विभुर्जीनाघ्रुकुलभूरिशालिरवन्तु श्रीरामचंद्रः सनः॥१॥ श्रीकं:श्रे
र्विदसौहरेः प्रणायेनीजा संहरंतीनरणां मुकुंदं दशदिंडकं तु मीहि कोक र्देरकांत पुनिः॥ वीणावादन
हर्षिनानिं जगती हस्ताक्षमालामति हंसीव भाति गाहताम विरमं मे मानसं भारती॥२॥ व्यासव्यासमकृ
थितहारिगुणानर्थधारवगाहंसपोपोलेखितुंनालनुपममस्तरणं मोदकं मातनदजम॥ श्रीगुरवे संदधन्यपाति
दितरदरयो विघ्नराजो मदीयं प्रात्स्हं कोऽस्मासि नरहरन्तु दुरितनालं वमानोदरीपम ३ पतितनोद्धृतिं त्रपञ्जामान
तदपहृदयापि मादासगुरुचरणाः॥ विश्वनाथहृदयस्थामतासि यांतं नन्वने स्वयमेव॥४॥ श्रीमहाराजकुमार॥
विश्वनाथसिंहदेव भवान्नीर्मितभाषाबंधरामायणभ्रमिपादित श्रीरम प्रभुवरे स्वयरन्त पर्यालोचन
पावृधिमत्स्मवृरयगणनीवसमधिगत समलवे सीतनन्च भवदमान्यश्रीम तर्कबाल सनन प्राप्तिपादितादे
तमतपर्यालोचनयैकदंडिद्विदंडित्रिदंडिवारणाही वासिकान्ते पयपंडितोदितनानामतसंतन्भ्रवणेना
धीमहाभाष्यांतव्याकरण शंकररामानुजमध्वविष्णुस्वामिनिंबार्कभाष्यवदवदार्थानुगुणबोधानुसारे
णसकलमतसामंतस्पप्रतिभासे परस्परविरोधेन वपदिश्रांतचित्तः॥ कृतमसानुभावानवरजसहवासं
श्रीराधारमणचरणकमलमकरंदानंदरंजरस्वादसादितपरमानंदसार्वस्य श्रीमत्प्रियादासाचार्यहृ
पालब्धश्रीरामदीक्ष्यंप्राप्तिक्षेणवेदांताद्यखिलशास्त्रार्णवावगाहनाविश्रुद्धधिषणांत्वामहं दृष्ट्वामी ॥१॥
न्त्रभ्रावसारैणसर्वे माधावमोबोधवायेन[illegible]दसाधिपादितेषु मतेषु भवत्मेतमेव सन्मतामिति निगारथ

दृ.क.
विष.

स्वर्पजनद
मस्योर

राम
१६४

रु.क. तोमात्तद्गणोन्नतान् निर्गत्य योगिनीग्रामः परस्परमभाषत अयं वक्तुं वेस्त्वाभिर्मंत्रयं च कमलके रहश्चस्यापदाकीर्णं रक्षास्य ग्रामलस्यका तेनैव
विप. स्यापनेतां नीताय दैवेनस्य स्तुभंमवेन् ग्राने ध्यामःपुनर्ग्रंनमेषोस्मान्मारणेभ्रिनः इत्युक्त्वा तेन नीतामां मलेकृत्यनिधाय च पुरेक्वापि गृहे कस्यापद्य
विप्रस्य तागतः तत्र पश्यामि यावत्त्रकन्योद्वाहाय सज्जिता वेदीलग्नश्च संप्राप्तो न जन्यवलं कथं पुनः ततस्तत्र स्थितां दिव्यवरवेषं विलोक्य मां अयं
नौ वहरः प्राप्त इति सर्वोप्यवीज्जनः ततोनीतैव मां वेदीमानीयालंकृतां सुतां गृहस्वोत्रमविप्रस्तां मह्यं प्रादाद्यथाविधिः दिष्ट्या तुल्यवरप्राप्ते रम्या
सुमनसोधुना सौंदर्यं सफलीभूतमित्यन्योन्यं स्त्रियोब्रुवुः ततः कृतविवाहोत्र तया सुमनसासह महोपचारस्तुत्विनः प्रासादे सुप्तवानहं अथासि
त्वष्ट्रिमेयामयोगिन्यश्च कमलकात् आगत्य ताः स्वपुत्रमामाह नैवोद्वपतत्र मे पत्नीं तां नभसा तासामन्याभिर्मंजिहीर्षुभिः सार्कं प्रहृत्ययुक्त्वा नाम
हृहत्स्तादिहत्यातः तत्र तद्वीप्तिनगरे पत्रसा सुमना मया परिणीता न जाने त्वं किमिदानीं भविष्यति इत्येषा विधिनादत्तापामे दुःखपरंपरा सामुता
नेव सपत्राममत्या त्वानममागमात् इत्युक्तवंतं कंदर्पं केसटं स्तत्सुवाचसः मामैषीस्त्वमिदानीं योगिन्यः प्रभवंतिते अस्मिनेतात्हपीशक्तिः कायप्र
तिहतायतः सहैव च भ्रमिष्यावो विधिः श्रेयो विधास्यति अन्योन्यं वदतोरेवं तयोर्ति नायतर्पानिशा प्रातस्ततः प्रयातास्तः तो वनीत्वर्बुधीउभौ क्रमा
द्वीमपुरं नाम नगरं प्रापतुस्ततो सहकेसटकंदर्पौ रत्ननद्याः समीपगं तत्रापि तत्र दीनी रेव्यात्वाकलकलं नराः गत्वा दद्दप्रानुर्मत्स्यमाहृतिनट
द्वयं समुद्रेवलयासिधिनं नदृष्टं कायमहत्तया मांसार्थिभिः पाट्यमानं नानाशस्त्रकरैर्जनैः पाट्यमानस्य तिर्गाद्भुत्तरत्नस्य चागता सास्त्रपर्यं जनं तद्
दृष्ट्वा च सभीताक्षिप्रपतनद् ततस्तां वीक्ष्य कंदर्पो दृष्ट्वा भाषत केसटं वयस्यैसयंसुमनायामहंपरिणीतवान् नजाने पुनरेतस्यायासामस्योदर
रेकथं ततस्ततीमिहतिष्टावोयावद्व्यक्तिर्भविष्यति तथेति केसटेनोक्ते तत्रावस्थिततयोस्तयोः कातं किमेतदिति सा दृष्ट्वाभूत् सुमनाजनैः ततः
हृकुतूहलमावादीदहंरत्नाकरेपुरे जयदत्ताभिधानस्य विप्रस्य दुहिताग्रणीः सुता सुमनाइति नाम्नास्मि साहं भद्रोन केनचित् परिणीतानुरूपेण निशि राम
प्रासलप्रतुना तत्राभावेन चसुप्तापाः गतः क्वापिसमेपतिः यत्वात्रिष्टोपमस्मिन्नानचप्राप्तःकोनोपिसः ततोस्मिपतिताजत्यां तद्दिद्वियागामि १६४

त्रोभक्षयाम्यहं नक्तंतामहसोपेत्यरूपवत्यभिधादिदं मोरवादभक्षितेमुष्मिन्मयोकामेशनिर्भवेत् भिक्षानेमतिरित्युक्तोराक्षसस्तांपुनराचष्ट कोऽ
सभिक्षांमहासनृदास्यतीहास्त्रुपाइति योनदास्यतिभिक्षांनेपाचितस्तस्ययास्यति शतधाशिरइत्युक्तोराक्षसेनचसाब्रवीत् नहितमवमदेहि
भर्तृभिक्षामिमामिति श्रुदद्वच्चममारात्तुशीर्णमूर्द्धासराक्षसः साचकेसटमादायतच्चरित्रातिविस्मिता आगाद्रूपवतीवेश्मतोवृक्षीयतांक्षपा
श्रोभूतेचहतात्माहारउज्जयिन्यवलकुततः प्रस्थायनमिदानीं संप्रापत्तवद्वरं ततोवध्रूरूपवतीनावमारोप्यमानुगां समुद्यत्वद्वहिविप्रान्यानावमा
रोहरात्मना केसरंतुपत्रपद्मविस्तीकृत्वाभरत्ताद्दिसः आरोपयच्चतत्कृतोनाविकैःसहसैविदं ततःसत्कृत्यवधूजनः पारंतीर्णाययोद्विजः तसीम
धेनहरंतुदेशेनिर्ममसकेसटः तत्रक्षिप्तामहत्याघेनावर्तेकेसटंचते दृष्ट्वाद्विजारात्रधनावाकृतीर्णपयोयवुः केसटस्तुसनोवापिनद्या
हृतोनुरागया क्षिप्तोबुधोवानवशान्यस्ताभूहर्मिणतटे तत्रायुषःसशेषातान्मामास्यसव्याघ्रितयत् अहोप्रत्युपकारोयंकृतस्तेनद्विजेन
मे विंवानेनेवनारत्नानास्त्वनिधर्मकृत्वेमा पुनर्ब्रिभार्ययादुर्जंपरेणपरिणयतत् इतिसचिंतयन्ग्रामवरात्तनत्रसविकलः विचरन्वेचरीनकान्तानवनसा
वपैर्निशा नस्याविनिद्रमुपेसपामेकलतकलहदिति क्रमाददर्शसुभगंत्वाकृष्टपुरुषंपरः इत्याश्चर्यादविक्रततिभाव्यसकेसटः कोभवानितिपप्रच्छ
ततस्तंसोऽब्रवीत्पुमान् त्वेमकुदिभवान्कोऽत्रततोवक्ष्याम्यहंतव नक्रुताकेसटस्तस्मैस्ववृत्तान्तमवर्णयत् ततःसपुरुषोवादीत्तस्यावस्थामितर्हिमे
नदितांवीसवृत्तान्तंतवैवास्मिसमस्त्वंत्वम् अस्तिवेत्रनदीतीरेपुरंरत्नपुराभिधा तत्रकंदर्पनामाहमायज्ञोगृहीद्विजः सोहंप्रदोषेतोयार्थंवेत्राम
वतरद्वेदीं तस्यांसवलिलापतितोवायोघेनहतोभवं दूरंनीतोऽनयायायातेनाहंचदिनागमे आपुर्वलात्कच्छगतेनत्ख्पांडेनिवेशितः शात्वाबले
वोनाहत्वरोधस्याश्वस्वांतिके मात्रदेवगृहंशून्यंतत्रापश्यमहंमहत् तस्मिन्प्रविश्यदृष्टानामसुरंनीरितेजसा मात्रःरहंशांतभयोनत्वास्तुत्वावि
जिज्ञपत् भगवन्तःपरित्राणंकुरुधंकृपणस्यमे अहमेषहियुष्माकंप्राप्तोद्यशरणागतः इतिविज्ञाप्यन्योगपरिज्ञिष्टस्यतत्रमे विश्राम्यतशनैर्मि
हविश्रांतिनामसरोपयात् आगातत्रास्थिमालाव्याज्योत्स्नाभूतिसितासितः शशिखण्डकपालाच रौद्रीरजनितापसी तत्कालंतत्रजानामितः

ह.क.
विष.

गतेतेनजनयात्राजनेपथा दृष्ट्वाचरूपान्नमथ्यादिमेकान्तंद्विजाग्रणी संभाष्यकेसटंदृष्टः प्राहसप्रणयंरहः त्वत्तोहमर्थयेकिंचिल्लीलास्यंघंचवतन्न
व ममरूपहृतिःश्लोकतोपिघटितविशिततन् तच्छ्रुत्वाकेसटोवादीदार्यशंसब्रवीषिचेत् तन्निश्चितंमयाकार्यंभवरूपहृतिस्तव तेनोक्तेद्विजोवा-
दीत्कण्ठपुत्रास्तिमेसुतः सचाग्रणीविरूपाणांस्वरूपाणांदवानिव दंतुराश्रितपिटघ्राणः कृशःकाचरलोचनः दघ्रुदंतोवक्रपादःस्थूलकर्णपुटस्त-
सः ताहृशस्यहृतेनेस्तहान्कृत्वारूपाभिवर्त्तिने आह्वलाद्वत्तरन्नाढ्यःकन्यकायाचितामया साचरूपवतीनामपित्रादत्ताप्रतिश्रुता तेनात्वयाभिधा
तस्मैसद्योपाणिग्रहणयोः तद्रूपंमागतात्द्येतेयंदृष्ट्वाचमन्स्यते नसंबंधीसुतांदद्यादारम्भोयंमृषाभवेत् उपायंध्यायताचात्रमयालब्धो
भवानिह तद्द्वाराप्रतिपद्यताशमिदंमेवांछितंकुरु अस्माभिःसममागत्यकन्यांतांपरिणीयच मस्तुत्राययच्छत्वायवधात्तैद्वातुरूपकः तच्छ्रु-
त्वातत्रपिसुहृत्तेनमादायकेसटं नौभिःसममंतानीतांपारंद्विजोययौ प्राप्यचैकांपुरंसायव्यश्रामस्तानुगोवहिः आकाशपथिकोस्तद्द्रा
तावदङ्कोपुपाविशत् प्रसर्पतिततोधातेजलोपान्तेसकेसटः उपस्तहंगतोद्राक्षीद्राक्षसंघोरमुत्थितं भक्षयाम्यहमेषत्वांत्वमेकसटयास्यसि
रमुक्तेवनेचसतेराक्षसेकेसटोभ्यधात् माश्मांमाभक्षयेत्तावन्नामुपेष्यामहंउतः ब्राह्मणस्यप्रतिज्ञातंकार्यनिर्वाह्यनिश्चितं तच्छ्रुत्वाकरपि
त्वाचशपथंसोपराक्षसः मुमोचकेसटसोपितज्जन्यवल्लकंप्रति ययौततःसविप्रस्तंवरमंडनभूषितं आदायकेसटंजन्यैःसमंतत्राविशत्पु
रं तत्रसज्जितवेदीकंरत्नस्तंभगृहंचसः प्रावेशयत्केसटंतविविधातोद्यनादितं केसटस्तत्रसतांसम्यगुपयेमेवराननां कन्यांरूपवतींतत्रपित्रा
दत्तांमहाधनां तनदंस्त्रीजनाश्चात्रतुल्याश्वीक्ष्यावधूवरौ साचरूपवतीप्राप्तंदृष्ट्वातंताहृशंवरं तस्यांसख्योपितंदृष्ट्वाजज्ञिरेजातुमन्मथाः विषाद
विस्मयाक्रांतस्तत्रासीत्केसटस्तदा रात्रौचशयनेयेतेचिंतासक्तपराङ्मुखे प्रियंरूपवतीदृष्ट्वाव्याजसुप्तेचकारसा निष्क्रीघेसोपसुप्तांतांमत्वा
निर्गत्यकेसटः राक्षसस्यांतिकंसत्यसंपालयितुंययौ सापित्रुरूपवतीस्वैरंमुन्यायानुपलक्षिताः सकौतुकातंभर्तारमन्वियायपतिव्रता
प्राप्तंचकेसटंतत्रराक्षसःसजगादतं साधुभोपालितंसत्यंमहासत्वोपिकेसट पुरंपाटलिपुत्रंतद्दृष्टंसटस्त्रापितानया पविवित्तिनदायाहिपाव

राम
१६२

४५७

प्रस्थानेहृष्टमस्याभिलाषाख्यं पुष्पविशेषयन् सौभाग्यगुटिकां तत्रतेनैकोलयमागताः गायनाकारकाद्याश्चविचित्रस्य गुरुहेतवेथापि तदृष्ट्वाविस्मितेनाज्ञिस
वेतालोब्रवीदिदं मायेयमीदृशी दिव्याविश्वकर्मकृताक्षपा सततंहिभवेदेतन्नस्याधाराहमपोरपि इत्युक्तेतेनतत्रज्ञानधर्मतोयमेकतः सविशेषामपश्य
मद्रूपोऽस्यां सौभाग्यगुटिकां तनापितां विलोक्य वनतावर्णविमोहितः अन्यस्तत्रयः क्षणंसोपि सत्तैभात्कीर्तिरवाभवत् अब्रवीच्चतपस्यामि रूपेणानेन
चेदहं सञ्जीवकमगनां तन्मे किंताम्यं किंचजीवितं एवमुक्तवान्सवेतालोवादीत्तेनहृदासदं कलिंगसेनानाममालिकं लिंगाधिपतेःसुता तांदृष्ट्वारूप
कारेणतद्रूपघटनेसुना वर्धमानपुरीयेनकृतेयस्तालभञ्जिका तद्दृत्वाजयिनीतस्मात्कलिंगाद्रूपतेःप्रभो तामर्थयस्वतत्कन्यां विक्रमेण
राघवा इतिवेतालवचनेन्यथाद्राजा तथाहृदि तत्तोनीतात्रतोराविप्रातःसप्रस्थितावयं यातःचाशोकवृक्षस्तलेपश्यामयूकषो भव्योहोता
वराजानमुन्यायानमतोननः कोपुत्रांकिमरणस्याविनितातोकयोस्तयोः एकोवक्तिस्मदेवैतत्कृपताकथयामहं धनदत्ताभिधानोहमुज्जयिन्यां
वणिक्सुतः सोहंहर्म्यतलेजातुसंमुद्रोभार्ययासह प्रातःप्रबुध्यपश्यामियावत्स्नानवनासितेमे भार्याहर्म्येनचान्येषुप्रासादोपवनादिषु ततस्ताश्चिन्तम
न्यहृष्टप्रोत्रयमपरस्तथा यदिसाव्यस्मिन्दिवसेन्नायेदहृवमित्यसौ मालामहंतयादत्तासाचाम्लानेचवर्तते तत्तज्ञातेनपानाप्तानीताभूतादिनातु
किंइतिसंचिन्तयंश्चिरंवाकंदन्विलपन्नरुदन् अतिष्ठंतद्वियोगाग्निज्वलितोहमभोजनः बांधवैःस्वासितःकिंचित्कृतानाहारोवधुलितः ब्राह्मणान्भोजयन्त्रास
देवागारेकृतास्थितिः ततस्तत्रानुपस्थितांविप्रोमाममपमयागात् मयाविश्रमितस्तस्य प्राप्तस्नानाहारादिनातदा कृतस्तत्रमितिमेसम्यक्सतोत्तरमसौमया वारा
णसीसमीपस्थाद्ग्रामादस्मीत्यभाषत मदुन्मात्यायामहंत्वत्तलएषोब्रवीत्सुमात् अत्माब्रसादिनोमित्रकिमनुद्योगिनातया व्यवसायीहिकुष्ठापमपि
प्राप्नोतितत्समंत्वं उत्तिष्ठतत्वभार्यानामन्विष्यावःसर्वांसिते कथंसान्विष्यतेयस्मादिस्माजैनैववुध्यते इत्युक्तवन्तमथमांप्रीत्याभूयोब्रवीदयं मेवेन
वसचेनप्रागसंभाव्यसमागमाः प्राप्तारूपवतीभार्यातयाचैतत्कथांश्रुणु पुरेपाटलिपुत्रेभूद्भवनाख्योब्राह्मणात्मजः वेसदात्योहिजसुतारूपेका
मस्वापरः सभार्यासदृशीश्रेष्ठुःपित्रोरवदितोगृहात् निर्गत्यदेशानवधामतांत्तास्त्रीयांपदेशतः कमाच्चनर्मदातीरंप्राप्तोजानुदरदर्शसः महानमा

बृक.
विष.

पिनी तस्याश्च सिंहलद्वीपेश्वरः पतिः ततस्तु तत्पिता राजा संमंत्र्य सहमंत्रिभिः विक्रमादित्यदेवोस्या योग्यो मे दुहितुर्वरः वचालिग्लहणाये
तां तस्यैव प्रेषयाम्यहं इति संमंत्र्य वहने जलधौ सपरिच्छदां आरोप्य मदनां तां च स राजा व्यसृजत्सुतां सुवर्णद्वीपनिकटं प्राप्तं दैवाद्यानपात्रं स
राजकन्यासजनं वहनं भग्नं रेणनतं सताब्धिवेलयानीता विधिगत्यैव रोधसि तस्मिन्द्वीपसलग्रामं महामन्स्यावसतेवान् दृष्ट्वा तत्र धावि-
तानानाथहरणेन ततः आपाद्याश्चर्यमत्स्यस्य तत्कोदरमपाटयत् निरगाच्च ततः पूर्णां नेत्रेल्लह्नाहनमहत् उद्यानदिस्यपादाणाज्ञन्तही
पभूपतिः सचेद्रशेखरो राजा गुणसागरभूपतेः स्यालोजनाद्वाहनगाद्यपानतमतुधत ततो गुह्या गुणवती भागिनीयीसतोन्नृपः प्रवेश्य
राजधानीं स्वां माने दातुमस्त्रं व्यधात् तथैवसुश्रुतां चेद्रवतीनाम सभूपतिः विक्रमादित्यदेवाय दत्तं प्राकाविकल्सितां गुणवमानयासाकेत
न्तृ तेविमवोज्ञेता प्रस्थापयश्च वहत्वेस्तु सुहृत्तं धिरोपितां तेद्रमनीर्णजलधौ प्रक्रामं मेस्याक्रमादिह राजकन्ये उभे प्राप्तेवयेपरिकरोनयोः क्र
प्राप्तेवनः क्रोडवारणवभ्याधावतो सुमहांततः सोभिरेव माकंदितप्रभो आगते विक्रमादित्यदेवस्यैते स्वयंवरे कन्यके लोकपालास्तत्रस्य धर्मे
णरक्षतः तच्छ्रुत्वा वोचतांतीनः क्रोडेभो व्यक्तयागिरा धीराभवतभीनास्ति राज्ञनामग्रहणेवः इहैव तत्र राजा नमागतेद्रक्ष्यथाधुना इत्युक्तो तौ
गजक्रोडौ दिव्यौ कौ विदितौ गतौ एषोस्मदीयो वृत्तांत इत्युक्ते तैर्महानुरैः अयं स एव राजेति देविता न्नहमनुवन् ततस्ते पादपतिता हृष्टास्ते
राजकन्यके तस्मै गुणवती चेद्रवत्यौ राज्ञे समर्पयत् राजाप्यादिश्य वेतालेसुदर्योनेश्वानापयत् सार्धमदनसुंदर्या समनिस्वापियामिति स्वयं
चेतेन वेतालेनागतेन ततः क्षणात् सयाचसहितः प्रादुर्भूयथेतेनवदेविसः गच्छतां चवनेस्माकरवोविरक्तमुपागमत् तत्कालं तत्र चास्माभिरश्रा
व्यमुरजध्वनिः कुतो मुरजशब्दोयमिति राजनि पृच्छति वेतालः सोब्रवीदेव कुले देवात्र विद्यते दिव्यं कौतूहलं तच्च निर्मितं विश्वकर्मणा तत्रैव
मुरजध्वानः संध्याप्रेक्षणके विभो इत्युक्तवान्स वेतालो राजा चाहं च कौतुकात् तत्रागच्छाम संपश्यस्तुरंगमविशाम च अपश्याम चितेतत्रता
स्योरत्नमयं महत् लिंगं तदग्रे चोदयमतीपकं प्रेक्षणीयकं अन्नत्यसुचिरं तत्र दिव्यरूपा वरस्त्रियः चतुर्विधेन वाद्येन गानगंधर्वयोषिता

४१७

राम
१६२

प्रभावस्य किंचिदभ्यधिकं भवेत् किंतस्यरूपयौवनलावण्यातिरितीयच नागकन्यासुरूपाल्याभेककस्य हृतागतः गंधर्वलोकं गन्तासवीरः प्रस्तागत,
स्तनः नारावलीसुपाशावगंधर्वाधिपकन्यका इत्युक्त्वाश्वासिताः सर्वे तेन भद्रायुधेन अतिहृष्टरवीह्वोरराज्ञोमार्गावलोकिनः राजापि सहमार्गेण
समंप्राप्तवरसैनिकैः तस्या मदनसुंदर्याः प्रक्रमं तोयपोक्षया प्राविशन्नुरगाद्रेः सर्वे तोलोमपासह वनेतलं वृहत्पस्यवाहस्यादिहृसपा प्रविष्टस्य
चतन्नागाहराहस्तस्यमोग्रतः दृष्ट्वैव वसराजानमवधीत्तंचभिः शरैः हतस्य तस्य धाविज्ञावेतालेन विदारिताः उदारा हे विनिरगाद्कस्मात्सुभ
गः तुमान् कोमवानिनिशाचन्नो राजा एकाकिविस्मयात् जगामाद्गिनिर्भक्तावरागाम्रन्नव्ररहितः आपतेतेनमार्गेण राजा दृष्ट्वैवं जरं एकेनव
एषदृष्टेनमेम्माहतमपानयत् तस्यापिपादितातेन वेतालोतोदरान्तरात् उत्कृष्टोनिर्गतो दिव्यः स्त्रीचदिव्यांगसुंदरी प्रष्टकामश्चराजानेवरा
होदरंनिर्गतः सपुमानवदद्राजेन्द्रोदन्नसूलंवक्षिते आवांदेवकुमारौहीभद्रायौयमहंसुभः ह्नीभ्रमानातवपश्चाचकलेवंध्यानस्थितेमुनि
राजन्सत्कारयोरूपं मात्राम्बाक्रीडयाकृतं कृत्वाचनासितोमोहान्महर्षिः शापविप्लवतो अष्टवामीह शावैवभवनेगजस्कारो विक्रमादित्यरूपेण
हतोमुक्तिमवाप्स्यथ इत्यावांमुनिशापेन गजस्कारतांगतौ तपाद्यमोचितौत्वत्तोनुस्तोदश्नैकपपाहिपं एतेनचसत्कारंकं वेस्टष्ठेचसत्प्रावारेण कु
पाणत्तुमंगलीदेवतवैतौहिमविष्यतः इत्युक्त्वासहितौपासलिलेद्म्लौ नभूपतेः क्रोडद्विपीकरस्थष्टौसंपन्नेवदूचमंगली ततः सास्त्रीसहृष्टान्तप
द्वासत्यवमब्रवीत् भार्याहं धनदत्तस्य वैश्यस्य जयिन्यां वालिकाने: साहितं ल समन्नाहमागस्मानेनदनिता निर्गीर्णैवपिहानीतानचास्मानः पुमानभू
त् भिन्नोदराततुनिर्यातः पुनरेस्मान्मयासह एवमुक्तवतीराजासीतांनामवदन्स्त्रिया धीरन्भवगदामस्तुर्भवनीप्रापयाम्यहं समं मदनवेगेनान्।
गच्छप्रक्रमनिर्भयं इत्युक्त्वानायपित्वातां वेतालेन समर्पयत् राज्ञो मदनसुंदर्याः प्रक्रमंसैषएषकोप्या प्रस्तागते पुत्र वेतालेन तापप्रश्नावकानने
अकस्माद्राजकन्येहे परिभवपरिच्छेदे आनायपत्रमांत्रेष्यतत्योराजामहन्नराज् ऊनतः केकन्यके चैते इतिएष्ठास्त्रितेपुत्रते अस्तिद्वीपवरा
हाख्यकेतनेसर्वसंपदां अस्यान्यनामातत्रास्ति नृपतिगुणसागरः तस्याजनिमहादेव्यां नाम्ना गुणवती सुता निर्मितेवविधातुर्याेरूपेणात्रप्रदा

बृ.क. उज्ञाहृद्धाश्रमीकथं एवं स राज्ञः कथितः शवरेन्द्रो ब्रवीदिदं महत्येषा कथा देव श्रूयतां यदि कौतुकं चंद्रस्वामीति विप्रोहं मायापुर्यामभूवं सो
विष. हं वनमगां जातु दार्वर्थं पितुराज्ञया तत्र मे मर्कटो मार्गे हत्वा निष्टद्वाधकृत् अनेन चक्षुषा पश्यन्मार्गमन्यं प्रदर्शयन् गत्वा दृश्य पलायन्मां न कू
कूपमिवं पश्या एतत्स्वर्गदं रूपमानेन पश्यन्स्यामहं कपिः इत्यालोच्यापनेनाहं मार्गेणाग्रस्थितोभवं स च मे मर्कटोग्रेग्रे पश्यात्स्वरूपान्निहृत्य मां गत्वा चतु
रमारोहज्जम्बूवृक्षं समर्कटः तस्यैव च लताजालघने दृष्टिमदामहं लतामलयपक्षांगीमपश्यं चारु वानरीं एतद्दर्शं समेनाहमानीतस्मिति चावदं ततो ह
वृक्षमारुह्य वल्लीवलयपाशकं छित्वा पश्युत्तानेव वानरीं तामशोचयं अथावतीर्य दृश्यात्सा वानरो वानरी च सा अवतीर्णस्य मे पादावगृहीतामुभा
वपि स्नापयित्वा च मे पादलग्नौ तौ वानरीश्वलं गत्वा सकपिरानीय महद्दिव्यमहाफलं तस्या पाणावहिततामहमित्थमात्मानमगच्छं तत्र चाभक्ष्यं भा
र्यासहितस्तत्फलोत्तमं तस्मिन्भुक्ते जरारोगैः सभार्यस्यागतं मम ततस्तत्रोदभूदस्मद्दुर्गं दुर्भिक्षविप्लवः तदाक्रांतस्तत्रत्यो जनो यातो यतस्ततः अ
हं देवादिमं देशं सभार्यः प्राप्तवान्क्रमात् इह काञ्चनदंष्ट्राख्यस्तदाश्च कुवराधिपः तस्य श्रामस्वभुपादाय्य भक्त्या तामहमाश्रयं आयोधनेषु दृष्ट्वा च ते
पुत्रत्वं यथयापि तं सोपि काञ्चनदंष्ट्रो मां सेनापत्येभिषिक्तवान् एकभक्त्या च समयात्ततोप्याराधितः प्रभुः महाम्येतेतकालेत्र प्राप्त ''' रत्नत्रकः इह
स्यस्य च मे पालितस्य श्रान्तासन्नविंशतिः शतानि न जरा चास्ति मम तत्फलभक्षणात् एवं सोहं तमाख्याय महाराजानं सविस्मयं एकाकिकसरीभूयाभिलं
राजोथ जितवान् तन्मपावासरवलाद्यत्कृते चिरजीवितं इत्युक्तस्तत्र स प्राप्तफलं तस्माद्दर्शने अतोहमर्थये देव यद्गृहागमनान्मपि दर्शितो
नुग्रहो यायापरिपोषं समीपता भार्यायाश्च यापां मे देवास्य जास्ति कन्यका अनन्यतुल्या रूपेण नाम्ना मदनसुंदरी कन्यारत्नं तत एवाहृतेनास्य च
शोभते तस्य पक्षमिनिनानुभ्यमुदहस्व यथाविधि दासोहं च धनुर्लक्षद्वयेनानुगतः प्रभो इति तेनार्पितो राजा सतपेत्यनुमन्यत शुभेलग्ने सता
तस्य तनयां परिणीतवान् मुक्ताकलत्रिकाभारम्भतो छुशतदायिनः सप्तरात्रमुषित्वा च राजा प्रस्थितवांस्ततः तया मदनसुंदर्या सभिल्लानीक
४१४ यासेह अश्वान्नरयायहतेराज्ञितन्मगयावने स्थितमस्सह लविस्त्रक्षत्राभतीसुधोभ्यधात् अलं विषादेनायातिनचिरादेवचः प्रभुः नासत्यिवा राम २६१

पक्षीसापाटलेपमदान्मम तेनतीर्णान्यहंधानः त्वांदेहद्यानुयायिनः तेनैवप्रभ्रमंहं चाहमिह आगत्याटवीभुवि भुक्त्वाफलान्युज्जीविनो मित्रसेवां करोमि
ते इति देवि मयाराजा विज्ञप्तोनरमन्यत प्रसन्नहृष्टिंकश्चिन्नयोग्यमामनुयायिनं भूयोमयैवविज्ञप्तोराजा देवानपाम्यहं भुक्त्वाहंनि फलानीहभुंज्यते
प्रभुणायदि नाहं भोक्ष्ये नमेकिंचिदुपयुक्तं भवान्पुनः भुंक्ते किंचिन्मदिष्टांनदिनि राजादिशान्नमां ततः कर्कटिकानत्र ससञ्चाप्याहमभक्षयं तथाचा
जागरोभूवमहंभस्मितमात्रया दृष्ट्वाचाजागरीभूतमकस्मात्दैविमानगा देवाविषमश्रीलोभूत्सविषादः सविस्मयः एकाकी चात्र वेतालं भूतकेतुं
समस्मरत् प्रागेवरोगाहृष्टेवमोचयितावशीकृतं सवेतालः स्मृतायातः प्रह्वोराजानमब्रवीत् किंस्मृतोस्मि महाराज निर्देशो दीयतामिति श्रुत्वा
जाब्रवीदेवेनमेद्रकापट्टिकेयमम महासाजगरीभूतप्राप्यप्रकृतिनिजा वेतालोविवदद्देव नास्ति शक्तिर्ममेदृशी शक्रयोनिप्रतावारिवेदूतानिगि
हंति किं ततोराजाब्रवीन्नहि यामः पल्लीमिमां सर्वे श्रुत्वाबुध्यतभिल्लेभ्यः कोप्युपायः कदाचन इत्यालोच्य सवेतालोराजपल्लीं जगामतां ततः सा
भरणं दृष्ट्वा तेचौराः पर्यवारयन् किरातशरवर्षाणि तेषां प्रचयमानानि च भूतकेतुः सवेतालोराजादेशादभक्षयत् शेषाः पलायांगतास्ततस्ते सेनापत
येब्रुवन् एकाकिकेसरीनामस चागात्तत्बलः क्रुधा भग्नस्यैकाख्यचमुत्वाद्दृष्ट्वा प्रत्यभिजानतः सेनापतिः सराजानमेत्यजग्राहपादयोः ततानिवेदि
तास्तान्प्रवेश्यमित्रमिवे दिने पृष्ट्वा च कुशलं राजा सेनापतिमभाषत ममकपटिकोभुक्त्वाफलं कर्कटिकास्वने ततोजागरतोतस्य युक्तिंत्वमुक्ता पेऊ
रु पतद्राजवचः श्रुत्वा सेनापतिरुवाच सः देवानुगोयमस्त्वज्ञा घास्येनदर्पयन्निति ततः सतेन तस्तुष्टोवेतालेन सहैत्यसा ऊषधीरसतस्पेनश्वे
वत्मानुषं व्यपात् उपगत्कामचततोहृष्टाराजांनिर्कवयं राजा च तत्सुदंतं सांपादावनमबोधयत् एकाकिकेसरीसोपिभिल्लसेनापतिर्निज गृह
मभ्यर्थ्य राजानमनैषीत्स्वसदन्वितं स्वपयपामचततस्य मदनेश्वावरीस्तुतः इति हंतचित्तोतुंगमिनिर्व्याप्रकद्दत्रवि: वासांसिवर्हिंपिछामिहारा।
गुंजाफलस्त्रजः मातंगामदनिष्यंदेपयस्त्रीणां च मंडनं तत्रसेनापतीभार्या परिचर्यां व्यधात्स्वयं राज्ञोमृगमदामोदिवासाभुक्तावशेषकृता ख्या
तभुक्तस्ततोराजा तत्र तस्थौ सदासजां सेनापतिं च तस्रां दृष्ट्वा तेपरिपृष्टवान् सेनापते ममसाश्चर्यमिदं तावत्वयोच्यतां तरुणस्त्वं तदीपास्तु।

तस्मिन्कथान्तरे राज्ञी कलिङ्गसेनाख्या सपत्नीर्देवमब्रवीत् राजामलयवत्यै यन्त्रं तेन तदद्भुतं महाविषमशीलो हि देवो यं प्रियतो यदि अहं न परिली-
ता किं मवस्कृद्यामुनावलात् मद्रूपां पुत्रिकां दृष्ट्वा गतेनानेन गनिघ्नता एतन्निमित्तमाख्यानाकथा कार्पटिकेन या देवसेनेन मे तावः कथयामि सि-
श्रम्यतां परिलीतास्मि विधिनाकथं राज्ञेन दुःखिता ममैत्यास्याः सपत्न्येवं सहिकार्पटिको ब्रवीत् मास्मसन्तु कृथा देवि अद्भुपापरयाह्यास्ति परिली-
तासि संरंभाद्वात्मूलात्कथाश्रृणु अहं कार्पटिकोभूत्वा सेवां कुर्वन्भवन्प्रभो अरण्यां हरतो द्राक्षे महान्तं क्रोडमेकदा दृष्ट्वा विषद्रुद्रमुखे तमा-
लक्ष्यामलक्ष्य कृष्णपक्षे शशिकलाः सोदंतमिव भूपिणं एतच्चावेदितो देवि मया राज्ञेन येन सा राजापि तद्दृष्टाह्लादो निरगान्मृगयाश्रितो मृगा-
टवीं च संप्राप कुर्वन्व्याघ्रमृगक्षये आवेद्यं तं मया ह राहा राहृपश्यति स्मतं दृष्ट्वा द्रुतं चतं मत्वा किंचित्कारणमुत्कटं रत्नाकराख्यमारोहदश्व-
मुच्चैःश्रवःसुतं मयाक्षिप्ति मदाभान्तमुद्दृत्तं योजिति हति तत्काले चाहरेणाश्वामुच्यते स्नानपारयोः एकदेशे चैः श्रमानुश्च नसादिरयाहते द-
ष्ट्वाम्युपेत्य राज्ञोश्वोतं तुरंगमजीजनत् तस्मिन्नारुह्य यातश्च जवादत्वयतश्चते वराहं विद्रुतं राजाभूर्मिं हराह वीयसी तत्रदृष्टि पथात्सोस्य नष्टोभू-
न्क्वापि सूकरः उच्चैःश्रवःसुतादश्वान्नेस्मादपि जवाधिकः ततो राजातमप्राप्य हरोजित परिछदः एकमन्वागते दृष्ट्वा मामेवं परिपृष्टवान् अ-
विज्ञातासि किंपती वयं भूमितुपागताः तत्कुत्र देवि राजानं प्रत्यवोचमहं तदा योजनानां शतानि त्रीण्यागता स्मइति प्रभो ततो राजाब्रवीत्किं
त्वं पश्चात्कथमागतः एवं सविस्मयेनाहं राज्ञा पृष्टस्तमब्रुवन् देवाक्तिपादलेपौ मे स्तस्तेनैवानेनागतः स्मृतः सुतुर्व्वभार्यावियोगेन तीर्थयात्रां विनिर्गतः (
प्रियिदेवकुलं सायं सौद्याने प्राप्तवानहं तत्र चाहं निशां नेतुं प्रविष्टो पश्यसं तरे स्त्रियमेकामतिश्रुत्वन् न ज्ञातिव्याहृतं तया राज्ञौ च सानभस्सकमो
ष्टकनापरं भुवि यान्नास्मान्नाहमासीदृगच्छेत्कापि सुरं बनया ततोसि धेनुमाकूष्मसप्रभगामविभ्मना तयापीदृक्षुमान्दृष्टः क्वापीनु क्वमया
पिस्ता अद्यसान्यवतुर्भतासाब्रवीत्कामवेक्षत यक्षी चाद्याभिधानाहं कृष्णानुधेयैतां चास्मिन्ने तदिदानीं मम ब्रूहि किंप्रियं कब्बाल्लिते ए-
वमुक्तावतीं ताच यक्षिणीमहमभ्यधां परितुष्टासि चेत्तस्मां तत्कुरु रम्यतया मम अल्केशेनयथानीयोन्यदेयं निविलान्यहं एवं मयोक्ता

सखीमुखे ततःपित्रा कृतास्थासाप्रतिज्ञामकरोच्चसा विशाम्यग्निंतमाद्योमिषड्भिर्मासैर्नचेदिति पंचमासागताश्चाद्यनस्यात्कोवेत्तिभाविकिं इती
दृक्कंचवृत्तान्तपुरेपरिगतोमया एवंतेनसमंवादंमुक्तेशंवरसिद्धिना ज्ञातार्थोनिश्चयेप्रीतेनशक्तिभद्रायुधोऽभ्ययात् सिद्धंकार्यंसदेशोहितदृष्टःसत्रपः
प्रभो ततश्चरान्पतांधावन्नासःपश्चोनयात्यतः इतितेनोदितेसचानंदात्त्वातार्थविक्लवं कृतांशंवरसिद्धिंतमग्रेभूपितार्चितं रविरश्मिप्लुसंतापपं
डिमानंघनेपुच सरित्रोयपुकार्थेचनिरस्यवनिर्जन्तपः निरातंकःसमपद्यत देवदयितांप्रति प्रतस्थेविक्रमादित्यःसैन्येनलघुनावृतः गताश्च
मेलातीर्थमिर्यावमागुरंसनत् तावद्ददर्शतत्राग्रेजनेकोलाहलाकुलं एषामलयवत्याद्यपूर्णषाण्मासिकावधौ अग्निप्रदीपितःवह्निंराजपु
त्रीविशत्यति इत्यश्रुणोद्वजनाल्लोकादयंसभूपतिः उपागाच्चसतंदेशंविनायच्चनस्थिता ददर्शनाद्यस्तेजनेनतच्चददर्शतं दृशोरकाण्डपीयू
षवर्षंसाराजकन्यका तोयंप्राणेश्वरःस्वप्नेपरिणीताममागतः तच्चात्तस्यापितांशीघ्रमित्याहस्मचसासखीः ताभिर्गत्वातथैवोक्तस्तत्पित्रासो
त्रभूपतिः निर्दुःखोजातहर्षस्तत्प्रह्वोराजानमभ्यगात् तत्कालमाक्षिप्यभुजेतेनशंवरसिद्धिना उच्चैरेवमरज्ञेनवंदिनेदमपठ्यत जयनिजतेजःसा
धितभूतलराजःम्लेच्छविपिनदावाग्निजयदेवसप्तसागरसीमहीमानिनीनाथ जयविजितसकलपार्थिवविनतशिरोधारितातिगुर्वाज्ञ जयविषम
शीलविक्रमवारिधेविक्रमादित्य इत्युक्तेवंदिनातंसविक्रमादित्यमागतं उद्भ्रममलयसिंहोत्रराजाजग्राहपादयोः विवेशचकृतातिथ्यस्तेनसमंकपु
मंदिरं तयामलयवत्याचदुहित्रात्यन्तमुत्कया ददौतांचसुतांतस्मैविक्रमादित्यभूभृते सराजातेनजामात्रामन्वानःकृतकृत्यतां यथाविधेन
चासन्नेयथास्वप्नतथैवतां विलोक्यसाक्षान्मलयवतीमंकगतांप्रियां सचापिविक्रमादित्यस्तदद्भुतममन्यत फलेशीलस्तुताकान्तप्रसादसुर
शाखिनः अथतामादायवधूनिर्वृतिमिवरूपिणीं समलयवतीं उत्तीर्यवारिराशिसोत्कलिकंसुचिरविरहमिव ततस्वाभूतहस्तैःप्रणम्यमानःप
देपदेभूपैः निजनगरीमुज्जयिनीप्रत्यागाद्विक्रमादित्यः प्रभावमालोक्यचतत्रतस्यतपेच्छत्त्वीकृतचित्रकौतुकं विस्मितेपकोतजहर्षको
नवाचकारकोवातमहोत्सवंजनः॥ इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेविषमशीललंबकेतृतीयस्तरंगः॥ ततोत्रविक्रमादित्यस्यक

बृ.क.
वि.

हे इत्युक्तवंतं राजानं स्वप्नसंभ्रममेव्य सः भद्रायुधः प्रतीहारस्तमाश्वास्यैव मुक्तवान् कृतवंतं चेत्समर्पयते सम्यक्तं तदालिख्यतां पटे देवेन नगरं या
वं दृष्टपायोऽनिरूप्यते इति भद्रायुधेनोक्तः स राजालिख्य निखिलं तत् पटे पुरवरं स्वहस्तेनैव लक्षणं तच्चित्रपटमादाय प्रतीहारस्तद्देवसः मठेन
वकारयित्वा तत्रभिन्नावलंबयत् मठे चात्रागतो दूरदेशागंतुकवादिनां सत्रे एवत्र समाहारं सवस्त्रयुगकाञ्चनं यश्चित्रस्यास्य मिदं वेत्ति पुरं कोपित
एतिचेत् ममावेद्य इति शासनाद्राज्ञो च मठवर्तिना अत्रांतरे ग्रीष्मवने मल्लिकामोदिमारुते इति तद्द्वारनारीणां तदा श्रुश्रुविरे गिरः क्रमाच्च वि
प्राहिणः शुश्रुमास्य घनागमः रात्रे स विरहज्वालो तत्पुनर्मदनज्वरः पंथः पथि प्रवर्तंतां दूरस्थानां प्रवत्स्यतः प्रियाः प्रियाणां ग्रथ्यंतां जा
यंतां तत्समागमाः इत्यादिशतीव ततः कलहंसरवैः शरत् आगात्स्फुलांबुजमुखी सकाशकुसुमस्मिता तस्यां द्रागागतो वैदेशीतत्रक्षुद्रूरदृ
तेमठे भोजनार्थी विवेशैको निशाम्य ख्यातिमेकदा नाम्ना शंवरसिद्धिस्स मठे तत्र कृतभोजनः आत्तवस्त्रयुगश्चित्रपटं भित्तौ ददर्शन विभाव्य
तच्चित्रस्थनगरं तत्सुविस्मितः जगाद वैदेशीकेनेदं मठे ह्यालिखितं पुरं यदेकेनमया दृष्टं लिखितं येन तेन च द्वितीयेनेति जानेहं नापरेणेति
केनचित् एतच्छ्रुत्वा मठजनैर्नोत्तं भद्रायुधस्य पतत् तेनेत्यपमेत्यासौ देशीनिन्ये नृपांतिकं किं त्वया नगरंस्तथ्यं तद्दृष्टमिति भूभृता तत्र शंवर
सिद्धिस्स परिपृष्टोब्रवीदिदं दृष्टं मया तत्मल्लपुरं नाम महापुरं भ्रमता भुवमत्नीयं वारिधिं द्वीपमध्यगं तस्मिन्मलयसिंहाख्यो नगरे स्ति म
हीपतिः तस्यास्ति नाम्ना मलयवती त्वनुपमा सुता पुरुषद्वेषिणी सा च स्वप्ने जातु कस्यं च वन विहारनिर्गता कंचिन्महापुरुषमैक्षत तेनालोकि
तमात्रेण सभीताऽत्वतन्मात् निर्ययोमतस्ततस्साः पुरुषद्वेषदुर्ग्रहः नीत्वायतं स्वभवनं स्वप्न एव विधाय च विवाहं तेन सहिताऽवासवेश्मवि
वेशसा तत्र तेन सम यावत्सेवते सुरतोत्सवं तावद्दासस्य या दास्या सा निशांते प्रबोधिता ततो निर्वासयत्कोपात्तां दासीं स्वप्नावलोकिते तस्स
रतीप्रियतमं प्रज्वलद्विरहाग्निना अपश्यंती गतिं कांचिन्स्मरेण विवशीकृता उत्थायोत्थाय शयनेषस्त्रा गीत्पुतत्पुरं मूकेव भूतात्क्रांते
वतमः संमोहितेव च नोत्तरं पृच्छतः कस्मिद्ददौ परिजनस्य सा वित्तायापि च मातावाचनततः पृच्छतिस्म कृच्छ्रतः शशांसस्वप्नवृत्तांतं सा तमात्र

३५२

राम
१५९

घ्याच तदेषा दैवघटना कन्या सा त्वन्निवक्त्रिमे नवनानामितह्रीपंचाणाणां नल्कपंत्तुतां इत्यादि चिंतयन्नेवायसर्वंत्ररतिमान्नृपः स्मरज्वरेण जज्ज्वा
लपर्यांकुलपरिछदः समस्ततापसविजने क्षेत्राभद्रायुपेनसः शनैस्तत्कारणेन पृष्टो जगादैवं महीपतिः श्रुत्वैव तद्विचित्रे निमित्रज्ञातानेतावदद स्तया यथि
त्रपुत्रिका तेन दत्ता चित्रकरेण मे तां चिंतयेच्चसुतोहं स्वप्ने जानामि वारिधिं उत्तीर्य प्राप्य नगरं प्रविष्टा स्मानि सुदरं तत्राप्य पश्यमहं वल्लीः साश्रुपाः वज
कन्यकाः तासां हृष्टा जहिज ही मुग्धैः कलकलं व्यधुः ततः स संभ्रमा काचिज्जाते मामेत्य तापसी प्रविश्यैव निजं गेहं संक्षेपादिदमब्रवीत् पुरुषद्वेषि
णीपुत्रराजपुत्री यमामाता इतो मलयवत्याख्या विहरंती यदृच्छया दृष्टमात्रे हि पुरुषे कन्याभिर्घातयत्यसौ एताभिरेन रक्षार्थं मयापेहं त्वं प्रवेशि
तः इत्युक्त्वा तापसी सद्यः स्त्रीवेशं सा व्यधान्मम अवध्याः कन्यकास्तास्तु मत्वा सोढं मया पितत् तावत्प्रविष्टमात्रैव सा कन्या तान्तुपात्मजा प
श्यामि यावद्विचित्रस्थापामयादर्शिते वसा अचिंतयं च धन्योहं यच्चित्रे लिखितामिमां दृष्ट्वा पुनश्च पश्यामि साक्षात्स्त्राणसमामिति राजपुत्री च
सा तावत्तापसीतेन सकन्यका दृष्टा साभिः प्रविष्टा च पुमान्कोपीत्यभाषत पुमांस्तुतः प्राकुलिकास्थितैषा मे स्वसुः सुता इति तां तापसी सापि प्रत्यबो
चत्स्वरूपकं ततः सा राजतनया स्त्रीरूपमपि वीक्ष्य मां विस्मृतपुरुषद्वेषं सद्यः स्तरवशाभवत् आसीत्कंठे किता विरंचिंतयती वनिस्वला ल
ध्याढिक्केणकामेन कीलितेव समं शरैः क्षणाच्च तापसीं तां साव्याहरद्राजकन्यका नहीयं तस्वसुः सुता नाममापि प्राङ्कुणीनिकिं आपानुमद्दृशमिंयं प्रहे
याम्यद्य चिंतामिमां इत्युक्ता दायपाणीमामनेषीत्सा स्वमंदिरं अहं चलक्ष्यचिंतो साजानेतत्रतयेत्यगां अन्वमन्यत मां सापि विदग्धा हि तापसी
तेनाहं स्थितवांस्तत्र राजपुत्र्यातया सह क्रीडंत्या कन्यकान्योन्यविवाहादिविनोदनैः नच मामसुचन्मार्ग्गस्तां सामदूतेक्षणा यतताहं मानसैका
चनारोचनक्रिया अपगताः कन्यकाः कृत्वा वधूं तां राजकन्यकां मां वरं चावयोर्जाने विवाहं क्रीडया व्यधुः कृतोद्वाहो ततस्त्वां प्रविष्टो वासकं निशि
निःशंकात्तत्र मां सा च कंठे राजसुता ग्रहीत् तत्काले च मयात्मानं प्रकाशपालिंगितैव सा सिद्धेष्टं हृष्टा दृष्ट्वा मां मासील्लज्जानताक्षण प्रवर्त्तयामि सु
रतेयावद्धेतां ह्यनुरूपां तावत्प्रबोधितोस्मीहयामिकेन दुरात्मना तदद्य ज्ञायुधनेदानीं विद्रेस्वप्रचदृष्टया तया मलयवत्याहं विनाजीवितुमुत्स

समं सबलोन्येद्युः प्रतस्थे च ततः कृती स राजा विक्रमादित्यः प्राप चोज्जयिनीं पुरीं संमानितविसृष्टेषु स्वदेशान्नृपराजसु जगदानंदिनिश्रा
म्रवं सततसमयोत्सवे त्वतास्वपुष्पाभरणोमंडुनेकुर्वतीष्विव नन्दतीष्विव संगीतेभृंगघोषिन्मुंजितैः नृत्यतीष्विव चाश्लिष्टमरुत्सु वनराजिषु
पिकेषु कलशब्देषु मंगलानि पठत्स्विव सोत्रतो विक्रमादित्यः परिणिन्ये शुभे हनि सिंहलेश्वरकन्यां च तेन चादिव्यात्रकन्यके सिंहलेश्वरकन्याया ज्ये
ष्ठो भ्राता तत्रागतः सिंहलद्वीपाद्दौ वेद्यां महांतं रत्नसंचयं तत्कालमेत्य च तयोर्यक्षिणी दिव्यकन्ययोः असंख्योद्दत्तराशीश्च ददौ मदनमंजरी शक्रा
हगं नुमान्नृत्यदेवतन्मुखमस्य किं किंतु दर्शयितुं भक्तिं नैतत्किंचित्कृतं मया तत्प्रसादोनयोः कार्यः कन्ययोर्हरिणस्य च इत्युक्त्वा सा तिरोभूता य
श्री राजाभिपूजिता ततः स प्राप्य भार्यास्ताः सद्वीपां च महीं कृती शशास विक्रमादित्यो राज्यां राज्यमकंटकं सुखितस्त्वास्त विहरन्सर्वं स्वस्थानभूमि
षु ग्रीष्मे जलेषु सरसां धारायंत्रगृहेषु च वर्षास्वंतःपुरे ष्टद्युम्नमंदं गास्व हारिषु शरदि हृद्यापानहर्म्यतलेष्वपि आसीत्तसुखशय्येषु का
लागुरुसुगंधिषु वासवेश्मसु हेमंते सन्नृपोंतःपुरे ष्टतः तस्येदृशास राज्ञश्च नगरस्वामिसंज्ञकः बभूव ग्रामसस्थानभुक्तिं च कृत्जितविस्मृत्य स
घृहेन ग्राहेनास्मै राज्ञे प्राभृतपुत्रिका लिखितान्यान्य या रूपं भंग्या चित्रकरोदसौ एकदा चात्मवदशा ह्रिस्पष्टमालिखिता तथा तेन चित्रकृता दत्ता
न्पुत्रिका नृपतेः कृते प्राप्ते च प्राभृतदिने सल्वायावत्सभाकुलः आस्ते चित्रकरो हा किं लोकयेयं प्रभोरिति तावद्दूरागतः कोपि पापाक स्मान्नभ
सागात् स चाप्य पुत्रिकां हस्तं न्यस्य वक्रपागाल्लघु कौतुकाञ्च सभ्याश्च तामुद्घाटयति चित्रकृत् तावद्ददर्श तत्रांतश्चित्रस्थां पुत्रिकापटे दृष्ट्वा
डुतद्रूपातां नीतां नृपतये ददौ प्राभृतं सम्पुते दृष्ट्वा सिद्धमयेति हर्षुलः नृपतिस्तां च दृष्ट्वैव तस्याश्च रूपसंपदं तं नमद्भुतवरे रेखं रेखं विस्म
यः मानुषी हि कुतोत्र लिखितं रूपमीदृशं तच्छ्रुत्वा चित्रकृद्राज्ञे यथातत्त्वं शशंस सः ततः सोनन्यदृग्राजा तां पश्यन्पुत्रिकां सदा स्वप्ने दी
पांतरे द्राक्षीत्तद्रूपामेव कन्यकां संगमे भजते यावत्तावत्कोपान्मुकयानया तावत्प्रबोधितः सोभूद्यामिकेन निशाक्षये प्रबुद्धो भग्नतत्स्वप्नसमा राम
४३१ गमसुखस्पृहः यामिकं तत्क्षणाद्राजा नगर्या निरकालयत् क्वापायः पुत्रिका चास्य कुत्तस्याश्चित्रपुत्रिका तस्या एव सजीवायाः स्वप्नसद्दर्शनं १५८

भलं हृतेन दिग्नुन्नारत्नसंचयं ददौ यक्षीनिरोभूत्त्रमतीसहसहानुगा अमेयपरिवारेणविभवेनचभूयसा आगान्मदनलेखासासिंहलेश्वरकन्य
का कृत्वाप्रत्युद्गमंसायानेनविक्रमशक्तिना प्रावेशानस्वकटकंप्रणतेनप्रहर्षतः द्वितीयेह्निगृहीतानांतेनाभेदिव्यकन्यके हेमरत्नसंगतेनचत्रिज
गत्त्रैकौतुकं सिद्धकार्यार्थरागंतुदेवपादरिदृक्षया ततोविक्रमशक्तिःसचलितोराजभिःसह समेहनिकटप्राप्तःसामंतोदेववर्तते आवेदनाय
देवस्यतेनावांप्रेषितौपुरा तद्देवसिंहलेंद्रस्यपक्षिणाश्चानुरोधतः तत्कन्याहरिणान्देवःप्रस्तुतानुरूपानपि इत्युक्तौतेनगरेवेनविक्रमादित्यभूप
तिः कृतंतुःसाध्यमपितद्यक्षिणीरक्षणात्स्मरन् नामात्मनन्तृणापापिकृतानन्त्रत्युपक्रियां बङ्कृतापिमन्यतेस्वल्पमेवमहाशया इष्ट्वासि
हत्वाधीशाद्दत्तपुत्रंपुनःसतं अनंगदेवहस्तस्यग्रामरत्नैरशेरयत् नीतादितंतद्दनुसिंहलराजसुताशास्यात्तपोःकमला जोद्भवकन्यकास्व
प्रस्तुद्रमायसमहीपानिरुद्धाधिपाः सैन्यैर्गजाश्ववहनैःसमुपस्थचोल सत्कुंजरोत्तनगिरेर्जयवर्धनस्यमत्तद्विपारणभटस्यचकालमेघः।
संग्रामसिद्धिमपिसिंहपराक्रमस्यवीरस्यविक्रमनिधेरिपुराक्षसस्य पवनजवोजयकेतोर्वल्लभशक्तेःसमुद्रकल्लोलः अश्वोवाङ्सुवाकोःशरवे
गोगरुडवेगश्च श्यामाकुवलयमालाकोकालीकीर्तिवर्मणस्तुरगी कर्कोगंगालहरीसुसैन्धवीसमरसिंहस्य इतिहस्त्यश्वंराजसुतेप्यपिचलिते
सुविभज्यतामभितः अश्रुविरेजुचराजानिचलितेदंडाधिकारिणांवाचः भूमिःसैन्यमयीनदुन्तियन्नमहाशब्दैकमयोदिशः संसर्पकुंजिनीविमर्दवि
लसत्कूलीमयीद्योरपि सर्वसाद्भुततत्प्रभावमहिमप्याप्यारमप्याशिरत्नास्थिराज्ञिपपिप्रयातिसकलद्वीपाधिनाथेमवत् ॥ इतिश्रीमहसोमदे
वविरचितेकथासरित्सागरेविषमशीललम्बकेद्वितीयस्तरंगः॥ ततःसविक्रमादित्योजययुसेन्यमपयत् अधिष्ठितंस्वसेनान्यातेनविक्रमश
क्तिना अग्रागतेनतेनैवसोन्तरेप्रणतात्मना सराजकेनसहितःसबलःसन्निवेशाच गौडशक्तिकुमारोयंकर्णाटोयंजयध्वजः लाटोविजयवर्मा
यंकाश्मीरोयंसुनंदनः गोपालःसिंधुराजोयंभिल्लोविंध्यबलोप्ययं निषुकःपारसीकोयंनृपःप्रणमतिप्रभो इत्यास्यानेनृपान्सोत्रप्रतीहारनिवेद
नान् सम्राट्समानयामाससामान्नान्सैनिकानपि सिंहलेंद्रसुतादिव्यकन्याहेममणगांश्चतान् यथार्हंसत्करोतिस्मसमविक्रमशक्तिकान् तैः

बृ.क.
वि.ष.

नाके हरिणपोतकः कालेनेंद्रजितान्वर्थनाम्ना बालेन तेन तु सोपहृत्यास्मद्गोष्ठान्निन्ये लंकानगरीं दिवः गतेच काले हतयोः सीताहरणमन्युना राम
लक्ष्मणवीराभ्यां रावणेंद्रजितोस्तयोः लंकाराज्येभिषिक्तस्य राक्षसेंद्रस्य मंदिरे विभीषणस्य सोतिष्ठदित्थं हेममृगोद्भुतः विभीषणगृहे तेन मह्यमुक्त
वेजानुचिह्नितान् नीतायैर्भर्त्संवाध्यामगंतस्मानयन्न दान् सोयं मृगशिशुर्दिव्यो वर्त्तते त्वद्गृहे मम मया च तत्स्वभोरेव कृते योग्योपायनं इति मा
यावदाख्याति यक्षिणीमेकथाक्रमं तावत्कमलिनीकांतो रविरस्तमुपाययौ ततस्तया समादिष्टधात्रिसंध्याविधेः परं सिंहलेश्वरदूतोयमहं च श
यितावुभौ प्रातः प्रबुद्धोपश्यावो यावदावामनीकिनी प्राप्तौ विक्रमशक्तेस्तांस्तामितस्य तव प्रभो ततो विचिन्त्य यक्षिण्यास्तत्प्रभावविजृंभितं
पार्श्वे विक्रमशक्तेश्चागतावावां सविस्मयौ सच दृष्ट्वैव संमान्य कुशलं परिपृच्छ्य च सिंहलेश्वरसंदेशं यावच्छ्रोतुमिच्छति तावन्नी यक्षिणी
प्रोक्तः स्वरूपे दिव्यकन्यके मृगपोतस्त्वं संप्राप्ता सावद्यक्षच मूर्धतः तान्दृष्ट्वाद्भुतभूतादिमायाशंकी समं मयायान् देवविक्रमशक्तिर्मां किमे
तदिति पृष्टवान् ततः ससिंहलाधीशकार्यं तस्मा यथाक्रमात् यक्षिणीकन्यकायुग्मा मृगहेमवर्णयत् यक्षीभुतोक्तं तेन च सर्वं यथैकम
त्यतः एजहिष्टेसु मे राज्ञा तस्या वीच महे ततः ततः ससम्मान्य चवा च दिव्ये कन्ये च ते उभे प्रहृष्टः सेनया मकरोत्स मनः सज्जमाहवे क्षणाच्चा आवि
र्देवाश्च सैन्येन भीम हारवः क्षणाच्चाद्दशितं सन्नेकं प्रतिराजबलं महत् अन्योन्यदर्शनक्रोधादभिधावितयोस्तयोः प्रववृते ततो युद्धं सक्सैन्या
रिसैन्ययोः ततो यक्षी विसृष्टैस्तैर्यक्षैरस्मद्विपद्बले अन्योन्यदर्शितां सिद्धैरस्माकं दृश्यत सैन्यारेणुगणाकीर्णं वृष्टिधारानिरंतरं सम्मूर्छ
गर्जितं घोरमुदभूद्दारुणदुर्दिनं केशाकुलाद्विविधानां निपतद्भिश्च मुंडैभिः अशोभत जयश्रीनेः क्रीडंती कंदुकैरिव क्षणाच्च हतशेषास्तदा
जानो भग्नसैनिकाः तन्मामनत्यकटकप्राणताः शरणार्थिनाः ततो जितारुमहीपाल्याम्यामुच्चस्तत्सुधीः मत्सादितेषु म्लेच्छेषु सर्वभू
मीश्वरस्तथा निर्जनमतालुहितार्थकटीभूयया यक्षिणी देवविक्रमशक्तिं तां माचैवं वदनिस्सा मायायदे तहिहितसेवामा चमवस्त्रभोः
४१० तदा वत्स पुत्र स्वयं सविज्ञप्योगितामम तयैते परितो तत्र कन्यके देवनिर्मिते दृष्टवान्स्वप्रसादेन लालनीयोप्यपंमृगः मदीपाप्रा

राम
१५०

तत तेनक्षितीशोयमशिखस्यापतनन्नस्यपत्करः ततस्तंकुणपंस्वक्कापलाद्येवागमद्दयात् अभक्षयंस्त्वाग्निशिखःकुणपंतंकपालिनः अहंचनिर्भया
द्राक्षेसर्वराजाजनस्तात्ततत् एवमाख्यायसापक्षवपुर्मदनमंजरी तत्प्रभावंमहाराजनत्रमामवस्तुनः ततोवह्निस्त्वमधुरेसराजानंगदेवमा य
क्षकापालिकानुक्ताराच्छभर्तुर्गृहानिति ततःप्रणम्यानेमहृंगहेस्वामिदमागता चिंतयंस्तुप्रकारस्मानिष्कृतिंतस्यभूपते एवप्राणाजुलंभतोदत्ते
मेप्रभुणातव तदाख्यानाचनस्त्रैषासंवदिष्यतिमत्कथा अद्यज्ञानचयत्स्वराज्ञस्त्रैलोक्यसुंदरी प्रेषितःसिंहलेद्वीपात्तनयासास्वयंवरा तांवह
तुंकृतावुद्धिःसर्वैःसंभूपराजभिः हत्वाविक्रमशक्तितांतक्त्वामंतसमन्तरैः तस्माद्विक्रमशक्तेस्त्वंगत्वातदृदिनंकुरु येनतेप्रामवह्नितःप्रतीका
रेसतिष्ठति अहंचतंकारिष्यामिप्रयत्नंयेनतानतैन् हत्वासविक्रमादित्येदेवोविजयमाप्स्यति एतदर्थमिहानीतोमयात्वंनिजमायया येनरा
ज्ञःसमामंतस्यैनस्त्वंवदिष्यति प्राप्तंतेचप्रहेष्यामिततस्त्वंभोत्तस्यताहृशी इष्यातउपकारस्यलेशतोयेननिष्कृतिं एवंवदतियावृत्तातावा
तेनत्रकम्पके अगातेसमगोयेद्वेहृष्टेरसाभिरंवुधे एकाचुडावदातांगीप्रियंगुश्यामलापरा सरित्वतःकृतोपासेजाह्नवीयमुनेइव त्रिपक्षयास्तयो
स्तोचयक्षीदेवास्मिदृष्टवान् देविकेकन्यकेपतेस्तोवर्णपक्षगात्रकः तत्तकृतामहाराज्ययक्षिणीमाममभाषत अनंगदेवपरितोकानुकवचिमच्छ
एउ विघ्नायाजग्मतुःएवंप्रजासर्गेप्रजापतिः घोरोघंटनिघंटोख्यौदानवौदेवदुर्जयौ तयोर्विनाशकामश्चविधाताकन्यकेइमे जगदुन्मादनोद्दाम
रूपशोभेविनिर्ममे दृष्ट्वातामुद्रुतेचैतेतहरेतोतोमहासुरौ परस्परंयुधमानौजग्मतुर्द्वावपिक्षयं ततोब्रह्माधनाध्यक्षायैनेकन्येसमर्पयत् तयापो
ष्यायकस्मैचिद्दृष्टेयेवल्मरमेश्वति धनदोयाचयुपादिमेमद्भर्त्रेस्तातुजस्मने महतीचार्पयत्स्मास्तांनयेवरकारणं मयाप्यश्रीविक्रमादित्यस्थानयोश्चिंतितो
वरः देवावतारोख्यातचितःसएवपतिरेतयोः एवंरूपेइमेकन्येमत्गस्ताख्यायिकास्त्रणउ जयंतोनामतनयोदयितोस्तिशचीपतेः सम्प्राप्यमाल
त्यस्त्रीभिवांगाजानुशिखभुवि राजपुत्रानधोद्राक्षीत्क्रीडतोमृगपातकैः ततःसवालभावेनक्रीडामृगशिशुंविना हेवाकीत्रिदिवंगतात्प्रारोदी
त्पितुरग्रतः तेनतस्यकृतेशक्रोकारयद्दिव्यकर्मणा सुधासेकार्पितप्राणंहेमरत्नमयंमृगं अथतेनसचिक्रीडजयंतःसतुतोषच सोपत्रतस्यांविरह

वृ.क.
विष.

त्तान्नस्तनस्तैः मायांतो द्यूतकारस्य जहास वतुतोष च ततः पार्श्वस्थितः शक्रं तमुवाच वृहस्पतिः विचित्रमायाः कितवा ईदृशा एव सर्वदा पुराकल्पे तथा चाभूत्किल तवैव नगरे क्वचित् कुट्टनीकपटो नाम कपटद्यूतकोविदः परलोकगतं तं च धर्मराजः किलाब्रवीत् कल्पं नरकवासस्ते कितवास्ति स्वपातकैः एकं तु दिनमिन्द्रत्वमस्ति दानवशात्तव दत्तं ब्रह्मविदे ह्येकं सुवर्णं जानु चिन्तया तद्ब्रूहि पूर्वं किं भुङ्क्षे नरकं किमुतेन्द्रतामिति ततः स धर्मराजेन प्रेषितः कितवो दिवि एकाहमिन्द्रत्वप्राप्त्यै देवैरत्राभिषिच्यत संप्राप्तदेवराज्यः सन्नानाय्य कितवान्सखीन् स्ववेश्याश्च दिवं देवानादिदेशाधिपस्ततः नीतास्तान्सर्वतीर्थेषु सर्वान्स्नापयत क्षणात् दिव्येष्वपि च भौमेषु सप्तद्वीपगतेषु च अन्तःप्रविश्य चादेवं भूपतीनखिलान्भुवि प्रकृत महादानान्यसद्दर्पमनारतं इत्यादिष्टाः सुरास्तेन तथा चक्रुस्तदैव तत् धूतपापः स तैः पुण्यैर्धर्म्मैः प्राप्यैन्द्रतां स्थिरां न हि यस्याश्रवेश्याश्च येनैतानापितादिवं अमरत्वं यस्तु तेनापि तत्स्मार हृतो हतः द्वितीयेऽह्नि स्थिरप्राप्तदेवराज्यस्य युक्तितः कितवं धर्मराजाय चित्रगुप्तः शशंस तं ततः सुचरितं बुद्ध्वा धर्मराजो विसिस्मिये अहो वत द्यूतकृता वञ्चिताः स्म इति ब्रुवन् ईदृशाः कितवा वज्रिन्नित्युक्त्वा विरते गुरौ ठिण्ठाकरालं यामिन्द्रो नैषीत्त्वेषा कलावती तत्र तद्बुद्धिधैर्याभ्यां तुष्टः समीपस्थदेवराट् दत्ता कलावती चक्रे तत्पार्श्वस्थमात्मनः ततः स देववद्वीरः कलावत्या समं सुखी ठिण्ठाकरालोऽप्यवसत्कृतानुग्रहो दिवि तदेतद्द्यूतकारणमायाप्रासो हसोर्गतिः तदग्निशिखवेतालः किंचित्रकितवं नयत् डाकिनीयेन विक्षिप्तः कूपास्मिन्मायया भवान् तेन निर्मोहि मित्रं वा निरेष्यामो वृतादितः इत्युक्तो यत्स्वरसोऽभ्यानि गत्वाहं ततो वटात् वाराणस्यां पुरि प्राप्तस्तुधार्तः पथिकाद्विजं च गृह्णामि पायितान्निप्रयावजिघत्सया तावच्छ्रीविक्रमादित्यदेव मांकंदतिस्मसः अनेन च समं निर्गत्य राजा ज्वलनसन्निभः आपापमावधीर्विप्रमित्याराज्यतिहन्यमा शावतेन घिरस्केतुमालेख्य ऊहषश्रुयत् तेनमेछेदमागच्छन्तं ठाभूत्त्व कृतद्माकितः ततो ग्रिलग्रस्तेनैव रक्षितास्तुतिर्न द्विजः एवममारा देवमा विक्रमादित्यभूपतिः तदानयाहतस्त्रायं खंडकापालिको मया तदैते मम वेतालभक्ष्यं समग्निशिखन्यज एवमग्निशिखेनोक्तोप्याशिपन्नस्तपात्मना दर्पायमग्निशिखः खंडकापालिककलेवरं ततः श्रीविक्रमादित्यः प्राकाश्यमानमवसः श्यालिखपुरुषं भूमौ पातितत्स्यासिनाछि

४०७

राम
१५६

स्थिता कथाभिः सचिरं सायं तस्मिन्यामसति राज्ञः कस्मात्किंवा चक्रे शांहृतं त्र विहृतः ततः तच्छ्रुत्वा तापसकन्याकिलवो हसनिस्वनः किमेतदिति पृष्ट-
स्य किमनेनेत्यभाषत निर्बंधाच्च नृपेणोक्तस्तु वाचैवं समाधिकः अत्र पूर्वं नगरस्यास्य इवेतोवीतसीतले रत्नाभरणपूर्णोस्ति कलशस्त्वं गृहाण-
ते इत्युक्ते महतनत्स्वनृपतेशिवयैतया उक्ते च कौतुकाविष्टेनीत्वा तेन नृभूपतिं तौ तासम्भूमिमुद्धृत्य तस्मै तेकलशं ददौ ततः स रत्नाभरणः स-
जातप्रमयोन्नृपः ज्ञात्वा नितं समवाचं तं मेने निस्पृहतापसं आनीय स्वाश्रमं तेन च मुकुटेन ताच पादयोः सययौ मन्दिरं तत्र सामान्यस्तु गुणांस्तुवन् ए-
वं क्रमान्नमासान्ते धूर्तो रत्नमिषान्नृप सोन्यान्स्त्रीनेरत्नकलशान्दिग्भ्यान्याद्यावलभयत् ततः स राजा पौराश्च मन्त्रिणः पुराणि च तत्तापसैकभक्तो-
नितन्स्मयान्यवजह्निरे एकदानीयमानश्च देवागारे क्षणायसः राज्ञा कृतापसोऽप्याशीर्दापूर्णकाकुवाचितं ततोऽब्रवीन्नराजानं श्रुता काकस्य वाक्-
या आपणेऽत्रैव देवाग्रे नितालानो भुवि तिष्ठति सद्रत्नपूर्णकलशः कस्मात्सोऽपि न गृह्यते इत्येतदुक्तं काकेन तदेहि स्वीकुरुष्व तं इत्युक्तानत्र नीतानं
भूमेरुद्धृत्य सम्भ्रमतो सद्रत्नपूर्णकलशः कस्मात्सोऽपि न गृह्यते प्रादान्स तस्मै धूर्ततापसः ततोऽतिपरितोषात्स स्वयं हस्तिवलंब्यतं कपटज्ञानिनं
राजा देवागारं प्रविष्टवान् ततस्तं भे समानीय परिव्राट् शालभंजिका अनुप्रविष्टा प्रियया कलावत्या दर्शिता कलावती च तत्सालभंजिकारूपधारिणी
दुःखिता तं पतिं दृष्ट्वा प्रारेभे ते रोदितुं तद्दृष्ट्वा सानुगो राजा सविस्मयविषादवान् ज्ञात्वाभासमपृच्छत् किमिदं भगवन्निति ततो विषण्णविभ्रान्तोऽवधूतो
जगाद सः एहि त्वम्भवनं तत्र वच्म्यत्नाद्यमप्यदः इत्युक्त्वा सन्नृपं नीत्वा राजधानीमुवाच तं आस्यातत्र मुहूर्तं च देवागारमिदं त्वया पश्चात्तेनैतीय
यत्किं भविष्यसहितं तत्र अतस्तद्दर्शनादेषा प्रारोदीत्तत्तभंजिका तच्छ्रीरेणचेत्कृतं तत्तवनिर्लोचात नृप अद्यैव तत्र हूतं देवकुलं भूमिसमं ऊरु तस्या-
नेत्समुहूर्तेन च कुर्वेन्नाद्य पुरालये अनिमित्तं शमयानुस्मरात्स्वात्तु तेन शिवं इत्युक्तस्तेन सन्नृपः समाज्ञापयेभयात्प्रजाः एकाहेनैव तद्देहगेहं भूमि-
समं व्यधात् स्यानान्तरे च प्रारेभे कर्तुं देवगृहं तुनः अहो विमासात्वं चेते धूर्तस्याभिरीश्वराः सिद्धकार्यस्ततस्तत्का प्रव्राड्देशं पलायसः हिंटः क-
ताल: किंतवः पापात्वज्जपिनीततः कलावती च तद्दृष्ट्वा शापमुक्तास्तु पेत्यतं मा गेहं गात्ममास्वास्य इत्युमिंद्रमगात्दिवं इंद्राविविस्मितोवृहात्तस्तु।

यत् अहोएनमहंपरपुरुजपिन्याममनेयमुं रोहिंइसकुरस्यापमीदृशोभंडननैकः अनर्थादिदिवमायेयं विचित्रा वनकानन एवं हिंसाकरा-
लस्य नस्य चिंतयतो हृदि न्तन्नेच्छागभोंडस्य पूर्वस्यानेत्र्यवनेन ततः कलावती दृष्टा साक्षौन्मलसंश्रिते हिंसाकरालस्तस्यानमानिना
यनयैवते हिंसाकरालश्चान्येद्युरजपिन्यानमागतं दृष्ट्वा छागाकृतिं वर्णोऽद्देवभांडमभाषत अरे मम गृहेणोऽन्यत्र नत्वासीद्ग्रामेऽथ यथा अन्य
यानस्मिपैतेनांदृतोंभंड दर्शय तच्छ्रुत्वा विस्मितश्छागा स्त्रीमेववभूव सः ततो यमानुषी देवी नानानीत्यचिंतयत् निर्बंधतोऽयमा
नोयन्नैवछागोऽनन्ततेसः तन्तहिंसाकरालस्तं लगुडैर्भृशं ताडयत् ततः सगता शंकायतनैव छागलोविलं सवदृष्टेनाश्रितः सा यथाव-
त्तन्न्यवेदयत् इंद्रोपि शालिधानेन पुत्रुपेनद्यपादिवं हिंसाकरालमानैषीदुंभान्तन्ने कलावती यथा च छागन्तेनद्यं हुंहेतेनापराधिना त-
तः कलावतीमेवमाहेऽयेंद्रःप्रशापतः न्तत्रोपमस्य छागस्यायेनावस्याकृतीदृशी एतान्मानुषंगर्न्ते यदिहानीतवत्यासि तद्वच्चरसिं हे
नरातानागपुरेपुरे देवागारेकृते स्तंभे भवतंशालभंजिका इत्युक्त्वा कलावत्यामाशालं तु सयान्तया शक्रोनुनाथितः कृत्वादेवं शापान्तमा-
दिशत् यदावक्रपुनिष्पन्नं देवं वेश्मविनश्यतान् भविष्यतिसंभूमेरस्याः शापक्षयस्तदा इतीद्रशापशापांतावेत्युसात्तुःशाश्वसमा न स्मकला-
वतीहिंसाकरालयमसमापतां दत्तास्वाभरणैन्मस्मे निरेभूयाविवेशुच गतानागपुरे देवगृहस्तंभाग्रपुत्रिका हिंसाकरालोपितनस्तदिद्रूया
गविषाहतः नद्दर्शनस्पृ श्रावंत्तुलोठभुविमूर्छितः अहो रहसं मतापिमरवेनाविष्कृतेनमया निसर्गचपलानां हि माहृशासपमः ऊतः
तदिदानीमयंप्राप्तो वियोगोविषमोऽमयः इत्यादिलब्धसंज्ञोऽपकितवो विलल्लापसः क्षणाच्चाचिंतयत्कालोवैलक्ष्यसेषनेवमे गृहीतधैर्यः
प्राणान्तेहितोनस्मान किंयते इत्यालोच्य विचार्यायप्रज्ञाहृषविधायसः पंचपंचमहारत्नसहस्राणि चुवानसः नगरान्तनिष्क्रिस्वरदेवाग्र-
पणमभूतं एवं कृत्वा सततं त्रासीइयोस्तीरे कृतोटजः श्राविश्वकेतवतपः कृतकथ्यानजपवान् कुर्वन् तिनस्पार्धिःस्तानेपुजानोभेक्ष्यमंदु-
भिः प्रशालयहृषदिशापसमहातापसएवधा कृमाच्चकृतिपयायानैराज्ञासोऽप्यस्मिन्नोपियत् नागानंदंनिकंतन्सराजातस्यासौ मायया ।

४०८

स्या भिन्ने भोगानिर्हैवप्स्यमसांनिके इति देवात्तयानन्तरन्तस्यास्त किन्तु वृत्ततः तन्मुत्सादं तु पतन्तांभुंजानो भोगसंपदं एकदा च महाकालनी पैंत्रत्वा
नुमागतः तत्राव सरसी हृष्टा स देवो व्यादिदेश तं आसां स्त्रानुप्रशूत्रानांस वीसांसुर पोषिता नटस्यक्तानिवासांसिलघुहृत्वा तमानय यावदेतान्
तांस्यनिहृत्यमेतां कलावती अप्सरः कन्यकानां वसांसि च स्त्राणि माशु च पवं स भैरवेणोक्तो गत्वा मार्गे दृष्टा हिंडाकरालः स्नानीनां तासां व-
स्त्राण्यपाहरत मुंच मुंच वस्त्राण्यस्माकमस्माकमिति दीदिंगं वराः इति गुवाणाः स च तानप्यजहार हरतो जस्मात् कन्यां कलावतीमेतां यदि मह्यं प्रयच्छथ त
दहं वो विमोक्ष्यामि वासांस्येतानि नान्यथा तच्छ्रुत्वा तद् दुराधर्षं दृष्ट्वा स्यन्ता च ताः हृष्टा शक्रशापं कलावत्याः तास्तत्र नत्नुनिपादिदे हृदुः कलावती
तां च तस्मात् क्रीतवाससे हिंडाकरालाय ददुर्विधिनालंकृतां सुतां अथापसरस्या नासु कलावत्या नया सह तस्यौ हिंडाकरालो सादं देवस्थानि
र्मितास्वदः कलावती च देवेन्द्रमुपस्थानुमगाद्दिवा त्रिदिवं रजनी तं च सदा पतिमुपाययौ तस्या स्त्रिहेतुना शक्रशापेन मम वल्लभ वर्णापितामि
तिप्रीत्या क सवित्ह्रवती च सा तेन हिंडाकरालेन पत्यानत्स्वाप कारणं पृष्टा सती सुरवधूः कलावत्यब्रवीदिदं दृष्ट्वा ध्यानेसुरजान्नुमसंभोगा
स्तुतामया निर्दत्ता दिविषद्भोगान्नृषिमात्रोपभोगदान् तदहुत्वा देवराजो मामशपद् दुर्भोत्स्यसे मर्त्येन परिलीनात्मभोगास्तान्मानुषानिति ते
नापमा वसो ज्ञातः संयोगान्नो स्यसमतः अधुना काञ्चिरेणोघ्यामप्यहमामं त्नवाधृतिः रंभानवप्रयोगं हि जर्निंषानि हरेः पुरः आनन्समा निरस्माभिः,
स्यात्तस्यत्न च च शिपे ततः हिंडाकरालस्तां प्रेमदुर्ललितो भ्यधात् अहं दृक्ष्यामि तत्नृत्तं गुप्तं तत्रैव मां नय एतच्छ्रुत्वा कलावत्या तयासज्जगादे प्रतिः
गुह्यते कथमेतन्मेकृपोद्दृष्टापि देवताद् एवमुक्तोपि निर्बंधं यदा तस्या स कारतः तदा कलावती स्वहार्ते तुं तं प्रत्ययद्युत प्रातः प्रभावगूढं तं कृ
त्वा कर्णेस लीनं रे हिंडाकरालमनयत्स्वाम हिंद्रस्य मंदिरं सुरभे शोभित द्वारं तं दनोद्यानसुंदरं दृष्ट्वा हिंडाकरालस्तद्देवमानी तुनोषसः द
दर्शी चात्र वज्रारस्त्यानं त्रिदशाश्रितं प्रगीतस्त्रेव धूः साधं रंभात्त्रन्नोत्सवा हूतं नारदादि प्रणीतानि सर्वातोद्यादि चास्यलोकान् प्रसंगे हि किमप्रा
पमस्तीह परमेश्वरे ततः प्रेक्षणकस्यांते तयोस्याप्रजन्नवान् दिव्यच्छागाकृतिर्भांडो नर्तितुं दिव्यभंगिभिः हिंडाकरालो दृष्ट्वा तं परिज्ञाय व्यचिंत

बृ.क.
विष.

नाजितं सद्यश्च जीयते इत्युक्तास्तेन तास्तूष्णीं पन्नस्युस्तदपानयत् ठिंठाकरालः स पणं कृत्वा चित्रावतारिकाः अंगीकृतं पानं स्यान्किं नवेना
निषेधता इति द्यूते हि सर्वत्र स्थितिर्धूर्तकृता सदा ततो जितावकृस्वर्णं देवतास्ता जगाद सः जितं प्रयच्छत धनं मह्यमाभाषितं यथा इत्युच्यमा
ना किंतवेनासहृत्नेन पायदा देवता नालपन्किंचित्तदा वक्तिस्म सक्रुधा यदि स्थिताः स्थूलमूर्तीन्द्रियपक्षे पश्येकितव स्यपत् अरन्तहारितापं
स्यशिलाभूतस्थातिष्ठत: यमदंष्ट्राग्रतीक्ष्णेन क्रकचेनांगपाटनं तदहं वः करिष्यामि नह्यपेक्षास्ति कापि मे इत्युक्ता तावदानादाय क्रकचं सोभिधा
वति तावत्तस्मै ददुः स्वर्णं देवतास्ता यथाजितं हारयित्वा च तत्स्थानं निर्गमेस्यत यैवसः आचकर्ष हठाद्यूते नार्प्यमातृगणान्ततः एवं सकृत
तेषां वत्यहं नाव देवताः जगाद देवी चामुंडा मातृस्ताः स्थितमानसाः इतो हि निर्गतो द्यूतादिप्याह तो ब्रवीति यः समाक्षेप्या इति द्यूते शैलीयं
मान्दे वताः तस्मादाकृष्यमानं तं न देवागानिर्वस्थत इति चामुंडयोक्तास्ता देव्यश्चेतसि तद्यतुः निशि प्राप्तं कृतावकाशं किंतवं तं च देवेन निर्गि
नाःस्म इतो द्यूतादिमं तु सर्वदेवताः एवं निराकृतः ठिंठाकरालास्ताभिरेव च तं प्रभुं तं महाकालमेवाकृत वेदितु सोपिलब्धावकाशं तं मत्वा हठ
द्युदोहरे द्युर्जनाहृतदेवाश्रयशंकाङ्कविभ्यति तथाद्युरोदराचारभग्नैकैतवयुक्तिना तेन ठिंठाकरालेनक्षणेनैवममचिंत्यत अहो द्यूतस्थितिर्दे
वैः शिक्षितास्मि निराकृतः तदेतमेव देवेशमिदानीं शरणं श्रये इत्याकलय्य हृदये परिगृह्य तपादयोः स्तुरः ठिंठाकरालस्तं महाकालं व्यजिज्ञ
पत् देव्या द्यूतजितेषिंडुत्रपञ्जरचमेतु जातुन्युत्कपोलं तेनोमितगां गामासितं यदिक्षामा इतस्तास्ताविभूतीर्ई धन्यीसुराः योनिदीनाज
ताभसेकपालैकपरिग्रहः स सत्लोभाद्यजातस्त्वमेद्युत्येकपंमयि पदस्त्वहेलोमामेव हात्वं चयितुमीहसे कल्पवृक्षोप्यधन्यानां नाशादूरय
तिधृतं यदिहमर्षितं मातायत्र तविशोपिभैरव तं त्वप्रपन्नस्यमेकस्य सनाविष्टचेतसः व्यतिक्रममपि स्वामी भगवन्सोढुमर्हसि त्वक्षस्ततना
इणोबाहनाः संगोतेममाप्तिनत् तं कपालयथाधुस्त्वेत पेवाहृदयसमे युष्माभिः सममालप्य कथं नु किंतवेरहं सहाल्पविष्यामि पुनस्तन्मामा
पत्रसुद्धर इत्यादितावदस्तौषीत्किंतवस्तं सभैरवं यावत्सपरितुष्टोवदेवः साक्षादुवाच तं ठिंठाकराल तुष्टोस्मि तन्नमस्मादृतिकृपाः अहं दा

४०१

राम
१५४

क्षीतिमहाकालसमीपेनिशुवत्र् अहंगच्छामिकिंमूर्खस्त्वमागेसीस्तुदिनेयथा रूपंप्रभावौत्वोदेहिमह्यमित्यब्रवीत्सः वीरकिंकुरुषेनाम्न्यामित्युक्तश्चसुया
पुनः उक्तासर्वंत्वद्धज्ञानमेवंसकितवोभ्यधात् तत्तद्रूपप्रभावाभ्यांनानाकृष्यहदास्यहं कितवाञ्चहन्नरक्षोभ्यांभक्ष्यसत्त्वयुतानरीन् तच्छ्रुत्वाधैर्यं
नुष्टेनतस्मैधूर्तकृतेमया दत्तौरूपप्रभावौत्वत्ताभ्यांदिनस्तयकं नाभ्यामाकृष्यकृपेनान्त्यमात्विद्मापकारिणः। नियतिस्समस्तमन्नाहोद्भूतरक्षस
भक्ष्यतौ ततोमयास्त्रीकृतयोः त्वयोरूपप्रभावयोः सोऽवदीत्प्राणिनेयोमांद्यूतकार्यभयाकुलः नाद्यदत्तंमयाभक्ष्यमहोमंतदहत्तयोः तन्मोनिर्गत्य
नौयह्नराक्षसौमांभक्षयिष्यतः तदत्रकिंमयाकार्यंब्रूहिमित्रहितंभवान् इत्युक्तवंतंतंमहासत्त्वप्रीतितोऽब्रवीत् यद्येवंयन्नयानाभ्यांराक्षसाभ्यांदि
त्वाहितः कितवात्ततवार्पितौराक्षसावद्यहंपुनः तेनोदर्शयमेमित्रेत्युक्त्वासतेनतत्क्षणे नीतस्तत्रूटनिकटंकितवेननयेत्सहं अवाद्धस्वेच्छया
वत्तंरूपप्रभावम्यद्याकितः तावत्तेनास्मिदत्तार्धचंद्रक्षिप्तस्तदंतरे रूपांतःपतितस्याथरक्षोभ्यांभक्ष्यबुद्धितः गृहीतस्यसमंताभ्यांबाहुयुद्धमभू
न्मम यदानिवर्तितेनाङ्कवलेनाशकुन्तांमम युद्धंमहाकालदासकस्त्वमितितौमामपृच्छतां ततोमयाङ्गीकृतेयच्चज्ञातास्मिपान्निस्त्वके वज्ञातकपिते।
मैत्रीकृत्वामांवदतिस्मतौ अहोतवचयोत्ताघाकितवानांचकीदृशी अवस्थाविहिताऽनेनकितवेनदुरात्मना तेषांतमैत्रीनघृणातोपतानूस्यते
त्मनः तेषुक्कलेकवियुक्तविश्वासःकितवेषुकः साहसंतेरयसेचकितवानोनिसर्गजो ठिंठाकरालस्यकथातथाचश्रूयतांत्वया अस्यामेवोज्ज
यिन्यांसद्यूतकारोभवत्पुरा ठिंठाकरालाख्योविषमोन्वर्थनामकः तस्याहारपतोनित्यंद्यूतेपजयिनोपरे तेप्रयच्छंतिद्यूतकराःकपर्दकशतंद
धुः तेनापणात्सगोधूमचूर्णंक्रीत्वादिनात्यये चकारसपिकाह्वापिष्टदित्वाकर्परेभस्ता गत्वाश्मशानेपक्वातोश्चिताग्रावेत्यशायत महाकाल
स्यतद्वीपघृताभ्यक्ताश्वभक्षयत् तत्रैवचमहाकालदेवागारांगनेसदा उपधानीकृतभुजः स्वपतिस्माक्षितौनिशि एकदाराजनोनत्रमहाकाली
निकेतने मातृमेतुलयक्षादिप्रतिमास्तस्यपश्यतः स्फुरंतीमंत्रसान्निध्यात्मतिरेवमजायत तत्करोमिकिमप्यर्थमुपायमिहयुक्तितः सिद्धे
श्वेद्रइमव्यवानसिद्धःकाक्षतिर्मम इत्यालोच्याब्रवीद्यूतायाक्षिपदेवतासतः एतमोःसहयुष्माभिरेत्यमेहाहमेवच सद्यस्त्वयापातयि।

व.क.
विध.

मिषमर्धितु आगात्यमग्निशिखोनाम वेतालस्तत्कुमेदः एष्येव तत्दृग्गत्यास्य कापालिककलेवरं ततः सोग्निशिखः पूर्वोवेतालस्तमभाषत अरेश्री
विक्रमादित्यदेवस्यादेशतो मया कापालिकोयंनिहतो दुराचारत्वमस्यकः एतच्छ्रुत्वायमग्निशिखः प्राहतेब्रूहि तर्हि मे किंप्रभावःसराजेति ततःसो
ग्निशिखोब्रवीत् तत्प्रभावंनचेद्वेत्सितदहंमृत्युवच्मि ते इहाभूद्भागिनीपाख्यः सुधीरः कितवः पुरि सजातुहृतसर्वस्वःकितवैर्धूर्तमायया।
अधिकावर्जितान्यायंनिमित्तैस्तैरयुध्यत अंधवताद्दतुष्टैरेवलगुडादिभिः ताड्यमानोवतस्थेचग्रावभूतो यथा ततःसमस्तैःसम्भूयैतैर्नीता
पापैश्चविक्षिपे महान्धकूपेः सभाग्यजीवतोस्यान्तर्निक्षिप्य सचतत्रातिगम्भीरेकितवोदाग्निन्यकः कूपेश्रेष्ठो ददर्शाग्रो महान्तौपुरुषावुभौ
तौचतंपतितंत्रासाद्दृष्ट्वातीनमपृच्छतां कस्त्वंकुतश्चकूपेस्मिन्पतितोसुच्यतामिति अथस्त्वासस्वस्ववृत्तान्तंहतकांतोनिवेद्यसः तावपृच्छद्भूतंम
कौयुतस्युवामिति तच्छ्रुत्वातौजगदतुः पुरुषाववदर्स्थितौ आवामस्याःपुरोभद्र श्मशानेब्रह्मराक्षसौ अगृहीवचनातावामिहैवपुरिकेन्य
के पुरिवसिनुनामेकामन्यांपुरविवणिवालिकसुतां नचमोचयितुंकश्चिन्नेशक्तोनिस्मकन्यके मांत्रिकोदीप्तमंत्रोपिप्रत्यग्रमस्मस्तकाशतः पुत्रा
चविक्रमादित्यदेवस्तमित्रवत्सलः अत्रागात्युत्रकन्येतेपित्रोःसुत्योस्तहस्थिते तंदृष्ट्वैवनृपंमुक्ताकन्यकेतेपलायितुं इक्षितावपितैर्वांवानं
तोगंतुमशक्रुवः अपश्यावदिशःसर्वाज्वलंतीस्तस्यतेजसा ततोवध्वान्तन्ययनिर्दिष्टौनौस्वप्रभावतः जातमस्तुभयोर्दोनोवीक्ष्यचैवंसमादि
शत् भोपापावंधकूपातवंसतेवत्सरावपि मुक्ताभ्यांचततःकार्यंभवद्यांनेहृशंपुनः करिष्यतश्चतदहंनिग्रहीष्यामिवानतः इत्यादिश्या
त्रकूपेत्रतेनावांक्षेपितावितो राज्ञाविषमशूलेनकूपयानयपादितौ अष्टभिर्दिवसैःकूपानिवासस्यास्यचावयोः अवधिःपूर्यतेवर्षादितोस्मु
त्योवहेततः तद्रक्ष्यंकिंचिद्देतानिष्पच्छ्रहानिर्ददासितौ तद्दृष्ट्वापुनःकूपान्नौक्षिपावावहिःसखे अंगीकृत्यतचेत्रासस्यावाभ्यांभक्षसुहृ
तः ततस्तांभक्षिष्यावोतिनिश्चितेनिर्गतावितः इत्युक्तोब्रह्मरक्षोभ्यांताभ्यांसकितवस्ततः तथेतिप्रतिपन्नार्थःकूपाद्वहिरदस्यत सकूपा
दुद्धृतोपक्ष्यस्तदर्थंशातिमन्यथा पलायितुमहामांसंश्मशानेप्राविशन्निशि तत्कालंनिष्टतानत्रसहृष्टःकितवोमया गत्वातुकश्चिद्दि

राम.
१५३

४०७

नदश्चानुमणिभद्रस्य गेहिनी दुंदुभेर्यक्षराजस्य सुता मदनमंजरी साहं तीरेषु सरितां कूलेषु पर्वतेषु च मनोहरेषु विहरं भर्त्रा सह सुखं तदा एकदा
चागताभूवमुज्जयिन्यामहं किल उद्याने मकरंदाख्ये विहरंतु वल्लभान्विता तत्र दैवाद्दुष्ट एकः खेड्डकापालिकाधमः विहारश्रमसंतुष्टां प्रसुप्तां पश्यति
स्म मां सकामवशगः पापात्मा पापीनेहामकर्मणा मंत्रेण मां साधयितुं प्रावर्तिष्ट श्मशानगः तदहं स्वप्रभावेन तु ज्ञात्वा भर्त्रे न्यवेदयत् तेनाप्यावेदितं भ्रातु
र्ज्यायसो धनदस्य तत् धनाध्यक्षेण गत्वा च विज्ञप्तः कमलोद्भवः स चापि भगवानेवं ब्रह्मा ध्यात्वा तमभ्यधात् (तेनाप्यावेदितं भ्रातुः) सत्यं स भ्रात
जायां ते कपाली हंतुमुद्यतः यक्षसाधनमंत्रेण शक्तिस्तेषां हि तादृशी नृपात्तु विक्रमादित्यो मंत्रेण हन्यमानया आक्रंदनीयो नृपतिस्त्वां रक्षि
ष्यति ततः एतद्ब्रह्मवचो भर्त्रे मह्यं धनदोऽब्रवीत् मद्भर्त्रा महिमा ह्यस्मात्कुमंत्रं च कितात्मने तावत्स्वक्रमसिद्धेन मंत्रेण कृष्टवान्स मां होमं
कुर्वन् श्मशानस्थः खेडकापालिकाधमः अहं च मंत्राकृष्टा नहि त्राता पितृकाननं प्राप मस्थिकपालाढ्यं भैरवं भूतसेवितं तत्रापश्यं च तं दुष्ट
कापालिकमहं तदा कृताग्निमर्चितोन्नातशवाधिष्ठितमंडलं स च कापालिकः प्राप्तां दृष्ट्वा मां दर्पमोहितः आगात्कर्षयितुं तां तु नेद्रीदैवादहं रण
तत्क्षणे संस्मृतब्रह्मवचनाहमचिंतयं किं नाक्रंदामि राजानं सत्त्वज्ञो जानिहभ्रमेत् इत्येतच्चिंतयंती त्वेतल्लग्नाक्रंदितवत्यहं परित्रायस्व मां देव विक्रमा
दित्य भूपते जगद्रक्षामणेऽपश्य बलात्कुलवतीं सतीं गृहिणीं मणिभद्रस्य धनाध्यक्षानुजन्मनः दुंदुभेस्तनयां यक्षीं नाम्ना मदनमंजरीं कापालि
कोऽयं तद्राज्ये मां ध्वंसयितुमुद्यतः इत्याक्रंदितवत्येव ज्वलंतमिव तेजसा कपालपाणिमायांतमद्राक्षमहं नृपं स च मामवदद्भद्रे माभैषीर्निवृ
ताभव अहं कापालिकादस्माद्रक्षामि भवतीं शुभे को हि राज्ये मम अधर्ममीदृशं कर्तुमीश्वरः इत्युक्त्वाग्निशिखं नाम वेतालं स समाह्वयत् स चाहूतो
ज्वलन्नेत्रः प्रांशुरूर्ध्वशिरोरुहः उपेत्यैवाब्रवीद्भूपं किं करोम्यादिशेति तं अथ राजाब्रवीदेष परदारापहारकृत् पापः कापालिको हत्वा भक्ष्यतामभक्ष्य
तामिति ततः सोऽग्निशिखस्तस्मिन्नेवार्चामंडलस्थिते प्रविश्य यावदुत्थाप्य प्रसारितभुजाननः अग्रहीत्तं घोषोपस्थात्तमाचात्तपरागते कापालि
के स वेतालः पलायनपरायणं नभसि भ्रमयित्वा च क्षिप्तमास्फाट्य च क्षितौ देहमनोरथ्यैव सममस्य च चूर्णयत् हते कापालिके दृष्ट्वा भूमेषा

च तस्मिन्नुद्रोधस्थितविक्लौ आश्वास्य तां गुहागर्भमिव ताभ्यां प्रवेशितौ ततो वीक्ष्यावहे यावद्दिव्यं नानाद्रुमं वनं नांभोधिर्न तटं नापि म्लेत्ताश्चावोनक
न्यके चित्रं किमेतन्मायेयं नूनं कापीति वादिनौ क्षणं भ्रमंतौ तत्रावामपश्याव महत्सरः स्वच्छगंभीरविस्तीर्णमाशयं महतामिव तत्स्नातौ तापश
मनं निर्वाणमिव मूर्तिमत् तत्र च स्नातुमायातां साक्षादिव वनश्रियं परिवारान्वितां कांचिदपश्याव वरांगनां कदलीरथावतीर्णा च तत्रोच्चितसरोरु
हा स्नाता सरस्यनुध्यानमकरोत्सा पुरद्विषः तावद्द्रुतमस्य सरसो विस्मयेन सहावयोः साक्षादुपागान्निकटे तस्या लिंगाकृतिः शिवः दिव्यरत्नम
यं तं सा तैस्तैस्त्वविभवोचितैः अभ्यर्च्य विविधैर्भोगैर्वीणामादत्त सुंदरी आलंब्य दक्षिणे भागे स्वरतालपदैस्तथा अवधानेन सा सम्यग्गायंती
तामवादयत् यथा तत्क्षणहृष्टहृदया गगनागताः तत्र सिद्धादयोप्यासन्निःस्पंदा लिखिता इव उपसंहृत्य गांधर्वं ततः शंभोर्विसर्जनं
साकरोत्तत्तत्रैव देवः सरसि मग्नवान् अथोत्थाय समारुह्य वाहनं सपरिच्छदा प्रानैर्गंतुं प्रवृत्ताभूत्सा ततो हरिणीक्षणा केयमित्यसकृद्यत्ना
सावयोः पृच्छतोरपि नोत्तरं तत्परिजनः कोप्यदादनुगच्छतोः ततोस्याः सिंहलद्वीपपतिहृतस्पतावकं प्रभावं दर्शयित्वा स्वामित्युच्चैरहमब्रुवं भोःशु
भे विक्रमादित्यदेवांघ्रिस्पर्शशापिता त्वमयापयद्यनाख्याय ममात्मानं गमिष्यसि तच्छ्रुत्वा परिवारं सा निवार्यैव वरोह्य च वाहनात्समुपागम्य गिरा
मधुरयाभ्यधात् कच्चित्स श्रीविक्रमादित्यदेवः कुशलवान्प्रभुः किंवा पृच्छामि विदितं सर्वमेतन्न गदेव यत् प्रदर्श्य च मयानीतौ मयैव हि भवानिह
राज्ञा यं स हि मे मान्यस्त्राता देवो महाभयात् तद्देहि मद्गृहं तत्र सर्वं वक्ष्याम्यहं तव याहि पश्चाच्च राज्ञा मे मान्यः कार्यं च तस्य यत् इत्युक्त्वानुनयेन
सुह्रत्वव हृत्वापद्भ्यां व्रजंती पथि प्रकाशानयति स्म तां स्तु वदना स्वर्गोपमं स्वपुरं नानारत्नविचित्रहेमरचितद्वारे पुनानाविधैर्नानारूपधरैस्सखी
रत्नगृहैरध्यासितं सर्वतः तत्राङ्गनावरवधूभिरशेषदिव्यभोगौघसिद्धिभिरिवाकृतिशालिनीभिः स्नानानुलेपनसदंबरभूषणैर्नौ सामान्य
विश्रमयति स्म सा प्रतेसा ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे विषमशीललंबके प्रथमस्तरंगः ॥ इत्युक्त्वा विक्रमादित्यदेवापास्या
नवर्तिने अनंगदेवा पुनरप्येवं कथयति स्म सः ततो भुक्तोत्तरं सा मां सखीमध्यस्थिताब्रवीत् अनंगदेव सर्वं ते कथयाम्यधुना शृणु एषाहम

प्रहितागतैः तदेतं त्वरयानेतुं गदेवं प्रहितुमंतिकं कस्याप्यतमस्य वक्ष्यामि राजकार्यं हि किंचन इति स्वप्रभुवाक्यं च सहूतः सिंहलागतः मन्त्र
त्रिधाने वक्ति स्म तस्मै विक्रमशक्तये ततो विक्रमशक्तिर्मामवदद्दृढसत्त्वं सिंहले प्रांतिकं पद्मयतन्मुखे किं ब्रवीति सः अथाहं सिंहलाधीशाहू
तेन सहनेन तेन आगच्छं सिंहलद्वीपे वहनेनाब्धिवर्त्मना राजधानीं च तत्राहमपश्यं हेमनिर्मितां विचित्ररत्नप्रासादां गीर्वाणनगरीमिव तस्यां च
वीरसेनेन मत्प्राक्षे सिंहलेश्वरं वृतं विनीतैः सचिवैः सुरैरिव शतक्रतुं समाप्नुपेन माहृत्य दृष्ट्वा च कुशलं प्रभो राजा विश्रमयामास सत्कारेण च
भूयसा अन्येद्युरास्थानगतो मामाहूय स भूपतिः युष्माकं दर्शयन्भक्तिमवोचन्मत्रिसन्निधौ अस्ति मे दुहिता कन्या मर्त्यलोकैकसुंदरी ना
म्ना मदनलेखेति तां च राज्ञे ददामि वः तस्यानुरूपा भार्या सा स तस्याः श्लाघितः पतिः (युष्माकं दर्शयन्भक्तिमवोचन्मत्रिसन्निधौ अस्ति मे दुहिता क)
एतदर्थं त्वमाहूतस्तत्सामात्यं प्रतीक्षता गच्छ च स्वामिने वक्तुमहूतेन समागतः अहं तवैवानुपदं प्रहेष्याम्यत्र चात्मजां उक्त्वेत्यानाययामास
स राजा तनयां तां तु भूषिताभरणाभोगां रूपलावण्ययौवनैः उपविष्टस्तस्तामंके दर्शयित्वा जगाद मां तव स्वामिने मया दत्ता कन्येयं गृह्यतामिति
अहं च राजपुत्रीं तां दृष्ट्वा तद्रूपविस्मितः प्रतीभिनेषराजार्थं मयेति मुदितोऽभुवं अचिंतयं च नास्याश्चर्यं विधौत्स्यत्यहोविधिः तदुत्तमामिमां च क्व
यत्कृतापि तिलोत्तमा ततोहं सत्कृतस्तेन प्रज्ञाप्रस्थितस्ततः द्वीपावलपसेनेन तत्पूतेन सहामुना आरुह्य वाहनं चावां व्रजामो यावदंबुधौ
तावद्दृष्टवन्तौ तत्रस्थमुत्थितं पुलिनं महत् तन्मध्यादुत्तरद्वेद्देश्यपश्याव च कन्यके एकासिंयमुरश्यामा गौरीसन्याचंद्रामलद्युतिः स्वस्ववर्णोचितो
पात्रवस्त्राभरणशोभिते सरत्नं कनकगृहोत्तिर्लीलंवरतालिकं धुनत्यंन्यो पुरतः क्रीडाहरिणपोतकं अपिजांकुत्कदम्यं सजीवरत्नविचित्रितं तं
दृष्ट्वा तेनावमावाम्यां विस्मिताभ्यामभण्यत अहो किमिदमाश्चर्यं स्वप्नो माया प्रभो नु किं क्वाब्धेरकांडे पुलिनं क्वेदृश्यौ तत्र कन्यके क्वेदृश्यतत्वि
ज्ञानौजीवदेवमहोगीतयोः इत्यादि वदतो रेव देवसाश्चर्यमावयोः वायुः प्रववृते तावत्सस्सहाहतमुद्वेल्लितांबुधिः तेनास्मद्वाहनं वेलाहीचिहतमभज्य
त मकरैर्भक्ष्यमाणाश्च ममज्जुस्तत्रजानताः आवां च ताभ्यां कन्याभ्यामेत्यैवालंब्य वाहू उत्क्षिप्य पुलिनं नीता वशात्सन्मकराननो ऊर्मिभिः प्रयमाणे

नुक्रमात् दृष्ट्वैवतेनकोदंडेनमन्यासेपितंगुणं नच्छिन्नस्यैवतोच्छिन्नस्तोप्यरमन्सर्वेनोन्नृपाः दिव्यानुभावोवेतालराक्षसप्रभृतीनपि साधयित्वानुशा
स्तिस्तसम्येगुन्मार्गवर्तिनः प्रसाधयंत्यःककुभःसेनास्तस्यमहीतले निश्शंकविक्रमादित्यस्यादित्यस्येवरश्मयः महावीरोप्यभूद्राजासभीकःपरलो
कतः शूरोपिचाचंडकरःकुर्वलाप्यंगनाप्रियः सपितापितृहीनानामबंधूनांसबांधवः अनाथानांसनाथश्चप्रजानांकःसनाभवत् श्वेतद्वीप-
स्यदुग्धाब्धेःकैलासहिमशैलयोः निर्माणेनयशोनूनमुपमानमभूद्विधेः एकदाचतमास्थानगतंभद्रायुधोन्नृपं प्रविश्यविक्रमादित्यंप्रती
हारोव्यजिज्ञपत् प्रेषितस्तस्त्वसैन्यस्यदक्षिणाप्राग्दिग्निर्जये पार्श्वंविक्रमशक्तेर्योदेवेनप्रेषितोभवत् सदूतोनंगदेवोयमागतोद्वारितिष्ठति स
द्वितीयोमुखंचास्यहृष्टंवक्तिशुभंप्रभो प्रविशत्वितिराज्ञोक्तेसद्वितीयंसततंतं प्रावेशयत्प्रतीहारोनंगदेवंसगौरवं प्रविष्टःसप्रणामंचजयश
ब्दमुदीर्यसः उपविष्टोग्रतोदूतस्तेनापृष्टश्चभूभुजा कच्चिद्विक्रमशक्तिस्ससेनानीःकुशलीःनृपः कच्चिद्व्याघ्रबलाद्याश्चनृपाःकुशलिनो
पि अन्येषांराजपुत्राणांप्रधानानांचतद्वले कच्चिच्छिवंगजाश्वस्यरथपादातकस्यच इतिभूमिभुजापृष्टोनंगदेवोजगादसः शिवंविक्रमश-
क्तेश्चसैन्यस्यसकलस्यच सापरांतश्चदेवेननिर्जितंदक्षिणापथं मध्यदेशस्समाराष्ट्रस्सर्वांगाणाच्चपूर्वदिक् सकश्मीराचकौवीरीकाष्टाचकरदी
कृता तानितान्यपिदुर्गाणिद्वीपानिविजितानिच म्लेच्छसंघाश्चनिहताःशेषाश्चस्थापितावशे तेनविक्रमशक्तेश्चप्रविष्टाःकटकेनृपाः सच
विक्रमशक्तिस्तेराजभिःसमागतः इतःप्रयाणकेष्वास्तेद्वित्रेष्वेवखलुप्रभो एवमाख्यातवत्यस्मिन्दूतेवस्त्रैर्विभूषणैः ग्रामेश्चविक्रमादित्यस्तु
ष्टोराजाभ्यपूरयत् अथपप्रच्छनृपतिःसतंदूतवरंपुनः अनंगदेवकेदेशागतेनात्रविलोकिताः तयोःकुत्रचकिंदृष्टंकौतुकंभद्रकथ्यतां इत्युक्तो-
भूभृतानंगदेवोथवक्तुंप्रचक्रमे इतोदेवाज्ञयाचैवगत्वाहंप्राग्यथाक्रमात् पार्श्वंविक्रमशक्तेस्तसेनासमुदयंनव मिलितानन्तुनागेंद्रसश्रीकहृ-
रिश्रोभितं समुद्रमिवविस्तीर्णंसपक्षक्ष्माभृदाश्रितं उपागतश्चतत्राहंतेनविक्रमशक्तिना प्रभुणाप्रेषितइतिप्रणतेनातिसत्कृतः यावत्ति-
ष्ठामिविजयस्वरूपंप्रविलोकयन् सिंहलीश्वरसंबंधीदूतस्तावदुपागमत् राज्ञोहृदयभूतस्तेनंगदेवस्यितोतिके इतिमेकथितंदूतैस्तत्पार्श्व

महेंद्रादित्यभूभुजः देव्यास्तनुजुषो गर्भे समभूत्स गणोत्तमः तत्कालं च निशाकांतकलाकलितशेखरः देवो महेंद्रादित्यं तं स्वप्ने समादिशत्
तुष्टोस्मि तव तज्ज्ञातस्तते पुत्रो भविष्यति आक्रमिष्यति सद्वीपां पृथिवीं विक्रमेण यः यक्षरक्षःपिशाचादीन्पातालाकाशगानपि वीरः करिष्यति व
शे म्लेच्छसंघान्हनिष्यति भविष्यत्यत एवैष विक्रमादित्यसंज्ञकः तथा विषमशीलश्च नाम्ना ग्रावैशास्यते रिपु इत्युक्त्वान्तर्हिते देवे प्रबुध्य स महीपतिः
प्रातः स्वसचिवेभ्यस्तं प्रतिस्वप्नं न्यवेदयत् तेपि स्वप्नहरादेशपुत्रप्राप्तिफलं क्रमात् तस्मै शशंसुः सचिवा राज्ञे प्रमुदितास्तदा तावद्देव्याः फलं साक्षा
द्राज्ञे ततः पुरचेटिका सुदर्शयद्दिदेव्यै स्वप्ने शंभुवरादिति ततः स राजा मुमुदे सचिवैरभिनंदितः सम्यग्मम सुतो दत्तः शर्वेणेति मुदन्वदन् अथ
राज्ञी सगर्भा सा जज्ञे तेजोर्जितद्युतिः प्राची प्रातरिवोद्यत्सहस्रकरमंडला स्वकाश्यामा च कुचयोः श्यामयास्यं च कान्तिषा गर्भस्यास्यैव सम्राजः
स्यान्तरक्षणमुद्रया स्वप्ने सप्ताब्धिजलधीहतोनारत्सा तदा प्रलम्बमाना निखिलैः पक्षवेतालराक्षसैः प्राप्ते च समये पुत्रं सा सूतेस्म महास्विनं
नभोर्कणेव बालेन येनाभास्यत वासकं जाते च तस्मिन्निपतत्पुष्पवृष्टिप्रहासिनी द्यौरराजत गीर्वाणदुंदुभिध्वनिनादिनी श्रीवेव भूताविष्टेव वान
क्षोभवृत्तेव च तत्कालमुत्सवानंदव्याकुला साभवत्पुरी तदा च तत्राविरतं वसु राजनि वर्षति सौगतस्यातिरेकेण नासीत्कश्चिददनीश्वरः नाम्ना तं विक्र
मादित्यं हरोक्तेनाकरोत्पिता तथा विषमशीलं च महेंद्रादित्यभूमिपः गतेष्वेषु दिवसेष्वत्र तस्य महीभृतः सुमतेर्मंत्रिणः पुत्रो जज्ञे नाम्ना महाम
तिः क्षत्तुर्वज्रायुधस्यापि पुत्रो भद्रायुधोजनि श्रीधरो जायत सुतो महीधरपुरोधसः तैस्त्रिभिर्मंत्रितनयैः सह राजसुतोत्र सः ववृधे विक्रमादित्यस्ते
जोवीर्यबलैरिव उपनीतस्य विद्यासु गुरवो हेतुमात्रतां ययुस्तस्याप्रयासेन प्रादुरासन्स्वयं तु ताः ददृशेस्तु प्रयुंजानो यां यां विद्यां कलां तथा सैव से
वा सम्यगुत्कर्षात्तस्य तज्ज्ञैरबुध्यत दिव्यास्त्रयोधिनं तं च प्रपन्नान्सुतां जनः मेदादरोभूद्रामादिधनुर्धरकथास्वपि आक्रान्तोपनतैर्दत्ताः कन्या नृप
वतीर्नृपैः आनिहारपिता तस्य तास्ताश्रिय इवापराः ततश्च यौवनस्थं तं विलोक्याप्राज्यविक्रमं अभिषिच्य सुतं राज्ये यथाविधि जनप्रियं महेंद्रादि
त्यनृपतिः सभार्यासचिवोपि सः वृद्धो वाराणसीं गत्वा शरणं शिश्रिये शिवं सोपि तद्विक्रमादित्यो राज्यमासाद्य पैतृकं नभो भास्वानिवारेभे राजा प्रतपि

सनिःपुरी सतीवयापरा पृथ्व्यापद्मिनीवाश्रितानाश्रिया मनोधीरिवधर्मीज्ञा पृथ्वीवद्धकौतुका महेन्द्रादित्यस्त्यासीद्राजातस्यांजगज्जयी मघवे
वामरावत्यांविपक्षबलसूदनः नानाशस्त्रायुधःशौर्येरूपेचमकरध्वजः योभून्मुक्तकरस्त्यागेमुष्टिबद्धकरस्तसौ तस्यपृथ्वीभार्यानाम्नाभूत्सौम्यदर्श
ना शचीवेन्द्रस्यगौरीवशंभोःश्रीरिवचक्रिणः महामंत्रीचसुमतिर्नाममनसाभवत्प्रभो वज्राभिधानस्त्वनयाप्रतीहारःक्रमागतः तैःसमंसेनपस्त्रा
सन्नाज्यमाराधयन्हरं नानाव्रतधराःशाम्भवस्तुत्रकाम्यया अत्रान्तरेचगीर्वाणागणासंश्रितकंदरे अन्यदिग्जयसानंदकोवीरैर्हासमुद्रे स्थि
ते कैलासशैलेन्द्रे पुरारिंपार्वतीयुतं उपजग्मुःसुरासेन्द्राम्लेच्छोपद्रवदुःस्थिताः प्रणम्यासनेरासीनास्तेकृतस्तुतयोमराः पृष्टागमनकार्यं
स्थदेवमंवदाजितपन् येत्वयादेवनिहताःअसुरायेचविष्णुना तेजाताम्लेच्छरूपेणपुनरद्यमहीतले व्यापादयंतितेविप्रान्घ्नंतियज्ञादिका
क्रियाः हरंतिमुनिकन्याश्चपापाःकिंकिंनकुर्वते भूलोकाद्देवलोकश्चशश्वदाप्यायतेप्रभो ब्राह्मणैर्हुतमग्नौहिहविस्तृप्त्यैदिवौकसां म्ले
च्छाक्रांतेचभूलोकेनिर्वषट्कारमंगले यज्ञभागादिविच्छेदाद्देवलोकोवसीदति तदुपायंकुरुष्वात्रतंकंचिदवतारय प्रवीरंभूतलेय
स्तान्म्लेच्छानुत्सादयिष्यति इतिदेवैःसविज्ञप्तःपुरारातिरुवाचतान् यातयूयंनचिंतात्रकार्याभवतनिर्वृताः अचिरेणकरिष्यामिअत्रोपा
यमंसबंध इत्युक्त्वाव्यसृजद्देवान्स्वधिष्ण्यान्यंबिकापतिः गतेषुतेषुचाहूयमाल्यवन्तंस्वकंगणं सपार्वतीकोभगवानेवमादिशतिस्म
सः पुत्रावतरमानुष्येजायस्वचमहापुरि उज्जयिन्यांसुतःशूरोमहेन्द्रादित्यभूपतेः सचराजाममैवांशस्तत्पत्नीचांबिकांशजा तयो
र्गृहेसमुत्पद्यकुरुकार्यंदिवौकसां म्लेच्छान्व्यापादयाशेषांस्त्रयीधर्मविघातिनः सप्तद्वीपेश्वरोराजामत्प्रसादाच्चभाव्यसि यक्षराक्ष
सवेतालाअपिस्थास्यंतितेवशे भुक्त्वामानुषभोगांश्चपुनरस्मानुपैष्यसि इत्यादिष्टःपुरजितामाल्यवान्स्माब्रवीद्गणः अलंप्रभुश्मरांतांमेभो
गामानुषकास्तुके यत्रबंधुसुहृद्भृत्यविप्रयोगस्तुदुःसहः धननाशजरारोगादुःखदावापदश्चवधा इतितेनगणेनोक्तोधूर्जटिःप्रत्युवाचतं गच्छ
नैतानिदुःखानिभविष्यंतितवानघ मत्प्रसादेनसुखितःसर्वकालंभविष्यसि इत्युक्तःशंभुनासोथहरदृष्टोमाल्यवांस्ततः गत्वाचोज्जयिनींतस्य

ज्यलक्ष्मीं मुक्ताफलकेतुः पर्यभुंक्ते विद्याधरपुरैश्वर्यं स्वपदानि यांतु च सुरास्तथा वागुच्चारदिवः तमाकर्ण्य ययुस्ततः प्रमुदितास्ते ब्रह्मशक्रादयः शापान्मुक्तश्च वनान्तपोधनमुनिः शिष्यगणसाकश्यपो श्रीमुक्ताफलकेतुना च सहितो भार्याद्वयभ्राजिना पुत्रेणाथ सचंद्रकेतुरगमद्विद्याधरं स्वं पुरं भुक्त्वा च तत्र गगने चरचक्रवर्तिलक्ष्मीं सुतेन सहितेन चिरं स राजा तस्मिन्निवेश्य निजराज्यधुरं विरक्तो देव्या समं मुनितपोवनमाश्रितोऽभूत् स च मुक्ताफलकेतुश्च गिरीशादसुरराज्यमासाद्य प्राप्य च तस्य पितुस्तद्विद्याधरचक्रवर्तितां पद्मावत्या सहितो दशकल्पान्तं तथैव निर्द्वन्द्वा भेजे सुखमखंडो भयसाम्राज्यसुखमश्चिपेतु कृती आलोच्य भावानवसाननीरसान्सोऽप्यत्र चान्ते समुनीन्द्रकाननं ज्योतिः परं प्राप्य तपः प्रकर्षतः सायुज्यमीशस्य जगाम धूर्जटेः एवं हंसमुखान्निशम्य सरसामेतां कथां तत्सुतो ज्ञानं प्राप्य च लब्धाद्वयगतिकः स ब्रह्मदत्तो नृपः तज्जायासचिवोचितां च विहगीगत्वैवृत्तिं हंसस्वरं त्यक्त्वा शापतनूः शिवानुचरतां प्रापुर्निजां तेऽखिलाः इत्याहमाकर्ण्य कथां गोमुखान्मदनमंचुकाविरहे हि स नृपः क्षणमात्रमात्मचेतो विनोदितवान् एवं कथितकथे किल नरवाहनदत्तचक्रवर्तिना तेन गोपालकेन सहितः परितुतुषुः कश्यपाश्रमे मुनयः ॥ इति श्री महसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे पद्मावतीलंबके षष्ठस्तरंगः ॥ समाप्तश्चायं पद्मावतीलंबकः ॥१७॥ अतः परं विषमशीललंबको भविष्यति ॥ इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमंदरांदोलनात्पुरा किल कथामृतं हरमुखांबुधेरुद्गतं प्रसह्य रसयंति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते चंद्राननार्धदेहाय चंद्रांशुसितभूतये चंद्रार्कानलनेत्राय चंद्रार्धशिरसे नमः करेण कुंचिताग्रेण लीलयोद्भ्रमितेन यः भाति सिद्धीरिव ददत्स पायाद्वो गजाननः ततोऽसितगिरौ तत्र कश्यपस्याश्रमे मुने नरवाहनदत्तं स्म मुनीरेवमभाषत अस्यच्च देवीविरहे नीताहंसानुगणायो वेगवत्या परास्तो विद्याहृतोभिरक्षितुं तदाशरीरत्यागैषी विरही परदेशगः वनान्ते दृष्टवानस्मि भ्रमन्कण्वं महामुनिं समीपादागतं तं दृष्ट्वा प्रणिपातादवेमच दुःखितं स्वाश्रमं नीत्वा सदयो मुनिरभ्यधात् सौम्य कस्त्वं इषावीरो भूत्वा किं नाम मुह्यसि देवादेशो ध्रुवे नास्या का भार्यासंगमेन च असंभाव्याश्च पिन्ह्त्वं भवतीह समागमः तथा विक्रमादित्यकथामाख्यामि ते शृणु अस्त्यवंतिपुरी ख्याता युगादौ विश्वकर्मणा निर्मितोज्जयिनी नाम पुरारिः व

ज्ञापयौ श्वयस्तस्याः नेत्रीस्य चालकवधूरिव नूतनाभ्रसकाशशांकमुदितं चकुस्तुद्धतीव विद्याधरेंद्रतनयं गगनागतं सा पद्मावती हृदि ददौ कमपिव
मोदं सच मुक्ताफलकेतुर्मुमुदे हृष्टेवनामवेश्यापिवत् चिरमरुभूमिभ्रमणशान्तः पांथो यथा सरितं तौ च शापकृजिनक्षयात्तु भौ चक्रवाकववद्वा प्रसंग
मौ जग्मतुस्तपनतेजसो मुनेस्तस्य पादपतनेनन्दनतो पद्मावतिमिह पुनः समागतौ तौ ऌशापमुद्दितौ स एवमे चेतसोऽप्यपरितोषइस्यस्तावभ्य
नंदयन्तो महामुनिः यातायां निशि चेंद्रवारणगतस्तत्रैव सोप्याययौ चिन्त्वन्नारकनिष्टपुत्रसहितैः मेरुध्वजो भूपतिः त्रैलोक्यप्रभया समं तनयया
त्रैलोक्यमालीतयादैत्यानामधिपो विमानवहनः सान्तःपुरः सानुगः ततः स मुक्ताफलकेतुमेतयोः प्रद्धुर्षयद्वन्नाममवर्णयन्मुनिः यथा सभार्याय
मवाप्य शापतो मनुष्यतां मुक्तिमुपागतस्ततः तुष्टान्तरंगोऽपतनोत्सुखोत्तमेरुध्वजाद्याम्मुनिनोपदिष्टं सिद्धेश्वरकस्तानहराचेनादिकृत्वा विशो
काः सहसा बभूवुः त्रैलोक्यप्रभया पुनस्त्रेतयाजानिमास्तु संस्मृत्य समर्चितस्ततः सिद्धाधिपकन्या देवप्रभास्य साहन विद्याधराधिनाथः पतिर
स्तु मम सेति पातपस्यंती पद्मावस्तपहस्तितासाविशयमनलेस्वकाममनासिद्धेः जातास्मासिंश्चनतोदितिजकुले यात्रा चातुरकाऽस्मि सोप्यधराजपुत्र
शानोवैद्याधरीपुनः स्वनन्तु न च युज्यते मे स्वरूपोऽदेहेनानेन सममभिगन्तुमयं तदिमामेनतस्यासेननंतुहोम्याम्यसुरी पुनर्ज्वलने एवं विमृष्याहृदिनस्त्रानि
वेशापिज्ञास्तुमुक्ताफलध्वजकृतायामनुप्रविष्टा आराधनोत्करणयार्पितहूईदेहामाविर्बभूव जनमुवसयमब्रवीच्च भो मुक्ताफलकेतो तायस्तुहिष्यम
यिविमुक्ततनुः तमिमां सिद्धेशसुतां ग्रहाण देवप्रभां भार्यां इत्युक्तेन तुष्टोचतिरोहितेनलेब्रह्माद्येसदैस्मरैः सहाययौ गंधर्वराजः स च चंद्रकेतुना
विद्याधरेंद्रेण स चंद्रशेखरः प्रकापसौवं रमिनेद्विनापतें गंधर्वराजाग्रपरिग्रहस्ततः प्रापोत्सम्मुक्ताफलकेतवे सुतां पद्मावतीं ता विधिवत्स भूमि
मान् स चात्र विद्याधरराजपुत्रश्चितोत्सुकस्तास्वपितामवाप्य मेने फलं जन्मतरोरवाप्तसुवाहतामप्यथ सिद्धकन्या स तया दितिजेश्वरकन्यया विधि
वदत्रपितृध्वनीतया ऌ पमुतः समयुज्यकांतया त्रिभुवनप्रभया मलयध्वजः ततः कृतिनोरभिषिच्य पुत्रं सहीदपट्टीवलये कराज्ये मेरुध्वजः स
मलयध्वजं तं वनं सदारस्तपसे जगाम त्रैलोक्यमाली सपरिग्रहश्चश्रापात्स्वदेशं स्वदितिजाधिराजः प्राक्कोप मुक्ताफलकेतवे तातो ददौ स विद्याधरजगा

ङ्कदर्शने सिद्धकन्योपहासस्य शापदोषो ममाप्ययं इति यावद्वक्ति तावदालोहितच्छविः वियोगिवनिताचित्तहृद्गाम्भगः लांछने स्वयमा
स च शनैर्जगज्ज्योत्स्नास्समंततः कंदर्पदहनज्वालानां मुक्ताफलध्वजं ततस्तत्कालचक्राह्वारवकंदरूपान्भतोः छत्रस्यैव जगदे पद्मावत्यासविमः
या राजपुत्र तत्र एव त्वं यदि मे हृद्वल्लभः तथाप्यन्यशरीरस्थो ममासि परस्पृहः अहं ते परदाराश्च तदा कं दसि किं मुकुः उपायो भविता वाच्यं सत्यं
चेत्तन्मुनेर्वचः इति श्रुत्वा वचस्तस्यास्तामापप्रच्छ सोऽभ्यगात् मुक्ताफलध्वजो हर्षविषादविषमां दशां जगाद च मयाद्य विस्मृतं प्राक्तनं जन्मना,
दृष्ट्वा त्वं प्रतिभिज्ञाता त्वामेव द्यतीत तु त्वं तु वैद्याधरे चेह वर्तमानं विलोकमां अधुना परिजानीषे मर्त्यदेहगतं कथं तदवश्यं मयात्याज्यमिदं ह
तशरीरकं इत्युक्त्वा सोऽभवत्तस्मिंश्छिन्नासीत्तापि नस्थिरा ततोऽभ्युपेत्य यानायांशेज्ञो निद्रागतेश्रमात् श्वं संयतके तस्मिन्महाउद्धावपस्यके श्र
प्राप्ता तेन देहेन ज्ञानं पद्मावतीसती मुक्ताफलध्वजो दारूण्याहृत्याग्निमदीपयेत् भगवंस्तत्प्रसादेन शाक्तनीतांतनुश्रितः प्राप्यास्मचिरेणै
व विद्यां पद्मावतीमहं इति स्तुवंस्तुदाम्यैवालिंगस्रनिमशंकरं जुहाव ज्वलिते तस्मिन्नग्नौ राजसुतस्ततु तावच्च उद्यह्नः समहाबुद्धिर्मुक्ताफलध्वज ततो
पश्यन्विचिन्त्यापितच्छ्वत्रग्निमुद्दर्चिषं विचिंत्यैतत्कृतात्मानं वपस्याविरहाकुलं शूत्रौ तस्वैवतस्त्रोकान्तस्यात्मानमपातयत् तद्दृष्ट्वा सापि दुःखार्ता पद्मा
वत्याब्रवीत्सखीः धिगहो हृदयं यस्त्रीणां कठिनं कुलिशादपि यन्नास्या वैशसं सिंधो नो ज्ञातं यन्ममासुभिः तत्किं चिरमात्मायमधन्यो धार्यते मया,
नास्ति मे ह्यापि दुःखानां मदसुखेप्यमुनेरपि वचनस्यान्यथा जातं तत्क्षयो मरणं मम परदेहमध्ये तु प्रवेष्टुमनलेऽत्र मे न युक्तं तदनाश्वासः पाश एवा
त्र मे गतिः इत्युक्त्वा साग्रतः शाखोत्पन्नाशोकपादपे पाशं विधातुं लतया राजपुत्री प्रचक्रमे आशाप्रदर्शिभिर्वाक्यैर्यावत्तां तस्य सर्वो जनः वारयत्या
यपोनाव मुनिस्तत्र तपोधनः मा पुत्रि साहसं तस्मात्समेतद्वचो मम धीरा भव अधुनैवेह शापप्रशमसि तपति तदीयेनैव तपसा तस्य शापक्षयो,
चिरात् संवृत्तस्तदनास्येयं त्वत्तपसेव तत्कथं प्रत्यासन्नश्च विवाहेच कालस्तवेयं विपादिता प्रणिधानाद्वेत्थाहमिदं सर्वमिहागतः इति तेन्याहरे
ते च दृष्ट्वा मुनिमुपागते प्रणम्योद्दताहृदेवसापूत्पद्मावतीक्षणं अपमर्द्येहदाहाहदैवाधरमात्मदेहमाश्रित्य संवयसो मुक्ताफलकेतुस्ता,

ध्वजः सोत्कंठवयस्यंतमुवाच सः अमुत्रागत्यसीत्रस्नात्पूर्व्वं संभाविता मया स्वयंवरागता चेह दृष्टोद्यानान्तरे तु नः इह सा चाद्य शापेन मामनमर्तुमना।
स्तदा प्रियापद्मावती कृष्णान्मुनीन्द्रेणाभिवर्णिता सैवाद्यापश्यमेभिन्नदृष्टिमार्गात्पलायते एतन्निशम्य वचः श्रुत्वा पद्मावत्याब्रवीत्सखीः सखीसत्यो
सर्ववाच्यं पूर्वदेहमनाश्रितं कथं रूपेण मुक्तेन्मे सोऽसि हेरम्बरो गतिः तेनैव दत्तः स्वप्ने मे स एव च करिष्यति उपायमिति निश्चित्य सा गास्ति।
हेरम्बं पुनः पूर्वदेहस्थितेनैव प्रियेण मम संगमं कुरु वा देहि वा मृत्युं न जीयान् गतिर्मम इति विज्ञापयामास सा तं समभ्यर्च्य धूर्जटिं सस्सखीका
वनेनैव तस्या देवकुलांगने तावत्कीर्पाश्रमे तत्र ताः समुक्ताफलध्वजः अन्विष्यां प्राप्य चाप्यग्रस्तामवासी हृयस्यकं इतः प्राप्तानसायामोधाम
नक्षाभवत्पुनः ततोपि चैत्रलक्ष्मीतां प्रवेक्ष्यामाग्निमेव तत् तच्छ्रुत्वा तस्य सखा वाच ज्ञाविकल्याणमेवेत नमः षासान्मुनिवचः स्वप्नादेशश्च शं।
भवः इत्याश्वासयतां तेन साध्या मुक्ताफलध्वजः सहसि हेरम्बं प्रायाद्विमानमधिरुह्य सः प्रासं हृष्ट्वात्रतं पद्मावती तस्यावलक्षिता पश्य।
तीहैव सख्यान्न इति चोवाच सा सखीः सोपि प्रविश्य देवायं हृष्ट्वा प्रत्यग्रहर्जिते मुक्ताफलध्वजो देवं वयस्यातमभाषत सखे केनापि पुण्येन पायमधुने
वार्चितो विभुः नूनं सैव प्रियामेत्र स्थिता काप्यर्चितस्तया इत्युक्तो सोत्र विन्वानो यस्तान प्रापतो तदा चक्रंद हा प्रिये पद्मावती निविरहीमुङ्क्तः।
पिकीहन्नसंलापकृत्युनर्कमरीधिया वहिर्वहे सरसिजेन मुखभ्रांतिन स्तया धावन्स्वरञ्जराविशाविवशान्तेन कृष्णनः आत्मास्वजगदे सख्योरा
जपुत्रोत्तनीयमः वहूपवासक्तोतेन किमारब्धमिदं त्वया जितभूलोकपानालं किमात्मानमुपेक्षसे तत्पतिकमनायानेपितामेकध्वजस्तव।
राजा त्रैलोक्यमालीच स्वमुग्रेरादानवेश्वरः तद्दुहिनी च त्रैलोक्यप्रभासापितदात्मना मालावतीविनयवत्यनुजामलयध्वजः अनिष्टाशंकिनः स

श्री

वें सोपवासाज्जहत्स सून् तदेहि तामवंतां तां राक्ष्याप्तो वसितस्त्वहः इति तेन शदिनं प्राह मिन्नमुक्ताफलध्वजः तमेवमहिमानेन गतासमाम
यतामिति ततस्ते समखोवाचन्नम प्रागहनमेत्कयं शापेन मुनिशिष्योयस्तव वाहनतां गतः इत्युक्तं वंतमुद्दराजपुत्रोऽब्रवीत्सततं नाहिति

हसखेतावत्स्थामः किम वेदिह एवं स्तुतान्तरालापं पद्मावत्यावदत्सखी जाने भिन्नानसंवादे सहपूर्वप्रियएषमे कामं मा तुष देहस्थः शापेन

ततः कृष्णो देवि पद्मावति त्वया अनुभूतः कथं प्राप्तं तमेतं नाभिभाषसे स्वयंसंपन्नकः सोपि च यस्माद्दर्पितस्याते तद्धृष्टदर्पसुतस्य किमेनालपसि
प्रियं इत्युक्ता स समाश्वास्य तमुवाच नृपात्मजं न यातु रागोपगता दैवराज्ञा सुता त्वया यत्प्रक्रान्तस्य पापस्य तवागतमिदं फलं तच्छ्रुत्वा सा सती
त्यह क्व च पद्मावती तदा सृत्युता सुरकन्या मुनिनिकिल्लायं प्रवर्तते ततः सख्यो पितामृत्युः सर्वं सेवादिदृक्षयते किं न स्मरसि यत्नेन शापकाले प्रियेण
ते मानुष्येपि मनो नान्यत्र सा गता पद्मावतीं विना इत्यर्थितो वरः सर्वं मुनेस्तस्मात्तपोधनात् तत्प्रभावादयं नूनमन्यस्त्रीषु न रज्यते चकंद हा प्रिये प
द्मावति किं नैनं दीक्ष्यसे विद्याधरत्वे प्राप्तः शापो मेद्य वने मया तद्रूपमिह चाद्याहमनुप्राप्स्याम्यसंशयं इत्यादि क्रन्दतस्तस्य श्रुत्वा पद्मावती स
खीः आह सर्वाणि मेवादीन्यभिज्ञानानि यद्यपि तथापि पारम्पर्येण श्रुतान्येतानि जानुचित् आभाति भवेद्युरिति मे न चेतोभ्येति निश्चयं तत्रात्तेम
सशाङ्कामि वचः श्रोतुं व्रजाम्यहं तद्धौपापतनं तावत्स्रजाकालश्रुतक्रमे इत्युक्त्वा सा सखीका सा पद्मावत्यम्बिकाश्रमं तज्जगाम चापिता च देवी
मेवं अभ्यज्ञपत् सखि हे स्वरदृष्टस्त्रैस्तस्य पूर्वं प्रियो मम तत्र याऊरूपेन सा हृष्टी प्रमेते नेत्सगामः इति पद्मावती पावन्ताकाङ्क्षा तत्र तिष्ठति मुक्ता
फलध्वजस्तावत्सोपि सिद्धेश्वरस्थितः पूर्वं संपन्नकं मित्रं महाबुद्धिरुवाच तं ज्ञानेन्ता स्वपदं याता तद्धौपीयतनं सखे तदेहि यामस्तत्रैवेत्युक्ता
हृद्यमनोगतो तस्मिन्विमाने सोपागादंबिकाश्रममेव तत् हृराहृष्टावतीर्णं तं विमानेन नभस्तलात् सख्यः पद्मावतीमूचुः देवि पश्यैष दमहुतं
सरूपाप्यषु दिव्येन विमानेनागतः किल मानुषस्यापि दिव्योस्य प्रभावः कथमीदृशः ततः पद्मावती साह सख्यः स्मरथ किं न तत् यत्र शापप्र
दानास्मयाशङ्कोद्दिष्टतः मानुषत्वेवतीर्णस्य वाहनं कामरूपमत् इत्यानुगतमस्यैव भविष्यत्यभवानिति तन्नेनतुशिक्षिप्योण वाहंनैनष
निश्चिते विमानरूपदधतास्ते छत्रमतिसर्वतः एवं तयोक्ते सख्यस्तामूचुरेवमेवैतच्चेत् तत्संभावयसे तं कस्माद्देवि किं नीक्षसे एतत्सखीव
चः श्रुत्वा पद्मावत्यवदत्पुनः एवं संभाव्यते सख्यो निश्चयोद्यापि नास्ति मे सत्यं स एव यदि वा भवत्येष तथापि मे अभिगम्योन्यदेहस्थः स्वदेहःना
श्रितः कथं तच्छ्रुत्वा एव पश्यामस्तावदस्येह चेष्टितं इत्युक्त्वा राजपुत्री सा हृष्टैरासीत्सखीवृता तावत्तत्रावतीर्य च विमानादंबिकाश्रमे मुक्ताफलः

वृ.क. वने तस्मिन्नौ यौ श्रमे स्थिता सापि पद्मावती तस्मिन्दिने वा दीर्घिकाः सर्वाः सख्यः स्वेच्छया जाने मांसि हृद्वरगतो ऽनुमान् जटाधरो व्रतीन्कोऽपि दे
पद्मा. वागाराद्विनिर्गतः दुःखसमाप्तमासन्नो भर्त्ताने पुत्रि संगमः इत्येवोक्त्वा गते तस्मिन्गते निद्रां निशि साऽपि तदेतदनुगच्छाम इत्युक्त्वा सा जगाम तत्
मेरुपार्श्वस्थितं पद्मावती गौरीपूजकेतनं तत्रस्थिताद्देवकेतनाद्धरान्मुक्ताफलध्वजं दृष्ट्वा सविस्मया सा तं सखीरेवमब्रवीत् सदृशो मे प्रियस्या
यं उमा न्रूपतः कीदृशः आश्चर्यं किं स एष साक्षात्स्वप्ने मानुषोऽस्य यं तच्छ्रुत्वा तां च दृष्ट्वा तं सख्यस्तामेवमब्रुवन् न केवलं सुसदृशो देव्ययं प्रेयस
स्तव यावदेतद्रूपस्यायतत्को न सुहृदः किल तस्य स्वयं तकस्यापि पद्मस्य सादृश्यमस्त्येते तत्र पार्वतीतं देवियद्यपत्य भ्रदर्शनं तथा जानीमहे
व्यक्तं शापान्मानुषतां गतौ तावेतावित्यविहाणीनां वीक्ष्यैरेण स्वयुक्तिनः मानुषागमनं देवभूमावस्याकुतोन्यथा एवं सखीभिरुक्तासा पद्मावत्य
र्चितेश्वरः तस्याः देवान्तिके कृत्वा तं जिज्ञासितुमुत्सुका तावत्स्नात्वार्चितुं देवं तत्र मुक्ताफलध्वजः आगतः सर्वतो वीक्ष्य महाबुद्धिमुवाच तं ।
तदेवायतनं चित्रेऽमन्दस्तत्र यदीक्षितं लिंगं तद्दृश्य गौरी सहितं रत्नमयं मया तानेव चैतान्पश्यामि सत्यं न दृष्टानि हा धुना प्रादेशान्दिव्यविहगांस्तु
रद्रत्नप्रभद्रुमान् तत्कालदृष्टाकन्यानु दिव्या पश्यामि नेहता अप्राप्नया तया चेह देहं त्यक्ष्यामि निश्चितं इत्युक्ते तेन सख्युक्तानत्र तु पद्मावतीर
हः शृणु त्वमिह स्वप्ने दृष्टा नामय मागतः तद्दर्शनेनैव विना त्यक्तुं प्राणान्समीहते तत्रिगतस्य स्थितैव ताएव पश्यामो देवि निश्चयं इति ध्यात्वात्त्वा
स्तत्र स्थिताः ततः प्रविष्टः मुक्ताफलध्वजो देवमर्चयित्वा विनिर्ययौ निर्गत्य यावत्कुरुते भक्तिनम्र प्रदक्षिणं तावत्स च सखा चास्य जाति स्मर
स्मरन्तु निजां हर्षात्पूर्वं जातिं तौ यावदन्योन्यमाहतुः तावत्पद्मावती दृष्टिगोचरं समयौ तयोः मुक्ताफलध्वजः पूर्वजन्मवृत्तं स्मरन्स्मरतः तां दृष्ट्वा
व तमाह स्म वयस्यं हर्षनिर्भरः दृष्टा सेयमिह स्वप्ने देवी पद्मावती मया दिष्ट्या प्राप्तं च तद्भिसामामस्तु संभावयाम्यहं इत्युक्तोऽपि सख्यास्तु तामवो राम
चद्देवि साधुना क्वापि यासीरहं मुक्ताफलकेतुः स ते प्रियः दृष्ट्वा तस्य शापेन मानसीभूय संस्थिता जातिं स्मरयान्यस्तु क्ता तामेकदा स्नेहमुत्सु
४०० कः साभूद्व्रीं नाति रोमभूयत त्रासीत्तास्तु लोचना सोऽपि राजसुतः पश्यंस्तामो हादपतद्भुवि ततः सद्भुःखमाकाशे ततहृदयस्तो जगाद सः यदैषं स १४०

नस्येतन्निस्यनं किंहि शोभनं स्याद्वयोन्यथा इत्यादि तेषां वदतां तेषु ह्यानन्ततुष्टभुः कन्ये प्रतिज्ञां त्रैलोक्यप्रभा त्रिभुवनप्रभे द्वादशाहं निराहारं (
स्थितयोरावयोर्यदि देवो विवाहसंपत्तिप्रसादं न करिष्यति ततश्च कार्यमावाभ्यां सैहवाग्निप्रवेशनं ननु पार्थिवकानंद्यव्रयर्यवा शरीरकं एवंनि
घम्य देवस्य पुरतस्यंक्तनुश्चते निराहारे जपध्यानपरे दैत्येन्द्रकन्यके तद्बुद्ध्वा च तयोर्माता पिता च दितिजेश्वरः तथैवात्र निराहारावास्तां दुहितृ
वत्सलौ ततः स्वयंप्रभा सा तां तन्मातेन्दुमती पुनः मेरुध्वजमहादेव्यावेत्य तन्नाहितोहूतं तया गत्वा तदाख्यातं स्वस्वामिन्गृहसंकटं राज्ञेन
सौ विवेदाथ राजा मेरुध्वजोपि तत् ततस्तदनुरोधान्नोजहनुस्तत्र दंपती आहारं नौ तु तत्सुतोपि तत्र भक्त्यानुरोधितो एवं लोकद्वये राजगृहे योः
संकटस्तयोः मुक्ताफलध्वजो नस्वप्ने ध्यानवास्त्रुदर्शं शिवं दृष्ट्वा त्रैचगतो राजपुत्रः प्रातः प्रबुध्य सः पूर्वं संपन्नकमित्रं महाबुद्धिमभाषत सखे
त्वत्रेह्यजानि मामारूढो वाहनेनेति तपोधनस्तुनिप्रसूतिकामरूपेमनोगतौ विमानतामुपागतेनिवेदात्म रूपाश्चंग गौरीशाय तनेदिव्यमतिह
रस्मितोगतः तत्रापश्यमहं काश्चिद्दिव्यकन्यां तपः कृशां तामुद्दिश्याप्रवीन्नाचजज्रम्भस्तुरुषोहसन् एकस्याकन्यकायास्त्वपत्नापत्यचमिहागतः इहैषा
चहितीयानेसंप्राप्तापश्यतिष्यति तदाकर्ण्यैव चत्तस्यतत्कन्यानुपदर्शने अन्तःस्वप्नएवस्तहसाप्रबुद्धोस्मि निशाक्षये तस्मान्नत्रैवगच्छामि प्रातुं तामिच्य
कन्यकां प्राप्स्यामि चेन्नतां तत्रप्रवेक्ष्यामि हुताशनं तातपोवनतां हिताद्रेश्यकन्याम नोमम रज्यते स्वप्नदृष्टायामस्यां किं क्रियते विधिः जानेतत्रया
तस्यनिश्चितं शुभमस्ति मे इत्युक्त्वा तत्र सख्याः स्मुनिदत्तं स्तुवाहनं तदारुह्य विमानतां प्राप्तं सख्यासमंचसः मनःसंकल्पकस्थानं प्रापतद्दिव्यरूपकं
त मुक्ताफलध्वजः प्रायाद्दिशं गौरीशधामतत् प्राप्य तत्र यथास्वप्नदृष्टं पश्यन्प्रहर्षतः ततः प्रवर्तते तत्र समसिद्धाद्रकनामनि तीर्थेस्नानादिकंवनु
सकौतुकपरिवारकः तावन्नेवाप्यविज्ञातागतविज्ञापनस्मिता राजा मेरुध्वजोभार्या पुत्रादिसहितस्तदा उपवासकृशोद्दुःखशोभसद्गुरौगोदसौ त
पातदेवपतालेप्येतत्सर्वमसुध्यत ततस्त्रैलोक्यमालीसरूहीतातेसकन्यके सोपवासःसभार्यादिस्तत्रैवागात्स्वपालिके चतुर्दश्यागतः सोद्यनूनं
काप्यर्चितुंहरं तत्प्रतीक्षामहेतावदिहैवैकंदिनंवयं प्रातर्यत्रसततचैवनास्यामोनागतोयदि ततोयद्भवतीत्येवंसर्वे तेनिश्चयंव्यधुः अत्रान्तरेमेघ

द.क.
पद्मा.

रिव अस्मद्देशे वर्तितव्यं नित्यं त्रैलोक्यमालिना सम्बन्धं बन्धुनाभाव्यं नागेन्द्रस्य स्वघातिभिः अत्रार्थे भर्तृचरणान्स्तुष्टाम मन्त्रिसन्निधौ स्वयंप्रभा
द्याम्नपद्यैरन्तरस्याभवन्नुनः पातालवासिनः संततद्दत्नभवोविलाः अपत्यानि च सर्वेपि स्वापयन्तु सराजकाः सराजकास्त्वलिखितं ऊर्ध्वं तु निखिला
अपि हाटकेश्वरसंगवारिकोशापिबंतु च ततो मोक्षाय्यहं कारागृहात्त्रैलोक्यमालिनं इत्युक्ते इंदुमती राजा सामात्या विससर्ज सः सा गत्वा मंत्रिसहि
ताप्रोच्य त्रैलोक्यमालिने तच्छुद्धितानतये इंदुमती पातालमाविशत् स्वयंप्रभादीरानीयकोशवारिचमानतः २२ राजोक्तं तदमात्याग्रे सर्वान्स
वंसकारयत् विहितप्रत्ययंतंचमुमोच सपरिच्छदं त्रैलोक्यमालिनं मकरध्वजः कारागृहान्नृपः आनीय च गृहं सम्यक्सामान्यसपरिग्रहं स्वीकृताशु
रत्नौघः स्वराज्ये विससर्ज तं सोपि त्रैलोक्यमाली स्वपुरेत्यरसातले प्राप्तराज्योननंदस्वैःसहितोमन्त्रिबांधवैः मकरध्वजश्च पातालप्रभवैरत्नस
चयैः पृथिवींपूरयामास प्रावृट्घन इवांबुभिः अथ त्रैलोक्यमाली ससमत्रनिजभार्यया कन्यारत्नद्वयंदिन्नुस्तत्सुताभ्यां स्ववेश्मनि रूपवीरध
र्मवेनुतेनिमत्रसंबांधवे स्फुतोपकारोदैत्येंद्रःपातालात्स्वयमाययौ आगत्य तेच राजानं कृतातिथ्यमुवाच सः युष्माभिर्नोतिनिर्दैत्यानतदादृष्ट
रसातले परिचर्यापरे स्वस्मात्त्विदानीमेत्य हृष्यतां कन्यारत्नेमदीयेचगृह्येतां सुतयोःकृते इत्युक्तेसुरराजेन तेन मकरध्वजोपसः युष्माभिर्नीतिनि
र्दैत्यानदोहृष्टैरसातले परिचर्यापरे स्वस्मात्त्विदानीमेत्यहृष्यतां कन्यारत्नेमदीयेचु तत्रैवानाययामासभार्यापुत्रावुभौचतौ तेभ्यासुरेंद्रवा
क्यतत्कन्यादानंचसोब्रवीत् ततोजगादतज्ज्येष्ठःपुत्रोम्मुक्तापलध्वजः विवाहनकरिष्येहमनाराधितशंकरः उक्तेमयानत्तेनसमेतसान्नोप
राधतः मयिप्रभातेभवतंकरोतुमलयध्वजः विनापातालकन्याभ्यांतातानास्त्यवास्पहिनिर्वृतिः तच्छ्रुत्वासकनीयान्समवादीन्नतथापिस्थिते अपश
स्यमधर्मंचकरोम्याहार्यमीदृशं ततोमकरध्वजोराज्ञिप्रयत्नाद्बोधयत्यपि मुक्ताफलध्वजोनैकन्न्वविवाहक्रियांपदा तदात्रैलोक्यमालीतस्य
एतामामन्त्र्यभूपतिं ययौमुदितेनपातालेसानुगःसयथागते तत्रदम्यंतमावेश्यपुत्रभार्याचसोभ्यधात् न्यक्कारैकपरोस्माकंकीदृशःपशुपते
विधिः मानुषोनाद्यगृह्णीतेकन्येमेप्रार्थितावपि पूर्वंयेप्रार्थितेनाभ्यांदत्तेनांगीकृतेमया तच्छ्रुत्वातौजगादतः कोजानातिकथंविधेः चे

७४४

राम
१४६

म

लिनं ब्रूहि देवेमं इंसंपतनस्थितं देवयोगादिह ह्लिष्टाधूपं देस्यपतेश्चिरं तदिदानीं मम वचः कृत्वा क्लेशं शमं नय देहि दृष्टानुरागिण्यौ तस्मै ताभ्यां स्वकन्य
के इतो मुक्तः स्वराज्यं च विहितप्रत्ययः कुरु इत्युक्त्वा प्रेषिता भाज्ञा गतानन्तरगुहान्तरे देसं ज्ञाघाब्रवीत्तस्सेदन्तारात्तेन दम्भधात् अथोपायं विचिन्त्यानेनास्मि
न्मरुध्वजेन्द्रपे दिवसेष्वपयातेषु विज्ञातेन तदुदन्तया पातालात्प्रेषिता भूयः सा स्वयंप्रभया तया आगादिन्दुमती तत्र दूती संदेशहारिणी सा चाग
त्य प्रतीहारीमुखेनाविदितात्मिका प्रविवेश महादेव्या निकटं तत्क्षणादसौ प्रणिपत्याब्रवीत्तां च देवि देवी स्वयंप्रभा विज्ञापयति किं वत्स हि त्व
तव वचनं निजं अब्ध्यपः जलशैलात्सुभवंतिप्लवये न्यथा भवादृशानु वचनेन तथाप्यन्यथा भवेत् अद्याप्युपागतेनास्मत्स्वामिना कन्यकार्पणं तत्त्व
ह्रोडुहितेरोकधयदद्याडुपायनं उदितेनोपकारायपुष्पाभिश्चत्सगुच्यते तन्निश्चितं तत्तुलादानात्कुर्यादृङ्मस्तु पक्षियां सा कन्यापि त्वज्ज्याणा तन्यथा
स्वयंप्रभा तेन न तस्यात्कथा प्राप्तिनिं च वचः सत्यपालनं तत्कुरुष्व तथा देवि समयप्रत्ययादिना यथा राजा सद्यश्चेन्दुप्रभुं नः सर्वं सिद्ध्येत् स्वयंप्रभा विसृ
ष्ट चगृह्णातीदं विभूषणं दिव्यैस्तैस्तैश्चिन्तरत्नैः खेचरनारीहारादिभिः एवमुक्तवतीमिन्दुमतीं राज्ञी जगाद सा दुःखिता याः कथं तस्यामयेन दृष्ट्वा तामिति
अगृहीते तथैव तस्मिन्नस्माकमधृतिर्भवेत् गृहीते तु निजं दुःखशान्तमन्यामहे वयं इतीन्दुमत्या राज्ञी सा तथा यत्नेन बोधिता आश्वासहेतोस्तस्याःस्तद्
त्नाभरणमग्रहीत् इहैव तावत्तिष्ठ यावद्राजा यावदुपैष्यति इत्युक्त्वा तां च तत्रैव राज्ञी स्थापयति स्म सा तावत्स राजा तत्रागादुत्स्यापेन्दुमतीं च सा राज्ञे निवे
दिता भूपप्रणनाम तेराधृता स्वयंप्रभा वितीर्णं च चूडारत्नं समर्पयेत् विषरक्षोजरारोगहरं तस्मैन्नृपायसः स्वसैन्यमनुपाल्यैतद्गृहीष्यामीति वादिनं
नृपमिन्दुमती सा तमेवं प्रोवाच विज्ञपत् देवेन प्रतिपन्नं चेत्सत्यपालितमेव तत् अस्मिन्गृहीते तत्स्माकमाश्वासः सुतरां भवेत् एवं तयोक्तः सा भूपः क्षमि
त्युक्त्वा स भूपतेः चूडारत्नं तदादायाग्रौ मूर्ध्नि बबन्ध सा ततः स्वयंप्रभावाक्यं यथाज्ञानिवेदितं तथा प्राशंसं सा राज्ञे तस्मादिन्दुमती पुनः ततो राज्ञा तथे
त्युक्ता वासीदिन्दुमती नृपः इह वा प्रतीक्षस्व प्रातर्वक्ष्याम्यहं तव इत्युक्ता तां निशां नीत्वा प्रातराहूय मन्त्रिणः एतामिन्दुमतीमेवं राजा मरुध्वजोऽब्रवीत् एभि
र्मन्त्रिभिः सा कुमार्यै त्रैलोक्यमालिने आवेद्य गत्वा पातालादानय शुरयोषितः स्वयंप्रभायाः सर्वोऽस्तु त्वोन्यानाल वासिनः हाटकेश्वरसंवधितु इति तेऽशवा

व.क.
पद्मा.

तद्भक्तीनां घोपायादि कृतासनपरिग्रहाः भवंतो हि जगत्पूज्याश्च पूतो वास्माकमाश्रमः इति स्वयंप्रभां प्रोक्तवतीमाह हसन्नृपः जामातृभ्यां त्वयैताभ्यां पाद्या-
र्घ्यं दीयतामिति ततः स्वयंप्रभावादीत्तदेताभ्यां वृषध्वजः देवो दापयितार्घ्यादि युष्माभिस्त्वद्य गृह्यतां मेरुध्वजो नताद्यापि सर्वमार्तमिदं मया यूयं तु मत्तो
योगान्निवर्तध्वमितोऽधुना प्रविश्य तिष्ठतैकस्मिन्पुरे सर्वकामदे ततोहमेव ज्ञास्यामि यथाहं कुशलं भवेत् इत्युक्तवंतं राजानं सा जगाद स्वयंप्रभा देवा
देशाद्विहृतास्मच्छरीरस्यायनिश्चयात् कारास्थेन तु प्रभो युक्ताकथ्यनः स्वर्गं हेष्यति तदिहैव वयं तावत्तिष्ठामो देव संप्रति यावद्देवस्स्वयं रत्नं वरं नः पाल-
यिष्यति स्वयं पिष्यति राज्यं च तुभ्यमेव तदिह कृपा समयप्रतिबंधं च स करिष्यति तां हृष्टा अंतरस्यां वयं चाद्य सह पातालवासिभिः पातालेभ्योस्म-
दीयानि रत्नानि स्वीकुरु त्वं च एवमुक्तवतीं तां स राजा मेरुध्वजोऽब्रवीत् विज्ञास्याम्यहमेवैतत्स्मर्तव्यास्त्वं च स्तव इत्युक्त्वा स नृपः स्नात्वा हाटकेशमपूज-
यत् दैत्यराजसुते ते च तयोर्वसुहृष्टयोः तत्सुत्रयोस्तदेकाग्रगतचित्ते बभूवतुः अभ्यस्तरसातलनिलये निखिले त्रैलोक्यमालिनो मुक्तिं प्रणिपत्य पा-
च्यमानो राजा मेरुध्वजः सुकृती कृत्यैः स्वयशःश्रुतैः स्वर्गपत्नीशाः सदारसुतमध्यसः निर्गत्यासुरलोकात्तस्माद्गगात्रिजं नगरं तत्रास्य पुत्रो मलयध्वजस्तां
कनीयसीं दानवराजपुत्रीं ध्यायन्न निद्रोप्यनिमीलिताक्षः स्मरज्वरार्तो रजनीं निनाय सधैर्यजलधिस्तु तामपि विचिंत्य मुक्ताध्वजो सुरपतेः सुतां हृदि नि-
वहन्भावांगुना मुनीन्द्रमनसामपि स्मरविकारदां स्मापयंती सुरार्थितवरो मुनेर्न खलु तुष्टुभे चेतसा मेरुध्वजस्तु तमवेत्य सुतेनिषिद्धसंक्रियं
स्मरवशं मलयध्वजं च कन्याप्रदानविमुखं च महासुरेंद्रमासीदुपायघटनाकुलचित्तवृत्तिः ॥ इति भट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे पद्मा-
वतीलंबके पंचमस्तरंगः ॥ ततो मेरुध्वजो राजा तत्र मलयध्वजं पश्यन्स्मरज्वराक्रांतं देवीं तामेवमब्रवीत् पातालदृष्टे त्रैलोक्यमालिनस्तत्सुते
न चेत् भार्ये मत्सुत्रयोः स्यातां तन्मया किं कृतं भवेत् तयोः कनिष्ठां च विना सुत्रो मलयध्वजः लज्जानिगूढकामाग्निः पुटपाकेन पच्यते तदर्थं च
मया सापि मोक्षः स्वैलोक्यमालिनः प्रतिश्रुतोपि तन्मन्ये स वरं न विधीयते बध्यस्तुक्तो दुहितरौ वसुरनाभिमानतः पुत्राभ्यां मानुषाभ्यां स दद्यात्र राम
७७८ हि कर्हिचित् तदेतद्यंसां तेनस्मृतमत्रस्य धुनावरं इत्यालोच्य स्वपदं यासप्रतीहारमादिशत् स्वतैशैलगुहां गत्वा प्रीत्या मद्वचनेन तं त्रैलोक्यमा- १७५

तद्भक्तीनां च पातालादिकृतासनपरिग्रहाः भवंतो हि जगत्पूज्याः स्वयं चास्ताकमाश्रमः इति स्वयंप्रभाप्रोक्तस्तामाह हसन्नृपः जामातृभ्यां त्वयैताभ्यां पात्या
धीरीयतामिति ततः स्वयंप्रभावादीत्तदेताभ्यां मेरुध्वजः दैवोदयपथितास्थ्यादिदुःखाभिस्त्वद्गृहागतौ मेरुध्वजो जगादाथ सर्वमार्तमिदं मया सुयंतुमरणो
द्योगान्निर्वर्तधामितोधुना प्रविश्यति ह्यनेकस्मिन्स्तपरे सर्वकामदे ततो हमेवहा स्वामि यथाहं कुशलं भवेत् इत्युक्तवंतं राजानं सा जगाद स्वयंप्रभा देवा
देशाद्विहन्तास्मद्वरीरतानिश्चयात् कारस्येतत्प्रभो मुक्ताकेतुनः स्वगृहे स्थितिः तदिहैव वयं तावन्निष्क्रमो देवसंप्रति यावद्देव स्वयं रत्नं वरतः पाले
पिष्यति अर्पयिष्यति राज्यं च तुभ्यमेव ततद्दिक्रया समयप्रतिबंधं च स करिष्यति ताहृशा अंतरस्यावयं चात्र सह पातालवासिभिः पातालेभ्योस्म
दीयानि रत्नानि स्वीकुरुष्व च एवमुक्तवतीं तां स राजा मेरुध्वजोब्रवीत् विज्ञास्याम्यहमेवैतत्समर्तव्यस्त्ववचस्तव इत्युक्त्वा स नृपः स्नात्वा हाटकेशमपूज
यत् दैत्यराजसुते ते च तयोरेवसुहृत्तयोः तत्सुतयोस्तदेकाग्रगतचित्ते बभूवतुः अथ स्वस्वरसातलनिलयेनि विले त्रैलोक्यमालिनो मुक्तिं प्रणिपत्य या
चमानो राजा मेरुध्वजः सुकृती कृच्छ्रैः स्वयशः सुहृद्भिः स्वगयज्ञाशाः सदारसुतभृत्यः निर्गत्यासुरलोकात्तस्माद्दागान्निजं नगरं तत्रास्य पुत्रो मलयध्वजस्तां
कनीयसीं दानवराजपुत्रीं ध्यायन्न निद्रां प्यनिमीलिताक्षः स्मरज्वरार्तो रजनीर्निनाय सधैर्यजलधिस्तु तामपि विचिंत्य मुक्ताध्वजोतसुरपतेः सुतां हृदनि
वद्धभावां सुता मुनीडमनसामपि स्मरविकारदाम्पायसी सुतार्पितवरो सुनेनेव खलु तुष्टुभे चेतसा मेरुध्वजस्तु तमवेत्य सुतेनिषिद्धदस्क्रियं
स्मरवशं मलयध्वजं च कन्याप्रदानविमुखं च महासुरेन्द्रं मासीदुपायघटनाकुलचित्तवृत्तिः ॥ इति भट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे पद्मा
वतीलंबके पंचमस्तरंगः ॥ ततो मेरुध्वजो राजा तं तथा मलयध्वजं पश्यन्स्मरज्वराक्रांतं देवीं तामेवमब्रवीत् पातालदृष्टे त्रैलोक्यमालिनस्ते सुते
न चेत् भार्ये मनुष्ये यौ स्यातां तन्मयाकिं कृतं भवेत् तयोः कनिष्ठां च विना पुत्रो मे मलयध्वजः लज्जानिगूढकामाग्निः पुटपाकेन पच्यते तदर्थं च
मया याच्योपि मोक्षस्त्रैलोक्यमालिनः प्रतिश्रुतोपि तस्येद्भ्योस्मवरं न विधीयते वध्यस्तुल्याद्विहितरो वसुरवाभिमानतः पुत्राभ्यां मानुषाभ्यां मे सदायान
हि कोहिचित् मदंतरर्पयं सातेन सूनमस्तस्य धुनावरं इत्यालोच्य स पर्देवासप्रणीहारमादिशत् श्वेतशैलगुहां गत्वा प्रोत्या मद्वचनेन तं त्रैलोक्यमा

७७४

तिः तदस्याश्च चतुर्दशयां तन्त्रेव वंशे विदधे कृतनिश्चयपोरेवनयोः साप्यकरोत्तदा निश्चयं मरणे यौवनन्माता स परिकरा प्राप्तायां च चतुर्दशयानाः प्रापदिव
नामनि तीर्थे स्नातास्विन्नाम्बुकुरर्चिताहाटकेश्वरं तावन्मरुध्वजो राजा नियौवनस्यास पुत्रकः समायातस्त्रापये तातावहाटकेश्वरमर्चितुं सपापरिपुतीर्थं तन्त्रा
नार्थं सानुगोऽजनत् हृताहृदशं तन्नीरे वनान्तर्हूमगुह्नते धूमोद्गमः कुतोऽत्रेति पृष्टं तेन तं च नृपतिं ऊचुः संग्रामसिंहाद्याः पालाधिकृता निजाः त्रैलोक्यमा
लिनाभार्या महाराजस्य पद्मप्रभा दुहितृभ्यां कुमारीभ्यां सहात्र तपस्विनी तया नूनं तासामग्निकार्यादि किंचिदत्रास्ति कुर्वते यदि वादितनपः स्वित्ताः कृतेऽस्याग्नि
प्रवेशनं तत्कुतोऽस्य सहपुत्राभ्यां पत्न्या तैस्त्राधिकारिभिः दृष्टः स राजा तेनापि त्रिविधाम्यपरिच्छदः ददर्श चात्र प्रच्छन्नस्थितस्तद्देवकन्यके समाकृते कृजपं
गौरीसुरसमिद्धचितानले अदृश्यत्वावलम्बसंदेहनिखिलदैदिक्षुस्त्रैनः बद्धविवशतानीवरदापयोरसानले लोलहस्ताङ्गुरशाभ्यां कामसेवाभिषेचनं कुर्व
काञ्चनकुम्भाभ्यां कुर्वाणौ त्रिजगज्जये विशालेऽजघनाभोगविपुलवक्षःस्थले नक्षत्रमालाकिमिव स्मरद्वीपसिरस्यले वहन्त्या केशपाशेनेव पन्नगाविव
निर्मितौ धात्रा लावण्यसर्वस्वनिधानमिति तुलयोः दृष्ट्वा चिन्तयामास स राजा जातविस्मयः अहो विस्मृतजनः सृष्टिर्लसन्न वनेवाद्भुता तदेतयोरेवभापि
नोर्वशीनतिलोत्तमा रूपे भजतितुल्यतामस्तु राधिपकन्ययोः इति चिन्तयतोऽस्य राज्ञः सा देवकन्यका ज्येष्ठा च पिता त्रैलोक्यप्रभावद्धि व्याजिज्ञपत अयं
स्व महादेव्यायतः पुत्रन्निसेव्या ततः पुत्रन्निवद्धेदं भर्तुर्दुहितृतोऽमया नास्मिन्नुणनिधौ राजपुत्रे सुशाफलध्वजे तत्स पवपतिः पार्श्वगवंशस्य जन्मनि
रहजन्मनिनानेन संपतस्यै नमानिना हिंसितापवपातसंरानुर्नागीकृतास्मि पत तत्कृताताव देवाद्य सापि त्रिभुवनप्रभा वद्धकृताञ्जलिरूपयुध्नं
जन्मान्तरे पतिं ततो मरुध्वजो राजा सतत्क्षणमहर्षुलः तत्रायाच महादेवीपरस्परमलोचना प्राप्तुयातामिमि भार्येपद्मस्तन्नयाविमा तदेताभ्याम
वाप्ताभ्यां लोकहृदयजयात्फलं तद्यावदस्मिन्ननलेनात्मानं क्षिपतः क्षणं तावत्किं नोपसृत्य मे वारयामः समाकृते एवं देव्या महालोच्य राजा वाच
दुपेत्य ताः माकार्ष्ट साहसं दुःखं शमपिष्याम्यहमिहिवः अनेन कृतावपीमूषवर्षाभिनंदयते वचः दृष्ट्वा यतेताः सकलाः प्रणेमुरमुं राजनम्नाः पद्मप्रभा
पितृवंशदैवमायाकृताननलक्षिताः लोकहृदयेश्वरो हृष्टा सोऽप्युत्ता तत्त्वया तद्दृष्टां चक्षुःतोतीभवत्यया चिरेणानः किं पुनः स्वगिरा दत्तदेवेन तत्प्रितेवरे

ढ.क
प्या·

ज्यस्येनवमार्गोतुगोह्यहं इत्युक्ते तेन मलयध्वजेनो वाच भूपतिः मेरुध्वजस्तं तनयं ज्येष्ठं मुक्ताफलध्वजं पुत्रमेवामुनातावद्दत्तुजेनतवोदितं तं तत्पुत्रं वदसे
नत्वेवंवत्सयौवने कोनामकालस्तपसोभोगकालोह्ययंतव तपःकालोचितः पुत्रस्तुचलामपदुर्ग्रहः इतितेनोच्यमानोपिपिताज्येष्ठः सुतोऽब्रवीत् नागीच
के यदासंप्रत्युद्वाहंनिश्चयेनसः तंसतन्नृपतिस्तस्मीं तस्योकालंप्रतीक्षितुं अब्रवीत्तेचपातालेभार्यात्रैलोक्यमालिनः स्वयंप्रभासूचतुस्तांतपःस्थितेस्व
कन्यके पुत्रपौवसंप्राप्तवर्षयोः संयतःपिता राज्यभ्रंशशत्रुसंबद्धः कस्मात्कृतंतुत्वयोः अष्टमेवर्षमेतत्र तपस्यन्त्यावनोहरः प्रसीदतिगतानां
यंमुचतेघापिवंधनात् तद्यावदावयोर्नस्यादृष्टिपरिभवोघता निर्लक्षाणामिमांतावद्दत्तेनेतुंहृत्सुतातं इत्युक्तादुहितृभ्यांसाजगादेवंस्वयंप्रभा पुत्र्यौ
प्रतीक्षतांतावद्दुहित्रोर्दातिनःपुनः तपःस्थितांहिमांस्वप्नेजानेदेवोऽब्रवीच्छिवः वत्सेकुर्याधृतिंराज्यंपुनःप्राप्स्यतितेपतिः मुक्ताफलध्वजश्चैषतनये
चमलयध्वजः दुहित्रोस्तवभर्त्तारौराजपुत्रौभविष्यतः मातुपाविद्विष्माचैतौविज्ञासीरेतयोरितः एकोविद्याधरवरोद्वितीयोमामकोगणः इत्यादिष्ट
स्वप्नेऽहंप्रबुद्धाजननीश्वये इत्याशयैवतनयाचसोढःक्लेशोमहान्मया तस्मादावेद्यतांमम तपसिपुत्र्युपास्मिन्तुःप्रभोः तदिच्छायपतिर्ये च युष्मद्दुहिता
सिद्धये एवमाश्वासयामासराज्ञीकन्यकेस्वेस्वयंप्रभा उवाचतुमतीमामबद्धामतःपुरःस्थितं आर्यपुत्रस्यनिकटंमेतेशैलगुहागजं निपत्यपादयोस्तव
विज्ञापयगिरामम निर्भिन्नास्मिमहाराजधात्रास्नेहेनवदारुणा तद्वियोगाग्निनाद्यापिनदह्येज्वलतापिया आत्मातुनमयात्यक्तःपुनस्त्वद्दर्शनाश
या इत्युक्तामामकंशार्वंस्वप्नादेशंनिवेद्ययोः ततःकन्याविवाहार्थंपृच्छेस्तंयच्चवक्ष्यति तत्त्वयागम्यमेवाऽत्रविधासेहंतथाविधं इत्युक्तेदुमतींतांसा
प्रेषयन्सापिनिर्गता पातालात्प्राप्यतच्छैलगुहाद्वारंसुरक्षितं रक्षिणोऽभ्यर्थितंतत्रानुःप्रविश्यालोकसंयतं त्रैलोक्यमालिनंसाचसास्तुजग्राहपादयोः
तस्यैष्टअज्ञातातद्दर्शनेनस्यसंशासता हृत्स्वस्वभार्यासंदेशंतेनोराजाजगादसः यत्सोक्तोराज्यलाभोनःशार्वेणास्तुतथैवसः मेरुध्वजस्यतनयोपीः रम
कन्यासनेतुकान्या इहैवाहंविपद्यपनत्तुदद्यांनिजात्मजे शत्रुभ्यांसानुगाभ्यांचसंयतःसत्तुपातने इत्युक्तेदुमतीराज्ञाप्रेषितातेनसाततः एत्यस्वयंप्र २४८
भायैतत्तत्संत्यैतद्वचोऽभ्यगात् श्रुत्वाततस्तेत्रैलोक्यप्रभात्रिभुवनप्रभे द्वेस्वेदुकन्येजननीमूचतुस्तांस्वयंप्रभा आवयोयौवनंभयाद्विगिरेवाधुनाग

२५९

पेन प्रधानामात्येन रक्षितं ततो निवृत्ते संग्रामे मुक्तसंसारवृत्तिषु वैमानिकेषु यातेषु प्रनष्टेषु जगद्द्रुहस्तवे ततश्च पुत्रौ वज्रिस्य राज्ञो मेरुध्वजो जयी इहैव पत्तन
रक्षार्थं मद्दत्ते निहितासि संप्रति यूयं प्रयात पातालं भीतेः स्वैः सैनिकैः सह प्राप्तदैत्यविमर्दाद्यैः शेषासुरबलेन च आज्ञाप्य स्थापयित्वा च वशी पातालवासि
नः प्रधानाधिष्ठितान्कृत्वा स्वीकृत्य हतानमिषाश्च एवमुक्त्वा तनयान्यास्तु दिव्यकामगवाहनः मुक्ताफलध्वजो वीरः सचापि मलयध्वजः रसातलं विविश
तुस्तसैन्यौ भ्रातरावुभौ सह दानवसैन्येन प्रणतेनाग्रयायिना हत्वा च रक्षिणः स्थानस्थानेषु परिपन्थिनः श्रुत्वा तामसचतोशेषजनस्ताभयदिट्टिम विश्व
स्तप्रणतेष्वेतौ जनेषु सप्तरसातलं स्वीचक्रतुः पुरःस्थैर्नानारत्नमयेष्वितौ भुञ्जानौ वनारम्यामुद्यानैः सर्वकामदैः दिव्यासवं भुञ्जानानेकरत्नसोपा
नवापिकैः नद्याद्युतहृतीतौ चदहृष्टदीनवागनाः तत्कन्याश्च तनस्तनमौयाच्छादितविग्रहाः आरेभे चेत्ततनश्च भर्तुवहुस्सशर्मते तपः स्वयंप्रभा
नाम भार्यां त्रैलोक्यमालिनः तस्याः सुतेन त्रैलोक्यप्रभाजिष्णु वनप्रभे आरेभे ताततपस्तहन्तुं मार्गीप्रयते पितुः तौ च राजसुतौ पात पाताले सकलञ्
ने लब्धप्रशमनस्तस्य संमान्य विविधैर्विधैः स्थापयित्वा च तस्यामासिंहासने धिकारिणः तपोधनाश्रमपदं पितुःपार्श्वमुपयतुः यावत्तत्रच्युतेर्पतः
समस्मात्तिमुपाययौ गंतुं प्रारेभिरे देवाः स्वधिष्ण्यान्यपतत्पथा ततो मेरुध्वजः शक्रं परितुष्टं व्यजिज्ञपत् आगम्यतामयं नगरं देव तुष्टोसि चेन्मयि तत्कु
त्वा तत्प्रियायागास्तु निमासेश्च वासवः एतेतेन सपुत्रेण सहदेवसंमपुरं ततश्चोपाचरत्तं स राज्ञा लोकहृद्येश्वरः तथा चक्रे यथा दिव्यं सुखं विसस्मरतिः समः
ततः प्रीतः सशक्रोपि तेनसपुत्रं महीपतिं दिव्यास्मवाहनारूढं नितायस्त्रिविष्टपं तत्रनारदमादिसंगीतसुखवसुंदरे सविस्मयमय्यंते मेरुध्वजं समल
यध्वजं मुक्ताफलध्वजं चेंद्रः पारिजातमयी स्रजः दत्वा सदिव्यमुकुटाः सामान्यमहितैर्महः ते चागत्यात्र भूलोके पाताले च तथा गते कुर्वाणाश्च
रेराज्यन्दैवालोकपाद्वपाः ततो मेरुध्वजो मुक्ताफलध्वजमुवाचसः विजितः शत्रवः पुत्र युवाभ्यां भ्रातरौ युवां साधीनाराजकन्याश्च मयानाश्च गवेषि
ताः वर्तते प्राप्तकालस्ताद्विपतां दारसंग्रहः इति पित्रोदितोवादीत्साप्य मुक्ताफलध्वजः नमे परिणयेनात्र मतिरेषा प्रवर्तते अहं तपश्चरिष्यामि
संप्रत्याराधितं हरं एषवत्ससु विवाहं मलयध्वजः एवमुक्ते वमलयध्वजस्ततोनुसोब्रवीत् विवाहोममपुत्रः किमार्थं तपपरिग्रहं राज्यं वा तपसा

ह.क.
पद्म

सुरेश्वरः वार्यमाणोपि शक्रेनेषो जगाम तमाश्रमं मुक्ताफलध्वजो यत्र मन्त्रैर्वा विहितस्थितः तमभ्यधावद्दृष्ट्वैव सबलं दानवाधिपं ततः प्र
वृत्ते भूयोऽमर्त्यासुरमहाहवे विमानैरायुधैर्दृष्टैर्दैत्येंद्रप्रमुखासुरः मुक्ताफलध्वजस्त्वत्र तत्रैवोपस्थितं पुरः ददर्शालंघ्यानेन स्वमस्त्रं पाशुपतं
महत् ज्वालाप्रमाणं तु हृत्कि ज्वालश्च क्षेपं चतुर्मुखं एकाग्रिमष्टबाहुं च कल्पान्तानलसन्निभं विद्धि मां शंकरादेशादायातं विजयाय ते इति ब्रुवाण
सोऽभ्यर्च्य राजपुत्रस्तद्गृहीत्वा तावन्नगगनस्थैरसुरैरस्त्रवृष्टिभिः मेरुध्वजफलं तस्मादधःस्थितमबाध्यत ततस्तद्विसितुं चित्रयोधी मुक्ताफ
लध्वजः शरजालं ददौ मध्ये युयुधे चासुरैः सह पितृभ्रातृसुतं दृष्ट्वा तेनमस्त्रेण वाहितं त्रैलोक्यमाली दैत्येंद्रः पन्नगास्त्रं मुमोच सः तस्मान्निर्गच्छतो
संख्यान् घोरानाशीविषान्महीन् गरुडैर्गरुडास्त्रोत्थैरदंशयत्फलध्वजः ततोऽप्यस्तदैत्येंद्रः पर्वतास्त्रं मुमोच सः तस्मात् सपुत्रोत्तमवास्त
जत् मुक्ताफलध्वजस्तत्तु निरास तत्सहीलया अथ क्रुद्धः सदेवारिस्तत्रान्ये च दानवाः आग्नेयादीनि युगपत्क्षिप्तवास्त्राणि चिक्षिपुः ता
नितस्याग्रतो दृष्ट्वा स्थितं पाशुपतं ज्वलत् भीतान्यस्त्राणि सर्वाणि विमुखानि क्षणाद्ययुः ततस्ते यावदिच्छन्ति त्रस्ता दैत्याः पलायितुं तावत्तदाश
येपुष्ट्वा वीरो मुक्ताफलध्वजः बबन्ध तत्पाशमध्ये च चतुर्दिक्षु च तत्तलं शरजालैस्तु दृढैर्दृढं वज्रपंजरसन्निभं ततोन्तर्गतसांस्त्रशाकुंतानि दानवा
न् पित्राद्यातातवसहितः समपानपिताः शरैः निपेतुस्त्रकराः पादाः शरीराणि शिरांसि च छिन्नानि तेषां दैत्यानां सवहंस्त्रास्तु निम्नगाः साधु वा
दिते तोदन्ने उप्यवर्णानुगामुरैः सोहत्वा सुन्दरसैन्येषा हिपा मुक्ताफलध्वजः तेन सम्मोहितान्मत्वा सोपतिर्नोत्तान्सारानकान् असुरान्वारुणास्त्रेणापा
शबद्धान्स्त्रकारसः तपोधनोपसोगाही मेरुध्वजनृपं मुनिः नवधमत्सुरसैन्यं हतशेषमिदं खलु स्वीकृतेनहातेनैवप्रवेश्याधुरसातलं दैत्येंद्र
सुत पुत्रोपं बद्ध्वानीतास मंत्रिकः महासुरैर्दुष्टनागैर्युक्तो मुख्यैश्च राक्षसैः स्थापितो देवसभासन्नस्थितशैलगुहान्तरे इत्युक्तो मुनिना दैत्यबोधा
मेरुध्वजो गृहीत्वा माभैष्टत्यूपानास्वभिवध्यः सभ्रातृकस्त्वया मुक्ताफलध्वजस्यास्य वचनं धृशासने पुना इत्युक्ता दानवाराजा हृष्टास्तत्पाशिपे
दिरे ततः सराजा तं दैत्यराजं त्रैलोक्यमालिनं पुत्रादिभिस्तसहितं वैनशैलमनाययत् तद्गुहाभ्यन्तरे तेन च स्थापयामास संयतं भूरि स्फूर्खेलो

राम
२४२

७५६

२९

तेनच गतेष्वथाष्टमात्रेषु वर्षेषु सपोत्रनयनः एत्योपवनपनं चैकोरजलनेत्रोस्तपोमुनिः अष्टैवर्णालिचान्यानि विद्यानुचकलानुच महात्मेवुवस
वैभुविनीयते स्मतेनतो तत्तोपुगानोहृष्टानोसर्वमन्त्रान्तूपाधितो पुत्रोहृतिनमान्मानं मेने मेरुध्वजोनृपः अथतंस्वाश्रमंगंतुमिच्छंतंसोव्रवीन्मु
नि अभीष्टा दक्षिणेदानीं भगवन्गृह्यतामिति एवं वदक्षिणाभीष्टं मम तन्नो महीपते अस्तु राम्यज्ञहन्तृन्पत्नस्तुत्रोमेहनिष्यसि अनुचिंतांसम
वदंतं मुनींद्रं स नृपतिः अनन्यवाधुनाग्राह्याभगवद्दक्षिणानया तथायमस्य पत्तं नवनहिग्राह्यायामुराप्यते एवंस्यात् हि चतन्कालं तन्नं घामिसउत्र
कः पूर्वकालंहिदैत्यात्तेकृतादोषवलेनवः एवमुक्त्यनिपतत्यास्योपातालमगमन्मम इदानीं निंद्रदत्तोमविद्येतेखेचरोगजो ताभ्यासहस्तउत्र
स्तान्यासयामिवोमगानपि तच्छ्रुत्वा समुनिस्तुष्टस्तमुवाचनराधिप नहितेयत्रसंभव यथायोगकुरुष्वमे यावद्धि स्थितेगतामत्रयांगसमा
रभे प्रेषयामि चवोहतं शिष्यमेतं दृष्ट्वातं संजातकामगोप्तासम महाबलगजारूढानि मुक्ताफलध्वजस्यासम्भवितास्वैषवाहनं इत्युक्त्वासमुनिः
प्रापात्माश्रमसचभूपतिः प्राहिणोत्सुतसभारात्स्यसाधुपदस्मवतात् प्रास्थेतनयस्तेचमिलदेवर्षिसंसदि पुत्रं पातालमिलयाद्दानवाः क्षोभ
मायथुः तच्छ्रुत्वासमुनिः शिष्यं प्राहिणोत्तंहृष्टवान् उपकल्पितपक्षींद्रस्पदेवसमंगुरं तत्रप्राप्तंचतंदृष्ट्वा स्तोतामुनिवचस्तुसः सज्जीचकार
नौदिव्यौराजामेरुध्वजोगजौ आरोहेतितपोमुख्यं ससकांचनगिरिस्त्वयं कनीयसेचपुत्राय ददौ कांचनशेखरं दृष्ट्वातनवगंइचतंसमुक्ताफलध्वजः ९
आरोहतान्नदिव्यास्त्रावरिच्छदाभिर्नदितः ततस्तेप्रययुर्वीरास्तपः खेचरवाहनाः दत्ताशिषाद्विजवरैः पुरः प्रहितसैनिकः प्राप्तानांचाश्रमंतेषांसमु
निःप्रीतमानसः अभयाः सर्वशास्त्राणि प्रापेतेनिवेदयत् तावद्गदानववलानि हंतुयतमायया अभ्यधावत्रतंदृष्ट्वामेरुध्वजवलेनदत् प्रावर्ततत
योर्युद्धं दैत्यानांमानुषैः सह दैत्यास्तुमानुषान्वस्याभूतलस्यान्ववाधिरे ततःसपक्षिवहनो दैत्यान्मुक्ताफलध्वजः प्रधाव्यशस्त्रवर्षेण चकार
चममाषव तेचहष्ट्वा विहगस्यज्वलंतमिवतेजसा तच्छेषाःप्राद्रवद्दैत्यास्तेनारायणशंकिताः गताभयाच्चपातालंसर्वेत्रैलोक्यमालिने तत्का
लेदैत्यराजायशशंसुस्तेनयेवतत् सतत्कृत्वाद्भुतंचाथैरन्विष्यन्मवेन्य च मुक्ताफलध्वजं मत्स्यं मानुषाभिभवाक्षमी संप्रग्रस्तर्व पातालदानवान्

बृ.क.
पद्मा.

वस्यान्तेययौ सोऽत्रैवैत्रसुल्लादिनागमे शक्रस्त्वासरारंभसर्वोऽस्यान्तेनदाहितन् नद्वयेनसयाति स्मराजामकरध्वजः सदा नदातु तेउदिव्यस्त्रीन्द्रनगीताउलो
पिसः संमानितोऽपि शक्रेणनिश्वसन्नात्तभूपतिः नहृष्टाशालहृदयोदेवराजोजगादतं राजंजानाम्यहं यत्तेदुःखतन्नास्वभूत्तव मुक्ताफलध्वजाख्यस्तेऽपि
वांशोजनितासुतः एकोमल्लवनारस्तु द्वितीयमलयध्वजः तयोपतान्तुतेविंद्याकामरूपंचवाहनं मुक्ताफलध्वजः प्राप्स्यन्यस्त्राणिचसहानुजः महापा
सुपतास्त्रंचउनःप्राप्यसदुर्जयः करिष्यतिवशेपृथ्वीपातालंचहतासुरः तंचयामचरावेतौसमहास्त्रोग्रहाणमे वारणंकांचनगिरिंतथाकांचन
शेखरं इत्युक्त्वान्तुगजान्दत्वाप्रेषितःसोऽथवज्रिणा आगात्मकरध्वजःप्रीतोभूतलेनगरंनिजं नेतुक्कुलकृता वद्याःपातालतलसंश्रयात् खेचरेभगत
स्यापिप्राप्यास्तान्किलासुराः ततःशक्राच्छ्रुतस्मैसोराजापुत्रेककरस्त्रमं तपोधनस्यतस्यैवयथोक्तिःविभवाहनः तत्राभिगम्यतंमध्येशक्रादेशंनिवेद्य
तं भगवानादिशेयायंशीघ्रावादेतिसोऽब्रवीत् सचतस्यादिवेलोष्टसिद्धयेमुनिरादिशत् व्रतमाराधनंशंभोसभार्यस्यमहीभुजः सतेनाराधयाम
तेतोषीपतिःशिवं तुष्टःसचविभुःस्वप्नेतमेवमवदन्नृपं उत्तिष्ठराजन्यास्यासिक्रमेणैवाविलंविनं तेसासुरविनाशायपुत्रौद्वावपराजितौ एतच्छ्रुत्वा
प्रबुध्यैवप्रातस्त्यातुनेश्वसः सभार्यःपारणंकृत्वाराजःस्वरमायथौ ततस्तस्यमहादेवीराज्ञीमकरध्वजस्यसा अत्रंदिनैःकतिपयैःशतिपदेसुलक्षणम् त
स्याःसगर्भसमभूत्सुत्वाशापवशेनता वैद्याधरीतनुंमुक्ताफलकेतुरतर्कितं साचतस्यतनुस्तत्रनिजेचंद्रपुरेपुरे राज्ञीसगर्भासंपद्यतंदधामासतं
पतिं यथाचसाराज्ञीजज्ञेगर्भभरालसा तथातथाचसोत्साहस्तस्यापतिरभून्नृपः प्राप्तेचसमयेपुत्रंसासूतेस्मार्कसन्निभं वालमेवाग्रमहसंकु
मारमिवपार्वती वभूवचोत्सवःकृत्स्नेनपरंवसुधातले यावत्नभस्यपिप्यासीद्देवप्रहतदुंदुभौ स्वयमागात्मुनिस्तत्राचदिव्यदृक्सतपोधनः दिष्ट्या
वर्धयितुमकरध्वजंतंपृथिवीपतिं तेनसाकंसमुनिनानाम्नाशक्रादिनेनतं मुक्ताफलध्वजंचक्रेपुत्रंराजाकृतोत्सवः ततोगतेमुनौतस्मिंस्तस्यसं
वत्सरान्तरे राज्ञोद्वितीयस्तनयोराज्ञ्यांतस्यामजायत तेचनाम्नासन्नृपतिश्चकारमलयध्वजं तथैवहर्षायातेनतेनैवमुनिनासह ततःसयतकः
सोऽपिशापात्तन्वंगिरणःसुतः जज्ञेनामपिताचास्यमहाबुद्धिरितिव्यधात् ततस्तौसिंहशावाभाववर्धितान्यात्मजौ क्रमेणतेजसासार्धंमंत्रिपुत्रेण

मौ अविचारात्प्रियसंगमोभवेन्मे वाहिकिंविघ्नपसामसाध्यमस्ति इत्थंहृदिनिश्चित्यपद्मावत्यानयागादिते तस्मात्तातमितरांराजानंकुवलयावलीस्माह देवत
पःकष्टमिपंकृतंतोकिंविरच्यतेधिकमिथ्या भवितव्यमेतदस्याःकारणमज्ञाक्तिवच्मितच्छृणु देवप्रभाभिधानासिद्धाधिपकन्यकातपोतिमहत् अभिमत
भर्तृप्राप्तयेकुर्वाणाप्रियवपुरेपुरातिष्ठत् तत्रसमासममेयादृहुंपद्मावतीगतादेवं तत्रपसेपतिहेतोस्तपसाकथमित्युपेत्यतामहसत् मूढेहसमिस्थता
त्वमपितपःक्लेशाद्यापिपतिहेतोः कृतांस्वेलमित्येतांसाथरुषासिद्धकन्यकाभ्यशापत् तदेवपुष्पभोक्तासिद्धस्तुताशापकृकुमनयापत् तेनकान्यथाविधा
तुक्षमनेतदिपंकरोतुपलुकृते इतिराज्यासवोनस्तयुक्तोकथंचिदासंस्थ ततयाचेरणवनतोगंधर्वपतिर्योनिज्ञांनगंसी सापञ्चैपेमनुदिनंगगने
नगत्वासिद्धेश्वरंकमलादिनिषेविततं स्वप्नेहरेणगदिततिगिरिजाश्रमेत्रपद्मावतीनियमजप्यपराबतस्थे ॥ इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरि
त्सागरेपद्मावतीलंबकेचतुर्थस्तरंगः॥ एवंपद्मावतीयावत्तस्थौसंश्रितातपः तावत्सनगरेमुक्ताफलकेतुरवाप्यसः ब्रह्मशापवशात्तत्रमानुष्यात्त
तोभयात् विद्याधरेन्द्रतनयःशरणंश्रितःशिवं तमर्चयंतमहर्भगहान्कृस्मावभारती माभैषीर्नहितेगर्भवासक्लेशोभविष्यति मानुष्येनहितेदुःख
भाविनापिचिरंस्थितिः जनिष्यसेराजसुतोमहाबलपराक्रमः तपोधनान्मुनेःकृत्स्नमस्त्रग्राममवाप्स्यसि मदीयःकिंकरश्चास्यगणस्तेभविताऽनुजः तस्मात्
योरिरमिश्रित्वाकृत्वाकार्यंदिवौकसां कर्तासिवैचवैरस्यंपद्मावत्याश्रुतःपुनः एवंश्रुत्वागिरंवृद्धभूतिःशापफलागमं प्रतीक्षमाणस्तत्रैवतेनस्याराज्ञसुतोपसः
अत्रांतरेकथासंधौपूर्वस्यांनगरंदिशि आसीद्देवसभंनामजितदेवसभंश्रिया तत्रमेरुध्वजोनामसार्वभौमोभवन्नृपः सहायोदेवराजस्यदेवासुररणागमे
यस्यलोभोयशस्यासीत्परार्थेमहात्मनः तेक्ष्णत्वंखड्गेनदंडेतुभयंपापान्नशत्रुतः कुटिलत्वंभ्रुवोःकोपेनाशपेयस्यचाभवत् मौर्वीकिणांकेयाहस्यंभुजेनवच
नेपुनः विधातुर्हिनशोकेषुयादीनारातिरक्षणे रतिंचधर्मेचर्याशुश्रूषदृधेनांगनासुयः तस्याभूतांमुभेविन्नेभूपतेःसततंहृदि एकातुत्रानपन्नस्यतावदे
कोप्यजायतद्वितीयापिचयत्स्वदेवासुरमहाहवात् जग्मुःपातालमसुराहतशेषाःपलाय्यये तेनिर्गत्यततोहृत्वान्नतीर्थायतनाश्रमान् विनाशेपवहु
लात्तस्यपातालमसकृद्ययुः नवतोपापसन्नृपःपातालव्योमचारिणः तेजसीतेनसंतेपेनिःसपत्नेपिभूतले एतच्चिंताकुलोजातुशक्रप्रहितसदृथः दे

बृ.क.
पद्मा.

विद्यते एतां पद्मावतीमेव देवाद्दृष्ट्वा स्मरातुरः स त्वामर्त्यशरीरं त्वं शीघ्रं शापाद्विमोक्ष्यसे अनेनैव च सहैव पुनः प्राप्तेश्वरीमिमां प्राप्तासि विद्याधरतां त्वं
चिरं शापं न चाहिति ब्रह्मास्त्रेण हता दैत्या बालकद्वारपोपिपत् तत्पुत्रेन सोधर्मलेशो हेतुस्तवात्र च तच्छ्रुत्वा तं महर्षिं पद्मावती सा समाविजिज्ञपत् भ-
गवन्पापिपुत्रस्य गतिः सैवास्तु मे पुनः नेन हि रहिता स्थातुमपि शक्ष्याम्यहं क्षणं इत्यर्थितवतीं पद्मावतीं स मुनिरभ्यधात् नेन दत्तेन पश्यती तेतिष्ठ हे व-
त्स पतिं येनाचिरान्मुक्तशापस्त्वामयं परिणेष्यति ततस्त्वानेन सहिता त्वं मुक्ताफलकेतुना खेचरासुरसाम्राज्यं शक्रस्यान्करिष्यसि एतद्दत्तं शिलात-
तेनवस्यां तं च पास्यति महाप्रभावमुत्पन्नं धातुरेतत्कमंडलोः इति पद्मावतीमुक्त्वा तेन दिव्यदृशा मुनिः समुक्ताफलकेतुनेमं वं प्रापयतानतः मानु-
षो भगवन्नस्तु भवे भक्तिरभंगुरा पद्मावतीं विनान्यस्यां स्त्रियां मा गाच्च मे मनः एवमस्त्विति तेनोक्ते मुनिना सातिदुःखिता पद्मावती तं तत्क्षिप्रशा
पतिस्सापराधिनं आर्यपुत्रत्वयामाल्पोच्छ्रोपनद्भविष्यति कामरूपं कामचरं मानुषस्यैव वाहनं एवं तयाभिशाप्तेन वियोगेनाप्यतत्र सः तपोधनः
स्तशिष्येण साकमंतर्दधे मुनिः ततः पद्मावतीं मुक्ताफलकेतुरभाषत स्वपुरं यामि पश्यामि तावन्निं तत्र मे भवेत् तच्छ्रुत्वा विरहत्रस्ता वानहृग्णाल
नेव सा पद्मावती पपाताश्रुसतुषाभरणा भुवि आश्वास्य च कथंचित्तां क्रंदंतीं स सुहृद्युतः मुकुवलितहृद्मुक्ताफलकेतुरगात्ततः पद्मावती च या
तेस्मिन् विलपंती सुदुःखिता आश्वासयंतीमवदन्नाम मनोहारिकां सखीं सखि जाने मयास्वप्ने देवी दृष्टाद्य पार्वती साचोदितापि मे कंठे क्षेप्तुमुत्पलदा-
मकं आत्तादास्यामि ते भ परंतु क्नाविरतो भवत् तदयं सप्रियशाप्ति विघ्रामे सूचितस्तया इति तामनुशोचंतीं सखीव कि स्म सा तदा आश्वासनाय
देव्याहि स्वप्नस्तेह्य पदर्शितः मुनिना च तथैवोक्तं देवादेशस्तथैव च तदाश्वसहि भावी तेन चिरात्प्रियसंगमः इत्यादिभिः सखीवाक्यैः चूडामणिवशेन
च पद्मावती धृतिं बबन्ध तस्या गौपीश्रमे तस्मा विद्येव च तपस्विसंध्यमीशागिरिनगर्यापुनमन्नस्वजयंती प्रियचित्रपटं च सा तस्थौ वसन्तु तानाधितमाते
देवबुद्धिः अपि निश्चितभाविनीमितेष्वैविनयं मासम्रकृपाम्तपस्यमंत इति सा स्वमुपेत्य वारयंतो विदितार्थौ पितरौ च सैवमाह वरमंतरिदेव निर्भि-
तेमे सहसा संप्रतिष्ठापद्मुःखमाप्ते अहमत्र सुलेकथं वसेयं परमात्माहि पतिकुलांगनानां तपसा च परिरक्ष्यं गतेस्मिन्दुर्जिनेतोषमुपागतेवश

७७४

राम
२४१

संज्ञं प्रणयस्निग्धमधुरं तहृदयस्य पयाञ्चक्रे ते च संगमसंकेतं तत्कुञ्जगिरिजाश्रमे दृष्टो तस्मिन्हि तेन च तस्यै चूडामणिं ततः पारितोषिकहारं च तद्दत्तं तम
दर्शयत् ततः पद्मावती सा ताताम् आश्लिष्य कृतनिर्नीसस्वी अथ तत्पादंहिंसस्मारस्मरानलरुजं च ता वद्धाशिलायामो तेदमिव चूडामणिं च तं च क्षीपरिकरं गौरी,
कामनागामनायसा अत्रान्तरे मुनिरेदं वा तद्गौरीवनमागमत् दृष्ट्वा तेन शिष्येण स्वहृन्नाम्नातपोधनः स चात्युत्तमवाचैवं मुनिशिष्यहृत्स्वप्ते दियोद्याने हमेत
स्मिन्समाधिं विदधेक्षणं द्वारि स्थितेन प्रवेशो त्वनदेयः कस्यचित्त्वया समाप्तिसमाधिस्त्वज्जपिष्यामि पार्वती इत्युक्त्वा मुनिरुद्याने द्वारे शिष्यं निवेश्य तं अथ
सोऽपारिजातस्य समसमाधिमसेवत समाधेतस्थितः ततः शान्तविवेशाचिंतुमविका न च ततः स शिष्यस्य जगाद द्वारवर्तिनः तावत्तत्रापयो मुक्ताफलकेतुः प्र
साहितः आहृत्य दिव्यं करंभसह संपतकेनसः प्रवेशोस्त्वत दुद्याने मुनिशिष्येण तेन सः मा मा गुरुः समाधौ मे स्थितोत्रेति न्यषिध्यत विलीणोभ्यन्तरे ता
तु प्रियासा स्यादिहागता मुनिस्त्वेकदेशस्था इत्यालोच्य स सोत्सुकः राजपुत्रोऽवतीर्य स मुनिशिष्यस्य हृत्कार्य विवेशाद्यो समार्गेण तदुद्याने सुहृद्यः ततः
यावत्सवीक्ष्यते तन्त्ता वन्नत्र विवेश सः गुरोः समाधिनिष्पत्तिं मुनिशिष्यो निरीक्षितुं सदृदर्श गुरुं तात्र ददर्श स वयस्यकं समुक्ताफलकेतुं तु प्रविष्टमपश्य
तं ततः स राजपुत्रं तं मुनिशिष्यो शान्तकुधा स वयस्याधिमानुष्यमस्माद्विनयाद्भज इतः समाधिमुक्षयगुरुमेपासितस्त्वया एवं सदत्तशापस्तं स प,
मेवान्वसद्गुरुः स मुक्ताफलकेतुश्च सिद्धप्राय मनोरथे शापाशनिनिपातेन विषादमगमत्परं तावत्पद्मावती सा च प्रियसंगमसोत्सुका आगाद्विहगमा
तृत्वा समनोहारिकादिका स्वयंवरागता हृष्ट्वा शापातीं तु दितिर्वसः मुखेडुःखमयी कष्टात् दृष्टा राजसुतो दधौ पश्चात्साप्युत्सुकासमदाक्षिण्यप्रदर्शय
त् पश्यत्सा दक्षिणं च वस्तु रक्षयतत्त्वमानसं ततोत्र सा राजसुता कानत्मग्रे विलोकतं किं सर्वो नागनता स्मरविन्नस्यादित्यचिन्तयत् अथ यो पागता ता च राजपु
त्रो जगादसः प्रियेमनोरथो भग्नः सिद्धो विविधितावशा तच्छ्रुत्वा हा कष्टं भग्नमिति तद्सोस संभ्रमं एकैवासत्स्वशापं तेराजसुतरे वर्णयत् ततो विविध्या
जग्मुस्ते शापशान्तुं गुरुं मुनिं देवीगृहस्थितं सवेशापान्तानुनाथितुं उपागतां स्तान्दृष्ट्वा ज्ञानी महामुनिः स मुक्ताफलकेतुं तं प्रीतिः स्वं मभा
षत मूर्खेनानेन शान्तस्त्वमपेक्षापूर्वकारिणा नतयामे कृतं किंचिदुस्थितो हंस्तुत स्ततः हेतुमात्रमिदं चात्र भवितव्यमिदं तव मानुष्ये वश्यकार्यं ते देवकार्यं हि

द.क.
पद्मा.

सेनापि समं तत्र जगाम मुना । तत्किमन्यामपश्येवमात्मानं निष्फलं सखे सुरस्त्रीनृत्तगीतादिविनोदैरपि हृद्यते नन्दनाभ्यधिके तस्मिन्नुद्याने हि मनोरमे विनाप
द्मावतीं तां तु पद्मेक्षणां तरसंभवां पद्माननां नेमे शाम्यत्ययं स्मरशरज्वरः न चैतद्दुष्करं देव कुत्र कस्यचिन्न लभे रतिं एकस्त्वत्र तु तत्प्राप्त्युपायो विद्यते मम गच्छामि
गौरीपादपतनं यत्र मे दृष्ट्या तया कटाक्षेषुभिरुन्नापहृदयं प्रियया हृते तत्राद्रिराजसुतया तत्सुतस्तस्मा मागमे तपसाराधितः शंभुरुपायं मे विधास्यति इत्यु
क्त्वा यावदुत्थातुं राजपुत्रः स रज्यति सा मनोहारिका तावत्तुष्टात्मानमदर्शयत् वयस्यवर्गं सेदिष्ट्या सिद्धं तव समीहितं पश्यैषमागता तस्याः प्रियायाः
पितुस्ते सखी तत्पार्श्वं स्थानहृष्टा हि मया चात्राविकाश्रमे इति हर्षाच्छ्रुत्वा राजपुत्रे संयमेकाब्रवीत् ततः संसक्तजेशानं द विस्मयोन्मुखसंकुलं कच्चिद्राज
सुतो वस्यांदसौ दृष्ट्वा प्रियासखी तेनापि सा प्रीतिपूर्वं तां पप्रच्छोपागतां स्म सः उपवेश्यान्तिके कान्ताशरीरकुशलं तदा अथ सा निजगादेवं मन्मथाकुशलं
शुभो तयिनाये ध्रुवं भावि सांप्रतं दुःखिता तु सा यदाप्रभृति दृष्टोऽनेऽहं तेन सा त्वया मनः ततश्चारभ्य विमना न शृणोति न पश्यति मृणालहारं दध-
ती बाला हारं विमुच्य सा लुठन्ती तु नलिनीपत्रशयनेशयनोज्झिता अथ सा हि हतयापेवं क्रियावरकथामपि इमामवस्थां सैषाद्य प्राणान्निपतनं विना इति त
स्याः सखी वस्ताम्ये वाणानि संप्रति संतापतुष्यश्रीखण्डसितानि कृतिनां वर एवं च साब्रवीन्निनामिन्दुर्हीयपदावते सा मनोहारिका पद्मावती संदेशगीत
के स नतकृतावितं मुक्ताफलकेतुर्गतव्यथः तां मनोहारिकां हर्षादभिनन्द्याभ्यभाषत अमृतेनैव वचसा तव सिक्तमिदं मम चेतनं मासीकृत त्ये
निजातागतक्लमः फलितं चाद्य मेऽस्वं मुकुन्दे यद्दहोमपि गन्धर्वराजतनया साप्येवं पक्षपातिनी किं त्वहं शङ्कुयासो त्वं कथं चिद्धितरहस्यया गिरीश
कुमारी गीतिहेतरूपं तु सा तस्मादहमुपैष्यामि तमेव गिरिजाश्रमं तत्त्वमानाय सखीं येन स्यात्संगमोद्यतो आश्वासयेच तां गत्वा कस्या इति तनितस-
र्वी इमं च परितुष्टेन वितीर्णं मे स्वयंभुवा दद्धि चूडामणिं तस्यै मद्वदुःखनिवर्हणं शङ्कास्नानो मया यं च हारस्ते पारितोषिकः इत्युक्त्वा शिरसः चूडाम-
णिं तस्यै समर्पयत् हारं च कण्ठात्तत्कण्ठे तत्र राजसुतो व्यधात् अथ प्रणम्य तं प्रीता सा मनोहारिका ततः प्रतस्थे विहगारूढा सा सखीं पद्मावतीं प्रति स
मुक्ताफलकेतुश्च प्रहर्षापहृतक्लमः सहंसपतकेन स्वं तत्पितृ प्राविशत्पुरं सापि पद्मावतीपार्श्वं प्राप्य तं सप्रपेक्षितं तं मनोहारिका चैतान्निवास स्मर-

७८७

राम
१५०

पतनेनत्वयापरित्राघ्नतास्समीभयतः स्त्रीघ्नेनहन्यमानांरक्षसिमांमकरकेतुनानकथं भुवनोद्धरणसहानांभवादृशामेवनागुकोपमः आपद्युपेक्ष्यतेय
त्सर्वेणानोजनोनुकंपापि एवंवदंत्स्वकस्मालिपत्याजाताभिवास्वपं इतिव्याहृतिसापश्चाद्वतीनांवास्तजन्तत्वो साचमुस्मित्फपवनतपस्विवाहनमास्थितसम
नोहारिकाख्यागाहिद्याधरपुरंप्रति साचपद्मावतीकिंचिदाशालस्थधृतिस्थितः गत्वीनचित्रफलकामंदिरंप्राविशत्स्मितुः तत्रदासीपरिवृताप्रविश्यनिजवा
सकं स्नात्वागौरीपतिंभक्त्याभ्यर्च्यपितावुत्तिष्ठपत् भगवस्त्रिपुलोकेषु वरिष्ठानुग्रहंविना नसिद्ध्यतीहकस्यापिवकल्पवापिवांछितं नहिद्याधरसक्रव
र्तिपुत्रंतमीप्सितं नदास्यामिपतिंचेन्मेदेहंत्यक्ष्यामितेग्रतः एवंविहितविज्ञप्तिप्रणामासुकृहस्यतां श्रुत्वासखेदमाश्चर्यपरिवारजनोवदत् नदेहनिर
पेक्षैवंकिमेवंदेविभाषसे ततोपिकिमसंप्राप्यानामात्पत्रजन्मनि तरस्यमानोस्तुचेद्धिस्तुगतोपिस्तसपमं तदेकःसोस्तुकृतीयस्त्वयाप्येवमर्थ्यते एत
त्कृत्वागुणाकृष्टाराजपुत्रीजगादसा समाश्रयःसगुणाकृष्णदेवानामेकएवयः अर्कस्तेचनमोधुन्नयेनैवेनासुरंबलं प्राणदातात्वयोस्माकंप्रार्थनीयःक
थंनसः इत्यादिब्रुवतीसोत्कातस्यैवकथयातया अतिवाहयामासेनत्रदासीजनेनसा अत्रांतरेचंद्रपुरंसामनोहारिकापितत् विद्याधरेंद्रनगरंसत्वरंप्रा
पतत्सखी गीर्वाणनगरंकृत्वायत्संतोषाद्देवाद्भुतं निर्ममेविश्वकर्मायद्रत्नमान्यंविभूषितं तत्रासंप्राप्यतेमुक्ताफलकेतुंविचिन्वती त्वरास्थानमुद्याने
सामनोहारिकागमत् अनवैमासिद्धिविभवंभास्वन्मणिमयद्रुमं एकदक्षोद्भूतानेकजातीयकुसुमोत्करं दिव्यगीतरवामिश्रशकुंतरुतसुंदरं पश्यतीतत्र
सारेमनानारत्नशिलासनं उद्यानपालैर्दृष्टाचविचित्रैःपक्षिरूपिभिः उपेत्याभ्यर्थ्यमुग्धकवचनैःप्रियवादिभिः पारिजाततरोर्मूलेनाक्षरत्नशिलातले उप
वेश्यासितेभोगेस्तस्याश्चाप्यपीयत अभिनंद्यचतांपूजांचिंतयामासतत्रसा अहोविद्याधरेंद्राणांचित्राःसिद्धिविभूतयः अचिंत्योपनमंत्येषांगेयेषामुद्यानमी
दृशं सुरस्त्रीवृंदसंगीतपतत्रिपरिचारकं इतिसंचिंत्यदृष्ट्वाचतान्वोद्यानपालकान् चिन्वतीपारिजातादितरुलवेड्डमवापसा तत्रांतःसुंदरनासिक्तरुपल्लव
स्थापितं सामुक्ताफलकेतुंतंसाकल्पकमवैक्षत गौर्याश्चमेदृष्टचरंप्रत्यभिज्ञायसाचतं पप्रपामपस्याकिमस्यास्यकृत्रस्यैवेत्यचिंतयत् तावदायासपतं
तेहिमचंदनमारुतैः सिंचंसपतनकंमुक्ताफलकेतुरुवाचतं अंगारास्तुहिनन्यस्ताऊकूलानिश्वचंदनैः मारुतेदाववह्निश्चस्मरेणसमनिश्चितं विरहातस्य

व.क.
पद्मा

हे तत्कुतो विहरन्ती तां स्वाम मनोहारिकाब्रवीत् तामेव सखि विचिन्वाना चिरंभ्रान्तास्मि तत्त्वया चित्रं किं चास्यसे दृष्टं मया चित्रमपश्यत्तं एवं तयोक्तास
ख्यो सा पद्मावत्यास्तु गद्गदं लज्जानतमुखी हसन्ती कौतुकात्तामभाषत सखि प्रागेव विदितं सर्वं ते किं नु गह्यते राजपुत्रेणानेनाहं तस्मिन्नो यान्त्रमेनदा
उद्धृतापि महाघोरराक्षसीकोपवह्नितः दुर्वारविरहज्वाले निक्षिप्तास्मि दवानले तत्र जाने कथं गच्छामि कस्यैव च क्षिपामि किं आश्रये कमुपायं वा दु
र्लभासक्तमानसा इति श्रुत्वाणनाराजपुत्री सा हसन्ती सखी [illegible] सुगोनुरूपो यस्यानेनेमनसः सखि इतरेतरशोभायै संयोगो युवयोः किल नव
चंद्रकलाशार्वजटाजुष्टयोरिव अप्रतिम्याश्चमाभूतेषु त्वं संभवती विना तस्यास्यानि तयाः किं सतनयाभूतो न लक्षितः स्त्रीयोपी छलितुं मा वं
यां दृष्ट्वा रूपलोलुभाः तस्याः त्वत्कोभवेत्तादृक् तुल्यरूपः स किं वृतः ऋषी पत्नीकवादो किं यो नाकोदंपतीसुतो अहरगण्यभीष्टे यं कावाद्यो भजते
इति तदास्वस्मि हि भावीते स एव तत्र चिरात्पतिः नतयाद्दुर्लभः कश्चित्त्वत्र सर्वे एवं दुर्लभा इत्युक्तास्तातयासख्या राजपुत्री जगाद तां सखि यद्यपिजा
नामि तथापि करवाणि किं इदं तु मेतदासक्तं चेतो नो सहते क्षणं स्यान्तु विनातं प्राणेशं क्षमते न च मन्मथः तमेव हि स्मरंत्या मे मनो निर्वाति तत्क्षणं
दह्यंते गानि संतापेनोत्क्रामंतीव चासवः एवं वदंती मोहेन मोहिता पुष्पपेलवा अंके तस्या वयस्यायाः राजपुत्री पपात सा अथांबुसेककदलीप
लवानिलवीजनैः सा शस्त्राश्वासयामास सा च वयस्या क्रमेणतां मृणालहारवलयश्रीखंडार्द्रविलेपनं नलिनीदललज्याश्च यानि सा विदधे सखी ।
लिश्वासि किं स्वत्यातनिते तं शाम्यति मे व्यथा येन शाम्यति तन्त्वे तत्कुरु शेषन छिद्रं भवेत् एवमुक्तवती मां तां वयस्यातामभाषत कुर्यां किं यत्तनामाहं
तवार्येस्मिहितन्सखि तत्कुतो सा क्रियाकृष्णा दिवराजसुताब्रवीत् नमितान्यमे कान्ते गत्वा प्रियसखिदूते नान्यथोपशमो मे स्यात् तातश्च वनकु
प्यति अस्तु ते होगता पैवमामेवोसि प्रदास्यति एवं तयोक्ता सोत्साहं वयस्या सा प्युवाच तां यद्येवं तत्प्रहरणां तं धैर्यं कार्यमिदं कियत् एषाहं सखि या
म्येव तन्नियानयनायत् तस्यैतुः त्वचरे इस चंद्रकेतोः पुराते मत्वात्ते चंद्रपुरे नामनि तनाभाव किं स्तुचा इति सा स्वासिता सख्यो नयाराजसुता
भ्यधात् तदुक्तिं पुष्पशिवः पयाभ्रगतुने भजसत्वरं ज्ञानाचयाण्लोभानां सचसप्रणयं तया मद्गिरा सखि वक्तव्यो वीरः प्राणेश्वरो मम तस्मिन्नारिज्ञा

१५२

राम
१२९

पुनःपरस्परमन्योन्यदर्शनं प्रीतंचतुष्टौतौतोषंराजाराज्ञीचजग्मतुः ऊचतुश्चनिगीर्णश्चयेनासुरवमूचपः अगस्त्येनेवजलधीराक्षसैौतस्यकेशनि
तघातन्यौरुषोत्कर्षवर्णनावाग्यथाचसः पद्मावत्याश्चजन्मालसुतरामदनानलः ततःपित्रोःसकाशात्सानिर्गताराजकन्यका सुहृत्तरत्नप्रासादमारु
रोहोत्सुकःक्षणेन ततरत्नस्थितस्तवबद्धमौक्तिकजालके मणिकुट्टिमविन्यस्तसुखशय्यावरासने चिंतितोपनमद्दिव्यनानाभोगमनोरमे स्थितासाभ्य
धिकंतेपेप्रेयाविरहवह्निना ददर्शचततःपश्चाद्धेमकमलनाचितं रत्नवापीशताकीर्णं दिव्यमुद्यानमद्भुतं दृष्ट्वाचाचिंतयच्चित्रमिदमस्तु
रोत्तमं मज्जन्मभूमेर्भुवनादेतद्वादपिसुंदरं हिमाद्रिमौलिमाणिक्यनचदृष्टमिदंमया नंदनाभ्यधिकंयत्रतुरोयवनमीदृशं तदत्रगत्वासकापशी
तलेविजनेवरं विरहानलसंतापंशमयामिमनागिमं इतिसंचिंत्यसावालाशैवेकाकिनीततः मुक्तान्तःपुरगंतुतस्थोद्यानंप्रचक्रमे पद्मागंतुम
शाक्तासातत्वविभूतेतत्पश्चियेते पक्षिभिर्वाहनीभूयतदुद्यानमनीयत तत्रांतःकदलीखंडगृहेतुपद्मास्तरोपरि उपाविशच्छ्रूयमाणेदिव्यगेयादिनिःस्व
ने नचसाचरतिस्थेमेनतस्याःप्राप्यातिस्मरः विनाप्रियेणकामाग्निःप्रत्युतावर्धताधिकं ततोदिदृक्षुश्चित्रस्थमपितंप्रियमुत्सुका साग्रहीच्चित्रफलकंवर्ण
यंतीस्वसिद्धितः सुहृद्वितीयथातापिनेष्टयन्सदृशेपुनः तस्मालिखपंसदृशंयावत्पाणिरहकंथ तथाप्यात्मविनोदार्थमालिख्यामियथातथा इतिसं
चिंत्यफलकेसानंदयितमालिखत् तावत्तस्यास्तमुद्देशमाययौविश्वतीसखी सामनोहारिकानामतद्दर्शनविकला सातामेकाकिनींतत्रराजसुतोल्लता
गृहे सचित्रफलकामुत्कामपश्यन्स्थितस्थिता पश्यामितावत्किमियंकरोत्यत्रमिहकिका इतिसंचिंत्यतस्याच्छन्नसातत्रतत्सखी तावत्सापित
सुहृदश्चित्रामिलिखितंप्रियं पद्मावतीजगादेवमुदश्रुनयनोत्पला दुर्जयानस्तुराकृतायेनेंद्रोरक्षितस्त्वया आलापमात्रेणसमाकृष्यमाणांचरक्षसि
कल्पद्रुमोपिधात्रातेसुगतोप्यदयालुना आपातिमंदपुण्यस्यसुवर्णमपिचाश्मता स्मरज्वरानभिज्ञस्त्वंनूनंवेत्सिनमद्व्यथां देयाजितस्त्वमेधुनास्तौ
किंकरोतितेकिंवावच्मिविधिर्वामोममयेनास्तुणादृशौ पिदधत्रेछन्तिप्राप्यचित्रेपितवदर्शनं इत्युक्त्वाराजतनयासासाश्रावर्तततरोदितुं छिन्नहारगलत्स्थू
लमुक्ताभैरश्रुविंदुभिः तत्क्षणेनाभ्युपासर्पत्सामनोहारिकासखी साप्याश्वास्यतांचित्रेराजपुत्रीजगादतां इयश्चिरं ··· दृष्ट्वातेसखिकुत्रस्थितास्य

बभूव च महोत्सवः आगच्छंश्च पुरस्तत्र स्वयं चात्र प्रजापतिः चूडारत्नेनमं मुक्तावलकेनाबबंध च इंद्रोपितत्पुत्रस्य नवरत्नप्रदायिनः हारं स्वकंठ
तः कंठेस्य प्राहृदि जयशोभिनः सम्पुपावेशयत्तं च निजासनसमासने आनंदघूर्णत्तं वीणाकिं वितीर्णविविधाशिषं विद्युद्ध्वजासुरवरं प्रतीहारं विसृज्य
च ततोस्मै दास्यत्तत्रवसरे स्त्रीचक्रे स्वयुगाधिपं ततोस्मै राजपुत्राय गंधर्वी पद्मशेखरः दिग्भुः पद्मावतीं पाणुः ताहुतं स्तु त्वैमैक्षत सच ज्ञातान्नयो धातागं
धर्वेंद्रमुवाच तं कार्यशेषोस्ति कश्चिन्नहि प्रहत्तमनागिति ततो हाहाहूहूः गीतैः स्वनितादातुनादितैः रंभादिनृत्तैस्तत्राभूदिंद्रस्य विजयोत्सवः
दृष्टोत्सवप्रसादे च यातेधातरि वृद्धहा तस्मात्प्यलोकपालादीन्स्वं स्वं स्थाने विसृष्टवान् विससर्ज च गंधर्वराजानं पद्मशेखरं निजं गंधर्वनगरं संप्रा
प्तपरिच्छदं श्रीमुक्ताफलकेतुं च चंद्रकेतुं च सत्कृतौ प्राहिणोत्तुष्टस्वायस्त्वं विद्याधरे पुरं हरिः एवं संहृतविघ्नकंठहस्तवज्रविद्याधरराजका
पुयानः जनकानुगतः स्वराजधानीमथ मुक्ताफलकेतुराजगाम वररत्नचिता च सानंदानीध्वजपटांशुकमालिनी प्रहृष्टा विबभौ नगरी चिरा
गते स्मिन्निपुत्रे जयभाजि राजपुत्रे सचस पदि पिता स्वचंद्रकेतुः पुरि परितोषितमत्यबंधुवर्गः जलमिव जलदो वसु प्रवर्षन्नुतविजयोत्सवमूर्जितं
ततान सच मुक्ताफलकेतु रिहद्व्यंदमनकीर्तिमपि लब्ध्वा पद्मावतीं विना नां न रतिं लेभे निजगुभोगेषु स यतनकाव्येन पुरः शवादे शादिशं सितनास्त्वा
श्वास्यमानचित्तः कृच्छ्रेण सतां मयतात्मनयन ॥ इति श्रीमहसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे पद्मावतीलंबके तृतीयस्तरंगः॥ अत्रांतरे स गंध
र्वराजः स्वनगरं पुनः प्रविश्य विततस्रजं दुत्सवः पद्मशेखरः तत्रापाशं सपातत्रतपसं गिरिजाश्रमे दुहिताभार्यापुत्रोस्य पद्मावतीमानाययत्सु
तां उपागतां च तपसा विरहेण च तां कृशां तत्पादपतितां सोजगादाशिषं ददन् मत्स्नेमदर्थं विहितस्तपसे प्रोषितं तत्त्वया तद्विद्याधरराजेंद्रसुतं
विघ्नहंतारं जगत्करणे जयिनं त्वादिष्टं शंभुना स्वयं श्रीमुक्ताफलकेतुं त्वं शीघ्रं पतिमवाप्नुहि इति पित्रोदिता यावदास्ते तावत्ततानना राजा
नमाहृतं तस्मात्ता नावत्तुवलयावली कर्पसताहृगतुरस्त्रिलोकाभयदायिना तेनार्यपुत्रविहितो राजपुत्रेण सगुणः नत्कृतावर्णपामासस राज्ञा
तस्य विक्रमं राजपुत्रस्य तं तस्मै सदेवासुरसंगमे ततः पद्मावती सख्या सा मनोहारिकाख्यया नदीपारातसीगुम्मवधलीलाप्यकतेन ततस्तस्य

२०७१

नः तदिमं रथमारुह्य शीघ्रमागम्यतामिति ततः पद्मावतीप्रेमबद्धोऽपि गुरुकार्यतः स तं ताभ्यां सहाध्यास्त चैवीरं इन्द्रसुतो रथं बद्धायुधः शक्रप्रहितं दिव्यं कवचमामुसः प्रतस्थे वलितग्रीवं पश्यन्त्या पद्मावत्या युक्तः पद्मावती च निर्वर्ण्य सा तमादृष्टिगोचरं एकपाणितलाधानकृतनेत्रवसौ हृदय तमेव चिन्तयन्ती च स्नानाभ्यंगादिविकाहरौ तस्याम्भसि तत्रैव तेनैव कूपसेतपः सोऽपि तद्दर्शनोत्कण्ठो मुक्ताफलकेतुर्विचिन्तयन् मंगल्यविजयाशंसि प्राप देवासुराहवं दृष्ट्वा च तं सुसन्नद्धससैन्यं वीरमागतं तमेव प्रतिसर्वेऽपि तेऽभ्यधावन्महासुराः तेषां च शरवर्षेणाशितेभिः शकलीकृतं पूर्वरणस्त्वारम्भे चक्रादिदेवतावलिं हन्यमानं बलं तेन तन्मुक्ताफलकेतुना दृष्ट्वा विद्युद्ध्वजः क्रोधादधावत्तं प्रतिस्वयं स चापतत्तत्रैव घोरैर्दैत्यो पत्त्रेन पातितः ततस्तमेवाभ्यधावत् स सर्वं तत्सैन्यमासुरं तद्दृष्ट्वा सुरगन्धर्वविद्याधरसुरान्वितः अभिदुद्राव तद्धतसैन्यं सपदि वासवः ततः पतदिक्षुप्रासखड्गतोमरपट्टिश उद्भूतसुमुलं युद्धं निहितासंख्यसैनिकं रक्तास्रुकायमकरादन्तिमौक्तिकवालुकाः प्रवीरमुण्डपाषाणप्रवाहरुधिरापगा शोणितासवमज्जानां भूतानामाशिषाशिनां सोऽभूद्रणोत्सवप्रीतैककबन्धस्सहनृत्यतो तस्मिन्नपश्यद्दैत्यानां देवानां चाहवार्णवे महोर्मिचापलाशघादितः क्षणमितः क्षणं चतुर्विंशतिमेवं च युद्धमासीद्दिनानि तत् प्रेक्ष्यमाणं विमानस्थैः शर्वशौरिपितामहैः पंचविंशे दिने क्षीणप्राययोः सैन्ययोर्द्वयोः प्रधानद्वन्द्वयुद्धे प्रवृत्ते च तत्संगरे श्रीमुक्ताफलकेतोश्च तस्य विद्युद्ध्वजस्य च द्वन्द्वयुद्धं प्रववृते तस्य स्थिरदस्ययोः तमोऽस्त्रं भास्करास्त्रेण आग्नेयास्त्रेण च शैशिरं कुलिशास्त्रेण शैलास्त्रं नागास्त्रं गारुडेन च निवार्य तस्य यन्तारं वारणं चासुरस्य सः एकैकेनेषुणा मुक्ताफलकेतुरपातयत् आरूढस्य रथं तस्य सारथिं तुरगाश्चपत् सोऽवधीत्तद्दैत्यो विद्युद्ध्वजो मायामाश्रित्यपतत् अदृश्यः सर्वसैन्येन द्यामारुह्य ववर्ष सः शिलाः शस्त्राणि विविधान्यभितः सुरवाहिनी अभेद्यशरजालं च यन्मुक्ताफलकेतुना अदृश्यमानदैत्यो द्रदाहानलदृष्टिभिः अथाभिमंत्र्य ब्रह्मास्त्रं सानुगं तमरिं प्रति विपक्षक्षयक्षमं मुक्ताफलकेतुर्मुमोच सः तेनास्त्रेण सदैत्योऽपि निहतो गतजीवितः निपपात नभोमध्याद्विद्युद्ध्वजमहासुरः शेषाः पलायन्त जग्मुश्च विद्युद्ध्वजसुतादयः वज्रदंष्ट्रादिसहिता रसातलं तलं भयात् देवाश्च नादानुपरं जगदुः साधु साध्विति श्रीमुक्ताफलकेतुं च पुष्पवर्षैरपूजयत् ततः शान्तो हते शत्रौ शक्रः प्राप्तराज्यस्त्रिविष्टपं प्राविशत्त्रिषु लोकेषु

मृ·क·
पद्मा·

च्छन्नं प्रभासुरैः तन्मुखालोकनोत्सर्पत्कान्तिविकुरितैरिव तत्रावतीर्य कमलान्यविचित्यार्चनाय सा तस्मिंश्च गंधर्वसुता स्नानं यावच्चिकीर्षति तावद्दैवात्
रणं रक्षः स्नानिषण्णधियं श्रुत्वा धावत्स तेन हि राक्षसेनागतेन यथा दंष्ट्राघोरमुखेनाहार्त ज्वालापिंगोर्ध्वमूर्धजे धूमश्याममहाकाये लंबोदरपयोधरे
ताभ्यां हृष्ट्वा गंधर्वराजपुत्री निपत्य सा नक्तंचरीभ्यां जगृहे निमेषेण गगनोन्मुखं तद्विमानाधिदेवश्च राक्षसौ यावद्देवते तृणीकृत्य तावदाक्रंदनस्याः
परिकरः तावद्देवीगृहान्मुक्ताफलकेतुः कृतार्चनः सन्निर्गतः श्रुत्वाकुहुस्तमेभ्यो दूरमागमत् स दृष्ट्वा राक्षसीयुग्मगृहीतां तां लसद्युतिं कालमेघा
वलीमध्यगतां सौदामिनीमिव पद्मावतीं प्रधाव्यैव महावीरोऽमोचयत् क्षिप्ताविचेतनेनैव सौ राक्षस्यौ तेन ताडिते ददर्श तां चलावर्तपरसन्निर्झर
वाहिनीं त्रिवलीलहरीहारिमध्यभागोपशोभिनीं त्वद्वपूर्णतासप्राप्तकौशलोत्कर्षशालिना धात्रा समग्रसौंदर्यसारसंपादितामिव दृष्ट्वा च तां सकं
दर्पमोहमपरितेंद्रियः धीरोऽपि तत्क्षणं तस्थौ विन्यस्त इव निश्चलः राक्षसीसंभ्रमेणाते समाश्वास्य क्षणादिव पद्मावत्यपि तं मुक्ताफलकेतुं ददर्श
सा जगत्त्रयोन्माथाकारं स्त्रीजनानंददायिनं एकीकृत्येंदुकंदर्पौ विधिनेव विनिर्मितं ततो लज्जानतमुखी सखीं स्वैरमभाषत भद्रमस्मात्त्वया भीतः परत्रा
णपः स्थितः एवं वदंत्यां तस्यां च सा मुक्ताफलकेतुना बालाकिमियमाहेति तेनापृष्टा तत्सखी गंधर्वाधिपतेरेषा साप्युवाच सुकन्येयं दत्ताशीःगण
दस्यते पद्मपुत्रकषोपानाद्भजामदन्निवक्किमां तच्छ्रुत्वा संभ्रमान्मुक्ताफलकेतुरुवाच तां केयं कस्य सुता दत्ता केनाशीःशुभकर्मणा इति पृष्टा च सा तेन तं
हृष्यंतमब्रवीत् इयं पद्मावती नाम कन्या सुभग नः सखी गंधर्वाधिपतेः पद्मशेखरस्यात्मसंभवा आदिष्टोऽस्याः पतिर्मुक्ताफलकेतुश्च शंभुना पुत्रो
विद्याधरेंद्रस्य चंद्रकेतोर्जगत्प्रियः सहायो देवराजस्य विद्युद्ध्वजविनाशकृत् कांक्षती विजयं तस्य भर्तुः सख्यपि तुष्टया गौर्यायतनमप्येतन्ततो भूमिमुपा
गता श्रुत्वैतद्राजपुत्री तां चंद्रकेतुसुतानुगाः दिष्ट्या देवि स एवायं तव भर्तेत्यनंदयत् ततोऽन्योन्यपरिज्ञानहर्षशालिनि जातास्मिन् युक्ते तदत्रमागते स्मितौ
कुमारीवरावुभौ यावज्जानात्यस्य संप्रेमतिर्यगधावलोकितैः निष्टतस्तत्र तौ तावच्छुश्रुवे तिर्यनिःस्वनः ततश्च ददृशे सैन्यं वायुयुक्तोरपस्थितः चंद्रकेतुः
प्रतीहारस्तत्त्वरितागतः सोऽवतीर्य प्रतीहारो विनयात्त्यक्तवाहनो उपगम्यैव तं मुक्ताफलकेतुमवोचत तां तामाकृपतिदेवेंद्रः पिता चाहव भूमि·

श्वा·

राम
१३२

७८०

सुरेभमुख्यो शक्रः शचीरचितमांगलिकः प्रतस्थे इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे पद्मावतीलंबके द्वितीयस्तरंगः ॥ ततस्त्रिविष्टपं प्रा
प्य सशक्रः पर्यवेष्टयत् हरानुग्रहसोत्साहैर्लब्धकालबलैर्बलैः तद्दृष्ट्वा निर्ययौ विद्युद्ध्वजः सन्नद्धसैनिकः प्रावर्तन्तानिमित्तानि तस्य निर्गच्छतस्तदा ध्व
जेषु विद्युतः पेतुः श्येनगृध्रास्तस्योपरि अभूज्ज्वलन्महाकाशात्येशिवेश्चारुतवच्छिवाः तोऽस्यारिष्टान्यगणयन्निरगाद्दिवमासुरः देवासुराणां च ततः प्रावर्त
त महाहवः मुक्ताफलकेतुः किं नाद्याप्येतीति वज्रिणा पृष्टोऽत्र चंद्रकेतुस्तं वेचारं दूवाजितपन् विस्मृतं वरयानस्य नोक्तमागच्छता मया सन्नद्
ध्याश्च पश्चादागच्छत्येव स तत्र एतच्छ्रुत्वा स देवेंद्रश्चतुरं वायुसारथिं मुक्ताफलकेतुमानेतुं प्राहिणोद्द्रुतं पिता च तत्समं तस्य चन्द्रकेतुः स सै
निकं आक्लानाय प्रतीहारं विससर्ज यानुगं मुक्ताफलकेतुश्च श्रुत्वादेश्माहवे गतं पितरं सानुगो गंतुं तत्रैवाभ्युदितोऽभवत् ततो जयगजारूढो
जननीकृतमंगलः वायुलोकाद्रुद्रचलन्सविभूत्यज्ञानमैश्वरं प्रस्थितस्यापतत्तस्य पुष्पवृष्टिर्नभस्तलात् देवाश्च दुंदुभीन्नेदुर्वायवश्च ववुः शि
वाः मिलिताः परिवव्रुश्च तं ते देवगणास्ततः असपेलाय्यपक्षत्रायेविद्युद्ध्वजमभीतितः तेन सैन्येन महता सह गच्छन्ददर्श सः मार्गे मेघवनं नाम पा
र्वत्यायतनं महत् तदंतस्से च पद्मनागगजादवावतीर्य सः आहृत्य दिव्यपुष्पाणि देवीं प्रावर्ततार्चितुं अत्रांतरे च गंधर्वपतेः सा प्राप्तयौवना पद्मावती
सुता पद्मशेखरस्य सती दत्ता भर्तुः संग्रामयातस्य श्रेयोर्थं तपसि स्थिता मातरं स्वामनुज्ञाप्य विमानेनेंदुलोकतः शिवार्थिनी पितुः सख्येश्वरस्याभीमि
तस्य च तदेव तपसे दिव्यं गौर्यायतनमाययौ वरो नाद्यापि तेन कश्चिन्निश्चितो यो युधिस्थितः पितुः श्रेयोनिमित्तं च मातानेसंश्रितातपः किं तु कन्यात
पः कस्य कृते सा त्वं चिकीर्षसि इत्युक्ता पृच्छताऽसख्यौ सा पद्मावत्यब्रवीदिदं पितैव सात्विककन्यानां दैवतं सर्वसिद्धिकृत् वरोऽप्यनन्यसामान्यगुणोऽनिश्चित ए
व मे विद्युद्ध्वजं निहंतुं यो ज्ञातो विद्याधरेंद्रतः मुक्ताफलकेतुमेवादिष्टः शंभुना पतिः एतन्मया वा पृष्टस्य तातस्यैव तु रवाक्कृते स च यास्यति पा
तो वा संग्राममवरो ध्रुवं अतो भगवतीं गौरीं तपसाराधयाम्यहं विजयाकांक्षिणी तस्य पत्युस्तातस्य चोभयोः एवं वदंती ता राजपुत्री सा हस्ससासखी भा
विन्यर्थे पितह्योंपद्मावतसापस्त्वोचितः तत्राभिलषितं सिद्ध्यतीति सख्यानयोदिता सा गौर्यायतनाभ्यर्णे मध्याप्राप महत्सरः उत्फुल्लैः स्वर्णकमलैः प्रति

सुरं नाम्ना च विद्युद्ध्वजं मुक्ताफलकेतुर्हि हन्ता तं इत्युक्त्वा चंद्रकेतुं सा सोत्सवा विरराम वाक् पपानतु प्रहृष्टिस्त्रत्तानार्थः पद्मशेखरः शक्रश्चाथ यथागतं ये च तत्र स्थितासुराः हरप्रसादजं ज्ञानमाचक्षाणाः परस्परं अनुभूय प्रमोदं ते स्वस्थानान्येव शिश्रियुः स मुक्ताफलकेतुश्च सर्वसंस्कारसंस्कृतः सहानंदेन देवानां क्रमाद्वृद्धिमुपागमत् अथ तस्मिन्दिने कन्यापुज्ञान्यन्नेरंनतरं गंधर्वाधिपतेः पद्मशेखरस्याप्यजायत गंधर्वेंद्रसुतेयं भार्या विद्युद्ध्वजद्विषः विद्याधरपतेः पद्मावती नाम भविष्यति इति तस्यां च जातायां गगनादुदगाद्वचः ततः पद्मावती सा च क्रमात्कन्या व्यवर्धत सुधांशुलोकसंभूतिसंकालेनतरंगिणा अमृतेनेव लावण्यविसरेण विराजिता सोपि बालोभवन्मुक्ताफलकेतुर्महामतिः व्रतोपवासादि तपश्चक्रे शिवमयः सदा एकदा ध्याननिष्ठं तं द्वादशाहमुपोषितं प्रत्यक्षीभूय भगवाञ्जगाद गिरिजापतिः तुष्टोस्मि तेन याभक्त्या मत्प्रसादेन तत्रैव भुवि भविष्यंत्यस्त्राणि विद्याः सर्वाः कलास्तथा अपराजितसंज्ञं च खड्गमेतं गृहाण मे कर्तासि येन साम्राज्यं विपक्षैरपराजितः इत्युक्त्वा स विभुस्तस्मै खड्गं दत्त्वा तिरोदधे स चाभ्युवराजोभून्महासत्वबलविक्रमः अथ तत्रैकदा चित्स विद्युद्ध्वजमहासुरः त्रिदिवस्याजलक्रीडां चक्रे द्युसरिदंभसि स ददर्श जलं तस्याः कपिलं पुष्परेणुभिः मदगंधानुविद्धं च वीचिविक्षोभितं वहन् ततो भुजमदाध्मातः स जगाद निजानुजान् ममाप्युपरि कः क्रीडत्यंभोभिर्यात पश्यत तत्क्रुत्वोपरि यातास्ते पश्यंति स्मासुरा जले क्रीडंतं वृषभं शार्वं सह शाक्रेण दंतिना आगत्य च तमूचुस्ते दैत्येंद्रं देव शांभवाः उपर्यत्र वृषः क्रीडत्यैरावणयुतोंभसि तन्मास्यैरावणमदव्यामिश्रितमिदं पयः श्रुत्वैतं गणपस्त्रावंमदात्तु क्रोध सोसुरः स दुष्कृतपरीपाकमूढोभ्यात्तुवावसः याता नयत तौ बद्धा वृषभैरावणाविति ततो गत्वा जिघृक्षंति यावत्तौ ते किलासुराः तावज्जघ्नतुः क्रुद्धौ तौ प्रधाव्य वृषभद्विपौ हतशेषाश्च जगदुस्तद्विद्युद्ध्वजाय तत् स क्रुद्धः प्राहिणोत्तौ प्रत्यासुरं सुमहद्बलं मथितानच्छतंस्तैन्यपापपाकगतक्षयं दृष्टो हरांतिकं प्रापादिंद्रमैरावणोभ्यगात् इंद्रोपि तस्य दितिजस्याविचेष्टितं तदैरावणानुचररक्षिगणान्निशम्य संप्राप्तनाशमथंतमसमन्यनारिं गौरीपतेर्भगवतोपि कृतावमानं आवेद्य तत्कमलजाय ततः समेत्य विद्याधरादिसहितः सह देवसैन्यैः हंतुं रिपुं तमधिरूढ

७८७

र्षिवंदितास्त्वाचयपोधिनमुपाविशन् भगवन्सहस्रशालादेवास्तैतेत्यजिह्मपन् ऊचुःलं किमिवास्माकं देवविघ्नहृज्जेसति जानात्येव हि तत्त्वं वै देवोप्ते
ननःकृतं तदर्थमागमोयंनस्तद्देवोवेधानःपरं एवमुक्तवतोदेवान्तानुवाचजनार्दनः किंनजानामियद्ग्राम्यास्थितिस्तेनासुरेणमे किंतुस्वयंयदीश
नकृतेत्रिपुरघातिना तन्नैवान्यथाकर्तुं शक्यतेनपुनर्मया ततएवचतस्यस्यात्त्वपायदैत्यस्यपापमतेः तदर्थंयदिवानहोवच्चमुपायंनिशाम्यतां श्व
स्तिमाहेश्वरंक्षेत्रंदिव्यंसिद्धेश्वराभिधं तत्रसंस्थापनेदेवोनित्यंसन्निहितोहरः एतच्चदर्शितंज्वालालिंगरूपःसएवमे पूर्वंप्रजापतेस्स्वप्रायहस्यम
वदद्विभुः तदेवतत्रतंगत्वातपसाप्रार्थयामहे सएवोपद्रवमिमंजगतांशामयिष्यति इत्यादिष्टवतातेनदेवेनसहविष्णुना तेतार्क्ष्यहंसयानाभ्यां
सर्वेसिद्धेश्वरंययुः अत्रसंसत्सुजरामस्तुरोगःसौख्यैकधामनि हेमरत्नमयायत्रसुरगपक्षिद्रुमाअपि नत्रोतदर्शितात्मीयमूर्तिर्भेदंक्षणेक्षणे सर्वे
त्रिनेत्रंपंचलिंगमभ्यर्च्यशूलिनः तस्याग्रेस्तेहरिर्ब्रह्मादेवेंद्रोदिविषद्गुरुः तेपिरेहरमुद्दिश्यचत्वारोदुःसहंतपः अज्ञातेस्वनीवेणतपसातोषितः
चंद्रकेतोर्वरंतस्यविद्याधरपतेरदात् उन्निद्रोत्यस्यतेराज्ञन्महावीरःसतेसुतः विघ्नहृज्जयःसमरेयुष्मच्छत्रुंहनिष्यति शापावतीर्णोमानुष्येकृता
मरहितस्त्वपः गंधर्वराजदुहितुःपश्चात्त्वत्तस्तपोबलात् पुनःस्वपदमासाद्यतयैवसहभार्यया सर्वविद्याधरैश्वर्यंदशकल्पान्करिष्यति इतिदत्त्वव
रैवेतिरोभूतेसभार्यकः चंद्रकेतुस्तदेवागात्स्वंभुवनंपुनः तापत्रीत्रतपस्तुष्टस्तत्रसिद्धेश्वरेपितान् नारायणादीलिंगानदृष्टोहृष्टान्हरोब्रवी
त् उन्निद्रहतालेक्षेशेनयुष्माक्षेणतोषितः विद्याधरेणहतपसाचंद्रकेतुना मदंशसंभवस्तस्यावीरःपुत्रोजनिष्यते यस्तंविघ्नहृज्जंदैत्यंहनि
ष्यत्यचिराद्रणे ततोन्यदैवकार्यार्थंमानुष्येशापतश्च्युता पद्मशेखरगंधर्वसुतातंप्राद्धरिष्यति पश्चात्वत्प्रसादात्सार्धंतपोगौयेशज्ञातपः पत्न्याप
चरस्ताश्राज्यंकृत्वामामेवचेष्यति तत्सहधर्मनागेषकामःसएवत्वः इत्युच्यतादीनुक्तानां ग्रामादर्शनेशिवः ततोहृष्टोहरिर्ब्रह्माशक्रामर
गुरुश्चतौ जग्मुःस्थानानितान्येवतेभूयोपोप्यागताः अथविद्याधरेंद्रस्यतस्यमुक्तावलीप्रिया चंद्रकेतोःसगर्भाभूत्कालेनसुषुवेसुतं प्रका
शयंतेककुभोदुराधर्षेणतेजसा तापसोपद्रवंहंतुंबालमर्कमिवोदितं जातेचतस्मिन्नित्रभारतीशुश्रुवेदिवः चंद्रकेतोसुतोयंतेहंताविघ्नहृत्ता

रु.क. नैवसतनयेददौ ततोवासवदेवेंद्रः शच्यैरावणसंगतः तदाक्षाद्दापुलोकंचजग्मुर्विद्याधरेश्वरः अथपुष्पसोमलोकंचगंधर्वपतयोययुः अन्यलोकान्ययुश्चा
पद्मा. न्येत्यक्तस्वस्वनिकेतनाः विघ्नहृज्जश्चदेवानांभूमींद्रमितदिङ्मः आक्रम्यतुभुजेराज्यंनिर्मर्यादस्त्रिविष्टपे अत्रांतरेकथासंधौवासुलोकेचिरस्थितः विद्याध
रेश्वरश्चंद्रकेतुरेवंव्यचिंतयत् स्वपदभ्रष्टानेनेहमयास्थेयंकियच्चिरं नास्तिविघ्नहृजस्यास्यपापस्यचक्रेतोत्तपःक्षयः अतंमयायत्नगतःसुदर्भेपद्मश
खरः गंधर्वेंद्रःशिवपुरंतपसेसोमलोकतः तस्यप्रसादादेवेनकृतःकिमुनदेवमहं नाद्यापिजानेतदुत्तांतस्यकर्तव्यमात्मनः इतिध्यायतियावेत्तावद्
दभ्यायपौसनं विद्याधरेंद्रंगंधर्वराजश्राप्तवरःसत्तो सतेनान्विषाविहितस्वागतस्त्वंद्रकेतुना पृष्टश्चनिजवृत्तांतंगंधर्वपतिरभ्यधात् गत्वाशिवपुरे
शंभुंतपसाहमतोषयं सचमामादिशत्तुष्टःपुत्रस्तेभवितोत्तमः पुनःप्राप्स्यसिराज्यंचकन्यांसर्वोत्तमामपि विघ्नहृज्जातकोपुत्रोयस्यादीशोभविष्यति इ
त्यादिष्टोहरेणाहंतवैतद्वक्तुमागतः गंधर्वेंद्रादितिश्रुत्वाचंद्रकेतुरुवाचसः मयापितस्यदुःखस्यशांत्यैगत्वामहेश्वरः आराध्यस्तुमयाराध्यनसंतोषि
तस्तिद्धयः इतिनिश्चित्यतपसेदिव्यक्षेत्रंसशूलिनः पुत्रावल्यासमंपत्न्याचंद्रकेतुर्जगामसः सोपित्वरंवृत्तांतमिंद्रायोक्तारिरक्षये उत्पत्तास्थाययौ
सोमभुवनंपद्मशेखरः ततःसुरपतिस्तत्रसमाधिस्थलेस्थितः ज्ञातास्यसंक्षेपश्रोरमत्सगुरुमस्मरन् संस्मृतोपस्थितंतंचशक्रःसत्कृत्यसोऽब्रवीत् त
पस्तुष्टःशिवःपद्मशेखरस्यसमादिशत् विघ्नहृजस्यहंतारंभाविजामातरंकिल तदस्यदुःखक्षतस्यातस्तावत्रःकिंतुहंचिरं निवसन्निहनिर्विसःस्वपदभ्र
ष्टःस्थितः तच्चिंतयात्रभगवत्तत्पापंशीघ्रकारिणः इतिदेवगुरुःशक्राहच अत्राजगादते कामंतस्यारिपोःप्राप्तोदुष्कृतेस्तुपसःक्षयः तस्माद्वस
तोस्माकंस्वप्रयत्नविधेरयं ततोहिब्रह्मणोदमःस्तत्पापंवदिष्यति इत्युक्तोगुरुणाशक्रस्तच्छक्तोब्रह्मणोंतिकं ययौप्रणम्यतस्मैचशशंससमनोगतं त
तःस्वपंभरवदच्चिंतेयानममापिकिं किंतुशार्वकृतंशर्वेणैवशाक्यंव्यपोहितुं सर्वदेवश्चिरंप्राप्यतदेनंनिकटंहरेः तदभिज्ञात्मनोयामःसोप्युपायं राम
वदिष्यति इतिसंमंत्र्यसब्रह्माशक्रःसुरगुरुस्तथा हंसयानमुपारुह्यस्वेनद्वीपमुपागमत् यत्रसर्वेजनाःशंखचक्रपद्मगदाधराः चतुर्भुजश्चमूर्त्तौ २३५
७४४ चचित्तेचभगवन्मयाः तत्रतेददृशुर्देवंमहारत्नगृहांतरे सवितांघ्रिकमलाश्रीशेषशय्यागतंहरिं कृतप्रणामास्तस्मैतेयथार्हंतेनसत्कृताः देव

महायुद्धं साक्षात्कंभुक्तपापयो बलीयवरमिमुक्तस्तेनदैत्येनजगादसः वध्यामहंरणेशक्रंतत्प्रसादाद्धिभोरिति उक्तिहृनविज्ञोप्यस्मिञ्जितस्यानिहतस्य वा,
नदिंद्रमेयासिरणेनन्यदेचनिवत्स्यसि इत्युक्त्वान्तर्दधेदेवः सोपिसिद्धमनोरथः मत्वाविद्युज्जिह्वः कृत्वापारणंस्वपुरंययौ ततोभिनंदितः पौरैस्तेनपित्र्यरणंमवि
ता मिलितानन्द्भते........ विधिनोत्तमं आहूयासुरसैन्यानिविद्धिनाहवसंविधिः इंद्रायप्राहिणोद्दूतंयुधिसज्जोभवेतिसः चचालचनभःसेनाना
दनिर्घोषदारितं केतुभिःछादयंस्तन्वमिष्टस्त्वांसिनामिव इंद्रोपितंलब्धवरंविज्ञायागतमाकुलः सम्मंत्र्यदेवगुरुणासुरसैन्यान्युपाक्रमत् ततोविद्यु
ज्जिह्वप्रात्तेनयोरुभयसैन्ययोः सेनापरेणाज्ञानविभागोभून्महाहवः सुबाहुप्रमुखादैत्याः सहायुधैनवायुभिः पिंगाक्षाद्याःकुबेरस्यमहामाया
दयोग्निभिः अयःकायादयःसूर्यैयैस्सिद्धैराकंपनादयः अन्येविद्याधरान्दैत्यागंधर्वायैस्ततोपरे एवमासीन्महायुद्धंतेषांवासरविंशति एकविंशेदि
नेदैत्यरभज्यंतरणेसुराः तेचभग्नाःप्रविविशुःपलाय्यातस्त्रिविष्टपं ततस्त्वैरावणारूढोनिरगाद्वासवःस्वयं परिवार्यचतंदेवसैन्यानिनिरयुःपुनः जंद्र
केतुःप्रभृतिभिःसहवद्धचरेश्वरैः ततःप्रवृत्तेसंग्रामेहन्यमानासुरामरे इंद्रमभ्याद्रवद्विद्युज्जिह्वःपितृवधक्रुधा सोस्त्राणितस्यप्रत्यस्त्रैर्दैत्येंद्रस्यप्रतिघ्न
तः विच्छेदवासवःक्रोधाद्देवराजोनुकंपः ततोमुद्गरमादायमहेश्वरवरोद्धुरः विद्युज्जिह्वस्ततस्तत्रवादयावद्वासवंप्रति उत्सृष्टंतयोर्दैत्यापादमेणव,
णस्यच आरुरोहास्तुंभाग्नेयंतारंविसमायच दरोचदेवराजायप्रत्यक्तमुद्गरेणसः देवराजस्वमुसलेनाशुप्रतिजघानतं विद्युज्जिह्वोपिभूयस्तंमुद्गरेण
जघानयत् ततदिंद्रःसोपतद्वायुरस्यसोपरिमूर्छितः वायुर्मनोजवेनेंद्रंतस्यानान्यतोहरत् विद्युज्जिह्वोस्यपश्चाद्द्रुतंजपापतद्भुवि अकालायरणा
दिंद्रमपसार्यतद्रूतं इतितत्क्षणमाकाशात्स्थाचारसरस्वती ततोपसारितेशक्रेवायुनारथवेगतः विद्युज्जिह्वोरथारूढोयावत्तमनुधावति तावद्देणव
णःक्रुद्धोधावितेवनिरंकुशः मग्नान्विद्राव्यसैन्यानियतःशक्रस्ततोययौ ततोसुरकारणंदेवसैन्येपीडमनुद्रुते निनायमहसासुवनेभीतांस्तद्रखदःशची
अथविद्युज्जिह्वःप्राप्यजयंशून्याममरावतीं नंदद्भिःसहितःसैन्यैःप्रविवेशामरावतीं इंद्रोपिलब्धसंज्ञःसन्नकालेवीक्ष्यसंप्रति तरेवब्रह्मभवनेसहसर्वामरै
र्गतः संप्रत्यसौहरवरप्रभावोनास्त्युचेष्टयाः प्राप्तासितस्यपदंभ्रंश्यइत्याप्तास्यपितामहः स्वसमाधिस्थलंनामनस्यसर्वसुखावहं अहंलोकेकरेप्रास्यंस्या

उ.ख. त्कामयपौत्रस्त्रासदैत्यश्चागमद्गृहं ततस्तद्दुत्तवाक्यानैः सर्वैः समस्तबलैः सह विद्युद्ध्वजसमंपित्राप्रायाच्छक्रजिगीषया शक्रस्तस्यागमंश्रुत्वा कृतरक्ष
पद्मा. स्त्रिविष्टपं साध्याविद्याधरैर्देवैस्सहितश्चन्द्रकेतुना पद्मकेसरसंज्ञेन गंधर्वाधीश्वरेण च सदेवलोकपालोग्रे युयुत्सुस्तस्यनिर्ययौ प्रापविद्युद्ध्वजश्चा
त्रबलेनाक्रान्दिनोवरः तत्ररुद्रादयश्चैव तमाहवंद्रष्टुमाययुः ततः प्रववृतेयुद्धं तयोरुभयसैन्ययोः परस्परास्त्रसंपातनिरुद्धान्धकारिते अमर्षवा
तस्तुभितोवाहिनीशतनिर्भरः लुठद्वाजिगजग्राहो रुधिरसरणार्णवः हृद्बुद्बुदेवानां तुप्रववृते खयासुरैः शक्रंविद्ध्वाथभोम्भागाद्विद्युद्ध्वजपिता
क्रुधा अस्तुशस्त्रपुंखेन शाणे तेनामरद्विषा शक्राभिभूयमानोपतस्मैवज्रमथासृजत् वज्राहतः सदैत्योत्रपपातगतजीवितः विद्युद्ध्वजोप
तत्क्रोधादभ्यधावच्छक्रंतु अप्राप्यसंशापचासौ तस्मैब्रह्मास्त्रमक्षिपत् अन्येतुप्राहरन्नन्येतस्मिन्नत्रैमहासुराः सोपथ्यानेस्मरादिष्टमंत्रपा
शुपतंशस्त्रंतत् अग्रोपस्थितमभ्यर्च्य शक्रस्त्रिक्षेपशत्रुषु तेनकालाग्निनास्त्रेण दग्धन्तत्सैन्यमासुरं विद्युद्ध्वजस्तुबालत्वान्नदाहतोमूर्छितोपत
त् नहिहन्तितदस्त्रंहि बालवृद्धपराङ्मुखं ततोलब्धजयादेवाः स्वस्थानान्यखिलाययुः सोपिविद्युद्ध्वजोधस्तः सुचिराल्लब्धचेतनः शोचन्पला
यमिलितानदैत्यांश्चेच्छेषसैनिकान् जीयतोपिजिताःसोद्यब्रह्मास्त्रेप्रत्युतार्चिते तन्नस्थाप्याहवेगत्वा शक्रमासाद्यजीविते हतेपितरिकस्मामित
गतेनगरेपुनः इत्युक्त्वंततंमंत्रीवृद्धोन्तकिः सपेत्तकः अकालस्तुकृष्वस्मात्त्वमस्मदुक्तास्त्वमंपरं अस्यास्त्वासहनेशानमहास्त्रव्याहतेहितत्
तल्लब्धजयमाक्षेत्तुनाकालेशत्रुमर्हसि एवंहितस्यापचयः स्त्वनाशश्चकृतोभवेत् धीरोहिरक्षन्नात्मानंकालेप्राप्यबलंरिपोः मन्युप्रतिक्रियो
कृत्वाविमस्त्राघ्यपरोभ्रान्ते इतिवृद्धेनतेनोक्तो विद्युद्ध्वजउवाचसः तर्ह्यसहास्त्ररक्षार्थंपातयन्यमहः उतः तमेवाराधयिष्यामिगत्वासर्वेश्व
रंशिवं इत्युक्त्वानिकृतोपितान्विससर्जैवसानुगान् गत्वाचपंचभिःसार्धंवयस्यैर्दैत्यपुत्रकैः कैलासमूलेगंगायास्तीरेसोशिश्रियत्तपः घोरंप
चाग्निमध्येचग्रीष्मेतस्यासवारिणि एकंसहस्रवर्षाणांशिवध्यायीफलाशनः मूलाशनोद्वितीयेचतृतीयेवारिभोजनः वायुभक्षश्चतुर्थेतुनिरा रम
७८१ हारश्चपंचमं वरदानागतंभूयोवृषभेनेनपन्नगं दृष्ट्वावरप्रभावस्तंगम्यनामिस्तुवाचच कालनावंनमेवामंनिराहारस्थितेचने मूर्धाह्नत १३४

रेंद्रपतिना मुक्ताफलकेतुना सहायेन सच मुक्ताफलकेतुनासहायेन सचमुक्ताफलकेतुः शापहृतेमर्त्यभावमुत्तीर्य नरेन्द्रगृहाद्वापद्मावत्यावन्यास
मागमंभूपः ताहृष्टीनत्रक्षेत्रेदृष्टेन ताहरंप्रयास्यामः स्वांगतिमीदृग्विहितो देव्याः साकंसमोपि शापान्ते: इत्युक्तो दिव्याभ्यां हंसाभ्यां ब्रह्मदत्तभूमिपतिः
सद्योभून्मुक्ताफलकेतुकथाश्रवणकौतुकाक्षिप्तः ॥ इति श्रीमद्भट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे पद्मावतीलंबके प्रथमस्तरंगः १ ॥ ततः स ब्रह्मदत्त
स्तौ दिव्यहंसौ नृपोब्रवीत् कथंविद्याधरेन्द्रजं मुक्ताफलकेतुं शापान्ते शापमर्त्यतामुत्तीर्य शापपद्मावतीकथं एतत्कथयतं तावत्कतौः साप्राकृतंत
नः तच्छ्रुत्वा तत्कथामेवं तावदवर्णयतां खगौ आसीद्विद्युत्प्रभो नाम दैत्येन्द्रो देवदुर्जयः सगत्वा जाह्नवीतीरं सभार्यः पुत्रकाम्यया ब्रह्माणमाराधयि
तुं चक्रे वर्षशतं तपः तपस्तुष्टस्य सततं सुतारि ब्रह्मणो वरात् प्रापविद्युद्ध्वजंनाम त्रिदशावध्यमात्मजं सबालोपि महावीर्यो दैत्यराजः सुतो बलेः रक्ष्य
माणं चतुर्दिक्षु दृष्ट्वा स्वपुरमेकदा वयस्यमेकमप्राक्षीद्रूपमत्रेत्कुतः सर्वे येनेदं रक्ष्यते नित्यं नगरं सैनिकैरिति ततो वयस्यः सोवादीद्दानवेन्द्र
शास्त्रः प्रतिपक्षस्तदेवानां पुररक्षणसंविधिः देवेन्द्रस्य हि लक्षाणि रथानां च चतुर्दश त्रिंशल्लक्षाणि चाश्वानां पत्तीनां दशकोटयः यामे यामे
भिरक्षन्ति पुरं वारक्रमादिदं सच प्रहरवारोद्य तेषामायाति सन्निभिः तच्छ्रुत्वा सोब्रवीद्विद्युद्ध्वजो धिग्राज्यमीदृशं रक्ष्यते यत्किलान्येषां बाहुभिर्न स्वबा
हुना तत्कृताहं तपस्तीव्रं करिष्यामि तथा यथा भुजनिर्जितशक्रो मे न स्यादेषा विडंबना इत्युक्त्वैव वयस्येन वारयितुं निषिध्य सः विद्युद्ध्वजो ययौ पि
त्रोरनुक्त्वा तपसे वनं बुद्ध्वाथ पितरौ स्नेहादन्वागत्य तमूचतुः क्व बालस्त्वं क्व च तपः कष्टमात्रं च साहसं जितशत्रुं च राज्येन स्त्वं लोकेपि ततोधिक
किं वांछसि पदं तस्मान्नेशोषयन् किंतु नोपिता एवं वदंतौ पितरौ विद्युद्ध्वज उवाच सः बाल्य एवार्जयिष्यामि दिव्यास्त्राणि तपोबलात् निःशत्रु च जग
द्राज्यमेतेनैवृत्तवेश्मि किं रक्ष्यते नित्यमत्रेष्टैः सैन्यैः स्वपुरमेव यत् इत्यादि निश्चयेनोक्त्वा पितरौ च विसृज्य सः विद्युद्ध्वजो गुरुस्थो विरिंचाराधनं त
पः फलाशोम्बुभक्षस्त्वथा पत्रभुग्वर्जिताशनः त्रीणि त्रीणि क्रमात्तस्थौ दैत्यो वर्षशतानि सः ततो ब्रह्मा जगद्दाहक्षममालोक्य तत्तपः इत्यस्त्राणि ददौ
तस्मै ब्रह्मादीनि तदर्थिने ब्रह्मास्त्रमेतदन्येन नास्त्रेण प्रतिहन्यते विनापाशुपतेनेदं महास्त्रमस्मदगोचरं तदकालेन पात्रेन त्वया योज्यं फलैषिणा इत्यु

ते स धर्मबुद्धिरुवाच सः एह्यार्धं विभज्यावस्तान्दीनारान्नास्ति मे व्ययः ततः कृत्वा धर्मबुद्धिस्तां गतां भूमिं तयो नि च चखान तेनैव समं दीना
रान्यतृतान्प्रधान् संप्राप्तान यदा ते च दीनाराः स्थानकान्नके तदा स दुष्टबुद्धिस्तं धर्मबुद्धिं शठोऽब्रवीत् नीतास्ते भवता तन्मम समर्धं दीयतामि
न तेनीता मयानीतास्त्वयेत्याहतस्मि ते च सः एवं प्रवृत्ते कलहे सोऽप्रमनाताडयच्छिरः दुष्टबुद्धी राजकुलं धर्मबुद्धिं निनाय तम् ततोक्तस्व
स्वस्वपक्षोद्भावनासादितनिर्णयैः स्थापितौ वादिनौ लोकावाधुनायाधिकारिभिः यस्य मूलेन्यधीयन्त दीनारास्ते वनस्पतेः ससा
क्षीवक्ति तद्गीतास्तेनतु नाधर्मबुद्धिना इत्युवाचायतान्दुष्टबुद्धी राजाधिकारिणः प्रेक्षामस्तोहितं प्रातः इत्युक्त्वा तेपि विस्मिताः तत
स्तधर्मबुद्धिश्च दुष्टबुद्धिश्च तावुभौ दत्तप्रतिभुवौ मुक्तौ विभिन्नौ जग्मतुर्गृहं दुष्टबुद्धिश्च वल्मीकाद्दत्वार्थं पितरं रहः भवमक्ष
राभ्यां ततः स्थिता साक्षीत्यभाषत वादमित्युक्त्वं तत च नीत्वा महतिकोटरे स्थापितस्ततो नत्र गत्वा स गृहमाययौ प्रातश्च राजाधिकृतैः
सह तौभ्यां तरोरन्तिके गत्वा पृष्टस्तु कस्त्वद्दीनारान्नीतवानिति दीनारान्धर्मबुद्धिर्नीतवानिति सस्फुटम् तदुक्तं कोटरान्तस्य तताभाषतत
स्थिता न दसभाष्यमाकर्ण्य निश्चितं दुष्टबुद्धिना अन्तः स्थापितः कोपीत्युक्त्वाधिकृतैः कोटरस्त्वने अग्निनाभेद्दुर्धूमयेनाध्मातः स निःसरन् निपत्या
धोगतः क्ष्मायां दुष्टबुद्धिपिता स्मृतः तद्दृष्ट्वा च स्तद्बुद्धा च राजाधिकृतकैः सतेः दुर्गे दुष्टबुद्धिस्तान्दीनारान्धर्मबुद्धये निष्कृतहस्तजिह्वश्च
तेः स निर्वासितस्ततः दुष्टबुद्धिर्यथायोग्यो धर्मबुद्धिश्च मानितः एवमन्यायबुद्ध्या कृतं कर्माशुभं भवेत् तस्मात्तु न्याययायाउपायोद्देवता
हेः कृते यथा पूर्वं बकस्य कस्यापि जातं जातमभक्षयत् भुजगो गृहमागत्य सततेनैव कस्ततः एषोपदेशान्तेनाथ वकेनानकुलालयात् आ
हस्याहिबिलं यावन्मत्स्यमांसान्याकीर्यत निर्गत्य नकुलस्तच्च लोकं तत्तदनुसारतः दृष्ट्वाहिबिलं प्रविष्टेन सापत्यमवधीदहिम् एवमवस्तुपाय
नकार्यमन्यच्च मयोच्यते आसीत्कापि तुलाशेषः पित्र्यो यस्य वणिक्सुतः अयःपलसहस्रेण घटिता तात तुला च सः कस्यापि वणिजो हस्ते
न्यस्य देशान्तरं ययौ आगतश्च ततो यावत्तस्मान्मार्गयितुं तुलाम् आखुभिर्भक्षितासेतितावत्तेनाब्रवीद्वणिक् समसुत्स्वाड यस्तो
हृतेन जगंध तदाखुभिः इति सोपि तमाह स्म वहिः शौचं न्हमनं हृदि संप्रार्थयामास ततो वणिजोस्मान्स भोजने सोपि स्तनुषात्तेन
स्मै प्रददौ तु प्रत्यप्रत्यपद्यत ततः स स्नहमृत्वास्य वणिजः पुत्रमर्भकं स्नानं तु वणिक्सुतः प्राया हस्तामलकपात्रकम् स्नाताभिकर्तनिक्षि

वृ.क.
पु.ल
१६

पांशुसंक्रापसुहृद्गृहे एकएववयोनस्यसखीमान्वणिजोगृहम् ऽर्भकः क्वसइत्येवंपृच्छंतंवणिजंचतं श्येनेनसोर्भकोनीतः।
त्वाग्निपत्यस्तुवाचसः क्षादिनोमेवयास्तुइतिक्रुद्धेनतेनच नीतःसवणिजाराजकुलेप्याहस्मतंतथा असंभाव्यमिदंश्येनोनये
त्कथमिकार्भकम् इतिसभ्यैश्चतत्रोक्तोवणिक्पुत्रोजगादसः मूषकैर्भक्षितालौहीदेशेयत्रमहातुला तत्रात्मजमपिश्येनोनयेत्किंउ
तवर्भकं तच्छ्रुत्वाकौतुकात्पृष्टवृत्तांतस्तस्यदापिता सभ्यैस्तुलासातेनापिसस्मानीयार्पितोर्भकः इत्युपायेनघटयंत्यभीष्टंबु
द्धिशालिनः त्वयातुसाहसेनैषःसन्देहप्रमितःप्रभुः एतत्करटकाच्छ्रुत्वावादीद्दमनकोहसन् मैवंकिमुक्षयुद्धेस्तिसिंहस्यज
यसंप्रायः मत्तेभदशनाघातघनव्रणविभूषणः क्वकेसरीक्वदांतस्त्रप्रतोदक्षतविग्रहः इत्यादिजल्पतोयावज्जंबुकौतौपरस्परं
तावत्संजीवकंवृषंयुद्धेपिंगलकोवधीत् तस्मिन्हतेसकिलपिंगलकस्य तस्यपार्श्वेसमंकरटकेनमृगाधिपस्य तस्थौकृतोदम
नकोमुदितश्चिरराज्यमंत्रित्वमत्रनितिहृतेसमृवापभूयः इतिनरवाहनदत्तोनीतिंश्रुत्वाप्रीतोबुद्धिविभवसम्पन्नाम मंत्रिवरोगोमुखस्ततःकृतावि
त्रांकथांजहर्षभृशम् इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेशक्तियशोलंबकेचतुर्थस्तरंगः ४ आदितःषष्टितमः ततःशक्ति
यशाःसोत्कंगोमुखःसविनोदयन् नरवाहनदत्तंतंमंत्रीपुनरभाषत [illegible]ज्ञकथादेवत्वयाश्रुत्यकथास्मृतये मुग्धबुद्धिरभूत्कश्चि
दाढ्यस्यवणिजःसुतः जगामसवाणिज्यायैकटाहद्वीपमेकदा भांडमध्येतस्याभूत्कालागुरुसंचयः विक्रेतापरंभांडस्यनतत्रागु
रुतस्यतत् कश्चिज्जग्राहतत्रासौजनोवेत्तिनतत्रतत् काष्ठिकेभ्यस्ततोंगारान्दृष्ट्वाविक्रीणतोजनान् सकालागुरुदग्ध्वातदिंगाला।
नकरोत्ततः विक्रीयांगारमूल्येनतत्रागत्यततोगृहम् तद्देवकौशलंशंसन्सर्वलोकहास्यतां कथितोगुरुदाहोयमथश्रूयतांतिलका।
षकः बभूवकश्चिद्ग्रामीणोभ्रांतप्रायःकृषीवलः सकदाचित्तिलान्भृष्टान्भुक्त्वास्वादूनवेक्ष्यतान् भृष्टानेवावपद्भूरींस्तादृशानेव
वांछया भ्रष्टेषुतेषुजातेषुनष्टार्थेतज्जनोहसन् तिलवार्षिकउक्तोसौजलेग्निक्षेपकंस्मृतए मंदबुद्धिरभूत्कश्चित्समान्निशि
सचैकदाप्रभातेदेवतापूजांकरिष्यामीत्यचिंतयत् उपयुक्तौममस्नानधूपाद्यर्थंजलानलौ स्थापयामितदेकस्थौतौशीघ्रमा
प्नुयांयथा इत्यालोच्याम्बुकुंभांतःक्षिप्त्वाग्निंसंविवेशसः प्रातस्त्ववीक्षतेयावत्तोग्निर्नष्टमंबुच इंगालमलिनंतोयेदृष्टेतस्या

राम
१६

२२८

भवन्मुखं नाहृगेवमहासस्यलोकस्यासीन्मुनिस्मितम् अतस्त्वयापि कुंभाख्योनामिकारोपणं शृणु ॥ बभूव कश्चिन्मुनिरेको मू
र्खोमूढमतिः क्वचित् सभार्योपि चिपिटग्रामे गुरुं चोत्तुंगवासिकं दृष्ट्वा तस्य प्रभुत्वस्य नासाक्षित्वाग्रहीद्गुरोः गत्वा चेनामिकांछित्वाभा
र्यायास्तामरोपयत् गुरुनासामुखेन स्थाने च तत्राहरोहसा एवं भार्यागुरुं तेन छिन्ननासावुभौ कृतौ अधुनावनवासी च पशुपालो
निग्राम्यतो पशुपालो महामुग्धः कोप्यासीद्गुहनवान्वने तस्य धूर्तास्समाश्रित्य मित्रत्वेन हवो मिलन् तेन जगद्गुराढ्यस्य सुतानगरवा
सिनः तत्कृते याचितास्माभिस्साच मित्राप्रतिश्रुता तत्कृतासेर्द्दोन्नु दुस्तेभ्योर्पितं चैतेन ततः विवाहस्तत्र संपन्नस्तत्सुतस्य दिनैर्ग
तैः ततः स सुतरां तु दुस्तेभ्यो भूरि धनं ददौ दिनेषु तेषु वदंति स्म पुत्रो जातस्तवेति ते ततः तेन सर्वं च मूढस्तेभ्यः समर्पितः पुत्रप्रसु
न्मुकोस्मीति शरीरेश्चापरेहनि हर्षाद् ततो लोकस्स हास्य धूर्तैः सर्वं चि पशुभ्य इव संक्रामज सापशुपालकः पशुपालश्चतद्
वस्मृत्वलंकारलंबकम् ग्राम्यः कश्चित्स वनभूमिं प्रपालकरणे महः पात्र वीजऊलाश्चौरैर्नीतात्त्रनिवेशितम् तद्गृहीत्वास तत्रैवभा
र्यां तेन विभूषयत् ववधमे स्वलाभूर्ज्झिहारं च जघनस्थले नूपुरौ करयोस्तस्याः कर्णयोरपि कंकणौ हसद्भिः स्वापि तं लोकैस्तु हारा-
जाजहार तत् तस्मात्स्वाभरणं तेन पशुप्रायं मुमोच सः उक्तो लेकरणी देन वचस्यात्र तूलिकाम् मूर्खः कश्चिन्मुमांस्तूलविक्रयाय
पणं ययौ अशुद्धमिति तन्नस्य न जग्राह तत्र कश्चन तावद्ददर्श तत्राग्नौ हेमनिर्दोष शोधितं स्वर्णकारेण विक्रीतं गृहीतं ग्राहकेण च तच्च
त्वापि च तत्तूलं निक्षिप्याग्नौ धिया तु जडः अग्नौ चिक्षेप दग्धापि तस्मिंल्लोकोजहास तम् अतो यं तूलिकोदेव स्त्वं जरिकेदकं शृणु केचि
न्मूर्खास्समाहूय नियोज्यं ताधिकारिभिः प्राप्य राज्यकुलादिष्ट खर्जूरानयनं प्रति एकास्तु खर्जूरी पतितास्ततः खर्जूरी-
तत्र खर्जूरीः सर्वा ग्रामस्थकैश्छिन्नत् पतितास्तास्सकलिताः शेष खर्जूरसंचयम् उत्पाट्यापयामासुर्नैवेधासि निःस्मृतं तत्स्थाने-
न खर्जूराश्चाहृता नोपरेणाते खर्जूरीच्छेदनेन तु ह्यराज्ञा प्रस्तुत दंडिताः उक्तः खर्जूरहासोयं निधानलोकनमुच्यते निधानदर्शिकेनापि-
कोप्याजह्रे महीभुजा मार्गात्स्वापि पलाय्यायामिति राजकुंभत्रिणा नेत्रे तस्योद्धृत्यापनीतं निधानस्यानदर्शिनः मूलक्षणान्यपशंपत

गत्वा वणिग्गतोसमम् अधं दृष्ट्वा च तन्मंत्री जहसे स जडो जनैः निधानालोचनेस्कृता भूयतो लवणाशनम् बभूव गक्ष ग्रामवासी कोपिज
डः पुमान् समं मित्रेण गृहं ज्ञातुर्नीतो नगरवासिना भोजितो लवणास्वाद्वन्यन्नानि व्यंजनानि च केनेयं स्वादुता त्वोदेरित्य पृष्टस्तत्र तामाहरः प्राधान्या
ल्लवणेनेति तेनोचे सुहृदा तदा तदेवं तर्हि भोक्तव्यमित्युक्त्वा लवणस्य सः पिष्टस्य मुष्टिमादाय प्रक्षिप्याभक्षयन्मुखे तच्चूर्णेन सडुर्डुहेरौष्टो
श्मश्रूणि चालिपत् हसतस्तु जनस्यात्र मुखं धवलतां ययौ लवणाशी श्रुतो देवतयायं दोहकं शृणु ग्राम्यः कश्चिदभून्मुग्धो गौरेका तस्य चा
भवत् सा च तस्यान्वहं धेनुः पयः पलशतं ददौ कदाचिच्चाभवत्तस्य प्रत्यासन्नः किलोत्सवः एकवारं ग्रहीष्यामि पयोस्याः प्राज्यमुत्सवे इति मूर्खः
स नैवैतां मासमात्रं दुदोह गां प्राप्तोत्सवश्च यावत्तां दोग्धि तावत्पयोखिलम् तजस्याक्षिन्नमच्छिन्नं लोकस्य हसितं तमभूत् श्रुतो गोद
हको मूर्खः श्रूयतामपराविमौ खल्वतिस्ताम्रकुंभाभशिरः कश्चित्पुमानभूत् [illegible] मूलोपविष्टं तं तरुणः कश्चिदैक्षत आगतोत्र कपित्या
निराहीतास्तुधितः पथा स कपित्थेनतत्तस्य क्रीडया ताडयाञ्चक्रे खलतिः सोपि तस्याहे न तस्यावाच किंचन ततोन्यैः क्रमशः सर्वैः स कपि
त्थैरताडयत् शिरस्तस्य स चातिष्ठत्तूष्णीं रक्तस्रवत्यपि सोपि निष्कलताङ्गम्य भूत क्रीडाविह्वलितैः विना कपित्थैः स्वेच्छातो ययौ मूर्ख विदुषा
ततः कपित्थैः स्वादुभिः सेहे किं न घातानिति ब्रुवन् स खल्वाटो गलद्रक्तो शीर्ण ययौ गृहम् मूर्खः सार्धं स्वच्छेन पहे न विद, तच्छिरः रक्तो
न तस्य तद्दृष्ट्वा हसति स्म न तत्र कः एवं देवोपहास्यत्वं लोके गच्छत्यबुद्धयः इति गोमुखतः श्रुत्वा मुग्धहास्यकथा इमाः नरवाहनदत्तः स
मुत्थाय व्यधिताह्निकं निशागमे पुनस्तेन नियुक्तः श्रोतुं केनसः गोमुखः कथयामास प्राज्ञनिष्ठां कथामिमां अभूत्क्वापि वनोद्देशे महाञ्छा
ल्मलिपादपः उवास लघुपातीति काकस्तत्र कृतालयः स कदाचित्स्वनीडस्थो ददर्श तत्र तरोरधः जालहस्तं सलगुडं रौद्रं पुरुषमागतं ततः
स वीक्षते यावत्काकस्तावद्वितत्य सः जालं स्तुविविकीर्योत्र व्रीहीन्प्रच्छन्नो भवत्पुमान् तावच्चित्रग्रीवाख्यः पारावतपतिर्भ्रमन् तत्रागमा
स नभसा पारावतशतैर्वृतः स व्रीहिप्रकरं दृष्ट्वा जाले व्राहारलिप्सया पतितः पाशनिकरैः बद्धोभूत्सपरिच्छदः तद्दृष्ट्वानुगान्सर्वांश्चि
त्रग्रीवो जगाद सः गृहीत्वा चंचुभिः जालमुत्पतत वेगतः ततस्तथेति ते जालमादायोत्पतन्वेगतः कपोता नभसा गन्तुं भीताः प्रारेभिरे खिलाः

पम
१२

२२७

टीटिभिं ततः ततः स टीटिभो धीरस्तां स्वभार्यामभाषत पश्यैतत्किं करोम्यस्य पापस्य जलधेरहं इत्युक्त्वा पक्षिगणैः सवान्तेघा
प्रोक्तपराभवः गत्वा तैः सह चक्रंदयार्त्तेण गरुडं प्रभुम् अब्धिनांडापहारेण वयं नाथे सति त्वयि अनाथवत्पराभूता इत्यूतु
स्तच ते खगाः ततः क्रुद्धेन तार्क्ष्येण विज्ञप्तो हरिरम्बुधिम् आग्नेयास्त्रेण संशोष्य टीटिभाण्डान्यदापयत् तस्मादतोक्तं धैर्येण
मात्यमापरिधीमता उपस्थितमिदानीं चतुर्द्धं पिंगलकेनते यदैवोत्क्षिप्तलांगूलश्चतुर्भिश्चरणैः समम् उत्पास्यति स तं विद्याः
प्राजिहीर्षुत दैवतम् हत्वाभिपतितेऽपाः कीटज्ञात्मकं दिवेत्तु एवमुक्त्वा दमनकः संजीवकं कंषचनम् गत्वा करटकोपाभौ
सिद्धमेवैतत्संशसतौ ततः संजीवकः प्रायाच्छनैः पिंगलकांतिकम् जिं सुविदितान्नाकारैश्चिन्ते तस्य मृगप्रभोः ददर्शोत्क्षिप्तपु
लांगूलं युयुत्सुं तं समाघ्निकम् सिंहसिंहो पापः स्यतं शं कोऽद्भूतं स्वमस्त ततः प्राह करटकस्तापससिंहोऽस्मिन्ध्वषनखैः वृषोपित
सिन्धुगाम्यां प्रावर्तिष्टाहवस्तयोः तच्च दृष्ट्वा दमनकं साधुः करटकोऽब्रवीत् किं स्वार्थसिद्ध्यै व्यसनं प्रभोरुत्पादितं त्वया संपत्स्यजातु ना
पेन मैत्री शाठ्येन कामिनी पारुष्येण हता मित्रं न चिरस्थायिनी भवेत् थावरउष्मूते हितवाक्यावमानिनः सतं तस्मात्लभते दोसंक
पेः सूचीमुखो यथा पूर्वमासन्वनेकापिवानरा यूथचारिणः ते शीतेनातिपीडिता दृष्ट्वाग्निरिति मेनिरे तस्मिंस्तृणपर्णानि विन्यस्या
गममतापयन् एकस्तु तेषां वेषींत मधमन्ने सुखोनिलैः तद्दृष्ट्वागत्तत प्राह पक्षी सूचीमुखाभिधः नैषोऽग्निरेष खद्योतो मा क्लेशमनुभू
रिति तच्छ्रुत्वाप्यनिवृत्तं तं पक्षीसोऽभ्येत्य वृक्षतः न्यवारयद्विनिर्वे ज्ञात्वाकपिस्तं नत्तु कोपतः क्षिप्त्वा शिलायां च सूचीमुखं स्म दमयत
तस्मान्नानस्य वक्तव्यं यः कुर्यादहितं वचः अतः किं वच्मि दोषाय भेदस्ते वल्कृतस्त्वया दुष्टयाक्रियते यत्र तुष्यानतत्सुभंभवेत् तथा चा
भवतां पूर्वं भ्रातरौ द्वौ वणिक्सुतौ धर्मबुद्धिस्तथा दुष्टबुद्धिः क्वचनपत्तने तावर्थार्थोपतु गेहाद्गत्वा देशान्तरं सह कथंचित्स्वर्णदीनार
सहस्रद्वयमापतुः तद्गृहीत्वा स्वनगरं पुनराजग्मतुः स्वतौ वृक्षमूले च दीनारान्भूतले ताविचखनुतुः प्रातमेकं गृहीत्वा च दीनारानं विभ
ज्यच परस्परं समाशेनतस्थतुः पितृवेश्मनि एकः सदुष्टबुद्धिः स्वनीतो तरुतलान्ततः एकएवाग्रहीत्स्वैरं दीनारान्स्तानसंहृथी मासमात्रेगते

टिभः स जगाद तं न शक्नोति सपयास्माकं विरोधं कर्तुं मंदबुद्धिः तच्छ्रुत्वा टीटिभी प्राह मैवं कांत तुल्याख्यना हितोपदेशोनुष्ठेयो विनाशः
प्राप्यतेन्यथा यथा च कम्बुग्रीवाख्यः कूर्मः कोपि सरस्यभूत् तस्यास्तां सुहृदौ हंसौ नाम्ना विकटसंकटौ एकदावग्रहक्षीणजले सरसि
तत्र तौ हंसावन्यसरो गंतुकामौ कूर्मो जगाद सः युवां यदेवोद्यतौ गंतुं नयतं तत्र मामपि तच्छ्रुत्वा तावुभौ हंसौ कूर्मं तं मित्रमूचतुः
सखे ह्रदाद्ध्रदीयत्नस्तत्र वां गंतुमुद्यतौ तत्रागंतुं तव वांछा चेत्कार्यमस्मद्वचस्त्वया अस्मद्धृतां गृहीत्वैतां गंतुं यष्टिं दिवि व्रजन् निरा
लापोवनिष्ठेया भ्रष्टो व्यापत्स्यसेन्यथा तथेति तेन दंतात्तयष्टिना सह तौ नभः कूर्मेणोत्पेततुर्हंसौ प्रांतयोरात्तयष्टिकौ क्रमात्तत
त्सरोभ्यर्णं प्राप्तौ तौ कूर्महारिणौ ददृशुस्तदधोवर्तिनगराश्रयिपौरजनाः किमेतन्नौ पुनश्चित्रं हंसाभ्यामिति तैर्जनैः क्रियमाणे
कलकलं स कूर्मश्चापतोभ्रगणात् ततः कलकलोथ स्यादिति वक्तुं [illegible] यतौ यष्टिप्रपक्कं तु हंसौ भ्रष्टो जघ्ने जनैर्भुवि एवंबु
द्धिच्युतो नश्येत्कूर्मो यष्टिच्युतो यथा इत्थं तयोक्तो टीटिभ्या टीटिभः [illegible] ता सत्यमेतत्प्रिये किंतु न मयाप्येता कथास्मृता नयत
स्यांकूरेभूवन्कोपि मत्स्याः पुरा त्रयः अनागतविधातैकः प्रत्युत्पन्नमतिस्तथा तृतीयो यद्भविष्यश्च त्रयश्च सहचारिणः नेदृशानाव
चोजानुतेन मार्गेण गच्छतो अहो अस्मिन् ह्रदे मत्स्याः संतीति किल श्रुत्वेत्येनाशंक्य वधं दाशैर्नदीस्रोतः प्रविश्य सः अनागत
विधाता च बुद्धिमानन्यतो ययौ प्रत्युत्पन्नमतिस्तत्रासीत्तत्रैवाविकम्पितः सोहं प्रतिविधास्यामि भयं चेदापतेदिति यद्भविष्यती
त्यासीद्यद्भविष्यस्तु तत्र सः अथागत्याक्षिपज्जालं तत्र ते धीवरा ह्रदे जालान्निक्षिप्तस्तु तैः सह प्रत्युत्पन्नमतिः सुधीः कृत्वा निस्पंद
मात्मानं निश्चूनिस्समृतो यथा स्वयं मृतोयमिति तेषु ग्रस्तु तिमिघातिषु पतितो स नदीस्रोतस्यगाच्छ्रुतमन्यतः यद्भविष्यस्तु
जालान्तर्ह्रदेन विवर्तितेन ऊर्ध्वं नखतालानि हतो मंदबुद्धिः स धीवरैः तस्मात्प्रतिविधास्येहं न यास्याम्यत्र वै भयात् इत्युक्ता टीटिभा
भार्या तत्रैवासीत्स्वनीडके तत्राश्रौषीद्वचस्तस्य साहंकारं महोदधिः दिवसे प्रसूतासान्नद्रायीत्तत्र टीटिभी जहार स ततोण्डानि तस्या
जलधिरूर्मिणा पश्यामि टिटिभो येम किं कुर्यादिति कौतुकात् ग्रासन्नदेतद्भ्रंसनं यत्नायाकमभूत्तव इत्याह रुदती सा तं टिटिभी

बं·क
सू·ल
२१

सि इत्युक्तैव गतेन तस्मिन्नेषोऽहं सर्पतां गतः उद्धृतोऽसि त्वया चाद्य कूपान्त यामि सम्प्रति स्म तस्मै त्योपकारं ते कृता मोक्ष्ये स्वगृहापतः इत्यु
क्त्वा भुजगे याते स्त्री स्ववृत्तमवर्णयत् अहं क्षत्रियपुत्रस्य भार्या धर्मोपसेविनः भर्तुस्त्यागिनो प्रनष्टाहं रूपस्यमानिनः कृतोन्यपुरुषासं
गो मया तदपि पापया तद्विज्ञाय स भर्ता मे निगृह्याघाकरोन्मतिम् सखीमुखाच्चेतत्छ्रुत्वा न देवाहं पलायिता रात्रौ वनं प्रविष्टेदं कूपमध्य
श्रोद्धृता त्वया तत्प्रसादादिदानीं च गत्वा जीवाम्यहं क्वचित् भूयात्तेऽभिदिनं यत्र ऊर्णा ते प्रत्युपक्रिया इत्युक्त्वा बोधिसत्त्वेन उत्कूलटानि
कटं ततः सोऽत्र मार्गेण संज्ञस्य राज्ञः सा नगरं ययौ तत्र पुत्रीसितं तुत्याद्य परिवारजनैः सह तस्या राजमहादेव्या दासीभावाश्रयेण सा
तस्यापि बोधिसत्त्वस्य तस्याः संभाषणात्त्रियाः नाविरासीद्वने न पुष्पितद्रु मूलफलादिकम् ततः क्षुधासदाक्रान्तः प्राक्तसिंहं तमस्म
रत् स्मृतागतः स चैतस्य प्रथाद्धिं मदामिषैः कंचित्कालं च तैर्मांसैः प्रकृतिस्थं विधाय तम् केसरी सोऽब्रवीत्तीर्णः स शापो मम ब्र
जाम्यहम् इत्युक्त्वा सिंहतामुक्त्वा भूत्वा विद्याधरस्ततः जगाम मदनुज्ञात स्तमामंत्र्य निजं पदं ततः स बोधिसत्त्वाशो वर्तितुं ग्रामं ततः पुनः
त्वगाम् स स्मार स्वर्णचूलं तमुपागात्सोऽपि तत्स्मृतः आवेदितार्थिस्ते नाशेषं गतानीपक्षिणा त्वया रत्नाभरणसम्पूर्णं पूर्णतस्मै
करण्डिकां उवाच चैतेनार्थेन कश्चित्स्यात्काभिसतोस्तव ममजातश्च शापान्तः स्वशक्तिस्ते साधयाम्यहं इत्युक्त्वा सोऽपि भूत्वैव विद्याधरउत्ता
रकः स्वलोकं नभसा गत्वा प्राप राज्यं निजात्पितुः सोऽपि रत्नानि विक्रेतुं बोधिसत्त्वः परिभ्रमन् तस्यापनगरे यत्र सा स्त्री कूपोद्धृतास्थि
ता तत्रैकस्याश्च वृद्धायाः ब्राह्मण्या विजने गृहे निधाय नान्याभरणान्यापणे यावद्देतिस्म तावद्ददर्श तामेव वने कूपात्समुद्धृताम् स्त्रियं
सम्मुखमायातीं सापि स्त्री पप्रच्छ तस्य तम् संभाषणादिके नोऽन्योन्यं कृते सा स्त्री यथाक्रमम् सा राजमहिषीपार्श्वस्थितिं तस्मै न्यवेदयत्
सोऽपि पृष्टः स्ववृत्तान्तं तथा तस्यै शशंस तत् रत्नालंकरणप्राप्तिं स्वर्णचूडात्खगात्तद्गतः नीत्वा चाभरणं तस्यै वृद्धावेश्मन्यदर्शयत् सो
च गत्वा महाराज्ञ्यै स्वस्वामिन्यै शशंस तत् तस्या हि राज्या गेहात् स्वर्णचूडेन पक्षिणा नीतं छलेन पश्यन्त्याः सर्वाभरणभाण्डकम् तच्च
सा स्व पुरं प्राप्तं राज्ञी तस्या मुखात् स्त्रियः उद्धा विदितवैराग्या राजानं तं व्यजिज्ञपत् राजा च बोधिसत्त्वं तं दर्शितं स्त्रियानया आनाय

राम
२१

२४७

वघोषाभिधः सुतः स तत्राप्यकरोद्वैरं वटुभिः शौर्यदर्पतः वटुभिः स कृपाविष्टैरिति तेनावदत्पिता अकुर्वाणं वचस्तं च शप्तवान् स पिता
क्रुधा शौर्याभिमानी दुर्बुद्धिरस्मिन्हस्त्वं भव तस्मात्त्वं विद्याधरावतारस्मृतिहीनो जातो वनकानने तमिमं विद्धि मामिह सोऽहं देवाद्य मन्त्रिशिशुरूपे
घापतितोऽमुष्मिन्महामहोद्धृतस्त्वया तद्यामि नावदापच्चे यदास्मांकापि तेन तदा मां स्मरेरुपकारं ते कृत्वा मोक्ष्ये च शापतः इत्युदीर्य गतोऽसि
हे बोधिसत्त्वेन तेन सः पृष्टः सुवर्णचूलोऽथ पक्षी स्वादन्नमभ्यधात् अस्ति विद्याधराधीशो वज्रदंष्ट्रो हिमाचले तस्य देव्यामजायत क
न्योपचनिरंतराः ततः स तपसाराध्य हरं संप्राप्तवान्सुतं रजतदंष्ट्राख्यं जीवितादधिकप्रियम् स तेन पित्रा बालोऽपि विद्याः स्नेहेन लम्भितः
वृद्धिं रजतदंष्ट्रोऽथ बंधुनेत्रोत्सवो ययौ एकदा भगिनीं ज्येष्ठां नाम्ना सोमप्रभां च सः गौर्याः पुरो पिंजरिकां वादयंतीमवेक्षत देहि पिंजरि
कां मह्यं वादयाम्यहमप्यदः इत्ययाचत तां सोऽथ बालत्वादनुबंधतः सा तां नादाद्यदा तस्मै तदा चापलतः स्वयम् तस्मात्तस्या अपहृत्यैव
पक्षीवोदपतन्नभः सा पस्वसा तमशपद्यस्मात्पिंजरिकां हृतवान् हृत्वोड्डीनोऽसि तत्पक्षी स्वर्णचूलो भविष्यसि तच्छ्रुत्वा पादपतितेनैष सा
तेन याचिता स्वसा रजतदंष्ट्रेण तस्य शापान्तमब्रवीत् पक्षीभूतोऽपकूपे त्वं यदा भूत्वा पतिष्यति उद्धरिष्यति कश्चित्त्वं ततस्तां करुणापरः
तस्य कृत्वोपकारांश्च शापमेतं तरिष्यसि इत्युक्तः स तया भ्राता स्वर्णचूलः खगोऽजनि स एष स्वर्णचूलोऽहं पक्षी भ्रष्टो वटे निशि इहोद्धृतो
ह्यभवता तदिदानीं व्रजाम्यहं आपदि त्वं स्मरेर्मां च तव कृत्वाह्युपक्रियां शापान्मोक्ष्येऽहमित्युक्त्वा सोऽपि पक्षी ययौ ततः ततः स बोधिस
त्त्वेन तेन पृष्टो भुजंगमः स्वोदंतं कथयामास तस्मायत्र महात्मने पुराहं मुनिकुमारोऽहमभूवं कश्यपाश्रमे अभवत्तत्र चैको मे वयः
स्यो मुनिपुत्रकः एकदा चावतीर्णेऽस्मिन्सरः स्नातुं वयस्यके तदास्थितोऽहमद्राक्षं त्रिफणं सर्पमागतम् तेन भीषयितुं तं च वयस्य
नर्मणा मया तत्सम्मुखं तटान्ते स वक्त्रो मंत्रबलादहिः क्षणात्स्नात्वा तटे प्राप्तो मद्वयस्योऽविलोक्य सः अशंकितं महाहिं तं त्रस्तो मो
हमुपागमत् चिरादाश्वासितः सोऽथ मया ध्यानादवेत्य तम् मत्कृतं त्रासनं कोपाच्छपति स्म स मामिति गच्छ द्रागेव त्रिफणः सर्पो भव
भवानिति अनुनीतोऽथ शापान्तमृषिपुत्रः स मेऽवदत् सर्पीभूतं द्रुतं कूपे यस्त्वामुद्धरिष्यति तस्योपकृत्यावसरे शापमुक्तो भविष्य

प्रासंयोगं तन्दाविधिरदर्शयत् एवं दुरवधानेव गतिश्छिन्नस्य योषिताम् नवैरस्याविचारस्य नीचैकाभिमुखस्य च एवं चाल्पकः
शीलानां सततानां जितनक्रुधाम् तुष्येवाचिंतिता एवं स्वयमायाति सम्पदः इत्याख्यायकथां मंत्री गोमुखः पुनरेव सः नरवाहनद
त्ताय कथामेतामवर्णयत् कोप्यासीद्बोधिसत्त्वांशो वने क्वापि कृतोटजः करुणैकार्द्रहृदयो महासत्त्वस्तपश्चरन् सततं जन्तूना
मत्रानिप्राणानां स्वसमुद्धरने अपथ्यपस्तान्नलैरत्नैः स्वप्रभावादतर्पयत् एकदान्योपकारार्थं भ्राम्यन्सोऽत्राटवीं ततः महान्तं कूप
मद्राक्षीत्तदं तस्याद्ददोहशाम् तावत्स्त्री च तदन्तःस्यातदृष्ट्वैर्भाषते भो महात्मन्नहं नारी सिंहः स्वर्णशिखः खगः भुजगश्चे
ति चत्वारः कूपेत्र रजन्यां वयं पतिताः त्वतुहल्कोपाद्दुहृत्स्मत्कृपाकु न कूतासज्जगादैतां स्त्रियं पूर्यत्र या यदि तमसान्धेन पतिता
खगोत्र पतितः कथं तथैवसोऽपि पतितो व्याधजालेन सङ्गतः इति सापि महासत्त्वं तं नारी प्रत्यभाषत ततस्तान्स्तपः सिद्ध्याया
वदुद्धर्तुमिच्छति तावच्छाकतोऽद्धर्तुं सिंहिस्तस्यान्हीयत पापेयं स्त्रीध्रुवं सिंहैरतः संभाषणाद्धिमे तुष्टा ततस्तत्र तावः
ह्नि सत्यां करोम्यहं इति संचिंत्य रज्ज्वा तान्स्तूर्णवेष्टितयाखिलान् उज्जहार महासत्त्वः स कूपात्तु वनेः स्तुतिं सविस्मयश्च प
प्रच्छ सिंहपक्षभुजंगमान् व्यक्तवाग्वः कथं कीदृग्वृत्तान्तश्चाच्यतामिति ततः सिंहोब्रवीद्युक्तवा वोजानिस्थतेवयं अन्योन्या
वाधकाज्जात्यान्वृत्तान्तं च क्रमात्कुरु इत्युक्तास्सत्वप्रवृत्तान्तं सिंहो वक्तुं प्रचक्रमे अस्ति वैडूर्यशृंगस्य तुषाराद्रेः पुरोत्तमम् प
द्मवेश्माभिधानोऽस्ति तत्र विद्याधरेश्वरः वज्रवेगाभिधानश्च पुत्रस्तस्याऽदपद्यत स वज्रवेगोहंकारी विरोधं येनकेनचित् साकं
प्राप्यमदाश्चक्रे लोके वैद्याधरे वसन् निषिद्धितःपितुस्तस्य यदामनेन तद्वचः तदापितातमशापन्मर्त्यलोके पतेति सः ततोनष्टम
दो भ्रष्टविद्यः शापहतो रुदन् वज्रवेगः सपितरं शापान्तं तमयाचत ततः सतत्विनापन्न वेगोध्यात्वाब्रवीत्क्षणात् भुवि विप्रसुतो
भूत्वा कृत्वा पापैवमदं पुनः पितुः शापात्ततः सिंहोभूत्वा कूपे पतिष्यति महासत्त्वश्च कृपया यदा त्वामुद्धरिष्यति तस्य प्रत्युपकारं च
विधाय यदि मोक्ष्यसे शापादस्मादिति तदा शापांतं तस्य व्यधात् अथेह वज्रवेगः स विप्रस्याजनि मालवे हरिघोषाभिधानस्य दे

पतिं सा तमभाषत जीवाम्यहं त्वयैवाचेत्समानीता महौषधिः जानेऽद्य त्वामिह स्थां मे स्वप्ने वक्ति स्म देवता तच्छ्रुत्वा सतनयेत्से
स्वप्नेन त्वौषधीकृते तस्यैर्वेष्टितया रज्ज्वा वानरं तत्कृतवद्ध्या अवतीर्णस्य रज्जुं तं विक्षेपान्तु च्यावसा सा ततः स पतितो नद्यां तया ज
क्रेमहौघया दूरं जवेन नीतश्च तथा सुकृतरक्षितः नद्याः कस्यापि नगरस्यासन्ने सोऽर्पितस्तटे ततः स स्थलमारुह्य चिंतयन्
स्त्रीविचेष्टितम् जलावगाहनक्लान्तो विश्राममतरोस्तले तस्मिन्काले च नगरे राजा तत्र मृतोऽभवत् मृते राजनि चानादिर्दै
वेनत्रेदृशी स्थितिः यन्मङ्गलगजः पौरैर्मोच्यमानः करेणयम् आरोपयति पृष्ठे स्वे सोऽत्र राज्येऽभिषिच्यते स धैर्यं तुष्टो ध्याते
वभ्रमन्नापान्तिकं गजः उत्क्षिप्यारोपयामास स्वपृष्ठे तं वणिक्सुतं ततः स नगरं नीत्वा राज्ये प्रकृतिभिः क्षणात् वणिक्सुतोऽ
भिषिक्तोऽभूद्बोधिसत्त्वांशसम्भवः स राज्यं प्राप्य करुणामुदिताशान्तिभिः परम् परं तनु तु रामाभिः स्त्रीभिस्त्रापलयात्मभिः
तन्नार्यां सापि निःशङ्कामत्वा तां तं नदीहृतम् बभ्रामैतस्ततो जारं रुण्डं पृष्ठेऽधिरोप्य तम् वैरिच्छिन्नाङ्घ्रिहस्तोऽयं भर्ता मे हा पतिव्र
ता भिक्षिता जीवयाम्येतं तद्भिक्षां मे प्रयच्छत इति सा भिक्षमाणा च ग्रामे ग्रामे पुरे पुरे राज्यस्थस्यात्मनो भर्तुर्नगरं प्रापतस्य
तत्र तथैव भिक्षमाणा त्वराज्ञस्तस्य क्रमेण सा पतिव्रतेत्यपूच्यमाना पौरैः ख्यातिपथं ययौ आनाययत्ततो राजा च तां दृष्ट्वा
सहरुण्डकां त्वं सा पतिव्रतेत्यारात्परिज्ञाय स पृष्टवान् साऽह पतिव्रता देवेत्यपरिज्ञाय सापि तम् भर्तारमब्रवीत्पापा राजश्रीतेजसावृ
तम् ततः स तां प्राह बोधिसत्त्वांशो हसन्नु राजा जगाद ताम् हे हं पतिव्रता तस्ते फलेनेदं मयैव च स्वरक्तमांसं दत्त्वापि स्वीकर्तुं शक्नि
तानया त्वनापि लुप्तहस्तेन सार्द्धं मानुषराक्षसी यासदारे क्रमांसानि हरन्ती भवती कथम् दंडेनविदेकलेनापि सा कृत्यवहनी हृ
ता किंत्विह हा सभर्ता योनकाक्षेप्तस्त्वयानघः कर्मणा तेन वहसे रुण्डमेतं विभर्षि च इत्युद्घाटितवृत्तं तं परिज्ञाय पतिं तदा ततः
सा मूर्च्छितेवाम्लानवक्त्रेव मृतेव च किमेतद्ब्रूहि देवेति सोऽथ राजा सकौतुकैः पृष्टो मात्येयथावृत्तं तेभ्यः सर्वमवर्णयत् ततोऽभ
र्तृद्रुहं तु तां भित्त्वा कर्णनासिकां कृत्वाऽकामे त्रिणो देशात्सरुण्डां निरवासयत् छिन्ननासिकया रुण्डं बोधिसत्त्वः प्रपश्रिया युक्तो नाद

क.स.
श.ल.
३५

तस्मिन्मैत्र्याद्यविकलचतुर्भावनाभ्यासशांतैस्त्रिभैः साम्यं नियतमनसः सर्वभूतेषु याताः प्राप्ताः सिद्धिं निरुपमपदानंदभूमौ समा
धौ जग्मुर्मोक्षं क्षपिततमसस्ते त्रयोपि क्रमेण नाशोषितस्तु तेषां निजपापविपाकजनिताकष्टदशाः अपराधेन विनष्टा दुष्टालो
कद्वयभ्रष्टाः एवंमोहप्रभवोरागोनस्त्रीपुंसस्यदुःखाय यतन्ते च विवेकभृतां भवनिर्विरागस्तु मोक्षाय इति गोमुखतः कथा
विनोदं सचिवाच्छक्तियशः समागमे चोत्कः पुनरेव स वत्सराजपुत्रो निशि विश्रामकंरीजगाम निद्राम् ॥ इति श्रीमहसोमदे
वविरचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलम्बकेष्टमस्तरंगः ८ आदितश्चतुष्षष्टितमः ॥ अथान्येद्युः पुनरिमं निशि मंत्री विनो
दयन् नरवाहनदत्ताय गोमुखो कथयत्कथां बभूव नगरे क्वापि बोधिसत्वांशसंभवः कस्याप्याढ्यस्य वणिजस्तनयो महा
त्मकः अन्यजायाप्रसक्तेन पित्रा मत्सरितेन सः निरस्तो वनवासाय सभार्यो निरगाद्गृहात् सोनुजं च सहायातं तद्वासित्रा निरा
कृतं अशांतचित्तमुत्सृज्य सोन्येनैव पथा ययौ आक्रामंश्च क्रमात्प्राप्तो निस्तोयतृणपादपम् पाथेयहीनस्त्रज्ञांस्तु तन्नाम मरुमहा
टवीं तस्यां व्रजन्स सप्ताहं भार्यां क्षांतां क्षुधा तृषा अजीवयत्स्वमांसास्रैः पापापत्याहरच्च सा अष्टमेह्नि सरिद्वीचीवाचालगिरि
काननं प्राप सत्फलसच्छायपादपं स्निग्धशाद्वलं तत्र संभाव्य भार्यां तां श्रांतां मूलफलांबुभिः अवातरद्गिरिनदीं स्नातुं कूलो
त्तशालिनीं तस्यां ददर्श च च्छिन्नहस्तपादचतुष्टयं ह्रियमाणं जलौघेन पुरुषं त्राणकांक्षिणम् बहूपवासक्लांतोपि तां विगा
ह्य नदीं ततः उज्जहार कृपालुस्तं महासत्वः स पूरुषम् केनेदं ते कृतं भ्रातरिति कारुणिकेन च तेनोक्तोप्यस्थले पृष्टः सहंडः पुरु
षोभ्यधात् निकृत्य हस्तचरणान्नद्यां क्षिप्तोस्मि शत्रुभिः प्राप्तोहं क्लेशमरणं त्वया हन्तुद्धृतस्ततः एवमुक्तवते तस्मै सबद्ध्वा
व्रणपट्टिकाम् दत्वाहारं महासत्वः स्नानादिबाधितात्मनः ततो मूलफलाहारो भार्यायुक्तोत्र कानने स तस्थौ बोधिसत्वां
शो वणिक्पुत्रस्तपस्यन् अरण्यफलमूलार्थं गते तस्मिन् स्मरातुरा तद्भार्या तेन षंढेन रेमे रूढव्रणेन सा तत्सक्ता तेन सम्मं
त्र्य भर्तुस्तस्य वधैषिणी युक्तिं चकार सान्येद्युर्मांद्यडंबरिणी मृषा श्वभ्रे दुरवतारेत्र स्थितां दुस्तरनिम्नगे दर्शयित्वौषधीं पापा

२४४

राम
३५

मे दृष्टेगृहीतानदासी प्रवेशयनितत्रमाम् नहि हि किं न कामोहं शप्तिः कस्मान्नयोषिताम् यस्त्र्याकारधारिण्या भार्यायाः शशिनः
प्रियः एतत्कुष्ठिवचः श्रुत्वा शशी निर्घातदुःसहं दुःखं निगृह्य जिह्मासुर्निश्वस्य तमुवाच सः सत्यं भवसि कामे त्वं न देवताहमर्थ
ये वत्तः श्रुत्वा याशुत्पन्नं तस्याः कौतूहलं मम तद्दैवतानि शान्ते त्वं तदुद्देशेन व्रजाम्यहं प्रसीदान्यफले ह्यर्थे न वाञ्छ क्रियतीक्षितिः इ
त्युक्तः शशिनानेन सत्कुष्ठी तमभाषत एवमस्तु गृहाणेमं मद्दुष्टं देहि मे निजम् निष्ठाहमिव मवेक्ष्य पालिपादं च वासता याव
दायानिसा तस्या दासीतमस्तिजृंभिते मद्बुद्ध्या च यया दृष्टे गृहीतोहमिव व्रजन् अंहीहिपादवैकल्यान्नृत्काम्यत्रयया सदा इत्यु
क्तः कुष्ठिना सोथ शशी तद्देशमास्थितः तत्रासीत् तस्महायोगी कुष्ठी चासन्नदूरतः अथागत्य तथा कुष्ठिवेशो हृष्टा सतत्ह्रिया ए
हीसुत्वा शशी भार्यादास्याः दृष्टेश्योपत निस्ये चनत्सतया स्वभार्यायातेनैनिकम् कुष्ठिचारप्रतीक्षिण्या तस्मात् इहहि
तरं नत्रां प्रकारेशो चेतं मगास्य शानतां ध्रुव स्वभार्यामेव निश्चिन्त्य सदेशम्प मगात्कृशी ततस्तस्या प्रस्तुतायां निर्गत्याहृष्ट एवसः ।
जगाम धनदेवस्य हट्टसोमस्य चांतिकं आख्याय च स्ववृत्तान्तं तयाः खिन्नो जगाद सः हा धिग्विन्नाभिपातिन्यो लोलाहराम्मनोरमाः सु
शोभ्यान स्त्रियः शत्रुः पात्रप्रश्वापगाइव यदेषा ग्रहस्यापि भार्यामे कुष्ठिनं गता तत्ममापि वनं श्रेयो धिग्गृहानिति चात्रुवन् स
मदुःखवाणिज्यपुत्रस्तामनयन्निशाम् प्रातस्त्रयोपि सहिताः प्रस्थितास्ते वनं प्रति सवापीकतले प्राप्तुर्दिनान्ते पथिपादपम् भुक्त
पीतास्ततो रात्रौ तत्राहस्यतरौ स्थिताः अपश्यन्नागमात्तस्मात् सुतस्मेकंतदेरपः स्मरतन्नदहस्तु वापीमध्यादपरम्तुहतम् उत्पर्षवदनो
ह्रीलं सस्त्रीकशयनीयकं उपभुज्यस्त्रियं तां सम्रुप्ताप शयनीयके स्त्रीचहट्टेवसंजगम्पापान्योन्यायनेन सा कोसुवासिनिदृष्टाव
रतांतेतेनसाब्रवीत् नाग एषो ह सेतस्य भार्यैयं नागकन्यका मामन्नयं चते पश्चात्वा पानां न वनिर्भया न वाधिका पञ्चत्रैवपूरितंतु
प्रनतया एवंवदंतीतां तं च पांथैदैवात्प्रबुध्य सः नागो हृष्ट्वा मुखाञ्चाला मुक्त्वा भस्मीचकारतौ नप्रकारक्षितं यत्र देहान्तनिहितात्र
पि स्त्रियस्तत्र गृहेतासां कावार्ताधिग्धिग्गेववताः इति नानागतपार्प्युवेतस्तेत्र्यानिशाम् शशिप्रभृतयोनीतानिवृत्ताः प्रययुर्गृहं ॥

द·क·
श·शां·

इव तथापिकुसुमैरेभिः पूजयंती रमापतिं इहैवनावतिष्ठामि स्थापयंती स्वकुटुम्बकं इतिसंचिन्त्य वापीषु स्नातीतीनस्योहलाशिना तत्रपूजापराशौरेः प्रभुः साकमलाकरं अज्ञानरेकोसलायां विधियोगाज्ज्वरेण सः चातुर्थिकेनादीर्घेण जगृहेकमलाकरः तद्दुःखान्तत्र सा पापाकूटहंसावलीत्रस्ता भीताविचिंतयत्त्रस्तस्यैवं कनकमंजरी एवंतावद्वयं मेनः सदाशोककरीकृतं मत्रभेदाज्जातु परिहितीयमिदमागतं यदस्यमन्त्रिभिः पूर्वं कथितोज्वरनाशनः हंसावलीकरस्पर्शस्तस्मिन्राजनसन्निधौ तत्राधुनाज्वराक्रान्तो यदैवैष स्मरिष्यति अनन्यभावानं स्वामिनं तदैवोह्लादितासती तत्सेवयापि योगिन्यायः पूर्वंज्वरचेटकः प्रोक्तोविधिवदस्यार्थे ज्वरघ्नंसाधयामितं तस्यैवाग्रेचहन्म्यंतां युक्त्याशोककरीयतः मात्रषाद्यैः कृताचौरिः ससिद्धाभीष्टकृद्भवेत् एवंतावज्ज्वरेणेष्टशोककर्यैतयासह उभेभयेमेशाम्यतां नमस्याम्यथाशिवे इत्यालोच्याविनष्टंयत्नतस्स्वमनीषितं शशंसशोककर्यै सा मानुषाघातवर्जितं ततोदत्तानुमतयासभारैर्डोकितेनया तद्दितीयास्वपायुक्त्या वहिः कृत्वापरिच्छदं हैरातेरण्णिर्गत्य यत्नमेतः पुरान्निशि ययौस्मशानैकलिंगसाखड्गहस्ताशिवालयं तत्रखड्गाहतच्छागशोणितस्नानरंजितं तद्दंतकल्पितार्घंचतदंत्रस्रग्विवेष्टितं आनर्चशिवलिंगंसातद्वसयेनमूर्द्धनि धूपंददौ तद्दक्षिणपार्श्वं तच्छिरोस्थिवलिंददौ ततस्तदग्रेवेद्यांचलिप्तायांरक्तचंदनैः लिलेखगोरोचनयाकमलंसाष्टपल्लवं तत्कर्णिकायांसामेलपिष्टेनरचितज्वरं भस्ममुष्टिप्रहरणंत्रिपादंत्रिमुखव्यधात् पल्लवेषुनिवेशणात्परिवारेयथाविधिः ज्वरस्यनिजमंत्रेणतस्याह्वानंव्यधत्तच ततः पूर्वोक्तवस्त्वास्यस्नानार्घाद्योपहारिकं चिकीर्षुंमौनसंस्थांतैः प्राहाशोककरीस्मिता भूतलेन्यस्तपूर्वांगदेवस्यसवित्तिसोप्रते ॐह्मल्लममवहि श्रेयस्तवभविष्यति ततस्तथेतिधरण्यांप्रणतायांदुराशया तस्याखड्गप्रहारंसाददौ कनकमंजरी तेनदैवान्मनाक्स्कंदेक्षत्रासत्रासमुत्थिता विद्रुतासानुयांतीतांदृष्ट्वाकनकमंजरी आयधूमितिचक्रंदयदाशोककरीमुक्ताः तेनाभ्यधावन्नारीरक्षिणोऽभितोजनाः तद्दृष्ट्वाकृष्टखड्गांतांभीमांसाकनकमंजरी म्लानकल्पाथधुःशस्त्रप्रहारैराक्षसीधिया बुद्ध्वाशोककरी वक्त्रायुधानत्नैतनस्थिते ह्येतेराजकुलंनिन्युःपुरस्कृत्यपुराधिपं विज्ञप्तस्तत्रतेराज्ञासंभ्रान्तःकमलाकरः आनाययत्स्वभार्यांतांस्वांतिकंताचन

चोक्ताहंतुअमुंदाहयेत्यलं एषस्वामिन्निर्यात्त्रीचेत्तेनव्यावैवनन्तुनः एवंशिवंस्यादित्युक्त्वाद्विजेतस्मिंस्तिरोहिते प्रबुद्धाहंस्वप्नंचैतदृष्ट्वा
नहमिमंमया तेनभीताहमित्युक्ते तयासकमलाकरः आदिदेशाप्युभत्यांद्वास्तयोर्दाहेनहत्त्रियोः अथाश्रुत्वाचतंवृत्तसंकटे हंसावलीचसा
दग्धाहंसावलीतत्रमेनेनस्मादनिर्गता ततस्तपासकमलाकरोनिर्दहनयासह समंहंसावलीलाभंमन्वानःकटकंयपो ततोपिमरितयातः
प्रातःस्वांकोसलांपुरीं कृतकार्यंततुष्टेनपित्राराज्येभिषिच्यत एवंपितरियातेचसोनुशास्तिस्ममेदिनीं व्याजहंसावलीभार्योविभ्रत्कनकमंजरी
समनोरथसिद्धिस्तुहरेराजकुलादभूत् तदीनयापरिज्ञानात्कुरीरभयशंकया सापिहंसावलीतस्याराज्ञौतत्रवटेस्थिता श्रुत्वादृष्ट्वाचतत्स
वेंवंचितास्मीत्युक्तुपुत अचिंतयच्चतत्कालंप्रयातेकमलाकरे अहोममतयःकान्तःकुसख्याछम्पनाहृतः अहोदग्धैवमामस्मान्निर्दनिश
सुमीक्षिता अश्रेयसेनतात्कस्यविश्वासोदुर्जनेजने तदस्यसन्तिनदग्धस्यागारार्चिषिशाल्मलेः क्षिपाम्यहमयमात्मानंभवाप्यस्मान्नृणान
रोः इमालोच्यावरुह्याथवजाम्साग्नावयोन्मुखी जातबुद्धिर्विधेर्योगादित्यंतर्विममर्षसा किंत्यजामिकथात्मानंजीवंतीनचिरादहं मस्तुप्रतिक्रि
यानस्याःकरिष्यामिसत्वीनुहः तानस्थितदास्ववेश्वराज्ञोतस्यचोरिणा तच्छ्रान्तिमल्लरस्पर्शादारिशेषाक्रमभूदिदं हंसावलीपतिप्राप्त्युचिन्ते
कमलाकरे कालेकमपितुलेशोभवितास्यामनागिति तत्कलावाकापिपुण्याभितावदिमवपार्थसा हंसावलीततःप्रायान्निर्जनामाटवींप्रति दूरं
गतायास्तस्याश्चकान्तायाःप्रस्खलत्पदे मार्गंप्रकटनायेवदययासायपोक्षया ततःदृष्ट्वानमत्तुकृततत्कृपावेशवशादिव सुमोचयौरवल्पायवाष्प
वारिकल्लात्कारं ततस्तुमार्जनायेवप्रसारितकरोरविः दर्शिताशःकृताद्वासन्नुरगाङ्गुलिबान्धवः ततःसाकिंचिदुक्तुस्तनिरस्तजनदर्शना उत्थ
यैक्रमशोयानीकुशकंटकविक्षता राजपुत्रीचिरात्प्रापवनमेकंविहंगमैः गुंजद्भिरितिदेहीतिवदद्भिरिवराजिते ततसाप्राविशःश्रान्तावीज्यमाने
वसादरं वातवेल्लत्लताजालनालवृंतैरनेकशः ददर्शचवनेसात्तमाधुस्फीतंप्रियोत्सुका प्रफुल्लसहकारस्यकूलकूजितकोकिले विश्रान्ताथवि
तयामासमांदहत्यत्रपश्यापि पुष्पोरेणुःपिशंगोयंमलयानिलपावकः ततोम्भोनिपतन्नत्रकुसुमप्रकरास्मे ततस्तत्रनिवृत्तिप्रतिकामवाणोत्कारा

तु तस्मात्ते मरणं श्रेयो गमनं वा वने क्वचित् तदत्र वद किं कार्यमित्युक्ता मुग्धया तया मायिनी नाम वादीत्सा पुनः कनकमंजरी विवाहे
विनिधाय कांचिद्वेशयामिह चेटिकां निर्गत्य क्वापि यास्यावस्तत्कालव्याकुले जने तच्छ्रुत्वा राजपुत्री सा कृतसंवित्तामभाषत तमेव तर्हि मद्वे
शां कृत्वान्यां नं विवाहय तेन राजसुतेनान्या कामसमाप्ताभवादृशी इत्युक्ता सत्तया पापा वोचत्कनकमंजरी एवं करिष्ये युक्ताहं भवत्स्वस्याद्यदस्तु
मे तत्कालं तु यथावशोऽवीथ्यास्तं तथैव तत् इत्याश्वास्यैव तां गत्वाशोककर्यै प्रकाशं ततः विश्वासभूमये सत्वैत्स्वरहस्यं चिकीर्षितं तयैव
सहितां तां च तान्यहान्यन्वसेवत हंसावली विमनस्सः कृतकर्तव्यसंविदं प्राप्ते चोद्वाहदिवसे वरे सायमुपागते तस्मिन्राजाज्ञयापादान्न सहिते
कमलाकरे सर्वस्मिन्नुत्सवव्यग्रे जने प्रयुक्तान्यचेटिकाः निवार्य वासकं गुप्तं प्रासादान्तर्निभाकृते हंसावली प्रविश्यैव कृत्वा तद्वेशमात्मनः चक्रे
शोककरीवेषां तां सा कनकमंजरी अशोककर्यास्तं वेशं सहचर्या विधाय च प्राप्ते निशागमे हंसावलीमेनामुवाच सा पश्चिमेन विनिर्गत्य द्वार
मस्माद्धरे वहिः क्रोशमात्रे पुरादस्ति सुशिरः शाल्मलिद्रुमः गत्वा तस्यान्तरे स्थित्वा प्रतीक्षस्व समदागमं कृते कार्ये च तत्राहं त्वामुपेष्यामि निश्चितं
इत्युक्ता सत्तया याता सत्योहंसावली तदा निर्गात्तत्सली वेशान्नेपथ्यतः पुराद्वहिः प्राप स्वजन्याकीर्णात्पुरीद्वारेण तेन सा निर्गमालक्षितातस्य
मूलं शाल्मलिशाखिनः दृष्ट्वान्धकारगहनेन द्रुमेनाविशद्भया विभ्यती तत्समीपस्थमारुरोह वटद्रुमं तत्रासीत्पल्लवच्छन्नाऽसखीमार्गदर्शिनी
तुतुधेन तथा तस्याः क्रमनिःसरत्वाशया तावद्राजकुलेन लग्नकाले भुवि स्थिते धृतहंसावलीवेषां स्थितां कनकमंजरी आनाय्यारोप्य तां वे
दीं तत्तां कमलाकरः उपयेमे सते रहो निशि केनाप्यलक्षितां कृत्वोद्वाहं गृहीत्वा च यातहंसावलीकृते मया कनकमंजर्याशोककर्यान्वितां
सतां अयोध्यं वृषभनक्षत्रवशान्नक्तकटकं प्रति तेन प्रत्यस्तद्वारमार्गेण प्रययौ ततः गच्छन्स शाल्मलितरोर्निकटं प्राप्य तत्स सः यस्मात्तिके वियल
च्यात्स्थिता हंसावलीतटे प्राप्ते चात्र तमालिंगनेत्युच्च कमलाकरं कूटहंसावली सा स्तुतदा हृष्टेभ पृष्टा संभ्रमात्तेन दृष्टा च कैतवान्मासुरब्रवी
त् आर्यपुत्राघ्राणेन हंसवेस्याः शाल्मलिद्रुमात् निर्गत्य राक्षसी वत्सी मां भक्षयितुमग्रहीत् ततः प्रधाव्य केनापि ब्राह्मणेनास्मि मोचिता तेनैवाश्वास

तस्य तस्याह्यसाध्योपि ज्वरेण दुष्टेद्दृशं सुप्यं एतद्विज्ञाय हर्षितं तावत्तत्कार्याभवनात्पुनः राजपुत्रः पतिर्भावी यतोस्याः कमलाकरः कालं तु किंचिदे
तस्या मनाक्क्लेशो भविष्यति इति शान्तेनादिष्टः प्रहृष्टोस्मि निशाक्षये ततो हंसावलीहस्तस्पर्शाज्जातोस्मि विज्वरः तदेवं युवयोरेष संयोगो देव
निर्मितः तन्ने हंसावलीदत्तामयेत्युक्त्वा प्रकल्पस्व लग्नेस्मिन्राजधानीं स्वां मेघमाली नृपो ययौ ततो गते न तेन तत्संवेष्टिता हंसावली रहः सखीमाह
रहस्यज्ञां नाम्ना कनकमंजरी तथा सोद्य प्रपन्नो गतो राजपुत्रः स एव किं चित्रफलकालिखितेनेक्षयेन मे हृदयं हृतं तातः कदाचिदस्मै सबलाया
गतायमां दद्यात्तन्नामधेयाय भयाद्धि प्राम्लतीकृता इत्युक्ता प्रेषिता तस्मै रेतया कनकमंजरी सा क्षणात्स्वाजिनजटं तापसीवेशं दुर्वेरं विधाय गत्वा
कटके राजपुत्रस्य तस्य सा आवेदिता परिजनैः प्रविश्यैव विलोकयन्त कामस्येव जगज्जैत्रमोहनास्त्रादिदैवतं तद्रूपहृतचित्ताभूत्समाधिस्थेव तं
क्षणं सोक्ता चाचिंतयद्यन्मे संगमो नेहशेन चेत् दिव्यन्मयुक्तेन तत्किं फलं रविग्रस्य दर्शितानि अथोपहृत्य दत्ताशीस्तस्मै मणिमुपानयत् उवाच चाप
विष्टा तमासनं तेन कृतादरं मया यमस्य कृते अस्य योगमणिः कृतः तमः धारितेनामुना शाश्वोः स्तम्भतेशस्त्रमुत्तमं गुल्मानुरागात्स्वमयात्तुभ्यमेषस
मर्पितः यथा तवोपयुक्तोयं राजपुत्र नेमेनया एवमुक्तवती तेन यावद्गतारज्ञत्स्तुना एकभिक्षाशनव्याजात्स्ताति विध्याय यौ ततः विमुच्य तापसीवे
शं कृत्वा द्वित्रिभिर्वासरैस्तेन हंसावलीनृपागाच्च दृष्टा तां च स्वर्णाप्रवीत् अथ सा चाप्यपिते राजवरहस्येवच्छिमक्तितः इतो मां तापसीवेशां राजपुत्रस्य
तस्य तत् गतां कटकं मध्ये तस्यैर्मे कोप्यथा तुमान् भगवन्नभिराज्ञातिसंभूतं तेनेवविधिक्रमं तच्छ्रुत्वा तेन प्रतीहारमिव दृष्ट्वा तमपुवन् सुहृज्ज्ञाता
सि किंनाम मर्मेण तत्किं लवत्विति ततो हते तेन तस्यैव मकाशं देवि तत्क्षणं राजपुत्रस्य कमलाकरस्यात्र प्रवेशिता स च हृष्टो मया रलेभूता वि
ष्टो विषत्यया संयम्यमानः पार्श्वस्य रात्रहो षधिसम्राणि रचिताली करक्षा च निर्गताहं ततः प्रभात प्रातरत्नापने ष्यामि दोषमस्येति वादिनी
ततो शंकितहृष्टे दृगनिष्टाभयं शंकिता आगतास्मि तमाख्यातुं यमागतमतः परं श्रुत्वैतद्विचिंत्य तस्यावचो निर्गतो राहतः अज्वी हंसावली शि
प्रं संपुष्ट्य च जगाद तां गुणेन्च स्या समदृष्टा च या हेपिहिरम्याः संविधेः इंदोः कलंको दोषस्तस्य येनैव निर्मितः कृतश्च समयाभर्तां न शका कास्तोपलसि

र्थोरन्त्रभेदमजानती तत्र चापतनोर्हृदि शास्त्रविष्टं मां विलोकयन्ती आहूय वस्त्राभरणैः सगौरवमपूजयत् पूजितो निर्गतश्चाहं तद्दत्तवसनांचले
गाथामपश्यं लिखितां तत्कृते शृणु तां पुनः पद्मासादनमोन्तवनानामनुलेखहृद्वि आलिपरिगीतं कमलाकरभाग्याकरनिं हंसावलीलभतां नाद्यापि
त्वामहेतोश्चल ध्यानसुप्रतिस्त्वपः तद्बोधनायमागत्य तवेनां पुरतो पठं इदं वसुं च तद्यत्र गाथैवालिलिखितातया इति वंदिवचः श्रुत्वा गाथां तां
प्रविलोक्य च सम्यात्रेणातनेत्रेण प्रविष्टामिव तां हृदि तदा हंसावलीध्यानं जगाम कमलाकरः तस्याश्चोपायं यावच्च संचिन्तयत्यसौ सुकः ताव
त्पित्रा तमाहूय राजा दैवादभाषत आलस्याः पुत्र राज्ञो मे नवदुर्गवीरगाः न शक्यन्ते च तां हन्तुं स्त्रापुरंधयं नैकयं पुनः तया च हट्टागयापि जिष्णो
यामुत्तसमितेण तदद्य कोऽभवालस्यमुत्सृज्य मयि तिष्ठति विजयस्त्वामृतो राजा नमं गाधिपतिं रिपुं अस्मानं त्वनिक्षतारं भिनिजदेशाद्धि निर्ग
तं घनम्पितृवचो हृष्टः प्रतिपेदे तपस्विनः सूरः प्रियो प्रतिवचनां यियासुः कमलाकरः ततः पित्रा समादिष्टैः प्रतस्थे सबलैः सह अकंपयन्म
हीपृष्ठं हृदयानि च विद्विषां अथ प्रयाणकैः कैश्चित्सपांगाधिपतेस्त्वमं प्रत्यवस्कन्धमुग्रेण सहायुधनतेन सः अयोर्जलमिवागत्य तेन स्वीनस
च विद्विषः बलं पयो सत्त्वाहजीवग्राहं च तं जयी प्रतिघाय च संयम्य पितुः पार्श्वमसुं रिपुं प्रतीहारस्य पुंसस्य हस्ते दत्तानुयायिकं अहमन्याद्रूपा
ज्ञेनुमितस्तातगतोधुना इति सत्तुमुखेनस्य पितुः संदिष्टोनेस्मसः ततो जयश्रिये लाभ्या नृपानुपचितो बलैः संप्रापविदिशां उपान्तिके कमलाकरः
लाकरः तत्रस्थितस्त्वविसृजत्सह तं मेघमालिने राज्ञे हंसावलीपित्रे याचितुं तोतदात्मजा सोपि हतादृष्टं तं बुद्धा कन्यार्थमागतं मेघमा
लीनृपः प्रीत्या तन्त्यासत्त्वयमायुपो कृतातिथ्यो ब्रवीदेवं राजपुत्रं कृतादरं स्वयं परिश्रमो हृतः साध्यं किं कृतस्त्वया ममाभिवांछितं ह्येतत्कार
तं शृणु चात्रयत् एतां हंसावलीं बाल्ये पञ्चकृतां चेततस्त्वया शिरीषकुसुमाकांगी दृष्ट्वा चिंता ममोदभूत् ईदृग्गुणायाः सदृशो वरः कोस्यादिति
ति अथ प्रयत्नस्तु सदृशो वरमस्य ततो मम तच्चिंतयाह्यनिद्रस्य हृदयादिम हान्ज्वरः ततस्तं शमं नयेच सप्त दृष्ट्यं कृत्वा विज्ञानिमानितः राज्ञा वौषत्स्त निद्रां मां
हरिः स्वप्ने समादिशत् यत्कृते पुत्र जातो यं ज्वरस्तेसेव पाणिना हंसावलीं तां स्पृशतु ततः शाम्यति ते ज्वरः मत्सुजापापवने नैषा ये हस्तेन संस्पृशत्

हंसावलीलभनं एवं मुक्तः पठन्श्रुभुक्तेन वंदीजनादतं समनोरथस्थितस्त्वायेः कुमारं कमलाकरं देवश्चाभ्यन्तनो भूवं राज्ञो हि मेघमालिनः नग
रीविदिशांनामलीलोद्यानभुवंश्रियः तत्रदुर्ढुरकाख्यस्यगीताचार्यस्य वेश्मनि अहमास्यांसचैवंसाप्रसंगेनैकदाब्रवीत् उहंहंसावलीनामदुहि
तान्यपतेः सुरः रवीनस्थितिस्थितप्रातः स्वकंतदर्शायिषामि तत्कुतोकोनुकाद्युक्तासमंतेनापरेहनि अहंराजकुलंगतााप्राविशंरंगमंडले तत्राहंतमहा
नोयेनामदर्शयसुमध्यमा हंसावलीराजकन्यातन्व्यंगीपितुरंतिकः आलोलपुष्पाभरणपालिप्रलिखितपल्लवां वल्लीमिवस्मरतरोर्यौवनानिलघूर्णितां
ततस्तांचिंतयमहं हेमास्याहरिलीहशः भक्तोक्तिकस्त्विह्योग्यन्यः कुमारात्कमलाकरात् तेनचैत्राहशेनेयंयुज्यतेनेहशीततः कामस्याकिंकृतेपुष्प
कामुकारोपणाग्रहः तदुपायंकरोम्यत्रतावदित्यनुचिंतयन् प्रेक्षणानंततनतोराजकुलेद्वारमगामहं चित्रंलिखितुं योज्ञास्ति चित्रकृत्सहशोमया
या अभिलिखितेति तत्राहं चीरिकामुद्दलंबयन् अपाटितायमेन्येन तस्मादुद्धान्नपोद्वतं आहृत्यसत्तुनावासेचित्रकृतेन्ययुक्तमा ततोवासगृहे
तस्माद्धंसावल्यास्तस्मरूपकः भित्तौमयाभिलिखितस्त्वंदेवकमलाकर स्पष्टंवैव्योपयाम्यतत्त्वहृतंवेतिमामिपं तद्दृष्ट्वाराजततयायुक्तोतद्दोप
यामपि इतिसंचिंत्यसुहृद्विश्वस्तीकृतंसविदं तत्रैकमहंमुन्मत्तरूपंरम्यमकारयत् सउन्मत्तोभ्रमन्गायन्नृत्यंश्चालोकाहरतः आनायित
क्रीडनकोराजपुत्रैर्निजांतिकं ततःक्रीडावशाद्दृष्ट्वा हंसावल्यास्ववासकं प्रवेश्यपानः संसेपश्यन्सचित्रांतन्स्तुतिं यथान् दिष्ट्याहृष्टाञ्जशेकाक
पालिलक्ष्मीनिवासभूः सोयंहरिरिवानंतगुणोघः कमलाकरः इत्यादिनृत्यतस्तस्माद्राजकन्यानिशम्यसा सामापछन्किमाहायंकस्त्रैवलि
खितस्त्वया इतितामसौवेपनच्छतीमहमुक्तवान् हष्टदेवोगुणानूनंतुमन्तेनैवंसुदरि राजपुत्रोमयापायंलिखितोरूपगौरवात् इत्युक्ताः
तस्मपातनस्तेगुणैर्नामाचवर्णितः ततःस्फूर्जद्गवन्मृमरसासैकानुतेहृदि संभूतोभिनवस्तस्याहंसावल्यास्मरद्रुमः अपानतेनराज्ञाचपित्रा
तस्याविलोकासः नृत्यतुन्मत्तकोहंचक्रोधात्रिष्कासितोततः तदाप्रभृतिसोत्कासाक्षीयमानादिनेदिने हृत्सपक्षेंदुलेखेवयातालावल्यशेष
तो मोहयाजाग्रवापप्रमाणिस्थानपतनेहरेः विजनामेविनीयुक्ताजातासातुइयापितुः भवस्थिताविनिद्राचचंद्रचंडातपासहा स्थितानिशावास

क.स.
श.लं.

ल्लितेवचः ततोमृगांकदत्तातं शूराद्दर्शितवानाप्यसि एवमुक्तवतींतांसजडाक्षन्नानचक्षसे पापेमृगांकदत्तेनेवहृभावाधुनाधुनाकृते तदस्यानुभवेदानी
मधिक्षेपस्यमेफलं इत्युक्त्वाचसहन्तेनतामुन्नस्यैतासात्मिपेनुकः ततोरहस्यधारिण्यातत्रचेटिकयैकया धावितास्तुरिकातस्मावहृश्याभूत्करेणसा।
ताचद्युधीमंन्तुमतीततोनिर्गत्यमान्यतः क्षन्नाचतस्याश्चस्नात्तानिकृन्नांगुलितःकरात् आक्षिपत्स्तुरिकांप्राप्यास्वगृहस्यपयागते मृगांकदत्तेन्वसमंसा।
कुलोविस्मितात्मना गच्छाम्यहंभवान्याप्रगृह्णानिनिचतत्रतं मृगांकदत्तःश्वान्नारंतमस्यप्रकसेप्तवीत् इहनिद्रांभजक्षिप्रंपरिश्रांतोसि शाहसि।
इतिसोपिप्रतीहारोराजपुत्रेनतमभ्यधात् ततस्तत्रैवनिर्गतोकतेश्चस्थालोकनेविलो स्वन्नास्यभृत्यमेकैकंसमाहूयनगादसः समयूरःस्थितोयत्रत
त्रैतंनयध्वातके पुरुषंविस्रमायास्मेशायनीयंप्रयच्छच तथेतितेसततूर्णंतस्मिन्प्रवेशयत्हे नीलामृगांकदत्तेनंतदत्तशय्यंसदीपके गतेतस्मि
न्वहिर्द्वारंवद्ध्वाश्चलपात्रसः मृगांकदत्तोपश्यत्तंमयूरंपंजरस्थितं सोपमुक्तोपुनाक्ष्वाशिखीसालोच्यकौतुकात् तस्यचोद्घाटयामासम।
पूरस्यचपंजरं मयूरःसचनिर्गत्यनिपुणंवीक्ष्यपादयोः मृगांकदत्तस्यपुरःनिपपातलुलोठच लुठतस्तस्यदृष्ट्वाचकंठेवद्धंचसूत्रकं राजपुत्रो
मुमोचास्तुमतातत्तेनपीडितं विपुनःकंठसूत्रस्यमयूरस्तत्रपश्यतः सपत्रोभूत्तदातस्यमंत्रीभीमपराक्रमः ततोमृगांकदत्तस्तमाश्लिष्योत्सुकमा
नसे सखेकथयकिंवेतदितिपप्रच्छविस्मयात् अवोचदथसहृष्टः सतंभीमपराक्रमः शृणुदेवत्वद्वृत्तांतमात्मवृत्तांतंकथयामिते तदाहंनागपा
शेनविभ्रष्टोभवदंतिकात् भ्रमन्नटव्यांसंप्रापमेकंशाल्मलिपादपं तस्मिन्निर्व्वानरूपांचगणेशप्रतिमामहं दृष्ट्वाप्रणम्यतन्मूलेपरिश्रांतउपा
विशात् एवंम्लानस्तुलेःपुत्रकिंस्थितोस्यहनिर्जने इतिदृष्ट्वाचसोपृच्छन्साधुर्मामनुवंधतः ततोमयास्ववृत्तांतेयथावद्विनिवेदिते सदृढपवि।
कःप्रीत्याधीरयन्मामभाषत आत्मानंहंसिवीरोपिकथंत्वंवीवस्त्वियोपिवा धैर्यमापदिनोजह्यात्तिनयाचेमांकथांशृणु नगरींकोसलाख्यापांविमला।
करभूपतिः राजातस्यचपुत्रोभूत्कमलाकरसंज्ञकः पत्तिनोरूपदानत्वगुणैःस्त्राघ्याविनिर्ममे धात्रेवसारकंदर्पकल्पद्रुमजिगीषया तसेकदाकु
मारस्यदिक्षुस्तुत्यस्यवंदिभिः गाथामेकांपपाठैकोवंदीप्रखितःपुरः पद्मासाहंसद्वीपस्यवनानाधुवरहिताऽलिपरिगीतं कमलाकरमप्राप्ताकदलिं।

राम
११

२७४

नेगराज्ञोऽत्रसैन्याभिनंदने दासीभूयसुहृत्प्राणप्रदन्यस्तशिरोभुवि ततोमायावटोस्तस्य विलेंद्रस्यानुरोधतः मृगांकदत्तस्तत्रैवतस्थौकांश्चित्स
वासरान् एकदाचास्थितेतस्मिन्द्यूतेसशबरेश्वरः समंनिजप्रतीहारेणारेभेचंडकेतुना तावत्तत्रभ्रमितिमेघेषुगर्जत्सुगुहाबहिः प्रवृत्तान्द्रष्टुमुत्तस्थौ
समायावटुभूपति ततःसद्यूतरसिकाप्रतीहारस्तमभ्यधात् क्रीडाभिःशिक्षितैराजन्नस्तुशिक्षितताण्डवैः समयूरोगृहेमेस्तिनास्तियोन्यत्रभूतले
दर्शयिष्यामितेप्रातस्तुभ्यंतद्विस्मितोसिचेत् तच्छ्रुत्वादर्शनीयोमेसर्वथासौत्वयेतिच उक्त्वासतंप्रतीहारंदिनशेषंव्यधान्नृपः मृगांकदत्तोप्याकर्ण्यस
र्वंतत्तत्रस्थानुगः तद्दिनोत्थायविदधेस्नानाहारादिकाःक्रियाः ततोरात्रावुपेतायामंधेनमसितेस्थिते कस्तूरिकानुलिप्तांगावसानानीलवाससी स
राजपुत्रःस्वाद्देशाद्वीरचर्यार्थमेककः सुप्तानुगात्सगुहात्खड्गपाणिर्विनिर्ययौ भ्रमंश्चतत्रकेनापिपुंसामार्गागतेनसः अपश्यताधावतावारं
सेनासोभ्यहन्यत ततःसोभिभवःक्रुद्धोयुद्धायाहूयतेस्मतं समाहूतःपुमान्सोद्दृष्ट्वाकालोचितमभ्यधात् किंनाम्यस्यविचार्यैवविचारयस्वचेत्ततः
वाच्योनिशापतिर्येननिशेषानप्रकाशिता धात्रावायेनपूर्णस्यनाधिकारोऽत्रनिर्मितः येनवैरायितंजायतेतमसीदृशकारणं तच्छ्रुत्वासत्यमित्युक्त्वातु
ष्टोनारचकोक्तितः मृगांकदत्तःकोसीतिसतंपप्रच्छपूरुषं चोरोहमितितेनोक्तः पुमान्सोप्यवदन्मृषा हस्तमानयसब्रह्मचारीममभवानिति कृत्वाचस
ख्यंजित्वासुःसतेनैवसहाव्रजत् मृगांकदत्तःसप्रापजीर्णकूपंतृणावृतं तत्रैवतत्रप्रविष्टेनपुंसासहसुरंगया गत्वामायावटोस्तस्यराज्ञोतःपुरमाप्तवा
न् तत्रदीपेनदृष्ट्वातंपरिजज्ञेसपूरुषं यावत्सोत्रप्रतीहारश्चंडकेतुर्नतस्करः प्रतीहारस्तुनस्ततंमंदालोकैककोणगं परिजज्ञेन्यवेशस्त्वराजस्त्रीछद्मका
मुकः राजवध्वाचसतयाप्राप्तएवानुरक्तया उत्थाप्यकंठेजगृहेमंजुमत्यभिधानया उपवेश्यचपर्यंकेसपृष्टोभूत्तयातदा अद्यहिभवताकोयमिहानी
तःपुमानिति सुहृन्ममायंविश्वस्ताभवेत्युक्ताचैतेनसा प्रतीहारेणसोद्वेगामंजुमत्येनमब्रवीत् कुतोमेमंदभाग्यायाविश्वासोयदसौनृपः मत्सोमृगां
कदत्तेनतुवशाद्यापिरक्षितः तच्छ्रुत्वासप्रतीहारस्तामवादीदलंशुचा नृपंमृगांकदत्तंचहनिष्याम्यचिरात्प्रिये इत्युक्तवंतंतंदैवात्साब्रवीत्किंविकत्थसे
ग्राघ्रातोभूद्यदायोहंत्योसौनर्मदांभसि मृगांकदत्तएवैकस्तदातद्रक्षणोद्यतः त्वयाकिंनहतस्तत्रभीरुर्हित्वंपलायितः तत्तूष्णींभवमाकश्चिदेतच्छ्रोष्य

ले इति बिंबमिवोन्माद्य कृतं भगवता तत्र सहितालम्बगाणनिपोनन्तुल्योभुजापमैः सचिवैर्दशभिर्युक्तोवधिनो वनसन्निभान् देशाल्लुब्धकतुल्यस्य पित्रा
कोपान्निर्वासितः श्रवन्तिदेशाउज्जयिन्यां निमन्यवनेोपमां शशांकवत्यास्तस्मिंस्त्याइव क्रान्ता प्रधाविनः नागपाशेन बालेन भ्रष्टमंत्रिभुजः कृतः ततो विनायके
नात्र सलंबोदररूपिणा संघारिनामान्यभुजः प्रकृतिस्थः पुनः कृताः ततो गत्वानुभूयानि क्लेशशताशीततोन्यतः तां शशांकवतीसिंहीमारायाज्ञागतश्च
तः ततस्तन्निकटेशाश्वविपुलाराजनिवारणे मृगांकदत्तसिंहस्ते दृष्ट्वाभार्यासमन्विते तत्तद्देशवनेन स्वे समर्पसकलत्रस्ततः तर्पितालुब्धकाभिमःसप्र
यातस्तपोवने इति संपत्रविज्ञाविदर्शितं विभुनातव तत्कृष्णान्म्रिज्जिताभार्यो राज्यं चाप्यातिवः प्रभुः इत्यहस्तुभिवरेण बोधितस्तेनलब्धधृतिराश्रमात्त
तः निर्गतोपशतकैः तपाव्रजतन्नद्य देवमिलितस्तयासह तस्मादिभिमतमायासितविनाह्रस्वाप्रवेडशक्तिसुतान् प्रस्थानकालप्रज्ञाप्रसन्नविस्म
स्मरोनियतं इति स्वसचिवान्तरेण विमलबुद्धिनःसोऽद्भुतं निशम्य परितोषवानपि मृगांकदत्तः पुनः विचार्य सकृतेन तामपरं संश्रवाश्मक्रमादवंतिनग
रीं प्रति प्राज्ञतिवान्सकार्यायच ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके त्रिनीयस्तरंगः ॥ ॐ ततः श्रुतधियुक्तेन समं विमलबु
ना सशशांकवतीहेतोर्गच्छन्नुज्जयिनीं प्रति मृगांकदत्तः संप्राप ददर्शतान् नर्मदां नदीं वीचिवेल्लज्जलतां विलसत्फेनपाण्डुरां दिष्ट्यामिलदमासोयं संब
न्नात निर्वीक्ष्य च हर्षादिव प्रनृत्यन्तीं हसन्तीं चापलाशयात् तस्यां स्नानावतीर्णं च तस्मिन्कश्चित्तु पापधी तत्रमायावट्टर्नाम स्नातुं शवरभूपतिः तस्मात्तु
सह सोम्यायत्र पोत्र जलमानुषाः युगपज्जगृहुर्भीर्यभीति तस्तपन्यारिक्ष्ये तद्दृष्ट्वाकृष्टखङ्गः सप्रविश्य जलमानुषान् हत्वा मृगांकदत्तस्ताभिलेड्र
तममोचयत् सतस्ताहिभयान्मुक्तोऽभिल्लराजो जलोत्थितः तेराजपुत्रं प्रणिपत्य तत्पादयोस्ततः धात्राकस्त्वमिहानीतः प्राणत्राणाय मेवद कस्य चाल
कृतो वंशःत्वया सुकृतिनःपितुः कोवाकराक्षितःपुण्यैमेशाश्वगमिष्यसि इत्युक्तावरुतधेः श्रुत्वा तद्वृत्तान्तमशेषतः श्रुत्वा राज्ञानतत्सशबरेन्द्रोब्रवी
त्पुनः तद्धि हितेयथारिः उत्सहायो ज्ञाभिवाञ्छते सत्योऽदुर्गपिशाचेनमातगापतिनासह तस्मत्सादं कुरुष्वे हि गृहान्मत्त्यस्य मप्रभो इति सप्रणयेस्तेन राम
वचोभिः प्रार्थितानतः मृगांकदत्तपत्नी स्वां शबरेन्द्रोतिनाययतः उपचरश्चतत्रयथावन्स्तविभूतिभिः राजपुत्रमशेषेण पल्लीलोकेन रञ्जिते सोपिमा १०

स्येषाऽट्टमुच ग्रन्थोपि तेविजालस्यः प्रबन्नः क्रंदितेनतदा तच्छ्रुत्वा भयग्रधानेन तत्रस्थेन कृपालुना केनापि ज्ञालतोमुक्ता ततो ज्वालानवस्विना भ
यनिर्दग्धपाशास्ते दंडमुशिरं वेदूमं प्रविश्यैव तत्र हर्षं स्थलीनायोनिषभास्वरे नावन्नापि गता सास्त्री स चक्रं च पगादेभा तद्दृष्ट्वा विस्मितो यावन्स्थितोहं
तत्र पर्यटन् तावन्मुक्तारिणीं हृद्यामपश्यन्नंगनादितै: रहाणागच्छ वीक्ष्य स्ते स्याङ्कपंक्तीमिवांधुजै: तीरोपविष्टस्त स्याश्च वीक्ष्यं यावद्दत्तेन महन् जालेन
रेवेनैचैकोलुब्धकस्तेन तत्र च दशवाकुरवाप्यैक: सिंहपोतीविवधाच अनायनुझनिकोधा हृताना स्नान्नवासित: सोपिसिंह: समाकर्णासिंहा: शर्के
वनांतरे तत्रगत्कृन्महावानेनावक्रीणभुजः कृत: ततोलेखादुरेण स्यपुंसालंवितवाकुक: संपादित: सयानस्तहमेके सरिल्लीकृते तत्रतस्याः कृते.
ल्लोरामनुभूय वनांतरे मार्गान्नप्राप्य नद्यास्क: स निजं वनमागत: स भार्यमागतं तेन च दृष्ट्वैव कुल्लवहृतं वनं समर्प्य तन्नस्मै लुब्धक: स ततो गत: एत
दृष्यहमालोक्य गतात्र मपदं ततः उभयेन महाश्चर्यमवोचं श्रद्धदंडिने सोपश्रीमान्त्रिकालज्ञो मुनिर्मामेवमभ्यधात् धन्योसि दर्शितं संवं पमत्रेनेम
रेणते याद्दृष्टास्त्री त्वया तत्र सा माया त्रमितं च यत् तया संसारचक्रं तद्दृश्यमानस्ते च जंतवः यच्च गर्दभरूपोतो धर्माधर्मौ च पवच्छ्यक श्चितानहं
तदुग्पासस्नापे सुकृतदुष्कृते स स्नाश्चयोन्यास्ते सवश्च भूता च स्वेतकल्मषा: द्विविधा जालकारभाविष्टा भानिवजीर्यत: निर्मायहि द्विविधा देव जालपाशा
न्मुनाहिताः तलुप्य विषयुष्याभविषयुष्यानुषंगिन: यया मुनेऽसंसक्ता कालेनारणारूपिणा शुभाशुभाभ्यां वज्राभ्यां हता: पुत्रयोविते ततोपटक
रूपासौ नानायोनिषु मायया स्त्रीरूपया तयाक्षिप्तास्तथैवोन्मायन्ते तया तुल्या सापतितः श्वेतकृष्णस्ता हतिपुच्छिया पुत्रादिपालजालेषु सुखदुःख,
नुषंगिषु ततः कृष्णा निजैर्जालैर्बद्धा दुःखविषादिता: प्रबन्ना: क्रंदिंतु विप्राः शरणं परमेश्वरं तद्दृष्ट्वा ज्ञानवैराग्याभ्यां तेन्तास्त्रपि जेतवः शारश्चानिज
जालस्यास्तमेवाक्रंदितुं प्रभुं ततः प्रबुद्धदेवेन तेन तामसरूपिणा ज्ञानाग्निज्वालया दग्धपाशाः सर्वेपि ते कृता: तेन विद्रुमसद्दंडरूपमादित्यमंडले प्रवि
श्यतत्तदूर्ध्वं स्वपरमं धाम ते स्थिताः नष्टा च चक्राकारेण संसारेण स हैव सा मायापवत्वाकारधर्माधर्मसमन्विता एवं भ्रमंतिसंसारे सुखकृष्णाः स्वकर्म
भि: ईश्वराराधनादेवं विमुच्यंते च जंतवः इतिते मोहशांत्यर्थं मीश्वरेण प्रदर्शितं वापीजले च दृष्टं यन्नारदेदं भवताश्रृणु मार्गोकदत्रभावार्थं प्रदर्शनमिदंज

व.क.
श.शा.

मोहमंत्रं पठन्नीचस्सरन्नाम रणागते। उपस्थितं क्षणात्तत्र केकराक्षनमानसं हन्तधेर्यास्तावत्तस्य समालिंग्य घनस्तनी हस्ताहिस्तनमंत्रस्सहो।
ममातुमपातयत् लब्धांतरस्तत्कालं स नागो भवनान्ततः पातावनाम्भः कल्लोल घनाघन इवोद्गमात् नेहस्थानयनः क्रूरं घोरगर्जितदारुणं
स नष्टदिव्यनारीको हृत्स्फोटं तत्र तापसः तस्मिन्विनष्टे तस्यात्रकृतनस्ताहापकान्तनातु नागोमृगांकदत्तो दीनपश्यत्क्षणं नवेहतः युष्माभिरे
तन्मपानः हृतेनानिष्कारणं यतः विप्रयुक्तास्ततोन्योन्यं किंचित्कालं भविष्यथ इत्युक्त्वान्तर्हिते नागे सर्वे ते तत्र तत्क्षणं ध्वांतरुद्धदृशो नष्टदृशः
स्ववर्णशाक्षपः जग्मुर्मृगांकदत्ताद्या विप्रयुक्ता यतस्ततः शापप्रभावात्क्वापि शनैः चिन्वंतस्तपरस्परं मृगांकदत्तस्तु ततः सगतेराविद्रमस
भ्राम्यन्नितस्ततोरण्यां तत्रासीन्मावितैर्विना गतेष्वेवं च मासेषु द्वित्रेषु यात्रतस्यसः अकस्मात्कृतधिर्विप्रो विचिन्वन्नापदंतिकं सपादप
तितः सास्तुः श्रान्तधिस्तोकस्तनादरं स्वमंत्रिवानोपद्धतं समाश्वास्यैवमभ्यधात् नेहस्थाको मया किंतु जानेपास्मंतितप्रभो पुरीमुज्जयिनीं
सेवगंतव्या वर्तते हि वः इत्याकर्ण्य तातेन हरिततस्कतोयसः मृगांकदत्तः शनकैः प्रायादुज्जयिनीं प्रति गच्छन्नाकैः सदिवसैर्मार्गेणाशं
कितारातं दृष्टो विमलबुद्धिं च संप्राप निजमंत्रिणं नदृष्टो ह्याप दृशाप्रणतं परिरभ्य सः उपवेश्य च पप्रच्छ वार्तामितरमंत्रिणां ततो विमल
बुद्धिस्तंभर्त्तप्रियमुवाच तः नजाने देवकस्तेषु क्वगतो नागशापतः तं तु नानाश्रमस्य सेवते स्थ्यथा जाने तथा श्रृणु तदाहं नागशापेन हृताक्षः
परिभ्रमन् अटव्यां पूर्वदिग्भागेक्कांतः केनापि साधुना आश्रमं प्रापितो भूवं महर्षेर्ब्रह्मदंडिनः तत्र तेन महर्षिणा दत्तैः फलांभोभिर्गतक्लमः प
यटनाश्रमानाराद्दृष्टवांश्च महतीं गुहां प्रविश्य कौतुकात्तस्यां दृष्टान्मणिमंदिरं प्रयत्नवानहं जालगवाक्षैस्तत्र वीक्षितं तावत्स्थितां तत्स्वकस्त्री
भ्रमयंती मध्यगं स्यात् मृगास्त्रस्थिता मेदेनात्रस्तोद्धपादैश्चो नाम्नाचमकौक्षीरान्तकर्णीनोपीताप्याश्रपं दृष्ट्वासिताः सिताभूताजाताः स्तेजालका
रकाः स्वविशाभिस्ततस्तस्मद्दिविधैर्विविधाः कृताः जालकारास्ततस्तस्मुविषपुष्पौग्रसगताः तेषु पाशेषु तेसक्ता जालकारा यथा स्वकं स्वतकृत्स
भयसुखेनैतामद्दृष्टा महाहिना नानापटेष्वपक्षिनास्तयानार्थाः समुत्थिताः पुनस्ताएव तानेव पाशान्छित्वापानपं विशादेगास्त्रतस्तुषां जाल

२८२

रम
१

आश्रमस्याभितो वापीवारिरसायने नीरहूत्वक्लूंमध्यं त्रिफलानिन्यभाविते पिबतां नस्तदास्माकं येषां क्षीरभुजां सतां पंचवर्षशतान्यस्मिन्नतीता
विजनेऽवने तेनेह श्रावयंदेवपूर्वं चातिथयोऽधुना अस्माभिर्दैवतः प्राप्ताकादेवास्माकमाश्रमे इति तेनर्षिणोक्तः सानुगः स ततस्तत्राश्रमे मृगांकद
त्तः क्षीरादिभोजी तद्दिनपर्यद्दिने प्रस्थितस्तु ततः प्रातरन्यान्यपि विलोकयन् कौतुकानि स संप्राप किरातविषयं क्रमात् प्राहिणोच्छ्रुतधिं चात्र
स्वागमावेदनाय सः तत्किरातपतिं मित्रं शक्तिरक्षितकं प्रति सोऽपि बुद्ध्वा किरातेशो निर्गत्याग्रेऽतिमानतः मृगांकदत्तं सामात्यं स्वपुरं प्रावेशयत्।
त्रिजे ततस्तेनोपचरितस्तत्र तस्थौ स कांचन मृगांकदत्तो दिवसाननुज्ञातागमनकारणः स्वकार्ये शप्तकाले च साहाय्ये शक्तिरक्षिते स्थापयित्वा
त्र सजेनेमामेत्य चचाल्पान्मजः प्रातिष्ठत सपुत्रोऽयं ह्युज्जयिनीं प्रति शशांकवत्याहृतधीरात्मनाहादशस्ततः गच्छन्नासाटवीं प्राप सूर्यास्ते तरु
तलस्थितं तपस्विनं ददर्शैकं भस्माजिनजटाधरं निराश्रमपदेऽरण्ये किमेकाकी ह तिष्ठसि भगवन्नित्युपागम्य तं पप्रच्छ च सानुगः सोऽपि तं ता
पसोऽवादीदहं शिष्यो महागुरोः भूतकीर्त्यभिधानस्य नानामंत्रौषधिसिद्धिमान् सोऽहं कदाप्यकरवं तस्यावेशप्रसंगतः शुभलक्षणमासाद्य कंचिद्विज
कुमारकं सक्रमारः समं विष्टः पृष्टो नानाविधानि मे सिद्धौषधिरतस्याग्रे गुरुरिदमथाब्रवीत् अस्तीहोत्तरदिग्भागे केवलः शिंशपातरुः विध्याट
व्यामध्यप्राप्तनगेंद्रभवने महत् तस्याधः पुलिनप्रच्छन्नजले सद्रुपल्लस्थाने मध्याह्ने हंसमिथुने क्रीडतः सानुवासरे तत्र पातालवासोऽस्ति नागाना
गवरो बली तस्यादेवासुररणोत्पन्नः खड्गो ह्यनुत्तमः वैदूर्यकान्तिनामानं खड्गं प्राप्नोति यो नरः स सिद्धाधिर्भूत्वा विचरत्यपराजितः स चास्य
प्राप्यते वीरैः सहायैरित्युदीरिते तेनादिष्टेन तस्याहमद्याकार्षं विसर्जने ततोऽस्मि विमुखः खड्गे प्रभुत्वात्पृथिवीमहं भ्रमामि सहायानप्राप्य विनो
मज्जुमिहायनः एतन्मृगांकदत्तोऽत्र श्रुत्वा तान्स्वान् स तापसान् अहं सहायः सामात्यस्तवेति तमभाषत स चाभिनंद्य तत्तेन साकं रात्रौ गणसंययौ तस
नागस्य भवनं पादलेपन तापसः तत्राभिज्ञानसंज्ञाते मंत्रजुष्टो सुदिक्षु तान् राज्ञो मृगांकदत्तादीन्स्थापयित्वाभिमंत्रितैः सर्षपैः प्रकरीकृत्य स्थितैः
स्तद्धूलिताजलं स नागदमनैर्मंत्रैर्होमं कर्तुं प्रचक्रमे विघ्नांश्चास्यातनंत्रादीन्मंत्रप्राज्ञो जिगाय सः ततोऽस्य निर्ययौ तस्माद्दिव्या स्त्री शिंशपातरोः

क.क.
श.शं.

नायकः मृगांकदत्तो मन्त्रा प्रणम्य पितरौ ततः अयोध्यातो विनिर्गत्य दूरं तान्सहपार्थिवः प्रचंडशक्तिप्रमुखांस्तु वा च दश मंत्रिणः शक्तिरक्षितनामा
क्तिकिं वनाधिपतिर्महान् सब्रह्मचारी विप्रास्तु सचवालस्तु हृन्मम पुष्टं वं देहेन प्राकाशादि पिशाचसमुत्कृपे नियमाय शतिनिधिस्तानस्ते हस्तमर्पित
म् नेपितरि चोद्गतगोत्रजः सवलेन सः महिज्ञमेनतानेनापि प्रोज्जयधिरोपितः ततस्तानिकटं तावद्धामः सुहृत्तनः क्रमेणोज्जयिनीयामस्ताः शशां-
कवंतीशति इत्युक्तवांस्तेन्स्तुक चन्दिकैः सचिवैः सह प्रययौ स ततः प्राप सापं चैकां महाटवीं तस्यां निर्दक्षततो यायां हृष्कादेकमवापसः नीरोपा
तपद्रुतैकस्मिस्पष्कारपकेसरः तस्मिन्साध्यमनुहायविपिपीतानलानिसः कांतः सुश्रापसामात्यतनस्यस्फूक्तनरोरधः राजे च चंद्रस्तुम्रापा प्रद्रु
कुः सदर्शितं शुष्कवृक्षेदलैः पुष्पैः फलैरापूरितं क्रमात् पक्कानि च फलान्यस्य पतंत्या लोकमतज्जलं प्रबोध्य दर्शयामास चित्रैवाभ्यात्तम
द्रुते ततस्तैर्विस्मयाविष्टैः क्षुधितैः सहतानिसः फलानि तस्य स्वादुरसानि बुभुजे ततः उक्तवन्तु चते ष्ठुरपद्यन्सेवाविलेपुसः शुष्कवृक्षः क्षण
हि प्रकुमारः समपद्यत दृष्ट्वाथ मृगांकदत्तेन विस्मितेनाथ तोऽब्रवीत् इह सति ज्ञामकोऽप्यासीदयाध्यायाहिजोत्तमः तस्याहं श्रुतधिनामपुत्रः स
चमयासह दुर्भिक्षेमृतजातिः सम्भ्रमात्परिभ्रमंस्तु वं इह केनापि दत्तानि प्राप्यपंच फलानि सः भुक्तानमस्त्रीलिमिप्रा दाहूच स्यापयदात्मने ततः स्ना
तुंसरस्तोयं गते तस्मिन्फलान्यहं तान्येव भुक्तानिः शेषाण्येकाषव्याजसुप्तकं सोपस्नात्वागतोऽद्राक्ष्यनतः कोपवतस्थितं मां शप्तवानभवे
देवं शुष्कवृक्षः सरस्तटे राजे च तनयपुष्पफलं चेद्भवत्ताभविष्यति तर्पयित्वातिथीञ्जातु फलैः शापाद्विमोक्ष्यसे इति पित्रादिष्टाहं सद्यः शुष्कदु
माभवं प्रगम्भतु फलस्त्वावचित्रान्तु क्तोऽस्मि शापतः इत्युक्तो निजवृत्तांतं पृष्ठे श्रुतधिं ततः मृगांकदत्तोपि सतं तस्ववृत्तांतमवोधयत् ततः
सख्यं प्रपन्नो नीतावद्धीती श्रुतधिं द्विजः मृगांकदत्ताद्भतवान्तरं तदनुयायिना ततो नीता निशा प्रातस्तेन श्रुतधिना सह मृगांकदत्तः स ततः १म
प्रतस्थे सचिवान्वितः गच्छश्च समप्राप्य वनं करिमंडितसंततं ददर्श प्रहृष्टास्यं च भूरिकेशान्तराकृतीन् उपेत्य प्रश्नपात्रे च तनयं तुर्मानावि ८
स्त्यं काशिपुरीयवंजाता विप्रांधेनुपजीविनः तेवयं हलशुष्कत्रणान्नतो देशादिदं वनं आगताः स्मो वयं तत्र दुर्भिक्षे सहयेतुभिः इहच

२८१

ध्यास्वनेनाभिर्भासितनायोमहर्षिणा द्वितीयेनेवमूर्त्तेनवह्निनाविजितात्मना तस्मैसराज्ञेविनयवतींतामन्वपादयत् रंकुमालीददौचास्मैरथादि
व्यंनभश्चरं चतुस्समुद्रांपृथ्वींवीप्रशाधिसममेतया इत्युक्तस्तेनसंप्राप्तहिमिनात्मुमहामुनिः ॥ अथैषतद्दत्तयानवचैबभूमुपारोयनो नृपोगगन
गामिनंतमधिरुह्यदिव्यंरथं विलंघ्यचपयोनिधिंसपदिउप्तरांसस्सतोजगामनगरींनिजांप्रकृतिभिरेत्यचंद्रोदयः ततश्चजिताष्टदिग्वीरथप्रभावात्
साम्राज्यः आक्रांस्सविनयवत्यासहितोभोगांश्चिरायभुंजानः इत्थंतुदुष्करमपिस्वरसेनकार्यंसिद्ध्यत्यनुग्रहवतीष्विहदेवतासु तत्स्वप्नदृष्टगिरिजा
दयिताप्रसादात्त्वम्ममभीष्टमचिरेणतवापिदेव एतांनिशम्यसविचित्रकथामनात्यादोन्मुखवानधिगमायशशांकवत्याः राजात्मजःस्वसचिवैःसम
मुज्जयिन्यांबुद्धिंविदधेगमनायमृगांकदत्तः ॥ इतिश्रीमहाकविसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेशशांकवतीलंबकेद्वितीयस्तरंगः ॥ एवंमृगांकदत्तोपि
कर्मसेनन्नपात्मजां तांशशांकवतींप्राप्तुकामोवेतालवर्णितां गंतुमुज्जयिनींगुप्तंस्वनगर्याविनिर्गमे महाव्रतिकवेशेनस्वामंचपतमंत्रिभिः आदि
देशात्स्वहृद्भागकपालादिसमाहृतो सराजपुत्रःसचिवैस्सभीमपराक्रमे तेनतत्राहृतेस्वस्मिन्नाहेवारादवुध्यत मृगांकदत्तस्यपितुर्मंत्रीतुल्योऽत्र
भूपतिः तत्कालेचात्रसोकस्मात्तेचरन्कर्मयोगतः मृगांकदत्तस्ताहूलनिष्ठीवनरसेजहौ सचतत्स्यापतन्मूर्ध्निदैवात्तस्मिन्तलेत्रिणः अदृष्टस्याकि
लाधस्तात्तेनमार्गेणगच्छतः दृष्ट्वामृगांकदत्तेनास्यवंधुमुक्तंनिष्ठीवनेनतेन मंत्रीपरिभवक्रोधंकृतस्यातोहृदिव्यधात् अथास्यामरदत्तस्यराज्ञोदेवा
द्विष्टचिका मृगांकदत्तजनकस्यान्यदुःखपपद्यत ततःसोवसरंलब्ध्वामंत्रीतेनविजनेनृपं सहसोद्धृतरोगान्तमवदद्याचिताभयः अभिचारःप्रभोभीम
पराक्रमगृहेतव मृगांकदत्तेनारब्धःकर्तुंतेनासिपीडितः मयाचारमुखाज्ज्ञातेप्रत्यक्षंतच्चदृश्यते तन्निराकुरुदेशात्त्वंदेहाद्व्याधिमिवात्मजं नक्रूता
समसुद्धान्तःप्राहितेनानुदवेक्षणे निजसेनापतिंभीमपराक्रमगृहंनृपः सचकेशकलापादिलब्ध्वासेनापतिस्ततः आनीयतस्वांगतस्मैराज्ञेसाक्षाद
दर्शयत् राजाक्षुब्धःसपुत्रोमेद्रोहीनिर्वास्यतामितः नगर्याःसहितोमात्यैस्तथापाद्येवाविलंवितं इत्यादिशत्ततःक्रुद्धोराजसेनापतिंततः आम्रस्तोवे
न्निऊत्तिंप्रभुःकोहिक्रमंत्रिणां सोपसेनापतिर्गत्वाराजादेशंनिगद्यतं मृगांकदत्तंसामात्यंनगर्यानिरकासयत् सोप्युपेक्षितसंपत्तिर्हृष्टोविनवि

उ.का.
श्री भ्रा.

नैवेद्येन पुरा पञ्चरेणुमितेन तुः स्नानपञ्चामृतेनैव नदीयमपतन्तदा मुनेरचैव तत्तस्य शिवलिंगस्य मूर्द्धनि ततो व्याधः स दृष्ट्वा तौ हंसौ कन्यं हं
सिका नदे तां मुनये तस्मै सोपानं च शिवं तथा तल्लिंगमूर्द्धि स्वस्तस्य तस्याज्ञस्य प्रभावतः स पुष्कराक्ष हंसत्वं जातो राजान्वये पुना हंसी चैव सखावि
नयवती विद्याधरान्वये ज्ञानविशेषतो ह्यस्या मोसौ रथ्य चिन्तितो हरः इत्युक्ते पूर्वभार्यासौ मुनिना विजितात्मना मुनिना पुष्कराक्षः स राजा तेन पुनरब्रवीत् ।
कथमग्निप्रवेशस्य तस्याघौघविघातिनः पक्षियोनावभूज्जन्म भगवन्फलमावयोः इत्युक्तवन्तं राजानं तं स प्रत्यब्रवीन्मुनिः यज्ञाविताभ्यामपि पतेजं तु
स्ताद्रूप्यमङ्कृते तथा हि ज्ञापिनी पुर्या नैष्ठिकी ब्रह्मचारिणी लावण्यमञ्जरी नाम कुमारी ब्राह्मणी पुरा युवाभ्यां प्राङ्गणे दृष्ट्वा कमलोदपसंतके सह
सा तद्गतस्तां तां दह्यमानास्मराग्निना अनुंचती स्वमियमं तद्गोगध्यानभाविता गतागं पुनर्वती तीरं तीर्थे च मन्त्रजीविता तया भावनया किंच जा
नाभ्यूद्योगसंगिनी नगर्यामेकलव्यायां वेश्यारूपवती तिस्ता तीर्थप्रभावतश्चैव जातिस्मरा सती प्रसंगात्प्राङ् कर्णयज्ञापका पहिजन्मने सा पू
र्वजन्मवृत्तांतं हंसत्वं द्वयोरपि जानिकर्मैकचित्तं वै कुर्वीणस्यानुशासनं अन्ते च युद्धसंकल्पाय योर्वेश्या च सहृति तद्राजन्मोऽप्यचिन्तत द्य
तमुपेतिसः एवमुक्तः स राजा तेनाघविसर्जने मुनिर्मध्याह्नसवनं स्वयं च निरवर्त्तयत् राजा स पुष्कराक्षोपि गतो वनं नदीतटं ताद्दद्दर्शाद्य वि
नयवतीं प्रत्यालिचिन्त्वंती भासमानां सवयोषाप्रभाभिश्च विवस्ततः अदृष्टपूर्वं गहने प्रविष्टो कौतुका हृने केयस्मादिति यावत्तु स चिन्तयति सान्तु ।
कः तावत्तथानिषण्णा सा विस्रंभादवदत्स्वयं सखि विद्याधरेन्द्राणां रत्नुमथवस्तु रासमे आगत्य शापमुक्तो यो भर्तृप्राप्तिमिहोक्तवान् तत्कृता ।
प्रत्यवोचन्नासा सखी मुनिकन्यका अस्त्येतन्मयि पूर्वं त्वं सा मुञ्जकेशो ह्यहिः प्रगा इदमुक्तो निजः शिष्यो मुनिना विजितात्मना गच्छ तारावलीं रक्त
मालिनां वानयद्रुतं कामं विनयवत्या हि वस्ते हितुहितुस्तयोः राजा श्च पुष्कराक्षस्य विवाहोद्य भविष्यति इत्युक्तो गृहस्याणं मुञ्जकेशो यातस्तयेति सः ।
अतः परं श्रमपदं गच्छावः सखि संप्रति एवं तयोक्तौ विनयवती साप्यगतां यदा पुष्कराक्षश्च पुत्रश्चावसतो हरात्तंदेक्षत ज्वलत्का मा ग्रिसंतापादिव
नद्यां निमज्जन गतामविजितात्मोस्तमाश्रमस पुनर्नृपः तत्र तारावली रक्तमालिनी तौ समागतौ आजग्मतुस्तत्र वनं परिवृत्तस्तापसाः ततो वे

राम
२

२८०

स्तरे ... वने नक्तंदिवं देयानारितोयं महार्णवान् चित्रं च हर्षं भार्यैषाम मोक्षात्मुनिनामुना इत्यालोच्यैव हृष्टस्तत्र स पप्रच्छ मुनिं नृपः भगवन्पूर्वभा
र्यया कथमेकथानामिति ततो जगाद स मुनिः शृणु राजन्यदि कौतुकं बभूव धर्मसेनाख्यस्ताम्रलिप्तपुरावनिपः मुमूर्षुर्निरगादग्निं प्रवेष्टुं भार्यया सह स्व
पुष्पनामकस्माच्च तावुभावपि दंपती आकाशेनागतं हंसमिथुनं कचिराहृति ततस्तद्गतचित्तौ तौ प्रविश्य ज्वलनं मृतौ राजहंसौ समुत्पन्नौ पुनर्भार्यापि
तौ उभौ कदाचित्तावनुवर्षासु रात्रौ खर्जूरपादपे नीडस्थितौ तं तमुन्मूल्य नर्कतावन्यावापीषु जनन् प्रातः स हंसस्तां हंसीं चिन्वानां गते प्रभंजने सरस्त्वपादिगन्तेषु
न कुतश्चिदवाप्तवान् ततस्तत्कालसंसक्तं हंसानां मानसं सरः स यातः स ययौ हंस्या जनिताश्रान्त्यपाप्यपि ततस्तां प्राप हंसी सा भ्रान्ता नीता च जलदागमे गि
रिशृंगं जगामैकं विहंतुं सत्वपासह तत्र तस्य जघानैको लुब्धकः कश्चित्प्रियां शरात् स च तां निहतां हंसीं मत्वा साक्षाद्वीक्ष्य च हत्वान्मार्गगतान्कांश्चित्तु
हृषान्स्वापुपान्वहन् तुलेक्षुरिकयाछिन्नेस्तां मारायपत्नी भुवि हंसी व्याधाहिता लोकेषु मां हरीयस्तु नुमौ इति गतेषु तेषु उत्कृषेश्वपगम्याति दृक्षनः
लुब्धकस्याद्भुतं तेन हंसी सा तस्य पक्षतः ततः क्षणमुनिहत्वापामततस्संजीविते नौषधैः रसेन जीविते प्राप्य त्वतु स्वस्तं ततोपयौ तावत्संहंसमुद्गतो
गतैकस्मिन्सरस्तटे मृतोपतद्धंसरूपे पश्यंस्तामिवतन्मयः ततः क्षणधीवरः कोपि क्षिप्त्वा जालं निबध्नतान् हंसान्सर्वानुपाविध्य आहारार्थं किल तद्ध
ण्णन तावत्स्नातायनत्रैव सा हंसी चिन्वती पतिं ददर्श जालबद्धं तं दिशश्चान्या विलोकयत् ततः स्नातुं प्रवृत्तेन केनापि तत्र सरस्तटे उत्सार्य वस्त्राण्युपरिन्यस्ता
मप्रपद्यत्त्रैककंठिका हंसी चगता शैलाग्रे हरेसा कंठिकां व्यधात् धीवरोपि तत्तल्लोभात्तत्रारोढुं प्रचक्रमे तद्दृष्ट्वा तान्द्रुतं गता हंसी पत्युः समीपगे
तद्धंसस्य शिरस्युतं कृपि चंचुक्षणपताडयत् सकोपि ताडितेत्रसः पतितोपर्यपादयत् जालं तेन तेन निर्गत्य हंसाः सर्वेपि ते ततः अथ तौ संगतौ उत्तौ स्व
न्नौ तौ परस्परं हंसो भार्या पत्नी हृष्टौ यथाकाममविजह्रतुः दाशेनेचागते प्राप्ते कंठिकं पक्षिलोभतः लेभे तत्र समुत्प्रश्लिष्टैन्नकृ ना सापि पस्य कंठिका सभीति
स्त्रविनस्यास्य हस्तान्स प्राप्य कंठिका दाशस्य दक्षिणपाणिं च मान्यक्षुरिकया छिनत् तौ चापि जातु हंसौ हंसी च कृत्यैकं तनुं जं मध्याह्नकाले सरस्तः प्रो
त्याय वृक्षाग्रे चेरतुः क्षणं च नद्याः कस्याश्चित्तीरे तीरमवापतुः मुनिना ध्यायिते तेन केनापि चोद्यगेणापूर्जितेः ततो व्याधेन केनापि यां तौ तो सहदंपती हि

निःक्रमात् पश्चिमाद्येरगात्मारेवंनंसिद्धर्षिसेविते तत्रसापश्यद्दुस्कुलमेकंतंहुमहान्तं आश्चर्यापन्नंशीलैश्चमधुरैर्भ्रमरीरवैः उपाविशच्चविश्रान्त्यै
भ्रंगीरूपेनिनादयन्ता रुक्षेतस्मिन्नेवकस्मिन्कुसुमेमधुपायिनी भ्रमणेहेवान्मन्नैवप्राग्नंदृष्ट्वाचिरात्मनि हर्षंचाप्तेनवीर्येणसिक्तंउथानपास्तुतत्
स्तन्नाभ्रंगीवपुर्गतास्तंगताभूच्चतेनसा ज्योत्स्नेवपाशिनाभर्त्तोचिन्वतांरक्तमालिना ततस्तेनसमंतस्यागतायांस्वनिकेतनं तद्दीर्यस्मिन्नान्नजाभूतेव
वाघात्ततःफलं तस्यचांतःफलस्यात्रकालयोगेनकन्यका समभूत्तद्दिव्यानांवीर्यभवनिमोघता कदाचित्फलमूलार्थंविजितास्वभिधोमुनिः त
त्रागात्तदपत्नचास्यपद्मजेभूतरोःफलं तस्मात्सनिलभमाच्चदिव्यानिर्गत्यकन्यका भूवंदनमुनेस्तस्यचरणौविनयानता सदिव्यदृष्टिर्दृष्ट्वातांबुद्धानत
सविस्मयः नीताश्रमंस्वविनयवतीनाम्नाकरोन्मुनिः तत्कालेनसाबुद्धिप्राप्तानस्याश्रमेमुनेः दृष्ट्वाविनयवतीपानभस्तागच्छन्नामया नेनाहृत्
पवर्गेणमदेनेनचमोहितः उपेत्यतामनिच्छन्तीहठाहर्तुंप्रवृत्तवान् तत्क्षणंसमुनिःक्रुद्धदंपन्नाश्रावितस्तया विजितानुरूपायन्यशापंमद्
मदान्नृप रूपगर्वितस्त्वंगनिंदिनःकरभोभुवि जातश्चसोद्यशापान्तस्त्वत्तिःस्पश्चिमांबुधेः पारस्थनन्दनंगच्छनाम्नासुरभिमारुते भार्यामानुहिता
दिव्यान्नूपदर्पहराश्रियः इत्युक्त्वाउष्ट्रतांत्यक्त्वादिव्यंविद्याधरोययौ उष्ट्रत्वाविप्रितास्त्वांउर्वीविन्यस्यमंत्रिषु राज्यराज्ञोततःशापादेकोऽस्मसधिह
ह्यसः गच्छन्कमाच्चमप्रानःपश्चिमाब्धेस्तटंउनः कर्पासतरेयमंवापिभिनितत्रविचिंतयत् ततोददर्शतत्रैकंसम्पूर्णंचंडिकागृहं प्रविश्यचत
तःस्नात्वादेवींताधुनतामसच केनापिविहितानतत्रवीणामाशयमादरः उपवीणयतिस्मैतांदेवीमत्रस्वगीतकैः उपवीणितनुष्टाचसुप्तंतत्रैवसानि
शि भूतग्रामेणतेस्त्रेनपारमब्धेरनाययत् ततःप्रातःप्रबुद्धोऽब्धेस्तीरेराजाददर्शसः वनांतस्थितमात्मानंनतस्मिंश्चंडिकागृहे उत्थायवि
स्मितश्चात्रभ्रमन्नाश्रममैक्षत प्राणमंतमिवातिप्रायस्फलभारनतैर्द्रुमैः उर्वीणंस्वागतमिवकूजितेनपतत्रिणां प्रविश्यतत्रचापश्यत्स्थितंशि
षैर्वृतंमुनिं उपेत्यचववंदेतंमहर्षिराजासपादयोः सोप्येनंविहितातिथ्योज्ञानवान्मुनिरब्रवीत् उष्ट्राक्षयदर्शनमागतःसाक्षिणंगता इत्यादि
हेनोर्विनयवती निष्ठसंप्रति उपयच्छस्वतांहत्वंभार्यांसदैवभूपतेः इत्युक्तोमुनिनासोपिउष्ट्रताक्षाविचिंतयत् दिष्ट्यामुनिसएवायंविजितातु

त्रतं ॥ एकः प्रवेशानिक्षोभ्य नक्तभोजिनवादिनः । प्रदोषे हस्तिशालायां नस्याहारमकल्पयत् । सोपि मंत्रबलात्सर्वं वेशनाडीनिवेशितं गुप्तं गृही
त्वागतात्र मंत्रीं दृष्ट्वा समातुरः । ततो गते हस्तिपाले सुप्तेष्वन्येषु तत्रसः हस्तिनो भद्रदंतस्य वेशनाडानिवेशनं कर्लेमुत्तस्य भुजंगराक्षिनीतैवनत्रतो
यदीयास्त्वदेशमगराहस्तीतेन व्यापादितः । ततो वाराणसीतस्मिन्ब्रह्मगोपाय याचितुं अनंगलीलां कन्यां तो हूंतं च विसृत्तजसः । सोपितोप्रददौ तस्मै तद्भ
जाभावद्दुर्बलः । भंजनिवेतनं सीहन्ति राजानः कालवेदिनः । तदेवप्रजापालस्य मंत्रगुप्तस्य संनिधेः । अनंगलीलां संप्राप मदनाकुः सभूपतिः । तस्मा
त्स्यापि तुष्टा सा भार्या प्राप्येति वादिनं । मृगांकदत्तं सचिवस्तं विचित्रकथोऽभ्यधात् । सर्वं सेत्स्यति नेहारान्त्वत्र हृष्टाद्दनुग्रहात् । अमोघो ह्युदेवतानां
च प्रसादः किं न साधयेत् । तथा च शृणु तातैतां वर्ण्यमानां मया कथां । आसीत्तक्षशिलायां भद्राक्षो नाम भूपतिः । स पुत्रकामः पद्मानां शतेनाष्टो
भिरेव च । सितानां पूजयामास स्वलक्ष्मीं दिने दिने । एकदा चैयतस्तस्य राज्ञो मौनमभुंचतः । ऊनमेकमभूत्पद्मं देवार्चनायतो धिया स हृत्पद्मं वि
पाट्य स्वं ददौ दैव्यै ततस्तुष्टा सा तुष्टा तस्मै ददौ सार्वभौमं पुत्रं वरं हृतं ताचाक्षतदेहं च नृपं तं प्राप दर्शने अतस्तस्य सुतो राज्ञो महादेव्यामजायत ह
पुष्करप्रभावेन जातो यस्मिन्निति च सः । पुष्कराक्षं इत्याख्यां चक्रे नाम्नास्य तं सुलक्षणं । क्रमाद्यौवनप्राप्तं तनयं तं गुणान्वितं राज्येऽभिषिच्य भद्राक्षः स
जोस्य यौवनं पुष्कराक्षोपि संप्राप्य राज्यं प्रतिदिनेहरं रजयते कदाभ्यर्च्य भार्यार्थं तस्मादयाचत । सर्वं संपत्स्यते पुत्र यथाभिलषितं तव इति शु
श्राव स गिरं गगनादुद्गतां तदा । ततः प्रहृष्टो जातस्थः सन्निष्टे जातु चिन्नृपः । आखेटकविनोदाय जगाम मृगकाननं । तत्र संभोगसंसक्तं भुजंगमिथु
नाग्निते प्रवृत्तं करभं तत्र शोकाक्रान्तो न्यपातयत् । स निपातितमात्रस्तु त्यक्त्वा तां करभतनुं अभवद्विद्याधरः प्रीतः पुष्कराक्षं तमब्रवीत् । भवान्कृ
तोपकारो मे तत्त्वं यद्दृश्चिमतच्छृणु । रत्नमालीति नाम्नास्मि राजन्विद्याधरोत्तमः । तद्रूपलुब्धा तन्वंगी वव्रेह स्म तु रागिणी स्वयं रत्नावलीनाम विद्याधर
वरात्मजा । तस्याः पित्राथ स्वेच्छातस्तयोः कृतविवाहयोः । कोपाद्दपातयच्छापं कंचित्कालं वियोगदं । ततस्तां रत्नावलीं रत्नमालिनौ तौ विजह्रतुः । दंपती प्र
सरस्तीनीतासु तासु स्वभूमिषु । कदाचित्तेन शापेन मिथो दृष्टिपथाच्च्युतौ । अन्योन्यविप्रयुक्तौ तौ जातौ क्वापि वनांतरे । ततस्तां रत्नावलीं सान्वेष्यंती प्र

व.क.
श्र.श्रं.

नस्त्वमास्त्रयं निवेदितं मैत्रीविमलबुद्धिस्तं तदनन्तरमेव प्रभावन तदेवपुन्योपायैरेवं विहितानुग्रहो हरः स्वप्नेमुक्तावलीलब्धापन्नीतोहितवपांसु
धिः तत्कृशांकवतीप्राप्यभोक्तासि पृथिवीमिमां अनन्तमानान्तुक्लेशापेन्तुकेविमलबुद्धिना उक्तो मृगांकदत्तस्तान्तान्विशानब्रवीत्तुरः यथाफलेमत्तम
स्यपयाभीमपराक्रमः श्रुतवानिहवेतालात्तपायश्चिपिभाविते तथापिकर्मसेनस्यबलदुर्गाभिमानिनः उज्ञावलान्मयाप्राप्यासाशशांकवतीसुता
प्रज्ञाबलञ्चसर्वत्रमन्येकार्यप्रसाधनं तथाचश्रूयतांचैकांकथांवःकथयाम्यहं गङ्गाकुरभूत्रामाग्राममागधेषुमहीपतिः तस्यासीन्मन्त्रगुप्ताख्योबु
बुद्धिर्मन्त्रिणांवरः सराजातंनिजामात्यंकदाचिद्विस्तरमब्रवीत् अनंगलीलेतिसुताराज्ञोवाराणसीपतेः अस्तियाधर्मगोपस्यजगद्विनयसुंदरीता
मर्पितोविहृदयान्मेनसराजाप्रयच्छति दंतितोभद्रदन्तस्यप्रभावान्मेचदुर्जयः नोत्सहेजीवितुंचाहंतयावत्सुतयाविना तदत्रनास्त्युपायोमेसखे
किंकार्यमुच्यतां इतितेनोदितोराज्ञातमंत्रीनिजगादतं किंदेवविक्रमाद्दैवसिद्धिरस्तिनबुद्धितः तदेतांचिंतयाहंतेस्वबुद्ध्यासाधयाम्यतः इत्युक्ता
पूर्वमन्येद्युःपंचसप्तानुगान्वितः महाव्रतिकवेशःसन्मंत्रीवाराणसीययौ तत्रतंशिष्यवेशास्तेसिद्धोयमितिसर्वतः स्वानुगाःख्यापयामासुःभक्ति
प्रक्रामिलजाने एकदाचनिशिश्यामश्चकायेपुत्रनुपलक्ष्यये सानुगःसददर्शेत्रहृताद्गृहविनिर्गताम् गृहिणींहस्तिपालस्यशंकाचरितगामिनींनी
यमानानिचतुर्भिःपुरुषैःक्वापिसापुरे एवंश्रुत्वापयातेयंनस्पशामःक्वगच्छति इतिसंचिंत्यसस्वैरंसानुगोनुससारतां गत्वाप्रविष्टासायत्रत
त्रगेहेविदूरतः दृष्ट्वानिवासस्थानंस्तमाजगामतदेवसः प्रातश्चहस्तिपालस्यकृतार्थीतस्यताप्रिया चिन्त्यान्सांतिकेपुत्राग्राहिणांदृष्टमतोतु
गात् तेनतद्दृष्ट्वातद्प्राप्तिदुःखजन्यविषंतदा निवारितविषचक्षुःक्षपयेवस्वविद्यया आगच्छमद्गुरोःपार्श्वंज्ञानीसर्वंहिवेत्तिसः इत्युक्ताचतमा
निन्युर्निकटेतस्यमंत्रिणः सचहस्तिपकोदृष्ट्वापादयोश्चप्रणम्यतं भार्याप्रवृत्तिंपप्रच्छव्रताकल्पोपशोभितं सोपिमंत्रीध्यात्वाध्यात्वासाभिज्ञानंश
शंसतेस्मानेतत्स्मैपरैर्नीताचतुर्भिर्यत्रसानिशि ततःप्रणम्यतेनागात्समंनगररक्षिभिः सहस्तिपालकःप्राप्यस्थानंतत्पर्यवेष्टयत् अवधीत्पुरु
पांस्तांश्चपापान्दारापहारिणः प्रापसाभरणांताचसपत्नींनिजयोषितं द्वितीयेह्निचसम्यानेतेस्यतेनाहूतस्तुतिः चकारव्याजसिद्धस्यतस्याहारनिमं

राम
५

२७८

लंके सविशंगजसेवकं कथांतस्मैप्रचक्रमे अस्तियोध्येतिनगरीभुवनत्रयविश्रुता तस्याममरदत्ताख्यः पूर्वमासीन्महीपतिः तस्यनित्यातुर
क्तैकप्रदीप्ततरतेजसः भार्यावह्नेरिवस्वाहाबभूवसुरतप्रभा तस्यांमृगांकदत्ताख्यः सुतस्तस्योदपद्यत सकोदंडइवाभूद्यःकोटिप्राप्तगुणानतः ।
तस्याभवंश्चसचिवाराजसूनोर्निजादश प्रचंडशक्तिःसस्थूलबाहुर्विक्रमकेसरी दृढमुष्टिर्मेघबलस्तथाभीमपराक्रमः तथाविमलबुद्धिश्च
व्याघ्रसेनगुणाकरौ विचित्रकथसंज्ञाश्चदशामीचसत्कुलाः सर्वेयुवानःशूराश्चप्राज्ञाःप्रभुहितैषिणः तैःसमंचसुखेनतिष्ठन्राजपुत्रःपितुर्गृ
हे मृगांकदत्तःसदृशींनभार्यांतावदाप्तवान् एकदाचरहस्येकोमंत्रीभीमपराक्रमः तमाहस्मयथोदेवरात्रिवृत्तंममाद्यपत् अहंप्रासादसुप्तोयथ
उद्बोहंकिंनिशि वज्रोगतस्त्वंसिंहमपश्यमभिधावितं उत्थितेक्षुरिकाहस्तेमयिसोयपलायितं सिंहश्चावर्तताहंचतमेवान्वपतंजवात् स
चगत्वानदीपारंप्रसार्यस्तनामपि आसीद्दृढंचनामस्यदीर्घोकरिकयाछिद्दं तयेवसेतुबध्वाचयावत्तीर्णोस्मितांनदी तावत्ससिंहासमहान्सं
पन्नोविकृतःपुमान् कोभवानितिपृष्टश्चमयासउपहसोब्रवीत् वेतालोहंत्वयानेनसत्वेनास्मिचतोषितः ततःकुत्ताहेतमप्राक्षं यद्यिवेयत्वयोच्यतां
भार्यामृगांकदत्तस्यकाभविष्यतिमेप्रभो एतन्मद्वचनंश्रुत्वासवेतालोब्रवीत्तदा अस्त्युज्जयिन्यांनृपतिःकर्मसेनइतिश्रुतः तस्यास्तितनयाराज्ञोला
वण्यन्यक्कृतामराः विधानभूमिसौंदर्यसर्गस्येवप्रजापतेः सशशांकवतीनामभार्यैतस्यभविष्यति तत्प्राप्तुंत्वद्वाप्ताचपत्नीराज्यंकरिष्यति इत्यु
क्त्वासतिरोभून्मेवेतालोहंतथैवच आगतोगृहमित्येतन्निशिमिन्नेचममप्रभो एवंमृगांकदत्तोश्रुत्वाभीमपराक्रमान् आहूयश्रावयामासतान्सर्वांत्रि
जमंत्रिणः जगादचैतान्स्वप्नेतत्त्वदृष्टंमयाचयत् जानेमहाटवींकंचित्प्रविष्टानितिलाववयं तत्राध्वन्तृषिताःकृच्छ्रात्प्राप्तातोयंपिपासवः त
ड्रागस्समायुधैःपुंभिस्तत्रोत्थायपंचभिः तावद्यातानरिक्तामः पानुयावत्तृषातुराः तावत्तत्रतउत्तस्त्वानपश्यामततज्जले ततःकृच्छ्राद्दशाशाप्ता
शुद्धोज्वलमशंकितं वृषभारूढमायातमीक्षामहिमहेश्वरं सोस्मासुप्रणतेष्वक्षोदक्षिणात्तस्तुणःकरं भूमावपातयत्तस्मात्तसमुद्रःसमप
द्यत तस्मात्सुकाबलीप्राप्तांस्तभेवद्वामयागले पीतोरक्तांगुलिस्तेनन्तकपालेनसोंबुधिः तत्रांतेचप्रबुद्धोस्मिप्रयाताचविभावरी एवंमृगांकदत्ते
।

तपस्तुष्टेनेहन्तयया तामेवाराधयस्त्वं प्रकर्षं किंचिदाहर इत्युक्तो निषिद्धनातेनवामदनस्तपोनितन् अह्नाय सो निर्विण्णातःसुहृत्सु विसर्जने अथा
कस्माद्भूतानापांश्वस्त्रं तां सिद्धयोगिनीं अनुग्रहार्थी सोप्यर्चीं प्रार्थयामासयत्नतः साप्ययोगीश्वरी तस्मै सभार्याय यथाविधि कालसंकर्षिणीविद्यां दी
क्षां पूर्वमुपादिशत् ततःश्रीपर्वतं गत्वा सविद्यां तामसाधयत् सा च सिद्धा सती साक्षात्तस्मै रत्नोत्तमं ददौ प्राप्नवेद्धयसंपन्नः सतयाभार्ययासह कांतिम
त्याकृतीवामदत्तो विद्याधरोत्तमः ततो रजतकूटाख्ये शृंगे मलयभूभृतः कृतं पुरवरं तेन निजसिद्धिप्रभावतः तत्र विद्याधराग्र्यस्य तस्य कालेन कन्यका
स्वसापत्न्यासकृज्जातानाम्नाललितलोचना जातमात्रैव या विद्याधरस्य स्वचक्रवर्तिनः भार्या भवित्री निर्दिष्टा गगनोत्थया गिरा नामायं पुत्र मां विद्धि
विदितां स्वविद्यया अनुरक्तां तवानेत्रीमस्मिन्स्नेमलयाचले इत्याख्यातकुलां तां बुद्ध्वा विद्याधरीं स वधूं मेने नरवाहनदत्तोथ प्रीतमना ललितलो
चनां भार्यां आस्त च तत्र तया सह संप्रीतिते चास्य वत्सराजाद्याः रत्नप्रभा च विद्याविभवाहृतां तमधिजग्मुः॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथास
रित्सागरे शशांकवतीलंबके प्रथमस्तरंगः॥ १॥ ततस्तां नूतनां प्राप्य कांतां ललितलोचनां नरवाहनदत्तःस तस्मिन्मलयपर्वते मधुप्रफुल्लकुसुमगे
विजहार तया सह तेषु तेषु वनांतेषु पुष्पितद्रुमशोभिषु एकस्मिंश्च वने क्रीडाकुसुमावचयक्रमात् तस्यां प्रियायां गहने गतायां दृष्टिगोचरा
त् सचरन्स ददर्शैकमहदुज्जलसरः सतारकमिवाकाशं पुष्पैस्तीरतरुच्युतैः पुष्पाण्युच्चिनुती यावत्तत्रामाभ्येति सा प्रिया तावत्स्नाता
सरस्यस्मिन्क्षणमासंस्मरन्तटे इति संचिंत्य सस्नौ ताकृतदेवार्चनोत्र सः सचंदनतरुच्छायमध्यास्तसितशिलातले तत्रस्थो राजहंसीनाहष्ट्वा तत्स्य
दृष्टीगतिं स्मृतां तद्विभ्रमाल्लापपिकीनां कूजवल्लितु विलोक्य हरिणीनां च तन्नेत्राभे विलोचने इत्यस्यास्तास्तत्स्मार प्रियामदनमत्तकः सस्तेतोद्र
तदामाग्निसंतप्तस्त्रमुग्रहृत्सः तत्क्षणं चाययौ तत्र कोप्युनिपुंगवः सपिशंगजटोनामनरवस्यमहीप्यते अस्पृश्यन्सप्रियावत्सलस्यपीश्चदन
वारिभिः ततः प्रत्युद्गम्य तं दिव्यदृष्टिःसतन्मुनिः उवाच पुत्र जानामि सिय पिहिष्टधैर्यमाप्नुहि तेन हि प्राप्यते सर्वं तथा चेत्थमदाश्रम कथांमत्ताकद
नीं ततःस्प्रत्यनचेकृता इत्युक्तो स मुनिःस्नानातिनायनिजमाश्रमं नरवाहनदत्तं तं चक्रे चातारपाद्भिकां कृतातिथ्यफलैस्तस्य तत्र उक्तफलः

२८१

ंनामपरिनिस्पितृप्रियः कालेनपितरिस्वर्गंभार्यायानुगतेगते प्रावर्त्तत्तच्च गार्हस्थ्ये सतयाभार्यया सह साचतस्याभवद्भार्या स्वेच्छाचारि
ण्यज्ञानतः दैवाल्लब्धं चित्तं प्राप्तशाकिनीसिद्धिं शंबरा एकदाराजसेवार्थं स्थितस्तत्कटके च सः गृहादेत्यपितृव्येन निजेन जगदे रहः नष्टमस्म
त्कुलं वत्स यतोभार्यामयातव दृष्टामहिषपालेन तेनतदीयेनैव संगता एतत्पितृव्यादाकर्ण्य कटके तं निवेश्य च स वामदत्तः खड्गैकसखः स्वगृहमाय
यौ तत्रगुप्तंस्थितो यावत्पुष्पारामे प्रविश्य सः नक्तमागात्स्तत्रैव तावत्स महिषपालकः क्षणाच्चैतमुपागात्सा तत्रोपपतिमुत्सुका तद्भार्या विविधाहा
रहस्ता महिषपालकं ततोभुक्तवतातेनसाकं सा शयनं ययौ तद्दृष्ट्वा वामदत्तस्तौ सोऽभ्यधावदुद्यतायुधः आपापौ गच्छथः कोतिवदंतस्तस्य गेहिनी
सा दृष्ट्वोत्थाय विज्ञाल्से मुक्ता धूलिमुष्टिमस्यधात् तदा स मानुषात्पशुर्महिषः समपद्यत वामदत्तस्स्थितिस्तस्य नज्ञावेन व्यलुपत ततो महिषमध्ये
सा निक्षिप्य लगुडैस्तदा भार्या महिषपालेन ताडयामास तेन तं तदैव तत्र कस्यापि वणिजो महिषार्थिनः विक्रीणीते स्म सा स्फुरन्तिर्यक्तो विवशो
हृते तेनारोपितभारोऽयं महिषीभाव पीडितः स वामदत्तो नीतोभूद्ग्रामंगंगासमीपगं विषमस्तु स्वगृहे भार्यादुर्वृत्तात्पतनं किंना कष्टांतरप्र
विष्टैव स्तु जगे कस्य शर्मणे इति तं चिंतयंतं च ततो रोद्राग्रदुःखिते भारक्लेशात्स्थिपं शेषं तमपश्यत्कापि योगिनी साऽज्ञात्वानंतरं सर्वं तद्वृत्ता
न्तं कृपाकुला मंत्रेनाथेनसिक्त्वातं महिषत्वाद्मोचयत् प्राप्तमानुषरूपाय सेवनीता निजं गृहं तस्मै कांतिमतीं नाम कन्यां दुहितरं ददौ एभिराहत्य दुष्टभा
र्यां स्वां तां वडवांकुरु इत्युक्त्वा प्रददौ चास्मै सर्षपानभिमंत्रितान् ततः सतोकांतिमतीं भार्यामादायप्रत्तनां स्वगृहं वामदत्तस्तदाजगाम सर्षपः
हत्वा महिषपालं तत्र हत्वा च सर्षपैः वडवां तां भार्यां तां शालायां बद्ध्वा व्यधत्तसः दत्वा च प्रत्यहं तस्यै लगुडाघातसप्तकं स चक्रे भोजनं तद्वत्स्वनिशां
वे रक्षत्स्पृहे एवं तत्रस्थितस्यास्य कांतिमत्यासमं ततः भार्यया वामदत्तस्य कोप्यागादतिथिर्गृहे भक्ते तस्मिन्स्वरस्त्रेपि सभक्तो निर्ययौ स्फुटं वामदत्तः
स्तां दत्तं भार्यां लगुडाहतिः दत्वा च तस्मै वडवारूपाये लगुडाहतीः निपतात्स्ताः प्रविश्याशु भुजे जातनिर्वृतिः ततोतिविस्मितस्तत्रतत्प्रपृच्छ सकौ
तुकः त्यक्ताहारः कथं तोभूत्संभ्रमेणभवानिति ततः स वामदत्तोत्र तस्मायतिथये ब्रवीत् तमामूलात्स्ववृत्तांतं ततः सोपितमभ्यधात् दुर्ग्रहे गाकिमेते

भूर्वमन्विष्य कामपि प्रियां पुनः शापक्षयाशयाद्दत्तहस्तालंभमसुदुर्गमान् तां त्वां तुल्यं प्रयद्वै प्राप्स्यन्विवसोऽस्व वहन्तेहं अमात्र्यैवे प्रागलभ्युरं संप्राप्येदं सूतं
मया नैवन्मस्वर् .... सुक्लामणिरिहागतः पृष्टेच हृताङ्कुशिन्याविजिता स्वमुखेनापि उक्तिलः स मया शापभारो लब्धवरात्मना क्षणाद्वसंसु
त्वायानामद्राक्षमिह तां प्रियां वेतालोवलिमिमतानीतां ताते नयोनेन साधुभिः ततस्त्वाहं .... प्रत्नमईत्वहृत्तया मिलितस्त्वत्प्रसादेन तीर्णश्चा
पमहार्णवः अतः श्रुतेनुनाममिव वत्सराजसुतागतः निद्रोत्पायामिवेदानीं स्वदेशं प्रेदयितास्तुतः इति सुवर्णजितस्मिन्नाल्लब्धस्नानसुक्ला गतवति
चरितानेवंद्दसारे पुणम्य अभवदधिकनम्रो वत्सराजात्मजोस्मिन्निक्षि किलहविरदे वाहृष्टसाहास्म्याहृष्टः प्राहाश्च तामुभगिनीमुपचारदुन्निमाले
व्या युक्तिमनुरागहृत्ता यपतनस्म प्राप्य स्मितां सुमहंशी सजयोद्दसेनामहोः करेणुनुरोनम सुगमयुक्तो सचनामा दायचवधूंसास्वव शी हविरदेव
मांमद्य नरवाहनदत्तः स्वां कौशाम्बीमायुयौ नगरीं तस्यामास्त च विहरन्नहर्दिनं वत्सेश्वरस्तयासहितः अन्याभिश्च समं तु विनोदेवीभिर्मदनम
ञ्चुकाद्याभिः॥ इति श्रीमहसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे वेतालंबके प्रथमस्तरंगः॥ समाप्तश्चायं वेतालंबकः॥ अतःपरं शशांकवती
लंबको भविष्यति इदंगुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमंदरांदोलनात्पुराकिलकथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्गतं प्रसह्य रसयंति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो
धुरंदधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते॥ अव्याद्वो विघ्नविध्वंसकीर्तिस्तम्भमिवोल्लिखन् करं गणपतिः क्रीडोल्लसद्गंगाक्षरावलिं अरागमविरा
गाख्यरचनाचतुरं परं हरं नवनवाश्चर्यसर्गचित्रकरं नुमः जितं स्मरशरैर्येषु पौष्पैरपि पतन्त्विह वज्राद्यैरपि जायन्ते कुंठितान्येव तान्नता
नु डोएवं वत्सेश्वरसुतस्तास्ता भार्या समवाप सः नरवाहनदत्तोत्र कौशाम्ब्यामवसत्स्थितवान् वह्वीभार्यापिता माद्यादेवीं मदनमंचुकां प्राणेभ्यः
सोधिकां मेने रुक्मिणीमिव माधवः एकदा च निशि स्वप्ने नभसागत्य दिव्यया कयापि कन्यया आत्मानं क्षिप्यमाणं ददर्श सः प्रबुद्धश्च महाशैलमा
नेसच्छायपादपे अपश्यत्स्थितमात्मानं ताक्ष्यं रत्नशिलातले तां च कन्यां स्वपार्श्वस्थां निशि द्योतितकाननां रक्षन्तेस्मस्मर सेव विस्मसंमो
हनोद्यधिं अन पाहमिहानीतानरनिमना चवीक्ष्य च लज्जाविलंबितेच्छां तां कृत्वा चालीकसुप्तकं प्रलपन्ति वनिता सुरेवं धूर्तोयसो ब्रवीत्

ने·क·
श·शं·

क्त्वमालिंग्यमामेहिप्रियेमदनमंचुके तच्छ्रुत्वैवतुहृष्टातान्स्व तानिंद्रीडयंत्रलं रूपंतद्दयितायास्मात्तस्याधृत्वालिलिंगतं ततःसनेत्रेप्रो
न्मील्यदृष्ट्वातांस्वप्रियाकृतिं अहोविज्ञानमित्युक्त्वाकंठेजग्राहसस्मितः साथहित्वात्रपांरूपंस्वंप्रदर्श्यजगादतं आर्यपुत्रगृहाणेमांमामिदा
नींस्वयंवरं एवमुक्तवतींतांसपरिणिन्येचकन्यकां नरवाहनदत्तोत्रगांधर्वविधिनातदा नीत्वाचतांतत्ररात्रिंयथावत्तनयासह प्रातस्तांदयि
तांयुक्त्वाकुलजिज्ञासयाभ्यधात् प्रियेस्मृत्वाकथामेकामहंवोकथयामिते अस्तिसिद्धिरितिख्यातोमुनिरासीत्तपोवने तस्याश्रमपदेरम्येयोगासि
द्धस्यसन्मुनेः अथशृगालीजरतीगुहायांविहितास्पदा तांतुदिनेनिराहारांभक्षार्थंजानुनिर्गतां वशाविस्मयसोन्मादोहंतुमागाद्वनद्विपः
तंदृष्ट्वासमुनिस्तत्रकृपालुस्तांशृगालिकां वरेणकरिणींचक्रेतुग्राह्यायाभयात्तयोः ततःसहस्तीतांदृष्ट्वाकरेणुंशांतवैकृतः अनुरक्तोभव
त्तस्यांसापिमृत्योरमुच्यत ततोभ्रमंस्तयासाकंसगजोजातुतत्कृते प्रविशन्पद्ममानेतुंशरसंकाकुलंसरः ममज्जतत्रपंकान्तर्निःशक्तश्
चलितुं तस्थौकुलिशनिर्लूनपक्षभ्रष्टइवाचलः दृष्ट्वातथाचतंवैतंसाशृगालीकरेणुका तदैवान्यंसमाश्रित्यवारणंक्वाप्ययाततः ताव
च्चपूर्वविसृष्टाकरिणीतस्यसानिजा अन्विष्यंतीगजस्यागात्तंप्रदेशंविधेर्वशात् साभद्रजातिर्दृष्ट्वैवग्रस्तंपंकेनतंपतिं अनुमर्तुंसरप
ंकमेवप्राविशत्तदा तत्कालंसमुनिर्ब्रह्मसिद्धस्तेनागतःपथा शिष्ययुक्तस्तदालोक्यबभूवकरुणान्वितः उद्धारयामासचतौवशाना
गौमहातपाः शिष्यैर्वैरोद्धृतवरैः सरःपंकांतरात्ततः ततस्तस्मिन्मुनौयातेदंपतीतौवशागजौ मत्तौविपोगाञ्चोत्तीर्णौयथाकाममविजह्रतुः
एवमुत्तमजन्मानस्तिर्यंचोप्यापदिप्रिये प्रभुंनोज्झंतिमित्रंवानारंयनिततःपुनः हीनजात्मसुद्भवायेतुतेघ्नांस्यशक्तिनाशये कुशाविदपिसंतवा
स्नेहोवाचचलात्मनां एतन्नरेश्वरसुताच्छ्रुत्वासादिव्यकन्यका तमुवाचैवमेवैतत्संशयोनात्रविद्यते अभिप्रायस्तुविज्ञातोमयैवंचा
दितत्ताव तदिमामपिमत्तस्त्वमार्यपुत्रकथांशृणु शूरदत्ताभिधानोऽभूत्कान्यकुब्जेद्विजोत्तमः महीपतेर्बाहुशक्तेर्मान्योग्रामशतेश्वरः
भार्यावसुमतीनामतस्यासीत्पतिदेवता तस्यामवापपुत्रोत्थंभवंपुत्रमजीजनत् सवामदत्तोनचिरात्सर्वविद्यासुशिक्षितः भार्यांशशिप्र

राम
२

२८७

ध.क.
वेला.

आयुवेलेन चानीय दैवेनेव महोर्मिणा वेलातटे समुत्क्षिप्य निक्षिप्तासौ वणिक्सुता तावत्स्थितामेमगताम्नातं गमुनिर्वृद्धौ सशिष्यः समायातो
मतङ्कस्तां ददर्श तां सदयालुः समाश्वास्य तां स्वमाश्रममानयत् यमुने त्वयपाल्येयमिति च न्यस्तवान्मयि वेलातटान्मया प्राप्तामिमेति सम
हामुनिः नाम्नास्या नामकरोद्वेलां बालां मुनिजनप्रियां ततस्नेहेन च चिरं तैस्तैःपत्यस्नेह रूपामयः ब्रह्मचर्यनिरतोऽपि हास्तस्यास्तारोघुबाधते अपालिग्र
हणं तां च नवयौवनशोभिनीं रूपेन चन्द्रसारेमां दृष्ट्वा दर्शी मनोमम साच प्राग्जन्मभार्यामित्युक्त्वा च तामिहागतं प्रणिधानाद्दृष्ट्वा तत्र सप्रामेषात
वानिकं तदा गत्वोपयच्छस्व वेलां तामस्मदर्पितां ज्ञेशोऽतुभूत्तः सा फलं सभजतां गुरुवर्यो ऽयं इत्यानं द्युमिराननं प्रेक्ष्य स्वजनपतिस्सा यमुनामा
भगवतीमतं गत्वाश्रमपितुः विज्ञप्तश्च तया नन्दं तां मतङ्गमुने स्वम दर्शवेलां मनोराज्यसंपत्तिमिवरूपिणीं ततस्तया समं तत्र वेलया हृष्टवसि
तः एकदा नन्दो तां कार्यं जलकेलिसरोम्भसि अपश्यता स वेलेनाप्य वेले क्षिप्तता जलं सिक्तः स्नानं प्रवृत्तो तत्र समं तं मुनिर्भया स तेन कुपितः
शापं सभार्यं मय्यता पयत् वियोगो भविता पापौ दंपत्योर्देवयोरिति ततस्तयाऽदीनगिरा वेलया पादलग्नया प्रार्थितः समुनिर्ध्यात्वा शापान्तं
तौ समादिशत् जेनाकरेणउवेगेन पीमरत्नयुगं बली नरवाहनदत्तस्तंभावि विद्याधरेश्वरं चन्द्रसारयहाद्रस्मपाराह्वन्त्रस्वरानमजं संगम
सेन तदा पापप्रसभाज्ञायां यान्या इत्युक्तासमनंगार्षिः कृतास्वानाधिकांक्षिणौ दर्शनायहरंयास्ता स्वेनद्वीपगतो भवत् विद्याधरेणपासः
ग्राह्यस्ताहंशाप्रजेटउरा तस्मान्मयाससवालगनादानौपस्मृतपादपः सोऽयंसदकन्निविनोदन्नौबामधुनामया रत्तुक्तामासभार्येसा तेत्रेव पसुना
पगात् अप्पाहे प्राप्तदयितो निर्विलोचनवासतः वियोगभीतेरभवं स्वदेशं प्रतिमोत्सुकः ततः प्रवृत्तः स्वागतं नु महाशाप्यां बुधेस्तटे लब्धोव
तो क्वचवहणोभार्यामारोपयंगुरः स्वयमारोढुमिच्छामि यावत्तावत्समीरणाः मुनिशापसुहृत्स्यात् तत्क्रूरमहरन्मम पोतेनतेन भार्यसमोहापि
विनिपाद्यमे लब्धाच्छिद्र इवाहात्तीश्वतनांविद्वलान्मनः ततोऽत्रताऽपसः कश्चिद्दागतो तीक्ष्णमूर्छितं कृपयांमां समाश्वास्य नीतवानाश्रमं शनैः
प्रष्ट्वा वास्य यथावृत्तमेतासाप विजृम्भितं बुद्ध्वा च सावधिशापध्वनिवंधे यथात्मसम ततो चोल ग्रवहतो नीर्य प्राप्य वणिग्वरं सखायमिलितो

८८

राम
२

ढ
श

मदिदं शिखरस्य सुतायेन यातो प्रवहतो नन्तन् भग्नमश्चो नैवैकोपि ततः तन्नीलं वाणिनि तद्वातीवान्यया भग्नधैर्यप्रवहताकुलः
अहं सद्यो गिरौ लेवेन्यापतं क्रोकसागरे ददृशे राज्ञा स्वमानस्य विन्नमा पृष्ठाभिरक्षितं आकर्णं निस्वयं तातु तद्वीपगमने मतिं अपराजप्रियोप्य
यैसोत्तरूपविनोपिसन् आहद्यतुनिधौ पानुगंतुमारब्धवानहं गच्छतोषमहाशब्दान्तुवंधाराशरावलीः उदतिष्ठन्ममाकस्माद्वारोवारिदत
स्तरः तद्वायुनानिरुद्धेन विधिनेव बलीयसा उत्क्षिप्योत्क्षिप्य च मुहुर्भग्नमेव हन्तनः ममैव ध्रुवोपरिजनेयतेव विधियोगतः एकमाप
महत्काष्ठं पतितेन महाशया तेन प्रसारितेनैव यथाज्ञासम्पादिताकृता पुनैवातवप्राप्यंश्चैः पुलिनप्राप्तवानहं तत्राधिरुह्य दुःखितो निर्द
यैवमशंकितं स्वर्णलेपुर्महप्रापततोपानस्थितस्तु तत्र तद्दिक्षीयानुनिकटे ग्रामे कृत्वाश्नादिकं कृतवस्त्रयुगोन्मास्तमध्यिगाहलं सम
मनाक् ततो दिशमजानानो दयितविरही भ्रमन् दृष्टवानस्मि सिकताशिवलिंगमर्चयंतं विनतं इति कन्यायां तस्याश्चाशाक्षमकतः
कन्यालिंगार्चनव्यग्रा वरवेशोपशोभिनी अहोत्रियास्तु सहृशीकाप्यप्सासैव किंभवेत् कुतो चैतन्नता दृशि भागधेयानि यन्मम इतिमाचि
तयंतं च सैवेयमिति रक्षितो लोचनेवदनिस्मैवसाक्षाद्वप्रस्फुरस्फुरः तन्निशासादवासाहोतमरत्यु नकावद इतिपृष्ठातदासा च मयानाहस्मकिं
चन मुनिशापभयेनायत्तला गुल्मांतराश्रितः स्थितवानस्मि तां पश्यन्नत्यप्रेनैव चक्षुषा कृतार्चना सा च मुहुः सस्नेहं परिकुम्यमा पश्यन्ती विन्ह
यती च किंचिन्मायान्ततः शनैः गतायांहवाघानस्थानसोधाः पश्यतो दिशः निशि चक्राह्वसहृशीकाप्यवस्थाममाभवत् क्षणञ्चाशंकितायातांते
जसार्कप्रभानिभा सुतामनंगस्य मुनेराव स्यादुद्दवचारिणी यमुनान्वानपःक्षामशरीरो दिव्यचक्षुषं साक्षाद्भुतिमिवापश्यमहकल्याणदर्श
तो सा मामवदच्चालंव्यचंद्रसारा धृतिस्पृहा शिखरस्याविलिग्पोसावक्ति हीपानरेसुत सत्रूपयत्पां जानानाकन्यायां स्पृहयासिकिल जिनर
स्मितसंज्ञेन तानिना वादिभिक्षुणा स्वयंतपानदेयेयं कान्ये षाह्यन्यमानदका दोषः स्यात्ते स्वयंदाने विहितेनतादृशाहिते इत्युक्तो भिक्षुणा सोऽप्य
नोप्रदेयासुतावणिक् तन्मातामहहस्तेनदातुमेच्छन्नदर्थिनो अतः सासिंहलद्वीपेतेनमानामहानिक पिताविस्तरशावहतेभग्नेस्यपतंदहुयो

णिजासाकंसायंस्वग्राममासदत् तत्रस्थभवनोपान्तेगोपंदृष्ट्वानदीतटे माद्यंतमिवगायंतंनर्मणापृच्छतिस्मितम् गोपतेतरुणी
काचित्कच्चिदत्यनुरागिणी येनैवंगायसिमहान्मन्यमानस्तृणंजगत् तच्छ्रुत्वासोहसत्कोपाद्गोपंवस्तुकियन्मम चिरविप्रोषि
तस्येहरुद्रसोमहिजन्मनः ग्रामाधिपस्यतहल्लीनाहंभार्यासदाभजे प्रवेशयतितद्दासीस्त्रीवेशंतद्गृहेचमां एतद्गोपालकाच्छ्रुत्वा
मन्युमंतनिगृह्यच तत्तंजिज्ञासमानस्तुरुद्रसोमोजगादसः यद्येवमयिहिस्नेहः स्ववेशंदेह्यमुंमम यावत्त्वमिवतत्राद्ययाम्य-
हंकौतुकंहिमे एवंकुरुगृहाणेमंमदीयंकालकम्बलं लगुडंचास्त्रचवेहितद्दासीयावदेतिसा तद्दुष्वाचतयारूपसैरंदन्नाग-
नावरः नंतेनतत्रव्रजाहंचविस्राम्यापिनिर्गमिमा एवमुक्तवतस्तस्माद्गोपाल्लगुडकम्बलौ गृहीत्वारुद्रसोमोत्रतद्वेशेनस
तस्थिवान् गोपश्चवणिजासाकंधनदेवेनतेनसः दूरेतत्रमनाक्स्थोदासीसाचाययौततः सातंतमसिसंस्त्रीकमन्यस्त्रीवस्त्र
गुंठितं एहीत्युक्त्वाततोरुद्रसोमंगोपधियानयत् सचनीतःस्वभार्यांतांदृष्ट्वागोपालबुद्धितः उत्थायैवकृताश्लेषांरुद्रसोमोव्य
चिंतयत् सविकृष्टेनिकृष्टेचकृष्टेरज्यंतिकुस्त्रियः पापानुरक्तायदियंगोपेपापासत्रवर्तिनि इतिध्यायन्निषेत्स्वोनदैवास्फुटया
गिरा निशितैवविरक्तात्माधनदेवांतिकंययौ उक्तस्वगृहवृत्तांतोवणिजंतमुवाचच त्वयासहाहमप्येमिवनंयातुक्षयंगृहे इत्युचि
वान्रुद्रसोमोधनदेववणिक्चसः वनेप्रतिचप्रस्थानेतदैवसहतौततः अमिलच्चतयोर्मार्गेमूलदेवसुहृच्छशी कथाप्रसंगात्तौ
तस्मैस्तद्वृत्तांतंशशंसतुः सतच्छ्रुत्वाशशीर्ष्यालुस्थिरादेशांतरंगतः सशंकोभूत्स्वगृहिण्यांमत्तायामपिभूगृहे प्रकामंश्वसमंता-
भ्यांसायंसस्वगृहांतिकम् शशीप्रापगृहांतिस्थतयोःकर्तुमियेषच तावच्चंडगंधवहंकुष्टशीर्णकरांघ्रिकम् तत्रापश्यत्सशृंगा
रंगायंतंकुरूपस्थितम् विस्मयाच्चतमप्राक्षीदीदृशःकोभवानिति कामदेवोहमस्मीतिकुष्ठीसोपिजगादतम् काभ्रांतिःकामदेव
त्वरूपश्रीमैववक्तिते इत्युक्तःशशिनाभूयःसोवादीच्छृणुएववच्मिते इहधूर्तःशशीनामदत्तैकपरिचारिकां भार्यांनिक्षिप्यभूगृहेस
र्ष्यादेशांतरंगतः तद्भार्ययाविधिवशादिहदृष्टोस्म्युपेतया अर्पितःसद्यएवात्मामदनाकृष्टचित्तया तयासमंसदाचेहराजोराज्यार्थहं

द्यामितस्मै राज्यार्धमभियाक्षिं च यानि च इति राजा स नगरे दापयामास घोषणं तां श्रुत्वा चैकदात्मानं घटो दर्शयितुं तदा मैवं कृथा
न कार्योस्मिन्विश्वासश्छिद्रघातिनि राज्ञीन्यवारयत तया राजपुत्र्या तथा घटः तत्रोद्वेदभयात्तेन समं प्रव्राजकेन सः घटो देशान्तरं गा
याद्राजपुत्र्या नेयात ततः मार्गे च राजपुत्री सा प्रव्राजं तं रहोऽब्रवीत् एकेनाहासिता नान्येन भ्रंशितास्म्यतदापदात् तन्नौरस्य मतो नायं घटो
मे त्वं मम प्रियः इत्युक्त्वा तेन संगम्य सा निशीथे वधीद्घटम् ततस्तेन समं याता पापा प्रव्राजकेन सा धनदेवस्वरूपेण संजग्मे वणिजा
पथि कोयं कपालीत्येतं प्रेयान्ममेत्युक्त्वा ययौ समम् वणिजा तेन समुन्नसा प्रव्राजं विहाय तं प्रव्राजकश्च स प्रातः प्रबुद्धः समचिन्त
यत् न स्नेहोस्ति न चान्त एवं स्त्रीषु हि चापलादृते यदि स्यात्सा प्रिया पापा हन्ता यापि पलायिता नैव लाभोयं वा यन्न हतोस्मि घट
वत्तया इत्यालोच्य ययौ देशं निजं प्रव्राजको थ सः वणिजा सह तेन देशं प्राप राजसुतापि सा प्रवेशयामि स्वगृहं सावंधकीं किमिमां कथ
म् इति स्वदेशं प्राप्तश्च धनदेवो व्यचिन्तयत् वणिक्पुत्र किलैकस्या वृद्धाया वेश्म योषितः प्रविवेश तया साकं राजपुत्र्या दिनात्यये त
त्र नक्तं स वृद्धां तां पप्रच्छापरिजानतीम् धनदेववणिग्गेहवार्तां सम्वेह वेत्सि किं तच्छ्रुत्वा साब्रवीद्वृद्धा का वार्ता यत्र तत्र सा पुंसा नवन
वैनैव तद्भार्या रमते सदा चमपीठं गवाक्षे च रज्ज्वा तते हि लम्ब्यते नक्तं विशति यस्तस्याः स एवातः प्रवेश्यते निष्काल्यते तथैवातः प
श्चिमायां पुनर्निशि पानमत्तावशा नैव विचारयति किंचन एषा च तन्निस्थितिः ख्याता नगरेऽखिले गता बहुकालगतोद्यापि न चाया
ति सतन्मतिः एतद्वृद्धावचः श्रुत्वा धनदेवस्तदैव सः युक्त्या निर्गत्य तत्रागात्कान्तदुःखस्तसंशयः दृष्ट्वा च तत्र दासीभिः पीठं रज्ज्वा
वलम्बिताम् विवेश तां तदा ताभिर्हन्त्रिंप्यातरनीयत प्रविष्टः स तयालिङ्ग्य शय्यां निन्ये मदान्धया अविज्ञातः स्वगेहिन्या हठात्क्षीव
सलीलया निशान्ते च स दासीभिः सत्वरं रज्जुपीठया गवाक्षेण बहिः क्षिप्तः खिन्नो वणिगचिन्तयत् अलं मे गृहमोहेन गृहि नार्यो हि
बंधनं तासामेवेदृशी वार्ता तस्माच्छ्रेयो वनं परं इति निश्चित्य संत्यज्य स तां राजसुतामपि धनदेवः प्रववृते गंतुं दूरं वनान्तरं गच्छंस्त
स्य मार्गे च मिलितो मित्रतामगात् ब्राह्मणो रुद्रसोमाख्यः प्रवासादागतश्चिरात् स तेनोक्तस्ववृत्तान्तः स्वदाराशंकितो द्विजः तेनैव व

घवः पूवम् अवबुद्धस्ततो लप्स्ये पापानां कुलदूषिकाम् इति राज्ञा समादिष्टा रक्षिणोऽत्र नियोजिते रक्षितुं तस्थुरानाशंतत्कर्प
रकलेवरं ततस्तान्विषघटेतुद्दृष्ट्वा राजपुत्रीमुवाच ताम् प्रिये बंधुः सखा योऽभूत्सम्मृतः कर्परो मम यत्प्रसादान्मया प्राप्तासि स
सद्रत्नसंचया स्नेहानृण्यमकृत्वाद्य नास्ति मे हृदि निर्वृतिः तं भग्नतान्न शोचामि प्रेक्षमाणः स्वयुक्तितः क्रमाच्च संस्कारो
प्यग्नौ तीर्थेस्यास्थीनि निःक्षिपे भयं माभूच्च ते नाहमज्ञो हि कर्परो यथा इत्युक्त्वा तान नतदैवाभूत्स महाव्रतवेशभृत् सदधो
दनमादाय कर्परे कर्परान्तिकम् मार्गागतइवान्मार्गाच्चअग्रे स्खलितेच्छतः निपात्य हस्तद्भ्रष्टं च तन्नष्टं दध्यन्नकर्परम् हा
कर्परामृतनमृतेत्यादि तं तत्र शुशोच सः रक्षिणो मेनिरे तं च भिक्षाभाण्डानुशोचिनम् क्षणाच्च गृहमागत्य राजपुत्र्यै प्रशशंस तत्
अन्येद्युश्च वधूवेशभृत्यं कृत्वैकमग्रतः अन्येधृतसपुनर्भिक्षाभाण्डं च दध्नः इतः ईर्ष्याग्रासन्नु ग्रामीणवेषोभूत्वा दिनात्यये प्र
स्खलन्निकटे तेषां समगच्छच्च रक्षिणाम् कस्त्वं केयं च ते भ्रातः घटा यास्तानि च तत्र तैः पृष्टः स धूर्तस्तत्रैवमवोचत्स्खलिता
क्षरं ग्राम्योऽहमेव भार्या मे यास्यन्नश्वश्रुरं गृहम् भक्ष्यकौशलिके यच्च ह्यानीतास्तत्कृते मया संभाषणेन तु रागो मे सञ्जाता
सुहृदोऽधुना तदर्धं तत्र नेष्यामि भक्ष्याणामर्धमस्तु वः ॥ इत्युक्त्वा भक्ष्यमोदकं सदद्दौ तेषु रक्षिषु ते हसन्तो गृहीत्वैव भुञ्ज
न्तस्मात्खला अपि तेन रक्षिषु धत्तूरमोदकेषु सोऽग्निसात् निशि चक्रे ततो देहं कर्परस्य हृते घनः गते तस्मिंस्ततः प्रातर्बु
द्ध्वा राजा निवार्य तान् विमूढान्स्थापयामास रक्षिणोऽन्यांस्तु वाच च रक्षार्थमिहस्यातवां कोप्यस्थीनि गृहीष्यते स धु
र्त्तोऽभिगृहीतव्यो रक्ष्यमस्याचितागतं इति संप्राप्य राज्ञाज्ञां सावधाना दिवानिशम् तत्रासन्रक्षिणस्तच्च ज्ञात्वा तु बुबुधे घटः
ततः स चण्डिकादत्तमोहमन्त्रप्रभाविते मित्रं प्रव्राजकं किंचिच्चकाराश्यामकेतवं तेन गत्वा समं तत्र प्रव्राजा मन्त्रजापिना रक्षिणो
मोहयित्वा तानानृकर्परास्थीनि सोऽग्रहीत् क्षिप्त्वा च तानि गंगायामेत्याख्याय यथाकृतम् राजपुत्र्या समं तस्थौ सुखं प्रव्राजकान्वितः
राजा च सास्थिहरणं बुद्ध्वा तद्रक्षिमोहनं आसुताहरणं सर्वं मेनेतद्योगिचेष्टितं येनेदं योगिना कारितं नपाहरणादिमे द

मार्गे गौवाग विद्गीताविग्राजगादसा मदुक्ताभ्यां गृहाणां मंक्षणं वाक्कोल्लवं गामे यावद्दस्त्र चवेल्ली चवित्त स्नानं संवरणम्यहं एवं
कतेमिम्भजसं दिमामितित्तेनसा उक्तानुमेनेनावत्तन्तो प्यातेकपिमग्रहीत् ततो स्याश्वशुरिकां कृष्णासास्त्रीहस्ताश्चातेकपिम् एकांतेमेही
सुक्तां तं साभीरुहूरमानयत् मिलितेन च पापां घेतु विहायैतं च तैः सह साजगामेष्यितं ग्रामं प्रज्ञारक्षितं विल्लवा इत्यं प्रज्ञैवेनामेहप्रथा
नलोकवर्तनं जीवत्यत्र दरिद्रोपि धीदरिद्रो न जीवति इसानीमृणु देवेतां विचित्रां चातुर्नाकथाम् घटकर्पटनामानौ चौरौ वास्तां
रेकचित् तयोः सकर्परो जातु वहिर्न्यस्य घटं त्रिशि संधिभित्वान्तःप्रसुप्तावासवेश्म प्रविष्टवान् तत्र कोणस्थितं तं सा विनिद्रारा
जकन्यका दृष्ट्वैव सद्यः संरंतुकामा सैरसुपाकृयत् रत्वा च तेन सार्कं सा दत्वा चार्थं तमब्रवीत् दास्याम्यन्यत्प्रभूतं ते पुनरप्येष
चेदिति ततो निर्गत्य दृष्ट्वा तमाख्यायं समर्प्य च व्यसृजत्स्वार्थं राजा तं घटं गेहं स कर्परः स्वयं तदैव तत्पुनर्विवेशान्तःपुरं सतम्
श्राकृष्टः कामलोभाभ्यां मग्नापायं को हि पश्यति तत्र भूयो गतश्रान्तः पानमत्तस्तया सह राजपुत्र्या समं सुप्तो नाविवेद गतां निशां
प्रातः प्रविष्टैर्लक्ष्यास च ज्ञातः पुररक्षिभिः राज्ञो निवेदितः सोपि क्रुधा तस्यादिशद्वधं यावत्स नीयते वध्यभुवं तावत्तस्यास्य सः
रात्रावनागतस्यागादन्वेष्टुं पदवीं घटः तमागतं सद्दृष्ट्वा तं घटं कर्परकः पुनः हृता राजसुता रक्षेनिन्याह स्वसंज्ञया घटेनो
गीकृते स्तोपसंज्ञयैव सकर्परः नीतो लम्ब्यतरोक्षिप्रं वधकैरथ शाहतः ततो गत्वा घटो गेहमनुशोचन्निशागमे भित्वा सुरंगा
प्राविक्षद्यत्रा राजसुतागृहं तत्रैककांस्यमितां दृष्ट्वा प्रेत्यजगाद तां तत्कृते द्युहतस्याहं कर्परस्य सखा घटः अपनेतुमितस्त्वाच त
त्तेनादहमागतः तदेहि यावन्नानिष्टं किंचित्ते कुरुते पिता इत्युक्तानेन सा हृष्टा राजपुत्री तथेति तत् प्रतिपेदे स चैतस्यावंध
नानिच्यावारयत् ततस्तया सममेतद्युसमर्पितशरीरया निर्गत्यास्य यो चोरः स्वनिर्मीत सुरुंगया प्रातश्च राजा तुल्लक्ष्य सुरंगेन नि
जां सुतां केनाप्यपहृतां बुद्ध्वा स राजा सममचिंतयत् ध्रुवं तस्यास्ति पापस्य निगृहीतस्य बांधवः कश्चिन्महासिकायेन हृतैवमे
सुता मम इति संचिंत्य नृपतिः स कर्परकलेवरं रक्षितुं स्थापयामास स्वभृत्यांश्चाब्रवीच्च तान् यः शोचन्नेतमागच्छेत्तं तु दाह

ध्व·क
शु·ल
२२

नकुर्यात्साहसादेवकिंचन सहसाचेष्टमानोहिहन्यतेलोकयोर्द्वयोः अवंस्माविधिनाकर्मविरोधफलमश्नुते तथाचवायुनाक्रां
तदेहः कोप्यभवत्सुमान् तस्यर्थमौषधंदत्वावभाषेजात्वितंभिषक् तंपेषयेत्तस्यगृहंगत्वायावदुपैम्यहं एवमुक्त्वागतोवैद्यो
यावच्चिरयतिक्षणम् तावत्तदौषधंपिष्टंसमूर्खोवारिणापपौ उत्पन्नव्यापदंतेनतमात्मानमभिषक्ततः सद्यस्तावमनेकृच्छ्रान्स्त
कल्पमजीवयत् वस्यौषधंगुदेमूर्खदीयतेनत्तुपीयते अहंप्रतीक्षितःकिंनात्तुपालभ्यततेनसः अभीष्टमप्यनिष्टायजाय
तेविधिनाकृतं तस्मान्नविधिमुल्लंघ्यप्राज्ञःकुर्वीतकिंचन अप्रेक्षापूर्वकारीचनिंद्यतेवद्यकृल्लक्षणात् तथाचकुत्रचित्कश्चिज
डबुद्धिरभूत्सुमान् तस्यदेशान्तरंजातुगच्छतोतातगतःसुतः स्पृष्टव्यावासितेःगंधविविधाविहारंस्थलम् बाधितोमर्कटैःसोत्रकृच्छ्र
जीवन्नुपेत्यतम् त्राक्षान्नभिज्ञःपितरंपदंतमवदज्जडः वनेस्मिपातितःयौअब्ज्ञोमर्कटैःफलभक्षिभिः तच्छ्रुत्वाक्रोधकृष्टासि
स्तत्पितातद्वनंययौ दृष्ट्वाफलान्यादवानाज्झटिलांस्तत्रतापसान् सोभ्यधावत्सुतोमीभिःस्वतोमेरामशैरिति दर्भैस्तैःपातितःउ
त्तोमहृष्टैर्मावधीर्मुनीन् इत्यवार्यततपाघेनतद्वधात्सोपकेनचित् ततःसदैवाद्वनीएणपानकःसार्थमागमत् तत्रजातुचिरप्रेक्षापूर्व
कारीभवेद्बुधः किमन्यत्तेवयाभाष्यंजन्तुनाकृतबुद्धिना लोकोपहसितःशास्त्रस्तीदंस्येवह्यबुद्धयः तथाचनिर्धनःकश्चित्त्रासनवा
तथ्यनिव्रजन् सार्थवाहस्यकस्यापिच्युतंनाहेमभस्तांभतिम् समुद्धृत्यगृहीत्वैवराजमार्गंसमाश्रितः स्पितातत्रेवंसत्यानुमारेभेह
मतस्रुसः तावत्सत्वाहयारूढःप्रस्तागत्यससत्वरं सार्थवाहोब्रहदृष्ट्वास्यहेमभस्त्रांजहारतां ततःसहष्टनष्टार्थःशोचन्नापादधोमु
खः प्राज्ञोप्यर्थःक्षणादेवहार्यतेमंदबुद्धिभिः ॥ कश्चिच्चपारेणचंद्रंदिदृक्षुःकेनचिज्जडः अंगुल्यभिमुखंप्रेक्ष्यतस्माच्चहृष्टनवेडु
ना सहितागगनेतस्यैवांगुलिंतेविलोकयत् तस्यानचैतमद्राक्षीदद्राक्षीद्धसतोजनान् प्रज्ञाचसर्वसिद्धैहितथाचमूर्खपताके
या काचिद्ग्रामान्तरंनारीगन्तुप्रावर्ततैकका पथिसाचजिघृक्षन्तमकस्माद्देत्यवानरं वेचयतीवकुवृक्षंसंश्रितासान्यवर्तत स
ततस्यास्स्पृशन्मूढोभूजान्ताकपिरावृणोत् सापयस्यवाद्धौहस्ताभ्यांनत्रैवापीडयन्नरो तावच्चतस्मिन्निःसन्देजानक्रोधपिवानरे मा

राम
२२

41

नयत् सोपाल्लोकान्निनायाश्ववैद्यं वैद्योप्यपारयत् मूढश्चांकीतन्तु तस्य महसाक्रम्य मस्तकं निर्ययुर्लोकहास्येन समं तस्य च
तंडुलोः इत्यकार्यं करोत्यज्ञो न च जानाति गूढकिंतु केचिच्चदारकामूर्खा हृष्टदोहा गवादिषु गर्दभं प्राप्य संहत्य दोग्धुमारेभिरे जवा
त् कश्चित्तु दोहकश्चिच्च क्षीरकुंडमधारयत् अहंप्रथमिकातेषां पयःपानुमवर्त्तत न च ते लेभिरे क्षीरं कृतवंतोपि परिश्रमं अवस्तु
निष्फले क्लिष्टदेहोतिमूर्खो व्रजति हास्यतां कश्चिच्चदेवमूर्खोभूद्विप्रपुत्रः पिता च तम् सायं जगाद गंतव्यो ग्रामः पुत्र त्वया प्रगे अत्रेत्यस्म
च्चाकार्यं तत्पितरं प्रातरेव सः गत्वा वश्यैव तं ग्रामं सायमायात्क्लांतश्रमः ग्रामं गत्वाहमायात इत्याह पितरं च सः गतेन त्वायेन किंमि
कुमिति चाहसतत्पिता तद्देवनिरभिप्रायचेष्टितो लोकहास्यतां मूर्खोनुभवति क्लेशं न कार्यं कुरुते पुनः इत्याकर्ण्य कथां प्रवालस
चिवाच्छिक्षावती गोमुखादात्मानं च निवेद्य शक्तियशसः संप्राप्तिवद्धस्पृहम् भूयिष्ठां चरात्रानाम वेत्यरजनीं वत्सेश्वरस्यात्मजो निद्रा
मुद्रितलोचनः सप्रापनं भेजे वयस्यैर्युतः इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलम्बके सप्तमस्तरंगः ७ आदि
तस्त्विषष्ठितमः ततोन्येद्युः पुनर्नैकं निजवासगृहस्थितम् नरवाहनदत्तं तं दयिताप्राप्तिसोत्सुकं वत्सेश्वरस्य तं मंत्री तनत्रियोगात्स
गोमुखः विनोदयन्कथास्तस्य क्रमादेवमवर्णयत् वभूव देवशर्माख्यो ब्राह्मणो नगरे क्वचित् तस्यासीद्यज्ञदत्तेति गेहिनी सदृशान्व
या धृतगर्भा च सा तस्य काले चासूत वै सुतं दरिद्रोपि स तं मेने निधिं लब्धमिव द्विजः सूतिकाले च सा तस्य भार्या स्नातुमगान्नदीम् दे
वशर्मा स तस्याथ गृहे रक्षन्सुतं शिशुम् तावदाकारिका तस्य राज्ञोंतःपुरतो गता चेटिका ब्राह्मणस्यागात्स्वस्तिवाचकजीविनः तेन
स दक्षिणालोभान्नकुलं रक्षिकं शिशोः स्थापयित्वा ययौ गेहे चिरसंवाल्यवर्धितं तस्मिन्यातेत्राकस्माच्च शिशोस्तस्यांतिकागतम् स
र्पमालोक्य नकुलः स्वामिभक्त्या जघान तं अथ तं देवशर्माणमागतं वीक्ष्य दूरतः सर्पास्वक्लिष्टो नकुलो हृष्टोस्य निरगात्पुरः स देवशर्
मा तद्रूपं तं दृष्ट्वाश्मनावधीत् ध्रुवं स बालः पुत्रो मे हतोनेनेति संभ्रमात् प्रविश्य चात्र दृष्ट्वा तं भुजगं नकुलाहतं जीवंतं च सुतं बा
लं ब्राह्मणः सोन्वतप्यत अविचारोपकारी सन्नकुलः किं हतस्त्वया इत्युपालभतायाता भार्यापि तदवेत्य तम् तस्मान्नबुद्धिमा

ताच किंत्वया दत्तं येन प्रतिददामि ते वीणावादेन मे क्षिप्तं तयाश्रुतिसुखं कृतं तथैव दानकार्येण कृतं ते क्षिप्रमयापि ते तच्छ्रुता,
विहता शेषापि हसिता वैणिकापयौ कीनाशेनाज्ञानया किं न हास्यो ग्राम्योऽपि जायते मूर्खशिष्यद्वयं चेदं त्वयेदानीं निशम्यतां गुरोक
स्याप्यभूतां द्वौ शिष्यावन्योन्यमत्सरौ तयोरेको गुरोस्तस्य दक्षिणं पादमन्वहं अभ्यंजन्पालयामास वामपादं तथेतरः दक्षिणा,
भ्यंजके जातु ग्रामं संप्रेषिते गुरुः अभ्यज्य वामपादान्तं द्वितीयशिष्यमभ्यधात् दक्षिणं पादमभ्यज्य द्वितीयं क्षालयाद्यमे श्रुत्वै
तन्मत्सरी शिष्यो सौ गुरुं तं चाब्रवीदिदम् प्रतिपक्षस्य संबंधी न पादोऽभ्यज्यते मया एवमुक्तवतस्तस्य निर्बंधं चाकरोद्गुरुः ततःप्र,
तिपक्षस्य च्छिष्यो रोषादादाय तस्य तम् गुरोः शिष्यः स चरणं बलाद्ग्राव्णैव बभंज सः मुक्ताक्रंदे गुरौ तस्मिन्कुशिष्योऽन्यैः प्रविश्य सः
ताड्यमानः सशोकेन गुरुणा तेन मोचितः अन्येद्युः सोऽपरः शिष्यः प्राप्तो ग्रामान्ताद्विलोक्य तम् सांघ्रिपीडं गुरुं स्पृष्ट्वा ततः प्रज्वलन्,
क्रुधा नाहं भनज्मि किं पादं तस्य संबंधिनं द्विषः इत्याकृष्य द्वितीयांघ्रिं गुरोस्तस्य बभंज सः ततोऽवताड्यमानोऽन्यैरपि भग्नोभयांघ्रिणा
गुरुणा तेन कृपया दुःशिष्यः सोऽप्यमुच्यत सर्वदेशोपहास्यो द्वौ शिष्यौ तावयतुस्ततः गुरुश्च स्वक्षमाश्लाघ्यः स्वस्थः सोऽप्यभवत्क्रमा
त् एवमन्यान्यविद्विष्टो मूर्खः परिजनः प्रभोः स्वामिनो यन्निहंत्येवं न चात्महितमश्नुते अयं च द्विशिरःसर्पकथातोऽन्यावधार्यतां ॥
कस्याप्यहेर्द्वे शिरसी अभूतामग्रपुच्छयोः पौंछशिरस्त्वमूर्धं च चक्षुष्मस्तु कृतं पुनः अहं मुख्यमहं मुख्यमित्यासीद्विग्रहस्तयोः सर्प
स्तु प्रकृत्येनैवमुखेन विचचार सः एकदास्य शिरः पौच्छमार्गे काष्ठमवाप्य तत् वेष्टयित्वा हठं तत्र सर्पस्यास्याहरद्गतिं ततस्तद्बलवन्मे
नेऽसौ सर्पोऽग्रशिरोजयी तेनैष चांधेन ततः सममुखेनाहिः अवटेऽग्निपरिभ्रष्टो मार्गाद्दृष्टेरसंहत एवं गुणस्यातत्त्वस्य वहतो नेतरं,
तरं विदुः तद्धीनगुणसंगेन मूलाद्यातिपराभवं इमं च शृणुतेदानीं भोतं तंडुलभक्षकं ॥ अगात्कश्चित्सुमान्मूर्खः प्रथमं श्वाशु
रं गृहं स तत्र तंडुलान्स्य श्वश्रा पाकार्थं स्थापितान्सितान् दृष्ट्वा भक्षयितुं तेषां मुष्टिं प्राक्षिपदानने तत्क्षणोपगतायां च श्वश्र्वास्य,
विःसतंडुलान् नाशकत्तान्निगरितुं न चाप्युद्गिरितुं ह्रिया उत्पीनोत्कूनगल्लं च निरालापमवेक्ष्य तम् तद्व्याधिशंकयाह्वयत श्वश्रूः पतिमा

दम
२१

लुपः एवं सिंहस्य तस्याज्ञया तेन गोमायुना सह तत्र दृष्ट्वैव तस्यैतं पृष्ठतो गर्दभस्य सः सिंहो दंष्ट्रोकराघातं प्राणवैकल्पदुर्वलः
सतेनाविक्षिततनुस्ततः पलाय्य समहाखरः आगछन्नेचेत्तसिंहो पपपतद्दिकुलो ऽकुलः सिंहस्त्वसिद्धकार्यस्तस्मात्तदिने प्राविश,
दुर्हां ततः सजम्बुको मन्त्री सोपालम्भमभाषत नहतो गर्दभोपो घवएकश्चैत्वयाप्रभो हरिणादिवधे कानत्रहानीतवभविष्य
ति. तच्छ्रुत्वासोव्रवीत्सिंहो यथाचेत्सितम्यापुनः तमानयत्वरतावत्सज्ञोभूत्वानिहन्म्यहम् इतिसप्रेषितस्तेन पुनः सिंहेनजं
वुकः गत्वात्वरंतमवदद्दिष्टुतः किंभवानिति अहमतेनकेनापिताडितोत्रेतिवादिनं तंवभूयः सगोमायुर्विहस्यखरमब्रवीत्
न्मिथ्यैव विभ्रमोदृष्टस्त्वयानतत्रतादृशम् सतमस्तिसुखेत्यत्रवसाम्यहमपीदृशः तदेहितेमपाशाकेतन्निवाधसुखेवने इ
नितहचस्मामृहस्तत्रागात्सखरः पुनः आगतेते च दृष्ट्वैव सनिगत्यगुहामुखात् निपत्यपृष्ठेनवधीन्मृगारिर्दारितनखैः निगं
त्यगर्दभस्यात्रस्थापयित्वा च रक्षकम् तस्यातंजम्बुकंस्नातः सिंहः स्नातुंजगाम सः तत्कालंजम्बुकस्तस्य समायावीत्वरस्यत
त भक्षयामास हृदयकर्णौ चास्य निराकुलः स्नात्वागतस्तथाभूतंतंदृष्ट्वा खरं हरिः क्वकर्णौ हृदयं चास्येत्यपृच्छत्तचजम्बुकं
जम्बुकः सोप्यवादीन्नमकर्णौ हृदयः प्रभो प्रागेवासीत्कथं गताप्यागच्छेदियं यथा ह्ययं तच्छ्रुत्वा सतथैवैतमत्वाकेसर्यभक्षयत् त
न्मासमन्यत्तच्छेषं जम्बुकोपि च खादसः इत्याख्याय कपिर्भूयः शिशुमारमुवं.ग्मे तेत्राद्यैष्याम्यहम्भूयः कारिष्यामि त्वरायितम् एवं
तस्मात्कपेः श्रुत्वा शिशुमारो ययौ गृहम् कपिः सोप्यम्बुधेस्तीरे च चार च यथासुखं तदेवं विश्वसेन्नैव बुद्धिमान् दुर्जने जने दुर्जे
ने कृतसर्पे च कुतो विश्वासतः सुखं इत्याख्याय कथां मन्त्री गोमुखः पुनरेव सः नरवाहनदत्तं तं निजगाद विनोदयन् ॥ अृएविदा
नीकमादमान .... स्यानिमाज्ञनात् तत्रेमस्पृएउगाधर्वपरितोषकृतेजडम् कश्चिद्गांधर्विकेनाढ्यो गीतवाद्येन तोषितः भांडा
गारिकमाहूय तत्समक्षमभाषत देहि गांधर्विकायास्मै द्वे सहस्रे पणानिति एवं करोमीत्युक्त्वा च स भांडागारिको ययौ गांधर्वि
कोप्ययाचताताप्यणांस्तस्मादयाचत न चास्मैस्थितंसंविनान्पणान्भांडारिकोददौ अथायात्तस्तनविज्ञन्न तत्कालेवेणिकेन सः उ

अद्यापि न सखे दृष्टं गृहं भार्या च मे त्वया नदेहि तत्र गच्छावो विश्रामायैकमप्यहः भुज्यते यत्र नान्योन्यं गृहमेत्य निरर्गलं
प्रदर्शितं तु न दाम्पत्यं कौतुकं तत्र सौहृदं इति प्रतार्य जलधाववतार्यावलंब्य च वानरं शिशुमारस्तं गंतुं प्रववृते ततः गच्छ
न्तं तं स दृष्ट्वा च वानरः शंकिताकुलं सखे नेदृशमद्य त्वां पश्यामीति सपृष्टवान् निर्बन्धेनाथ पृष्टश्च तेन मत्वा हस्तस्थितं च
तं प्लवंगमं जगादैवं शिशुमारो जडाशयः अस्वस्था मे स्थिता भार्या सा च पथ्योपयोगिमां याचते कपिहृत्पद्मं तेनाद्य
विमनास्थितः श्रुत्वैतत्स वचस्तस्य कपिः प्राज्ञो व्यचिन्तयत् हं तेन दृष्टमानीतः पापेनाहमिहामुना अहो स्त्रीव्यसना
क्रान्तो मित्रद्रोहेयमुद्यतः किं वादंतैस्तु मांसानि भूतग्रस्तानतोदिति रात्यसंचिंत्य स प्राह शिशुमारं च वानरः यद्येवं तन्म
यैनस्मे किं नोक्तं प्रथमं सखे आगमिष्यं त्वमादाय हृत्पद्मं स्वप्रियाकृते मोऽङ्गमोदुम्बरवृक्षे हितं तदिदानीं मम स्थितम् तच्छ्रुत्वा
शिशुमारस्तं मानीमूर्खोऽब्रवीदिदं तद्येतन्मानयैहि त्वमुदुम्बरतरोरिति आनिनायाम्बुधेस्तीरं शिशुमारः पुनः स तं तत्र तेना
तंकेनैव मुक्तः स च कपिस्तटम् उत्प्लुत्यारुह्य वृक्षाग्रं शिशुमारमुवाच तं गच्छ रे मूर्ख हृदयं देहाद्भवति किं पृथक् म
यैवं मोचितो ह्यात्मा न चात्रैष्याम्यहं पुनः किमत्र न श्रुता पूर्वं गर्दभाख्यायिका त्वया आसीद्गोमायुसचिवः सिंहः को
पि वने क्वचित् आहतो हस्तिभिर्जीवैः कथमप्यविशङ्कुहां तत्रैस्थिते गते तस्मिन् राजा नाहारनिःसहः तच्छेषामिषवृ
त्तिः सन् गोमायुः सचिवोऽभ्यधात् निर्गत्य किं यथाशक्ति नाहारं चिनुष प्रभो सीदत्येवं शरीरं ते समं परिजनेन यत् इत्यु
क्तः स शृगालेन तेन सिंहो जगाद तं सखे नाहं व्रणाक्रान्तः प्राप्नोमि भ्रमितुं बहिः खरस्य कर्णहृदयं भक्ष्यं प्राप्नोमि चेदहं
तन्मे व्रणो विरोहति प्रकृतिस्थो भवामि च तदानय कुतोपि त्वं गत्वा गर्दभमाशु मे इत्युक्तस्तेन गोमायुः स ततो निर्ययौ ततः
भ्रमन्नन्तिके लब्ध्वा रजकस्य स गर्दभं प्रीत्येवोपेत्य वक्ति स्म दुर्बलः किं भवानिति कृशीभूतोस्मि रजकस्यास्य भारवा
हनात्सदा इत्युक्तवंतं च खरं तमुवाच स जम्बुकः वनं स्वर्गसुखे यत्र खरीभिः सह वर्धसे तच्छ्रुत्वा स तथेत्युक्त्वा गर्दभो भोगलो

मानेद्यपितर्वैरिजौ उभौन्तवब्रुंतनन्तौ यक्षप्रणाय चक्रतुः अथेत्य स गुहं यक्षो विमानस्थो जगाद तौ युष्मत्प्रसादाद्देवत्वं प्रा
प्तोस्म्युत्तीर्णनाम् तदात्मार्थमिदं कार्यं युवाभ्यामपि तत्कृतम् भविता येन देवत्वं देहान्ते युवयोरिति अक्षीणयौ विदानी
च वराजत्रैस्मवघाय इत्युक्त्वा स विमानेन कामचारी ययौ दिवम् ततो यशोधरो लक्ष्मीधरश्च भ्रातरावुभौ कृत्वा व्रतं तत्प्राप्तार्थ
विद्यावात्ता यथासुखे एवं धर्मप्रवृत्तानां शीलं कृच्छ्रेपमुञ्चतां देवता अपि रक्षन्ति कुर्वन्तीष्टार्थसाधनं इत्थं वसन्तकाख्यात क
थाद्भुतविनोदितः वत्सेश्वरसुतः प्रेप्सुस्स शक्तियशसं प्रियाम् आहारसमयप्राप्तः समाहूतस्तदन्तिकम् नरवाहनदत्तोथ ययौ
तत्सचिवैः सह अथानुरूपं भुक्त्वा च तत्रस्थाय स्वमन्दिरं वयस्यैः सनिजैः साकं माययौ गोमुखादिभिः तत्र तं गोमुखो भूयो वि
नोदयितुमब्रवीत् अयनामिममन्यं वो देवाख्यामि कथाक्रमम् आसीद्वलीमुखो नाम परिभ्रष्टः स्वयूथतः उदुंवरवने
तीरे वारिधेर्वानरर्षभः तस्य भक्षयतो हस्ताच्च्युतमेकमुदुम्बरम् जघास शिशुमारोत्र वारिराशिजलेशयः उत्पायास्वादतुष्ट
स्यास्य प्रचक्रे कलरवं तद्रसान्तवहून्यस्मै फलानि कपिरक्षिपत् तथैवाचाक्षिपन्नित्यं फलानि सततैवच शिशुमारोत्र तं चक्रे
जहोसख्येन तत्तयोः तेनान्वहं तदास्यस्य जलस्थानिकटे कपेः शिशुमारो दिने नीत्वा स सायं स्वगृहं ययौ ज्ञात्वार्थेन स भार्या
च सदा विरहं दिवा क्वापि सख्यमनिच्छती माद्यव्याजमशिश्रियत् मूर्छ्यप्रिये किमस्वास्थ्यं तव केन च शाम्यति इत्यार्तस्तां
स पप्रच्छ शिशुमारः प्रियां मुहुः निर्बन्धपृष्टापि यदा न सा प्रतिददौ वचः रहस्यज्ञा सखी तस्यास्तदा तं प्रत्यभाषत यद्यपि त्वं
न कुरुषे न च्छक्येषा तथाप्यहम् ब्रवीमि विद्धि यः खेदं जनानां निकृते कथं सतां हृगस्या भार्याया प्राप्तेवास्यप्यन्तो महागदः विनावा
नरहृत्पद्मचूर्णेन शाम्यमेतिघः इत्युक्तः सखिया तस्याः शिशुमारो व्यचिन्तयत् कथं वानरहृत्पद्मकुतः संप्राप्नुयामहं सख्युः क
पेर्मित्रद्रोहं कपेस्तत्किं ममोचितं साध्वा किमथवा भार्या प्राणेभ्योप्यधिकप्रिया इत्यालोच्य स तां भार्यां शिशुमारो जगाद सः
नह्यानयामि खेडं ते कपिं किं दूयसे प्रिये इत्युक्त्वा स ययौ तस्य मित्रस्यानिकटं कपेः कथाप्रसंगमुत्पाद्य तमेवमवदत्कपिं ।

क.क.
शक्ति
२८

गौरीभो मा मामेह दृष्टाः यदि नात्वेडयिषद्मीर्दिदस्यान्नेनजन्मनातत् इत्याख्याय स्वदृष्टान्तं नमति प्रीतावतर्जयत् सुमृष्टभोजनैर्दिव्यै
र्वस्त्रैश्च भ्रातरावुभौ ततो स्यमासनीभार्या पूर्ववृत्तमचेत्यतत् विनास्य जानुनी भूमौ विद्धं पश्चात्त्यभाषत भो लोकपाला सत्यं
चेदहं साध्वी पतिव्रता तदं वृद्धावासमुक्तो द्यत्र ययावेषमे पतिः इत्युक्त्वा त्यामेवास्या व्योम्निमानमवातरत् तदा हृष्टौ च तौ स्वर्गे
दम्पती सहजग्मतुः अस्याः पत्यासाध्वीनां किमस्ति द्विजगत्त्रये तौ च विप्रौ तमालोक्य विस्मयं ययतुः परं नीत्वा च रात्रिशेषं तु प्रभाते
च यशोधरः लक्ष्मीधरश्च विप्रौ तौ भ्रातरौ प्रस्थितौ ततः स्वयं च निर्जनात्[illegible]वृक्षमूलमवापतुः जलमेष्टुं च तस्मात्तौ वृक्षा
च्छुश्रुवतुर्गिरं हे विप्रौ तिष्ठतं तावदहमद्य करोमि वां स्नानान्नपानैरातिथ्यं गृहे मे ह्यागतौ युवां इत्युक्त्वा चारमहाच्च जज्ञे त
त्रा तु वापिका अथ तस्य च तत्तीरे विचित्रं पानभोजनं किमेतदिति सा[illegible] ततस्तौ द्विजपुत्रकौ स्नात्वा तावाप्याय यथाकाममाहारा
दीनि चक्रतुः ततः संध्यामुपास्यैतौ यावत्तत्र तले स्थितौ तावच्चकान्तपुरुषस्तरोस्तस्मादवातरत् स चाभिवादितस्ताभ्यां विहित
स्वागतः क्रमात् उपविष्टो द्विजातिभ्यां को भवानित्यपृच्छ्यत ततः स पुरुषो वादी ग्राहकोऽहं पुरोहितो द्विजः अभूवं तस्य मे जातु दैवात्कु
मतिसंगतिः कुवेत्तदुपदिष्टं च जातु व्रतमुपोषितं शठेन सायकेनापि भोजितोऽस्मि वल्लात्पुनः तेनाहं खण्डितात्तस्माद्व्रतात्
तोऽस्मि गुह्यकः पूर्णं यद्यकरिष्यं तद्भविष्यं सुरो दिवि एवं मयोक्तः स्वादं तौ युवां कथयतां तु मे कुतो युवां किमेतां च प्रविष्टौ
स्थामहास्थलीम् तच्छ्रुत्वा सोऽब्रवीत्तस्मै स्ववृत्तान्तं यशोधरः ततस्तौ ब्राह्मणौ यक्षः पुनरेवमभाषत यद्येवं तदहं विद्याः स्वप्र
भावाद्ददामि वां कृतविद्यौ गृहं यातं विदेशभ्रमणेन किं इत्युक्त्वा स ददौ ताभ्यां विद्यास्ताश्च तदैव ताः तत्प्रभावाज्जगृहतुः सोपय
क्षो[illegible] एकामिदानीं याचेऽहं भवद्भ्यां गुरुदक्षिणाम् भोजनमिस्तु वेलायामनृतः संयमः क्षमा एकरात्रं विधायैतद्
न्दृष्ट[illegible]लिमयि पूर्णं व्रतफलं येन दिव्यत्वं प्राप्नुयामहं इत्यूचिवान्विनम्राभ्यां ताभ्यां यक्षस्तथेति सः विप्राभ्यां प्रतिपन्नाथ
स्तत्रैवान्तर्दधे तरौ तौ चाप्रयाससिद्धार्थौ प्रहृष्टौ भ्रातरावुभौ रात्रिं नीत्वा पराप्तस्य स्वमेवाजग्मतुर्गृहम् तत्राख्याय स्ववृत्तान्तं

१८

९:
२८

चास्य: प्रत्यपद्युत मातामममतमित्युक्त्वा यदनेन निराकृता प्रबोधपदमप्याप्तं बध्यायेन स कोपतः अनया मन्त्रमक्षेत्र राज्ञा विहृतैः
स्थित्वा मां द्वन्तांगुलं कानुक्ताः [illegible] नमत्योऽप्रबोधमाः दृष्टसमाचरन भयान्मया नो त्वं तु गुने अद्य तत्पापभीत्यैव ममताच्यम हमत्तुवं वत्तां।
१ [illegible] पास्य [illegible] पश्चात्ताः प्रत्ययो न चेत् नश्चैष मे सती धर्मो यद्ग [illegible] तेऽवचः सती तत्प्रत्ययो [illegible] प्रभावे [illegible] प्रभो इत्युक्त्वा भ सच
श्री [illegible] पाकोपवीक्षितम् प्रसादद्दृष्टे च पुनस्तत्र वीभ्याधिकं यथा न तद्दृष्ट्वा स [illegible] नानुष्ट [illegible] परिगृह्य वान् निवासे च हि तीयां।
२८ ताच्छिता नासां ऊगेहिनी अंगुली यानि संप्राप्त हस्ताना तत्स्मृतिः क्षम [illegible] सदिला [illegible] ध्यापने पाठके पशूपर्याननु
त सनि वेदोज्ञगादच भार्ये ह दिनिधा येत रक्षामीर्ष्यावशान्मया तथापि [illegible] कारक्षितं मया विद्या तेक: स्त्रियो ऊया
न्योरक्षे चपलास्त्रियम् साध्वी यदि परं स्वैरं शीलेनैके न रक्ष्यते तद्दक्षिता सा [illegible] लोक [illegible] यथानया [illegible] मया।
द्यास्मि रक्षितः एतत्प्रसादात्कुलदासतामे मेगतं मम नचोपनतमस्तु [illegible] इत्युक्त्वा सतमशाक्षीदुपवेश्य पशोपयं आ
गतो स्वः ऊतः ऊवं अजपः कथ्यतामिति ततोप्य शोधरक्तस्मै स्वव [illegible] निर्वियसः विश्वास [illegible] मपीवं ऊतहलान् न रह।
स्यमहाभाग यदि तद्गृहमेधुना कस्मामीद्दृशभोगेपि किं [illegible] ने जलवासिता [illegible] आश्रयतां [illegible] इत्युक्त्वा सवुरुषकरेण [illegible] वासेस्य
वृ [illegible] नमेवं [illegible] पचक्रमे हिमवद्दक्षिणे देशः काश्मीराख्योऽस्ति यं विधि: स्व [illegible] हलहतं सर्वो नामेव निर्ममे यत्र विस्मृत के लास्य
तद्द्वीपमुत्तस्थितिम् स्वयम्भुवो [illegible] शतान्युपासते तेहराचतौ वितस्ताजल [illegible] परिवृद्धऊंनाकुलः अजेयम्कुल [illegible] ह्विपत्ता
वलिनामपि तत्राहं भवशर्माख्यो ग्रामवासी किलाभवम् द्विजातिपुत्रः [illegible] पूर्वजन्मनि सोऽहं कदाचित्संजातसंस्तवो
भिक्षुभिः सह उपोषधाख्यनियमं तच्छास्त्रोक्तं गृहीतवान् ते [illegible] समं पापाहलठाद्रुपेत्यैकाभार्यामु [illegible] तवं
तोकिल तुर्ये तु यामे विस्मृत्य तदुक्तस्य निषेवनम् निद्रामोहान्मया साकं [illegible] तस्माद्व्रतखण्डितेतस्मिन्व्रते हं जलपूरुषः इहा
घजातस्तहे च भार्यो जातेयं ह्यपि मएकासा ऊलदापापा [illegible] पालिकृता [illegible] खण्डितस्यापनस्ये हक्क भावो नियमस्ये जातिस्मरामि यद्य च

द.क.
श.ल
२८

कमलामोदवासितं तस्यां स्नात्वा कृताहारौ पीनश्रीनां तु निर्यतौ शिलापट्टोपविष्टौ च[illegible]निरूप्य नेत्तौ अस्तं गते रवौ सं
ध्यामुपास्य प्रान्तिनां भयात् तेन तु निशां भ्रान्तरे ते नावाहकृत्य तु स्तहम् निशामुखे च ततो धो वाप्यास्तत्स्नानजलान्तरे उद्धृत्य निस्सवकृ
वः पुरुषाः पश्यतोस्तयोः तेषां चाशेषयत्कश्चिद्भूमिं तां कश्चिद्दालिपत् कश्चित्सुमन[illegible]किरत् पंचवर्णान्पुष्पवालिकास्त्र कश्चित्केन
कपर्यंकमानीयात्र न्यवेशयत् कश्चिन्नस्तारतस्मिंश्च तूलिकां प्रच्छदोत्तराम् कश्चित्सुगंधमाल्यादि पानमाहारमुत्तमं आनीय
स्थापयामास चैकदेशे तरोस्तले तत्र वापीतलान्निस्माद्रूपेण जितमन्मथः हृद[illegible]पुरुषः दिव्याभरणभूषितः तस्मिन्नासा
नासीनेत्यन्तकमाल्यानुलेपनाः सर्वे परिजनास्तस्य वाप्यामेव समज्जिरे अथ जगारस्तु मुखोद्देकाभव्याहृतनिप्रिया विनीतवेषा
मंगल्यमात्राभरणधारिणी द्वितीया चानिरूपाद्या सहस्राभरणोज्वला[illegible]भार्ये उभे तस्य पश्चिमावल्लभा तु नः ततो रत्नपा
त्रालितस्य पादद्वयेन योः भर्तुः सपत्न्याश्चाहारे पाने चोपानयन्सुधीः तयोश्चैकं ततो स्माभि भुजे सोधनेत्यातिः पर्यंकशयनं भेजे
तयासार्कं द्वितीयया अनुभूय रतिक्रीडां सुखं निद्रां जगाम सः आद्या च भुक्त्वा सा तस्य मानसंवाहनव्यधात् द्वितीया साप्यनिद्रैव
नस्याभूत्कृच्छयने प्रिया हृष्ट्वा तौ विश्रुतौ नक्तस्याचूचतुर्मिथः केयं स्याद्वती यैन्नमादसंवाहिका मिमां एतस्मिन्किल प्रक्वावः सर्वे
स्यविष्टतो अस्मि अवतीर्यापतोपावरहाग्यतामुपसर्पितः यशोधरं ते योस्ता वहितीयासाद दर्शनम् उत्थाय शयनात्तस्तुः सुप्त
सोद्दामचापला तमुपेत्य स्वरूपं सामाभजस्वेत्यभाषत पापे त्वं परदारा मे नवाहं परदारकः तत्किमेवं ब्रवीषीति तेनोक्ता सा ब्रवी
स्तुनः त्वादृशानां शतेनाहं सेवितनात्किं भयं तव नचेत्प्रत्येषि पश्येतदङ्गुलीयशतं मम एकैकमङ्गुलीयं च हृतं मे कैकतो मया अस्तु
नी[illegible]ल्लान्नस्मादङ्गुलीयान्यदर्शयत् ततो यशोधरो वादीत्[illegible]स्त्वयाशते नेन ना[illegible]तास्मात्मानोहं न पाविषुः एवं निरा
तूत्थगुरो[illegible]त्वा गुरुवेधा पतिं क्रुधा यशोधरेण संदर्श्य जगाद हृदती प्रियम् अनेन ना[illegible]सुप्तस्य हृदिस्थितावलीन् तक्रुद्धेव सउत्तस्था
त प्रातः दृष्ट्वा तस्याः अब्रवीत्मा कृपामिथ्या पापं स्पृश वचो मम अनयोपाय[illegible]अक्षात्यितयाहृतान् अर्पितोपि न भागस्तत

[illegible]
२८

शा॰ल

हृदस्तेनस्तारं धरात्रौ स राजकीयसरो ययौ स तत्प्रविष्टः कोसीति दृष्ट्वा पृष्टो नरक्षिभिः चक्राह्वोस्मीति वचनं दत्वा बद्धा
बद्धमुक्तस्तैः राजाग्रे पृक्ष्यमानश्च चक्रवाकरुतं व्यधात् ततः स राज्ञा कथितः स्वयम्भृष्टोनुबंधतः मूर्खः कथितवन्नो
त्तक्षेमो दीनो दयालुना ॥ कश्चिच्च मूढधीर्वैद्यः केनाप्यूचे द्विजन्मना कुब्जं मम सुतस्यास्य कुब्जस्याभ्यंतरं नय एतत्श्रु
त्वाब्रवीद्वैद्यो दश देहि पणान्मम दद्यामि ते दशगुणान्साधयामि न चेदिदम् एवं कृतपणं तस्माद्गृहीत्वा तान्पणान्द्विजा
त् यत्नैः स्वेदादिभिः कुब्जमकरोत्केवलं भिषक् न चाशकत्स हूयितुं ददौ दशगुणान्पणान् को हि कुब्जमृजूकर्तुं शक्तो
यादिह मानुषम् हासायैवमशक्यार्थप्रतिज्ञानविकत्थनं तदीदृशैर्मूढमार्गैः संचरेत न बुद्धिमान् इति हास्यकथाः
स गोमुखात्सचिवात्स मुग्धकथानिशम्य रात्रौ नरवाहनदत्तराजपुत्रः सुमतिर्नीतिमते तुतोष तस्मै अभजच्च सत्कथाविनोद
क्लन्तकः शक्तियशः समुत्सुकोपि शयनीयमुपागतो पनिद्रां सवयोभिः सहितो निजैर्वयस्यैः इति श्रीमहासोमदेवविर
चिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलंबके षष्ठस्तरंगः ६ आदितो द्विषष्टितमः ६२ ततः प्रातः प्रबुद्धस्तां स शक्तियशसं
प्रियां नरवाहनदत्तोप्याप्यन्याकुलतां ययौ तद्विवाहावधिःशेषस्यास्य युगसन्निभं मन्वानो न रतिं लेभे न वाक्येन
स चेतसा तद्दृष्ट्वा गोमुखमुखोत्स्वेहातं स्वापितान्तिकं वत्सराजः स सचिवभ्राहितोन्मवसमनकान् तद्गौरवाद्युधैर्यं च तस्मि
न्वक्तेश्वरान्मजे विदग्धो गोमुखो मन्त्री वसन्तकमुवाचनम् युवराजमनस्तुष्टिकरीमार्यवसन्तक विचित्रां कांचिदाख्याहि
कथामभिनवामिति ततो वसन्तको धीमान्कथां वक्तुं प्रचक्रमे मालवे श्रीधरो नाम प्रख्यातो भूद्द्विजोत्तमः उत्पद्येते स्म तस्य
द्वौ सदृशौ यमजौ सुतौ ज्येष्ठो यशोधरो नाम तस्य लक्ष्मीधरोनुजः यौवनस्थौ च तौ विद्याः प्राप्तये भ्रातरावुभौ देशान्तरं प्रतिष्ठा
तौ सहितौ पितृसंमतया क्रमात्पथि व्रजन्तौ च प्रापतुस्तौ महाटवीं अजलामतरुच्छायां संतप्तसिकताचिताम् तया यातौ परिक्लां
तौ चातपेन तृषार्त्तौ एकं सफलसच्छायं सायं संप्रापतुस्तरुम् तले तस्य तरोश्चैकां वापीं पद्मागवस्थितां शीतलस्वच्छसलिलां

धु·ल
२३

दृन्दरतिचोन्नं अयं चाऽपि कोमुग्धः संक्षेपेणानिशाम्यतां श्रीगणितिस्माऽगः कश्चिन्धएनाम्नाधावरपिकान् तेषां च यावत्
षट् भुक्तेनावन्मेनेनन्दृशनाम् सप्तमेनायर्थं क्तेनतृप्तिरस्योदपद्यत ततस्त्वकं द सजडोऽमुषितोऽस्मिन किंमया नैवएवादितो
भुक्तोऽप्रपो येनास्मिन तृप्तिः नाशिताः किं चूर्पैर्वान्य मया हतेन किं हताः इति शोचनरकुमानृप्तिमजानञ्जहसे जनैः कश्चिद्दासो
हिवाणिजामूर्खः केनापि भण्णत रक्षत्वविपणीद्वारं क्षणं गेहं विशाम्यहं इत्युक्त्वाविनियातेऽस्मिन्वणिजि द्वारपट्टकम् विपिनीतो
गृहीत्वांसेदासोऽद्रष्टमगान्नटम् आगतः स्वतनो दृष्ट्वा वणिजा तेन भर्त्सितः तदुक्तं रक्षितं द्वारं मयेदमिति सोऽब्रवीत् इत्यन
पायशाद्वैद्रूपरोऽतोनयथैविजडः एवं च महिषी मुग्धम सूर्वे श्रूयतां धुनैः कस्यचिन्महिषः कश्चिद्ग्रामे ग्रामस्य धान्यतः
नीलावटतले छित्वा वारे व्याघ्रभक्षितः तेन गत्वाय विज्ञप्तो महिषस्य नान्नृपः ग्रामस्थानानायये मासस्तनान्महिषभ
क्षकान् तत्समक्षं सराजाग्रेमहिषस्वामिनमभाषत तडागनिकटे देवनीलावटतरोरधः एभिर्मे महिषो हत्वा भक्षितः प्रभूपतो जन
डैः तच्छ्रुत्वान्यपुत्र तेष्वेकोऽवदन्मूर्खोऽब्रवीदिदं तडागएवनास्त्यस्मिन् ग्रामे न च वटः क्वचित् मिथ्यावक्तेषमहिषः कुहतो भक्षि
तोऽस्मवा श्रुत्वैतन्महिषस्वामी सोऽब्रवीन्नास्ति किं च जनतडागश्च समस्य वस्यां दिशि ग्रामस्यास्य सः श्रुष्टम्यां च सयुष्माभिर्भक्षितो
महिषोऽत्रमे इत्युक्तेस्तेन सपुनर्वदन्मूर्खोऽब्रवीदिदम् पूर्वोदिशैवनास्त्यस्मिन् ग्रामे नाप्यष्टमी तिथिः एतच्छ्रुत्वा ह सचराजात
महास्ताह यन्नेजडम् नसत्यवादीनास्त्यसौ किंचिद्वदसितन्मम सत्यं ब्रूहि सयुष्माभिः किं भुक्तो महिषो न वा एतच्छ्रुत्वा जडो
वादीन्ममेतत्पितरि वत्सरैः त्रिभिर्जातोऽस्मि तेनैवाशिक्षितोऽस्म्युक्तिपाटवम् तदसत्यमहाराजन्न कदाचिद्वदाम्यहं भुक्तोऽस्मम महि
षोऽस्माभिरत्यहृक्तिमस्माषाद्यसौ श्रुत्वैतत्सानुगोहासं राजा रोद्धुं सनाशकत् निर्यात्य महिषंतस्य तान्ग्रामस्थान दंडयत्
इत्यगुप्त्यानिगृह्यं ते गुह्यं प्रकटयन्ति च मूर्खाभिमानेनादातुं मूर्खाः प्रत्ययमात्मनि ॥ कश्चिद्दरिद्रं गृहिणी चंडी मूर्खमभाष
त प्रातः पितृगृहं यास्याम्युत्सवे स्मितिविर्मत्रिता तत्र योग्यमलंमालेकाना नीता चेत्तुतोऽपि मे तन्नभायास्मि तेनापि भर्ताममभवा

रम
२३

न्कौतुकं दर्शयामि तु: अहं कृषीकरोमि तान्भुंजानानपि हृष्टवान् इत्युक्त्वा स निमंत्रितान्क्रमात्स्वग्राजकानाह हे एकाहं भोजयामास
षड्रसान्नरसन्नम् तेष मूर्खा कदा स्वादसंतोभैस्वभोजनम् न तथाभिलषंति स्म तेन दुर्बलतामापुः ततः प्रदर्श्य सुहृद्दा
दृष्ट्वा तन्निषेधवचनात् प्रव्राजकात्तदाहारदायी स पुरुषो ब्रवीत् तदभक्ष्ये लसंतुष्टा हृष्टा पुष्टाश्चाभवन् अधुना तदसंतोषाद्दुः
खाद्दुर्बलतां गताः तस्मात्प्राज्ञः सुखं वांछन्संतोषस्यापरो येन्मनः लोकद्वयेऽपि संतोषाद्दुःसहाश्च यदुःखदेः इति तेनानुशिष्टा
स्ते सुहृदो दुष्टतां समदम् असंतोषजं दुःकस्यत न्सगेनाभवत्कुभम् अयं सुवर्णं मुग्धस्य देवेदानीं निशामाता अथ कश्चि
ज्जलपान्तु तडागमगमद्यावत् स जडो नौकहस्तस्य सुवर्णचूलस पुष्पितः सुवर्णं वर्णं तन्नाम स्वाप श्यत्प्रतिबिम्बकम् सुवर्ण
मिति मत्वा तद्गृहीतुं प्रविवेश तत्तम् तडागं न चैतत्स्याप्रदृष्टनेष्टचले जले आहस्याहस्याश्च जलस्य तत्स्पर्श्याविशत्तम् पुनः पुन
स्तडागं तज्जिघृक्षुर्नापि किंचन विज्ञायत्तेन हृष्टोपदृष्टानि स्पर्शं हे जडः तां दृष्ट्वा प्रतिमातोय तरंगविद्धा प्रबोधितः निर्विणष
मत्पानि तानि सुहृत्सैव मत्तुहूपः ऊदिनास्साः परे पाच स्वपाशाचाभवत्तिच अथ चान्यो महामूर्खः वन्नानोर्वानि शाम्यता कस्मात्पु
ष्टो वस्तन्नाम मूढो रेणुवणिजो म्भुनि सभ्यत्वानब्रवीत्कोऽपि दुष्टगत्वान्यमसाधूनं । क्रीतानहं योस्वकरमस्यार्धभारादिनो हरेत् मेघा
गमे यथा वस्त्रपडो सेनासुतस्पृशेत् अभस्त्रं मणियुष्मामि स्तोघाकार्याम हास्यतेः इत्युक्त्वा पार्श्वे वस्त्रापभ्यतां स्तस्मिं स्तनोगते
वणिज्य कस्माद्दुन्नमयारेमेवर्षितुघनः तथाकार्ये यथानाभः मेडाशामेन संपूर्णेन इति नः स्वामिना प्रोक्तमित्यालोच्योपतेजनाः
कृष्ट्वा वस्त्राणि मस्तगभ्यास्तेतानाम्यवेष्टयन् चर्माणि तेन वस्त्राणि दिने प्रसुप्तेन वारिणा मा मा: किमद्भिः सकला वस्त्रा यानाशि
तेभ्यसा इत्यागताय च वणिक्कुद्धो भस्त्यान भाषत तथैवादिष्टमुदकात्पंडा चर्माणि तद्भुजन् सोपस्त्रेत्र चकोस्माकमिति तेनोपितम
भ्यधुः चर्मस्वार्द्रं पुनरुत्पति वस्त्राणीति सयोदितम् वस्त्राणामेव रक्षार्थं मुक्तं वोऽनु चर्मणाम् इत्युक्त्वा चान्यकरभ्न्यस्तमारो
वणिक्ततः सगतास्तगृहं म्भस्तान्सर्वांस्तेनानदंडयत् एवमज्ञानतः हृदयामूर्खाः कृतार्थविपर्ययम् घ्नंति स्वार्थं परार्थं परार्थं चना

नापुनप ॥

क॰सा॰
श॰ल
२६

ध्यां तस्माद्दष्टो वत्सो गुहः स च पंचत्वमापन्नौ तस्मिन्ब्राह्मणशापेन भेकानां वाहनीकृतः न भक्ष्यान्कथमश्नामि प्रत्युतैषां वहामि वः त
च्छ्रुत्वा तं भेकानां राजा वाहनसमुत्सुकः जलादुत्तीर्य तत्पृष्ठमारोहन्नभीर्मुदा ततस्तं वाहनसुखैरावर्ज्य सचिवैर्युतम् कृत्वा वस
न्नमात्मानमुवाच स सकैतवः आहारेण विना देव न गंतुमहमुत्सहे तन्मे देह्यशनं येनोत्साहो मन्निवर्त्तते कथम् तच्छ्रुत्वा भेकराजस्तम
वोचद्वाहनप्रियः कांश्चित्परिमितान्काहि भुंक्ष्व मेऽनुचरानिति ततः क्रमात्स मंडूकान्हित्वैकं समभक्षयत् तद्वाहनाभिमानांधः सेहे भे
काधिपः स तत् एवं मोहात्परायत्तो मूर्खः प्राज्ञेन वंच्यते सपाप्यनुप्रविश्यैवं स्ववनड्डिपवाहताः तस्मान्नो निर्विदानाज्ञा भवितव्यं कृ
तात्मना यथेच्छं भुज्यते ऽन्यैः सोऽहन्यते च परैर्जडः श्रीरिंदुवसन्तादेव धूतलोमेव सच्चला वाटिवीचीव चपला मदिरेव विमोहिनी
स्वाधीनस्य स्वसत्त्वस्य राज्ञो निश्चेतनस्य च विशेषज्ञस्य सा नित्या हापाशवे [illegible] इति तदिदानीमवहितस्त्वं विद्वत्संगस्थितः निह
ताराति सुखितः शाधि राज्यमकंटकम् इत्युक्तो मंत्रिणा मेघवर्णः स चिरंजीविना सम्मान्य तं काकराजस्स्वकराज्यमपालयत् इत्युक्त्वा
गोमुखो भूयो वत्सेशसुतमभ्यधात् तदेवं प्रज्ञया राज्यानि धीभिः परिभुज्यते निष्प्रज्ञास्तु वसीदंति लोकोपमनिभास्सदा तथा च जडधी
र्भृत्यो बभूवोष्ट्रस्य कस्यचित् सोऽजानन्नपि तस्यांगं जानामीत्यभिमानतः स्फेरं ददौ मोह्यबलात्स्वभोक्त्रं च मपाटयत् ततस्तेन परित्य
क्तः स्वामिनो वससाद सः अज्ञानान्नोहितान्कुर्वन्नज्ञमानी हि नश्यति इदं च श्रूयतामन्यन्मालवे भ्रातरावुभौ विप्रावभूतामद्वैधं तयोः
पित्र्यमभूद्धनम् विभज्यमाने चार्थेऽस्मिन्न्यूनाधिकविभाजने स्पर्धीकृत उपाध्यायस्कंदस्स तावभाषत वस्तु वस्तु समं द्वेधा एवं कृत्वा
विभज्यताम् युवाभ्यां येन वां न स्यान्न्यूनाधिककृतः कलिः तच्छ्रुत्वा तौ गृहशय्यादि भांडं सर्वं पशूनपि एकमेकं द्विधा कृत्वा मूढौ विभ
जतस्म तौ एका दासी तयोरासीत्सापि ताभ्यां द्विधा कृता तद्बुद्ध्वा दंडितौ राज्ञा सर्वस्वेन तावुभावपि द्वौ लोकौ नाशयंत्येव मूर्खा मूर्खो
पदेशतः तस्मान्मूर्खान्न सेवेत प्राज्ञः सेवेत पंडितान् असंतोषोऽपि दोषाय तथा चेदं निशम्यताम् आसन्प्रव्राजकाः केचिद्भिक्षा
संतोषपीवराः तान्दृष्ट्वा कुहकाः केचिदन्योन्यसुहृदोऽब्रुवन् अहो भिक्षाशिनोऽप्येते पीनाः प्रव्राजका इति एकस्तेषु ततोऽवादी

२

राम
२६

भ्रांत्वादष्टो बतो गुहः स च पंचत्वमायातो तस्मिन्नाचारिशापेन भेकानां वाहनीकृतः तदस्मात्कथमस्यार्थं प्रस्तुतैस्तव स्वामिनः त
वृत्तान्तं च भेकानां राजा वाहनसमुत्सुकः जलादुत्तीर्य तस्य पृष्ठमारोहन्नतिभीर्मुदा ततस्तं वाहनसुखैरावर्ज्य सचिवैर्वृतम् कृत्वा वस
न्नमात्मानमुवाच स सकैतवः आहारेण विना देव न गंतुमहमुत्सहे तन्मे देह्यशनं भृत्यो हा वक्तुं निवर्त्तते कथम् तच्छ्रुत्वा भेकराजस्तम
वोचद्वाहनप्रियः कांश्चित्परिमितान् हि भुंक्ष्व मेऽनुचरानिति ततः क्रमात्स मंडूकान् हित्वैकमभक्षयत् तद्वाहनाभिमानांधः सेहे भे
काधिपः स तत् एवं मोहात्पणाबद्धेन मूर्खः प्राज्ञेन वंच्यते मयाप्यनुप्रविश्यैव हृत्तद्विपदो हताः तस्मान्नीतिविदा राज्ञा भवितव्यं कृ
तात्मना यत्नेहे भुज्यते भूतो हन्यते च परैर्जडः श्रीरियं च सदा देव द्यूतल्लीलेव सञ्चला वातवीचीव चपला मदिरेव विमोहिनी
स्वाधीनस्य स्वसत्वस्य राज्ञो नित्यमतन्द्रस्य च विशेषज्ञस्य सोत्साहा पाशबद्धेव तिष्ठति तदिदानीमवहितस्त्वं विहृद्द संनस्थितः निरु
ताराति सुखितः शाधि राज्यमकंटकम् इत्युक्तो मंत्रिणा मेघवर्णः स चिरंजीविना सम्मान्य तं काकराजश्चक्रे राज्यं तथैव तत् इत्युक्त्वा
गोमुखो भूयो वत्सेशसुतमभ्यधात् तदेवं प्रज्ञया राज्यं तिर्यग्भिरपि भुज्यते निष्प्रज्ञास्तु वसीदंति लोकोपहसनिभाः सदा तथा च जडधी
ः कोपि बभूवाढ्यस्य कस्यचित् सोऽजानन्नपि नस्यांगं जानामीत्यभिमानतः स्फेरं ददौ सो ह्यबलात्स्वभोक्तुश्च समपाटयत् ततस्तेन परिख्या
तः स्वामिनो वसमादसः अज्ञानानीहठात्कुर्वन्प्राज्ञमानी हि नश्यति इदं च श्रूयतामन्यन्मालवे भ्रातरावुभौ विप्रावभूतामहैधं तयोः
पित्र्यमभ्रद्धनम् विभज्यमाने चार्थेस्मिन्न्यूनाधिकविभाजने स्पर्धीकृत उपाध्यायश्छाद स तावभाषत वस्तु वस्तु समं द्वेधं एवं कृत्वा
विभज्यताम् युवाभ्यां येन वां न स्यान्न्यूनाधिककृतः कलिः तच्छ्रुत्वा तौ गृहं शय्यादिभांडं सर्वं पशूनपि एकमेकं द्विधा कृतां द्वौ विभ
जतः स्म तौ एकदासी तयोरासीत्सापि ताभ्यां द्विधा कृता तद्बुद्ध्वा दंडितौ राज्ञा सर्वस्वं तावुभावपि द्वौ लोकौ नाशयत्येव मूर्खो मूर्खो
पदेशतः तस्मान्मूर्खान्न सेवेत प्राज्ञः सेवेत पंडितान् असंतोषो विरोधाय तथा चेदं निशम्यतां आसन्प्रव्राजकाः केचिद्भिक्षा
संतोषपीवराः तान्दृष्ट्वा पुरुषाः केचिदन्योन्यं सुहृदोब्रुवन् अहो भिक्षाशिनोप्येते पीनाः प्रव्राजका इति एकस्तेषु ततोवादी

२

न्मकृत मयापियेन चाल्पेन मन्त्रस्तवलिनोदुयः अत्रेतदेकशैलेंद्रमाकपन्तुनिसत्तमः तथैव यावन्नैवृक्तिनावदाद्विजंगा

७.८ दतं मूषिकावलिनोमन्त्रोपन्तुछिद्रगिणिकुर्वते इतिक्रमेणप्रस्तुत्तादैवनेत्रैर्निमिभिःसुतेः महर्षिराजुहावैकंमूषकंवनसंभवं

पृ कन्यावैहत्काश्च्युत्कास्तेनोवाचसमूषकः कथंप्रवेक्ष्यामिविलंममैषादिरूपकामिति ऋर्षवन्मूषिकैवास्तुवरमित्यघसत्तुव

त् मुनिस्ताम्मूषिकांकृत्वातस्मैप्रायछद्दारवेवं एवंसुहृत्गनापियोपाहकृत्वाहृतोवसः तदुलूकोनजानुंबचिरजीविनञ्चविष्प

सिइत्युक्तश्चिरजीवीसरक्ताक्षेणव्यचिंतयत् नीतिज्ञस्यनचैतस्यराज्ञानेनकृतंवचः शेषामूर्खोऽस्मेक्षवैतत्कार्यंसिद्धमेवमे

इतिसंचिंतयतेतमादायचिरजीविनं अविचार्यैवरक्ताक्षवाक्यमहलगार्वितः उलूकराजःसयूथाववमर्दोनिजपदं चिरजी

वीचतद्दत्तमांसाद्यशनपोषितः तत्राश्रयस्याभ्यंतरेणैवबहीवाभूत्सपक्षतिः एकदानमुलूकेंद्रमवदद्देवयाम्यहं आश्रयस

काकराजंतमानयामिस्वमास्पदं येनराजैानिपत्याद्ययुष्माभिःसनिहन्यते गच्छभजामिचैतस्यतत्प्रसादस्यनिष्कृतिम् यूथेनगणधैर

छाद्यद्वारंशीघ्रंगुहान्तरे दिवानदातपभयान्सर्वेतिष्ठंतुरक्षिताः इत्युक्तास्तेनपर्णादिछन्नद्वारगुहागृहान् कृत्वोलूकान्ययोपारंचिर

जीवीनिजप्रभो ततोज्ञात्वातत्कृतंकर्मचिरजीवीनिजप्रभो गत्वाघेवायपोतावह्नस्कृदीप्तचितोन्मुकः चंच्वाप्रज्वलितैकैककाष्ठिकैःसह

वायसैः आगत्यैववदिवांधानांतेषांकठंतृणादिभिः उलूकानांगुहाद्वारंज्वालंद्भुआसवह्निना प्राक्षिपन्तद्वदेकैकाःसदानीतास्वकाष्ठिकाः

समिध्याग्निर्ददाहात्रतानुलूकान्सराजकान् विनाश्यशत्रुकंवेन्द्रसंघकोपतुतेऽस्मसः समकाककुलेनागाद्विजन्यग्रोधपादपं तत्राव्यो

यदिहिषमध्यवासवृत्तान्तमात्मनः काकेंद्रमेघवर्णेनचिरजीव्यब्रवीदिदं रक्ताक्षएवमूर्खेष्वेकोनस्याभूत्तद्द्विपोःप्रभो तस्यैवाकुर्वेतावाक्य

मर्हायेनास्मुपेक्षितः यदस्यकारणमतावचनेनाकरोत्कठ अतःसोपनयामूर्खोऽमेयाविश्वासस्यचेचितः व्याजानुवृत्त्याविश्वासमं

दूकाग्रहिनायथा वृद्धःकश्चिन्मुखेप्राप्तुमशक्तःपुरुषाश्रये भेकान्नहिःसरस्तीरेतस्मिंस्तस्थौविनिश्चलः तथास्थितंचतंभेकाःप

प्रच्छुर्दूरवर्तिनः ब्रूहिकिंपूर्ववत्त्वास्मान्नभ्नासपद्यभवानिति इतिपृष्ठस्तदाभेकैस्ततःप्रोवाचपन्नगः मयाब्राह्मणपुत्रस्यमद्रुकाननुधावता

ध·क
शू·ल
२५

तद्दृष्ट्वा खट्वायां तस्योशिष्यसुतस्तले सापाप्यानाययन्तं स्वतद्भार्यापरश्चर.. तत सा कंच खट्वायां रममाणा पतिं पदा
स्पृष्टं कथंचित्तं पापा मेने तत्रस्थमेव तम् क्षणाज्जारोपपतिस्तत्र व्याकुलः पृच्छति स्म तां ब्रूहि प्रिये कोऽधिकः प्रियोहं तव
किं पतिः तच्छ्रुत्वा कूटकुशला तं जारं निजगाद सा प्रियो मम पतिस्तस्य कृते प्राणांस्त्यजाम्यहं इदं तु चापलं स्त्रीणां स
हजं क्रियतेत्र किं अमेध्यमपि भक्षं स्यात्रोस्त्रस्तु यद्दिनासिकां एवं तस्या वचः श्रुत्वा कुलटायाः स कृत्रिमं तुष्टः शय्या
तलान्निक्षानिर्गतः शिष्यमभ्यधात् हृष्टं त्वयात्र साक्षी त्वं मम भक्तेयमीदृशी अनुमेवग्निनोकांता तदेतां मूर्ध्नि वहे इ
त्युक्त्वा स हसोत्थितः पापखट्वास्थावेव तावुभौ स शिष्यः स्कन्धेडो जायातज्जारौ शिरसावहत् एवं प्रत्यक्षदृष्टेपि दोषे कोपि तस्मात्
तः मूर्खस्तुष्यति हास्यतां निर्विवेकश्च गच्छति तद्देव चिरजीवी नेरक्ष्यमः रिपुविग्रहः उपेक्षितो ह्ययं देव हन्यान्मेघ इव द्रु
मम् इति रक्ताक्षः ततः श्रुत्वा कौशिकेन्द्रोऽब्रवीत्ततं ऊचे त्वस्मद्धितं साधुः प्राणान्वस्यामिमामयम् तत्कथं स्यान्न यः रक्ष्यः किं ऊर्ध्या
दे क्रकस्वन इति तत्सन्निराचक्रे मन्त्रवाक्यमुलूकराट् आवासं पक्षेणस्व च तं वायसं चिरजीविनं ततः स चिरजीवी तमुलू
केशं वाजिनतपत् किं मम तेन दग्धस्य स्यात् जीवितेन प्रयोजनं तस्माद्दापय काष्ठानि यावदग्निं विशाम्यहं उलूकयोनिं च वैरसार्थं
येन कृताशनात् कर्तुं वायसराजस्य तस्य वैरप्रतिक्रिया इत्युक्तवन्तं विहस्य तं रक्ताक्षो निजगाद तम् अलं स्वभोप्रसादा
त्वंस्तु स्य एव कृत्रिमाग्निना न च त्वं कौशिकाभावी यावत्काकत्वमस्ति ते यादृशः कृतो धात्रा भवेत्तादृश एव सः ॥ तथा च प्रा
ङ्मुनिः कश्चिच्छ्येनहस्ताच्च्युताशिशुम् मूषिकां प्राप्य कृपया कन्यां चक्रे तपोबलात् वर्धितायाश्रमे तां च स दृष्ट्वा प्राप्तयौव
नां मुनिर्बलवत्तदानुमिच्छन्नादित्यमाकपत् बलिनेदित्सितामेतां कन्यां परिणयस्व मे इत्युवाच स चर्षिं तं ततस्ते सोऽब्रवीदृ
विः मत्तोपि बलवान्मेघः समास्थगयति क्षणात् तच्छ्रुत्वा तं विसृज्यार्कं मेघमाकारयन्मुनिः तत्तथैव च सोवादीत्तेनाप्येवम
वादि सः मत्तोपि बलवान्वायुर्यो मां नाशयति क्षणात् इत्युक्तेन तेन स मुनिर्वायुमाकारयति स्म तम् स तथैव च तेनोक्तस्तमेवमवद

२

राम
२५

सातस्यशयनेनित्यंजरातोभूत्पराङ्मुखी व्यतीतस्तुष्यकालात्रभ्रमतीवतरौवने एकदाचाविशच्चौरोनिशिशय्यास्थयोस्तयोः
तंदृष्ट्वासापरावर्त्यपतमाश्लिष्टपतिभयात् तमभ्युदयमाश्चर्यंमत्वायावन्निरीक्षते निशितत्रविलोक्याथकोणेचौरंददर्शतम् उप
कारीसमेनत्ननमस्येघातेयाम्यहं इत्युक्त्वासोथचौरंतंरक्षितायाहितोह्यगात् एवंरक्षोपायमस्माकंचिरजीव्युपकारकः इत्युक्ते
दीप्तनयनोमन्त्रीतूष्णींबभूवसः ततोन्यंवक्रनासाख्यंमन्त्रिणंकौशिकेश्वरः संपृच्छतिस्मकिंकार्यंसम्प्रत्यवक्तुंभवानिति वक्र
नासस्ततोवादीद्रक्षणीयःपरमर्मवित् अस्माकंमतयोर्मन्त्रश्रेयसेस्वामिमन्त्रिणः निदर्शनंकथादेवश्रूयतांचात्रवर्णिता क
श्चिन्नृतिग्रहणाद्गावौप्रापद्विजोत्तमः तस्यदृष्ट्वाथचौरस्तेगावौनेतुमचिन्तयत् तत्कालेराक्षसःकोपितमक्षत्वादितुंद्वि
जं तदर्थंनिशिगच्छन्तौचैवान्योचौरराक्षसौ मिलितावन्योन्यमुक्त्वाथौतत्रप्रययतुःसमम् अहंधेनूहराम्याद्यौतद्गृहीतोह्ययं
द्विजः सुप्तायदिप्रबुद्धस्तुहरेयगोयुगंकथं मेवंहराम्यहंपूर्वंविप्रेनेति क्षुधाममभवेद्रौद्रोरक्षसेनप्रबुद्धेस्मिन्नास्तिश्रमः इति
प्रविश्यतद्विप्रसदनंचौरराक्षसौ यावत्ताकलहायेतेतावत्स्मावोधितसद्विजः उत्थायात्तकृपाणेचतावद्रक्षोघ्नजापिनि ब्राह्मणे
जगमतश्चौरराक्षसौद्वौपलायितौ एवंतयोर्यथाभेदोहितायाभूद्द्विजन्मनः तथाभेदोहितोस्माकंकाकेन्द्रचिरजीविनोः इत्यु
क्तेवक्रनासेनकौशिकेन्द्रस्तमन्त्रिणम् तंचप्राकारकर्णाख्यमपृच्छत्सोप्युवाचतम् चिरजीव्यनुकंप्योयमापन्नःशरणागतः श
रणागतहन्ताःप्राकत्वमांसमदन्दिच्छिविः प्राकारकर्णाच्छ्रुतेतस्मिंश्चिन्तेरक्तलोचनं उलूकराजःपप्रच्छसोपितद्वदभाषत ते
तोरक्ताक्षनामानंसचिवंकौशिकेश्वरः तथैवपरिपप्रच्छसोपिप्राज्ञोब्रवीदिदम् राजन्नपनयेनैतेमन्त्रिभिर्नाशितोभवान् प्र
तीयतेननीतिज्ञाःकृतावध्यस्यवैरिणः मूर्खोहिदृष्टव्यलीकोपिव्याजसान्त्वेनतुष्यति तथाहितक्षाकोप्यासीज्जायामूर्खस्तुतस्य
तुप्रिया तांचान्यपुरुषासक्तांतक्षाबुद्ध्वान्यलोकतः तद्विजिज्ञासमानस्तांभार्यामवददेकदा प्रियेराजाज्ञयाहंस्वव्यापारायया
स्यहं यत्त्वयाममसक्त्वादिपाथेयंदीयतामिति तयापितद्दत्तपाथेयस्तयानिर्गत्यगेहतः सशिष्योगुप्तमागत्यतयैवनिप्रविवेशसः ९

व॰क ऊपाययो काकोपियुक्तमुक्तंतुमत्वाविग्नोहतोभवत् वाङ्मात्रेणाहितादेवं वैरात्कोनानुतप्यते एवंवाग्दोषसंभूतंवैरंनःकौशिकैःसह
पु॰ल इत्युक्त्वाकाकराजंतंचिरजीव्यवदत्पुनः बहवोबलिनस्तेचजेतुंशक्यानकौशिकाः बहवोपिजयंतीह शृणुचात्रनिदर्शनं छागंक्रीत्वागृ
२४ हीत्वातंग्रामात्कोपिव्रजन्द्विजः बहुभिर्ददृशेमार्गेधूर्तैश्छागजिहीर्षुभिः एकश्चतेष्वागत्यतमुवाचससंभ्रमं ब्रह्मन्कथमयंस्क
न्धेगृहीतःश्वात्वयात्यज तच्छ्रुत्वातमनादृत्यसद्विजःप्राक्रमद्यदा ततोन्योद्वावुपेत्याग्रेतद्वदेवतमूचतुः ततःससंशयोयावद्यातिच्छा
गंनिरूपयन् तावदन्येत्रयोभ्येत्यतमेवमवदन्स्मिताः कथंयज्ञोपवीतंचश्वानंचवहसिसमं नूनंव्याधोनविप्रस्त्वंहस्यनेनशुनामृगा
न् तच्छ्रुत्वासद्विजोदध्यौनूनंभूतेनकेनचित् भ्रामितोहंदृशंहित्वासर्वेपश्यंत्यमीकिंमृषा इतिविप्रःसतंत्यक्त्वाछागंस्नात्वाययौगृहं
धूर्ताश्चनीत्वातमजंयथेच्छंसमभक्षयन् इत्युक्त्वाचिरजीवीतंवायसेश्वरमब्रवीत् तदेवंदेवबहवोबलवंतश्चदुर्जनाः तस्माद्बलविरोधे
स्मिन्यदहंवच्मितत्कुरु किंचिल्लुंचितपक्षंमांकृत्वास्यैवतरोरधः यूयंगिरिमिमंयातकृत्वायावदेम्यहम् तच्छ्रुत्वातेनयत्नेनक्रुधेवो
ल्लुंचितच्छदं कृत्वाधस्तंगिरिंप्रायात्काकराजःसमानुगः चिरजीवीसतत्रासील्लुठंस्तस्यतरोस्तले ततस्तत्राययौरात्रौसानुगःसउलूक
राट् अवमर्दनामानापश्यन्नैकमपिवायसम् यावत्सचिरजीव्यत्रमंदंविरौत्यधः श्रुत्वाचोलूकराजस्तमवतीर्यददर्शसः कस्त्वं
किमेवंभूतोसीत्यपृच्छत्तंसविस्मयः ततःसचिरजीवीतंकृच्छ्राल्पस्वरोवदत् चिरजीवीत्यहंतस्यसचिवोवायसप्रभोः सचद
त्तमवस्कंदमैच्छत्तेसचिवैस्सममतम् ततस्तान्मंत्रिणोन्यान्सान्निर्भर्त्स्याहंतमब्रुवम् यदिपृच्छसिमांमंत्रंयदिचाहंमतस्तव तत्का
र्योबलवताकौशिकेंद्रेणविग्रहः कार्यस्त्वनुनयस्तस्यनीतिवेदनुमन्यसे श्रुत्वैतच्छत्रुपक्षोयमितिक्रोधात्सहत्यमेसका
कैःस्वैःसममित्रैर्मेवस्थामिमांव्यधात् क्षिप्त्वाचमांतरुतलेक्वापिसानुचरोगतः इत्युक्त्वाचिरजीवीसश्वसन्नासीदधोमुखः
उलूकराजश्चततःसपप्रच्छस्वमंत्रिणः किमेतस्यविधातव्यमस्माभिश्चिरजीविनः तच्छ्रुत्वादीप्तनयनोनाममंत्रीजगादतं अर
२७७ क्ष्योरक्षसतचौरोह्यपकारीतिसज्जनैः तथाहिदृष्टंक्वाप्यातीहणिकश्चिन्नस्वकामपि रुद्धोपर्द्धप्रभावेनपरित्राणोपवणिक्सुताम् ।

पघपयुक्तिः काप्युक्तिनेनवा नहिकार्यमुपायंचवेत्तिवक्तुंचयुक्तिमान् यत्रयत्रगतस्त्वंहितत्रतत्राभवच्छुभम् इतिसंप्रेषितस्तेन
प्रीतस्तत्रयूथेशनैः मार्गानुसारात्स्वानंचवारणेंद्रंददर्शसः यथातथ्याचयुक्तःस्यात्सगमोबलिनेतिसः शशोद्रिशिखरारूढोपीमां
स्तमदंदन्तजम् अहंदेवस्यचंद्रस्यदूतस्त्वांचैवमाहसः शीतंचंद्रसरोनाममनिवासोस्मिसरोमम तत्रासनेशशास्तेषांराजाहंतेचमेपि
याः अतएवास्मिशीतांशुःशशीचेतिगतःप्रथां तत्सरोनाशितंतेचशशकाश्चहतास्त्वया भूयःकर्तासिचेदेवंमत्तःप्राप्नोषित
त्फलं एतद्दूताच्चतच्छ्रुत्वागजेंद्रःसोब्रवीद्भयात् नैवंकरिष्येभूयोहंमान्योमेभगवान्शशी तद्देहिदर्शयामस्तंपावनंप्रार्थयेस
त्वे इत्यूचिवान्सनागेन्द्रमानीयसरसोन्तरे तत्रतस्मैशशाङ्कस्यप्रतिबिम्बमदर्शयत् तद्दृष्ट्वादूरतोनत्वाभयात्कम्पसमाकुलः वनंद्वि
पेन्द्रःसययौभूयस्तत्रचनाययौ प्रत्यक्षंतत्रदृष्टासंशशराजःशिलीमुखः सभाग्यतःशशकैःस्तुतमवसत्तत्रनिर्भयः इत्युक्त्वावाय
सोभूयःपक्षिणस्तानभाषत एवंप्रभुस्त्वनाम्नैवयस्यकश्चिन्नबाधः पाडुलूकादिवोपायंक्षुद्रात्सम्यक्कुतोर्हति क्षुद्रस्व
स्यादविश्वस्यस्तत्रचैतांकथांशृणु कदाचित्काप्यवृक्षेहमवसंस्तत्रचाप्यधः पक्षीकपिंजलोनामवसतिस्मकृतालयः सक
दाचिद्गतःक्वापिपापावत्रदिवसान्बहून् आयातितावत्तन्नीडंनमेत्यशशकोध्यवसत् दिनैःकपिंजलोथागात्ततोस्यशशकस्यच नीडोमे
तवनेत्येवंविवादःतदभूद्द्वयोः निर्णेतारंततःसम्यगन्वेष्टुंप्रस्थितावुभौ ताहिकौतुकाद्द्रष्टुमन्वगच्छमलक्षितः गतौताकृस
रित्तीरेहिंसात्मातपस्वीव्रतेन ध्यानार्धमीलितदृक्शमार्जारंतावपृच्छतां एवमेवनवाच्छामः किंन्याय्यमिहधार्मिकम् इत्युक्तौतौवि
डालेनमुपेत्यैवमवोचतां शृणुनोभगवन्न्याय्यंतपस्वीत्वंहिधार्मिकः श्रुत्वैतदुच्चैर्यावोचाविडालस्तौजगादसः नशृणोमितपः
क्षामोदूरादायतमतिकं धर्मोह्यसम्यङ्निर्णीतोनिहंत्युभयलोकयोः इत्युक्त्वाश्वास्यतावग्रमानीयसविडालकः उभावप्यवधीत्क्षु
द्रःसाकंशशकपिंजलौ तदेवंनास्तिविश्वासःक्षुद्रकर्मणिवर्जने तस्मादुलूकोराजायंनकर्तव्योतिदुर्जनः इत्युक्त्वापक्षिणस्तेन
वायसेनतपोतिते अभिषेकमुलूकस्यनिवार्यततस्ततोययुः अद्यप्रभृतियूयंचवयंचान्योन्यशात्रवः स्मरगच्छाम्युलूकस्तंकाकमुक्त्वा

तुः परिभूयमानो लब्धलक्षो बली पुनः आपतेदिह तन्नत्र प्रतीकारोनरूपताम् तच्छ्रुत्वाभावतोड्डीवीश्चरोवलवतिप्रभो अन्यदेशा
श्रयः कार्यः तस्यैवानुनयोथवा एतैतत्प्राड्डीव्याहसमसद्योनभयमपाद्ः पराशयस्तशक्तिंचवीक्ष्यक्रमीयथाक्षमम् ततोजगादसं
डीवीमरणंदेवशोभमंन ननुप्रत्तमनंशत्रोर्विदेशोवापिजीवनम् योहन्यंतेनसाकंतेनागत्वावशेषपनशत्रुणा संधिंकृत्वानुहंतव्याः सशत्रु
वमरेउनः चिरजीवीततोवादीत्कः संधिर्हतएवकः आसन्हिवैरकाकानामुलूकैःसंत्रकोव्रजेत् मंत्रसाध्यमिदंसंत्रोमूलंराज्यस्य
वोचाते एतैतत्काकराजस्तस्मोब्रवीच्चिरजीविनं राजासहायवान्शूरः सोत्साहोजयतिद्विषः अयथ्रउडीवीवक्तिस्मनजेय्यः सबली
रण वदृहंतवेन्तिचेन्नमोव्रहितं केनहेतुना काकोलूकस्यवैरित्वं मंत्रवस्माद्नःपर तच्छ्रुत्वाकाकराजेनचिरजीवीजगादसः वा
ग्दोषेणयतोकिंनगर्दभाव्यापिकातया केनापिरजकेनेत्यगर्दभःपुष्टकः परसस्यस्तुभुक्तोभूद्राक्षाद्व्याघ्रद्वीपिचर्मणा सतानि
त्वासन्द्वीपीतिजनैस्त्रासात्रवारितः एकेनदृष्टिजात्रकर्षकेणधनुर्भृता सततंद्वीपीतिमन्वानःकुब्जीभूयान्ततः कंवलावेष्टिततनुर्गतोप
वस्तेनतः तंचदृष्ट्वातथायांतंखरीयमितिचिंतयन् खरस्तत्स्वरूतेनोच्चैःहरन्नस्यपोषितः तच्छ्रुत्वागर्दभमत्वानमुपेत्यसकार्ष
कः अवधीच्छरघातेनकृतवैरस्वयागिरा एवंवाग्दोषतोस्माकमुलूकैःसहवैरिता पूर्वंस्वराजकाश्चासन्कदाचिदपिपक्षिणः ते
सम्भूयारभंतेस्मपक्षिराजाभिषेचनं सर्वैःकर्तुमुलूकस्यहोकितस्मछत्रचामरं तावत्तत्रागतोयातस्तंदृष्ट्वावायसोब्रवीत् रेमूढाःस
तिनोहंसकोकिलाद्यानकिंततः येनक्रूरदृशंप्राप्तमिममप्रियदर्शनं अभिषिंचथराज्येस्मिन्धिगुलूकममंगलम् राजाप्रभाव
वान्कार्योयस्यनादेवसिद्धिकृत् तथाचश्रूयतांचैताकथांवोवर्णयाम्यहं॥ अस्तिचंद्रसरोनाममहन्नीरजिलंसरः शिलीमु
खोस्यस्तत्तीरेषुवासशशकेश्वरः तत्रावग्रहसंशुष्कान्यनिपानेगजयूथकः चतुर्दंताभिधानोभःपातुमागात्कदाचन तस्ययूथेन
शशकाःक्रममाणेनतत्रते शिलीमुखस्यबहवःशशराजस्यचूर्णिताः ततोगणपतौतस्मिन्गतेसोत्रशिलीमुखः दुःखितोविज्ञ
यंनामशशंप्राहान्यसन्निधौ लब्ध्वास्वादंगजेंद्रोयंपुनःपुनरिहैष्यति निःशेषयिष्यत्यस्माकंतदुपायोत्रचिंत्यताम् गच्छतस्यांतिकं

स तच्छ्रुत्वा ब्राह्मणी सा तमुवाचाजगरं सती यद्येवं तन्ममैवात्र भर्त्तुर्भिक्षां प्रदेहि मे इत्युक्तमात्रे ब्राह्मण्या सस्मासो जगरोस्तु तान् उज्ज
गाराक्ष[illegible] स सो मंजीरं तनैव तम् तमुद्गीर्य्यैव सपदि दिव्यः सोऽजगरः पुमान् परितुष्टश्च तां हृष्टो दम्पती निजगाद सः अहं काञ्चनवे
गाख्यो विद्याधरमहीपतिः सोहं गौतमशापेन प्राप्तमाजगरीं गतिं साध्वीसंवादपर्यन्तः स च शापो ममाभवत् इत्युक्त्वा हेमपात्रं च रत्नै
रापूर्य्य तद्ब्राह्मणम् विद्याधरेश्वरो हृष्टः खमुत्पत्य जगाम सः तौ चाययतुरादाय रत्नौघं दम्पती गृहं तत्रास्तयत्तेसामासोवक्षयाद्ध
नः सुखं मत्वानुरूपं सर्वस्य धाता सर्वं प्रयच्छति ॥ श्रूयतां नापितस्यार्थी मुग्धोऽत्र च पुमानपु कर्णाटः कोपि भूपं स्वं रणशौर्यादतो
षयत् स प्रसन्नो नृपस्तस्मा यभीष्टं दत्त्वान्वरं तस्यैव नापितं वव्रे नपुंसकनिभो भटः सर्वश्चित्तप्रमाणेन सदसद्वाभिवाञ्छति न
किंचिन्मार्गणे च समनुस्तु रधं शृणुताधुना कश्चिन्मार्गे व्रजन्मूर्खः शकटस्थेन केनचित् उक्तः समं कुरुष्वैतच्छकटं मे मनागिति
समं करोमि चेत्तन्मे किं ददासीति वादिने न किंचित्ते ददामीति शाकटीनिर्ज[illegible]तम् ततः स मूर्खः शाकटं समं कृत्वैव तस्य तत् तत्तेन
किंचिद्देहीति तं याचे स चाहसत् इति देव सदैव युष्माभिर्वं परिभाव्य च जनस्यानिघ्नतां च विपद्वास्पदतां च यानि मूढाश्च हसन्तस्तुभ
वन्ति पूज्यनीयाः एवं स गोमुखमुखाल्लघुकथाविनोदमनन्निशम्य सचिवज्ञै[illegible]मतः विश्रान्तिहेतुमखिलस्य जगत्त्रयस्य निद्रामिया
य नरवाहनदत्तदेवः ॥ इति श्रीमहाकविसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलंबके पंचमस्तरङ्गः ५ आदितः एकषष्टितमः
ततः प्रातः समुत्थाय पितुर्वत्सेश्वरस्य सः नरवाहनदत्तोऽत्र वत्सलस्यान्तिकं ययौ तत्र पद्मावतीदेवीभ्रातरि स्वगृहान्ततः आगते मगधे
शस्य तनये सिंहवर्मणि तत्रागतकथाप्रश्नप्रसादे वासरे गते नरवाहनदत्तः स्व[illegible]मंदिरमाययौ तत्र शक्तियशः सोत्कं तद्विनोद
यितुं निशि ततः स गोमुखो धीमानिमामकथयत्कथाम् बभूव कापि सच्छायो महान्न्यग्रोधपादपः शकुन्तशब्दैः पथिकान्विश्रामायाह्व
यन्निव तत्रासीन्मेघवर्णाख्यः काकराजः कृतालयः तस्यावमर्दनामाभूदुलूकाधिपती रिपुः स तस्य काकराजस्य तत्रागत्योलूकरा
ट् एकः काकान्बहून्हत्वा कृत्वा परिभवं ययौ ततः स काकराजोऽत्र सभाज्योवाच मन्त्रिणः उड्डीवाड्डीविसंडीविप्रडीविचिरजीविनः सप्र

ब·क
शा·ल
२२

ज्ञातामवदद्ध्रहः हंसि पापे त्वं ज्ञानमज्ञानं प्राप्तुमिच्छसि यदि सोपि न ज्ञातस्तत्तत्त्वं किं करिष्यसि इत्यवार्यत सा पापा
चार्यप्राद्रुह्यानया एवं पतन्त्यकार्येषु शाकिनीसंगतास्त्रियः तद्देहोपदेशेन नुतारक्षेपते कृतयत्नाः अयमामलकाने
ता देवेदानीं निशाम्यताम् कस्याप्यभूद्गृहस्थस्य भृत्यः कश्चन सुगन्धधीः सामादिशद्गृहस्थस्तं भृत्यमामलकप्रियः ग
त्वारामात्सुमधुराण्यानयामलकानि मे एकैकं दष्ट्वानेकं देनाम्लिष्ठानीन वाखुडः आस्वाद्यमधुराण्येतानानीतानीक्षतां
प्रभुः सोब्रवीत्सोपि तान्यर्धोच्छिष्टान्यालोक्य कुत्सया जगाद हन्त पतितस्तेन मूढेनानुच्छिन्नाः समम् निष्कृष्टा नाशयत्येव।
प्रभोरर्थं मूर्खात्मनः अन्तराचात्र शृणुतं भ्रातृद्वयकथामिमां ब्राह्मणावभूतां भ्रातरौ पुरे पाटलिपुत्रके यज्ञसोम इति
ज्येष्ठः कीर्तिसोमस्तस्यानुजः पित्र्याचाभूद्धनं भूरि तयोर्ब्राह्मणपुत्रयोः कीर्तिसोमो निजं भागं व्यापरक्षन्नवर्धयत् यज्ञसो
मस्तु भुंजानो ददच्चापानपत्नये ततः स निर्धनीभूतो निजां भार्यामभाषत प्रिये तथापि भूत्वाहमद्याहं निर्धनः कथं वसामि
मध्ये बन्धूनां न हि देशं श्रयावहे पाथेयेन विना कुत्र यावः स्तु दिने व या निर्वेधं स तदा चक्रे तदा भार्या तमाह सा अवश्यय
दि गन्तव्यं तेद्वत्वा कीर्तिसोमतः मार्गय स्वधनं किंचित्पाथेयमनुजादि ततो गत्वानुजे याचन्पाथेयं तेन समागतेति तावत्तदग्रजः
सोवदद्भार्यया तस्य क्षपितस्वधनाय स्मै वयं दद्मः कुतः कियत् य एव हि दरिद्रः स्यात्स एवास्मान्भजिष्यति कृते तेन की
र्तिसोमो सो भ्रातृस्नेहान्वितोपि सन् नैच्छद्दातुं किमप्यसौ कष्टाकृष्टीश्ववशगता यज्ञसोमस्ततस्तु खिन्नः सापत्न्यो निवेदयत् तथा
सह प्रस्थितवानेकैकशरणस्ततः गच्छन्सम्प्राप्तो अटवीं दैवान्निगीर्णोजगरेण सः तद्भार्याथ तदालोक्य चक्रन्द पतिता भुवि कि मां क्रन्दसि
भद्रे [illegible] ति मानुषभाषया सा तेनाजगरेणोक्ता ब्राह्मणी निजगाद तं नक्रन्दामि कथं यस्मान्महासत्तवयामम दुःखिताया विदेशेघहत
भिक्षाभा[illegible]हृते नष्टस्ताजगरो वक्त्रादुद्गीर्यास्मै ददौ महत् स्वर्णपात्रं गृहाणेदं भिक्षाभाण्डमिति ब्रुवन् को महाभाग भिक्षां मदास्याय
स्मिं स्त्रियाइति उक्तस्तया च वक्त्याजगरो जगाद राजगरस्थसः नरास्यत्यर्पितो याचे भिक्षां तेन स्वतन्त्वं शतधा यास्यति शिरः सत्यमेतद्वचोम

न२ वैद्यानानीय नृपतिः प्रीतिपूर्वमभाषत सदौषधप्रयोगेन कश्चित्कुरुत येन मे सुतैषा वर्धते शीघ्रं सङ्घैश्च प्रदीयते त
च्छ्रुत्वा ते ब्रुवन्वैद्या नमजीवयितुं जडम् अस्त्यौषधमितो दूरेणतुङ्गदेशादवाप्यते आनयामश्च यावत्तावद्देवसुतानव स्पृहणास्या
पनीयैषा विधानेन तत्र हीदृष्टं इत्युक्तास्थापयामास प्रच्छन्नां तां नृपात्मजाम् संवत्सरान्तरे वह्नौषधिप्राप्तिशंसिनः यौवनस्थांस
तां प्राज्ञामौषधेन प्रवर्धिताम् भूपालाय दर्शयामासुः सुतां तस्मै महीभृते सोपि तान्पूरयामास वैद्यांस्तुष्टो धनोच्चयैः इति व्या
जाज्जनप्रज्ञाधूर्तैर्भंज्यन्ते दुरीश्वराः अयं चाकर्ण्यतामध्य पाणोपाजितपंडितः अभून्नगरवास्येकः पुमान्प्रज्ञाभिमानवान् ग्राम
वासी च तस्यैकः पुमान्संवत्सरावधि भक्तकोऽभूत्स तोषादापृच्छ्य स्वगृहं ययौ गते तस्मिंश्च पप्रच्छ भार्यां तं निगतः समा ततः॰
कश्चिद्गृहीतं तेनेति सा पार्थ्यपणमभ्यधात् ततो रथ्यपणेनाकृत्वा पाथेयं गृहीतदे गत्वा सभक्तकान्नेस्मान्नमर्धपणमानयत् त
स्याधिकौशलं शंसन्त्यया लोकहास्यतां एवं च जडः क्षपयति स्वल्पस्यार्थे॰ …धीः अथेदानीमभिज्ञानकथा च श्रूयतामिति कस्य
चिद्यानपात्रेण मूर्खस्य व्रजतो बुधौ राजतं भाजनं हस्तात्पतन्नन्तर्जलान्तरे स तत्र मूर्खोऽभिज्ञानमावर्तानिकमग्रहीत् आगच्छन्तु द
रिष्यामि तदितो व्यक्तलाद्धिति पारं प्राप्याम्बुधिस्तीर्त्वा दृष्ट्वावर्तान्दिवारिशङ्कः ममज्ज भाजनं प्राप्तुमभिज्ञानधिया स तु पृष्टो
का प्राप्य सोऽन्यैरुपहास्यतां धिक्कृतः एवं च शृणु तेदानीं श्रुतिमांसप्रदं नृपं ह्यन्यः कोपि नृपो पूपस्वामासादाह्वावधेन तो तयोरेके
न सहतो मांसं दृष्ट्वा महानसे पंच मांसपलान्यगात स्वहर्तुं व्यकन्तयत् उत्कृत्तमांसं खण्डेन दृष्ट्वा पतितं भुवि जातानुकंपो राजासौ
प्रतीहारं समादिशत् छिन्नपंचपलं मांसं नास्य शस्त्यानि वा व्यथा तदन्तोप्यधिकं मांसं समस्मै दीयतामिति किं जीवति शिरश्छिन्नः
नादत्तैर्हृतशिरः शनैः तस्यापि देवस्तु त्वामासहत्वा गत्वा याम हाहि: तं समाश्वास्य वैद्येभ्यः छिन्नमांसं समर्पयत् एवं मूढप्रभुर्वेत्ति नि
गृहीतापप्यनुग्रहं इयं चाकर्ण्यतां मन्दा स्त्री पुत्रान्तरकाङ्क्षिणी पृच्छतीतां ब्रवीत्कापि चित्पाषाण्डी दुष्टतापसी यो यं पुत्रोस्ति ते बाल॰
स्तं हत्वा देवतावलिः क्रियते चेत्ततोन्यस्ते निश्चितं जायते सुतः एवं तयोक्ता यावच्चैतन्न याकर्तुमिच्छति तावद्वृद्धाहितान्या स्त्रीव

न२

व.क
शा.ल
२१

तीयमवधीत्त्वं कथं वालोयमेकाकी पथि दूरे व्रजेदिति ततः सनिर्घोषो हासस्तत्र देशान्तरवासितोजनैः एवंपश्यमूर्खस्य निर्विवे
कोमतोस्मी ज्ञानात्तस्य पुत्रघाती भ्रान्तभौनमिमं शृणु जनमध्ये कथाः कुर्वन्कोप्यासीत्क्वापि मुग्धधीः सभव्यंपुरुषंधीरंदृष्ट्वा
मूर्खोब्रवीदिदं एषमेभवति भ्राता रिक्थमस्य हराम्यतः अहं तु कश्चिन्नैतस्य तेनैनेन तदृणं मम इत्युक्तवान्स मूढोत्र पाषाणेनप्य
हासयत् एवं मूढस्य मूढत्वं स्वार्थापस्योति चित्रता अन्यत्तु ते श्रुते देवब्रह्मचारिभ्रान्तं शृणु कश्चिन्मित्रगुणाख्यानप्रवृत्तः सखि
मध्यगः पितुः स्वपितुरन्येषं वर्णयन्नेवमभ्यधात् आवाल्याद्ब्रह्मचारी मत्पिता नान्योस्ति तन्मम तच्छ्रुत्वा तं कुतो जात इति तं सुहृदो
ब्रुवन् मानसोहं सुतस्तस्य त्वेवं पुनरपि ब्रुवन् विशेषतो विहसितः स तैर्जडशिरोमणिः अन्यादृशं वदंस्येवमसम्बन्धमतु
रूपः ब्रह्मचारिसुतस्थ्यतामाश्रयतां गणकोप्ययं वभूव नाम गणकः कश्चिज्ज्ञानवर्जितः सभार्यापुत्रसहितः स्वदेशाद्धन्यभा
वतः गत्वा देशान्तरे चैवमिथ्याविज्ञानमात्मनः कृतप्रकृतये नाह मूढः शशाङ्कमदर्शयत् परिष्वज्य स तं वालं तत्र सर्वजनाग्रतः
हरोदप्रष्टश्च जनैरेवं प्राह गणको जनाः दस भूतं भव्यं भविष्यच्च जानेहं तेनायं शिशुः विपत्स्यते मे दिवसे सप्तमे तेन रोदिमि इत्युक्त्वा
तत्र विस्माप्य लोकं प्राप्ते ह्निसप्तमे प्रत्यूष एव सुतं तं सविपादितवान्स्वयं दृष्ट्वा घाततं सुतं वालं सज्ञानप्रत्ययैर्जनैः पूजितोध
नमासाद्य स्वदेशं सैरमायत यो इत्यत्र लोभान्मिथ्यैव विज्ञानख्यापनेच्छवः मूर्खाः पुत्रमपि घ्नन्ति न सज्जेत्तेषु बुद्धिमान् अपं च
श्रूयतां मूर्खः क्रोधनः पुरुषप्रभो वहिः स्थितस्य कस्यापि पुंसः क्वचापि कथ्यतः अभ्यन्तरे गुणान्कश्चित्कस्य शंसत्स्वजनाग्रतः त
दैकोब्रवीत्तत्र सत्यं स गुणवानसौ किंतु द्वौ तस्य दोषौ स्तः साहसी क्रोधनिश्चयः इति वादिनमेवं तं वहिर्वेतौ निशम्य सः पुमान्
अभ्युत्थाय सहसा वाससा वेष्टयन्गले रे जाल्म साहसं किं मे क्रोधः किं च मया कृतः इत्युवाच च साक्षेपं पुमान्क्रोधाग्निनाज्वल
लन् ततो हसन्तस्तत्रान्ये तमूचुः किं ब्रवीत्यदः प्रत्यक्षं दर्शितक्रोधसाहसोस्ति भवानिति एवं स्वदोषः प्रकटोप्यज्ञैर्दैवन बुध्य
ते इदानीं श्रूयतां मुग्धः कन्यावर्धयितान्तृपः राजाभूत्कोपि कन्यैकासुरूपाजनितस्य च सवर्धयितुकामस्तामतिस्नेहेन सः

२०

ष्कृता स नृपो वारीद्यानं रासाम्यहं ततः तुर्गनिं प्रान्तमात्मानं स्मृते द्रष्टामि चोद्दिह नतस्थौ तहं संतनेस्तनूलीमासनमंत्रिणः एषानेनु
निमूढोर्धान्नघवार्यैसनोञ्जितः राजभीते श्रुते देवृमन्ममित्रद्वयं श्रुत्वा बभूव चित्रपीडाख्यः कान्यकुब्जे महीपतिः तस्याभवच्च धव
लमुखाख्यः कोपि सेवकः वहिर्भुक्त्वा च पीत्वा च सदैव प्रविशद्गृहं भुक्तपीतः कुतो नित्यमासीति च भार्यया [illegible] पृष्टः स जगौ तु धवलमुखः
स्तामिवमब्रवीत् सुहृत्पार्श्वादहं भुक्त्वा पीत्वा च सुंदरि सदैवायामि येनास्ति लोके मित्रद्वयं मम कल्याणवर्मनामैको भोजना
द्युपकारकृत् एवं श्रुत्वैव धवलमुखोसा भार्ययानया ऊचे मित्रद्वयं तन्मे भवताद्दर्शयतामिति ततो ययौ स तेन [illegible] स कल्याण
वर्मणः गृहं सोपि सदर्हस्तमुपचारैरुपाचरत् अन्येद्युः स ययौ वीरवाहोर्भार्यायुतोन्तिकं स च द्यूतस्थितः कृत्वा स्वागतेनेविस
र्जवान् ततोब्रवीत्सा धवलमुखभार्या सकौतुका कल्याणवर्मा महती सत्क्रियामकरोत्नव कृतेस्वागतमात्रेनुभवतो वीरवा
हुना तेदाधिकं मित्रं ते मन्यसेऽधिकं कथं तच्छ्रुत्वासोब्रवीत्कृत्वा [illegible] गतौ ब्रूहि भो क्रमात् राज्ञा नः कुपितो कस्मादिति ज्ञास्य
स्यापरस्वयं इत्युक्ता तेन गत्वैव सा तयोर्मितदैवतेन कल्याणवर्मणो वाचं तच्छ्रुत्वा च जगाद तं भवन्महं वणिक्पुत्रो ब्रूहि राजः करोमि
किं इत्युक्तातेनसा प्रायाद्वीरवाहोरथान्तिकं तस्मै तथैव साशंस राजकोपं [illegible] स श्रुत्वा धावयो धावन् गृहीतखड्गश्च मत्तो मे
त्रमित्वारितः कोपाद्राजा सोतद्रष्टेतितम् वीरवाहुस्स धवलमुखोथ प्राह [illegible] एवं तदंतरं तन्मित्रद्वयोरन्तरो मम इति भा
र्यां स धवलमुखेनोक्तानुतोष सा इत्यन्योपचारेण मित्रमनन्तु सम्पतः कुल्ये विविक्त्व [illegible] योगे [illegible] नेलं छूतं छूते इत्याख्याय क
थामेतां मंत्री गुणवत्कथाक्रमम् नरवाहनदत्ताय गोमुखोकथयत्पुनः कश्चित्पाथेनगच्छन् [illegible] न्तराटवीं नदीं प्राप्य
पिन्पपौ वीक्षां चक्रे परं जले तृषितोपि पिव स्वाम्भः किं नेत्युक्तोपि केनचित् इयत्कथं पिवामीति मंदवुद्धिरुवाचतं किं दैवयति
राजातो सर्वं पीतेन चेत्तया इति तेनोपहसितोपास्तु मूढः स नो पिवन् एवं न शक्नुवन्तोहि यद्यत्कर्तुं [illegible] जनाः यथाशक्तिनतसंप्रा
शमपि कुर्वन्त्यबुद्धयः जलभानेश्रुते देव श्रूयतां उत्तर घास्यं बहुपुत्रोदरिद्रश्च मूर्खः कश्चिदभूत्पुमान् स एकस्मिन्मृते पुत्रे द्विः

हारं तस्मात्त्वदुद्धिं सुगन्धं स्नात्वा तेन तत्तु प्राशनम् तैलं सुगन्धः स्नातस्तावदस्थिसुगन्धो निशान्तरो भूमुन्यस्तैः प्रमाण्यकाश्विज्ञायीभूतस्य
चासनी सा तस्मिन्नेकदा पर्णाकार्यार्हे शोत्तरे पतेर्नै कन्यका शिक्षान्ता मालोक्य मर्कटीमाहे अत्र पदासीत्सा स्नापयनिगीत्यैकान्तरतीतः
पातु पपते गेहनिर्गीतस्सुतेक्ष्या अपाणिनं तस्या निसास्थितनशिक्षा सुगाहृदम् कर्मकार्पेत् दज्ञायीन्तादर्धाचुमातव इत्युक्ता सा
प्रमशाने च नीता तस्मायद्रोपते अस्थीन्यन्याचितास्थानितान्याद्यायहृदंश्रुतः कृतोदकेषा तैर्यैव प्रक्षिप्यास्थीनि तान्निच आवर्त्त
सभार्यापायास्तस्याश्राद्धविधौ जडे: सहिप्रवृत्तुपानीतं कर्म कर्पातयैवच तमेवं भार्याया प्रतिश्राद्धविप्रेच कारसः तेनोपपतिना
साकं तज्ज्ञार्याभ्येन्यतत्र सा उदारवेश्याप्तं ज्ञेसमिद्धान्नमासिमासितनन् ज्ञेतीपुनः प्रभावेन भार्याप्तपरलोकतः पुण्यात्यस
मंपुत्रे शालये नसंपद्मभो इतिकर्मकरीसातमवोचन्नत्यात्ति यथा तस्यैवानिपुदेतत्सर्वं मूर्खेविप्रोसमात: वंचयतेहलये वंस
जन्त्रीभिःसरलाशया: अतास्थितानुचंडालकन्यकाश्रयतातया अभूत्तपत्नीकापिसुग्धा चंडालकन्यका सार्वभौमवरस्या
नौसंकल्यहदिसाकरोत साजानुहृष्टाराजाने नगरभ्रमनिर्गतम् सर्वैत्तेभर्तुहेतु यानुप्रचक्रमे तावदागात्यपानेन सु
निस्तस्य प्रणम्य सः पादौराजावनूहस्तेनराज: वभवेनययौ तदेहि पहतापोतविचित्युसुनिसुतम् चंडालकन्याराजानस्तु
ज्ञासानुनिमन्त्रगात् मुनिःसोपिव्रजन्दृष्टाश्रूयमग्रेशिवालयं न्यालजानुःक्षितैस्तत्राशिवं न नाय योनत: तद्दीस्पसोस्यनाय:
नाम्नेरपुत्रमं शिवम् भर्तुबुद्ध्यामुनिं न्यक्कादेवंततत्राधिशिश्रिये क्षणाञ्चात्र प्रविश्यश्चादेवस्याहृदयपीठिकाम् जेवासुन्तियपजा
तेयं तस्य दृश्नतस्य तत्याप्नेत् तद्दिलोक्यात्यजामतादेवाक्तानेन सुन्नं मे यानं तमेवान्वगात्स्मात्मुक्तादेवपत्नीह या सा चागात्सैव चंडा
लगहंपरिचितस्य सः चंडालयूनः प्राणापान्नुलोठैकस्सपारयो: तमालोक्य तत्ममता तस्तु न: चांडालपुत्रकम् स्वजातितुष्टावेषसा
नसेवपानिमजसा एवं कृतपराहरेपतंतिस्तपदेजडा: एवचमूर्खं राजानं संक्षेपेणाप्यन्तृप्यतं मूर्खैः कश्चिद्भूद्राजाकृपणाःकोश
वानपि एकदाजगदुम्भेवं मंत्रिणस्तस्मुभेषिणः दानंहरतिदेव हुगतिंपारलौकिकी तद्देहिदानसं मूर्षभगुणानिधनानिच त

पुरुषाः संतानीर्ष्यं वहिस्त्रियः तदीर्ष्यामप्रकाश्यैव रक्ष्या नारीषु बुद्धिना रहस्यं च न वक्तव्यं वनितासु यथा तथा पुरुषे लो
छतां क्षमस्व रे च श्रूयतां कथा नागः कश्चित्पलाय्यासीत्कुतश्चिद्गणिकागृहे मानुषं रूपमास्थाय वैनतेयभयाद्भुवि गणिका
रस्य गृहीभाटिं सा हस्तिशतपंचकं स्वप्रभावाद्धनं तस्यै स नागः प्रत्यहं ददौ कुतोऽन्वहमिदं तस्ते वारणान्ब्रूहि को भवान् इति
निर्बंधतः साथ तं पप्रच्छ विलासिनी मा वाचः कस्यचित्तार्क्ष्यभयाद्देवासिह स्थितः नागोऽहमिति वक्ति स्म सोऽपि तां मानमोहितः
सा तद्रहसि कुट्टन्यै शशंस गणिका ततः अथ तार्क्ष्यो जगच्चिन्वन्नागात्पुरुषाकृतिः उपेत्य कुट्टनीं तां च जगाद त्वत्सुता
गृहे अहमद्य वसाम्यार्ये भाटिमेनां गृह्यतामिति इह नागः स्थितो नित्यमिभपंचशतीं ददत् तत्किमेकाहभाटीभिः कुट्टन्यपि जगा
द तम् ततः स गरुडो नागं तत्र स्थितमवेत्य तम् विवेश तिविरूपेण तद्वेश्यनितागृहम् तत्र प्रासादपृष्ठस्थं नागं तमवलोक्य सः
प्रकाश्यात्मानमुत्पत्य जघान च जघास च अतो न कथयेत्प्राज्ञो रहस्यं स्त्रीष्वनर्गलं इत्युक्त्वा गोमुखो मुग्धकथां पुनरवर्णयत् ता
म्रकुंभोपमशिरः कोऽप्यासीत्खल्वतिः पुमान् स च मूर्खोऽर्थवांल्लोके लज्जते स्म कचैर्विना अथ धूर्तस्तमागत्य कोऽप्युवाचोपजीवकः
एकोऽस्ति [illegible] यो वेत्ति केशोत्पादनमौषधं एतच्छ्रुत्वा तमाह स्म तमानय त्वं गेहे मम ततोऽहं तव दास्यामि धनं वैद्यस्य तस्य च एवमुक्त
वतस्तस्य धनं भुक्त्वा चिरेण सः मुग्धस्यानीतवानेकं धूर्तो धूर्तचिकित्सकम् उ जीव्य चिरं सोऽपि खल्वाटं तं भिषक्छुरः अपास्य वेष्टनं शु
न्यामुग्धयास्मात्प्रदर्शयत् तद्दृष्ट्वाप्यविमर्षः सन्वैद्यं केशार्थमौषधम् तं ययाचे स जडधीस्ततो वैद्योऽब्रवीत्तम् खल्वाटः स्वयमन्य
स्य जनयेयं कथं कचान् इति तेम्रे खनिलोमदर्शितं स्वशिरो मया तथापि त्वं न वेत्स्येव धिगित्युक्त्वा ययौ भिषक् इति देव सदा धूर्ताः
क्रीडंति जडबुद्धिभिः एवं श्रुतः केशमुग्धस्तैलमुग्धो निशम्यतां मुग्धोऽभूत्पुरुषः कश्चिद्भृत्यः शिष्टस्य कस्यचित् स तेन स्वामिना
तैलमानेतुं वणिजोऽन्तिकं प्रेषितो जातु तत्तस्मात्पात्रे तैलमुपाददे तैलपात्रं गृहीत्वा तदागच्छन्नाप्यकेनचित् ऊचे मित्रेण रक्षेदं तैलपात्रं
स्रवत्यधः तच्छ्रुत्वा वीक्षितुमधः पात्रं तत्पर्यवर्त्तयत् सम्पूर्णत्वेन तत्तैलं सर्वं तस्यापतद्भुवि तद्बुद्ध्वा लोकहास्योऽसौ निरस्तः स्वामिना गृ

क॰ क॰
शा॰ ल॰
२९

मोपार्जकेन केनापि वृक्षकार्येण कदाचित्स्वमुपानय्य सहैवादाय तां भार्यां प्रतस्थे विषयान्तरम् मार्गे स भिल्लामटवीमग्रे दृष्ट्वा चन
म्यान् स्थापयित्वाऽग्रहे ग्रामक ह्वि विप्रस्तां ययौ तत्र स्थिता च सा दृष्ट्वा भिल्लांस्तेनागतान्यथा एकेन दृष्टा भिल्लेन सह दृष्ट्वा ययौ त
तः तेन युक्ता च तत्पल्लीं यथाकामं चचार सा उत्क्रान्तेष्वाल्पु पति क्रामत्र सेतुद्भवापगा तावत्स तत्पतिः कृत्वा कार्यमागत्य तं द्विजम् या
म्य पप्राच्छ भार्यां तां सोऽपि विप्रो जगाद तं न जाने हृष्टा याता सा जानाम्येतावदेव तु भिल्ला इहागता आसंस्तैः सा नीता भविष्यति सोप॰
ल्लीनिकटे चेह तत्र व्रज माचिरं ततः प्राप्स्यसि तां भार्यामन्यथा मा मतिं कृथा इत्युक्तस्तेन सक्रुद्धन्निन्दन्बुद्धिविपर्ययम् जगाम॰
भिल्लपल्लीं तां भार्यां चात्र ददर्श सः सापि दृष्ट्वा तमभ्येत्य भीता पापा तमब्रवीत् न मे दोषो हृता नीतास्मि भिल्लेन हठादिति आयाहि
तत्र गच्छावो यावन्न कश्चिन्न पश्यति इति ब्रुवाणां रागान्धस्तामुवाच पतिं च दद्रं भीसा गमनवेलेयं भिल्लस्याखेटगामिनः आगतश्चानु
धावैव हनिमां त्वां च स धावेत् तदाविश्य गुहामेतां प्रच्छन्नस्तिष्ठ सम्प्रति रात्रौ चैनं सुप्तं हत्वा तं यास्यावो निर्भयाविनः एवं तयोक्तः शठया॰
प्रविश्यासीद्गुहां च सः कोऽवकाशो विवेकस्य हृदि कामान्धचेतसः तत्राकृत्री गुहान्तस्थमानीतं व्यसनेन तम् भिल्लायादर्शयत्त
स्मात्रागताय दिनात्यये स च निष्कृष्य तं भिल्लः क्रूरकर्मा पराक्रमी प्रातर्देवोपहाराय बबन्ध सुदृढं तरौ भुक्त्वा च पश्यतस्तस्या
रात्रौ तद्भार्यया सह सममासेव्य सुरतं सुप्त स्वाप्ये तत्क्षणात् तं दृष्ट्वा सुप्तमीर्ष्यालुः स उमास्तवं संयतः चण्डीं स्तुतिभिरभ्यर्थ्य ययौ
शरणमार्तितः साविर्भूय वरं तस्मै ददौ येन तस्य सः तत्खड्गेनैव भिल्लस्य स्वस्त्वबंधोऽप्यच्छिनच्छिरः एहीदानीं हतः पापो मया
[illegible] प्रबुद्धे सोऽघ तामु प्रविश्य भार्या वक्ति स्म सा पुत्रस्योत्सुदुःखिता गृहीता तस्य च शिरो भिल्लस्य लक्षितं निशि ततः प्रतस्थे उ
पा[illegible] तस्य त्यागेन सहैव च प्रातः स्वनगरं तस्य दर्शयन्ती शिरो ब्रतत् भर्ता हतो ममानेन चक्रन्दाक्रम्य तं पतिं ततः स नीतस्तद्धन्तो
[illegible] स्वरक्षिभिः पृष्टस्तत्र यथावृत्तमीर्ष्यालुस्तदवर्णयत् राजा तत्कृतमन्विष्य च्छेदयामास दुःस्त्रियः तस्याः कर्णौ च नासां॰
राजा[illegible]तोऽवतं समुक्तः स्वगृहं यातस्तु स्त्रीस्नेहग्रहोज्झितः एवं हि कुरुते दैवयोषिदीर्ष्यानियन्त्रिता शिक्षयत्नान्य
च तस्यति च[illegible]ह

८

ब·क
पा·ल

स्यागान्सुहृदस्त्वाजकौ गलं च सतोहं सामं च नत्र विचिरोविताः इत्युक्ते तत्र चिरोद्विग्नः सुहृदं लघुपातिनं प्रापात्कच्छपश्रेष्ठ तन्याश्च महमान
ङः कथामे [illegible] कूर्मो मन्थरकोऽभाषत स्वमेव स्थानमेतत्ते तन्मा भित्राथ निर्वृथाः गुणिनो न विदेशोऽस्ति न संतुष्टस्य चासुखम्
[illegible] पश्चात्क्षितनासत्यव्यवसायिनः इति तस्मिन्वदत्येव कूर्मे चित्राङ्गसंज्ञकः दूरतो व्याधवित्रस्तो मृगस्तत्र समाययौ तं दृष्ट्वा
स्पष्टस्न [illegible] च पश्चाद्व्याधमनागतं आश्वासितेन तेनैव सख्यं कूर्मादयो विदुः न्यवसंस्ते ततस्तत्र काककूर्ममृगाखवः परस्परोपचारेण
[illegible]ः सुहृदः समम् एकदा क्वापि चित्राङ्गे चिरायातेन मीक्षितु आहूय तं हमेक्षिष्ट लघुपाती सनहेनम् ददर्श च नदीतीरे कील
पाशेन संयतं चित्राङ्गमवहत्यैतद्वदस्याखुकूर्मयोः ततः स मंत्रये चञ्च्वा तं गृहीत्वाखुं हिरण्यकं चित्राङ्गस्यान्तिकं तस्य लघुपातिना
यतम् हिरण्यकस्तेन तद्विधुरं मूषको मृगम् क्षणादमुचदास्यस्थः कृत्स्नछिन्नपाशकं तावन्मन्थरकोऽभ्येत्य नदीमध्येन कच्छपः
आगतोऽहं तटेनैषां निकटं स सुहृत्प्रियः तत्क्षणं स तु तत्रोपेत्य लुब्धकः [illegible] व्याधकः विद्रुतेषु मृगाद्येषु लब्ध्वा तं कूर्ममग्रहीत् क्षिप्त्वा
च जालिकान्तः स्वयावत्र प्रष्टमृगाकुलाः सपातिना वहद्ध्वा तद्दीर्घं हृष्यादखुसार्वभौः मृगो गत्वा ततो दूरे पतित्वासीन्मृतो यथा काकस्तु मू
र्द्धि तस्यासीत् [illegible] पाटयन्निव तं दृष्ट्वा स गृहीत्वा तं व्याधो मत्वा मृगं मृतं [illegible] धावत्तेन यातस्तटे कूर्मं निधाय तम् यावत् दृष्ट्वा तमभ्येत्य मू
षिकस्तस्य जा[illegible]कम् कूर्मस्यासौ छिन्नत्रेन मुक्तोऽन्यापपात सः मृगोऽपि निकटे [illegible] तव्याधं वीक्ष्य विकृतरूपम् उत्थाय स पलायितो गत्वा काको
पि उड्डीयारात्के एवं व्याधोऽपि कूर्मं तं वधकेदपलायितम् अप्राप्याभयविभ्रष्टः स्वदेशं शोचन्न गाद्गृहम् ततो मिलन्ति स्मैकत्र हृष्टाः कूर्माद
यो [illegible] मृगास्तु प्रीतिमानेव कूर्मादीस्तौ ब्रुवाच सः उत्पन्नोऽस्मि यस्मान्ना भवन्तः सुहृदो मम प्राणानुपेक्ष्य यैरेवं मृत्योरद्याहमुद्धृतः ए
वं प्र [illegible] गेण सहितत्र ते अन्योन्यप्रीतिसुखिता काककूर्मादयोऽवसन् प्रज्ञया साधयेत्सेवं तिर्यञ्चोऽपि समीहितम् प्रोक्तरपि न
सुह्यन्ति ने प [illegible] त्रमापदि एवं च प्रेयसी मित्रैर्घातकिन्नीगनासु च ईर्ष्याग्रघतोच्छेसंतितपाचच्छूपताकथया नगरे क्वापि कोपासी
दीर्घायास्सुरूपः प्रभो बभूव तस्य भार्या च वल्लभा रूपशालिनी सर्वविश्वस्तोऽनन्तो जानुसुमोचे काकिनीचसः तस्या हि शीलविभ्रंशश्चित्रस्य

बृ·क
प्रा·ल
१८

स्यागान्सुहृन्प्रव्राजकोपरः भुक्तोत्तरं समतेन कथां तात्रो स चाकरोत् तावत्तेनंतु प्रवृत्तेनैनं मयिज[illegible]णसः प्रताडयादयुद्धनकर्णस्तड्डाडकेनु
डः कथामा[illegible]कमिति करोषीति स तेन च आगंतुना परिव्राजा पृष्टः प्रबुद्धः तमभ्यधात् इह मे मूषकः शात्रुरन्यन्नोपंसदैवयः अपि
स्यमुत्प्ल[illegible]त्रमितो मम तत्रास यामि चलपंजर्जरेणान्नभोजिनम् इत्युक्तवन्तं प्रव्राजं परिव्राट् सोपरोऽब्रवीत् लोभो नामैष जंतूनां दो
षस्त्र[illegible]त्था मूले तीर्थान्यहं भ्रमन्प्राप मेकं नागरमेकदा तत्रचैकस्याविप्रस्य निवसन्यावद्विशं गृहे स्थितेन मयि स विप्रश्च वदति स्म च गे
हिनीं कृसरं ब्राह्मणकृते पर्वण्यभिचरेरिति कृतस्ते निर्धनस्येतदित्यवाच च सा ऽपृतम् ततः स विप्रो वाक्यैस्तैः प्रियेकार्यपि संचये नातिसंच
यधीः कार्या त्यूलखा चात्र कथामिमां वने क्वापि हतो व्याधो यावधीयते सायकः [illegible] आयमासं धनुषि प्राप्य च नष्ट कर प्रति तेनैव काण्डविच्छेन
सहतः पात्रवि[illegible]ः सव्यपद्युततत्त्वात्र हता दृक्षततंतुकः स वा गत्यद्[illegible]पि विक्रीडुः संचयायनत्त क्रोडव्याधामिषात्किंचिन्न
च खादन्निम्न यसः भो कुप्रवक्त्रे यत्तु गत्वा धेनुर्विपन्नियतम् तत्क्षणे चोच्चलध्वजः शरविद्धो ममार स सः ततोऽतिसंचयः कार्यस्ततोने न हि
जेनसा भार्यान्ता प्रतिपादितान्तिलान्प्रक्षिप्य दातपे प्रविष्टायां गृहे तस्य[illegible] यातान दूषयत् ततो नकृसरानेतान्ककश्चिन्मत्स्या द्विना
गृहीत् तद्देवेनोपभोगः यल्लोभः क्लेशायकेवलं इत्युक्त्वा पुनराह स्म प्रव्र[illegible]र्दिने तुकोपसः खनित्रमस्ति चेत्तन्मे दीयतां यावद्यवः प्रभा
निवारयाम्येन मूषकोऽस्य मुपद्रवम् तच्छ्रुत्वा तन्निवासी स प्रव्राट्तस्मै खनित्रकम् ददावहं च छन्नस्य पश्यन्दृष्ट्वा प्रविशं बिलं ततस्तेन ख
[illegible]प्रव्राडागन्तुकोऽयमसः तन्मे चारविलं वीक्ष्य प्रारेभे खनितुं शठः कस्माच्च तावत्खनेन सत्यायन परे मयि यावत्ते प्राप तत्रस्थं हार
यां[illegible]तसचयं तेजसा तेन तस्याभूद्दात्वोसततादृशा बिलम् कृत्वाहस्थानितं तं च प्रव्राजं मयि स्मृत्वेति नीत्वा च तन्मे सर्वं स्वहारं मूर्धि
[illegible] आगंतुस्यापि निहितौ प्रव्राजौ स्वपतश्च तौ प्रसुप्तयोः ततस्तं च हर्तुं मांउपागतम् प्रबुद्ध्या ताडयद्यष्ट्या प्राव दृष्ट्याथी च
राजीव[illegible]ततो दैवान्न मृतो विलमाविशम् भूयस्त्वशक्तिनाभूत्केनदन्नाहरणं त्रवे अर्थो हि यौवनं पुंसां तदभावात्त्ववाडुके तेनासौ
चतस्यातिवृ[illegible]गृहस्थापिहीयते अपायात्मानमात्रभरणेपतनवत्त्रमवेक्ष्य मां परित्यज्य गतः सर्वः समूषकपरिच्छदः अथचित्तिकप्रभुम्भत्या अ

२८

वृ·क
था·ल
१८

निर्भयोयजगादैतांश्चि [illegible] ोनुयायिनः मन्मित्रस्य हिरण्यस्य मूषकस्यान्तिकं गत्वा व्रजामः तस्म

स्यागान्सुह [illegible] ः साकंगत्वा तेजालसहिताः मूषकस्य विलद्वारं गत्वाकाशादवातरन् भो भो हिरण्य निर्याहि चित्र

ऊः कथा [illegible] सम्पात [illegible] होवनेन [illegible] कस्य कपोतराट् तच्छ्रुत्वा द्वारमार्गेण दृष्ट्वा तं चागतं तथा सुहृदं निर्ययावाद्भुतस्तस्माच्छनतनुर्वोहिला

[illegible] ीतसम्भ्रमात्सोपि मूषकः पारावतपतेः पाशान्सानुगस्याच्छिनत्सुहृत् छिन्नपाशं तमामन्त्र्य मूषकं वचनैः प्रियैः चित्र

स्पृष्टस्पृ [illegible] ययौसोनुचरैः सह अन्वागतः स काकोपि लघुपाती व्यलोकयतन विलप्रविष्टे तद्द्वारमागत्योवाच मूषकं लघुपातीति काको

ष [illegible] पा सु [illegible] त्रवत्सल मित्रत्वाय वृणोमी हृत्विपदुद्धरणक्षम तच्छ्रुत्वाभ्यन्तराद्दृष्ट्वा मूषकस्तं सवायसम् जगाद गच्छ कामैत्री भक्ष्यभक्ष

हिता कृसरान् [illegible] स्वा वायसो वादीच्छ्रुत्वा तं भुक्त्वा मम तथापि त्वन्निःक्षणस्या मित्रे श [illegible] स्वजीवितेन रक्षणम् इत्याकृत्वा सशपथं कृत्वाश्वासचते

यथीः कापीत्न [illegible] मेत्वमात्रबुनामहवायसः सामासपेशीरानेषीद्रा [illegible] लकणन्यापि एकत्र सहभुज्जानौ तस्य नुस्नाउभौ सुखम्

सहतः पात्रश्रि [illegible] नः स [illegible] वक्तुमब्रवीत् इतो विदूरे मित्रास्ति वनमध्यगतीनदी तस्यां मन्थरको नाम कूर्मस्त्वास्ति सुहृन्मम तदहं यामित

चतोहालिः पसः भोकुप्र [illegible] कात्रापा [illegible] तहागेनित्यं व्याधभयं च मे इत्युक्त्वैतेन काकं मूषकोपि जगाद सः सहैवतर्हि वत्स्यावो नयतत्रैव

जैनस्ना भायोत्रा प्रि [illegible] इत्येव तद्वचनं इति वादिनमादाय चंचां तं सोपि ततदक नभसा लघुपाती तद्ययौ वनदीतटम् मिलित्वा सहः

गृहीत तदेवेनोप [illegible] नातिथ्येन मित्रेण सतस्याम्मूषकान्वितः कथान्तरे चैकस्मिन् पप्रच्छ तस्यागमकारणम् देशनिवासनिर्वेदहेतुप

निवारणा [illegible] तमामुन्मोच्य [illegible] हिरण्यकः तयोरुभयोः काककूर्मयोः स्वएवतोनिजवृत्तान्तं कथामेनामवर्णयत् अहोमहाविलेतत्रनगरासन्न

[illegible] तत्र मठ्यधा [illegible] कोलाहलमानीयस्यापि नित्यं निशि दृश्यमाने नहारेण तेन जातोजसेचमाम् समर्पमन्नाहारेण मूषकाः पूर्ववारयन्

मेत्राणि [illegible] चूडाकर्णसमदलान्तिके परिव्राण्मठिकां कृत्वा नानाभक्ष्यान्नवन्निकः सभुक्तशेषं भिक्षान्नं नकस्यादयति स्मतत्न भिक्षा

[illegible] स्ना [illegible] पात्रे निधत्सया शुनेनात्रवचनस्याहं विलेनांतः प्रविश्य तम् दत्त्वार्धकम् [illegible] ः शेषमनैषं प्रतियामिनि कदाचित्तत्र

नेत्र [illegible] न्सुकः नावा

म

स्यागान्सुह [illegible]
ॐ: कथ्याम[illegible]णम्याब्रवीदिदं इत्कथयानेबुद्धाकंपरिवारान्मिलनाव राजामंग्राहितोज्ञोप्रेम्येवमादेशातिस्माच इयहूरमनावेघयातोस्तुद्यान[illegible]
स्यमुत्स्नात[illegible]हेमुक्त्वातंगसतरः इतिस्मृत्वेमित्तुहं रामुयाशान्निर्विचिंतयन् नरवाहनदत्तोभूत्सेलातूत्तमानसः तावन्नलाग्रतत्रैकः सा
धया[illegible]प्यामूर[illegible]देवनमत्तेन्पयुवराजेननामतं जयवीरजपायुष्यकोदंडकुसुमायुध भाविविद्याधराधीशचक्रवर्तिंजयप्रभो वालोनकिंमनोहा
[illegible]ा चित्रासकारीहृष्टोसिदेवतस्मादसंशयं अचिरादन्तगुणं तांपश्यस्येवदेवताः आज्ञामंतेनक्रमेणाकुर्वेतवलिभिर्जयं इत्यादि
हिना कुसरान्तु[illegible]जेनसलु[illegible]हश्चात्कथयन्तोस्मेसत्वन्तातंसहावणिक् अस्तिलवेतिनगरीपृथिवीमौलिमालिका तस्याकुसुमसाराख्यावणिगासी
यधीःकार्पास[illegible]रांकरादघनार्जितः एषोहंचेन्द्रसाराख्यःपुत्रोवत्सेशनंदन सोहंमित्रैःसमंजातु देवयात्रामवीक्षितुं गतस्तत्रापराना
महतःपात्रवि[illegible]ः सद्[illegible]जेने कामप्रधानसूहयोद्भूत् अमतुष्टस्वहस्तापिपिश्रपार्जितयाश्रिया तेनद्वीपान्तरंगंतुमहमंबुधिवर्त्मना आ
चवोसानिभयसः भोकुप्र[illegible]देवेनसाकुङ्कलेनवायुनाप्रेरितेचतत् अल्पैरेवदिनैःप्रापतद्वीपंवहनेनमम तत्राप्रतीतमद्भिक्रत्नव्यवहरंतं मा तु
जेनसा भार्यानाप्र[illegible]काराग्हत्वाधात् तस्मिन्नहेउष्ठनिभिःक्रुद्धैःस्तुइतहार्दितैः प्रेतैरिवस्थितोपावद्दहनिरुपसन्निभे तावदसत्कुलाभिजस्त
गृहीत् तदेवेनोपश्चहोधराख्योराजानेमलूनेनेयोजितपत् लपानिवासिनोदेवउत्रएषवणिकातैः निर्दोषस्यतदेतस्यवधनाद्यशस्करं इत्यादि
निवार[illegible]तमान्मुन्मोच्यवधनात् आनाय्यचातिकुराजासादरंससमानयत् ततोराजप्रसादेनतन्मित्रापाश्रयेनच तत्रासमहतःकुर्वद्यवहारान
[illegible]तत्रसप्तूद्यानयात्रायोदृष्टवानहं वणिजःशिखराख्यस्यसुतनयांवरकन्यकां तयांकन्दर्पदर्पाब्धिलहरींवहद्नतस्ततः गतैवतन्पितुस्त
मेचार्थि[illegible]तम् सचक्षणंविचिन्त्यान्तस्मितामामभाषत साक्षात्रतुत्र्यतेदातुमेषामेस्त्रकारणं नरेनासिंहलद्वीपमहंमाता महानिः
[illegible]आां[illegible]गतेनामश्रुतेन ततः संदिश्यचतथातत्रयथार्ह्वतवत्सपति इत्युक्त्वामां ससंमान्यपित्वरोविसृजद्गृहं अन्येद्युस्सतना
[illegible]तेर[illegible]मवन्नामलोविलंप्राहिणोन्सिंहलान्मति अथपावहद्दहंतत्रगंतुमिच्छामितोत्सुकः तावद्दिगयानिपातोग्रावात्रातनोत्र
[illegible]मुह्यापिहीयते अपा।

ढ.क
प्रा.ल
१८

हम् ते च विद्याधरः शापच्युत[illegible]किलकथाम् अनंतहरमुत्वा बुधेनकृतं प्रसह्य रसयंतिपेविमानविप्रलब्ध माप

स्यागान्सुह[illegible] लोके वै धाधरेभूपः सर्वे [illegible]ननं कारं तं सर्वं सिद्धीनां दुरितानां वनारं तं एवं सशङ्कितयशसं प्राप्यान्याः

ङः कथा[illegible]मस्मनुवा[illegible] देवी च मुख्यो मदनमंचुका आनंदहृदि हरंच्चत्सयुवराजः सुहृद्भृतः नरवाहनदत्तो गोमुखोशाव्यापिरूपार्श्वगः एकदा च न

स्यम[illegible]नौ आनतो राजपुत्रो हारवस्मात् दस्युपेयतुः हतानि प्यप्रगलनपोतलपोरेकोप्रवीच्युतं वेशाख्यो वेपुरे राजः पुत्रावीवाद्धिमान्द का

धय[illegible]च श्रेष्ठपोतकः जविनो हस्तिनी मेस्तिनुरगो हावमुष्यच न ग्रिमिन्न समुत्पन्नो विवादस्थावयोर्द्वयोः अहं जवाधिका वच्मि ह

हिं[illegible] कृ[illegible]नस्तम्ने वर्णो सेवकरेणुका अयं यदि जितो वास्मादस्याप्यावेवतो पणः तेषां जवानरतानुस्प सीनान्यस्त्वं यादिनां तदस्मद्

यधीः कायी[illegible]हृद्वेहि सर्वार्थं प्रार्थनाकल्पपादपः आवामभ्यागतो हृतादेन दर्पनवार्थिनो एवं कृचिरदेवेन सार्थिनो वेषशारस्त

स हृतः पात्रहि[illegible]धित तदुपानीनवानाप्सरपारत्वत्तदेवसः प्रतस्थे प्राप वेशाखपुरं ताभ्यां समं च ततः कोयं स्पातिं[illegible]नाप्नर

चवोदान्तिम यस[illegible]मकलंकोदिवाचरः उतवा पुरुषाकारो धात्रा कामस्स निर्मितः ततुणी हृदयाकांडसमूलोन्मूलनः शिरः इत्युन्मरा

जेनसा भार्यां[illegible]वर्ण्यमानो वरस्त्रीभिस्तद्वि वेशपुरोत्तमं शृंगारकमयेनत्रयुवराजो ददर्श सः पूर्वं कृतप्रतिष्ठस्यकामदेवस्यमंदिरं

गृहीन नरे[illegible]रतं कामदेवस विश्रमामंदिरं तत्पुरस्कृतः वरवाजिगजाकीर्णं तदागमनतोत्सवे ऊर्जितश्रीसतत्यस्य कमाद्वत्सेश्वरा

निवार[illegible]रसत्कृतोपसः तत्रतद्रूगिणीकन्यां ददर्श सद्भुताकृतिं तद्रूपाशोभकृष्टेन चक्षुषामानसेनच तस्यापश्यन्त्यवासनाविरह

[illegible]अमालयेवप्रफुल्लया प्रेमनिक्षिप्तपानस्य चकारेवप्रदक्षिणं ततोजयेद्रसेनाख्यांतां सरध्येनपायया आसतांनिशिना

[illegible]षिघः घृतकान्तीनमपिवातसमं जवे तदश्वरतयुगलवानविग्राहस्यवित स्वयंकचिरदेवीयांनामा कृत्याकरेणुका ततो

मे चा[illegible]नतोह चिरदेवेन वाजिरत्नयुगेजिते यावद्वत्सेश्वरसुतो विशत्यभ्यंतरं ततः तावत्तस्यपितुःपार्श्वाद् ह्रतोतिकसुपाययो मर

राम
४४

च्य
सं

क·क
प्रा·ल
१८

स्यागात्सुह[illegible]हम् तं च विद्याधरः शापच्युतस्स सां[illegible] सामत· मा[illegible] पा हेम[illegible]

ङः कथाम[illegible]म्याद्वर्षा[illegible] लोके वैद्याधरे भूयः सर्वेषां नः समागमः इत्युक्तास्मिन्नृपते[illegible]ययौ तस्मै स राजपुत्रश्च

स्यसुत्र[illegible]हेम[illegible]सेनश्च यावत्तस्याश्चर्योत्रस्थितः क्षणात् तावत्तत्सचिवस्तस्य चि[illegible] तस्याः प्रवृत्तिं सोप

षया[illegible]या भूप[illegible]द्धिप्रभो याता तस्य राजा स्वसुतोत्सुकः सोऽदृष्ट्वैव सुतं दृष्ट्वा लक्ष्मीसेनसच्छपात् स्वर्लोकं नभसा ययौ प्रापहेमप्रभाभा

हिंना कृसरान्[illegible]चि[illegible]ततो बुद्धिप्रभे विप्र लक्ष्मीसेनः समंत्रिकः स्वनाशापक्षयाज्जाति[illegible]ततः मित्रप्रतापसेनाय सपत्नी

[illegible]जेनसत्के[illegible]नमानं ह्यधसृज्जत्स निजं पुरं गत्वा च प्राप्तभार्यत्यानेनसख्यो समं तत्र विद्याधरैश्वर्यं सुते हेमप्रभासुतः लक्ष्मी

यधीः कार्यो[illegible]राज्यं दत्त्वानुजन्मने अरक्षेनायसपयो विद्याधरपुरं निजं[illegible] आसन्नवर्तिनवशक्तियशो

म हतः पात्रवि[illegible]ः सद्[illegible]पुरं इत्यं कथा निगदिताः किल गोमुखेन सूरेव कुमारस्तत्र नरवाहनदत्तदेवः वत्सेश्वरस्य सहसा

च विाशातिभ्रयसः भोकुप्र[illegible] एवं विनोद्य च दिनानि स राजपुत्रः प्राप्तविवाहदिवसे पितुरन्तिकस्थः स्फटिकयशसं सविद्याधरे

जेनसा भार्यात्त्वाप्र[illegible]भूपालादीन्निनाय तत्संस्थं च स्वकदुहितरं दिव्यैस्तां तां गृहीत्वा प्रीत्या प्राप्तं[illegible] पयार्थं मं वरं चराथीशः क्षणा

गृहीन् तद्देवेनोपश्रु[illegible] न दीप्तिबलं ददर्श तत्सैश्वर्ये प्रथमविहितो निर्धाम धात्रीनामः सोऽप्यावेद्य पुत्राय तां तस्मै सावितनारशक्तियश

निवार[illegible]तमासुनो[illegible]तेन पूजयामास हर्षा दृष्ट्वेशान प्रथमविहितोऽतिप्रीति पूरितायाविधिवद्वत्सेशपुत्राय ता तस्मै सा वितताथ तस्यै ॥

[illegible] साधितदिव्यवैभवविधिः सिद्धिप्रभावान्तरः रत्नोघपतिपूरितायाविधिवद्वनवावदनाम्बुजसक्तेक्षण षट्पदस्तदा तस्यौ ॥

[illegible] कौशाम्ब्यां पुरि स वत्सराजसुतः शक्तियशोवदनाम्बुजसक्तेक्षणः ॥ ६६ ॥ अतः परं वे

मे[illegible]सामन्ता स्फटिकयशसस्य पाने कौशाम्ब्यां[illegible] कथासरित्सागरे शक्तियशोलम्बके दशमस्तरंगः १० ॥ आदितः षट्षष्टितमः ६६ ॥

[illegible]तिविकामा[illegible]कथासरित्सागरे शक्तियशोलम्बके दशमस्तरंगः[illegible] शुभंभवतु ॥ ॥

[illegible]आ[illegible]नामहिंन तः सांदर्श चत[illegible] अस्मिन्नवदिद्वितीयस्यां समाप्तिमगमन् ॥

ने[illegible]मारत्नं मृतो वलं[illegible]प्राहितोन्त्रिफलान्त्रति[illegible]

[illegible]शापिहीयते अथ्या[illegible]

[illegible]न्यपात् देवेनैव नियुक्तास्मि

रा·म
४४

[illegible] रुरे इति श्रुत्वा णाम्नातस्मान्निष्क्रम्य यानं च चालयत् तद्राजा कारयत्तस्याव
[illegible] तेन पु[illegible]स्या प्रणयाभासमोन्वहं तस्याश्चातिथिपूजायै पक्वान्नानि धनानि च सा च हेमप्रभा तत्र धनै रत्नैश्च तैः
यो नासीत्फलमूलाशिनी स्वयं एकदा चाययौ तस्या राजपुत्र्यास्तमाश्रमं प्रव्राजिकैका भ्राम्यन्ती कौमारब्रह्मचारि
र्चिता हेमप्रभया स्वकृपा तेन प्रव्राज्यकारणं पृष्टा बाल प्रव्राजिकाब्रवीत् सवाहृदये तीव्रचरणं वहं कन्या सती पितुः सीद
[illegible] पूर्वनिद्राकुलितलोचना किं निद्रासीति पादेन हता पित्राहमागता तेन मन्युना प्रव्रजिता निर्गते चास्मिन् गृह त्यान इति प्रव्रा
तुष्टवती हेमप्रभा चस्या समानशीलशीलां तां वनवाससखीं व्यधात् एकदा तामवाचत्माशानः प्रव्राजिकां सखीं सखि स्वप्ने द्य जा
र्नि [illegible] दी [illegible]हास्मि ततः श्वेतगजेनैव तु पर्वतम् तत्राश्रमे मया दृष्टो भगवानम्बिकापतिः तदग्रे प्राप्य वीणां च गा
तो [illegible] क्षं च तदुत्कर्षदिव्याकारस्तुपागतं तं दृष्ट्वा चत्वपासाकमहं मुक्त्वा तितानभः इयद् दृष्ट्वा प्रबुद्धास्मि व्यतिक्रान्ता च
दृष्टो हेमप्र[illegible]भा हस्सतां सखीं शापावतीर्णा कापि त्वं दिव्या कल्याणि निश्चितं प्रत्यासन्नं च शापान्तं तव स्वप्नो वदत्य
सा राजपुत्री सखीवचः ततोऽपि दृष्टमुदिते जगद्दीपे दिवाकरे आययौ तुरगारूढो राजपुत्रोऽत्र कस्त्वन सतां हे
[illegible] रितीम् जातप्रीतिरुपागम्य वदेमुक्तवाहनः सापि तं रचितातिथ्या कृतासनपरिग्रहं संजातप्रणयापृ
भवानिति राजपुत्रोऽप्यसो वादीन्महाभागो महीपतिः प्रतापसेन इत्यस्ति शुभनामानुकीर्तनः सतप्यमानः पुत्रार्थं हर
[illegible] दैवेन प्रादुर्भूत प्रसादिना विद्याधरावतारस्ते पुत्र एको भविष्यति स च शापक्षये लोकं निजमेव प्रपत्स्यते
नजातमु [illegible] शराज्यधरस्तव इत्युक्तः शंभुना स्वाय हृष्टः श्रोत्रकेसपारणे कालेन जातस्तस्यैव [illegible] सेनाभिधः सुतः शूरसे
दत्त [illegible] पतेः क्रमात् तमिमं मा विजानीहि लक्ष्मीसेनं वरानने आनीतमिह [illegible] त्यवद्ध [illegible] वेटनिर्गत [illegible] चन्स तां सुतां [illegible] जाश्रय
पक्कलः सद्यो हेमप्रभा जातिं स्मृत्वाह शाजमा [illegible] तनने [illegible] अभ्यधात् देवेनैव नियुक्तास्मि

९२-

[illegible] पुत्रे इति ब्रुवाणां मानस्मात्स्त्रियाश्च चाल्पत् तद्राजा कारयत्तस्याव
[illegible]स्त्वा प्रणयामास सोऽन्वहं तस्याश्चातिथिपूजार्थं पक्वान्नानि धनानि च साच हेमप्रभा तत्र धनैरन्नैश्च तैः
[illegible]योनां सीत्फलमूलाशिनी स्वयं एकदा चाययौ तस्या राजपुत्र्यास्तमाश्रमं प्रव्राजिकैका भ्राम्यन्ती कौमारब्रह्मचारि-
[illegible]थिता हेमप्रभया स्वकथान्ते प्रव्राज्याकारणं पृष्टा बाल प्रव्राजिकाब्रवीत् संवाहयन्ती चरणौ अहं कन्या सती पितुः सीद्
[illegible]र्वनिद्राकुलितलोचना किं निद्रासीति पादेन हता पित्राहमागता तन्मन्युना प्रव्रजिता निर्गतैवास्मि तद्गृहात् इति प्रव्रा
[illegible]तुक्तवती हेमप्रभा चास्याः समानशीलशीलतां तां वनवासे सखीं व्यधात् एकदा तामवोचत्सा प्रातः प्रव्राजिकां सखीं सखि स्वप्नेद्युजा
[illegible]दी [illegible]रुद्धास्मि ततः श्वेतगजेन तदुपर्वतम् तत्राश्रमे मया दृष्टो भगवानम्बिकापतिः तदग्रे प्राप्य वीणां च गा-
[illegible]क्षं च उरुपदिव्याकारमुपागते तं दृष्ट्वा चैतपाशकमहमुत्पतितानभः इयद्दृष्ट्वा प्रबुद्धास्मि व्यतिक्रान्ता च
[illegible]त्युक्ता हेमप्र[illegible] साहस्तमासखी शापावतीर्णा कापि त्वं दिव्या कल्याणि निश्चितं प्रत्यासन्नं च शापान्तं तव स्वप्नो वदत्य
[illegible]सा राजपुत्री सखीवचः ततोऽपरेद्युरुदिते जगद्दीपे दिवाकरे आययौ तुरगारूढो राजपुत्रोऽत्र कश्चन तं ता हे
[illegible]पु[illegible]विलोक्य जातप्रीतिरुपागम्य ववन्दे मुक्तवाहनः सा पितेर चिन्तातिथ्याहृतासेन परिग्रहं सञ्जातप्रणयाप्रा
[illegible]भवनिति राजपुत्रोऽथ सोऽवादीन्महाभागो महीपतिः प्रतापसेन इत्यस्ति शुभनामानुकीर्तनः स तप्यमानः पुत्रार्थी हर
[illegible]नैवेन प्रादुर्भूत प्रसादिना विद्याधरावतारस्ते पुत्र एको भविष्यति स च शापक्षये लोकं निजमेव प्रपत्स्यते
[illegible]नसीप[illegible]शक्रोऽपरस्तव इत्युक्तः शंभुनान्यायहृष्टश्चक्रे स पारणं कालेन जातस्तस्यै[illegible]सेनाभिधः सुतः शूरसे
[illegible]नित्ते जो[illegible]पेतः क्रमात् तमिमं मा विजानीहि लक्ष्मीसेनं वरानने आनीतमिह [illegible]हुरकेन्यैव श्वेट निर्गी[illegible]
[illegible]पफलः सख्यो हेमप्रभा जातिं स्मृत्वाहं दृष्ट्वा ज[illegible]तो च तस्तां सुता त्यक्त्वा राजश्रियं
[illegible]ष्टा चवासे जनकसानं हेमप्रभाभ्यधात् देवेनैवं नियुक्तास्मि

[illegible] नवु [illegible] स्त्वा
यीनां सौम्यं [illegible] लमूल
[illegible] र्थना हेमप्रभ पास्य
[illegible] मद्राउलितलोचना
[illegible] वतीहेमप्रभा चस्म समान
[illegible] ग्नीर्ल [illegible] नदी हेतु
घप्यहेमवादयम [illegible] क्षंचउ
पामिनी [illegible] त्रनाहेमप्र [illegible]
[illegible] श्र्ने [illegible] सादजउत्री
मद्वे [illegible] पुत्रिलीम
क्षी [illegible] मवनिलि राजपु
[illegible] वेनश
क्षि [illegible] जीभ प्राहापरस्त
नामिधा [illegible] दत पतेः क्रमा
नस्तापुत्र [illegible] पफलैः मद्य

९.क
ग. न
४२

[illegible] पुरे इतिश्रुत्वाणां सातस्मान्निश्च्यावनु च चालयत् तत्राजाकारयत्तस्याव
स्था आस्तिथि पूजां धंपक्वान्नानि धनानि च साच हेमप्रभा तत्र धनैरत्नैश्चतैः
प्पः [illegible] सा राजपुत्र्यास्तमाश्रमं प्रव्राजिकैकाश्रमपती कौमारब्रह्मचारि
ण्[illegible] ल प्रव्राजिकाब्रवीत् संवादयेती चरणेवहं कन्यास्मतीपितुः सीद
[illegible] पुत्राहमागता तन्मातुना प्रव्रजितानिर्गतेवास्मि तद्दृतान् इति प्रव्रा
प्तीव्याधात् एकदा तामवाचस्मा प्रातः प्रव्राजिका सखी सरित्स्वप्नेद्यपुजा
र्वितम तत्राश्रमेमयाहृष्टा भगवानम्बिकापतिः तदग्रेप्राप्तवीणां च मा
[illegible] हृष्टाचलपासा कमहमुत्थितानानभः इय हृष्टा प्रबुद्धास्मि व्यतिक्रान्ताच
यामि [illegible] पितृदिव्याकल्याणि निश्चिन्तं प्रत्यासन्नं च शापान्तं तव स्वप्नो वदत्य
त्रिक्रीडद्या [illegible] पदिवाकरे आयधौ तुरगारूढो राजपुत्रः कश्चन सतां हे
पुत्रीं वधौ क्षित्यां [illegible] पितैर चिन्तातिप्याह्रतासेन परिग्रहः संजातप्रणयाप्र
[illegible] गता [illegible] पतेन हृष्टमतिस्तु भनामानुकीर्तनैः सतत्यमानः पुत्राची हर
वाय [illegible] वेनारत्न पुत्र एको भविष्यति स च शापवशपरलोकं निजमेव प्रपत्स्यते
[illegible] य सकेसपारणे कालेन जातस्तस्यैकैः [illegible] सेनाभिधः सुतः स्मरसे
सो [illegible] भीमसेनवरानने आनीतमिह [illegible] चत्स तामुत्तव्य निर्गम [illegible] नै
[illegible] हृ श्रुत्वा [illegible] नभिह [illegible] भ्यधात् देवेनवा नियुक्तासि

[illegible] युवे इतिश्रुत्वाण्णसातस्मान्निस्त्रपानचचालपत् तद्राजाकारयत्तस्याव
[illegible]जोगजपुरे स्वांप्रणयामाससोन्वहं तस्याश्चातिथिपूजांचपक्वान्नानिधनानिच साचहेमप्रभातत्रधनैरत्नैश्चतैः
[illegible]यीनासीन्फलंमन्वानाशिनीस्वयं एकदाचापयोतस्याराजपुत्र्यास्तमाश्रमं प्रव्राजिकैकाथाम्पतीकौमारब्रह्मचारि
[illegible]र्थिनाहेमप्रभापास्यकृपांततः प्रव्राज्यकारणंतस्य,छावालप्रव्राजिकाब्रवीत् सवाह्यपतीचरणौवहंकन्यासतीपितुः सौद
[illegible]वृमिश्चाउलितलोचना किमिदंसीतिपादेनहतापित्राहमागता तत्रस्तुताप्रव्रजितानिर्गतेवास्मितद्गृहात् इतिप्रव्रा
[illegible]कवेनीहेमप्रभाचर्या समानशीलशीलांतांवनवाससखींव्यधात् एकदातामवोचत्साप्रातःप्रव्राजिकांसखीं सखिस्वप्नेद्यजा
न[illegible]तीर्णा[illegible]नदी [illegible]रूढास्मि ततःश्वेतगजेनतदनुपर्वतम् तत्राश्रमेमयादृष्टोभगवानम्बिकापतिः तदग्रेप्राप्यवीणांचगा
यन्त्यहमवादयम् [illegible]क्षंचपुरुषंदिव्याकारमुपागतं तंदृष्ट्वाचेतपासाकमहमुत्पतितानभः इयद्दृष्ट्वाप्रबुद्धास्मिव्यतिक्रान्ताच
यामिनी एतत्[illegible]त्वाहेमप्रभा[illegible]माहस्मतांसखी शापावतीर्णांकापितेदिव्याकल्याणिनिश्चितं प्रत्यासन्नंचशापान्तंतवस्वप्नोवदत्य
सौ[illegible] सा राजपुत्रीसखीवचः ततोन्येद्युरुदितेजगद्दीपेदिवाकरे आययौतुरगारूढोराजपुत्रो[illegible]कश्चन सतांहे
म[illegible]रितरीम् जातप्रीतिरुपागम्यववंदेमुक्तवाहनः सापितंरचितातिथ्याकृतासनपरिग्रहं संजातप्रणयाप्रा
क्षी[illegible]अवनितले राजपुत्रोपसोवादीन्महाभागोमहीपतिः प्रतापसेनइत्यस्तिस्तुभनामानुकीर्तनः सतप्यमानःपुत्रार्थीहर
ए[illegible]वेनप्रादुर्भूतप्रसादिना विद्याधरावतारस्तेपुत्रएकोभविष्यति सचशापक्षयेलोकंनिजमेवप्रपत्स्यते
द्वि[illegible]शाज्यधरस्तव इत्युक्तःशंभुनास्यायहृष्टस्त्रकेसपारणं कालेनजातवस्तस्यै[illegible]सेनाभिधःसुतः श्रूरसे
नाभिध[illegible]दत्र[illegible]पतेःक्रमात् तमिमंमाविजानीहिलक्ष्मीसेनवरानने आनीतमिहवोचस्तंतांसुतेवनिर्ग[illegible]त्रयं
नसापुत्रक[illegible]यफलः सद्योहेमप्रभाजातिंस्मृताहृष्टाजगा[illegible]जनहि[illegible]अभ्यधात् देवेनैवनियुक्तास्मि

…नम् तेच विद्याधराः शापच्युतस्तस्मां चन्द्रा लक्ष्मीमित्रनामते… …मासमवतः …कोटीः सुवर्णस्य

ढ.क द्वापादयो… …म्यावर्तो… लोके वैद्याधरेऽभूपः सर्वेषां नः समागमः इत्युक्त्वा स्विन्नरूपवप… …शान्तपंचकं… …यो तस्मै स राजपुत्रस्व

वे.ला. पं स… …हिमः। तेनस्व यावत्तस्याश्वयोऽस्थितः स्थलात् तावत्स्वसचिवस्तस्य चिन्ता…

धी… …पा सुर… …द्धिप्रभोप्यागात्सराजा स्वसुतोनोत्सुकः सो हृष्टो वसुतं दृष्ट्वा लक्ष्मीसेनेसपृच्छवान् तस्याः प्रवृत्तिंसोप

दी… …पा चि… ततो बुद्धिप्रभे विप्रे लक्ष्मीसेनः समंत्रिकः स्मृत्वा शापक्षयाज्जातिं स्वलोकं नभसाययौ प्रापहेमप्रभाभा

णो कुसरान्… …जेनसल… …न्तमानेद्यघ्यस्तु जन्म निजंपुरं गत्वाच प्राप्तभार्येण तेन सख्यासमं ततः मित्रे प्रतापसेनाय स्वपत्नीं

धीः कार्यो… …राज्यं दत्त्वानुजन्मने शूरसेनाय सप्रयो विद्याधरपुरं निजं तत्र विद्याधरैश्वर्यं सुते हेमप्रभायुतः लक्ष्मी

मुहूर्तः पात्रवि… …नः सव… …पूरं इत्येककथानिगदिताः किलगोमुखेन शृण्वन्कुमारस्तु नरवाहनदत्तदेवः आसन्नवर्तिनवशक्तियशो

…त्वोहारिमिप्रयसः भोकुप्र… …लादीनिनाय एवं विनोद्य च दिनानि स राजपुत्रः प्राप्तविवाहदिवसे पितुरन्तिकस्थः वत्सेश्वरस्य सहसा

बो… नृ८स्मा भार्यांत्वाप्रदि…कारागरे… …न दीप्तिवलं ददर्श तन्मध्ये च स्वकदुहितरं दित्सितां तां गृहीत्वा प्रीत्या प्राप्तं स्फटिकयशसं वीक्ष्य विद्याधरे

ह्वाराज तदेवेनोपन… …तिने पूजयामास हर्षो हृत्तेशेन प्रथमविहितां तिथ्यम् घर्यादिनाम्नः सोप्यावेद्य यथार्थमंवरचराधीशः क्षणा

द्वि…मी… …मामुक्तो… …साचितदिव्यावैभवविधिः सिद्धिप्रभावात्ततः रत्नौघप्रतिपूरिताय विधिवद्दत्त्वेशपुत्रायतां तस्मै सावितनार शक्तियशा

वो… …स्फटिकयशस्य पाने कौशाम्ब्यां पुरि स वत्सराजसुतः शक्तियशोवदनाम्बुजसक्तेक्षणषट्पदस्तदातस्यै ॥ राम

नेरा… …मणा… …कुमारमरित्नागारे शक्तियशोलंवके दशमस्तरंगः १० ॥ आदितः षट्षष्टितमः ६६ ॥ अतः परं वे ४४

…देवगिरि… …स्मिन्नवदिहितीयस्यां समाप्तिमगमत् ॥ शुभं भवतु ॥ ॥

…नामवि… …नतः सांदर्शपंचत… …तत्रपथाव…

प्रतिदिने…

राजने ...ज

कथा तत्तार

...: तत्प्रसीदत

...श्चस्या

...ति पापेनः सूपत्नी

...व्या बभूव

...स्याहमप्रभ

...ष्टानाभीत्यानवि

...नार त्वपदेश

...ोर्मित्तेन तत्प्राप्तसमवेतः पंचकोटीः सुवर्णस्य
दिव्यरूपतया पंचकं तत्प्रापी हेम...
ववत्सस्य चिन्तानन्त ...ायेथो तस्मै स राजपुत्रश्च
नेदृग्विधालक्ष्मीस्तेन सख्यपूर्वा तस्याः प्रवृत्तिं सा प
श्चापद्युयाज्जाति स्वर्लोकं नभसा ययौ प्रापहेमप्रभाभा
...भायेंनानेन समयो समं ततः मित्रप्रतापसेनाय स्वपत्नी
...विद्याधरवरनिजं तत्रविद्याधरैश्वर्यं सुतं हेमप्रभासुतः लक्ष्मी
हृष्टवान्य... देवनं वेर... गामुत्तेन सूएव नक्रमान्स नरवाहनदत्तदेवः आसन्नवर्तिन व शक्तियशो
हृतराजाकुलोपनवैद्यद्वीपावाग... नानि स राजपुत्रः प्राप्तविवाहदिवसे पितुरंतिकस्थः वत्सेश्वरस्य सहसा
...नदीप्तिवलद... स्वकदुहितरं दित्सितां तां गृहीत्वा प्रीत्या प्राप्त स्फटिकयशसं वीक्ष्य विद्याधरे
...तिने पूज्यामास हर्षाद्वेत्तं... प्रथममविहितातिथ्यमर्घ्यादिनामः सोप्यावेद्य पर्यायं मेवरं च राथीशः क्षण
...माम्नुन्नो... सचितदिव्यावैभवविधिः सिद्धिप्रभावातरः रत्नोपपत्तिहृष्टितायविधिवद्दत्से शाउत्रायनांतसमै स्नावितनार शक्तियश
...ना स्फटिकयशस्स पपाने कौशाम्ब्यापुरि स वत्सराजसुतः शक्तियशो वरनाम्बुजसत्कोक्षण षट्पदस्तदा तस्थौ ॥
...कृतमनिल्पागारे शक्तियशोलंबके दशमस्तरंगः १० ॥ आदितः षट्षष्टितमः ६६ ॥ अतः परं वे
...तनतः सांदस्पचतन... स्मिन वृद्धि हितीयस्यां समाप्तिमगमन ॥ शुभंभवतु ॥ ॥
...तत्रपथाव...

बृ·क
मा·ल
१८

स्यागान्सुह
ऊः कथाम
स्यसुत्स्न
षया
हि
ऽ
प
जेन
गृहीत
नि
सि
मे

राजभ्यो राजपुत्रेभ्यः सेवकेभ्यश्च युक्तिभिः वक्षीभिर्दत्तानोर्धानजेगामासमस्मवनः पंचकोटीः सुवर्णस्य
क्षेमा नारहसि राजानं धूर्तमंत्री जगाद सः देवदत्वापिलांनिसंदीनारघ्नानपंचकं तत्प्रसादान्मया प्राप्ताः सं
ः तपसीदग्नहातेनत्वं स्वेत्तिमहमत्रकः इत्युक्त्वा स्वकृतं राज्ञः कपटं तन्न्यवेदयत् राजापि हृष्टस्तस्य जग्रा
ष्टस्त्र्यापयामास महामंत्रिपदे स तम् सोपि प्राप्य श्रियं धूर्तो जनं भोगैरमानयत् एवं प्राज्ञो निमहतः
हि पापेनः कृपत्वानकेवत्स्थाने पालेहासानिहतिचे इत्युक्त्वा गोमुखः प्राह वत्सराजसुतं पुनः एकामिदानीं शृणुहे
था बभूव दुर्मदारातिकरेंद्रकुलकेसरी रत्नाकराख्ये नगरे नाम्ना बुद्धिप्रभो नृपः रत्नरेखाभिधानायां रा
न्या हेमप्रभा नाम सर्वलोकैकसुंदरी सा च विद्याधरी शापादवतीर्णा यदा तदा नभोविहारसंस्कारान्नस
दा नाभीत्या नखिन्नापि सा ततो न चचालयत् ततोस्याः स पिता राजा चपेटां कुपितो ददौ तावता सावमानेन राज
नारे तदपदेशेन जगामोपवनं बहिः पानमत्ते शुभ्रभ्रमन्ते शुसंचरंती च सा तथा प्रविश्य वृक्षगहनं तेषां दृष्टिपथाद्य
रे वने विरचितोटजम् फलमूलाशिनी तस्थौ हराराधनतत्परा तस्मिन्नापि स राजा तां बुद्ध्वा क्वापि गतां
पनमप्राप महेदुःखमुवाह च चिरात्किंचिन्नेन्नश्रुतदुःखौभिन्नं विनोदयन् बुद्धिप्रभः स निरगान्मृगयायै महीपतिः
देवात्तस्माप सुहृदचवनांतरे तपस्यंती सुतां सास्य यत्रे हेमपुरे स्थिता तनुजा तत्र दृष्ट्वा स राजाभ्येत्य तदंतरे आशंकितं सापः
तप निजां सुतां सापि दृष्ट्वा तमुत्थाय पादयोः सहसाग्रहीत् आलिंग्य स पिता तां च सा स्वंके न्यवेशयत् तौ चान्योन्यं
श्रां रतस्ततः यथा तत्र वनेभ्र पि ततः शनैः समाश्वास्य राजा वोचत्तां सुतां त्यक्त्वा राजश्रियं
ने वसन्नस्ता। वल त्सिफलान्यति सूचवांसजननकं सा तं हेमप्रभाभ्यधात् देवेनैव नियुक्तास्मि
हाश्रापिहीयते श्रया।

ततोभविष्यत्यन्यस्तेततश्चान्यस्ततोपरः इत्युक्तस्तेनमि
राजन्... तत्तस्यास्तमतीपंचतामगात् ...तः सुखम् एवंफलानिसर्वस्यविधिस्तानुसारतः तन्मुक्त
...यः श्रूयतांचैककाक... पूर्तेस्यालीकमंत्रिणः ॥ आसीत्लक्ष्मीपतिर्नामनगरेदक्षिणपथे
पूर्वंवंचनजीवकः सचैकदामहेच्छतादसंतुष्टश्चिंतयत् धूर्ततेनेदृशाकिमेयदाहारादिमात्र
...लाहृदङकरोमिकिम् इत्यालोच्यवणिग्वेशमसुदारंविधायसः उपासर्पत्प्रतीहारं गत्वाह
...तिपापेन: प्रारब्धंतेचोपनीयसः एकान्तेमेस्तिविज्ञप्तिरितिविज्ञापयन्नृपं राज्ञापिवेशश्यातेनप्राप्तस्ताव
...नेकांतस्तमेवंसव्यजिज्ञपत् दिनेदिनेमयासाकमास्थानेसर्वसंनिधौ भवतैकांतेकथालापक्षणं
प्रतिदिनं दीनारशतपंचकं दद्यास्मुपायनेदेवस्यार्थयेचनकिंचन तच्छ्रुत्वाचिंतयद्राजा वादे
दत्तानेदीनारान्दहानिप्रस्तुतान्बहु मत्कृताबलिज्जातासाकंकथालापेनकात्रपा इतिसम्प्रतिपद्यते
...नेस्मदत्तेराज्ञेदीनारेस्तान्यथार्दितान् लोकश्चतंमहामंत्रिपदेप्राप्तममन्यत एकस्मिन्नदि
...: साकूतंसुखमेकस्यचक्रेराज्ञासमंकथाम् निरीतस्यवहितेनसुखोलोकनकारणं एतयाधि
...षनवञ्छञ्छावदत देशेमेलुंठितोनेनत्वयतः कुपितोन्नृपः सयातस्तेसुखंदृष्टं प्रासयिष्याम्यहं च
...वान्तस्याप... मंत्रिणोसमयोगतः आगत्याधिकृतः स्वर्णसहस्रंतस्मैदत्तवान् अन्यैश्चश्रुत्वैतमराज्ञाकृ
...तोवादीन्नियोगिनमुपागमत् युक्तिरुक्तैर्मयावारास्तावराजाप्रसादितः धीरोभवाधुनाहंतेसर्वं
...पनंयुक्त्याविससर्जचतोषितम् अधिकारीसदातेस्तैरुपचारैरुपाचरन् एवंश्रीमान्सर्वेभ्योनियोगि
...नस्तेतेनवा...

तस्त स्यास्त्यभर्ता यं चलामगात् दिवसैरेव सा चान्यं चपलापा [illegible] सोऽप्यल्पेनैव कालेन विपन्ने

राजम ऽन्यमन्वात् तीयं पतिमाददे सोऽपि तस्याः विपन्नोऽभूत्स्पतिघ्नाः [illegible]वत् एवं क्रमेण पतयो दश तस्या

कृष्पा सा ता पञ्चेद् दशमारिका डागिनी भर्तृयक्षी प्रमिति लोकोऽब्रवीत्ततो अथान्यभर्तृस्वीकारेऽपि ता:

मम: ना च जनेनत्त स्यौ तस्य पितुर्गृहे एकदा च विवेशात्र पान्थो रम्याकृतिर्युवा एकरात्रनिवासार्थं तत्पि

तहृतमना साभवद्दशमारिका पान्थोऽपि तहत्तीहृद्यासोऽभूत्तदभिलाषुकः ततः स्मारमुषितता

पति पापेन: हृ महं तावद् दृष्टोऽस्मि पथिकेऽपति विपत्स्यते चेद् दैवादपि गृहीष्यामि ततोऽन्तम् एवं स्मृत्वाति पान्थे तामु

र्पा व ने लज्जा महती दश ते पतयो मृताः तदेतस्मिन्नपि मृते हसिष्यति जडो जनः तच्छ्रुत्वैव च पान्थ

न्याहि ऽग्निये दश मृताः क्रमाज्जायां मम सापि हि समावधो मम सा पात्रपादस्पर्शेन भुजेटे: इत्युक्ते तेन पान्थेन

नाभी दुश्चेमिलितग्राम्यैः पत्न्या तु मितया तया दशमारिकपान्थोऽयं पथिकोऽजगृहे पतिः तेन सा कंचयावत्सा

नावेष्टीत्तत्वरक्रान्तः सोऽपि तस्याः क्षयं ययौ ततः सा हासिनी ग्रा ग्रामपथ्ये का दशमारिका वि ग्रागमानंग

क्रा सहितेन चलमराजपुत्र सगोमुख: भूयोऽब्रवीत्कथामन्यां शृणु देव मादनजीविनः ॥ पुमान्कश्चिद् दरि

द्रः पुष्पनन्दप्रापमहेहु:खे [illegible] क एव बलीवर्दस्तस्यैवाभूद् गृहे धनम् स निःसत्वो धनाभावात् स्त्री दत्तापि कुटुम्बके सोपवासोऽपितेदां

वात्तस्यापसुहृ [illegible] त: गत्वा तु विन्ध्यवासिन्याः पुरतो दर्भसंस्तरे पतितोमासत प स्वके निराहारोऽर्थकाम्यया उत्तिष्ठैक बलीवर्दः सर्व

त पा [illegible] की पजीविष्यसि [illegible]म् इत्यादिष्टस्तया स्वप्ने देव्या प्रातः प्रबुध्य सः उत्थाय पारणं किंचित्कृत्वा

श्रा [illegible] रेव सतत: [illegible] की [illegible] विक्रीतेऽस्मिन्नहनि स्तो नैव वर्तेत यजानिति अथ ते कपितस्त्वनंदे

ते [illegible] न्मृता॥वल [illegible] न्मिहलान्वति अ

मा [illegible] श्चापि हीयते अथा [illegible] वास्मिन्तेन तस्ते तं तं विनेवं विक्रीयस वेदा जीविष्यसीति देव्या

हराञ्चप्रसरम् ददर्श धार्मिकं दंडकुंडिकाहस्तमागतम् कुतस्त्वं
मतीह हिमवत्कुक्षेरेषः आगतोहं सर्वविद्यास्पदात्पाटलिपुत्रतः काश्मीरान्विद्यासंपु
यत् इहैकोनजितो यचेन्मया पाटलिपुत्रतः तत्र त्रगत्वा जेष्यामि कथम्
ब्राह्मणांस्त्वं पाहि [illegible] विपरीतमिदं किल त्वद्धार्मिकचेष्टितम् त्वं धार्मिको मुमुक्षुस्त्वं किं [illegible] वादव्यस
सक्तमिकोसि शमयस्वाग्निरोषाग्निं शीतहिमहिमवत्व उत्तिष्ठो यासि ग्रावाण एव धार्कृते महोदधि
मीहसे मुक्तिं तत्त्वक्षमानाम मुक्तिमापन्नरक्षेण मुमुक्षुणोलं च शमः कलहो राक्षसः [illegible] तस्मात्क्रु
नरस्मि हुहुडुःखेन संसारल्लेशभीरुणा अतः शमकुठारेण छिन्धि संभवपादपम् हेतुवादाभिमानी
सक्तेन परितुष्टः प्रणम्य तम् गुरुर्भव ममेत्युक्त्वा जगाम सपथागतम् मध्रोट च संस्थितो त्रैव
मूर्ण्णे क्रीडतो भार्यया सह कौंदद्दालिपावत्त्वमप्रवाटतावद्वत्रसः यक्षः पुष्पस्त्वजो भार्यामिमलता
त्वात्मानं शठाहषा तस्यांतम्परिवारस्त्वं [illegible] चिरात्मागतजीवेव सादृशाकुद्मील
शीलततः पतिः अपामिष्येव सावाच त्वयाहं मालयायदा अभ्याहतातु [illegible] संतुत्हषमागते पा
कं भयानकं निजच्छायामलिनीकृतदिक्सुखम् तेन नीताहं [illegible] नयमसादनम् त्वाजिता
वसू [illegible] यो यक्षिणाहसन्यक्षोजगादतम् अहोविनैडजालेन [illegible] चष्टानविद्यैन कोमन्तुः कु
त्तु पाटलिपुत्रेसीत् ज्ञातो न कृतस्त्वया तस्मिन्नगरे राजापोल्तिसिंहाख्यनामकः तद्भार्यामंत्रिसेनानी
योदष्टाश्चक्रुपक्षी कदाचन सनाथीकृततद्देशामगाढ् [illegible] पुत्री तत्र [illegible] वनिस्थानीं [illegible] कुलं
तनृपालप्रभु [illegible] रोगातुराणां जीवितसेव [illegible] प्रथम [illegible] केसर [illegible] मभीसहारतकाले
मुक्तांतहितायाच

पान्ति

[illegible] स्त्री हि हिमव[illegible]शो देशः प[illegible] त्र वक्ष[illegible] यं मे परोक्ष वः अद्य प्रभृति पुत्रं मां जानीतं दम्पती[illegible] । अथै
[illegible]ल्पमति प्यानकः । स्मिन्नो जाव भवच ने[illegible]स्त्वमाव यो: अस्मत्प्रसादात् च ते भविष्यति विपत्क्षितिर्न वि-
केनापि कपक्कलान् नृपश्रीराजन्[illegible]क्षेन प्रत्यम्याभिवाद्य च रात्रिंनी ब्राह्मणे प्रब्राड् समतस्माटलिपुत्रके त
[illegible]दास सहाक्ष भूमन्तः काष्ठी रागनमात्मानुमात्यानि स्मसवादिनम् अनुज्ञातनप्रवेशश्च तेनास्यानम
[illegible]दायाविशेषसपण्डितान् जिनवादेन तान्यक्षवृत्साहात्स्यतो विल्लान् राजाग्रे[illegible]उन सेषां च-
[illegible]ले[illegible]नानिर्भिद्य शत्रुचक्रं धरः उमोन् दृष्ट्वाधरोष्ठी च शनैः क्षत त्वनन्तरानवैः शुको [illegible]जपरा रोतात
[illegible]नाप्नोनवः पृष्टाम्युत्तरं मे त्र दीयतां एतच्छ्रुत्वा न चापसत्त्वधीः प्रतिवचो ददुः परमार्थं मजानाना वन्योन्या
[illegible]नुहास्यः स्वयमेव तत्सम्भाधान् तद्देवद्वतो भवतां तद्धा चक्षत मेवं तः एतच्छ्रुत्वा स राज्ञे सो प्रब्राड् स्वैरं शश-
[illegible]नाद स्थावितं तु यत् ततः कुपोदभिघु गापापत्तमैक हेतवे तुष्टस्तस्मै निजे राज्ये राजा दानुमियेषसः सत्र
[illegible]पुष्पादा तदास्तमानयामास राजा रत्नोत्करेण तम् आनत्तः सकस्मीनस्मृब्राड् त्वदेशमागमत् तत्र यक्ष
[illegible]विनेतः इत्याख्याप च शिष्यास्तम् महात्मुनिमभाषत अहं प्रब्राजकान्नसारेवत च्छ्रुतवानिति ततः सविस्म
[illegible]तेः इत्युक्ता गोमुखो भूपो वत्सेशात्मजमब्रवीत् एवं मे तानिऊ स्त्रीणां चरित्राणि च वै धमः विचित्राणि सदा
[illegible]क्षसेतः च सूत्रनामन्यानायैकादशमारिका ग्रामवासी उमानासी लकुटेवी कोपमालवे तस्योदपादि दुहिता
[illegible]जातमात्रे यामाभार्यानस्य व्यपद्यत ततोल्प्यैर्दिवसैस्तस्य उरएको व्यपादि च तस्मिन्नपत्ने भ्रातास्त्व पश्च
[illegible]देवीतां नाम्ना चक्रे त्रिमारिका उपोनया लक्षणया जानवामारिता इति [illegible] वन स्यां[illegible]
[illegible]हाउत्रः कश्चित्तद्ग्रामसम्भवः पिता च तस्मै प्रादात्तां स य[illegible] भग्नीसहारत

[illegible] वक्षस्थले होयं मे परोवरः अद्यप्रभृति तु त्वं मां जानीते दम्पती [illegible] श्कृते
[illegible] रतमे गुरुः जीवल्लोको ह्ययं पापात्मा [illegible] किं शुशोकेन शं [illegible] केनैनान्न च तेन विषाणि विपन्नचित्त वि
केया। आब्रह्मस्य किं च दानेन सुखितस्थापनेन किं [illegible] के त
[illegible] तेन प्रभार्यादयो भुवन् [illegible] पपनेन जल्पति [illegible] धिता इमे [illegible] त्वं नाप्यतोस्माभिः कार्यमेः गम
[illegible] व्ययोषितः व्याधितास्तान्त्वमेव तान्यानि मुक्ताः [illegible] स्वभर्तृश्रेयेनेषां च महादेव्या
[illegible] पापेनः [illegible] तस्य श्रुतं दन्तिकान् सहवासाश्च तैरेव तेन गमुद्द मन्मथा तथापायुक्तास्संसारं तन्मापदं [illegible] तान
[illegible] पादयः इति नक्षत्रासोमन्मथाधीकृतमनः ततस्त्वं ताश्च संभाव्य रागिसंभोगसंभवैः नखदन्त [illegible]
[illegible] पाहि भूपालतन्मात्रिसेनापतिमुखादयः तदा चक्रुः ससंदेहाः मनस्सु रमयंतिनाः ततो राजाब्रवीदन्या
[illegible] दानाभीन भार्यानाचमत्कारमिथुनितेः इत्युक्तानान्विसृज्य एवं गतावासगृहे च सः प्रदर्शितस्नेहभयो भार्यां पप्रच्छ
[illegible] केन न रैवैः स्तानै समस्मात्व्याधिं चेदस्ति श्रेयस्तेनान्यथा पुनः इत्युक्ता तेन राज्ञा सा राज्ञी कृतकमम्पः
[illegible] स्पाश्वपामिदं स्पृष्ट विनिभिन्नदिनोपरोपु मां श्वशुरं गदाधरः निगमे वा पश्चुक्ते मा श्वा [illegible] लीयते य
नयुपवनचप्रापमहेहु [illegible] नेत्रं हृगोत्य क्षिपते तेनावस्थाप्य तेनापि एतत्तस्याः सदुःखायाः एवं श्रुत्वा वचो [illegible] प्रत्येतिस्म
हेवातन्नस्रापसु [illegible] श्राशासामान्यादिभ्यश्च तेभ्यस्तेपि तथाजगुः मन्त्राच्च [illegible] भुक्तास्त्वा भार्यानू स्ती किं [illegible] रसमसा
[illegible] विपः [illegible] ष्ठाः सं च पन्नाजडमत्नी [illegible] हृत्वे स्तुताहृदशः इति यक्षो भुवं भार्यां सविलक्षी चकार ताम् तत्र प्रभाज
तपष [illegible] पीठाः [illegible] यानापाल [illegible] व्याजिज्ञपत् भगवन्नाश्रमप्राप्तस्तवाहं शरणागतः तत्तमस्वापराधमेव
[illegible] श्रमा [illegible] रतस्तत [illegible] हंवीतानानाम्ना चक्रे ते मां [illegible] तेन गवानारव्या यक्षस्तु हृष्टस्तथास्मि च गृहाणवरमित्येव प्रसाद्यसे
ने [illegible] मन्महन [illegible]
महाहश्रापिहीयते [illegible] उक्तः कश्चिन्न हृामस्सम्भवः [illegible] समसप्तज्ञाडपिशुह्याकम् ततः स यक्षो वासौ तेन तुष्टास्मि तु नगन

अस्तीह हिमव[illegible]षः पर्ण[illegible] ज्ञानवस्त्राद्भ्रमसरम् ददर्श धार्मिकं दंडकुंडिकाहस्तमागतम् ऊनतं तै
राज[illegible] न्युइति ध्यानकृ[illegible]स्मि[illegible]जा व भूव च तेऽपि[illegible]: आगतोऽहं सर्वविद्याक्षेत्रात्पाटलिपुत्रतः काश्मीरान्विद्यासंपु
[illegible]केन तत्र कियत्कालं [illegible]तुपरमी[illegible]यत् इहैकोऽनजितो यो वै न्मया पाटलिपुत्रतः तत्र त्र गत्वा जेष्यामि कपम
ब्राडाक्षिप्याहं स्मे[illegible] विपरीतमिदं किं तेव दधार्मिकचेष्टितम् तेधार्मिको मुमुक्षुस्तत्त्ववादप्यसः
तु[illegible]मोक्षमिक्कासि शमयस्याग्निरोषाणां श्रीतं हसि हिमेनच उन्निन्नौ षसि ग्रावाणं एव भाङ्क्तुं मह्नेदपि
नि पापेन: [illegible] लेकुमीहसे पुक्तानत्रक्षमानाम पुत्रं मापेत्ररक्षेणं मुमुक्षुशीलं च शमः कलहो राक्षस्ते[illegible]ते तस्मात्कु
[illegible] निरस्यहं हृदुःखेन संसारक्लेशभीरुणा अतः शमकुठारेण छिन्दी संभवपादपम् हेतुवादाभिमानी
[illegible]केनेन परितुष्टः प्रणम्यतम् गुरुर्भव ममेत्युक्त्वा जगाम समपं धागतम् मठाटे च तस्थितो त्रैव
[illegible]मूर्त्वा क्रीडतो भार्यया सह कं णोदद्यानि पाव स्वस प्रवाटता वदत्रसः यस्तः पुष्यस्वजो भार्यानमिणाला
[illegible]ता मानं शठा हषा तस्यो नपरिवारस्व सुताकं दोऽभिरपभूत् चिराच्चागतजीवेव सा दृशा बुद्धमील
[illegible]श्री ततः पतिः अपमिष्येव सा वोच त्वयाहं मालया यदा अभ्याहता तु[illegible] उपहृस उहृषमागते पा
वयुषनवप्रापमहेतु[illegible]कं भपानकं निज छायामलिनीकृतदिङ्मुखम् तेनतीनाह[illegible]नयमसादनम् साजिता
[illegible]वात्तस्मापसु[illegible]स्वपः क्षसे[illegible] चन्द्रयोतेय क्षिण्याहं सन्यक्षोजगाद तां अहो विनेंद्रजालेन स्त्रीणां चेष्टानविद्यते कोऽप्यन्तुः ऊ
तपप[illegible] [illegible]पाटलिपुत्रतो वत्सातो नकृतस्तया तस्मिन्नगरे राजायोत्ति सिंहाख्यनामकः तद्भार्यामत्रिसेनानी
[illegible]श्रा[illegible]दतस्तत[illegible] योदृश्यं पाश्चलोपक्षेकरा चन सनाथीकृत तद्दृशामगाहु[illegible]चंती तं कनं[illegible]यौवन स्त्री[illegible]
[illegible]अस्त्रम
[illegible]हि अपिहीयते नभूपाल प्रत्युत[illegible]गणः रोगानुराणं श्री ता च तस्मै [illegible] प्रप्रस्तय[illegible] भत्रीस हारस्त

...मे अस्तीह हिमवत्कुक्षौ देशः [illegible] वक्षलमात्रेभः नत्स [illegible] तेस्या गुणादया रूपेण भु
राज [illegible] न्यम् इति ख्यातकः लित्ता जाताभूवच नेस [illegible] देव्या शशं [illegible]
रूपा [illegible] कन्जुलिकपकृलान् तापसीराजत्तनयामामापातामतोऽर्थने सातामसीजित [illegible] तदेतान्द्वतत्तः
[illegible] दुर्गीता स्वयौवनाहिनैवी हृद्यस्त्वेनवतां यदि मृगाङ्कलेखा मामोषि भार्यां तत्कीदृशो भवेत् तत्कृता
[illegible] तु [illegible] षाम् मृगाङ्कलेखाख्या भगवत्युच्यतामिति ततस्तत्साब्रवीदस्ति शशितेजास्तिस्ततः विद्याधरेन्द्रो हि
[illegible] ति पापतः [illegible] लेखा नसषा ततनया वरकन्यका रूपेणाग्र्या च वैद्राणां निशाचरविद्रुकां [illegible] सा चानुरूपा भार्या तेनत्स्या
[illegible] तापस्याहिरण्याक्षो जगादतां कथं भगवति शापा मया सा तत्कि कथ्यतां [illegible] कृता स हिरण्याक्षः स योग
[illegible] व्याह [illegible] गादुपलप्स्येतदाशय आगत्य चाहमेव तां तत्र नेष्याम्यतः परं इहास्ति यो मरशाख्यो देवस्तत्के तनेत
[illegible] दानामी [illegible] मनुपैस्यह इत्युक्त्वा रभसात्प्रस्थाता तापसी सा स्वस्ति स्थितः तस्यां मृगाङ्कलेखायांनिकटं तु हिमाचल
[illegible] श्रुतसमा तथा यथा दिव्यकन्या सा त्सुत्केव मुवाच ताम् तादृशं चेद्भर्तारं प्राप्नुयां भगवत्यहम्
वपुषन पद्मापमहेहु [illegible] विनेन मे इत्युक्तहसमाह वेशानीतातत्कथयादिनम् मृगाङ्कलेखातापस्यास हो [illegible] मयथा सुखे
[illegible] वातत्स्पापमुरु [illegible] तेनवा मद्रुः सुत्रः कथंचिज्जगदे गौर्या स्वप्ने निशाक्षये विद्याधरस्तस्य प्राप्तो मुनि शां [illegible] नमस्तां ती
तपु [illegible] वि पः क्षसेनतः मृगाङ्कलेखा च न तत्तामास्तु परिलेश्यमि तच्चिन्तानात्र का यांते पूर्वं भार्या हि सा तव
[illegible] दर्जा [illegible] केसानादिमपाले ततो मरे स्वरस्याग्र गतां तस्यौ प्रणम्य तम् यत्र सं
[illegible] श्रा [illegible] स्वर्तनस्ततः [illegible] धिरे मृगाङ्कलेखामपितां गौरी स्वप्ने समादिशत् क्षीणशा
ने [illegible] म्मता [illegible] वल [illegible] न्सिहलान्त्राति [illegible] सुचा इत्युक्तांतर्हितायां च देव्यां शनैः प्रबुध्यसा मृगाङ्कले
[illegible] महि श्चापिहीयते प्रया

...ग्नं अस्तीह हिमवत्... [illegible] कस्थितं क्षेत्रे परेशस्य हिरण्याक्षं नमभ्यधात् एहि वैद्याधर लो
राज... त्या इति व्योम्न... त्याक्षोभूत्वा विद्याधरेश्वरः स्मृता शापक्षयोज्ञानितां तापसीं नमोभौ तास्ते प्राप्य
कृपा... केयूरलिके... जानेनाप्राप्य मत्ते तेजसः सोहमुत्पलघनक्रोधाच्छापं प्राप्य मुनेः पुरा... यो वृक्षः जयाहि
...मं... नं वीणा... भा यीयदुःखोदजहन्तं तु सेघा मृगांकलेखाहृजाता पूर्वीप्रियामम वेदे स्वेला रुचि
...रे... रूरेण स्वशान्तः शापाहिमेय च इति प्रवृत्य यामास्ताव तापसाः गगनेन मः जग... ते
...गाकलेखामुह्यान् स्थितातानतुरुदद शीतः मापपपस्तत्समा या तेन तापस्यावेदितं तथा... क्रान्तिप्र
...त्या या निशा ता दृष्टिमार्गेण तातो पुनः विवाहसिद्धयेपि त्वे तयेदं कथ्यतामिति ऊचे नं... कलेलेयं
...वी मागता... नितं रनिजे ... वीमुखेन तत्सर्वं बोधयामास तत्क्षणं सोपि स्वप्रेम्णिकादि ... तत्पिता
दान... तेजसम् दत्ते मृगांकलेखां च तस्मै तां स यथाविधि कृतो द्वाहः स्वतं वत्रं ... स्य प्रययौ
...आनीतं सिद्धतापस्यामस्येवे पितरं निजे कनकाख्ये नमभ्य... योगे प्राप्य भूतले मृगां
वयं षनचप्राप... शलतूर्वकमनिपतं भवितव्यं जगति घस्सजे तोषितं नमयन्नेनम प्रया... ननात् प्रशान्तस्तमध्यमपि एवं
...वान्तस्यापस्तु... अन्यकथाम् शयने निशि नरवाहनदत्तो निद्रागमं भेजे ॥ इति श्रीसोमदेवविरचिते कथास
...विप... आदितः पंचषष्टितमः ॥ ततोन्येद्युः पुनर्नं क्वविनोदाय सगोत्रः नरवाहनदत्तायक
...आ... रत्नतः ... पुरावसत् उपास्यमानो बहुभिः शिष्यैः काश्यपमहामुनिः ... जानुशिष्यान्स्वानुभा
...स्सम... तनिवेशिनी विजयाख्यमहत्क्षेत्रं कश्मीरेषु... वीवामयनेदा ... कश्चिदासीद्धाधभि
...हस्यापिहीयते अम्या. प्रणम्य प्रत... नपस्य... पारदः दानं ... निजमन्वनानिरा लोपि
... शार्मणे ॥ इत्याख्या... पन्धपरतुना ... मु

रुचि
ः अह
तुच्यत
विपेदि
मपरो
स्वेनस्व
वतिनी
नलः क
रपि...
म्यतं
जा

[illegible] स्त्तीहहिमवृ[illegible] कासितो मी[illegible] स्थितं ततो भः [illegible] कृता सूर्यो भोजात्स प्राप्य
राजन् [illegible] न्यु इति श्रोत्रम् तत्कुतासनपोत्पेतानुक्तोनैवापरेद्दिने त[illegible] राघयो वृक्षः जयाहि
केषा [illegible] केनाऽलिकस्यान्दोलिस्वरणावन्यस्तस्यापि चेतरः इत्यन्योन्यानिरूलयैस्तै भोजेनापवन्स्थलेला दृ
[illegible] दैवीयो तेनसत्तं चक्रपभेलानूलालं विभोजके मुख्यभोजेन तमप्राक्षीदेको भोजोपि दैवतः श्रह
ति पापेन: [illegible] दृष्टोदवि किंचन्ममाणिभवतो मोदकाभक्षितानीति ततो भूमृष्टाव संधानो वृषभ छविमुच्यत
[illegible] पा [illegible] नायकः इयत्प्रमाणा उत्थानुधावता न्युनिवज्ञिसः तावन्योन्येचते सर्वे त्वां त्रिपत्पावि पेदि
न्याहः [illegible] नापस्यात् [illegible] तान् दोषाय निर्विमर्षेण भोजप्रश्नोत्तरक्रिया कृताद्यगामिनो भोजाः स्नपतामपरा
दानाभोजः [illegible] राडुपलं [illegible] नरेजन् नरोनदीतटस्यास्य गच्छासो परिवर्त्मना इत्युच्यते स्मपयानं परिपृच्छन्ने स्व
[illegible] हृषी: ततस्तुष्टेन [illegible] पास्तदादिष्टो जनेरिति तत्पृष्टे सपतत्स्त्रास्य भरात्पयेनवतिनी
[illegible] उपालम्भ्यास्थिते यावत्तावन्नेतायपोपया आरोहणो परिस्थेन नद्यां पा[illegible] लः कः
[illegible] षनचप्राप्मेहहु [illegible] कः महात्मन्मां रक्ष्यत्तोनि हस्त्यारोहमुवाच ते हस्त्यारोहस्य भोजेन [illegible] तीरपि [illegible]
[illegible] वान सापमत्रु [illegible] गच्छ निगत्य गतो हस्त्यारोहस्य वारणः निराश्रयस्तु नारितेनग्राम भोजस्यते
[illegible] विपः क्षसेतनः [illegible] नरयन्भोजो हस्त्यारोहं तमभ्यधात् यदि जानासि तत्कीर्त्तयन्त्विं [illegible]
[illegible] स्माप [illegible] दत्तस्तत: [illegible] दजां [illegible] ध्याधुत्वा न्नपेदावामिषं नदी इत्युक्तः स गजारोहस्तेन मन्नु तयाज
[illegible] सत्पस्तो [illegible] निःशिहलान्नति [illegible] कृतपादपः दानुप्रवते तो भाभ्यां कराभ्यां कोटिकोजडः न
[illegible] हस्त्रापिहीयते अघा [illegible] शर्मणे ॥ इत्याख्यायकं याभूयो वन्नेश्वरसुनायसः जोगु

अस्तीह हिमव [illegible] कालिन्तो [illegible]

[illegible] यइति [illegible] तच्छ्रुत्वा स न पोतेनानुक्रान्तेवापरेदिने [illegible]

[illegible] लिङ्ग [illegible] स्वरणोन्यत्तस्यापि चेतरः इत्यन्यो [illegible]

[illegible] लेविभोतके मुख्यभोनतम [illegible]

भतोमभ्यागाइति ततोम [illegible]

[illegible] प्रसोप्यछत्किमेतांदानितास्तु हृतं [illegible] मेतामपश्यत [illegible]

[illegible] विपन्नोयमेतद्गताविना हृजे नूनं मां प्राज्ञेणंद्वाक्ष न मा [illegible] सद

[illegible] मितेत्वा [illegible] दंस्त ग्नस्यावान् [illegible] ताकृदाप्रविश्येव वाधवास्तत वस्ति

[illegible] देतैनीतान दह्यसे इति पार्श्वेवदृक्ष्णमूले भार्यानदाचते मैवंशठोय

[illegible] स्तोयदि प्राणिभ्योप्यर्थ हाष्टि हि मातृष्वानां गरीय [illegible] श्रवीज

[illegible] तः दह्यमानोपि नाचेष्टां दूरावामरणं हृचः एवंसः [illegible] प्रा

[illegible] कृताः कदर्याः [illegible] ताम भीमार्जार भोनकाः उज्जयि [illegible]

[illegible] निवन्नस्तत्र सुहृदेसकस्मैचिद वर्णेर न मा [illegible] रस्य [illegible]

[illegible] कीदृशः कालेन सदृष्टश्च [illegible] इत्युक्ते वत [illegible] यतत्तु

[illegible] न्नस्ति [illegible] प्यास्तवनिचे [illegible] नदेभिस्तमभिज्ञानैरन्विष्या [illegible]

[illegible] यः सजगादजनोनजान अभिज्ञानानि युष्माभिः कृता

अस्तीह हिमवत् [illegible] कदर्यः कोपि [illegible] ग्रामे [illegible]

राजे [illegible] न्यु इति ख्यात [illegible] ता नाम [illegible]

[illegible] केन्युलित [illegible] तेन् एकदा प्रेरि [illegible] मूर्खा [illegible] जन्महं

[illegible] नस्यो चाभूत [illegible] स्तत्र मे श्रुतिस्तत्र: न पापि न नुनेदृष्टो मार्जारव स्वल्पखेला रवि

[illegible] भर्त्तेतिपप्रच्छ [illegible] सरपिंगल पृष्टोपरिदधानं चेराम श्रीहरिणाजिनोपिनिवेदः [illegible]

[illegible] पापेनः [illegible] पापोतिकं चते उपाध्यायोमित्रो त्रैपुंकं मार्जारलक्षणः हृष्टो [illegible] रातम

[illegible] तापिवद्रजंडः मार्जारात्याकृनोप्यत्र नात्मन निरुह्यमिः स [illegible] माभोक्त

[illegible] मार्जारलक्षणम् प्रातः सोग्रागनोविप्रोवृदृमनवालोकयत [illegible] नपश्यपतिनयोक्तः

[illegible] नामार्जारो स्वाभिरेषुतः स्वानीतन् रस्तुपाध्याय भोनात्रियाश्रुतेवः [illegible] तात्मा भ्याभिमदं

[illegible] मार्जारस्वन्तुष्या मुहूर्वानपि नचक्रुतानव दुष्कातेवृ वन्मार वृहुयतने [illegible] ववाध वामन्तवन्तिस्त

[illegible] कृतेहतो [illegible] सप्तानननामकसेहनोपहासाय कल्पते [illegible] भाष्यानदीचते मेदेशाठोय

[illegible] प नमह [illegible] योमनक्राचित सकेनचिहाप्यमानाद्धूमे शास्त्रामकरा चन [illegible] पूतनागरीयरप्रदृशनद [illegible] अवीज्ञ

[illegible] नस्यापस्व [illegible] नडागकारपा मासनानिहरेनिजान्मठान एक [illegible] रणहचः पवसः [illegible] प्रा

[illegible] पः क्षसेत [illegible] न पैवायानिसोन्यफ्रतनवानेनह [illegible] मार्जारभोनकाः उज्ञापि [illegible]

[illegible] रतमात [illegible] रक्षामिकः करोत्पेन दिस्यालोचय [illegible] मवम् अन्येस [illegible] हेयस्वर्णर न मार्जारस्य [illegible]

[illegible] रत्नम [illegible] हृषयतः किंनदिवेयामि [illegible] मुना इस्युवेत्य [illegible] इत्युक्त्वन [illegible] याय तन्

[illegible] अपिहीयते [illegible] लासस्वधाममभगवहृष: तन्नदिव्यानिमक्षानि [illegible] नानिजान् नदेभिस्त्वमभि [illegible] ज्ञानेरन्विष्याना [illegible]

[illegible] हामहाव्रषम् अचिंतयनभोलानामुदे [illegible] अभिज्ञानानि पुष्पाभिः अना

[illegible] हपुनः इनिसह [illegible]

[illegible] अस्तीह हिमव[illegible] कन्दर्पः को[illegible] [illegible] तां भ[illegible] स [illegible] कृतान्त स्त्रयीभीतास्व[illegible]
राज[illegible] न्यु इति ख्या[illegible] न् एकदा प्रेरितो धात्रा सभायामब्रवीत्त्रि[illegible] [illegible] त्राय यो दक्षः जया[illegible]
[illegible] कैन्नु लि[illegible] तदा नस्पो वाभ्यं नदे गुणैस्सठकः स्थापनेश्वितः [illegible] प्रिल गृह्णैभीते नावक्त्रं ब्रुखेला रवि
[illegible] वीर्य [illegible] नैमत्तैतिपप्रच्छ सचतांन स्पृगेहिनी सापादन्नो न [illegible] तम प्राक्षीदेको भो [illegible] श्री [illegible] तामि
[illegible] पापेनः [illegible] दवि [illegible] नी [illegible] वामायतिहमे भत्तोमेमतत्रत्येव वदे [illegible] दंमम [illegible] स्मित्रा [illegible] माभोक्त
[illegible] पा [illegible] तापस्या [illegible] दिक्षेनदा तावस्मविश्रणसोऽपृच्छत् किमेतदिति नासुहृत् भत्तो मत्तामे पश्यतित यो तः
[illegible] ह [illegible] पाडुपल [illegible] मिथं कायुनैव विपन्नो यमेतद्गता विना तज्जं नूनं मां प्राणं दह्यामृतमामभ्यामिदं
[illegible] दानभी [illegible] पुनो कामित्र हामित्रेत्या कं दंत्त त्रतस्य वान् कृतां कदा प्रविश्यैव बाधतामतत्विस्त्र
[illegible] नतं स्युरूपार्वदेतैनी तान दह्यसे इति पार्श्ववद्धकलमूले भाषीनदाचत मे वंशाठाय
[illegible] तदेतस्मिन्नागते हम्नोयदि प्राणेभ्यो प्यर्थहृष्टिः किं स्मात [illegible] नागरीय [illegible] स्ते [illegible] ब्रवी[illegible]
[illegible] वाचस्व जनेश्वरः दह्यमानो पिनाचेष्टो दूरावामह्यगृह्य चः एवं सः [illegible] जको प्रा[illegible]
[illegible] पः क्षसेतनः [illegible] नम् कृताः कदर्याः स्थापनाम मीमाजारभीतकाः उज्जयि[illegible]
[illegible] दजीं [illegible] खिन्नस्त्वसुहृदेसके स्मैचिद्वणर न मा[illegible] रस्य[illegible]
[illegible] कीदृशः काम्येन [illegible] चरे इत्युक्तेव [illegible] थायेत तत्
[illegible] स्मिहलान्यति [illegible] प्यास्वटति चेहसः न देभिस्त्वमभिज्ञानैरन्विष्या[illegible]
[illegible] यः सजगादजनानिजान् अभिज्ञानानि पुष्पाभिः कृता

[illegible] च
[illegible] पृच्छ विमुच्यत
वस्तंपा [illegible]
तोस्य च तेन सर्वे वोत्रिपत्य विपेदि
गामिनो भीताः स्थापताम पर
स्मपपानं पा [illegible] स्मृञ्जनेश्व
[illegible] अरास्य येन व्रतिनी
[illegible] लः क
[illegible] यपि
स्यत

[illegible] वपुषन च प्राप महे [illegible]
[illegible] वान्न स्मापसु [illegible]
[illegible] आ [illegible] दत्त स्तत [illegible]
[illegible] रह्नस्त नो [illegible]
[illegible] हश्रापिहीयते अपा [illegible]

[illegible] श्रत्तीहहिमव [illegible] कदर्यः कोप्यभूत्क्वापि दृष्टश्च कोन्यदस [illegible] कृतास्य तुक्तेसकृत्सवा [illegible]

राज [illegible] त्य इति ख्यात [illegible] न एकदा प्रेरितो धात्रा समाधौ मम वीक्षि [illegible] मे स्त्रहातामय [illegible]

केषा [illegible] कैन्ह्रलि [illegible] तदा तस्यो वाभ्यन्तवे गुह्येसठक्कः प्रापनेश्वितः ह [illegible] ग्रिलगृह्लेभौतै [illegible] तत्रमेमासस्थितोत

[illegible] वैवीत [illegible] तेभनैनिपप्रच्छ सचतांन स्वगेहिनी सापृदत्तोत्तरं [illegible] मम प्राक्षीदेको भौ [illegible] ख्यातमि

नाति पापतः ह [illegible] तोर्दवि [illegible] वनी परुषवामायतिह मे भर्तामेम तत्कृत्ये व वदे [illegible] दमम [illegible] भ्यामोक्त

[illegible] पत्पा [illegible] नादि तुतदा तावन्मवि रूपसोपस्कृत्कि मनदिनितास्तु हन भर्तामन्तामेपश्यपतित धोकः

[illegible] तापस्या [illegible] नार [illegible] मिय कायुनेवविपन्नोयमेतद्भर्ता विनाकृते नूनं मां प्राक्षणे दृष्ट्वा कृतमाभ्यामिद

दानाभि [illegible] डुपल [illegible] धूर्तोक्कामिव हामिवेत्वा कृदेस्त [illegible] स्यिवान् स्कृताकृदा प्रविश्यैव वाधवामस्तवलि

[illegible] नतत्स्वप्नु वधावदेतैनीतानदह्यसे इति पार्श्वे [illegible] मूलेभार्यीनदाचले मेवशाठाय

[illegible] नदेतस्मिन्नागतेहम्नोयदि प्राणैर्भ्योप्यवहृह्येहि मातृ [illegible] नागरीय [illegible] प्रवीश

ष्पदनचप्रापमहेतु [illegible] वाचस्वजनेश्वसः दह्यमानोपिनाचेष्टोद्दरावामरणाद्धचः पवसः [illegible] हो प्रा

द्रवान्नस्वापस्तु [illegible] नम स्कृताः कदर्याः स्थूयतामम मीमाजारभौतकाः [illegible]

[illegible] विपः क्षसेतनः [illegible] त्वित्रस्तच्च सुहृदे सकस्मैचिद्दवर्णरन्न मार्जारस्य [illegible] ज्ञानोनिवसन्नौता

[illegible] स्त्राः दतस्तत [illegible] कीदृशः क्वाक्तेनसदृष्टचरो इत्युक्तवनपल्पायतनं [illegible]

[illegible] स्मतोव [illegible] न्निहलान्यति [illegible] प्याखरनिचेहसः तदेभिस्त्वमभिज्ञानैरन्विष्यान [illegible] स्समगा [illegible]

[illegible] हश्राविहीयते श्रपा [illegible] यः सजगादजनोनिजान् श्रभिज्ञानानि पुष्पाभिः स्कृता

[illegible]

चस्य

नरस्मात्स

न मातेस

मा पाश

ग्राहि [illegible]

वनवमत्

कमवकृतेविकि

वतं प्रोध्यनवनि

शिखि [illegible]

[illegible]

मनिस

यीभोत

ायधयोद ॥ जय

वच्चस्थलता रवि

जोनिर्धनः

[illegible]